LOUIS ARAGON

CĂLĂTORII DIN IMPERIALĂ

LOUIS ARAGON • CĂLĂTORII DIN IMPERIALA

LOUIS ARAGON

CALĂTORII DIN IMPERIALĂ

Traducere şi note de
SERGIU DAN

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
Bucureşti — 1969

ARAGON

LES VOYAGEURS DE L'IMPÉRIALE

© Librairie Gallimard, 1943.

Personajele și situațiile din acest roman sînt pur imaginare. Orice asemănare cu fapte sau persoane particulare e absolut întîmplătoare și independentă de voința autorului.

PARTEA ÎNTÎI

I

— VAI, CE OROARE ! izbucni Paulette.

Era o vreme minunată, cu un cer în care e o fericire să vezi plutind niște zdrențe de nori, ca să fie acolo și cîteva pete din acel roz-străveziu care-l face să pară mai albastru.

La ieșirea din Trocadéro, pe trepte, te izbeai de marele clopot gol de deasupra Parisului, a Senei, a grădinilor. Povîrnite, cu tot jocul lor de ape, cascade, buchete de spumă și țîșnituri involte ale havuzului din mijloc, grădinile se întindeau în lumina soarelui încărcate de statui aurii, strălucitoare, de tufe de flori trainice, cu o coroană de copaci aplecați pînă în fluviu, de unde se iveau, la dreapta și la stînga, turnulețe și terase, stranii arhitecturi de lemn cu acoperișuri colorate. În toată harababura asta, mulțimea, o mulțime zăpăcită, pestriță, de arabi, de englezi, de parizieni, de gură-cască, cu gambeta peste ochi, suiți pe măgari albi mînați de niște felahi, de femei în rochiile extravagante cu poale lungi, cu turnuri incomode, după moda de-atunci, purtînd pălăriuțe înguste, cocoțate în creștet și prinse sub bărbie cu o panglică, apoi forfota muncitorilor în bluze, copii care-ți aleargă printre picioare, și unul din ei cade pe scări și începe să miorlăie, apoi, pantalonii roșii ai ostașilor, chipiile înalte ale spahiilor, redingotele negre și strînse ale domnilor bărboși care dau din gură cu ifos, pîlcuri după pîlcuri de oameni care vin și se duc, ca un mușuroi de furnici neastîmpărate, în care ești tîrît, într-un miros de colb și sudoare, cu senzația de nestăpînit că vei fi prins pentru mai multe ceasuri într-o horă obositoare și minunată, că te vei rostogoli cu ceilalți fără a te putea opri, pe-acest povîrniș unde încă de dimineață s-au istovit umblînd vizitatori singuratici, familii uluite, cele o mie și una de seminții ale pămîntului venite în grabă să vadă Expoziția...

— Vai, ce oroare ! repetă Paulette.

Expoziția începea sub picioarele ei, cu acest bazar pentru mușterii nătăfleți, acest talmeș-balmeș de statuete de bronz, de vaze cu mușcate, de fete ușuratice, de soldați, de burghezi,

de țînci, de fîntîni țîșnitoare, de anamiți, de levantini, de străini proaspăt debarcați și de pușlamale venite de pe colina Montmartre, acest sobor drăcesc, mirat, ironic, gălăgios, mișcîndu-se alene... Expoziția continua pe deasupra Senei, unde podul dispărea sub un baldachin de pînză cenușie cu dungi roșii, prefăcîndu-l într-un culoar care înghițea furnicile. Și continua pe celălalt mal, prin fel de fel de barăci care astupau cheiurile, mari și mici, fără să semene între ele, din lemn, din piatră, din ghips, din metal, din carton, din chirpici, umflate, stranii, hazlii, răsărind în tot locul, cu balcoane, verande, balustrade, coloane, turnuri, creste și terase. Dar cine se mai gîndea la această ciupercărie caraghioasă, sau la patrulaterul zărit în spate, de la Champ-de-Mars, pe care se zidiseră pavilioane din fier, din sticlă, din cărămizi și din ceramică, pînă la bolta albastră și verde a Galeriei Mașinilor, un soi de hangar uriaș în fața Școlii Militare? Cine se mai gîndea, dintre cei aflați acolo sus, la intrarea Palatului Trocadéro, unde soții Mercadier făcuseră popas, cine se mai gîndea la altceva de pe lumea asta, la mulțimea din jur, la restaurante, la maghernițe, la revărsarea de muzică berberă și la chițcăitul suflătorilor din Noua-Caledonie, care se înălțau de peste tot în acest asfințit, cui îi mai era gîndul la altceva decît la monstrul cu labe rășchirate, a cărui dantelărie de oțel domina totul, împungînd cerul cu ciudatele sale înfloriturî, cu sîrmele sale încîlcite și, colo sus, sus de tot, cu pălăria lui de sticlă în norii trandafirii, în albastrul ametitor, în lumina sfîșiată... cui îi mai era gîndul la altceva decît la turnul acela de trei sute de metri, de care se vorbise atîta, pe seama căruia se auziseră atîtea grozăvii, dar despre care n-avuseseși cum să-ți faci o idee, nici cît de cît...

— Ce oroare! spuse pentru a treia oară Paulette, și Pierre dădu din cap, explicînd: „Gust american...“ ca și cum ar fi vorbit de-o șampanie, și își scoase pălăria nouă a cărei panglică de piele îi strîngea fruntea.

Mulțimea îi înconjura pe soții Mercadier din toate părțile, îi îmbrîncea, îi înghesuia, îi împingea înainte. Paulette se simțea pierdută, descumpănită, și întoarse spre el o mutră copilăroasă atît de fermecătoare încît Mercadier fu nespus de mișcat. Îl sîcîise cu o grămadă de prostii mărunte, ca de obicei. Dar, acum, de-a lungul acestor barăci care coborau spre Sena cu acoperișurile lor împodobite de două rînduri de flamuri, strîngea brațul mic și rotund al soției sale cu un aer mîndru plin de

duioşie. Niciodată nu ţi-ar fi trecut prin minte că Paulette născuse doi copii. Admit că şi corsetul o făcea să arate astfel, dar talia ei era uluitoare, ceva de necrezut. În rochia bej cu garnituri cafenii, cu mănuşile din piele de căprioară, cu pălăria maro atît de exagerată, cu faldurile largi ale rochiei jucînd pe şoldurile drapate, avea înfăţişarea unei fetiţe într-un costum de bal. De altminteri, la douăzeci şi trei de ani nu eşti tocmai bătrînă.

— Paulette, îi suflă Pierre, vrei să coborîm în centrul pămîntului ?

În dosul tufelor de flori, nu departe de Pavilionul pădurilor, se deschidea o groapă, unde slujbaşi în redingotă albastră şi şapcă adunau clienţi pentru o călătorie a lui Jules Verne spre adîncimi. Ai fi zis că e un puţ de mină ; intrai acolo într-un soi de cuşcă strîmtă, în care tînăra pereche se înghesui cu tot felul de gură-cască, de bătrînei speriaţi, de ştrengari porniţi să-şi rîdă de toate, şi un soldat pe care Pierre îl privi chiondorîş, pentru că voise în chip vădit să se apropie de Paulette. Lampa se stinse, cuşca începu să-şi scuture pasagerii, aveai impresia că descinzi în fundul unei prăpăstii, apoi o lumină nedesluşită, şi iată nişte peisaje ciudate : canalurile de scurgere ale Parisului şi curăţitorii lor în ciubote înalte, bolţile şi cheiurile subterane pe unde întîrzia umbra lui Rocambole, apoi, după o nouă hurducătură în întuneric, însoţită de ţipete de femei surprinse, apar deodată catacombele, carierele părăsite ale Parisului, unde se cultivă acum ciupercile.

Pierre îşi cuprindea soţia cu braţele amîndouă, ca s-o ferească de orice atingere. Avură parte, una după alta, de un curs de istoric a pămîntului şi de formare a straturilor sedimentare, apoi de o lecţie despre cum se petreceau lucrurile într-o mină de cărbuni, o mină de fier, şi în cele din urmă se pomeniră în sălile mari şi stranii ale unei ocne de sare, în care nişte mineri goi pînă la brîu mînuiau cazmaua izbind într-un decor luminat de cîteva licăriri de sus...

Se revăzură cu plăcere în aerul de afară şi în mijlocul mulţimii. Frumoasa barbă bine lustruită a lui Pierre nu-l îmbătrînea de loc şi nimeni nu i-ar fi dat cei treizeci de ani ai săi, pentru că rămăsese subţirel, deşi nu era tocmai înalt, cu nişte umeri prea laţi pentru costumul său de burghez cuminte. Paulette părea să facă pe cucoana, dar în el era ceva care nu se putea deprinde cu rolul de tată de familie şi de profesor. O fi fost

pălăria tare de culoare deschisă. Sau poate înfăţişarea lui prea zdravănă, uitătura sfidătoare de cuceritor în vacanţă. Şi tocmai apucăturile acestea o scoteau din sărite pe Paulette.

— În orice caz, spuse Pierre, urmîndu-şi un gînd cu glas tare, va trebui să-l aducem într-o zi şi pe băiat să vadă toate astea...

— Crezi ? făcu Paulette, după o scurtă tăcere. Calino nu va pricepe nimic... Şi apoi, colbăraia asta, microbii...

Mercadier fluieră încetişor. Trebuia totuşi să aibă şi copilul ăsta nişte amintiri. Pascal împlinise trei ani. El, Pierre, îşi mai aducea aminte de unele lucruri de pe vremea cînd avea vîrsta asta...

Treceau podul sub baldachinul de stambă cînd se ciocniră aproape piept în piept de un bărbat mai bătrîior, înalt, purtînd favorite, fără barbă şi mustaţă, într-o redingotă strînsă, care arăta numaidecît că ai în faţă un militar. Pierre era gata să-şi ia aerul său agresiv, cînd Paulette izbucni :

— O, ia te uită, Pierre ! Nu-l recunoşti pe amiral ?

Pierre nu-l recunoscuse pe amiral, căci nu-l mai văzuse din ziua căsătoriei lor.

— Amiralul Courtot de la Pause. Unchiul Denisei, ce te uiţi aşa ?

— Ştiu, ştiu, spuse Pierre care încerca să-şi ceară iertare pentru zăpăceala lui, dar amiralul era încîntat că dăduse peste nişte tineri.

Hoinărea de unul singur după ce întîrziase la o întîlnire, explică el, n-avea ce face un ceas, atunci mi-am zis, ia stai, ce-ar fi să mă duc la Expoziţie ? şi atunci am pornit încoace. Micuţa Paulette ! Orice aş face, o văd mereu cu cozile pe spate... Am jucat-o pe genunchii mei, domnule Mercadier, pe soţia dumitale, şi iat-o astăzi mamă. Şi încă de două ori, uitasem... Îi cam purta pică lui Pierre că o luase în serios pe micuţa Paulette. Şi ce mai face doamna d'Ambérieux ? Foarte bine, foarte bine. Dar, barem, nu vă deranjez ?

Nu, nu-i deranja. Cel puţin pe Paulette. Se simţea cum nu se poate mai bucuroasă. Amiralul, vezi bine, amiralul. Toate frazele ei începeau cu *amirale*... O pisicuţă căreia îi arde de joacă. Atunci Pierre, la început cam nervos, nu se mai arătă nemulţumit că-l întîlnise. Se învîrtiră împreună printre clădirile care înfăţişau istoria locuinţei omului, de la caverna preistorică pînă la zgîrie-norii din New York... Se băgară pe sub Turn,

zgîindu-se în sus, cuprinşi de ameţeala perspectivei, în vîrtejul explicaţiilor amiralului, pline de amănunte tehnice, de-ţi venea să turbezi. Închipuiţi-vă că Turnul e transportabil, şi cînd vor voi să-l mute aiurea, ei bine, nimic mai uşor, îl vor duce în *place de l'Etoile,* la Bastilia, sau la malul mării.

Cu gesturi de comandant, ca pe puntea unei nave, amiralul calcula presiunea vîntului pe faţetele Turnului Eiffel, greutatea ce-ar suporta-o fiecare dintre stîlpii de mortar care se văd colo, sub picioarele astea de fier. Explica cum sînt făcute ascensoarele, scările, cablurile, firidele sculptate, căpriorii acoperişului... Paulette îl asculta, năucită ca de o muzică. Vi-i închipuiţi pe muncitori cocoţaţi colo sus, fixînd traversele cu buloane ? Ea nu-şi închipuia nimic, se agăţa de braţul lui Pierre, şi-ar fi vrut ca trecătorii care o priveau să-l recunoască pe amiral...

— Vrei să vezi reconstituirea Bastiliei, micuţa mea ?

Paulette era însă obosită, şi apoi Bastilia n-o atrăgea... Amiralul îi pofti deci să se aşeze la o cafenea arabă pe Champ-de-Mars. Paulette nu voia cafea. Ceru un sirop de migdale. Amiralul părea să aibă atîtea de spus încît n-ar fi fost cuviincios să-l întrerupi. Pierre îi dădea replica, iar Paulette, obosită dar bucuroasă, asculta un cuvînt din trei şi-şi odihnea ochii pe acoperişurile de-un verde-cenuşiu al pavilioanelor de fier împopoţonate care înconjurau grădina cu havuzurile ei monumentale ce-şi aruncau apele în sus. Nişte tunisiene cu vălul pe faţă umblau printre mese. Bărbaţi cu fes şi gandura[1] lîncezeau pe scaune printre toaletele pariziene. Începea să însereze într-o colbăraie străbătută de mirosul rînced al mulţimii.

— Ceea ce trebuie văzut, zicea amiralul, e pavilionul fabricii din Sèvres... şi gobelinurile de la Savonnerie[2] ! Mai ales gobelinurile... Atelierul unde se ţese cu natra verticală ! Trebuie să vedeţi cum fuiorul de lînă se învîrteşte de-a-ndoaselea... mîna stîngă apucă natra... natra e o sfoară făcută cerc... prinsă de-o prăjină...

Paulette nu mai asculta de fel. Siropul de migdale era dulceag, iar botinele cam strîngeau picioarele tinerei femei. I se păru deodată că o întrebare a amiralului era mai mult pentru dînsa.

---

[1] Bluză de lînă fără mîneci, purtată în ţările arabe.

[2] Faimoase ateliere de ţesut covoare, înfiinţate în anul 1604.

— N-ați fost la Palatul Artelor Frumoase ?

Sprîncenele subțiri se înălțară a mirare. Pentru întîia oară se păru că Paulette e frămîntată de-o idee încolțită în mintea ei.

— Eu, una, nu pot să sufăr pictura... rosti, țuguindu-și buzele în chip adorabil.

Amiralul nu văzu fața lui Pierre încruntîndu-se și spuse pe-un ton măreț, de marinar sigur de el :

— Greșești, fetițo. Nu că eu aș fi un amator prea, prea... Nu. Ba, ca să spun drept... Mai ales impresioniștii ăștia... În sfîrșit... Dar trebuie să ne instruim, să fim la curent cu toate... Ai să-mi spui că așa ceva nu-i tocmai posibil cînd mă aflu pe mare... Ai dreptate, recunosc...

Pierre fluiera încetișor. Amiralul nu băgă de seamă. Continuă :

— Sînt unele pînze care-ți merg la inimă, uite bunăoară : un subiect de gen... lîngă o baltă... un peisaj de vînătoare... niște țărani în jurul fetiței lor care începe să meargă... mama care întinde brațele... tatăl gata s-o sprijine pe micuță să nu cadă... minunat, minunat... Și asta se cheamă *Primii pași*... Am uitat numele pictorului... E acolo o călugăriță de Henner... Știu, ai să-mi spui că am gusturi moderne, dar mie îmi place Henner ! Da, îmi place. De altfel, Denise m-a ajutat să cunosc pictura lui...

De ce-o fi vorbind de toate acestea adresîndu-se mai ales Paulettei, cînd Pierre era cel care se pricepea la pictură ? Deodată, își dădu gîndul pe față.

— Paulette, nu ți s-a spus că e acolo și un tablou al lui Blaise ?... Nu ? Nu-i tocmai frumos, trebuie s-o spun... Scuză-mă, în sfîrșit... Ca în toate pînzele sale, niște muncitori... La cîrciumă, de data asta. Ceva în genul domnului Zola care face școală... O fi plăcînd și astea cuiva, lui cel puțin... Nu te supăr că ți-o spun ?

Nu. Paulette nu era supărată că pictura fratelui său e proastă. Dar o enerva să audă vorbindu-se de acest tip. În orice caz, ea nu se va duce să viziteze Palatul Artelor Frumoase ca să vadă pînza mîzgălitorului ăstuia.

— Amirale, nu-mi vorbi de Blaise... Noi nu l-am mai văzut de... de nu mai știu cînd... și e un domn nesuferit...

Bine, amiralul schimbă vorba. Cerul se făcuse roșu în fața lor, lumea se mai rărise, măgărușii albi alergau, biciuiți de catîrgiii lor egipteni. , Acum, amiralul lua martor la ceea ce zicea

tot acest vast peisaj straniu cu peluzele sale geometrice, palatele sale ca niște cuști, apele țîșnitoare, statuile de uriași rotofei, și turnul de fier tricotat, enorm și albastru, stropit de sîngele solar... Deoarece se apropia ora cinei, vizitatorii nevoiași, care cercetaseră cu groază și respect listele de mîncare ale restaurantelor, se organizau pe băncile verzi de sub palmierii înalți înfipți în lăzi, pentru o gustărică după punga lor. Pe gazetele așternute drept față de masă pe genunchi se așezau cîrnații și portocalele. Copiii aduceau pahare de vin botezate cu apă de prin cafenelele din apropiere. Lîngă balustradele albe se vedeau pachete puse jos, o pereche care se instala... O seară de liceni și de cucoane bătrîne, de pensionari abia ținîndu-se pe picioare, cu tot felul de prospecte trîntite peste tot și cu fetițe care voiau să meargă la culcare. Vocea amiralului se umflă deodată, luînd un ton solemn :

— Un centenar de revoltă și de răscoală ?... Nu zic nu... nu zic nu... Dar un pretext e un pretext ! Revoluția lor franceză... Însă, așa cum a spus-o domnul Tirard, progresul nu-și încetinește mersul... Și priviți ! Ce spectacol ! Cu părțile lui urîte, recunosc. Dar ce măreție ! Gîndiți-vă la toți aceia care au muncit spre a face asta, la atîtea ateliere, atîtea uzine, atîtea fabrici... Ce efort ! Ce efort uriaș !

Își dăduse drumul. Pierre văzu că avea ochii albaștri. Nu l-ai mai fi putut opri pe amiral, nici trăgînd cu tunul. Dar simțea el însuși apăsarea acelei ore șovăitoare, și poate că începuse să-l roadă și foamea. Cu toate că făgăduise să treacă pe la niște cunoscuți, și că-și umpluse ziua aceasta în care n-avea nimic de făcut, îi pofti pe tineri să cineze împreună. Simțea o nevoie de neînvins să stea de vorbă cu Pierre, pe care abia îl cunoștea. Nu era de felul său așa de guraliv. Dar în seara aceea se dezlănțuise ceva înlăuntrul lui. Tristețea fără îndoială, stîrnită într-un ceas de singurătate, ca și dovada ce i se înfățișa deodată că era tot atît de singur în lumea asta ca și pe ocean, și apoi sentimentul bătrîneții care te chinuie în unele zile, cînd vremea e frumoasă și cînd, în mijlocul mulțimii, vezi manifestîndu-se vlaga celor-lalți, munca uriașă care ne va supraviețui. Atunci, nu-ți rămîne decît să vorbești, să vorbești... Oamenii te ascultă și își spun : „Ce babalîc, ce caraghios !“ N-au auzit clănțănitul de spaimă care ar da totuși un aer tragic fiecărui sfîrșit de frază fără rost, fiecărui sughiț al unei minți care bate cîmpii, la în-

tîmplare, ca să nu vadă propria ei slăbiciune, umbra prevestitoare a morţii.

O luară deci spre Expoziţia colonială, care cotropise esplanada Invalizilor. Un căpitan de fregată, ataşat la Ministerul Marinei, îi vorbise de-o tavernă nu prea scumpă : mai mult nu vă spun, adăugase el, zîmbind cu înţeles. Luminile începeau să se aprindă. Asta avea să fie feeria promisă. Căci, la Expoziţia din 89, marea noutate era această iluminaţie *a giorno* cum ochi de om nu văzuse încă. „Feea Electricitate", murmură Pierre, aşezîndu-se.

Şiragurile de lumini păreau salbe de mărgăritare atîrnînd ca nişte ghirlande de jur împrejurul esplanadei, ciudatele clădiri în care Asia, Africa şi Oceania se amestecau, luau în ungherele rămase întunecate înfăţişarea unor construcţii de vis. Fete aduse din Java îi serviră pe comeseni, care mîncară feluri uimitoare şi indigeste.

— Cînd te gîndeşti, zicea amiralul, din ce dezastru ieşim ! După 71, cu datoriile de război, ţara demoralizată... A, nu, mulţumesc ! Nu pun sare ! Şi aşa am o sete... Am cerut oare vin ?

Paulette urmărea din ce în ce mai puţin această conversaţie de bărbaţi. Vorbeau de colonii, de Germania, de Balcani, de Jules Ferry [1]...

— N-am fost niciodată bulanjist [2], îl auzi ea pe amiral, de ce am fi conduşi de-un ofiţer de uscat ?

— Ştiţi, răspunse Pierre, nu-s prea tare în politică... Am un principiu...

Dar amiralul se pornise.

— Tinere, o să-ţi pară lucru de mirare ca un marinar să-ţi vorbească astfel... dar spectacolul acesta pacific... Îmbrăţişă cu un gest Expoziţia : ...în clipa cînd toate naţiunile se înarmează... Franţa le cheamă, zicîndu-le : „Priviţi munca mea !" Şi le arată tapiseriile sale, vazele sale de porţelan, metalurgia sa, destoinicia meşteşugarilor săi, imperiul său... Ţara noastră se ridică. În ciuda prusacilor. În ciuda Angliei. Avem prietenia ţarului...

---

[1] Jules Ferry (1832—1893), om de stat care a contribuit în mare măsură la expansiunea colonială a Franţei în Tunis, Congo, Indochina.

[2] Partizan al generalului Georges Boulanger, ministru de război în 1886, care încercase o lovitură de stat. În ajunul arestării, a fugit la Bruxelles, unde s-a sinucis (1891).

Vinul nu era rău. La desert amiralul își aduse aminte că tăgăduise să treacă pe la niște cunoscuți ai săi.

— Mi-au ieșit toate din cap stînd cu o femeie frumoasă...

Se despărțiră pe chei.

— Mergem acasă ? întrebă Pierre.

Dar oricît de măgulită s-ar fi simțit că luase masa cu amiralul, Paulette avea poftă să mai hoinărească nițel fără dînsul...

— Vrei să vezi Bastilia ? îl auzi pe Pierre.

Întrebarea o supără. Fiindcă el știa bine că asta o plictisește !

— Bine, bine, dacă nu vrei...

Vapoare iluminate circulau pe Sena. Publicul de seară începea să umple Expoziția. Pierre se gîndea la o mulțime de lucruri, cu un fel de scîrbă pentru partea de iarmaroc a întregii Expoziții și frămîntă ideea că s-ar fi putut realiza minuni de culoare cu această lumină. Un Claude Monet bunăoară...

— Nu vrei să intrăm aici ?

Pierre tresări. Cu mînuța ei înmănușată, Paulette arăta o baracă sub castani : *Magul Ahasverus,* zicea firma luminată, iar pe-o mică estradă, sub o draperie de-un roșu-închis, ședea un straniu personaj bărbos, care purta o pălărie țuguiată cu niște stele, iar la picioarele lui sta chircită o femeie în văluri orientale. Pierre surîse.

— Ești nebună ?

Ea stărui, copilăroasă. Intrară acolo.

II

ACEȘTI MERCADIER SE trag dintr-o veche familie de magistrați, ai cărei băieți cu apucături rele se refugiază în marină sau armată. Provansali la obîrșie, dai de numele lor prin cimitirele de la Barcelonnette în sus, dar de cîteva generații încoace dregătoriile pe care le dețin îi plimbă prin toată Franța. Unii din spița lor, rude mai de-a doua mînă, s-au așezat prin colonii. Au niște veri la Paris și alții la Nantes. La drept vor-

bind, nu mai e o familie. S-au rupt şi învrăjbit între dînşii pentru vreun petic de pămînt. Au risipit moştenirile, i-au pierdut din ochi pe unchii curvari, pe verişoarele înnobilate prin căsătorie.

Pierre Mercadier, singurul universitar al familiei, preda Istoria în liceele de provincie şi ştia ceva mai multă carte decît îi cerea meseria lui rătăcitoare. Lucrările sale despre Anglia secolului al XVII-lea îi aduseseră o faimă care trecea hotarele. Obţinuse şi un premiu internaţional pentru un studiu asupra lui Carol I.

Cu vîrsta, îl vom vedea pierzînd încet acea ţinută sigură de el, mersul acela de cocoş pe care-l au bărbaţii de statură mijlocie. Pierre purta barbă, o avea castanie, şi se îmbrăca în haine din stofă fină, întotdeauna neagră. Era mai mult decît mîndru de spătoşenia lui. Avea nasul puţintel coroiat al celor din Provence şi i se iviseră de timpuriu mici încreţituri pe la colţul ochilor.

Ar fi putut să aibă cu totul altă viaţă, dacă s-ar fi consacrat exerciţiilor violente. Era un soldat sentimental care se rătăcise în lumea cărţilor. Greşise macazul. Apucase pe alt drum. Nu se recunoscuse el însuşi ca unul dintre acei Mercadier despre ale căror pozne se povesteşte la masă şi care porniseră pe mare la cincisprezece ani. Pierre Mercadier crezuse că soarta îl hărăzise unei vieţi liniştite.

Se temea de surprizele neprevăzute pe care le putea aduce viitorul lumii. Trecuse prin atîtea răsturnări şi ştia bine cît de şubred este edificiul social. Născut în 1856, îşi petrecuse copilăria pe vremea Imperiului liberal [1]. Fiu de magistrat, crescut în certitudinea trăiniciei regimului, văzuse cum lucrurile iau altă întorsătură după un accident de tren în care tatăl său îşi găsise moartea. Maică-sa se remăritase cu un mic industriaş, admirator al ideilor lui Voltaire şi cîrtitor vajnic împotriva rînduielilor de pe atunci, prieten al domnului Emile Ollivier [2], dar care nu mergea aşa de departe ca el în politică. Acest tată vitreg fusese la rîndul său ucis de un obuz german la Paris, unde se dusese pentru nişte treburi. Imperiul se prăbuşise, prusacii

[1] Perioada dintre anii 1867—1870, sub domnia împăratului Napoleon al III-lea.

[2] Om politic francez (1825—1913), preşedinte al Consiliului de Miniştri în 1870.

tăbărau cam peste tot în Franța, trecuse și Comuna, iar Pierre Mercadier nu avea încă decît cincisprezece ani.

Ce să creadă? Atîția inși povesteau lucrurile cele mai contradictorii. Maică-sa, biata femeie, după accidentul de tren și obuzul acela care-o făcuseră de două ori văduvă, înconjura tinerețea lui Pierre cu o rețea de temeri și griji. Slavă Domnului, în restriștea lor le rămînea o certitudine : banii. Deși moștenirea lăsată de cel de al doilea soț fusese ca vai de lume : industria suferise de pe urma războiului. Republica se năștea în convulsiuni crîncene. Pierre îndrăgea pictura, pentru că într-un tablou totul e calm, isprăvit, nimic nu se mai schimbă. Prinse o adevărată patimă pentru școala nouă. Asta o mîhnea grozav pe maică-sa care, supărată, zicea că-și pierde vremea și capul cu neroziile acestea. Iar cînd Pierre deveni major și se mutară la Paris, unde intră la Școala Normală, după ce avusese norocul să tragă la sorți un număr care făcea din stagiul său militar o nimica toată, începu să-și dea și banii pe prostiile mîzgălitorilor de la Barbizon. În sfîrșit ! se mîngîia mama, dacă s-ar ține de femei, cheltuiala ar fi mai mare.

Fără îndoială, doamna Mercadier își iubea fiul mai mult decît propria ei viață. De aceea, împinsă spre el de cele două nenorociri care-o loviseră, îl deprinse pe acest tînăr, croit pentru a înfrunta primejdiile, cu un trai în puf, transmițîndu-i totodată și temerile ei.

Mamele drăgăstoase joacă astfel uneori un rol hotărîtor și tragic în clipa cînd fiul lor trebuie să-și aleagă viitorul. Ele strică o viață, îmboldite de cele mai bune intenții din lume. Doamna Mercadier vedea în Pierre, ajuns la vîrsta majoratului, pe stăpînul moștenirii părintești. Cît despre dînsa, oricît de puțin îi rămăsese de la cel de al doilea soț, avea îndeajuns spre a trăi, și tocmai atunci un unchi Mercadier îi lăsase tînărului averea lui, sau cea mai mare parte din ea.

Această mamă iubea banii și totodată se temea de ei. Cu alte cuvinte, socotea o moștenire ca norocul cel mai mare, iar cheltuiala drept cea mai mare primejdie. În general, vedea în Pierre, prins de patima tablourilor, un risipitor... Poate că nu greșea ; în orice caz, banii pe care-i aveau se puteau topi dintr-o clipă într-alta. Trebuia deci să-și asigure pentru viitor un mijloc temeinic de trai. Singurul pe care-l știa era acela de a-i da lui Pierre chezășia statului, făcînd din el un funcționar. De aceea îl împinse spre o meserie derizorie față de veniturile lor. Dar,

îşi zicea dînsa, lumea va avea întotdeauna nevoie de profesori, chiar dacă ar veni războiul, revoluţia, ciuma sau triumful impresionismului.

De altminteri, un bărbat nu trebuie să facă ceva? Pierre nu ducea lipsa banilor, avea destui. De stima obştească avea el nevoie; meseria de profesor i-o va da. Şcoala Normală suna de altfel frumos. Pierre s-a lăsat uşor convins. Şcoala Normală, asta însemna Parisul, galeriile de tablouri, mai ştii, legături cu tinerii pictori, concertele, în sfîrşit, arta...

Războiul nu se stinsese niciodată de-a binelea în lume. Franţa îşi plătea datoriile, fără îndoială. Dar în Balcani se dădeau bătălii. Ruşii intraseră în joc. Apoi începură expediţiile coloniale. Oamenii discutau aprinşi pentru sau contra lor. Pierre Mercadier se ducea la concerte. Muzica... e arta ideală, bagi în ea ce pofteşti, notele nu ţin cu unii sau cu alţii, aici totul se rezolvă în armonie. Nu i se întîmplase chiar să investească nişte bani din averea moştenită de la tatăl său într-un spectacol de operă? Nu se alesese din asta decît cu sunetul, zicea mai tîrziu doamna Mercadier, care găsea foarte hazlie această vorbă, şi-o repetase toată viaţa pentru a-şi scuza ciudăţeniile vestimentare, slăbiciunea ei pentru flecuşteţe şi zorzoane.

Pierre se îndrăgostise de Paulette, ca să zicem aşa, fără să-i fi vorbit, ca în cărţi, cînd dînsa avea şaisprezece ani. El împlinise douăzeci şi şase, era cu studiile terminate şi scăpase de stagiul militar. O văzuse la balul Prefecturii din Aix. Cea mai mică dintr-o familie de mărunţi nobili scăpătaţi de prin părţile de sus ale ţinutului Bresse, Paulette d'Ambérieux venise la Aix ca invitată a unor veri mai bogaţi. Avea toată uşurinţa şi frăgezimea vîrstei sale, părul buclat de-un blond-cenuşiu cu un cîrlionţ adus pe frunte, o aluniţă în bărbie care nu era un benghi aplicat, iar rochiile la modă pe atunci păreau născocite anume pentru dînsa, atît de zvelt era acest trup, ale cărui forme feminine se şi împliniseră, şi atît de fericit că poartă ceva pe el.

Doamna Mercadier se arătase încîntată de alegerea fiului ei. Se străduise să înlăture ezitările unei familii simandicoase care socotea o căsătorie cu o persoană fără particulă nobiliară ca o mezalianţă. Aş zice mai mult: ca un fel de concubinaj. Banii erau un argument convingător şi ea îl folosi. Asta stîrni între cele două mame, doamna d'Ambérieux şi dînsa, un sentiment de stînjeneală, ca şi cum se simţeau complice la o crimă. Cele două femei nu se puteau suferi una pe alta. De aici se puteau

isca certuri în tînărul menaj. Fără să mai aştepte, doamna Mercadier se sacrifică. Se dădu deoparte, trăind la Paris, ca doamna d'Ambérieux de altminteri. Aceasta însă nu imita de loc rezerva ei şi venea la fiică-sa ori de cîte ori poftea.

Paulette acceptase pe întîiul bărbat care-o ceruse, pentru că prietenele ei cu zestre începuseră deja să se mărite şi pentru că fusese crescută în ideea că e o ruşine să rămîi fată bătrînă. Avea douăzeci de ani, se înţelegea rău cu doamna d'Ambérieux, de pe-atunci văduvă, căreia prezenţa fiicei sale îi amintea mereu dispariţia singurului bărbat al familiei. Paulette nu avea încă nouă ani cînd Blaise d'Ambérieux o rupsese cu ai săi, şi ea nu prea ducea dorul acestui frate mai mare, care dădea rareori pe acasă şi cu care se ciorovăia într-una. Dar îi păstrase o amintire plină de pică din pricina răbufnirilor mînioase ale mamei, care-şi vărsa năduful pe nedrept asupra ei. Simţea şi groază pentru tot ceea ce dispărutul reprezenta ca dezordine, întîmplări cu femei stricate la Paris, viaţă de boem şi probabil de desfrîu ; îşi părăsise familia, auzi vorbă, cică pentru a picta. Mai tîrziu, cînd avea să regăsească la Pierre Mercadier gustul pentru pictură, chiar numai ca simplu cumpărător, ea va vedea în această pasiune tot ce e mai rău în lume, toată laşitatea unui bărbat care şi-i părăseşte pe ai săi, fugind de răspunderile sale de cap al familiei...

Se prea poate ca, ceea ce doamna Mercadier îi spusese doamnei d'Ambérieux despre averea fiului ei s-o fi hotărît pe Paulette să se lase sărutată într-o seară, după bal, de acest tînăr aprins, cu barba frumos pieptănată, care-i traducea în vîrtejul valsului stihuri latineşti în care se vorbea de amfore şi de dansatoare, dar cine s-ar încumeta să-i facă o vină din asta ? Tînărul acesta ar fi putut schimba totul în viaţa ei, dacă ar fi ştiut să-i vorbească cum trebuie, ca unei fiinţe omeneşti. Nenorocirea făcu însă ca Pierre să fie aşa de înduioşat de frumuseţea ei proaspătă încît nu văzu în ea decît o copilă, şi-i trecu cu vederea capriciile. Cel puţin, luă drept capricii tot ce venea din educaţia superficială a Paulettei. Nu ştia că pentru femeile tinere dragostea este o şcoală ; el nu prea avusese legături decît cu femei preocupate să-i dea fiorii plăcerii şi prea deprinse cu dragostea ca să-şi mai afle astfel propria lor plăcere. El îşi închipui că făcuse totul aducînd Paulettei o pasiune destul de aprigă. Era dintre bărbaţii aceia care confundă dragostea cu temperamentul. Paulette trebui deci să-l suporte ; iar cînd băgase de seamă

că anumite fandoseli făceau mai puțin plicticoasă treaba asta, luă obiceiul de a scoate cîteva țipete, deși nu simțea nimic, doar ca să termine mai repede, ba poate că și din dorința de-a se arăta drăguță.

Aceasta îl făcu pe Pierre s-o creadă îndrăgostită de el, să nu-și mai pună nici o întrebare asupra unui lucru atît de gingaș și să capete definitiv acel orgoliu absurd al masculului, care face ca un bărbat să fie aproape întotdeauna convins că, după ce a ajuns să aibă o femeie, ea îi aparține cu trup și suflet. Romanele, de cele mai multe ori scrise de bărbați, sînt construite de obicei pe această concepție atît de stranie și atît de puțin reală ; de aceea, în fabulația lor, totul se termină bine cînd, în sfîrșit, eroii s-au culcat împreună.

Nu trebuie să vedem în asta o orbire stupidă din partea lui Pierre Mercadier. E un lucru atît de obișnuit încît poți crede că e vorba aici de una din nenorocirile tradiționale ale bărbaților, de-o meteahnă ce le stă în fire mai curînd decît de-o insuficiență a inteligenței lui Pierre. Totuși, fiindcă mai tîrziu Pierre însuși socoti prostia Paulettei, egoismul și vanitatea ei, drept singure vinovate de urmările acestei neînțelegeri inițiale, e fără îndoială util să luăm aici apărarea femeii împotriva soțului, pentru orgoliul căruia o asemenea interpretare era, bineînțeles, cea mai plăcută și mai ușoară.

Din această comedie obișnuită, în voia căreia Paulette se lăsa desigur cu ceea ce ființa ei avea mai bun, se născu încetul cu încetul deprinderea minciunii.

Îl mințea tot timpul pe Pierre asupra unor lucruri neînsemnate, atît de neînsemnate încît el nici nu-și dădea seama. Și tocmai din pricina asta Pierre devenise pentru nevastă-sa un străin, căci el era cel căruia i se turna la minciuni. Curînd de tot ajunsese să-l mintă în privința banilor cheltuiți cu gospodăria. Paulette, căreia soțul ei îi dădea din belșug și fără a ține vreo socoteală, nu se mai bucura decît de banii șterpeliți, cît îi pica pe de lături. Se stabili astfel în ochii ei o discriminare absolută față de Pierre, între ce-i al meu și ce-i al tău, și asta începea să se resimtă în toate lucrurile vieții.

Fie spus încă o dată : Pierre nu era meschin, și-ar fi găsit foarte natural ca banii să fie ai amîndurora deopotrivă și să nu se țină socoteli între soți. Dar Paulettei nici nu-i trecuse vreodată așa ceva prin minte, și în chipul cel mai firesc monstruoasa proprietate a bărbatului se statornici în căsnicia lor.

Erau căsătoriți sub regimul comunității de avere care nu îngăduie unei femei să aibă un cont la bancă, o semnătură, o personalitate civilă. De altminteri, banii nu erau ai lui, nu veneau toți de la dînsul? Pierre mai și cîștiga pe deasupra în fiecare lună, nu-i așa? chiar dacă nu cine știe cît.

Oroarea banală a tuturor familiilor din lumea lor își făcu loc între dînșii, cu corolarul ei, minciuna. Ei nu-și dădeau seama de asta, și chiar certurile lor se iscau întotdeauna din alte pricini.

Între un bărbat și o femeie, banul capătă întotdeauna o mască. Se ciorovăiesc pentru el fără s-o spună, din cauza copiilor, din cauza servitorilor, din cauza spălătoresei. Banul dispare astfel cu mormanele sale de ură, de dezamăgiri și înșelăciuni în dosul decorului banal al infernului de toate zilele.

Pierre privise căsătoria ca o schimbare totală a vieții lui. Prin temperament se simțea înclinat spre acest fel de a rupe cu propriul său trecut. Îi era lehamite de prieteniile de pe vremea liceului, pe care le tîra după dînsul după anii de studenție. Spiritul său critic se exercitase cu toată vigoarea asupra cunoștințelor de tinerețe. Prea le știa tristețea plicticoasă pentru a voi să le impună tinerei sale soții. Deoarece avusese și cîteva banale dezamăgiri în raporturile cu pictorii aceia a căror frecventare o socotise, venind la Paris, lucrul cel mai de dorit și cel mai amețitor, căsătoria îi apăru ca o eliberare. Lua un bilet de călătorie pentru o țară depărtată.

O femeie frumoasă, dragostea... asta nu poate oare să umple o existență?

Au trebuit să treacă cîțiva ani de viață conjugală și să aibă doi copii pentru ca Pierre Mercadier să priceapă că prostia Paulettei nu putea fi pusă la infinit pe seama vîrstei. Și, chiar de la începutul căsniciei, cum să poți deosebi copilăriile unei mame foarte tinere în fața puișorilor ei de simpla nerozie? Aceasta nu explica totuși firea ei de cusurgioaică obsedată pînă la absurd de mărunțișurile traiului. Pierre credea că maternitatea va aranja lucrurile. Nu se întîmplă însă așa. Copiii (avu mai întîi o fată, apoi veni Pascal) nu erau în ochii ei decît niște obiecte pe care le împopoțonezi și le arăți ca să te fălești cu ele, dar le lași după aceea pe mîna slugilor. În fond, la fel gîndea și despre soțul ei. O femeie are nevoie de un soț ca să-i plătească cheltuielile și ca să iasă cu el în lume, la recepții sau

la teatru. Că el poate fi o făptură omenească, ba mai mult, o prezență reală, cu ideea asta Paulette nu se putu deprinde niciodată.

Nu-i plăceau decît flecărelile, bîrfeala, petrecerile mondene, iar în ce privește aceste petreceri mondene, îi plăcea doar ceea ce ele au mai superficial. Nu făcea parte dintre femeile acelea pentru care lumea e un vîrtej ameţitor. Era, slavă Domnului, o femeie cinstită și se bucura deopotrivă cînd întîlnea în oraș doamne bătrîne sau tineri domni. Găsea orice muncă nedemnă de-o femeie, și-și bătea joc de acelea care scriau sau studiau. Să te ocupi niţel cu pictura, fără s-o iei prea în serios, și să cînți la vreo ocazie, mai treacă-meargă ; cît despre dînsa, nu avea nici un talent și se fălea cu asta. Talentul e treaba bărbaților, nu e ceva feminin.

Era cucernică, desigur. Dar nu din cale-afară. Îi cam plăceau glumele ușuratice, cărora de altminteri nu le prindea înțelesul decît pe jumătate. În sfîrșit, pentru un comesean care n-o cunoștea era o persoană fermecătoare și destul de veselă.

Paulette se lăudase întotdeauna cu credința ei conjugală nesovăitoare. Cu ochii și dinții pe care-i avea, se găsiseră destui bărbați să-i facă curte. Dar, la urma urmei, pînă și soțul ei vedea în această fidelitate, de care la început se îndoia, căci era gelos din fire, ceva nesuferit și, ca să spunem așa, anormal. Și totodată ceva ca o poziție strategică de unde ea domina un bărbat slab și cu sînge aprins, care știa bine că uneori o înșelase, fără ca aceasta să aibă urmări. Și care regreta niţel că o înșelase.

Totuși, cînd ea îi făcea o scenă pentru vreun desen cumpărat, vreo schiță, Pierre se zburlea. Dînsa îi zicea : „O, pictura asta ! Am avut și așa destule necazuri din pricina ei !" Îi răspundea mînios : „Mai slăbește-mă cu Blaise al tău !" Blaise era acel frate dispărut al Paulettei, pe care Pierre nu-l văzuse niciodată.

Nimic din ce-i plăcea lui Pierre nu-i plăcea ei ; își rîdea de tablourile lui, cărțile la care el ținea mai mult erau ținta unor glume batjocoritoare din partea Paulettei. Că el putea să citească englezește, fără însă a vorbi această limbă, era între dînșii un subiect de certuri necontenite, de vorbe neroade, pe care dînsa i le arunca în obraz, găsindu-le foarte hazlii. Rîsul ei, acest rîs pe care-l îndrăgise atîta la început, îl scîrbea acum.

înălța din umeri cînd, de departe, auzea răsunînd prin odăile locuinței acest rîs cristalin, dar idiot, care-l scotea din sărite de-i venea să spargă vazele de porțelan dimprejur.

Se închise în el însuși. Nu-și iubi copiii cu adevărat, pentru că erau și ai ei, ai Paulettei. Se afundă în studiile sale. Își făcea orele de clasă și se întîlnea cu oameni în vîrstă și intelectualii tîrgului. Citea cărțile sosite de la Paris, ale căror coperte galbene o făceau pe Paulette să zică : „Iar ? Încă una din cărțile tale păcătoase ?“ Numai rareori Pierre izbucnea, și atunci în legătură cu lucruri fără importanță : friptura prea arsă, o observație prea necuviincioasă a Paulettei la adresa vreunuia dintre prietenii lui. Era un soț model. La drept vorbind, Pierre Mercadier aflase în profesorat, în funcționarism, un refugiu în fața vieții, ca și în fața soției sale. Croit ca mulți din neamul său pentru un destin aventuros, refuzase lupta, crezînd că află un trai tihnit, un viitor asigurat în profesiunea lui, în această existență molcomă, pe care nimic afară de vreo întîmplare de neînchipuit, cum ar fi falimentul statului sau un cutremur de pămînt, nu putea s-o pună cu adevărat în primejdie. Cine știe dacă Paulette nu l-ar fi iubit altfel, sau cel puțin l-ar fi stimat, dacă ar fi fost unul din acei Mercadier de pe la începutul secolului, care au luat asupra lor rolul activ abandonat de-alde Sainteville sau Ambérieux, al căror sînge curgea în vinele ei ?

Își greșise socoteala. Ceva ca o dorință neîmplinită creștea în el fără să-și dea bine seama de asta.

Credea că, prin nițică filozofie, un fel de restricție mintală, poți întotdeauna ocoli dificultățile în viață, scoțînd-o la capăt fără să pierzi în proprii tăi ochi și evitînd problemele catastrofice. Practica filozofia asta în căsnicia lui. O practica în politică. Statul îi asigura masa și casa, nu-i așa ? Alții aveau sarcina să cîrmuiască statul. În ce-l privește, nu făcea decît să frunzărească gazetele, ca să nu pară prea ageamiu în ochii colegilor săi. Întotdeauna schimba vorba cînd aceștia se vîrau în politică.

Dar dacă nu prea citea ziarele, în schimb se năpustea asupra revistelor de istorie, pe care le descifra în cîteva limbi. Mai întîi, era meseria lui, și apoi regăseai în ele problemele politice, dar răcite, gata pentru o riguroasă cercetare științifică. Pierre se ferea să-și judece contemporanii, dar nu avea nici un motiv să nu-și exprime o părere în privința lui Talleyrand.

III

ÎN 1889 SOȚII Mercadier plecară deci la Paris ca să vadă Expoziția. Nu puteai să scapi așa ceva. Lăsară fetița cea mare acasă, în regiunea Landes, pe seama slugilor : vă închipuiți, să vii la Paris cu doi copii în timpul Expoziției ! Dar nu era chip să-l lași pe cel mic ; și apoi, asta se va aranja, căci doamna d'Ambérieux se afla pe vremea aceea în apartamentul ei din *rue de Babylone*. I-l încredințară pe Pascal, și traseră liniștit la un hotel de prin vecinătatea marelui magazin Bon Marché, un hotel bine văzut de călugărițele din ordinul sfîntului Augustin.

Pascal nu a păstrat nici o amintire despre Expoziție. Își aduce aminte oarecum pe dinafară de Turnul Eiffel și de Palatul Trocadéro, pentru că le vezi pretutindeni în cărți poștale ilustrate. Dar a reținut cele mai mici amănunte despre apartamentul bunicii, amintindu-și de el ca de o peșteră fermecată în care ai intrat din greșeală, pentru că ai atins o lampă tocmai unde trebuie. Apartamentul se compunea din trei încăperi, o slujnică bătrînă, o bucătărie, și toate ferestrele dădeau spre niște grădini tainice, pe care nimic în străzile acelea liniștite nu te lăsa să le ghicești de afară. Grădini în care înfloreau salcîmii, a căror mireasmă se înălța în serile de primăvară o dată cu larma tot mai înăbușită a marelui oraș.

— Copilul acesta s-a născut toamna, zice mam'mare, și ridică sentențios un deget încărcat de semnificații autumnale, pe care lucește inelul gros de aur al răposatului ei soț.

Oricît de departe îl duce amintirea, către anii cei mai fragezi ai copilăriei, Pascal se regăsește pe genunchii bunicii dinspre mamă, doamna d'Ambérieux, care trăia la Paris, și nu în provincie la fiică-sa, dar venea deseori acolo, sau regăsea copiii la castelul din Sainteville al fratelui ei, unde soții Mercadier îl duceau vara pe Pascal. Bătrîna asta ofilită, cu pielea gingașă și pufoasă, slabă la față, dar nu și la trup, strînsă în tot felul de corsaje răsucite, în danteluțe și volănașe, purtîndu-se cu mîneci brodate și gulere înalte pînă la bărbie, cu balene, ca să ascundă un gît fleșcăit, ultima cochetărie a unei femei care a fost frumoasă, e pentru Pascal toată blînda bucurie a copilă-

riei, tot ceea ce, în trecut, îl leagă de această ciudată lume fizică din care se trage şi de care tatăl şi mama lui par să fie atît de străini.

Mam'mare îndrăgea în Pascal pe flăcău, pe bărbatul familiei. Naşterea celei mari, o fetiţă, fusese pentru dînsa o dezamăgire. Şi cum doamna d'Ambérieux nu putuse niciodată să-l sufere pe ginerele său, vedea în Pascal un prenume care venea dinspre partea ei, perpetuarea stirpei sale, strănepotul tatălui ei, pentru care nutrise o admiraţie de tînără fată. Poate că va avea trăsăturile soţului ei, dumnealui răposatul prefect d'Ambérieux, pe care dînsa îl pălmuise într-o seară la Compiégne în faţa Impărătesei, pentru că Împărăteasa îi zîmbise.

Fireşte, era slabă nădejde să aştepţi un adevărat vlăstar al neamurilor de Sainteville şi Ambérieux din familia Mercadier. Dar, la urma urmei, un bărbat e un bărbat. Marea nenorocire a vieţii doamnei d'Ambérieux fusese să-l piardă pe fiu-său Blaise, care nu murise, ba chiar se simţea, ziceau unii, foarte bine. Dar o luase razna. Un boem, un anarhist... Ei, mai bine să-şi mute gîndul de la el. Nu-l mai văzuse din 1875. Şi nu micuţa Paulette ar fi putut să-l înlocuiască ! Era fiul ei cel mare. Cînd îşi amintea de el, avea o tresărire de revoltă.

Deşi era de-o cucernicie plină de rîvnă şi-şi împărţea timpul între familia ei, amintirea domnului d'Ambérieux, care-şi dormea somnul de veci la Père-Lachaise şi zilele petrecute în schimnicie la mănăstirea călugăriţelor augustine, doamna d'Ambérieux avea faţă de ea însăşi, şi chiar în spusele ei, o sinceritate cinică rar întîlnită în lumea burgheză. Zicea că aşa e soarta femeilor cînd îmbătrînesc, să întoarcă asupra copiilor dragostea pătimaşă pe care-o dăruiseră părinţilor acestora. În privinţa asta nu se înşela, şi cînd se găsea acolo, n-ar fi îngăduit vreunei slujnice, şi nici chiar fiicei sale, să scalde copilul. N-ar fi îngăduit de altminteri nici să se întrebuinţeze pentru micul Pascal o altă pudră de talc, o altă colonie de levănţică, o altă pastă de dinţi decît acelea ale căror secrete le ştia din propria ei viaţă de femeie şi din confidenţele unor prietene dispărute ; asupra acestor lucruri doamna Mercadier se ferea s-o contrazică pe maică-sa, în a cărei înţelepciune avea o credinţă neclintită.

Pentru mam'mare Pascal era Calino, puişorul ei drag. Îl juca pe genunchi, apoi îl legăna cu capul în jos, ţinîndu-l de mî-

nuţe. Îi dădea tot felul de nume fără noimă în timpul acestei ceremonii. Îi zicea Frumuseţea mea, Calul meu cel mare, Mititelul meu Rege al Angliei, Scumpul meu Carol Magnul, Pisoiul meu, Motanul meu încălţat, Căpitanul meu de vapor, Păsărica mea minunată, Dumnezeul meu, Frumosul meu Lucifer, Iubitul meu Duce de Savoia, Scumpul meu Duce de Morny, Cantonierul meu drag, Puşlamaua mea de mahala, Făt-Frumosul meu, Dracul meu împeliţat, Haiducul meu, Pepenaşul meu... Îl ciupea frumuşel de fund, acolo unde se făcea o cută. Îl zvîrlea în aer şi-l prindea de subsuori. Îl gîdila, îl apuca de nas cu două degete pînă ce el începea să rîdă. Îl adora şi-i cînta cîntece în care lucrurile erau spuse pe şleau, deşi pentru dînsa, ca şi pentru ţînc, cuvintele nu aveau niciodată vreun înţeles. Vorbea cu accentul tărăgănat şi grav al celor de prin părţile unde se născuse, cînd nu se mai supraveghea. Şi nu se supraveghea niciodată cînd vorbea cu Calino ; regăsea astfel accentul ţărănesc de care se dezbărase la mănăstire şi mai pe urmă la Curtea Împăratului. Începea să vorbească întocmai ca frate-său, Tonton Pascal. Ca şi dînsul, ea nu mai zicea atunci „da", ci „mda". Ca şi dînsul, avea rostirea cîntată pe la sfîrşitul frazelor.

Seara, culca copilul cam pe la ora şase, după ce-i dădea să mănînce supa (o linguriţă pentru mam'mare, o linguriţă pentru Împăratul, o linguriţă pentru Prinţul Imperial, încă o linguriţă pentru mam'mare, alta pentru călugăriţele augustine, apoi, fie ce-o fi, una pentru mămica, trebuie, lumina ochilor mei ! nimic pentru tăticul...). Îl învelea bine în pătucul de fier dat cu lac alb, deasupra căruia era un fel de stinghie de care nu se mai atîrnau perdelele străvezii de odinioară. Îl legăna pe îndelete în cîntece abia şoptite, fără altă muzică decît un bîzîit monoton, cîntece născocite, care rămaseră în mintea copilului ca nişte mari frînturi de neînţeles, refrenuri stranii dintr-o lume uitată :

Se duce pe calul său mare
Flăcăul cu'n coş de căpşuni,
Se duce pe calul său mare
Flăcăul cu'n coş de tăciuni...
Se duce pe calul său murg
Cu'n braţ de bujori, şi viteaz
Se duce pe calul său murg,
Smolit, cu bujori în obraz...

Sau asta :

Roata morii se-nvîrteşte,
Moară de vînt, moară de vînt,
Roata morii se-nvîrteşte,
Tu ia-o spre biserică, nu sta !
Roata morii se-nvîrteşte...
Părinte, spune tu, sfinţia-ta,
Roata morii se-nvîrteşte !
Trebuie să plîng de jalea mea ?

Mai era şi nelipsitul refren, punctat de plesnituri uşoare cu palma pe dosul ce tocmai se spăla :

Dă-i la dos — Cu bătul gros — La fleica stricată — Vin guzganii roată...

Cele trei încăperi ale apartamentului erau într-adevăr foarte mari, Ursula într-adevăr foarte bătrînă sub boneta ei prinsă cu un şiret alb în jurul bărbiei ; aşa credea în orice caz Pascal, care era pe atunci doar un ţînc. În bucătărie vedeai tot timpul creme turnate în forme, plăcinte, prăjituri cu migdale, care se pregăteau pentru Calino. Plutea veşnic acolo un miros de sirop şi zahăr ars. Mam'mare cumpăra de la celălalt capăt al Parisului singura făină albă, zicea dînsa, ce poate fi găsită în capitală, unde toate erau falsificate, stricate.

Cum se înşirau cele trei încăperi şi bucătăria ? Cum treceai dintr-una într-alta ? Oricît ţi-ai bate capul, degeaba, nu-i chip să-ţi aminteşti. Era odaia bunicii, sufrageria, şi salonul, căruia Ursula îi zicea „budoarul doamnei". Bucătăria era plină de alămuri roşii, sclipitoare, lucitoare. Iar pe jos mici pătrăţele negre între nişte patrate mari albe. Cele trei încăperi erau îmbrăcate în draperii de mătase roşie şi peste tot se vedeau obiecte aduse din China. Nu se zărea nici cel mai mic crîmpei de lemn la jilţurile capitonate. Oriunde îţi întorceai ochii, dădeai de etajere încărcate cu balauri, pocitanii de porţelan care-şi clătinau capetele, vaze albastre smălţuite, vaze de argint acoperite cu peşti de aur şi evantaie pictate, cupe împodobite cu slove misterioase, statuete complicate din fildeş, scene de piaţă, pescari pe poduri înguste, cai de teracotă, dihănii necunoscute din porţelan verde şi galben, apoi fluturi pe mantii brodate spînzurînd în perete. Şi printre toate astea, ca o mustrare, un mare crucifix negru, pe care murea un Crist atît de frumos, atît de frumos, că-ţi venea să plîngi văzîndu-i suferinţele, un Crist

înconjurat de toate păcatele Orientului Îndepărtat, și aproape tot așa de mare ca un copil, cu niște stropi de sînge zugrăviți în roșu pe trupul său galben, uscat, o cruce mare așezată pe pianul cu coadă scurtă, decorat peste tot cu petreceri galante lucrate în lac negru pe fond auriu, sub niște panoplii aduse din India de tatăl domnului d'Ambérieux, care fusese guvernator al orașului Chandernagor în numele maiestății-sale Carol al X-lea.

— Ascultă, Calino, zice mam'mare, acesta e tăticul bunicului tău. Se ducea la vînătoare pe un elefant. Purta o cască și indigenii goi-goluți îi aruncau flori sub pași. Era bun și puternic, și și-a crescut fiul, pe bunicu-tău, cu teama de Dumnezeu... femeile îl îndrăgeau, ca pe toți bărbații din neamul nostru, cum te vor îndrăgi și pe tine, Calino, cînd vei fi mare și vei vîna tigrul de pe spinarea elefantului. Ascultă, Calino, femeile nu te vor îndrăgi dacă te strîmbi așa, și dacă-ți mănînci unghiile... Și bunul Dumnezeu te privește cînd eu mă întorc cu spatele... Și Sfînta Fecioară... Trebuie să fii drăguț pentru Sfînta Fecioară, Calino... Femeile te vor iubi, dar dacă Sfînta Fecioară nu te iubește, s-a zis cu tine... Calino, lasă unghiile în pace! Femeile te vor iubi pentru că te-ai născut toamna, și copiii de toamnă au fost zămisliți cu vlaga Anului Nou...

În jurul bunicii sînt raci mari de bronz, sfeșnice în chip de păsări, trandafiri de Saxa, margarete din sticlă de Veneția, portrete de doamne cu părul prins într-o plasă neagră. În jurul bunicii se văd bătălii de elefanți și de tigri, trubaduri care cîntă unor castelane și fecioare învești mîntate în catifele de-un roșu-închis și încărcate cu flori de aur.

Această imagine a lumii o primește dintru început, ca pe-un dar, micul Pascal, îndopat cu creme și pricomigdale proaspete, o lume fantastică și parfumată, asupra căreia veghează un Dumnezeu martirizat și însîngerat, o lume în care Himera joacă rolul pisoiului, o lume de guvernatori și de păstorițe, o lume în care barza e de aur și cerul de brocart. Între idolii cu mai multe brațe ai Indiei și lotușii Chinei pe paravane lăcuite, o bătrînă cu corsetul strîns în balene, cu nasul îngroșat de vîrstă, în rochia ei de casă din zenana smeurie, repetă ținîndu-și ochii pe jumătate închiși cîntecul șoptit al viitorului prezis: „Femeile te vor îndrăgi, Calino, femeile te vor îndrăgi!"

Prin fereastră pătrunde mireasma salcîmilor.

IV

DIN ANII LUI TINERI, Pierre Mercadier păstrase această superstiție : Bursa. Nu pentru că ar fi fost atît de interesat, dar despre ce alta se vorbea în casa lor în zilele acestea tulburi ? Bursa era barometrul stabilității sociale. Intra Bursa în panică ? Adio, zile frumoase ! Pierre Mercadier luase obiceiul ca în fiecare zi cînd deschidea gazeta să arunce mai întîi o privire asupra cursurilor. Nu poți da crezare la ceea ce scriu ziariștii. Dar aici, în cifre, era adevărul. Adevărul despre bani. Nu trișezi cu asta, nu poți să trișezi cu așa ceva.

Ca profesor de istorie cercetase cu mult interes strania întîmplare a scoțianului Law (citești Lass), care a născocit bancnota, dar nu și consecințele ei. Chiar atunci cînd își scria studiul său asupra Stuarților, așternuse pe hîrtie cîteva însemnări în legătură cu marele financiar. Ceva mai tîrziu, se întoarse la asta, găsi ideile sale originale, dar nu tocmai științifice. Scoase totuși din caietul său un articol cam ciudat care apăru într-o revistă academică. „Va trebui să mai revin asupra acestui subiect", își spuse citindu-l. Prin 1880 un profesor de istorie nu era niciodată obligat să studieze economia politică pentru a-și lua examenul de capacitate. Istoria pe care o va preda elevilor săi va avea drept motor lupta spiritului de invenție și de progres împotriva spiritului tradițional și reacționar, sau propășirea națiunii, sau evoluția ideilor... Banul nu avea nici o legătură cu toate acestea ; era un domeniu lăsat fanteziei personale a lui Pierre Mercadier. Își dădu deci frîu liber gîndurilor într-o fantasmagorie plăsmuită în jurul banului, cu teorii țesute ca niște nori pe idei fugare, în locul cărora punea lesne alte teorii la care visase mai înainte.

De exemplu... Toate exemplele sînt proaste. Dar sărăcia unui popor nu era oare o vină obișnuită pe care istoricii o aduceau monarhului său, guvernului său ? Acel „îmbăgățiți-vă" care fusese morala monarhiei din iulie [1] n-a fost un principiu rău în sine : nenorocirea era că Franța ajunsese la sărăcie cu principiul acesta. Falsa morală a filozofilor, copiată după aceea a

[1] Îndemnul acesta (îmbăgățiți-vă !) a fost adresat burgheziei franceze de primul ministru Guizot (1787—1874), sub domnia lui Ludovic-Filip.

preoților, afirma că banul conține în el un principiu al pierzării. Prostie care nu rezista în fața faptelor.

Acest respect al banului de care era pătruns tînărul profesor nu-l împingea nicidecum să facă din ban temeiul însuși al vieții sale. Profesoratul nu putea să-l ducă pe acest drum. Dar exista Bursa. Diverse Burse, de altminteri. Căci nu e sigur că în dragostea sa pentru pictură n-o fi fost amestecat un oarecare gust pentru speculă, o oarecare speranță de cîștig. Pînzele lui Monet erau valori de viitor.

„Trebuie să mergi în pas cu vremea", îi plăcea să zică, fără ca asta să-l angajeze la mare lucru. Prefera bunăoară lămpile cu petrol în locul celor cu gaz și putea să-ți vorbească îndelung despre așa ceva. „Trebuie să mergi în pas cu vremea" era la acest cinstit slujbaș o expresie care urmărea să justifice o anumită poftă de viață, o dorință neastîmpărată de-a înfrunta riscul, care, negăsindu-și mijloace de împlinire în existența lui Pierre Mercadier, nu se potolea decît în jocul de noroc al speculațiilor. O, dar să fim înțeleși, Pierre Mercadier era foarte prudent, cel puțin la începuturile sale...

Încetul cu încetul, jocul camuflat sub pretextul pasiunii pentru artă îl plictisise. Afară de asta, de cînd se însurase, de cîte ori cumpăra o pînză, se iscau scandaluri în casă. Atunci începuse să joace numai pentru plăcerea de a juca. Poate că în alte împrejurări s-ar fi apucat să joace la ruletă. Dar viața îi făcea mai lesnicios dintre toate jocurile pe cel mai abstract, mai fățiș : specula de bursă. Dai ordine. Aștepți. Urmărești cota Bursei. Oricum îți aruncai ochii pe ea în fiecare zi. Acum însă asta a căpătat încă un înțeles, un înțeles numai pentru tine singur, căci nu-i ții la curent pe ai tăi asupra acestor lucruri. Paulette n-ar fi priceput de altminteri nimic din ele. Astfel, dimineața, pe cînd își lua micul dejun — pîine cu unt și cafea cu lapte — înainte de-a pleca la liceu, Pierre Mercadier își citea ziarul dîndu-și un aer nepăsător. Și, de fapt, în această clipă, sub nasul Paulettei, el juca, juca cu adevărat.

Vă mai spun o dată : juca prudent. Băga sume mici în valori sigure. Plăcerea era îndoită pentru că era ascunsă. N-o mai iubea pe Paulette, în felul acesta o înșela. Mai bine așa decît să aibă amante, nu ? Era o satisfacție mai subtilă, mai rafinată. Și apoi, se simțea astfel *în pas cu vremea :* Law nu prevăzuse unde va duce invenția hîrtiei-monedă, dar din zilele Băncii sale de pe *rue Quincampois* pînă azi bancnota a transformat lumea.

Pierre Mercadier avea douăzeci şi şapte de ani cînd se însurase. Pe atunci, banul nu i se părea încă în aşa măsură temelia securităţii umane. Cîteva aventuri, o legătură în Cartierul Latin, nu epuizaseră ideea ce şi-o făcea despre dragoste, despre rolul dragostei în lume. La urma urmei, pentru dragoste se făcuse războiul Troiei şi se povesteau pe seama Împărătesei şi a faimoasei Paiva [1] unele lucruri care aruncau o îndoială asupra originii războiului din 1870. Arta şi dragostea... Jalnica înfrîngere a pasiunii sale pentru Paulette în viaţa cotidiană îi ucisese toate aceste iluzii. Nu mai credea decît în bani. Ajunsese, în sfîrşit, să meargă în pas cu vremea.

Chiar atunci însă, chiar atunci cînd în analiza gîndurilor sale cele mai tainice, a acţiunilor celorlalţi oameni, Pierre Mercadier regăsea mereu luciul cenuşiu al argintului, nu însemna că, în ceea ce-l privea, îşi despuia actele de orice pretext ideal, de orice noblеţe sentimentală. De altminteri nu avea pentru bani decît un respect contemplativ ; măruntele sale speculaţii nu făceau din el unul dintre acei mari cinici care stăpînesc lumea, ele nu îndreptăţeau rătăcirile imaginaţiei pe care le-ar fi cerut transformarea unui mic profesor de liceu într-un financiar îndrăzneţ. Dragostea sa de artă nu-l dusese decît la cumpărarea cîtorva tablouri. Respectul său pentru bani îl făcuse cel mult să cumpere cîteva acţiuni, pe care le revindea la termenul hotărît dinainte. Una peste alta, pierdea ceva în astea, nu mult. Îşi zicea însă că juca la Bursă ca să asigure o zestre fiicei sale mai mari.

Se gîndea chiar şi la Paulette cînd dădea ordine agentului de schimb. Cine ştie, dacă ar muri mîine ? Ca taică-său, ca taică-său vitreg, dintr-un accident, dintr-o prostie... Ce e viaţa unui om ! Paulette s-ar găsi atunci ca maică-sa odinioară, dar cu doi copii. De altminteri, Pierre nu se gîndea numai la nevasta şi odraslele lui : se gîndea şi la Franţa. Cum să nu se gîndească la ea, Dumnezeule ?

Nu degeaba avusese cincisprezece ani în 1871. Franţa... Trebuia să-şi recîştige prestigiul. Prin mijloace paşnice. Faptul că plătisem aşa de bine, aşa de repede, miliardele impuse de Tra-

[1] E vorba de Thérèse Lahman, devenită marchiză de La Paiva, aventurieră care a jucat un mare rol în ultimii ani ai celui de al doilea imperiu. Căsătorită cu germanul Henkel von Donnermark, a desfăşurat la Paris o activitate suspectă în serviciul politicii cancelarului Bismark, ceea ce a dus în 1877 la expulzarea ei.

tatul de pace de la Frankfurt, făcuse mai mult pentru prestigiul Franței decît ar fi făcut-o un război sîngeros și încununat de victorie. Dacă francezii ar ști să speculeze bine, să-și plaseze banii... ar putea cuceri lumea.

Mi se va spune că era ceva contradictoriu între acest spirit de speculație care te obligă să ții seamă de evenimente și oroarea de politică afișată de Mercadier.

Era în asta ceva contradictoriu, și n-am ce-i face. Pe vremea Expoziției Universale, Mercadier era un bărbat de treizeci și trei de ani, iar nu o mașină bine pusă la punct. Avea contradicțiile sale, și trăia cu ele. Și cu ideile care aveau trecere pe atunci, și pe care se nimerise să le împărtășească, fără a-și da bine seama de asta. Astfel, nu se putea să-i scape că unele valori se clătinau cînd duhul răzvrătirii se trezea în așezămintele al căror capital îl reprezentau. Și cu toate că nu se arăta inaccesibil față de utopiile generoase, fără să viseze o lume după chipul lui Thomas Moorus sau a lui Fourier, trebuia să recunoască totuși că oamenii erau de cele mai multe ori niște ageamii, niște încurcă-lume care mergeau împotriva propriului lor interes.

Uneori, Pierre își lăsase chiar mintea să imagineze un sistem în care ar exista legi obligînd pe fiecare să dea colectivității o parte din cîștigul său, o, doar o părticică !... Chipurile, ca să-i intereseze pe toți la viața obștei, la măreția națiunii, la propășirea industriei... Această cotă-parte ar urma să fie plasată în valori de bursă, printr-un sistem care trebuia inventat... Era sfîrșitul regimului de muncă salariată, fără îndoială. Nu vor mai fi elemente antisociale, fiecare ar coopera, în sfîrșit, la bunăstarea tuturor și la a sa proprie. Firește, fără a mai pomeni foloasele morale, scăderea ravagiilor beției, trezirea sentimentului de răspundere.

Lăsînd la o parte orice politică, vreau să fiu bine înțeles, Pierre Mercadier n-ar fi plasat o lețcaie într-o afacere care ar fi fost potrivnică intereselor Franței. Să fim drepți și să i-o recunoaștem. Desigur, pierdea întotdeauna nițel, nu mult, dar, în sfîrșit... Se vedea obligat să lase să-i scape unele ocazii ce-i erau semnalate. Avea scrupule. De altminteri, se băga în afaceri al căror succes ar fi fost de dorit pentru țară. Dar vezi că ele nu reușeau toate.

Banii... Astfel că, în chipul cel mai firesc și lăsînd deoparte orice politică, după ce citise un discurs al domnului Constans

la Cameră, Mercadier socoti drept o afacere națională și în același timp o bună afacere să vîndă un mare pachet de acțiuni pentru a cumpăra obligații ale Companiei Panama. Vă închipuiți locul Franței în lume, cînd ea va controla această cale de comunicație esențială între Pacific și Atlantic ! Apoi, cu garanția guvernului, ce putea fi mai sigur decît o acțiune a Companiei Panama ? Era zestrea Jeannei, viitorul lui Pascal...

O sută de mii de franci, în mici pachete, trecură astfel din portofoliul soților Mercadier în birourile domnilor de Lesseps [1].

V

DOUĂ LOVITURI, la trei luni una de alta, îl zguduiră destul de adînc pe Pierre Mercadier. Mai întîi, moartea mamei sale. Își trăise anii săi tineri în intimitatea acestei mame neliniștite, ea fusese pentru dînsul toată familia. Îi apăsase tinerețea cu o lume întreagă de idei și de superstiții curente de care incomplet și numai anevoie se dezbărase.

Au fost multe certuri între dînșii, mai cu seamă din pricina aspirațiilor artistice ale lui Pierre. Dar ce erau acestea în fața morții ? Maică-sa murise, departe și singură, la Paris, în locuința ei. Pneumonia n-o lăsase să zacă mult. Vestea venise pe neașteptate printr-o telegramă a unei prietene. În regretul nostru după cei care ne părăsesc intră și o mare parte de egoism. O mamă este un martor de neînlocuit care se duce : un univers, universul nostru, care începe să se destrame. Dar ce interesează motivele durerii noastre, cînd durerea ne-a încolțit ? Abia apucase să se potolească această suferință, cînd fetița lui Pierre muri la rîndul ei : scarlatină. Viitorul ca și trecutul... Fetița fusese totuși întîiul miracol în viața lui, întîia uimire. Ea îl făcuse să descopere sentimentul paternității. Ea fusese motivul pentru care amîna mereu orice judecată asupra Paulettei. Crezuse oarecum într-un fel de datorie împlinită, aceea de a da

[1] E vorba de Ferdinand de Lesseps și de fiii săi, care, după ce au construit Canalul de Suez, au început lucrările de săpare a Canalului Panama, fără a le putea duce pînă la capăt.

viață unei făpturi. Toate acestea s-au sfîrșit mohorît și repede, pe un mic sicriu îngropat într-un oraș din regiunea Landes, pe care urmau să-l părăsească. Pierre nu simțea o durere prea mare : în această durere intra în bună parte și ironia de-a fi căutat să adune bani pentru a mărita mai ușor fetița care avea să piară la cinci ani. Poate că e ceva exagerat în afirmația de mai sus, dar imaginea zestrei îl chinui în zilele acelea cu o amărăciune cumplită. Era urmărit de niște fraze de notar care pluteau în cimitirul din Dax, în timp ce i se îngropa copila... Absorbit de cărțile și de studiile lui, în cinci ani nu avusese vreme să se atașeze cu adevărat de fetiță. Dar rămînea acolo, în fața faptului, descumpănit, dîndu-și seama că pierduse însuși sensul vieții sale, al vieții în general. Ce-l lega de Paulette ? Pascal... Această lamă a durerii materne, aceste izbucniri zgomotoase, aceste plînsete îl scoteau din fire. Ce proastă ! Era nedrept față de nevastă-sa, care încerca pentru întîia oară un sentiment firesc, cu violența unei vijelii. Avu pentru ea cuvinte amare, ironice, care săpară ceva mai adînc prăpastia dintre dînșii.

El, Pascal, era prea mic pe-atunci ca să fi păstrat o adevărată amintire despre soră-sa. Nu însă și despre boala ei. Căci se molipsise de la dînsa și încă destul de grav ca să simtă urmările bolii toată viața. Fără această scarlatină, copilul care era mare și voinic ar fi devenit fără îndoială un adevărat coborîtor ai celor din neamul Sainteville, nobili munteni plini de sănătate și de trufie, și totodată urmașul acelor Mercadier care își părăseau familia ca să intre în marina regelui, și din rîndul cărora unul fu corsar, iar altul sfîrși la ocnă, pentru că îi plăcuseră prea mult muierile și trăsese cecuri fără acoperire.

Doamna d'Ambérieux își întrerupse una din ședările sale la mănăstire pentru a veni să vegheze la căpătîiul copilului. Că s-a prăpădit fata, zicea dînsa, era o nenorocire. Dar băiatul... Scarlatina ? N-o mai iei la vîrsta mea ! O izgoni pe infirmieră și luă totul asupră-și. Pascal ieși din boală tras la față, mai plăpînd, și cu o uitătură pierdută. „Nu-l mai recunosc, zicea mam'mare, va trebui să-i dăm tonice, altminteri va fi un molîu." Privea supărată micile brațe slăbuțe. Asta numiți voi un bărbat ?

Lucru curios, copilul acesta, asupra căruia veghease, pe care-l smulsese din ghearele morții, îi era mai puțin drag după ce-i trecu boala. Nu-și mai punea speranța în el. În același timp, trebuie spus că pioșia ei sporise. Căpătase un cult pentru sfîntul

François-Xavier, care are o parohie la Paris, unde ea se ducea acum în toate duminicile, cînd se afla acasă. Şi apoi, sfîntul ăsta cutreierase mările Chinei. Nu se simţea străin în apartamentul ei, vedeţi bine.

Dar mai mult decît orice dezamăgire, durerea Paulettei o goni repede pe bunică, făcînd-o să se întoarcă la cucernicia ei. Paulette se plimba prin casă cu nişte pantofiori ai fiicei sale moarte, pe care îi regăsise, şi-i ridica spre cer, chemîndu-l martor al acestei dureri. Pascal odată salvat, doamna d'Ambérieux o luă din loc, incapabilă de-a o suporta pe fiică-sa şi uimită pînă la scîrbă că o vede în stare de asemenea izbucniri nesăbuite.

Rămasă singură cu durerea ei, doamna Mercadier începu să se organizeze spre a-i face faţă. Rochiile pe care şi le comandase şi nu mai putea să le poarte acum, atîrnate în cabinetul negru, deveniră nişte spectre cu care se ducea să stea de vorbă ca să poată plînge. Era printre ele ca a şaptea nevastă a lui Barbă Albastră în cabinetul victimelor acestuia. Le pipăia, nu le vedea bine, le recunoştea atingîndu-le cu degetul. De n-ar fi fost decît moartea soacrei sale, ar fi purtat-o foarte bine pe asta sau pe cea de colo, căci puteau să treacă rochii de semidoliu. Dar după soacră-sa îi murise fetiţa, şi pentru dînsa, nici movul, nici albul nu erau îngăduite. Negru, nimic decît negru, culoare care-i venea atît de rău Paulettei, şi bineînţeles *crepe* negru, care totuşi avea ceva reconfortant pentru că e aşa de dramatic.

În toate aceste preocupări se amestecau şi lacrimi adevărate. Nu există hotare prea lămurite între sentimente şi fatalitate.

Şi apoi, îl socotea pe Pascal în primejdie. Doamna Mercadier îşi îndopa fiul cu toate medicamentele la modă pe atunci. Chemă să-l examineze toată suflarea medicală din regiunea Landes, apoi din Orne, unde soţul ei obţinuse tocmai să fie transferat. Mutarea fusese o diversiune puternică. Zăpăceala, dezordinea, lumea de care te despărţi, figurile noi, descoperirea că ţineai mult mai puţin decît ţi-ai închipuit la unii oameni, golirea sertarelor, scrisorile vechi pe care le rupi, în sfîrşit, o mulţime de lucruri venind să lichideze trecutul, pentru a face din imaginea chinuitoare a fetiţei moarte ceva depărtat şi blînd, ceva infinit mai puţin dureros. Curînd, o dată cu venirea iernii, vălurile de doliu începură să pară indiscrete, bătătoare la ochi. I-ar fi trebuit nişte rochii mai terne, mai puţin tranşante decît cele negre. Iar Pascal rămînea cam palid la faţă. Paulette hotărî

că doctorii din Orne nu făceau două parale ; copilul acesta avea nevoie de cei de la Paris. Îşi lăsă deci soţul cu elevii săi normanzi şi veni să-l arate pe Pascal somităţilor din capitală. Trăsese la acelaşi hotel îndrăgit de călugăriţele augustine, acolo unde locuise mai an cu Pierre, cînd veniseră pentru Expoziţie, deşi doamna d'Ambérieux nu se afla acum la Paris şi ar fi putut folosi apartamentul ei.

La drept vorbind, copilul era un pretext bine venit. Doamna Mercadier voia să aibă un moment de libertate. Cîteva dintre prietenele ei de pension locuiau în capitală ; se văzu primită peste tot, răsfăţată din pricina nenorocirii ce dăduse peste dînsa, invitată. La Paris o rochie neagră croită discret nu stîrneşte la un prînz sau la teatru şocul pe care-l resimţi cînd vezi o femeie etalîndu-şi doliul în public. Se isprăvise tocmai cu boulanjismul, domnea o atmosferă de mari evenimente, de cîntece şi de aventură, în care Paulette nu trebui să-şi dea nici cea mai mică osteneală pentru a-şi schimba ideile. Se amuză ca o nebună. Îşi lăsa băieţaşul la hotel, pe mîna casieriţei, o femeie în vîrstă, care nu uita, bineînţeles, să-i dea doctoriile la ora precisă. Seara adormea cuminte, şi Paulette putea să meargă la teatru. Îi plăcea grozav teatrul şi avu o slăbiciune pentru un tenor pe care se duse să-l asculte în toate rolurile lui. Era minunat în *Trubadurul*. Hotărît lucru, numai italienii ştiu să cînte...

Cînd se întoarse acasă, în tîrgul din departamentul Orne, cu reţetele medicului şi cu un ţînc tot aşa de pirpiriu, soţul ei o găsi mai drăguţă de cum şi-o amintea. Şi afară de asta, parcă era şi mai înţelegătoare, în ciuda prostiilor auzite în legătură cu Generalul [1], şi pe care le repeta. Haide, lasă încolo politica ! îi spuse Pierre. În sfîrşit, a fost o întoarcere a dragostei de altădată, din care se născu Jeanne.

Paulette avu o sarcină grea şi plină de toane. Niciodată nu se arătase mai proastă şi mai ţîfnoasă. Găsea o scuză în starea ei ; aşa că nu se jena de loc. Pentru orice fleac, începea să ţipe. Monstrul îi refuza orice ! Monstrul îşi lua atunci pălăria şi, dîndu-se bătut, o ştergea la cafenea. Cam pe atunci, sub pretextul unei pofte de femeie însărcinată, Paulette obţinu de la soţul ei să nu mai doarmă împreună. Îi înfăţişă asta ca pe-o fantezie ce i se năzărise de a-şi mobila o încăpere după placul

[1] Generalul Boulanger.

ei, o cameră roz. Cel de al treilea copil pecetlui astfel despărţirea lor definitivă.

Doamna d'Ambérieux venise să fie de faţă la naştere. Spera să capete un nepot voinic. Cînd colo, o fată ! Mercadier ăştia, zău aşa, nu-s buni de nimic. Chiar a doua zi se sui în tren şi se întoarse la Paris.

Pascal avu la început pentru surioara lui o dragoste fără margini, nefericită şi totodată plină de încîntare. Se aşeza pe un scăunaş lîngă leagănul ei şi dădea din mîini încercînd să se facă înţeles. Micuţa privea lumina de afară şi-şi dispreţuia fratele. „O oboseşti", zicea mămica.

Atunci, pe culoar, Pascal, care avea cinci ani şi jumătate, se oprea la uşa odăii unde moţăia surioara lui şi, apăsîndu-şi inima cu amîndouă mîinile, murmura : „Micuţă Jeanne, micuţă Jeanne, îţi voi da viaţa mea..." Îi înotau ochii în lacrimi şi era încîntat la gîndul sacrificiului său mărinimos. Niciodată încă un jurămînt aşa de nobil n-a fost atît de puţin ţinut, atît de puţin legat de viitor...

De îndată ce micuţa Jeanne putu să rostească două vorbe, să meargă, ea încetă de a-l mai interesa pe fratele ei. Şi, în general, încetă de a mai fi interesantă. Aşa se făcu că, deşi nu era singurul fiu, Pascal avu o copilărie singuratică între nişte părinţi învrăjbiţi. O copilărie singuratică, dar, la urma urmei, nu chiar aşa de singuratică. O copilărie, însă, din care-i va rămîne o culoare de frunzişuri întunecoase, încîlcite, o mireasmă de aluni şi de capre, o lumină dinainte de furtună, cînd începi să alergi ştiind bine că e prea tîrziu să mai ajungi la un adăpost.

VI

ERA O CĂLDURĂ minunată. Poate că nu la liceu, în clasele înţesate, după nişte geamlîcuri prin care nu prea pătrundea aerul, unde profesorii s-ar fi simţit dezonoraţi dacă şi-ar fi scos surtucul, sau dacă n-ar fi purtat vestă, sau dacă n-ar fi avut gîtul vîrît într-un guler tare, care lăsa, ca la Pierre Mercadier, un semn roşu pe ceafă. Mai rău pentru dînsul era că avea un

coş care ameninţa să devină buboi. Micii normanzi asudau strașnic în băncile lor.

Acasă însă, unde se simţea răcoarea şi levănţica, în dosul storurilor trase, cu mireasma merilor prin fereastră şi cu rufele albastre întinse la uscat în grădină, găseai căldura minunată, pentru că era, în sfîrşit, căldura aceea care va ţine luni de zile de acum încolo şi care te îmbie a lene.

Casa era cam înafara oraşului şi, cu toate că ajungeai pînă acolo printr-un fel de stradă mohorîtă, ferestrele din dos, de unde se zărea cîmpia, dădeau spre un teren îngrădit, cu o fîntînă de frunziş. De jur împrejur se înălţau ziduri foarte înalte, foarte cenuşii, acoperite pînă sus cu muşchi, pe care creşteau urechelniţe roşietice.

Paulette zăbovea cu plăcere la toaleta ei. Îşi îndrăgea camera. Era chiar singurul lucru pentru care avea un sentiment puternic. Nu pentru că odaia aceasta din Alençon trezea în ea amintiri sau reprezenta vreun efort al imaginaţiei sale : o refăcuse întocmai după camera doamnei de Lassy de Lasalle, una din prietenele ei de pension, măritată la Paris. Dar doamna de Lassy, adică Denise, care se trăgea din neamul Courtot de la Pause, era tot ce Paulette socotea mai sigur în materie de gust. Şi nimic exagerat, mai ales nimic exagerat...

În semiobscuritatea jaluzelelor trase, Paulette şedea pe un taburet de pluş roz cu o mulţime de ciucuri împrejur, în faţa măsuţei de toaletă cu volane tixită cu sticluţe de lapte de castraveţi, de oţet anume pregătit de Bully, de apă de Colonie fabricată de Jean-Marie Farina, cu borcănaşe de cremă care erau un secret al Denisei, alături de treizeci şi şase de bigudiuri, de accesorii pentru manichiură, de stropitoare de parfum, de polisoare, de perii împodobite cu nişte capete de înger, ca şi oglinda, şi de cutii rotunde, lungi, patrate, printre care se pierdea beţişorul pentru lărgitul mănuşilor ; scosese şi matineul din olandă străvezie presărată cu flori mici. Stătea acolo, numai în fustă, şi într-un combinezon dantelat, cu braţele goale, cu toată frăgezimea tinereţii, cu sînii strînşi uşor de corsetul care-i făcea un bust aşa de drept, doar ridicîndu-i şi apropiindu-i unul de altul. Părul ei blond-cenuşiu era adunat în creştet, lăsînd să i se vadă ceafa, unde rămăseseră două şuviţe, iar pe obrazul tineresc, fericit şi odihnit, ultimele bigudiuri păstrate deasupra frunţii aveau aerul unui marafet pus acolo înadins ca

să atragă privirile. Sarcinile pe care le purtase această femeie tînără nu făcuseră decît să-i dea mai multă strălucire.

Cum era așezată, părea să fie regina scaunelor cu pluș roz împrăștiate prin camera în care soarele lăsa o scară lungă de aur. O muscă mai bîzîia în aer, ceea ce făcea ca sprîncenele să se încrunte pe obrazul acesta liniștit. Aici toate erau îmbrăcate în acest roz căruia îi lipsește puțin ca să fie roșu, afară de un gheridon negru și aur cu încrustări de sidef, pe care se vedea o lampă gravată în linii încrucișate, cu un abajur roz de mătase plisată, tot numai în volănașe. Camera avea un alcov, ceea ce nu mai e la modă, dar e foarte comod cînd patul stă răvășit dimineața. Dulapul, un dulap mare cu o sumedenie de mici tăblii acoperite de oglinzi, era deschis, iar de veșmintele spînzurate sub niște cearșafuri albe, frumos încrețite, erau prinse niște săculețe duble pline de verbină.

Paulette se privi cu un aer încurcat în oglinda măsuței de toaletă.

Trebuia să dea un mare dineu, și ceea ce o neliniștea nu era meniul, vinurile... pentru asta existau tradiții bine statornicite, ci protocolul după care să-și așeze la masă invitații. Era un dineu pentru a se achita de obligațiile față de colegii lui Pierre și de nevestele acestora.

La Alençon, ca peste tot de altminteri, Paulette nu prea era văzută cu ochi buni de cucoanele astea. Soții Mercadier erau mai bogați decît e de obicei un menaj de profesor, iar Paulette frecventa mai ales lumea bună a tîrgului, fără a ține seama de liceu, de director etc. Toaletele ei stîrneau trăncăneli. Cînd venea vara, îi împăca pe toți dintr-o dată cu un dineu. Dar, de data asta, încurcătura era că Amiralul, în treacăt prin Alençon, va fi oaspetele lor, și (trebuie s-o spunem) Paulette nu mai putea de bucurie că le va scoate ochii tuturor acestor fandosite cu Amiralul plin de toate decorațiile lui, cu vinul din vestitele pivnițe *Moulin-à-vent* și *Veuve Clicquot*. Rîdea de pe-acum de mutra lor.

Amiralul Courtot de la Pause era unchiul Denisei. Puține cunoștințe o încîntau atîta pe Paulette. Amiralul era un bărbat cum nu se poate mai distins, foarte șic, figură de englez, purtîndu-se ras, cu favorite. Reprezentase Franța la marile manevre navale din Anglia, și regina Victoria spusese că-l găsea fermecător. Revista *Tatler* pomenise această vorbă a reginei.

Oricum, nu-l puteai aşeza pe Amiral în stînga Paulettei pentru a-l instala pe director în dreapta ei. Un om necioplit şi pe deasupra mirosind urît... Trebuia găsită o soluţie... Soţia domnului Lautier, profesorul de matematică, era destul de drăguţă, aşa de tînără... dar îmbrăcată ca vai de lume !

Paulette se simţea grozav de bine dispusă, şi foarte pornită să fie îngăduitoare. Îşi întrerupse chiar firul preocupărilor protocolare ca să-şi aducă aminte că peste trei zile era onomastica mamei sale, şi deschise caseta ei de lemn aurit, în care ţinea o grămadă de lucruri alandala, pentru a regăsi, printre meniuri, un carnet de bal şi nişte fotografii, o cartă poştală pe care-o pusese deoparte. Dacă ar fi fost cerneală în cameră, ar fi scris numaidecît : „Cele mai bune urări !" şi ar fi iscălit cu scrisul acela de copil pe care-l păstrase din pension, dar cerneala se uscase în călimară. Paulette apucă un pămătuf de pudră şi-l scutură în aer. Asta stîrni un norişor. Unde am rămas ? A, da, Amiralul...

În sfîrşit, era mai bine dispusă ca oricînd, iar bărbatu-său nu avea să se întoarcă înainte de cel puţin un ceas, căci întotdeauna cînd ieşea de la liceu se ducea la cafenea...

Deodată însă, uşa se deschise în chip teatral, de parcă Paulette ar fi fost surprinsă cu un domn, şi Pierre intră.

Dar un Pierre cum nimeni nu-l văzuse vreodată.

Foarte palid, nervos, cu cravata strîmbată şi cu o manşetă ieşind prea mult din mînecă.

Paulette rămase cu pămătuful în aer. Să făcu tăcere.

— Ce-i cu tine, dragă ? întrebă ea în cele din urmă.

Pierre Mercadier îşi privi soţia şi oftă. Apoi îşi plimbă ochii de la un scaun la altul. Toate de-un roz înfiorător. Decorul acesta era cam absurd pentru scena ce-avea să urmeze. Nemaiavînd încotro, se aşeză în sfîrşit într-un fotoliu scund.

— Paulette, spuse el, am a-ţi vorbi serios...

Ea îl privi mai atent. Faţa îi era răvăşită. Paulette avu atunci reflexul neaşteptat al conştiinţei încărcate.

— Dumnezeule, izbucni dînsa, dar ce ţi-am făcut ?

Vorbă absurdă, dar care îl atinse mai tare decît puteai să te aştepţi. Toată povestea căsniciei lor îi veni în minte şi simţi o strîngere de inimă gîndindu-se că poate se înşelase amarnic în privinţa soţiei sale. Nu era atît de rea, ba nici chiar atît de neroadă. Fără să-şi dea seama, Pierre începu să plîngă.

Ea era adînc tulburată, căci nu-l văzuse niciodată astfel. Pierre, care era cu şapte ani mai mare ca dînsa, o cam privise întotdeauna ca pe-un copil, chiar uneori cînd se certau. Niciodată nu şi-ar fi descărcat inima în faţa ei : ca să facă asta acum, trebuie să fi avut motive serioase. În zece ani de viaţă împreună, dacă l-o fi apucat vreodată o slăbiciune, soţia lui nu ştiuse nimic. Ce sprijin ar fi putut găsi la dînsa ? Nu era ea cu totul străină de grijile lui ? Moartea unui copil nu-i apropiase. Ce anume putea să facă din senin această minune ?

La drept vorbind, Paulette nu aşteptase această clipă. Răceala dintre dînşii n-o făcuse să sufere. Dar cînd această clipă veni, nu putuse să n-o prindă. Fără să stea pe gînduri, se supuse unui reflex feminin, unui reflex matern. Simţi poate cu atît mai mult această milă, pe care n-o avusese niciodată pentru bărbatul de care-i era legată viaţa, cu cît în primul minut sentimentul de milă era amestecat cu o oarecare nelinişte personală. Dar, trecînd peste asta, lăsă să-i cadă din mînă pămătuful şi, repezindu-se la Pierre, îi prinse capul şi-l strînse la piept.

Printre lacrimi, în semiobscuritatea acestei grote trandafirii, el văzu lîngă ochii ei, tulburi şi tremurători, frumoasele braţe albe, sidefii ; respiră parfumul lui Guerlain pe care Paulette, printr-o mişcare greşită, şi-l vărsase peste dînsa, apoi începu să suspine încetişor în barba lui moale, plimbînd-o într-un gest de dezmierdare pe mătasea combinezonului.

Dumnezeule, poate că era singura clipă de fericire din întreaga lor viaţă ! Gîndul acesta sfîşietor îi făcea şi mai cumplită deznădejdea, sentimentul de vinovăţie care-l împinsese spre nevastă-sa la ieşirea din clasă... Vorbi :

— N-am putut... Azi-dimineaţă, la micul dejun, cînd am deschis gazeta, ştirile...

— Vra să zică, de asta n-ai pus nimic în gură ?

Această exclamaţie îl mişcă pe Pierre mai mult decît orice. Aşadar, în tăcere, soţia lui urmărea atentă cîte bucăţi de pîine cu unt muia în cafea. Fără să spună nimic, era îngrijorată de lipsa lui de poftă de mîncare. Vai, cumplit s-a mai înşelat asupra vieţii lor ! Şi a făcut în ascuns acest lucru, acest lucru... Nu-i trecea prin cap că slujnica era cea care, strîngînd de pe masă, spusese : „Domnul n-a mîncat nimic în dimineaţa asta..."

Încercă deci să explice nenorocirea povestindu-i şedinţa Camerei deputaţilor şi ce se petrecuse în ajun la Bursă ; crahul

Companiei Panama era fapt împlinit, indiscutabil. Paulette îl întrerupea mereu pentru că nu vedea ce legătură putea fi între toate acestea şi lacrimile lui. Avu chiar acea vorbă de egoistă, care-l înfuriase de atîtea ori pe Pierre : „Şi ce-mi pasă mie de toate astea ?“ Dar în mintea lui răscolită de tristeţe, de-un val de sentimentalism şi de remuşcări, cuvintele ei răsunară cu totul altfel ca altădată, ca o naivitate care-l copleşea şi mai tare, şi se pomeni chiar muncit de gîndul confuz că se înşelase atunci cînd această frază îl scosese din sărite, că n-o înţelesese cum se cuvine.

Paulette se aşezase pe genunchii soţului ei şi, vîrîndu-şi mîna prin cămaşa lui întredeschisă, îi freca părul de pe piept. De cînd simţea că istoria asta privea politica, Bursa, îi venise inima la loc. Pierre n-avea de gînd s-o certe pentru cheltuielile ei, nimic rău nu i se întîmplase lui Pascal, pe care îl auzea în grădină sunînd din mica lui trîmbiţă. Se bucura de-o anumită superioritate asupra soţului ei, care-i pica din cer, şi a cărui taină o presimţea, deşi el nu şi-o dăduse încă pe faţă. În sfîrşit !

Îşi petrecu şi al doilea braţ în jurul gîtului lui Pierre, şi-i mîngîie barba. El vorbea, explicînd socotelile greşite ce şi le făcuse, punîndu-şi încrederea, ca mulţi alţii, în Compania Panama, în amăgitoarele asigurări oficiale... Se smuci deodată, cu o strîmbătură de durere : „Furunculul !“ Ea îşi trase îndărăt braţul care apăsase, încurcată, şi oarecum scîrbită.

Mărturisirea veni, încetul cu încetul, ca un dinte pe care dentistul îl mişcă încolo şi încoace înainte de a-l smulge. Mărturisirea înşelăciunii, ceea ce în ochii lui Pierre era esenţialul. Mărturisirea acestui joc ascuns, de fiecare zi. A acestor bani cu care făcea ce poftea fără ştirea ei, fără să-i spună nimic, el care se calicea pentru bietele ei cheltuieli.

Paulette tresări. Era totuşi adevărat...

Doborît de ruşine, o sută de mii de franci zvîrliţi pe fereastră, Pierre coborî mai adînc în sinea lui decît atunci cînd se gîndea singur la toate acestea. Nu mai credea nici în sentimentele lui cele mai bune. Îşi bătea joc de ele. Zestrea fiicei sale, viitorul Paulettei, dacă el ar muri, şi pe deasupra Franţa, interesele patriei — vorbe goale ! Pretexte. Juca, asta e. Fusese întotdeauna un jucător, numai că şi-o ascundea lui însuşi. La început au fost jocurile intelectuale, nişte prinsori cu el însuşi... pe urmă, această manie artistică... impresioniştii... Speculaţie,

joc. Se sfîşia în faţa ei, găsea o tristă plăcere de-a se face de ocară. În sfîrşit, cînd e vorba de bani, totul e limpede. Cu banii totul devine limpede. Cu banii totul e totdeauna limpede. O sută de mii de franci.

Mai mult decît de prefăcătoria lui, de ceea ce el numea trădare, Paulette era necăjită de pierderea celor o sută de mii de franci. În timp ce dînsa nu mai ştia cum s-o scoată la capăt cu banii şi se lipsea de o rochie, de o plăcere... „Aşadar, sîntem săraci ? Ce-o să ne facem ?"

Se încurca în socoteli, nu ştia că, la urma urmei, puteau să suporte această pagubă fără să-şi schimbe cu-adevărat felul lor de viaţă. Pierre o lămuri în privinţa asta. Ei, dacă-i aşa... Era gata să zică : „De ce să-ţi baţi capul ?" Îşi muşcă buzele. Nu, zău, asta l-ar linişti. Ea întrezărea că ar putea folosi remuşcările lui conjugale. Scoase un oftat : „Nu mi-e de bani, dar m-ai minţit !"

Pierre îngenunche în faţa ei şi-i ceru iertare.

VII

— BUNĂ ZIUA ! Nu te deranjez ?... Să ştii, dacă cumva trebuie să ieşi în oraş... Nu ? Minunat. Am o poftă de pălăvrăgeală... Mulţumesc, foarte bine... Nu rămîn mult la Paris, am sosit de ieri şi plec astă-seară... sau mîine dimineaţă...

— Şi ursul tău ?

— Pierre, ca întotdeauna, e sănătos tun...

— Te admir că poţi suporta provincia. Eu, una, pur şi simplu n-aş putea...

— N-am încotro !

Paulette oftă, îşi scoase manteluţa neagră, cu bordură de mătase, apoi pălăria pe care doi pescăruşi îşi fluturau aripile, şi le puse pe canapeaua de mătase roz. Denise era aşezată în faţa măsuţei sale de toaletă, într-o rochie de casă, ceva nemaipomenit, cu dantele, şi dantele, şi iar dantele : trebuie să fi costat, fără îndoială, o avere.

O privi pe Paulette, încîntată de Paris, cu ochii strălucitori, atît de deosebită de ceea ce era odinioară la pensionul de călugăriţe. Ce-i lipsea totuşi acestei Paulette ? Ceva, nu ştiu ce... Dar pe doamna de Lassy de Lasalle o frămîntau în clipa asta prea multe gînduri ca să zăbovească punîndu-şi asemenea întrebări.

Fermecătoare, Denise, fermecătoare : mereu aceeaşi. Subţirică, obrazul poate cam prea lung, dar ochii aceştia negri ! Îşi piaptănă frumosul păr brun ca Sarah Bernhardt şi are cochetăria de a purta la gîtul ei minunat şi tînăr o panglică neagră, de parcă ar fi bătrînă... Braţele îi sînt rotunde cu nişte încheieturi minuscule şi mîinile uimitor de mici. Paulette o socoate înaltă, dar asta în raport cu ea.

Bineînţeles, camera ei seamănă cu cea pe care şi-o făcuse Paulette, aici însă totul e de-o mai bună calitate. Paulette îşi dă seama de asta şi oftează. Denise întoarce capul :

— *Inimă care suspină*... Ce-ţi lipseşte, dragă ?

— O, nimic, nimic... Vremea e de vină...

— Nu cumva ai vrea să plouă ? Vremea e prea frumoasă pentru micuţa doamnă ? Ah ! ce-ai zice dacă ai fi în locul meu ?

Cu gîndul la altceva, îşi scutură pămătuful de pudră pe nas.

— Se pare că e încîntător acolo la tine, la Alençon... Unchiu-meu mi-a spus-o...

— E foarte drăguţ din partea Amiralului... I-am oferit un dineu aşa de păcătos... dar Pierre şi cu mine aveam tot felul de griji...

Cuvîntul „griji" schimbă deodată cursul conversaţiei. Denise e cu gîndul la ale ei, se răsuceşte pe scaun, rochia de casă se deschide într-un foşnet de dantele, se văd pulpele doamnei de Lassy de Lasalle şi te gîndeşti că baronul de Lassy n-a avut gust rău.

— Biata mea Paulette, tu nu ştii în ce ai picat !... Mă întreb ce mă voi face... Ascultă... Uşa e bine închisă ?

— Da, da... dar vrei să mă sperii ?

— Vino lîngă mine... pe taburet.

Iată-le pe amîndouă alături, cu un aer serios, şi rochia verde a doamnei Mercadier pare o baniţă de linte răsturnată în tot acest roz. Miroase în odaie a hîrtie parfumată arsă ; Denise se scuză, buldogul acesta n-are nici o ruşine, aşa că trebuie purifi-

cat aerul... Buldogul, care se numeşte Pufulete, e alb cu pete cenuşii şi gîfîie acum sub masă, în zgarda lui roşie cu ţinte de aur.

— Un pic de vin ? Nu ? Cu biscuiţi...

Denise e împotriva acelei mode care ne vine din Anglia, de a servi ceai. Preferă vinul dulce.

— Dac-ai şti ! murmură ea.

Dar vezi că Paulette nu ştie. Şi arde de curiozitate. În sfîrşit... vorba vine ! Cam bănuieşte ea ceva.

— Cum arată ? întrebă, căci Denise nu e ca dînsa, şi — bietul baron ! — la drept vorbind, numai bărbaţii o interesează ; şi Paulette, bineînţeles.

— Glumeşti, dragă ! E mereu acelaşi... Dumnezeule, ce frumos şi ce simpatic e ! Şi tocmai aici e grozăvia !

Domnul de Montbard are o mustăcioară mătăsoasă şi blondă, un monoclu şi o slujbă la Ministerul de Externe. E membru la Jockey-Club. Dimineaţa face călărie la Bois-de-Boulogne. A rupt o legătură cu o actriţă din pricina Denisei şi se întîlnesc într-o vilişoară pe care el o are la Auteuil. Paulette ştie toată istoria asta, şi pentru că e vorba de Denise, toate ideile în care dînsa a fost crescută, şi pe care le proclamă sus şi tare, nu mai au nici o importanţă. E complicea ei, tremură pentru dînsa, îi împărtăşeşte speranţele, bucuriile. Degeaba îi vei spune că morala ei îi interzice aşa ceva, îţi va rîde în nas. Tot ce face Denise e minunat, şi afară de asta, Paulette nu poate să-l sufere pe baronul de Lassy, care e cu mult mai în vîrstă ca nevastă-sa şi e puţintel bîlbîit.

— În sfîrşit, întrebă ea, spune-mi ce s-a întîmplat ?

Denise a apucat peria şi şi-o trece prin păr. Încearcă nişte inele, apoi le bagă la loc într-o frumoasă cutie chinezească de lac auriu şi roşu. Nu se grăbeşte să răspundă. Îşi lasă prietena să fiarbă niţel. În cele din urmă, îi ia mîinile într-ale ei.

— Ei, uite... Am fost cu Roger să cinăm la Maxim's. O nebunie. Am fost văzuţi acolo. Domnul de Lassy a aflat. A trimis martori domnului de Montbard. Se bat în duel mîine dimineaţă.

Toate acestea spuse cu glas stins. Acum aşteaptă efectul. Îşi dă oare bine seama de ceea ce spune ? Ea care poate vorbi de o rochie pe un ton aşa de teatral !

— Dumnezeule, Denise ! Şi dacă se vor ucide ?

— În orice caz, nu va fi decît un mort... Şi tocmai astă e groaznic, draga mea, nu mă pot hotărî pentru viaţa căruia dintre ei să mă rog...

— Cum ? Dar Roger...

— Da, ştiu, tu ai fost întotdeauna nedreaptă faţă de domnul de Lassy. Fireşte, nu-mi iubesc soţul, dar e soţul meu... Numai că Roger... Mi-e drag Roger... Amîndoi sînt foarte tari la spadă... da... se vor bate cu spada... Aşa că nu se poate prevedea... Asta mă omoară ; ştii cum sînt eu, văd partea frumoasă a vieţii... Dacă mi-aş putea spune să moară ăsta sau ăla, atunci mi-ar fi uşor să doresc care dintre ei să scape neatins, mă-nţelegi ? Nu, văd bine că nu mă-nţelegi !

— Dar situaţia ta, Denise ! Ce va spune lumea ?

— Ah, lumea ! Ea n-are de ales între dînşii ! Orice s-ar întîmpla, tot eu voi fi vinovată în ochii tuturor ! Aşa-i făcută lumea noastră !

— Dar e groaznic ! Vrei să vii la Alençon ? Să dispari pentru cîtva timp de aici ? Te invit...

— Draga mea ! Ce drăguţ din partea ta ! Dar nu, de o mie de ori nu ! Să stau la Alençon, asta mi se pare mai rău decît moartea, şi dacă-i aşa, prefer dezonoarea !

Îşi dădu capul pe spate, ridicînd mîna stîngă în sus.

— Alençon ! repetă pe gînduri, apoi tresări scuturată de-un fior.

Dacă Roger moare, n-aş mai putea să-l văd pe baron. Un ucigaş ! În timp ce, dacă baronul va fi ucis, pentru Roger situaţia ar fi oarecum alta... Nu el a voit duelul... Şi apoi, pot totuşi să nu-l mai văd, dacă vreau.

În clipa aceea, Pufulete veni s-atragă atenţia Denisei. Voia numaidecît să fie mîngîiat. Îi atîrna limba din gură şi făcea o mutră aşa de caraghioasă încît pe amîndouă le apucă rîsul, deşi — Isuse ! — nu le ardea de aşa ceva.

— Acuma, fireşte, ca văduvă a lui Edouard, nu mă pot căsători cu cel care l-a ucis... În timp ce, dacă Roger moare, chiar cei din lumea cu ideile cele mai avansate n-ar fi de acord să-mi părăsesc soţul pentru atîta lucru... şi cîtă vreme divorţul în Franţa rămîne ceea ce este...

— Să divorţezi, dar ţi-ai pierdut minţile ! izbucni Paulette. Mai bine să moară amîndoi ! Să ne ferească Dumnezeu de di-

vorţ ! Tu, te vezi pe tine ca femeie divorţată ! Uite, eu una, aş înnebuni !

— Potoleşte-te... Singurul lucru pe care nu mi-l pot închipui e dacă doresc sau nu să fiu văduvă... Îmi vine greu, căci oricum, cînd mă gîndesc la Edouard...

— N-ar putea oare să scape amîndoi din istoria asta cu o tăietură în obraz ?

— Fireşte că da... Abia atunci însă situaţia ar deveni delicată. N-ar mai rămîne decît divorţul. Şi vezi ce efect are asupra ta vorba asta ! Şi apoi, nu poţi să te măriţi cu complicele de adulter, legea e categorică... Ce mai încolo-încoace, aş fi o femeie sfîrşită, sfîrşită...

Nu, aşa ceva nu era cu putinţă. O, pentru Paulette lucrurile se înfăţişau foarte limpede : baronul n-avea decît să se lase spintecat de spada lui Roger. Dar Denise... totuşi, era straniu cum putea Denise să vorbească liniştit de toate acestea ! Deodată, Denise izbucni în plîns.

— Proastă, proastă ce eşti ! Tu nu vezi că mă prefac ? Că nu mai pot îndura ? Roger ! Mi-l va ucide pe Roger al meu ! E îngrozitor ! Ştiu bine că-l va ucide. Văd asta parc-aş fi acolo. Ceasurile trec. Stau aici şi nu fac nimic. Apoi are să vină noaptea. Apoi dimineaţa... unde se vor bate nu ştiu... Roger se va urca într-o trăsură... Ah, ştiu cum se petrec lucrurile acestea ! Şi totuşi nu pot dori să-l omoare pe Edouard ! Deşi îl urăsc, îl urăsc !

Vorbind, sfîşia cu dinţii o batistă garnisită cu dantele. Şi Paulette care venise la dînsa doar în treacăt !

— Voi telegrafia lui Pierre că nu mă întorc decît mîine seară... Deocamdată, rămîn aici cu tine...

— Îţi mulţumesc, o, îţi mulţumesc, draga mea ! Pufulete, fii cuminte... Ia, dragă, un pic de vin, te asigur... uite, iau şi eu, asta o să-mi facă bine...

Roger de Montbard l-a ucis în duel pe baronul Edouard de Lassy de Lasalle. În pădurricea de la Grande-Jatte, bineînţeles. După asta, a fost trimis la Viena. Celor de la Quai d'Orsay le cam plac oamenii cu sînge iute. E un post simpatic pentru vîrsta lui. Denise era cît pe ce să-şi piardă minţile cînd locotenentul Passy de Clain, care fusese unul din martorii domnului de Lassy, îi aduse această veste. În sfîrşit, e ceva relativ în asta : era să înnebunească atît cît e în stare o femeie cu judecata aşa

de sănătoasă. N-aţi înţeles ce vreau să spun : nu era să-şi piardă mintile pentru că domnul de Montbard plecase, nu, ci pentru că îi murise soţul. Nu ştiuse niciodată că-l iubea, ba credea chiar că-l urăşte... Şi uite aşa, cînd îţi mor unii, înţelegi deodată ce mult însemnau pentru tine.

De n-ar fi fost Paulette s-o tragă la Worth [1], n-ar avea nici măcar o rochie neagră ca lumea, ea aşa de cochetă, şi doliul îi vine de minune... aşa de bine încît zice că, pentru a se căi de păcatele ei, ar trebui să se îmbrace în albastru-deschis... culorile pastel îi dau un aer de slujnică...

Şi astfel, venită la Paris pentru patruzeci şi opt de ore, Paulette rămase acolo cincisprezece zile. S-a întors la Alençon, aducînd-o cu dînsa pe Denise. Pierre mi-a făcut o scenă de-o grosolănie ! Dacă tu ai fi ucis în duel, atunci ai găsi că-i rău să stea cineva cu mine ? Halal comparaţie, foarte mulţumesc. Compar şi eu cum îmi vine. Îţi închipui că te compromit aducîndu-ţi în casă o femeie pentru care bărbaţii se omoară, nu ?

— Ascultă, Paulette, ce-ţi trece prin cap ? Îţi reproşez eu prietenele tale ? Denise, firește, e pur şi simplu odioasă cu mine... Dar la desert mă ridic de la masă şi plec... Apoi...

— Odioasă ? Denise ? O femeie peste care a dat o asemenea nenorocire ? Eşti un om fără inimă, asta e. N-o iubesc decît pe dînsa în lume şi vrei să mă despărţi de ea... Ce ? Eu îţi reproşez prietenii tăi ?

— Ba bine că nu, desigur că mi-i reproşezi... Numai că tu ai cheltuit la Paris...

— Am cheltuit ! Banii, mereu banii ! I-am zvîrlit oare ca tine în Panama ? Om fără inimă ! Om fără inimă ! Auzi, să-mi vorbească de bani !

Numai cu chiu cu vai reuşeşte s-o potolească. Devine nervoasă, şi istoria asta cu duelul a impresionat-o grozav. Îşi găseşte mai cu seamă o vină că nu-l putuse suferi pe mort, pentru că-l văzuse atunci cînd a fost adus acasă. Purta un macferlan a cărui glugă fusese lăsată peste obraz şi avea o dîră subţire de sînge închegat care-i picurase din gură, într-o parte... Paulette crezuse la început că era o ţigară, un chiştoc lipit de buză... Ah, ce grozăvie !

Dar, slavă Domnului, Denise e văduvă, totul e salvat.

[1] Vestit croitor pentru femei.

VIII

ÎN CIUDA PAGUBEI suferite în afacerea Panama, soţii Mercadier erau nişte oameni care, la urma urmei, mai aveau cu ce duce un trai îmbelşugat. Nu că Pierre cîştiga mare lucru ca profesor, dar le rămînea un teanc de obligaţii de stat şi încasau cupoane ale acţiunilor emise de companiile de cale ferată, acţiuni pe care le datorau dibăciei arătate de un unchi Mercadier sub al doilea imperiu ; procurist al unei companii, a ştiut să speculeze foarte bine asupra exproprierilor de terenuri, şi murise de prea multă mîncare, cu o groază de bani puşi deoparte. De pe urma acestei indigestii, Pierre Mercadier ar fi fost chiar un om bogat, dacă răposatul n-ar fi lăsat după dînsul cîţiva bastarzi şi nişte dispoziţii testamentare.

Scăzînd pierderile din afacerea Panama, care fuseseră cele mai mari, şi îndeosebi la un singur pachet de acţiuni, Pierre Mercadier mai avea încă, în afară de leafa lui, un venit anual de aproape cincisprezece mii de franci.

(Ceea ce dăduse o lovitură soţilor Mercadier în crahul Companiei Panama fusese mai cu seamă spaima care smulsese mărturisirea lui Pierre, căci, la drept vorbind, micile sale pierderi repetate îi şi mîncaseră în zece ani mai mult de şaizeci de mii de franci, dar era de fiecare dată prea puţin pentru ca el să se fi gîndit să se destăinuiască Paulettei sau altcuiva.)

Acest venit anual nu-i făcea să se scalde în aur, dar îi îngăduia Paulettei să pretindă, drept compensaţie a bănetului risipit nebuneşte de soţul ei în folosul domnilor de Lesseps, cum zicea, ca Pierre să-i treacă cu vederea fanteziile şi să poată comanda la Paris rochii şi pălării după plac, la cele mai bune case de modă, sau cel puţin socotite de lumea din jurul ei drept cele mai bune. Se înnebunea după dantele, şi dantelele îi veneau bine. E înfiorător cît de repede se scumpesc astea ! Departamentul Orne nu e departe de Paris, unde Paulette dădea o raită în ajunul Crăciunului sau în primăvară, doar pentru cîteva zile. Marile cumpărături le făcea însă acolo vara. Pierre Mercadier plătea fără prea multă vorbă. Îşi cumpăra astfel tihna, şi apoi avea groază să stea la tocmeală. De cîte ori venea la Paris, trecea pe la omul său de afaceri, un bancher-comisionar, domnul de Castro, un brazilian care nu-şi avea perechea cînd

era vorba să-ţi dea curaj, să-ţi sufle o informaţie secretă pentru o afacere de bursă ! Un adevărat negustor de speranţe. Cînd Pierre îşi însoţea nevasta la casa de croitorie a lui Paquin, mantoul de şinşila i se părea luat pe nimica faţă de cîştigurile la care se aştepta.

Unde mai pui că în anul acela veniturile din care trăiau scăzuseră cu vreo trei-patru mii de franci. Pierre îşi spusese că trei mii de franci e doar o diferenţă asupra venitului, dar nu atingea nicidecum capitalul ; aşa că, pentru a acoperi diferenţa, vînduse o mică acţiune. Tot în anul acela îşi reluă notiţele lui despre Law şi se apucă de nişte studii pentru a face din paginile astea nelegate între ele punctul de plecare al unei lucrări importante în care îşi punea nădejdea spre a şterge un sentiment de dezamăgire, veşnic prezent în clipele sale de răgaz sau de amărăciune.

Astfel, devenise acum un obicei respectat cu sfinţenie ca în fiecare an perechea să-şi înceapă vacanţa la Paris, fără să-i ducă acolo şi pe copii, lăsaţi în grija unui unchi al Paulettei, un holtei, în departamentul Ain, unde avea un castel şi un parc, animale pe cîmp, o trăsură cu cai, şi nici un sfert din banii care i-ar fi trebuit pentru a duce traiul impus de cele patru turnuri din veacul al XIV-lea şi de un castel reclădit în zilele lui Ludovic al XIII-lea.

Vremea aceea era cea mai frumoasă din viaţa micului Pascal, pentru care zilele petrecute la castelul din Sainteville vor rămîne icoana adevărată a copilăriei sale, decorul în care se va regăsi mereu, închizînd ochii. Ultimele povîrnişuri ale munţilor Jura în faţa Alpilor...

Sainteville îşi înalţă turnurile şi acoperişurile de ardezie deasupra unei terase, o grădină în felul celor englezeşti, deşi cam lăsată în paragină, dincolo de-o curte unde te miri că nu vezi trăgînd la scară trăsurile de zile mari. Terasa nu are decît trei laturi, deoarece castelul, care alcătuieşte latura din fund, se lasă drept între stînci cu un zid de douăzeci de metri, al cărui muşchi abia acoperă vechile găuri ale meterezelor, dînd spre odăile uitate de la subsol către care te poartă gîndul fără să vrei. La mijlocul terasei e un fel de ostrov de verdeaţă, nişte cedri mohoriţi, unde o soră a bunicii a pus să se clădească un mic pavilion rustic, azi dărîmat, dar care mai poate servi încă drept cămară pentru uneltele grădinarului. Se văd alei între pajişti şi, deodată, în dreapta, terasa se sfîrşeşte la un parmaclîc

de piatră pe care îți rezemi coatele ca să privești toată valea despădurită, și munții dedesubtul platoului, ca și cum ai sta pe acoperișul lumii, și delurețe verzi, albastre și liliachii, și sate depărtate pitite pe coline, un peisaj nemărginit, calm, cu pîraie, cu vaci, cu păduri, cu frumoase pășuni povîrnite, și un cer imens, un cer pe care norii fac gesturi mari, ca niște căruțași la o răspîntie, unde glasurile nu li se pot auzi.

Parcul coboară dinspre terasă cu drumul său în spirală și cîteva hectare de pădure, de livezi, de vîlcele umede. Nici un zid nu-l desparte de cîmpiile ce se întind pînă în satul Buloz, unde trăiește un popor de țărani în case de pămînt ridicate la poalele dealului. Parcul e plin de visuri și de flori. Nu e un parc în înțelesul obișnuit al cuvîntului, e un crîmpei de natură sălbatică, unde printre copaci țîșnesc izvoare de sub un bolovan sau de sub trei pietre de ardezie una peste alta. Ciuculeții liliachii cu piciorul alb ies de-a dreptul din pămînt, iar de sub ulmii, fagii, brazii amestecați, se ivesc după ploaie moluște portocalii, melci de toate mărimile, cu dîra lor argintie. În crengile uscate și în pulberea frunzelor moarte începe o goană, vietăți aleargă încolo și încoace : șopîrle, broaște sau năpîrci, pe care le deranjează forfota păsărilor și alergătura lui Pascal. Aici iarba e verde mai tot anul și găsești în ea toate neamurile de gîze albastre, de muște aurii, de gîngănii verzui cu picioare lungi și îndoite. Se simte peste tot un iz de ciuperci, care aici sînt mai cu seamă din cele otrăvite ; cînd le rupi, carnea lor își schimbă culoarea, se face roșie cum e carnea crudă. Apoi sînt niște livezi mari cu clopoței liliachii și tufe de floare broștească. Aici mînă Pascal vitele pe care fermierul i le încredințează, dîndu-i în seamă și pe țîncul de Gustave, mai mic decît el cu trei ani, și care sperie vacile greoaie ridicînd la ele pumnișorul. Aici se duc amîndoi cu cele trei vaci de lapte, o juncă și un bou. Și cu cele trei capre care pasc frunzele alunilor.

Copiii nu-l vedeau pe domnul de Sainteville decît în sufragerie, unde Jeanne, așezată pe-o carte groasă a doamnei de Genlis, îl avea în față, la celălalt capăt al mesei, pe Pascal, unchiul șezînd la mijloc, între dînșii. Sufrageria se găsea la etajul întîi, căci odăile de dedesubt erau rezervate pentru recepții, niște odăi așa de înalte, și niciodată luminate, unde călcai pe vîrful picioarelor, în dosul storurilor trase, de frică să n-o trezești pe Anne-Marie de Sainteville, care a făcut în 1825 o ascensiune în

Alpii din Dauphiné, atingînd piscul Barre des Ecrins, îmbrăcată bărbăteşte şi cu o mare cruce de agată între sîni.

Încăperile erau încărcate cu mobile grele şi lucioase, care trebuie să fi păstrat taine de familie. Deşi nu se vorbea de asta, se ştia că toate mesele, birourile, dulapurile aveau sertare secrete.

Domnul de Sainteville ducea acolo un trai restrîns şi modest, purtîndu-se cu cioc, ochelari pe nas, surtuce de alpaca cenuşie, pantaloni fără dungă, după moda veche, şi dormea în odăiţa unui turn, pentru că putea fi încălzită cu lemne puţine. Seara, însă, cobora în salonul cel mare şi citea nişte cărţi vechi, lîngă un candelabru greoi de argint, fără să-i aprindă toate lumînările.

Cînd înnopta, tot castelul se umplea de umbre fantastice. Lămpile folosite cu zgîrcenie nu luminau decît două sau trei încăperi ale uriaşei clădiri, printre care şi bucătăria, aşezată astfel încît era la parter în dos şi la subsol în faţă. Domnea atunci în casa cu miros de umezeală un fel de murmur, venit nu se ştie de unde, şi care se făcea tot mai tare. Cînd şi vîntul îşi amesteca vuietul în această larmă surdă, ai fi zis că se aud hohote înăbuşite în ziduri. Era un lucru foarte straniu, fireşte, dar te obişnuiai cu asta cum te obişnuieşti cu orice.

Domnul de Sainteville vorbea foarte puţin la masă cu nepoţii săi. Jeannei îi era frică de dînsul şi se refugia toată ziua la bucătărie. Pascal aştepta nerăbdător ca unchiul să-i dea voie să se ridice de la masă şi să se ducă în parc cu vitele. Domnul de Sainteville nu putea să uite că Paulette, mama lor, decăzuse prin căsătoria ei. Pascal era într-adevăr nepotul său, dar înainte de orice era un mic bădăran. Se împăca cu prezenţa celor doi copii mai mult pentru ceea ce mica sumă plătită de părinţii lor adăuga la traiul său calic, decît pentru plăcerea de-a avea în casă puţină lumină şi tinereţe. Era totuşi naşul lui Pascal, şi era una din puţinele lui mîndrii de-a avea un fin, el care avea să moară fără a lăsa un copil, ultimul din neamul său şi ultimul cu acest nume. Zicea, cînd îl prezenta : „Finul meu, Pascal Mercadier", cu mîna pe capul copilului. Atunci, doamnele de Champdargent, care veniseră cu trăsura să-i facă o vizită castelanului singuratic, izbucneau : „A, e fiul Paulettei ?" Şi clătinau din cap, uitîndu-se una la alta, amintindu-şi de căsătoria pe care-o făcuse Paulette. Apăsînd cu palma căpşorul băiatului, domnul de Sainteville scuza totul cu o vorbă : „Îl cheamă Pascal, ca pe mine..."

Sîngele apă nu se face, şi neamul prost îşi dă totuşi în petic : copilul acesta nu se simţea bine decît la fermă sau pe cîmp cu văcarii. Sau cutreiera munţii cu puşlamalele din Buloz. Munţii se înălţau deasupra castelului Sainteville, care era ca un colnic ivit pe panta opusă. Apucai în jos, de-a lungul grădinii de zarzavat, a parcului, pe drumul eleşteelor, cel mare şi cel mic, unde nu mai era nici urmă de crapi. O zbugheai apoi peste cîmp, străbătînd un fel de pădurice pînă în coasta dealului, unde începea să se desfăşoare caierul drumului. Treceai drumul. Deasupra, dincolo de şosea, dădeai în sfîrşit de cîmpia adevărată, pîrlită de soare şi de vînt, arsă, brăzdată de ogoare, de lanuri de rapiţă, o sfoară de pămînt arat, apoi ajungeai la terenurile părăginite, parcă pleşuve, unde piatra străpungea deodată catifeaua ierburilor sălbatice. Te opreşti o clipă ca să răsufli. Sainteville e acum sub picioarele tale, cuprins în peisaj, ca un motiv de tapiserie. Platoul, scobit ca un uriaş coş pentru vînturatul grînelor, a lărgit priveliştea. La dreapta, zăreşti moşia familiei Champdargent, cu castelul vărului Gaetan, ca o tăblie albă. În stînga, pe deal, către căciula de brazi unde se ascunde lăcaşul de pelerinaj al Maicii Domnului de la Mazière, drumul care porneşte din Buloz suie în zigzag. Pe la jumătatea pantei e o casă în construcţie. Un sanatoriu, pare-se.

Pornind iar înainte, dădeai de stînca surpată. O prăvălire de pietre ascuţite, albe şi cenuşii, prăfuite, cu sclipiri roşietice. Puteai să mai urci vreo trei sau patru sute de metri, cu pămîntul care-ţi fugea de sub picioare, dar trebuia să deschizi bine ochii să nu fie nimeni dedesubt. Stînca se năruia peste ea însăşi ca o grămadă de făină, de parcă tot muntele se fărîmiţa. În vîrf, surpătura se oprea deodată într-un covor de muşchi, alcătuind o ghirlandă. Apoi, începea din nou iarna plină de bănuţei, şi te căţărai ţinîndu-te de buştenii rămaşi dintr-o pădure ce arsese cu un veac în urmă. Ajungeai, în sfîrşit, la pădure.

Cu coastele lui pleşuve şi surpate, muntele purta pe capul său o glugă de-un verde-închis. Era un munte cum se cade, care alcătuia tot fundalul peisajului pînă la cer, şi de la liziera copacilor nu mai desluşeai jos undurea cîmpiei de la Sainteville şi Buloz, nici restul acestei privelişti văluroase, pe care-o vedeai sub picioarele tale de pe terasa castelului.

Aici începea împărăţia copiilor.

Oricît de întins şi oricît de sălbatic ar fi fost parcul de la Sainteville, băieţilor din sat nu le prea plăcea să se joace cu

Pascal ; simţeau că acolo sînt la el acasă, nu culegeau florile fără un fel de jenă, şi Pascal împărtăşea în taină stînjeneala lor ; făcuse din parc locul visurilor, iar nu al jocurilor sale. Pe toţi îi stînjenea afară de Gustave şi de nepoata Marthei, bucătăreasa, afară de Jeanne, care în ochii lui Pascal abia dacă erau fiinţe omeneşti, şi care populau parcul de-a valma cu dobitoacele, cu şopîrlele şi cu apa cîntătoare a izvoarelor.

Faţă de ceilalţi, însă, cei cu care joaca lua un accent de viaţă, cei cu care puteai să alergi şi să te baţi, băieţii din Buloz, de-alde Joseph, Michel, Maurice, Rambert, nu te simţeai pe-un picior de egalitate, nu exista o complicitate adevărată decît după ce puneai între tine şi lume distanţa albă a stîncilor surpate, în această împărăţie unde domnea cel mai tare, cel mai ager, cel ce se căţăra mai iute pe copaci, cel care se pricepea mai bine ca ăilalţi să îndoaie o ramură pentru a-şi face un arc, cel care cunoştea potecile printre mlaştini.

Cu cît urcai mai sus, pădurea devenea mai deasă, cu copacii ale căror rădăcini lungi ieşeau uneori din pămînt, ca nişte cîrlige, atît de drept era povîrnişul ; iar pămîntul, la început roşu, apoi roz, se amesteca cu un nisip mişcător. Sub picioare, tufe pitice, buruieni căţărătoare păreau să ţeasă adînc o dantelă verde, plină de ghimpi şi de flori. De pe la sfîrşitul lunii iunie începea să miroase zmeura, care sîngera în dosul frunzelor sub degetele scormonitoare ale copiilor. Auzeai zgomotul de ciocan al gheonoaiei, şi deodată, în faţa ta, aşezată pe coadă, o veveriţă cu pîntecul golaş te privea cu ochii mari şi rotunzi, mirată. Pădurea se făcea aşa de deasă şi de stufoasă că potecile se pierdeau. Îţi regăseai drumul obişnuit după vechi crestături pe scoarţa copacilor sau după crengile rupte.

De altminteri, fiecare îşi avea un drum al său şi secretele sale de-a da piept cu muntele.

Într-o zi, Rambert era călăuza şi toţi se ţineau după dînsul, fără să discute de ce îi purta pe-un fel de suiş unde pietrele fugeau de sub picioare, mult mai la stînga, acolo unde erau stînci şi un firicel de apă care ţîşnea în marginea pădurii. Într-altă zi, Joseph îi ducea pe-un drum al său, care şerpuia în inima codrului, şi unde trebuia să treci pe sub nişte tufari scorburoşi, aplecîndu-te pînă atingeai pămîntul cu bărbia. De cele mai multe ori, se despărţeau ajungînd la stîncile surpate, ca să apuce fiecare pe cărarea lui şi să se întîlnească apoi la

marginea mlaştinilor sau în luminişul din brădet, în întrecere. Atunci, fiecare băiat, lipit de munte, gîfîind şi strîngîndu-şi dinţii, cu părul căzut peste ochi, căţărîndu-se, se strecura ca un şobolan spre locul întîlnirii, însufleţit de voinţa de a bate un record şi de apriga îndîrjire a întrecerii. Sub copaci, în desiş, cîte unul îşi arunca din cînd în cînd provocarea, făcîndu-şi un glas gutural şi tărăgănat, cum e al bărbaţilor de prin partea locului. Se înjurau de departe, îşi strigau : „Ei, fricosule !" Se opreau deodată în loc, auzindu-l pe Michel, ajuns hăt încolo, sus, şi se întrebau miraţi : Cum făcuse să le-o ia înainte ? Mai era şi zmeura, pe lîngă care nu poţi trece fără să te opreşti, pierzînd astfel o groază de vreme, apoi pietre ciudate, pe care vrînd-nevrînd trebuia să le vîri în buzunar, sau copăcei a căror tulpină subţire te îmbie s-o tai cu briceagul ca să-ţi faci un băţ, în sfîrşit, mii de întîmplări neprevăzute, şi mii de prăzi pe care şi le arătau după aceea, le comparau între ele, le schimbau unele cu altele, se încăierau pentru ele, se tăvăleau în ţărînă, lungiţi pe burtă, cap la cap şi cu braţele la spate, o născocire a lui Maurice căreia îi ziceau *a se lua la trîntă.*

O ceată de strengari voinici dintre care numai Rambert era mai mărişor, şi de pe-acum noduros, ca toţi ai lui, oameni veniţi de la munte, de undeva de prin Savoia. Cu părul său bălai şi băţos, veşnic zbîrlit şi, la zece ani, fălcos ca un bărbat, cu faţa pîrlită de soare şi ţoalele ferfeniţă, veşnic sîngerînd pe ici sau pe colo, desculţ, şi neavînd pereche cînd era vorba să se cţere în copacii cu scoarţa netedă şi lunecoasă, fără ramuri, înainte de a putea fi oprit. Ceilalţi, toţi oacheşi şi mărunţei, îndesaţi, erau rodul încrucişărilor din Buloz, unde verii se căsătoreau între dînşii, fără ca asta să le pună probleme. Cam semănau toţi între dînşii, afară de Michel, care era mai pirpiriu fiindcă fusese bolnav de mic şi-l apuca tusea cînd dădea o goană prea mare. Aici convenţiile şi privilegiile erau răsturnate, şi trebui să treacă multă vreme pînă ce Pascal fu admis de ceilalţi ca egalul lor. Se legaseră mai întîi de hainele lui de oraş, apoi, văzînd că le rupe tot aşa de bine cum le rupeau ei pe-ale lor, nu mai spuseră nimic. Erau între bărbaţi, de fete nu voiau să audă. Cîteodată luau totuşi cu dînşii un băieţaş de cinci sau şase ani, în expediţii fără importanţă. Fratele lui Joseph, căruia îi ziceau Ţîncul, sau verişorul lui Maurice, pe nume Paulot.

Dar prichindeii ăştia nu erau admişi să străbată bălţile.

După ce se căţărau ca mai bine de-un ceas pe potecile pădurii, ajungeau la un fel de tăpşan, unde vegetaţia începea să se schimbe. Se iveau brazii negri amestecaţi cu zadele palide. Aici pătrundeau în marea poiană cu pămîntul acoperit de ace, unde se ţineau sfaturile tainice, se luau hotărîrile mai însemnate. Era acolo un copac pe scoarţa căruia, cînd venea vreunul din băieţi singur, scrijelea un semn al său pentru a-şi semnala prezenţa, în aşa fel încît ceilalţi puteau întotdeauna să ştie care din ei se afla pe munte, iar cînd strigau : „Ho-ho !“ era aproape sigur că vor auzi printre copaci glasul lui Maurice, dacă dăduseră peste o piatră albă în scorbura unui trunchi, sau glasul lui Rambert, dacă găseau două nuiele legate cu o sfoară în chip de cruce la capătul unei anumite crengi dinainte stabilite.

Tot acolo, în luminiş, se luau la trîntă sau se răfuiau între ei în luptă dreaptă. Se vedeau mormane de cenuşă, urma unor focuri pe care le făcuseră, găuri săpate în pămînt pentru a sluji fiecăruia drept adăpost, şi sub bolovani nişte ascunzători de nepătruns. De la poiană porneau împreună spre bălţi.

Mai întîlneau copaci o bucată de vreme, dar iarba înaltă începea să se rărească sub picioare. Se ivea muşchiul, un muşchi vînăt, verde şi galben, apoi, brusc, pete de pămînt negru fără nici un fel de vegetaţie. Pădurea se isprăvea deodată.

De departe, nu te puteai aştepta la aşa ceva. Pădurea părea să acopere cu gluga ei tot creştetul muntelui, şi această pată pleşuvă era încercuită de copaci în aşa chip încît trebuia să pici de sus ca s-o vezi. Era ca o rană în inima codrului. Muşchiul devenea spongios şi verde de-un verde care nu prevestea nimic bun. Buruieni începeau iar să se ivească, încolăcindu-se, pe pămîntul negru. Îl simţeai nesigur sub picioare, pămîntul acesta jilav şi straniu, crăpat pe ici pe colo, cu bulgări de noroi povîrniţi peste mici mocirle în care săreau broaştele. Curînd de tot această vegetaţie nesănătoasă se înălţa, alcătuind deasupra pămîntului un strat gros de iarbă prea verde ca să fie cinstită, în care copiii se afundau cîteodată pînă la umeri. De unde anume pămîntul începea să te înşele, asta nu se ştia, nimeni nu putea spune fără spaimă de unde. Mlaştina se întindea acolo de patru pînă la cinci kilometri lărgime şi pe-o adîncime care nu trecea de un kilometru. Te afundai cu o uşurinţă înfricoşătoare ; nişte drumeţi se împotmoliseră în smîrcurile ei, iar fratele mai mare al lui Michel se înecase acolo. Trupul său n-a

mai putut fi găsit niciodată. Se cunoşteau trei drumuri peste mlaştină. Trei drumuri cu pămîntul ceva mai tărişor, ca să poţi călca pe el, şi cu nişte bolovani din loc în loc drept semne ca să nu te rătăceşti. Dar băieţii străbăteau împreună zona primejdioasă. Pipăiau pămîntul cu bîta, şi niciodată n-ar fi luat cu dînşii pe Ţîncul sau pe Paulot. Îi lăsau tremurînd de frică pe tăpşan, la piciorul ultimilor copaci. Numai bărbaţii aveau dreptul de-a se aventura pînă aici, iar la întoarcere îşi arătau, fălindu-se, picioarele sau pantofii de pînză plini de glodul negru al smîrcurilor, unde muşchiul putrezit se preface într-o turbă vîscoasă şi vicleană.

Ştrengarii din Buloz care n-aveau nimic sfînt şi creşteau fără credinţă, în ciuda preotului şi a mamelor, nu se temeau de nimic pe lume, şi Pascal la fel ca dînşii, de nimic afară de mlaştinile în care se refugiau toate stihiile tainei. Stăruiau în jurul mlaştinilor legende de te treceau fiorii, despre cai împotmoliţi cu călăreţii lor cu tot, ajunşi nu se ştie cum pe munte ! Iar în adîncul umed, sub turbă, dihănii negre şi respingătoare stăteau la pîndă, sugînd cu lipitori picioarele celor împotmoliţi pe cînd coborau spre fundul pămîntului, cu ochii şi urechile pline de groaznicul noroi al beznelor. Şerpi şi balauri ai adîncurilor. Nimeni nu văzuse vreodată piticii ascunşi în bălării, care nu se arătau decît la căderea nopţii, sau numai cînd un om prins de pămîntul vîscos era gata să moară. În privinţa piticilor se iscau certuri, şi Rambert nu credea în ei, cum nu credea nici Pascal. Dar nici unul, nici celălalt nu erau cu-adevărat băştinaşi ai acelor locuri.

După ce treceau mlaştina, se lepădau de toate temerile, se simţeau sprinteni şi voioşi, rîdeau, strigau *ho-ho !* Codaşii îi ajungeau din urmă pe ceilalţi şi atunci porneau toţi într-o goană. Îi primea iar muntele cu brazii şi cu tufele. Apoi dădeau de spaţii fără copaci, de pămînt stîncos. Apoi din nou copaci şi iarbă. Era un loc bogat în ciuperci, se vedeau mai cu seamă hribi, cărora li se zicea Sîngele lui Hristos, şi care sînt ca nişte pîlnii roşietice, pe de-a-ntregul vărgate, cu un miros tare şi îmbătător. Erau acolo pitărci înalte ca nişte doamne cu umbrelele lor, şi cu un mic eolier. Bureţi care au aerul unor tufe de mărgean galben. Apoi, ciupercile cu ţepi la picior, galbene, roşii, verzi şi cenuşii, aproape toate veninoase, dar atît de stranii încît băieţii le frîngeau în treacăt cu o lovitură de băţ,

ca să le vadă schimbîndu-şi culoarea. Mulţime de zbîrciogi. Pădurea lua altă înfăţişare cînd te apropiai de vîrful muntelui. Se prefăcea într-un soi de mărăciniş, străpuns ici şi colo de-un colţ sterp. Dar în creştet vegetaţia pierea brusc, nu mai zăreai fir de iarbă la zece metri împrejur şi te pomeneai deodată în piscul muntelui, de unde aveai înaintea ochilor cealaltă coastă, care se lăsa drept în jos peste o lume nemaivăzută şi inaccesibilă. Lumea zînelor şi a uriaşilor despre care nu s-au scris poveşti.

Priveliştea ce se înfăţişa de acolo îl urmărea pe Pascal şi avea să-l urmărească toată viaţa, ca lucrurile acelea despre care nu mai ştii niciodată prea bine dacă le-ai visat sau le-ai văzut aievea. Peisajul acesta căpătase chiar un fel de înţeles simbolic, fără ca Pascal să poată spune despre ce simbol e vorba.

Era niţel ca şi cum, ajuns în vîrful muntelui, ai fi atins hotarul lumii vizibile, şi de acolo înainte ar fi început lumea fantasmelor. Şi astfel, crezînd în ele fără să creadă cu-adevărat, în mintea lui de băieţandru încolţea ideea nedesluşită că aşa se întîmplă cu orice lucru, că orice lucru avea o latură spre abis şi că, dincolo de ceea ce văd ochii, se întinde un tărîm aidoma aceluia pe care-l descoperise din vîrful muntelui. După 1889, venind la Paris pentru întîia oară, privi muntele Valérien cu ochii aceştia, şi avu o dezamăgire foarte mare cînd tîrîse în sfîrşit pe maică-sa şi pe Jeanne pînă la colinele care domină capitala, şi nu zări de acolo în jurul lor decît o îngrămădire de căsuţe pentru rentieri. Ceea ce se învălmăşea de asemenea în visele sale era visul pe care i-l stîrneau de cele mai multe ori digestiile anevoioase sau apropierea examenelor : se făcea că a ajuns în vîrful muntelui, după ce străbătuse păduri şi mlaştini care aminteau deopotrivă pe acelea ale Cavalerilor Mesei Rotunde, ca şi pe ale muntelui de la Sainteville, atingînd marginea lumii de taină, de unde pornea piciorul ud al unui curcubeu, şi el se apleca peste abisul în care dansau aburii şi duhurile verii, vedea desfăşurîndu-se şi încolăcindu-se circumvoluţiile văilor înguste şi făcute pentru cavalcadele vitejilor cavaleri rătăcitori în urmărirea unei stele căzătoare, simţea năruindu-se sub el scoarţa subţire a aparenţelor, se agăţa de mănunchiuri de plante aspre şi mătăsoase spre a nu se lăsa pradă ameţelii, dar capul i se învîrtea ; şi iată-l suspendat la balconul straniu al realităţii, deasupra vidului atrăgător, de-

asupra universului aventurilor, atît de frumos şi de înspăimîntător încît nu-l poţi asemui decît îngerului Lucifer.

Cînd se afla cu adevărat în vîrful muntelui, Pascal încerca să-şi vîre bine în cap peisajul pe care-l visa. Încerca să-l privească rece, cu ochii săi tineri şi adînci, cu mintea sa limpede, în aerul tare al înălţimilor. Peisajul era făcut dintr-o pînlie uriaşă şi răsucită, prinsă în planuri întunecate şi albastre, cu creste dantelate de arbori şi drumuri albe ce se pierdeau în depărtări, spre fund, în spirale întretăiate ; de pe marginea unde se afla Pascal te prăvăleai printre stînci ascuţite, fără vreo spărtură sau scară pe care să-ţi pui piciorul, în această pînlie unde smocurile de iarbă trandafirie şi arsă păreau în soare nişte urme însîngerate ale unui uriaş căzut odinioară din cer în această fîntînă a nălucirilor.

Înlăuntrul pînliei, după marginile inaccesibile care-şi înălţau pereţii ca o opreliştе, începea vegetaţia obscură a ţării necunoscute. Apoi, pantele se îndulceau, ba zăreai chiar păşuni unde, pe vreme frumoasă, cînd negurile nu le ascundeau de ochii lui Pascal, se puteau desluşi uneori ca nişte jucării turme de oi albe, cafenii şi negre, şi un cîine alergînd nebuneşte printre bolovani, şi cîteva bordeie de-o culoare care amintea iasca arsă. De cealaltă parte, pereţii povîrniţi ai pînliei nu ajungeau pînă la Pascal ; se arcuiau la jumătatea drumului, în mijlocul copacilor subţiri, verzi şi albaştri, părînd să se sprijine pe un decor mai depărtat. Simţeai că în dosul lor trebuia să mai fie şi o altă prăpastie, alte văi rotunde, din care nu vedeai în depărtare decît pantele pleşuve sau pădurile asemănătoare unor muşuroaie de furnici. Astfel, deasupra pînliei, peisajul se lărgea, rezemat de orizont, cu un şir nesfîrşit de planuri şi de munţi, şi i se părea lui Pascal că în zare au fost puse una lîngă alta o mulţime fantastică de pălării de ale lui Napoleon. Pălăriile acestea băteau tot mai mult în bej, arătau tot mai goale, tot mai aproape de cer. Poate că ultimile nu erau decît norii. Cînd se lumina bine de zi, soarele le inunda ca pe nişte şopîrle.

Pascal ştia despre ele că, bunăoară, cea de colo, cu creasta tăiată drept pe cer, era spatele dealului numit Dintele Pisicii, care se înalţa în faţa colinei Revard, deasupra lacului nevăzut de la Aix-les-Bains. Părinţii îl duseseră într-un an în acest oraş balnear, despre care păstrase o amintire deformată. Din vîrful muntelui său, copilul privea Dintele Pisicii cu capul

plin de visuri. Își amintea umbra care învăluie la malul lacului mănăstirea de la Hautecombe, părticică a teritoriului italian, cu misterul preoților săi în sutane lungi. Își amintea lacul de smarald și trenul care sufla scîntei albe la ieșirea din tunel, atît de aproape de lac încît te întrebai cum de nu cade în el. Își amintea de Aix-les-Bains : orașul cicloanelor. Și mai ales teatrul unde îl duceau să asculte opere de la 1850, cîntate cu trei viori. Grădinile cazinoului pline de flori de-un roșu-închis și de frunze cu desene argintii...

Cînd întorci capul spre dreapta, pornind de la Dintele Pisicii, vezi numai munți și iarăși munți. Cîți împărați își lăsaseră acolo pălăriuțele lor ! Nu în toate zilele puteai zări în pulberea de aur a luminii aceste grămezi albe cu umbre albăstrii, de nici nu-ți vine uneori să crezi că sînt aievea, zăpada... ghețarii. Pe acolo, jos, ieșeai din Franța, iar mulțimea aceea de cuie de cristal era Mont-Blanc, de unde începea Elveția și Italia. La dreapta era ținutul Dauphiné, dacă e să-l crezi pe Rambert, iar colo la Barre-des-Ecrins, muntele Pelvoux. Și tot felul de munți și de piscuri, ale căror nume greu de ținut minte erau pline de nori și de visuri. Dar, în ce privește fiorul stîrnit, acest cer și acest paradis al cavalcadelor pentru îngeri, cu marile sale scutece trandafirii și buzele sale de piatră, nu erau nimic pe lîngă universul vecin, alcătuit la picioarele lui Pascal de pîlnia de la care încerca zadarnic să-și întoarcă ochii.

Spre această pîlnie se abăteau pînă la urmă toate gîndurile lui Pascal, spre această pîlnie al cărei fund nu era mult mai departe de dînsul decît Sainteville, dar către care nu ducea nici un drum, deși știa că șoseaua aceea de colo jos, ivită în spatele său după ce a încălecat muntele la Notre-Dame de Mazière, fuge spre Ruffieu, ducînd pe spinarea ei, ca niște muște, mici trăsuri negre care vin de la Sainteville sau se întorc acolo. De aici, însă, de la acest balcon de piatră, ar fi trebuit să-și facă vînt spre moarte ca să ajungă la șosea, ca un bolovan zvîrlit, și nu se vedea nici unul din orașele ce alcătuiau fără îndoială noul tărîm aidoma aceluia pe care-l părăsea : degeaba îi arătase Rambert lui Pascal drumurile cu nume omenești ; nu credea că există într-adevăr nici Virieu, unde unchiu-său îl dusese totuși cu cabrioleta, nici Artemare, nici Champagne, spre sud ; nici Seyssel, colo jos, de cealaltă parte a primelor creste, unde curge Ronul legendar ; nici, spre nord, trecătoarea de la Vallorse,

nici Abergement... Sînt unele locuri al căror nume îţi sună în urechi ca un cîntec : trecătoarea de la Pierre Taillé, pădurea Cormoranche... Lumea lui Pascal nu putea să ajungă pînă acolo, pentru că Pascal se pierdea în visurile sale, între piscul unde se afla şi dealul Grand Colombier din faţă, deasupra tîrgului Culoz, invizibil, unde trece trenul ale cărui ţipete sfîşietoare se aud uneori. Iar faptul că între cele două înălţimi se întindea ca un şanţ regiunea Val Romey, al cărui nume e plin de parfumuri şi de arome, nu era pentru băieţaşul visător nici o explicaţie, nici o realitate. În pîlnie visurile lui Pascal se întrupau, făurind o viaţă în care orice lucru era mărit şi înfrumuseţat, cum sînt trăsăturile oamenilor cînd îi vezi mai de aproape. Acolo totul era pe măsura eroilor ; şi ceata de ştrengari zdrenţăroşi, tovarăşii săi de joacă, devenea acolo o nobilă oaste epică. Pascal îşi închipuia epopeea lui Rambert, a lui Joseph şi a lui Michel, îi vedea trecînd în goana calului printre stînci şi prin satele pierdute. Poveşti cu indieni se amestecau cu legendele medievale, urşii cu cerbii, prinţesele adormite cu fetele vînătorilor. Epopeea nu mergea mai departe de trecătoarea Rochette la sud şi de Valorse la nord. Dar îşi torcea firul ei aprig în limitele sale, aşa cum tragedia antică şi-l desfăşura în unitatea de loc.

Lui Pascal i-ar fi plăcut să aibă o putere de neînvins, să îndoaie trunchiurile copacilor sub braţele sale, să ridice munţii, să sece cascadele cu pumnul. În visurile lui nu se dădea îndărăt de la nimic din toate acestea. Şi, la drept vorbind, era un mic diavol vînjos, iute şi neobosit, care gonea pe munţi pînă pica de somn. Atunci cobora de acolo în fugă, de-a dura, uneori aşa de tîrziu că-l apuca noaptea. Lucrurile se terminau prost în asemenea zile. Căci unchiul Pascal îi ierta orice nepotului, afară de întîrzierile la masă. Copilul ar fi vrut să se arunce pe patul său, aşa îmbrăcat cum era, şi să doarmă. Dar trebuia să-şi înghită cina pînă la capăt şi să bage de seamă să nu-i cadă capul în supă. Jeanne, în rochia ei albă, strălucind de curăţenie şi cu panglici pe ici, pe colo, avea, cu lingura în mînă, o mutrişoară aşa de cuminte, şi-n ochi o dojană atît de aspră pentru acest netrebnic care-şi rupsese iar nădragii.

N-o putea suferi pe puştoaica asta. În general, nu prea preţuia fetele, dar erau printre ele unele pentru care puteai barem să te baţi. Jeanne... în sfîrşit, era soră-sa, ar fi mai bine să nu spună nimic despre ea.

IX

MICUL GUSTAVE, fiul fermierului Loeuf, era totuşi îndrăgostit de Jeanne. Asta sărea în ochi. Aveau şase ani amîndoi. Jeanne era o fetiţă oacheşă cu părul creţ şi o guriţă rotundă care se bozumfla într-una. Şi nişte aere de regină. Ţîfnoasă. O podideau lacrimile cînd cădea jos, ceea ce i se întîmpla mai des ca altora, sau cînd băieţii mari o priveau rîzînd, căci era fricoasă ca nici una şi gata să se supere din nimic.

Cu pălăria lui veche de pai, cu şorţul negru ponosit şi în nădragii prea mari legaţi cu sfoară, Gustave era un pui de ţăran, vorbind gros şi repetînd de pe-acum înjurăturile auzite de la taică-său şi de la argaţi. Cu faţa prelungă, o bărbie în chip de galoş şi un năsuc pierdut între ochi şi gură, Gustave nu avea decît o frică în viaţă, să nu se scape pe dînsul, şi cînd se afla la cîmp, mînînd cu o stăpînire uimitoare vacile de zece ori mai mari decît văcarul, şi care se temeau de el ca de dracul, îl treceau toate sudorile cînd, după ce-şi lăsa jos nădragii, nu mai ştia cum să şi-i lege la loc. Dacă Jeanne era atunci acolo, în livadă, culegînd flori, deznădejdea ţîncului nu mai cunoştea margini. „Ajută-mă să-mi leg nădragii, îi zicea lui Pascal. O, te rog, ajută-mă să-i leg, eu nu-s bun de asta!" Ştia bine, drăcoaica, puterea ce-o avea asupra lui, şi se slujea de ea pentru a face şi mai şi pe prinţesa. Era sclifosită, năzuroasă şi convinsă că aparţine unei seminţii superioare. Primea dragostea lui Gustav ca un lucru ce i se cuvenea şi trăgea foloase de pe urma ei, punînd băiatul să-i culeagă zmeură, să-i aducă lapte, să-i scoată din cuib nişte păsări prăpădite şi golaşe. Dar îl dispreţuia pe Gustave, iar dacă vacile l-ar fi călcat în picioare, ea n-ar fi scos nici un „ah". Era un ţăran. Jeanne ştia că dînsa e castelana de la Sainteville. Păpuşile ei rămîneau singurele făpturi distinse de la castel.

Aşa că, ceasurile cele mai fericite ale vieţii sale erau acelea care o aşteptau la Champdargent, unde se ducea să petreacă opt zile. Castelanii de la Champdargent erau înrudiţi prin femei cu domnul de Sainteville. Deşi oameni foarte bogaţi şi făcînd parte din protipendada departamentului Ain, o priveau pe această sărăcuţă de Jeanne oarecum ca pe-o vară, şi apoi era drăgălaşă. De aceea o luau în fiecare an, vara, cînd primeau

lume multă la Champdargent. O păpuşă pe care şi-o treceau din mînă în mînă. Ce zile pentru Jeanne ! O ducea acolo numai într-o sărbătoare. Domni chipeşi, doamne elegante, care veneau de peste tot în trăsură. Copii care se jucau pe terasa castelului Ludovic al XIV-lea, aşa de bine îmbrăcaţi, aşa de curăţei ! Mici conţi, fii de generali. Domnişoarele de Champagne cu frumosul lor cîine. O lume a copilăriei care amintea de poveştile doamnei de Ségur. O droaie de slujnice în negru, cu bonete. Seara se dansa polca. Şi Jeanne adormea cu greu, gîndindu-se la tot ce văzuse, cai mîndri înhămaţi la trăsuri frumoase, batiste brodate, parfumuri. A, nu pe unul ca Pascal puteai să-l inviţi la Champdargent ! Haimanaua asta, cu ţoalele veşnic rupte, veşnic gata să sară la bătaie !

Unchiul Pascal îşi ducea nepotul în vizită la familia Champdargent unde se afla Jeanne. Pusese bucătăreasa să-l pieptene. Îl siliseră să se spele pe obraz. În sfîrşit, puştiul îmbrăcase straiele şale curate, un costum de marinar, cu pantaloni lungi şi un fluier spînzurat de-o sforicică albă. Era acum aproape prezentabil. Arată-mi mîinile, spusese unchiul. În sfîrşit, aşa mai merge.

Trăsurica englezească aştepta în curtea de la Sainteville. Îl înhămaseră pe Jockey, căluţul roib cu coama palidă. Trăsurica era neagră, lucioasă, cu dungi roşii foarte subţiri. Domnul de Sainteville îşi pusese costumul gri-închis, care-i dădea o înfăţişare aşa de corectă, şi o cravată de călărie, albă, cu un ac de aur în formă de cravaşă. Purta pălărie tare de-un gri-deschis. Şi cizmuliţe negre, în care pantalonul de călărie intra ca nişte pantaloni strînşi pe pulpă. Ciocul sur şi ochelarii pe nas cu lănţişor îi dădeau lui Pascal de Sainteville un aer straniu de profesor care nu se potrivea cu această îmbrăcăminte de mic nobil de la ţară. Nu scotea mănuşile decît la masă. Nişte mănuşi negre, cam roase, cu puncte albe în locurile mai frecate.

— Ei, Pascal ? Te rog să observi că te aştept !

Gustave ţine frîul lui Jockey. Ştie că stăpînii o vor întîlni pe micuţa Jeanne la Champdargent... La Champdargent, paradisul interzis. Se pare că cei de acolo nu mănîncă decît prăjituri.

Pascal se urcă lîngă unchiu-său. Ho, ho, căluţule ! Trăsurica porneşte. Trecea prin faţa acareturilor : Pascal simţi o părere de rău că nu se poate ascunde în şura cu fîn. Nu-i plac de fel vizitele acestea la rude şi petrecerile mondene. Sub copacii parcului trăsurica pe două roţi coboară în spirală. Cîmpul e plin de brîn-

duşe. La început unchiul tace. Stă ţeapăn, cu frîiele în mănuşile sale negre. Apoi, fără să privească băieţaşul : „Te-ai spălat bine azi-dimineaţă ?“ Pascal tace, jignit. „Te-ai spălat bine, da ori ba ?“ Pascal murmură ceva, parcă „bineînţeles, unchiule...“ Dar s-a spart gheaţa, barem în ce-l priveşte pe unchi. Acum poate să-şi dea drumul, gîndind cu glas tare. Nu e sigur că spusele lui sînt pentru urechile nepotului. E sigur însă că nu-i pasă de loc dacă-i răspunde sau nu cineva.

— ...pentru că n-aveai decît să faci o baie, dar asta nu-ţi dă prin minte, niciodată, mic coşar ce eşti ! Întotdeauna eu trebuie să-i spun Marthei...

Baia e un subiect de conversaţie care-i place unchiului Sainteville. A pus de s-a instalat în turnul dinspre apus al castelului o cameră de baie, pentru a le putea spune oaspeţilor, ca în Anglia : „Dacă doriţi să faceţi o baie înainte de masă...“ Anglomania se opreşte aici, căci, de obicei, cada e plină de lucruri pe care le aruncă acolo bătrîna Marthe, rufe, lăzi... Ca să faci o baie, ceea ce e totuşi cu putinţă, trebuie să pompezi apa douăzeci de minute pe puţin, lîngă bucătărie.

Unchiul vorbeşte mereu, cu puncte, puncte între fraze, puse de hurducăturile drumului, de săriturile calului, de-o cotitură :

— Tata, pe cînd eram copii, dacă ne vedea cu urechile murdare, ne punea să ne dezbrăcăm, goi-goluţi, apoi trimitea grădinarul cu stropitoarea. Uite-aşa. Vara mai treacă-meargă. Dar iarna ! Şi totuşi, numai aşa se căleşte o generaţie... Dacă ţi-aş face ţie asta, pe maică-ta ar apuca-o nevricalele o săptămînă întreagă... Nu, exagerez, nu-i ea în stare să se ţină de-o idee atîta vreme ! Ţi-aş face totuşi un mare bine. Nu crezi ? Nu se ştie niciodată. De altminteri, dacă tat'tu vrea să facă din tine o muieruşcă, treaba lui. La urma urmei, e familia lui, nu e a mea. E neghiobie curată să vrei întotdeauna să faci bine oamenilor. Nu mai isprăveşti niciodată. Fiecare pentru sine. Aşa e în lumea în care trăim. Nu face să-ţi baţi capul. Nu, ascultă-mă pe mine, nu face !

Trăsurica se apropia de ieşirea din parc. Jockey mergea la trap. Se zăreau de departe fumegînd hornurile din Buloz. Pe cîmp ţăranii se ridicau la trecerea lor, şoseaua spre Champdargent cotea brusc la dreapta.

— Ce-ai să te faci cînd vei fi mare ? Un contopist ca tat'tu. Sau un ofiţer muritor de foame. Mulţumesc. Orice ai face, eşti prins în angrenaj. Vei avea ideile vremii în care trăieşti. Ce alte

idei ai putea avea ? Eşti oare un Sainteville ? Da sau ba ? Nu eşti. Atunci, tot ce ţi se poate dori e să te adaptezi. Vei trăi în oraşele lor. Într-unul din apartamentele lor, ca o cutie, cu gaz de iluminat. Vei avea gazul şi în ideile tale. Democraţia ! Dacă ne jucăm de-a egalitatea, să jucăm pe faţă. Cînd te iei la bătaie cu puşlamalele din Buloz, iese învingător cel mai tare. Puţin le pasă dacă e ziua de primire a mămichii. Dar în democraţia lor, toţi se prefac. Adevăraţii egalitari sîntem noi, nobilimea, ce-şi tîrăşte pe la ţară vestigiile unei lumi care trage să moară... Noi, să ştii ! Voi ăştia, funcţionarii, sau oamenii cu tot felul de îndeletniciri, sînteţi toţi mai mult sau mai puţin nişte negustori. Da, da ! Arată-mi unul care nu-şi dă gologanii pe acţiuni, care nu speculează la Bursă, care nu cumpără obligaţii cu tragere la sorţi ! Uite, tat'tu, a vrut să facă pe şmecherul cu acţiunile Panama. Sînteţi toţi o apă. Negoţul e legea voastră. Tot cei care-şi deschid prăvălii sînt mai cinstiţi. Ceilalţi... pf, făţarnicii ! Burghezia lor, frumos progres ! Nu-s decît două categorii de oameni într-o ţară, cei care produc cu braţele lor şi cei care au în pază toate avuţiile lumii, spirituale şi materiale, aristocraţia, păstrătoare a onoarei unei ţări, a sănătăţii ei morale... Ceilalţi sînt nişte coţcari. Nişte hoţi care fură munca şi fură onoarea. Eu respect poporul. Nu-i respect pe burghezi... Barem la începuturile domniei lor, cînd duceau războiul mîrşav împotriva a tot ce venea din trecut, aveau oarecare măreţie în sălbătăcia lor. Îl prefer pe Marat [1] lui Guizot, dacă vrei să ştii... Pe atunci erau una cu poporul, de care se slujeau... Măreţia lor era măreţia poporului... Se poate să ne fi înşelat în privinţa asta... În rîndurile noastre au fost destui care au decăzut, s-au corcit, nu trebuie să ne fie ruşine s-o recunoaştem... Mulţi au putut crede că aceşti postăvari şi aceşti furnizori ai armatelor o să înnebunească de tot... Înseamnă să nu-i cunoşti... Napoleon I pregătea venirea lui Napoleon al III-lea. Golanul ! Aventura lor s-a isprăvit... Uită-te la tat'tu : să n-audă de politică ! Asta-i tot ce ştie să spună... Se ţine deoparte ca şi zevzecii care petreceau cu Maria Antoaneta la lăptăria de la Trianon... Să n-audă de politică ! E mai mult teama de politică, de răspundere... Şi-i lasă pe ceilalţi să apuce frînele conducerii... Uite, au început să se ridice dintre munci-

[1] Jean-Paul Marat, publicist şi om de stat (1743—1793), care a jucat un mare rol în Revoluţia Franceză.

tori... ăsta, Millerand[1] bunăoară : iată unul cu o poftă aprigă de putere şi care va ajunge departe !... Poate că ar fi momentul prielnic pentru ai noştri, dacă am avea oameni... Dar, de unde !... Nu trebuie să ne amăgim, ceea ce a mai rămas din lumea noastră n-a supravieţuit decît mulţumită unor compromisuri. Crezi tu că de-alde Champdargent, care trăiesc pe picior mare, îşi datorează huzurul averii moştenite de la străbuni ? Na, uită-te la Suzanne... În ea îi vezi cam pe toţi. Sînt amestecaţi cu evreii aceşti Champdargent, amestecaţi cu evreii... Gaëtan face bani din numele său în consiliile de administraţie, iar spiritul practic al mamei sale, ce să mai vorbim, e al neamului ei din Frankfurt... Bătrînul Mannheimer avea nişte mîini aşa de groaznice că trebuia să poarte mîneci lungi ca să-şi ascundă vîrful degetelor. Cînd te gîndeşti la strămoşul lor Charles de Champdargent, generalul care a conspirat împotriva lui Ludovic al XIV-lea din pricina lui Mazarin, şi care nu-i putea suferi pe străini. Şi cine-o fi avînd mai multă dreptate, ei sau noi... Greu de spus... Noi ! Zic noi, gîndindu-mă la unchiu-tău Blaise... Tu nu l-ai văzut niciodată... Bunică-ta l-a afurisit pe cînd nici nu erai născut... Şi totuşi... Deşi îi umblă prin cap cele mai mari blestemăţii, cam în felul lui Jean-Jacques Rousseau, era singurul din familie în care mă recunoşteam. Prefer totuşi un anarhist ca dînsul unor gentilomi comercianţi... Ce-ai vrea s-ajungă astăzi fiii şi nepoţii noştri ? Ofiţeri de cavalerie ? Popi de ţară ? Ceea ce-i generos în anarhie îi atrage... Nu mai sînt legaţi de nimic, pentru dînşii ideile sînt totul... Vechiul spirit cavaleresc supravieţuieşte în ei... Vai, nu la de-alde Champdargent şi la micii lor Mannheimer ! La urma urmei, vezi de te pune bine cu ăştia, Pascal. Îţi vor fi mai folositori decît bătrînul tău unchi smintit. Sînt douăzeci de ani de cînd am cumpărat costumul ăsta pe care-l port. E puţintel cam ros. Dar mai ţine încă. Asta ştiu şi eu că era stofă ! Îmi place să trăiesc cu vechiturile astea de pe vremea cînd îmi mai făceam toate gusturile. Mă simt în ele aşa ca şi cum Republica lor nici n-ar fi existat... Mda... deşi Imperiul a fost un caraghioslîc cu care nu m-am împăcat niciodată. Ăsta nu-i un motiv de-a pune în fruntea consiliului de administraţie vreo

[1] Alexandre Millerand (1859—1943), om politic, la început socialist, apoi ca ministru şi preşedinte de consiliu s-a opus revendicărilor clasei muncitoare.

secătură deghizată în militar sau vreun netrebnic certat cu justiția... Înțelegi, ei au simțit oarecum că revoluția lor era o minciună gogonată... Că trebuia să fie deasupra poporului o castă, o aristocrație... Așa că nici n-apucară bine să dea jos monarhia, și au născocit noblețea lor de cazino, de-alde Murat și alții, mai știu eu cum îi cheamă ? Chiar dacă au încercat s-o căsătorească cu vechea Franță ! Pe cît au fost în stare s-o facă... Dar vezi că... vezi că... Tradiția lor, veche de cincizeci de ani, în genul patriotic, cu soldățelul, tricolorul... Asta nu poate să ascundă căile ferate, băncile, minele care nu existau decît pe hîrtie... Greșeala lor e de-a fi crezut că esențialul unei aristocrații sînt zorzoanele... A, aici s-au păcălit ! Trăsătura esențială a aristocrației, află de la mine, mic bădăran ce ești, nu e titlul de noblețe, e onoarea ! Onoarea ! Mai știe oare astăzi cineva ce este asta ? Poate că în unele locuri din Anglia să mai fie cîțiva care știu. Căci și pe dînșii îi dă gata negoțul. Mi-aduc aminte, prin 1866, am văzut la Dieppe o fată drăguță la care ne uitam toți pentru că încăleca întocmai ca un bărbat... Ce-o fi devenit ? O scoțiană. Cu o voce nemaipomenită. Dacă mai trăiește azi, e o femeie bătrînă, cu fii mari, bărbați în toată puterea... Mda...

Rostind asta, mîna îi tremură ușor pe hățuri. Bătrînul genulom își lăsă privirea abătută și obosită pe cîmp. Cerul se înnourase, plumburiu. Apoi, mîngîie spinarea lui Jockey cu hățurile. Căluțul își iuți trapul, înviorat. Unchiul lui Pascal visa... Încotro îl purtase amintirea și prin ce ocol ajunsese să se gîndească la Pascal ? Își întoarse fața spre dînsul. Îl privea ca și cum ar fi apreciat chișița unui cal. Încerca fără îndoială să și-l închipuie bărbat, firește nu un Sainteville, dar oricum avînd totuși în sîngele lui ceva din vechea aventură a familiei... Se va ține oare de muieri, fi-va un om cucernic ? O lucire de blîndețe se ivi parcă în ochii obosiți ai bătrînului. „Mic bădăran..." murmură el.

Pe șosea se auzi un tropot de cal. O trăsură neagră cu coș venea din față. Un bărbat cu barba roșcată, cam prea mătăhălos pentru cei treizeci și cinci de ani pe care putea să-i aibă, o mîna în goana mare. Unchiul se posomorî. Era doctorul Moreau, de curînd așezat la Buloz, și pe care domnul de Sainteville nu-l prea avea la stomac. În treacăt, medicul se ridică repede

de pe locul său şi strigă : „Bună ziua, domnule conte !“ Aceşti Sainteville nu erau conţi, dar oamenii de pe acolo apucaseră din bătrîni să-i salute astfel. „Bună ziua, doctore !“ răspunse unchiul şi trase hăţurile supărat, dînd goană calului. Pascal băgase de seamă că vederea doctorului avea întotdeauna acest efect asupra bătrînului gentilom. Nu ştia de ce. Doctorul Moreau se specializa în tuberculoză, şi el era cel care pusese să se construiască sanatoriul de pe dealul din Buloz. Ce putea fi în asta ca să-l necăjească aşa pe unchiul Sainteville ?

În depărtare începea să se zărească turnul de la Champdargent.

X

CLOPOTUL. UŞILE claselor se deschid spre marea curte cu geamuri de jos, iar sus, înspre balconul circular, un vuiet de talazuri dezlănţuite ! Tropăitul ghetelor care aleargă pe treptele de fier ale scărilor. Larma sutelor de băieţi, strigăte, rîsete. Au şi început să se bată. Cărţi trîntite se rostogolesc. „Potoliţi-vă, domnilor, potoliţi-vă !“ strigă pe nas pedelul, un schelet bătrîn în haină verde şi cu joben. Un iureş se porneşte spre intrările privăţilor.

Pierre Mercadier, care iese din clasa lui, ascultă încă o dată această vijelie. În fiecare zi, cînd o aude simte că se înăbuşe, că-i bat tîmplele. E curios, dar nu se poate deprinde cu această răbufnire a copilăriei. Ba chiar o şi urîse odinioară. Acum o judecă altfel : această violenţă, această plăcere de-a se lua la trîntă, aceste ţipete, obrajii aceştia înroşiţi de joacă, uitarea asta frenetică a orelor petrecute între pereţii claselor, toate trezesc în profesorul de istorie un fel de ruşine de meseria pe care-o face. Nu-s decît un paznic de puşcărie, îşi zice, nici mai mult, nici mai puţin.

Dacă s-ar şti ce gînduri îl frămîntă, n-ar mai fi lăsat să dea învăţătură tineretului. Dar nici o primejdie nu ameninţă tineretul din pricina lui. Tinerii aceştia nu vor şti niciodată ce

gîndeşte profesorul. Le va păstra numai pentru dînsul, gîndurile sale subversive. Ele vor rămîne un vis vag şi prudent, o revoltă ascunsă.

Mercadier îi salută în treacăt pe cîţiva colegi. Cît de repede te obişnuieşti cu un oraş nou, cu feţe noi ! I se par de pe-acum cunoscute, şi nu-s totuşi nici trei luni de cînd a fost mutat aici.

S-au iscat certuri între el şi Paulette în legătură cu instalarea în noua lor locuinţă ; dînsa cheltuise nebuneşte şi prea schimba des mobila. În fiecare an, banii se scurgeau cîte puţin... Cheltuielile stupide făcute la Alençon îi tăiau pofta de-a o lua de la capăt... „Domnul Mercadier !" Directorul l-a strigat şi-i vorbeşte pe îndelete despre un elev al său, unul care-i cu mintea la altele în timpul lecţiilor. Nişte ştrengari, fugărindu-se, erau cît pe ce să dea peste dînşii. Lunecă pe micile lespezi ale curţii. Mingile zboară prin aer. Pierre nu ascultă ce spune directorul. Ca de obicei, se gîndeşte la copilărie, la propriile sale visuri din copilărie, la ceea ce crezuse despre viaţă, ceea ce dorise, aşteptase... Apoi, profesor... se amăgise singur, se înşelase. Pînă acolo încît să nu mai ştie ce este o recreaţie.

Zăreşte, ceva mai la o parte, silueta domnului Meyer. A domnului Meyer care-l aşteaptă, ca de obicei. Domnul Meyer e foarte sfios, şi pentru nimica în lume nu s-ar încumeta să întrerupă, nici măcar cu un salut, conversaţia domnului Mercadier cu directorul. Pierre surîde gîndindu-se la asta. Ţine mult la domnul Meyer. Se înţelege cu el. Îl roagă pe director să-l scuze şi se apropie de colegul său.

Domnul Meyer e ceva mai înalt decît Mercadier. Slab, cu o faţă tristă şi prelungă, poartă ochelari pe nas şi un barbişon negru. N-are mai mult de treizeci de ani, dar e adus din spate. Îşi freacă mai tot timpul mîinile una de alta. Predă matematica. E alsacian de origine. Destul de rău văzut la şcoală, unde e singurul evreu. E aşa de timid, că a trebuit toată puterea muzicii ca să vorbească într-o zi colegului Mercadier. Căci domnul Meyer cîntă la pian. Cîntă ca un nebun, în toate ceasurile sale libere. Dar în amărîta sa locuinţă de holtei nu are decît o gioarsă de pianină luată cu chirie. Soţii Mercadier posedă un pian Erard. În jurul acestui Erard se înfiripase o prietenie. Firesţe, Paulettei nu-i prea place această cunoştinţă a soţului ei. „În familia mea, zice dînsa, nu ni s-a întîmplat niciodată să avem izraeliţi... — Afară de verii tăi Champdargent, draga

mea, care au în vinele lor sînge evreiesc ! — Eşti stupid ! E oare acelaşi lucru... În sfîrşit..." Domnul Meyer cîntă foarte bine la pian. Poţi să-l pofteşti cînd ai lume, e-o distracţie.

Şi distracţiile, afară de ofiţerii din garnizoană, nu-s aşa de numeroase în acest tîrg mohorît din est.

Cei doi profesori se întorc uneori împreună la locuinţa lui Mercadier, cu noua partitură sosită de la Paris. Seara, după orele de clasă, se închid în salon. Şi acolo, la lumina gazului aerian, domnul Meyer descifrează partitura. Pierre, aşezat lîngă dînsul, întoarce foile.

Mercadier a luat şi el nişte lecţii de pian odinioară, dar nu are digitaţie... Îi lipseşte şi răbdarea. Nu şi-a dat niciodată silinţa să cînte bine. Silabisea notele, plimbîndu-şi degetele pe clape. Şi o lua mereu de la capăt. Acum a pierdut deprinderea de a cînta, iar concertele sînt rare în provincie. A ţinut să aibă un pian bun, la care Paulette zdrăngăneşte într-una. Ea a învăţat pianul la şcoală, bineînţeles. Are şi un firicel de glas. Repertoriul ei merge de la *Ruga unei Fecioare* pînă la *Cadrilul Lăncierilor ;* mai cîntă nişte valsuri şi serenada lui Gounod. Nu-i chip s-o scoţi din astea.

— Văd, zice dînsa, că domnul Meyer ăsta al tău nu cîntă decît muzică germană.

Pierre înalţă din umeri. Germană sau chinezească...

E sigur că prietenii Paulettei nu-l văd cu ochi buni pe domnul Meyer. Evreii nu sînt iubiţi în oraş. Slavă Domnului, nu-s mulţi. Familia măcelarului. Doi croitori. În sfîrşit, o nimica toată. N-au decît să se întoarcă la Frankfurt. După Sedan [1] nu avem nevoie la noi de germanii ăştia deghizaţi.

— Eu, zice Pierre, nu fac politică. Un om e un om, şi un pianist e un pianist...

Noroc însă că ăsta e holtei. Căci dacă ar fi avut soţie şi copii, ar fi trebuit să aibă cu el altfel de legături, să-şi facă vizite. Şi, cu toată independenţa sa de spirit, Pierre nu ţine să se bată mereu cu cei din jur pentru Meyer. Nu i-ar fi trecut prin minte să-l vîre pe gîtul oamenilor. Dacă oamenii nu pot să-i înghită pe evrei, treaba lor.

Ceea ce-i plăcea lui Mercadier la Meyer era că avea în el un tovarăş tăcut. Cu Meyer nu trebuia să se întindă la vorbă, mu-

[1] Adică după înfrîngerea suferită de armata franceză la Sedan în războiul cu Prusia (2 septembrie 1870).

zica singură ajungea să mențină raporturile dintre ei. Asta se potrivea și cu o anumită stare de melancolie care se făcea tot mai simțită la Mercadier. Ceea ce-l scutea de-a se preface, și chiar de-a gîndi ; Liszt, Chopin, Beethoven, Mozart așterneau pe după-amiezile lor tîrzii o umbră care îmbia la visare. Salonul Paulettei dispărea în sunetele unei fraze muzicale, într-o revărsare de armonii. Pierre nu mai vedea în jur nimic din ceea ce-l enerva cînd nu-și mai putea stăpîni spiritul său critic, nimic din ce îngrămădise acolo o femeie care atît aștepta, ca el să spună că nu poate suferi un lucru pentru ca dînsa să se încăpățîneze și să facă din lucrul acela o podoabă a interiorului ei.

Pentru Pierre, beția pătrunzătoare a muzicii ținu astfel multă vreme locul oricărei alte manifestări sentimentale. Muzica... Nostalgia pe care-o stîrnește devine lesne supapa de siguranță a unei vieți liniștite și fără zguduiri. Pierre uita de pianistul aplecat pe clavir, cam caraghios dacă-l vedeai scrîșnind, absorbit de truda lui, cu degetele ciolănoase și fața încordată, parcă străină de sentimentele exprimate. În sfîrșit, era singur, scăpat de orice constrîngere, într-un univers sonor și dramatic, unde nu ți-e rușine să plîngi. Se lăsa în voia acestui delir nobil și îngăduit, acestei tulburări nevăzute a simțurilor și a inimii. Își avea astfel recreația lui de licean bătrîn, cu încăierările și goana prin curte, cu joaca pînă ți se taie răsuflarea, cu toate zburdălniciile copilăriei.

Dar cadrul acestor jocuri era salonul îmbrăcat în satin galben și lemn negru al frumoasei doamne Mercadier.

Acolo, se întorceau în mintea lui gînduri care-l frămîntaseră cu mulți ani îndărăt. Regăsea îndoielile și șovăirile tinereții sale, neliniștile sale filozofice, speranțele sale fără țel, și gustul amar al vieții, pe care-o pierzi în curgerea inconștientă a timpului, în obișnuință, în truda de toate zilele.

Regăsea sensul zădărniciei vieții.

Ce așteptase de la viață ? Așteptase oare vreodată ceva de la ea ? Se îndoia acum foarte mult de asta, mai aproape de-a se împăca cu această zădărnicie decît să se lase covîrșit de deznădejde. Nu numai viața lui i se părea fără țel, ci viața însăși. Și cînd te gîndești că există cîte-un imbecil care se tînguie că el nu e Napoleon, de pildă ! Ca și cum, în ochii oamenilor, ți-ar sta mai bine să plimbi ani de-a rîndul oști în lungul și în latul

Europei, tăbărînd, cu şuviţa adusă pe frunte, în cîmpiile pustiite, decît să fabrici, bunăoară, pantofi într-o magherniţă sau să aduni cifre într-o condică de socoteli !

Asemenea gînduri îi stîrneau un sentiment de superioritate asupra lumii şi făceau suportabilă o soartă împotriva căreia ele încercaseră la început să lupte. O frază muzicală deschidea zăgazurile acestei filozofii, şi era ca o goană călare în aer liber.

Prin domnul Meyer Pierre cunoscu arta lui Wagner, atît cît o poţi cunoaşte la pian. Dumnezeule ! Cum pot trăi unii fără să vadă un spectacol de operă, cu fosa orchestrei, cu viorile, şi acel freamăt al cortinei care se ridică... Adevărul este că lumea se lipseşte de asta. Pentru Pierre, cuvintele wagneriene aveau o poezie puternică şi familiară. Citea cu uşurinţă nemţeşte, limbă pe care însă o vorbea stîlcit. *Tristan şi Isolda* deveniră astfel despăgubirea sublimă pentru amărăciunile vieţii sale conjugale. Trebuie spus că Wagner trecea pe atunci drept ceva oarecum interzis, datorită înfrîngerii din 1871. Fără s-o spună, Pierre se convingea singur că era, în fond, germanofil. Aceasta era din partea lui un fel de protest tăcut împotriva unei lumi mediocre. Cum se potrivea asta cu patriotismul său, sincer de altminteri, şi care nu era o glumă de vreme ce, în crahul afacerii Panama, bucuros ar fi pierdut de două ori cît pierduse, de n-ar fi simţit că e o înfrîngere franceză ? Ei bine, nu se potrivea. Nu e prima contradicţie de acest fel pe care-o vom întîlni în Pierre Mercadier. Şi nici ultima. El însuşi nu-şi dă seama de ea. E jucăria ei. Aşa cum nu-şi dă seama că dragostea adevărată pe care a avut-o pentru Paulette şi nepăsarea lui faţă de ce gîndeşte, ce simte dînsa, nu se pot împăca.

— Şi apoi, de ce să ne batem capul ? Ce alta aşteptăm de la viaţă, dacă nu un pic de muzică ? Nu-i aşa, Meyer ?

— Dragă Mercadier, zice profesorul de matematică, lăsînd jos capacul pianului, nu poţi spune asta, dumneata care ai copii, dumneata... copiii sînt un scop în viaţă...

Îşi freca mai stăruitor ca oricînd degetele vîrîte unele într-altele, ca pentru a le goni oboseala după ce cîntaseră două ceasuri nişte bucăţi aşa de melancolice...

Pierre învîrtea într-ale lui o scrisoare. O scrisoare din partea lui Castro. Pierduse iarăşi la Bursă, şi va trebui să scoată iarăşi ceva din capitalul său pentru a face faţă scăderii veniturilor. Atîta pagubă...

XI

ÎN PRIMĂVARA ACEEA îşi făcu Pascal prima comuniune. Trebuiseră să părăsească locuinţa normandă şi iatacul roz. Pierre fusese mutat la un liceu din Lorena. Cu acea lipsă de consecvenţă ce-i stătea în fire, doamna Mercadier, care abia asculta slujba la biserică, îi ceruse soţului ei ca fiul lor să nu meargă la un liceu de stat înainte de această ceremonie. Ceea ce pentru un profesor al statului era destul de neplăcut. Putea să dăuneze carierei lui. Dar puţin îmi pasă de asta, zicea doamna Mercadier. Era forma ei de eleganţă în ochii doamnelor şi domnilor din lumea în care se învîrtea. Îşi primea musafirii, doar trebuie să ne distrăm — ţinînd seama mai mult de însuşirile lor mondene decît de ceea ce ar gîndi guvernul despre dînşii — nu ? Dacă bărbatu-său, profesorul, vedea vreun rău în asta, n-avea decît s-o spună. Dar el se ferea să sufle o vorbă. Cu uşurinţa ei de-a judeca orice, Paulette înţelegea foarte bine că nu din salariul lui Pierre puteau să-şi ducă traiul pe picior mare, chiar dacă înainta mereu în cariera lui. Atunci, de vreme ce o sporire a salariului n-avea cine ştie ce importanţă, barem să tragă un folos din asta, dîndu-şi ifose. Şi Paulette ştia să-şi dea ifose. E ceea ce moştenise de la familia ei.

Pierre Mercadier era un ateu convins, dar din speţa toleranţă. De altminteri, nu prea avea prilejul să-şi pună toleranţa la încercare, căci nu se crezuse niciodată îndreptăţit să hotărască ceva privind soarta fiului său, căruia Paulette, la fiecare cincisprezece zile, îi arăta de faţă cu numeroşi invitaţi o nemărginită şi surprinzătoare dragoste maternă. Pierre se obişnuise cu ideea că odraslele aparţin mamei. Găsea de altfel în Istoria Dreptului exemple grăitoare ale acestui matriarhat... În realitate, fiu-său era în ochii lui un străin pentru care nu făcea să se certe cu Paulette. Afară de asta, dacă mergea la Liceul de stat sau la o şcoală particulară, unde era deosebirea ? Pentru cît facem în viaţă cu ceea ce am învăţat la şcoală ! E adevărat că directorul îi vorbise în privinţa asta. „Mă vei înţelege, domnule, îi răspunse Pierre, eu sînt un liberal şi nu mă mai pot schimba... Maică-sa gîndeşte astfel, şi apoi, le dăm o pildă bună reacţionarilor intoleranţi..."

Da, dar pînă una-alta, tot nu i se dădea o catedră la Paris. În marele oraş mohorît, cu străzi înguste şi clădiri duşmănoase, unde Pierre Mercadier preda istoria fiilor judecătorului, ai fabricanţilor cu idei moderne şi ai rentierilor fricoşi, vorbindu-le despre admiraţia lui Voltaire pentru regele Suediei şi despre străduinţele domnului de Necker de-a salva finanţele regatului Franţei, în marele oraş posomorît, unde oamenii fabricau napolitane şi maşini-unelte, cu inima strînsă a celor din provinciile franceze răsăritene, sub ameninţarea nici o clipă uitată a invaziei, micul Pascal cobora de dimineaţă scările frumosului apartament, cam dărăpănat, închiriat de părinţii săi într-un vechi cartier al nobilimii. Sub scara monumentală, lîngă un căruţ de copil, îşi găsea bicicleta. După ce-i scotea lacătul, o împingea ţinînd-o de şa, pe lespezile albe şi negre în stradă. Îşi avea cărţile legate cu o curea de pînză bej, învelite într-un covoraş cu flori roşii pe fond albastru, aşa că le putea pune sub el ca să nu-şi roadă prea tare fundul pantalonilor. Trebuia să străbată tot oraşul ca să ajungă la pensionul Saint-Elme. Paulette se învoise să-l înscrie aici, deşi nu era chiar o şcoală religioasă, adică nu avea alt preot în afară de cel care venea să-i înveţe pe elevii mai mărişori catehismul credinţei.

Pensionatul Saint-Elme era instalat într-o vilă arătoasă de pe o stradă liniştită. Locuinţă burgheză decăzută din rostul ei de la început. Zidurile tencuite cu ciubuce de ghips scorojite, şi cu nişte oale de fontă pe la colţuri, în care lîncezea apa de ploaie, nu povesteau nimic despre proprietarii dinainte care trebuie să fi avut necazuri în industria napolitanelor. Doar marea verandă şi peronul de la intrare, unde nu vor mai trage de acum încolo niciodată trăsurile, arătau speranţele ce se făuriseră aici într-o viaţă pe picior mare, cu echipaje la scară, aşa cum o dovedeau şi grajdurile transformate în laboratoare, unde elevii mai mari făceau experienţe de chimie, şi gimnastică. Încăperile de la parterul ceva mai ridicat şi ale celor două etaje căpătaseră acea tristeţe uniformă a claselor, cu excepţia colţişorului în care se îngrămădea domnul Legros şi toată familia lui, cum şi unul din pedagogi, locuind acolo.

Domnul Legros era un bărbat mărunţel, cu ochi şireţi, o barbă sură în chip de mătură, care-l făcea parcă mai scund, şi-un moţ în creştet ca să dreagă lucrurile. Purta o redingotă neagră cam lungă, din care ieşeau pantalonii ca nişte burlane

vărgate, niște manșete care scăpau într-una din mînecă, iar la gulerul cu vîrfurile întoarse o cravată neagră umflată.

Anul primei comuniuni era și acela în care se începea cu adevărat predarea latinei, adică clasa a șasea [1]. E drept că de la Paști încoace elevii dintr-a doua învățaseră primele elemente ale gramaticii. Dar asta nu însemna nimic, și ultimul trimestru le lăsase o amintire stranie, nedeslușită. Dacă li s-ar fi predat chineza în locul latinei, băieții aceștia n-ar fi fost mai uluiți. Priveau abătuți paginile înfricoșătoare cu declinările pe care le îngăimau alandala, fără a le înțelege. Apoi, peste acestea, trecuse o vară ca un somn lung și cald. La reînceperea cursurilor, totul devenise, nu se știe cum, limpede, sau aproape... Ceea ce punea dintr-o dată între clase un hotar ca între copilărie și vîrsta matură. O, mistere ale ablativului absolut! Băieții ăștia chinuiți de gulerele lor tari, cu ciorapii lor negri de bumbac gros și mînecile lor de lustrină pentru a nu-și mînji hainele cu cerneală, scrijelind într-ascuns capacul scorojit al pupitrelor, ajung deodată în fața răspunderilor vieții pe calea ocolită și ciudată a limbilor moarte. *Turba ruit* sau *ruunt*... Oricît de curios poate să pară asta, studiul latinei l-a îndepărtat pe Pascal de religie tocmai cînd începuse să-l atragă. Se crede păgîn. De pe acum ar vrea să-l citească pe Virgil. E tulburat în sinea lui știind că nu se va înfățișa cum trebuie la comuniune. Și poate că ar fi fost mai bine dacă aștepta să treacă mai întîi inițierea divină pentru a învăța să decline pe *urbs* sau pe *manus*.

Sala de studiu e o încăpere mare de la parter, care dă spre curte. Ea nu și-a lepădat aerul de salon transformat în clasă. Asta se datorește pereților îmbrăcați în lemn de culoare deschisă, deși murdari, căminului de marmură cenușie, din fund, pe care se pun dicționarele aflate la îndemîna școlarilor, în ciuda sobei instalate în fața căminului. Aerul de salon vine și de la ușa cu ferestre pînă jos, care dă spre peron, precum și de la ușa care duce în fosta seră, unde au loc acum cursurile de engleză și matematică. Dar pardoseala nu mai e ceruită, e de culoare cenușie; băncile despărțite la mijloc de-un culoar sînt în șiruri de trei pe stînga și trei pe dreapta, afară de ultimul rînd, din pricina căminului, ceea ce face laolaltă douăzeci și opt

[1] În liceul francez, clasa a VIII-a e echivalentă cu clasa a V-a la noi. Clasa a VI-a de care e vorba aici reprezintă deci clasa a VII-a.

de bănci. Negre, afară de locurile unde lustrul s-a șters, lăsînd să se vadă lemnul în culoarea lui naturală. Apoi, mirosul acela de cerneală și de toc de scris ținut în gură. Și lumină cum nici că se poate mai zgîrcită. Cînd mă întorc cu gîndul acolo, mi se pare că ploua într-una în dosul ferestrelor prea mici. O frază germană a rămas pe tabla neagră, curios, chiar deasupra catedrei la care se ofilește un repetitor chelit înainte de vreme : *Der Reisende, der in Breslau umsteigen soll, kann in der Bahnhofsbuchhandlung eine Zeitung kaufen...*

Deasupra căminului e o oglindă a cărei ramă are perle mici de jur împrejur.

Apoi, pe neașteptate, răsună huruitoarea. Pedagogul palid s-a ridicat, în redingota lui posomorîtă ca și lumina de afară, iar copiii în dosul pupitrelor își strîng în pripă cărțile, un creion cade, o peniță se rupe, stropind. Se împing unii pe alții, se ridică. Douăzeci și cinci de băieței, heterocliți, cu părul căzut peste ochi de cînd stau aplecați asupra lecțiilor, sînt acum în picioare cu mîinile încrucișate la piept și repetă în cor : „Mă închin ție, Marie, cea plină de daruri, Domnul e cu tine..."

Bucuria copiilor e că totul le pare nou, pînă și fața trudită a mediocrității. Altminteri, cum ar putea să îndure toate acestea ? E o școală ca oricare alta. Nicidecum una din temnițele acelea de care-s pline cărțile. E scîrboasă cum sînt niște nevinovate coji de cartofi. Totul aici e cufundat într-o concepție mincinoasă în toate privințele. Nu spun asta gîndindu-mă la religia care e afișată ca o justificare pe acest pensionat așa cum sînt puse drapelele tricolore în ușa spălătoriilor. Numai că ceea ce aici trece drept bine și frumos nu corespunde cu absolut nimic în viață. E aproape chiar un principiu al învățăturii ce se predă în școala asta. Despre ceea ce-i rău, nici o vorbă. Sau cel mult ți-e îngăduit să vorbești în șoaptă, cu gura într-o parte, să pîrăști, să-ți faci lecțiile... Nici una din făpturile acestea silitoare și viclene nu se presupune că ar avea un tată sau o mamă, că se plimbă pe străzi, că aud seara cînd străbat orașul încăierările de prin mahalale, că citesc ziare pline de omoruri și amoruri, dar, cum spune domnul Legros, care predă latina într-a cincea, *Felix*, ehei, *Felix qui potuit*, auziți ? *potuit rerum*, domnule Levet, lasă șoapta ! *rerum cognoscere causas.*

Joachim Levet-Duguesclin era cel mai bun prieten al lui Pascal. Mai mare ca dînsul cu un an, îl luase sub ocrotirea sa.

Se trăgea din Conetabil prin femei, iar bunicu-său dobîndise de la Ludovic-Filip autorizaţia de a adăuga numele de Dugueselin la cel de Levet. Era unul din cei mai buni elevi ai pensionatului, la învăţătură dacă nu şi în ce priveşte purtarea. Cu pulpele goale iarna ca şi vara, în bluza de lînă cenuşie şi pantalonii închişi sub genunchi cu un elastic, purtînd şapca dată pe spate, avea un aer hotărît şi vesel, care-l făcea să treacă drept un băiat frumos, dar după trăsăturile feţei foarte bărbăteşti şi foarte pronunţate încă de pe-atunci l-ai fi putut socoti urît, de nu i-ai fi găsit un anumit farmec.

Levet avea despre toate aproape aceleaşi păreri ca şi unchiul Sainteville. Cînd ieşeau de la şcoală, hoinăreau niţel împreună, chiar dacă trebuiau pe urmă să recîştige din vremea pierdută întorcîndu-se acasă cu bicicleta, pentru ca familia să nu-i certe. Vorbeau de literatură. Şi de alte mii şi mii de lucruri în care nu se pomenea de numitul Legros, cu barba lui în chip de mătură. În privinţa aceasta erau de acord. Cînd unul din ei îşi flutura cele cinci degete răşchirate sub bărbie, ca o barbă, asta însemna în graiul lor convenţional mai multe lucruri deodată, bunăoară, *uite-l pe Legros,* sau *moşturi,* sau *ceva imposibil,* sau *una prea boacănă.* Căci, altminteri, exista o neînţelegere politică între Levet şi Mercadier. Nu pentru că Pascal ar fi avut la unsprezece ani ceea ce se cheamă o părere sau alta în politică. Dar nu putea să nu spună ceva din spirit de opoziţie. Ceea ce încolţise, fără formă precisă, în mintea lui, ascultînd monologurile interminabile ale unchiului Pascal, îi venea firesc pe buze cînd vorbea cu Joachim, care judeca orice prin prisma familiei, a vestitului său străbun, şi cu sentimentul nedreptăţii de-a nu juca un rol mai mare în lume, deşi se trăgea dintr-un bărbat pentru care o mulţime de femei au muncit, chipurile, ca să-i plătească răscumpărarea din robie [1]. Astfel, în urma acestor discuţii cu prietenul său, Pascal începu să-şi zică republican. Erau văzuţi stînd de vorbă în stradă, cu bicicletele alături, cu pelerinele pe umeri şi cărţile la subsuoară. Cîte-un trecător prindea din mers o frază şi întorcea capul mirat. Asta îi făcea să roşească, şi atunci schimbau vorba, începînd să discute cu glas tare despre o partidă de bile. Levet nu-şi avea perechea la acest joc. Cîştiga bilele lui Pascal, apoi i le înapoia în schimbul

[1] E vorba de cavalerul Du Guesclin. În bătălia de la Aurai a căzut prizonier în mîinile lui Carol cel Rău.

unor poeme. Căci Pascal făcea versuri. Levet ascundea grijuliu poemele într-un caiet, sau mai degrabă în învelitoarea caietului, alături de alte lucruri prețioase, articole tăiate din gazete despre Panama și Afacerea Dreyfus. Afacerea Dreyfus și Panama rămîneau taine de nepătruns pentru Pascal. Fusese prea mic pe vremea cînd izbucnise tărăboiul : îi era ușor lui Levet să-i închidă gura. De altminteri, chiar dacă Dreyfus era un trădător, asta nu dovedea nimic împotriva Republicii. Și apoi, Pascal nu i-a mărturisit într-o zi lui Levet că pînă și pe tatăl său îl escrocase Republica în crahul Panama ?

Versurile lui Pascal erau în cea mai mare parte versuri de dragoste. Bunăoară un cîntec al lui Leandru către Hero. Sau o scrisoare a Julietei care se scuză că n-a putut veni la o întîlnire pentru că părinții ei aveau musafiri... Versurile erau pline de săruturi și de îmbrățișări, de candori și temeri, de aurore și trandafiri. Levet, care credea că cunoaște viața mai bine decît prietenul său mai tînăr, îl privea cu admirație și spunea : „De unde scoți tu toate astea ? S-ar zice, zău așa, că le-ai trăit..." Era îndrăgostit de una din verișoarele sale, pe care nu putea s-o întîlnească decît la Crăciun și la Paști.

Deși iarna zilele erau scurte, orele de curs treceau încet și băieții așteptau nerăbdători acea clipă de libertate rîvnită de toți, cînd fumau pe ascuns primele lor țigări și-și arătau cu degetul casierița băcanului Salé, spunînd : „Frumoasă bucățică, orice-ai zice..." Sala de meditație, rugăciunea, clasele de la etajul întîi, apoi clasa din fosta seră, și iarăși rugăciunea... Și așa trecea toată ziua și toate zilele. Recreația de dimineață era prea scurtă ca să te poți amuza cu-adevărat. Doar cît trebuia ca să simți mai bine că ești silit să taci, și să-ți frămînți mintea cu vreo problemă de matematică sau cu retroversiunea la germană. Pascal nu făcea greaca. Ceea ce îi dădea un oarecare sentiment de inferioritate față de Levet. Ora care trecea cel mai greu era de la trei la patru. Mai cu seamă iarna, cînd se întuneca devreme și nu se aprindeau lămpile în clase, și cînd abia te mai țineai să nu adormi. Întotdeauna era sau prea cald în încăperile mici, sau prea frig în cele mari, bunăoară în sala de meditație. Apoi, de pe la ceasurile trei înainte, băieții stăteau ca pe tăciuni, așteptînd recreația cea adevărată, de la ora patru, care dura douăzeci de minute.

Drăcia era că ţi se irosea începutul recreaţiei într-un exerciţiu de gimnastică pe care-l făcea toată şcoala. Nici nu suna bine clopotul, şi băieţii o zbugheau de peste tot, coborînd treptele peronului în goană mare, alergînd să urineze în closetul din fundul grădinii, luîndu-se la întrecere care descrie o traiectorie mai înaltă ; făceau o hărmălaie de nedescris, se încăierau, mingile ieşeau din buzunare, strigau : „Leapşa !" Dar în mijlocul curţii se afla un profesor, domnul Cornu sau domnul Glaise, care nu părea să ştie de glumă şi bătea din palme : „Haide, domnilor, haide, daţi-i zor !"

Cu asta nu începea încă recreaţia. Era mai întîi gimnastica. Se aşezau deci în rînd cîte patru, cei mici în faţă, ceilalţi la spate. Cînd îi vezi atunci, îţi dai seama de ciudăţenia unei şcoli, de contrastele dintre elevi. Copiii se deosebesc şi mai mult între dînşii decît oamenii mari, apoi unii sînt mai înalţi, alţii mai scunzi, chiar la aceeaşi vîrstă, şi sînt deosebirile de îmbrăcăminte... Dar n-aveai vreme să te amuzi privindu-i. Domnul Cornu sau domnul Glaise, cu fluierătoarea între dinţi, bătea din palme şi şuiera. Începeai atunci să alergi de jur împrejurul curţii, în rînduri, cu coatele lipite de trup, în ritmul fluierului. Mai întîi încet, apoi din ce în ce mai repede. Iarna, cînd era tare frig, aerul rece îţi frigea plămînii. Tot atunci simţeai venind noaptea şi tristeţea.

Cînd, în sfîrşit, le dădea drumul, se năpusteau la joacă, cu acea lăcomie a condamnatului la moarte care se repede să fumeze ultima ţigară. Prundişul le luneca sub picioare. Mingile zburau pe sus. Copacii, cei patru copaci ai curţii, deveneau ţintele ce trebuiau atinse de către cel mai iute de picior, locurile unde trebuia să prindă mingea şi s-o arunce mai departe, sfintele locuri ale unei gimnastici nebune, în care tinereţea îşi lua revanşa. Se băteau pentru un fleac. Şi începea să însereze.

Sau în primele zile ale verii. Praf. Dar cînd vine vara, vacanţa bate la uşă. În Republica lui Pascal era loc deopotrivă pentru poeţi, şi la capătul anului un castel cu turnuri, o terasă mare şi muntele pentru toţi. Numai asta te putea face să suporţi barba domnului Legros, huruitoarea, rugăciunile, şi pasul alergător, un, doi, un, doi, în jurul domnului Glaise sau domnului Cornu.

XII

— EȘTI TOTUȘI UN OM foarte curios, Mercadier... spuse Meyer, după ce Paulette părăsise salonul trîntind ușa, și după o tăcere lungă, lungă, prin care amîndoi într-un gînd lăsaseră să treacă o vreme între această scenă atît de neplăcută și primele cuvinte cu care reluau conversația.

Drept să spun, Pierre găsise de foarte prost gust din partea soției sale că-l făcuse martor al certei lor pe profesorul de matematică. Trebuie să adaug însă că Meyer era un personaj atît de șters încît nu puteai da prezenței sale obișnuite mai multă atenție ca lumînărilor de pe pian.

...Și apoi.

Fraza lui Meyer n-avea de altminteri nici o legătură cu aceste ciorovăieli casnice, pe care Pierre le uita numaidecît, nemaiștiind nici din ce anume se luaseră. Înnoda firul vorbelor începute, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Se aflau amîndoi în salonul încă plin de sunetele pianului. Ciucurii de cristal ai policandrului se mai bălăngăneau încă după muzica lui Brahms.

— Hai să ieșim, spuse deodată Mercadier, ne vom simți mai bine la cafenea. Cînd o apucă pe nevastă-mea...

Frumoase și triste cafenele din orașele franceze de provincie, de pe la sfîrșitul veacului! Șovăiră între cele trei localuri unde s-ar fi putut duce, în centrul orașului. Nu obișnuiau să meargă întotdeauna la aceeași cafenea, ca unii dintre colegii lor. Ciudat lucru, în centru, ca peste tot de altminteri, cafenelele tind să se înghesuie una într-alta, pe aceeași stradă...

Se pomeniră în cele din urmă pe niște banchete de catifea roasă, în fața unor mese de marmură, sub oglinzile înconjurate de stele încrustate. O cafenea, cu pereții și mobilierul în roșu, auriu și negru, cu cîțiva militari care jucau domino, și niște femei pentru a servi pe clienți. Ca să zic așa.

Unde descoperiseră specimenele astea de plumb? Niște fărpturi cenușii, greoaie, fără vîrstă. „Două absinturi!" spuse Pierre pe tonul cel mai firesc. Meyer schiță un gest de împotrivire speriată, dar se întrerupse, dîndu-se bătut dinainte. În lingura cu găuri bucata de zahăr se topi încet, băutura se făcu tulbure, apoi luă frumoasa ei culoare de opal, galbenă.

— Dragă Meyer, nu știu ce poți găsi curios la mine...

— Curios nu-i tocmai cuvîntul potrivit... Mai curînd ciudat... Da : ciudat... Viețile noastre au fost foarte deosebite una de alta... Lumea din jurul nostru... Atmosfera în care te naști... Dacă încerc să mă pun în locul celui ce-ai fost... În fond, nu-i înțeleg pe romancieri : cum reușesc ei asta ?

Mercadier îl asculta, încercînd la rîndul său să și-l înfățișeze pe Meyer copil, să-și închipuie familia lui, deprinderile acestor oameni, locuința lor ; tinerețea lui Meyer nu-l interesa decît pentru că tocmai se gîndise în ajun la ceva asemănător în legătură cu Law, trudind asupra manuscrisului său, și mirat de propria sa neputință de-a înfățișa un om... Și chiar în această clipă nu despre asta era vorba...

În realitate, Mercadier încerca să nu se mai gîndească la Paulette. O încercare crîncenă, amarnică. Urmărea anevoie spusele lui Meyer :

— Ajungem să complicăm cum ni se năzare imaginile pe care ni le facem despre lumea numerelor și a figurilor.

La început e o lume fixă. Apoi, cu necunoscutele, devine o lume de probleme. Introducem în ele o cifră sau mai multe, niște valori variabile, parametrii... Atunci, încetul cu încetul, totul începe să lunece, să miște, să fugă în toate părțile... Dar te obișnuiești cu asta, te descurci... Cînd e vorba de făptura omenească trebuie să ții seama de prea mulți factori care ascultă de legi fantastice, urmînd niște curbe absurde...

La urma urmei, n-ar face mai bine zicîndu-și pur și simplu că Paulette e o pacoste ? Da, firește... Dar, unde ar ajunge cu asta ? Căci, în toate acestea e viața lui... Ai săi... Lucrurile trebuiau să aibă un sens pînă la urmă... Îl auzi pe Meyer zicînd, în timp ce-și amesteca absintul în pahar :

— Știu foarte bine, Mercadier, că nu ai prieteni... că nici nu ții să ai... N-ai lăsat prieteni în urma dumitale prin orașele în care ai locuit... sau ai lăsat doar unii ca mine... Mai mult niște cunoscuți decît prieteni...

Pierre nu protestă. Era adevărat. Nu avea prieteni. Nici nu se gîndea să-și facă. Avusese totuși, pe cînd era foarte tînăr, la școală, la liceu. Îi pierduse pur și simplu, pe neștiute... cu un fel de ușurare.

— Ascultă, Meyer, să-ți spun una : eram un mic grup. Începînd dintr-a șaptea de liceu, ne întîlneam duminica dimineața, mergeam împreună la Bois... Ai locuit la Paris, nu ? Sau uneori

ieşeam din oraş în spre Javel... sau într-altă parte. Mergeam cu pas iute de parcă ne duceam undeva anume. Nu mergeam, la drept vorbind, nicăieri. Dar ne plăcea mişcarea. Vorbeam, ne schimbam locul, trecînd ba alături de unul, ba de altul. Eram trei, patru sau cinci. Nu însă mereu aceiaşi. Toată ceata număra opt tineri, care se schimbau între dînşii. Ne luam şi la harţă, ne dădeam brînci... Aveam nişte mutre încruntate şi erau printre noi : unul lung cît o prăjină, unul rotofei, unul mărunţel, unul cu ochelari... O adevărată menajerie... Ne înţelegeam bine... ne şi bruftuiam între noi...

— Şi ? Ce anume te-a scîrbit de prietenie ? Sau de prietenii ?

— Nimic, nimic precis. Poate că prietenia e un sentiment care nu depăşeşte o anumită vîrstă a bărbatului... Poate că femeile... Dar nu, cînd mă gîndesc mai bine, văd că nu-i asta...

— Eu, spuse Meyer, scriu şi acum unor prieteni din anii aceia... Sînt trei, pe undeva departe de-aici, şi se deosebesc unul de altul. Nu ştiu dacă am mai avea să ne spunem ceva... Dar prin scrisori... nişte monoloage...

— În fond, trebuie să fim sinceri. Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel.

Mercadier, care nici nu auzise cuvintele lui Meyer, se opri, respiră adînc şi-şi mîngîie barba pe dedesubt.

— Adevărul este că am prins pică pe prietenii mei, că am început să-i urăsc. Mi-a trebuit multă vreme pentru a mă izola de dînşii. În vremea asta prietenii mei nu mă slăbeau de loc. Ei îşi făceau o anumită idee despre mine. Îi vedeam răspîndind această imagine în jurul nostru, comparîndu-mă cu ea. Mi se întîmpla uneori să nu mă port chiar aşa cum era de aşteptat... Nu mi se cerea socoteală pentru aceste abateri, dar nici mult nu lipsea... Ceilalţi îşi luau dreptul de a-mi scotoci trecutul. Nu-mi îngăduiau să am o părere sau alta despre fapte ai căror martori nesuferiţi pretindeau să rămînă numai ei.

Meyer, nu prea deprins cu absintul, asculta cuvintele acestea printr-o pîclă subţire, plăcută, binevenită. Scoase un oftat şi-şi frecă degetele îndoite cu gestul său obişnuit, după care îl recunoşteai de departe pe stradă... Pierre îşi turnă un al doilea pahar. Meyer refuză. Frumos mai era zahărul care se topea în lingură !

— Aveam o poveste a mea, o figură, datorită prietenilor mei. Luîndu-te după ele, ai fi putut spune cine sînt. Ce gîndeam, ce-mi permiteam să gîndesc, era numaidecît comparat cu ceea ce spusesem de cel puţin zece ori... anul trecut... cînd... în

sfîrşit ! Oamenii sînt ciudaţi. Îţi interpretează actele. Vor să pătrundă logica lor. Un om gol, toţi pot să vadă părţile expuse ale trupului său. Asta se numeşte prietenie. Frumoasă născocire ! Primeşti astfel să ai prieteni, din slăbiciune. Sînt atîtea ceasuri goale de-a lungul zilelor... Apoi, eşti tînăr, imprudent... În general, cînd te gîndeşti la propria ta moarte, ai de ce să-ţi pierzi mintile închipuindu-ţi ce vor spune oamenii despre tine, după aceea... Prietenii... Se amestecă în viaţa mea, îmi poruncesc, îşi aduc aminte de tot ce-am făcut, îmi desmint spusele, îndreaptă ce li se pare greşit. Doar gîndindu-mă, mă trece un fior... Iar cît trăiesc, prieteni sînt toţi aceia cu care nu pot sta de vorbă fără a-mi da silinţa de-a mă conforma imaginii ce şi-au făcut-o despre mine... şi nu toţi aceeaşi imagine... Ce comedie ! Din pricina acestui trecut pe care-l tîrăşti după tine, te simţi în faţa unui prieten ca un ucigaş silit să asiste mereu la reconstituirea crimei sale... Şi totuşi, ei nu ştiu nimic despre mine... N-au cum să ştie... M-aş schimba numai ca să-i pun în încurcătură... Aş face nişte nebunii... nişte nebunii...

— Bine, dragă Mercadier, îl întrerupse Meyer, dar de ce-ţi mai baţi capul cu asta, de vreme ce n-ai prieteni ?

Se vedea cît colo că era nitel cherchelit. Pierre surîse. Chemă chelnerul să facă plata. În stradă, ca şi cum ar fi vorbit unui copil pentru a-l face să priceapă lecţia, spuse :

— Mai întîi de toate, eu sînt un om foarte vesel. Optimist. Mai mult decît e permis. Pînă într-atît că mi-e ruşine. Sînt un chefliu straşnic şi toţi vor să mă aibă la petrecerile lor. Un optimist. E plăcut să fii întotdeauna bine dispus. Şi apoi, mai rar aşa optimism...

Meyer făcea încetişor „nu" din cap :

— N-ai să mă convingi... Dar, în sfîrşit, dacă asta îţi face plăcere... Un optimist, Mercadier, e un optimist... şi-un zevzec !

VIII

CU ZILELE FRUMOASE se întorc şi artiştii de bîlci. De unde vin nu se ştie, dar de aici se duc la Bar. Vagoanele lor trase de cai sosesc în piaţa mare, şi se înşiră pe bulevard. Ciudate case vopsite în jurul cărora, abia deshămate, se şi întind

frînghii pe care spînzură rufăria acrobaților și îmblînzitorilor de fiare, și ale căror obloane deschise lasă să se vadă ghivece de flori și femei ciufulite, bărbați oacheși în maiouri și copii cu fețe stranii și viclene.

Vreme de mai multe zile, cînd ies de la școală, băieții se opresc să-i privească cum instalează călușeii, cum ridică barăcile. Populația se îmbulzește în jurul acestei trude. Au și început să se lege cunoștințe. Cafenelele își scot mesele afară pe trotuar, de jur împrejurul iarmarocului care se înalță văzînd cu ochii. Cele dintîi acorduri ale fanfarelor se aud în surdină. În sfîrșit, bîlciul e gata. Răsună împușcăturile în barăcile de tir, unde dansează pe niște mici havuzuri ouăle ce servesc drept țintă. Regăsești scrînciobur ile albastre în fața cărora strălucesc la o balustradă, suspendate acolo nu se știe de ce, stele de oglindă înșirate ca niște cepe pe-o funie. Se vede un manej nou-nouț în cinstea prieteniei franco-ruse, cu femei cazace în alb și auriu, iar la intrare, cîțiva cai rotindu-se și dînd din picioare. Levet și cu Mercadier își plimbă printre toate acestea pelerinele și ghiozdanele lor. Nu au gologanii necesari ca să intre la puricii savanți sau să-și plătească niște cercuri la jocul cu aruncarea cuțitului ; cuțitele astea te îmbie, înfipte cu tăișurile lor felurite, într-un decor de alămuri și de catifea roșie.

Mai e baraca unde se află femeia uriașă și piticul, cu cortina pe care sînt zugrăviți. Apoi e teatrul de umbre. E teatrul pozelor plastice, unde vezi Judecata lui Paris și Răpirea Sabinelor. E baraca luptătorilor, unde în orice caz ai un spectacol fără să plătești nimic, privind reprezentația ce ți se oferă pe estrada de la intrare. E muzeul Dupuytren, cu niște vitrine expuse afară, ca să-ți poți face o idee de ce ai să vezi înăuntru, surorile siameze lipite una de alta, Frumoasa din pădurea adormită, o prințesă indiană care n-are mai puțin de trei perechi de sîni, un băiețaș rahitic cu trei picioare. Toate acestea din ceară, firește. Dar sînt așa de bine făcute că totul pare viu și natural. În cele două laturi ale barăcii atîrnă pînze mari, de pe-acum destul de spălăcite, cenușii, pe care sînt înfățișate scene de spital, un medic înconjurat de interni, de infirmiere, examinînd un bolnav, iar de cealaltă parte cîțiva savanți în laborator, printre pîlnii, alambicuri și becuri Bunsen, ducînd la ochi niște eprubete.

Levet, care a renunțat să mai scrie versuri de cînd Mercadier i le citește pe-ale lui, dă o idee : „Și ce-ai zice să descrii bîlciul în versuri ? Poate că în alexandrini n-ar merge..." Pascal găsește ideea cu totul absurdă. Nici chiar în versuri de trei picioare. A început tocmai un nou caiet, și a scris deasupra : *Forțele și visurile*. Întîiul poem cîntă fluviile. Apoi, vor veni la rînd oceanele, vijeliile, vulcanii, gheizerele, aureolele boreale, firește, fluturii, furtunile pe mare, licăririle ce se ridică din mlaștini, mai știu eu ce, pădurile, curcubeul, electricitatea supusă de om, căile ferate, avalanșele de zăpadă, dezghețul, în sfîrșit, ce mai încolo-încoace : forțele și visurile !

Familia s-a dus într-o seară la bîlci. Adică, tăticul, mămica, Pascal, nu și Jeanne, care e prea mică. Dar și mam'mare. Doamna d'Ambérieux era leită fiică-sa, afară de vîrstă, cu părul ei sur, pe care-l vopsea numai în față, pentru că nu vedea restul, deoarece socotise întotdeauna oglinzile cu trei fețe drept niște născociri ale diavolului. În 1897 avea șaizeci de ani, nu-i mai rămăsese nimic dintr-o frumusețe falnică, și se sprijinea de-un baston ca să meargă, din pricina unei flebite pe care-o avusese. Nu numai asta o deosebea de fiică-sa : mai era nasul îngroșat, și pielea gîtului, lăbărțată, ca la femeile care s-au silit să slăbească după ce-au trecut pragul bătrîneții. Și apoi, Paulette avea o minte de pasăre, pe cînd doamna d'Ambérieux era inteligența familiei. Pînă și frate-său Sainteville recunoștea asta. Se ciorovăiseră toată viața, avînd gusturi cam diferite. Ea era totuși ceea ce unchiul Pascal iubea mai mult ca orice pe lume. Regăsea în ea trăsăturile familiei lor, un fel de spirit de dominație amestecat cu lipsa de interes pentru avuții, o ținută mîndră în sărăcie, care, la dînsa, căpătase un caracter religios, pornind de la ideea împărtășită de toți din neamul Sainteville că, cu numele pe care-l poartă, oricît de nevoiași ar fi, oamenii de rînd își vor scoate mereu pălăria în fața lor. Doamna d'Ambérieux avusese totuși douăzeci de ani pe vremea celor mai frumoase zile de la Compiégne, și soțul ei trecuse de partea Împăratului. Asta de altfel continua să atîțe pînă și azi, la sfîrșitul secolului al nouăsprezecelea, mult timp după moartea domnului d'Ambérieux, neînțelegerile între Pascal de Sainteville și soră-sa

Deocamdată, în seara aceasta nenorocirea era flebita de care suferea mam'mare. Îmbrăcată în verde-închis, cu poticnirile ei la fiece pas, mam'mare părea o broască umflată. Din pricina ei nu puteau să alerge cum ar fi vrut din baracă în baracă și de

la o estradă la alta. Deşi foarte cheltuitoare cînd era vorba de dînsa, doamna Mercadier se arăta mai mult decît econoamă cu ai săi : nu cumva ar trebui să renunţe, pentru dînşii, la plăcerile ci ? Aşa că discuţiile nu se mai isprăveau pînă să se hotărască unde vor intra. Tăticul făcea haz mare de toate, şi-ar fi intrat în zece locuri deodată. De ce nu la îmblînzitorii de fiare ? „Ce oroare ! izbucni Paulette. Şi dacă se întîmplă să mănînce pe vreunul din ei ?“ Trebuie spus că spectacolul îmblînzitorului mîncat ca un biftec nu era gratis : treizeci de gologani intrarea.

Doamna d'Ambérieux se văita : „Nu vă e milă, copii, de bietele mele picioare... Lăsaţi-mă să mai răsuflu... Ei, ce ziceţi de reprezentaţia de colo în faţa bărăcii ? Nu costă nimic să priveşti...“ Pe Pascal asta nu-l interesa. Mai văzuse o dată reprezentaţia, după-amiază cu Levet. Nici nu putea s-o spună, căci maică-sa i-ar fi tras o palmă ca să-l înveţe minte, să nu mai umble brambura cînd iese de la şcoală, în loc să vină de-a dreptul acasă, spre a-şi face lecţiile.

S-au oprit deci să privească parada artiştilor pe estrada din faţa bărăcii. Pascal nu mai rîdea. Avea un aer tîmp. Taică-său îi explica glumele clovnilor : „Nu pricepi ? I-a spus : *Palognon te-ai îmbătat... Da, da, da, te-ai îmbătat !*“ [1] Pascal înţelegea cu atît mai bine această glumă tradiţională a clovnilor cu cît ea stîrnise mai alaltăieri o discuţie aprinsă la şcoală. Pascal nu putea să sufere calambururile. Se uitau la cei care făceau haz de ele ca la nişte nebuni. Şi în cinstea lui Palognon îl burdusise binişor pe-un tip dintr-a şasea A. „Calino, striga doamna d'Ambérieux, dă-mi braţul, altfel mă pierdeţi în îmbulzeala asta !“

Din vorbă în vorbă, doamna Mercadier l-a împiedicat pe bărbatu-său să joace la loterie, să-şi încerce norocul aruncînd inele asupra sticlelor de şampanie.

(Ce-ai să faci cu şampania asta proastă, dacă cîştigi ? De altminteri, avem acasă destulă, dacă vrei să bei !) Cu doamna d'Ambérieux nu era chip să te caţeri pe călueşei, nici s-o laşi acolo proţăpită în picioarele ei betegite, să se uite cum te învîrteşti. Tăticul ar fi vrut să tragă la ţintă, chipurile, ca să-i arate fiului său că poţi fi profesor şi în acelaşi timp plin de vlagă şi bun ochitor. Dar ţi-ai găsit ! Nevastă-sa hotărîse că vor

[1] În original un calambur intraductibil : *Tu es saoul Palognon... Soupe à l'oignon !“ (Te-ai îmbătat Palognon... Supă de ceapă.)*

intra undeva, şi n-are rost să cheltuiască înainte de a şti la cît se va ridica cheltuiala. Vor intra undeva, pentru că trebuiau să intre undeva. Mai mult ca orice, doamna d'Ambérieux ar fi vrut să-i vadă pe luptători. Frumoşi bărbaţi ! Fiică-sa nu era de această părere. E un spectacol bestial să-i vezi pe bărbaţii ăştia de rînd, goi, sau, în sfîrşit, aproape goi. Aşa ceva nu-i pentru ochii lui Pascal. Şi fără asta se bătea de-ajuns cu micii săi camarazi. Rea pildă. Şi apoi, douăzeci de gologani intrarea. Erau patru. Preţul unui pui gras. Trebuia totuşi să se hotărască... Erau şi nişte teatre, dar poţi să ştii ce s-o fi jucînd în ele ? Ştii, mamă, sînt unele spectacole pentru care eşti excomunicată. „Dragă Paulette, spuse doamna d'Ambérieux cu o strîmbătură amară, văd că te-a apucat deodată grija de sufletele noastre. Sînt mai cucernică decît tine şi mi se pare... De altfel, dacă-i nevoie, voi cere preasfinţiei-sale iertarea pentru noi toţi".

Preasfinţia-sa era un văr de departe al familiei Sainteville, episcop *in partibus infidelium* [1].

Pascal ar fi vrut să intre la muzeul Dupuytren. La asta se împotriviră toţi într-un glas. Nici vorbă de aşa ceva. Pînă la urmă, doamna Mercadier se hotărî deodată pentru figurile plastice, cu cincisprezece gologani locul, pentru că îl auzea pe bărbatu-său zicînd că se duce la cafenea.

Doamna d'Ambérieux mormăi printre dinţii ei falşi că nu era un spectacol pentru un copil, şi nici pentru o femeie cinstită. Dar în cele din urmă găsi că e mai bine să n-o spună cu glas tare. Avea să se aşeze după atîta umblet, şi de hatîrul flebitei i se va ierta păcatul. Afară de asta, nu-i părea rău că-i va vedea printr-un văl pe coţcarii de bîlci tăvăliţi în ghips şi schimbaţi în statui antice. Rîdea în sinea ei, comparîndu-i cu gineru-său. Doamna d'Ambérieux nu-şi iubea fiica ; n-are temperament, nu e cucernică, o toantă...

Te trăsnea mirosul de usturoi în baraca de pînză unde o vedeai pe „Suzana la baie" îndată după „Frineia în faţa Aeropagului"... Odată spectacolul sfîrşit, nu le mai rămînea decît să pornească spre casă. Flebita bunicii devenise un argument de neclintit.

Se întîmplă că a doua zi domnul Glaise, care preda franceza şi latina într-a şasea, să le dea elevilor săi ca temă de „compu-

[1] *In ţara necredincioşilor* — se zice despre un episcop onorific, adică fără eparhie.

nere" : *Ce-ați văzut la bîlci.* La școala unde umblase Pascal înainte, în departamentul Orne, lucrărilor de limbă franceză li se ziceau *scrieri.* Aici erau anumite *compuneri :* îmi veți aduce miercuri compunerea voastră, spunea profesorul, sau ultima voastră compunere n-a fost grozavă etc... La început i s-a părut ciudat, acum însă Pascal zicea „compunere" ca toți ceilalți.

Miercurea următoare, așadar, domnul Glaise strînse compunerile, iar vineri aduse notele. Se dădea de la 0 la 10, și Pascal luă un 9. O notă excepțională. Ceea ce stîrni un freamăt lung în clasă, și domnul Glaise dădu citire compunerii lui Mercadier. „Ți-aș fi dat zece, Mercadier, spuse domnul Glaise, dar era acolo un detaliu... un detaliu, în sfîrșit, nu vreau să discut asta în clasă. Ai să vezi singur observația mea cu cerneală roșie.."

Despre ce era vorba ? Întors în sala de meditație, Pascal citi pe marginea paginii însemnarea domnului Glaise, cu scrisul său elegant : „Asta nu se spune". Ce nu se spune ? A, iată... în text cuvîntul *embriologie* subliniat. Pascal rămase ca trăsnit. Pentru ce asta nu se spune ? Nu e un cuvînt pe care-l auzi prea des, firește. Dar e scris cu litere de-o șchioapă pe peretele muzeului Dupuytren : *Chirurgie-Embriologie...* de o parte și de cealaltă. Atunci, ce l-a supărat pe domnul Glaise ?

Problema de matematică îi joacă în fața ochilor. E cu gîndul la altceva. Ce-ar fi să caute în dicționar ? Dicționarele zac îngrămădite pe cămin, drept în spatele lui Pascal. *Embriologie...* Asta e. Acum, ia să vedem ce zice la *embrion.* De la *embrion* trece la *fetus,* de la *fetus* la *germen,* la *spermatozoid,* la *spermă,* la *copulație.* A lăsat baltă matematica. Levet trage cu coada ochiului, de sub capacul pupitrului său, încercînd să priceapă ce tot învîrtește Pascal, care duce la loc volumul dicționarului, luînd altul...

— Domnule Mercadier, zice pedagogul, isprăvește cu umblatul de colo pînă colo !

Nu însă înainte de-a fi văzut cuvintele *sarcină* și *penis.*

Se oprește totuși, pentru că are de făcut problema de matematică, dar și pentru că n-are poftă să mintă dacă ar fi întrebat ce anume căuta atîta în dicționare. Bineînțeles, dacă ar avea timp, ar sfîrși prin a înțelege totul... Cineva care le-a dat de rost ar putea firește să-l lămurească în două-trei cuvinte asupra acestor noțiuni ce i se învălmășesc în minte. Fetusul este rodul copulației... Pascal se simte crescînd în proprii săi ochi, luînd o importanță uriașă. Știința asta nouă peste care

a dat o datorează acestui de treabă domn Glaise, cernelii roşii a acestui cumsecade domn Glaise...

Levet suflă în capacul pupitrului său : „Mercadier, pssst !" Pascal îşi ia un aer întrebător. Priveşte drept în nas cocoloşul de hîrtie. Ah, Levet ăsta ! Nu putea să fie mai atent ! Ce se crede aşa grozav ? Nu-i decît un fetus al lui Duguesclin ! „Ce căutai în dicţionar ?" e scris pe peticul de hîrtie despăturit. Pascal dă din cap. Apoi, îi vine o idee. Răspunde pe aceeaşi hîrtie, sub întrebare : „Îţi voi spune la ieşire". Cocoloşul cade între genunchii lui Levet. Ce neîndemînare ! S-a făcut, l-a luat de jos prefăcîndu-se că-şi ridică batista.

La ieşire, iată-i pornind unul lîngă altul. Pascal e cu basc, Levet are şapcă, amîndoi cu pelerinele sub care ghiozdanul prins în şold face o umflătură caraghioasă. Îşi spun de unele şi de altele. Pascal nu va aduce vorba el, cel dintîi, despre ceea ce îl frămîntă. Aşteaptă ca Levet să înceapă. În cele din urmă, acesta se hotărăşte să întrebe : „Ascultă, ce căutai în dicţionar ?"

Au trecut prin faţa băcăniei Salé. Ca de obicei, Pascal spune : „Frumoasă bucăţică !" arătînd spre casierită, dar fără convingere. Mergeau pe şosea, lîngă trotuar, cu bicicletele lor. Făcură un ocol, înţeleşi între dînşii fără să-şi pună întrebări, spre a apuca prin strada R..., evitînd astfel bulevardul, bîlciul. Era o stradă de căsuţe modeste, cu faţada îngustă, unde oamenii stăteau în dosul ferestrelor. Cînd conversaţia luase totuşi întorsătura ei adevărată, băieţii se opriră în faţa porţii sanatoriului, care dădea într-o grădină...

Pascal alesese tonul nepăsător pentru a vorbi de lucrurile acestea. Nu voia să aibă aerul că le descoperise abia adineauri, în sala de meditaţie, sub ochii lui Levet. Firesţe, spuse el, avusese mai dinainte cîteva noţiuni cam vagi... nu prea se interesase de chestiile astea vreodată...

Levet ţinea să afle mai întîi tot ce ştia Mercadier.

— În sfîrşit, întrebă el, poţi să-ţi închipui exact ceea ce se întîmplă ?

— Ei bine...

Pascal începu să toarne ce-i venea în minte, amintindu-şi că se zicea despre o femeie că-şi purtase copiii la sîn...

— După copulaţie, femeia e însărcinată... poartă embrionul, vreau să zic fetusul, în sînul ei...

Vorbind, îşi lovea pieptul şi bicicleta era cît pe-aci să se răstoarne.

— Bine. Şi pe urmă ?
— Pe urmă... pe urmă... Copilul iese, bineînţeles...
— Pe unde ?
— Prin cută, firește.
— Ce cută ?
Pascal o văzuse dezbrăcîndu-se pe doamna d'Ambérieux. Remarcase între sîni, deasupra pîntecului, o cută de-a curmezişul. De aici şi pînă să-şi închipuie că pe acolo ieşea copilul nu mai era mult.
— N-ai nimerit-o, rosti Levet, cu ifos de atoateştiutor.
— Cum, atunci ? Pe unde ?
Pascal nu voia să discute, nu prea ştia cum vine asta... Dar fiindcă Levet... dar dacă Levet...
Levet luase un aer important. Dădu un bobîrnac cozorocului şepcii şi se lăsă rugat. Era cu un an mai mare ca Mercadier, avea deci o răspundere. Nu ştia dacă trebuie să vorbească.
— Ascultă, spuse Pascal, nu te porţi drăguţ cu mine... şi dacă crezi că e mai bine să aflu asta din cărţi proaste...
Acesta da, era un argument. Levet se hotărî.
— Numai că, vezi tu, ceea ce ştiu mi-a spus-o unul acum un an... Unul care ştie foarte bine...
— Cine e ?
— Am făgăduit să nu-i spun numele. Unul care risca mult lămurindu-mă... De altfel, n-are nici o importanţă... Numai că, dacă asta s-ar afla... Pricepi : tu şi cu mine sîntem oameni cu judecată... Dar la şcoală... Ceilalţi... Cînd vor şti cum stă chestia, îţi închipui, e aşa de uşor, se vor apuca toţi de asta... Atunci, vezi şi tu ce urmări ar avea...
Pascal nu se sinchisea de urmările acestea. Voia să afle.
— Haide, spune, spune repede...
— Bine, îţi voi spune totul... Dar îmi juri că n-ai să repeţi nimănui ce vei auzi ?
— Ţi-o jur.
— Fie. Am încredere în tine. Atunci, iată...
Roti o privire în jurul său, îşi coborî glasul. Strada era aproape pustie. O femeie tînără venea spre dînşii, pe trotuar. Se afla încă departe.
Vremea era foarte frumoasă, foarte plăcută ; soarele intra în stradă prin copacii din grădina sanatoriului. Se auzea larma depărtată a unui şantier de construcţie, ciocane izbind piatra.

— E foarte simplu, foarte uşor, spuse Levet. Oricine poate face asta. Îţi bagi istoria cu care te pişi în gaura dintre picioare. Vezi şi tu cît e de simplu, cît e de uşor. Oricine poate face asta.

— Eşti sigur ?

— Dacă ţi-o spun ! Uite-aşa se fac copiii. După aceea, femeile îi poartă în pîntec, şi nu în sîn cum credeai tu.

— Dar se spune totuşi...

— Se spun multe prostii. Pesemne că înadins, pentru ca noi să nu ne dăm seama.

— Atunci, pe unde iese copilul ?

— Pe unde a fost introdus. Prin gaura dintre picioare. Nu-i nevoie să cauţi mai departe...

E în toate acestea ceva care-i scapă lui Pascal. Dar mai cu seamă e scîrbit. Gîndurile îi merg şi nu observă că vorbeşte prea tare :

— Aşa ? Trebuie să faci asta ca să ai copii ? Ei bine, e o treabă destul de murdară !

Tînăra femeie care trecea pe lîngă dînşii s-a întors brusc, s-a uitat mirată la cei doi băieţaşi cu pelerinele, ghiozdanele şi bicicletele lor, apoi şi-a văzut de drum. Levet s-a cam împurpurat la faţă.

Acasă, Pascal îi priveşte pe ai săi cu un fel de greaţă. Nu prea înţelege despre ce se discută în timpul cinei. O ceartă izbucneşte între doamna d'Ambérieux şi ginerele ei în legătură cu căpitanul Dreyfus. E curios, subiectul acesta îl scoate pe tăticul din sărite.

— Mai întîi, spune Paulette, căpitanul tău a fost degradat, aşa că nu mai e căpitan...

— Căpitan sau nu, afacerea se va redeschide, asta v-o dau în scris.

Doamna d'Ambérieux se amestecă în vorbă :

— Nu înţeleg, dragă ginere, grija isterică pe care o arăţi acestui evreu, acestui trădător...

— Evreu, este. Trădător, asta dumneata o spui... Şi, în definitiv, nu-ţi permit să-mi spui că sînt isteric...

Barba profesorului tremură.

— Nu, zău, dragă, zice Paulette, doar n-ai s-o insulţi acum pe mămica ?

— Dar ea a început... Eu nu mă bag niciodată în politică !

— Haide, lasă-l, Paulette, lasă-l, spune doamna d'Ambérieux. Nu oricine poate să aibă maniere...

Pascal n-are decît o idee, să plece de la masă. „Ei, Pascal, încotro ? Nu aştepţi desertul ?" Cînd reuşeşte în sfîrşit să scape, o şterge în odaia lui, se aruncă pe-un scaun aşezat în faţa căminului, îşi lasă jos pantalonii şi, suflecîndu-şi cît poate cămaşa, caută în oglindă gaura dintre picioare. N-o găseşte. E foarte mîhnit. Trebuie să fie aici un viciu de conformaţie, cum stă scris în dicţionar.

XIV

„TE ASCULT", SPUSE Meyer, închizînd cu părere de rău capacul pianului. Nu era chip să evite această lectură. Mercadier îi vorbise de trei ori pînă atunci despre asta. Ţinea doar să vadă ce efect va avea asupra profesorului de matematică prefaţa studiului său despre Law, partea cea mai tare a lucrării şi de care nu prea era sigur. Pierre se aşează deci într-un jilţ sub lampă, tuşi, îşi privi unghiile ca şi cum l-ar fi interesat mai mult decît manuscrisul, apoi începu să citească cu o voce monotonă şi înfundată, pe care Meyer nu i-o cunoştea : „Dacă nu ar exista nici un fel de alte motive pentru a scrie vieţile oamenilor iluştri, ar fi de ajuns unul singur ca să ne convingă de necesitatea lor, şi anume marea dezamăgire pe care o aduc cititorilor. După ce le-ai rezumat în litere de tipar, după ce le-ai redus la nişte litere de tipar, biografiile cele mai bogate ţi se înfăţişează în cel mai bun caz atît de limitate în ceea ce au esenţial încît morala lor e neapărat o tristeţe pe care o aplici vrînd-nevrînd vieţii în genere. Un Alexandru, sau un Newton, ne fac să înţelegem mai bine decît oamenii de rînd nimicnicia destinului nostru ; acel *sic transit gloria mundi*, care a îmbogăţit bisericile, nu-şi împlineşte niciodată mai bine tulburătoarea învăţătură decît atunci cînd se împleteşte cu povestea unei existenţe pline şi glorioase, şi care era privită ca vrednică de pildă. Vor gîndi, poate, unii că va trebui judecat cu asprime talentul biografului, iar nu cel al omului a cărui

viaţă e povestită. Plutarc [1], Commines [2], Saint-Simon [3] şi Las Cases [4] ne dau totuşi dreptul să privim lucrurile altfel. Peripeţiile vieţii unui rege grec, unui aventurier florentin, unui explorator francez, oricît de complicate ar fi, se reduc în cele din urmă la aceste cîteva pagini, la aceste paragrafe reci, la aceste fraze fără miez. Cea mai groasă carte din lume reduce o viaţă (fie şi cea mai bogată, cea mai lungă) la mai puţin de douăzeci şi patru de ore de lectură, dacă ţinem seama că un cititor obişnuit citeşte douăzeci de pagini pe oră. Ce sărăcie!

Poţi deduce de aici, dacă vrei, că faptele omului nu sînt în stare să rezume viaţa. Mi se pare mai cuminte să cred că biografiile reflectă într-adevăr vieţile umane şi că ele ne înfăţişează imaginea fantastică pe care ne-o facem despre aceste vieţi. Aşa că cel mai mare folos al biografiilor este că aruncă asupra soartei omului lumina crudă a nimicniciei şi zădărniciei.

Nici o idee nu ne este mai nesuferită, cu nici una nu ne împăcăm mai greu. Dacă n-o fi cumva ideea morţii, aşa cum este, adică fără viaţa de dincolo, fără să trişăm cu neantul, cu ţărîna. Judecata noastră copilărească le refuză pe amîndouă, în dispreţul tuturor mărturiilor ştiinţei. Ba chiar vrem să murim, şi să murim de-a binelea, dacă ne-am trăit barem viaţa. Citiţi toate biografiile pe care le-au lăsat în urma lor oamenii cei mai mari şi veţi vedea că trebuie să renunţaţi la această consolare.

Repet că prin asta îşi află biografiile o îndreptăţire şi o scuză, şi biograful de asemenea. Pentru mintea omenească biografiile joacă un rol cu totul opus aceluia al romanelor ; oricît de puţin v-ar plăcea ideea mea, veţi admite că existenţa biografiilor seamănă cu o condamnare hotărîtă a oricărui roman. Îi voi linişti însă pe romancieri în ce priveşte meseria din care îşi scot pîinea, căci romanul, inutil din orice alt punct de vedere, păstrează totuşi utilitatea minciunii în viaţă. Mare utilitate.

Istoricul-biograf, care-şi dă seama de valoarea destructivă a istoriei, şi a oricărei biografii, devine chiar prin asta un fel de

---

[1] Istoric şi moralist grec (50—120), născut la Cheroneia. A scris, printre altele, *Vieţile bărbaţilor iluştri ai Greciei şi ai Romei.*

[2] Cronicar francez (către 1447—1511), autorul unor *Memorii asupra domniei lui Ludovic XI* şi *a lui Carol al VIII-lea.*

[3] Memorialist francez (1675—1755), ale cărui *Memorii* cuprind viaţa de la Curtea Franţei dintre anii 1691 şi 1723.

[4] Istoric francez (1766—1842). L-a însoţit pe Napoleon în exil şi a scris faimosul *Memorial de la Sf. Elena.*

moralist pascalian. El îşi trage măreţia din cantitatea de deznădejde pe care-o îngrămădeşte şi descrie. Am putea vedea în el tot aşa bine un vrăjmaş al umanităţii, ca şi pe cel mai credincios tălmăcitor al ei. În măsura în care talentul său îi dă puterea de a-i convinge pe cei ce-l citesc, lumea va găsi motive şi pentru a-l arde pe rug, şi pentru a-i ridica statui.

Mă îndoiesc că aceste consideraţii îmi vor aduce stima confraţilor mei istorici, care se cred în general interesaţi să acrediteze despre ei înşişi şi despre operele lor o concepţie foarte diferită. Sînt tare necăjit din pricina asta, dar se pare că şi alchimiştii ar fi fost la fel de enervaţi, dacă, pe neaşteptate, unul dintre dînşii le-ar fi hotărît rolul şi funcţiunile pe care le acceptă astăzi fără mirare urmaşii lor, chimiştii. Istoria nu se va ridica niciodată pînă la o adevărată ştiinţă, nici istoricii nu vor ajunge la rosturile lor adevărate, pînă nu vor fi părăsit, fără gînd de întoarcere, căutarea pietrei lor filozofale, care face din ei nişte vrăjitori întîrziaţi, nişte coţcari ai vieţii oamenilor.

Îi va mira pe unii imprudenţa care-l împinge pe autorul acestei cărţi să pună în fruntea lucrării sale nişte consideraţii în stare să descurajeze pur şi simplu cititorul, dacă nu va avea cumva efectul mai sigur de a ridica împotrivă-i toţi confraţii, oamenii politici, preoţii tuturor religiilor în fiinţă, mai toţi scriitorii, persoanele sensibile şi în general oamenii datoriei.

Alţii vor voi mai curînd să vadă aici efectul modestiei autorului care, oricum, crezîndu-se ocrotit de existenţa neştiută de nimeni a cărţii sale, speră să-şi sfîrşească în tihnă zilele, fără ca persoanele mai vizate de cele spuse înainte să fi putut lua cunoştinţă ; şi care nu se teme de coaliţia cititorilor aşa de puţini la număr cîţi va avea.

Mi se va mai spune că, dacă te iei după copertă, după titlul pus pe pagina următoare şi, în sfîrşit, după titlul din capul cărţii, care promit un studiu serios al vieţii, al caracterului şi al concepţiilor lui John Law, financiarul, eşti în drept să te miri că un astfel de studiu începe cu nişte consideraţiuni ca acestea. Nu tăgăduiesc cititorului acest drept. Cu toate că, dacă începe să se mire, ar trebui s-o facă şi faţă de unele lucruri care par fireşti ; căci arbitrariul alegerii eroului nu stîrneşte mirarea nimănui, din clipa în care numele său e tipărit cu litere mari pe copertă, deşi mulţi ar fi totuşi îndreptăţiţi să-mi ceară chiar asupra acestei alegeri unele explicaţii care n-ar fi, poate, uşor de dat.

Cînd voi fi spus că nu m-am hotărît într-o bună zi, din senin, să cercetez şi să scriu viaţa lui John Law, cum fac totuşi de cele mai multe ori candidaţii la examenul de capacitate sau de doctorat, care se duc chiar să ceară unui profesor să aleagă pentru dînşii tema asupra căreia îşi vor exercita însuşirile ştiinţifice, cînd voi fi spus asta, voi fi spus adevărul, dar nici atunci lucrurile nu vor fi mai clare pentru nimeni. Căci e foarte adevărat că, înainte de a scrie această carte, mă mai ocupasem de Law de cîteva ori în nişte însemnări fără vreun ţel precis, apoi într-un articol care a apărut, şi după aceea în diverse fişe întocmite cu întreruperi de ani de zile între ele, cînd întîmplarea făcea să mă gîndesc mai mult la hîrtia-monedă născocită de acest financiar decît la episoade din viaţa lui. Şi că, de fapt, am ajuns după mai mulţi ani la această lucrare sistematică, împins nu atît de spiritul de sistematizare, cît adus prin înlănţuirea întîmplărilor, a gîndurilor părăsite şi reluate în ceasuri de visare, a concepţiilor abia mijite şi îndoielnice, la care aveam poftă să mă întorc, atras mai ales de ceea ce era în ele îndoielnic, şubred, improbabil.

Nu mi-e ruşine să mărturisesc această cristalizare lentă şi dezordonată a unei lucrări care-şi află locul pe planul ştiinţei, dar îşi datorează viaţa capriciilor fanteziei. De o sută de ori m-am gîndit s-o întrerup, şi în clipa cînd scriu această prefaţă, mai mult ca să mă dumiresc eu însumi decît să-i conving pe alţii de temeinicia motivelor adînci care mă fac să continui o lucrare descurajantă, nu ştiu încă dacă voi merge pînă la capătul ei. Firesc ar fi ca lucrarea aceasta să nu fie terminată niciodată, iar acolo unde alţii ar vedea o înfrîngere, ar fi cuminte, zic eu, să nu vedem decît o confirmare a principiilor pe care ea se întemeiază. Dar se prea poate din toate acestea să iasă o cărticică aidoma cărţilor care sfîrşesc cu foile netăiate în tarabele anticarilor de pe cheiurile Senei şi pe care în tinereţea mea le frunzăream cu un fel de curiozitate bolnăvicioasă, deşi eram convins că nu voi găsi în ele nimic din ceea ce mi-ar putea fi de vreun folos.

Acest rezultat al preocupărilor şi străduinţelor mele ar avea exact aceeaşi valoare ca şi cealaltă soluţie, vreau să spun renunţarea la ele. Iar dacă pot cere părerea unui martor ideal, în existenţa căruia nu cred, renunţarea ar avea acelaşi caracter demonstrativ în ce priveşte punctul esenţial de la care pornesc, şi anume, că nu există destin al omului, nici vreun ţel oarecare

al activității sale pe pămînt, și că singurul sens al vieții e dezordinea, această rezultantă complexă a forțelor materiale, căreia oamenii, pentru a-și potoli temerile, îi spun prin antifrază ordinea naturală, fără să bage de seamă că aici substantivul e negat de adjectivul ce i se adaugă : căci a pune ordine înseamnă a da peste cap natura, sau, dacă identificăm ordinea cu natura, ordinea umană este la o adică dezordinea.

Eu nu mi-am propus aici decît să fac cunoscută viața unui genial aducător de dezordine, John Law, care a născocit hîrtia-monedă, fapt de-o infinit mai mare importanță ca incendiul Bibliotecii din Alexandria în ierarhia crimelor și a nebuniilor omului."

Se lăsă iar tăcerea în salonul galben și negru. Meyer făcuse eforturi serioase pentru a-l urmări pe Mercadier, fără să-i scape nimic. Nu izbutise. Clipele de neatenție își aruncaseră umbrele strălucitoare, ca niște spații goale de-a lungul lecturii. Se căscase ici și colo un vid în ceea ce auzise Meyer. La drept vorbind, ascultase destul pentru a-și face o idee generală despre ceea ce i se citise. Dar, grozav de scrupulos din fire, îi era rușine de neatenția lui. Nu și-ar fi iertat să rostească o părere care să nu poată fi pe de-a-ntregul justificată. Tăcea.

— Ei, făcu Mercadier, ce crezi ?

— Nu știu ce să zic, răspunse el. Istoria asta mi se pare cam pesimistă... Ești oare sigur că viața noastră nu are nici un sens și că trecerea noastră pe pămînt nu lasă nici o urmă ?

O strîmbătură se ivi pe fața lui Pierre, la colțul gurii.

— Haide, dragă Meyer, spuse el, cîntă-mi rapsodia aceea... La așa ceva, barem, te pricepi.

XV

PASCAL NU ÎNȚELESESE niciodată că unchiu-său, cu castelul, cu fermele, cu moșia, poate fi sărac. Fu izbit aflînd-o în anul acela, cînd găsi instalați la Sainteville, pentru a petrece vara, niște lyonezi cărora bătrînul gentilom le lăsase întîiul etaj și saloanele de dedesubt, tot luxul castelului, încăperile în care

mai plutea amintirea acelei Anne-Marie de Sainteville, alpinista Restaurației. Era ca o pîngărire ; toate odăile de recepție inundate de lumină, obloanele deschise, lume înăuntru. Fireşte, mobilele fuseseră încuiate, albumul cu scoarțe de catifea roşie în care se aflau amintirile raidului printre piscuri de gheață al străbunicii era pus la adăpost în micul apartament din turn, dar, în sfîrşit, Sainteville părea schimbat în hotel. Nici unchiul nu mai arăta prea mîndru în ochii nepotului său. Bombăni ceva în legătură cu aceste schimbări, zicînd că, la urma urmei, era nostim să se vadă în chip de hangiu şi să scoată bani din hardughia asta. „Nu vrei cumva să faci o baie ?"

De astă dată, invitația la baie nu vine numai de la anglomania domnului de Sainteville. Lăsînd la o parte că o baie i-ar prinde bine după o noapte petrecută în tren şi trei ceasuri în trăsură, de la gară pînă la castel, cu calul care urcă anevoie pe drumeagul ce nu se mai isprăveşte, în praf şi în soare, propunerea i-a venit unchiului fără îndoială printr-o asociație de idei. Deşi baia e înafara domeniului ce le-a fost închiriat, lyonezii cer mereu permisiunea de-a veni să se spele acolo. Şi cum sala de baie e alături de camera domnului de Sainteville, acesta e silit să se depărteze : nu mai e la dînsul acasă.

Acum se aude sughițul pompei de apă de jos : „Aha, zice unchiul, locatarii vor face baie... Aşa că e mai bine să lăsăm pe altă dată, flăcăule !" Strînge nițel din buze, disprețuitor, îşi plimbă degetele distrat pe obrajii Jeannei, care e leoarcă de sudoare sub mantăluța în carouri negre şi cenuşii, cu o dungă portocalie. Nenorocirea era în împărțirea bucătăriei între servitorimea locatarilor şi bătrîna bucătăreasă a domnului de Sainteville, Martha. Acolo se isprăvea cu aparențele, rana sîngera. Sub bolțile fostei săli a străjerilor, la subsol, cu uşa ce da direct spre şanțurile castelului, decăderea avea trăsăturile unei țărănci chinuite care blestema vremurile de azi, ascundea sarea de ochii nepoftiților şi se temea să lase făina la îndemîna lor.

Pascal ştia bine, totuşi, că mica sumă de bani pe care părinții săi o dădeau în fiecare an unchiului pentru şederea lor, a Jeannei şi a lui, era un ajutor pentru castelan. Dar între acest lucru, despre care acasă se vorbea în timpul mesei, şi aparenta zgîrcenie a unchiului, nu făcuse niciodată vreo legătură, ca să le pună în seama sărăciei. S-a dus plăcerea şederii la Sainteville. Veselă vacanță are să mai aibă cu locatarii ăştia în spinare ! Mai ales

că făceau pe grozavii. Soţul, şi uneori cîţiva invitaţi, soseau în fiece sîmbătă de la Lyon. În restul săptămînii, rămînea acolo doamna, cu fiică-sa şi altă fetiţă, prietena ei, şi, bineînţeles, slugărimea, cum zicea Martha. Două servitoare, mă rog : bucătăreasa şi camerista doamnei. Era drăguţă camerista, între noi fie vorba. În sfîrşit, oameni care trăiau pe picior mare, care nu-şi refuzau nimic. Dar nici o fineţe. În loc să se poarte în aşa fel ca să treacă nebăgaţi în seamă, să li se ierte prezenţa, scoteau şezlonguri şi se lungeau acolo în faţa peronului, sau pe terasă. Te loveai de dînşii la tot pasul.

De cum îi văzu, Pascal îşi jură să-i evite pe „tipii ăştia". Ca să nu dea cu ochii de ei, nu avea decît s-o şteargă din camera lui prin scara îngustă şi pe la subsol. Din şanţuri dădeai în parc, apoi o luai spre cîmp, unde se pierdea pîrîiaşul. Acolo nu-l mai întîlneai decît pe Gustave cu vacile lui. Bună ziua, Pascal ! Bună ziua, puştiule. E tare ciudat Gustave ; nici măcar n-a venit la castel cînd a aflat că sosiseră copiii Mercadier. Deşi Jeanne e acolo. Idolul său. A, da ? Nici nu întreabă de dînsa. Are o mutră şireată, face pe misteriosul, ca şi cum ar fi aflat cine ştie ce mare taină, vorbeşte printre dinţi, scuipînd niţel la fiece clipă, pentru că a pierdut doi dinţi de lapte care ţinuseră mult mai tîrziu ca de obicei în gura lui. Rîde şi bolboroseşte ceva alandala. Ce-o fi asta ? La şapte ani a şi înţeles oare sărăcia domnului de Sainteville, şi aceasta se răsfrînge asupra nepoţilor săi ?

Dar cîmpul e frumos, cerul albastru, adînc, şi nu e prea cald, datorită aerului răcoros al munţilor. Pascal o ia la goană în jos, pe sub copaci, şi în entuziasmul său îşi dă drumul din vîrful taluzului care coboară în şosea, lunecînd pe fundul pantalonilor. Iată satul Buloz, şopîrle i se strecoară printre picioare. Vara plină de miresme, colo sus pădurea, zmeura. Uiţi de lyonezi, o iei razna peste cîmp. Apa eleşteelor a mai scăzut niţel de-un an încoace, la mal, nămolul uscat e ca un smalţ brăzdat de crăpături. Pascal culege în treacăt agrişe. La drept vorbind, nu-i plac agrişele. Au prea multe seminţe, pe care el le scuipă. I-e scîrbă să înghită seminţele. Şi au pieliţa groasă. Ai zice nişte balonaşe vărgate. Cît despre gust, un gust nu tocmai plăcut, nu ştiu, parcă ar avea un iz ciudat. Sînt unii oameni care au acest miros... Dar aşa e obiceiul, să ronţăi agrişe în treacăt... Larma cîmpiilor pline de gîze e ameţitoare : Pascal uitase larma cîmpiilor. Asta îl îmbată.

Stîncile surpate. Ceilalți, adică Rambert, Joseph și toată ceata trebuie să fie acolo sus, de dimineață, după zmeură. Să urce pînă la dînșii, și să strige ? Sau să treacă prin poiană spre a vedea dacă nu e vreun mesaj în trunchiul copacului ? Ei nu aflaseră încă de sosirea lui Pascal. La drept vorbind, era straniu că Pascal, în sinea lui, nu simțea mare poftă să-i vadă. Ajunse la pietrele încinse ale surpăturii, apoi se întoarse spre eleștee. Ce-l apucase ? Îi venea să plîngă. Deodată, se porni vîntul. Își aminti de-un cîmp de lucernă înconjurat de-un gard de mărăcini, unde s-ar putea adăposti. Dădu o fugă pînă acolo, se trînti în iarbă și plînse. Dar nu zău, ce înseamnă asta ? Se ridică în capul oaselor și plimbă asupra lumii din jur o privire uimită. Vremea era minunată. Fluturi albi se roteau în văzduh, muștele bîzîiau. Gardurile de dracilă înconjurau cîmpul. Lucerna își sîngera cele dintîi flori. Se vedeau patru pomi fructiferi mici înșirați aproape la distanțe egale. Asta amintea de cei patru copaci din curtea pensionului Saint-Elme. Tocmai bine ca să mai rîzi nițel. Un cer albastru. O pace nemărginită. Pascal își plecă ochii în pămînt. Rămurele zăceau peste tot, și paie uscate, ca niște ace de păr ale cîmpiei. Pămîntul avea ceva trandafiriu și nespus de felurit, l-ai fi putut privi fără să te mai saturi, căutîndu-l în brazda dimprejur, sau în lucernă, dîndu-i deoparte frunzele. Curios mai e pămîntul ! Nu e neted, are negi, riduri, tot felul de suișuri și coborîșuri, mari și mici, uneori se înfundă pe neașteptate. Sau se cască în ponoare. Sau se acoperă cu o pulbere mărunță-mărunță, în care vezi mișcîndu-se gîngănii, tot așa de uscate ca țărîna din jur, aproape de aceeași culoare ca ea, sau mai cafenii, mai negre... Ce forfotă !

Pentru ce plînsese ? Nu era trist. Lyonezii ? „Ființele alea." Ah ! Oricum însă, cînd ai așteptat tot anul acest paradis pierdut, cînd nu te-ai gîndit decît să te întorci aici, la clipa asta, nu știu cum, dar totul pare deodată prea straniu. Și doar nu te așteptai ca peisajul să-ți sară de gît ! Și apoi, nici muntele nu mai e așa de înalt ca înainte. Am mai crescut și noi cu un an. Dacă ne-am cățăra colo sus, ni-e frică să nu fim dezamăgiți de tărîmul care se află în dosul tuturor lucrurilor. Dacă și tărîmul acesta se va înfățișa mai puțin adînc, mai puțin grozav, mai puțin fantastic ? I se părea lui Pascal că simte mai bine lucrurile mărunte, miresmele cîmpului, farmecul unui crîmpei de drum, aerul de animal tînăr al unui copac, culoarea apei

lîngă un izvor. Dar marele decor îndrăgit odinioară parcă se tocise, parcă se spălăcise. Cîmpia. Şi mai departe, tot cîmpia. Nimic decît cîmpia.

Ce s-a petrecut între timp ? Prima comuniune ? Şcoala ? Latina ? Poemele ? Toate acestea nu explică nimic. Voi avea în curînd doisprezece ani şi să plîng aşa ! Doisprezece ani... Poate că aici e explicaţia. Doisprezece ani ! Dacă cumva am crescut mai repede faţă de vîrsta mea ? Asta se vede. Firește. Totul se explică : îmi trebuie o femeie ! Cum, de pe-acuma ? Ei bine, aflaţi prieteni că...

Acum Pascal ştie că va putea fără teamă să se cațere pe munte. Nu va avea o dezamăgire. Căci orice va face, fiecare pas, fiecare drum prin pădure, spre nori, va fi ca o mare goană spre cea pe care o aşteaptă. Totul capătă înţeles în lumina acestei descoperiri. Lumea care se află în dosul tuturor celorlalte lucruri e tărîmul necunoscut al femeii, e femeia. Nu mai are a se teme că negurile care plutesc deasupra pantelor abrupte ale văilor, lăsîndu-se peste Ruffieu, îi vor apare doar ca nişte aburi. Nu-s ele oare cingătoarea desfăcută a zînei ? Pădurea, mlaştinile, toate îşi vor redobîndi misterul. Nu poţi oare scrijeli un nume pe fiecare copac ? Pascal îşi pipăie în buzunar briceagul. Un briceag frumos cu şapte limbi ascuţite, un dar al lui Levet. Acum, Levet e la malul mării. La Paramé.

Pascal se întoarce la castel cu un buchet mare de flori. Le-a ales, una şi una, cu o grijă care poate să treacă neobservată. Bunăoară, sipicele... Par nişte sipice ca toate sipicele. Dar, de fapt, acestea sînt un soi deosebit de viguros, cu tulpina foarte dreaptă. Apoi gălbenelele de munte... Un buchet mare, galben, mov şi alb, nişte flori lungi cu frunze împrejur... Buchetul unei inimi care bate. Pascal se opreşte lîngă izvorul care curge printre pietre, îngenunchează şi bea. O apă grozav de rece. Simţi că-ţi îngheaţă încet inima. Pascal o ia în pumni şi-şi dă pe faţă, apoi îşi udă părul, încercînd să-l netezească. Cîţiva stropi i se prelinseră sub cămaşă, de-a lungul trupului. Lyonezii ! Se gîndi iar la ei. Şi apoi, n-avea cui să ofere buchetul. Îl puse la piciorul unui copac. Un frasin. Deodată, o idee.

Îşi scoase briceagul şi se apropie de trunchi. Cu o tăietură zdravănă în scoarţa copacului, începu să scrijelească sîrguincios nişte litere... *PENTRU TINE*... Uite-aşa. Mai aruncă o privire buchetului, strînse briceagul şi porni spre terasa castelului ca un om nou.

XVI

PE CÎND SE APROPIA de terasă, Pascal le zări lîngă şirul de leandri înalţi pe cele două fete ale lyonezilor. Jurase să nu aibă nimic de-a face cu de-alde ăştia. Dar nu se aşteptase să întîlnească nişte „fete adevărate", cum îşi zise cînd le văzu. Puteau să aibă doisprezece sau treisprezece ani, adică erau negreşit mai mari ca dînsul.

Pe cît putuse să-şi dea seama, fetele se depărtaseră la apropierea lui, şi şuşoteau între ele, privindu-l ; una foarte blondă, cu părul cînepiu, desfăcut pe spate, şi cu o fundă albastră prinsă într-o parte, în rochie albă cu picăţele albastre, şi ciorapi scurţi, era cea mai tînără, deşi purta rochia cea mai lungă. Îndeosebi, cealaltă reţinu atenţia lui Pascal. Avea părul castaniu-deschis, foarte buclat, şi o fundă roşie într-o parte, o bluză în carouri verzi şi roşii, mai multe verzi, iar rochia pînă la genunchi lăsa să i se vadă pulpele în ciorapi de aţă neagră. Un obraz foarte palid pe care soarele îl pîrlise într-un fel ciudat, nişte ochi mari, un aer visător. Ce oare i-o fi şoptit la ureche cealaltă, cu părul desfăcut şi fandoselile ei caraghioase ? Guriţa i s-a întredeschis pentru a rîde. Pascal se împurpură la faţă şi se lovi de cineva care-l prinse de braţ, ţinîndu-l în loc.

— A, făcu un glas ascuţit dar tărăgănat de femeie, pariez că sîntem nepoţelul, nu-i aşa ?... Ia arată-ţi nitel mutrişoara. Ei, dar ştii că sîntem băiat drăguţ !

Cea care-i vorbea era aşezată într-un fotoliu de pai vopsit în verde şi-şi ţinea un picior întins pe-un scaun de grădină, ceea ce-i ridica fusta lungă din dril alb, lăsînd să i se vadă partea de jos a pulpei în nişte ghete înalte de şevro negru şi alb, cu şireturi încrucişate caraghios. Era o femeie de vreo treizeci şi patru de ani, într-o atitudine de nepăsare studiată, aproape obraznică, şi Pascal fu cam tot atît de buimăcit de ochii mari verzi care contrastau cu părul ei de-o culoare necunoscută, acaju, dar cu reflexe de-un roşu mai deschis, adus pe frunte în cîrlionţi şi lăsînd ceafa goală, sub o pălăriuţă canotier din pai alb ; cam tot atît de buimăcit de ochii verzi asemenea unei ape şăgalnice, cît şi de bluza doamnei ; o bluză neagră, lungă, dintr-un soi de mătase fără luciu, cu nişte mîneci de-o croială nouă,

cum Pascal nu văzuse încă, peste măsură de umflate la umeri, și care păreau numai însăilate.

Doamna ținea o carte deschisă în mîna care nu-l apucase pe Pascal, iar lîngă dînsa, jos, lunecase o umbreluță din dantelă albă cu vîrf de abanos, parcă păzită de-un absurd cățeluș alb cu urechi ascuțite și bot negru, tuns în chip de leu, cu dosul chel, și care începu să latre cum nu se poate mai supărător.

— Ssst, sst ! făcu doamna, fii cuminte Ganimède, tînărul acesta e un prieten. Ți-l prezint pe Ganimède, prietene, dar nici tu nu trebuie să te arăți sperios cu doamnele ; ți-e frică de ele ?

Ce-i trăsni prin cap lui Pascal ? Avea poftă să-i dovedească acestei străine că lucrurile nu erau așa de simple cum credea dînsa, și fraza care-i veni pe buze sună cel puțin straniu, și-i aduse o roșeață în obraz.

— De ce mi-ar fi frică de ele, vorbi el pe nerăsuflate, de vreme ce sînt un copil al toamnei ?

Doamna cu ochi verzi rîse mirată și-i dădu drumul lui Pascal :

— Auzi vorbă ! Un copil al toamnei ? Caraghios mai vorbim și ce dințișori de lup avem !

Obraznica ! I se uita drept în ochi și zîmbea. Pascal îi susținu privirea ; pentru că nu mai era chip să dea îndărăt, iar prima lui frază îl angaja să meargă înainte, simți că trebuie să răspundă ceva numaidecît, orice, numai să nu se dea bătut. Se auzi rostind cu glas limpede :

— Ca să vă mușc mai bine, doamnă.

— Ah, ia te uită !

Nu pusese în vorba lui decît amintirea Scufiței Roșii. Căci. fără să vrea, se gîndea la fetița cu fundă roșie pe care-o vedea dintr-o parte, dar, de îndată ce rosti fraza, pricepu că interlocutoarea lui o înțelesese altfel și se făcu roșu ca focul. Reuși să salute și o luă la fugă, nu fără să calce, neîndemînatic, pe dantela albă a umbreluței, ceea ce îi veni în minte ca o remușcare cînd ajunse la bucătărie.

Trebuise oare să vorbească așa cum vorbise ? Ei, dacă lyonezei nu-i place, atîta pagubă !

Un jurămînt e un jurămînt. Tot restul zilei, Pascal l-a petrecut în parc, în locurile tainice și de nepătruns ale parcului, fără să facă altceva decît să viseze și să bage de seamă ca nu cumva cotropitorii castelului să dea peste dînsul. Jurămîntul său îl leagă deopotrivă de singurătate și de misterioasa femeie pentru care a scrijelit două cuvinte în scoarța frasinului. N-o

cunoaşte încă, dar asta e o chestie de răbdare. Trebuie să laşi să treacă vremea, căldura zilei. Văzduhul e atît de plin de ţîrîitul greierilor încît nu mai e chip să te gîndeşti la nimic. Mai cu seamă, îşi zice Pascal, trebuie să mă feresc de a da cu ochii de Rambert şi de ceilalţi. Iarăşi joaca ! Prea ar fi simplu. Nu, mai bine să rămîn aici singur ca nimeni pe lume, lăsînd să treacă timpul greoi ca pămîntul, de la umbră la soarele care se roteşte peste cîmpul încins, cu florile, cu fluturii, cu greierii. Şi apoi, are destul de furcă pentru a-şi închipui femeia căreia îi scrisese pe scoarţa frasinului. Cine va fi ea ? Cel puţin o prinţesă... O fată în rochie lungă, cu braţele goale şi un piept mic ; Pascal se întreabă dacă e nevoie să se gîndească şi la piept. O fi un sacrilegiu, dar nu se poate gîndi la o femeie, la o fată, fără să-şi imagineze numaidecît pieptul ei. Nu cumva e un stricat ? Dar ce-i de făcut ?

De cîteva ori îi veni în minte chipul fetiţei pe care-o zărise lîngă leandri, Scufiţa Roşie, cum îi zicea el. N-apucase s-o vadă bine. O fi avînd deja sîni, şi pulpe lungi în ciorapii de aţă neagră ? N-are de ce să se jeneze punîndu-şi asemenea întrebări, cînd e vorba de Scufiţa Roşie ; nu ea e marea lui dragoste, nu ei i-a scris în scoarţa frasinului. Ce curios o pîrlise soarele, cu nişte pete pe obrajii palizi... Simte un pic de dispreţ amintindu-şi de asta.

Pascal se lungise în iarbă cu faţa la soare, pentru a căpăta cît mai repede aerul unui bărbat a cărui piele nu mai vrea să ştie de oraşe, de şcoală, de latină, de lămpile cu gaz.

La cină unchiul pune tot felul de întrebări supărătoare. Ce-ai mai făcut ? Pe unde ai mai fost ? Cu cine te-ai jucat ? Pascal răspunde în doi peri. De altminteri, Jeanne îi uşurează situaţia, pentru că turuie într-una ca o moară stricată. E agitată rău, se foieşte pe scaun, i se taie răsuflarea, îşi înghite într-una saliva.

Firește, aş fi pus rămăşag : prostuţa asta a şi legat cunoştinţă cu „ăia". Ea, bineînţeles, n-a făcut nici un jurămînt. E de pe-acum cucerită de noile sale cunoştinţe, nu mai vorbeşte decît de Yvonne şi de Suzanne, şi de mămica Suzannei care i-a dat bomboane. A, ce silă te cuprinde ! Pe fetele astea le cumperi cu nişte acadele năclăite. Nu erau acadele, explică Jeanne, ci caramele cu fructe învelite în hîrtiuţe colorate. Fructe glasate.

— Ai văzut-o pe doamna Pailleron și pe fetițe ? îl întrebă unchiul.

Să-i fi spus ceva doamna unchiului ? Dacă ar fi fost sigur că nu-i vorbise, Pascal ar fi trîntit lesne o minciună. Dar așa...

— Parcă le-am zărit, face el pe-un ton nepăsător.

— Doamna Pailleron a spus că Pascal e un mic bărbat, povestește Jeanne dîndu-și ifose, dar Yvonne a spus că e un băiețaș...

Și Jeanne asta ! Ce neghioabă ! Numai de bîrfeli se ține...

E ciudat să te culci la lumina unor lumînări cînd nu mai ești deprins cu ele și să-ți picuri ceară pe degete. Culcușul e așa de înalt în patul din lemn frumos brăzdat de vine care-ți amintesc de-un păr lung, lung ! Te afunzi în pernele de puf. Niciodată, își zice Pascal, niciodată nu voi adormi... Prin fereastră pătrunde răcoarea munților.

A doua zi era o sîmbătă. Abia sculat, după ce se spălă ca vai de lume în lighean, turnîndu-și apă din ulcelele alea mici pe care le au acolo, cu desen albastru, Pascal dădu fuga la bucătărie. De dis-de-dimineață, Martha s-a apucat să coacă niște plăcinte ; întinde aluatul, zmeura curățată e gata, o căldărușă de alamă roșie plină de zmeură.

— Martha, zice Pascal, vreau să fac o baie...

— La ora asta ? Ce-ți veni, Calino, ai să-l trezești pe domnul conte !

Ce-i drept, e abia ora șapte și pompa face un zgomot afurisit. Pascal o să aștepte. Frumoasă mai e terasa dimineața, cînd e încă toată în umbră ! Cîinele Ferragus, un saint-bernard mare, negru și alb, își urmează peste tot tînărul stăpîn. Te simți la tine acasă printre cedri, cu acele lor împrăștiate pe jos, și cabana dărăpănată rămasă de la sora bunicii...

— Unchiul n-a sunat încă ?

E ora opt. Ba da, domnul conte și-a cerut gustarea de dimineață. Așa că se poate pregăti baia. Pascal pompează. Apa începe să curgă anevoie, stropește. Pesemne că Pascal a uitat cum trebuie să umble cu ea. A, iată, i-a dat de rost.

— Ai face mai bine, Calino, spune Marthe, dacă ai goli mai întîi cada...

Bine, s-o golim. Așa află pentru ce bucătăreasa nu ținea să-l vadă pe Pascal dînd drumul apei : în ajun băgase niște cartofi în cadă. N-ai unde să te mai miști aici, acuma, de cînd cu străinii ăștia, explică ea.

— Vino cu mine, să-i scoatem, propune Pascal.

Ea n-are însă timp acum, trebuie să ducă gustarea domnului conte... Pascal e furios. Niciodată n-avusese atîta poftă de o baie. Se urcă la unchiul. Domnul de Sainteville e aşezat în patul său, cu o tichiuţă de mătase neagră pe cap, cu cămaşa descheiată, prin care se vede gîtul slab şi zbîrcit, şi barba nepieptănată. O ceaşcă de ciocolată, asta ia dimineaţa. Doarme cu fereastra închisă.

— Bună ziua, Pascal. Ai dormit bine, nepoate ?... Cum ? Vrei să faci o baie ? Mda... Fii bun de te înţelege cu Marthe... Ea bagă înadins tot felul de provizii în cadă, pentru ca locatarii să nu facă baie... asta stîrneşte o hărmălaie la fiecare două-trei zile...

Pascal vede cît de mult a îmbătrînit unchiul de-un an încoace. Nişte şănţuleţe i s-au săpat pe faţă, prelungindu-se prin părul încîlcit. Mîinile îi cam tremură. Unchiul răsuflă greu. A suferit întotdeauna de astm, şi Pascal zăreşte pe tăblia căminului sticluţele pe care fusese trimis într-un rînd să le aducă de jos, cînd domnul de Sainteville avusese o criză după-masă. Vinişoarele de la tîmplele unchiului s-au mai umflat şi-s mai sinuoase.

În sfîrşit, după toate piedicile acestea, Pascal e în cada lui. Îl dor braţele de atîta pompat, apa nu-i destul de caldă. Maşina care încălzeşte baia funcţionează cu lemne, şi asta cere timp. Din cînd în cînd se opreşte. Trebuie să fii atent. Aici toţi se spală cu săpun de Marsilia. Nu există nimic mai bun pentru piele. Sala de baie e aproape rotundă, pentru că se află în turn. Pardoseala e din ţiglă roşie, iar plăci de-un albastru-închis căptuşesc pereţii pînă la o înălţime de un metru şi jumătate, terminîndu-se cu o dungă din plăci de culoarea peruzelei. Restul pereţilor şi tavanul sînt în tencuială albă. Fereastra prin care vezi legănîndu-se o creangă încărcată de frunze, luminată pe dedesubt de cîteva raze de soare venite nu se ştie de unde, e doar ceva mai mare ca o gaură de meterez. Zidul e gros de aproape un metru şi face, în dreptul ferestrei, un fel de etajeră pe care Marthe a pus prosoapele, nişte prosoape albe cu dungi roşii, însemnate în colţ cu un S.

În tencuiala tavanului e o crăpătură pe care Pascal o ştie bine. Începe de acolo, porneşte deodată drept înainte, apoi face o cotitură... ca vîna din tîmpla bunicului ; s-a mai prelungit de anul trecut încoace... În oglinjoara ovală cu ramă aurită, aşe-

zată așa de sus că nimeni nu se poate vedea în ea, Pascal urmărește dunga piezișă de peruzea care reflectă plăcile peretelui. A rămas cam prea mult în baie, și deodată se simte cuprins de nerăbdare, ca și cum nu săpunul, ci însăși viața lui se topea în cadă. Cine știe, îi trece prin minte, o fi pierdut poate clipe prețioase.

O muzică pătrunde pe neașteptate prin fereastra deschisă, o dată cu aerul dimineții. Cine cîntă oare la pian ? O arie sfîșietoare, o arie durcroasă, amară, care se împleticește în ea însăși, ca o fată care ar călca în propriul ei păr prea lung... Nu știa că poate fi cineva așa de trist... (Pascal cunoaște muzica asta datorită acelui domn Meyer pe care tatăl său îl invită mereu și care-o cîntă la nesfîrșit.) E un preludiu de Chopin. Mîinile care-o cîntă acolo jos, în marea încăpere de deasupra peronului, la pianul cu încrustații de bronz, sînt încă neîndemînatice, și uneori ți se strînge inima, pentru că ți-e teamă ca nu cumva melodia să nu-și găsească drumul. Dar ce putere nedreaptă poate da astfel muzica unei făpturi pe care n-o vezi, pentru a veni să tulbure pînă și în baia lui pe un băiețaș visător. Cine știe, acolo, pentru mîinile care cîntă asta, n-o fi decît un exercițiu de șaisprezecimi, dar aici sînt în joc inima, lumea, primăvara și vara, visele, teama, femeile necunoscute, în timp ce creanga verde și aurie face încet semne misterioase vîntului matinal.

Cînd pianul a tăcut, Pascal se scutură de apă, se șterge cu prosopul, își strînge hainele. Nu, n-are să-și pună flanela pe căldura asta, deși i se spune mereu că flanela nu ține cald, dar că transpirația e bună pentru sănătate... Îl supără îndeajuns micul maiou Rasurel pe care-l găsește așa de caraghios pentru că se deschide indecent în dreptul buricului, lărgindu-se pe șolduri. Ajunge numai cămașa. Și-a ales șosete noi. A, uitase să se spele pe dinți. Repede...

Cînd Pascal coboară în curte, dă acolo peste o harababură întreagă. Lyonezii sînt pe peron. O trăsură, cum sînt prin părțile acelea, înaltă, deschisă, neagră, și avînd deasupra un coviltir cenușiu cu ciucuri, ca să te apere de soare, se duce încolo spre parc. Pe peron sînt cîțiva domni cu chef, gălăgioși, vulgari. E domnul Pailleron care a venit să-și vadă nevasta, cu doi prieteni din Lyon, de aceeași teapă ; s-au sculat de la cinci dimineața ca să sosească devreme la Sainteville, și de la gară pînă aici, cu calul care urcă greu, a durat o veșnicie.

Pascal se trage îndărăt. Vrea, ce-i drept, să-şi calce jurămîntul în ce priveşte femeile, dar nu şi pentru bărbaţi, să nu i se ceară aşa ceva. De altminteri, luni nu vor mai fi aici. Atunci, la ce bun ?

XVII

SOŢII PAILLERON AU trimis după şampanie în sat. Îşi iau aperitivul pe terasă ; domnul a adus cu dînsul de la Lyon o sticlă de absint. Prînzesc şi cinează afară. Se aud hohote de rîs, ţipete, clinchetul furculiţelor, cîntece.

Sînt oameni foarte neciopliţi. El, cel puţin. Şi prietenii săi. Un omuleţ cu o mustaţă sură, răsucită ; părul însă îl are destul de negru. În costumul său cenuşiu, cu o pălărie de panama, cu o cingătoare lată din mătase bleu-marine ţinînd loc de jiletcă, cu cămaşa lui în dungi, nu-l mai vezi decît pe el în casă, în parc, oriunde te întorci. L-a deranjat pe Pascal, care se dusese să se lungească cu o carte în cîmpul cu brînduşe. Ca o şopîrlă. De fapt, nici unul dintre ei nu merge să asculte slujba la biserică.

Deşi nu mai crede în cele sfinte, Pascal e totuşi puţintel mirat de această nepăsare. El însă şi-a făcut o scurtă apariţie în biserica din Buloz, un gest de politeţe faţă de dumnealui părintele paroh. L-a întîlnit în sat pe Rambert. Un Rambert grăbit. Nu, nu mai putea fi vorba să se apuce iar de poznele lor de anul trecut. „Acuma muncesc..." îl lămureşte Rambert. Pascal se simte jignit : nu cumva îşi închipuie că el nu munceşte ? În sfîrşit, au şi început toţi să iasă la muncile cîmpului, ca bărbaţii, afară de Michel. Michel tuşeşte prea tare. E foarte obosit. Nu l-au dus la doctor ? întreabă Pascal. Ba da, fireşte. Şi ? Doctorul Moreau se ocupă de dînsul...

N-o să credeţi că după dejun Pascal l-a văzut prin fereastră pe domnul Pailleron care urina, lîngă castel, pe brazdele de flori, şi asta în ochii tuturora, căci ai săi mai erau încă la cafea, şi făceau haz mare privindu-l.

E de speriat cît au putut să fumeze, judecînd după mucurile de ţigară pe care le vezi aruncate prin alei !

Jeanne, bineînțeles, nu-i părăsește nici o clipă. Domnul Pailleron o joacă pe genunchi : „Hai o dată și-încă o dată — mi-e călușul prea slăbuț — saltă sus, hai, saltă, fată — că băuși oțet cu apă. — Nu vom da, tăticule, nu vom da, mămică — iapa noastră frumușică."

Luni s-a făcut din nou liniște. Storurile rămîn trase pînă tîrziu. Doamna Pailleron doarme toată dimineața. Fetele se sclifosesc pe aleea cu prundiș. Pascal le urmărește de departe trăgînd cu coada ochiului la joaca lor. A încercat să se așeze pe banca de piatră de sub cedri și să se apuce de lecțiile sale de vacanță. Dar lecțiile astea de vacanță sînt ceva nemaipomenit, îți rămîn întotdeauna multe pe care nu le poți face. Toate sînt însemnate într-o broșură, zi cu zi, tipărite cu niște litere parcă scrise de mînă. S-ar zice că domnii care pregătesc lecțiile astea n-au alta în cap decît ca bieții copii să aibă în fiece zi tot atîtea ore de învățat ca și cînd ar merge la școală. Și apoi, ce te faci cu atîtea lucruri pe care nu le știi, care n-au fost nici pomenite în clasă. Atunci, cum vreți s-o scot la capăt ?

Pascal ținea totuși să-și facă anul acesta lecțiile de vacanță, deși sînt facultative, pentru că are un proiect măreț : vrea să fie foarte învățat, foarte tare la toate, să-i bată pe toți, ca să fie lăsat în pace și să poată spune tot ce-i trece prin minte.

Traducerea latină scoasă din Salustius e însă prea-prea grea. Plicticos mai e și Salustius ăsta ! S-ar zice că-i face plăcere să-și încîlcească frazele. Marele dicționar cu scoarțe cafenii zace în iarbă.

Scufița Roșie e mai pricepută în sclifoseli decît cealaltă, bălaia. Pe care din ele o cheamă Yvonne, pe care Suzanne ? Poți pune rămășag.

Pascal văzuse deja tineri agățînd femei pe stradă. Știe cum se face asta. Mergi în spatele ei, destul de aproape, îți scoți pălăria, vorbești pe-un ton vesel, și-i zici : „Nu alerga așa de repede, domnișoară" sau : „Nu ne-am mai văzut undeva, domnișoară ?" Acest ultim procedeu l-a aflat de la Levet. Levet are un văr care li se adresează femeilor pe stradă și care se culcă cu ele, îh ! cît ai zice pește.

Dar lucrurile nu stau tot așa aici, la unchiul, cu fetele locatarilor... Nu există reguli prevăzute pentru o situație ca asta. Pascal își pune caietele și broșurile sub un bolovan, lîngă bancă. Apoi coboară spre izvor, unde sînt o sumedenie de flori. Sînt niște flori sărăcăcioase, de care-i este oarecum rușine ; culege

însă o grămadă, repede-repede. E nemaipomenit cîte flori îți trebuie ca să faci din ele mănunchiuri mari. Se întoarce gîfîind pe terasă. Unde-or fi fetele ? Nu se mai foiesc pe-acolo. Pascal stă locului cu maldărul său de flori multicolore. Se simte neghiob.

Iată venind dinspre castel o adiere ușoară de muzică. E o bucată de Schumann. Cîntecul se împrăștie și se poticnește nițel, o frază neizbutită e luată de la capăt. Cu florile în brațe, Pascal se apropie. Micul leu alb care l-a văzut aleargă spre el chelălăind, cu colții afară, dă tîrcoale pulpelor lui Pascal, îl mușcă de șosete. „Potaie scîrboasă, vrei să mă lași în pace ?... Ei, ce-i asta ?... Ganymède, ia vezi c-o pățești, Ganymède... Ce mai nume, halal... Lasă-mă-n pace, javră, du-te la mămica ta !" Pascal fierbe de mînie vezi bine. Numai că mămica javrei e acolo, la trei pași, în dosul copacilor, într-un fotoliu, îmbrăcată în dimineața asta cu o fustă și o pelerină scurtă pe umeri, de-un verde-deschis, și rîde din toată inima. Să-l fi auzit ?

— Și încotro ai pornit așa, domnule Copil de toamnă, cu toate florile verii în brațe ?

„Hai, ține-te bine, își zice Pascal, născocește ceva !"

— Te căutam, doamnă...

— Pe mine ? Puști mincinos !

— Nu îndrăgesc cîinele dumitale, dar dumneata îmi placi...

Doamna Pailleron își curmă rîsul. Pascal îi întinde florile. Dînsa le ia. E foarte tulburată de această drăgălășie. Băiețașul acesta... S-a simțit deodată tînără, tînără...

— Niciodată, îi spune ea, niște flori nu mi-au făcut mai multă plăcere ca ale tale. Sînt într-adevăr fermecătoare !

Îl tutuise, un prim succes, deci.

— Dar nu-mi place cîinele dumitale, e caraghios și are un nume grotesc.

Doamna surîde :

— Ganymède ? Dar e un nume foarte drăguț, Ganymède ! Vino aici... mai aproape ca să te sărut...

Pascal e stînjenit la culme. Doamna Pailleron îl strînge la piept și el îi simte parfumul foarte tare și foarte plăcut. Nu-i dă drumul băiețașului.

— Cum îți zice ?

— Pascal... Pascal Mercadier. Dar dumitale, doamnă ?

— Ești curios, puștiule... Mă numesc doamna Pailleron... Pascal, e-un nume simpatic...

— Pailleron nu-mi place, e numele soţului dumitale.

La asta doamna nu-şi poate stăpîni rîsul :

— Ei bine, mă numesc Blanche... Îţi place ?

Pascal s-a desprins din braţele ei, o priveşte, apoi spune cu toată mojicia de care e în stare :

— Blanche... aşa mai merge... nu e urît... Dar Ganymède !

Pianul tăcuse, dar Pascal nu mai are flori pentru Scufiţa Roşie.

Toată după-amiaza aceea a hoinărit pe munte. Nu-l mai interesează surpăturile. Nu-i mai place aşa de mult zmeura. Se temuse că a uitat şi drumul mlaştinilor. În cele din urmă, un nor acoperi soarele şi nu se mai văzu vîrful Mont-Blanc în zare. Ţara de dincolo de lume şi-a păstrat totuşi vraja, chiar azi cînd pare cotropită de arşiţă. Pentru ce, privind stîncile ascuţite, vîlcelele de brazi, păşunile povîrnite în care se înşiră o turmă de oi, Pascal se gîndeşte fără voie la strada R... cu căsuţele meleagurilor răsăritene ale Lorenei, reci şi cenuşii, şi cu oamenii ascunşi în dosul ferestrelor nepăsătoare, şi cu grădina sanatoriului după gardul de zăbrele negre, şi zidul de piatră necioplită, pentru ce îşi aminteşte de Levet în pelerina lui, cu şapca dată pe spate. şi de bicicletele lor gata să se ducă de-a dura ?

XVIII

FIREŞTE, PÎNĂ LA urmă Jeanne îşi vîrîse coada. De-a ce să se joace ? De-a orice. Dar le mai lipsea unul, afară de Yvonne, afară de Suzanne... Şi fiindcă veni vorba, Suzanne e Scufiţa Roşie. Ea e fiica soţilor Pailleron. Cealaltă nu-i decît o prietenă. Pesemne mai săracă.

A fost nevoie de peste două zile pînă să se tutuiască. Dar trebuiau să ajungă aici. A doua zi Pascal le-a arătat muntele. După ce au trecut de stîncile surpate, fetele nu mai puteau. Trebuie să spunem că urcuşul era foarte greu. Şi un soare ! În pădure ele nu se gîndeau decît la zmeură. Ceea ce-i plicticos cu fetele e că trebuie să le vorbeşti într-una, altfel încetează să te mai admire. Cu băieţii nu-i nevoie să faci multe fasoane.

Avea destule să le spună. Să le explice ascunzătorile, jocurile, cum se iau la trîntă în poiană, apoi bălţile... Ele ziceau că prea exagerează, că nu era vreo primejdie să umble pe-acolo. Nu e primejdie ? Dar fratele lui Michel care s-a împotmolit în mîlul bălţilor ? „A murit ? A murit cu-adevărat ?“ întrebă Yvonne. Pascal s-a şi pornit să povestească cum a murit fratele lui Michel, cu un lux de amănunte de ţi se face părul măciucă. E tare ciudat, cugetă în sinea lui, pe băieţi nu-i minţi niciodată... Doar la bile... Oricum, lucrurile s-au petrecut întocmai ! Fratele lui Michel a murit cu-adevărat.

N-au luat-o pe Jeanne cu dînşii, e prea mică. Ea s-a pus pe plîns, apoi s-a consolat la bucătărie cu Marthe, care i-a dat o grămadă de bomboane. Nu-i nimic, aşa-s copiii, sîcîitori. „V-ar plăcea să aveţi copii ? Mie nu“, spuse Pascal. Şi Suzanne : „Cum vă înţeleg !“

— Ei, întrerupe Yvonne, parcă am hotărît să ne tutuim !

Le va plăcea oare, văzută de sus, ţara de dincolo de lucrurile ştiute ? Deşi continuă să flecărească de una şi de alta, Pascal e îngrijorat. Să le spună fetelor ? N-a vorbit încă niciodată nimănui despre asta. Cu Rambert şi cu ceilalţi se căţărau împreună pe munte, se certau, se jucau, dar nu simţea nevoia să le vorbească, ceea ce se cheamă a vorbi.

Nu, nu le va dezvălui fetelor această taină. Sînt unele lucruri sfinte.

Nu prea seamănă între ele Suzanne şi Yvonne. Suzanne e aceea căreia Pascal îi va face curte. Dar asta nu trebuie să se vadă prea mult, să afle lumea.

Yvonne aleargă într-una la dreapta şi la stînga, cu părul ei blond şi lung, care i se agaţă în tufele de spini. Rîde foarte tare, ridică braţele în faţa florilor, cade şi-şi jupoaie genunchiul. Suzanne, care trebuie să fie mai voinică, fiindcă e ceva mai mărişoară decît Yvonne, pare mai liniştită. Cam tăcută. Surîde, şi surîsul acesta pe tăcerea ei seamănă cu petele lăsate de dogoarea soarelui pe faţa-i palidă de orăşancă.

Şi ciorapii aceştia lungi şi negri pe care-i poartă...

Ceea ce-i destul de plicticos e apucătura asta a lor de a-şi şuşoti din cînd în cînd la ureche şi de a rîde între ele privindu-l pe Pascal. El se face roşu şi se supără în sinea lui.

Aici urcuşul e destul de anevoios şi s-ar putea ca Yvonne să fi căutat înadins un motiv spre a se opri, de aceea îi strigă lui Pascal care-i înaintea lor, agăţat de nişte rădăcini :

— Pascal !

— Ei, ce e ?

— Ia spune... cîţi ani ai, cu adevărat ?

El începe iar să urce şi răspunde fără a întoarce capul :

— Doisprezece !

Nu minte, la urma urmei, decît cu două luni. Glasul Suzannei, cam gîfîit, se aude în spate, dar nu e tocmai clar din pricină că are gura plină cu zmeură :

— Vezi, Yvonne, tu credeai că n-are decît unsprezece ani...

A, asta era ? Aşadar asta îşi tot şuşoteau ele la ureche. Un băieţaş, mă cred un băieţaş, nu ?

— E mai mic decît noi, Suzanne, de aceea...

De astă dată Pascal se întoarce :

— Mai mic ? Eu nu umblu cu fundă în păr ca voi !

— Oricum, zice Suzanne, eşti ceva mai mic !

Lasă că le arată el fetelor ăstora ! Uite colo un brad ale cărui ramuri încep chiar de lîngă pămînt. Unul din brazii aceia măreţi cu care ceilalţi copaci, de obicei mărunţi, se ostenesc zadarnic luîndu-se la întrecere, pentru ca frunzele lor să atingă şi ele soarele...

— Ei, voi, fetelor, aşa ceva puteţi face ?

A apucat trunchiul şi, sprijinindu-se în mîini şi picioare, se caţără cît poate, tot mai repede, tot mai sus, cu furie, zdrelindu-şi braţele şi pulpele, zgîriindu-şi palmele, simţind oarecum teamă că nu-l mai ţin şalele, că i se frîng braţele din umeri... Ele şi-au înălţat capul, îl admiră...

— Degeaba, tot mai mic eşti ! spune Yvonne.

— Ce are a face una cu alta ! aruncă el din înălţimea copacului său şi a relei sale credinţe.

E drept, n-are a face una cu alta.

Afară de asta, s-a urcat cam prea sus pentru puterile lui, şi coborîşul e destul de greu, şi nu atît de repede cum prevăzuse. Picioarele lui Pascal ating pămîntul cu o izbitură. „O, ţipă Yvonne, v-aţi lovit ?"

Pascal îşi redobîndeşte graiul cu oarecare greutate. Şi-i e frică să nu-i vină lacrimi în ochi : „Parcă ne ziceam tu..." răspunde el.

Aplecată la pămînt, Suzanne are pentru întîia oară o izbucnire de bucurie : „Ciuperci ! Ciuperci !"

Pascal e nitel înciudat de importanţa pe care-o capătă ciupercile alea. Aruncă o privire asupra lor, şi hotărăşte să se

răzbune : „Nu le atingeți, nu sînt bune de mîncat..." Dar asta n-o sperie pe Suzanne, care repetă : „Ciuperci ! Am acasă o carte despre plante... Va trebui s-o aduc."

Pascal e furios :

— V-am spus doar că nu-s bune de mîncat.

Suzanne clatină din cap, neîncrezătoare. E limpede că are de gînd să-și consulte cartea. Pascal poate totuși să-i explice : astea-s niște pitoașce veninoase, au pe pălăria lor pete colorate, dar ceea ce le face primejdioase e ploaia, ea spală petele, le șterge, și atunci pitoașcele seamănă cu hribii buni de mîncat... Și uite-așa te poți otrăvi.

Suzanne a ridicat ochii la Pascal. Nimic nu-i tulbură liniștea blajină ! Și-a făcut guriță mai mică pentru a spune : „Asta nu le împiedică să fie totuși ciuperci !"

Ce ți-e și cu mintea asta a fetelor ! Pascal presimte vag tot felul de complicații care-l așteaptă în viitor.

Pe terasă, la ora cînd se servește cafeaua, domnul de Sainteville o salută pe doamna Pailleron. E limpede că prezența acestei femei drăguțe la castel nu-l lasă nepăsător. Se ferchezuiește, își ondulează părul. Foarte cuminți, Pascal și Suzanne, căreia Yvonne îi dă sfaturi, joacă dame pe-o măsuță de răchită. Lipsește un pion la negri ; e înlocuit cu o boabă de fasole muiată în cerneală. Cu ochii săi puțintel înroșiți și cu o uimire care nu se desmite, cîinele Ferragus îl contemplă pe Ganymède, potaia zbîrlită și mîrîitoare.

— Nepotul dumneavoastră e fermecător, spune Blanche Pailleron. Și mi se pare că asta-i și părerea fetelor...

— Credeți ? Nu e prea indiscret ? Nu vă deranjează ? E un strengar gălăgios...

Politețea de totdeauna impune acest soi de răspunsuri, în care ți-i ponegrești pe-ai tăi din modestie. Poți să spui ce vrei despre Pascal, dar nu că e gălăgios. Unchiul continuă :

— E urît deocamdată, așa-s toți copiii la vîrsta lui... dar lucrurile se aranjează cu timpul...

— Urît ? protestează Blanche. Drept să spun, dacă are un tată care-i seamănă, aș vrea mai curînd să nu-l cunosc, căci mi-ar plăcea prea mult.

Domnul de Sainteville tușește încetișor :

— E leit celor din neamul meu. Nu seamănă de fel cu taică-său...

Minciună ! Pascal seamănă cu taică-său. Ştie asta, şi urmăreşte conversaţia cu atîta interes încît Suzanne, care are pionii albi, îi ia fasolea şi face un marţ. Asta dă partida peste cap. „Să fiu în locul tău, îi suflă Yvonne, aş avansa aici... — Ei, na, strigă Suzanne, dacă îi dai sfaturi !"

Domnul de Sainteville continuă :

— De altfel, vă veţi putea da seama singură de aceasta... Nepoată-mea şi soţul ei, care se află acum la Paris, vor veni să ne vadă de îndată ce li se va face lehamite de magazine, de teatre şi de praf. Vor fi aici în opt zile...

Sînt mii şi mii de jocuri diferite. Nu toate cer ca crochetul, bunăoară, să înfigi arcurile de sîrmă şi ţăruşii în pămîntul tare al terasei, iar după aceea să-i smulgi pentru ca noaptea oamenii să nu se împiedice de ele la fiecare trei paşi. Mai e jocul cu bilele. Şi unchiul nu refuză să vină să joace o partidă cu nepotu-său şi fetiţele. Mai sînt cărţile învechite şi pătate cu care joci manila, bezig, popa-prostu, rams, mai ştiu eu ce ? apoi e jocul de dame, de table, butoiul cu broasca. Toate acestea nu sînt însă mare lucru pe lîngă de-a v-aţi-ascunselea sau leapşa, în sfîrşit, pe lîngă jocurile în care dai din mîini şi din picioare.

Trei zile de-a rîndul au jucat leapşa, parcă prinşi în mrejele unei mode, de dimineaţă pînă-n seară. Fără să stea o clipă locului. Au născocit chiar şi unele variante, cu reguli noi. S-au încins discuţii pentru a se lămuri ce este leapşa. Nu poţi să-l opreşti pe Pascal de-a se căţăra în copaci. Ar fi prea simplu ca jocul să se desfăşoare pe terasă.

Acum, după ce s-au cunoscut mai bine între dînşii, Suzanne nu mai are nimic împotrivă, cînd ceilalţi propun să se joace de-a v-aţi-ascunselea. În primele zile, nici nu voia să audă. Aici de-a v-aţi-ascunselea va fi nemaipomenit de greu, spaţiul e aşa de mare, aşa de variat. Unde nu vei avea drept să te ascunzi ? Ah, mereu asta, n-ai dreptul, n-ai dreptul ! De acum încolo vor avea dreptul să se ascundă oriunde.

Şi Jeanne ? „Ei bine, Jeanne e ca şi cum n-ar fi, o iau cu mine", spune Yvonne. Începe numărătoarea : „O găină cocoţată — ciuguleşte pîine uscată..."

Suzanne e cea care se face. Se cam strîmbă, dar n-are încotro.

Cum îţi mai bate inima, cînd ştii că ţinta e acolo pe peron, în dosul copacilor, şi cînd simţi că trece chiar pe lîngă tine cel care aleargă să se ascundă ! Primele partide au fost încurcate de Jeanne, care se ţinea ba după Suzanne, ba după Yvonne, şi tre-

buia să te faci că n-o vezi. „Eu, unul, nu vreau să știu de dînsa, zice Pascal, e soră-mea, dar nu eu am adus-o aici !“

În cele din urmă, pentru că sînt trei, Yvonne a propus ca doi să se ascundă împreună, iar al treilea să-i caute. Suzanne protestează. Recunoaște însă că ți se urăște așteptînd, singur în colțul tău, iar ascunzătorile pot fi foarte depărtate, mai ales acum cînd cele de prin preajma lor au fost descoperite. E mai simplu, deci, ca doi să se ascundă. De ce nu ? Suzanne șoptește ceva la urechea Yvonnei, care rîde, rîde... De astă dată, Pascal e cel care se face.

Ce-au mai născocit amîndouă ? Au pus la cale dinainte lovitura asta. Unde s-or fi pitit ? În casă, ar fi împotriva regulilor jocului. Dumnezeule, enervant mai e să te joci cu fetele ! E atît de rușinos să te lași păcălit de ele. Trebuie să le fii mereu superior, să alergi mai repede, să te gîndești la toate... Yvonne nu aleargă așa de bine ca Suzanne, dar are niște idei năstrușnice, și cînd sînt împreună... S-or fi ascuns în grajd ? Nu, nu-i nimeni... Ah, am găsit ! În bordeiul dărăpănat, rămas de la sora bunicii ! Dar dacă deschid ușa, ele pot s-o șteargă pe fereastră... V-am prins ! V-am prins ! Dar nu, nu e nimeni aici.

Cineva aleargă în spatele lui Pascal. El își iuțește goana. Prea tîrziu pentru Suzanne, care a și atins ținta, dar o ajunge pe Yvonne. „Unde erați ?“ Nu vor să spună. Ascunzătoarea le va servi și altă dată.

Prin fereastra de la primul etaj, doamna Pailleron privește copiii și oftează. A ținut-o toată dimineața un fel de migrenă. Ce-i lipsește ? Vremea e frumoasă. N-are de ce se plînge.

Suzanne îl trage pe Pascal după dînsa, spre parc, dar de îndată ce-au ajuns într-un loc unde Yvonne nu mai poate să-i vadă, îl duce, cu aere misterioase, spre acareturile castelului. „Spune-mi, unde vrei să ne ascundem ?...“ Ah, fetele astea, trebuie totdeauna să faci după capul lor... Suzanne nu răspunde, aleargă în vîrful degetelor. Picioarele ei lungi în ciorapi negri gonesc sub ramurile verzi ale copacilor. „Suzanne !“ Ea se întoarce, cu degetul pe buze, făcînd o mutră serioasă și speriată. S-ar zice că nu mai e o joacă.

În șură te întîmpină mirosul nutrețului care plutește în aer. E întuneric, doar o rază de soare pătrunde prin ușa întredeschisă. Calci pe niște furci de lemn, ocolești căruța deshămată. „Pe aici...“ Suzanne ar putea vorbi cît de tare, nimeni n-ar auzi-o, dar nu... Cum să vorbești tare, cînd te ascunzi !

Pe o scară înaltă și dreaptă se cațără în pod, unde nutrețul e strîns în maldăre, un pod care nu mai are deasupra decît acoperișul clădirii, dar rămîne deschis spre șură, și pînă să te zărească cineva, te poți strecura prin fund, în dosul fînului, și să-ți dai drumul în partea cealaltă, furișîndu-te în ieslele grajdului, deasupra cărora e o gaură care dă drept în pod.

Pe podeaua de scînduri negeluite și cenușii, prăfuite, pulberea verde a ierburilor stă grămadă. Bîrnele late de care se sprijină tavanul te silesc să-ți apleci capul, și-ți intră așchii în mînă, agățîndu-te de ele. O lumină săracă și tulbure, cu care nu te obișnuiești de îndată, vine de afară prin scîndurile nelipite între ele cum trebuie... „Aici..." suflă Suzanne. A ales ungherul cel mai întunecos, în dosul nutrețului, un soi de culcuș făcut din tot felul de rămășițe, lîngă peretele de piatră necioplită. Se pitesc amîndoi acolo. Pascal vrea să spună ceva. Ea face „sst". Se lipește de dînsul. Cum îi bate inima !

— Yvonne nu ne va găsi niciodată aici... șoptește ea.

Și la o adică, vor putea să sară în grajd.

Molipsit de șușoteala ei, Pascal răspunde pe același ton. Sau cel puțin așa crede. Căci Suzanne îi pune degetul pe buze. Un deget micuț și tremurător.

— Dar de ce ți-e frică ? întreabă Pascal.

Ea își lipește obrazul de al lui.

— De toate, zice, de toate... Ție nu-ți place să-ți fie frică ?

Lui Pascal nu-i place să-i fie frică. N-are nimic împotrivă să le facă frică altora, asta da. Are un obraz foarte pufos, Suzanne, și miroase straniu.

— De ce ți-e frică ? repetă el. Să nu ne prindă ? De Yvonne ? N-are de ce să-ți fie frică de Yvonne. Iar dacă ne prinde, ei și, ne-a prins !

Suzanne dă din cap, și părul ei ușor atinge obrazul lui Pascal.

— Să nu spui asta... Nu ne va prinde... Nu trebuie să fim prinși... De altfel, Yvonne nu va veni niciodată aici...

— Te-ai gîndit bine cînd ai ales locul acesta...

— Da, dar vezi că Yvonne... Ascultă... Aici eram ascunsă cu ea...

— A, aici va să zică ! Credeam că nu voiai să mi-o spui...

— Tocmai. Am jurat. Așa că Yvonne ne va căuta peste tot aiurea, niciodată însă aici...

Şirete mai sînt, şi trădătoare, fetele ! A jurat, şi uite cu ce grabă îşi calcă jurămîntul. Pascal rîde.

— Nu rîde ! Ar putea să te-audă cineva... Ştiu la ce te gîndeşti. Nu-i frumos, după ce-ai jurat... Dar voiam să fiu singură cu tine, numai cu tine...

Ei, dacă-i aşa, se schimbă lucrurile. A minţi, a-ţi călca cuvîntul, nu mai sînt fapte ruşinoase. Stau pe vine unul lîngă altul, ea îşi trece mîna prin părul lui Pascal, au poftă să se sărute, nu îndrăznesc, tremură : „Înţelegi acum, spune dînsa, ce înseamnă să-ţi fie frică... — Nu mi-e frică", mai încearcă el să se apere, dar acum se teme că vine careva... O trosnitură îl face să ciulească urechile, să asculte întunericul... Cele două picioare negre, îndoite sub genunchi, îi ispitesc degetele ; poartă nişte ciorapi cu cusătura în afară, şi fusta puţintel ridicată lasă să se vadă cum sînt prinşi ciorapii, şi un crîmpei alb deasupra lor. „Lasă, zice dînsa, ai să-mi rupi pantalonul." De data asta, Pascal îşi trage îndărăt mîna. N-are încă doisprezece ani.

De afară se aude glasul Yvonnei. „Dacă dă peste noi aici, frumos o să-ţi şadă !" spune Pascal cu tot ce-a mai rămas în el din sentimentul onoarei. Suzanne repetă cu ochii închişi : „Nu ne va căuta aici... Niciodată... O cunosc pe Yvonne." Glasul de afară se depărtează.

Oricum ar fi, Pascal hotărîse să-i facă curte Suzannei. Dar nu începuse încă. Cum de ghicise ea ? Şi ghicise oare ? Firește, altfel nu l-ar fi adus aici... Să-i facă curte. Nu să se îndrăgostească de dînsa... Şi iată că nu i-a făcut curte şi se teme să nu se îndrăgostească. „Sărută-mă", îi spune. Căci dacă nici după asta nu-şi pierde minţile, nu va mai avea să se teamă de nimic. E o nebunie, dar trebuie totuşi să încerce. Suzanne şi-a lipit de obrazul lui o gură caldă şi umedă. El îşi şterge faţa. Nu poate spune nimic, nu ştie dacă e îndrăgostit.

— V-am văzut ! V-am văzut ! strigă la întîmplare Yvonne pe terasă.

— Nu vede nimic, zîmbeşte răutăcios Pascal. O să avem ce rîde de ea !

Suzanne se înfioară. Vorba lui i-a răscolit dintr-o dată sentimentele cele mai urîte. E fericită. Pascal o înţelege.

— Da, spune ea, ne vom bate joc îngrozitor de Yvonne...

XIX

BLANCHE PAILLERON ŞI-A schimbat de două ori rochia, şi camerista ei bombăne. Ea o aude bine, dar îşi vede de treabă fără a o lua în seamă. Lumina se cerne prin fereastră, căzînd pe mobilele vechi — încăperea e imensă şi covoarele au fost înlocuite pe timpul verii cu nişte preşuri roase, altădată verzi, sub care parchetele prost ceruite au nişte pete ca nişte desene clasice. Cobori trei trepte ca să ajungi în cameră, iar deasupra patului e o perdea sub care, în fiecare seară, Blanche se simte pierdută în plapuma de puf.

E de pe-acum niţel plictisită, după cincisprezece zile — nu ! s-au şi făcut trei săptămîni — în acest anacronism de fiecare clipă. Şi cînd te gîndeşti cît de confortabilă e casa ei din Lyon ! Şi apoi, ce singurătate pe-aici ! De n-ar fi larma copiilor...

Mai e, ce-i drept, bătrînul gentilom. Puţintel cam caraghios. Cam neîngrijit. Dar, în sfîrşit, ar putea să fie o persoană cu care să mai schimbe o vorbă. N-ar trebui totuşi să se apuce să-i facă curte Blanchei... O pufneşte rîsul gîndindu-se la asta.

— Ascultă, Rosine, dacă te plictiseşte aşa de mult că trebuie să vezi de lucrurile mele... Stau şi mă întreb ce alta ai avea de făcut aici ! Eu mă distrez încercîndu-mi rochiile ! Dar tu...

— Nu mă plîng, doamnă, iar dacă doamna are nevoie de mine...

Ei, atunci totul e-n regulă ! Deşi Rosine face o mutră... Trebuie să fi lăsat vreun ibovnic la Lyon.

Blanche nici nu apucase bine să se instaleze pe terasă cu cartea pe care i-o adusese Ernest duminică, şi iată că apare domnul de Sainteville. Cînd îl vede, strînge din buze parcă de ciudă. Trebuie s-o fi pîndit prin perdelele odăiţei sale din turn.

— Ce citiţi acolo, scumpă doamnă ? Paul Adam... De... e un autor dificil... Mda... Îmi daţi voie să iau loc ?

Blanche nu dă voie, dar n-are încotro... Închide ochii... Îşi lasă capul pe spate :

— Aţi trăit întotdeauna aici, domnule de Sainteville ?... Nu ? Vă întreb, pentru că locurile astea au un farmec...

Domnul de Sainteville clatină din cap. O înţelege, i-a ghicit gîndul. E limpede că se plictiseşte de moarte.

— Mda... la vîrsta dumneavoastră, n-aş fi suportat nici eu prea mult această singurătate...

— Dar găsesc Sainteville-ul fermecător !

Bătrînul dă din umerii săi căzuţi ca să-i arate că nu prea crede asta, dar că nu vrea s-o contrazică. Nu-i va spune ce motive îl fac să se împace cu acest farmec. Nu trebuie să vorbeşti niciodată de bani în faţa femeilor. N-o va întreba pe aceasta pentru ce se îngroapă aici în timpul verii. Nu are un soţ ?

— Mă gîndesc, spune ea, la femeile care au trăit aici, mama dumneavoastră, fără îndoială, şi altele înaintea ei... Mă gîndesc la femei, pentru că habar n-am ce poate fi în capul bărbaţilor... Mi-e mai lesne să-mi închipui femeile, gîndurile lor... Sau cred aşa... Oricît de diferită ar fi o femeie de astăzi, eu însămi...

Domnul de Sainteville s-a strîmbat niţel. E ceva în spusele ei care nu-i place, şi anume că o doamnă Pailleron se compară cu mama lui, cu femeile din neamul Sainteville...

— A, ştiu, continuă dînsa, ca şi cum ar fi simţit nemulţumirea interlocutorului, ştiu că poate să pară deplasat ca eu...

— Dar de ce, doamnă ?

Graba lui de a răspunde seamănă a recunoaştere. Iată-i că rîd împreună.

— Odinioară, spune Pascal de Sainteville, viaţa femeilor avea alte rînduieli şi alte dorinţe...

— Credeţi ? Aceleaşi sentimente le făceau să dorească alte lucruri, dar sîntem toate la fel...

— Dumneavoastră nu v-aţi putea mulţumi cu ceea ce era pe-atunci fericirea.

— Ce ştiţi despre ceea ce ne-ar mulţumi ?

— Ştiu cîte ceva...

Îşi netezeşte mustaţa, cu aerul unuia care a înţeles despre ce-i vorba. „Hotărît lucru, îşi spune Blanche, toţi bărbaţii rămîn veşnic nişte liceeni stricaţi."

— Ceea ce umplea odinioară viaţa femeilor, urmează el, vi s-ar părea insuportabil şi plicticos.

— Credeţi ? Mă întreb dacă ştiţi ce-ar putea s-o umple pe a mea... Iată, să luăm o zi, una din zilele noastre obişnuite...

Domnul de Sainteville trebuie să recunoască. Habar n-are. Şi cînd se gîndeşte la asta... I-a pufnit din nou rîsul.

— Nu ştiu totuşi de ce rîdem, spune dînsa, ceea ce vorbirăm acum nu e aşa de hazliu, ceea ce se cheamă hazliu...

Cuvîntul sună ciudat în faţa turnurilor castelului Sainteville. Nu face parte din vocabularul bătrînului gentilom şi îl îndeamnă numaidecît la ipocrizie. Zice :

— Mda, mamele noastre aveau religia pentru a-şi umple pustiul zilelor...

Efect neaşteptat al unei vorbe făţarnice : Blanche a oftat. Sufletul acesta să aibă oare o criză de conştiinţă în perspectivă ? La drept vorbind, Blanche oftase pentru că religia îi apăruse ca ceva nespus de elegant, de îndepărtat, de neînlocuit, aşa cum poate fi văzută de aici, de pe această terasă, unde îi trecu adineauri pe deasupra capului o mare libelulă de-un albastru-închis. Suspinul se prelungeşte însă într-o tăcere îngîndurată pe care domnul de Sainteville n-o va întrerupe... O îngîndurare scurtă, totuşi, de unde iese fraza următoare a acestui dialog, pe care bătrînul gentilom, în naivitatea lui, crede că-l aduce la ce vrea el :

— Nu atît religia le ajuta să-şi umple pustiul zilelor, cît preoţii... Preotul... Duhovnicul... Ah, lucrul acesta trebuie să fi avut farmecul său ! Ce alinare...

— Vai, doamnă, dar Republica nu i-a măcelărit încă pe preoţii aceştia, şi dacă aveţi poftă de-un duhovnic, pot să trimit după preotul din sat.

— Zău aşa, conte... (Blanche apăsa fără să vrea pe acest titlu uzurpat.) Zău aşa, glumiţi pe seama celor sfinte... E adevărat că nu sînt cucernică, dar nu-s lipsită de respect pentru religie... E prea tîrziu, o asemenea legătură între mine şi un slujitor al Domnului nu se mai poate înfiripa : o regret... regret că nu pot crede, fie şi în minciună... Simţim nevoia de-a ne deschide inima în faţa cuiva, aşa e firea noastră... Şi bineînţeles în faţa unui bărbat, căci ce încredere poţi avea într-altă femeie ? Într-altă fiinţă slabă ?

— Mai sînt şi alţi bărbaţi afară de preoţi.

— Legăturile dintre bărbaţi şi femei sînt schimonosite. De îndată ce devin intime, de îndată ce ating esenţialul, încep să se poticnească... E vorba de altceva... un duhovnic...

— Există bărbaţi care au trecut de vîrsta ispitei, fără să fi uitat totul din viaţă, şi care ar mai putea fi un sprijin...

Blanche îl privi îndelung şi mai suspină o dată.

— Aşa e, făcu ea cu glasul cuiva care dă alt sens unor cuvinte, mai precis, sînt bărbaţi care au trecut poate de vîrsta ispitei...

Domnul de Sainteville îşi petrecu braţul în dosul spetezei scaunului său şi-şi aplecă încet capul cu un aer de bunătate protectoare. În sinea lui nu era prea sigur că bărbatul trece vreodată de vîrsta ispitei. „Ne supravieţuim", gîndi el. Îşi mai spuse unele lucruri în cuvinte învechite care-l încîntară şi-l uimiră. Bunăoară, că nu e niciodată prea tîrziu ca să respiri mireasma unei flori... că sufletul rămîne tînăr. Şi toate acestea în cîteva cuvinte care păreau să cadă din nori...

— În fond, se auzi el rostind, ce anume umple cu-adevărat vreuna din zilele dumneavoastră ?

XX

CÎND TE AFLI ÎN chioşcul rustic, uiţi de restul lumii... Din inima terasei, unde cedri par să danseze în soare cu trunchiurile lor trandafirii şi frunzele întunecate, croite ca nişte jucării de plumb, cărarea neîngrijită duce la acest mare bordei rotund, făcut din buşteni legaţi unul de altul, şi acoperit cu stuf. Tot interiorul e o singură încăpere înaltă, unde e înrădăcinată la mijloc o masă dintr-un copac retezat, cu o scîndură lată bătută deasupra. Lumina îi dă un aer amăgitor de biserică, pentru că cele patru ferestre sînt înguste şi oarecum ogivale, cu geamuri multicolore. Ele aştern pe jos nişte pete albastre şi roşii. Nu există nici un fel de pardoseală, şi deocamdată, Yvonne curăţă pămîntul gol cu o mătură încropită din frunze. Suzanne s-a dus să culeagă flori. Aşezat într-un jilţ făcut din buturugi, Pascal se preface că fumează, trăgînd dintr-o lulea mare înfăţişată de-o ramură de copac stranie pe care-o găsise în ajun.

O întreagă mitologie s-a născut în această cabană romantică, ieşită din imaginaţia unei bunici pe vremea bibliotecii roz, cînd adevăratele eroine ale doamnei de Ségur, ajunse la adolescenţă, îl descopereau pe Chateaubriand şi citeau *René* într-ascuns. Dar miturile încolţite în mintea Yvonnei nu mai semănau cu aceste nostalgii la modă în zilele celui de-al doilea imperiu. Pascal e acum un vînător care întinde capcane fiarelor, Suzanne o

prințesă rătăcită în pădure... Cît despre Yvonne... a, Yvonne joacă un rol mai complicat.

E un lucru asupra căruia s-au înțeles, și anume că aici Yvonne e o slujnică, o ființă săracă cu duhul, cum se și vede după claia ei de păr blond nepieptănat și din faptul că nu vorbește nici un grai omenesc. Cînd îi spui ceva, răspunde făcînd „uah, uah" ca o nebună, se strîmbă, cască gura lăsîndu-și bărbia în jos și rotește niște ochi holbați. Totodată s-ar părea că e vrăjită, și nu se știe de unde-i vine asta. Pascal a găsit-o cocoțată într-un copac, vorbind păsărilor... De bună seamă că într-o zi vor afla obîrșia ei regească, dar pînă acum nimic nu e încă hotărît în această privință... Afară de asta, Yvonne ascultă fără îndoială de puteri diavolești, și-ar putea să le joace, Suzannei și lui Pascal, niște renghiuri afurisite.

Toate acestea sînt de hatîrul lui Pascal, pentru a-i da posibilitatea să ia parte la jocuri de fată, fără a-și pierde prestigiul ; în mica lor gospodărie, cînd iau gustarea, își povestesc tot felul de istorii. Yvonne e foarte zurlie, și cam înfricoșătoare. E ceva prea natural în părul ei despletit. În sinea lui, Pascal nu e tocmai sigur că n-ar fi nebună de-a binelea. Ceea ce-l scîrbește, și-l atrage deopotrivă. Ferragus se joacă și el cu dînșii. E o cușcă lîngă ușă ; îl duc acolo și el se lungește mîrîind. E straja lor. Căci lumea care înconjoară cabana dărăpănată, cedrii, e o lume plină de primejdii necunoscute, de făpturi fantastice și dușmănoase, și nu fără să se înfioare străbat ei drumul pînă la castel, călătorie lungă de cîteva săptămîni. De altminteri, diminețile rezervate pentru această joacă nu se mai împart în ore, ci în luni.

Auzi, bunăoară : „Ce face Suzanne ? Sînt cincisprezece zile de cînd a plecat la vînătoare !" ba chiar : „Au trecut trei luni de cînd sîntem aici... vom întîrzia la masă..."

Pe dulapul de veselă, vopsit odinioară într-un galben care imită marmura, e expusă colecția de trofee de luptă ; înfipte cu bolduri pe tăblia bufetului, stau capetele tăiate ale viespilor, ale lăcustelor, ale muștelor, iar în al doilea rînd fluturi întregi.

Necazul e că nu ai voie să deschizi dulapul în care se mai află niște farfurii și pahare.

E lucru hotărît între dînșii să nu se joace de-a v-ați-ascunselea decît după-amiezile. Și nu neapărat în toate zilele. Aceste restricții au fost impuse de Suzanne și de Pascal. În fond, li-e cam frică de taina lor, de complicitatea ce-i leagă. Și li-e frică

să rămînă împreună singuri, deşi nu se gîndesc decît la asta. Yvonne, însă, ea s-ar juca într-una de-a v-aţi-ascunselea. I se urăşte să tot facă „uah-uah" şi-i place să spună basme... Nişte basme încîlcite, ca părul ei.

Nu de fiecare dată cînd le vine rîndul să se ascundă, Pascal şi Suzanne se duc să se pitească în fînul din pod... În cele din urmă, asta ar da loc la bănuieli, dacă niciodată n-ar fi găsiţi nicăieri. Pascal se lasă prins în dosul castelului, în magazia de lemne. Nu-i e ruşine să se dea prins ; o face dintr-un sentiment cavaleresc de sacrificiu... Cînd se regăseşte cu Suzanne în întunericul cald al podului, inima îi bate. Se dezmiardă unul pe altul cu stîngăcie. Suzanne închide ochii, şi-i scapă cuvinte caraghioase. Îi zice lui Pascal : *darling*...

— Suzanne, spune-mi, unde ai fost anul trecut în vacanţă ?

Ea nu răspunde îndată, se roşeşte. Pascal o simte lipită de dînsul, stînjenită.

— În Anglia, o aude zicînd, doar ştii asta...

N-o ştia. Dar acum înţelege multe lucruri. Acolo, fără îndoială, a învăţat ea să se joace astfel. Cu cine ? Se simte gelos. Mai bine să nu întrebe, să nu afle. Răzbat, prin chepengul din fund al podului, zgomotele din grajd. Căluţul Jockey nechează încetişor... Lui Pascal nu-i place să sufere. Se foloseşte de primul pretext ce i se oferă ca să-şi cruţe o durere.

— Unchiul, zice el, i-a dat voie mămichii tale să iasă cu Jockey înhămat la trăsura cea mică... L-am auzit spunînd asta arendaşului... Se pricepe să mîne caii mămica ta ?

— Nu ştiu, răspunde Suzanne, care pricepe că el vrea să schimbe vorba, n-am văzut-o niciodată... Mama nu mi-a spus nimic...

— Nu-i de mirare, tu nu vorbeşti niciodată cu mămica ta.

— Ce-aş avea să-i spun ? N-o iubesc pe mama.

Pascal e mai mult şocat decît surprins. Suzanne zice întotdeauna „mama", niciodată „mămica mea", ca toţi ceilalţi. Firește, asta sună mai distins, dar cînd îl vezi pe domnul Pailleron...

— Dar pe tăticul tău îl iubeşti ?

— Nu.

Pascal nu e atît de uimit de grozăvia acestei mărturisiri, cît de sinceritatea ei. La urma urmei, nu eşti stăpîn pe sentimentele tale. Dacă nu-şi iubeşte părinţii ? Dar s-o spună aşa, deschis !

Pascal o privește, cum stă culcată, cu picioarele îndoite, în ciorapii ei negri...

— Suzanne !

— Ce e ?

— N-ai spus-o în glumă ? Nu-ți iubești părinții ?

— Dar tu, îi iubești pe-ai tăi ?

Firește, Pascal își iubește mama și tatăl. Cel puțin, ar fi jurat că-i așa. Adică, nu-i trecuse niciodată prin minte că ar putea să fie altfel. Nu-și pusese o asemenea întrebare. Acum, deodată, i se pare totuși că nu-i iubește atît de mult... Să fi fost oare stînjenit de a-și mărturisi bunele sentimente în fața Suzannei, să se fi simțit deodată un băiețaș prea mic pentru a zice „da, îi iubesc" ? Stă la îndoială, e rușinat, apoi, parcă hotărîndu-se pe neașteptate, spune răspicat :

— Da, iubesc mult pe tăticul și pe mămica mea...

Suzanne s-a ridicat de jos, îl măsoară din ochi. „Nemaipomenit..." rostește ea încet și rar. Iar el, Pascal, simte o remușcare : căci în sinea lui știe bine că nu-i iubește cu-adevărat pe tatăl său și pe mamă-sa. Nu-i urăște. Îi sînt cu totul indiferenți.

— Vrei să zici că nu-ți pasă de părinții tăi ? o întreabă pe Suzanne, rămasă cu privirile ațintite în gol.

— Nu, răspunde ea. Nu-i iubesc. Nu-i iubesc. Nu-i pot suferi. Aș vrea să fie morți...

De astă dată Pascal e curios. O privește ca și cum ar vedea-o atunci întîia oară. Apoi încearcă să-și mute gîndul la tatăl său, la maică-sa. Fără îndoială, nu are pentru dînșii sentimente prea puternice, dar dacă s-ar întîmpla să moară... Tatăl său... Dacă ar ține de dînsul ca ei să moară sau să trăiască, ce-ar face ? Se gîndește cu o teamă egoistă la lumea în care s-ar pomeni deodată pierdut, singur... Nu, nu, nu dorește moartea alor săi ! E doar un băiețaș, și-i e frică de gîndurile acestea nefirești, de nemărturisit...

— Ia te uită, Suzanne, ți-ai găurit ciorapul !... Și încă bine de tot. Cel drept. Ce-o să zică mămica ta ?

— Isprăvește odată, Pascal ! Nu-mi mai pomeni de mama ! Îți spun că nu pot s-o sufăr, că o urăsc !

Pe legea mea, a început să plîngă. Suzanne, micuța mea Suzanne... Pascal se apropie de dînsa, pe maldărul de fîn, ea îl împinge la o parte, îi repede și-un picior peste pulpe. Lacrimi adevărate... lacrimi adevărate, care i se preling pe degete... Su-

zanne ! deodată izbucneşte în rîs, smiorcăind niţel... Ce înseamnă asta ? Joacă o comedie ? Dar cînd ? Acum sau adineauri ?

— Glumeam, spune ea.

Şi îşi aranjează părul, îşi suflă nasul.

— Glumeam... Tatăl şi mama ta vor veni curînd la Sainteville ?

Pascal nu ştie ce să creadă. Şi el care era cît pe ce să spună ca dînsa ! Îşi aminteşte deodată de Anglia... Fir-ar să fie, nu i-a înghiţit niciodată pe englezi !

— Sosesc mîine de la Paris. Li s-a pregătit camera la etajul doi. Unchiu-meu se duce să-i ia din gară.

— Cu Jockey ?

— Proastă eşti ! Cu trăsura de la Hotelul Alpilor din Buloz...

Suzanne nici nu se mai gîndeşte la asta, se lipeşte de el, îi spune în şoaptă :

— Fă-mi ceva să mă doară.

— Îţi tac, se învoieşte el, dar în ce loc ?

XXI

CELE DOUĂ GEAMANTANE erau deschise, unul lîngă altul, între ferestre : cel negru, cam jerpelit, cu capacul umflat, al lui Pierre, şi cel verde ca migdala, al Paulettei. Le şi deşertaseră de o grămadă de lucruri, scoase cam la întîmplare şi zvîrlite prin cameră, fără să fi putut da de obiectele de toaletă indispensabile pe care Paulette le vîrîse în rufăria lui Pierre, şi acum era gata să jure că le pusese deasupra. Rochii zăceau pe canapeaua îmbrăcată în buchete albe, nişte ghete pe masa de mahon, iar pantalonii lui Pierre şi cărţile amestecate cu bureţii de baie. În mijlocul acestui talmeş-balmeş, cu braţele şi umerii goi, cu părul adus de pe ceafă în creştet şi prins de mîntuială cu ace, în juponul castaniu cu volănaşe şi în corsetul desfăcut din care ieşeau sînii abia atinşi de vîrstă, Paulette umbla de colo-colo, sîcîitoare, încruntîndu-şi ochiul drept, în timp ce sprînceana stîngă i se ridica de la sine.

Pierre ședea pe marginea patului uriaș, acoperit de o cuvertură roșie. Era desculț și-și privea pantofii cu nasturi și ciorapii în dungi. Își scosese gulerul și cravata, și acum se dezbrăca încet, frînt de oboseala călătoriei. Drumul de la Paris la Sainteville părea să nu se mai isprăvească, și după aceea atîtea ore de la gară încoace cu trăsura cu cai, sub un soare de plumb... Cît a ținut călătoria, numai într-o ceartă au dus-o. Oricum, Paulette prea se întrecea cu cheltuielile, și apoi se înfurie cînd i-o spui. Îi aruncă atunci în obraz pierderile lui la Bursă, și acțiunile Panama, cu țipete pline de ură, de n-o mai recunoști.

Cina fusese jalnică. Unchiul îmbătrînea văzînd cu ochii. Copiii... De vreme ce erau sănătoși, ce să-și mai bată capul cu dînșii ? În sfîrșit. Două lumînări nu prea erau de ajuns pentru încăperea asta mare, cu unghere întunecoase, și niște fluturi mari care se roteau, scoțînd-o din sărite pe Paulette.

Li se rezerva întotdeauna aceeași cameră. Dar acum, cînd se obișnuiseră să doarmă în odăi separate, o stînjeneală neașteptată se ivise între dînșii, pe care nu și-o arătau. Cu totul alta decît aceea a amanților care se tem fiecare că nu vor fi pe placul celuilalt.

— Nici nu mi-ar fi trecut prin minte că voi găsi un han la castelul Sainteville ! zise Paulette, care rînduia cu grijă trei cutiuțe cu ace pe marginea toaletei. Parcă unchiul avea nevoie de asta !

— Dar știi bine că n-are para chioară.

— Ei, lasă, lasă. E un bătrîn zgîrie-brînză... Și tipii ăștia care se vîră peste tot ! Nu te poți întoarce fără să dai de dînșii. E caraghios. Cine sînt oamenii ăștia ?

— Niște lyonezi.

— Femeia nu e rău. Am zărit-o. Bine îmbrăcată...

El se gîndi că asta îi va da Paulettei un motiv ca să-și arate rochiile, dar nu spuse nimic, de teamă să nu stîrnească iar cearta din tren. Se uita la nevastă-sa, oarecum surprins. Din toată oboseala, o dorință parcă se trezea, nehotărîtă. Găsea însă că ar fi de prost gust să profite chiar din prima seară a unei intimități restabilite artificial, apoi mai stăruiau între dînșii cuvinte grele, o enervare de-o zi întreagă.

„E curios, își zise Pierre, întotdeauna după ce am detestat-o bine, o doresc mai mult..."

În lighenașul ridicol pe care trebuie să-l umpli cu o cană înflorată, grea și ciobită, își spălă barba și gîtul. E de necrezut

cît de murdar poţi fi după o călătorie în tren. Aplecat peste toaletă, scuturîndu-se de apă, o văzu lîngă el pe Paulette care, în lumina trandafirie a lumînărilor, îşi schimba cămaşa. Era în picioare şi-şi ţinea cămaşa de zi între dinţi, pe cînd cea de noapte îi flutura pe braţele ridicate. Pudoarea asta de fetiţă de pension la treizeci şi trei de ani îl scîrbi. De altminteri, nu se putea opri să-şi spună că dînsa îi arăta prin asta cît de nedorită era prezenţa lui acolo. Scoase un oftat. Paulette era foarte albă, cu reflexe vii care-i jucau pe spate. Cămaşa de olandă, albă, cu mici cute, lunecă peste trupul ei ca o teacă.

Cînd veni în pat lîngă dînsa, Pierre băgă de seamă că, îngropată în puf, cu coatele pe pernă ca să mai citească înainte de a adormi, despărţise ca din întîmplare culcuşul în două, înfăşurîndu-se în cearşafuri. S-ar fi zis că-i era frică de orice atingere. Pierre se instală deci într-adins la oarecare distanţă de dînsa şi, după cum avea obiceiul, îşi duse mîinile după cap, dedesubtul pernei, cu barba pusă pe cearşaf...

La urma urmei, ce i se părea aşa de neobişnuit în purtarea ei ? Nu erau oare înţeleşi, pe tăcute, în privinţa asta ? Dar seara aceasta era dintre serile acelea în care lucrurile, nu se ştie cum şi de ce, capătă un aer solemn, cînd nimic nu ţi se poate întîmpla fără să aibă un sens, cînd cauţi întotdeauna să-ţi faci o ultimă părere despre toate şi despre nimic. Se gîndea la tinereţea lor, la dragostea aprinsă a primilor ani... Ea nu făcuse totuşi altceva decît să-l suporte, ştia bine asta. Cum trecuse viaţa ! Şi lăsînd în urma ei un lung şi chinuitor şir de dorinţe neîmplinite, un cîntec pe care îl reîncepi mereu din acelaşi loc fără să ştii cum se termină.

O simţea pe Paulette mişcîndu-se. Îi venea să plîngă de dorul nesăbuit şi fără pricină ce-l apucase. Ce era această dorinţă de licean ? Această frunte îmbrobonită de sudoare ? Această poftă de-a o atinge, de-a o dezmierda ?

„Paulette", murmură el cu sfială. Ea tresări uşor, fără să răspundă. Pierre se dădu mai aproape de dînsa. O auzi întrebînd : „Ce este ?" El repetă : „Paulette..." parcă rugîndu-se. Pe neaşteptate, ea se întoarse, cu faţa îngrozită, strigîndu-i : „Brută, brută !"

N-o atinsese. Nici nu-i trecuse prin minte s-o atingă. O privi înspăimîntat, aşezată acum în capul oaselor, cu palmele pe sînii aceştia doar ceva mai plini decît atunci, cînd o cunoscuse. Voia să zică : „Dar nici n-am pus mîna pe tine..." Ea se şi trîntise

în pernă plîngînd, zguduită de cuvinte repezite alandala, neașteptate, ca o ploaie de vară :

— Îngrozitor... Îngrozitor... Pentru că avem aceeași cameră, atunci... Dacă nu mai am patul meu... Bărbații sînt groaznici... Frîntă de oboseală cum sînt... călătoria asta cumplită... trenul...

Și deodată îi veni o idee, culmea la care poate ajunge ura. Se întoarse și-l privi drept în față pe Pierre, culcat într-o rînă, care contempla scena încremenit.

— Ah, asta e ? făcu ea cu dispreț. Trenul... Acum înțeleg... Legănarea trenului îți răscolește simțurile...

Pierre ar fi rîs, de n-ar fi clocotit în el pofta crîncenă de-a o avea. Și nici nu se simțea în stare să se ridice, s-o lase acolo și să fugă, unde ? Erau culcați împreună în ură. Nu era el omul care să facă scandal : și încă la Sainteville ! „Ai de gînd să stingi ?" atît întrebă.

Să stingă ? Paulette întoarse capul spre lumînarea pe care se cățăra un fluture de mătase bej, apoi se răsuci brusc, speriată, spre această amenințare, bărbatul lungit acolo în așternut. „Să sting... spuse ea. Vrei să sting ?"

Tăcerea căzu peste dînșii ca o adevărată plasă. Se zbătură o clipă ; care avea să rupă cel dintîi această tăcere ? Ea, Paulette, o rupse : „Dacă vrei, am s-o sting... — Ei bine, stinge și dormi." Ea avu atunci un surîs ascuns, pe care Pierre îl surprinse. Era ceva josnic în acest sentiment de ușurare. Fără să fie încă prea sigură că scăpase de primejdie, ea suflă în lumînare. O auzi murmurînd : „Noapte bună..."

Apoi începură beznele. Niște bezne înăbușitoare, care intrau în ochi, în gură, în urechi. Bezne în care-ți băteau tîmplele. Bezne de cîrpe, bezne umilitoare. Cele două făpturi, cît se poate de îndepărtate una de alta, care umpleau aceste întunecimi, ascultau fiecare răsuflarea reținută a celeilalte. Curînd de tot, respirația femeii deveni nefiresc de regulată. El știa că Paulette se preface că doarme. Nu îndrăznea să se miște, de teamă ca dînsa să nu-și închipuie cine știe ce, și se simțea rănit de moarte doar gîndindu-se la asta. Ar fi ucis-o, dacă ar fi putut să se apropie de ea mai înainte ca umbra unui gînd să-i încolțească în minte. O ura, se ura și pe sine. Voia să-și schimbe poziția. Un cîrcel la picior îl făcu să-i scape o înjurătură înfundată. Ceea ce rupse pentru o clipă ritmul respirației de alături. Și pe cînd încerca să-și ia încetișor în mînă piciorul pentru a

apropia degetul gros de celelalte, fiindcă i se părea prea răşchirat şi-l durea, schiţă cu buzele aspre şi mute un cuvînt tăcut, pe care nimeni nu l-ar fi putut citi : „Scîrba !"

Noaptea se lungi între cele două respiraţii vrăjmaşe.

XXII

— AI TOT CE-ŢI TREBUIE, nepoate ? Cearşaful, prosoapele... Da ?

— Mulţumesc, unchiule, am tot ce-mi trebuie...

Pierre Mercadier zăboveşte mai mult ca de obicei în putina lui. Săliţa de baie din turn e plină de aburi. Focul de lemne sub cazan mai scuipă scîntei. Ca întotdeauna, Pierre a început prin a se spăla pe picioare, pe pulpe. Frecîndu-şi genunchii, s-a apucat să cugete la unele şi la altele. A dormit prost, un somn greoi. Mai păstrează un sentiment de umilinţă, şi totodată de nepăsare, din răbufnirea pătimaşă de aseară. Nu se mai gîndeşte însă la Paulette. Se simte nespus de străin faţă de dînsa.

Cînd a înţeles că nu va mai dormi, a vrut să se scoale. Paulette s-a răsucit, gemînd în somn. Trebuie să fi fost în toiul visului. Zorile dădeau feţei sale o expresie animalică, pe care Pierre o îndrăgise odinioară, dar astăzi îl scîrbea. Toate trosneau şi scîrţîiau în cameră — pardoseala, cuveta. N-apucase decît să se pieptene puţin, să-şi pună hainele... La bucătărie, bătrîna Marthe, slabă şi uscată, cu toată faţa zbîrcită sub o bazma neagră pentru a-i ţine părul, îi făcuse o cafea foarte fierbinte. Nu grozavă, ca de obicei, dar foarte fierbinte. Bătrîna rîdea la el cu gura ei ştirbă.

Pascal e cel care a pompat apa pentru baie de îndată ce-au putut să-l deranjeze pe unchiul Sainteville. Nu prea arăta bine unchiul. Se plîngea că-i şuieră ceva în plămîni. Trimisese chiar după doctor şi-l aştepta în dimineaţa asta. La drept vorbind, nu era nimic alarmant ; unchiul trimitea mereu să fie chemat din Buloz doctorul Moreau, pe care nu-l putea suferi, povestind despre dînsul tot felul de grozăvii, dar în care avea încredere. Deşi ştia bine că bătrînul conte nu era prea bolnav, doctorul

venea totuşi : îl ţinea sub observaţie. Avea motivele lui pentru asta.

În baie, Pierre îşi lăsa gîndurile în voie. Acum, cu clăbucii de săpun pe braţ, îşi zicea că era straniu acest ceremonial de la care nu se abătea niciodată pentru a se spăla. Trupul său se lungea, păros, în apă. Era destul de mîndru de podoaba lui de păr, deşi de curînd descoperise cu amărăciune că-i crescuseră cîteva fire pe umeri. Patruzeci şi unu de ani...

Pînă în anul acesta nu se gîndise de fel la vîrsta lui. Se simţea încă foarte tînăr, nu lua în seamă timpul care trecea.

În ultimile luni, însă, simţise că ceva se schimbă în el. Erau transformările pe care nu le poţi împiedica la patruzeci de ani. Observase unele semne de îmbătrînire, avea pielea mai puţin netedă, începea să prindă burtă. Se ridică în putină pentru a se freca mai bine. Spătoşia lui contrasta cu braţele nu prea zdravene de intelectual. Îşi umflă pieptul şi-şi supse burta. Mai pot să plac oare unei femei ? Fireşte că da. Din fericire, dinţii sînt buni. Îi venea în minte, fără să vrea, gura ştirbă a bătrînei Marthe. Îşi lovi cu palma coapsele ca pentru a se încredinţa că sînt tari. Se ţinea încă destul de bine pe picioare. În ciuda, totuşi, a micului desen albastru care se vedea sub pielea pulpelor, nu chiar nişte varice... Îl strîngeau probabil jartierele. Probabil.

Caraghios lucru. A şi ajuns la patruzeci şi unu de ani. Ce viaţă irosită... Se gîndea deodată la Paulette, cu ciudă. Cum se fărîmiţează o existenţă fără să fi băgat de seamă... Vremea era frumoasă, prin fereastră se vedea un cer albastru tăiat de ramura aceea aplecată spre pămînt. Visezi o viaţă plină, strălucită, pătrunsă de un sentiment adînc, un fel de cochetărie veşnică între un bărbat şi o femeie, uniţi în ochii lumii, desigur, dar pentru care plăcerea rămîne o mare taină între ei doi... Visezi... Patruzeci şi unu de ani... Să fie oare prea tîrziu ?

Ar trebui să mă supraveghez, mi s-au făcut acum nişte cute aici, în dreptul şalelor. Pierre ştia bine că n-ar avea curajul zilnic de a face gimnastică, dar mîngîia mereu acest proiect, cînd se gîndea la cutele din şolduri. A, nu trebuie să exagerăm, îşi spuse, înălţînd capul...

E curios, ce îngăduinţă poţi avea faţă de trupul tău. La urma urmei, e aşa cum e. Nu-ţi vine a crede că ceilalţi, scoşi din hainele lor, ar fi şi dînşii aşa. Adică, bărbaţii... Pe femei, Pierre le vedea întotdeauna goale, şi le închipuia cu uşurinţă

Dar bărbaţii sînt respingători. Uite, unchiul. Frumoasă arătare, n-am ce zice.

E un om de treabă unchiul. Trebuie să fii o neghiobă ca Paulette ca să-l numeşti bătrîn zgîrie-brînză. Zgîrie-brînză, uşor de zis ! Adevărul este că nu mai avea para chioară. O ipotecă pe castel. Ciudat, cum Paulette nu le poate ierta oamenilor sărăcia. Pentru că sînt săraci, e gata să vadă în ei nişte vicioşi. Banii... Firește, nu puteai să ştii ce gîndeşte unchiul Pascal. Se arăta întotdeauna foarte drăguţ cu Pierre. Dar cine ştie ce-o fi ascunzînd această amabilitate ? Ţinea aici copii în pensiune, în afară de ce-i mai dădeau pe deasupra, cînd veneau la Sainteville, el şi Paulette. Aşa o mai scotea la capăt în lunile de vară. Poate că fără asta... Dar e oare de ajuns ? Banii despart şi banii îi unesc pe oameni.

Tot gîndindu-se la bani, Pierre îşi aminti de Paris, de bancherul său de acolo. Era instalat chiar lîngă Piaţa Bursei, în cîteva birouri cu un şir de ghişee de mahon după nişte bare de alamă bine lustruite, strălucitoare. Prospectele îmbietoare, privind tot soiul de afaceri, se aflau pe masa din salonul de aşteptare. Domnul de Castro îşi primea întotdeauna personal clienţii. Era un bărbat foarte inteligent bancherul acesta, şi fără îndoială foarte cinstit. Un mărunţel oacheş cu păr alb la tîmple. Pierre aflase multe lucruri de la el, ba chiar unele amănunte tehnice în materie financiară, de care avea nevoie pentru lucrarea sa despre sistemul lui Law, i le dăduse tot bancherul. Şi Law însuşi, straniul personaj... O idee mai veche începu să-l sîcîie pe cînd ieşea din baie. Dar dacă Paulette îl luase numai pentru banii lui ? Simţi un junghi la inimă şi în acelaşi timp îşi spuse cu cinism, cu ceea ce credea el că e cinism, că aceasta avea în fiecare zi tot mai puţină importanţă, fiindcă în fiecare zi avea ceva mai puţini bani...

Pe lîngă toate, în colţişorul acesta pierdut ziarele de la Paris nu ajungeau decît după-amiază. Cele de la Lyon soseau cam pe la ora zece, aduse de postaş, dar nu publicau în întregime cotele Bursei.

De-ar cîştiga barem de data aceasta în noua combinaţie pe care i-a indicat-o şmecherul ăsta de Castro. Ca întotdeauna, îşi clădea castele în Spania, fără să creadă în ele ! Numai din joacă. Dar joaca îi plăcea. În castelele acestea nu era azi-dimineaţă nici umbră de Paulette, şi totuşi stăruia o prezenţă feminină... Şi el se arăta mărinimos faţă de necunoscuta cu

lînjerie de cocotă, şi cu parfum... E foarte greu să-ţi imaginezi parfumurile... Poate doar cineva care ar născoci un parfum, cum s-ar zice, pe dinafară... Aşa cum ar compune un cîntec...

Şi cînd te gîndeşti, Dumnezeule, că există oameni pe care nimic nu-i leagă de ceva, care trăiesc azi aici, mîine aiurea, după pofta inimii, umblă dintr-un oraş într-altul, se duc la Nisa, în Italia... Locuiesc la hotel, nu au slugi. Îşi acordă un anotimp de nebunii, se ţin cîteva luni seară de seară de petreceri, apoi li se face lehamite. Atunci, trenul, vaporul îi poartă mai departe. Pierre închise ochii şi se închipui călătorind pe mare.

Glasul copiilor care se jucau pătrunse prin fereastră, cu o larmă de rîsete. Pierre murmură : „Datoria..." şi rîse amar. Cînd crezi în datorie, poate fi o raţiune de-a te zbate. Dar cînd nu crezi şi ţi-ai clădit toată viaţa pe ea...

Să mergi la concert cînd pofteşti, iar nu într-ascuns, pentru că asta o plictiseşte pe soţia ta şi nu înţelege că poate sta cineva ceasuri întregi să asculte muzică. În mintea lui Pierre, muzica era marea scuză a tuturor rătăcirilor imaginaţiei. În numele muzicii şi-ar fi iertat orice. Cînd se închipuia trăind singur, fără remuşcări, muzica era aceea care purifica totul. Deşi se gîndea şi la cazinouri, la cursele de cai, la femei. Toate acestea nu erau însă decît o lungă modulaţie a unei melodii depărtate.

Se întoarse în camera lor, să-şi schimbe hainele. Nu se putea plimba la ţară îmbrăcat ca pentru Paris. Doamna sta aşezată în pat, cu o tavă pe genunchi. Îşi lua gustarea de dimineaţă.

— Eşti foarte matinal, spuse ea. Te-ai plimbat ?

— Am făcut o baie.

— Da ?

Asta se chema o conversaţie cordială. Pierre îşi puse pantalonii de vînătoare şi nişte jambiere. Văzîndu-l că iese, Paulette răsuflă uşurată. La început, cînd el se întorsese, dînsa se întrebase cu teamă dacă nu-l vor apuca iar năbădăile dragostei.

„În fond, îşi zise el, străbătînd parcul (îşi propusese să meargă pînă la Buloz spre a vedea dacă satul nu s-a schimbat de-un an încoace), în fond, raporturile noastre sînt raporturi băneşti. Eu îi plătesc rochiile şi ea mi-a făcut copii. Afacerea asta trebuie să meargă înainte, copiii să crească, Paulette să fie invidiată de prietenele ei, de acea Denise, iar eu să am probabil din toate acestea o satisfacţie socială... Mai mică, probabil, la vîrsta mea. Mai mică, desigur."

Pe şosea, un zgomot supărător. Aha, se apropie un automobil. Dacă au început să se vadă automobile pînă şi în munţi ! Frumos progres ! Maşina venea spre dînsul de la Buloz. O maşină deschisă, înaltă, vopsită în cafeniu, condusă de un şofer cu ochelari negri, şapcă şi manta cenuşie. Micşoră viteza cînd îl zări pe Pierre.

— Bună ziua, domnule Mercadier !

E doctorul Moreau. Dumnezeule, ia te uită, el e ! Şi-a cumpărat această maşină. Trebuie să meargă în pas cu vremea. Nu era încă ceva prea-prea practic maşina, dar oricum, ce timp cîştigi cu ea ! Cînd vru să pornească iar, o pană de motor. Doctorul se dădu jos şi-l puse în mişcare, învîrtind din greu manivela.

— Se pare, spuse Pierre, că manivela asta e primejdioasă.

— Da, recunoscu doctorul, grăbindu-se să profite de bunăvoinţa motorului, îţi rupe un braţ cît ai clipi...

Maşina o luă înainte spre castel. Pierre se apropia de cele dintîi case ale satului. Nu-i venise în minte să-l întrebe pe doctor unde ajunsese cu proiectul său de sanatoriu. Atîta pagubă. Şi amabilitatea doctorului ce-o fi ascunzînd ? Vedea de metehnele unchiului pe gratis.

XXIII

— UNDE-I OARE ACEASTĂ Uah-Uah ? întreabă Suzanne, cu o mutră îmbufnată, ca şi cum ar fi rătăcit o linguriţă, şi iese în goană din cabana rustică.

Pusese la cale o istorie grozavă, şi iată că tocmai acum Yvonne dispăruse.

Aşezat jos, Pascal e cu mintea la altceva. Îşi taie tocmai o sabie. Se numesc *săbii* nişte scîndurele plate şi rotunjite, pe care le cioplești şi le lustruieşti cum poţi ; cu tăişul lor e grozav să dobori viespile. Apoi, le tai capul.

Se aude un fluierat curios, şi cineva care rîcîie... E Yvonne, cu ochii strălucitori. S-a întors în vîrful picioarelor. E înzorzonată ca un clovn şi o şuviţă de păr blond îi cade pînă la ju-

mătatea feței, acoperindu-i și nasul ; se strîmbă în toate felurile și scoate din gură un chelălăit : „Uah-Uah !"

Pascal o privește dojenitor : „Nu înțeleg de ce-ți place să te poceștí în halul ăsta..."

S-a ghemuit lîngă el. Începe să-i spună o poveste : „În țara unde oamenii mănîncă lumînări de seu era un sat de unt ai cărui locuitori plîngeau noaptea în loc să doarmă... Apoi, cînd se făcea ziuă, munceau din răsputeri ca să sădească morcovi, care pe acolo erau folosiți pentru foc în timpul verii... Da, căci acolo vara era frig, dar știi, strașnic de frig, în țara unde oamenii mănîncă lumînări de scu... și un băiețaș îmbrăcat în straie verzi vindea pe trotuar fundulițe... și nimeni nu i le cumpăra..."

— Ascultă, Uah-Uah, povestea ta e prea neroadă.

— Și dacă-mi plac poveștile neroade ? Ție, numai cînd e vorba de-o regină care și-a pierdut iedul, numai atunci îți place o poveste.

— Uah-Uah, mă plictisești. Ridică-ți părul. Ești urîtă.

Cînd Pascal nici nu se mai aștepta, Yvonne și-a dat brusc părul pe spate, trăgînd de el foarte tare. E deodată alta, și se uită la băiețaș cu un aer pe care el nu i-l cunoștea.

— Te caută Suzanne, murmură Pascal.

— N-o să ne găsească. Vino să ne ascundem. Ce-o să mai rîdem ! Vom tremura amîndoi în ascunzătoare. Vom juca împotriva ei...

Nu e frumos, asta nu se face. Cum să-i reziste însă Yvonnei ? E atît de schimbată față de cum era ! Nu mai arată ca o nebună, buzele îi sînt palide. „Vino", și aplecîndu-se să-i sufle vorba asta la ureche îi atinge ușor obrazul : ce piele catifelată are !

Se ascund printre cedri. Se furișează spre castel cu șiretlicuri de vînător, prin iarba crescută în jurul copacilor. Ajunși acolo, aud de departe glasul Suzannei strigîndu-i : „Pascal ! Yvonne !"

— Trebuie să fie furioasă, spune Yvonne, privind chiorîș, ca și cum ar fi făcut ceva foarte urît.

Ce-i drept, nu e frumos din partea lor. Cît despre Pascal, un adevărat trădător. În fundul inimii se socoate vinovat. E un ticălos, își zice singur. Și află o plăcere în asta.

— Să te joci de-a v-ați-ascunselea e ceva cinstit, zice. Dar așa...

— Da, desigur, recunoaște Yvonne, asta nu mai e joacă...

E curios cum de au ajuns numaidecît complici, fără să se fi vorbit dinainte. Acum, unde se vor ascunde cu-adevărat? „Pe aici!" zice Yvonne, şi-l trage după dînsa într-o direcţie pe care el o recunoaşte. La început se împotriveşte, dar cum Yvonne repetă: „Pe aici!", îşi dă seama că împotrivirea va fi inexplicabilă, şi că astfel va trăda secretul Suzannei... Asta nu. Se lasă deci tîrît în şură. Yvonne se duce drept spre scara podului. Cînd ajung acolo sus în întuneric, Pascal e năpădit de-un vălmăşag de gînduri stranii. I se pare ciudat că se află acolo cu alta... Yvonne vorbeşte în şoaptă:

— Niciodată... Niciodată nu va veni să ne caute aici...

Ah, asta-i prea de tot! Pascal îşi aminteşte: şi-au jurat una alteia să păstreze secretul acestei ascunzători, şi iată acum că şi a doua îşi calcă jurămîntul, ca şi Suzanne. Pe el, bărbatul, onoarea îl sileşte să nu arate că ştie. Ar fi trebuit totuşi să fugă de acolo, să nu ia parte la o asemenea nelegiuire. Aici, Suzanne şi cu el, adică aici e locul unde... E foarte tulburat, foarte întărîtat de încurcăturile acestui joc pe care Yvonne nici nu ştie că el îl joacă... Se simte un personaj grozav, înţelege că nu trebuie să piardă nimic din numeroasele aspecte ale acestor situaţii nemaipomenite. Totul se petrece ca la teatru.

Zac trîntiţi în fîn, şi Yvonne vorbeşte cu un glas aprins, ca beată, un glas pe care el nu i-l cunoscuse niciodată:

— O, am aşteptat aşa de mult să vin cu tine aici... Nu îndrăzneam, jurasem... Apoi, de îndată ce-am jurat, am simţit că te voi aduce aici... am simţit că trebuia să vii neapărat aici, pentru că jurasem... E aşa de bine să-ţi calci jurămîntul... e un păcat... ţie nu-ţi plac păcatele, Pascal, iubitul meu Pascal?

Ce tot îndrugă acolo? se întrebă el. Frumosul ei păr blond, aproape liliachiu în întuneric, un păr subţire, subţire... E şi aşa, de felul ei, albă, dar acum, ai zice că-i mai albă ca niciodată. Cum nu seamănă cu Suzanne, şi ce plăcere îi face lui să observe asta...

Descoperă, fără să-şi dea seama, această plăcere grozavă de a schimba, care-l va însoţi toată viaţa. Simte că, cu Yvonne, lucrurile nu se pot întîmpla altfel decît cu Suzanne... Altfel decît cu toate fetele mai tîrziu... Nu se pripeşte. Vede bine că ea moare să-l sărute. Yvonne îşi petrece braţul după gîtul lui. Are nişte sîni abia îmboboci ţi...

— O, dragostea mea, o aude Pascal, de-ai şti cît de mult, cît de mult te-am aşteptat!

Se rostogolesc în fîn, şi el şi-o închipuie pe Suzanne, furioasă, colo jos, în cabană.

Totuşi, nici una, nici cealaltă nu vor afla vreodată că s-au trădat deopotrivă. Cum are să mai joace între ele, cu ce plăcere de a fi mai tare, el, flăcăul ! Yvonne îi place mai mult, pentru că e ultima... Şi vorbeşte, vorbeşte într-una :

— Micul meu Pascal... Ce-mi pasă că eşti cu un an mai mic decît mine ? Ideile astea sînt bune pentru Suzanne ! Ascultă, pe mine nimeni nu mă iubeşte. De aceea fac pe caraghioasa...

Şi făcu o strîmbătură înfiorătoare care-l îngrozi, apoi urmă :

— Dar ţie, ţie nu-ţi plac maimuţărelile mele... Ştiu... N-ai spus nimic, dar ştiu... ţie îţi place mai mult obrazul meu de fată... Am văzut asta în ochii tăi... Şi Suzanne... Ce crezi despre Suzanne ?

Moment delicat. Cu fetele trebuie să minţi. Nu poţi totuşi să te porţi ca un măgar... şi apoi, ce aştepta de la el ?

— Nu ştiu, ce vrei să cred despre dînsa ?

Fătarnic. Liniştită de acest răspuns, Yvonne continuă :

— N-o iubesc pe Suzanne... Nebună e ea, nu eu... Eu fac pe nebuna, dar dînsa e nebună de-a binelea !

Clătină din cap.

— Crezi ? făcu Pascal.

Şi Yvonne, serioasă :

— E o fată groaznică, groaznică... Şi capabilă de orice...

Urmă o tăcere lungă, apoi Pascal află că Yvonne, şi nu Suzanne, e cea care cînta dimineţile în salon din Chopin. Asta îl ului. Încercă s-o dezmierde pe Yvonne, aşa cum îl învăţase Suzanne. Yvonne începu din senin să plîngă. El se ridică, descumpănit. Şi deodată, Yvonne sări în picioare şi veni lîngă el, foarte liniştită...

— Să mergem. Ajunge pentru astăzi... Suzanne ar putea să bănuiască ceva... După-amiază ne vom juca de-a v-aţi-ascunselea.

Cînd ajunseră în curte, dădură peste doamna Mercadier cu unchiul. În timp ce acesta le vorbea, iar Pascal, cam roşu la faţă, îi răspundea, se auzi un tropot de cal şi huruitul unei trăsuri. Ganymède, potaia cu coamă albă de leu, porni ca săgeata, lătrînd piţigăiat. Paulette scoase un „ah !“ de uimire şi copiii întoarseră capul.

Calul Jockey intra în curte cu hamurile de sub piept mînjite de bale, trăgînd după el trăsurica, mînată de Pierre Mercadier, cu hainele mototolite şi o mînecă ruptă, iar lîngă dînsul şedea doamna Pailleron în rochie albă, mai albă la faţă decît rochia, cu pălărioara strîmbă, şi care era cît pe ce să cadă cînd Pierre se repezise s-o ajute să coboare. Se agăţă de braţul lui, în timp ce Paulette şi domnul de Sainteville se apropiau foarte miraţi. Şi tot lipită de el, tremurînd încă de spaimă, îi spuse Paulettei, care nu-i vorbise încă niciodată pînă atunci :

— O, doamnă, soţul dumitale... Fără el eram moartă... E atît de puternic ! Trebuie să fii foarte fericită...

Închise ochii, se răsuci în loc şi căzu jos.

Se repeziră toţi în jurul ei. Lăsînd calul pe care se pregătea să-l ducă la grajd, Mercadier veni fuga şi o ridică pe femeia leşinată.

„Repede, aduceţi sărurile englezeşti !" spuse contele, iar Paulette începu să ţipe : „Doamnă ! Doamnă ! Vino-ţi în fire !" Pierre însă o şi luase în braţe, şi înainta victorios spre peron. În semiîntunericul din salon, totul se sfîrşi cu bine, doamna Pailleron îşi veni în fire şi-i spuse doamnei Mercadier : „Ce-o să credeţi despre mine, doamnă ! Să-mi dau ochii peste cap atît de prosteşte..."

În sfîrşit, lucrurile se lămuriră. Pierre se întorcea pe jos din sat, cînd îi ieşise înainte maşina doctorului Moreau, venind dinspre Sainteville, şi în aceeaşi clipă îl văzuse în spatele automobilului pe Jockey, parcă înnebunit, nedeprins cu maşinile astea afurisite, învîrtindu-se în loc pe picioarele dinapoi şi zvîrlind încolo şi-ncoace trăsurica pe două roţi, atît de uşoară, gata să se răstoarne, cu o femeie în alb care ţipa după ce-i scăpaseră frîiele, şi nu îndrăznea să sară. Atunci...

— Dacă l-ai fi văzut, doamnă, cînd s-a repezit la capul calului !... Ştii, mai mult pentru el mi-a fost frică ! Cînd am văzut cum calul îl tîrăşte spre copac, căci copacul era primejdia... Cît pe ce să ne sfărîmăm de copac... Acolo, la copac, şi-a rupt mîneca. Uite-aşa...

Pierre se scuza : Vai, dar era un lucru de nimic, ceva foarte firesc, oricine ar fi făcut la fel.

— Da, spuse Blanche, cu condiţia să aibă muşchi şi umeri ca ai dumitale...

Pascal se uită la taică-său cu mîndrie. Ce-i drept, era foarte spătos tăticu.

XXIV

— O VESTE BUNĂ... Soseşte maică-ta... Domnul de Sainteville flutura în mînă o scrisoare. Se aflau toţi la masă, sub arborii terasei, în mica alee de alături, pe-o zăpuşeală grozavă, iar Rosine şi Marthe nu mai pridideau să servească alergînd de la bucătărie la comeseni. Domnul Pailleron, sosit de la Lyon pentru duminică, ţinuse ca bătrînul conte şi soţii Mercadier să fie oaspeţii săi, drept mulţumire că o scăpase cu viaţă pe Blanche, căreia nu i se mai permitea să-l ia pe Jockey singură, deoarece un automobil bîntuia prin partea locului... Copiii erau instalaţi la celălalt capăt, adică spre castel, şi venea de acolo un zgomot de farfurii şi de rîsete înfundate. Contele şedea în capul mesei, avînd-o la dreapta pe doamna Pailleron, iar la stînga pe nepoată-sa Paulette. Domnii îşi aveau locurile în faţa lor. Nu era tocmai-tocmai rînduiala meselor din lumea bună, dar cine se mai gîndea la asta ! În orice caz, pateurile Marthei erau o minune, şi mă ştiţi ce cusurgiu sînt cînd e vorba de mîncare...

Pierre Mercadier îşi spuse că e curios obiceiul unora, cînd anunţă o veste sosită prin scrisoare, de a flutura documentul justificativ, şi incontrolabil, căci nimeni nu va cere să-l citească, şi hîrtia aceea putea tot aşa de bine să fie factura măcelarului...

Doamna Pailleron se aplecă peste umerii unchiului şi-i zise Paulettei :

— Da ? Soseşte mama dumitale ?

Parcă ar fi zis : Felicitările mele. Sau parcă ar fi văzut ceva surprinzător şi vrednic de laudă în faptul că doamna Mercadier era aşa de norocoasă de-a avea o mamă, şi încă una care pe deasupra mai şi umbla dintr-un loc într-altul.

Nu vine înainte de joi, scria de aluminteri că soseşte abia vineri. Pierre răsuflă uşurat. Îi mai rămîn cîteva zile bune. Pentru nimic în lume nu şi-ar fi dat în vileag nemulţumirea că-i soseşte soacra. Dar ştia cît de mult o iubea unchiul pe soră-sa. O, nu din respect pentru sentimentele Paulettei ! La urma urmei, i-ar lăsa-o Paulettei pe doamna d'Ambérieux Poate că e mai bine ca ea să fie aici. Blanche... Doamna Pailleron avea o rochie, un fel de nor alb scrobit, presărat cu picăţele negre, şi un zîmbet, o graţie... Ce femeie fermecătoare !

Îi spusese lui Pierre : „Vreau să-l cunoşti pe soţul meu... Să-l preţuieşti... E un bărbat cu multe calităţi... S-a ridicat numai prin meritele lui... Îl vei simpatiza ? Nu prea sînt sigură de asta... Da ? Îl vei simpatiza, mi-ai promis-o... S-a făcut !..."

Ganymède şi Ferragus, deveniţi prieteni, priveau prînzul de la zece paşi, amîndoi aşezaţi pe fundul lor, şi unul lîngă altul, ca la teatru. Neastîmpărată şi nervoasă, Jeanne făcea o gălăgie înspăimîntătoare, şi dacă nu se va cuminţi, o vor trimite să-şi termine masa la bucătărie. Pascal, dimpotrivă, şedea tăcut, schimbînd priviri cu Yvonne, pe furiş, ca să nu-l vadă Suzanne, şi la fel cu Suzanne, ca să nu-l vadă Yvonne. Conversaţia se învîrtea în jurul castelelor din împrejurimi, a verilor Champdargent, a plimbărilor pe care le-ar putea face împreună, dacă s-ar înhăma bricul...

— Vă plac petrecerile la iarbă verde, doamnă ? o întrebă Paulette pe doamna Pailleron.

— Mă înnebunesc după ele... Nu cu oricine, bineînţeles...

— Mie, spune Pailleron, îmi plac, numai să nu fim prea mulţi şi să nu tragem la măsea pe drum... Uite anul trecut, la Montluel...

Atmosfera era nespus de însufleţită. Iar contele de Sainteville n-ar fi permis nimănui să potrivească salata în locul său. Povestea vecinei de masă o întîmplare de pe-acolo. O dramă în munţi... Un ţăran, închipuiţi-vă, mare vînător şi flăcău chipeş, cam uscat cum sînt ăştia de pe la noi... Şi o doamnă, ce coincidenţă, chiar din Lyon... Venise la Buloz împreună cu soţul ei, bolnav, căruia medicii îi recomandaseră aerul de munte... Îl îngrijea doctorul Moreau, da, cel care l-a speriat pe Jockey cu maşina lui, cu poc-poc-ul automobilului... Un medic excelent... ca medic... căci altminteri...

— Întotdeauna spui aşa, unchiule, şi n-ai dreptate, protestă doamna Mercadier, luînd încă o foaie încreţită de salată, pe care se prelingeau cîteva picături de oţet.

În inima lui Pierre erau sentimente contradictorii, şi-un fel de cîntec care umplea aerul apăsător al zilei de vară.

— Şi drama ?... întrebă Blanche Pailleron. Ernest, bagă de seamă, ştii că vinul nu-ţi face bine la amiază.

— Drama ? Mda... Unde am rămas ? Vorbeam de doctorul Moreau...

— Se spune că-şi construieşte un sanatoriu, întrerupse iar domnul Pailleron, fără să vadă strîmbătura de necaz a un-

chiului. Mă întreb dacă asta n-are să vă aducă aici prea mulţi... prea mulţi bolnavi ?

Nu rostea cuvîntul *tuberculoşi*, neplăcut auzului.

Firește, veneau în fiecare an bolnavi tot mai numeroşi. Dar oricum, explica unchiul, aici la Sainteville sîntem departe de sat, şi avînd propriul nostru parc, nu vom fi aşa de curînd cotropiţi de scuipatul bolnavilor. Ei, şi drama...

— Ţăranul din Buloz se întîlnea cu doamna în capela miraculoasă... Ştiţi, colo sus... în pădurea aceea neagră... pe potecă... N-aţi fost încă acolo ? Nu i-ar fi dat nimănui prin cap... Un loc aşa de auster... Lumea se duce acolo să bea apa de izvor... E şi o icoană a Fecioarei... În sfîrşit, tot ce trebuie... El venea cu puşca... Avea un cîine... Un setter roscat... frumos animal ! Firește, soţul nu se putea cătăra pînă acolo, cu plămînii lui...

Potaia cu coamă de leu alb aminti deodată tuturor de prezenţa ei printr-un chelălăit furios. Cineva de la masă aruncă nişte oase celor doi cîini. Ferragus şi-l duse pe-al său undeva mai departe, la umbră, călcînd rar ca o fiară care duce puilor ei o ciozvîrtă dintr-un negru sfîşiat.

Ce soi de om era cu-adevărat acest Ernest Pailleron ? Vulgar, nici vorbă. Cum îşi tinea cuţitul... Paulette îl judeca după asta, şi după felul cum îşi stergea mustăţile, cărora le zicea *bacantele mele*, dacă aţi mai auzit aşa ceva... Pierre însă ştia să nu se oprească la mărunţisurile acestea... El se întreba mai degrabă ce anume lega două fiinte atît de diferite. O femeie aşa de fină... Fata lor, desigur... Acum treisprezece-paisprezece ani, ea, Blanche, trebuie să fi fost tinerică de tot, cum se fac de obicei lucrurile astea, iar el avea desigur pe atunci treizeci şi trei, treizeci şi patru de ani... Oricum, ce disproporţie !

— Fără să vrei, te gîndeşti că preotul le cunostea taina, povestea mai departe unchiul. În sfîrşit, trebuie să fi bănuit el ceva... Să fi crezut oare că sfintenia locului îi va feri de păcat ?... Nu ştii ce-i poate trece uneori prin cap unei fete bisericeşti... Uite, avem şi noi un văr episcop... nu-i aşa, Paulette ? Ei bine, îl stimez mult, dar are nişte idei stranii, trebuie să recunoastem, stranii...

— N-au femei şi... asta li se urcă la cap... rosti pe-un ton vesel domnul Pailleron, făcînd cu ochiul.

Vorba stîrni o răceală. Noroc însă că brînza de capră făcu o diversiune. Drama ţinea prea mult ; îl întrerupeau mereu pe bietul conte. Cu un gest drăguţ, Blanche îşi puse palma pe înche-

ietura mîinii lui şi-i zise : „Continuaţi, eu, una, vă ascult..." Ce femeie delicioasă, plină de tact !

Paulette gîndi că, dacă doamna Pailleron n-ar fi avut unele expresii nelalocul lor, deprinse pesemne de la soţul ei, ar fi putut trece drept o femeie de lume. În sfîrşit, aşa cum era, îi plăcea mult. Şi nu era îmbrăcată prost pentru o lyoneză.

Copiii nu mai puteau sta locului. „Ei bine, spuse Paulette, dacă vreţi, luaţi un fruct şi duceţi-vă la joacă. Vă veţi întoarce peste puţin pentru desert..." Nu aşteptară să li se spună de două ori, afară de Jeanne, care se zbătea între un somn căruia nu i se mai putea împotrivi şi dorinţa de a merge cu cei mari... „Marthe, du-o pe fetiţă la culcare, vezi doar că pică de somn..."

Domnul Pailleron adusese cu el nişte ţigări de foi, care nu-i displăcură domnului de Sainteville. Domnul Mercadier nu vrea să ia una ? Nepotu-meu nu fumează ţigări de foi, închipuiţi-vă.

— Asta înseamnă să ai noroc, doamnă dragă, spuse Blanche întorcîndu-se spre Paulette.

— Aşa e, nu-ţi cunoşti niciodată fericirea.

— Eu, unul, spuse Ernest Pailleron, după ce află că ofticosul i-a omorît pe îndrăgostiţi ca pe nişte cîini, nu înţeleg cum de se mai pot petrece asemenea lucruri, acum cînd există divorţul...

Divorţul ! Paulette îşi strînse buzele dispreţuitor şi clătină din cap. O fi existînd, poate, divorţul în lumea acestor Pailleron, nu însă şi în lumea ei. N-o spuse chiar de la obraz, dar şi o vorbă ajunge ca să-ţi dai gîndul pe faţă.

Domnul de Sainteville o privi pe nepoată-sa şi-şi zise încă o dată în sinea lui că era o proastă. Îi şopti chiar Blanchei, care surîse : „Iată grosolănia lumii noastre..."

Dar, ca să revenim la discuţia începută, e limpede că nu-i de ajuns să decretezi divorţul, pentru ca el să şi intre în obiceiurile noastre. Dacă va intra vreodată. Ceea ce nu e încă aşa de sigur.

— Există ţări în care divorţul a şi intrat în obiceiuri, spuse Pailleron. Bunăoară, Statele Unite...

— Da, întrerupse Blanche. Ceea ce ne-a adus aventura Clarei Ward...

Subiectul era la modă, ziarele nu încetau să vorbească de fosta prinţesă de Caraman-Chimay, care fugise cu ţiganul Rigo, luat într-o seară pe nepregătite de-a dreptul de la „Café de Paris".

— Mă întreb, spuse Paulette, ce-o fi găsit la saltimbancul ăsta mărunţel, negricios şi ciupit de vărsat, cum îl arată fotografiile.

— Ei, doamnă dragă, răspunse Blanche cu vioiciune, sînt bărbaţi mărunţei care au mult farmec... şi apoi, nu te poţi lua după fotografii... Pentru ca o femeie să-şi fi lăsat aşa totul...

— În afară de avere, rîse batjocoritor Pailleron.

— Bineînţeles, dar am citit de curînd că la Viena, unde frumoasa americană şi-a urmat ţiganul, i-a arătat unui gazetar un superb tatuaj pe braţul stîng, făcut după dorinţa ei, pentru a dovedi că de astă dată o dragoste pînă la moarte o leagă de Rigo...

— Ce oroare ! strigă Paulette.

— Nu găsesc de loc, spuse Blanche. Nu-mi prea plac tatuajele, şi mai puţin încă la o femeie... Dar cînd iubeşti... nu trebuie oare să găseşti graiul pe care-l înţelege bărbatul iubit ? Acesta o fi, poate, drumul care duce la o inimă de ţigan...

— Eşti foarte generoasă ! În ochii mei e o nebună şi nimic mai mult. Tatuată, mi-e şi scîrbă !

— În sfîrşit, acest Rigo era şi el însurat, dar nevastă-sa, folosindu-se de prilej, s-a dus după alt ţigan, astfel că cele două divorţuri, al lui Rigo şi al soţilor Caraman-Chimay, se vor rosti în acelaşi timp...

Conversaţia se întoarse iar la divorţ.

— Dumneata nu spui nimic, domnule Mercadier ? întrebă doamna Pailleron. Ce crezi dumneata, dragă domnule, despre divorţ ?

— Mă iei cam pe negîndite. În general, nu cred nimic. Persoanele care au convingeri religioase, ca soacră-mea...

— Las-o pe mama în pace, îi tăie vorba Paulette. Asta-i nemaipomenit ! Pentru că trebuie să vină aici să ne vadă, ceea ce-i foarte drăguţ din partea ei, şi pentru că iubeşte aşa de mult copiii, soţul meu trebuie neapărat să mă sîcîie cu mama...

— Eu ? Asta-i bună ! Dar ce-am spus ?

— Haide, făcu Blanche, recunoaşte că o cam tachinezi pe doamna Mercadier...

Protestele lui rămaseră zadarnice. Nu pricepea nimic din toate acestea. În sfîrşit, ieşea la iveală solidaritatea feminină... Femeile astea... Acum rîdeau. „Despre ce era vorba ? A, da, de divorţ..." Pailleron o ţinea una şi bună. Cu el nu era chip să schimbi vorba. Aşadar, divorţul...

— Nu ştiu, spuse într-un tîrziu Pierre, eu unul asta n-o înţeleg, să recurgi la revolver... Dacă ai ajuns aici, firesc că e mai bun divorţul.

— Ei, mormăi domnul de Sainteville, pe vremuri exista duelul... Cei de azi preferă asasinatul...

— Mie, încheie discuţia Paulette, mi-ar plăcea mai curînd să mor decît să divorţez.

Toţi întoarseră capul spre dînsa, şi după aceea, în chip firesc, spre Pierre.

— Bineînţeles, spuse doamna Pailleron, cînd îţi iubeşti soţul... Vezi, domnule Mercadier ?

— Nu-i vorba de asta, continuă Paulette pe-un ton naiv, dar n-aş divorţa ca să nu dau de vorbit oamenilor...

— Frumos îţi şade !

— Gata, iată-l pe domnul Mercadier jignit ! exclamă Blanche. Vai, dragă, nostimi mai sînt bărbaţii cînd îi atingi în vanitatea lor !

XXV

DOAMNELE SE retraseseră după-prînz, spre a merge să-şi arate una alteia zorzoanele. După un pic de flecăreală între bărbaţi, domnul de Sainteville pretextă la rîndul său că are treabă.

Pailleron şi Mercadier rămaseseră singuri.

— E o veche deprindere a unchiului, spuse Pierre. Trage un pui de somn după-masă, dar nu vrea s-o recunoască ; asta l-ar îmbătrîni. Atunci, o grămadă de treburi îi pică din cer întotdeauna cam între ora unu jumătate, două...

Rîseră din toată inima pe socoteala unchiului : deoarece îşi fluierase cîinele, s-ar fi zis că se duce să dea o raită pe moşie. Domnul Pailleron dădu din cap :

— Şi totuşi, dacă ai vrea, ar fi multe de făcut cu o moşie ca asta...

— Da, dar uite că unchiul nu vrea !

Pierre îl cerceta cu interes pe soţul Blanchei. Era curios că, la dînsul, spre deosebire de ceea ce vezi la cei mai mulţi bărbaţi, mustaţa încărunţise mai întîi, în timp ce părul des şi tuns mărunt îşi păstrase culoarea neagră a tinereţii. Fără să fie mai înalt ca Mercadier, era însă mai puţin spătos. Voinic şi vioi,

Pailleron îți făcea tot timpul impresia unuia care pune la cale ceva important, sau se pregătește să-ți joace un renghi. Pe lîngă asta, o privire nu tocmai cinstită, și cam iscoditoare. Fața îmbătrînită de timpuriu. Își lepădase haina, care atîrna pe spătarul unui scaun de fier. Cu mînecile suflecate, cu bretelele sale albastre peste cămașa dungată și cu vesta de mătase încrețită, pe care se vedea lanțul ceasului, domnul Pailleron asuda binișor. Avea nasul turtit, plin de găurele în jurul nărilor. „Îmi dai voie?" întrebă el, și-și scoase gulerul; gîtul în sfîrșit scăpat din strînsoare începe să-și joace omușorul. „Acum, că doamnele nu mai sînt aici..." Și adăugă făcînd cu ochiul: „Puștoaica are doisprezece ani... Asta înseamnă că-s de paisprezece ani însurat cu cucoana..."

Sorbeau cu aere de cunoscători din păhărelele de lichior. Cu greu ai fi putut găsi doi oameni mai diferiți unul de altul. N-aveau nimic să-și spună. Trebuie să fi fost totuși între dînșii vreo legătură pe care n-o știau, căci arătau amîndoi o bunăvoință amabilă într-o conversație banală căreia i-ar fi putut pune capăt. Poate vîrsta sau altceva...

— Trebuie să fie obositor drumul acesta de la Lyon, doar pentru a rămîne duminica...

— Asta așa e... Mai ales cînd te gîndești la drumul pe care trebuie să-l urci cu trăsura de la gară pînă aici. Dar voiam un colț liniștit pentru doamna Pailleron. Castelul ăsta e minunat... Tocmai ce-i trebuie... Știi, în familia ei, erau obișnuiți cu așa ceva... În ce mă privește, n-am nevoie de nimic... dar o femeie ca dînsa...

Vorbeau la întîmplare. Muștele, căldura, lichiorul, un zgomot care venea de la castel, toate făceau ca dialogul acesta nedirijat s-o ia razna. Era între ei o dorință inegală de-a se cunoaște, Pailleron mai deschis și totodată mai pișicher, iar Mercadier mai curios să afle ceva despre celălalt. Ți se întîmplă în viață să stai de vorbă așa cu o mulțime de oameni numai pentru că sînt acolo, în fața ta, pentru că n-ai poftă să te scoli și să faci cei trei pași care ți-ar reda singurătatea. Ba dimpotrivă. Te agăți de prezența fizică a unui interlocutor. Pînă la urmă ajungi să te obișnuiești cu chipul său, să ți se pară ceva firesc. Jinduiești să vezi ivindu-se pe acest chip o aprobare. Să aprobe. ce? Nu știi. Orice... Să te aprobe pe tine.

Paisprezece ani cu această mustață, cu nasul ăsta turtit și cu bretelele astea...

În conversația lor fiecare cuvînt amintea de Blanche. Pentru că Pailleron imagina lumea în raport cu dînsa. Nu că ar fi fost îndrăgostit de ea, după paisprezece ani de căsnicie! Blanche era însă ceea ce-l măgulea în viață, dovada ascensiunii sale, un fel de pașaport pe care-i plăcea să-l prezinte... Și Pierre nu-l oprea văzînd că apucă pe această cale. Ernest Pailleron lua pe nesimțite tonul destăinuirilor :

— Domnule Mercadier, totul în viață e o chestie de responsabilitate... Să începi o afacere, e ușor. Partea grea e s-o duci mai departe... Ți-ai zis : de ce nu ? Ai cumpănit ce e pentru și ce e contra. Haide, îi poți da drumul. După aceea însă vezi cum afacerea se umflă în fiecare zi... Trebuie să înveți o grămadă de marafeturi, care nici nu ți-ar fi trecut prin minte. La început era doar un proiect pe hîrtie. Apoi, treaba a pornit. Viața ți s-a schimbat. Cînd îți dai seama de asta, te ia groaza, ai fi gata să renunți, să lași totul baltă. Nu-i chip. Ai iscălit. Ți-ai luat răspunderea. Nu că ți-ar părea rău, dar, în sfîrșit... Atunci stai și te frămînți. Și nu trebuie să te frămînți prea mult. Face rău la stomac. Mai cu seamă după masă...

Cărui lucru îi tot dădea tîrcoale omulețul acesta vulgar, molfăind între dinți un bețișor pe care și-l tăiase drept scobitoare ? Nu putea fi decît ceva foarte banal în spusele sale, care pentru Pierre erau atît de legate de căsnicie, de căsnicia lui, încît spuse, zvîrlindu-și țigara :

— De n-ar fi copiii...

Celălalt îl privi. Vorba lui Pierre arăta că ajunseseră într-adevăr la destăinuiri. Nu era tocmai ce voise să spună Pailleron. Bineînțeles, puteai să vezi în cuvintele sale și o aluzie la căsnicie. Dar era înainte de orice o filozofie a afacerilor. Asta, Mercadier nu prea s-o simtă, el era profesor, și cînd joci la Bursă stînd acasă, nu ai îndoielile și insomniile unui patron de fabrică. Lyonezul își încreți ochii și văzu fluturînd în arșiță pata minunată a unei rochii albe...

— Cînd am văzut-o întîia oară pe doamna Pailleron, să fiu al naibii dacă mi-aș fi închipuit că va fi într-o zi soția mea !... Eram muncitor în fabrica lui taică-său, într-o mahala a Lyonului. Îmi cîștigam cei cinci, mai pe urmă șase franci pe zi. Erau oameni foarte înstăriți, cu casă mare, cu trăsuri... Seara vedeam lumini la ferestrele lor... Locuiam într-un mic hotel, murdar și întunecos, o odaie să te ții de rîs... Luam masa în cocioaba aceea... Am rămas orfan la vîrsta de azi a fetiței mele... Am

fost argat pe-o moşie, podgorean... Apoi, dintr-una într-alta am ajuns în uzină... E caraghios, dar cînd o priveam pe domnişoara Blanche nici nu mi se părea o femeie, atît de departe eram de-a mă gîndi că... E de necrezut cît de prost poate fi omul... Un muncitor e un om ca oricare altul, nu ?

Era aşa de cald, că se simţea în aer un abur. Fluturi mari portocalii zburau la liziera pădurii. Pierre vedea înaintea lui turnul rotund şi acoperişul de ardezie al castelului. Patronul acesta de fabrică, fără guler şi cu cămaşa descheiată, răscolind amintirea începuturilor sale, contrasta cu peisajul aristocratic, nu însă şi cu gîndurile lui Pierre, care-şi zicea că, la urma urmei, oamenii par numai foarte diferiţi, dar cînd te uiţi mai bine, vezi că sînt toţi o apă.

— Tatăl ei, al Blanchei, era un bărbat foarte bine, o fire cam slabă... Moştenise fabrica... o avea de la socru-său, care o întemeiase... În sfîrşit, se descurca. Nu era un patron rău. Nimic de zis. Noi, muncitorii, ţineam la el. Dar se făcea acolo risipă mare. Te rog să observi că e ceva de neînlăturat. Nimeni nu poate să-i vină de hac. Afară numai dacă ochiul patronului veghează la toate... Nenorocirea era că nu avea pe nimeni să-l ajute. Îşi pusese nădejdea în fiul său. Dar, ţi-ai găsit !... Şi uite-aşa, încetul cu încetul, am devenit cineva în fabrică...

Tăcerea era plină de gîze zbîrnîitoare şi de amintirea cărţilor de morală practică ce-i fuseseră date odinioară lui Pierre, copil, să le citească. Povestea muncitorului ajuns patron îi amintea de bancherul Laffitte, de începuturile acestuia şi de alte istorii înălţătoare. Să urci pe scara socială nu i se părea un ideal. De altfel, în chip cu totul platonic, se gîndi că simpatia lui mergea spre cei care coborau, spre declasaţi... Spuse ceva ca să umple tăcerea :

— E curios cînd te gîndeşti cum trec oamenii dintr-o situaţie într-alta... Sînt unii care urcă, alţii care coboară... Şi cu toate acestea, nu e ca pe-o scară, nu se întîlnesc...

— Mă rog ?

— Nimic... Voiam să spun... că noi ne închipuim în mod superficial societatea ca şi cum ar fi alcătuită din compartimente bine separate, ermetice... cînd colo, oamenii trec dintr-un compartiment într-altul, e un du-te-vino între ele... nu există într-adevăr clase...

— Într-o privinţă, ceea ce spui e adevărat, în cealaltă însă... Dumneata îţi zici că nu există clase pentru că ai trăit întot

deauna în aceeași clasă... Bagă de seamă că eu n-am fost niciodată socialist, nici chiar pe vremuri. Nu. Dar am fost muncitor. Așa încît cunosc toate minciunile. Cele care se spun sus și cele care se spun jos. Vrînd-nevrînd, văd astăzi lucrurile altfel. Cusurul patronilor, de obicei, e că dînșii le-au văzut altfel chiar dintru început. Tot așa și muncitorii. Nu cunosc decît o singură parte a lucrurilor. La început am fost și eu ca dînșii. Abia după aceea am comparat. Am înțeles. Mi-am schimbat părerea. O recunosc. Și uite că am strîns avere. Nu-i așa, muntele de colo, văzut de aici, se înalță în pantă lină cu copacii, dar am fost și în partea cealaltă, spre Virieu, ei bine, cînd te uiți de-acolo, muntele se înalță drept, și-i numai stîncă... e ceea ce-ți spuneam... Acum sînt aici... Depinde de unde privești lucrurile...

Ciudat lucru : Pierre, căruia puțin îi păsa de muncitorii domnului Pailleron, se simțea de partea lor, împotriva patronului. Omul acesta trebuie să fie un hoțoman, își zise el ; ieșit din nimic, și acum e putred de bogat. În sinea lui, Pierre avea din capul locului o părere binevoitoare despre oamenii care se ruinează. Un burghez ca oricare altul, acest Pailleron. Ba, mai rău ca altul, pentru că-i proaspăt ajuns. Știe oricine că nu se află burghez mai rău ca muncitorul îmbogățit. Pierre ar fi zis chiar, în ciuda contradicției aparente, cu totul aparente, că nu se află burghez mai rău ca fostul muncitor. Ah, femeia aceasta așa de fină, așa de drăguță, nu merita un soț ca ăsta...

— Uite cum stau lucrurile în familia soției mele, domnule Mercadier. Niște oameni care nu știau că pămîntul e rotund, acum în pragul veacului XX. Așa că aveau nevoie de-un sînge proaspăt, și de unde ai fi vrut să-l ia ? Un sînge proaspăt. Numai la uzină îl găsești. Niște tipi ca mine. Dacă-s deștepți, se vor cățăra sus... Ăștia, mă-nțelegi, cunosc fabrica cu de-amănuntul... Și să nu crezi că cumnatu-meu era o pușlama... Să-l fi crescut altfel... Dar ce vrei, pentru un tînăr, banii, femeile, viața asta ușoară, e-o ispită... și nu era tocmai ceea ce se cheamă un muieratic... Nu-l trăgea inima la treabă... Ar fi lăsat totul baltă... Lyonul e un oraș unde trebuie să ai cap, nu glumă... Ai să-mi spui că nu e Parisul... În sfîrșit, cînd s-a omorît avea douăzeci și șase de ani, dacă se poate ceva mai jalnic, și asta a stîrnit vîlvă din pricina doamnei care era amestecată, iar maică-sa nu și-a mai venit în fire de-atunci. Afacerile au început să meargă prost, patronului nu-i mai ardea de fabrică.

Eu ajunsesem între timp contramaistru, și-mi dădeam seama că, dacă nu ia cineva frînele în mînă, cu hotărîre, totul avea să se ducă de rîpă...

Istoria era prea încîlcită pentru Mercadier. Ernest Pailleron povestea fără să povestească. Mulți sînt așa : cred întotdeauna că cei cărora le vorbesc au aflat dinainte esențialul, și atunci nu se mai ocupă decît de amănunte. Pentru Pierre, ceea ce se desprindea din povestea dezlînată a acestei vieți era tocmai contrariul învățăturii pe care Pailleron voia s-o tragă din ea. Pe profesor nu-l prea înduioșa poezia contramaistrului care s-a însurat cu fata patronului. Ceea ce-l izbea pe dînsul era că regăsește în spatele interlocutorului său chipurile patetice și necunoscute ale celor ce, fatal, se duseseră la fund, luați de vîrtejul dezagregării care bîntuie lumea. Cînd ții un obiect în mînă, îți vine uneori pofta de a-i da drumul, ca să vezi cioburile în care se va desface spărgîndu-se, ca să auzi zgomotul acestei mici catastrofe. E mai răspîndită decît se crede această perversitate, n-aș zice a oamenilor bogați, pentru că nu de dînșii e vorba, ci a elitelor. O găsești în toate familiile, și asta nu lipsise nici printre verii Mercadier, bunăoară acel Blaise d'Ambérieux, fratele Paulettei... Pierre zîmbi, gîndindu-se ce năbădăi ar apuca-o pe nevastă-sa dacă ar ști că el găsește oarecare poezie în fuga de acasă a lui Blaise...

— Ei, sper că ați avut ce vorbi, spuse Blanche.

Se apropia cu Paulette, ținîndu-se amîndouă de mijloc.

XXVI

STRANIE FATĂ E YVONNE ! Spune într-una la poveşti. Suzanne nu e ca dînsa. Mult mai tăcută. N-au același fel de imaginație. În jurul Yvonnei se înfiripă o lume feerică. Aceasta o ajută să îndure multe. De pildă, faptul că e invitată de doamna Pailleron, și că o face să simtă asta. Familia Yvonnei nu are para chioară. Tatăl ei a murit, maică-sa munceşte. Yvonne e într-o clasă cu Suzanne. Firește, sînt bune prietene,

dar e curios cum nu se pot suferi între ele, prietenele ! La băieți nu vezi una ca asta.

Așa că Yvonne iese din orice încurcătură făcînd pe Uah-Uah : îți spune că a găsit ierburi magice, nasturi de pantalon care-ți poartă noroc, forfecuțe vrăjite... ceilalți le iau drept bune, știind că așa e jocul, și uită să mai întrebe alte amănunte. Vei ajunge în ghearele căpcăunului, dacă n-ai numărat toate pietricelele strînse în grămada cea mare din dosul coteților de păsări, înainte ca soarele să se culce cu tichia lui de bumbac...

— De cînd, mă rog, are soarele o tichie de bumbac ?

— Nu are, își pune una cînd se culcă...

...Așadar, dacă n-ai numărat pietricelele, și nu de mîntuială, ci ceea ce se cheamă numărat, ei, atunci, s-a zis cu tine, căpcăunii pregătesc sosul cu care te vor mînca. Și să vezi cum se face sosul după o rețetă năsoocită de muma-pădurii !

Pui înainte de toate untdelemn, oțet bineînțeles, dar și un piculeț de gaz, cîteva mătănii date la răzătoare, o ciozvîrtă de purceluș tăiat viu, niște lacrimi de brutăreasă... da, așa cum ați auzit, de brutăreasă... Apoi lași totul să fiarbă. Aici e aici : să dea în clocot.

Ea, Yvonne, e mai iute de picior ca Suzanne. Așa că Suzanne rămîne în urmă. Tăticul și doamna Pailleron, ale căror glasuri se aud din spate, vin agale. Acum Yvonne e singură pe cîmp, cu prințul ei.

— De ce îmi spui prințul tău, Yvonne ?

— Uite-așa, de nimic... pentru că în povești fetele iubesc întotdeauna prinți... Casa noastră e sărăcăcioasă : dă-mi un palat...

Și se pornește să descrie palatul. E un palat comic, tot numa-n oglinzi în care poți să dai cu tifla și să te strîmbi cît pofțești. Nu-i chip să deosebești oglinzile de locurile goale. Vorbești cu cineva în dreapta — și pac, iată-l în stînga !

— Ai să-mi cînți la pian, Yvonne ?

— În palat ? Acolo ai să crezi că mîna stîngă e piciorul drept, îți închipui cum vine asta...

— Nu mai faci pe Uah-Uah cu mine... Aș vrea să-mi cînți ca deunăzi...

Yvonne surîde. Îi place să cînte la pian, în privința asta i-a luat-o înainte Suzannei. „O, izbucnește ea deodată, ia te uită ce floare frumoasă !“ Și iat-o salutînd floarea, făcîndu-i o reverență. Una foarte albă printre spicele de grîu.

— Foarte amabil din partea dumitale, cucoană Floare, de a fi aşa de drăgălaşă. Am s-o spun fiului regelui...

— Sînt nişte zorele, spune Pascal.

Yvonne se supără, roşie ca focul :

— Zorele, nu zău, de unde-ai mai scos-o ? Auzi, zorele ! E o volbură ! O volbură !

Îi place grozav cuvîntul. Pascal încearcă să-i arate că el are dreptate : sînt zorele, ce mai încolo... Dar îşi dă seama că e mai bine s-o lase baltă ; ar putea să iasă din asta o ceartă. „Eu, ţiu să fie o volbură !" strigă Yvonne. Ei, fie : dacă aşa vrea dînsa. Cu glasul scăzut, însă, repetă pentru sine : *zorele, zorele, zorele...* şi, cu gînd să se răzbune, calcă alene într-adins, pentru ca Suzanne să-i poată ajunge din urmă. E furioasă Suzanne. „Ce v-a apucat să alergaţi aşa ? Mămica şi domnul Mercadier nu reuşesc să se ţină după voi."

În legătură cu asta, îşi iese din sărite, se tot uită îndărăt, îşi trage ciorapii, îşi muşcă buzele.

— Ei şi ? face Pascal. Ce este ? Nu se vor rătăci !

— Nu, dar vor întîrzia la masă şi nu e politicos faţă de mama ta.

— Mama mea ? Mama mea ? sare cu gura Pascal. Mai întîi las-o în pace pe mămica, şi apoi, n-avea decît să iasă şi dînsa la plimbare ca toată lumea. Treaba ei, dacă-i place să lenevească...

— Pascal, îl întrerupse Yvonne, vorbeşti de parcă ai fi un terchea-berchea...

— Şi ce-i aia un terchea-berchea ?

— E un Uah-Uah bărbat, dacă vrei să ştii...

Şi supărarea se risipeşte cu ajutorul lui Uah-Uah. Ba Yvonne merge chiar pînă acolo cu amabilitatea încît culege flori pentru Suzanne. I le întinde zicînd :

— Na, uite nişte zorele pentru tine !

Suzanne se miră. Sînt margarete : „De ce zici că sînt zorele ?" Yvonne înalţă din umeri : „Ca să-i fac plăcere prinţului Terchea-Berchea, el la toate le spune zorele : aşteptaţi-mă o clipă să-mi leg zorelele la... Nu ştiu cît e ceasul, mi-am uitat zoreaua..."

— Tîmpită mai eşti, Uah-Uah !

— Eu ? Eu nu pretind că margaretele astea sînt zorele, eu spun că-s nişte maci roşii ! Fiecare cu trăsnaia lui !

Suzanne nu mai ascultă. Se întoarce, îşi duce palma la ochi şi-şi caută părinţii, strigînd : „*Mother ! Mother darling !*"

Ca şi cum *maman* în franţuzeşte nu s-ar fi putut auzi de mai departe !

Cînd se întorc la castel, doamna Pailleron îi ceartă :

— Ce v-a apucat să goniţi de nu mai putea nimeni să v-ajungă ?

— Vezi, ce-ţi spuneam eu, o dojeneşte Suzanne pe Yvonne, bătînd din picior.

Se simte în acelaşi timp uşurată de un gînd ruşinos ce încolţise în mintea ei. Apucă pe neaşteptate mîna mamei sale şi o sărută. Ciudat copil ! Blanche îşi priveşte fata cu un fel de duioşie, iar Pascal se întreabă ce comedie or fi jucînd amîndouă.

Tăticul, el nu mai aude cînd i se vorbeşte. E cu capul în nori. Nici nu şi-a aruncat privirea în gazetă să vadă cota Bursei, cînd s-a întors de la plimbare. Îşi potriveşte mai des barba cu foarfeca, ba se şi parfumează niţel, nu ştiu cu ce.

Paulette a observat asta, şi i-a spus-o : „Zău aşa, dragă, ce ferchez mi te-ai făcut ! Nici nu-mi vine a crede !"

XXVII

MAI ÎNTÎI, ERA ceea ce Pailleron spusese. Apoi, ceea ce nu spusese. Pentru dînsul esenţialul rămînea ascensiunea sa socială, iar Blanche nu era decît dovada că izbutise. Pe Mercadier însă ceea ce-l interesa înainte de toate era această enigmă : cum s-or fi petrecut lucrurile între dînşii, între Ernest Pailleron şi Blanche ? Încerca să-şi reprezinte asta. Nu reuşea.

Fără îndoială, Pailleron îi apăruse ca salvatorul fabricii. Fără îndoială. Asta nu explica însă nimic.

Nu-şi închipuia lucrul cel mai simplu, cel mai de necrezut, cum de fusese atrasă tînăra fată de acest bărbat energic şi hotărît, aşa de deosebit de ai săi, de un tată istovit, de acel frate secerat de furtună. Nu-şi putea închipui cum, şi cine-ar fi putut să i-o spună ? În nici un caz Blanche, mai ales Blanche, grozav de dornică să-şi păstreze misterul, ca să-i placă mai mult, şi lăsînd să-i scape, cu şiretenie, cuvinte care să întreţină în jurul trecutului ei orice legendă, orice roman.

Aşa se întîlnesc întotdeauna două făpturi care aduc cu ele şansa ameţitoare de a nu şti nimic una despre trecutul celeilalte. Ce ispită le încearcă atunci pe fiecare din ele de a retuşa o existenţă care se desfăşurase cum a putut, iar nu cum au voit ! Blanche nu mintea, dar îl lăsa pe Pierre să se înşele singur. Ea insinua, iar el, firește, culegea frunzele acestea împrăştiate, înmănunchea luminile acestea amăgitoare.

Pierre îşi vîrîse în cap că ar mai fi fost un bărbat în viaţa ei, o dramă neştiută, şi că Pailleron se folosise de asta, împrumutîndu-şi numele ca o mască socială menită să acopere o greşeală... în sfîrşit, îşi închipuise orice în afară de adevăr. Fără să-şi dea bine seama, Blanche simţea că el n-ar fi înţeles niciodată acest adevăr, pentru că Pierre era o fire cu totul deosebită de a lui Ernest, şi ceea ce făcea măreţia unuia rămînea un tărîm nepătruns pentru celălalt.

Astăzi, cînd avea cîţiva ani mai mult, un cămin, o fată, Blanche începea să iubească în Pierre ceea ce i se părea că descoperă la dînsul, pornirea de a nimici, de a tăgădui valorile în care ea crezuse pînă atunci. În fond, se răzbuna pe soţul ei, pe decăderea socială la care el o adusese şi împotriva căreia nu se răzvrătise niciodată. Vedea în Pierre un individualism neîmblînzit. Pînă la refuzul de a-şi pleca urechea la politică, un principiu de la care Mercadier nu voia să se abată. Era un avantaj asupra lui Pailleron, ca şi acela de a nu fuma trabuce. Ah, ce-i mai împuiase capul, Ernest, cu flecărelile lui politice ! La început, nu pricepuse nimic din toate acestea. Blanche nu era la prima ei răzbunare. Numai că sînt unele lucruri care nu-s niciodată răzbunate de-a binelea.

Zilele treceau cum nu trec decît în lunile de vacanţă. Se apropia Sfînta Maria Mare. Domnul de Sainteville ţinuse să se facă o petrecere în pădure. Nişte vagi ruine ale unei mănăstiri dădeau pretextul excursiei. Luară bricul, aşa cum fusese hotărît, cu doi cai din grajdul arendaşului. Un argat de pe moşie mîna acest echipaj. Petrecură o zi minunată, foarte veselă, foarte însufleţită, dacă nu punem la socoteală cearta ce se iscase între Pascal şi Suzanne, udată de cîteva lacrimi.

— Ce păcat că am făcut excursia în timpul săptămînii ! spuse la întoarcere doamna Pailleron. Ernest s-ar fi bucurat aşa de mult !

Paulette murmură, strîngîndu-şi buzele :

— Nu mă îndoiesc.

Tocmai atunci sosi la Sainteville doamna d'Ambérieux. Nu arăta bine, prea roşie la faţă, şi cu picioarele umflate. Ceea ce o sili pe Paulette, care nu putea s-o lase tot timpul singură, să rămînă la castel cu dînsa.

— N-o mai vedem pe doamna Mercadier, de cînd maică-sa e aici ! se plîngea Blanche. Nu mai iese la plimbare... E trist, şi apoi... fără să te jignesc, scumpe domnule, o femeie nu se poate lipsi de societatea femeilor.

— Credeţi ? se obrăznici Pascal, care aduna ciuperci.

Taică-său pufni de rîs, îl lovi uşor cu palma pe cap şi-i zise : „Ai face mai bine să te împaci cu domnişoara Suzanne decît să te bagi în conversaţia persoanelor mari !" Se ciorovăiseră într-adevăr din nou, dar Pascal nu-i spusese lui taică-său din ce se luaseră. Suzanne făcuse o criză de nervi, pentru că mamă-sa o gonise de sub umbrar, unde se tot învîrtea fără motiv, stînjenind conversaţia ei cu Pierre Mercadier. Atunci, Pascal sărise în ajutorul doamnei Pailleron şi-i spusese Suzannei fără înconjur : „Şi dacă mămică-ta vrea să rămînă singură cu tăticul meu ? Nu cumva îi chemi să meargă cu noi în pod, hai ?"

Asta stîrnise în Suzanne o furie năprasnică. I-ar fi scos ochii acestui mucos rău crescut. Îl maimuţări : *Tăticul meu, tăticul meu, tăticul meu...* Puşti idiot ! Bine, Suzanne, n-am să mă mai ascund cu tine. Şi dispărea înadins cu Yvonne.

La cincisprezece august, ziua Adormirii Maicii Domnului, cînd doamna d'Ambérieux, pe care frate-său o dusese în trăsură la Buloz să asculte slujba, văzu că nimeni din familia Pailleron nu merge la biserică, nici chiar copiii, se răsti la unchiul Pascal, luîndu-l la rost. Cînd îţi dai casa cu chirie, ce naiba, iei mai întîi informaţii, să ştii cu cine ai de-a face !

— Dar le-am luat, Marie, zău, le-am luat... Informaţiile erau cum nu se poate mai bune, crede-mă... sînt oameni cu stare, care au de unde plăti !

— Pascal, eşti un zevzec ! Parcă de asta e vorba. Dar cum îţi bagi tu în casă nişte oameni fără moralitate, fără Dumnezeu ? Pe care îi pui în contact cu ai tăi, cu nepoată-ta, cu copiii...

La întoarcere, trăsurica trecuse chiar pe lîngă doamna Mercadier şi cei doi copii. Era un soare cumplit, şi Jockey alerga spre umbra parcului.

— Crede-mă, spuse unchiul, prea le vezi pe toate în negru... Sînt oameni foarte cuviincioşi... Nu se trag din coapsa lui Ju-

piter, e adevărat, dar... doamna Pailleron e dintr-o familie tare cumsecade...

— Nu se prea vede. Mutra ei nu-mi place. Unde a fost crescută ? Să nu meargă la biserică de Sfînta Maria Mare !

— Mda, mda... ştiu... dar, la urma urmei, asta e-o afacere între ea şi Dumnezeu... Dacă nu crede...

— Ei, nu, zău, frate dragă ! Ştii că-mi placi ! Auzi colo, afacere între ea şi Dumnezeu ! Ea, domnule, n-are decît să se poarte ca toată lumea : te duci la biserică, asculţi cuminte slujba, te aşezi, te ridici cînd trebuie... Nimeni nu ştie la ce ţi-e capul !

— Bine, Marie, găseşti că-i mai frumos aşa ? Oricum, asta cam aduce a profanare !

— Nu te sfătuiesc să vorbeşti de lucrurile acestea, Pascal, pentru că şi tu...

— A, eu... eu... Mai întîi că eu reprezint familia, castelul, tradiţiile respectabile... aşa că...

— Dar aceşti Pailleron nu locuiesc oare în castel ? Ce-or fi gîndind ţăranii !

— Exagerezi...

— Exagerez ? A, vra să zică exagerez ! Şi pesemne pentru că eu exagerez soţul fetei mele o lasă să umble singură pe şosea... şi nu era lîngă dînsa la liturghie...

— Ştii doar bine că Pierre nu se duce la biserică.

— A fost întotdeauna de Sfînta Maria Mare ! Acum a lipsit întîia oară de cînd s-a însurat. Nu mai face „nu" din cap, că mă scoţi din sărite. Ştiu eu ce spun ! Să nu se ducă la biserică de Sfînta Maria Mare ! Firește că s-o fi molipsit şi el, şi apoi, se ţine toată ziua de femeia asta...

Domnul de Sainteville voia să treacă peste ultimele cuvinte. Lăsă frîiele mai slobod : şoseaua suia acum spre castel pe sub copaci, şi Jockey nu mai gonea aşa de sprinten.

— Haide, Marie, urmă unchiul Pascal, nu te mai frămînta aşa... Gîndeşte-te la petrecerea de astă-seară... avem masă mare...

— Astă-seară ? Masă mare ? se miră bătrîna, îmblînzită pe neaşteptate şi prefăcîndu-se că habar n-are despre ce-i vorba.

Contele avu un surîs în colţul buzelor. O cunoştea el bine pe soră-sa. Ghicea după tonul ei nepăsător că lovise în plin şi că mînia i se topise, lăsînd loc unei bucurii naive, care voia să rămînă ascunsă.

— Ei, cum, doar e cincisprezece august... onomastica ta !

— Onomastica mea ! Ia te uită, nici prin minte nu-mi trecea. Drăguț din partea voastră că n-ați uitat. Ați pregătit o masă ?

Domnul de Sainteville o privi cu șiretenie. Cînd te gîndești că, în privința asta, nu s-a schimbat nici cu atîtica din anii copilăriei ! O revedea tinerică de tot, prefăcîndu-se, ca și acum, mirată că a sosit cincisprezece august. Ce mult îi plăcea onomastica ei ! Se bucura în fiecare an așteptînd-o cu luni de zile înainte. O plăcere copilărească, dar atît de adîncă ! Era ca o prelungire a vieții sale, o întoarcere la bucuriile vieții de odinioară... Își revedea tatăl... apoi soțul... Domnul de Sainteville o înțelegea, se simțea înduioșat ; se ciorovăiau întotdeauna între dînșii, dar o iubea mult pe Marie, soră-sa mai mare.

— Onomastica mea ! repetă ea.

Era puțintel aplecată într-o parte cu umbrela ei de mătase de-un roșu mohorît deschisă pe umăr. Adăugă, încrețindu-și ochii :

— Dar, cel puțin, o vom petrece în familie... numai între noi... fără străinii aceștia...

— Mda... mda... mormăi frate-său.

Se gîndea însă că după dineu s-ar putea lua cafeaua pe terasă cu doamna Pailleron... în sfîrșit, cu soții Pailleron.

Copiii se vor juca împreună. Cît despre el, ar fi vrut să vorbească cu Blanche, să-i spună să fie atentă, și nu îndrăznea, dar cînd se va lăsa seara, în liniștea de pe terasă, poate că-și va lua inima în dinți...

— Oricum, exclamă doamna d'Ambérieux închizînd umbrela, poți să spui ce vrei, dar ginerele meu putea să meargă la biserică de Sfînta Maria !

XXVIII

AVUSESERĂ LA CINĂ un vin spumos de Asti și niște șarlote ca desert. E nemaipomenit ce gălăgioasă putea fi Jeanne ! Lui Pascal trebuiseră să-i spună de patru ori să nu-și mai pună coatele pe masă. Unchiul le cîntase un cîntec îndrăgit de mam' mare pe cînd era fată. Mămica purta o rochie cu mîneci scurte și o mulțime de volănașe din tul gălbui, cu și-

returi negre. O seară veselă și totodată solemnă. Masa de ziua onomastică a doamnei d'Ambérieux era întotdeauna o ceremonie. Mam' mare făcea daruri nepoților, în loc să primească dînsa : s-a întors lumea pe dos. În anul acesta îi dăduse Jeannei o mică trusă pentru a învăța să coase, cu forfecuțe care tăiau de-adevăratelea, iar lui Pascal o cărticică : *Pilda Domnului Nostru Isus Hristos,* legată în marochin negru.

Toată voioșia pieri după șarlotă, cînd tăticul se ridică și spuse : „Pe mine vă rog să mă scuzați, am promis soților Paillerон să iau cafeaua cu ei..." Trăsnetul să fi căzut în sufragerie, și comesenii n-ar fi îngălbenit așa. „Aoleu !" făcu în sinea lui Pascal, și-și zise că taică-său se cam întrece cu gluma. Domnul de Sainteville nu se prea sinchisea de asta, dar o știa pe soră-sa, și nu se mira de ceea ce urmă :

— Ascultă, ginere, spuse doamna d'Ambérieux, ridicîndu-se pe bietele ei picioare betegite, ți-ai pierdut orice respect de tine însuți ?

Pierre Mercadier se răsuci, gata s-o ia din loc, în surtucul de dril bej, cam prea strîmt, căci intrase la spălat. Ajunsese aproape de ușă ; era încă ziuă afară, și prin fereastră venea o palidă lumină trandafirie, care-i punea niște pete pe haine de parcă ar fi mîncat zmeură. Vocea schimbată a soacrei sale îl mirase, dar întrebă : „De ce ?" cu atîta îndîrjire încît dădu impresia înșelătoare că aștepta scena, ba chiar o dorea.

— Pierre, exclamă Paulette, să nu țipi ! E ziua mamei !

— Dar maică-ta a început, Paulette...

Era prea de tot. Doamna d'Ambérieux se sprijini cu mîna de umărul fratelui său, așezat în dreapta ei, și care se întorsese spre dînsa. Se porni iar, cu un fel de turbare în care se amestecau toate dezamăgirile vieții sale, văduvia, fuga de acasă a fiului, căsătoria Paulettei cu un bărbat mai prejos de rangul ei și disprețul pentru această fiică fără temperament :

— Domnule Mercadier, nu mă așteptam să văd așa ceva tocmai aici, în casa familiei mele... Fără rușine, fără nici o considerație pentru biata mea fiică...

Îi tremura glasul, înecat de furie și de lacrimi.

— Ei, asta-i acum, spuse unchiul, zău dacă mai pricep ceva...

Aici doamna d'Ambérieux, în culmea indignării, ridică tonul :

— Ești un nerușinat, domnule, un nerușinat ! Știi foarte bine ce vreau să spun ! Hai, du-te de-o întîlnește pe muierea aceea

căci de căminul tău puțin îți pasă, iar naivitatea de necrezut a soției tale îți dă voie s-o faci de rîsul lumii !

— Mamă ! Ce tot spui ?

Acum era rîndul Paulettei. Unchiul își ridică la cer brațele neputincioase, și cei doi bărbați se priviră foarte plictisiți. Oricît de greu pricepea, Paulette nu putea să se înșele. Auzise bine. Izbucni, cu pieptul zvîcnind de toată neliniștea ereditară a femeilor :

— Pierre, e adevărat ? Spune, nu-i așa că nu e adevărat ? Mămica se înșeală !

Caraghiozlîcul acestei scene îl înmărmuri pe Pierre pînă într-atît încît nu se simți în stare să rostească măcar o vorbă care ar fi putut potoli lucrurile. Se mulțumi să înalțe din umeri. Pentru tot aurul din lume n-ar fi renunțat : voia să meargă s-o vadă pe Blanche și se va duce s-o vadă.

Paulette începu atunci să plîngă și-și ascunse obrazul în palme. Micuța Jeanne, înspăimîntată, alergă la dînsa, și se vîrî în fusta ei, țipînd. Pascal privea mut această scenă.

— În fața copiilor ! În fața copiilor ! urlă doamna d'Ambérieux, tocmai ea care stîrnise în fața copiilor acest tărăboi, cu acea inconsecvență de la care nu se dădea îndărăt niciodată. Și idioată trebuie să fii, biata mea Paulette, de n-ai văzut mai devreme ce se întîmplă aici ! Doar e ceva care sare în ochi ! Nici nu se ascund, scîrbele, iar soțul pesemne că n-are nimic împotrivă ! Ah, frumoasă lume, n-am ce zice, frumoasă lume !

Aici, Pierre își pierdu răbdarea.

— Scuză-mă, mamă soacră, rosti pe-un ton ce se voia batjocoritor, dar sînt într-adevăr de față și copiii... iar fereastra e deschisă... Fă-mi deci plăcerea de a înceta cu țipetele și prostiile astea, pe care le pun în seama vinișorului spumos, pentru că sînt băiat bun...

— Asta-i culmea ! țipă mai tare ca niciodată doamna d'Ambérieux. Pe monstru nu-l interesează decît să nu se audă strigătele, pentru că sînt ăia pe-afară ! Fiică-mea plînge, iar ginerele meu nu se gîndește decît la ticăloasa lui !

— Ajunge ! (De astă dată și Pierre urla.) Paulette, trimite-i pe copii la culcare...

În această clipă mam'mare atinse sublimul.

— La culcare ? Copiii ? În seara onomasticii mele ? Niciodată !

Se ridicase ca o cloșcă.

— Lasă şi tu să treacă vijelia, îşi sfătui nepotul cu jumătate glas domnul de Sainteville.

Doamna d'Ambérieux îl auzi şi-şi întoarse furia împotriva lui.

— Vijelia ! Vijelia ! ţipă ea. Iei apărarea acestui domn şi acestei cocote !

— Îţi interzic s-o insulţi pe doamna Pailleron, rosti hotărît Pierre, simţind că-i sare mustarul.

— Aşadar e-adevărat ? gemu Paulette. A spus-o chiar el. Doamne, cît sînt de nenorocită !

Această logică feminină îl întărîtă pe Mercadier. Spuse doar atît, stăpînindu-şi mînia :

— Nu ştiu care dintre voi e cea mai idioată şi mai nebună... Dar voi face cum îmi place !

Ieşi, trîntind uşa. Paulette se întoarse atunci spre maică-sa .

— Dar, în sfîrşit, e oare posibil, mămico ? Ce ştii ?

Întrebarea avu darul de-a o îndîrji pe bătrîna doamnă, care, roşie la faţă cum era, se lăsă în scaun gîfîind, şi-şi pipăi picioarele suferinde, fără să poată scoate o vorbă.

— Haide, zău, isprăviţi odată ! zise unchiul pentru a-şi potoli familia.

De cum îşi veni în fire, doamna d'Ambérieux răbufni din nou. De data asta îşi vărsa focul pe capul fiicei sale :

— Imbecilă ! Idioata idioatelor ! Oarbă şi proastă ce eşti ? Cum de n-ai văzut ? Sub nasul tău... sub nasul tău... Aoleu, dacă aş fi fost ca tine cu taică-tău ! Dar era cel puţin un bărbat frumos, nu te lua rîsul cînd îl vedeai făcînd curte unei femei ! Pe cînd puşlamaua de bărbatu-său... uite, mi-e ruşine pentru tine ! Să nu fii în stare să stăpîneşti un băiat de prăvălie ca ăsta ! Eşti oare o femeie sau nu ?

Dacă Paulette era atît de tulburată de descoperirea nefericirii sale conjugale încît să nu ia în seamă insultele care n-o priveau, simţi însă ca o împunsătură dureroasă expresia „băiat de prăvălie", într-adevăr de neiertat.

Se iscă din asta o discuţie încîlcită între ele, întretăiată de lacrimile Paulettei, în timp ce domnul de Sainteville se silea să scoată de acolo copiii care nu voiau să meargă la culcare. Deodată, doamna d'Ambérieux îşi dădu seama de încercările fratelui său şi sări cu gura la el :

— Vra să zică, tot aşa cum te ştiam ai rămas ? Nu pot suferi scepticismul acesta în jurul meu !

— Dar, Marie...

— Da, da, înțeleg ce-i în capul tău, fără să mi-o spui ! Cît despre copiii ăștia, vor rămîne aici ! Nu veți merge la culcare, scumpii mei... Este sau nu este ziua mea ? Și au mai rămas șarlote, și-un pic de vin !

XXIX

PAULETTE ERA AȘA de departe de a se gîndi la una ca asta, încît descoperirea o zdruncinase ca pe o fetiță neștiutoare. Nu era geloasă, îi lipsea imaginația.

În prima clipă, luată pe neașteptate, privise bineînțeles această întîmplare ca o groaznică nenorocire. Nu era de loc pregătită pentru o asemenea situație, așa că nu-i opuse decît niște izbucniri necugetate, iar lacrimile veniră pe urmă, dureroasele lacrimi fierbinți, care însoțesc sentimentul nedreptății.

Atunci, încetul cu încetul, din ce în ce mai mult, încercă alt sentiment, care-și trăgea vlaga din această deznădejde : un fel de moleșeală stîrnită de durere, un fel de bucurie tristă a suferinței. Nu vreau să spun că Paulette se grozăvea cu nenorocirea ei, asta n-ar fi drept, și totuși chiar așa era, dînd oarecum acestei nenorociri și o semnificație morală, căci suferea într-adevăr, o suferință aproape la fel cu cea îndurată cînd își pierduse fetița, și se simțea copleșită de o mare mîhnire, ca pe vremea cînd se afla la mănăstire.

Cît ținu sfîrșitul acestei absurde și jalnice mese, cu copiii tăcuți, cu contele care nu mai știa pe ce lume se află, și maică-sa tiranică, disprețuitoare, cu sfaturile, văicărelile și furiile ei, Paulette se lăsă năpădită de tristețe și amărăciune, fără să-și pună întrebarea care-i veni mai tîrziu.

Pentru ce era așa de groaznic ceea ce i se întîmplase ? Pentru că Pierre avea o amantă... Ei și ? Curios lucru ! Degeaba îți spui : „Ei și ?", asta rămîne, asta te rîcîie, asta doare. Umilită ? Da. Poate că asta durea mai rău... Voia să creadă că ceea ce simțea se chema umilință. Dar dacă era altceva ? Toată viața ei se bizuia pe Pierre, pe o încredere nesăbuită în el. Paulette nu-și zicea încă în sinea ei : *De ce să-mi facă asta, dar ce, eu îl înșel ?* Era o idee care avea să-i vină a doua zi. În prima seară,

grozăvia stătea în altceva. Exista între Paulette şi realitate o uriaşă grămadă de anecdote, toate romanele, adulterele celebre ale Istoriei, lumea ideilor moştenite de-a gata... Imaginile de batjocură crîncenă legate de poveştile cu soţi înşelaţi... N-avea de unde să ştie că pentru ea Pierre e un străin, nu putea să ştie că, de fapt, nu suferea. Aşa că suferea. Partea afurisită era că într-adevăr nu putea să-şi închipuie nimic. Ce se petrecuse, cum ? Între Pierre şi această Blanche... Nu izbutea să alăture cele două imagini, să-şi închipuie raporturile lor. Se afla în faţa acestui lucru ca şi cum n-ar fi avut trei copii şi aproape cincisprezece ani de căsnicie. Era un fel de orbire absurdă, cum e cea a mamelor cărora nu le vine a crede niciodată că fiul lor a ajuns un bărbat.

Prin fereastră putea să zărească sub copacii terasei gămăliile de aur ale ţigărilor aprinse, iar rîsul doamnei Pailleron ajungea pînă la ea, amestecat cu larma nedesluşită a unor glasuri depărtate. Şi Pierre ăsta care nu mai venea. Parcă plecase de-o veşnice. De altminteri, era mai bine aşa. Se temea de întoarcerea lui, şi se codea fără să se poată hotărî ce să-i spună, asta sau mai curînd asta, şi cum să se poarte cu el. Dumnezeule, ce încurcătură ! Îşi frîngea mîinile, umbla de colo-colo prin cameră, se ocupa de tot felul de fleacuri. Se apucă chiar să întărească nasturii la o cămaşă a lui.

Apoi, furioasă pe ea însuşi, îi smulse. Pierre ! Ah, cînd se gîndeşte că va trebui să rămînă închisă cu dînsul în aceeaşi cameră, în acelaşi pat !

Era o noapte foarte caldă, foarte apăsătoare, semănînd foarte mult cu lacrimile Paulettei. O noapte în care liliecii zburau la mică înălţime pe sub copaci, şi poate că unul se agăţase în părul hoaţei de Blanche, colo jos, căci se auzi un ţipăt speriat. Era o noapte amară şi întoarsă din vechi amintiri, o noapte în care gîzele nu voiau să tacă. Paulette se gîndi la maică-sa.

Cu o ură crîncenă. Cu un reproş în inimă. Ce nevoie avea bătrîna asta să vină să-şi amărască fata, s-o împiedice să trăiască, cu bazaconiile ei ? De vreme ce Paulette nu văzuse nimic, şi ce bine ar fi fost să nu vadă nimic... Cine ştie, poate că aflase totul de mult, dar se amăgea singură, pentru că nu voia să sufere.

Se simţea clocotind de ură împotriva mamei sale, cînd uşa se deschise şi doamna d'Ambérieux, în cămaşă de noapte, cu un

capot liliachiu deasupra și capul încununat de bigudiuri se ivi în prag, cu o lumînare în mînă. Venea să vadă ce se întîmplă. Dacă putea s-o ajute pe fiică-sa. Nu, nu putea s-o ajute, nu putea să facă nimic pentru dînsa. Paulette bătu din picior.

— Lasă-mă, lasă-mă, vreau să rămîn singură cu durerea mea, o dată, măcar o singură dată...

— Paulette, copila mea, nu faci bine. Uiți ce datorezi mamei tale...

— Mama mea ? Ce să zic ! Ai venit să mă chinuiești iar, să mă sileşti să gîndesc la toate acestea, să mă vîri cu nasul în ele ? Nu puteai să taci ? Nu puteai să păstrezi pentru tine mîrşăvia asta ? Ah, frumos lucru din partea unei mame ! Mămică, mămică !

Cu repeziciunea nesocotită a imboldurilor inimii, acum plîngea în brațele mamei sale, care zîmbea triumfătoare peste părul ei (haide, potolește-te, nu-i nimic...) cu acea superioritate ocrotitoare străbătută de o nuanță de dispreț, care le ținuse toată viața departe una de alta.

Doamna d'Ambérieux venise, după ce-şi făcuse rugăciunile, un examen de conştiinţă care-i arătase că purtarea ei găsea încuviințarea lui Dumnezeu, venise să-i aducă fiicei sale poveţele şi mîngîierile unei mame creştine. Dar cuvintele pregătite, demne şi cucernice, întîlniră o asemenea slăbiciune, o asemenea zăpăceală încît în această mamă se revoltă femeia...

— Eşti o cîrpă, sau ce ? Nu te înţeleg, Paulette. Hotărît, nu te înţeleg. Hotărît. Dar ştii, de loc... Cum adică ? Bărbatu-tău te înşeală, şi tu numai atît găseşti să-mi spui ? Bietu' taică-tău... În sfîrşit, nu de el e vorba... Ce mai încolo, un bărbat trebuie să ştii să-l păstrezi. Să ţi-l păzeşti. Să faci unele lucruri pentru asta... Tu, uite, mă uluieşti... Încep să cred că n-ai decît ceea ce meriți... Încep să-l înțeleg pe omul acesta... La naiba, tocmai fiică-mea s-ajungă aici ? Aşa ceva nu-mi intră în cap...

Paulette urmărea cu foarte mare greutate acest potop de cuvinte.

Reținuse doar acest lucru uimitor, că maică-sa se apucase să-l apere pe Pierre ! Asta mai lipsea ! Şi apoi, ce erau întrebările acestea pe care maică-sa i le punea în legătură cu viața lor intimă ?

— Călugărițele augustine ți-au stîrnit asemenea curiozități ?

Fată obraznică ! Fiindcă nu știa să păstreze un bărbat, era foarte firesc ca maică-sa, care, slavă Domnului, fusese o altfel de femeie, să vrea s-o ajute, s-o sfătuiască. Mai trebuia să se și priceapă la așa ceva... Doamna d'Ambérieux luase mîna fiicei sale într-a ei, vorbea în șoaptă... Stînjenită, rușinată, scoasă din sărite, Paulette se smuci de lîngă dînsa și, trîntindu-se pe pat, începu să plîngă cu fața îngropată în perne.

— Lasă-mă, mamă ! Te rog, lasă-mă ! Te urăsc ! Nu mai pot să te văd ! Nu ți-e rușine ? La vîrsta ta ! Lasă-mă...

Doamna d'Ambérieux, cu bigudiurile ei și cu lumînarea în mînă, se trase spre ușă, înfuriată de prostia Paulettei.

— Ține minte ce-ți spun, fetița mea, eu îți vreau binele... Dacă n-o crezi, atîta pagubă... Mă voi ruga pentru tine !

Și, cînd să iasă, se mai întoarse o dată :

— Dacă nu pentru tine, gîndește-te la copiii tăi !

Dispăru cu un aer măreț. Lumina scăzută în jurul Paulettei, ca la teatru, cînd un personaj iese din scenă ducînd și lampa, făcu deodată ca întîmplarea să pară mai cumplită, mai josnică, mai dureroasă. Ca ieșită din minți, Paulette își frecă verigheta ; e pătrunsă de frică. Îi este frică de întoarcerea lui Pierre.

XXX

SE IVEAU ZORILE la fereastră cînd Pierre se dădu bătut. Luptaseră toată noaptea, măsurînd camera în lung și lat, ca niște dezmetici, vorbind, vorbind fără sfîrșit, iar cînd unul își înălța glasul, cu tot năduful inimii, celălalt făcea : „ssst !" și arăta noaptea din jur, pereții groși ai casei plini de răsuflarea celor adînciți în somn, ființe gata să interpreteze strigătele, exclamațiile, suspinele amestecate cu strania încremenire a copacilor, cu căldura pe care n-o potolea întunericul.

Învinuiri, insulte, lacrimi...

Pierre refuzase la început să discute. Era mai prejos de dînsul. Apoi discutase. Discutase așa cum te dai cu capul de pereți. Discutase pînă i se tăia răsuflarea, pînă simțea că-și dă duhul. Discutase trecînd peste orice demnitate, orice judecată, orice umilință.

Unde găsea Paulette forţa de a-l hărţui pe Pierre, silindu-l ba să tăgăduiască, ba să se lepede de ceea ce tăgăduise cu jurăminte şi proteste furioase ? Nimic n-o mişca, nimic n-o mulţumea, nimic n-o potolea. Îşi sfîşia inima ca să descopere în orice lucru tot ce-i mai rău, mai inacceptabil, mai cumplit, mai infernal.

Degeaba se bătea Pierre cu pumnii în piept şi se jura că nimic nu era adevărat, degeaba îi cerea să spună tot ce ştie şi tăgăduia totul dintr-o dată, degeaba se zbătea şi se întorcea mereu la singurul argument ce i se părea temeinic şi pe care dînsa îl dădea deoparte ca pe-o batjocură : „Dar dacă-ţi spun că nu-i adevărat, că nu e amanta mea !“ În zadar făcea tot ce voia dînsa, în zadar ameninţa, se ruga, se lăsa prins în capcana vicleană : „În sfîrşit, să zicem că ar fi aşa...“ pentru ca numai-decît să-şi tragă vorba îndărăt, să se supere iar, la un moment dat era s-o şi bată, să înşire vrute şi nevrute, ca un smintit, să se aşeze pe pat şi să frămînte pernele, apoi să sară iar în picioare şi să umble de colo-colo, degeaba, nimic, nimic nu-i venea de hac.

Cînd Paulette începuse să plîngă întîia oară, o privise cu ură. Îşi spusese că nu-l duce ea cu lacrimile ; şmecheria asta nu se prinde la el. N-are decît să bocească ! N-are decît să sufere, dacă-i face plăcere ! Ochii înlăcrămaţi, batista pe care-o rupi, nimic mai uşor, lasă că le ştiu eu pe-astea. Bine, bine, dă-i înainte... Apoi însă, plînsul ei devenise de neîndurat, şi el nu putuse să-l îndure. Paulette !

De neînţeles pentru el era Paulette care plîngea cu sughiţuri. Degeaba n-o putea suferi, era totuşi acea Paulette pe care-o iubise atîta, fetiţa lui, fericirea lui... Nu, zău, te rog, nu mai plînge, nu mai plînge ! O luase în braţe, legănînd-o. Ea îl dăduse deoparte, mînioasă.

Această mică scenă clasică se repetase de mai bine de zece ori cît ţinuse noaptea. Se poticnea mereu de ea. Nu era chip să-i pună capăt. Aşa e bărbatul, prost, sentimental şi slab, de-ţi vine să ţipi.

Cît priveşte miezul problemei, se ţinea bine, Pierre.

Era o scorneală idioată, zicea. Între el şi doamna Pailleron nu fusese absolut nimic, dar, ştii, nici atîtica... Mă crezi, nu mă crezi, asta e, şi dacă nu mă crezi, n-am ce-ţi face... În sfîrşit, maică-ta ţi-a dat vreo dovadă sau măcar vreun amănunt precis ? Nu. Atunci, bătrîna asta smintită... Bine, bine, retrag

cuvîntul, nu vreau să te supăr, uite, zic maică-ta, pur şi simplu, maică-ta, dar înţelege şi tu că m-a scos din sărite cu... cu...

Paulette născocise un mic sistem ca să-i pună la încercare sinceritatea, şi nu era chip s-o scoţi din el. De vreme ce Pierre spune că femeia asta nu înseamnă nimic pentru dînsul, ei bine, e foarte simplu : n-avem decît să nu mai vorbim cu dînsa... Vom aranja în aşa fel... O vei saluta de departe pentru că e chiriaşa unchiului... atît... şi e de ajuns... Promite-mi, promite-mi. altfel nu te cred, altfel nu pot să te cred !

Dar, înţelegi, Paulette ! Aşa ceva nu se poate, n-are nici o noimă. Unde mai pui ce incomod ar fi ! Gîndeşte-te că locuim în aceeaşi casă. Sînt oameni pe care-i întîlnim la tot pasul — şi apoi, cum să le explici ? Chiar şi faţă de unchiul, ar fi o situaţie imposibilă... Şi ce rost ar avea asta din moment ce n-a fost nimic...

Paulette ţinea morţiş la sistemul ei. Zadarnice străduinţele lui Pierre de-a o face să înţeleagă, arătîndu-i prin pilde la ce situaţii absurde ar duce acest sistem. În faţa refuzului său de a-i intra în voie, Paulette se puse iar pe plîns, şi iar îşi aruncară unul altuia învinuiri, pomenind copiii, viaţa, tinereţea pierdută... O luau de la capăt, rătăceau prin nişte hăţişuri ale durerii, anii neînţelegerii arătate unul faţă de celălalt, certurile lor din trecut... O lume de gînduri nemărturisite ieşea din plînsete, ca o insulă ivită deodată din mare. Măsurau această ură adîncă şi rece, coaptă în tăcerea de toate zilele.

Îngroziţi, cei doi soţi descopereau cît de întinsă era în ei rana neştiută, grămada de ură clădită încetul cu încetul, miile de fapte inconştient dar migălos notate de fiecare, tristeţea conjugală ascunsă sub politeţe şi deprindere. Se opreau o clipă, ca doi luptători la bătaia gongului, gîfîind după ultimele lovituri pe care şi le dăduseră, abătuţi, cu ochii rătăciţi de spaimă. Ea însă, Paulette, care aşteptase cu atîta frică întoarcerea acestui soţ nesuferit, nu mai avea nevoie acum nici măcar de-un răgaz, nu mai voia nimic decît să pustiască cît mai rău viaţa acestui bărbat, acestui vrăjmaş pe care îl ajungea oboseala, o dată cu ceasurile grele, interminabile, apăsătoare ale dimineţii. Îi trebuia o victorie, fie şi una absurdă.

O victorie atît împotriva mamei sale, cît şi împotriva soţului său.

O născocise, cerînd lui Pierre să nu-i mai vorbească doamnei Pailleron, exigenţă care avea să facă poate groaznic sfîrşitul şe-

derii lor la Sainteville, dar barem ar pune pe fiecare clipă pecetea triumfului ei. Ţi-o spun, Paulette, nu mă-nvoiesc cu asta...

Te-nvoieşti, nu te-nvoieşti, dacă această femeie nu e amanta ta, atunci... Îţi spun că nu e amanta mea... Şi ce-mi dovedeşte că nu e amanta ta ? Ce-ţi dovedeşte că e amanta mea ? Dovedeşte-mi că nu e amanta ta... O, destul, mi-e lehamite !

N-am să cedez, n-am să cedez.

La ivirea zorilor cedase.

XXXI

PASCAL O ŞTERGEA prin spatele castelului cînd glasul Yvonnei îl ajunse din urmă : „Pascal !" Se codi o clipă. Făgăduise. Făgăduise să nu mai vorbească cu familia Pailleron, aşa e, dar nu şi cu Yvonne... Se întoarse deci spre dînsa, încredinţîndu-se mai întîi că mămica nu era la fereastră, şi se furişă de-a lungul balustradei de piatră acoperită cu muşchi.

— De ce nu mai vrei să te joci cu noi ? întrebă din prima clipă Yvonne.

El îşi coborî glasul :

— Vino, am să-ţi explic... Nu, nu în şopron...

O trase în parc, apucînd prin dosul izvorului, acolo unde în prima zi cînd venise anul acesta la Sainteville scrijelise cu briceagul scoarţa unui copac. Era un colţ umbros, cam umed, cu mai puţine flori acum, după ce trecuse o lună.

Sînt unele lucruri pe care crezi că le poţi explica uşor. Dar cînd trebuie să le tălmăceşti în cuvinte... Mai ales cînd nu vrei să spui tot ce ştii despre tăticul tău... Pascal îşi înfăţişa destul de nelămurit ceea ce se petrecuse. Îi era de altminteri frică să-şi facă o imagine prea limpede. Curiozitatea lui era îngrădită de pudoare. Ştia bine că mămica şi tăticul se certaseră, dar cum s-o spună Yvonnei ? Şi, fără acest amănunt esenţial, istoria asta era aşa de încurcată că n-ar fi priceput nimic.

— Nu te înţeleg, Pascal. Începi să fii şi tu un fel de Uah-Uah... În sfîrşit, ce e cu misterul ăsta ?

Făgădui tot ce-i ceru el. Să nu sufle o vorbă nimănui. Dar chiar după ce promise, pe Pascal îl treceau sudorile. Reieşea

din spusele sale că, dintr-o pricină neştiută, soţii Mercadier se supăraseră pe soţii Pailleron.

— Doamna Pailleron zice că dînsa nu înţelege nimic din istoria asta...

— Ah, încetează odată ! Cel puţin nu te ţine şi tu de trăncăneli...

— Proastă eşti ! Aşa că, ne vom vedea într-ascuns...

Yvonne era încîntată : Pascal nu va mai vorbi cu Suzanne, iar dînsa se va întîlni cu el în parc şi vor merge de acum încolo să se ascundă pe munte !

— Da, dar partea grea e s-o faci pe Suzanne să înghită dispariţia mea ceasuri întregi !

Îşi bătură capul spre a găsi o ieşire din această dificultate.

— Proşti mai sîntem ! izbucni Yvonne. Şi lecţiile mele de vacanţă ?

Asta era o idee : Yvonne se va arăta cuprinsă de o poftă nebună de lucru, va spune că vrea să-şi facă lecţiile de vacanţă, singură-singurică, fără nimeni în jurul ei. Începu să bată din palme.

— Ai să-mi cînţi ceva din Chopin pentru a-mi da de veste cînd trebuie să cobor... spuse Pascal. Te voi auzi de departe... Ai să ştii că pentru mine cînţi...

Dumnezeule, cît de romanţioase sînt toate astea ! Excitată la culme, Yvonne făcu una din strîmbăturile ei cele mai grozave. Pascal se năpusti la dînsa, ca s-o pedepsească. Se tăvăliră pe jos, în iarba şi frunzele ude.

Într-adevăr, doamna Pailleron nu înţelegea nimic din ce se întîmplase. Timp de o zi sau două îşi explicase lucrurile cum îi veneau în minte.

Dar după ce Ernest plecă, acest fel de-a se izola al Paulettei Mercadier, şi purtarea lui Pierre, plecat întotdeauna din zorii zilei în nişte excursii interminabile de unul singur, începea să pară straniu şi alarmant. Şi apoi, copiii care aveau aerul de a fi certaţi între dînşii...

„Dacă Pierre face pe îmbufnatul, îşi spuse Blanche, atîta pagubă ! Dar nevastă-sa ? Nu voi alerga totuşi după ei..." Suzanne plîngea şi rîdea dintr-un nimic, rîsul acela nestăpînit al tinerelor fete, care te pune în aşa de mare încurcătură. Se silea să nu pomenească de Pascal şi avea ochii înroşiţi. Apoi, o apucase din senin o dragoste de maică-sa, simptom foarte neliniştitor.

Yvonne folosea orice prilej ca s-o şteargă la lecţiile ei. De altminteri, Suzanne nu încerca s-o oprească. Citea cărţi şi se tot învîrtea în jurul mamei sale. Ai fi zis că, pe neaşteptate, castelul adormise în toiul verii. Nici chiar micuţa Jeanne nu se mai vedea...

— Aşadar, te-a convins ? Te lasi îmbrobodită de poveştile lui ? o întreba doamna d'Ambérieux pe fiică-sa. Pentru că nu-şi mai vorbesc, crezi că nu te-a înşelat ? La ce naiba mi-a fost capul de-am adus pe lume o asemenea mironosiţă ? Ah, are noroc domnul acesta ! Să fi fost eu...

La drept vorbind, Paulette nu credea decît pe jumătate în spusele lui Pierre. Dar îi convenea să se prefacă a-l crede ; victoria ei era astfel mai deplină, iar îndoielile mamei sale o scoteau din sărite.

— Lasă, mămică, zicea, doar nu mai am cincisprezece ani...

Pierre Mercadier nu se mai arăta. Acceptase condiţiile dictate de Paulette, dar nu făgăduise să stea la taifas cu bătrîna, cum o numea fără nici un respect pe soacră-sa. La masă îşi citea gazeta, în ciuda comentariilor doamnei d'Ambérieux. Nu aştepta desertul, ieşea din sufragerie fluierîndu-l pe Ferragus, apoi nu-l mai vedea nimeni...

Cel mai plictisit de istoria asta era domnul de Sainteville. Lui nimeni nu-i cerea să nu stea de vorbă cu chiriaşii săi : primea banii lor, aşa că... Dar în dosul storurilor trase, soră-sa pîndea să vadă cum decurge conversaţia. Găsea că zăboveşte prea mult cu doamna Pailleron.

Socotea toată povestea asta o nerozie. Nu mai era stăpîn în casa lui. Această atmosferă i se părea de nesuferit. Bombănea într-una şi, pe deasupra, îl apucase iar durerile. Trimise după doctor. Doamna d'Ambérieux îi spuse că se făcea caraghios cu doctorii lui. Era sănătos tun. Dacă-i pe asta, atunci mai curînd ea avea nevoie să se arate unui medic.

— Vrei să-l rog pe doctorul Moreau să mai treacă pe la noi ?

De astă dată izbucni în ţipete. Doctorul Moreau ! Doctorul Moreau ! Nu cumva arăt a ofticoasă ? În sfîrşit, un tărăboi grozav.

— Biata Marie a ajuns de-i sare ţandăra pentru un fleac, spuse unchiul, vorbind cu Pierre. Nu trebuie să i-o iei în nume de rău. Circulaţia sîngelui e de vină. Vezi tu, uneori femeile bătrîne n-au îmbătrînit de-a binelea... Ele nu-şi dau seama,

pioşenia le ascunde lucrurile astea care explică răbufnirea furioasă a cucerniciei.

El, unul, o vedea pe doamna Pailleron. Ei bine, ce zicea dînsa de sminteala asta ? Înţelegea ce se petrece aici ?

— Trebuie să-ţi mărturisesc, nepoate, continuă domnul de Sainteville, că la început am cam evitat-o... Nu voiam să scap vreo vorbă, cel puţin nu înainte ca ea însăşi să-şi fi dat oarecum seama de ceea ce se întîmplă... Cînd stai cu o persoană într-o casă, nu poţi întotdeauna s-o saluţi de departe... Cum treceam mereu pe lîngă grajd, m-a agăţat rîzînd, strigîndu-mi : „Ei, fugarule !" M-am simţit foarte încurcat, îţi închipui. Am bolborosit nu mai ştiu ce... Am luat-o cu mine...

Aici, domnul de Sainteville, înspăimîntat de îndrăzneala lui, privi în jur de parcă s-aştepta s-o vadă ivindu-se pe doamna d'Ambérieux.

— ...Am luat-o să facem o plimbare cu Jockey. Era mai fermecătoare ca oricînd... N-ar trebui să-ţi spun asta...

Păşeau în aleea care duce spre Buloz. Deodată, bătrînul gentilom se opri şi-i dădu un ghiont în glumă.

— Nepoate, între noi fie vorba... O, nu-ţi cer să faci o indiscreţie... dar mărturiseşte că Paulette avea dreptate...

— Dar nici prin cap nu-mi trece, unchiule, şi n-am de făcut nici o indiscreţie... Îţi jur că doamna Pailleron şi cu mine...

— Nu jura, te cred. E totuşi ceva curios... dacă ai auzi-o cum vorbeşte de tine... ce să mai crezi după aceea ?

Vorba asta aprinse parcă un soare imens în inima lui Pierre.

— Cum vorbeşte de mine ? întrebă el cu un glas atît de tulburat încît domnul de Sainteville îl privi drept în faţă.

Bătrînul şovăi înainte de a răspunde :

— Ei bine, să nu-ţi închipui cumva că ea m-a însărcinat să ţi-o spun, şi apoi nu pot face Paulettei aşa ceva !

În cele din urmă, mărturisi că-i spusese totuşi Blanchei cam despre ce era vorba. I-o spusese fără să i-o spună... Aruncînd toată vina pe biata Marie... O minciună pioasă cu un sîmbure de adevăr.

— Şi doamna Pailleron ce zicea ?

— Firește, era supărată, voia să vină s-o vadă pe Paulette, să vorbească cu Marie... Am convins-o să renunţe... Să nu se pripească, e mai bine să treacă o vreme... S-a mulţumit să facă haz de asta, zicînd că toată povestea era caraghioasă şi că puţin îi pasă, dar că te plînge sincer...

Pierre era aşa de absorbit de această întîmplare încît nici nu luă în seamă scrisoarea pe care i-o aduse poşta în ziua aceea. Venea totuşi de la omul său de afaceri. Castro îi trimitea contul şi-şi sfătuia clientul să vîndă cît mai repede şi la preţ cît mai bun acţiunile pe care le cumpărase în ultima zi a operaţiei precedente, cînd îi dăduse şi ordinul de-a le revinde la sfîrşitul lunii. Castro zicea că preţul acţiunilor scădea văzînd cu ochii... pierdea la ele, dar mai puţin decît dacă ar mai aştepta... Trebuia, bineînţeles, să acopere paguba... „Ei, să lăsăm lucrurile în voia lor, îşi spuse Pierre, cine nu riscă nu cîştigă... şi apoi, a vinde cît mai bine înseamnă să vinzi pe nimic !"

Cearta din castel se răsfrîngea în chipul cel mai neaşteptat la bucătărie. Rosine şi Marthe se dădeau fiecare de partea stăpînilor lor, fără să ştie din ce anume se luaseră, şi se îmbrînceau una pe alta, în jurul cratiţelor, aruncîndu-şi în obraz vorbe tari, clocotind de dispreţ, şi glasurile lor mînioase răzbeau pînă pe terasă. Fiecare îi făcea o vină celeilalte că slujea la un asemenea stăpîn, şi de cîteva ori Pascal, auzindu-le, se temu că vor ajunge să spună cine ştie ce lucruri prea precise, care n-ar putea să rămînă între pereţii bucătăriei.

XXXII

ÎN PATUL MARE cu coloane la cele patru colţuri, cu cuverturile date deoparte pentru că era cald şi cu un cearşaf vechi de pînză pe picioare, în lumina strecurată prin crăpăturile storurilor trase, zăceau lungiţi unul lîngă altul, goi şi obosiţi, fără să le pese, fără dorinţă, şi îşi vorbeau ca în visurile acelea în care te cufunzi păstrînd imaginea lumii văzută printr-un nor de vată.

Dacă sînii ei nu mai erau prea tari, la treizeci şi patru de ani, Blanche avea însă acea strălucire de sidef a pielii, îndrăgită de Pierre pentru că era altceva decît pielea mată a Paulettei, şi se lipea de dînsa, culcată pe pernă, în aşa fel încît îşi vîra barba în subsuoara ei mătăsoasă, lăsîndu-şi capul pe braţul ridicat. Ea îi mîngîia încetişor umărul, de parcă şi-ar fi plimbat

mîna pe spinarea unui cîine al casei ; apoi luneca de-a lungul trupului său, cum te afunzi în mare, avînd încredere în legea lui Arhimede, care te va aduce iar la suprafață. Părul ei despletit curgea ca un fluviu de chilimbar vechi pînă peste ochii bărbatului, și el nu putea să-i vadă ochii verzi ațintiți spre tavanul tapisat.

Hainele lor pe scaune, strîmbe și încremenite, aveau aerul unor martori stînjeniți de o vedenie din alte vremuri.

— O, făcea Blanche, tu nu știi cît am așteptat, cum m-am perpelit de nerăbdare, întrebîndu-mă dacă te vei hotărî vreodată... Cît de orbi mai sînt bărbații... Aștepți, aștepți... Îl vezi pe unul dîndu-ți tîrcoale, te-ntrebi ce-o fi urzind în mintea lui, cînd e la spatele tău ? Nu mai face nici un gest decît cu gîndul să-ți placă ; așadar a înțeles ! Și cînd colo... cînd colo... încă o zi se sfîrșește... Bună seara, domnule ! Bună seara, doamnă ! Nopțile astea calde de la Sainteville... dormeam prost... mă răsuceam în pat gîndindu-mă la voi amîndoi, acolo sus, în camera voastră... Văzusem totuși bine că erai tulburat, nu mă înșelam... Ah, nătărăule, nătărăule, cît timp ai pierdut !

Își trecea mîna pe ceafa lui cu părul tuns mărunt, și el și-o umfla sub degetele electrice, mișcînd din cap ca un cotoi. Era, în seara aceea, pătruns de un neobișnuit sentiment de tinerețe, avea douăzeci de ani în ciuda oboselii, în ciuda acestei îmbătrînirii a trupului, a părului stufos, a beteșugurilor tainice care lui nu-i scăpau de fel, a grăsimii ce-i acoperea șoldurile, a neliniștii pe care odinioară n-o cunoscuse în fața unei femei, închipuindu-și că ea ar putea face unele comparații.

Vorbeau pe șoptite, cu fiorul primejdiei în glas. Nu erau oare nebuni să se lase în voia dragostei, aici, în castelul acesta, în dosul acestor ziduri uriașe, în camera asta din care vor trebui totuși să iasă ? Deși Blanche avusese grijă să născocească o groaznică durere de cap, care o silea să rămînă în pat, nu venise oare adineauri camerista să-i spună ceva prin ușă ? Și dacă prinsese cumva șușoteala lor nedeslușită în tăcerea grea a după-amiezii ? Atîta lume în jurul lor, scandalul...

— Fie ce-o fi, zicea dînsa, nu mai puteam să îndur : crezi că-i potrivit la vîrsta noastră să facem dragoste în cîmp, pe pietre ? Sau ne vezi trăgînd la hotelul din Buloz ? Îți închipui ce vîlvă s-ar stîrni... Așa că, nu aveam de ales...

Le plăcea de altfel primejdia, nesăbuita îndrăzneală a nebuniei lor. Apoi, tot acest cadru medieval dădea tabloului aerul unei aventuri cu o castelană şi un trubadur, o romanţă răsuflată, cam dulceagă dacă vreţi, dar era în ea ceva ce nu se vede prin scenele idilice zugrăvite pe porţelanul pendulelor, cele două trupuri goale, îmbrăţişate, curioase unul de altul, răscolite de aceeaşi stranie pasiune, pe care n-ar fi încercat-o nici unul, nici celălalt pentru un bărbat prea frumos, pentru o femeie prea tînără, plăcerea tulbure de a-şi descoperi cusururile, gîndul că nu vor şti niciodată de ce ameţitoarea întîmplare îi leagă pe ei, şi nu pe alţii.

— Cînd Ernest mi-a vorbit de Sainteville, i-am spus : „Să n-aud de castelul tău cu metereze..." E sigur că în vara asta mi-aş fi luat în orice caz un amant, nu mă mai puteam ţine... Nu-mi face mutra asta, bebeluşule... că doar tu eşti, prostule, amantul !... Amantul visat, să ştii, domnule, în pofida celor patruzeci şi unu de ani ai tăi, a bărbii tale... a neroziilor tale...

— De ce minţi ? Visurile tale le cam pricep eu...

— Nu pricepi nimic... A trebuit să fii tu, deşi nu mi-l închipuiam nici aşa, nici altminteri... Dar tu nu ştii... poate că eşti ultimul bărbat mai în vîrstă ca mine pe care l-aş putea iubi... Nu, nu mă întrerupe ! Ştiu bine că nu-s aşa de bătrînă, dar am de pe-acum o faţă mare care mă dă de gol... Şi apoi, noi, femeile, îmbătrînim de timpuriu... Mă-nţelegi, în fiecare an bărbaţii pe care i-aş fi iubit cînd eram fată se apropie de vîrsta cînd nu-i mai iubeşti...

— Mulţumesc !

— Taci, voi nu-nţelegeţi nimic. Nu înţelegeţi că tocmai în bărbaţii care ne doresc îmbătrînim mai întîi... Stai cuminte, nătărăule... Am văzut bine dungile ce-au şi început să ţi se sape lîngă nas, încreţiturile ce-au şi început să-ţi zbîrcească pleoapele... Ţi-am spus să taci. Le-am văzut, cum nu le vezi tu, şi-mi plac, pe mine mă răscolesc, eu sînt aceea care începe să mor în inima ta mai puţin tînără... în...

Pierre se năpustise la gura ei, încercînd s-o astupe cu buzele, ca să n-o mai audă. Se zbătură puţin, părul femeii încîlcindu-se în degetele bărbatului. Blanche scoase un ţipăt : „Mă doare !", şi el bîlbîi, plouat, nişte scuze.

— Vrei să-mi spui, începu Pierre după o tăcere, de ce i-ai spus Paulettei : *Poţi să ţi-l păstrezi pe bărbosul tău ?* E jignitor.

Ea rîse, cu ochii închiși :

— Eram supărată pe tine. Aflasem de la copii toată tărășenia...

— De la copii ?

— Desigur, fiul tău le-a povestit puștoaicelor... În sfîrșit, aflasem de cearta voastră, de gelozia idioată a nevestei tale.

— Nu-i chiar așa de idioată.

— Ba atunci era idioată, și nu mă mai întrerupe mereu, sau te bat ! Și culmea caraghioslîcului e jurămîntul tău de-a nu mai vorbi cu mine... În sfîrșit, eram supărată.

— Nu-i un motiv ca să mă faci bărbos.

— Ce vrei ? Istoria asta ținea de aproape o săptămînă, slujnicele făceau haz. Tocmai atunci îmi iese înainte pe terasă Paulette. Mă duc la dînsa, hotărîtă să isprăvesc, zicîndu-mi că, dacă o iau cu vorbă bună, își va da seama, poate...

— Ei, la vorbe bune știu că te pricepi !

— La început am fost foarte drăguță cu ea, nici nu-ți închipui... Dar, ce vrei, nevastă-ta e-o viperă...

— Las-o în pace, că doar nu ne deranjează...

— Mai întîi, să nu te aud că o aperi. La urma urmei, pînă atunci nu fusese absolut nimic între noi. S-o fi văzut cum a sărit cu gura ! Obraznică. Și, clocotind de furie, începe să-mi vorbească de intrigile mele... Atunci i-am spus : „Poți să-l păstrezi pe bărbosul tău, poți să-l păzești cît vrei, asta nu-l va împiedica să te înșele, dacă o avea poftă !"

— Așa ? De asta nu mi-a pomenit Paulette. A găsit cu cale să-mi repete că m-ai făcut bărbos.

— Bărbosul meu !

Se înfricoșară. Vorbiseră prea tare și se părea că în pereți se aud răsunînd niște pași. Mai știi, în castelul acesta plin de mistere !

— Cînd te gîndești, urmă el, că tocmai această obrăznicie a ta m-a făcut să mă hotărăsc deodată... cînd mi-a spus-o... Voiam să te am și să scap astfel de grijă. Ah, însă...

— Vanitosule...

— Și apoi, înțelegi, jurasem... Nu-i nimic mai ispititor decît să-ți calci jurămîntul...

Blanche se întoarse, devenind deodată serioasă, și-l cercetă cu o uitătură pătrunzătoare, de foarte aproape. Așa de aproape că trebuie să-l fi văzut dublu.

— Monstrule, făcu ea, acuma văd cine-mi ești !

XXXIII

— FII DRĂGUȚ, SPUSESE Yvonne, nu mai face pe încăpățînatul, e totuși prietena mea... Știi, în ultimele zile parcă s-a smintit de-a binelea. Nu-și mai vine în fire după această întîmplare. Tu nu mai vrei s-o vezi nici în ruptul capului, iar eu dispar zicînd că trebuie să-mi fac lecțiile de vacanță. Așa că dînsa rămîne să-și înghită amarul de una singură. Își închipuie cine știe ce grozăvii. E tristă. Are crize de nervi... Nu, să nu spui că i-ai promis mamei tale să nu vorbești cu ea... Știu bine că nu prea te sinchisești de mama ta.

În cele din urmă, Pascal făgăduise, „cu condiția ca totul să se petreacă de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic", să facă într-ascuns o lungă plimbare pe munte cu cele două fete ; se vor întîlni lîngă eleșteu. O vor lua oare și pe Jeanne ? Nu, e prea mică, și apoi e o povară... afară de faptul că ar povesti totul acasă.

Pascal își pusese o pălărie mare de pai, dintr-acelea care se vînd cu patru gologani, cum poartă țăranii. În costumul său de pînză cu dungi albastre și albe, și cu pulpele goale ieșind din pantalonașii scurți. Se înarmase cu un baston frumos, cioplit de el însuși, cu scoarța tăiată în rotocoale, și inițialele lui scrijelite pe margine. Deoarece anunțase la castel că nu se va întoarce la prînz, îi dăduseră o lipie mare, cîrnați și o cutie de sardele. Și paharul de metal care se strînge în el ca un telescop. De la ceasurile opt dimineața, aștepta fetele, cu pachețelul său agățat la cingătoare, lîngă eleșteul acoperit de ierburi de-un roșu posomorît. Căldura nu era încă prea tare, dar se și auzea pe cîmp zvonul surd al gîngăniilor de dedesubtul ierbii, cum ar fi întîiul strat de suliman al unui obraz fardat.

Atît de multe sînt florile, mai multe decît ai crede, atunci cînd îți aduci aminte. Îți închipui întotdeauna cîmpia cu două sau trei soiuri de ierburi, de buruieni... E nemaipomenit ce felurite sînt ierburile, plantele... Pascal se afla într-una din zilele acelea cînd ești sensibil la lucrurile mărunte, la deosebirile dintre cele trei feluri de margarete pe care le-ai întîlnit la o depărtare de zece minute unele de altele.

Era absorbit de florile acestea înalte cu coada lungă și petalele scuturate, căutînd să-și amintească cum arătau cele

liliachii, cele galbene, cu cincisprezece zile înainte... Îi plăceau steluţele vinete cu inima neagră, al căror nume nu-l va şti niciodată ; avea ce-avea cu botanica. „Iubesc prea mult florile ca să le şi studiez", îi spuse Suzannei, care se ivise cu Yvonne.

Arăta foarte rău Suzanne. Se vedea numaidecît că plînsese, şi Pascal se simţea vinovat. Să fi plîns oare într-adevăr din pricina sa ? Şi dacă nu din pricina sa, atunci dintr-a cui ?

Firește, Yvonne era cea care, ca întotdeauna, ducea legătura cu prînzul lor. Suzanne purta fusta ei plisată, verde cu negru, şi bluza cu carouri verzi şi roşii, pe care-o purtase în ziua cînd o zărise întîia oară. Vorbeau deci între dînşii ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. O lungă conversaţie despre Tibet şi acel dalailama pe care nimeni nu-l văzuse vreodată, şi despre exploratorul Savage Landor. Pascal citise un articol în *Lectures pour tous,* iar Suzanne văzuse nişte lame la Grădina zoologică din Paris.

Ajunseseră la ultimele şiruri de copaci ale dumbrăvii, după care începea cîmpia. Mari frunze verzi, groase şi păroase, se tîrau pe jos sub ultimii arbori. Yvonne, care tăcea, întinse deodată braţul. Ce arăta ? Nimic alta decît umbra unui nuc la marginea unui lan de grîu, o umbră care se încovoia pe spice, o umbră plumburie pe blondul palid... Yvonne spuse :

— E mai ciudat decît Tibetul...

Şi se ciorovăiră în legătură cu asta.

Străbătură ogoarele, apucînd pe potecile înguste dintre arături. Voiau să ajungă la drumul de colo sus, pe munte, fără să mai facă un ocol mare pe la Buloz. Urcară primele pante cu trepte, proptite în nişte pereţi de bolovani uscaţi, roşietici şi zgrunţuroşi. Fluturi zburau peste tot, mici fluturi albaştri şi alţii mai roşcaţi, fluturi de varză galbeni ca paiul. „Ar fi trebuit să-mi aduc plasa, spuse Pascal, dar nu mi-a dat prin minte..."

Începură să se cațere, continuînd să vorbească despre fluturi. Un prieten din Lyon al soţilor Pailleron avea cutii frumoase pline cu toate soiurile. Grozăvia este însă că pe cei mai frumoşi îi prăpădeşti omorîndu-i. Se zbat în boldul în care i-ai înfipt, îşi rup aripile, toată pulberea lor cade... Pascal pomeni de un coleg al său care avea, pentru a ucide fluturii, o cutie cu cianură... da, da, aşa cum auziraţi, cu cianură... Îi vîri înăuntru, nici n-apucă să bată din aripi, şi-au murit.

— Cianură, spuse Yvonne, dar asta-i otravă ! Dacă te înşeli şi-ţi bagi ciocolata acolo...

— Proastă mai e această Uah-Uah ! îi tăie vorba Suzanne.

De la fluturi trecură la mărci poştale. Dintr-astea, Pascal avea două albume, micul album Maury şi unul mare, minunat, roşu. Avea un triunghi al Capului Bunei Speranţe, o marcă a insulei Heligoland, de care era foarte mîndru, şi o descrise... Ajungeau la şosea. Căţăratul sub soarele arzător îi înfierbîntase. Ar fi băut nişte apă. Dar pînă în pădure nu era nici un izvor, nici o fîntînă. Şoseaua urca încet, albă, prăfoasă, deasupra văii în care satul Buloz se ascundea printre copacii de la poalele castelului Sainteville, apoi cotea spre poteca pe unde trebuia să treci ca să ajungi la văiuga Romey. Trecură pe lîngă şantierul din marginea şoselei, unde muncitori piemontezi lucrau la temeliile unei clădiri mari ; construiau sanatoriul doctorului Moreau, şi Pascal, plin de ifos, dădu tot felul de explicaţii în legătură cu tuberculoza.

Suzanne se făcuse iar tăcută şi tristă. Ce-o fi avînd, la urma urmei ? Se aflau doar împreună, se plimbau.

— Mămica, spuse ea pe neaşteptate, are mereu dureri de cap în ultimele zile...

Ca şi cum ar fi vrut prin asta să-şi scuze aerul îngrijorat.

— Bine, răspunse Yvonne, dar azi-dimineaţă a plecat cu Jockey şi trăsurica...

— Numai de n-ar avea iar un accident !... întrerupse Pascal. Tăticul meu nu va fi acolo de astă dată...

Se opri. Făcuse o gafă. Ba chiar două.

— O, acum are să bage de seamă ! spuse repede Yvonne, şi o îmbrăţişă pe Suzanne, ca pentru a o linişti.

— Lasă, şopti cealaltă, împingînd-o deoparte. E prea cald...

Ce soare şi ce colbăraie ! Yvonne îşi puse o batistă pe ceafă, sub pălărie.

— Ei, ascultă, Pascal, ai putea să duci tu mîncarea... la urma urmei, tu eşti bărbatul !

Făcu o strîmbătură care voia să zică : „Dacă şi după complimentul acesta, refuzi..."

— Bine, bine, bombăni Pascal, aşa se întîmplă întotdeauna cînd pleci la drum cu fetele... Haide, dă-ncoace bocceaua !

Şoseaua ajungea, în sfîrşit, la cotitură şi de aici încolo intrai sub umbra munţilor. Se făcea un fel de strungă, începeai să te

afunzi în pădure. Era acolo, în fața ta, întunecată, pădurea cu copacii ei strîmbi, printre care se înălțau drept în sus vîrfurile brazilor. Un pîrîiaș trecu pe sub șosea, așa de limpede, așa de încolăcit, că aducea cu firișoarele acelea albe în zigzag pe care le vezi în acadele...

— Ce faci acolo, Pascal ?

Sărise deodată peste parapetul șoselei și se lăsa pe vine lîngă apă. Ce bună era, ce rece, apa amestecată cu pietricele, apa care mirosea a munte !

— Vreți să beți și voi, fetelor ?

Băură, golind de două ori paharul acela care se strîngea în el ca un telescop. Asta îți mergea la inimă ca un lucru oprit. Te simțeai după aceea ca și cum ai fi făcut o prostie.

Yvonne porni înainte în goană : „Voi fi prima la capelă !"

Suzanne și Pascal schimbară o privire. Nu primiră provocarea. Merseră o clipă tăcuți, apoi Pascal murmură : „Suzanne !"

Ea nu răspunse. Își înălță capul.

— Suzanne !

— Ce e ? întrebă dînsa.

— De ce ești supărată pe mine ?

Asta era prea de tot ! Dumnealui zicea că Suzanne era aceea care făcea pe supărata. Și, la urma urmei, de ce nu ?

— Pentru că ai fost în șură cu Yvonne...

— Nu, zău !

— Să nu minți : ea mi-a spus-o...

Dacă-i așa, nu puteai să ai mai multă încredere în Yvonne decît în oricare altă fată ! Se și depărtase binișor, și acum întorcea capul spre dînșii, strigînd ceva, dar nu se înțelegea ce anume.

— Hai, fuga ! spuse Suzanne și, fără să mai aștepte, porni în goană.

Cînd o ajunseră din urmă, Yvonne îi întîmpină cu tot vocabularul ei uah-uah, și era bogat vocabularul. Intrau în pădure și chiar după primii pași dădură peste un fel de maidan prin care trecea șoseaua, unde pămîntul bătătorit și fără fir de iarbă arăta că tropăiseră cai și se opriseră trăsuri. În dreapta, după doi stejari înalți, se ivea între ramuri o capelă mică, cenușie și sărăcăcioasă, cu un clopot vizibil și o fîntînă cu ghizdul cotropit de mușchi verde, ca un igheab de spălat rufe. Ceva mai la urmă, un șopron părăsit cu ușa astupată cu tot felul de

lucruri şi acoperişul spart din care lipsea stuful îşi arăta scheletul de scînduri putrede.

Asta era capela miraculoasă. Aici dormea o fecioară pe care lumea venea s-o vadă la 15 august şi la 8 septembrie, iar din ziua Adormirii Maicii Domnului rămîneau fel de fel de rămăşiţe, împrăştiate peste tot, hîrtii, resturi de mîncare, urmele unei pietăţi care adusese aici săptămîna trecută o mulţime de schilozi, de orbi, de ofticoşi, de îndrăgostiţi cu iluziile spulberate, de mame neliniştite, de bătrîne domnişoare ostenite de drum şi de aşteptarea unei vieţi care nu va veni niciodată.

Copiii se opriră. Li se împuiase îndeajuns capul cu poveşti despre această capelă, pentru ca să nu rămînă acum îngînduraţi în faţa ei. Răcoarea bruscă a pădurii le impuse respect. Păsări zburau leneş prin frunziş. De jur împrejur, codrul se întindea adînc şi negru.

— Ne oprim ? întrebă Pascal.

— Pentru ce ? făcu Suzanne.

— Aşa... pentru nimic.

Yvonne începuse să cînte. Avea o voce drăgălaşă, care nimerea tonul potrivit şi îndrăgea romanţele. Cuvintele profane păreau să sperie păsările acestui loc sfînt. O coţofană mare îşi luă zborul, greoi, şi Pascal simţi nelegiuirea.

— Yvonne ! Taci... Respectă biserica !

Asta îi stîrni un hohot de rîs şi o nouă izbucnire a graiului uah-uah ; începu să sară într-un picior în dosul copacilor, urmărită de Pascal, fluturîndu-şi buclele blonde mari, ca nişte urechi de măgar.

— Haide, încetaţi odată ! strigă Suzanne. Mergem pe munte !

Dar cei doi se apucaseră de joacă ; Yvonne se ferea la ţanc, tocmai cînd el întindea mîinile s-o prindă, de era cît pe ce să se rostogolească. Au ajuns lîngă capelă. Suzanne nu voia să rămînă în faţa acestui lăcaş de pelerinaj, cum zicea. Era acolo ceva care o stînjenea. Poate că răcoarea.

Începu şi ea să alerge după ceilalţi. Trecu prin faţa şopronului închis. Cei doi goneau de jur împrejur. Na, şi-a agăţat rochia de un cui ruginit. În timp ce şi-o desprinde, ce-i veni deodată ? Simte că i se opreşte inima. Se depărtează brusc de şopron, aţintindu-şi ochii imenşi spre uşă.

Aude : „Suzanne ! Suzanne !"

Pascal a prins-o pe Yvonne. Acum pot porni mai departe. Dar Suzanne rămîne acolo, nemişcată. A zărit ceva în spate, în umbra capelei. „Vezi că vin după tine, Suzanne!" Nu, nu. Vine ea singură. „Repede, să plecăm, să plecăm!"

— Ciudată mai e Suzanne asta! spune Pascal, întorcîndu-se spre Yvonne, acum cînd aleargă amîndoi după dînsa.

Ei nu l-au văzut, în dosul capelei, pe Jockey priponit la perete, rîcîind pămîntul cu copita.

XXXIV

— AU PLECAT?... EŞTI sigur?... Vezi şi tu cum îmi bate inima. Am tras o frică! Numai de n-ar fi văzut nimic... Dar n-avea ce să ne dea de gol. Ah, ba da, trăsura! Calul!

— Eşti nebună. N-aveau nici un motiv să alerge în jurul capelei. Trăsura era bine ascunsă...

— O, totuşi! Strînge-mă în braţe, spune-mi că n-au văzut... Copiii! Prea ar fi groaznic! Nu puteau să ne audă, spune? Nu puteau?

— Nervoasă mai eşti! Nu te mai recunosc. Dacă nu vorbeai într-una n-ar fi putut să ne audă...

— Crezi, Dumnezeule?

— Dar îţi spun că nu, nu ne-au auzit. Ar fi trebuit să-şi lipească urechea de uşă ca să prindă şuşotelile tale, şi te întreb de ce ar fi făcut asta!

În umbra şopronului, unde lumina pătrunde prin spărturile acoperişului, cei doi zac pe-un maldăr de paie. Pluteşte în aer o pulbere de lucernă. Inima Blanchei se potoleşte încetul cu încetul.

— După întîmplarea aceea cu femeia ucisă... nu ştiu... dar tu nu mă-nţelegi... cînd mă gîndesc la ce s-a petrecut aici odinioară...

— Păi, tu ai vrut să vii aici, şi tocmai din pricina acestei întîmplări...

— Da, sînt nebună, nu-ncape îndoială. Asta îmi aţîţa închipuirea. O lyoneză ca şi mine... Mă întreb cum arăta ţăranul acela...

— Blanche !

— Eşti gelos ? Idiotul meu drag ! Dar pe tine nu te tulbură gîndul că în timp ce erau aici, în această umbră unde sîntem acum, uşa s-a deschis deodată, şi soţul a intrat... Împuşcăturile...

— Ţi-o fi frică de Ernest ?

— Nu face pe prostul... Dacă am căuta, poate că am găsi pe undeva petele de sînge...

Mai trecu aproape o jumătate de oră pînă ce să se hotărască să iasă de acolo. Cînd se ridicară, Blanche spuse :

— Vezi că între timp cerul s-a înnourat ?

Într-adevăr, lumina care cădea din acoperiş pălea. Era tot aşa de cald, dar căldura se făcuse mai apăsătoare.

Odată ajunşi afară, cînd Blanche văzu cît de iscusit era ascuns Jockey în desiş, la spatele capelei, se linişti de-a binelea.

— Ce ţi-e şi cu copiii ăştia ! exclamă Pierre. Părinţii cred că ei se tem de dînşii şi-i ascultă. Cînd colo, uite. Ar trebui să-l trag de urechi pe Pascal.

— Numai că domnul n-are să facă asta, şi-i foarte bine aşa. Monstru ce eşti, ai îndrăzni să-l certi pe fiu-tău, cînd tu... De altfel, e ruşinos să-i împiedici pe copiii aceştia să se joace împreună... Că nevastă-ta nu-i lasă, mai treacă-meargă... deşi cred ceea ce cred despre asta. Dar tu... e o laşitate din partea ta să îngădui aşa ceva...

— Mă vezi certîndu-mă cu Paulette pentru copii ? Şi noi ?

— E ceea ce-ţi spun, eşti laş. Dar te iubesc aşa cum eşti...

Jockey tropăia sub cerul plumburiu.

— Mi-e teamă că vine furtuna, şi copiii care sînt pe munte...

— Vor şti să se adăpostească.

— Tu la toate le găseşti răspuns... Şi dacă-i prinde furtuna ?

— Nu cumva vrei să mergem să-i căutăm ? În orice caz, n-avem loc pentru dînşii în trăsură. Mă vei lăsa pe mine la cîţiva paşi de intrarea parcului, apoi te vei duce să faci un ocol prin Buloz...

— Aşa, ca să mă ude ploaia pînă la piele, în timp ce domnul...

— Ţi-ar plăcea să ne întoarcem împreună, sau eu s-o iau pe jos cale de trei kilometri de la Buloz la Sainteville ? Fireşte,

bărbatul n-are decît să se facă leoarcă : toate femeile sînt la fel !

Copiii se cățăraseră pe povîrnișul dinspre nord al strungii : planul lor era să ajungă pe acolo în pisc, înainte de început mlaștinile, și să urmeze creasta, tăind pe cît se poate muntele de-a latul, spre a lua la coborît drumul obișnuit al lui Pascal, prin trecătoarea dintre mlaștini, pe unde mai dusese odată fetele.

Suzanne era foarte veselă, dar stranie. Rîdea tare, o tot îmbrățișa pe Yvonne. Alerga într-una, culegea flori, le arunca, apoi împleti o cunună de margarete pentru Pascal, începu să-i vorbească în englezește.

— Vezi și tu, spuse Yvonne pe furiș, nu mai e în apele ei. Mă îngrijorează. Mă îngrijorează fata asta.

— Ei, lasă, îi șopti Pascal, voi fetele sînteți toate cam zurlii. Se amuză și bine face.

Nu ajunseseră încă în piscul muntelui cînd cerul se acoperi de nori. Yvonne îi atrase atenția lui Pascal :

— Nu crezi că are să plouă ?

— De unde vrei să știu ? Nu cred.

— Ar fi mai bine să ne întoarcem.

— Nici în ruptul capului ! strigă Suzanne. Mie îmi place ploaia ! N-are decît să plouă, să plouă !

Și o luă la fugă, pe cît îngăduia povîrnișul. Se aflau într-o poiană, printre ierburi și pietre, cu vîlceaua împădurită de-desubt, unde capela nu se mai vedea, și drept deasupra capului, la o sută metri, coroana de brazi a muntelui.

— Ce n-aș da să nu plouă ! spuse Pascal. Dar chiar dacă ar ploua..., mai avem două ceasuri de drum...

— Chiar dacă coborîm în goană ?

— Ca să vă scrîntiți un picior, mulțumesc ! Cine are să vă ducă în spinare ?

Rostind această vorbă de atlet, Pascal scoase din buzunarul pantalonașului, grozăvindu-se, ceasul de oțel inoxidabil, un dar al lui Joachim Levet Dugueselin.

— Dacă mergem ca pînă acum, ajungem jos în trei ceasuri, explică el. Fără să mai pun la socoteală prînzul...

Își scuturară ceasul, ducîndu-l la ureche :

— Plicticos lucru, rabla mea s-a oprit. E ceva care se clatină înăuntru... S-o fi stricat adineauri, cînd ne-am tăvălit pe jos...

O fi douăsprezece fără un sfert... N-ai cum să știi cu soarele ăsta afurisit...

Pascal căuta soarele pe cer cu o mutră foarte nemulțumită, dîndu-și aerul acela de vînător de fiare sau de mohican care-i plăcea și care stîrnea puțintel rîsul Yvonnei.

Ajunsă înaintea lor la primii copaci de sus, Suzanne striga. Iuțiră pasul.

Cerul înnourat o neliniștea și pe doamna Mercadier. Căldura apăsătoare o scotea din sărite pe maică-sa, și bătrîna doamnă devenea atît de insuportabilă încît Paulette îi ceru unchiului s-o scoată la plimbare pe terasă înainte de-a se porni ploaia.

Răsuflă ușurată, văzîndu-se singură, și se apucă să rînduiască rufele : Marthe spălase în ajun. Un fulger spintecă cerul. Paulette tresări, ușile se trîntiră. Dar ploaia nu venea. Bubuitul trăsnetului nu izbucni decît mult timp după ce fulgerase, înăbușit, depărtat.

Dumnezeule, trebuia firește ca pe o asemenea vreme Pascal și Pierre să fie afară. Aici vine furtuna o dată în toată vara și, uite, tocmai acum. Or fi barem împreună ? Hotărî în gînd că erau împreună, și prin urmare n-avea de ce să fie îngrijorată. Vor fi făcuți leoarcă și asta îi va învăța minte. Ce căldură ! Ploaia ar prinde bine. Dar nu se hotăra să pornească.

Sprijinită într-un baston și ținîndu-se de brațul fratelui său, doamna d'Ambérieux tresărise cînd fulgerul biciuise cerul.

— Furtuna se depărtează, spuse domnul de Sainteville ca s-o liniștească.

— E foarte rău pentru inima mea, Pascal, aerul acesta încărcat de electricitate, zăpușeala asta... Respir greu, mă doare tot trupul... Picioarele mele...

— Biata mea Marie... Cel puțin nu te mai supără ulcerul ?

— Nu, deocamdată ulcerul s-a închis... Doctorul zice că asta ține pînă se deschide iar. Dar varicele sînt enorme.

— Vrei să te așezi ?

— Nu chiar acum. Trebuie totuși să fac cîțiva pași... Inima mea are nevoie de mișcare... picioarele mele au nevoie de odihnă... Să mergem pînă la cabană, vrei ? Ne vom așeza pe bancă...

Prin îngusta alee șerpuitoare, pe sub cedri, ajunseseră la cabana rotundă unde, copii, se jucaseră amîndoi, micul pavilion construit de mătușa lor, de care își mai aduceau aminte, după aproape o jumătate de veac.

— Îţi aminteşti de mătuşa Eudoxia? întrebă bătrînul gentilom.

— Ce femeie stranie, Pascal! Era frumuşică, nu aşa de frumoasă ca mama, dar ciudată... M-am întrebat adeseori care-o fi fost drama vieţii sale, de care se vorbea pe ocolite...

— Asta n-o vom şti niciodată, Marie. Toţi cei care i-au cunoscut taina sînt morţi. Ea nu mai trăieşte decît între noi doi... Şi monseniorul a cunoscut-o... dar prea puţin...

— N-a mai rămas în urma ei decît cabana asta pe care-o îndrăgea... Se închidea în ea ceasuri întregi... Ce făcea oare aici?

— Visa... Poate că se ruga...

— Nu! Nu se vede nicăieri o icoană, un crucifix... cu toate că a pus vitralii la ferestre... Poate că e osîndită acum la chinurile iadului... A pătimit mult pe lumea asta...

— Crezi tu, Marie, că după ce ai suferit în lumea asta, trebuie să suferi şi în cealaltă? Asta nu mi se pare tocmai drept.

— Eşti un necredincios, bietul meu Pascal... Poate că ai dreptate... Dumnezeu ştie ce face, iar noi sîntem făpturile lui... Poate că mătuşa Eudoxia se ruga... poate că nu e în iad...

Domnul de Sainteville se feri să tulbure tăcerea surorii sale. Necredinţa lui religioasă nu avea nimic bătăios. Gîndea că dacă doamna d'Ambérieux află o alinare în rugăciune, în retrageri periodice departe de lume între zidurile unei mănăstiri, în biserică, e cu atît mai bine, şi lucru vrednic de respect. Bătrîna doamnă, aşezată pe banca cu spetează rustică, împrăştia cu bastonul pietricele în dreapta şi în stînga, pentru a desena un mare arc de cerc. Adăugă încetişor:

— ...Poate... Şi cine ştie care din noi va fi mîntuit, cine ştie care din noi nu-l supără pe Domnul?...

XXXV

DEASUPRA VÎLCELEI ROMEY, de-a lungul acestei cornişe de unde Pascal visa, în faţa peisajului nemărginit al munţilor de care se legau basmele copilăriei sale, cîteva fulgere depărtate stîrniră teama băiatului şi a celor două fete,

silindu-i să se zorească. Adevărat ghinion : continuînd să facă pe grozavii, îşi dădeau însă bine seama că n-ar fi fost cuminte să mai piardă vremea.

Îşi luară gustarea în pripă, fără a aştepta să ajungă la vreun loc unde ar fi putut găsi apă de băut. Nu prea zăboviră deci cu prînzul, şi Pascal nici nu apucă să mai deschidă cutia de sardele. Se îndopară cu pîine şi cîrnaţi, uite aşa, fără apă. La drept vorbind, mica lor expediţie sfîrşise prost.

Lui Jockey nu-i plăceau fulgerele. Pierre trebuia să-l ţină bine în frîu, ca să n-o ia razna. Blanche dorea să se vadă acasă, înainte de-a se porni ploaia care întîrzia. Mergeau iute. În clipa aceea Pierre se hotărî să spună, dînd glas unor gînduri ce-l frămîntau, fără îndoială, încă pe cînd se aflau în capelă :

— Eu, unul, mă gîndesc mai puţin la crima ce s-a petrecut acolo... vreau să spun că-mi trecea altceva prin cap, cînd tu erai cu mintea la perechea aceea care a fost înaintea noastră acolo... vezi tu, povestea asta a noastră îmi aminteşte de alta... de Tristan şi Isolda...

— Tare mi-ar fi plăcut să aud această operă... dar pentru asta trebuie să pleci la Bayreuth...

— Nu de operă e vorba... povestea... dragostea aceea minunată... în jurul căreia totul dispare... O dragoste cum ai vrea să trăieşti una... Alături de dragostea lui Tristan şi a Isoldei, ceea ce ni se întîmplă nouă... e ceva atît de neînsemnat...

— Încîntător ! Crezi într-adevăr că n-avem altceva mai bun de făcut decît să vedem cît e de firavă aventura noastră ?

— Blanchette, mă înţelegi greşit... Aşa cum eu nu-s gelos pe ţăranul de care ai pomenit, nici tu nu poţi fi geloasă pe Isolda...

— Nu, dar poate că sînt geloasă pe Tristan !

Cînd ajunseră aproape de şantierul sanatoriului, văzură ivindu-se maşina doctorului Moreau. Pierre strînse mai tare frîul, opri calul care tropăia nervos încercînd să se ridice în două picioare şi-i întoarse capul să nu vadă automobilul.

Doctorul îi salută, oprindu-se la rîndul său.

— Bună ziua, domnule Mercadier !... Omagiile mele, doamnă... Tot se mai sperie de motor mîrţoaga dumneavoastră ? Stai cuminte, Jockey, stai cuminte ! Noroc însă că azi e domnul Mercadier care ţine hăţurile ! Încă o dată, scuzele mele, doamnă, pentru întîmplarea de zilele trecute... Am

venit să văd cum merge treaba aici... Vom avea şaizeci de camere separate... O poziţie unică pentru bolile de plămîni...

Tunetul, amestecat cu orbitoarea spadă de foc care izbi muntele, izbucni deodată năprasnic, asurzitor, şi Jockey de data asta se ridică de-a binelea în două picioare. Pierre lupta cu animalul. Aruncară doctorului care zorea spre şantierul construcţiei un „la revedere" pripit şi trăsura o zbughi pe şosea.

— Trăsnetul a căzut foarte aproape, spuse Blanche sub ploaia cu găleata care cădea ca o sudoare prea mult timp reţinută.

Se lipi de Mercadier, murmurînd : „Copiii !"

La castel, Paulette auzise tunetul cu groază. Bubuitul care părea să spargă lumea în două. În partea spre care dădea fereastra ei, nu văzuse fulgerul, doar o răsfrîngere depărtată. Se aplecă în afară şi strigă : „Mămică ! Unchiule !" Fără nici un folos, căci nu puteau s-o audă, dar primi în obraz cei dintîi stropi de ploaie şi se trase îndărăt. Trebuia să închidă toate ferestrele şi uşile, să evite curentul, auzise că el atrage trăsnetul. Exista un paratrăsnet pe castel, dar Paulette nu credea în paratrăsnete. Fusese crescută în teama de aceste vizite cu itinerarii absurde pe care trăsnetul le face prin casele oamenilor, luîndu-se după ţevile de apă, năpustindu-se mai ales asupra policandrelor, atingînd o masă, apoi, întocmai ca o persoană, ieşind pe uşă. Dumnezeule, unde-or fi Pascal şi Pierre !... E îngrijorător.

Doamna d'Ambérieux se ridicase, dar ploua aşa de tare că nici nu te puteai gîndi să străbaţi terasa. Împreună cu frate-său, contele, se adăposti în cabană. Vijelia se dezlănţui iar, cu tunete.

Doamna Mercadier, ajutată de Marthe, aprindea tocmai focul în toate sobele, cînd Pierre se întoarse ud pînă la piele, cu surtucul său de dril bej devenit după ploaie castaniu-închis, cu barba picurînd ca o streaşină.

— Unde ai fost ? Usucă-te... Îţi aduc îndată rufe să te schimbi. Unde ai fost ?

— Probabil pe afară. M-a surprins furtuna ceva mai încolo de parc...

Un gînd fulgeră deodată prin mintea Paulettei :

— Şi Pascal ? Unde-i Pascal ? Calino nu era cu tine ?

— Zău că nu. Fără îndoială că-i undeva pe aproape, aşa sper...

— Ce ştii de el ? O, Dumnezeule, simt că mor ! Unde putea să meargă copilul acesta ? Credeam că-i cu tine, aşadar nu era cu tine ?

— Bineînţeles că nu. S-o fi adăpostit undeva. Nu te pierde cu firea.

Un tunet îngrozitor cu un zigzag ca la Judecata de apoi acoperi bîiguiala Paulettei.

— Mi-e frică ! ţipă dînsa.

Şi se aruncă în braţele soţului. Dar era încă ud leoarcă. Gîndul nu-i era la Pascal, ci la Blanche, pe care-o lăsase cu Jockey pe şosea...

Cînd bubuiturile care făceau să răsune valea se stinseră, se auzi tropotul unui cal pe caldarîmul terasei. Prin fereastră, Paulette văzu venind trăsurica cu Blanche :

— Ia te uită, asta a tras şi ea un duş... Are să-i facă bine... Parcă era vorba să nu i-l mai dăm pe Jockey după... după... ?

Întorcîndu-şi ochii spre Pierre, îi văzu pe ai lui atît de mult, atît de adînc interesaţi de sosirea doamnei Pailleron, încît simţi o strîngere de inimă şi un fel de năduf. „Nu te uita la femeia asta !" spuse ea. Pierre înălţă din umeri şi se apropie de foc.

— Frăţioare, zicea în cabană doamna d'Ambérieux, privind cum se scurge pe vitralii ploaia aprigă de vară, frăţioare, pentru ce oare sîntem pe pămînt ? Tu, unul, poţi trăi fără să-ţi pui întrebarea asta ?

— Mda... Pot. N-am încotro...

— Eu nu. Cînd eşti tînăr te gîndeşti oare la aşa ceva ? Dar ia cugetă nitel la ce-a fost viaţa mea, a ta, a mamei... Tot golul acesta... Se părea că viaţa îşi are rosturile ei... Crezi oare într-adevăr că m-am născut ca s-o aduc pe lume pe idioata de Paulette şi pe puşlamaua aceea de Blaise ? Şi apoi ? Apoi, iată, varicele, inima hipertrofiată... Cînd simţi că te apropii de sfîrşit, trebuie să-ţi cauţi o scuză, o îndreptăţire... Tu te lipseşti de asta ? Nu e o dovadă. Te mai lipseşti o bucată de vreme. Eşti mai tînăr ca mine. Nu e sigur că într-o zi, foarte curînd, nu vei simţi şi tu această nevoie... Abia atunci îl descoperi pe Dumnezeu... Dumnezeu care dă un sens lucrurilor... Dumnezeu cu care poţi sta de vorbă cînd nu mai ai ce vorbi cu nimeni... Pentru că, vezi tu, bătrînii flecăresc cu oricine, dar de vorbit nu vorbesc cu nimeni, şi ajung în cele din urmă să nu mai poată îndura această singurătate...

— Ascultă, Marie...

— Nu, nu, lasă-mă să spun... Mi se pare că pe furtuna asta pot totuşi să-ţi vorbesc... gîndindu-mă că odinioară, aici... era mătuşa Eudoxia... cînd ne jucam cu verii noştri Champdargent...

Se mai aprinseră în zare fulgere ca nişte copaci uriaşi şi se auziră tunete.

Paulette se sculă în picioare, uluită, cînd uşa sufrageriei se deschise, şi o văzu pe doamna Pailleron, udă leoarcă, îndrăznind să intre la dînsa. „Doamnă..." începu ea, şi Pierre se ridică de lîngă cămin...

— Scuză-mă, doamnă, că vin aici nepoftită, spuse Blanche, fără a privi măcar înspre Mercadier, cu vocea ei ascuţită pe care Paulette n-o putea suferi, dar trebuie să te previn că l-am zărit de departe pe fiul dumitale cu fetiţele, urcînd pe munte, acum mai bine de un ceas... Aşa că voiam să ştiu dacă s-au întors...

— Pascal ? Cu... ? Ah, nu ştiam. Dar nu se poate... nu se poate... pe munte ?

Tot felul de sentimente se ciocneau în Paulette. Pierre rosti cu glasul ceremonios pe care-l folosea la liceu :

— S-or fi pus undeva la adăpost...

— Bună ziua, domnule, spuse Blanche, nu credeţi că ar trebui să facem ceva ?

Tunetele se ţineau lanţ de-ţi era mai mare dragul.

— Dar ce anume? vorbi Pierre. E mai cuminte să aşteptăm...

Era o scenă în care tustrei păreau foarte stînjeniţi.

XXXVI

LA DREPT VORBIND, situaţia copiilor nu era chiar aşa de dramatică. Abia isprăviseră de mîncat, cînd îi prinse furtuna. Din prima clipă ieşi la iveală un lucru pe care Pascal nu şi l-ar fi putut închipui : din cele două fete, Yvonne era mai fricoasă, şi fulgerele o făceau să ţipe şi să-şi astupe ochii cu mîinile. Cît despre Suzanne, semăna mai mult ca oricînd cu un pisoi şi se părea că, de cîte ori cădea trăsnetul, răsufla uşurată. Foarte curînd ploaia îi udă pînă la piele.

Nu mai putea fi vorba să-şi continue drumul pe creasta despădurită ; apucară în jos, de cealaltă parte a povîrnişului, pe sub copaci, unde înaintarea spre nord nu era tocmai uşoară-uşoară. Dar din cînd în cînd dădeau peste un loc cu arbori mai stufoşi, unde se aflau oarecum la adăpost, şi făceau popas ca să mai prindă puteri. Apoi, haide, daţi-i drumul înainte. a mai stat niţel ploaia, nu trebuie să pierdem vremea. Şi iarăşi fulgere, şi tot restul. De peste tot începură îndată să curgă şiroaie, pîrîiaşe care se vărsau unele într-altele pentru a se despărţi apoi, tîrînd pămîntul cu ele. De n-ar fi fost puhoiul acesta, ar fi încercat să ajungă în linie dreaptă, cum îl ducea capul, la Sainteville, ieşind în şosea cam prin dreptul sanatoriului ce se construia acolo.

— Sînt într-adevăr aşa de primejdioase mlaştinile astea ? întrebă Suzanne.

Pe cît îi îngăduia ploaia în ochi şi trăsnetele asurzitoare, Pascal se porni pe povestit. Toate poveştile băieţilor din Buloz. Unele le mai povestise el. Dar asta nu-l împiedica să le repete.

Mlaştinile începeau să capete în mintea lor nişte proporţii legendare.

— E totuşi o trecătoare pe aici... dacă aş încerca să dau de ea ?

Cine n-a văzut ploaia la munte, nu ştie ce-i aceea ploaie. Cădea, cădea, pînă trecea prin tine, îţi şiroaia pe obraz, nu cădea, turna cu găleata. Ploile de vară se dezlănţuie năprasnice, cu o furie pe care n-o au cele de toamnă. Fetele îşi ridicaseră rochiile peste cap ; fustiţele albe, albastre de-atîta apă, cu broderia lor englezească, ajunseseră într-un hal fără de hal.

Se pomeniră la marginea mlaştinilor. Pascal şovăia. Nu cumva trecuseră de locul căutat ? Da... E greu să-ţi dai seama unde te afli ; straturile de turbă dispăreau sub cel puţin zece centimetri de apă. Era un fel de lac ierbos, pe care fulgerele se răsfrîngeau, devenind şi mai înfricoşătoare. Trăsnetul părea să cadă aşa de aproape încît de fiecare dată trebuia să duci mîinile la ureche.

În sfîrşit : „Aici trebuie să fie", spuse Pascal, şi pipăi pămîntul cu bastonul. Porniră mai departe. E drept că sub apă erau pietre, dar după cîţiva metri Pascal şovăi din nou. Deodată, se auzi ţipătul Yvonnei. Un picior i se împotmolise pînă dincolo de gleznă în mlaştină. Pierre şi cu Suzanne o scoaseră

afară de acolo. Dar trăseseră o spaimă ; se întoarseră la mal şi, pentru că ploaia se înteţise, se adăpostiră din nou sub copaci, deşi Yvonne murea de frică, zicînd că sub copaci primejdia e mai mare cînd trăsneşte.

În vremea asta, la Sainteville, fără a mai aştepta să se oprească acest potop, profitînd de-o domolire a ploii, doamna d'Ambérieux şi frate-său porniră în fugă pînă la castel, pe cît îngăduiau varicele bătrînei doamne ; în cabană începuse să pătrundă umezeala. Cînd dădură în sufragerie peste doamna Pailleron alături de soţii Mercadier şi de cele două slujnice, rămaseră încremeniţi. Temîndu-se de-o izbucnire a mamei sale, Paulette se repezise să explice, amestecînd neliniştea care unea acum cele două familii cu tot felul de întrebări :

— Trebuie să te fi pătruns ploaia, nu ? Înţelegi, Pascal şi cu fetiţele... Ar trebui să te încălzeşti... I-am spus doamnei Pailleron... Nu vrei, mamă, o cărămidă caldă ?

Vorbeau toţi deodată ; şi Ferragus intrase în odaie scuturîndu-se, cu mirosul lui de cîine ud. Îl goniră de-acolo.

— Te rog ia loc, doamnă, spuse în cele din urmă Paulette cu tonul ei cel mai politicos, după ce maică-sa părăsise sufrageria ducîndu-se în odaia ei să se usuce.

Contele trase un fotoliu lîngă foc, şi doamna Pailleron se lăsă în el. Era într-adevăr foarte îngrijorată. Paulette de asemenea, dar la Paulette îngrijorarea se amesteca cu un sentiment mai ciudat, foarte răscolitor : nevoia de-a se împăca cu Blanche, faţă de primejdia în care se aflau copiii. Asta o făcea să spună lucruri fără nici un rost, nimicuri mondene, să se arate foarte atentă. Pierre o găsea caraghioasă. În fond, nu mai dorea acum această împăcare a femeilor, care mai curînd avea să încurce lucrurile.

Pe Blanche n-o mai frămînta decît un sentiment de teamă. O teamă fără legătură cu ploaia şi furtuna, nici cu mlaştinile de care bătrîna Marthe vorbea într-una sub broboada ei neagră : „Cînd plouă colo sus, dobitoacele se împotmolesc în smîrcurile acelea, şi oamenii bineînţeles... Mi-aduc aminte... în anul cînd a murit bunicu-meu... sînt vreo cincizeci de ani de atunci... un tînăr însurăţel din Buloz... nevastă-sa era dintr-un sat de lîngă Bourg..."

O teamă în care apărea faţa serioasă şi posomorîtă a Suzannei, silueta ei de fată mărişoară, ciorapii ei negri... Şi amin-

tirea ascunsă a clipelor din şopronul de lîngă capelă, cînd glasurile voioase ale copiilor răsunau pe afară...

Ploaia se mai potoli. Cei trei copii se folosiră de acest răgaz pentru a o lua la goană de-a lungul mlaştinii, fără a mai căuta să se adăpostească. Tălpile făceau „pleosc" în pămîntul pătruns de apă. Nenorocita de Yvonne avea un picior înnegrit de turbă pînă la genunchi. Suzanne tremura de frig. Pascal încerca să nu se gîndească la cămaşa care i se lipea de piele şi ţinea să convingă fetele că hainele pline de apă nu-l supărau de fel.

Deodată, auziră umblînd în desiş ; umblînd nu-i tocmai cuvîntul potrivit. Oamenii alergau de bună seamă. „Trebuie să fie nişte ţărani !" spuse Yvonne cu glasul tremurînd de nădejde. Pascal nu vedea ce interes ar avea să întîlnească oameni. Suzanne întoarse capul : „Poate că ne vor arăta drumul..."

Nici n-ar fi putut găsi altceva ca să-l jignească pe băiat. Ea însă, Yvonne, spera mai cu seamă că vor găsi pe careva să le ţină tovărăşie pînă vor ieşi la şosea, căci îi era frică : nişte copii singuri... „Voi fetele sînteţi stupide..." se grozăvi Pascal.

În clipa aceea zgomotul se repetă mai apropiat şi se simţi un foşnet la liziera pădurii. Yvonne scoase un ţipăt. Erau doi mistreţi, unul mare şi unul mic, care ieşeau din hăţiş. Aveau un aer rătăcit, nu păreau prea cumpliţi, şi priveau mica ceată de copii.

— Nu vă mişcaţi, şi nici o vorbă ! şopti Pascal.

Cele două fiare îşi căutau drumul. Fără să-i ia în seamă pe omuleţii aceştia, scormonind pămîntul cu rîtul, parcă scîrbiţi de pînza de apă ca oglinda, se afundară din nou în desiş. Un fulger despică iar cerul, iar bubui trăsnetul, şi numaidecît se porni potopul.

— Atîta pagubă, dacă ploaia mă face leoarcă, spuse Yvonne, dar în pădure nu mă mai întorc.

Pascal înălţă din umeri. Pantofii lui luau apă, o adevărată plăcere.

Întoarsă în camera ei, doamna d'Ambérieux îşi lepădase bastonul şi-şi scosese pălăria ; deşi obosită de goana de la pavilion la castel şi îngrijorată de absenţa lui Pascal, ceea ce o frămînta mai presus de orice era sentimentul nedesluşit că fiică-sa nu avea o ţinută demnă. „Se poartă drăguţ cu această creatură..." bombăni ea. Îi vîjîiau urechile. Îi zvîcneau tîmplele. Se simţea indispusă. Ce se întîmpla cu dînsa ? S-ar fi zis că era gata-gata să vomiteze. Îşi ridică privirea la icoana Fe-

cioarei de deasupra patului, cu un agheasmatar de faianţă bretonă sub ea şi o rămurică uscată de merişor ofilit. Deodată, totul se învîrti în jur. Abia mai avu timp să se tîrască pînă la pat, unde căzu peste cuvertura brodată, fără să-i pese că o murdăreşte cu încălţămintea şi cu părul ud de ploaie.

„S-a isprăvit, îşi zise, Dumnezeu mă cheamă la el..."

Gîndurile se pierdură într-un vîrtej tulbure de imagini, înaintea ochilor începură să-i joace valuri de întuneric şi lumină; respira anevoie. Trecu o vreme. Apoi vîrtejul se potoli. Afară, cîteva fulgere mai luminară cerul. Furtuna nu se dădea bătută. Mînjită toată de noroi, scăldată în sudoare, bătrîna doamnă izbuti să se aşeze pe pat.

„Ei, îşi zise, nici de astă dată nu e sfîrşitul..."

Era încă foarte slăbită, dar se dădu jos, şi cum picioarele se îndoiau, luă asta drept o poruncă cerească, îngenunche şi începu să se roage cu capul vîrît în cuvertură.

Cam pe la cinci după-amiază se iviră copiii pe terasa castelului, plini de noroi, uzi pînă la piele, într-un hal fără hal. Cerul se înseninase şi de vreo zece minute nu mai ploua.

Tunetul se depărta.

XXXVII

— AM FOST FOARTE nedreaptă cu doamna Pailleron. Recunosc. Femeia asta îşi iubeşte fata. Mai presus de orice e o mamă. Nu se sinchiseşte de tine nici cît negru sub unghie. Te simţi cumva jignit? Nu ştii nici tu ce vrei. Mămica mi-a băgat în cap ideile acestea. Şi trebuie să i-o spun, n-am să i-o iert! Ce nevoie avea să-mi facă griji, zicînd de ce te lasă mereu singură, cînd n-are treabă, asta înseamnă că-şi caută aiurea plăcerile. Şi dacă plăcerea lui e să se plimbe, i-am răspuns, să umble de unul singur... Denise are dreptate: eşti un urs, asta eşti, un adevărat urs!... Nu mă tot întrerupe! Lasă-mă să vorbesc, o dată te văd şi eu. S-ar fi putut crede că eşti mulţumit de această împăcare generală: ei bine, nu! Mai înţelege-i pe bărbaţi, dacă poţi!

Cu această vorbă, Paulette stinse lumina şi se culcă. Pierre începu să cugete la inconsecvenţa femeilor. Numai el vedea partea nostimă a întîmplării. Şi nu-i displăcea. Dar perversitatea lui s-ar fi lipsit foarte bine de dineul la care aveau să se strîngă toţi a doua zi ca să sărbătorească întoarcerea domnului Pailleron. Încă o porţie de plictiseală ! Vor închina oare paharul pentru pacea regăsită ? Pentru virtutea calomniată ? Pentru dragostea conjugală ? Rîse încetişor în pernă.

— Ce spui ? suspină în pernă glasul adormit al Paulettei.

El nu răspunse şi ascultă îndelung tăcerea.

Dintre toţi, numai unchiul era cu-adevărat fericit că se poate duce să mai schimbe o vorbă cu drăgălaşa doamnă Pailleron, fără să rişte un frecuş din partea surorii sale. Zăbovi în dimineaţa aceea mai mult ca de obicei în faţa oglinzii. Regăsi în memoria lui tot felul de arii vechi, pe care le fluieră minunat de fals şi de vesel.

Fericită era şi Jeanne, pe care cele două fete mai mari o răsfăţau în cinstea împăcării dintre familiile lor învrăjbite.

De dimineaţă se văzu că treaba va merge mai greu cu doamna d'Ambérieux. Pentru început, Paulette îi făcuse o scenă. Doamna d'Ambérieux ar fi admis fără îndoială, de fapt, că se înşelase, dar, din principiu, nu voia să recunoască. Nu voia nici ca împăcarea să se facă pe spinarea ei. Fiică-sa trecea de partea unei străine ! A, dacă-i aşa, prea bine ! Dumnezeule, ea nu va spune nimic ! Se va feri să spună ceva. Doar nu se născuse de ieri, de alaltăieri. Nu descoperea atunci pentru întîia oară ingratitudinea. Bătrîna doamnă şi fiică-sa nu merseră mai departe cu conversaţia lor, la micul dejun. Era o vreme minunată, un cer limpede, o temperatură ideală. Furtuna potolise arşiţa verii.

În cursul dimineţii, însă, avu loc o primă ciocnire între doamna d'Ambérieux şi domnul de Sainteville.

Asta se petrecea în preajma grădinii de zarzavat, unde doamna d'Ambérieux venise să culeagă nalbe pentru ceaiul ce i se punea lîngă pat, pe un reşou. Picioarele ei nu prea erau zdravene. Afară de asta, nu-şi venise bine în fire după slăbiciunea curioasă pe care-o avusese în seara din ajun. Şi era neliniştită. Prefera să nu vorbească despre acest lucru, ca să nu-i dea importanţă, să nu facă din el o realitate... Numai că sentimentul unei primejdii nedesluşite dădea o rezonanţă deosebită, o îndreptăţire fiecărui cuvînt pe care-l roştea. Cînd frate-său o

contrazicea, dînsa se gîndea : „De-ar şti !“ şi se mîngîia cu această amarnică superioritate.

— La urma urmei, spunea, învîrtind bastonul în aer, mă faceţi toţi să rîd, să rîd din toată inima !

Ce spusese contele ? Nimic, sau mai nimic. O vorbă despre cina plănuită.

— Înţeleg, bombăni ea, copiii ne-au îngrijorat, s-au rătăcit în munţi pe vreme urîtă... Dar, în sfîrşit, s-au întors, sînt aici, n-avem a ne mai teme de nimic ! Pînă aici totul e foarte limpede... Întrucît schimbă asta ceva din crailîcurile de care se ţine dumnealui, ginerele meu ? Nu, spune-mi, te rog, întrucît ?

— Ascultă, Marie, recunoaşte şi tu, ca toţi ceilalţi, că te-ai înşelat...

— Ca toţi ceilalţi ? Care toţi ceilalţi ? O fată idioată şi oarbă, şi un zevzec bătrîn, pe care femeile tinere îl duc de nas cu un surîs !

— Marie, Marie !

— Marie e de prisos. Faptele rămîn fapte. Şi pe fiică-mea o face de rîsul lumii ! De rîsul lumii !

Nu trebuia ca petrecerea să fie întunecată de această umbră. Cînd vorbi pentru a doua oară cu maică-sa, Paulette încercă s-o împace.

— Îţi dai seama ce impresie ar face dacă n-ai veni la cină ?

— Îmi dau foarte bine seama şi sînt încîntată. Ah, fată dragă, cum îţi închipui că mă voi băga în comedia asta caraghioasă şi imorală ? Să stau la masă cu amanta ginerelui meu ? Cînd ştiu ceea ce ştiu !

Aici, Paulette se supără grozav. La urma urmei, n-are decît să rămînă în camera ei bătrîna asta smintită, şi să se isprăvească odată ! Lucrurile ajunseseră la ceartă. Doamna d'Ambérieux nu era obişnuită ca fiică-sa să i se împotrivească. O cuprinse o enervare amestecată cu teamă. La aceasta venise să se adauge amintirea indispoziţiei pe care-o avusese de curînd. Ar fi avut un argument tare în sprijinul ei. Nu se putea hotărî să-l folosească : îi era frică să aducă vorba de asta.

Spuse totuşi :

— Şi apoi, prefer să mă culc devreme, nu m-am simţit bine aseară..

Paulette nu ceru nici o explicaţie, nu văzu în această frază decît mărturisirea înfrîngerii. Rosti cu obrăznicie :

— Ei bine, atunci vom spune că eşti suferindă...

Doamna d'Ambérieux lăsă capul în jos.

În primele ore ale după-amiezii, domnul Pailleron sosi la Sainteville. Yvonne alergă numaidecît să-i caute pe Pascal şi pe Jeanne. Pe masa de fier, sub copaci, se afla despachetat darul pe care lyonezul îl adusese alor săi. Un gramofon ! Vă închipuiţi bucuria. Pascal nu văzuse încă niciodată unul mai de aproape : este o cutie dreptunghiulară de mahon, deasupra căreia e aşezat un cilindru, deasupra cilindrului o pîlnie de metal, iar în faţă o maşinărie pe care-o întorci cu o cheie mare. Şi o întreagă colecţie de cilindri în cutii de fier rînduite cîte cinci într-o lădiţă. Le puseră să cînte, vezi bine. Mai întîi *Marseieza,* fireşte. Apoi acel *pizzicati* al *Baletului din Silvia,* un solo de ţiteră executat de profesorul Wormser, *Marşul micilor paiaţe...*

Larma atrase pe toată lumea, afară de mam'mare, care făcea pe supărata. Pînă şi slujnicele veniră să se minuneze. Doamna Mercadier era în culmea bucuriei datorită unei glume prilejuite de unul din cilindrii de gramofon cu o romanţă : *Cînd liliacul va-nflori,* cîntată de Mercadier ! „Nu e, pare-se, unul şi acelaşi Mercadier. De ce mi-ai ascuns, Pierre, că eşti tenor ?" Domnul Pailleron rîdea cu lacrimi. Pierre nu găsea gluma reuşită.

Contele vru să ştie preţul aparatului. O sută patruzeci şi şapte de franci ! O nimica toată ! Şi încă cu plata în rate.

Paulette vorbea cu Blanche, în timp ce la gramofon se auzea : *Plouă, păstoriţă,* cîntat de un copil...

— Gramofonul ăsta e o minune ! zicea dînsa. Iată ce înţeleg eu prin muzică : bucăţi nu prea lungi, pe care le poţi opri cînd ţi se urăşte cu ele... Şi apoi, le amesteci după plac... Bucăţi serioase, uşoare, monoloage... De toate... Ah, nu e ca muzica acelui Meyer.

— Care Meyer ?

— Un prieten.

— Un prieten al domnului Mercadier. Un evreu...

Blanche privi înspre bărbaţi şi duse un deget la buze :

— Ssst, dragă ! Nu vorbi de evrei ! Ştii, domnul Pailleron e dreyfusard... şi nu cred că aici, de faţă cu domnul de Sainteville, o asemenea discuţie ar fi de dorit.

Ceea ce-i încînta într-adevăr pe toţi era să audă cum copilul se înşela în mijlocul cîntecului şi cum o lua de la capăt, încurcat... Era ceva aşa de natural ! La cererea tuturor puseră cilindrul de cîteva ori.

Mutul meloman, monolog cu acompaniament de corn, avu mai puțin succes.

Doamna Pailleron se amuza privind la bucuria aţîţată de gramofon a copiilor şi la neliniştea Paulettei şi a contelui. Ernest vorbea cu Pierre de tot felul de lucruri. Dar Blanche vedea bine că Suzanne nu părea să afle în toate acestea aceeaşi plăcere ca Yvonne sau Pascal. Stătea acolo, lîngă masă, în picioare, învîrtind din cînd în cînd maşinăria, dar adîncită în gîndurile ei, vorbind rareori cu ceilalţi. Stranie. Ce-o fi avînd fetiţa asta ?

Blanche o iscodi chiar pe Yvonne, într-ascuns. „O, făcu Yvonne, s-o fi certat iar cu Pascal !" Poate că nu era decît asta.

Bineînţeles, gramofonul avea şi aria toreadorului din *Carmen.*

Înainte de cină, doamna Pailleron se plimbă cîteva clipe în parc cu domnul de Sainteville, în timp ce domnul Pailleron stătea jos.

— Ei bine, scumpe domn, începu Blanche, acum cînd totul s-a isprăvit... şi sîntem între noi, îmi vei spune din ce s-a iscat această ceartă ?

Găsea o plăcere răutăcioasă văzînd minciuna pe care el trebuia s-o născocească.

Domnul de Sainteville nu minţi însă :

— Mda... mda... doamnă... N-ai să te superi ? Ce vrei, biata soră-mea nu mai e tînără... Mintea ei o ia razna... Dînsa i-a băgat nepoatei mele în cap că dumneata... în sfîrşit, că soţul ei şi cu dumneata... mă-nţelegi ?

— Zău că nu... nu te-nţeleg...

— Dumnezeule, ce greu îmi vine să-ţi spun ! Că Mercadier şi dumneata... că Mercadier...

— Ah, asta-i bună ! Acum înţeleg. Ce grozăvie ! Dar ia spune-mi, nu-i aşa că dumneata n-ai crezut-o ?

Se oprise, patetică, şi-i prinsese mîinile într-ale ei : bietul conte nu mai ştia cum s-o întoarcă şi, de data asta, minţi. Nu, nu, bineînţeles, nu crezuse...

— Ah, îmi vine inima la loc ! oftă ea. Dacă ai fi crezut o singură clipă această grozăvie, cred că nu ţi-aş mai fi vorbit toată viaţa ! Şi ştii, mi-eşti foarte drag...

Domnul de Sainteville îşi simţea sufletul sfîrtecat : fericit de declaraţia auzită şi stînjenit că n-o meritase decît cu preţul unei minciuni. Gîngăvi ceva. Blanche întoarse capul ca să-şi

ascundă zîmbetul : în ceea ce o privea, scena o încînta. Îşi spuse că nimic nu era mai fermecător ca o minciună cu totul inutilă.

Dar, pentru dineu, ţinea să se gătească mai frumos ca oricînd.

— Mă scuzi, nu-i aşa ? Vom mai vorbi despre asta într-altă zi... cînd Ernest nu va mai fi aici... Acum, cînd mi-am regăsit încrederea în dumneata...

Apăsă răutăcios pe cuvîntul „încredere" :

— ...Îţi voi spune unele lucruri... Am nevoie de un om în faţa căruia să-mi deschid inima... un om care înţelege viaţa... Sînt aşa de singură, îngrozitor de singură...

Domnul de Sainteville îi sărută mîna, foarte tulburat, şi furios împotriva lui însuşi că fusese în stare să suspecteze această femeie delicioasă : Auzi, Mercadier ! Mercadier ! De ce nu papa de la Roma ? O femeie ca dînsa s-ar fi putut oare îndrăgosti de un Mercadier ?

Suzanne se afla în salonul cel mare, cu ferestrele închise, deşi era încă ziuă afară. Lămpile nu erau aprinse şi toată lumina venea prin uşa peronului. Aşezată într-un mic fotoliu, cu mîinile amîndouă pe genunchi şi cu picioarele ei lungi în ciorapi negri unul peste altul, Suzanne avea faţa îngîndurată.

— Suzanne, o dojeni Blanche, ţi-am spus de o sută de ori să nu mai stai cu picioarele încrucişate !

Copila tresări. N-o auzise pe maică-sa intrînd. Întoarse repede capul : avea ochii plini de lacrimi.

XXXVIII

— HAIDE, FETIŢA MEA, spune-mi, ce ai ? Eşti aşa de ciudată în ultimele zile ! Îmi ascunzi ceva ?... Cui ai putea să-i spui mai bine ceea ce-ţi apasă inima decît mamei tale ? Suzanne, micuţa mea Suzanne...

Suzanne îşi întoarce faţa din bătaia luminii ; nu se lasă înduioşată. Tace.

— Haide, Suzi, nu se poate să te aducă în aşa hal certurile tale cu băieţaşul acesta. E drăguţ puştiul, dar nu-i decît un puşti, iar tu eşti o fată mare... Aproape o domnişoară... Haide, spune-i mămichii...

Suzanne își strînge umărul care-i înspre partea mamei sale. Cu o încordare a voinței, își drege obrazul răvășit de lacrimi și se întoarce :

— *Nothing, mother, nothing serious...* [1]

— Nu-mi place cînd îmi vorbești englezește : așa faci întotdeauna cînd ești nervoasă. Dacă nu-i vorba de micul Pascal, atunci cine e ? Spune-mi-o, puișorul meu, micuța mea Suzi, copilașul meu...

Cu cît devine mai alintătoare, o vede pe Suzanne depărtîndu-se mai mult, îndîrjindu-se. În inima ei, Blanche simte tot mai lămurit teama pe care încearcă s-o înăbușe din ajun, de cînd se afla în capela miraculoasă din pădure.

— Copila mea, cel puțin nu ai nimic împotriva mamei tale ? Nici un gînd...

Suzanne dă din cap.

— Atunci, sărută-mă...

Fetița pune deodată pe obrazul doamnei Pailleron o gură rece și tremurătoare. Ai fi zis că asta o face să-și vină în fire. Iese din cameră fugind. „Îmbracă-te repede !" îi strigă Blanche, pentru a se arăta liniștită.

Ea însăși trebuie să se îmbrace...

Ce păcat că doamna d'Ambérieux nu se simte bine ! E singura umbră care întunecă această cină... Ernest Pailleron declară că e un chiolhan de pomină. Vremea se mai răcorise îndată după furtună, ziua nu-ți dădeai seama de asta, dar acum, seara... Așa că, ridicîndu-se de la masa pusă afară, sub copaci, se vor duce să ia cafeaua în salon.

— Domnișoara Yvonne ne va face puțină muzică... propune Mercadier, care se teme să nu se pornească iar gramofonul.

— Scuză-mă, se întoarce spre Blanche domnul de Sainteville, mă duc să văd ce face soră-mea.

— Spune-i, rogu-te, cît de mult ne-a lipsit...

Doamna d'Ambérieux fierbea de mînie. Odaia ei nu e mare și se plictisește acolo. Și-a făcut rugăciunea de seară, dar nu poți să te rogi toată viața. Ca să-și pregătească retragerea, s-a înfundat aici toată după-amiaza. Nimeni n-a venit s-o vadă. Afară de Jeanne, care voia bomboane. I se urîse pînă

[1] Nimic, mamă, nimic serios (lb. engl.).

peste cap. Să nu vezi nici o față omenească ! Mă lasă aici să crăp singură, ca o gloabă bătrînă. Cine ? Marie ! Pentru că spun ceea ce este. Domnul de Sainteville tot mai protestează, susținînd că n-are dreptate : nu venise aici, lăsîndu-i pe ăia să termine cina fără dînsul ?

— Bineînțeles, tu, tu te simți vinovat că m-ai lăsat singură... Nu mai ești tînăr... Îți zici că în curînd îți vine și ție rîndul... Dar toată ziua nu te-ai gîndit la mine, și totuși am avut ascară un mic...

N-a rostit cuvîntul, îl repetă în gînd numai pentru dînsa : un mic atac de inimă. Dacă i-ar scăpa din gură, ar fi prea grav. Frate-său însă, ca de obicei, i-a tăiat vorba prea devreme si n-a ghicit sfîrșitul frazei, rămas în vînt.

— Fie ce-o fi ! Mă-năbuș aici ! Vreau să dau o raită prin grădină, altfel nu voi putea dormi și voi avea iar o noapte groaznică... Cînd n-ai somn, te năpădesc gîndurile negre... Dă-mi brațul tău, fără tine nu mă pot plimba, mă dor prea tare picioarele...

— Ce-ți trece prin cap, Marie ! Dacă te văd ceilalți... după ce le-am spus că te simți rău...

— Ceilalți ! Tu ții întotdeauna partea celorlalți ! Ai spus doar că ei sînt în salon... Stai, ascultă !

O nocturnă de Chopin venea pe fereastră. Trebuie să fi fost toți colo jos, în salonul cel mare, cu candelabrele aprinse, și ascultînd solemni, cu aerul că le place. Contele îi dădu deci brațul surorii sale, și așa, coborîră pe scara de din dos, care dă spre bucătărie. De acolo, pe sub copaci, nu prea puteau fi văzuți. Ajunseră, ca deunăzi, la cabana mătușii Eudoxia, și se așezară pe banca din fața ușii, pe banca rustică.

Vorbeau de unele și de altele, ca niște bătrîni care au atîtea amintiri comune încît o aluzie ajunge spre a prelungi fiecare frază. Bastonul bătrînei doamne bătea încetișor pămîntul. Venea cîte-o adiere de muzică de la pianul de departe. Era întuneric din pricina umbrarelor dese, dar cîteva raze de lumină mai pîlpîiau colo-n vale, spre apus, deasupra satului Buloz. Bătrînul gentilom spuse pe neașteptate :

— Știi... am vești despre Blaise...

— Da ? Nu-mi vorbi de el. Copilul acesta afurisit !

O tăcere. Apoi, pe tonul cel mai firesc, doamna d'Ambérieux întrebă :

— Cum o duce ?

— Se descurcă cu viața... Cred mai ales că nu are ambiții mari... Știi, trăiește din nimic. Și-i tot cu femeia aceea.

— Creatura aceea !

Toată mînia răbufni din nou în mama jignită. Creatura aceea ! Cuvîntul, același cu care-o numea pe doamna Pailleron, îi aduse aminte de vrăjmașa uitată. Fiu-său Blaise devenise atît de străin de viața ei încît nu putea să se gîndească mult la dînsul. Flutură bastonul amenințător înspre salon.

— De la femei, de la femeile de teapa asta vine toată nenorocirea familiilor ! Noi aducem, și cu ce chin, Dumnezeule ! copii pe lume, pentru ca ele să ni-i ia, să le strice viața, să le fure bărbații ! Ah ! Ființele astea fără credință, fără cinste, fără inimă. Mă ia greața cînd vă văd pe toți roind ca niște nătărăi în jurul acestei Pailleron, cînd te văd făcînd pe cavalerul ferchеș pe lîngă dînsa, neștiind cum să-i mai intri în voie... Ce găsiți voi la tîrfa asta ?

— Marie, nu-ți dau voie...

— Nu zău, asta-i bună ! Nu-mi dai voie ? Ce nu-mi dai voie ? Să-mi ușurez inima ? Asta-i prea de tot !

— Doamna Pailleron e o femeie cinstită, și nu...

— Na, mă faci să rîd ! Înțelegi, mă faci să rîd ! Oricum, nu mie trebuie să-mi îndrugi poveștile astea. Dacă fiică-mea e o toantă, n-am ce-i face. Dar această doamnă Pailleron se culcă cu Pierre sub nasul vostru, uite-așa cum te văd ! Cît despre Pierre, eu una nu l-am îndrăgit niciodată pe bărbatul acesta ! De altminteri, nu-i un bărbat, un profesor ! Nerușinarea acestei Blanche întrece orice închipuire... Ce i-o fi făcînd ca să trezească într-un asemenea moliu vreo poftă oarecare ?

— În sfîrșit, Marie, ți-o mai spun o dată : doamna Pailleron e o femeie cinstită, eu sînt gazda ei și nu dau voie...

— Gazda ei ! Nu, sărmane Pascal, hangiul ei, asta ești. Rîd și curcile de tine ! Te-a îmbrobodit ca și pe ceilalți. Cînd îi vorbești, e-o comedie. Faci pe caraghiosul. La vîrsta ta !

— Marie, ascultă-mă... Te înșeli îngrozitor. Eu însumi, uite, ți-o spun deschis, am crezut la un moment dat...

— Aha ! Vezi ? Vezi ?

— Nu mă întrerupe. Nu încape îndoială că doamna Pailleron e încîntătoare, tînără, atrăgătoare... și inteligentă...

— Și încă mai ce ?

— Nu mă întrerupe, Marie... și că se simte bine în societatea bărbaților. E foarte firesc. Singură aici, toată săptămîna...

În sfîrşit, trebuie să recunosc, văzînd-o, cunoscînd-o rău, cînd Pierre şi Paulette au sosit, am început să mă întreb... se izola adeseori cu Pierre... făceau plimbări în doi... Îşi vorbeau pe şoptite... Ce mai încolo, am crezut şi eu că e ceva. Voiam chiar să le-o spun... Mă durea să văd una ca asta aici, în casa mea, gîndindu-mă la Paulette, la tine, la o grămadă de lucruri... Tocmai atunci ai izbucnit tu, dînd totul peste cap... Povestea mi s-a părut cam prea trasă de păr, şi asta m-a pus pe gînduri. Iar astăzi, înainte de cină, am vorbit cu doamna Pailleron... Ei bine !

— Te-a îmbrobodit din nou !

— Taci. Femeia aceasta e puritatea însăşi... Dacă ai fi văzut ce nenorocită era la gîndul că ar putea fi bănuită ! Ah, Marie, amîndoi am fost nedrepţi faţă de dînsa...

— Ce neghiob îmi eşti, Pascal ! Te-a dus de nas ca pe-un copilaş de patru ani. Îţi spun că e amanta lui ! Cum şi în ce fel au ajuns aici nu ştiu şi nici nu mă interesează. E o cocotă, şi cu-asta basta.

— Marie !

— Vrei dovezi ? Na, uite una. Bătrîna Marthe a fost în sat, la Buloz, unde, întîlnindu-l pe doctorul Moreau, acesta i-a spus : „Sper că domnul Mercadier şi doamna care locuieşte la castel s-au întors acasă înainte de a începe ploaia... Am întîlnit trăsura lîngă sanatoriu, şi căluţul vostru e aşa de sperios..."

— Nu se poate !

Doamna d'Ambérieux rînjea batjocoritor. Pianul tăcuse. Noaptea se făcuse neagră, o beznă deasă. În întunericul din spatele lor auziră parcă un suspin.

— Ce-i asta ? întrebă bătrîna doamnă în şoaptă.

— Nu ştiu, s-a auzit dinăuntru, o fi cineva...

Se ridicase. Cu o smucitură, deschise uşa cabanei... O siluetă nedesluşită. Domnul de Sainteville murmură : „Domnişoară Suzanne, ce făceai aici ?"

Fetiţa ieşi. O salută pe doamna d'Ambérieux, şi dintr-o dată o luă la fugă spre castel. Bătrînul gentilom se întoarse spre soră-sa :

— Crezi că ne-a auzit ? Vorbeam tare. Numai să nu fi tras cu urechea !

— O fată care ascultă pe la uşi... Soi rău... Nu ştiu dacă a auzit. Ce pot să-i fac ? De altfel, cred că a aflat ea destule

şi pînă acum. Cu o asemenea mamă ! Trebuie să fi văzut şi altele. Chestie de obişnuinţă.

Domnul de Sainteville era foarte tulburat. „Să mergem", spuse el. O conduse pe soră-sa pînă la camera ei, aproape fără să scoată o vorbă. Se gîndea la fetiţa care, în dosul lor, ascultase mută cuvintele groaznice... Trebuie să fi venit să se ascundă acolo, jucîndu-se cu ceilalţi... Cînd coborî iar în salon, întrebă numaidecît :

— Şi copiii ?

— S-au dus să se joace de-a v-aţi ascunselea, spuse Paulette. Acum le strig să meargă la culcare. Mai ales că şi Jeanne e cu dînşii... O adevărată orgie pentru mititica !

Contele nu îndrăzni să întrebe de-a dreptul unde-i Suzanne. De vreme ce se joacă ca ceilalţi... La urma urmei, poate că nu înţelesese, poate că nu trăsese cu urechea... Le scăpase cumva vreun nume ?

De fapt, Pascal şi Yvonne s-au descotorosit de Jeanne, care era la bucătărie cu slujnicele. Şi fiindcă Suzanne dispăruse de la desert, se duseseră în şopron, zicîndu-şi mai bine că am scăpat de ea... Se uită chiondorîş la noi.

— Dacă nu e prea tîrziu, spuse Paulette întorcîndu-se în salon, am putea da drumul iar gramofonului... Domnule Pailleron, pune, rogu-te, din nou *Ploaie, păstoriţă*... vocea copilului e într-adevăr mişcătoare !

XXXIX

CÎND BĂGARĂ DE seamă, cam pe la ora opt dimineaţa, că Suzanne dispăruse, se stîrni un tărăboi în tot castelul. Rosine intrase în odaia fetiţei spre a-i duce ceaşca de ciocolată : patul era nedesfăcut. Întrebată, Yvonne nu ştia ce să răspundă. În seara din ajun întîrziase la joacă cu Pascal, şi cînd se întorsese, uşa Suzannei era închisă. Îşi închipuise că doarme.

Înnebunită, doar în capot, doamna Pailleron alergase în camera soţilor Mercadier, în timp ce Ernest Pailleron punea întrebări slugilor. El nu era prea neliniştit de această dispariţie ;

nu înţelegea ce anume o tulbura aşa de tare pe nevastă-sa... Poate că, după ce se sculase, fetiţa îşi strînsese patul...

— Dar cum, zicea Paulette, eşti atît de sigură că a fugit ? Aşa, fără o vorbă ? Unde putea să plece, gîndeşte-te !

— N-o cunoşti, doamnă, pe copila asta : ciudată, bănuitoare, romanţioasă ! Aseară am găsit-o plînsă... N-am putut scoate trei cuvinte din gura ei...

Încercară să afle ceva de la copii. Nu ştiau nimic, se vedea numaidecît. Toată casa răsuna de uşi trîntite. Se auzeau lătrînd cînii, iar arendaşul Loeuf şi fiu-său Gustave, argaţii de pe moşie, toată lumea fu chemată, întrebată : Nimic. Dimineaţa se apropia de nămiezi, cu toată zăpuşeala dinainte de furtună.

Pe lîngă toate, ceea ce o făcea pe Blanche să-şi piardă capul era că nu putea vorbi cu Pierre. Se simţea pîndită de toţi ochii. Ar fi vrut să-i spună, lui cel puţin, îndoielile ce-o frămîntau de două zile, temerile şi remuşcările ei, certitudinea arzătoare pe care-o avea acum în mintea ei. Dumnezeule ! Dumnezeule ! Ce putuse să facă biata fetiţă ? Şi nimeni care s-o poată linişti pe nefericita mamă, nimeni. Toate cuvintele cădeau aşa de departe de restriştea ei... Ernest era de nesuferit cu calmul său prefăcut, cu un sînge rece pe care ea n-ar fi dat doi bani !

În acest vălmăşag se încrucişau sentimentele de jenă ale unora şi altora. Jena lui Pascal şi a Yvonnei, pentru că nu voiau să spună că rămăseseră două ceasuri în bezna şopronului. Jena lui Pierre şi a Blanchei, pentru că ştiau ce anume o făcuse pe Suzanne să fugă de acasă. Jena domnului de Sainteville şi a surorii sale, din pricina scenei de la cabană. În toată această încurcătură, numai Paulette şi cu domnul Pailleron vorbeau de întîmplare ca de-o aventură fără importanţă. Şi totuşi, nici ei nu credeau în propria lor nepăsare.

Slugile jucau în această tragedie rolul corului antic, şi spusele lor pline de mister erau încărcate de aluzii şi de cuvinte nerostite, din care adevărul ar fi ieşit la iveală, dacă se găsea cineva să-l asculte.

Toată dimineaţa trecu astfel şi, de cîte ori se auzea vreun zgomot afară, alergau la ferestre. Li se părea mereu că o văd ivindu-se pe Suzanne. Prînzul fu jalnic în amîndouă familiile. La soţii Mercadier, Paulette vorbea de una singură în mijlocul tăcerii stînjenite a celorlalţi. Îndată după masă, se împrăştiară care încotro. Nu se mai puteau suporta unii pe alţii.

Pascal dădu cu ochii de Yvonne : „A ce ne jucăm ?“ Dar Yvonne începu să plîngă. Îi era frică. O cunoştea ea bine pe Suzanne. „Ce crezi că a făcut ?“ o întrebă Pascal. Yvonne îi arătă, tremurînd, muntele. Mlaştinile ! La aşa ceva Pascal nu se gîndise. Mlaştinile...

În sfîrşit, Blanche reuşi să vorbească cu Pierre, într-un colţ al parcului. Era zdrobită, de nerecunoscut, cu obrazul răvăşit şi ochii înroşiţi.

— Un lucru nu înţeleg, spuse Mercadier. Nu te-ai dus s-o săruţi în patul ei, ca în fiecare seară ?

— Nu. Vai, nu ! Nu mi-o pot ierta. Nu m-am dus.

— De ce ?

— Ernest... înţelegi, cînd ne-am dus sus, era nerăbdător...

Pierre avu o strîngere de inimă în faţa imaginii crude a acestor relaţii conjugale. Ceea ce Blanche evocase, brutal şi făţiş, în cele cîteva cuvinte, nu-l tulbură din pricina urmărilor primejdioase pentru viaţa Suzannei... în ciuda grozăviei cinice a acestei rivalităţi dintre mamă şi femeie. Dar simţi împunsătura geloziei, o gelozie prostească şi mărginită, de care nu se ştia în stare.

— Mi-e frică, Pierre, mi-e frică... Nu pot să-i spun nimic lui Ernest, numai ţie îţi pot spune... Ştiu, sînt sigură că ne-a auzit acolo sus, lîngă capelă...

— Eşti nebună !

— Din cauza asta a plecat ! Nu vreau. Nu, n-a făcut aşa ceva, spune-mi că n-a făcut aşa ceva.

— Dar gîndeşte-te, e un copil, nu uita că nu-i decît un copil...

Între timp, domnul de Sainteville se urcase la soră-sa.

Era foarte palid, îşi tot pipăia monoclul, se trăgea nervos de barbişon. Simţea că-l apasă o înfricoşătoare parte de răspundere în tot ce se întîmplase. Îl chinuia gîndul că trebuie să tăinuiască scena din cabană.

— Noi am fost cu siguranţă ultimii care am văzut-o... Nu s-ar cuveni oare s-o spunem ?

— Dacă-ţi zice inima s-o faci ! Nu văd nici un motiv să ascundem despre ce-am vorbit. În ce mă priveşte, sînt gata să repet...

— Nu. Ce-ţi trece prin cap ! Îţi dai seama ce urmări ar avea pentru două căsnicii, ce-ar putea ieşi din asta, dacă domnul Pailleron... Nu-ţi ajunge boroboaţa pe care ai făcut-o ?

— Urmările ! E chiar momentul să te gîndeşti la ele ! Nu s-au gîndit la urmări oamenii aştia fără morală, care nu se ţin decît de plăcerile lor ! Ah, ce murdărie !

— Marie, ajunge ! Calomniile tale au şi adus o mare nenorocire !

— Calomniile mele ? Calomniile mele ? În loc să te legi de mine, mai bine te-ai lega de femeia asta dezmăţată... de păcătosul ei complice...

— Dar gîndeşte-te, Marie, la fetiţa aceea ! Unde-o fi ea acum ? Numai de n-ar fi făcut ceva ireparabil.

— Da, cînd e vorba de văicăreli, eşti foarte tare ! Acum, numai Dumnezeu poate spune ce-i cu ea... Îngăduinţa voastră josnică faţă de-o stricată, îngăduinţa voastră a tuturora e vinovată !

— Te rog !

— Ce mă rogi ? Femeia asta este o tîrfă ordinară, şi fiică-sa o nenorocită ! Fetele din familiile noastre înţelegeau măcar la vîrsta ei despre ce-i vorba ? Culege ce-a semănat această Pailleron !

Vorbea din ce în ce mai tare. Aici zidurile sînt groase. Dar domnul de Sainteville avea mereu vie în minte apariţia Suzannei în întunericul chioşcului. Uitase tot ce-i spusese acolo soră-sa, deschizîndu-i ochii asupra legăturilor dintre Blanche şi Pierre, revelaţia care-l zdruncinase. Uitase de prefăcătoria doamnei Pailleron. Nu mai rămînea decît silueta aceea tremurătoare, copila cu ciorapii negri. Şi o mînie tot mai mare împotriva doamnei d'Ambérieux, la care veneau să se adauge toate enervările, amărăciunile unei lungi existenţe, ciorovăielile de familie, amintiri pe care le credea şterse pentru totdeauna... Din ele se iscă cearta. O ceartă aprigă, cu ţipete. Ţineau totuşi mult unul la altul, cînd nu se urau. Dar clipele de ură dintre un frate şi o soră sînt mai rele decît acelea dintre amanţi.

Ce nu-şi spuseră ! Ce noroi, ce cuvinte smintite nu-şi aruncară în obraz ! Contele îşi vărsa pe soră-sa tot năduful bătrîneţii, toată dezamăgirea pricinuită de Blanche, gelozia crîncenă pe care o avea fără să-şi dea seama faţă de Pierre, şi spaima resimţită pentru soarta Suzannei. Înăbuşindu-se, roşie la faţă, respirînd anevoie cu un şuier în piept, doamna d'Ambérieux îl scotea vinovat pe frate-său de toate nedreptăţile îndurate în viaţă, de tot amarul strîns în inima ei. Îl găsise întotdeauna pe acest frate nelegiuit de partea celor care-o făceau să sufere.

Ţinuse odinioară cu soţul doamnei d'Ambérieux împotriva ei. Îl apărase pe Blaise, nu mai departe decît aseară avusese îndrăzneala să-i vorbească de dînsul ! Alte întîmplări din tinereţea lor se adăugau la toate acestea.

Contele o învinui pe soră-sa că încurcă înadins lucrurile, ca să-şi ascundă răspunderea ce-o avea în fuga Suzannei. I-o spunea scurt şi cuprinzător, răspicat şi aspru.

Doamna d'Ambérieux răcni că nu-i dă voie să-i vorbească astfel. Cearta lua o întorsătură urîtă. Ajunseră să-şi arunce insulte. Cine începuse ? Fecioara de porţelan de deasupra agheasmatarului o fi ştiind ceva în privinţa asta, afară numai dacă rămurica de merişor sfinţit n-o fi împiedicat-o să vadă esenţialul. În orice caz, domnul de Sainteville strigă „Hoaşcă bătrînă !" şi ieşi trîntind uşa. Asta-i cam prea de tot ! Ah, lasă că-ţi arăt eu ! Hoaşcă bătrînă ! Nici o clipă nu mai trebuie să rămîn aici... nici o clipă mai mult... Fratele ei, propriul ei frate ! Sub acoperişul părinţilor lor... Casa în care se născuse... dar fie ce-o fi !... nici o clipă... nici o clipă mai mult...

Zvîrlea în geamantan, claie peste grămadă, tot ce-i venea la îndemînă, golea şifonierele. Se sucea încolo şi încoace, cu apa de dinţi în mînă. Rochiile. Batistele.

Nu va mai rămîne în casa asta nici o clipă ! Dar ştii, nici o clipă ! Cu un nod în gît care-i tăia răsuflarea, cu picioarele umflate parcă gata să plesnească, şi zvîcnirea înfricoşătoare a tîmplelor, toc-toc-toc, şi privirea tulbure...

Bun moment pentru a-şi strînge catrafusele, dar atîta pagubă ! Hoaşcă bătrînă, o făcuse hoaşcă bătrînă ! Lasă că-i arăt eu !

XL

DE CUM ROSTISE cuvîntul „mlaştinile !" vorbind cu taică-său, Pascal şfîşie un văl. Pierre Mercadier îl repetă unchiului : Mlaştinile ! Cît ai clipi, toată casa era în picioare. Mlaştinile ! Desigur. Cum se făcea că nimeni nu se gîndise la asta mai devreme ?

Cînd auzi, Blanche Pailleron fu îngrozită.

Avu o criză de nervi în salonul cel mare. Se trînti jos, frîngîndu-şi braţele. Apoi ochii i se dădură peste cap, se făcu albă, albă ca varul, şi leşină. Yvonne, care se afla acolo, strigase înfricoşată. Ernest şi cu Pierre o duseră pe canapea unde îşi veni în fire. O bună ploaie de lacrimi o scutură atunci. Repeta într-una : Mlaştinile, mlaştinile... Nu era chip să scoţi altceva din gura stranie pe care-o avea acum, căci nu-şi dăduse cu roşu, şi buzele îşi recăpătaseră un desen firesc, amintind de gura Suzannei.

Cam pe la două şi jumătate, hotărîră deci să organizeze nişte bătăi ca la vînătoare. Pierre şi domnul Pailleron se alăturară fermierului Loeuf, celor trei argaţi de pe moşie şi unor băieţi din Buloz după care trimiseseră. Erau aceiaşi care-l căutaseră odinioară pe fratele lui Michel, al cărui trup, de altfel, nu fusese găsit niciodată. Pascal îi însoţea. Luaseră cu dînşii bîte pentru a scotoci prin ierburi, şi frînghii.

În toate acestea, Ernest Pailleron dovedi un spirit de hotărîre puţin obişnuit. Fără mofturi sentimentale. Avea grijă de toate, ca şi cum n-ar fi fost vorba de fiică-sa. Atîta doar că şiroaie de sudoare îi brăzdau fruntea. Nu se făcuse încă ora trei cînd porniră. Aveau să-şi împartă muntele, fiecare urmînd să cerceteze un sector. Yvonne rămînea să-i ţină tovărăşie doamnei Pailleron. Nesimţindu-se în stare să facă şi ea ceva, Paulette îi însoţise pe Pierre şi pe Ernest cîţiva paşi.

Se întorcea pe terasă cînd două trăsuri se iviră, aproape în acelaşi timp, pe şoseaua parcului. Una era trăsura Hotelului Alpilor din Buloz, cu coşul ei de pînză cenuşie, şi era goală. Cealaltă era un bric foarte elegant, tras de doi cai sprinteni, pe care îi mîna Norbert de Champdargent, vărul Norbert.

Şi se afla cu el o ceată veselă şi gălăgioasă, femei în alb, tineri cu pălării tari de paie.

Nici n-ar fi putut să pice mai rău, se gîndi Paulette. Dar uită de dispariţia fetiţei cînd caii se opriră lîngă dînsa şi cînd, în mijlocul ţipetelor şi saluturilor, se ridică din trăsură o adorabilă femeie tînără într-o rochie gri-deschis, cu o pălărie roz. Era Denise, care tocmai lepădase doliul. Avea o umbrelă din dantelă şi-i făcea Paulettei semne disperate.

Se aruncară una în braţele celeilalte.

Se stîrni o învălmăşeală de glasuri cînd toţi cei sosiţi, prezentaţi d. Denise şi de Norbert, o înconjurară pe doamna Mercadier. Erau plini de proiecte, veneau să petreacă... Ah, nici

vorbă de aşa ceva ! Iată că Paulette le cere să facă tăcere şi le explică ce se întîmplă aici.

Ce consternare ! „Ar fi mai bine s-o ştergem în altă parte", propuse unul.

— Lăsaţi-mi-o mie pe Denise ! se rugă Paulette.

Tinerii nici nu voiau să audă, dar Denise hotărî să rămînă.

— Dragii mei, cînd bietul bărbatu-meu a murit, Paulette a rămas cu mine... aşa că, vedeţi ! Măcar atîta lucru pot să fac şi eu pentru ea !

Îşi ocupară iar locurile, la nimereală, şi bricul făcu cale-întoarsă, pe cînd cele două femei fluturau din mînă. Apoi, porniră spre castel. Atunci avură parte de-un spectacol uluitor.

Trăsura Hotelului Alpilor care le-o luase înainte, pe cînd stăteau de vorbă cu Norbert şi cu musafirii de la Champdargent, trăsese în faţa peronului. Acolo fusese încărcată cu un geamantan, nişte valize şi nişte cuverturi, şi acum pornea, ducînd-o pe doamna d'Ambérieux, înfăşurată într-o manta de ploaie roşietică şi avînd pe cap o pălărie împodobită cu struguri negri.

— Dar ce s-a întîmplat, mamă ? strigă Paulette.

Slugile erau în faţa castelului.

Bătrîna doamnă striga pe deasupra valizelor :

— Plec din casa asta, unde sînt insultată ! Mă duc să stau la hotel !

Denise şi Paulette se priviră una pe alta. Ar fi rîs poate dacă nu erau năucite.

— Ei, nu zău, mamă !

Vizitiul şovăia : să oprească trăsura ? Dar dinăuntru bătrîna doamnă ţipa ca scoasă din minţi : „Mînă, vizitiu ! Mînă, vizitiu ! La Buloz !" Aşa de tare zbiera încît vizitiul dădu bici calului şi trăsura porni pe şoseaua parcului.

— Ah, făcu Paulette, asta mai lipsea acum ! Ţi-o spun eu, Denise : ai sosit la ţanc !

La castel dădură peste domnul de Sainteville într-un hal fără de hal : încercase s-o reţină pe soră-sa, şi dintr-asta se luaseră din nou la ceartă. Roşie ca focul, bătrîna doamnă găsise nişte cuvinte pe care nu te-ai fi aşteptat să le auzi din gura ei, atît la adresa Blanchei, cît şi a fratelui Pascal şi a ginerelui său. Deoarece s-ar fi putut ca doamna Pailleron să audă izbucnirile acestei furii, bătrînul gentilom se văzu silit să bată în retragere.

Vă închipuiți ce rău i-ar fi făcut asta unei femei năpăstuite, convinsă că fetița ei e moartă !

Denise nu pricepea mare lucru din toate astea. Pentru că Paulette i le povestise pe scurt. Ce avea doamna d'Ambérieux împotriva acestei femei ? Domnul de Sainteville începu să explice, dar se opri brusc și o privi pe nepoată-sa.

— Nu pot înțelege, spuse Paulette, cum se face că Hotelul Alpilor și-a trimis trăsura după mama...

— Din asta se vede ce prefăcută e maică-ta. Închipuiește-ți că s-a folosit de împrejurarea că unul dintre argați se ducea la Buloz să aducă oameni care să ajute la căutarea fetiței, pentru a trimite cu dînsul un bilețel hotelierului...

— Fără să ne spună nimic ! E prea de tot.

Erau nedumeriți de viclenia răutăcioasă a bătrînei doamne și de ceea ce-i dăduse prin minte ca să-i pedepsească. Bine, o vor lăsa să-și vină în fire la hotel, aveau ei destule alte griji pe cap. Tocmai atunci, într-o dezordine cu-adevărat mișcătoare, Blanche se ivi pe peron urmată de Yvonne. Fără să țină seamă de prezența acestei femei necunoscute, începu să țipe :

— Nici o veste ? Unde-i fetița mea ?

— Liniștiți-vă, doamnă, o vom găsi...

Contele veni spre dînsa, dar Blanche dispăru așa cum se ivise, și el rămase pe peron prostit, cu Yvonne care ridica brațele la cer.

— O casă de nebuni, dragă, spuse Denise. Lămurește-mă și pe mine, că eu nu pricep nimic din toate acestea... Cum ți se pare pălăria mea ? Încîntătoare, nu ? E prima mea pălărie roz, după atîta alb și negru ! Îți dai seama !

Se duseră în camera Paulettei, unde Denise începu mai întîi prin a-și aranja părul, care se desfăcuse. Ce minunat păr negru avea ! Așa de strălucitor... Paulette i-l admirase întotdeauna, ea care ar fi vrut să fie sau de-a dreptul brună sau de-a dreptul blondă, și se plîngea că e șatenă, adică nici laie, nici bălaie.

Doamna de Lassy nu asculta decît într-o doară explicațiile Paulettei. Nu-i cunoștea pe oamenii aceștia. Fetița dispărută... ei bine, ce-i cu ea ? O vor găsi. Tulburarea cu care prietena sa de pension vorbea de această întîmplare i se părea caraghioasă.

E adevărat că doamna Mercadier nu mai știa pe ce lume se află. Așa de agitată pe cît putea fi una ca dînsa. Absorbită de atîtea evenimente petrecute la castel. Enervată din pricina mamei sale. Și, pe deasupra, neliniștită în sinea ei la gîndul că ar

avea vreo vină în dispariţia Suzannei pentru că se legase de doamna Pailleron, scandalul acela... O poftă grozavă de a-şi muta gîndul la altceva ca să uite de întîmplările acestea aşa de neplăcute. Denise pica la timp.

Sosise abia de ieri la Champdargent. Încă din pension, unde erau tustrele, Denise, Louise de Champdargent şi Paulette, se înfiripase un fel de dragoste între Norbert şi Denise. Norbert era fratele mai mic al Louisei, prea tînăr ca să fie un soţ, dar un prieten drăguţ pentru o văduvă care trebuie să-şi păzească reputaţia, dar n-are de ce să se închidă departe de lume, fără complimente şi atenţii din partea bărbaţilor.

— Eu, dragă, am nevoie de bărbaţi în jurul meu... Altfel mă prăpădesc văzînd cu ochii... Înţelegi, Norbert e o legătură fără urmări, un băiat frumos, puţintel cam greoi, poate din pricina sîngelui evreesc pe care-l au în neamul lor... În sfîrşit, n-o să-i treacă nimănui prin cap că aş fi atît de nebună ca să ajung amanta lui... nici eu nu mă gîndesc la aşa ceva... Aî văzut ce mutră a făcut cînd am spus că vreau să rămîn cu tine ? Nu ? Pentru că n-ai spirit de observaţie... Ei, acum, povesteşte-mi ce-i cu fetiţa, cu doamna asta... Platrier...

— Pailleron.

— ...Pailleron... cine sînt oamenii aceştia ? Din lumea artistică ? Pailleron ! Ia stai... Pailleron... Numele acesta parcă-mi spune ceva... Comedia Franceză...

— Nu, n-ai nimerit...

— ...Ba da... ba da... mi-aduc foarte bine aminte... *Lumea în care ţi se urăşte* [1]... Nu se înrudesc cu autorul ? Atîta pagubă ! Căci domnul de Lassy cunoscuse mai de mult familia... Mi-a povestit... Oh, asta îmi aminteşte ceva ! Ştii, am vorbit de curînd cu domnul de Lassy !

— Cum ? Ce-ai spus ? Ai vorbit cu baronul ?

— Da, cu Edouard. Scumpul meu văduv... vreau să zic răposatul meu soţ... Nostim, nu ? Mă încurc întotdeauna în legăturile de rudenie. Deunăzi, vorbind cu nepoţica mea, i-am zis „mătuşică"... ştii, fata lui Paul, un amor, un pufuleţ ! A, şi fiindcă veni vorba... a fost strivit, închipieşte-ţi...

— Cine a fost strivit ? Paul ?

[1] E vorba de comedia cu acest titlu a scriitorului Edouard Pailleron (1834—1899).

— Da de unde ! Pufulete ! Buldogul meu ! Cum îţi spun. Ah, ce-am mai plîns ! Un automobil a dat peste el. Parisul devine de nelocuit. Asta s-a petrecut la bariera Maillot. S-o vezi, n-ai mai recunoaşte bariera Maillot : biciclete, automobile... Şi toate astea fac o hărmălaie... bietul Pufulete !

— Ascultă, Denise, m-ai ameţit... Ziceai că ai vorbit cu soţul tău... Ce-i cu gluma asta sinistră ?

— Nu e o glumă... şi nu e sinistră... Mie mi-a făcut plăcere. Ce vrei, era totuşi soţul meu ! Şi apoi, acum, că e mort, mi-e foarte drag ! În fond, nu ţineam de loc la domnul de Montbard... un bărbat distins, plăcut... dar, între noi fie vorba, ca amant nu era grozav ! În sfîrşit ! Închipuieşte-ţi că l-am întîlnit pe domnul Zola... Da, Emile... E-o istorie întreagă...

— Denise, te rog ! Sfîrşeşte măcar cu una... Bunăoară, ai vorbit de baron...

— Baronul ? Ce ziceam de baron ? A, da ! I-am vorbit... Tu nu crezi în spiritism. Eu da, mai ales de cînd vorbesc cu Edouard. Pentru că, vezi tu, Iuliu Cezar sau Napoleon, sau doamna Dubarry, în sfîrşit, cei pe care-i întîlneşti de obicei în şedinţele acestea, nu te pot convinge prea mult... Dar Edouard... înţelegi, să te pomeneşti nas în nas cu un bărbat care ţi-a fost soţ... Oricum, sînt destule mijloace ca să-ţi dai seama că nu e glumă... anumite lucruri pe care le poţi spune doar printr-un cuvînţel... mă-nţelegi, lucruri pe care nimeni nu le ştie...

— Vorbeşte mai limpede... Cum adică... nas în nas ?

— E un fel de a vorbi... pentru că morţii nu prea mai au nas... şi nici masa nu are nas !

— O masă ?

— N-ai pus niciodată să se învîrtească mesele ? O, dar Paulette, ce provincială te-ai făcut ! La Paris, acum, asta e nebunia, pasiunea, moda cea mare ! Nu mai există sindrofie fără mese care se învîrtesc... Bineînţeles, sînt şi unii care se ţin de păcăleli, de şmecherii... În casa unora nu-i chip să faci o adevărată şedinţă de spiritism, ei văd în asta un mijloc de-a se amuza în societate ! Dar cînd te afli într-o casă serioasă, unde nimeni nu ia lucrurile în glumă, unde toţi cred în ele...

— Dar cine crede în bazaconiile astea ?

— Toată lumea, cum îţi spun... în sfîrşit, oamenii serioşi : magistraţi, diplomaţi, ofiţeri. Uite, în ziua cînd l-am întîlnit pe Edouard, era printre noi unul care se-nnebuneşte după mese turnante, după spiritism... Domnul de Passy de Clain... ştii

despre cine-i vorba : îl cunoşti. E martorul la duel care venise să-mi aducă groaznica veste... Locotenentul... Da, atunci am vorbit cu Edouard... El mi-a spus să lepăd doliul... Nu-mi poartă de loc pică din pricina duelului... Ăsta a fost întotdeauna un om bine crescut !... Amiralul nu mai poate după mesele turnante... Da, unchiu-meu ! Aşa că, îţi dai seama... L-am întîlnit pe Edouard în casa unor prieteni pe care tu nu-i cunoşti... Soţii Lambert... Nu din familia Lambert de Boussac... alţi Lambert... el e la Consiliul de stat... Doamna Lambert e niţel cam grasă, dar cu un zîmbet drăgălaş... şi au o mescioară rotundă ! Ce să-ţi spun : o minune de mescioară, sensibilă, te-nţelege numaidecît, nici n-ai pus bine mîinile pe ea, şi sare-n sus, un vis, nu altceva ! Eu, pur şi simplu, mă-nnebunesc după mescioara asta... Voi n-aveţi pe-aici o mescioară ?

XLI

CÎND DOMNUL DE Sainteville o părăsi pe doamna Paillecron, căreia îi ţinuse tovărăşie aproape două ceasuri, se simţi tulburat şi totodată entuziasmat. Ce femeie admirabilă ! Şi mamă înainte de orice. Un suflet ales, o rară gingăşie în sentimente ! O mînie plină de revoltă îl răscoli gîndindu-se la doamna d'Ambérieux. El care toată viaţa crezuse cu atîta tărie că o iubeşte pe soră-sa. Dar n-o văzuse niciodată sub această lumină. Trist lucru să-ţi pierzi aşa, la bătrîneţe, o dragoste de demult ! Trebuie să fii însă cinstit cu tine însuţi, să nu te minţi. Suferea gîndindu-se astfel la Marie... Dar ce să-i facă ? „De ce n-am murit mai devreme ? îşi zicea. Aş fi păstrat pînă la capăt această iluzie a întregii mele vieţi..."

Toate astea îl umpleau de amărăciune. Şi apoi, mai erau oamenii aceia care nu se întorceau. Unde putea fi această fetiţă ? Ce făcuse oare Suzanne o noapte întreagă şi o zi întreagă ?

Uimirea îndurerată ce se întipărise pe feţele celorlalţi copii tulbura de asemeni gîndurile contelui. Dar în mintea lui toată această întîmplare se amesteca cu o altă istorie. Îşi iubea sora,

Era doar sora lui mai mare. Supărarea cumplită pe care dînsa i-o pricinuise plecînd cum a plecat dădea peripeţiilor acestei zile un aer de catastrofă : am ajuns oare singur pe lume ? La urma urmei, pe fetiţa asta o vor găsi. El, însă, mai găsi-va vreodată vechea prietenie a copilăriei, acea dragoste curată de odinioară ? Apoi, ceea ce-l îngrozea în dispariţia Suzannei nu era dispariţia în sine, ci amintirea cuvintelor groaznice pe care dînsa probabil că le auzise. Ah, Marie, Marie ! Ar fi vrut să ia ceva ca să doarmă mult, mult. De-ar fi putut să se roage ?

La ce se gîndea micuţa Yvonne stînd tot timpul ghemuită în perne, lîngă doamna Pailleron ? Bătrînul conte îi văzuse buzele livide şi tremurătoare. Yvonne nu credea că va mai fi găsită vreodată prietena ei. Zicea că toată nenorocirea asta venea de la certurile dintre Suzanne şi Pascal. Dar nu credea o iotă din ce spunea.

Jos, între şopron şi castel, alături de bucătării şi odăile slugilor, în cămăruţa pardosită cu lespezi de piatră, unde se păstrau mingile de crochet şi celelalte jocuri, şi care slujea acum drept sală de lectură, domnul de Sainteville o zări pe nepoată-sa împreună cu Denise. Dar ce făceau acolo cele două doamne ? Stăteau în jurul mescioarei, ţinîndu-şi mîinile crispate deasupra, şi le vedeai umerii tresărind deodată, şi mescioara gata-gata să cadă. Vorbeau tare. El nu înţelegea însă ce spuneau. Se apropie foarte intrigat.

Îi strigară „ssst, ssst !" şi-şi văzură mai departe de ciudata lor manevră, în toiul căreia se iveau pauze de neînţeles, suportate cu o răbdare pe care n-ai fi bănuit-o la ele. Le luceau ochii, glasul le tremura. Făceau spiritism. Contele dădu din umeri. Prostii ! Ele îi aruncară priviri supărate. „Şezi, unchiule, şi priveşte !" spuse Paulette.

Vorbea un spirit care se numea Joseph. Nu voise să spună mai mult. Joseph, şi atît. Denise îşi aminti mai tîrziu că avusese acasă un bătrîn servitor cu acest nume, şi care-o juca pe genunchi cînd era mică. Ceea ce-i caraghios cînd ai de-a face cu spiritele e că trebuie să le repeţi într-una regulile jocului. Spirite, fii atent şi răspunde ! O ciocănitură pentru „da", două ciocănituri pentru „nu", o ciocănitură pentru A, două pentru B. Dacă în răspunsurile spiritului apar cuvinte cu Z, te trec sudorile pînă lămureşti lucrurile. Mai ales că în conversaţiile cu spiritele nu ştii niciodată cum s-o scoţi la capăt, pentru că unul

crede că sînt douăzeci şi şase de litere, altul numai douăzeci şi cinci, după cum socoate alfabetul cu sau fără W. Mai plicticos e cînd dai peste un spirit neştiutor de carte. „Se întîmplă uneori", zice Denise.

Domnul de Sainteville credea că e pradă unor vedenii. Începuse prin a rîde, ceea ce l-a supărat pe Joseph, care se îmbufnase. O femeie venise după dînsul, o femeie care murise în temniţă pe vremea Revoluţiei. Vorbea de Maria Antoineta. De îndată măsuţa parcă înnebuni de-a binelea; voia să spună ceva, nu i se puneau întrebările pe care le-ar fi dorit, asta era foarte limpede, silabisea într-una nişte cuvinte, se apleca, bătea din picior, se poticnea... Cuvinte tragice: *deznădejde, foame, singurătate*... Toată drama temniţei... Aceasta era aşa de departe de cele două femei tinere, cochete şi uşuratice, aşezate în faţa gheridonului... aşa de straniu... încît ideea că ar fi un şiretlic la mijloc dispărea, iar cînd mescioara spuse anevoie de trei ori în şir *copilul meu*, contele încetă de-a mai face haz şi simţi o strîngere de inimă, căci îi mai suna în urechi glasul Blanchei rostind cuvintele acestea.

Aşa că, puţin înainte de ora şase, cînd brecul se întoarse s-o ia pe Denise, Norbert şi prietenii săi le găsiră absorbite, pasionate, cu feţe de nerecunoscut, în jurul măsuţei care sărea în sus nebuneşte, nu numai pe Paulette şi pe doamna de Lassy, ci şi pe domnul de Sainteville, căruia îi cădeau mereu ochelarii şi ale cărui mîini bătrîneşti făceau cîrcei tot răşchirîndu-şi degetele în aşa fel încît să se atingă cu ale vecinelor sale.

— Dragă Norbert, spuse Denise, îmi pare foarte rău... dar nu pot să plec lăsîndu-mi prietenii în restrişte!

Nu se mişcase din locul ei şi continua să numere cu jumătate de glas ciocăniturile gheridonului: unsprezece, douăsprezece, treisprezece, paisprezece... Paisprezece e N!

— Ascultă, Denise, te aşteaptă lumea la Champdargent...

— Norbert, n-ai să mă faci să-mi uit datoria... Ţi-am mai spus-o! Rămîn să înnoptez la Sainteville. Du-i pe toţi îndărăt şi adu-mi de acolo săculeţul de voiaj. Spune-i cameristei să bage în el o cămaşă de noapte şi să nu uite flaconul cu săruri. Mai ales să nu uite flaconul cu săruri!

Nu rămînea decît să te supui, şi să faci cale-întoarsă. Ceea ce făcu tînărul Champdargent, cu inima mîhnită. Cam pe la ora şapte, se întoarseră la castel primii gonaşi: fermierul Loeuf şi

doi băieţi din Buloz. Nimic. Nimeni. Apoi se ivi Pierre. Apoi unul dintre argaţi cu Pascal. Nimic. Nimic. Bătuseră muntele în lung şi-n lat. Nu-ţi dai seama cît e de mare muntele. Strigau de acolo sus, chemau. Glasurile îşi răspundeau. Şi, nimeni. Pe la opt, trebuiau totuşi să meargă la masă. Dar apucaţii ăia învîrteau mereu gheridonul lor. Pierre era furios. Pascal păru înmărmurit.

Se întoarse şi domnul Pailleron. Îşi ducea surtucul pe braţ. Cădea de oboseală. Scotocise tufişurile, străbătuse mlaştinile. Era limpede că mai rămîneau mii de locuri unde fetiţa s-ar fi putut rătăci. Şi cine ştie ce putea să i se întîmple noaptea pe muntele care, ici şi colo, era prăpăstios... Vor trebui să cerceteze mîine şi cealaltă parte.

Apucaţii ăia nu-şi părăsiseră mescioara. Un nou spirit li se prezentase. Nu voia să-şi spună numele. În zadar îl rugau. Nu prea era vorbăreţ, nu răspundea nici măcar prin „da" sau prin „nu". Anunţase că are ceva de spus. Şi silabisise un cuvînt: *mămica*. Cum? mămica? care mămică? Sînt multe mămici. Vrei, în sfîrşit, să ne spui cum te cheamă, spirite? O ciocănitură. Adică, da. În sfîrşit!

S-au strîns toţi lîngă spiritişti. Nu-i iau în seamă pe cei din jurul mescioarei, deşi aceştia, enervaţi, fac din cînd în cînd: „ssst!" Sînt acolo argaţii, fermierul, domnii care vorbesc de goana lor pe munte, iar doamna Pailleron e în mijlocul lor, îngrozită, cu mîinile la piept, repetînd de o sută de ori aceleaşi întrebări.

Măsuţa se apleacă, bate din picior, silabiseşte... 15, 16, 17, 18, 19: S... 1, 2, 3, 4, 5... 18, 19, 20, 21: U... 21, 22, 23, 24, 25, 26... Z... Suz... Ah! Dumnezeule mare! Paulette a scos un ţipăt... Toţi se întorc într-acolo. Mama priveşte această scenă de balamuc cu o lucire de nebunie în ochi... pentru litera următoare nu se auzi decît o singură lovitură... SUZA... Spirite, răspunde prin „da" sau „nu", o ciocănitură pentru „da", două ciocănituri pentru „nu"... Eşti micuţa Suzanne...

Pierre protestează, e o ruşine ce se întîmplă aici. Doamna Pailleron s-a apropiat... Mescioara într-un picior se ridică şi cade greoi la loc... Va rămîne nemişcată? O singură lovitură. Da. E Suzanne!

Blanche izbucneşte în plîns. Se strîng toţi în jurul ei. Pierre vine fuga. Domnul de Sainteville s-a ridicat îngrozit. Priveşte mescioara, mama... „Destul! strigă Pierre. Haidem la masă!"

Pascal se făcuse alb ca varul. Îi spune Yvonnei care-i lîngă dînsul : „Va să zică, e moartă ?“

Domnul Pailleron, care e frînt de oboseală, n-a înţeles nimic din toată istoria asta. Şi-a petrecut braţul după umerii Blanchei şi-i repetă cu vocea bunului simţ vorba lui Pierre : „Haidem la masă...“

XLII

BONIFACE E UN TÎNĂR uriaş, blînd şi nefericit. Din cea mai fragedă copilărie a fost ţinta batjocurii celor de prin Buloz, pentru că nu are tată, iar pe maică-sa a avut-o tot satul. Ea a plecat într-o bună zi, lăsîndu-l acolo, pe cînd avea şase ani. E drept că arăta de zece. Mai e şi o altă nenorocire : are nasul turtit. Fără asta, ar fi un băiat chipeş, chiar cu pistruii lui şi cu părul creţ de-un blond murdar, care-i cade pe ochi.

De cînd a crescut mai mărişor, munceşte pentru alţii, şi-i atît de zdravăn încît, fără a se simţi vreodată răpus de oboseală, crede că trebuie să i se ierte asta spetindu-se de două ori mai mult. Seara, după o zi de trudă uriaşă, se adresează celor pe care-i binecuvîntează pentru că îi asigură pîinea, întrebînd sfios : „N-am fost cumva prea leneş astăzi ?“ Cel mai pirpiriu băiat din Buloz poate să-i spună „măi, ăla fără tată“, şi această namilă îşi încovoaie spinarea fără a răspunde. Se duce să muncească cu ziua pe la unii şi pe la alţii. El face în sat toate muncile pe care nimeni nu vrea să le facă. Ce cantitate de gunoi a putut să vînture cu lopata de cînd e pe lume ! Adunîndu-l grămadă peste grămadă, ai ridica un munte. Are acum optsprezece ani ; sapă şi cară pămîntul cu roaba la sanatoriul în construcţie al doctorului Moreau, pe-o simbrie de nimic.

Cînd a aflat că mica domnişoară dispăruse, îşi oferi serviciile să pornească pe munte în căutarea ei. Dar, vezi bine, trebuia să-şi termine mai întîi ziua de muncă. Aşa că, înfigîndu-şi sapa, zvîrlind pămîntul, opintindu-se din greu, se ruga în sinea sa Domnului Nostru Isus Hristos ca să facă astfel încît domnişoara de la castel să nu fie găsită pînă-n seară. Îşi bagă în cap

că el ar putea s-o scape, dacă ar fi lăsat să-şi încerce norocul, şi la gîndul acesta îl treceau fiorii, căci Boniface era o făptură simplă, visînd numai fapte bune şi frumoase, isprăvi care să minuneze lumea, primejdii pe care să le înfrunte, servicii pe care să le facă ; urma să-şi răscumpere atîtea şi atîtea păcate, fără a mai pomeni raiul de care trebuia să se învrednicească, deşi nu-i venea să creadă că acolo ar avea ce căuta un copil din flori.

Părăsind şantierul, văzu nişte oameni care se întorceau de pe munte ca de la o claie de fîn vînturată zadarnic. Simţi o mare bucurie, şi fără a-şi mai da o clipă de odihnă, lăsîndu-şi uneltele pe mîna unuia dintre cei care se duceau la Buloz, se năpusti asupra muntelui, aşa cum era, încă asudat de truda zilei şi făcînd să trosnească pe el surtucul obişnuit totuşi cu trupul său vînjos.

Nimeni nu cunoştea ca dînsul acest munte şi tainele sale. Cît mai stărui un crîmpei de lumină, iar colo sus, la sfîrşitul lui august, mai vedeai bine pe la opt şi jumătate seara, goni ca un smintit pînă în creastă şi apoi de-a lungul crestei. Abia cînd întunericul se prăvălise cu totul peste el, se gîndi că uitase să-şi ia o făclie. Şi cît de bine i-ar fi prins toată noaptea asta, orbecăind în beznă, cînd ar putea să treacă pe lîngă fetiţa înfricoşată care ar crede că vreo fiară îi dă tîrcoale ! Coborî iar în întunecimile pădurii, ca un om care se afundă într-o apă adîncă. Propriii săi paşi îl uimeau. Auzea rostogolindu-se pe povîrnişuri bolovanii care ar fi putut lovi fetiţa rătăcită. Pipăia mirat frunzişul, trunchiurile copacilor, pămîntul. Îi venea să plîngă de neghiobia lui. Nu era lună, şi printre copaci nu se zăreau pe cer decît ici şi colo nişte ţinte de aur într-un uriaş linţoliu.

În mintea lui stărui totuşi gîndul că, urmîndu-şi calea neabătut, căutînd mereu, ar putea să atingă în beznă feţişoara rece a unei copile sau s-ar împiedica de trupuşorul adormit. De aceea, deşi călca iute, îşi ducea la pămînt picioarele mari cu băgare de seamă.

O fetiţă de doisprezece ani, o mică domnişoară... O zărise, sau cel puţin văzuse două, cu tînărul domn Pascal, pe şosea, nu mai departe decît alaltăieri. Care din ele o fi fost ? N-are importanţă. Boniface îşi făcea o idee aşa de mare despre domnişoare ? Credea în tot ce e bun, în tot ce e frumos pe lumea asta.

Şi, mai presus de orice, credea în tinereţe, în puritate, în virtute. Gîndul că viaţa s-ar putea opri în acest trup tînăr îl revolta. Nu era sentimentalism din partea lui. Era sănătate, era forţă. Văzuse de mai multe ori oameni morţi. Odată, un băiat, fiul căldărarului, peste care se răsturnase o căruţă cu bolovani. Băiatul fusese strivit. Boniface ajutase să fie scos de sub mormanul de pietre. Groaznic lucru. După părerea lui Boniface, mai rău ca toate erau... picioarele. Pentru că picioarele nu aveau nimic. Erau nişte picioare zdravene de om viu. Cînd încercase să explice asta, nimeni nu-l înţelesese pe Boniface.

Se afunda tot mai mult în desişul pădurii ; ca să-şi dea seama unde se află, căci nu vedea decît pîlcurile negre ale copacilor care luau în întuneric înălţimi fantastice, le pipăia scoarţa acoperită de muşchi. Pipăia şi rămăşiţele de pe jos, pietrele sfărîmate, gogoaşele uscate sau putrezite ale pinilor, frunzele care şi începuseră să se descompună, humusul revelator al esenţelor vegetale din jur. Îşi zicea : am ajuns lîngă pîrîiaş... Sau, e curios, dar nu dau de rariştea zadelor... A, iată că mă apropii de rîpa mistreţilor... Căci, pentru dînsul, muntele avea mii de nume, ca rochia unei femei iubite plină de amintiri nevăzute pentru alţi ochi decît ai tăi, neştiute de alte mîini.

Era la cîţiva paşi de marginea mlaştinilor, cînd văzu de departe trecînd făcliile tremurătoare ale celor care căutau fetiţa. Glasuri chemau, scormoneau beznele. Boniface îngenunche şi spuse o rugăciune : „O, Doamne, fă ca eu s-o găsesc, fă ca eu să fiu acela, şi nu ceilalţi. Şi nicidecum ceilalţi !"

Dacă a apucat pe acest drum printre mlaştini, fetiţa e pierdută. Nimeni nu poate să iasă de aici. Nimeni în locul acesta nu cunoaşte trecătorile, dacă o fi vreuna... O luă de-a lungul mlaştinii spre sud. De trei sau de patru ori încercă să păşească pe pămîntul nesigur, dar îl simţi afundîndu-se sub picioare, moale ca nămolul amestecat cu ierburi, şi apa îi pătrunse în pantofi... Se trase îndărăt. Colo jos, pe sub copaci, mai jucau flăcările, alergînd încolo şi încoace. Apoi, se ivi un dîmb povîrnit de amîndouă părţile, cum se întîlnesc în pădure, şi de îndată ce trecu de el, nu mai văzu licăririle acelea depărtate. Pînă şi ecoul strigătelor ajungea aici înăbuşit.

Odată intrat de-a binelea în această beznă, Boniface se simţi ca şi cum ar fi pătruns brusc în intimitatea unei femei. Între el şi natură exista un fel de complicitate, de care îşi dădea seama în chip nedesluşit. Ea i-ar fi permis orice, în faţa ei nu simţea

nici o stînjeneală. Se culcă jos şi rămase cîteva clipe aşa, pentru a chibzui la ce-i de făcut. Aici pămîntul era afînat, cu un soi de nisip pietros, cum nu se prea vedea prin preajma mlaştinilor. Îşi înfipse degetele în el. Se răsuci, lungindu-se pe burtă, şi-şi lipi obrazul de muşchiul jilav. Avea un miros în care se amestecau mai multe lucruri deodată : ciupercile de culoarea mărgeanului, drumul de odinioară al unei turme de capre, mormîntul proaspăt săpat, muntele, fragul sălbatic. Băiatul îşi mişcă nasul turtit în pămînt şi-i intră un pic de ţărînă între buze. Strînse buzele după acest sărut al pămîntului şi se gîndi prosteşte la morţii care înghit ţărîna cu gura, cu urechile, cu ochii.

Astfel îşi redobîndi toată vlaga, de necrezut, căci picioarele ostenite după truda din zori şi pînă-n seară, călcînd pămîntul cu pasul lor greoi, regăsiră certitudinea că fata mai trăia, iar zvîcnirea propriei sale inimi lipită de pămînt i se păru gîfîitul copilei adus de nisip şi de ierburi. Se ridică, cu capul plin de istorioarele despre sfinţii drumeţi pe care-i vezi zugrăviţi în biserică. Sfîntul Roch, rănit la coapsă, cu toiagul şi cu cîinele lui, sfîntul Cristofor, bărbosul, care iese pînă la genunchi dintr-un fluviu, cu Pruncul divin în cîrcă...

Aici mlaştinile erau mai primejdioase ca oriunde. Se credea că aici pierise fratele mai mare al lui Michel. Boniface luase parte atunci la expediţia satului pornit să-l caute. Bărbaţii cei mai neînfricaţi nu se încumetaseră să înainteze pe această turbă, unde poate că şi acum o părticică din capul flăcăului ieşea dintre ierburi, astfel că l-ai putea trage afară, apucîndu-l de păr. Boniface se depărtă instinctiv, luînd-o înspre pădure. E oare un fricos ?

Pesemne că nu mai era mult pînă la miezul nopţii, pînă la ceasul în care, zice-se, nişte pitici ies de sub ferige şi se adună în jurul locului unde pămîntul înghiţise oamenii nesocotiţi, şi Boniface şovăi o bună bucată de vreme, atras de mlaştină şi ţinut în loc de frică. Oricum, ce-ar avea de cîştigat păşind pe acest tărîm al morţii ? Dacă fetiţa apucase pe acest drum, Dumnezeu s-o ierte ! Dar Boniface credea şi în curaj, mai cu seamă cînd îi era frică. Îşi spuse în şoaptă : „Mişelule, mişelule !“ şi se lovi cu pumnul tare peste şolduri. Se simţea lunecînd spre mlaştină, fără ca judecata să-l poată opri. Pămîntul viclean îl şi înşfăca de la distanţă.

Şi aşa merse el mai departe pe tărîmul morţii. O hotărîre sălbatică îi dădea brînci. De data asta va răscumpăra dintr-o dată păcatele tainice care erau în el. Îşi făcu cruce. Iarba era deasă. Sub tălpile lui pămîntul se muia cu un zgomot surd: trosc, trosc. Vlaga şi greutatea acestui trup îl trădau, se întorceau împotriva lui. Simţi cum fug broaştele. Umezeala îi pătrundea picioarele, care de pe-acum începuseră să se afunde. Pămîntul cleios îl prinse de glezne. Mergea înainte. Ar fi dat orice ca peisajul acesta de prăpăd, pe care nu putea să-l vadă, să se lumineze o clipă. Deodată, piciorul stîng i se împotmoli pînă aproape de genunchi. Se gîndi numaidecît şi în chip straniu la sfîntul Cristofor şi reuşi să se desprindă, dar mersul devenea tot mai anevoios, ierburile înalte şi dese îi ajungeau pînă-n şold. Îl înlănţuiau. Şi-i părură deodată mai primejdioase decît pămîntul jilav. Miasma de nămol şi de putreziciune se împrăştia din ele cu o putere din ce în ce mai mare. O miasmă de moarte. Boniface mai putea încă să se întoarcă la mal. Dar merse înainte. Îl săgeta un junghi în şale la fiece pas, cînd trebuia să-şi smulgă picioarele din încleştarea cleioasă şi să se agaţe în fiece clipă de pămîntul tare. Simţea o toropeală în tot trupul. Muncise ca un bivol toată ziua. Îi venea să nu se mai desprindă, să se lase dus la fund, înghiţit de întuneric, de umezeală, de pămînt. Somnul.

Cînd înţelese că-i era somn, îl cuprinse groaza. Căci se ştia el, cînd îl năpădea somnul, o prăpastie de temut i se căsca sub picioare. Să doarmă... Se părea că mlaştinile freamătă nerăbdătoare. Se bucurau de ospăţul pe care aveau să-l facă. Frumoasă bucată de carne se apropia... Boniface îşi zgîi ochii, se opinti din toate puterile, îşi îndoi umerii...

Se afunda la fiece pas pînă aproape de genunchi. Încleştarea mută se făcea tot mai aprigă, şi vrăjmaşul îşi sporea puterile la fiece pas al flăcăului. Trăgea spre adînc labele uriaşului care se băgase în capcană. Nu era chip să se oprească; greutatea trupului ar fi fost de ajuns ca să-l ducă la fund. O răcoare de mormînt venea de sub el, dar sforţarea îndîrjită, care nu-i elibera decît spre a-l arunca din nou în nămol, făcea să-i curgă pe frunte o sudoare caldă şi lipicioasă, năclăindu-i hainele. Ierburile îl înhăţau. Uneori erau tăioase, şi degetele i se zdreliseră fără să-şi dea seama. Îşi supse tăieturile şi avu un senti-

ment straniu simţind gustul greţos al sîngelui său amestecat cu pămînt. Ei, pentru o clipă, sub picioarele lui, pămîntul acesta se făcu mai tare. Nu trebuie să se bucure prea repede : atît de dese sînt ierburile aici, încît Boniface scoase din buzunar un briceag pe care-l deschise. Şi, înarmat astfel, porni mai departe pe acest tărîm al primejdiilor.

Aproape un ceas întreg luptă la întîmplare. Din ce în ce mai istovit. Apoi, frica.

Vîntul care se stîrnise umplea muntele de şuierături şi vuiete. Ierburile vîjîiau de parcă nişte draci şi-ar fi lipit gura de ele. Mai rău ca orice, însă, era această beznă, acest întuneric apăsător. Uneori picioarele nu se mai afundau decît pînă-n glezne, apoi marşul în nămolul adînc continua, şi Boniface începea să înţeleagă cum trebuie să fie iadul. Ah, ce i-ar mai fi plăcut să se bată cu un om, pînă la ultima picătură de vlagă, pe pămîntul tare ! Aici, vrăjmaşul mut, împotriva căruia nu avea decît uriaşele sale picioare vînjoase, era o imensă grămadă de întuneric şi de capcane viclene, pe care nimeni nu le ştia şi care îşi slăbeau pentru o clipă strînsoarea ca să-l apuce mai bine, să-l ducă mai lesne la pieire.

Deodată, se iscă o adiere rece. Boniface simţi în obraz mirosul pustiitor pe care-l cunoştea bine, şi se înfioră. Ploaia. Venea ploaia, venea negreşit. Ploaia în mlaştini, era moartea. Boniface se gîndi, cu deznădejdea în suflet, la malul de care se depărtase, la fetiţa rătăcită, la lumina zilei, la soarele cald, la Buloz... Ploaia căzu peste dînsul, cu o izbitură de vînt. O ploaie subţire şi deasă, neînduplecată, piezişă, o ploaie pentru toată noaptea, fără oprire, fără cruţare.

Ca un animal scos din minţi, Boniface îşi strînse dinţii puternici, se smulse din încleştarea pămîntului şi încercă, mergînd aplecat sub ploaie, să iasă din mlaştini.

La fiece pas i se părea că trupul, supus unei asemenea încordări, îi va plesni. Era ca un om care aleargă din răsputeri. Şi nu înainta mai repede ca un copilaş care abia se ţine pe picioare. Ploaia se năpustea peste mlaştini, încovoia copacii, biciuia noaptea. Cuprins de spaimă, Boniface scoase un urlet puternic, dar propriul său glas îl înfricoşă aşa de tare încît îşi încleştă din nou dinţii care-i clănţăneau.

Ploaia. Ploaia. Ploaia.

Boniface are să moară. Se urnește din loc cu o groaznică încetineală, căci pămîntul întreg îi atîrnă de fiecare picior. A căzut de cîteva ori. Briceagul i-a scăpat din mînă. Se simte pierdut. Ierburile îl strîng tot mai tare. Voia să salveze o fetiță necunoscută, smintitul ! Dumnezeule atotputernic, Dumnezeule, fiu al Mariei ! Pioșenia, mînia, spaima, voința de a trăi, toate acestea se amestecă cu oboseala, cu somnul care-i dă tîrcoale. Dacă n-ar ploua, ochii i s-ar închide. Se simte frînt, sleit. Fie ce-o fi, trebuie să meargă mai departe. Ploaia bate cu degetele ude în frunze. Ploaia curge pe spinarea lui înghețată. Ploaia înmoaie gropile de turbă. Ploaia cîntă în munți. Boniface are să moară.

Cît timp a trecut așa ? O viață lungă, o viață scurtă, o viață... Un gînd fulgeră prin mintea flăcăului pe care-l înghite pămîntul : „Îmi ziceau toți *Fără tată ;* iată-mă acum *Fără Mormînt*".

Ploaia aleargă cu mii și mii de picioruțe iuți, ea face pămîntul mai tare și pe om mai slab, și-și întețește deodată furia, vrînd parcă să arate că e necruțătoare, că ea e regina nopții.

Ploaia. Ploaia. Ploaia.

Cap sec, cap nebun, trup chinuit, forță deznădăjduită. Așa îți simți uneori în vis fălcile încleștate. Asta seamănă a febră și a insomnie. Boniface cade ca mort. Apoi își vine în fire. Se smulge. Se smulge.

Ploaia. Ploaia. Ploaia.

Deodată, ierburile se răresc, se dau la o parte, piciorul se lovește de ceva tare, genunchiul se îndoaie... Istovit de efortul făcut, Boniface cade încă o dată. Pămîntul. Pămîntul tare. Cum, unde-i nisipul umed ?... A ! Malul. A ieșit din mlaștini. Se ridică. Lovește cu piciorul acest pămînt care nu se înmoaie, vede înaintea lui grămada neagră a copacilor, aleargă spre ei, cade... Ploaia e blîndă, și rece, și bună. El se tîrăște într-acolo, vrea să pipăie copacii...

Și la piciorul unui copac, mîna lui, plină de pămînt, atinge ceva straniu, un crîmpei de stofă, ceva viu, o ființă omenească, acolo jos, care se trezește deodată și țipă.

Își întinde mîinile amîndouă și o apucă. O ține, o ține lipită de dînsul, Boniface, făptura bunului Dumnezeu, lipită de trupul său frînt, pe domnișoara pierdută care tremură de frig, de nădejde și de spaimă.

XLIII

DOMNUL PAILLERON S-A putut întoarce la Lyon, aproape liniştit, cu trenul de dimineaţă. Nu prea închisese ochii în noaptea aceea. Cum era să doarmă cînd Blanche umbla de colo-colo prin cameră. E drept că dînsa îi tot spunea: „Culcă-te şi dormi... nu ajută la nimic să stai aşa...“ Ştiţi însă cum se întîmplă mai întotdeauna: la început pici de somn, pe urmă, cînd treci de clipa asta, gata, s-a isprăvit. Cu toată oboseala unei zile de umblet pe munţi...

Se crăpa de zi cînd inimosul flăcău a sosit, ducînd-o pe Suzanne în braţe. Cît ţinuse noaptea, nu se încumetase să coboare. S-ar fi rătăcit printre mlaştini. Şi, afară de asta, Suzanne îşi scrîntise un picior. Nu era de loc în stare să meargă. Îi plouase toată noaptea. Zorile sfîşiaseră norii. Un vînt rece uscase muntele.

Dumnezeule, în ce hal fără de hal erau amîndoi! Plini de noroi, murdari, sleiţi. Boniface dormise, totuşi. Ţinînd-o însă pe domnişoara tot timpul de încheietura mîinii, de frică să n-o ia din loc în ciuda piciorului scrîntit. De cum se deşteptase, pornise cu dînsa, ducînd-o ba pe umeri, ba în braţe. Luase drumul cel mai lung, dar cel mai uşor, ocolind mlaştinile pe la capelă. Îşi pusese surtucul pe spinarea fetiţei. În cele din urmă, ea adormise în braţele lui. O dusese la castel, apoi îşi ceruse scuze spunînd că are treabă. N-avuseseră timp să-i dea ceva, că el se şi depărtase.

Suzanne avea febră. Un obraz foarte roşu şi celălalt palid. Avea frisoane şi nu putea sta în capul oaselor. Fără îndoială din pricina piciorului. Blanche, ajutată de Yvonne, o pusese în pat, învelind-o bine. O sticlă cu apă fierbinte la picioare. Un grog cu coniac. Are nevoie de odihnă.

Domnul Pailleron o sărutase şi pornise cu trăsura la gară.

Către ora opt, înfăţişarea Suzannei o speriase pe Blanche. Fetiţa respira greu şi gemea într-una. Domnul de Sainteville avea un termometru. Patruzeci de grade sub braţ! Trimiseră pe unul din argaţii moşiei după doctorul Moreau.

Soţii Mercadier, care tocmai se deşteptaseră, aflară dintr-odată de întoarcerea Suzannei, de plecarea domnului Pailleron şi de febra asta grozavă... Paulette dădu fuga la Denise,

care se afla încă în pat. Dumnezeule, ce drăgălaşă era în pat această Denise !

O ascultă pe Paulette şi zice :

— Vorbeşte-mi de tînărul ţăran ! E un erou ! I-aţi dat barem ceva bani ?

Uite, nu. A plecat aşa de repede ! Va trebui să îndreptăm această greşeală. Dar dacă fetiţa are să moară acum ? Haide, haide, nu se moare din asta !

Yvonne s-a întîlnit cu Pascal sub cedri. Se aşezaseră pe-o creangă joasă, care se încovoia sub ei, şi se hîţînau. Vremea se făcuse iarăşi frumoasă, cu toată căldura verii.

— Crezi că e ceva periculos ? întrebă Pascal. Crezi că e din pricina mea ?

— De ce faci pe prostul ? Ştii bine despre ce-i vorba...

Tăcură, copleşiţi de taina lor. De acel ceva despre care nu puteau vorbi. Rămaseră o vreme îngînduraţi. Apoi, Pascal continuă cu vocea foarte scăzută :

— Ascultă, Yvonne... E mai bine să spunem că-i din pricina mea... Fie ce-o fi ! E o minciună, dar e mai bine aşa... Tu ce crezi că are ? Un guturai zdravăn ? Trebuie să fi fost tare frig colo sus... Şi apoi, ploaia...

— Taci, eu aş fi murit încă din ziua aceea...

— Aş fi vrut ca eu s-o regăsesc... ca să nu se afle...

— Tu n-ai fi putut s-o aduci pînă aici... Trebuia un bărbat !

— Sînt mai voinic decît îţi închipui !

Pascal se simţea jignit. Se gîndi cu ură la Boniface, ăla de i se zicea în sat *Fără tată*. La urîciosul său nas turtit. Ce trebuie să mai trăncănească lumea prin Buloz !

După gustarea de dimineaţă şi o conversaţie cum avea de obicei cu Denise, vorbind în bobote, despre unele şi altele, Pierre Mercadier veni în apartamentul doamei Pailleron să se intereseze de starea fetiţei.

Dînsa îl primi cu o ciudată lipsă de cochetărie, care făcea din ea parcă altă fiinţă, ceea ce-l tulbură. Aşa de tare că o luă în braţe pe această Blanche fără fard, cu lacrimile în obraz şi părul pieptănat de mîntuială. Se desprinse din îmbrăţişarea lui :

— Nu.

— Blanche !

— Nu.

Pierre uitase de Suzanne, uitase de toată lumea. Nu mai era în el decît dorința nebună de-a o avea pe Blanche. Toată dorința aprigă a unei dimineți.

Dar doamna Pailleron se depărtă de el și-i arătă ușa deschisă care dădea în odaia unde Suzanne, în nesimțire, aiurea încetișor.

— Dragul meu, zise ea, nu se poate aici... acum...

El găsi, ca să răspundă, toată nedreptatea brutală a bărbaților :

— A, rîse batjocoritor, uitasem că soțul doamnei a părăsit-o adineauri...

Blanche nu luă în seamă această grosolănie, trecu în camera de alături să vadă ce face fetița, apoi se întoarse. Între timp, el se potolise :

— Iartă-mă, Blanche...

— Nu-ți mai cere iertare. Dar va trebui să aștepți puțin ca să-ți spun la ce m-am gîndit de două zile încoace...

Pierre tresări. Se temea să înțeleagă :

— Ce vrei să spui ? N-am înțeles eu bine... sau mă înșeală auzul... Blanche ?

Ea clătină din cap și se apropie de fereastră. Auzise mașina doctorului care sosea vărsîndu-și năduful într-o larmă triumfătoare. Doctorul ieși din ea în mantaua cenușie și cu ochelarii de automobilist.

După ce examină fetița, ceru să i se povestească ce se întîmplase. Diagnostic foarte simplu. Nu văzuse niciodată ceva mai tipic. Pneumonie. Nu-i de mirare. N-are rost să vă speriați. Șase zile primejdioase. Dar după aceea, gata. Unde mă pot spăla pe mîini ?

— Mă vei ierta, doamnă, că am întîrziat zece ore pînă să viu, dar aveam un caz foarte urgent... o bolnavă... și fiindcă veni vorba... ești bună să mă lași să-i spun două vorbe domnului Mercadier ? Din nenorocire e pentru ceva mai grav decît pentru fetița dumitale...

Pierre, care rămăsese în salon, nervos, zdruncinat, absorbit de temerile sale de îndrăgostit, sări în picioare cînd doctorul Moreau se întoarse acolo singur.

— E ceva grav, doctore ?

— Aș ! Nimic... Pneumonie. Din asta sau mori sau te faci sănătos... Dar aveam altceva să-ți spun...

— Spune, doctore... copila asta totuşi...

— Ei, nu-i vorba de dînsa. Am să-ţi dau o veste proastă. Soacra dumitale a murit azi-dimineaţă la Hotelul Alpilor. O embolie. M-au chemat prea tîrziu...

XLIV

CÎND MOARTEA VINE pe neaşteptate într-o lume lipsită de măreţie, ca o mască de groază în carnaval, dezacordul brusc dintre gesturile vieţii de toate zilele şi frică, dintre meschinăriile acestei vieţi şi misterul mormîntului, cuprinde pe cei din jurul prospătului cadavru, şi dă fiecărui cuvînt al lor, fiecărui gest, un aer de ocară şi batjocură, fiecărui episod neînsemnat al lungilor şi absurdelor zile, prin care se prelungeşte o existenţă în lîncezeala supravieţuitorilor, un fals caracter de solemnitate, care nu-şi află asemănarea decît în cele mai năucitoare spectacole de operă în clipele lor de maximă nerozie şi afectare.

Nu se ştie din ce pricină, dar vara agravează şi mai mult acest caracter de falsitate, această cruntă minciună a morţii. O fi nepotrivirea dintre vremea frumoasă şi doliu, sau ceva şi mai rău : dificultatea în care se află nepăsătorii de a-şi păstra înfăţişarea îndurerată cînd îi trec sudorile şi muştele bîzîie în jur, şi mirosul cumplit ce se împrăştie dinspre patul mortuar umple încăperea ale cărei ferestre nu pot fi deschise unui soare profanator.

Asta începuse cu ţipetele Paulettei. Nişte ţipete jalnice şi caraghioase. Nişte biete ţipete îngrozite. Ele veneau de acolo sus, din turn, unde era odaia de toaletă. Alegem întotdeauna rău locul în care venim să-i spunem unei fete că i-a murit maică-sa în dimineaţa aceea. Se pregătea tocmai să se spele pe dinţi, era cu periuţa în mînă, şi-şi aşezase în faţă borcănaşul de *Victoria Tooth Paste*. De spaimă răsturnă cutia cu pudră. Se trînti jos să ridice pămătuful. Acolo, în genunchi, înţelese că nu mai avea ce să adune, pentru că maică-sa murise, şi începu să ţipe. Să ţipe de ţi se rupea inima.

Pierre privea foarte plictisit această scenă, cu ochii la umerii goi ai Paulettei. Îi trecură prin minte tot felul de lucruri nelalocul lor, îi fu ruşine, şi era cît pe ce să plîngă. Absurd, absurd. „Biata mea fetiţă...“ murmura, şi glasul îi suna fals ca un ban de tinichea, mincinos de-i venea sîngele în obraz.

Paulette spuse : „Mămica...“ Asta nu însemna absolut nimic. Nu înfăţişa nici o fiinţă omenească. Nici umbra unei fantome. Cuvîntul plutea în aer şi căuta să îmbrace o amintire, o absenţă. „Mămica...“ Toată gingăşia copilăriei şi toată minciuna vieţii. Şi egoismul crîncen, născut din gîndul că altcineva ne deschide calea, că între noi şi mormînt nu mai e acest candidat firesc, acest ecran, această mamă care trebuie să moară înaintea noastră. Acum e moartă. Gata. E rîndul nostru...

Pierre vorbea. Făcea fraze inutile, dar nobile. Ah, cît despre asta, nici o grijă, erau nobile. Cînd moare cineva, omul se simte obligat să înceteze pentru o clipă de-a mai fi un cîine, un porc, ca în toate zilele. Pierre vorbea. Se auzea vorbind, minţind, minţind. Mintea îi era la altele. Paulette plîngea acum în perne. Spuse : „Cît de bun eşti...“ fără s-o creadă, dar într-o asemenea clipă trebuia, trebuia ca Pierre să fie bun. Pierre vorbea. Vorbea de doamna d'Ambérieux la imperfectul indicativului.

Ţipetele Paulettei îi ajunse pe copii în cabana mătuşii Eudoxia. Erau acolo, cu feţele încruntate, vorbind despre pneumonie şi covîrşiţi de taina pe care abia o mai puteau ţine în ei, dar se temeau să-i dea glas. Pascal spusese despre bunică-sa cîteva cuvinţele pe-un ton definitiv. Judeca foarte aspru rolul jucat de bătrîna doamnă în toată istoria asta. „E simplu de tot, încheiase el, mi-e bunică, dar e o vacă...“ Yvonne începu să rîdă prosteşte.

— Auzi ţipetele ? întrebă ea. Ce se petrece oare ?

Alergară la castel şi nu putu nimeni să-i oprească.

Cînd îl scoaseră pe Pascal de acolo, spunîndu-i în şoaptă : „Bunică-ta, puişor... n-ai s-o mai vezi...“ simţi mai întîi o ruşine cumplită amintindu-şi ce spusese despre răposata. Apoi avu o pornire de sfidare : „Ei, şi-apoi ?“ Nu plînse. Încercă să zică : „Aşadar, a murit ?“, mai mult pentru că era întîia oară cînd spunea vorba asta despre cineva dintre ai săi, ca să vadă ce efect va avea asupra lui ; şi cuvîntul sună ca un cuvînt foarte firesc, ca orice alt cuvînt... Mai cu seamă nu-şi putea închipui ce are să urmeze...

Afară, dădu de Yvonne şi-i spuse pe tonul cel mai degajat, dar totuşi cu un aer plin de importanţă : „Iată... A murit bunica..." şi abia atunci se simţi stînjenit în faţa Yvonnei, bănuind cam ce-ar fi aşteptat să audă Yvonne din gura unui băieţaş care şi-a *pierdut* bunica.

Căci întîmplarea luă numaidecît acest caracter ciudat. Pascal şi-a *pierdut* bunica. Pierdut ? E curios cum vorbesc oamenii. Parcă-i o bilă sau un portofel. Pierdut...

Veni apoi rîndul domnului de Sainteville să afle vestea. Dar pentru dînsul, evenimentul avea un efect atît de nimicitor încît faţa lui nu mai exprima nimic, mintea nu mai era în stare să judece. Se prăbuşi pe un scaun cînd Pierre îi spuse. Îi făcu semn nepotului să plece, cu o mînă tremurătoare. Ochelarii îi căzuseră, spînzuraţi de lănţişorul lor. Îşi trecu degetele prin barbă, răvăşind-o. Nu scoase nici o vorbă. Mai repetă o dată gestul de adineauri, cerînd nepotului să plece. Pierre se retrase.

Bătrînul gentilom rămase singur în sufrageria unde i se adusese vestea. Încremenit. Incapabil de-a se gîndi la ceva. Plin parcă de-o orchestră de amintiri amestecate, din tinereţe, din copilărie, din alte veri la fel cu asta. Rosti : „Marie...", dar numele acesta căzu într-o fîntînă de tăcere şi nedumerire. Nimic nu se trezi în el, nici o imagine nu răspunse la chemarea lui. Nu-i veniră în minte decît trăsăturile mamei sale, moartă acum douăzeci şi cinci de ani, şi cu care doamna d'Ambérieux nu avea nici cea mai mică asemănare. Îşi spuse : „Marie a murit, n-am s-o mai văd niciodată vie, au s-o bage şi pe dînsa într-o groapă, s-a isprăvit toată povestea vieţii ei, o poveste amarnică şi lungă, o poveste care nu-i interesează pe ceilalţi, nu mai sînt decît eu ca să pot înţelege ceva din ea, nu mai sînt decît eu ca să-mi aduc aminte, o poveste fără cap şi coadă, s-a isprăvit. Marie a murit colo în sat, la Buloz, singură într-un hotel, după ce ne certasem. Nu ne vom mai putea împăca, e prea tîrziu, Marie, Dumnezeule ! Marie, Marie..."

Lacrimile mari, calde şi pline, nişte lacrimi lungi şi grele, lunecară încet pe obrajii contelui, îi lunecară în perii obrajilor, se pierdură în jurul gurii. Niciodată încă bietul om nu simţise mai bine că avea o mutră îmbătrînită şi zbîrcită. Niciodată nu-şi dăduse aşa de bine seama că anii îi vlăguiseră braţele, îi înţepeniseră picioarele, îi goliseră tot trupul de-i juca pielea pe nişte coaste fără muşchi, pe pîntecul fleşcăit şi umflat. În

pieptul său durerea se amesteca cu astmul. Durerea ascuţită, la început numai într-un loc, dar crescînd ca o lumină, întinzîndu-se de la inimă şi cuprinzîndu-i umerii, braţele, şoldurile.

Mai rău ca toate era că se despărţiseră aşa, certaţi. Pascal de Sainteville se întorcea mereu la asta. Certaţi. Prosteşte. „Ştiu oare, se întrebă el, cum am ajuns aici ? I-am spus pesemne o vorbă prea tare. O vorbă care nu va mai putea fi retrasă niciodată. O embolie. Poate că mînia... Nu se simţise bine alaltăieri seara. O embolie... n-a avut timp să ceară un preot. E tot aia, dar dacă ar fi ştiut, n-ar fi fost mulţumită, era cucernică Marie. Cînd te gîndeşti că nu pot barem să cred că e pe undeva aiurea. În purgatoriu... în purgatoriu sau în cer. Mai bine iadul decît acest neant. Dar nu e pe alese, e neantul, neantul..."

— Unchiule, spuse Pascal cu glas şovăitor, ne aşteaptă trăsura...

XLV

CĂLDURA S-A ÎNTORS la Buloz, înăbuşitoare.

Casele cu acoperişuri ieşite în afară, albe în bătaia soarelui, se sprijineau unele de altele, toate parcă într-o rînă, ca şi cum ar fi vrut să-şi adune laolaltă răcoarea.

Era un sat de patru sute de suflete, clădit ca toate satele de prin partea locului, fiecare casă cu scara exterioară de lemn care ducea pînă sub acoperişul aplecat ca să poată luneca zăpada. Iar sub acoperiş, în capul scării, se face un soi de terasă unde spînzură rufele puse la uscat, ciupercile înşirate pe-o sfoară, şi unde oamenii stau vara. Ici şi colo, cîte-un balcon prelungeşte terasa pînă-n uliţă. Jos, în faţa uşii, zace grămada de gunoi.

Hotelul Alpilor nu se deosebea prea mult de celelalte case ale satului. Era pe strada mare, nu departe de biserică. Poarta dădea într-o curte unde ţineau brecul şi caleaşca. Acoperişul hotelului se lăsa deasupra ferestrelor ca o pălărie trasă peste ochi, iar balconul avea geamuri cu perdele albe, prăfuite. Erau găzduiţi acolo bolnavii care veneau să-l consulte pe doctorul

Moreau. De aceea, în odăile întunecoase, cu pardoseala bine ceruită, vedeai scuipători de aramă şi nişte tăbliţe : *Nu scuipaţi pe jos.*

Proprietăreasa, doamna Ruffin, şovăia între două sentimente : furia împotriva doamnei d'Ambérieux, care venise să moară la dînsa, ceea ce-i neplăcut într-un hotel, şi cinstea ce i-o făceau castelanii cu acest prilej. Era o femeie cu părul lins, durdulie, îmbrăcată într-o fustă de un maro care bătea în negru şi un camizol albăstrui ; ţinu să arate ea însăşi drumul spre camera mortuară, căreia îi zicea chiar aşa cum auziţi : pe-aici, vă rog, e camera mortuară ! — de parcă ar fi spus camera albastră sau camera cu trei paturi.

Prin coridorul îngust, ajungeai la odaia în care odihnea mam' mare. Pascal nu văzuse niciodată morţi. În dosul storurilor trase, unde ardeau două lumînări în întuneric, era îngenuncheată lîngă pat slujnica preotului, doamna Vialette, care-şi zicea rugăciunea într-un murmur sacadat. Pe pat, sub cuverturile întinse, zăcea moarta cu o cruce mare pe piept, al cărei vîrf îi atingea bărbia.

Părea că doarme, dar era grozav de slăbită. Ai fi zis că, o dată cu viaţa, se retrăsese din ea tot ce-i susţineau obrajii, nasul şi gîtul. Pielea albă, ca de ceară, învelea de-a dreptul oasele, care voiau parcă s-o străpungă. Îi mai rămăsese pe pomeţii obrazului urma înnegrită a unei pete de roşeaţă. Gura nu putuseră să i-o închidă de-a binelea.

Ceea ce-l izbi mai cu seamă pe Pascal era aerul de uimire naivă al acestui chip cu pleoapele închise. Ca şi cum doamna d'Ambérieux n-ar fi aşteptat moartea, care nu-i lăsase decît o clipă ca să se mire văzînd-o acolo. Mai mult ca orice, mirosul greu şi înăbuşitor care plutea în odaie şi plînsetele mamei sale îi aduseră lui Pascal lacrimi în ochi. Unchiul tremura şi repeta încetişor : „Marie, Marie..." Fără a se gîndi, luă mîna tatălui său, dar acesta, văzînd că Jeanne începe să plîngă şi să ţipe, îi spuse : „Ia-o pe soră-ta de aici, aţi văzut destul..." şi-i goni afară.

Copiii coborîră în sufrageria hotelului. Nu ştiau ce să facă, nici cum să se poarte. Nu îndrăzneau să-şi vorbească : poate că nu e cuviincios să vorbeşti într-o asemenea împrejurare ? Gazda le aduse un pahar de apă cu zeamă de flori de lămîiţă. Pascal nu putea să sufere asta. Bău, neavînd încotro. Ce-or

fi făcînd toţi acolo sus ? Timpul trecea şi ei nu mai veneau. După ce-ai văzut mortul, ce rost avea să mai zăboveşti ?... Firește, mai trebuiau spuse şi rugăciunile. Dar tata nu se ruga. Oamenii mari, îşi ziceau copiii, se simt obligaţi să facă unele lucruri de necrezut. Se pare că pentru dînşii totul e o chestie de timp. Îi vezi că rămîn un timp oarecare împreună fără a avea să-şi spună nimic. La masă, chiar după ce-ai isprăvit de mîncat, trebuie să mai rămîi cuminte la locul tău, pînă ce trece timpul orînduit pentru prînz. Cu morţii e acelaşi lucru.

Jeanne n-avea astîmpăr. Ea nu mai plîngea. Îl ciupea pe Pascal, spre a-l face să vorbească. „Ci, isprăveşte odată... nu se cade într-o zi ca asta !" În cele din urmă, doamna Ruffin o luă cu dînsa la bucătărie : „Biata puicuţă a cărei bunică a plecat aşa de departe..."

Pascal rîse batjocoritor. Înţelesese deodată cu scîrbă că nu putuseră să-i scoată bunicii dinţii falşi şi că din pricina asta gura rămăsese deschisă pe dantura deplasată. Îi venea să verse, şi începu să privească la muştele care se prindeau de lungile hîrtii unse cu clei, spînzurate în faţa ferestrei.

Pierre Mercadier şi domnul de Sainteville se iviră în capul scării. O lăsaseră pe mămiţa singură. Vor veghea cu rîndul. Unchiul părea zdrobit, nu prea ştia ce face. Cei doi bărbaţi ziceau că trebuie să meargă la poştă. Îl luară cu dînşii pe Pascal, care auzi cînd tatăl său spuse : „Dacă ei nu-i place, atîta pagubă !" Rămăsese cu unchiul în faţa micii clădiri a poştei. Prin fereastră, îl vedeau pe Mercadier la ghişeul de telegrame. Bătrînul gentilom mîngîie capul nepotului, şi-i zise : „Să te porţi drăguţ cu mămica ta, Pascal. Ea suferă mai mult ca toţi..."

Pascal îşi privi unchiul, îmbătrînit, cu faţa răvăşită şi ochii rătăciţi. Şi-i spuse deodată, îmbrăţişîndu-l din toată inima : „Nu, unchiule, tu eşti cel care suferi mai mult !" Se gîndea că era mai bine că murise mam' mare, iar nu unchiul. Îl iubea mult pe unchiu-său. Şi apoi, unchiul era mai tînăr. Aşa că, pe bună dreptate...

Trăsura de la Champdargent se opri în faţa lor. Norbert se dusese s-o ia pe Denise de la castel : acolo aflase de moartea doamnei d'Ambérieux şi nu se putea să nu vină să se încline în faţa răposatei. O luase pe Denise cu dînsul. Ea se dădu jos din trăsură, sprintenă, minunat de frumoasă, dar ruşinată de rochia

ei de culoare deschisă, de pălăria roz, atît de nepotrivite. Norbert se va repezi pînă la Champdargent să-i aducă cu ce să se schimbe, avea doar veşmintele de doliu, nu ? Rămînea însă la Sainteville. Nu, nici nu-i trecea prin minte s-o lase singură pe Paulette ! Auzind-o, Norbert nu trebui să-şi mai dea mare osteneală spre a face pe mîhnitul.

Puţin după ora douăsprezece, se aşezară toţi să prînzească, afară de Norbert, care se întoarse la Champdargent. La hotel, unde locatarii cu casă şi masă ocupau sufrageria, cam o duzină de persoane respectabile, tuşind şi luînd medicamente din nişte sticluţe aşezate lîngă şerveţelele lor, doamna Ruffin avusese delicata atenţie de-a instala pe aceşti domni şi aceste doamne într-o mică încăpere de alături, unde se găsea doar o masă şi două banchete, şi acolo prînziră. Denise întreţinea conversaţia :

— Sărmana femeie ! Nu apucasem decît s-o zăresc în treacăt, aseară... Draga de ea... Avea un aer aşa de vioi... Poate că puţin cam prea roşie la faţă... Cine-ar fi crezut ? Paulette, ia şi tu ceva în gură, n-are nici un rost să te prăpădeşti aşa.

Era vădit că unchiul şi cu Pierre aveau ceva de spus şi că se codeau. În cele din urmă, după ce se uitară unul la altul, unchiul se hotărî :

— Am telegrafiat, zise, sfinţiei-sale şi lui Blaise, cerîndu-le să vină.

Atmosfera se schimbă brusc. Paulette sări în sus, de parcă ar fi trecut prin ea un fluid electric, lăsînd să-i cadă furculiţa, cuţitul şi bucata de tocană pe care-o ducea tocmai la gură.

— Blaise ! izbucni ea. Ai înnebunit, unchiule ? Blaise ! Nu voi îngădui niciodată...

— Ascultă, copila mea, gîndeşte-te şi tu... E tot ce poate fi mai firesc. Sfinţia-sa va face slujba de înmormîntare, iar Blaise...

— Sfinţia-sa ! N-am nimic împotriva sfinţiei-sale ! Dar Blaise ! Tu însă, Pierre, ştiai despre asta ? Găseşti că e bine ? Nu te-ai împotrivit ? Ştiind ce gîndesc ? Şi ce gîndea biata mămiţa ?

Aici o podidi plînsul. Denise îi şterse ochii.

Se auzi glasul Jeannei :

— Eu vreau sos... nu mi s-a dat sos...

Paulette continuă să-şi verse mînia, ţipînd cît o ţinea gura :

— Mai bine să mor, să mă arunc pe fereastră, să mă duc la mămiţa, decît să îndur aşa ceva !

— Ascultă, Paulette !

— Ah, tu să taci ! Simt că mi se face rău din pricina ta ! Să chemi aici un individ mîrşav, care ne-a părăsit pentru o fleoarţă ! Avea vreodată grijă să se intereseze dacă mai trăim ? Acum, că mămiţa e moartă, ar vrea să vină să-şi dea ifose...

— Dar el n-a cerut nimic, Paulette, eu sînt cel care...

— Unchiule ! Să-mi faci mie una ca asta ! Cînd mămiţa e încă pe catafalc... acolo sus...

Mai boci niţel şi continuă :

— Nu, nu m-aş fi aşteptat niciodată... la o asemenea ticăloşie !

— Eu, fetiţo, te întreb, Blaise era fiul ei, da ori ba ? Era fiul ei. Dacă crede cineva că are dreptul să interzică unui fiu să-şi însoţească mama pe ultimul ei drum, n-are decît. Eu n-am s-o fac !

— Într-o clipă ca asta ! Într-o clipă ca asta !

— Te fac atentă, spuse liniştit Pierre, cu o strîmbătură enervată în colţul gurii, că tocmai într-o asemenea clipă se pune problema...

— Aşa, aşa, bate-ţi joc de cuvintele mele.

— Eu nu-mi bat joc...

— Nu e de ajuns că m-a lovit nenorocirea asta groaznică ! Iată cum sînt tratată în propria mea familie...

Pierre înălţă din umeri, iar domnul de Sainteville adăugă :

— De altminteri, fie că-ţi place sau nu-ţi place, sînt şi chestiuni în legătură cu moştenirea.

— Moştenirea ? N-ai să-mi spui acum că netrebnicul ăsta va veni să ne despoaie de amintirile rămase de la mămiţa ?

— În sfîrşit, îmi închipui că are aceleaşi drepturi ca şi tine !

Paulette nu răspunse nimic, dar se ridică de la masă şi porni spre uşă. Denise alergă după dînsa :

— Unde te duci, dragă ?

— Oricum, nu pot s-o las pe mămiţa atîta vreme singură cu nişte străini...

Străbătură amîndouă sufrageria hotelului, Paulette cu batista făcută mototol sub nas, în mijlocul simpatiei tuturor locatarilor ofticoşi.

XLVI

TRUPUL RĂPOSATEI A fost dus la castel. Doamna Pailleron s-a simţit obligată să pună la dispoziţie salonul cel mare cu ferestrele spre peron, pe care l-au transformat în cameră mortuară. Doamna d'Ambérieux, culcată în sicriu, zace printre flori, avînd de jur împrejur frunze de ferigă.

În vremea asta, la primul etaj, Blanche aproape că nu se depărtează o clipă de la căpătîiul fiicei sale. Pneumonia îşi urmează cursul normal, dar nu sîntem încă decît în a treia zi a bolii.

Sfinţia-sa şi Blaise d'Ambérieux au sosit la două ceasuri distanţă, primul venind din Italia, al doilea de la Paris. I-au instalat în două odăi învecinate la al doilea etaj.

E o defilare neîntreruptă de oameni, care vin s-o salute pe răposată. Toţi locuitorii din împrejurimi: săracii, bogaţii. Oricum, doamna d'Ambérieux fusese doar domnişoara bătrînului domn de Sainteville, părintele celui de astăzi, şi mai sînt mulţi care şi-l amintesc.

Apoi, trăsurile aduc mereu veri peste veri, o mulţime. Toate castelele de prin partea locului, de-alde Champdargent, Saint-Fiacre, Mazières. Toţi cei care poartă în numele lor vreun sat, un castel, o vale. Se dau jos din caleşti solemne, trase de cai de ţară, îmbrăcaţi în haine negre, cam demodate, nişte haine care au mai servit şi la alte dolii. Sînt doamne în mătase neagră, domni bătrîni strînşi în redingote devenite prea strîmte, domnişoare uscăţive, cavaleri în nădragi cu carouri. Mîini ciolănoase, bărbi tunse milităreşte, spinări slabe, şi deodată nişte umeri uriaşi şi nişte cefe stacojii. E familia. O aduce aici datina şi curiozitatea. Îşi măsoară cu zgîrcenie veghea la căpătîiul răposatei şi e mulţumită să dea o raită prin castel, pe care unii, locuind la cel puţin douăzeci de kilometri depărtare, nu l-au văzut de la moartea doamnei de Sainteville, mama celei de pe catafalc.

Afară, pe terasă, vizitiii stau de vorbă cu argaţii.

Pierre Mercadier a venit să afle cum îi merge Suzannei. Cum îl vede, Yvonne o şterge de acolo. Amanţii sînt singuri. Amanţii? Vorba sună straniu, atît e de mare distanţa între dînşii, fără să se fi petrecut nimic. Dar nu s-a petrecut oare nimic?

— Blanche, Blanche, cît de lungi şi apăsătoare sînt zilele acestea... Nu mai pot fără tine, stau aici şi te aştept cu mîinile goale, cu amărăciunea în suflet... Blanche...

— Taci. Viaţa s-a schimbat. E groaznic. Nu putem face nimic.

— Ce vrei să spui ? Nu te cred. Nu s-a schimbat nimic. Uită-te în ochii mei... îţi întorci privirea... Dar pentru ce ? Ce ţi-ai vîrît în cap ? Eşti nebună, nebună, cum poţi...

— Pierre, e inutil să ne sfîşiem. Tu nu-ţi dai seama că era cît pe ce să săvîrşim o crimă ?

— O crimă ? Dragostea noastră ! Cu-atît mai rău dacă ţi s-a năzărit cine ştie ce nebunie ; astea-s gînduri deşarte ! Nu te voi lăsa să pleci. Ne aşteaptă viaţa, sărutările, zilele care vor veni... Blanche, la ce te gîndeşti ?

— Mă gîndesc... Mă gîndesc... ce nevoie ai să-mi cunoşti gîndurile ? Ţii aşa de mult să suferi ? Ah, Pierre, nu înţelegi ? Ea ştia, Pierre, ştia tot, am auzit asta din gura ei cînd vorbea în febră... Suzanne ştia !

Conversaţia continuă aşa, ca un joc de-a v-aţi ascunselea, în budoarul Louis-Philippe, unde odinioară doamna de Sainteville plînsese cu mătuşa Eudoxia pe paginile unor romane a căror amintire s-a pierdut. Conversaţia continuă cu voce aşa de scăzută încît capătă iar accentele profunde ale dragostei.

— Şi chiar de-ar fi o crimă, nu ne leagă oare tot ce-am găsit unul în braţele celuilalt, Blanche, ce-am găsit atunci cînd nici tu, nici eu nu mai speram, nu mai credeam posibilă această renaştere a tinereţii, a pasiunii, a dragostei care nu mai vrea să ştie de nimic... Ascultă-mă totuşi... Trebuie să-ţi spun... Nu mai pot îndura... Lasă-mă să-ţi vorbesc, nu, nu-mi pune mînuţa pe gură... mînuţa ta scumpă... ascultă... ascultă...

Ce-o fi vrînd să spună ? Îi este frică de stăruinţa lui ca de ceva ireparabil, simte că totul ia o întorsătură prea gravă, şi va fi oare în stare să-i reziste ? Blanche se sileşte să surîdă, i se uită drept în ochi, apoi se simte stînjenită... Ce vrea să spună Pierre ? Îl aude vorbind... şi ea goneşte primele sale cuvinte ca pe nişte viespi, face „nu" cu capul, se zbate.

— Ne-am întîlnit aşa, din întîmplare. Era o vară frumoasă, şi atît. Ne aflam amîndoi la capătul drumului nostru. Ne-am întîlnit... Despre ce-am vorbit atunci ? Despre nimic. Stăteam acolo faţă-n faţă, trupul tău şi forţa mea. Nu, nu pleca, ascultă mai departe... Era acolo patima noastră nebună, şi toată lumea

împotriva noastră. Despre ce-am fi putut vorbi? Nu venise încă vremea să ne spunem nimic. Frumoasă vară! Asta-i tot. Cerul şi dragostea noastră. Nu ştiam încă unul despre celălalt ceea ce-şi spun tinerii amanţi în primele zile... Din cauza fricii de trecutul nostru, din cauza vieţii pe care-o părăseam... da, pe care-o părăseam! Înţelege bine ce spun, nu poţi schimba nimic, Blanche, nimic... am părăsit-o... fără întoarcere... şi nu rămîne decît un gol dacă ne despărţim, nu te mai poţi întoarce la dînsul, nu poţi, după cum nici eu nu mă mai pot întoarce la dînsa... S-a isprăvit!

— Taci, spuse Blanche. N-am curajul să te fac să suferi atît.

Vorbeau în şoaptă, era o căldură apăsătoare, crengile copacilor stăteau încremenite în faţa ferestrei. Mobila de mahon din jurul lor părea plină de mister.

— Crimă? repetă el. Şi chiar dacă ajungeam la crimă, vrei să-mi spui ce-ar fi putut opri o femeie ca tine...

— Nimic, întrerupse ea. E adevărat. Aş fi fost în stare să părăsesc totul, să rup orice legătură cu trecutul. Să abandonez... şi chiar... Ah, aş fi putut lăsa lumea toată să moară! Însă...

— Însă? Ce minciună cauţi, fără să te hotărăşti, ce minciună?

Blanche venise lîngă dînsul, îi luase mîna într-a ei. Îl privea înfrigurată, ca ieşită din minţi. Ochii i se umeziră. Din fundul camerei se auzi un glăscior stins: „Mămică!"

Atunci îşi veni în fire: „O auzi? Viu îndată, puişor! Mă cheamă."

— Nu te cred... minţi... Ce voiai să spui adineauri?

— Trebuie neapărat să rostesc cuvintele, sărmanul meu Pierre? Ţii să le auzi? Ei bine...

Îşi lipi deodată buzele de gura bărbatului cu o patimă de necrezut, ca pentru a-i cere iertare. Apoi, se depărtă, în timp ce el întindea braţele după dînsa, şi spuse:

— Însă... iată... nu te iubesc.

Fetiţa tremura de frig în ciuda temperaturii ridicate, a şalurilor, a păturii de voiaj puse peste cuvertura brodată a patului. Blanche îi dădu linguriţa de doctorie care trebuia s-o ajute să scuipe. Dumnezeule, ce micuţă se făcuse iar şi ce prăpădită, să-i plîngi de milă! Ca Blanche însăşi, care-şi căuta zadarnic inima...

— Vezi tu, unchiule, mărturisi doamna Mercadier stînd de vorbă cu domnul de Sainteville, n-aş fi crezut vreodată că în sinea lui Pierre o iubea aşa de mult pe biata mămică... Observă ce mîhnit e... Şi, mă vei crede sau nu mă vei crede, dar sînt sigură că şi azi-dimineaţă a plîns !

Trebuie să te gîndeşti la atîtea în legătură cu înmormîntarea. Unde mai pui că va trebui pregătită o cină, cum e datina în provincie ! Hotelul Alpilor e plin de rude venite la Buloz pentru înmormîntare. „Pe domnul Blaise, spuse Paulette, l-am fi putut lăsa totuşi acolo..."

— Paulette, parcă ne-am înţeles să nu mai vorbim despre asta ? se supără unchiul. Şi apoi, mă vezi pe mine trimiţîndu-mi nepotul la hotel, cînd am atîtea odăi aici ? Nu-i oare foarte cuviincios, frate-tău ?... Nu se poate spune că te jeneazăprezenţa lui. A, iată pe sfinţia-sa ! Ai poruncit să i se ducă două prosoape ? Nu ? Ce neglijenţă ! Aşa primim noi oamenii ?

XLVII

PICTURA LE SERVI drept pretext ca să facă cunoştinţă. Blaise era mult mai înalt decît cumnatu-său, nu purta barbă ca dînsul, ci doar o mustaţă lungă şi pe oală, care-i ascundea buza de sus, era blond, de-un blond spălăcit care nu prea rezistă după patruzeci de ani, şi cu părul ciuf, deşi mai puţin des ca odinioară. Avea nasul mic al tatălului său, prefectul. Mai curînd ciolănos, roşu la faţă. Nimic din Paulette.

Sub copacii parcului, hainele lui de oraş păreau cam nepotrivite. După lavalieră, dar şi după înfăţişarea oarecum neglijentă, recunoşteai pictorul. Trăgea dintr-o lulea, care părea să fie grija lui cea mai de seamă. Auzindu-l vorbind, Pierre nu-şi ascunse mirarea : puteai crede că e glasul unchiului Sainteville. Mai adînc totuşi. În general, un amestec de ţăran şi de aristocrat. Umerii cam înguşti şi nişte mîini uscăţive.

Ăsta era va să zică netrebnicul, egoistul, anarhistul, al cărui nume era de ajuns să-l rosteşti ca s-o scoţi din sărite pe Paulette. Un bărbat liniştit, cumpătat la vorbă, puţintel ironic. În vreme ce oamenii defilau prin faţa catafalcului din castel, Pierre,

neavînd ce face şi dornic să aibă cu cine să schimbe un cuvînt pentru a mai uita de necazurile sale, se plimba cu Blaise şi, cum ziceam, conversaţia lor se învîrtea în jurul picturii.

— Ei bine, cumnate, să fiu al dracului dacă mă aşteptam să dau aici peste cineva pentru care numele lui Monet să însemne altceva decît un straşnic prilej de batjocură ! Familia mea nu se prea are bine cu arta... Ciudat îmi pare văzîndu-mă iar aici : copacii au crescut... şi apoi, îmi zic în sinea mea că de douăzeci şi doi, douăzeci şi trei de ani nici o pereche de ochi n-a privit tufele astea ca pe nişte tufe... Vrednica femeie care a fost maică-mea, nu vreau să spun nimic rău despre dînsa, găsea că toate acestea nu erau decît o harababură de buruieni netrebnice...

Arăta cu palma nişte tufişuri pline de lumină. Mergeau în tăcere.

— Scuză-mă, domnule... spuse Mercadier, dar celălalt îi tăie vorba : *Domnule* e ridicol.

— Ei, dacă vrei aşa... Blaise... adevărul e că nu prea ştiu ce pictezi... Am văzut mai demult un mic tablou de gen... Mi se pare că eşti foarte departe de impresionişti...

Blaise dădu din umeri :

— Nu-mi plac epigonii... Pentru că într-o anumită epocă i s-a năzărit unui tip să picteze cu mici pete de toate culorile, toţi se apucă să facă la fel. Şi-ţi fac şmechereşte cu ochiul, şi-ţi toarnă lumină cu ghiotura, şi-ţi trîntesc la peisaje cu duiumul. E caraghios, şi-i noua cale a succesului. Aşteaptă nitel şi ai să-i vezi şi pe hodorogii de la Bele-Arte apucîndu-se de pictura asta. Eu, unul, îmi văd de drumul meu...

După o tăcere, continuă :

— E caraghios... Ne zbatem într-un veac în care tehnica, în sfîrşit, ce mai încolo ! marafeturile trec drept esenţialul. Sîntem cei care l-au urît pe domnul Ingres. Straşnică lichea, ce-i drept ! Trebuia să-i întorci spatele, fără a mai sta pe gînduri, ca la tot ce aparţine de Louis-Philippe. Totuşi, cînd nu se izmenea mîzgălind tablouri în genul Jupiter dezmierdat de nişte muieri sub ochii menajeriei sale de zeiţe furioase, sau triumful lui Homer cu tot calabalîcul, se pricepea să picteze un chip omenesc... Mă prind că nu l-ai citit pe Lacordaire ? Ştii, eu nu prea fac mare haz de Sfinţii Părinţi ! Am deschis într-o zi o cărticică a numitului Lacordaire şi n-am citit din ea decît o frază, dar n-am uitat-o... O frază nu tocmai catolică. *Chiar de n-ar*

fi fost pe lume nici Hristos, nici biserică, nici viață supranaturală, inima omului ar fi singurul loc de unde ar trebui să așteptăm sămînța și cultura viitorului... Nu-i rău spus din partea unui obscurantist, hai ? Ce vrei, eu, unul, găsesc că pictorii o scot la capăt cam prea comod cu natura... O pînză murdară și o rază de soare... sau niște flori... fără a mai pomeni de mere... și gata ! Ți se întorc mațele pe dos... Frumoasă pictură... Amatorilor le lasă gura apă ! Eu admit că...

Pierre vru să-i apere pe Sisley, pe Renoir...

— A, ia te uită, nu cumva crezi că mă leg de oamenii aceștia mari ? Știa-s enciclopediștii picturii ! Într-o zi se va vedea... Și cum trăiesc... Nu e însă un motiv să nu-ți cauți singur calea adevărată. *Inima omului...* vezi că și Lacordaire are dreptate. Ceea ce dispare încetul cu încetul din pictură e omul... A, știu, Renoir face niște femei la scăldat, ei, și ce-i cu asta ? Marii noștri pictori, și tocmai aici e măreția lor, pictează orice, fără deosebire. Nudul e un alt fel de măr sau de piatră. Sau, vezi dumneata, ei pictează mai curînd nuduri, veșminte, dar nu oameni. Aș fi vrut să pictez oameni. Dumneata nu fumezi ?

Își aprindea luleaua.

— Puțin cîte puțin, pictorii noștri renunță la o parte din meseria lor afurisită. Fără să-și dea seama de asta, pe măsură ce se afundă în materie ! Ei bine, îi vezi că ajung niște artiști în felul lor, nu mai îndrăgesc decît reflexele unei draperii de mătase, scumpă ce-i drept, dar care nu e totuși decît o mătase... Deoarece pontifii pictează intrarea galilor la Roma, iar Chocarne-Moreau niște mici plăcintari și copii din corul bisericii, nu mai ai dreptul să înfățișezi o scenă într-un tablou... Sau ți se spune că ești un pompier... Nimeni nu va mai fixa deci pe pînză ceea ce se întîmplă, o scenă strașnică între două persoane care se întîlnesc într-o ușă ? Teamă mi-e că nu... Știi, niște domni bine crescuți, din ăia cu „După dumneavoastră", „Dar vă rog, scumpe domn", „Nu mă mișc pînă nu treceți", deși au pofta fizică de-a te călca pe bătătură... S-ar părea că asta n-are nici o legătură cu pictura !

Pierre cerceta cu interes mutra cumnatului său. Nasul acesta care pornea de sus de tot, croit pentru a fi lung și se oprea deodată, dădea feței sale o expresie tinerească și parcă ceva de animal. Bărbia era puternică și dezmințea aerul de slăbiciune care i se vedea în jurul ochilor, poate că datorită genelor lungi de femeie.

— Trăim vremuri ciudate, urmă Blaise, un sfîrşit de veac, şi după părerea unora asta înseamnă ceva. Nu că aş duce dorul drăgălaşei lumi de mai alaltăieri, cînd ăla picta tabloul său *Bună ziua, domnule Courbet*. Frumoasă pînză, de altminteri. Nu, dar dacă-mi pierd sărita cînd vine vorba de pictură, e pentru că, în fond... Pictura este, orice s-ar zice, un reflex al vieţii. Dar ia gîndeşte-te, cumnate, poate fi cineva astăzi mulţumit de viaţă ? Dumneata eşti oare mulţumit de a dumitale ? Nu. Atunci cum să ne placă pictura ?

Vorbiră îndelung despre fericire. Pentru Pierre era ca şi cum ar fi mestecat cenuşă. Ţinea să dea cuvintelor sale un ton amar. Blaise îl privea, încreţindu-şi o nară. Părerile lor se potriveau în multe privinţe. Afară de pictură. Căci îi scîrbea acelaşi lucru.

— Da, ştiu, mai spuse Blaise, ceea ce îmi reproşează ai mei e că i-am părăsit. Ei, şi-apoi ? Ce, eu i-am făcut oare aşa de stupizi, aşa de robiţi de tot ce e mai inuman, de nişte tradiţii moarte, de o jalnică farsă socială ? Nu mă simţeam legat de dînşii pentru că ar fi fost încîntaţi să mă vadă crăpînd pentru cine ştie ce moft care-ar fi putut face un efect drăguţ într-un tablou de familie... în colonii, ca medic mort la datorie... în sfîrşit, pentru ceva care le-ar permite să dea din cap şi ar umple de mîndrie o mamă, aducîndu-i totodată şi o consolare ! Pe cînd aşa, trăind undeva, fără rente, mîzgălind pînza şi culcîndu-mă cu o femeie care nu iese din mănăstirea Oiseaux, nici măcar din pensionul de fete nobile Saint-Denis, o fată de ofiţer !... Ştiu, ei văd în mine un boem... Nu tăgăduiesc, sînt un boem... Nu cer nimănui nimic... Nu trăiesc din sudoarea bunicului meu. Numai că, în condiţiile astea, viaţa te prinde cu totul. Nu mai ai timp pentru expansiunile de dragoste familială atît de dorite de generaţia mai veche. E o nenorocire, dar ce să-i faci ? Te desprinzi de lumea asta gregară, de turma asta organizată. Trăieşti de azi pe mîine. Să-ţi faci dimineaţa cafeaua devine ceva important. Îţi permiţi duminica o excursie la Meudon. Şi asta e încă mult. Iar cînd îi vezi pe ceilalţi, nu mai regreţi nimic. Sînt urîţi, puturoşi şi banali. Toţi sînt vîrîţi în murdării mărunte, din al căror amestec straniu e alcătuită marea murdărie care ne scîrbeşte. Mulţumesc, n-am nevoie de aşa ceva. Mă lepăd de orice răspundere. Ducă-se naibii lumea asta absurdă fără mine ! Eu mă spăl pe mîini...

Blaise se uita la Mercadier pe sub sprîncene. Îşi zicea : „Tu, pehlivane, în tîrguşorul tău, la ce cafenea te duci ? La cea a ofiţerilor sau la cea a francmasonilor ?“ Soarele cobora în copaci cu un prost-gust japonez. Cei doi bărbaţi se întoarseră la castel.

— Nu regreţi niciodată, întrebă Pierre, această ruptură cu familia, această prăpastie între dumneata şi viaţa pentru care erai născut ?

Un fluierat ironic al lui Blaise îi arătă că nu nimerise. Adăugă totuşi : „Nu pari să fii fericit...“

— A, nu trebuie să-i ceri vieţii prea mult. Mănînc, dorm, am o femeie, fac nişte mîzgăleli pe care unii acceptă cîteodată să şi le spînzure pe pereţi... ce-ai vrea să-i mai cer ? Şi-apoi îmi dă mîna, pe lîngă toate acestea, să mă plictisesc cît vreau... E luxul artiştilor. Nu trebuie să te plîngi că nu ai cai şi argaţi la grajd, şi că nu vînezi cerbul pe moşiile tale... La urma urmei, vreme de secole, familia mea a văzut în asta fericirea. Cine avea dreptate ? Ei, străbunii ? Dă-mi voie să-mi bat joc de fericirea lor cu oarecare solemnitate...

Îşi clătină capul ciufulit de parcă s-ar fi strîmbat de rîs, dar pe chipul său nici pomeneală de aşa ceva. Arcul îndoit al umerilor se gîrbovi nitel.

— Sîntem, zise Blaise, cei care n-au făcut războiul. Am scăpat la ţanc. Am avut acest noroc şi această inferioritate. Ceilalţi, cei de la Reichshofflen sau din armata Loarei, cei ai lui Chanzy sau ai lui Bazaine se grozăvesc cu faptele lor. Nimic nu se mai poate întîmpla în lume fără ca ei să-şi spună cuvîntul. Cel puţin aşa îşi închipuie. Au o ipotecă asupra statului, a tinerilor, a femeilor, a banilor ce se cheltuiesc pentru muzeul din grădina Luxembourg, asupra aventurilor africane, a ciorovăielilor ţarului cu mikadoul, pe scurt, nimic nu le scapă. Nenorociţii ! Noi ăştialalţi o putem şterge englezeşte. Sîntem nişte netrebnici. N-avem nici o trecere. Nişte mişei care nu şi-au risipit ciolanele, şi-au păstrat picioarele ca să umble unde le place, şi mîinile ca să stea cu ele în sîn, sau alte mădulare ca să le vîre undeva... Toate acestea sînt foarte nostime. O situaţie privilegiată. Cu vremea, uită toţi de tine. Nici o vorbă. Dar dacă mîine izbucneşte războiul ? Francezii sînt gata să-i taie bucăţele pe englezi pentru că poartă favoriţi, costume în carouri şi dinţi mari de aur. Iată-ne intraţi la apă. Avem încă, eu şi dumneata, vîrsta militării. Un-doi, un-doi, înainte marş ! Iar dacă scăpăm teferi, în ciuda progreselor artileriei de la 1871

încoace și a introducerii bicicletei în armată, vom fi la rîndul nostru veterani și vom crede în drepturile noastre, în datoriile noastre, în tot ceea ce se întîmplă... Adevăratul dumitale vrăjmaș, Mercadier, ești dumneata însuți. Familia, firește, mai e și familia. Pînă la urmă te descotorosești de ea. Dar ceea ce-i cumplit e această umbră care te urmărește peste tot, această formă de conștiință socială care-ți dă o strîngere de inimă cînd sînt măcelăriți niște armeni, cînd armata trage în mineri sau cînd într-un orășel de provincie sînt schingiuiți evreii fără să se știe prea bine pentru ce...

— A, făcu Pierre, pe mine nu asta mă supără !

Vorba țîșnise din inimă, și Blaise tăcu. Hotărît lucru, nu trebuie să fi fost mare scofală de cumnatul Mercadier. Altfel, cum era s-o suporte pe neisprăvita asta de Paulette, știu eu, vreo cincisprezece ani !

XLVIII

CHIAR ÎN SEARA zilei cînd Suzanne fusese regăsită în hățișurile muntelui, coborînd la bucătărie să ceară un ceai de mușețel pentru bolnavă, doamna Pailleron zărise acolo o matahală stîngace, cu părul peste ochi, învîrtindu-și șapca în mînă. Era Boniface, venit după știri. Blanche n-avu nici o îndoială că venea să-și ia răsplata, îl găsi simpatic și-i trimise prin cameristă cincizeci de franci.

— A fost mulțumit ? o întrebă pe Rosine.

Fata răspunse că nu știa, că flăcăul părea foarte stînjenit și că mulțumise de zece ori.

— Cincizeci de franci ! se minună Paulette cînd Marthe i-o spuse. Dar e o avere pentru băiatul ăsta !

În sinea ei, gîndea că asemenea dărnicii erau un prost exemplu pentru servitori. Unchiul socotea că doi poli ar fi fost de ajuns.

Yvonne îl întrebă pe Pascal :

— Tu ce zici, găsești că e mult cincizeci de franci ?

Pascal chibzui. Cît cîștiga Boniface pe zi ? Poate cinci franci. Poate mai puțin. Oricum, asta făcea cît simbria lui pe zece zile.

— Va să zică, urmă Yvonne, viaţa Suzannei face cît leafa pe zece zile a unui muncitor cu sapa... Credeam că mai mult !

— Proastă mai eşti, o repezi Pascal, viaţa e un lucru care n-are preţ. Dar trebuia să i se dea ceva... o sută de franci... o mie de franci... tot de rîs ar fi fost, dacă stai să socoteşti...

— Da, dar cincizeci... Ce poţi cumpăra cu cincizeci de franci ?

— Un rînd de haine... Ştiu eu, o sumedenie de lucruri... Bineînţeles, nu un gramofon cum e al domnului Pailleron... cu o sută patruzeci şi şapte de franci ! Dar Boniface n-are nevoie de gramofon !

— Şi dacă ar avea poftă să-şi ia unul ?

— Ah, prea te-ntinzi la vorbă ! Dacă ţăranii s-ar apuca să-şi ia gramofoane ! Şi apoi, ce mai încolo-încoace, i-a dat o treime din preţ...

— Aşa că, pentru a-şi cumpăra un gramofon, Boniface ar trebui să ne salveze barem şi pe noi amîndoi... Dar pentru tine, puşti scîrbos, maică-ta n-ar da cincizeci de franci !

Se luară la bătaie şi se traseră de păr pînă ce Yvonne începu să-l sărute, să-l sărute ca o nebună...

— Lasă-mă, Yvonne, lasă-mă, uite că vine Rosine !

Şi cu toate că nu mai avea nimic de aşteptat ca răsplată, în fiecare seară, după ce-şi isprăvea lucrul, Boniface se întorcea la castel, intra în bucătărie să audă cum îi mai merge domnişoarei. Şi rămînea acolo un ceas, două, pînă ce-l dădeau afară. Nu scotea o vorbă, dar se tot uita într-acolo unde bănuia că se află mica domnişoară. Aducea flori pentru dînsa, şi nu orice fel de flori, ci dintre acelea care nu cresc decît colo sus, pe munte, garoafe sălbatice, albăstrele care nu plăceau nimănui, afară de dînsul, şi pe care mergea să le culeagă pînă la ivirea zorilor, înainte de a-şi începe truda de toate zilele, căci trebuia să fie pe şantier la şase jumătate. Asta o mişca pe Blanche, care se ducea la bucătărie să-i mulţumească. Apariţia ei îl zăpăcea cu totul. Mama domnişoarei era o doamnă, o adevărată doamnă.

Febra Suzannei nu dădea îndărăt. A patra zi, a cincea...

Era ziua înmormîntării doamnei d'Ambérieux. Casa gemea de lume. Toţi cei care veniseră să se încline în faţa rămăşiţelor pămînteşti, şi mulţi alţii, satul şi împrejurimile, lume din mai multe oraşe, de la Paris, de la Nisa, de la Lyon, de la Buloz...

Doamne care uitau deodată că nu trebuie să rîdă... În sfîrşit, o forfotă tăcută, care stîrnea un tărăboi grozav.

În salonul făcut capelă mortuară răsunau cîntări, şi un murmur de rugăciuni. Copii din corul bisericii, preoţi. Se ardea tămîie, i se mormăiau rugăciuni.

Mezinul familiei Champdargent, un băieţaş dolofan, cu nişte pulpe subţirele, lua instantanee în toate colţurile parcului şi ale terasei cu un mic aparat fotografic şi-i pisa pe toţi să-i pozeze în plin-plan, dîndu-şi aere visătoare. Norbert, însă, în timp ce Denise rămînea la Paulette, juca popice cu Pascal în dosul castelului. „Atenţie, Pascal, dacă facem prea mult zgomot să vezi scandal ce-o să iasă ! Trosc, asta zic şi eu că-i bine jucată, fără să mă laud !"

Cu poşta de dimineaţă, Pierre primise o scrisoare din partea lui Castro. Agentul de bursă îi trimitea contul de sfîrşit de lună. Aşa cum îl prevenise pe domnul Mercadier, scria el, operaţia acestuia fusese dezastruoasă. Castro îi spusese doar clientului să vîndă acţiunile în cursul lunii, chiar cu o mică pierdere. Dar domnul Mercadier nici nu voise să audă, îşi menţinuse ordinele, şi căderea fusese fulgerătoare... Încă douăzeci de mii de franci s-au dus pe copcă.

Ce-i păsa lui Pierre de paguba asta într-o asemenea zi ? Nu pentru că o duceau la groapă pe soacră-sa. La gîndul acesta Pierre se pomeni rîzînd singur. Ci fiindcă se simţea cufundat într-un fel de deznădejde neagră, ca şi cum din toate părţile s-ar fi închis pentru totdeauna nişte obloane, acoperind soarele. Pur şi simplu nu era în stare să-şi închipuie viitorul, nici un viitor. Viaţa lui îi apăruseră în săptămînile acestea din urmă aşa cum era, absurdă, monstruoasă. În clipa cînd credea că scapă de ea, cînd începuse să cugete pentru întîia oară la lumea înconjurătoare, cînd putea să aibă un motiv de-a scăpa de viaţa asta, iată că...

Douăzeci de mii de franci mai mult sau mai puţin. Totuşi, mai mulţi bani înseamnă, poate, libertatea. Ce altceva pe lume e mai sigur ca banii ? Nu scanda oare, acest refren al banilor, curgerea timpului ? Nu erau banii singurul lucru care nu te dezamăgeşte niciodată ? Ai nevoie de bani ca să-ţi schimbi viaţa, ca să te descotoroseşti de tot ceea ce apasă o viaţă, ai nevoie de bani ca să fii stăpînul ei, să isprăveşti, să dispari, ah, să te duci undeva, aiurea !

Apoi, îl cuprinse ca o închisoare ideea că aiurea ar fi ca şi aici, că viaţa ar fi mereu aceeaşi, că nu exista nimic în stare să umple golul acestei vieţi, pentru că Blanche nu-l iubea. Dar dacă a mințit ? Nu, nu mințise.

Douăzeci de mii de franci pierduţi nu înseamnă sfîrşitul lumii. Îi poate recîştiga. Să joace...

Jocul îi ieşise din minte de cînd se afla la Sainteville. Trebuia să se pună iar pe jucat. Trebuia să se deprindă iar cu răbdarea şi cu nădejdea. Îl ajuta pofta de-a trişa, de-a o înşela pe Paulette... Cît de nesuferită fusese în ultimele zile cu durerea ei !

Se credea obligată să spună tot felul de lucruri, să povestească nişte istorioare, să se înduioşeze pînă la lacrimi amintind întîmplări din trecut. Cuvîntul *mămica* suna în gura ei revoltător ca o notă falsă. Pierre ar fi bătut-o. În acelaşi timp, însă, intra şi el în această comedie, se arăta mai mîhnit decît era, posomorît, demn, îngîndurat. Întorcea capul ca pentru a-şi feri tristeţea de privirea celorlalţi. Era idealul ginerelui în doliu. Toată prefăcătoria asta n-avea nici un rost, dar o juca cu o crîncenă hotărîre. Voia să împingă ipocrizia pînă la a face din ea un sistem, chipurile, ca să-şi ascundă gîndurile tainice, mînia, ura şi dezgustul. Făcea în minte socoteli băneşti, iar buzele lui rosteau fraze de-o dezinteresare scîrboasă. Cu cît mințea mai vîrtos, cu atît Paulette îl aproba mai mult. În timpul slujbei de înmormîntare prefăcătoria asta atinse un fel de măreţie.

În general, Pierre voia să-şi cruţe suferinţa. Dar toată această comedie îndepărta imaginea Blanchei. Cumplita nenorocire de a nu fi iubit. De a fi crezut ca un neghiob, la patruzeci de ani trecuţi, în acest basm romanţios, în această nebunie a dragostei. Nu şi-o putea ierta. Cum nu-şi ierta nici unul din gîndurile caraghioase şi smintite în voia cărora se lăsase. Deodată. Ca un înotător care visează că se duce la fund. Uitase deodată tot ce ştia despre viaţă, toată experienţa costisitoare agonisită de-a lungul anilor, crunta cunoaştere a lucrurilor de fiecare zi, şi nu numai că le uitase, nu numai că se dezvăţase de ele, dar acum habar n-avea de toate acestea, ca şi cum nici nu le-ar fi ştiut vreodată. Nesocotind datele apăsătoare ale existenţei, ca pe nişte lanţuri căzute, imaginase o aventură copilărească, o lume fantastică, în care se întîlnea cu Blanche ca în romanţe. De parcă oamenii n-ar fi fost stupizi, urîţi, min-

cinoşi, dragostea o porcărie şi societatea o capcană, o uriaşă capcană din care nu mai poţi să scapi. Căci, bineînţeles, cuvintele ucigătoare ale Blanchei : *pentru că nu te iubesc* nu explicau nimic, nimic... Ele tălmăceau, dădeau pe faţă dezgustul universal. Fără îndoială că nu-l iubea, nu putea să-l iubească, dar, la drept vorbind, iubeşte cineva în viaţă, în această viaţă ? Cînd te gîndeşti că sînt imbecili care se omoară pentru asta...

Se apucă iar să cugete la lucrarea începută, şi mereu părăsită, pe care-o consacra de ani de zile scoţianului Law. Nu se ştia nimic de viaţa lui sentimentală. Şi totuşi... Ar fi trebuit să caute dramele individuale ale acestui bărbat care născocise moneda modernă şi făcuse astfel posibil jocul complex al uriaşei maşini moderne în ale cărei angrenaje odată prins nu mai poţi să iubeşti.

Nu mai ? Dar fost-a vreodată posibilă iubirea ? Iluzii ! Cînd oare se născuse această iluzie care umplea cărţile şi tulbura inimile celor tineri cu o beţie imaginară ? Drogurile, cel puţin, sînt mai cinstite...

Antrenat în gesturile obligatorii ale înmormîntării, Pierre se simţea asemenea figuranţilor de la Operă, care, în costumele caraghioase ale corurilor, cu picioarele goale în decembrie, se mişcă în mucavaua unui scenariu medieval, cu atitudinile restriştii naţionale sau a spaimelor religioase, în timp ce trupurile lor de păduchioşi sînt mîncate de rîie, iar mintea le e chinuită de gazul neplătit, de ţîncii flămînzi sau de vicii ascunse. Viaţa era absurdă ca o orchestră care execută o partitură în bătaie de joc. Şi ipocrizia viorilor te scîrbea de-ţi venea să verşi.

„Iau parte din toată inima la durerea dumitale..."

Doctorul Moreau se înclină cu o expresie reţinută şi îndurerată deopotrivă. Se aflau la cimitir în faţa mormîntului deschis, în care dormea mai de mult mătuşa Eudoxia, Cécile de Sainteville, mama lui Pascal şi a Mariei, prefectul d'Ambérieux... Se vedea pămîntul răscolit, şi funiile în jurul sicriului, şi florile aşezate pe lespezile vecine, şi cei doi ciocli, şi groparul pe care-l ajuta Boniface, numai în cămaşă, cu mînecile suflecate, mulţimea, neamurile toate, Paulette bîţîind asudată şi înlăcrimată sub marele ei văl cernit, copiii care încurcau lumea, silueta înaltă şi adusă de spate a lui Blaise... Căldura înăbuşitoare, muştele, soarele... Pierre se trezi deodată ca dintr-o vrajă în această realitate a cimitirului, cu mormintele pe care

erau gravate minciuni şi nume uitate. Îl privi pe doctorul Moreau şi rosti cu glas pătruns de gravitate, aşa cum se cuvenea în asemenea împrejurări :

— Îţi mulţumesc că ai venit...

Urma o masă la castel, de patruzeci şi şase de tacîmuri, pentru familie. Nu te poţi sustrage datinilor, nici atunci cînd te scîrbesc. E oare plăcut lucru să-ţi arunci mama într-o groapă ? Ei bine, nici să te aşezi la masă după aceea nu e plăcut. Cînd n-ai însă încotro, trebuie să te supui.

XLIX

— DOMNUL ABATE PETIOT se va duce să mi le aducă... nu te deranja, nepoată...

Chiar la un praznic de înmormîntare, trebuie să iei doctoriile, şi sticla cu picături rămăsese în cameră. Secretarul sfinţiei-sale se ridică. Era un tînăr deşirat, pe care sutana părea să-l arate şi mai slab, cu obrazul său fără bărbie, cu ochelarii săi şi cu felul de a-şi îndoi spinarea frecîndu-şi mîinile. Cele patruzeci şi şase de tacîmuri pe masa lungă din scînduri întinsă sub copacii terasei dădeau mare bătaie de cap celor de la bucătărie. Bineînţeles, personalul Hotelului Alpilor venise la castel să le dea o mînă de ajutor. Altminteri n-ar fi scos-o la capăt niciodată.

Sfinţia-sa şedea în faţa lui Pierre Mercadier. Avea în dreapta sa pe domnişoara Agnès de Champdargent, o femeie de patruzeci şi opt de ani, mătuşa lui Norbert, iar în stînga pe o vară din neamul d'Ambérieux, ceva mai în vîrstă. Doamnele vorbeau tot timpul despre răposata, peste umărul prelatului. Marie, draga de ea, s-ar fi bucurat aşa de mult să ştie că sfinţia-sa făcuse pentru dînsa slujba morţilor. De altfel, cu siguranţă că ştia...

— O, spuse sfinţia-sa, asta nu i-ar fi făcut mare plăcere. I-am îngropat soţul, i-am botezat copiii, am îngropat-o pe maică-sa, am cununat-o pe Paulette... Am ajuns să nu mai fiu o atracţie în familia mea...

Era un bărbat îndesat, destul de înalt, cu o față stinsă, dar lată, și aproape cu același nas ca și al lui Blaise d'Ambérieux. În ciuda cîtorva zbîrcituri, era un obraz încă destul de frumos, în partea de sus, cu fruntea nițel cheală. Dar de la nas în jos, totul o lua razna, fălci căzute, trăsături fleșcăite. Mîinile sale grase cu degete scurte păreau să se bucure că scăpaseră de ametistul episcopal. El le împreuna cu gestul clasic al preoților, dar asta aducea mai puțin a rugă decît a pudoare. Cît ținu prînzul, care deveni repede destul de zgomotos, vorbi aproape tot timpul cu comeseanul din fața lui, iar Pierre, care avea întotdeauna un pic de jenă în raporturile cu fețele bisericești pentru că nu-i plăcea să-și dea în vileag lipsa de credință și simțea că în prezența lor era ispitit să se fălească făcînd pe necredinciosul, ei bine, Pierre încerca un sentiment de stînjeneală, căruia i se adăuga neputința de a uita legătura absurdă dintre acest ospăț și moarta abia îngropată.

Prînzul se desfășura într-o larmă pe care vinurile o întețiră. Căldura atîța și ea limbuția. Ce de-a prostii puteau să iasă din gura tuturor acestor oameni ! Nu îndrăzniră să rîdă înainte de-a se aduce friptura, dar încă de la gustările reci vedeai, după glasurile aprinse deodată, după tonul ridicat al conversației, că abia se țin să nu pufnească. Paulette nu lua parte la praznic, și i se ierta asta, dar domnul de Sainteville ședea în capul mesei, cu un aer cam zăpăcit, demn însă. Îl muncea o idee năstrușnică, pentru care se simțea vinovat, dar ce să-i faci ? Îi venea să le ceară celor din jur să cînte. O poftă de nestăpînit. Nu suflă o vorbă despre asta, bineînțeles. Atît ar mai lipsi. Ce scandal s-ar isca ! Și totuși, din cîți se aflau acolo, el singur era cu-adevărat mîhnit.

Episcopul lua alt rînd de picături la desert. Cafea de loc...

Avea fața unui om foarte bun și oarecum hăituit. Apoi, ochii i se deschideau. Niște ochi mari de pește, bulbucați. Te cuprindea mirarea că acest om sperios putea să aibă o asemenea uitătură. Îl cerceta pe Pierre, și el îi simțea privirea. Ce-o fi gîndind episcopul ? Pesemne că era mișcat ca toți ceilalți de tristețea lui Pierre, pe care toți o puneau în seama decesului doamnei d'Ambérieux. Pierre nu lua nici el cafea. Și nici lichioruri.

— Haide, dragă Pierre, spuse sfinția-sa. O mică plimbare ne va dezmorți picioarele. Aici e o atmosferă nițeluș funebră.

— Găsești, preasfinte ? Prînzul acesta, dimpotrivă,..

— Tocmai prînzul mi se pare funebru ! Nu te ispiteşte o plimbare ?

— Bucuros...

Se depărtară pe terasă, ocoliră cabana mătuşii Eudoxia şi, lăsînd în urmă cedrii, merseră să se aşeze lîngă vechea balustradă mîncată de carii, la celălalt capăt al grădinii, de unde se vedea valea pînă dincolo de Buloz. Trebuie să fi fost ora trei, şi cîţiva nori pluteau deasupra munţilor.

— Ce oameni ! spuse sfinţia-sa. Ies din bîrlogul lor de îndată ce moare unul dintre noi. N-ai să-i mai vezi, cel puţin laolaltă, pînă la înmormîntarea viitoare... Ciudat lucru e o familie... cel puţin aşa cum o înţelegem noi... Trebuie să-ţi spun, Pierre, că mi se strînge inima văzînd tristeţea dumitale...

— Tristeţea mea ? N-aş vrea să te înşel...

— Pe mine nu mă înşeli, vere. Dar aş prefera ca pe alţii să ştii să-i înşeli...

Încotro bătea ? Simţea, se vede, că Mercadier îşi pierde sărita. Îl lua pe de departe. Asta era în firea lui. Proceda întotdeauna aşa, printr-un fel de atacuri neaşteptate, apoi o retragere, o diversiune care lăsa timp adversarului, vreau să zic interlocutorului său, să se deprindă cu ideea aruncată în discuţie, asupra căreia putea să revină liniştit după aceea.

Sfinţiei-sale îi plăcea psihologia.

Vorbi de doamna d'Ambérieux cu multă căldură, şi doar cu acel pic de dezaprobare care mergea întotdeauna la inima unui ginere. Chiar în faţa unui mormînt abia închis. Era un om grozav de guraliv monseniorul. Vorbea. Îşi dădea capul pe spate vorbind, ca să-şi audă mai bine glasul. Limbuţia sfinţiei-sale era binevenită pentru tristeţea lui Pierre. Povestea despre Italia de unde venea. Ah, Sorento ! Sfîntul părinte avusese bunăvoinţa de a-i acorda o foarte lungă audienţă. Un bărbat remarcabil. Francezii nu-şi dădeau seama ce vor pierde în ziua cînd Leon al XIII-lea ar dispărea.

Monseniorul s-ar fi năpustit numaidecît cu tot felul de vorbe asupra cardinalilor, a celor din jurul papei. Dar îl ştia pe Pierre necredincios. Şi n-ar fi vrut să dea apă la moara asta. Îi stătea ceva pe limbă şi căuta s-o spună cu vorbe ocolite. Sfîntul părinte era foarte îngrijorat de cele ce se petreceau în Franţa. De ceea ce gîndeau oamenii aici. De zînzaniile care-i frămîntau...

— Aş, de unde ! făcu Pierre, doar ca să zică ceva, nu există zîzanii în Franţa ! Cel puţin, nu mai multe ca de obicei...

— Vorbeşti serios, fiule ? Ţara e totuşi dezbinată, şi adînc de tot...

Pierre înălţă din umeri. Dezbinată ? Pentru ce ? Pentru că au loc discuţii politice... Ei şi ? Am avut boulanjismul, Panama... Ne merge oare mai rău din cauza lor ?

— Există însă Afacerea [1], spuse sfinţia-sa.

Afacerea ? Dar era îngropată. Ce, noi ăştia din Franţa ne putem oare ţine multă vreme de-o istorie ca asta ?

— Fireşte, urmă Pierre, mi-am făcut şi eu ca toată lumea o părere... Dar mă pierd în amănunte, afacerea e aşa de încurcată. Vezi, sfinţia-ta, eu prefer istoria cînd e încheiată, cînd e gata pentru cercetarea ştiinţifică...

Şi începu să explice lucrarea lui despre Law.

Monseniorul nu se dădu bătut. Îl luă cu binişorul :

— În ce mă priveşte, am vrut să mă informez asupra acestei afaceri care frămîntă mintea tuturor... Cazul ofiţerului evreu condamnat pentru spionaj şi trădare mă rîcîie... Bagă de seamă că în ochii mei lucrul judecat e lucru judecat şi că nu-i de demnitatea mea, ca faţă bisericească, să mă ţin de asemenea scandaluri. Dar am găsit persoane distinse, bunăoară o doamnă al cărei suflet nobil, a cărei dragoste creştinească pentru semenii săi nu pot fi puse la îndoială, care mi-au destăinuit neliniştea lor. M-a prins curiozitatea de a afla ce-i cu chestia asta. E un păcat care se iartă. Mărturisesc că am fost la rîndul meu foarte tulburat. Faptele sînt stranii, procedura plină de încălcări ale legii, iar persoanele amestecate în toată tărăşania asta s-au unit în chip ciudat împotriva oricărei încercări de-a se face lumină...

— Eu, unul, vorbi Pierre Mercadier, ca să spun drept, sînt convins de nevinovăţia lui, şi mi s-a întîmplat nu numai o dată să mă cert cu soacră-mea pentru el. Dar, în fond... Eu nu-s evreu, asta nu mă priveşte. Nu voi merge cu spiritul de contradicţie pe care-l avem în familie pînă la sacrificiu. Şi deoarece armata, guvernul, siguranţa Franţei au interes ca domnul Dreyfus să stea la răcoare, nu voi avea obrăznicia de a le opune judecata mea slăbuţă şi informaţiile de a nouăzecea mînă pe care le am...

[1] Afacerea Dreyfus.

— Bineînţeles, bineînţeles, fiule, ai dreptate. E ceea ce repet şi eu. Dar e curios, asta îmi cam tulbură somnul... Trebuie să-ţi spun că n-am totuşi nici în clin nici în mînecă cu cei care-l osîndiră pe căpitan... Poate că duşmănia împotriva evreilor să fi dat naştere şi să aţîţe mereu această afacere, care mă supără prin ea însăşi. Trebuie să spun că sentimentele acestea de ură ale unora împotriva unui popor — care, e adevărat, l-a omorît pe fiul lui Dumnezeu, dar a trecut atîta vreme de atunci ! — mă miră foarte mult. Să întîlneşti asemenea sentimente într-o societate totuşi luminată... Şi degeaba le spun că, la urma urmei, Fecioara Maria şi Iosif, şi Isus însuşi, erau izraeliţi... Nu mă ascultă, îmi rîd în nas... Nu e însă cu putinţă ca la originea unei asemenea pasiuni să fie doar cazul unui ofiţer trădător... Văzut-ai în jurul dumitale ? Asta mă uluieşte...

Nu, Pierre Mercadier nu fusese surprins în chip deosebit de proaspătul val de antisemitism. Firește, oamenii nu-i prea îndrăgeau pe evrei, dar de aici şi pînă la...

— Am un prieten evreu, spuse el, un excelent muzician. Paulette îmi tot scoate ochii cu el. De n-ar fi asta, mi-ar căuta ceartă pentru altceva. La drept vorbind, nici mie nu mi-ar plăcea ca fiică-mea să se mărite cu un evreu. Dar încolo...

—E firesc, spuse sfinţia-sa. Căsătoria... Dar, între noi fie vorba, sînt printre evreice femei drăguţe... Te înspăimîntă într-adevăr, ideea că ai putea avea o amantă evreică ? Iartă-mi această întrebare. Nu mai pomenesc de adulter care este ceva înfiorător, nici de păcatul împreunării trupeşti care, fără taina cununiei, este o grozăvie. Nu. Ştiu atîta doar, că, din nenorocire, cei mai mulţi bărbaţi, şi desigur dumneata însuţi, fiule, sînteţi deprinşi a privi lucrurile acestea fără mare scîrbă... Aşa că mica mea întrebare, care rămîne pur filozofică, îşi află răspuns în ceea ce gîndesc : dacă păcatul e tot atît de mare cînd păcătoşii dedaţi curviei sînt de aceeaşi rasă şi au aceeaşi credinţă, de ce te-ai arăta mai dificil ca Dumnezeu în judecata lui, interzicînd fiicei dumitale să se mărite cu un evreu, pe care l-am putea boteza...

— Dar, sfinţia-ta, botezul nu schimbă nimic...

— Nu huli cele sfinte, fiule ! Botezul schimbă totul şi orice. E legea Bisericii, şi în afară de legea Bisericii, voi ăştia, necredincioşii, cum aţi putea da un nou înţeles păcatului ? Fără

religie, eu, unul, nu văd o deosebire prea mare între un izraelit şi dumneata. Iar cu religia, Dumnezeu nu vede nici una...

Mercadier nu voia să-l contrazică. Era limpede că sfinţia-sa încerca să spună ceva şi nu ştia cum să înceapă.

Evreii nu puteau fi un subiect de conversaţie. Şi apoi, ce i-a apucat pe toţi în jurul lui Mercadier ? Ieri, Blaise. Acum, ăsta. Toţi voiau să-l convingă să se hotărască de partea cui era, iar Pierre îşi zicea : „Să mă lase în pace ! Sînt un individ. Toată istoria asta nu mă priveşte. Mai întîi, eu. N-are decît fiecare să se ajute singur !"

Paulette şi Louise de Champdargent dădură peste ei.

— Ah, ce văd, sfinţia-ta ! izbucni Paulette. Bărbatu-meu se spovedea ? Nu ? Păcat. Ar fi avut nevoie.

L

DUMINICĂ 12 SEPTEMBRIE 1897 Blaise plecă de la Sainteville. Prietena lui îl aştepta undeva în împrejurimile Parisului şi nu avea nici un motiv să-şi mai prelungească şederea la castel după înmormîntare. Domnul Pailleron sosise de cu seară, ca de obicei. Picase în mijlocul rămăşiţelor praznicului ; terasa avea un aer de petrecere ratată, şi oriunde-ţi întorceai ochii vedeai domni în haine cernite cu feţele înroşite de prea multă mîncare. Pentru cineva care venea din oraş priveliştea era supărătoare şi indecentă.

Dar fabricantul avea alte griji pe cap. Micuţa Suzanne tot mai făcea febră. Domnul Pailleron hotărî să vegheze la căpătîiul ei pentru ca Blanche să se poate odihni. Slăbise rău Blanche, şi nu mai era decît umbra celei ce fusese. Degeaba încercase s-o trimită să se culce. Petrecură deci noaptea împreună, lîngă fetiţa bolnavă, în odaia de alături. Suzanne îi chema cam la fiecare jumătate de ceas, şi apoi trebuia să-i dai medicamentele prescrise.

A fost o noapte ciudată pentru dînşii. În nelinişte, se regăsiră. Se priveau din nou ca odinioară. Îşi dădeau seama cît de mult i-a înstrăinat viaţa unul de altul. Se înduioşau. Îşi vorbiră. A fost o noapte foarte dulce : fiecare din soţii Pailleron

avea în inimă cîte ceva să-şi reproşeze faţă de celălalt. Şi fiecare dorea ca celălalt să nu afle niciodată nimic despre asta. Simţeau că poţi cîrpăci o viaţă cu o minciună potrivită. Ziua îi prinse vorbindu-şi în şoaptă... Pe la cinci dimineaţa, Blanche consimţi să se culce. Ernest se deşteptă din mahmureala unei nopţi nedormite, vîrîndu-şi capul sub furtunul din grădină. După ce dădu pe gît un păhărel de coniac, se întoarse la căpătîiul fetiţei.

Frigurile o lăsaseră, era limpede.

Suzanne dormea ca o moartă. Febra restituie copiilor farmecul animalelor, şi înfăţişarea lor hăituită. Tatăl stătea acolo, aplecat asupra Suzannei, îşi trecea degetele prin mustaţă şi tot felul de gînduri i se perindau ca niciodată prin minte.

Cam pe la ora nouă, frigurile o apucară iar. Un vîrtej năprasnic. Sculată mai înainte, Blanche se îngrozi. Înveliră fetiţa cît mai bine. Cu toate lucrurile călduroase aflate la îndemînă. Afară, cerul se înnourase şi vremea se răcise. Apoi, veniră sudorile. Suzanne se răsucea în aşternut gemînd. Încerca să arunce de pe dînsa cuverturile.

În jurul ei, tatăl şi mama le ţineau, să nu se dezvelească.

Deodată, Blanche înţelese ce se petrece : copila urina din belşug. S-a isprăvit ! Repede, temperatura ! A şasea zi ! Nu mai avea decît treizeci şi şapte cu cinci. E salvată, Dumnezeule !...

Era într-adevăr criza salvatoare. Vestea se împrăştie repede, răscolind castelul. Yvonne alergă s-o ducă la bucătărie, lui Pascal. Şi Pascal o repetă mamei sale, cu ochii aprinşi, fără să uite acest amănunt : „Suzanne se pişă din belşug !" pentru care primi o palmă. Mămica habar n-are de medicină.

Pierre Mercadier coborî în apartamentul soţilor Pailleron. Copila salvată îi dădea poate un prilej să vorbească cu Blanche. Îl primi însă soţul. Dînsa pretexta că nu-şi poate părăsi fetiţa. Conversaţia lor, care nu ţinu decît trei minute, i se păru amantului concediat că durează ceasuri întregi. Ernest îi era odios. Niciodată nu simţise aşa de mult cît e de vulgar. Niciodată nu-şi dăduse seama atît de limpede că aparţinea unei lumi din care nu făcea parte interlocutorul său. Glasul acestuia, felul cum rostea cuvintele, alegerea lor, apucăturile, totul îi despărţea. În clipa aceea Pierre înţelese foarte bine cum şi pentru ce ajung unii să urască poporul.

Poporul, adică acest fabricant ostenit după o noapte de veghe, nu-l primea pe domnul Mercadier decît din politeţe.

În loc să stea de vorbă cu el, s-ar fi dus să se vîre în pat. Pierre pricepu asta şi curmă discuţia, ducîndu-se să se plimbe. Erau tocmai trei săptămîni din seara cînd avusese o conversaţie cu bărbatul acesta, în timp ce soacră-sa făcea o scenă în castel. Vorbiseră între dînşii despre femei : nimic nu-i stînjenea atunci ; nu exista nici un motiv. Şi Ernest Pailleron povestise nişte istorioare fără perdea care-l scîrbiseră pe profesor.

Nu se aflau decît la 12 septembrie, iar asta se întîmplase pe la 15 august. Totul se petrecuse între aceste două date. Mai că nu-ţi venea să crezi. Mercadier revedea zilele din urmă, ale rupturii ; îşi amintea de prima sa întîlnire cu Blanche în parc, şi de romanul care începea : patul cu baldachin, muntele, capela din pădure, visul abia înfiripat, pe care furtunile aveau să-l spulbere deodată... rolul ciudat al răposatei în toate acestea...

Abatele Petiot veni să se bage de-a curmezişul gîndurilor lui. Preotul acesta deşirat îl privea pe domnul Mercadier cam ca pe-o fiară în libertate. Dar cu fiarele nu faci conversaţie. Afară numai dacă te îndeamnă o oarecare naivitate. Fără să-şi dea seama, abatele Petiot simţea în vărul episcopului prezenţa acelor idei blestemate care-l umpleau de groază doar gîndindu-se la ele, dar care îl atrăgeau. Dacă Pierre ar fi fost tot aşa de înalt ca dînsul, n-ar fi îndrăznit să-i vorbească. Diferenţa de talie îi potolea teama. Nimicurile unei conversaţii nu puteau ascunde preocupările abatelui. Cu un simţ deosebit al lucrurilor, descoperea în Mercadier centrul, inima păcatului din acest castel, unealta diavolului. I-ar fi plăcut să goneaască pe Satana din el, citindu-i rugăciuni. Îl lăsă, neavînd încotro, în seama episcopului de Trebizonda, care se întorcea pe jos de la Buloz, unde făcuse slujba de utrenie, şi unde rămăsese mai multă vreme la parohie, pentru că parohul din Buloz voise să profite de trecerea lui ca să-şi deschidă inima asupra îndoielilor care-l sfîşiau privind naşterea Preacuratei. Episcopul ştiuse să aducă pacea în acel suflet cinstit. Se simţea destul de mulţumit de treaba făcută, dar îi era foame.

— E prea tîrziu ca să îmbuc ceva înainte de prînz... Asta îmi va tăia pofta de mîncare... Şi-apoi, pare o lăcomie...

— Lasă, sfinţia-ta, spuse Pierre, voi porunci să ţi se aducă o ceaşcă de ciocolată şi nişte tartine cu unt...

În timp ce monseniorul îşi lua gustarea, Pierre vru să se depărteze. Celălalt îl opri :

— Vere, aș vrea să-ți vorbesc...

Fie. De douăzeci și patru de ore simțea că se apropie convorbirea asta. De altfel, nu avea rost s-o evite...

— Mie, vere, începu episcopul de Trebizonda, muindu-și tartinele în ceașcă, nu-mi place să mă vîr unde nu-i treaba mea. Voi, și unii și alții, vă duceți viața așa cum credeți de cuviință. Dar ne întîlnim aici în niște zile de zbucium... Nu mă întrerupe... Nu sînt nici așa de orb, nici așa de prost ca să nu înțeleg unele lucruri... Nu vorbesc de sfîrșitul verișoarei mele Marie, Dumnezeu s-o odihnească! Deși moartea și gîndurile pe care le răscolești nu-s făcute să aducă pacea unor inimi cum sînt acestea de aici, adînc tulburate... Te rog să nu mă întrerupi... Ce nevoie ai să mă minți? În linii mari, știu ce s-a petrecut de o lună încoace... Drăguța de Paulette mi-a spus...

Aha, asta era va să zică. Iată de unde venea predica. Paulette se spovedise episcopului, și acesta intervenea ca mijlocitor. Ei bine, nu, e prea de tot...

— Îmi pare foarte rău, sfinția-ta, că trebuie să pun capăt aici acestei istorii, dar deși nu mă îndoiesc de bunele intenții ale sfinției-tale, ți-ai irosi vremea de pomană...

— Pentru cît prețuiește vremea mea, nu-i mare pagubă. De altminteri, te înșeli...

— Nu mă înșel de loc. Dar nu-i nevoie de nici un emisar între mine și Paulette, și în general vorbind, n-ai să te superi că ți-o spun, știi că eu sînt un necredincios și nu-mi place să văd un preot băgîndu-se în treburile unei căsnicii...

— Ia-o mai domol, vere; nu te aprinde așa. Te înșeli, pentru că Paulette nu mi-a cerut să-ți spun nimic. Drăguța de ea! E într-o eroare din care n-am vrut s-o scot. De ce să-i spun adevărul... Nu, cred că e mai bine să nu-i deschid ochii, mai cu seamă în ceasul acesta cînd, buimăcită de moartea mamei sale, e gata să dea oricărui lucru o importanță prea mare...

— Unde vrei să ajungi?

— La aceasta, fiule: că tocmai pentru că n-am vrut s-o dezamăgesc pe Paulette, și pentru că nu-s orb, am în fața lui Dumnezeu, sau dacă preferi în fața conștiinței mele, obligația de a-ți vorbi...

— Mă rog. Dar nu te înțeleg.

— În sfîrșit, nu-i nevoie să fii mare filozof ca să înțelegi, în toiul evenimentelor petrecute și care, fără asta, ar fi de ne-

înțeles, că legăturile binecuvîntate care te unesc de soția dumitale nu mai sînt astăzi ceea ce erau pînă mai ieri încă... Haide, nu fi supărat ! O știe bucătăreasa, și tot satul. Iartă-mă că ți-o spun pe șleau. Asta ne scutește de vorbe inutile. Doamne, fiule, te găsesc în mijlocul unei neorînduieli care nu mă privește, și nici prin minte nu mi-ar trece să-ți vorbesc de așa ceva, dacă n-aș vedea cu strîngere de inimă că suferi, că suferi de pe urma acestei întîmplări. Să nu zici nu. Chipul, purtarea, glasul dumitale, toate te dau de gol... Îți închipui că știi să minți, fiule, și poate că te pricepi într-adevăr cînd e vorba să-i amăgești pe cei din jurul dumitale, dar pentru cineva care vine de afară ! Haide, nu pe mine ai să mă faci să cred că o jelești, cum își închipuie Paulette, pe biata doamnă d'Ambérieux ! Uite, asta sare în ochii oricui, că ești îndrăgostit nebunește, și nefericit. Ssst, ssst... Ce nevoie ai să spui că nu-i adevărat ? Firește, ca om de lume, vrei să păstrezi secretul în privința aceleia care... îl păstrezi așa de rău ! Și ea la fel. De altfel, nu-ți cer să-mi spui că am dreptate, iar cuvintele mele sînt numai pentru urechile noastre... Citesc în inima dumitale... Ce prăpăd în cîteva zile ! Duceai un trai oarecum tihnit. Nu trebuie să speri că într-o căsnicie vei păstra toată viața dragostea din primii ani... Toate cele omenești sînt sortite să se ofilească. Dar, în sfîrșit, aveai un fel de echilibru... Și deodată, vii aici... O vezi... Nu mi-e prea greu să-mi închipui înflăcărarea ce te-a cuprins, prilejul ce ți s-a oferit, scuzele pe care le poți avea... Ah, fiule, n-am să-ți vorbesc de păcat ! Paulette are și dînsa cusururile ei... Și apoi, lucrurile acestea nu-mi sînt așa de străine ca să nu pot recunoaște în speranța smintită pe care într-o bună zi un bărbat și-o pune într-o făptură a lui Dumnezeu, setea de infinit ce se află în noi, una din formele credinței creștine...

— Sfinția-ta, te rog lămurește-mă... Nu știu ceea ce...

— Nu minți, vere. La ce bun ? Pentru că știu... Îți mai spun o dată că taina pe care sînt ținut s-o păstrez cînd e vorba de spovedanie, o voi păstra fără să mi-o mai ceri... În sfîrșit, ceea ce este un păcat în ochii lumii, în ochii unui moșneag care a renunțat la toate acestea capătă un înțeles pe care nu-l știi... Nu judec, nici nu osîndesc... Oamenii vor mereu să creadă încă o dată în fericire, și așa ajung grozav de nefericiți. E în firea lor, și nici dumneata nu scapi de asta. Te găsesc

în toiul unei crize. Puteam să tac. Nici acum nu-i tîrziu. Aceasta însă mi se pare curată neomenie...

— Sfinţia-ta, nu trebuie să-i trezeşti pe somnambuli.

— Dar eşti de pe-acum înspăimîntător de treaz, fiule. Nu te teme, n-am să mă apuc să-ţi fac morală. Doctorul care cercetează o rană nu-l ceartă pe cel ce şi-a făcut-o, ci caută să i-o panseze cît mai bine. Ai avut un vis nesăbuit. Îţi voi spune că pot înţelege sentimentele înalte din care s-a născut acest vis, nobleţea sufletească... pe cînd ceea ce numim în mod obişnuit datoria... Pot înţelege... Să iei totul de la capăt... Ce curaj ! Dar erai oare gata să înfrunţi ruinile ? Toate ruinile ?

— Paulette...

— Parcă de Paulette e vorba ! Văd că tot mă crezi avocatul soţiei dumitale... E stupid şi-i aproape jignitor !

Prelatul se cam înfierbîntase rostind ultimele cuvinte. Urmă o tăcere, în care Pierre rămase îngîndurat. Repetă parcă în chip maşinal :

— Toate ruinile... da... cred că nici o ruină nu m-ar fi oprit.

— Nici căminul distrus... O femeie părăsită... copiii dumitale... nimic ? La drept vorbind, nu ştiu dacă trebuie să văd în asta o grozăvie sau ceva minunat. Ciudată vorbă în gura unui preot ! Ce vrei, spun şi eu ce gîndesc... Şi-ai fi răpit-o pe femeia aceasta soţului său, lumii ei, fiicei sale ? Firește. Dar ce-ai fi făcut cu ea ? O vezi trăind în tîrguşorul dumitale de provincie cu dumneata, un profesor ?

— Aş fi lăsat profesoratul...

— Ca să te duci, unde ? Şi cu ce să-ţi petreci zilele ? Cu cine ? Erai oare chiar aşa de sigur că poţi împlini tot ce cere vieţii această femeie ? Şi ea, împlini-va oare viaţa dumitale ? Ţi-ai făcut socoteala fără a ţine seamă de slăbiciunea ei. Şi de forţa cu care maternitatea înlănţuie o femeie...

— Dînsa ţi-a spus asta ?

— Da. Am stat de vorbă cu ea. Vezi cum se înşeală omul... Credeai că mă trimite Paulette... Nu, doamna Pailleron m-a trimis. Te miră, nu-i aşa ? Pentru că nu se duce la biserică ? Şi ce dovedeşte asta ? Vine un moment cînd o femeie vrea să-şi deschidă inima... şi ne caută pe noi pentru că purtăm sutană... Mai avem încă asupra necredincioşilor acest prestigiu...

Monseniorul d'Ambérieux oftă şi închise aproape ochii. Avea o adevărată patimă pentru psihologie. Îi plăcea grozav să

joace un rol între două ființe. Să vadă cum reacționează. La el, asta lua înfățișarea păcatului. Această patimă pentru experiențe asupra sufletului omenesc putea face rău, și el o știa. Și-o înfrîna cu regret.

— Trebuie să știi să renunți, Pierre, trebuie să știi să renunți. Nu voi spune că în asta se află secretul fericirii... ci secretul liniștii sufletești. Ce erai gata să faci ? Ce viață cumplită îți pregăteai ? Femeia aceasta ți-ar fi reproșat mereu sacrificiile pe care le-ai fi făcut pentru dînsa, și cele pe care ar fi pretins că le-a făcut pentru dumneata... O viață de iad... Romeo și Julieta ? Nu uita că aceștia au murit numaidecît... Vezi, vezi cum cea dintîi piedică a despărțit-o de dumneata ? Nu te mai gîndi la ea. A, știu : e ușor de zis. Te-ai prins de-a binelea în laț. Așa e ? Bietul meu băiat !

Pierre rupea niște rămurele. Asculta, îndura supus acest ecou neașteptat al durerilor lui. Acum găsea firesc ca episcopul să i se bage în suflet. Acum nu se mai mira...

Dar abatele Petiot voia să-i spună ceva sfinției-sale...

„Toate ruinele, gîndea Mercadier. Ce putea fi ruină pentru dînsul, dacă nu osînda de a-și duce mai departe viața așa cum era ? Rămîn ruini în urma ta. Întotdeauna, orice ai face. Ruina e în substanța lucrurilor, în ceea ce n-ai îndrăznit să nimicești. Ruina e în decorul de mucava la spatele căruia nimic nu se ascunde, nimic. Și căruia ar fi trebuit să-i dai foc ! Ah, să ardă !"

Pierre se văzu deodată pe el însuși în viitor, ducînd o viață mediocră, o viață vrednică de rîs. Dar singur. Se mai gîndi că episcopul își bătea capul de pomană cu dînsul, și nu pentru că n-ar găsi cuvintele necesare, sau că ar amesteca prea des idei religioase în vorbirea lui. Nu. Monseniorul d'Ambérieux se ferea de una ca asta, cum nici nu te-ai fi așteptat din partea unui preot. Dar, fără voia lui, Dumnezeu era în dosul spuselor sale, chiar a celor mai îndrăznețe... Așadar, asta e... Preoții nu pot să scape de el, cum nici noi nu putem scăpa de maniile noastre, de ideile noastre fixe. El însuși, Pierre, ce idei fixe o fi avînd ? Pesemne că ele l-au dus la înfrîngere în legătura sa cu Blanche. Dacă ne-am cunoaște ideile fixe, am ști să le evităm, și puterea noastră asupra femeilor...

Mercadier începu să plîngă ca un copil. „Ce m-a apucat ? murmură el. Ce m-a apucat ?"

LI

— MĂ IEI CU TINE, spune, tăticule, mă iei cu tine ?

— Dar ţi-am spus odată că nu.

— O, tăticule, ia-mă !

— Mă plictiseşti. Prefer să vînez singur. Tu faci să-mi scape vînatul...

Pascal nu e mulţumit. N-a pregătit el oare cartuşele pentru taică-său ? La drept vorbind, e mai mult o joacă decît un sacrificiu să fabrici cartuşe. Înşurubezi maşina la marginea mesei, bagi pulberea, prima fulţuială, alicele, iarăşi fulţuială, şi-o pastilă de carton pentru a închide, apoi învîrteşti manivela care tiveşte marginea cartuşului. Cînd e gata, scrii deasupra ce număr de alice conţine...

— Nu fac să scape vînatul, spuse Pascal. Împreună cu Yvonne îţi voi duce tolba.

— Cum, vrei s-o iei şi pe Yvonne ? Rămîi de te joacă cu ea aici... de altfel, nu se cade să-şi părăsească mica prietenă... Cum se simte Suzanne ?

— Mai bine. Dar nu vrea să mă vadă pentru că nu am nasul turtit...

— Nasul turtit ?

— Da. Ca Boniface. Găseşte că asta e ceva drăguţ.

Lui Pierre îi veni să rîdă văzînd mutra foarte mofluză pe care o făcea Pascal pomenind de această concurenţă necinstită. Trase afară vergeaua din ţeava puştii şi încreţi ochiul ca să vadă lumina prin ea. Arma lucea aproape ca un gologan nou. Mercadier îl fluieră pe Ferragus, şi-o luă din loc lăsînd acolo puştiul dezamăgit.

E curios cum simţi cît de repede vine toamna, cînd pămîntul păstrează băltoace din ploile nocturne şi cînd vîntul trece prin frunze vestind de pe-acum sfîrşitul lor aurit. Pe drumul desfundat pomişorii spinoşi erau plini de mure negre şi roşii, amestecate cu firele de paie smulse căruţelor în trecere. Mure dulci ca zahărul, zemoase, în care te surprinde brusc un grăunte de acreală. Ferragus ţopăia, şi deodată porni în goană : zărise nişte coţofene. Mai domol, Ferragus, mai domol : nu vînăm coţofene, ce naiba ! Afară numai dacă, după o zi lungă în care n-am tras un foc, ne întoarcem acasă întărîtaţi şi furioşi.

Episcopul de Trebizonda plecase. Cu abatele Petiot scai după dînsul. Domnul Pailleron s-a întors la Lyon. Viaţa şi-a reluat cursul ei normal la castel. Normal ? În sfîrşit, dacă poţi spune aşa, cu o moartă abia îngropată şi o adevărată moarte de neînţeles : aceea a dragostei lor. E aproape de neîndurat gîndul că ea, Blanche, e acolo, lîngă fiică-sa, pe care acum o scot nitel către amiază la soare, cînd e soare... Dar mai nesuferită ca orice pentru Pierre e, desigur, Paulette. Ah, fir-ar să fie ! Cu doliul ei. Mă scoate din sărite. Se crede obligată, zău aşa. Sau poate nu ştie ce-i cu ea. Silit să fug de dînsa pentru nimic, pentru a nu regăsi pe nimeni... Afară de asta, mai e larma copiilor care se joacă, unchiul care stă toată vremea nas în nas cu Blanche, şi argaţii care umblă încolo şi încoace, văzîndu-şi de truda lor neînţeleasă în marginea vieţii.

Printr-o spărtură a gardului de mărăcini, Ferragus a sărit înainte. Mai bine să se ţină după el. Pierre se saltă în sus şi trece. Un ogor întins, gălbui şi cafeniu, arat de mîntuială, cu bolovani şi buruieni din loc în loc. Un nuc. Aha, pe aici văzusem deunăzi nişte iepuri ! În pămîntul afînat picioarele se afundă ; te simţi stăpînul lumii. Cît pe ce să te simţi. Mîndria mea se mulţumeşte cu puţin. Vîntuleţul acesta blajin nu e prielnic vînătorii.

Se vede treaba că nu-i nici o vietate în tufişurile de colo, ceva însă a ţîşnit : un chiţcan ! Dar pentru că ai pornit cu puşca în mînă, trebuie să mergi mai departe, să străbaţi cîmpul. Ca în viaţă. Chiar dacă tot pămîntul acesta care ţi se lipeşte de cizme, şi care se întinde pe încă două sute de metri, te scîrbeşte prin monotonia lui pînă-ntr-atît că-l ştii pe dinafară. Ferragus nu se plictiseşte. Topăie într-una.

Deodată se opreşte. Cu picioarele din spate îndoite, cu nasul în sus, adulmecînd. Ce este ? O pasăre de pradă care pluteşte în văzduh. E o ulegaie, pesemne. Nu zboară prea sus, se roteşte de jur împrejur. Nu e vînat, dar se poate împăia. Pierre duce puşca la ochi. Trage de două ori, pasărea cade la pămînt. E atinsă, şi Ferragus a şi pornit în goană. Apoi sare în sus lătrînd furios. Pasărea a şters-o, lăsînd în urmă ninsoarea cîtorva pene. Cum aşa ? Ah, neghiob ce sînt, am uitat să schimb cartuşele. Am tras cu alice prea mici.

În mintea celui muncit de-un gînd pe care nu-l poate înăbuşi de-a binelea, cel mai neînsemnat lucru devine simbol. Toate îi amintesc de această imagine a înfrîngerii care are gesturi de

femeie, gesturile unei femei. Pentru a şterge din minte această femeie, chemi într-ajutor viaţa fără dînsa, peisajul monoton al unei vieţi din care ea e absentă de acum încolo, şi nesfîrşitul şir de piedici ce-ţi stau în cale, în fiecare legătură dintre tine şi celelalte fiinţe, te acoperi cu acest veşmînt de legături, cu această pînză de păianjen... Groaznic viitor după chipul şi asemănarea trecutului. La jumătatea drumului, spre Champdargent, sînt nişte podgorii. Aici soarele încălzeşte o viţă palidă.

Pierre ucise un sturz. Omorînd, mai uiţi de necazuri. Sărmana pasăre ! În sfîrşit, nu se va întoarce acasă cu tolba goală. Îşi luase puşca, mai mult ca să aibă motiv de-a umbla singur pe cîmp decît din dorinţa de-a vîna. Dar nu-i nimic, reflecţiile la întoarcere sînt agasante.

Deodată, gîndul care-i frămînta mintea de trei zile căpătă chip, deveni luminos. Era cum nu se poate mai limpede : toată viaţa se explica. Sîntem legaţi de sentimente şi temeri. Cel puţin, aşa credem. Nu rupi cu viaţa ta, din pricina oamenilor, a raporturilor care s-au statornicit pe îndelete între noi, între dînşii. O ţesătură încîlcită de raporturi, cu un amestec de fire foarte gingaşe şi foarte subtile, de nuanţe, o ţesătură subţire, dar trainică... Şi iată că ajungi să nu mai vezi decît nuanţele. Subtilităţile nu fac decît să ascundă natura profundă, natura comună a acestor legături, a acestor lanţuri.

Banii.

Nu există sentimente, nu există decît banii.

Ceea ce-l leagă pe Pierre de Paulette sînt banii. Dacă n-o poate părăsi, e din pricina problemei complexe pe care-o pun banii, iar nu vreo problemă sentimentală. Şi întrucît este el neapărat necesar copiilor săi, dacă nu datorită legăturii pe care banii au creat-o între dînşii ? Asta se înfăţişează cu toate aspectele ideale ale datoriei, ale responsabilităţii, ale afecţiunii, ale înrudirilor de sînge, ale dragostei... Dumneavoastră n-aţi văzut niciodată aşa ceva, dumneavoastră care citiţi aceste întîmplări ? Dar, ceea ce este real, sînt banii cu care tatăl sau soţul întreţine viaţa a lor săi... Nu există nimic altceva nici ca s-o lege pe Blanche de Ernest al ei. Nimic altceva.

Deodată se simte cuprins de-o furie rece împotriva minciunii pe care o recunoaşte în tot ceea ce alcătuieşte fondul vieţii oamenilor. Iată aşadar ce trebuia ascuns sub masca moralei, iată dedesubtul moralei ! Sentimentele sînt bancnotele

raporturilor umane. Tragi mereu aceste bancnote, tragi cît merge tiparniţa. Pînă la urmă ele nu mai reprezintă decît un metal închipuit. Şi oamenii continuă să trăiască din această monedă de hîrtie. Ah, afurisită viaţă ! Cînd mă gîndesc la Paulette ! Rămîn cu o femeie în amintirea unei erori de demult. Ai crezut că iubeşti. Tu singur ai crezut-o. Femeia nu. Dar a deprins gesturile dragostei. Şi e mai tare. Îşi prezintă poliţele. Poliţele unor sentimente care nu au existat. A unei pasiuni pe care n-a cunoscut-o.

Şantajul se sprijină pe copii. Le-ai dat viaţă, eşti prizonierul celor pe care i-ai zămislit, adică al mamei lor. Aşa s-a creat societatea. Ea te judecă. Ea te condamnă. Închisoare pe viaţă. S-a zis cu tine, dragul meu, s-a zis cu tine : te-au răpus ca-n codru.

Îi venea să rîdă amintindu-şi de frumoasele sentimente de fiică îndurerată ale Paulettei, jignită de felul de trai al lui Blaise, Paulette care nu voia ca frate-său să vină la înmormîntarea mamei lor ; nu voia de fapt să împartă cu el moştenirea lăsată de doamna d'Ambérieux. Moştenirea ! La asta se gîndise numaidecît, cu cadavrul încă în faţa ochilor, printre lacrimi şi bocete. Despre ce era vorba însă ? Se ştia de altminteri că răposata avea doar cîţiva bănişori, şi aceia plasaţi în rentă viageră ! Dar rămîneau de pe urma ei obiectele chinezeşti, ceştile de porţelan şi pianul lăcuit Martin. Şi femeia asta se repezea la toate acestea, arătîndu-şi colţii ca o căţea care apucă un os. De altfel, şi Blaise ăsta, boemul, aristocratul, ei bine, şi el spusese pe-un ton nepăsător că ţine la lucrurile acestea deoarece erau pentru dînsul amintiri din copilărie. Ia te uită, întîmplător sînt tocmai lucrurile mai de preţ. Ce vrei, un artist ! Se pricepe la de-alde astea, e o pasiune căreia nu i se poate împotrivi.

Pierre scăpă o înjurătură. Un iepure ţîşnise de sub picioarele lui. Ferragus ! Ei, unde s-o fi vîrît javra asta ? A, iată-l colo, a găsit o altă potaie, un animal tînăr. Se frecau, îşi dădeau tîrcoale. Ferragus ! A, e un bărbat în spatele cîinelui. Bărbatul îşi scoate şapca, îi face semne cu puşca. Cine o fi ? A, da, e vărul Gaetan, cel mai mare dintre fraţii Champdargent.

Ăsta nu dezminţea ideile lui Pierre ! Fiu al unei Mannheimer din Colonia, se căsătorise cu o americană... în sfîrşit, lumea zice americană din politeţe. Pramatia asta, barem, nu se ascunde după deget. Era ca un şcolar care se ţine de şotii.

Ceva mai puțin prefăcut. La urma urmei, își zice Pierre, mă aflu pe moșia lui, a acestui tip. Castelul Champdargent trebuie să fie colo, în dosul frunzișurilor veștede. Ba nu, n-am ajuns încă. Mai am pînă acolo acest pinten de deal, apoi povîrnișul lin de-a lungul lanurilor de rapiță. Nu pot să-i întorc spatele. E totuși un prilej să mai schimb o vorbă cu cineva. E de necrezut cît de mult le place oamenilor să vorbească. Un om pe care-l întîlnești din întîmplare, știi că n-ai să-l mai vezi niciodată și nu ai, pare-se, nimic să-i spui. Dracu să te ia...

— Hei, vere, hei, vere !

Ce stupid și ce pretențios fel de a chema pe cineva ! În sfîrșit, nu-i chip să scap de asta. Pe puțin zece minute de flecăreală. Barem de-ar fi ceva de băut.

Gaetan se apropia, în urma cîinilor.

— Bună ziua, vere. Ei, ai împușcat ceva ? Un sturz... Dacă nu-i un mierloi, e bun și ăsta ! Cum merg treburile la Sainteville, bine ? Ei, firește, cu pierderea pe care ați suferit-o... Paulette și-a mai venit în fire ? Ei, atunci e minunat... Vreau să zic... Foarte de treabă femeie, mătușa... Cam de modă veche... Ce faceți cu apartamentul ei de la Paris ? Nu v-ați gîndit ? Cred că Norbert ar avea nevoie de-un colțișor cînd dă pe la Paris... E drept, nu-i o locuință prea potrivită pentru un holtei, dar tocmai de aceea. E mai bine pentru femeile de lume ! Un strengar și jumătate puștiul ăsta ! De data aceasta cred că a picat în laț... Cine-i femeia ? Nu mă întreba, vere. De altfel, cred că bănuiești... eu nu ți-am spus nimic, nu ți-am spus nimic ! Și apoi, nu mi se destăinuiește mie !

Gaetan era mai înalt și mai zdravăn ca Norbert, oacheș ca și el. În neamul lor, numai Louise, prietena de pension a Paulettei, era roșcată. Destul de gras, cu umerii aduși, avea un obraz cam puhav, un nas încovrigat și gene foarte lungi. Se purta cu o mustață destul de mare și răsucită în sus. Avea ochi negri și inegali. În costumul său cu carouri cafenii, cravată albă de vînătoare și nădragi bufanți, avea un aer impunător, în care se amesteca vechea aristocrație din regiunea Bresse și negustorii Asiei. Chiar și în plin cîmp, era spilcuit de-ți venea ameteală privindu-l. Își supraveghea ținuta. Știa că, oacheș cum era, un fleac de nimic i-ar da o înfățișare neglijentă. Se apucase să vorbească despre copiii lor. În anul acesta n-o luaseră încă pe Jeanne la Champdargent. Poate că

soții Mercadier doresc să le-o dea, ca s-o mai scoată pe mititica asta din atmosfera de tristețe...

— Guy e bine sănătos ? întrebă Pierre, doar ca să zică ceva.

Guy era fiul lui Gaetan. Ceva mai mic decît Pascal. Aoleu, cu întrebarea lui călcase în străchini !

— Guy ? Da, da... tocmai de Guy voiam să-ți vorbesc...

Asta-i bună ! Vrea să-i vorbească despre Guy ? De ce nu despre papă ? Pe mine unul nu mă interesează Guy al său ! Fir-ar să fie, iar familia !

— Mă adresez profesorului, dragă vere. Iată care-i pricina. Știi că Guy era la liceul Stanislas... Mă întreb dacă asta n-o fi rău pentru el... Cum sînt liceele acestea ale statului ? Dumneata trebuie să știi, dumneata care... Dar, pentru că veni vorba, Pascal... așadar... nu merge la liceu ?

Pierre începu să explice că pe Pascal maică-sa nu voia să-l trimită la liceu. Deși la liceu înveți tot așa de bine ca oriunde. De altminteri, acum cînd intră în clasa a cincea, o dată cu noul an de școală... lucrul e hotărît, Pascal va merge la liceu.

— Înțelegi, nu mai e un copilaș în rochiță pe care-l încredințezi unor... Afacerea asta devine din ce în ce mai supărătoare pentru mine... Directorul îmi tot făcea observații... Paulette a țipat niște de ochii lumii... În fond, însă, puțin îi pasă la ce școală merge Pascal. Și mie mi-e totuna. L-aș lăsa bucuros pe mîna popilor. Ce rău poate să-i facă asta ? Dar pentru că toți mă sîcîie...

— Te înțeleg. E nemaipomenit cum oamenii se vîră întotdeauna în treburile tale. Tocmai de aceea... Eu, vezi bine, dacă-i trimit pe Guy la liceu, toți ai mei o să-mi sară-n cap...

— Atunci, nu-l trimite !

— Crezi ? Dar nu ți-am spus... O fi poate altfel în tîrgul dumitale... La Paris însă... Dumneata n-ai băgat de seamă... E drept că în ce-l privește pe Pascal, problema nu se pune... dar în cele din urmă micii săi camarazi, el însuși...

— Ce anume ?

— Găsesc că-i îngrozitor să-i vezi pe copii pătimind pentru noi ăștialalți. Nu crezi ?

— Firește, dar...

— Ah, da, e adevărat că nu ți-am spus despre ce-i vorba ! În sfîrșit, cum o s-o scoată la capăt Pascal la liceu, asta nu mă interesează... dar dumneata, la liceul dumitale, n-ai remarcat...

problema evreiască ? Se vorbește de ea ? E groaznic, nu-i așa ? printre copii ! Dar ce să-i faci ? Și apoi, trebuie să recunoaștem, sînt unii evrei așa de antipatici !

Oftă din adînc.

— Închipuiește-ți că lui Guy... ei bine, micii săi camarazi îi zic ovreiul ! Un Champdargent ! Numele acesta nu le impune. N-aș fi crezut niciodată... La liceul dumitale așa ceva ar fi cu putință ? Mi s-a spus că nu...

— Nu cred, n-am auzit niciodată vorbindu-se...

— Ah ! Mi-ai luat o greutate de pe inimă ! Gîndește-te, un copil ! E botezat, nu știe... E oare vina noastră ? Afacerea asta Dreyfus... între noi fie vorba, e foarte plicticoasă...

Și ăsta tot cu Afacerea Dreyfus ! Dar tînguielile abia începeau. Gaetan de Champdargent era gata să facă orice ca să nu mai audă vorbindu-se de evrei, ca să nu-și mai amintească de sîngele evreiesc din vinele sale, care-l jena la Jockey-Club, și de pe urma căruia fiu-său începea să aibă necazuri. Nu se simțea solidar cu oamenii aceștia, ah, dar știi, nici atîtica ! În privința asta Pierre îl înțelegea. Poate că era doar puțintel mirat auzindu-l pe vărul Champdargent ponegrindu-și așa de rău consîngenii dinspre partea mamei. Chestie de tact. Dar, în sfîrșit, îl interesează tihna lui înainte de toate ! Un om are dreptul la tihnă ! Și înțelegeai foarte bine că avea pică pe evrei din pricina șoaptelor ce se iscau la trecerea lui prin saloanele aristocrației de la țară sau pentru că i se striga : „Tăiat împrejur !“ fiului său. Ceea ce, mai întîi, că nu era adevărat.

Hotărît lucru, problema evreiască ajunsese la ordinea zilei : Pierre nu-și putea ascunde nedumerirea. Dar, la urma urmei, asta nu-l privea pe dînsul. Gaetan n-avea decît să-și trimită fiul la liceu. Lumea nu-și bate capul cu istoriile acestea !

— Te rog să mă crezi, spuse Gaetan... n-o spun doar așa, dar în fond înțeleg antisemitismul... Evreii sînt îngrozitori. Și pe deasupra aroganți. Au cotropit Banca, Universitatea... Dai de ei peste tot. N-au nici un simț al modestiei. Ai zice că vor să aducă pretutindeni triumful *Talmudului !* Mai nesuferit ca orice mi-e... tipul evreului intelectual. Profeții ăștia ! Afacerea Dreyfus i-a scos din toate ungherele. Ne dau lecții tuturor... Au uitat veacurile de robie, sînt proaspeții căpătuiți ai libertății... Îi vezi făcîndu-ne morală, uitînd că sînt niște străini... Cînd te afli în casa altuia, nu-i spui gazdei că maică-sa are un coș pe nas... N-au pic de tact. În loc să ia lucrurile așa cum sînt, să

respecte tradiția... trecutul... Nu. Ei vor să conducă totul, să schimbe totul. Neîndemînaticii !

Aici, Ferragus se repezi înainte.

— Îmi dai voie ? întrebă Pierre.

Ducea puşca la ochi. Se auzi împuşcătura. Într-un lan, un iepure veni peste cap. I se văzu pîntecelul alb, jalnic.

LII

SE AFLAU ÎN SALA de jocuri Blanche, Paulette şi unchiul, într-o şedinţă de spiritism în jurul mescioarei rotunde. Pierre clocotea de furie. Îi era foame, cădea de oboseală şi nimeni nu-l întreba ce împuşcase. Anunţă în treacăt : „Doi iepuri, trei sturzi şi nişte coţofene".

Aşadar, tot mania asta de-a face să se învîrtească mescioara ! Frumos caraghioslîc au născocit. În privinţa asta, Blanche putea să se ia de mînă cu Paulette, Blanche care nu mai voia să-l vadă pe Pierre. Şi nătăfleţul de unchi Pascal printre ele !

Paulette se văzu certată în toată regula. Nu înceta să se mire. Ce l-o fi apucat ? Nu-l mai recunoştea pe profesorul ei.

— Bine, spuse dînsa, dar asta face să mai treacă vremea şi nu face rău nimănui !

— A, da ? Aş fi curios să ştiu ce crede despre această joacă duhovnicul tău...

— Prostule ! Mai întîi că n-am nici un duhovnic... mă spovedesc preotului pe care-l am la îndemînă...

— Superstiţia cea mai grosolană ! N-ai să-mi spui acuma că crezi în spiritism ?

— Firește că nu. Spiritele care se întorc, o ciocănitură pentru asta, două pentru aia... nu, nu cred. Dar masa se învîrteşte, te asigur...

— Bine, bine...

— Aşa-i cum spun... E un fenomen fizic... Fluidul acesta... Ceva la fel cu electricitatea înainte de a fi cunoscută... cea mai bună dovadă e că masa trebuie să fie rău conducător...

— Ah ! Uite acuma m-ai dat gata ! O lecţie de fizică mai lipsea ! Şi doamna Pailleron ce zice ? Crede în asta ?

La drept vorbind, intimitatea celor două femei îl necăjea mai rău decît dansul măsuței. Pentru dînsul era ca o palmă. Ca tot ce venea de la ele. Cuvintele lor. Tăcerile lor. Și unchiul ? E de rîs cum face pe frumosul în toată istoria asta.

O cină posomorîtă. Înainte de desert, Pierre simți că nu mai poate rămîne acolo. Se ridică.

— Ne părăsești ? întrebă Paulette cu o strîmbătură a buzelor. Mai avem un dulce...

— Cremă cu ciocolată, spuse Pascal pe un ton grav.

— Vreau să fiu singur.

— Bine, du-te, oftă Paulette, dacă nu-ți ajunge o zi de vînătoare !

Pierre înălță din umeri și, îndreptîndu-se spre ușă, văzu că unchiul se întorsese ca să-l vadă ieșind. Și ăsta ! În ochii familiei esențialul e să te arăți răbduliu la masă. Comesenii pot să-ți fie nesuferiți, poți să te înjuri cu ei cît poftești, dar să nu te ridici de la masă înainte de desert. Curios... Pierre regăsea la patruzeci și unu de ani sîcîielile din anii adolescenței.

Îi venise de multe ori pofta de a fugi de maică-sa, pe vremea cînd descoperea femeile și filozofia. Dar acum nu mai fugea pentru vreun motiv oarecare. I se părea de ajuns numai atît, că scăpase de o prezență și că regăsea întunericul și parcul.

Vremea era frumoasă. Un cer fără lună. Intimitatea copacilor, care nu respiră slobod decît noaptea, avea ceva învăluitor ca o blană. Se auzea țipătul tremurat al unui huhurez. Nimic înfricoșător. Aproape duios. Un suspin limpede. Șoseaua făcea o cotitură în parc, și deodată sclipi un punct roșu în beznă, o țigară. Pierre știu numaidecît că era dînsa. Se opri, cu o zvîcnire a inimii, strîngîndu-și pumnii.

— Dumneata ești, Pierre ? întrebă vocea. Nu ți-e frică... E o noapte stranie, nu ? Azi nu m-am plimbat de loc toată ziua...

— Blanche, murmură el.

Stăteau nemișcați la trei pași unul de altul, și Pierre vru să întindă brațele, dar se stăpîni. Cîtva timp se scurse așa între dînșii.

— E ciudat, urmă ea, nu te văd și-ți simt totuși prezența. Ziua, cînd îmi ieși în cale, n-am nevoie să caut motive pentru a te ocoli. Nu mi-e frică de dumneata. Sînt sigură de indiferența mea. Sînt tare... Nu, nu te apropia. Dacă m-ai atinge s-ar duce toată vraja... Știu Pierre, te-am făcut să suferi... Să nu spui nimic ! Te-am făcut să suferi... dar ascultă... Voi păstra despre

ceea ce a fost între noi o amintire pe care nici un cuvînt nu poate s-o exprime... E posibil ca două fiinţe, un bărbat şi o femeie, să-şi fi dat unul altuia, în cîteva zile, mai mult decît pot s-o facă alţii în toată viaţa lor... şi apoi să redevină nişte străini unul faţă de celălalt...

— Minţi !

— Taci, Pierre ! Să nu prăpădim ce-i mai bun în noi. De ce trebuie să ne sfîşiem inimile ? De ce...

— Nu te teme de nimic, Blanche, s-a isprăvit. Ai ucis de-a binelea dragostea mea... Te-am văzut, acum, ca pe oricare alta... Nu mai cred în visul acesta nebunesc... Dar nu pentru că s-ar fi spulberat... Şi înainte a fost o nebunie să cred în el...

— Pierre, de ce vorbeşti cu atîta amărăciune ? Aş vrea să păstrăm din zilele acestea ceva ca o taină minunată între noi doi...

— Da, mai ales o taină ! N-ai de ce să te temi. Nu sînt dintre cei care pălăvrăgesc. Poţi să dormi liniştită.

— Vai, cum vorbeşti, Pierre !

— Ce ? Poate că ar trebui să mă pretez la basmul ăsta dulceag pe care ai vrea să-l refaci... să-ţi confecţionezi un păcat-suvenir cum sînt condeiele cioplite din scoici...

Simţi deodată un freamăt în întuneric. Fugea oare Blanche ? Vîrful roşu al ţigării desenă un S în aer. Nu. Era acolo, chiar lîngă dînsul. Îi apucase mîna.

— De ce să ne chinuim ? întreba vocea tare şi melodioasă. Nu putem oare păstra neatinsă amintirea acestor trei săptămîni...

— Trei săptămîni ! Le ţii socoteala foarte exact.

— Dă-mi braţul tău, spuse ea.

Şi Pierre nu-şi dădu seama decît mai tîrziu că nu-i mai spusese „dumneata".

Păşeau în întuneric, la început fără să scoată o vorbă. Tăcuţi, ca o pereche căsătorită de mult, pentru care legătura trupească nu mai există. Totuşi... Blanche reînnoda această conversaţie a întunecimilor, cu nişte cuvinte simple şi stînjenite. Vorbea de tristeţea ei. Şi de Suzanne, pe ocolite.

— E cu totul în afară de primejdie ?

Întrebarea asta a lui Pierre avea un ton de răceală cumplită. Punea între dînşii politeţea. O politeţă insultătoare. Poate că o făcea înadins, pentru că simţea iar ispita la pîndă şi-i era frică de ea. Se hotărîse să nu mai sufere. Fusese destul de neghiob ca să-şi închipuie că o femeie ar putea să-l scape de ne-

vastă-sa. Acum cînd se apropia de libertate, acum cînd vedea limpede minciunile vieţii, nu mai avea nevoie de Blanche, nu-i aşa ? Nu mai avea nevoie să schimbe nişte lanţuri cu alte lanţuri, să urzească o nouă ţesătură de minciuni... Libertatea !

— Ascultă, Pierre, totul e din vina mea, recunosc... N-ar fi trebuit niciodată să încep... Pentru voi, bărbaţii, e ceva firesc... Dar pentru mine... Dintru început, din prima clipă trebuia să mă opresc... N-am ştiut... Mă plictiseam atît de mult... Dacă ai cunoaşte pustiul din viaţa unei femei ! Simţi deodată nevoia să trăieşti o romanţă de dragoste... nevoia de ceva care cîntă... de ceva care te face să nu te mai gîndeşti... de ceva la care să te gîndeşti...

Pierre o asculta cu ură. Aşadar, el fusese pentru dînsa această jucărie.

Îi vorbi aşa multă vreme. Printr-un efect straniu, fără ca spusele ei să-i schimbe sentimentele, Pierre simţea totuşi că glasul acesta îl învăluia, îl cucerea, îl potolea... Se întoarseră pînă la terasă şi, printr-o învoială mută, se îndreptară spre banca de unde ochii cuprindeau valea, acolo unde Pierre şezuse cu episcopul. Se aşezară şi Pierre spuse :

— Zău, să nu ne vadă cineva, ar crede că sîntem nişte îndrăgostiţi... Nu mai am totuşi nimic să-ţi spun. Nici nu înţeleg ce ar avea să-ţi spună cineva, unchiul bunăoară, care se ţine scai de tine în toate după-amiezile...

— Domnul de Sainteville e foarte bun cu mine. Simt o pace în suflet cînd stau de vorbă cu el, crede-mă.

— Mulţumesc. Scuteşte-mă de pacea asta. Şi, mă rog, despre ce vorbiţi ?

— De toate. Despre viaţă. E un om care ştie mai multe decît s-ar părea...

— Despre ce ? Stau şi mă întreb !

— Eşti nedrept. Despre viaţă...

— Ah, lasă-mă să rîd ! Viaţa !

— Despre femei, dacă preferi... Eşti nedrept cu unchiu-tău. Şi nu numai în privinţa asta, de altminteri...

— Ce vrei să zici ?

— Nimic, în sfîrşit...

— În sfîrşit ce ?

— Ai să te superi. Nu ? Ei bine, am vorbit mult, el şi cu mine... O, nu despre noi...

— Bănuiam...

— Eşti stupid ! Nu, despre el am vorbit. De viaţa lui. De toate acestea. Castelul, iarna ! Vîrsta. În sfîrşit, singurătatea lui... Îmi dai voie să-ţi spun ceva ?

— Haide spune.

— Atunci, iată. Mai întîi să nu-ţi închipui că el m-a pus să stărui pe lîngă tine. Te asigur că dacă ar şti... Eu m-am gîndit să-ţi vorbesc despre asta. Ştii că unchiu-tău e la mare ananghie. Şi, în fond, castelul... e toată viaţa lui... Ce se va întîmpla cînd cei care au ipoteci vor cere să fie scos la mezat ? Ce se va alege din unchiu-tău ? An de an se înfundă tot mai mult în datorii. Doctorul Moreau stă la pîndă să pună mîna pe castel. Nu va lăsa să-i scape. Aşteaptă ziua cînd va fi liber ca să-şi instaleze acolo ofticoşii... Acesta va fi sfîrşitul castelului Sainteville... şi unde se va duce să-şi sfîrşească zilele, bietul bătrîn ?

— Ei, şi atunci ?

— Pierre, nu-ţi lua aerul tău neînduplecat ! Eşti bogat, ai bani... ai putea să răscumperi ipotecile...

Auzi în întuneric un zgomot, ca o picătură de apă căzînd dintr-un robinet. Era rîsul înfundat al lui Pierre. Iată aşadar la ce se gîndea unchiul, şi pentru ce îi făcea curte Blanchei ! E prea caraghios, prea din cale-afară de caraghios. Şi ea care făcea pe mijlocitoarea ! Cînd te gîndeşti că el se întrebase ce motiv ascuns, ce chemare a trecutului o hotărîse să rămînă lîngă dînsul în întuneric, să vorbească încetişor, cu glasul acesta plin de duioşie... Cînd te gîndeşti că era cît pe ce să se lase păcălit ca un licean ! De ipoteci era vorba ! Era vorba de ipoteci !

Răspunse cu cea mai mare seriozitate.

— Unchiul vede lucrurile prea în negru. N-a ajuns încă aşa de rău. Doctorul Moreau nu e un monstru. Şi apoi, îl ajutăm... Nu ţi-a spus-o ? Discreţie din partea lui, scumpă doamnă, pură discreţie... Cît despre ipotecă, îmi pare nespus de rău : am o repulsie înnăscută pentru ipoteci. Nu ştiu de ce. E ceva bolnăvicios. Cînd aud rostindu-se cuvîntul acesta mi se face părul măciucă. Să vorbim de altele...

— Pierre, şopti ea, nu te mai recunosc...

— A, e din pricina întunericului ! Nu m-am schimbat nici atîtica. Dar ştii, mi-e totuna dacă Sainteville e scos la licitaţie sau i se dă foc ! Asta nu-mi ţine nici de cald, nici de rece... Nici de vrednicul meu unchi nu-mi pasă, dragul de el... O, nu e vorba numai de bani ! Dar n-aş da un gologan pe această moşioară cu castel cu tot !

LIII

O ZI MOHORÎTĂ şi apăsătoare. Vremea se stricase iar. O ploaie măruntă care nu mai contenea, fără tunete şi fulgere, fără răbufniri duşmănoase. În castel ploaia îi făcea pe toţi să se strîngă laolaltă, grozav de nervoşi. Nu lipsea mult să se ia la harţă unii cu alţii, gata să-şi verse năduful.

Afară de asta, Jeanne îl mai adusese acolo pe micul Gustave, de care uitase toată vara şi a cărui adoraţie îi devenise deodată indispensabilă. Se jucau sub masă cu un tren mecanic. Paulette făcea pasienţe : „Asta e cea care îi plăcea bietei mămiţica..." Pascal citea. Ar fi dat iama în bibliotecă : îl descoperea pe Dumas-tatăl, şi sorbea cu nesaţ aventurile lui *Joseph Balsamo*. Unchiul umbla de colo-colo. Le-o aduse pe Blanche, propuse o partidă de whist, fără succes...

Pentru că nu avea ceva mai bun de făcut, se apucase oare Pierre iarăşi de lucrarea aceea de istorie pe care de curînd o lăsase baltă ? În orice caz, se duse să-şi ia caietele din fundul geamantanului de unde nu le mai scosese vara aceasta, de cînd venise la Sainteville. Degeaba încerca să-şi mute gîndul la altele, tema lui Law, în ciuda anacronismului preocupărilor stîrnite, îl readucea mereu la el însuşi, pe căi ocolite. Era ceva straniu cum de nu putea să imagineze nimic care să nu se învîrtească în jurul lui însuşi... Firește, era foarte bine aşa, şi gîndul că ar exista legături misterioase între eroul său şi el însuşi îi făcea fără îndoială plăcere. Dar aceasta nu trebuia să se străvadă în lucrarea sa. Era acolo un întreg pasaj în care se regăsea prea vizibil el însuşi, în care se trăda.

Şovăi între o mulţime de idei, apoi se apucă de scris ca şi cum Paulette n-ar fi existat, nici Blanche, nici tot tămbălăul din jur. Ceea ce-l tulbura era că nu putea să-şi înfăţişeze eroul său, financiarul Law, ca o făptură omenească pe care ai fi putut s-o întîlneşti pe scară. Întotdeauna, cînd se apuca iar de lucru, trebuia mai întîi să se bage în generalităţi ca să poată ajunge la acest personaj fascinant. Se depărta astfel de ceea ce era ţelul său, portretul acestui bărbat, psihologia, viaţa personală a acestui individ de geniu, asupra căruia mărturiile istorice sînt aşa de puţine încît ai fi avut dreptul să-l creezi din nou, şi să-l creezi după chipul tău.

Pînă una-alta, Mercadier contempla tăieturile pe care le făcuse în manuscris, dădea deoparte toată pagina asta ca pe-un perete mare, care i-ar fi închis o perspectivă. Şi începu s-o scrie din nou pe tonul acela impersonal şi general la care înţelegea să se constrîngă. De altfel, nu era vorba aici decît de generalităţi. A scrie e uneori un mijloc de-a te regăsi în singurătatea gîndurilor, dar asta poate să-ţi trezească cele mai dureroase amintiri. Pierre se temea că se va pomeni iar cu monstrul care-l chinuia. Scria totuşi :

„Vreme de secole, oamenii au trăit fără monedă. Schimbul de produse se făcea direct între producători. Pe măsură ce schimburile deveneau din ce în ce mai complicate, datorită tocmai noilor exigenţe ale oamenilor, a nevoii de a cumpăra produsele regiunilor depărtate, apăru utilitatea monedei, adică a unui semn al bogăţiei, care în curînd luă locul bogăţiei însăşi. Statele şi domnitorii îşi asigurară propria lor putere începînd să bată bani cu efigia lor, bani, această măsură a puterii omeneşti. Semnul monetar eclipsează în curînd ceea ce era la obîrşia sa : legăturile de consumaţie, puterea braţelor omului sau a minţii lui încetară să mai fie adevăratele bogăţii. De acum încolo averea era banul însuşi. Principiul «posesia unui obiect e dovada că-ţi aparţine» devine posibil, iar proprietatea banilor întrecu în importanţă mijloacele folosite pentru agonisirea lor. De aici se născu negoţul din antichitate, şi el îşi găsi în monedă îndreptăţirea pe care i-o refuza morala diverselor religii.

Toată istoria lumii e aceea a banului. Veni marea luptă a celor care opuneau banului pămîntul, şi bătălia dintre negustori şi nobilime. Suveranii care vedeau în vasalii lor proprietari de moşii nişte rivali posibili retraseră acestora dreptul de a bate monedă şi se sprijiniră pe negustori împotriva nobililor. Unitatea statelor se întemeie pe unitatea monedei între hotarele lor. Astfel, încetul cu încetul, lumea se modela după ban, şi noi am găsit-o în timpurile moderne sfîrtecată de această luptă care pune faţă în faţă popoarele şi oamenii.

Ideea genială a lui Law fu aceea de a reîncepe operaţia măiastră care puse capăt vremurilor pastorale. Cum atunci se născocise moneda, lesne transportabilă, care evita trimiterea unei cirezi de boi pentru a plăti postavurile unei ţări depărtate, Law se gîndi să lase aurul şi argintul, chezaşi ai bogăţiei, să doarmă în lăzile de fier ale băncilor, înlocuindu-le cu semnătura prinţi-

lor sau a republicilor pe un petic de hîrtie, fără altă valoare decît această semnătură.

În lumea pe de-a-ntregul cucerită, sau care avea să fie cucerită în curînd, peticul de hîrtie reprezenta un progres de netăgăduit în arta schimburilor, în afară de faptul că sporea puterea suveranilor identificați cu băncile lor, prin abuzurile pe care le înlesnea, și prin ispititoarea înmulțire a noilor bancnote. Trăim de un veac și jumătate, nu mai mult, în acest sistem, și iată că au și început să apară atît binefacerile, cît și urmările neprevăzute.

El s-a mai complicat de la Law încoace, pe măsură ce hîrtia-monedă e dublată de un soi de nouă monedă, pe care n-o pun în circulație statele, ci întreprinderile particulare. Acțiunile emise de aceste întreprinderi, care domină veacul nostru, se opun bancnotelor, pentru că ele au pierdut caracterul de proprietate națională și pentru că, o dată cu constituirea unității țărilor mari, proprietatea întreprinderilor și a avuțiilor devine pe nesimțite internațională, datorită acestor titluri care consfințesc triumful negustorilor asupra suveranilor, a burselor asupra statelor.

Spre ce prefaceri ale lumii ne duce astfel din etapă în etapă această evoluție a semnelor bogăției ? E greu de spus, dar cine nu vede că vicleanul scoțian Law poartă marea răspundere a acestei mișcări introduse în istorie pe la începutul secolului al XVIII-lea și care a putut, într-un secol și jumătate, să zdruncine istoria și oamenii mai adînc de cum o făcuseră veacurile greoaie ale aurului, argintului și bronzului ?

Oamenii, îngroziți ei înșiși de ceea ce se întîmplă sub ochii lor, stau la îndoială dacă trebuie să vadă în Law un binefăcător sau un criminal. Iată de ce nu i se ridică nici o statuie, iar orice soldățoi, pentru o ghiulea de tun bine țintită, își are de pe-acum strada, legenda și recunoștința copiilor, în timp ce scoțianul abia dacă figurează într-un capitol al manualelor de istorie, mai mult pentru falimentul său decît pentru invențiile sale.

Totuși..."

Mercadier se întrerupse. Scoțianul nu era în mintea lui decît un pretext trecător. Deocamdată, în dosul acestuia se zbătea într-ascuns o idee de care Pierre fugea de cum i se arăta. Se temea de urmările ei, de drumurile lunecoase spre niște lucruri abia conturate, pe care Pierre le zărea, și de care îi era tot-

odată frică, fie să și le clarifice prea repede, fie să le piardă. Ar fi trebuit să ia note. Mercadier avea groază de așa ceva.

Era o idee legată serios de acel patriotism financiar care-l împinsese la speculațiile sale de bursă, cam nefericite, și care priveau și ideile îndeobște admise despre familie, despre paternitate. Ar fi trebuit să ducă ideea asta pînă la capăt. Dar atunci n-ar fi putut să mai scrie despre Law și hîrtia-monedă. Deși acestea nu erau străine de gîndurile ce-l frămîntau...

O încrucișare de dorinți, de meditații și de mînii. Din asta puteau să mai iasă cîteva pagini scrise, sau poate o ceartă cu Paulette. Era, la hotarele meschinăriei și ale gîndului, un fel de violență care-și căuta calea.

Seara, electricitatea se descărcă între soții Mercadier. Pierre se apucase să vorbească de întîlnirea lui cu vărul Gaetan.

— Că și-l trimite sau nu pe fiu-său la liceu, ce-mi pasă mie de asta ? Își închipuia că, cerîndu-mi sfatul, lingușește în mine pe profesorul statului. Proști sînt oamenii. Nu văd niciodată în tine o ființă omenească și nimic mai mult. Nu. În ochii lor ești profesor, francez, și asta, și aia, ca și cum ai purta trei sau patru haine una peste alta...

— Trei haine ? De ce ? întrebă Paulette. Dacă ți-e totuna unde merge fiul lui Gaetan, la liceu sau aiurea, ar trebui să-ți fie totuna și la ce școală merge fiu-tău...

— Ah, n-o lua iar de la capăt. Ne-am ciorovăit destul în privința asta...

— E tocmai ceea ce, după părerea mea, nu e logic. Și dacă ți-e totuna pentru fiul lui Gaetan...

— Ai mai spus asta. Știu, ar trebui să-mi fie totuna și pentru fiu-meu. Dar n-are decît să se ducă dracului, fiu-meu ! Bineînțeles că mi-e totuna *pentru* el. Fie că merge la școala popilor sau la alta. Numai că asta îmi aduce plictiseli, și nu vreau să am plictiseli, na ! *Pentru* mine nu mi-e totuna.

— Așadar, tot mai vrei să...

— Destul, mă plictisești ! Am vorbit despre asta, ce zic ? vorbit ! Am zbierat tot drumul de la Paris la Tenay ! Ajunge ! Mi-am bătut gura pînă am răgușit ca să am dreptul de a-l avea pe Pascal la liceu, fără ca tu să mă sîcîi iar...

— Ce urît vorbești dumneata, prietene !

Pierre înălță din umeri. Cînd trecea de la *tu* la *dumneata* pentru a sublinia nuanțele de sentiment, îl călca pe nervi de-i venea să urle !

Repetă cu atîta furie că Pascal va merge la liceu — şi cu asta basta ! — că nu va mai îndura multă vreme ţipetele femeilor şi că se lipsea de politica soţiei sale, ca şi de aceea a guvernului şi a deputaţilor, încît Paulette se înfricoşă. Nu-l văzuse niciodată aşa. Simţea în chip nedesluşit că o ameninţa o primejdie. Teama o făcu să-şi vîre minţile în cap. Tăcu. Apoi, din ce în ce mai îngrijorată, se prosti, şi, crezîndu-se grozav de isteaţă, recurse la un mijloc vechi de cînd lumea şi foarte răsuflat.

Poate că nu era numai un mijloc, şi după emoţiile din ultima vreme şi plictiseala acestei zile simţea cu-adevărat dorinţa unei diversiuni fizice. Asta nu se va şti niciodată. Unele pofte îţi vin întotdeauna aşa, hodoronc-tronc, cînd nu le mai aşteptai, provocînd cu totul alte efecte decît acelea pe care le credeai posibile.

Pierre nu luă în seamă, la început, această blîndeţe a neveste-si, această supunere pe care o preţuia mai ales datorită tăcerii. O sumedenie de mici atenţii, de atingeri în treacăt, de zîmbete nu făcură decît să-l întărîte. Cînd, în sfîrşit, Paulette fu lîngă el în patul acela comun în care se deprinseseră aşa de bine să fie străini unul faţă de altul, Pierre observă numai ceea ce era neobişnuit în purtarea soţiei sale : îi străluceau ochii, se tot freca de dînsul şi-i prinse picioarele într-ale ei. O clipă, era cît pe ce să se lase ademenit ca odinioară. Apoi, simţi un fel de furie împotriva ei. Care însă nu înăbuşea cu totul dorinţa.

Dar o dorinţă stăpînită. O dorinţă de bărbat care s-ar fi nimerit în trecere pe acolo. Pentru întîia oară în viaţa lui o privi pe Paulette cu o răutate cu atît mai înverşunată cu cît se oferea mai stăruitor. O privi ca pe-o curvă. Şi, la drept vorbind, ce o deosebea de-o tîrfă ? Nimic. Aceeaşi sclifoseală prefăcută. Aceeaşi tehnică. Doar ceva mai stîngace, atîta tot. Pierre o lăsă să se enerveze, să se roage cu toată ruga mută a femeii care nu poate rosti anumite cuvinte, să-şi descheie cămaşa de noapte pentru ca el să-i vadă sînii, să tînjească. La urma urmei, o fi avut într-adevăr poftă de dragoste.

— Ah, făcu ea, nu vezi oare ?

Niciodată n-o tratase astfel şi, cum fac mulţi bărbaţi, niciodată nu amestecase astfel dispreţul cu gesturile dragostei. Se răzbuna. Paulette era un obiect lipit de dînsul, nu o femeie. Plăcerea pe care i-o dădea nu-i aducea în schimb stima bărbatului. Pierre descoperea în plăcerea ei un fel de supunere slugarnică, o silinţă de a face orice pentru dînsul. I se părea că

surîsul vag al femeii obosite așteaptă bacșișul pe tăblia căminului. Simțea o bucurie terfelind cu gînduri josnice și vulgare tot ce-i legase odinioară. Era vindecat de-a binelea acum, n-o mai iubea, pentru că putea s-o posede fără să-și piardă capul. Mai ieri încă, chiar cînd o găsea proastă și cînd rîsul ei, bunăoară, îl făcea să scrîșnească, era de ajuns ca dînsa să-și petreacă brațele în jurul lui, pentru ca strania putere fizică a Paulettei să pună stăpînire pe el. Acum însă...

Adormi lîngă dînsa, într-un somn greu, cu nasul în pernă, după ce-o împinse deoparte, frămîntat de acest ultim gînd pierdut în niște licăriri de forme și lumină : „Dacă i-am făcut un plod, puțin îmi pasă !"

A doua zi, se deșteptă el mai întîi și o privi cum doarme. Constată, nu fără mîndrie, că putuse să străbată noaptea cu ura lui și că zorile n-au slăbit-o de fel. Văzu că în acești paisprezece ani de căsnicie trăsăturile Paulettei se îngroșaseră. Nu pînă-ntr-atît ca să poți vedea asta cînd era trează și cînd viața le însuflețea... Dar privite așa, adîncite în somn... Gura ei ușor întredeschisă, ca întotdeauna, nu i se mai păru ispititoare. Pînă și bogăția brațelor, grația lor, își pierduseră vraja. Aproape nimic nu se schimbase, nimic nu se clintise pe fața ei. Poate doar colțul buzelor se săpase ceva mai adînc. Și nici măcar atît. Un soi de putere greoaie îi apăsa tot trupul. În clipa aceasta, fără vreun temei, Pierre avu senzația că ar căuta un secret pierdut...

Îi trecu iar prin minte ideea bacșișului pe tăblia căminului. De unde i se năzărise asta ? Paulette trebuie să fi simțit, fără a-și da bine seama, ce se petrecea în el. Pierre nu se lăsa tras pe sfoară. Nici o clipă, prea tîrziu pentru așa ceva, ea nu-l putuse face să creadă, chiar dacă era adevărat, că-l dorise, sau că, în general, ar fi avut poftă de un bărbat. Nu. Vedea la dînsa doar groaza sordidă că-l va pierde, sentimentul de făptură hăituită al femeii pe care o părăsești. Și avea de ce să tremure ! Dar această spaimă neașteptată, această frică animalică o înjosise brusc, o umilise, făcuse din ea o ființă de rînd. Paulette ucisese ultimul lucru care-l lega pe bărbatu-său de dînsa : puritatea amintirii. O văzuse o dată pentru totdeauna în meseria ei de soție, în slujba ei de ibovnică legitimă, cu teama ei ca nu cumva sfînta taină a cununiei și frumoasele cuvinte ale primarului să nu fie de ajuns pentru a-i garanta adăpostul, hrana, rochiile și respectabilitatea. Nu va uita niciodată această grozăvie. Această

batjocură a dragostei. Această pîngărire a unui întreg trecut.

Se ridică, hotărît, liber.

O anunţă chiar în dimineaţa aceea că-şi făcea bagajul, că pleca la Paris pentru treburi, iar dînsa se va întoarce cu copiii de-a dreptul acasă, unde se vor regăsi în ajunul deschiderii şcolilor.

Înmărmurită de spaimă, Paulette nu îndrăzni să protesteze şi, de frică să nu-l piardă cu totul, îl lăsă să plece fără a crîcni.

„Zece zile după moartea mamei !" se miră ea. Nu-şi mai venea în fire. Nici nu se dusese să-şi ia rămas bun de la doamna Pailleron. Acum va trebui ca dînsa să-i explice...

LIV

LA DREPT VORBIND, nimic nu-l chema pe Pierre Mercadier în capitală. Luă o cameră într-un vechi hotel de mîna a doua din cartierul Operei. După aceea pierdu două zile întregi fără să facă nimic altceva decît să se îmbete de libertatea regăsită. Timpul trecea ca pe vremea copilăriei. Hoinărea pe străzi, frunzărea cărţi prin librării, se aşeza la vreo masă de cafenea şi pornea iar de-a lungul străzilor. Era un septembrie blajin şi scînteietor. Nu se afla la Paris absolut nici un om pe care Mercadier să fi dorit să-l vadă, ba o dată sau de două ori, cînd crezu că zăreşte pe bulevard siluetele unor vagi cunoştinţe pariziene, îl trecură fiorii şi instinctiv dădu să se ascundă : fără temei însă, căci se înşelase.

Se duse la Muzeul Luvru, la Luxembourg, zăbovi prin faţa tablourilor. Petrecu o seară într-un şantan cam deocheat, dar odihnitor. A doua zi, nici nu-i trecu prin minte să-şi caute vreo distracţie. Umblase atîta încolo şi încoace toată ziua, încît seara spectacolul bulevardelor i se păru mai mult decît de ajuns.

Pierre îşi spusese cu un fel de insistenţă că libertatea nu era, nu putea fi pentru dînsul ce era pentru alţii. Bărbaţii însuraţi îşi fac îndeobşte o idee vulgară despre libertate şi nu se cred liberi atîta timp cît n-au vreo aventură. De asta îi ardea lui acum ! Dar chiar în a treia zi după ce sosise, fără să ştie cum, se pomeni vorbind unei persoane cu ochi de chinezoaică şi un

mers legănat absolut profesional. Voia tocmai să curme convorbirea, cînd ideea că se lasă stăpînit de-o prejudecată îl reţinu. Tînăra doamnă îl costă aproape o sută de franci şi-l părăsi pe la amiaza zilei următoare. „La vîrsta mea !" se gîndi el, cam necăjit de ceea ce făcuse. Mai cu seamă pentru suta de franci.

N-are rost să te amăgeşti singur : ce vreţi să facă un bărbat rămas de capul lui ? S-ar putea duce să asculte muzică, dar nu poate face asta tot timpul. Zilele sînt lungi şi toate la fel. Ca să ai o preocupare, nu există decît femeile. Firește, la patruzeci de ani bătuţi, nu atît ca să te culci cu ele e ceea ce te atrage. Nu, ci diversitatea femeilor, intimitatea lor, jocul echivoc al întîlnirilor, lunecarea stranie de la cuvintele schimbate, de-o cumplită banalitate, la conversaţie, la descoperirea unei fiinţe umane. După... Credeţi-mă, te culci cu ele pentru că nu găseşti întotdeauna cum să scapi de asta. Şi-apoi, chiar atunci, particularităţile unui trup, felul de-a ţi se da, asemănările neaşteptate cu alte femei, surpriza unei existenţe ce ţi se dezvăluie deodată, rufăria fină, parfumurile, gesturile... în sfîrşit, sumedenii de amănunte de nepătruns care dau preţ acestor aventuri trecătoare, mai mult decît plăcerea ce-o afli în ele.

Ceea ce-l ameţea pe Pierre în această viaţă nouă era faptul că se deprinsese cu ea dintr-o dată. Ca şi cum în privinţa asta nu mai încăpea vorbă. De asemeni, şi uşurinţa cu care se despărta fără şovăire de femeile de-o seară. Cu certitudinea de-a nu le mai vedea niciodată. Le auzea uneori făcînd proiecte de viitor, şi-şi zicea în sinea lui : „Dă-i înainte, că tot degeaba îţi baţi gura !" Îi plăcea să plătească, deşi de mai multe ori nu fusese neapărat necesar. Asta îi ţinea loc de eleganţă morală şi-i îngăduia să se poarte ca un bădăran, ceea ce este senzaţia cea mai puternică pe care un bărbat şi-o poate oferi, în afară de aceea de a-şi strivi degetele într-o uşă.

Îi venea mereu în minte ceea ce zicea odinioară un prieten al său din tinereţe, în Cartierul Latin : străşnicul cinic se lăuda că nu plăteşte femeile, nici măcar şi mai ales pe acelea din bordeluri, decît atunci cînd ele n-au avut plăcere cu dînsul ; dar dacă îmbrăţişarea lui le plăcuse într-adevăr, nu mai scotea un ban, căci, spunea el, asta înseamnă că trişaseră. Pe vremuri, cuvintele acestea i se păruseră lui Mercadier josnice. Se gîndea acum la ele cu mai puţină scîrbă ; găsea doar că astfel problema e pusă greşit. Căci banii nu au nici o legătură cu plăcerea, ei nu fac decît să te scutească în raporturile de dragoste

de acele politeți și sentimente cu care se plătesc între dînșii oamenii din aceeași lume. A plăti, cel puțin pe față, înseamnă a împiedica să se nască una din minciunile acelea care te leagă încetul cu încetul de-o femeie. Pierre își dădea seama tot mai mult de acest rol ocrotitor al banilor. Ei sînt un mijloc de apărare al individului liber. Un meterez al singurătății. Zîmbea, gîndindu-se că, împotriva spuselor prietenului de odinioară, ar trebui s-o plătești dublu, triplu, pe femeia care a simțit plăcere cu tine, pentru a mînji, a șterge această plăcere primejdioasă prin care femeia și-ar putea închipui că a dobîndit drepturi asupra ta.

Gînduri de acest fel sînt obișnuite la băieții de douăzeci de ani ; ele sînt poate odioase, dar fireşti față de inexperiența lor, și nu rezistă la prima întîlnire cu o femeie, la prima dragoste. Dar la un bărbat de patruzeci de ani ele au ceva respingător, ba și mai rău încă. De altminteri, Pierre o simțea nelămurit. Asta nu-l făcea să-și schimbe gîndurile.

Se răzbuna în general pe femei de toate decepțiile suferite în raporturile sale cu universul. Cel puțin așa își povestea lui însuși propria sa istorie. Ce-i făcuse universul ? Iar în ce privește femeile, ce avea de-a face cu femeile această neașteptată nebunie de student îmbătrînit ? S-ar putea crede că povestesc aici o întreagă viață, și cînd colo nu sînt decît două săptămîni din ea. Dar două săptămîni de dezordine, ca ale unui strengar care abia a descoperit tăvăleala cu femeile.

Într-o seară făcu o plimbare în birjă la Bois-de-Boulogne, luînd cu dînsul o femeie cam trecută, care-i vorbea despre moarte ; o luase numai pentru plăcerea de a-i da una peste fese în clipa cea mai tulburătoare a confidențelor ei. Vreme de zece minute își închipui că se îndrăgostise de-o cîntăreață, apoi trezi bănuielile protectorului unei femei din Montmartre, întîlnită la cafenea. Domnul acesta îl amenință cu poliția din care fără îndoială că făcea parte. Toate acestea ținură în totul zece zile, cuprinzînd și o plimbare la Saint-Cloud cu o slujnică de la hotel. După care trebui să schimbe de dugheană, mutîndu-se pe malul stîng al Senei.

Ah, se simțea în sfîrșit propriul său stăpîn ! Nici o clipă nu se gîndi la altcineva. Întîi el. Pe urmă tot el. Își încheia peregrinările în cîte-o odaie, ziua sau noaptea, cu niște persoane cărora trebuia mai întîi să le distrugă eșafodajul de sfieli și ezitări pentru a regăsi făptura goală, și adesea stînjenită, femeia

gata la umilințe, și întotdeauna mai înșelată de el decît el de dînsa, căci nu erau minciuni de care să se fi lipit, mai ales față de femeile culese pe trotuar, promițîndu-le o viață la care sfîrșiseră a mai visa, o fericire neașteptată, ca lozul cel mare... Mințea cu atîta seninătate încît, cînd scotea micul pieptene pentru a-și aranja părul, și cînd făcea gesturile clasice ale despărțirii, chiar și partenerele sale cele mai hîrșite în de-alde astea rămîneau cîteva minute fără glas. Rareori îl înjurau, deși totdeauna aveau poftă s-o facă.

Nimic nu e mai plăcut decît să sufli o femeie bărbatului care o însoțește. În cafenele e un joc obișnuit. Pierre căuta astfel să-și recapete încrederea în sine. Putea să mai placă, nu era deci un om sfîrșit. N-avea importanță că această iluzie nu ținea decît atîta cît ședeau pe banchetele de pînză lucioasă, în fața meselor cu marmura crăpată, și că pînă la urmă femeia pleca de acolo cu omul ei; ceea ce conta era clipa cînd ochii se întîlneau, această trădare în oglinzi, un șiretlic de la distanță...

Să nu uităm că toate acestea n-au durat mult. Sfîrșitul lui septembrie nu mai era departe. Mercadier se simțea cam ostenit, căci, oricum, nu mai avea douăzeci de ani. O dată cu oboseala, se întoarseră și visurile. La drept vorbind, ele nu-l părăsiseră niciodată: erau mai discrete, asta-i tot. Dar poate că în fiecare zi îi luaseră cea mai mare parte a timpului. Jocul pe care-l născocise odinioară împotriva Paulettei, și care părea să-și afle mai tot farmecul în a o înșela, își lepădase aici masca, deoarece acum, cînd era singur, nu mai avea nevoie să-și ascundă speculațiile sale la Bursă, și răzbunarea împotriva Paulettei se împlinea într-alt chip. Totuși, Pierre continua acest joc, cu o îndîrjire nouă.

Mai mult ca oricînd, ziarele erau de necitit, cu stupida lor pasiune pentru Afacerea Dreyfus. Mercadier se adîncea, fără să mai știe de nimic, în citirea paginilor financiare. Dar un principiu nou pusese stăpînire pe el. Un principiu destul de amețitor, pentru că era negația celui la care ținuse atîta. Toți cei care se pasionează pentru un joc oarecare îl vor înțelege: nu există nimic mai îmbătător decît să schimbi brusc regula jocului. Presupuneți că la șah ați născocit deodată o nouă mișcare pentru nebun... sau că la whist dați pe neașteptate o nouă semnificație mortului... că la ruletă imaginați un nou sistem de a ponta... E ceea ce i se întîmplase lui Pierre: schimbase o regulă esențială a jocului său. Pînă atunci socotise ca un

adevăr de neclintit că nu puteai să deosebeşti interesul tău de cele ale ţării tale. Apoi, deodată, fără îndoială pentru că se apucase să taie legăturile care-l uneau de ai săi, îi apăruse că era aici o absurditate, o prejudecată dintr-altă epocă, de altminteri cu-adevărat vătămătoare pentru succesul speculaţiilor sale, şi asta o cam simţise pe pielea lui; era convins că jocul însuşi cerea să se descotorosească de această regulă veche şi de pe-acum depăşită de istorie, într-un cuvînt, începuse să joace împotriva Franţei.

Şi proasta asta de Paulette...

Căci nu se gîndeşte la Blanche. Nu se gîndea niciodată la Blanche. Trebuia să se răzbune oare pe Blanche? Să mai zici că-şi închipuise că o iubeşte! Caraghios. O iluzie de licean. Totul venea de acolo că simţise surpriza fizică a schimbării. Acum ştia că poate găsi asta cu aproape orice femeie. Cît despre rest... Tristan şi Isolda! Prost trebuie să fii ca să crezi în asemenea basme! În sfîrşit, la ţară... singurătatea.

Dar cînd te gîndeşti că Blanche ar fi putut primi propunerile lui, acceptînd să trăiască cu el, şi că Pierre ar fi lepădat atunci nişte lanţuri uzate pentru nişte lanţuri noi! Brrr! Îl treceau fiorii. În fundul sufletului păstra fără îndoială un regret, o amărăciune mai curînd, dar nu cea la care te-ai fi putut aştepta. Era amărăciunea lăsată de refuzul ei, şi nu pentru că Pierre ar fi regretat că Blanche nu fugise cu dînsul, ci pentru că nu putea să-i ierte că nu-şi părăsise soţul, omul acela vulgar... Şi dacă l-ar fi părăsit? Ei bine, Pierre ar fi văzut în asta dovada, pe care orice bărbat o caută, a puterii sale... Restul nu mai are cine ştie ce importanţă, odată gestul împlinit, dovada făcută. Îşi zicea chiar, cu acel cinism care era noul său fel de a fi: „După aceea? Aş fi lăsat-o, văzîndu-mi de drum, şi-atîta tot..." Dar dînsa nu-l părăsise pe Ernest Pailleron. Crezuse oare vreodată el, Pierre, în această dragoste? Cinstit vorbind, nu mai era aşa de sigur. Această aventură se pierdea în urma lui ca o umbră pe care diavolul o adună de jos în basmele cu zîne. Nu rămînea în viaţa lui decît povara apăsătoare, mereu aceeaşi Paulette. Cu plozii ei. Şi plictiseala traiului de toate zilele, meseria pe care n-o iubise niciodată, acceptată nici el nu ştia de ce, liceul cu orele fixe, oraşul de provincie, cafeneaua, colegii care jucau şah şi, ca desert, un sfios profesor de matematici cîntînd la pian.

LV

— BUNĂ SEARA, CUMNATE !

Pierre se întoarse brusc, parcă prins cu vreo greşeală. Nu făcea totuşi nimic alta decît să se plimbe pe *boulevard des Italiens*, dar fusese surprins de înfăţişarea lui Blaise, înalt în pardesiul său bej cu pelerină, pălărie mare de fetru, o cravată lavalieră prost înnodată, mustaţa lungă şi blondă, faţa roşie. Cu masa de desen la subsuoară, avea un aer cum nu se poate mai artist. Şi o brasardă de doliu.

Ieşea de la *Gil Blas*, de pe strada Gluck. Lucra pentru această revistă. În ziua de azi, explică el, ilustraţia e marfă căutată, mai ales la publicaţiile săptămînale. Ăia de la *Gil Blas* îmi publică desenele destul de neregulat, dar nu mi le plătesc prost... Steinlen face toate copertele... Luăm un ţap de bere, cumnate ?

Luară un ţap de bere.

E de-o discreţie fără pereche Blaise ăsta. Nici nu întrebă ce mai face soră-sa. De altfel, nu se prăpădea de dorul ei... Vorbiră despre Steinlen. Deşi recunoştea acestui artist o oarecare iscusinţă, o măestrie în desen, Mercadier nu arăta mare entuziasm pentru el. Blaise îl apăra cu multă căldură. Ceea ce era frumos din partea lui : oricum, un concurent.

— Ascultă, dragul meu... Aş vrea să-ţi pun o întrebare...

Pierre se opri, ca să-şi şteargă spuma prinsă în vîrful mustăţilor :

— ...O întrebare poate indiscretă...

— Haide, dă-i drumul, cumnate, dă-i drumul !

— Poate că o să-ţi pară ciudat, dar pentru mine deveniseşi oarecum un simbol... Da, da : şi asta, fără îndoială, mai mult pentru ceea ce se spune despre dumneata decît pentru ceea ce eşti cu-adevărat... cel puţin aşa cred eu. Dar un simbol. În sfîrşit, plecarea dumitale, evadarea din lumea dumitale, această ruptură...

— E un caz banal şi destul de răspîndit...

— Crezi ? În orice caz, pentru mine făceai parte dintr-una din legendele acelea pe care ni le făurim şi apoi nu mai încetăm să vorbim de ele... Firesţe, cînd nu cunoşti pe cineva, îţi vine uşor să ţeşi o legendă în jurul lui : nimic nu te împiedică, îţi în-

chipui lucrurile cum pofteşti... În sfîrşit, îţi împrumutam unele gînduri de-ale mele, întrupai în ochii mei nişte concepţii care-mi aparţin mai mult mie decît dumitale...

— Pe urmă m-ai întîlnit, şi buf ! toată legenda s-a spulberat...

— Da şi nu, da şi nu... Înţelege-mă bine : ceea ce mi s-a părut important la dumneata, la personajul dumitale, era această hotărîre de a rupe, odinioară... cu urmările pe care mi le închipuiam... o libertate... în sfîrşit, un individualism aprig... căruia îi purtasem, pot s-o spun, o tainică stimă... După aceea, te-am văzut oarecum... altfel decît mi te închipuiam, mult mai puţin detaşat de lume, mai puţin liber... M-am întrebat — nu mă întrerupe ! — m-am întrebat dacă nu cumva anii te-au cuminţit, te-au întors la trecut... sau dacă nu m-am înşelat eu în privinţa motivelor adevărate care te făcuseră să rupi cu ai dumitale...

— Nu prea te înţeleg bine...

— E vina mea... Toate acestea sînt aşa de amestecate cu unele idei pe care le-am tot sucit şi răsucit în mintea mea... Uite, stau şi mă întreb dacă ruptura dintre dumneata şi ai dumitale n-o fi decît efectul unei iluzii... nu mă întrerupe ! Vreau să zic, dacă nu ai rupt doar cu nişte persoane, adică cu... mi-e greu s-o spun... fără să te supăr...

— Haide, dă-i drumul !

— Pe scurt ! E oare vreo deosebire între viaţa la care ai renunţat şi cea pe care o duci acum ? Între menajul pe care-l întreţii cu tablourile, cu desenele dumitale, şi cel pe care l-ai fi putut întemeia după tradiţiile familiei dumitale ? N-aş vrea să te jignesc, dar...

— Nu mă jigneşti de fel. Cred numai că într-adevăr ţi-ai făcut nişte idei curioase pe socoteala mea. I-am părăsit pe ai mei pentru că erau nişte proşti care voiau să mă împotmolească în prostia lor, şi cu asta basta. Viaţa mea e aşa cum e. Muncesc ca oricare, îmi hrănesc nevasta, mă plictisesc cînd plouă. Ce ţi se pare că nu-i cum trebuie în toate acestea ?

— Nimic... Sîntem departe de-a ne înţelege unii pe alţii. Eu mi te închipuiam cu totul altfel... Credeam că plecaseşi pentru... altceva... nu ca să-ţi creezi din nou aceleaşi legături cam pe de lături... aceeaşi robie... în sfîrşit, te credeam plecat pentru... a pleca...

— Ceea ce-mi îndrugi acolo miroase a Baudelaire: *Dar adevăraţii călători sînt cei ce pleacă...* Eu nu-s călător, sînt un tip care nu vrea să se prefacă zicînd că vede alb cînd vede negru... asta-i tot. A pleca pentru a pleca, între noi fie vorba, e ca şi cum ai da din gură fără a spune nimic... Mai e un alt poet care a spus: *Să plecăm acolo, să plecăm! — Ştiu, păsări zboară bete — Că-s între spuma mării şi cerurile...* Numai că ăsta e profesor de engleză şi continuă să-şi predea lecţiile... Plecăm oare vreodată? Ne ducem de ici colo, şi atît. Uite, am un prieten... în sfîrşit, un cunoscut... e pictor... Făcea peisaje bretone, apoi a avut decepţii... Treaba nu prea mergea bine... A plecat în Tahiti. Departe de civilizaţie, de epoca noastră şi de urîciunile ei! Bine. Mi-a scris. Nu vorbeşte decît de jandarm. Nu mai face peisaje bretone, dar face peisaje tahitiene... Cum se întîmplă cu guvernele: după ce-s trîntite, tot ele sînt chemate la cîrmă şi joaca începe iar...

— Va să zică, nu crezi nici dumneata în nimic?

— *Nici dumneata,* asta spune multe, cumnate dragă!

Blaise rîse:

— Mai bem un ţap? Nu? Ce sete mi-e! Băiete! Un ţap!

— Două.

— Aha, te dai pe brazdă... Doi ţapi! Ce ziceam adineauri? A, da! Cred într-o sumedenie de lucruri, într-o sumedenie de fleacuri, nu sînt un erou, fac şi eu ce pot... Te dezamăgesc? Atîta pagubă! Uite, cred în artă, oricît de prosteşte sună vorba asta, în frumuseţe, în toate fanteziile... pentru care m-aş lăsa omorît tot aşa de bucuros ca cei care cred în Alsacia-Lorena... Cred că într-o zi oamenii vor fi mai buni... N-am să mai apuc ziua aceea... muncesc în felul meu pentru ea... punînd în meseria mea toată convingerea... silindu-mă să desenez *adevărat,* să nu arunc orice culoare pe pînză pentru a umple un loc în care n-am nimic de spus, să-mi fac treaba cît mai bine, fără mofturi, ca să pot privi tabloul şi să zic: n-o fi genial, dar e bine făcut, nu mi-e teamă că vreun june ageamiu ar putea face întîmplător tot aşa de bine... A, nu, te rog! Eu te-am invitat... Ţin să plătesc barem un rînd de ţapi!

Se despărţiră.

Zeii cad.

LVI

— NICI N-AI ÎNTREBAT ce putea gîndi doamna Pailleron de plecarea ta neașteptată, de felul cum ai șters-o englezește ? Nu ? Frumos îmi ședea ! Lăsată așa în urmă, cu copiii... Nu-ți pasă ? Firește că nu-ți pasă. Ar fi trebuit să-mi închipui asta. Dar prea era de tot ca s-o pot crede ! În paisprezece ani de căsnicie nu m-am putut obișnui, și azi mă mai miră purtarea ta... Ce zici ? Dar bineînțeles că așa ai fost din prima zi... La început, nu înțelegeam... egoismul tău, monstruosul tău egoism ! Ah, ce-am mai plîns fără să mă vadă nimeni !

Vorbea de toate acestea în sufragerie, cercetînd din ochi dacă masa e pusă cum trebuie. Îl aveau la dejun pe director. Cu doamna. Și pe subprefect, singur, ca holteiul, căci nevasta îi era plecată în Bretania, la maică-sa. Paulette, într-o rochie albastră, de dimineață, ridică o șuviță de păr ce-i venea peste ochi și-o prinse cu un ac.

Nu, Pierre nu se întrebase ce-ar fi putut gîndi doamna Pailleron, pentru că nu se gîndise nici o clipă la ea. Și, de altfel, n-avea decît să creadă ce poftea. Viața continua ca și cum n-ar fi fost niciodată vreo Blanche Pailleron, un pat cu coloane, un șopron lîngă capela de pe munte, nici visuri, suspine, îmbrățișări. Viața împărțită în zile egale, tăiată felii-felii, cu deșteptătorul care sună, dușul, mănușa de baie, mișcările de gimnastică, micul dejun, privirea aruncată pe fereastră ca să vadă dacă plouă, apoi strada, liceul, domnii aceia, curtea îngrădită, clasa, puștii, îngrozitorii puști... „Domnilor, doresc să vă atrag atenția în mod cu totul deosebit asupra celor ce s-au petrecut în istorica noapte căreia i s-a spus noaptea de 4 august... În toată istoria lumii nu veți găsi un singur moment care să-i poată sta alături... Prin ce rătăcire a minții, prin ce pierdere a sentimentului propriilor interese au ajuns în noaptea aceea preoții și nobilii să renunțe la privilegiile lor ? Acesta e faptul pe care istoria nu va fi în stare încă multă vreme să-l explice. Această mărinimie de neînțeles..."

S-a isprăvit, Pascal era la liceu. Avea doisprezece ani. Se vedea după hainele care se strîmtaseră pe dînsul că crescuse deodată, și asta era un subiect de conversație pentru maică-sa.

Pentru el, viața luase pe neașteptate alt drum. În ochii lui, liceul era ca și cum s-ar fi isprăvit cu joaca și totodată ca și cum ar fi intrat într-un joc foarte complicat, foarte serios, a cărui desfășurare n-o prea știe nimeni. Se simțea îmbrîncit, tîrît, depășit, și-n același timp îi era frică să nu fie mai prejos de situație, să nu aibă un aer nătîng în ochii noilor săi camarazi. O sumedenie... Erau douăzeci și trei în clasa lui, iar în recreație toți ceilalți... Un vîrtej amețitor de fețe necunoscute, de personaje în mijlocul cărora se descurca anevoie ; unii, aproape niște bărbați, cu pantaloni lungi. Spurcați la gură, ceva de speriat. În primele zile, cuvintele lor îl zăpăciră așa de tare încît se apucă să le copieze, cu un fel de febră și o impresie arzătoare că săvîrșește un păcat !

În clasa lui era Tourmèche, fiul subprefectului, precum și unul din fiii marelui fabricant de napolitane, oameni doldora de bani ; pe lîngă dînșii niște tipi destul de pîrliți, și care-și răzbunau sărăcia cu pumnii, ca Roedelsperger, ai cărui părinți țineau o dugheană de mărunțișuri, și care avea de pe-acum obrazul acoperit de tuleie roșcate ; apoi cei doi frați Terrasse, dintre care cel mai mare avea paisprezece ani și rămăsese repetent fiindcă zăcuse de o boală. Calul de bătaie al clasei era fiul marelui măcelar de pe *rue Neuve*. Un băiat urît, cu gura căscată din pricina vegetațiilor, cu niște ochi rotunzi și un păr negru care pornea parcă din nas, legănîndu-se în mers cu o mutră prostănacă. Cît despre ghinion, avea un ghinion afurisit : pe lîngă că era singurul evreu din oraș, îl mai chema și Dreyfus. Ce-l mai sîcîiau cu asta ! Firește, îi ziceau Charlot, pentru că se ruga de toți să-i zică așa. Îi era rușine de numele lui. Părinții, de altfel, erau antidreyfusarzi. Numai că, în ochii profesorilor, asta nu schimba nimic : Dreyfus era, Dreyfus rămînea.

„Elev Dreyfus, ridică-te !" Pascal nu-l putea suferi. Charlot ăsta avea un glas oribil. Făcea glume fără pic de haz, încercînd să se ridice în ochii celorlalți. În sfîrșit, la joacă, se uneau toți împotriva lui, în chipul cel mai firesc, și așa-i trebuia.

Cît despre limbajul liceului, nu era totuși atît de ușor să te deprinzi cu el. Un limbaj de pușlamale, și fără perdea. Ca și desenele pe care și le trec unul altuia pe sub pupitre, ale căror amănunte sînt încă și mai supărătoare din pricina stîngăciei lor. Pascal se gîndea cu rușine la conversațiile sale de

odinioară cu Levet-Duguesclin. Pe ăsta nu-l mai întîlnea. Prietenul său cel mai bun. Dar rămăsese la şcoala ţinută de popi, şi vă rog să mă credeţi... o lume îi despărţea acum. Pascal începea să simtă cele dintîi semne ale pubertăţii. Tot felul de lucruri îl tulburau, şi-i venea să rupă cu tot ceea ce-i plăcuse pînă atunci. Devenea conştient de inconştienţa sa din ajun. Se gîndea din nou la şoproanele din Sainteville, la Suzanne, la Yvonne, la inocenţa unor jocuri care li s-au părut atunci aşa de vinovate. S-a isprăvit cu copilăriile acestea. Dar nu-şi închipuia încă nimic, îşi ascundea sub cuvinte grosolane şi o atitudine nepăsătoare tulburarea şi neştiinţa într-ale vieţii. Nu era decît un copil de doisprezece ani. Devenise deodată sălbatic faţă de oamenii mari. N-ar mai fi vorbit acum unei doamne aşa cum îi vorbise Blanchei cu cîteva săptămîni în urmă. Se arunca în mijlocul colegilor săi de clasă cu o brutalitate înfricoşată. Prindea gustul de-a se bate. Voia să fie cel mai tare.

Şi apoi, ţinea să fie şi el la ospăţul ce li se oferă de ziua sfîntului Carol cel Mare elevilor premianţi. Gîndul acesta nu-i da pace, pentru că lunganul de Poterat, întotdeauna întîiul la matematici, îi spusese că nu s-a pomenit încă un elev abia venit în şcoală la petrecerea de Sfîntul Carol : trebuia să fii primul la vreo materie ca să te invite, şi nu cumva Mercadier îşi închipuia că pînă în ianuarie va fi primul la ceva ?

Disprețul celorlalţi, disprețul adînc, *a priori*, esenţial, era, împreună cu obscenitatea limbajului, cealaltă descoperire a lui Pascal de cînd venise la liceu. Se împăca greu cu toate acestea. Le visa noaptea. Simţea că el nu era nimic şi voia să devină ceva. Acest sentiment care dă naştere oamenilor de stat şi escrocilor se traducea atunci pentru dînsul în dorinţa aprigă de a fi primul la compoziţia franceză.

Îl întîlnea uneori pe taică-său în curtea liceului. Era stînjenitor pentru amîndoi. Luaseră obiceiul de a-şi strînge mîna. Ca între cunoscuţi. În realitate, se evitau. Nu vorbeau niciodată între dînşii despre asta. Pentru întîia oară, şi în chip neplăcut, Pierre îşi dădea seama de existenţa individuală a acestui ţînc, devenit deodată un elev, unul din elevi, cu tot ce era iritant în această descoperire. Cît despre Pascal, i se părea că-şi surprinde mereu tatăl în această parte a vieţii sale, care era numai a sa, şi în care nici copiii lui, nici mama lor nu putea pătrunde niciodată. Simţea că, doar aflîndu-se acolo, e

de-o indiscreție grozavă. Pe tăcute, tatăl și fiul păreau înțeleși să-și arate unul altuia o oarecare politețe. Dar prăpastia între dînșii se adîncea.

De altfel, numai de asta îi ardea lui Pierre, să se gîndească la fiu-său! Acum, jugul i se părea mai greu decît și-l închipuise! Casa îl scîrbea, profesoratul îi era de neîndurat. De cum se întorsese, se apucase să recitească notele, lucrarea lui despre Law. Reîncepută de zece ori, tot de zece ori o lăsase baltă. Era curios cum nu se putea hotărî la nimic în privința acestei cărți. Nici nu era o carte, de altminteri, ci doar un vraf de file. Unele părți tratate la început sistematic, apoi niște gînduri aruncate pe hîrtie de mîntuială, lucruri fără nici o legătură cu o carte de istorie, toate amestecate cu viața lui, reflexe ale problemelor lui, iar nu ale celor care priveau Regența sau Banca Indiilor. Pierre judeca foarte limpede această lucrare, o adevărată harababură, pe care ar fi trebuit s-o reia de la un capăt la celălalt, s-o refacă, să mai taie ici, să mai adauge colo. Niciodată nu va face din ea o lucrare științifică serioasă, iar pentru un eseu literar, partea istorică era prea aridă, prea lipsită de farmec. Afară de asta, era ceva enorm, ca un oraș părăsit, un Pompei, în care regăsești unelte necunoscute, desene săpate pe morminte și case care nu mai seamănă decît cu niște planuri de arhitecți. Ar fi trebuit să arunce totul în foc și să-și mute gîndul la altceva. Apoi, din vreme în vreme, cînd treaba mergea prost, Pierre mai adăuga o pagină, însemnări pe marginea unui pasaj din Saint-Simon, care lumina o părticică a vieții de pe-atunci, sau gînduri doar notate în stil telegrafic de felul acestora: *A ști dacă Law gîndea mult femei și credea dragoste pe bani... Schimbări profunde în prostituție de pe urma invenției bancnotelor: mai puțin injurioase, mai feminine decît polul de aur...*

E neîndoios că asemenea considerații nu aveau ce căuta în lucrarea domnului Mercadier, profesor de istorie, din care niște reviste serioase publicaseră cu cîțiva ani în urmă cîteva capitole, deși încă neterminată. Ar fi trebuit să abandoneze această uriașă construcție plină de zgură. Dar era ca imaginea vieții lui Pierre. Se pierdea în ea.

Viața lui... Ar fi trebuit s-o refacă mai curînd decît cartea asta ratată.

În clipa cînd fiu-său începea să doarmă prost din pricina primăverii ce se trezea în vinele sale, Pierre Mercadier simțea

pentru întîia oară cum îi fuge tinereţea, iar trupul său, în care anii îşi şi lăsaseră urmele, îl vestea prin nenumărate semne că în curînd va fi prea tîrziu. Prea tîrziu pentru ce ? Îl apucau furii neaşteptate. Scrîşnea din dinţi, şi mulţi vedeau asta. Surprinse priviri mirate de-ale elevilor săi : „Aşadar, domnule Quicherat, asta e tot ce ştii despre noaptea de 4 august ? În loc să te holbezi aşa la mine, făcînd pe deşteptul, ai face mai bine explicîndu-mi această mărinimie neaşteptată a clerului si a nobilimii, de a cărei importanţă istorică nu prea pari să-ţi dai seama, domnule Quicherat..."

LVII

ÎNCEPURĂ ŞI INSOMNIILE să-şi facă mendrele. Ca întotdeauna, se părea că ele vin înainte de a exista un motiv care să le justifice cu adevărat, şi că acest motiv se năştea din ele, în vidul cumplit al minţii, în întunericul unde obsesia îşi înalţa încet capul. Pierre adormea foarte normal, ca orice om fără grijă, fără idee fixă.

Apoi, cam pe la trei noaptea, trebuia să recunoască, neavînd încotro, că nu era o inexplicabilă pauză a somnului care se prelungea. Lupta totuşi împotriva certitudinii că nu va adormi din nou. Împotriva certitudinii acestei prezenţe îndepărtate, dar implacabile, împotriva fricii care creştea în beznele din jur. „Nu, îşi repeta, nu mă voi gîndi la bani. Nu, nu mă voi gîndi la bani". Apoi însă, ideea i se instala în minte cu acel dispreţ nemărginit pe care-l au faţă de victima lor visele în stare de veghe. Asta îi usca gîtlejul, îi sfîrteca stomacul. Încerca să-şi îndrepte gîndul la alte imagini şi preocupări rechemate cu groază.

Ce serie neagră la Bursă ! Trebuie neapărat să-şi mute gîndul la altceva. Diorama nocturnă a tîrgului, a liceului, a fantoşelor vieţii de provincie, aduceau diversiuni firave, umbre palide acestei spaime în care, pînă la urmă, Mercadier cădea iar. Să nu se mai gîndească la bani.

Mai întîi, ce voia să spună Paulette în legătură cu doamna Pailleron ? Singurul lucru limpede era că, plecînd de la

Sainteville, Blanche îl luase cu dînsa la Lyon pe salvatorul fiicei sale, nătăfletul ăla de ţărănoi cu nasul turtit. Poate că, pînă la urmă, va face din el un bun servitor... după ce-l va mai curăţa de jeg... Cuvîntul *curăţa* îi aminti iar de liceu, pentru că dirigintele răspundea la jalnicul şi hazliul nume de Décrassement [1]. Era un lungan slăbănog, cu o mutră de cioclu sub jobenul negru, îmbrăcat într-un pardesiu lung care juca pe dînsul, căci mai slăbise în ultima vreme. Faţa sa de cadavru lua încetul cu încetul o culoare pămîntie, vestind cancerul care-l rodea. Îi era frig într-una şi-şi zgribulea umerii, umbla ţinîndu-şi mîinile vîrîte în buzunarele pardesiului şi cu un fular în carouri petrecut în jurul gîtului sfrijit. Era de pe-acum un mort a cărui trecere prin pîcla de octombrie în mijlocul tinereţii gălăgioase din curţile liceului avea ceva eschilian, de-o tragică absurdite... Ultimile cursuri ale obligaţiilor turceşti ajunseseră de-a dreptul catastrofale. Dumnezeu ştie ce s-o fi petrecînd acolo... Mai bine să nu aflu.

Cînd treburile îţi merg prost, devii foarte sensibil la unele lucruri pe care de obicei nici nu le iei în seamă. Bunăoară, pe stradă, extraordinara amestecătură de oameni aşa de deosebiţi unul de altul... Ai avea de ce să rîzi, dar să şi suferi. Ai vrea să suprimi pitorescul, nesuferitul pitoresc al vieţii. La liceu, ce menaierie ! Colegii. În contrast cu Décrassement. directorul, acest bondoc cu glas hîrîit, cu mustaţa gălbejită zbîrlită şi mîinile sale grăsuţe, cu aerul său de falsă smerenie... Joffret, profesorul de greacă, o sîrmă îmbrăcată într-un sac, fără sprîncene, vorbind piţigăiat, chinuit de-o boală de piele cu irupţii periodice... Tipul care predă ştiinţele naturale în cursul superior, Robinel, unul din bărbaţii aceia ale căror principale dificultăţi în viaţă par să se reducă la un plastron murdar care o ia razna şi un guler rebel ce se desprinde de cămaşă fiindcă butonul îi sare mereu, în ciuda sforicelei negre căreia îi zice cravată... îndesat, voinic de plesnea, cu faţa aprinsă şi iute la mînie... Apoi Bazens. si Regnault, si Mathieu... Mărunţei, înalţi, burduhănoşi, pirpirii, cu lavalierele în vînt sau papioanele lor de gata, în redingote roase şi pantalonii pătaţi, cu dungile tradiţionale, o garderobă sărăcăcioasă şi stranie fluturînd pe dînşii ca pe cuiere hibride... E curios cum amestecătura asta pestriţă de oameni, în mijlocul cărora trăieşti, poate să te enerveze atîta... Fără a mai pomeni de bietul Meyer. Acum elevii au

[1] Joc de cuvinte intraductibil între verbul *décrasser* şi acest nume.

început să facă hărmălaie cînd îşi ţine cursul. Nu ştiu ce i-a apucat. El, Meyer, îşi pleacă spinarea, îngrozit, şi se furişează de-a lungul pereţilor. Zice că pe stradă careva a dat în el cu un pantof rupt.

Degeaba te gîndeşti la Meyer, degeaba încerci să-ţi închipui mutra lui înspăimîntată, niţeluş caraghioasă, sau cum se aşază la pian, cum împinge îndărăt scăunelul înainte de a începe să cînte, cum îşi întinde degetele... în ciuda tuturor silinţelor, acel ceva pe care-l tot dai deoparte se întoarce, se întoarce mereu... Nu vei putea toată viaţa să mănînci din capital. Bineînţeles, la început din pricina asta, pagubele suferite la Bursă nu se resimţeau prea mult în traiul familiei, pentru că lua din capital diferenţa care să acopere veniturile tot mai mici... Dar cu fiecare an, cu fiecare lună, situaţia se agravează. Găurile care se sapă te silesc să scoţi mereu din capital... Şi, încercînd să le umpli, nu faci decît să te adînceşti... Asta, zicînd aşa, pare straniu... Ar trebui să cîştige o dată pentru totdeauna, şi dimpotrivă... Ah, să mă gîndesc la altceva ! Am găsit : ştiu ce voia să spună Paulette în legătură cu Blanche... Dar, la urma urmelor, a spus-o : că se culca fără îndoială cu argatul acela tînăr... O fi adevărat ? De ce nu ? Nu-i chip să-şi amintească a ce semăna acest... Bonaventura... nu, nu-l cheamă aşa... da, Boniface. Şi apoi, de ce nu s-ar fi culcat Blanche cu el, dacă avea chef s-o facă ? Şi ce-mi pasă mie de asta ?... Cîţi bani am pierdut în luna asta ? Ia stai, zece mii... şi apoi afacerea aceea belgiană...

Răsucindu-te în pat, propriul tău trup începe să te preocupe mai mult ca de obicei. Ca şi cum te-ai simţi făcut din bucăţi nepotrivite, încheiate de mîntuială, care se bat cap în cap.

Deodată, atenţia ţi se fixează asupra dinţilor. Ei capătă o însemnătate peste măsură de mare, aproape dureroasă, şi totuşi partea ciudată e că îţi sînt străini ca o proteză de lemn, croiţi dintr-o bucată, iar limba ţi se mişcă în dosul lor, fără astîmpăr.

Afacerea belgiană... N-ar fi trebuit nicidecum să mă bag : era totuşi ceva ispititor în afacerea asta, o recunosc... Mai întîi, e intolerabil ca Paulette să aibă putinţa de a-mi porunci să nu am legătură cu cutare sau cutare : dacă Meyer îmi cîntă la pian şi asta îmi face plăcere, mă priveşte şi nu dau socoteală nimănui. Văd bine părţile lui caraghioase ! Părinţii care vin să-şi ia odrasla din poarta liceului... Mama micului Berlin,

bunăoară. Nici nu s-a pomenit ceva mai gălbejit ca blonda asta care se sileşte să salveze aparenţele, o biată femeie sfrijită rupîndu-şi bucăţica de la gură pentru ţîncul acesta mediocru, din care nu vor putea scoate niciodată un şef de birou, deşi într-un rînd a fost al doilea la retroversiunea latină... Sau perechea aceea de pensionari care n-ar lipsi pentru nimic în lume la ieşirea din şcoală, de teamă ca nu cumva mititelul lor neprihănit să meargă cu ceilalţi spre a trage din ţigară... Sau servitorul fabricantului de napolitane, care vine să-l ia pe domnişorul, şi-i face curte nevestei portarului... Ce obositor e universul acesta de acadele şi de beţişoare de zahăr candel ! Te strecori printre ei cu vrafurile de teze la subsuoară şi, odată ajuns acasă, trebuie să te speteşti purecîndu-le, căutînd neghiobiile dumnealor, copiii nespălaţilor ăstora.., Elevii ! Plictiseala de a corecta tezele. Greşelile care-l scot din sărite, mereu aceleaşi. Ce naiba m-a făcut să-mi iau o asemenea meserie ?

Dacă oamenilor le place să povestească tot felul de năzbîtii, nu-i treaba mea. Iar Paulette n-are decît să nu le asculte. Sau să le asculte, tîrfa ! Relaţiile ei mondene îmi amărăsc zilele. Îl voi vedea pe Meyer, chiar dacă lumea trăncăneşte. Deşi Meyer... Nu-mi voi face totuşi încurcături de dragul lui Meyer. Cîntă frumos din Brahms. Ce oră o fi ? Liniştea înfiorătoare a acestei provincii, noaptea ! La Paris, auzeam în stradă căruţele cu varză şi morcovi trecînd pe sub ferestrele mele, spre Hale. Puteai să-ţi dai seama astfel de timpul care trecea. Ah, atunci ştiu că dormeam bine. Mai cu seamă cînd flecăream cu prieteni, cu o femeie... Nu aveam necazuri băneşti — şi eram tînăr. De ce naiba mi-am ales o asemenea meserie ? Mama a vrut aşa. Mama, sărmana de ea. În sfîrşit, ea nu mai e de plîns. Eu sînt cel vrednic de milă. Ce mi-a mai împuiat capul cu ideea că trebuia să mă gîndesc la viitor ! Ei bine, iată viitorul. Drăguţ, n-am ce zice !

Oricum, Blanche n-ar fi trebuit să se culce cu acest Boniface. Mi-l amintesc acum. Nasul turtit. Cu asta, a mînjit tot ce a fost, a distrus totul. N-avea decît să dispară, să facă tot ce poftea în aşa fel ca eu să nu aflu. Întotdeauna, tot ce se întîmplă e ceva mai rău decît te aşteptai. Ar trebui să omori femeile după ce te-ai culcat cu ele. Ce devin pe urmă... Puţin îmi pasă, dar... Femeile au un năravsîcîitor : compară un bărbat cu altul, compară într-una...

Voi putea oare să adorm iar ? O clipă am crezut-o, apoi n-am mai crezut. Toate mi se învîrtesc în cap, s-ar zice că patul se va prăbuşi, şi lumea o dată cu el, şi pereţii nevăzuţi, şi norii... Să nu mă mai gîndesc la bani : asta te ţine treaz... Norii de argint... Capitalul care scade... rentele s-au dus... Castro, va trebui să merg la Paris să-l văd pe Castro, să cer sfatul lui Castro... N-am vrut să fac în ultima vreme decît după capul meu... Cum zicea şi maică-mea, biata maică-mea : „Nu vrei să faci decît după capul tău..." Naiba s-o ţie unde e pe mămica ! Firește că nu voi face decît după capul meu !... Am ascultat-o, cu toate acestea, şi iată-mă profesor. Profesor de istorie şi geografie. Canalurile care brăzdează Franţa... Ce-ar fi să le vorbesc niţel despre Canalul Panama ? La urma urmei, am ajuns aici din vina mamei. Ea a vrut asta. Profesor. Aveam oare nevoie să fiu profesor ? Eram bogaţi, dar cărpănoşi. Stăpîniţi de ideea unei pensii, unui trai asigurat la bătrîneţe. Să ne bucurăm de respectul semenilor noştri. Nu poţi trăi numai din rentele tale. Profesor. „Crede-mă, Pierre, zicea mama, dacă-ţi pierzi averea, vei fi mulţumit să ai întotdeauna această bucăţică de pîine..." O mai aud şi acum. Sărmană sfîntă neroadă ! Profesor. Liceul. Colegii. Elevii. Tezele. Acum iată-mă cît pe ce ajuns să nu mai am decît această bucăţică de pîine. Aşa că...

O idee încolţeşte, se întinde, fuge, se destramă... Omul care visează treaz o prinde iar ca pe-o stea cu toate razele ei, şi-o lasă să-i scape, şi se ciocneşte de ea, şi-o prinde din nou. Vede căscîndu-se o lumină de hău. Se întoarce pe partea rămasă în beznă, şi lumina piere.

Law s-a gîndit oare vreodată, cînd strada Quincampoix era plină de strigăte de panică, să lase totul baltă şi, fie ce-o fi, să fugă cu buzunarul doldora de banii aceştia de hîrtie pe care-i născocise ?

Să părăsească afacerile încurcate de care-şi legase soarta... să fugă... să caute oriunde aiurea o existenţă animală, fericită... Pierre Mercadier nu poate soruta multă vreme noaptea, în această direcţie, căci, o dată cu amintirea cărţii sale avortate, regăseşte o altă înfrîngere, o altă dezamăgire. Nu-i place să sufere, şi-şi acoperă amîndoi ochii cu dosul palmelor, ca să

stîrnească lumini, curcubeele diversiunii. Urmăreşte aceste rotocoale întunecate şi culorile din ce în ce mai palide, amintirile tot mai diluate, bezna străpunsă de luminile dimineţii.

În ajun, pe cînd trecea prin curtea liceului, Pierre a văzut elevii care şuşoteau între ei. Se adunaseră apoi la uşa clasei în care se afla Meyer, şi tropăiau, şuierînd, răcnind: „Şoacăţ! Jidane! Moarte jidanilor!" Pascal se afla acolo printre dînşii, zbierînd din toate puterile. Straniu. Fleacuri, nu trebuie să amestec profesoratul şi paternitatea. Castro o fi evreu? Nu, nu cred. Argentinian, parcă. Mă voi duce să-l văd. Nu ştiu nici măcar ce mi-a mai rămas din toţi banii.

Ce mutră are să facă Paulette cînd o afla!

Cele dintîi licăriri ale zorilor începură să se arate în dosul perdelelor. Ce noapte, Dumnezeule! Şi asta are să mai ţină cîteva ceasuri. Ce-ar fi să mă scol? Nu. La ce bun? Aş putea să-mi ascut nişte creioane. Dar am oare într-adevăr nevoie să-mi ascut creioanele? Creioane ascuţite? Întotdeauna sînt bune la ceva. Ce-oi fi făcut cu creionul meu chimic? Trebuie să-l fi uitat iar la liceu... Pentru a corecta tezele nu există creion mai potrivit ca cel chimic.

Mi-l amintesc acum foarte bine pe acest Boniface. Cu nasul turtit, cu faţa pistruiată. Un fel de băieţandru uriaş. Blanche nu trebuie să se fi plictisit cu el. Deşi ţărănoii ăştia nu se pricep de fel la dragoste. Ah, porcăria! Cînd te gîndeşti că am crezut în asta, am crezut. Poate că nu chiar atît! Îndrugi la verzi şi uscate, vrei să fii îndrăgostit, ba chiar eşti. Ce glumă proastă!

Décrassement avea ieri o mutră de pe cea lume. E de necrezut, dar îl văd de pe-acum mîncat de viermi. Nu vor avea cine ştie ce ospăţ, viermii. La urma urmei, n-ai de ce să-i plîngi pe morţi. Cînd mă gîndesc că am văzut-o pe mama plîngînd uneori în viaţa ei... O viaţă ştearsă, discretă... cu amărăciunile ei... cu necazurile băneşti... poate că asta face să-i valseze plastronul lui Robinel şi să-i sară butonul gulerului, mai ştii? Va trebui să merg să-l văd pe Castro. Dacă Pascal zbiară cu ceilalţi în urma lui Meyer, nu-i treaba mea. Asta mi-ar mai lipsi, să am iar o ceartă cu Paulette. Nu, nu mă bag, descurce-se toţi cum vor şti. Acum, pînă la ziuă nu mai poate fi mult. Noaptea asta întîrzie pe aici. Nu se crapă încă de zi de-a binelea. Nu pot dormi de-a binelea. Părinţii, ah, jal-

nici mai sînt părinții ! Jalnici și îngrozitori. Ce-o fi visînd să facă din țingăul ei mama Berlin ? Parcă mi-a spus-o... ceva să te strîmbi de rîs... am uitat... ofițer de spahii [1] ? sau cam așa ceva, băiețașul ăsta plăpînd, pirpiriul ăsta ! Mă-sa crede că-i cel mai frumos din toți, cel mai voinic... Asta nu mă înduioșează nici atîtica. Cred că încep să mă gîndesc la Jeanne sau la Pascal... Te poți gîndi la orice ca să adormi iar. Numai la bani nu. Banii nu-ți aduc fericirea. Elev Berlin, ai să-mi copiezi asta de cincizeci de ori... fericirea... E ciudat cum văd niște copaci pe cîmp, cenușii, desfrunziți, niște creioane... de-un trandafiriu-închis care plutește... niște creioane mari de argint...

LVIII

DEOARECE AVEA ORE de curs dimineața, Marcadier nu putu să prindă decît trenul de după-amiază și nu ajunse în Gara de Est decît pe la aprinsul lămpilor. Era mult mai plăcut la Paris decît acolo, în tîrgul său, iar acest sfîrșit de octombrie prelungea zilele frumoase. Omnibuzul îl duse, pe imperiala [2] lui, printre miile de felinare ale bulevardului Strasbourg. Ciudată impresie îți face orașul acesta cînd vii din provincie : totul are un aer de sărbătoare, pînă și cele mai murdare dugheni de bărbier, sau farmaciile. În tropotul de cai, cu scîrțîitul roților pe caldarîm, șirul nesfîrșit de prăvălii asemeni unor tatuaje în fațada clădirilor se desfășura pentru Pierre ca un uriaș iarmaroc. Încă la această oră, cafenelele iluminate gemeau de lume. Din imperială, totul părea înzorzonat, totul aducea a decor impresionist, te puteai crede în fața unui tablou de Monet.

Ajuns în Piața Bursei, călătorul avu poftă să mai hoinărească pe străzi, și să nu se ducă de-a dreptul, așa cum pornise, la agentul său de bursă. După aceea, însă, un fel de sentiment al datoriei îl făcu să-și urmeze calea pe negîndite, și se pomeni urcînd scara, printre firide împodobite cu statui de

[1] Soldați călări în Algeria și Maroc pe timpul dominației franceze.
[2] Etajul de deasupra al unui tramvai sau autobuz.

bronz înnegrit, şi unde putea a gaz aerian, spre birourile lui Castro. Era una din casele acelea de pe vremea Directoratului, în care scara primeşte lumina prin tavan. La al treilea etaj împinse uşa, dar slujbaşul îmbrăcat în albastru, unul nou, nu-l recunoscu. Se simţea indispus că trebuie să aştepte, cînd uşa biroului se deschise, şi Castro, cu pălăria pe cap şi o servietă la subsuoară, apăru. Domnul de Castro nu era mai înalt ca Mercadier. Îmbrăcat ferches, întotdeauna ca şi cum hainele i-ar fi ieşit chiar atunci de la boiangiu, cu ghetele prea bine lustruite, tulburător de sclipitoare. Se purta cu mustaţă şi era aşa de oacheş cum numai în operete apar brazilienii.

— Domnule dragă, izbucni el zărindu-l pe Mercadier, îmi pare nespus de rău, tocmai mă pregăteam să plec de aici... E foarte tîrziu şi-s sătul pînă-n gît de toate astea... de cifre...

Gestul său îmbrăţişa localul, mapele verzi, registrele cu scoarţe negre.

— Dar ai sosit chiar acum la Paris ? Anume ca să mă vezi pe mine ? Nu te pot lăsa să pleci aşa. Ascultă... domnule dragă... ceea ce vrei să-mi spui... la urma urmei... de ce nu mi-ai spune-o la cafenea ? Hai să luăm ceva... Ba da, ba da... îmi vei face plăcerea. Nu doresc decît să scap mai repede din dugheana asta, şi nu ne cunoaştem de ieri de alaltăieri, aşa că putem merge împreună la cafenea... Nu sîntem nişte oameni care se ţin de mofturi convenţionale !

Rîdea cu cei mai albi dinţi brazilieni ce se pot imagina. Mercadier primi invitaţia. Coborîră în stradă. Unde să se ducă ? Nu le trebui mult spre a se hotărî să evite cafenelele acelea din jurul Bursei, care-ţi dau durere de cap doar gîndindu-te la ele. Bulevardele nu sînt departe. Prin larma străzii Vivienne, aşa de stranie la ora asta cînd se îngînă ziua cu noaptea, ajunseră pe terasa cafenelei Pousset, unde se aşezară. Ce forfotă era acolo, ce de-a gură-cască, ce de-a oameni grăbiţi ! În faţa unor păhărele cu băutură suspectă, rămaseseră o clipă aproape fără a-şi vorbi, privind la mulţimea de pe bulevard. Se găseau amîndoi cam dezorientaţi în raporturile lor, doar fiindcă aveau în faţă nişte păhărele pe-o măsuţă de marmură. Se strigau ziarele de seară. Femei aşteptau muşterii care să le facă un semn. Purtau pelerine scurte cu gulere închise pînă la bărbie şi nişte fuste ale căror poale foşnitoare măturau trotuarul. Pe la mesele vecine se vedeau bărbaţi palizi şi fete care

rîdeau zgomotos. Ceva nedesluşit apăsa pe tabloul acesta cu o inexplicabilă greutate. Chelnerii în alb şi negru, cu feţe şterse, păreau a fi acolo pentru a pune lucrurile răvăşite la locul lor. Era aproape cald.

— Ah, domnule Mercadier, oftă Castro, simt uneori că mi se umflă capul în aşa hal de-mi vine să las totul baltă, să m-apuc de orice decît să mai fac meseria asta. Îmi zic: de mîine, gata, s-a isprăvit, şi pentru totdeauna... Apoi, noaptea, mă răzgîndesc. A doua zi, cînd bate ora nouă, mă văd iar la birou. Cercetez din ochi, fără să vreau, dacă s-a făcut curăţenie cum trebuie... În sfîrşit, mă aşteaptă o nouă zi de sîcîieli plicticoase. Ce meserie!

— Toate meseriile sînt la fel, spuse Pierre, altfel n-ar fi meserii... Aş vrea să te văd cu o clasă de douăzeci de broscoi gălăgioşi, proşti, gîngăvindu-şi lecţiile... Pe urmă să stăm de vorbă...

— Ai totuşi o oarecare libertate... Pe cînd eu, aici, sînt prizonierul acestei maşini neînduplecate, cursurile Bursei, ultimele cursuri... care nu sînt, vai, niciodată cu adevărat ultimele!

Era curioasă această impresie pe care o avea Pierre, că încalcă o oprelişte stînd de vorbă acolo cu Castro. Toată viaţa păstrăm din copilărie acest gust de a face ceea ce nu-i voie. Nu venise însă la Paris pentru asta, ci pentru ceva care ţinea de resortul profesional al acestui bărbat oacheş şi spilcuit. Vorbi deci despre afacerile lui.

— Da, spuse Castro, iar ai pierdut nişte bani. Nu-mi urmezi sfaturile. Ce ţi-a venit să joci *à la baisse* [1] asupra valorilor franceze? Poţi să mă crezi, nu-ţi fac morală, dar aşa stau lucrurile...

— Am pierdut de ajuns jucînd *à la hausse*.

— Fireşte, fireşte... vrei să ştii părerea mea, domnule Mercadier?

— Mă rog.

— Ascultă, n-ar trebui să ţi-o spun, e împotriva propriilor mele interese... Nu mai juca la Bursă. Îţi spun sincer, nu mai juca la Bursă. Pierzi tot ce ai. Te-am văzut măcinîndu-ţi avutul, făcînd praf economiile pentru ziua de mîine. Nu mai juca

[1] A juca *à la baisse* sau *à la hausse* în limbajul jucătorilor de bursă înseamnă a specula asupra eventualei scăderi sau urcări a cursului acţiunilor.

la Bursă. Ţi-o spun cinstit, ai apucat pe-un povîrniş periculos. Ţi-a mai rămas încă ceva avere şi leafa. Gîndeşte-te la soţia şi la copiii dumitale... Nu mai juca la Bursă !

Mercadier izbucni în rîs. Un rîs lung, falş, sacadat. Răspunse cu o amarnică stăpînire de sine.

— Dragă domnule Castro, dă-i înainte cu morala... Franţa, nevastă-mea, copiii mei, leafa... Toate astea sînt foarte bine chibzuite şi te rog să nu uiţi că ştiu ce sfaturi minunate mi-ai dat cîteodată... Ba da, ba da : căci se întîmplă să şi cîştig uneori la Bursă... Dar nici nu puteai găsi un lot de valori morale mai demonetizate în ochii mei pentru a mi le aminti... Meseria pe care o fac am acceptat-o în realitate odinioară ca un paravan al averii mele... Crezi că m-aş împăca cu ea, dacă aş fi nevoit să trăiesc din leafa ce mi-o aduce ? Ar mai trebui să vorbesc de familie : un bărbat la douăzeci şi cinci, treizeci de ani, dacă vrea sincer să-şi întemeieze un cămin, nu angajează oare pe bărbatul care va fi peste cincisprezece ani, după ce va fi cunoscut una după alta concepţiile morale de proastă calitate cu care a fost hrănit de copil ? Nu e totul să ai principii : mai trebuie să le suporţi şi consecinţele... Îmi dau seama de altminteri cît de molipsitoare sînt ideile acestea curente cînd te aud că pomeneşti în faţa mea de Franţa... Nu, dragul meu, nu mai sînt un copil.

— Şi de ce n-aş pomeni de Franţa ?

— Pentru că eşti american, brazilian, mai ştiu eu ? Aşa că, dă-mi voie să ţi-o spun, în felul dumitale de a apăra Franţa împotriva francezilor e ceva care stîrneşte zîmbetul. Sper că nu te supăr ?

— De loc. Socot acest lucru tot atît de ciudat cum îl vezi dumneata. Dar nu e vina mea că francezii sînt astfel, căci, din nenorocire, nu eşti singurul care judecă aşa. Vezi destui francezi gata să-şi ponegrească ţara, să se îndoiască de ea, ba uneori să şi joace împotriva ei. Pe noi, străinii, una ca asta ne miră şi, ţi-o spun drept, ne mîhneşte adînc...

— Zău ? Dar ce vă pasă de toate acestea ?

— O, nu ne pasă — nu-i aşa ? nici atîtica, după părerea dumitale. Asta nu ne priveşte, nu-i treaba noastră ; cel puţin aşa gîndesc francezii pentru care Franţa nu înseamnă mare lucru... Dar noi... dar noi, care în ţara noastră, foarte îndepăr-

tată, visam la Franța, poate că spre a ne-o făuri după chipul nostru, poate că nu tocmai așa cum arată într-adevăr, închipuiește-ți că în ochii noștri Franța însemna ceva... ceva foarte înalt, foarte pur... un parfum...

Castro duse degetele mîinii strînse ca un buchet la nas, de parcă ar fi mirosit o floare. Și urmă :

— Te miră asta ? În toată lumea sînt oameni ca mine. Pentru care visurile tinereții lor sînt îndreptate spre țara dumitale, domnule Mercadier... tot ce e generos în ei... poate că un sentiment vag, dar generos. Libertatea, dreptatea, cuvintele aceste or fi ele uzate, dar drapelele cele mai prețioase sînt tocmai cele zdrențuite, nu ? Ți-o spun, bagă de seamă, deși știu că, după straniile dumitale vorbe rostite adineauri, asta ți se va părea ca și cum ai găsi un fir de păr în supă ! Ah ! Am vrut numai să-ți spun că străinii au dreptul să folosească cuvîntul *Franța*, care le aparține tot atîta ca și unor francezi...

— O, cît despre cuvîntul acesta, spuse Pierre, ți-l las bucuros. În patruzeci de ani am văzut de ajuns cum se abuzează de acest termen ca să-mi piară pofta de a face monopol din el. La început a fost Imperiul, și ai noștri se băteau în Mexic sau în Italia sub cuvînt că războiul era neapărat necesar pentru fericirea francezilor. Te întreb ce-a rămas din toate acestea, afară de înfrîngerea de la 1870 ? Și chiar atunci, nu ni se spunea că ar trebui să lăsăm totul deoparte pentru ca Franța să poată păstra Alsacia și Lorena ? Pînă la urmă le-am pierdut, și ne merge oare mult mai rău fără ele ? Crezi oare că un francez ar respira mai bine dacă pata trandafirie [1] de pe hărți s-ar întinde iar asupra departamentelor anexate de Germania ? Uite, cînd îi văd pe unii fălindu-se cu cuceririle noastre coloniale, îmi vine să vărs. Oameni uciși, malaria, iată ce sînt coloniile lor. Nu-mi pot pierde capul pentru Franța... E țara mea, și atît. N-am ales-o eu, cum nu mi-am ales nici culoarea ochilor. Nu cumva vor unii să facă o religie a ochilor albaștri și a celor negri ?

— S-ar putea să ajungem și acolo. Dar dumneata nu simți că Franța nu e o patrie la fel ca celelalte ? E curios că eu îmi dau seama de asta, și nu dumneata...

— Da, e curios... Ești un liric, se vede cît colo.

[1] Pe hărți, teritoriul Franței e înfățișat în roz.

— Nu cred. Totuşi, de-ai şti ce turbare m-apucă de cîte ori simt că cutare sau cutare lucru pe care-l fac francezii va vătăma intereselor Franţei în lume ! Cum e, de pildă, Afacerea...

Vorba asta îi venise auzind hărmălaia vînzătorilor de ziare care strigau pe bulevard : „Adevărul asupra Afacerii ! Dovada trădării !" Mercadier ridică din umeri.

— Ei bine, nu mă las păcălit. Întotdeauna există afaceri. Şi de unde pînă unde asta poate căşuna vreun rău Franţei ?

— De unde pînă unde ? Dar, vezi bine, atîtea lucruri neclare... această somnolenţă în faţa nedreptăţii... guverne care tolerează anumite lucruri... Parlamentul care nu suflă o vorbă... Statul-major complice... În sfîrşit, e în toate acestea ceva care acoperă Franţa de ocară, îi terfeleşte numele... Dumneata n-o simţi ? Pretutindeni oamenii vor pierde încrederea în ţara lui Voltaire, în ţara lui... Dumneata n-o simţi ? Ar trebui ca lumea să afle adevărul, ar trebui risipite aceste întunecimi...

— Ce romantism ! Dar ce strigă ăia ? Dovada trădării... Iată ce-ţi trebuie ! Oricare din gazetele acestea poate să gonească întunecimile de care pomeneai... Ei ! Al cu ziare !

Chemă, cu glas ironic, un vînzător de ziare, care se opri gîfîind, se strecură printre mese şi-i vîndu foaia antidreyfusardă pe deasupra paharelor tulburi. Se vedea în prima pagină portretul trădătorului, nişte articole cu titluri de-o şchioapă şi, drept în mijloc, un facsimil. Era celebrul borderou, cu scrisul său negru, îngroşat, pe care Mercadier îl văzuse deja reprodus mai an în *Le Matin*. Un bileţel care anunţa piesele alăturate, o notă asupra frînei hidraulice, o notă privind Madagascarul, alta despre un manual de tir etc... Era bileţelul pe care Bertillon îl identificase în 1894 ca fiind scris de mîna lui Dreyfus, şi în urma căruia fusese trimis în Insula Dracului. Gazeta nu aducea nimic altceva. Unii pretindeau că nu Dreyfus scrisese borderoul acesta. Mai descurcă-te dacă poţi ! Pierre întinse ziarul lui Castro :

— Poftim, dragul meu, iată ce-ţi trebuie... În ce mă priveşte, plăcerea asta m-a costat doi gologani, şi nu ştiu pe cine am îmbogăţit astfel, cine îl-o fi punînd să alerge pe amărîtul ăsta ca să uşureze de mărunţiş punga fraierilor... N-am nici un interes pentru acest subiect, deşi ieri din pricina asta unii au spart geamurile colegului meu Meyer, care este un excelent pianist...

Castro nu părea să arate aceeași nepăsare față de noutățile gazetei. Abia își aruncase privirea pe ea, și începu s-o cerceteze cu un fel de lăcomie. Bombănea ceva în portugheză și-și mușca mustața. Își împinse scaunul îndărăt, ca să expună mai bine foaia în bătaia luminii, o depărtă, o aduse iar sub ochi, plescăi din limbă.

— Ei, ia te uită, zise Mercadier, nu credeam c-o să te intereseze așa de mult chestia asta !

Castro înălță capul și-și privi interlocutorul. Era vizibil tulburat, cu gura căscată, și părea să se trezească dintr-un vis.

— E uimitor ! murmură ca pentru el însuși.

Își aminti deodată că nu era singur și se scuză :

— Ceea ce mi se întîmplă e nemaipomenit !

— Dar ce anume ? întrebă Mercadier.

— Scrisul acesta... Vezi ? A, uitasem că dumitale asta nu-ți spune nimic... dumneata nu cunoști... scrisul acesta... Dragă Mercadier, e un scris care-mi este atît de familiar încît nu mă pot, nu ! nu mă pot înșela... Îl cunosc de multă vreme... Cunosc omul... Să fie oare cu putință ? Atunci, el ar fi cel care... Asta înseamnă... Asta înseamnă negreșit că celălalt...

— Explică-te, dacă nu sînt indiscret.

— Va trebui să mai compar scrisul. Nimic mai ușor, am cincizeci, am o sută de scrisori de-ale lui... Iartă-mă, trebuie să-ți par nebun, dar pune-te în locul meu : îmi întinzi gazeta cu reproducerea borderoului, scrisul trădătorului Dreyfus. Și deodată recunosc scrisul. Recunosc scrisul. E al unui client al meu, unul cu care am avut legături ani de zile... mi-e și acum dator bani... E ceva foarte tulburător. Dar cu cît mă uit mai mult, cu atît sînt mai convins. Crede-mă, dragă prietene, cunosc scrisul acesta, îl cunosc așa de bine încît atunci cînd mi se aducea dimineața un vraf prea mare de scrisori, înainte de a le deschide, puneam deoparte plicul cu acest scris, știind dinainte că era o scrisoare a maiorului...

— A maiorului ? Care maior ?

— Maiorul Walsin-Esterhazy.

— Ei, și ?

— Dar e limpede ! Asta înseamnă că Dreyfus nu e vinovat. Nu înțelegi ? Esterhazy e cel care a ticluit totul... trebuie anunțată justiția... Esterhazy !

Pierre îl privi uimit pe agentul de bursă. Ce zbucium îl cuprinsese deodată, şi de care nu l-ai fi crezut în stare ! Oamenii sînt cu totul altfel de cum ţi-i închipui. Ce-i păsa lui, la urma urmei, că vinovatul se chema Dreyfus sau Esterhazy ? Numele maiorului îi aminti ceva lui Mercadier. Ceva fără nici o legătură cu ceea ce-l frămînta pe celălalt.

— Dar e de cea mai mare importanţă ! izbucni iar Castro. Trebuie spart buboiul ! Trebuie salvată ţara...

— A, va să zică tot la Franţa ţi-e gîndul ? E uimitor, dragul meu, e uimitor patriotismul dumitale ! Dar trebuie să-ţi spun, să fiu eu în locul dumitale, mi-aş vedea liniştit de treabă. Cu toată nebunia ce s-a stîrnit în jurul Afacerii, ai să-ţi căşunezi o grămadă de necazuri dacă te vîri în vîltoare din pricina acestor scrisori. Experţii s-au pronunţat. Nu se vor dezice. Şi apoi, ai spus-o singur, la mijloc e statul-major, guvernul...

— Dar e limpede ! Adevărul sare-n ochi. Voi preda scrisorile. Se vor compara cu borderoul.

— Da. Ei bine, sau te înşeli, şi atunci mai bine îţi vezi de treabă. Sau ai dreptate, şi atunci ţiele se încurcă şi cei interesaţi nu vor sta mult pe gînduri să te lovească... În locul dumitale, nu m-aş băga. Luîndu-ne cu vorba, am cam uitat de afacerile mele...

— Iartă-mă, spuse Castro, aruncînd pe masă cîţiva gologani, cu aerul acela al consumatorului care caută din ochi chelnerul spre a-i plăti, iartă-mă, dar istoria asta m-a dat peste cap, şi ard de nerăbdare să compar... Vrei să treci mîine pe la biroul meu ?

Îi strînse mîna lui Mercadier şi se depărtă, cu gambeta dată pe ceafă şi gazeta în mînă, absorbit în cercetarea scrisului. Pierre îl strigă din urmă : îşi uitase servieta.

Curios om !

Treceau fete frumoase pe bulevard. Pierre rînji batjocoritor. Ciudăţenie a lumii. Se simţea superior, şi puţin îi păsa de dreptate, de borderouri şi de Insula Dracului. Cînd te gîndeşti că se găsesc unii să spargă geamurile lui Meyer din pricina asta. Şi acest Castro care-mi dă mie lecţii. Dacă ai sta să-i asculţi pe oameni !

O brună, grozav de picantă, se aşezase la masa de alături : comanda bere pe-un ton foarte încurajator pentru Mercadier...

LIX

PAULETTE NU PUTEA să se consoleze că nu mai avea camera ei de la Alençon. E drept că-şi adusese aici lucrurile, draperiile, dar vraja era ruptă : o fi fost de vină forma odăii, hîrtia de tapisat pereţii care nu mai putuse fi găsită aidoma celeilalte, şi mai ales lipsa alcovului, cu patul ce-i dădea aerul de budoar... Ar fi trebuit să sacrifice totul, să refacă totul în aşa fel ca nici o amintire de la Alençon să nu mai rămînă aici, să nu mai tulbure inima doamnei Mercadier, dîndu-i impresia de neînlăturat că se află într-o odaie răvăşită. Dar pentru aşa ceva era nevoie de bani, de imaginaţie, de curaj. Imaginaţie n-avusese niciodată Paulette ; camera ei din Alençon nu era decît o copie după cea a Denisei, de la Paris. În ce priveşte banii, Pierre devenea pur şi simplu de nesuferit. Pentru întîia oară zbierase în legătură cu nişte rochii pe care şi le comandase la Paris, între două trenuri, cînd se întorcea de la Sainteville. Cît despre curaj...

Un fel de lîncezeală o cuprinsese pe Paulette... Ca un văl căzut. Nu avea nici o dorinţă, nici o grijă mai deosebită. Dar n-o trăgea inima la nimic. Punea această stare pe seama morţii mamei sale, a mîhnirii sale de fiică îndoliată. Ca şi frica nelămurită, plutind în fundul sufletului moleşit, frica de necunoscut, de moarte, de sfîrşitul tuturor lucrurilor, o frică animală care o trezea noaptea şi o făcuse uneori să regrete că dormea singură într-o cameră. Nu-l iubea pe Pierre, dar, la urma urmei, îi era soţ şi tatăl copiilor ei. Ar fi putut s-o liniştească prin prezenţa lui, dacă n-ar fi fost un atît de crîncen egoist.

În fond, nimic nu-i mergea chiar anapoda, nimic nu explica acest sentiment al catastrofei pe care-l purta în ea. Legăturile ei cu Pierre nu fuseseră niciodată prea diferite de cele de acum. Lucrurile mergeau aşa de aproape cincisprezece ani. Nu exista nici un motiv ca asta să se termine, şi Paulette nu era dintre femeile acelea care au o romanţioasă nevoie de peripeţii. Tot ce dorea era ca nimic să nu se schimbe. Căsnicia ei să nu ajungă un subiect de conversaţie pentru unii. Să nu înceapă lumea să vorbească nici de mijloacele lor băneşti, nici de raporturile lor. Puţin îi păsa de ceea ce ar putea face Mercadier, numai lumea să nu afle nimic. Să nu decadă ; era singura ei idee fixă încă

de pe vremea anilor de pension. Se măritase ca să nu decadă ; socotea că e mai rău să rămîi fată bătrînă decît să nu ai un nume respectat. Să nu decadă. Toaletele sînt mijlocul de a dovedi că n-ai decăzut. Pînă acum, această viaţă fără pasiune fusese, la urma urmei, foarte suportabilă, fiindcă o trăise fără primejdia decăderii.

Totuşi, o dată cu dispariţia doamnei d'Ambérieux, se întîmplase ceva, o ruptură. Şi conştiinţa trecutului iremediabil trecut încolţise pentru întîia oară în inima acestei încîntătoare femeiuşti provinciale, cu minte de struţ. Paulette începea să cunoască neliniştea. Să fi fost vîrsta ? Se privea îndelung în oglindă. Nu. Un păr alb zărit dezlănţuia o criză de lacrimi. Dumnezeule, avea să-şi strice frumuseţe de ochi ! Şi-i tampona cu nişte picături anume comandate la o farmacie englezească. Pierre îmbătrînise mai rău ca dînsa. Gîndul acesta îi aducea o dulce alinare.

Căci, mai presus de orice, Pierre era cel care stîrnea noile ei griji. Fără vreo pricină temeinică, fără vreun motiv anume. Nu-i aşa, moartea doamnei d'Ambérieux o lăsase pe fiică-sa neajutorată, la cheremul acestui bărbat. Acum, totul depindea de dînsul. Pentru ea, Pierre reprezenta traiul asigurat şi în acelaşi timp primejdia. Reprezenta poziţia socială a Paulettei. Ocrotirea ei. Punctul ei slab. Visa uneori că Pierre se dedase în stradă la tot felul de acte necuviincioase, plimbîndu-se fără pantaloni bunăoară, sau şi mai rău. Izbucnea atunci un tărăboi groaznic, şi ea, Paulette, se vedea tîrîtă la judecată. Degeaba zicea că asta n-o priveşte, că nu-l cunoştea pe acest om, toţi îi rîdeau în nas, o foarte respectabilă doamnă bătrînă îşi flutura umbrela neagră, ţipînd : „I-am văzut împreună în grădină !" Se trezea scăldată în sudori.

Straniu bărbat Marcadier ! Cartea asta la care scria de ani de zile, pe care n-o mai isprăvea şi n-o dădea la tipar. Se încuia în camera lui ca să lucreze. Sau să doarmă. Mai ştii ? Era oare normal să nu vorbească niciodată cu Paulette despre lucrarea lui ? Nu ţinea la asta, dar oricum ! Nu-şi iubea copiii. Dacă-i iubea, s-ar fi ocupat de ei într-un fel sau altul. Un profesor mai cu seamă. Un om despre care poţi crede că se interesează de educaţia copiilor. Da, ai altora, dar nu ai săi. La ce s-or fi gîndind toată ziua ?

Asta era o nouă preocupare pentru Paulette. Înainte nu se întreba niciodată ce se petrece sub fruntea lui Pierre. Puţin îi

păsa. Acum însă, de cînd maică-sa murise... Își zicea că, la urma urmei, dacă i s-ar pune și ei aceeași întrebare — la ce se gîndește toată ziua ? — nici ea n-ar ști ce să răspundă. Într-adevăr : la ce se gîndea toată ziua ? Această neputință de-a da un răspuns o consola nițel. În fond, Pierre nu era misterios. Era ca oricare altul. Nu se gîndea la nimic. Viața lui era ca toate celelalte vieți. Un pustiu pe care ni-l umplem la întîmplare cu obligațiile pe care ni le-am creat. Era profesor, mergea la cafenea, împărtășea mania muzicii cu evreul acela... Așa cum dînsa le-avea pe-ale ei : recepțiile, ziua de primire, casa, copiii, slugile, grija ca rufăria să fie curată, ce va da la masă deseară... Toate au fost așa de cînd lumea, și așa vor rămîne. Și așa vor rămîne.

La ce s-o fi gîndind ea toată ziua ? Ai oare timp să te gîndești, cînd trebuie să porți grija unei case ? Nu era, pentru a spune astfel, niciodată singură, și nu poți gîndi de față cu lumea. Slugile, furnizorii, copiii, musafirii. Greșește cine crede că un soț ocupă un loc mare în viața unei femei. La prînz, ce-i drept, e acolo. Își citește ziarul. Ajungi să nu te mai jenezi de loc. Slugile au o altă importanță. În fond, într-o căsnicie, mai presus de orice sînt slugile... Cu cine vorbea într-adevăr Paulette ? Bucătăreasa care amesteca prețul cărnii cu trăncănelile din cartier ; camerista plină de întîmplări petrecute la țară de unde venea ; chiar și grădinarul, care vede de treburile grele în casă și spală scara. De două ori pe săptămînă, linjereasa, care face și nițică croitorie, vine dimineața și rămîne pînă la cinci după-amiază. Are de lucru în cîteva familii, între care creează o legătură cu bîrfeli și de istorioare, chiar și o complicitate. Linjereasa e una din marile legături ale societății în acest orășel în care plouă aproape șase luni pe an fără întrerupere. Ascultînd spusele linjeresei, poți să-ți faci o idee de ceea ce gîndesc oamenii despre Pierre. În această oglindă oblică găsești un reflex din tine însuți, un fel de control obiectiv al propriei tale vieți. Paulette așteaptă întotdeauna cu un amestec de patimă și de groază ziua linjeresei.

Căci, ce gîndesc oamenii despre Pierre ? Îl judecă așa cum e ? Își dau seama că Pierre ar fi vrut să scrie, și că nu poate ? Pentru că, la drept vorbind, asta se întîmplă cu Pierre. E un ratat. Fiindcă are bani, lumea nu vede acest lucru. Acum cîțiva ani, cînd avusese unele mici succese științifice, începuse

să creadă că-i cine știe ce de capul său. Nu vorbea despre asta. Dar se vedea bine ce clocește. Pe urmă se apucase de cartea asta groasă. La început nu era vorba de-o lucrare așa de întinsă. Apoi, încetul cu încetul, i se adăugaseră pagini după pagini, ceea ce impunea autorului cercetări amănunțite. În sfîrșit, adevărul era că Mercadier se temea, de bună seamă, că nu va putea duce pînă la capăt opera începută, că va fi mai prejos de el însuși. Și îl chinuia frica să nu decadă. Pesemne că ar fi trebuit să recunoască fățiș că tot ce făcuse pînă atunci nu avea nici o valoare, și să-și caute alt subiect. Dar se temea s-o recunoască, și tot lungind lucrarea, amîna clipa în care lumea îl va judeca după ceea ce făcuse, și făcuse prost, și ceea ce era tot ce fusese în stare să facă. Paulette își repeta toate acestea cu o mică satisfacție crudă și liniștită. N-ar fi putut să îndure gîndul că Mercadier era un om superior. Cu toate că asta ar fi ridicat-o în ochii lumii. Mai întîi că nu era un om superior. Așa că e mai bine să se bucure de înfrîngerea lui. În fundul sufletului, doamna Mercadier împărtășea sentimentele pe care maică-sa, o femeie cu scaun la cap, le avusese întotdeauna față de ginerele ei : idealul masculin al Pauletei nu se conturase încă limpede după trei nașteri și cincisprezece ani de căsnicie, dar oricum, taică-său prefectul era altceva, ca rang social, decît Pierre Mercadier. Cînd citea romane, Paulette împrumuta eroilor trăsăturile amanților Denisei, bunăoară, și nu pe ale soțului ei. Nu pentru că ar fi rîvnit la o altfel de viață. Pentru dînsa, viața era viața ei. Cît despre visuri, avea lumea Denisei, în care se afunda din cînd în cînd la Paris, și asta îi ajungea... O lume de valsuri, de recepții, cursele de cai, vînătoarea, ofițerii, diplomații... Nu avea altă nevoie decît de a simți că nu e cu totul izgonită din această societate. O știau toți bogată, puțintel provincială, ceea ce nimeni nu vede cu ochi răi. Dar mai era Pierre...

Ce importanță absurdă începuse să capete în mintea ei ! Uneori Paulette își dădea seama de asta și nu-i venea să creadă. Era un sentiment nou. Odinioară, gîndurile ei nu se învîrteau așa în jurul lui Pierre. Nu cumva începea să-l iubească ? Nu, în privința asta era liniștită. Dar presimțea o primejdie dinspre partea lui. O amenințare nedeslușită. Un fel de vijelie gata să izbucnească. Ce anume, nimeni n-ar fi putut spune. Tocmai asta o chinuia.

E drept că la Sainteville se petrecuse istoria aceea cu doamna Pailleron. Era Paulette geloasă ? Nu. De altminteri, nu avea de ce să-şi facă griji în privinţa asta. Firește, doamna d'Ambérieux, de pe-atunci bolnavă, şi neînţelegînd bine ce anume o tulbura, scornise o întreagă poveste, ca în febră. Era cum nici că se poate mai limpede. Moartea dă însă după aceea celor spuse de dispăruţii noştri o forţă profetică, un adevăr de temut, şi Paulette se întreba uneori dacă maică-sa putuse să se înşele pînă într-atît. Cînd te roade îndoiala, trebuie să fii cu băgare de seamă. Hărţuită între sentimente care se băteau cap în cap, găsind argumente şi pentru, şi împotriva acelorași fapte, chinuită de amintirea camerei mortuare, amestecînd doliul, frica de moarte, grijile conjugale, teama de ce are să spună lumea, doamna Mercadier încercase să afle ceva din gura soţului ei. Ce puţin interes arătase însă Pierre pentru tot ce privea şederea lor la Sainteville, pentru femeia aceea... Abia dacă o ascultase cînd dînsa adusese vorba de cele întîmplate acolo după plecarea lui. Cu acel simţ inspirat al femeilor de a ghici slăbiciunea, dăduse de înţeles, pe ocolite, dar în aşa fel încît el să priceapă, că Blanche se culca probabil cu tînărul ţăran care-o salvase pe Suzanne... Asta îi venise în minte, în chip firesc, fără a sta pe gînduri : şi acum, cînd îşi amintea, era convinsă că nu minţise. Ba i se părea chiar ceva neîndoielnic, un lucru pe care ea trebuie să-l fi observat fără să şi-l mărturisească, ceva atît de... De altminteri, Pierre nu luă în seamă aluzia ei : se aplecase iar pe foile cărţii la care lucra, şi se părea că era tot ce-l interesa deocamdată.

Şi acest Meyer, a cărui prezenţă în casa lor dădea loc la atîtea vorbe. În fiecare seară pianul. Măcar de-ar fi cîntat ceva plăcut, ceva care să poată fi fredonat. Îţi spărgea urechile.

LX

— NU, DOMNILOR, NU înţeleg ce vreţi.

Pierre Mercadier ridică la interlocutorii săi nişte ochi politicoşi, fără expresie. Era acolo Robinel, asemeni unui fruct strivit, mai aprins la faţă ca niciodată pe picioarele lui scurte,

spătos, cu cravata strîmbă, gulerul sărit din loc, şi alături de el, un alt profesor al liceului, Joffret, în mantaua lui largă, cu ochii fără gene, slab şi lung de nu se mai isprăvea. În spatele lor, sfios, şi stînjenit de-a fi pricina dezbaterii, Meyer.

Vorbeau de o jumătate de oră. Pe masă era o lampă mare cu petrol care fumega din cînd în cînd, şi căreia Mercadier îi îndrepta atunci fitilul. În jurul lor salonul rămînea cufundat în întuneric, cu pianul adormit spre care Meyer îşi arunca privirile pe furiş. Umbrele acestor domni se înălţau pînă-n tavan.

— Haide, Mercadier, spuse Robinel, şi plastronul cămăşii părea să plesnească pe el, ce naiba, auzişi doar că sîntem deja patru de acord...

— Ei, bine, dacă sînteţi patru, e foarte frumos, n-aveţi nevoie de mine !

Domnul Joffret făcu un pas înainte, venind în bătaia luminii, şi ridică un arătător meditativ :

— Lasă-mă pe mine, dragă Robinet, dumneata eşti întotdeauna ca un cazan care face explozie... Omul trebuie convins, trebuie să ştii să convingi ! Mercadier, iubite prietene, nu pot să cred că ai fi un antisemit...

— Eu ? ei, asta-i bună... Ia auzi, Meyer : dînşii zic că-s antisemit ! Dar răspunde-le dumneata... Explică-le dumneata. În oraşul acesta cine ţi-e prieten ? Cine te primeşte în casa lui ? Careva din domnii aceştia ? Nu. Ci eu, aici, în această casă, în fiecare zi... Atunci ! Spus-am vreo minciună ? Vedeţi dar, domnilor, Meyer o recunoaşte. Voi admite că sînt antisemit cînd îmi veţi fi dovedit ceea ce-aţi făcut pentru izraeliţi în viaţa de toate zilele... nu înainte ! Eu, antisemit ! Asta-i culmea !

— Domnule Joffret, diplomaţia dumitale nu prea dă rezultate bune, spuse Robinel, aşa că tot eu voi lămuri lucrurile...

— Nu vă mai certaţi ! Cred că v-am înţeles... v-am înţeles ! *(Un scurt hohot de rîs al lui Mercadier.)* Voi repeta deci pe scurt spusele voastre : în opt zile au fost sparte de trei ori geamurile lui Meyer. A fost insultat pe stradă, la liceu, a fost ameninţat cu moartea şi... De către cine anume, rămîne de văzut, dar, în sfîrşit, să zicem că-i aşa. După aceea, ca să puneţi capăt acestor chinuri, aţi hotărît, îndemnaţi de inima voastră simţitoare, voi patru, fără a-l mai socoti pe Meyer, aţi hotărît să faceţi din asta un caz profesional, să semnaţi o declaraţie, s-o

supuneți directorului, s-o trimiteți la minister, s-o publicați în ziare... Așa e ?

— Da, dar...

— Ce anume veți spune în această declarație nu-mi este prea limpede, în sfîrșit, nu aici e ceea ce m-ar supăra. Dar principiul... Principiul ! Dacă începem acest soi de declarații, creăm un precedent periculos... va trebui să le repetăm la tot pasul... În vremea din urmă se face un abuz nemaipomenit cu semnături, cu prestigiul individual... La urma urmei, un pic de modestie nu strică... Nu sîntem decît niște profesori de liceu. Ce greutate au numele noastre ? Nici una. Fiecare din noi, separat, bizuindu-se pe neînsemnatele sale funcțiuni, mai poate avea oarecare autoritate... știu eu, doar în ochii comisarului de poliție al cartierului său ! Dar ce vrea să zică acest cartel, acest sindicat pe care vreți să-l înjghebați ? Eu, unul, văd primejdia acestor coaliții care-și trag autoritatea lor îndoielnică nu din valoarea individului, ci doar din legea numărului... Sîntem niște slujbași ai statului...

Vorba îl făcu pe Robinel să sară în sus :

— Asta e ! Slujbași ai statului ! Iată motivul adevărat al atitudinii dumitale, Mercadier ! Teama ! Să nu-ți pierzi slujba ! Să nu-ți primejduiești cariera !

Era într-adevăr nedrept : Pierre înălță ochii la tavan, apoi îi lasă asupra colegului său stacojiu cu acea expresie a cugetului împăcat pe care o avea de obicei :

— Dacă aș vrea, Robinel, cu o vorbă te-aș face să-ți fie rușine de ceea ce ai spus... Tocmai în clipa aceasta, tocmai astăzi... Dar disprețuiesc argumentele acestea cu care mi-ar fi prea ușor să-ți răspund... Ar trebui să-ți fie rușine atribuindu-mi niște sentimente josnice...

Aici, Meyer, foarte mișcat, se vîrî între dînșii.

— Nu, nu, Mercadier, nimeni nu se gîndește la așa ceva, eu care te cunosc bine... Inima bună a lui Robinel îl împinge întotdeauna la vorbe nesocotite... L-a luat gura pe dinainte...

Robinel mormăi ceva, iar Joffret își mișcă sprîncenele absente. Mercadier arătă cu un gest al mîinii că era deasupra injuriilor, și continuă :

— Dragă Meyer... domnilor... nu vedeți oare că încercarea voastră tinde să facă dintr-un caz particular... nespus de regretabil... o problemă de stat... un exemplu... o campanie împotriva antisemitismului... și că e o acțiune de-o stîngăcie înfioră-

toare, chiar primejdioasă ? pentru Meyer în orice caz : de îndată ce faceţi din el un drapel, duşmanii lui se vor înverşuna şi atunci vom avea un caz Meyer... În general, dăm viaţă antisemitismului atacîndu-l, recunoscîndu-l... E mai bine să-l ignorăm, să nu cărăm apă la moara lui... Ah, dragii mei, vă găsesc foarte imprudenţi !

Meyer plimbă o privire neliniştită de la Mercadier la cei doi colegi ai săi. Joffret, tulburat, clătina din cap. Robinel murmură ceva de neînţeles. Meyer îşi duse mîna la piept : inima îi bătea să se spargă. Înţelepciunea însăşi vorbea prin gura lui Mercadier : ce neghiobie erau cît pe ce să comită !

Pierre îşi expuse mai departe gîndul :

— Recunosc, pentru nişte oameni ca noi, a căror funcţie e limitată, deosebită de a altora, e o ispită să se arunce deodată în politică, în luptele ei pătimaşe... şi că anumite motive sentimentale, umanitare, ne împing la asta... Dar ar fi o dovadă de uşurinţă dacă ne-am lăsa tîrîţi pe această cale : însăşi profesiunea noastră ne obligă la mai multă cumpătare, la o atitudine critică... Lumea politică e cum nu se poate mai complexă : nu acolo e locul nostru. Şi daţi-mi voie să vă vorbesc aici ca istoric, da, domnilor, ca istoric ! Nu ne arată oare istoria cît de supuse greşelii sînt manifestările contemporane ? Nu ne învaţă ea oare să fim prudenţi ? Ca istoric, mă simt dator să ţin seamă în actele mele de o rigoare ştiinţifică pe care astăzi prea multe lucruri, bunăoară prietenia mea personală pentru Meyer, ar vrea s-o tulbure... Nu, v-o spun sincer, nu ! Avem o ierarhie profesională în faţa căreia trebuie să ne supunem... un ministru... un guvern... În sfîrşit, avem un guvern, da ori ba ? Unii ar vrea astăzi să ne atragă, lucrul e limpede, într-o acţiune care să exercite presiuni asupra guvernului în legătură cu ceea ce mulţi numesc în mod aşa de stupid *Afacerea*, îndemnîndu-ne să stîrnim, noi aici, alţii aiurea, incidente supărătoare, dar locale, strict locale ! fără legătură între ele... Adică, unii încurcă şi mai rău lucrurile în loc să le simplifice, cum s-ar cuveni... legînd în chip abuziv numele căpitanului Dreyfus, al fostului căpitan Dreyfus, de persoane pe care nimeni nu s-ar gîndi să le acuze de spionaj sau de trădare... ca bunul nostru prieten Meyer... Ni se înfăţişează ca avînd legătură între ele fapte separate, absolut separate, e aţîţată această nebunie colectivă pe care nimeni n-o regretă mai mult decît mine, decît noi, domnilor... ah, nu, de o mie de ori nu !

— Așa e, spuse Joffret.

— Vedeți, triumfă Pierre, vedeți, Joffret îmi dă dreptate! Să nu ne băgăm în politică! Să nu ne băgăm în politică! Mă aflam deunăzi la Paris: am văzut oameni pe care-i cunosc de mulți ani și pe care aceste rătăciri îi fac pur și simplu să-și iasă din minți! S-au apucat să citească în scrisul unora... încă puțin și vor ajunge să caute nevinovăția condamnatului în drojdia de cafea! Firește, niște manifestări regretabile, cum sînt acelea al căror teatru a fost orașul nostru, ne duc îndărăt în plin ev mediu, dar, vă rog, dragii mei colegi, să nu ne punem semnătura pe asemenea hîrtii! Să nu ne ținem de manifestări nevrednice de niște spirite moderne, hrănite cu scepticismul superior al științei... înzestrate cu o judecată critică, o judecată critică... Meyer știe bine că la o adică are aici, în casa asta, un refugiu: nu i-l voi închide aruncîndu-mi numele în vălmășagul luptei... Pentru ca mulțimea să dea năvală, urmărindu-l pînă aici pe bietul Meyer, nu, asta nu!

Argumentele lui Robinel erau destul de șubrezite după izbucnirile clocotitoare ale profesorului de științe naturale. Conversația luă o întorsătură confuză, vorbeau tuspatru deodată de nu se mai înțelegea nimic, și se despărțiră fără să fi ajuns la vreo concluzie. Rămas singur, după ce ușa se închisese, Pierre Mercadier răsuflă ușurat. Simțea un fel de ameteală tare la gîndul că păstrase în el o taină tot timpul cît ținuse această întrevedere, fără s-o trădeze prin vreun cuvînt, o taină care făcea din toată vorbăria asta ceva neînsemnat, ceva neînsemnat și vrednic de dispreț. Se întoarse la masa de lucru, reciti scrisoarea adresată lui Castro, o împături și-o vîrî în plic. Cleiul avea un gust amar, gustul destinului.

LXI

SCRISOAREA ACEASTA ajunse în mîinile domnului de Castro pe cînd domnul Mathieu Dreyfus ieșea de la dînsul.

Fratele căpitanului condamnat aflase de la niște prieteni comuni că agentul de bursă deținea unele scrisori care ar fi putut lămuri afacerea. Venise el însuși să compare scrisul. Castro

voise să-i încredinţeze scrisorile maiorului Esterhazy, dar domnul Mathieu Dreyfus le refuzase, sfătuindu-l să le predea domnului Scheurer-Kestner, care era personalitatea politică cea mai sigură pentru a aduce faptul nou la cunoştinţa guvernului.

Scrisoarea lui Pierre Mercadier îi cerea omului său de afaceri să vîndă de îndată şi cu cît va putea toate hîrtiile sale de valoare, toate acţiunile sale. „În regulă, îşi spuse Castro, aşa îmi trebuie ! L-am convins atît de bine să nu mai joace la Bursă încît de azi înainte îşi va ţine banii la ciorap ! Iar eu, în afacerea asta, mă aleg cu paguba..." Dădu din umeri şi-şi mută gîndul la altceva.

Privi încă o dată scrisul borderoului şi o scrisoare a lui Esterhazy. Asemănarea era izbitoare. De ce să mai zăbovească ? Îi scrise deci domnului Scheurer-Kestner.

*

Niciodată încă Pierre Mercadier nu trăise acest sentiment de forţă şi de plenitudine pe care-l avea în el. Toate întîmplările mărunte ale vieţii căpătau sens, şi contribuiau să-l ameţească pe profesorul de istorie. Îi veni chiar în minte să-şi zică aşa, profesorul de istorie, şi, repetîndu-şi vorba, simţi o mulţumire şi o veselie ciudată. Astfel totul era sfîrşit, totul avea să se desprindă, să se libereze, lumea avea să pornească în voia valurilor. Afară ningea, şi Pierre privea prin fereastră la vîrtejul fulgilor care aveau un aer de bogăţie şi de sărbătoare. Paulette intră şi-i spuse ceva în legătură cu gospodăria casei, dar el nu înţelesese la început despre ce era vorba. Ea repetă, şi Pierre îi urmări de astă dată spusele cu o politeţe batjocoritoare şi atentă, parcă aţîţat de-un rachiu tare.

Strada, oamenii întîlniţi, liceul. Iarăşi liceul... Ah, ce sentiment straniu îl încearcă văzîndu-se iar printre aceste umbre familiare, fantomele astea caraghioase de profesori şi de copii... Lecţia care continuă... Lumina pîlpîitoare a lămpilor cu gaz... Dirigintele se apropie de Pierre, pe cînd părăsea liceul. Nu-i chip să ştii ce anume te izbeşte mai mult în faţa lui de mort, galbenul sau verdele, cancerul sau frigul. Obrajii îi sînt scofîlciţi, ochii umflaţi.

— Cum te mai simţi, domnule Décrassement ? Parcă nu arăţi bine...

Dirigintele se posomorî, cuprins de teamă. Știa că avea moartea într-însul, dar i se întîmpla să uite. Pesemne că arăta rău de tot, de vreme ce Mercadier i-o spunea atît de fățiș...

— Crezi ? făcu el. Zăpada e de vină, frigul ăsta afurisit... Nu mă simt totuși mai rău ca de obicei...

— Nu te simți mai rău ? Și eu care credeam...

Ce-l apucase pe Pierre să se complacă într-o asemenea cruzime ? Un sentiment de tinerețe, de superioritate. Décrassement îl oprise cu o intenție precisă :

— Țineam să-ți spun, domnule Mercadier...

Privi în jurul său, se înfioră, își ridică umerii :

— Țineam să-ți spun... Bravo ! I-ai refuzat pe ăia...

Pierre nu-și mai amintea. Refuzase ? Ce anume ?

— Ai refuzat să semnezi pentru Meyer... bravo ! Da, Joffret mi-a spus... Mi-au cerut și mie să iscălesc. Mie !

Rînji :

— N-au decît să crape toți harhării ăștia scîrboși ! Să crape toți !

Mai roti o dată ochii în jur, cu o mutră speriată.

— Asta rămîne între noi, nu-i așa ? Numai între noi... Directorul e francmason... de-ar afla...

Mîna sa ciolănoasă o strivi pe a lui Mercadier cu toată căldura strîngerii, și cu frigul morții... Pierre îl privi cum se depărta, ducîndu-și cancerul sub ninsoare. Ciudat.

*

În noaptea aceea, Pierre Mercadier se visă în Africa. Un pămînt așa de fierbinte, și așa de pustiu încît și ghetele crăpau atingîndu-l. Pierre era îmbrăcat în alb pe ulițele arăbești unde se poticnea la tot pasul, împiedicîndu-se mai ales de negustorii de fructe, cu niște pepeni sîngerii, cu măgari aidoma celor pe care-i văzuse odinioară împreună cu Paulette la expoziția din '89. De altminteri, în rochia ei de mireasă, Paulette alerga după Pierre, și arăboaice cu vălul pe față rîdeau de jur împrejur. Piedicile sporeau la tot pasul. Pădurea devenea așa de deasă încît tăietorii nu mai pridideau să doboare copacii exotici, lianele noduroase. Pierre întinse mîna și dădu peste un chip omenesc sub frunziș, un chip de femeie pe care degetele o recunoscură. Nu era Paulette. Era... Dumnezeule ! — uitase numele

acestei femei. Îl uitase, îl uitase. O cunoștea, însă, o recunoștea. Ea îi surîse. Îi spuse, arătîndu-și dinții strălucitori : „Nu te iubesc !“ și cuvintele acestea îi aduseră în minte numele Blanchei ; voi s-o roage, dar cînd se apropie de dînsa, zări un flăcău, un țăran cu nasul turtit care-l îmbrînci furios, și Pierre căzu, căzu...

Se trezi în beznă, adînc umilit. Mai bîntuia încă prin visurile lui, tîrfa. Și țărănoiul acela... Nu, nu, nu. Nu se mai gîndea la dînsa, somnul îi jucase o festă. Plutea totuși în noaptea lui. Îl abătea de la gîndurile lui. Pierre încerca să și le lege iar de acel plan de viitor, pe care-l construia ca o casă strălucitoare. O, vaporul tremurînd pe ape în porturile albastre, gata de plecare... Îi este capul plin de soare. Vede palate albe și pămînturi libere. Azi aici, mîine...

Blanche... Ce-a spus Blanche în întuneric ? Sunetul propriului său glas l-a înfricoșat. Așadar el a rostit deodată *Blanche*, fără a-și da seama ? Nu se credea așa de slab. Să doarmă... să doarmă... să nu se mai gîndească... ce cuvinte sînt acestea care-i dansează în cap ? *„Non veder, non sentir m'è gran ventura ; Pero non mi destar, deh ! parla basso.“* Sînt niște versuri de Michelangelo, pe care le citise cu douăzeci de ani în urmă. „Să nu văd, să nu simt, e marea mea aventură...“ De unde i s-au întors cuvintele acestea italienești ? Mirajul Italiei îl atrage în noapte.

*

Dimineața citi în ziar că domnul Mathieu Dreyfus depusese o plîngere împotriva maiorului Esterhazy, învinuindu-l de fals și uzaj de fals. Asta îl duse cu gîndul la Castro. Banii. Au să-i ajungă cît au să-i ajungă. Banii. Libertatea.

— Nu-i spui la revedere Jeannei ? Pleacă la școală.

Paulette o împingea pe fetiță spre taică-său. Îmbrăcată într-un costum scoțian, cu fustă plisată, vestuță neagră și pălărioară cu pană, cu ghiozdanul subsuoară, avea aerul unei maimuțe savante. Era primul ei an de școală. Pierre gîndi că trebuie să spună ceva : „Și ai să fii cuminte, Jeannette...“ Puștoaica, prefăcută, se răsuci într-un picior : „Da, tăticule...“

Tăticul se porni pe rîs, un hohot care nu se mai isprăvea.

— Ce te-a apucat ? se miră Paulette. Nu eşti azi-dimineaţă în toate minţile...

Nici nu ştia ce bine nimerise.

*

Tărăboiul era grozav. Izbucnise pe neaşteptate, tocmai cînd domnii aceştia se aşezaseră la catedrele lor, cu un minut înainte de începerea lecţiei. Toată curtea vuia de strigăte. O grămadă de manifestanţi se strînsese la uşa clasei lui Meyer, iar alte cete se îmbulzeau în faţa claselor celor patru profesori ale căror semnături apăruseră chiar în dimineaţa aceea în gazeta locală de stînga sub protestul pe care Mercadier nu-l iscălise. Numele profesorilor erau scandate cu „huideo-huideo !" şi vorbe de ocară răcnite din toate puterile. Pedagogii, dirigintele, supraveghetorul veniseră în fugă. Nici nu se mai vedeau în mijlocul roatei de băieţi care ţopăiau înşiraţi unul în spatele celuilalt, şi deodată, de la primul etaj, începu să plouă cu dicţionare.

O idee drăcească : grămădiseră într-ascuns dicţionarele de greacă, de engleză, de germană, de latină pe balconul rotund ieşit în afară, şi o ceată de elevi din clasele superioare începu să le zvîrle în curte. Peste mormanul acesta de cărţi cu foile desfăcute, cei de jos şi le aruncau pe-ale lor. Zbieretele se înteţiseră. Şi, deodată, planul diabolic ieşi la iveală : focul ! Băieţii începură să ardă dicţionarele, un fum se înălţă în văzduh, scîntei ţîşniră. Iată şi directorul. Îl huiduiră : „Huo, huo, jos cu Lojile [1] ! Jos cu Lojile !" Aruncau cu tot ce le cădea în mînă spre clasa lui Meyer, strigînd : „Afară jidanul ! La canal, Meyer, la canal !"

Din clasa lui, Pierre Mercadier privea prin geamurile uşii la acest tărăboi organizat. „Cînd le ziceam, se gîndi, că fleacul lor de manifest e primejdios pentru Meyer !" Deodată, cineva bătu la uşa în dosul căreia se auzea o goană şi, din cînd în cînd, bufnituri. Înălţîndu-se în vîrful picioarelor, Mercadier zări un elev rezemat de canatul uşii. Să deschidă ? Deschise.

Un băiat de doisprezec ani, cu hainele ferfeniţă şi obrazul plin de sînge. Era micul Dreyfus. Îl bătuseră. Plîngea, ştergîndu-şi lacrimile, tamponîndu-şi nasul cu o batistă murdară. Scăpase din mîna unui grup prea absorbit de altceva ca să mai fugă după el.

[1] Lojile masonice.

Se trînti într-o bancă şi, cu capul pe pupitru, se puse pe-un plîns cu sughiţuri.

— Ce s-a întîmplat, băieţaş, întrebă Pierre, te-au lovit? Brutele!

O deznădejde fără margini îl împiedica pe copil să răspundă.

— Haide, haide! Acum eşti la adăpost...

Băiatul îşi ridică faţa posomorîtă şi nătîngă spre profesor, cu nişte ochi înspăimîntaţi, năuci. Simţea parcă o gheară în gît, nu găsea cuvintele. În cele din urmă, strigă: „Ce vină am eu? Ce vină am eu?"

Groaznic. Pierre ar fi dat oricît să nu audă asta. Un copil. Şi totul numai din pricina acestor imbecili cu manifestul lor! Afară, furtuna continua, încinseseră o horă în jurul rugului, pedagogii se băteau cu elevii. Se vor mai ţine oare cursurile? Suna clopoţelul: osteneală zadarnică.

Pierre îl cercetă din ochi pe băieţaş. Ce pocit era, şi-n ce hal fără de hal! Simţi că-l îneacă o greaţă. Se gîndi că fiu-său trebuie să fi fost printre cei care-l bătuseră pe Charlot. Pentru o ultimă zi de şcoală nu era de loc rău. În curte, se încăierau ca chiorii. Directorul îşi bătea gura de pomană în mijlocul strigătelor, a alergăturilor, a ţopăielilor. Mercadier deschise uşa. În spatele său, băieţaşul evreu scoase un ţipăt: „O, nu, domnule, nu deschideţi!" Îi era frică să nu fie descoperit. Pierre trase uşa după dînsul. Strecurîndu-se prin hărmălaia bătăliilor încinse, răzbi pînă la intrarea liceului. La urma urmei, iureşul acesta pusese capăt ultimei sale ore de curs. Atîta pagubă! Nici nu merita să-şi bată capul. Părăsea şcoala pentru totdeauna. Strigătele: „Moarte jidanilor! Moarte jidanilor!" se ţinură după dînsul. Înălţă din umeri.

Şi toate acestea pentru că domnul Castro crezuse că recunoaşte scrisul cuiva, iar familia condamnatului îl chemase în judecată pe Esterhazy... Atunci, în ţară, se iscă un val de mînie. Castro... Pierre primise scrisoarea lui: „Avem onoarea de a vă înştiinţa că fondurile sînt la dispoziţia dumneavoastră..."

Pe cînd trecea prin faţa odăii portarului, se auzi strigat. „Vă caută cineva, domnule Mercadier... O doamnă..." Nevasta portarului, buimăcită de zarva din curte, îi arăta o persoană pe care el n-o recunoscu în umbră. „Îmi daţi voie? spuse ea. Mă duc să văd dacă puşlamalele astea nu l-au lovit cumva pe bărbatu-meu..." Îi lăsă acolo singuri.

Femeia făcu atunci un pas înainte, şi el văzu că era Blanche. Îşi simţi inima sloi : Blanche, aşa cum i se arătase în vis, într-o rochie neagră cu un guleraş de astrahan şi o pălărie din funde albastre. „Pierre, murmură dînsa, Pierre..." Îi întindea o mînuţă înmănuşată şi-i surîdea cu un surîs trist. Pierre spuse : „Iată-te !" Ea îi strîngea degetele :

— Ştiu... ştiu... nu vorbi... trebuie să-ţi spun...

Mercadier îşi trase mîna :

— Vii să mă deranjezi aici, doamnă, la liceul meu...

— Taci, Pierre, să nu pierdem această clipă... Ascultă-mă... Nu mai pot... trebuia să viu... Nu mă puteam duce la tine acasă... soţia ta... scuză-mă, poate că vizita unei femei aici te compromite...

El rîse cu rîsul acela dispreţuitor pe care-l avusese pentru colegii săi care-şi închipuiau că el voia să-şi cruţe viitorul, situaţia...

— Vii cam tîrziu, Blanche, cam tîrziu...

Ţipetele din fundul curţii făceau o stranie orchestraţie acestei scene stranii. „Ce se întîmplă acolo ?" şopti Blanche şi, fără să aştepte răspunsul, urmă :

— Am luptat, am refuzat să cred în această obsesie... Nu voiam să fiu fericită... Nu doream altceva decît uitarea... Şi încă doream prea mult, Pierre !

Ce zicea ? Pierre înţelegea bine. Dar nu. O mai auzea încă zicînd *Nu te iubesc*, cuvintele de neiertat. Prea tîrziu. Devenise stăpîn pe viaţa lui sfărîmată. Era liber, liber. Nu ca să cadă în mrejele altei femei după ce scăpase de una. O privi pe cea din faţa lui cu răutate. Simţise acum că şi de ea se liberase. În ciuda visurilor. Liber, cu adevărat liber.

— Şi ţărănuşul dumitale, doamnă, acel... Boniface, ce mai învîrteşte ?

— Ce vrei să spui ? strigă Blanche.

— Se zice că te culci cu el...

Blanche înălţă capul şi se uită cu groază la bărbatul acesta după care venise. Înţelese dintr-o dată nebunia ei. „Mojicule !" scrîşni, privindu-l drept în faţă.

Pierre salută înclinînd uşor capul. Era bucuros că sfîşia ceea ce-l făcuse să sufere. În acelaşi timp oarecum încurcat.

— Nevastă-ta, şuieră ea, nu-i aşa că nevastă-ta ţi-a spus-o ?

Da. Citesc asta în ochii tăi. Ea ţi-a spus-o. Şi tu, tu ai crezut-o ? Alcătuiţi o frumoasă pereche. Nu vă daţi în lături de la nici o josnicie...

— Josnicie ? De ce ? Eşti liberă să te culci cu cine-ţi place...

Blanche îi strigă : „Scîrnăvie !" Îşi lăsă vălul peste obraz şi ieşi în ninsoarea de afară. O clipă, vru să alerge după dînsa... Apoi îşi spuse printre dinţi : „Ducă-se !" ; privi cum se depărtează pe pămîntul alb de decembrie, îşi ridică gulerul pardesiului, îşi vîrî mîinile în buzunar, şi murmurînd încă o dată : „Prea tîrziu !" porni încet spre gară.

Avea de aşteptat mai mult de o oră trenul pentru Paris. O petrecu în cafeneaua din faţa gării, bînd pe îndelete un grog american. O şi uitase pe Blanche.

Era liber.

*

Trebui să treacă oarecare vreme pînă ce dispariţia profesorului Mercadier să devină fapt recunoscut de toată lumea, pentru că Paulette, în vălurile ei de fiică îndoliată, turna minciuni peste minciuni şi dezminţiri cu duiumul cînd i se puneau întrebări, cînd directorul îşi exprima speranţa că nu era vorba decît de-o măruntă aventură, firește puţin scuzabilă, dar de scurtă durată, căci avea şi fără asta destule scandaluri la liceu...

Soţia părăsită se zbătu opt zile printre vizitatorii prefăcuţi, cunoştinţele care-o pisau într-una, cu mutrele lor întristate şi sfaturile lor viclene, apoi slugile, nevestele colegilor. Nu ştia ce să creadă. Pascal zicea că o zărise în oraş pe doamna Pailleron. Firește... dar asta nu explica nimic. Ce să caute aici doamna Pailleron ? I s-o fi năzărit copilului. De neîndurat era gîndul că fusese umilită. Se închise în odaia ei. Luă somnifere ca să poată dormi. De ce să fi plecat fără o vorbă ? Un amănunt cu adevărat groaznic îi veni în minte : Pierre nu-i dăduse banii de leafă ai bucătăresei... Să-l fi omorît cineva ? Nu luase nimic cu dînsul, nici măcar manuscrisul său. Paulette primi vizita directorului. Tot nu aveţi vreo veste de la el ? Ar trebui anunţată poliţia... A, nu, asta nu !

Dar nici un cuvîntel, nimic... De necrezut ! Făcea fel de fel de presupuneri. Chiar dacă plecase... de ce s-o fi lăsat să se chinuiască, de ce să nu-i fi spus unde pleacă ? În cele din urmă, Paulette îi scrise lui Blaise.

Ca să facă una ca asta, trebuie să fi ajuns în culmea deznădejdii. Tocmai lui Blaise ! Dar era totuşi fratele ei. Singurul bărbat căruia putea să-i ceară un sfat. Unchiul Sainteville era prea departe, prea bătrîn... Blaise...

Sosi a treia zi. Făcuse la Paris mica sa anchetă, pornind de la informaţiile date de Paulette.

Se dusese să-l vadă pe Castro. Acesta, după ce refuză să vorbească, îi spuse totuşi că cumnatul său venise să-şi ridice banii : tot ce mai avea după vînzarea acţiunilor ce se aflau în mîinile lui Castro. Trei sute cincizeci de mii de franci. Nimeni nu ştia ce devenise. Acum însă totul era limpede. O luase din loc. Cu banii. Ticălosul ! Cu tot ce-i mai rămăsese din avere. Mai găsiră pe undeva vreo zece mii de franci. O tărăşenie întreagă ca să-i poată primi Paulette. Nu avură încotro şi se adresară justiţiei. Scandalul ajunse în ziare.

Pierre Mercadier le citi la Veneţia : urmărise tocmai cu nesaţ peripeţiile procesului care dusese la achitarea maiorului Esterhazy. Luă act cu deosebită plăcere de prezenţa cumnatului său în această afacere. Nu-şi putu ţine rîsul aflînd că Blaise d'Ambérieux, anarhistul care pe la 1875 îşi părăsise familia, şi surioara printre ceilalţi, ajunsese în preajma anului 1898 propovăduitorul învăţămintelor istoriei, reprezentantul tradiţiilor şi tutorele Jeannei şi al lui Pascal. Preţui această ironie ca pe-o glumă subţire a soartei şi-şi închipui cu o sumedenie de amănunte comice dialogurile dintre frate şi soră. Banul trebuia să-şi joace rolul în istoria asta, covîrşitorul, minunatul său rol...

Nu le lăsase o para chioară. Paulette se vedea nevoită să vîndă tot. Şi amintirile păstrate de maică-sa, obiectele din China şi India, şi pianul dat cu lac Martin. Domnul Blaise, pictorul, avea doi copii în spinare. Afară de cazul în care vor fi trimişi la castelul din Sainteville. Neamurile vor ţine un consiliu de familie spre a vedea ce-i de făcut : va lua parte şi preasfinţia-sa episcopul... Ar fi, la urma urmei, un fel de înmormîntare socială a fugarului...

În pofida ploii, Veneţia era aşa de nouă şi de ispititoare pentru el încît Pierre nu se putea hotărî s-o părăsească. Rătăcea prin uliţele ei, toate la fel şi fără perspectivă, al căror labirint îngust şi plin de surprize îl ducea dintr-o descoperire într-alta.

Se amețea cu o poezie făcută din amintiri, facilă ca o beție din aperitive. Își începea viața nouă în sicriul plutitor al atîtor morți iluștri încît n-ajungea încă să-și dea seama de ceea ce săvîrșise, de această adevărată crimă împotriva moralei admise și a cărei revelație neașteptată o avu deodată într-o dimineață, printre porumbeii din piața San Marco, cînd ploaia stătuse. O crimă.

Își ucisese într-adevăr viața dinainte. Săvîrșise o crimă. Era un bărbat. Își lua locul alături de acei Mercadier din generația trecută, verii aventurieri, cei din marină și cei de la galere.

Îl ucisese pe profesorul Mercadier.

PARTEA A DOUA

I

CÎND SE PORNESC ploile la Veneţia, călătorul se simte copleşit de-o nostalgie atît de puternică încît trebuie să părăsească oraşul în douăzeci şi patru de ore sau să rămînă acolo ca un animal prins în capcană, într-o amorţeală pe care ţi-e greu s-o numeşti vrajă. Apa cerului se confundă cu cea a canalelor, lumea e un burete de piatră în ale cărui alveole înguste curg şiroaie, de nu mai ştii dacă sînt străzi, mai ales cînd vîntul intră şi el în horă. Atunci însă înfăţişarea artificială a Veneţiei dispare, cu tot ce aduce a carte poştală ilustrată, cu poezia ei pentru străini. Nu mai rămîne decît oraşul, în prada stihiilor şi norodul său care nu ştie englezeşte, dihania evului mediu întoarsă la coşmarurile ei şi pe jumătate moartă ; iar dughenele pline de mărgean şi de perle de sticlă sînt goale în *Merceria* sau pe *Calle dei Fabri ;* nimeni nu mai încearcă salbele şi şalurile acelea, nimeni nu deschide cutiile de lapis-lazuli şi de agată care vor aştepta să răsară soarele turiştilor, în timp ce prin faţa tejghelelor mor de urît vînzătorii oacheşi, cu capul plin de clientele atinse în treacăt, acum dispărute...

În hotelul pustiu, unde avea o cameră imensă şi scundă, printre servitorii care şuşotesc între dînşii, Pierre Mercadier încearcă un sentiment straniu şi tare ca iarna veneţiană : simte că-şi trăieşte luna de miere cu singurătatea sa. În hol întîrzie, ce-i drept, două americance bătrîne, un englez puţin cam prea pudrat şi un fel de diplomat german, dar de cele mai multe ori nu vezi acolo decît valeţii slugarnici şi paharele de alcool, de care nu te poţi lipsi cînd suflă vîntul. Afară, dai numaidecît de-un soi de mic port pentru gondole şi de Canal Grande la o aruncătură de praştie, pe cînd, de cealaltă parte, cheiul strîmt al hotelului te duce în strada cu chioşcurile de îngheţată închise pe asemenea vreme, lîngă o biserică zugrăvită parcă de un Longhi. În faţă, casele de-un gotic maur, mărginit ca gelozia lui Othello, cad de-a dreptul în canal, şi Mercadier se gîndeşte

fără să vrea la găinile ţinute aşa cu picioarele în apă pînă capătă anghină. Trebuie să ajungi tocmai dincolo de Rialto, spre Pescheria, sau mai departe de palatele arătoase şi tainice ale nobilimii şi de cartierul hotelurilor, spre gară şi San Simeone Grande, şi să umbli de la un cort la altul, de la un negustor de fructe la un birt sărăcăcios, ca să dai de poporul posomorît şi de copiii zdrenţăroşi, care nu părăsesc această plută a smîrcurilor cînd vine vremea furtunilor.

Faţă-n faţă cu singurătatea.

Toată viaţa lui, Pierre crezuse că e singur, şi era într-adevăr. Singur ca nimeni altul pe lume. Fără prieteni, fără ţel. Ca un explorator căzut în mijlocul sălbaticilor al căror grai nu-l cunoaşte. Nu făcuse parte niciodată din trib, deşi îi imita conştiincios riturile prescrise. Singur, avînd în jur frămîntarea neînţeleasă a unei societăţi, mulţimea liceului, şi a profesorilor, şi a neamurilor. Această imensă trîndăvie a minţii şi a timpului irosit în gol era totuşi absorbită de-o aparentă activitate de studii, de obligaţii, de raporturi mondene, de simulacre intime. Rupsese acum cu toate acestea, cu tot acest trai făcut din deprinderi amăgitoare. Şi pentru ca ruptura să fie totală, ţinuse chiar să lase în urma lui manuscrisul lucrării despre John Law, pe care se gîndise o clipă să-l ia cu dînsul. Dar ar fi fost o legătură cu trecutul, un element de continuitate...

Acum, neavînd nevoie să-şi cîştige existenţa, neavînd în jur cu cine să schimbe o vorbă, afară de valetul pe care-l suni, de casieriţa pe care-o saluţi, i se părea că tot acel decor de mucava părăsit fusese o realitate ; se apropia în sfîrşit de singurătatea adevărată. Nu pe ea venise s-o caute la Veneţia. Alesese Veneţia amintindu-şi de faima ei romanţioasă, şi fără să se aştepte la ceea ce i-ar putea oferi anotimpul. După o zi posomorîtă, cerul o clipă înseninat îl hotărî să rămînă, apoi ploaia îl apucase lîngă Podul de fier, silindu-l să intre la Accademia, unde se prinsese în capcana picturii monstruoase a lui Tizian, a lui Veronese, a lui Tintoretto, a buimăcitoarei măestrii de curtezani a pictorilor acestui oraş... să descopere tablourile lui Vivarini, pe care nu-l cunoştea, şi cînd se văzu iar afară, simţi deodată un fel de beţie stîrnită de vîrtejurile de ploaie, de apa care tremură înfiorată de apriga suflare a vîntului pe Canal Grande, unde gondolierii goneau ca nişte blestemaţi sub potopul de sus, cu pasagerii lor pitiţi în fundul bărcii. Decorul înecat şi, hăt departe de oraş, nişte mănăstiri alcătuind ostroave, alę căror

cupole aurite și ziduri fără ferestre se vedeau în zare, și tristețea lagunelor, ținutul bîntuit de friguri de dincolo de Fusine, acoperit de stuf cît vezi cu ochii, unde pămîntul se hotărăște anevoie să-și adune petecile risipite... decorul acesta atît de deosebit de ceea ce Pierre își imaginase despre Veneția se potrivea de minune cu perioada de năpîrlire pe care-o străbătea, cu ucenicia ce avea s-o facă a singurătății adevărate.

Limba italiană, ziarele aproape de neînțeles pentru ochiul străin, nedeprins cu ele, totul venea să sporească acest sentiment al pustiului în care Pierre se complăcea. Nu mai avea nici un motiv să se scoale dimineața, dacă o fi avut vreunul cîndva. Și nimic pentru a-și umple capul, nimic altceva decît un trecut pe care nu-l poți depăna la nesfîrșit. Tot așa, un om care merge zilnic la cafenea sfîrșește prin a vedea în partida lui de table o activitate adevărată, dar dacă într-o bună zi careva îi ia cutia de table, omul nostru nu mai are nimic de făcut, și-și dă seama de vidul absolut al vieții.

Pierre nu mai avea la ce se gîndi, iar Veneția, orașul acesta fără pereche, îi împodobea inima, ochii, visurile, cu fiecare din pietrele, palatele, ulicioarele și podurile ei, cu trăsnelile și tainele ei. Trăia ca oamenii unei epoci bîntuite de catastrofe, cînd ești foarte bucuros să-ți mai auzi pulsațiile sîngelui după cîte nenorociri au dat peste tine, și această bucurie ți-e de ajuns ca să-ți duci viața pînă la viitoarea năvală a barbarilor, sau pînă la irupția vulcanică așteptată. Își zicea uneori, privind ceasul sau numărîndu-i bătăile : „La ora asta aș fi aici sau acolo... în fața mea aș avea mutra lui Décrassement sau a lui Meyer... Paulette mi-ar țipa că li s-a făcut foame copiilor, sau că slujnica e liberă diseară... M-ar tulbura o scrisoare a lui Castro găsită în cutia de poștă, m-aș duce s-o citesc în camera mea..." Ploaia torențială care bate în geamuri, culoarea de pucioasă a timpului, pustiul uimitor al ulicioarelor...

Va ține oare asta ani întregi, sau chiar săptămîni ? La aceasta, tocmai la aceasta îl dusese gîndul într-una din ultimele nopți ale vieții sale dinainte, pe cînd se zbătea între veghe și somn... Da, acum înțelegea de ce își luase în Gara Lyon biletul de tren pentru Italia... versul lui Michelangelo :

Non veder, non sentir m'è gran ventura...

Și Veneția era pentru dînsul o mare aventură negativă, ca și acel „să nu simți, să nu vezi" al poetului...

II

VÎNTUL S-A POTOLIT pe neașteptate : nu mai plouă. Pierre iese de sub arcadele Palatului Ducal și o ia de-a lungul zăgazului pînă la parapet. De aici, ce contrast cu tot restul orașului : e un peisaj imens, al cărui chenar e făcut din clădirile ciudate care înconjoară piața și se întinde prin cheiul *degli Schiavoni*, pînă la Grădinile Publice, iar pe dreapta dă în estuarul Canalului Grande, o uriașă pînză de apă ca o placă de plumb. De altminteri, în această lume potolită deodată totul e de plumb, cerul, piatra, și marea asta amăgitoare, ca și dragostea amăgitoare a gondolelor. Departe, în față, e insula San Giorgio Maggiore, a cărei biserică albă cu coloane răspunde, într-un dialog al turlelor de aur, bisericii Santa Maria della Salute, din celălalt capăt al Canalului Grande.

Pictorii acestui oraș de capcane primejdioase au reprodus de mii de ori parcă inexprimabilul vis de măreție al unor oameni împotmoliți în lagune și palate, acest loc tulburător, această deschidere spre cer. Priveliștea e atît de insuportabilă încît Pierre simte că-l apucă o frică stranie în fața acestui cer prea larg, un dor aprig după ulicioarele înguste care sînt pe măsura unei lovituri de pumnal sau a unui bărbat cu umerii lați. Ocolește Palatul, merge de-a lungul acelei temnițe cumplite de unde nu se mai aud suspinele, trece la întîmplare peste un pod povîrnit de amîndouă părțile, umblă încolo și încoace, se afundă în străzi întortocheate, nu mai știe cum să iasă.

Nu-i oraș pe lume în care omul se rătăcește mai lesne și, închipuindu-și că știe unde se află, să se oprească după zece pași, buimăcit. Era o după-amiază semeață, și mai mult ca oricînd zidurile se înfățișau trecătorului neînduplecate și severe ca niște dinți ascuțiți. Strada dădea pe neașteptate spre un canal fără trotuar, trebuia să faci cale-întoarsă, să ocolești din nou. În orașul acesta toate se aseamănă îndeajuns pentru a-ți răscoli amintiri amăgitoare. Toate par ca și cînd le-ai mai văzut, cum se întîmplă în vis, și asta te tulbură și te încăpățînează să mergi înainte pe drumul apucat, într-o direcție presupusă. Apoi, deodată, se face ca și cum te-ai trezi într-o cameră necunoscută, și patul e așezat altfel de cum erai deprins, cu un perete acolo unde nu te așteptai. Cerul s-a mai înseninat, ușile

caselor se întredeschid, trecătorii îl întîmpină pe străin cu priviri bănuitoare : femei greoaie purtînd broboade negre, bărbaţi zvelţi, fete care se furişează. Toţi calcă foarte grăbiţi de parcă ar fi vrut să ajungă undeva înainte de-a se porni iar ploaia. Se auzea strigătul gondolierilor care goneau într-o ulicioară de apă, luîndu-se la întrecere. Deodată, Pierre se pomeni într-o piaţă : unde se află ? Spitalul. Ajunsese la vechiul spital civil Scuola de San Marco, cînd credea că-l lăsase în urmă, şi, iată că, în lumina de iarnă, pe piedestalul său de marmură, condotierul, călare pe singurul cal din Veneţia, privea venind spre dînsul acest francez rătăcit, picat în ultimele zile de strălucire ale Renaşterii şi stînjenit de-a se vedea în faţa acestui uriaş care-şi rîdea parcă de puţina vlagă omenească ce-i mai rămăsese.

Această piaţă pustie, aşa cum e totdeauna, între San Zanipolo, mănăstirea Scuola şi, în fund, Rio dei Meidicanti, peste care trece un podeţ ca nişte mîini împreunate, are aerul unui decor după ce piesa a fost jucată. Poate că s-o mai fi găsind acolo pălăriuţa pe care tenorul a aruncat-o ca să atingă cea mai înaltă notă a melodiei, poate că se mai tîrăşte pe jos ceva din mantia primadonei. Colleoni [1], acesta era tovarăşul de singurătate pe care-l căuta Mercadier. Îl privi îndelung, atribuindu-i toate gîndurile sale. Ăsta, ce trebuie să-i fi dispreţuit pe ceilalţi, fără să simtă nimic, fără să vadă nimic ! Pierre se socotea dintr-acelaşi bronz : fostul profesor de istorie al unui liceu din Franţa descoperea între el şi aceşti cuceritori care îngenuncheaseră Italia de Nord o stranie înrudire hrănită cu poveştile sîngeroase prin care vremile acelea de înflorire a mozaicului şi a omorului au ajuns vii pînă la noi. În clipa asta, Mercadier aprobă toate cruzimile trecutului, e gata să ducă mai departe grozăvia lor, e muncit de pofta dominaţiei.

Nu văzuse că prezenţa sa a stîrnit de prin ulicioarele dimprejur o droaie de ţînci păduchioşi cu ochii mari, care se apropie de dînsul pe la spate, tăcuţi, strîmbîndu-se şi călcînd ca nişte conspiratori. Sînt toţi nişte prichindei, cei mai mulţi cam de vreo patru ani, încumetîndu-se pînă la mîna lui în aşa fel încît părul lor de mătase neagră atinge degetele călătorului,

[1] Bartolomeu Colleoni sau Colleone, vestit condotier italian (1400—1475), general al republicii veneţiene. Statuia ecvestră pomenită aici este capodopera lui Andrea de Cioni zis Del Verrochio.

care, smuls din dialogul său cu Colleone, își pleacă ochii ; farmecul încrezător al copiilor îl face să rîdă din prima clipă de cuceritorul neînduplecat, care se și văzuse străbătînd orașele în prăpăd de sînge. Cerșetoria nerușinată a celui mai mic dintre el îl înduioșează pe bărbatul acesta care și-a părăsit atît de ușor propriii săi copii. Căci, ceea ce-l mai mișcă și acum la vederea unui copil e animalul tînăr, ceva absolut fizic. Nici n-apucase să ducă mîna la buzunar, și iată-l împresurat de ceata urlătoare care se înghesuie, îl strînge din toate părțile, îl atinge, îl strivește, se agață de el. Sînt vreo douăzeci, și cel mai mare n-are zece ani. Le aruncă niște gologani, uraganul se împrăștie o clipă, apoi se abate asupra lui însuși, puștii se încaieră, se tăvălesc pe jos, dar se întorc numaidecît cu plînsete, cu țipete, cu zîmbete mîrșave, patruzeci de mînuțe întinse spre el... Nebun a fost că le-a dat, i se spusese să nu facă asta niciodată, iată-i năpustindu-se nesățioși, și doi-trei pumni de gologani nu i-au potolit, acum nu mai are ce să le arunce. Ah, gluma se îngroașă, încep să-l scoată din sărite aceste țipete, ceata asta de pitici care-l ține prizonier, se tîrăște după dînsul, i se vîră între picioare. Mici imbecili. Îi amenință cu mîna. Cei mai apropiați de el își acoperă fața cu brațele și chelălăiesc din ce în ce mai tare. Destul ! Destul !

În clipa asta se ridică o voce tinerească și gravă, foarte sonoră, dezlănțuind asupra năvălitorilor o grindină de cuvinte ca niște cioburi de sticlă, înjurături venețiene, care izbesc micile capete mai abitir ca palmele de care sînt însoțite. Ajutorul acesta neașteptat vine de la o fetișcană, poate încă un copil, dar de pe-acum rotunjoară, cu forme uimitor de durdulii, îmbrăcată în negru ca toate femeile din popor, într-o rochie prea lungă. Broboada i-a căzut din cap pe umeri și i se vede părul negru buclat, strîns-strîns, atît e de des, și adus pe ceafă. O fată săracă, să tot aibă șaisprezece ani. Se bate de-a binelea cu puștimea. Lupta i-a împurpurat obrajii ; și Pierre vede cît de pur și de tinerești îi este chipul, înduioșător ca al celui mai mic dintre băiețașii din jur... Simt amîndoi fără să și-o spună că trebuie să se unească pentru a împrăștia droaia de țînci, și deodată, fata se apleacă și-și scoate un pantof. Micii cerșetori urlă și-o iau la fugă sub loviturile de toc. Iată-i singuri, Pierre și necunoscuta, alături. Se uită unul la altul și rîd. Ea își amintește că i-a căzut broboada și și-o pune la loc cu o repeziciune care dă de înțeles că nu se cade să-ți arăți părul unui domn pe

care nu-l cunoşti, dar cum fata şchioapătă cu piciorul ei descălţat, în chipul cel mai firesc se reazemă de braţul necunoscutului, murmurînd : „*Per favor...*“ şi-şi pune pantoful clătinîndu-se. Pierre o reţine, o simte foarte aproape, abia dacă-i o femeie, şi n-are nici umbră de şiretenie feminină, dar ce ochi mari ! Şi trăsăturile acestea foarte mici, bărbia îndărătnică, gura niţel bosumflată... Fata îşi înalţă spre dînsul această privire care e ca vara, şi cu glas foarte pripit, foarte pripit, se scuză, şi vorbeşte de puştii luaţi la goană, şi-şi flutură buclele cu mînie, şi face o mică plecăciune. Pesemne că s-ar fi îndepărtat numaidecît, dacă Pierre, răspunzîndu-i în italieneşte, nu săvîrşea o greşeală boacănă ; ea izbucneşte atunci în rîs şi i se uită drept în faţă, apoi îşi lasă nasul în jos, surîde şi-l întreabă : „*Francese ?*“ Şi fiindcă e francez, fata nu mai pleacă ; spune cu vorbirea niţeluş zîzîită a veneţienilor :

— Trebuie să ne ierţi, domnule, copiii ăştia sînt rău crescuţi, dar sărăcia e de vină... Străinii nici nu-şi pot închipui ce greu ne este să-i dezvăţăm de cerşit...

De unde ştia să vorbească atît de bine franţuzeşte ? Rostind fiecare cuvînt aşa de corect ? Pierre o priveşte mai atent : se vede că e bucuroasă de mirarea din ochii străinului. Sprîncenele ei fac o linie absolut dreaptă, care se ridică deodată spre tîmple. Explică :

— Noi sîntem francezi... Străbunicul meu a fost un soldat al Împăratului... Îi zicea Blanc... De unde s-a făcut Bianchi...

După o asemenea mărturisire, îţi vine foarte greu să te desparţi aşa, fără o vorbă, şi totuşi ce să-i spui acestei fetiţe ? Afară de asta, diavolul născocise ispita cea mai simplă pentru străinul rătăcit de opt zile prin Veneţia ploioasă, sunetul propriului său grai, cu poezia unui accent. Pierre, căruia îi este oarecum ruşine de italienească lui pocită, se simte liberat de-o grijă şi gata să lege o conversaţie. Îi mulţumeşte fetei pentru ajutorul împotriva ştrengarilor, adăugînd o vorbă de haz despre sprinteneala cu care se descălţase... Cînd şi-a pus din nou pantoful, i-a văzut juponul alb şi glezna foarte fină... Să fi surprins ea o licărire tulbure în ochii lui ? Fetiţa s-a tras puţin îndărăt, şi-şi înclină deodată capul, mută, gata să plece... Atîta pagubă.

Dar iată că s-a întors hoarda de prichindei. Se duseseră să caute întăriri. E o mică oaste care urlă cerşind gologani, şi totodată ameninţă, întinde mîna, şi se freacă pe cap, şi-i printre

dînşii o fetişcană care-şi arată genunchiul jupuit... Sînt pe puţin patruzeci acuma. Pierre o apucă pe fată de braţ şi încearcă s-o ducă de acolo înainte ca puşlamalele să se năpustească asupra lor. Ceata împresoară perechea, îi taie retragerea din toate părţile. Pierre şi cu însoţitoarea lui se văd împinşi spre parapetul canalului. Şi nu mai are gologani să le arunce ca să-i îndepărteze...

Atunci însă, din dosul parapetului, se iveşte un personaj de comedie. Un personaj măreţ, bleu-marine, în vesta sa scurtă şi tricoul său de lînă, splendid, un voinic şi jumătate, cu nişte dinţi uimitori şi ochii blînzi luminaţi de-un zîmbet, un uriaş care face o plecăciune. E un gondolier care se ridică dintr-o gondolă de lux, dintr-o gondolă pompoasă, împodobită peste tot cu alămuri şi îmbrăcată în catifea roşie, o gondolă de zile mari. Îi invită cu un gest şi spune : *„Signor, signor...“*, ştiind că străinul nu poate să înţeleagă nimic altceva, dar vîntură în acest singur cuvînt toate promisiunile din lume.

Nu-i vreme să stai s-alegi ; e singurul mijloc de a scăpa de droaia de copii pe care gondolierul îi ameninţă cu vîsla. Pierre întinde mîna tinerei fete. Ea şovăie o clipă, se roşeşte grozav, gondola e aşa de frumoasă ! Murmură ceva, apoi se prinde de braţul domnului şi sare în gondolă, pe cînd copiii urlă în urma lor înjurături cumplite şi sfaturi de-o perversitate sălbatică şi de-o murdărie fără pereche.

Toate acestea s-au petrecut aşa de repede că nici el, nici ea nu şi-au dat bine seama de ceea ce făcuseră, şi străinul e acolo, în gondola închisă cu draperii, alături de tînăra veneţiană căreia îi simte inima cum bate. Uriaşul, care i-a smuls deodată de pe mal, se apleacă pentru a o întreba pe *signorina* încotro trebuie să meargă. Fata îşi întoarce privirea spre bărbatul de lîngă dînsa. „Unde vrei“, spune străinul. E foarte tulburată. O gondolă aşa de frumoasă. I-ar place să se plimbe mult, mult de tot... „Cum doreşti“, mai spune el, şi-i apucă mîna pe care dînsa şi-o trage îndărăt, speriată. Gondolierul surîde, nu ştie franţuzeşte... Fata începe cu el, în dialect veneţian, o conversaţie însufleţită, din care Pierre nu pricepe mai nimic ; o vede că se supără, bombăne ceva, ţipă niţel, apoi se potoleşte... Gondolierul s-a ridicat, apucă vîslele, ei nu-l mai văd, simt însă încordarea lui vînjoasă, siguranţa cu care îi poartă, şi sînt singuri. Pierre ştie doar atît, că se îndreaptă spre inima Veneţiei.

III

DIN ACEASTĂ NEPRIHĂNITĂ plimbare care se termină acolo de unde au pornit, la Campo Zanipolo, Pierre Mercadier iese muncit de tot felul de gînduri. Francesca Bianchi o ştersese înspre Fundamente Nuove, unde locuiau ai săi, lăsînd însoţitorului ei făgăduiala unei întîlniri, smulsă destul de uşor, pentru a doua zi în acelaşi loc. După ce îi plătise gondolierului, sub uitătura încruntată a fetei, Pierre se pregătea să se întoarcă pe jos la hotelul său. îl privi pe Colleoni în lumina asfinţitului, şi-l luă martor al frămîntărilor lui. Ce însemnau toate acestea ? Veni-voi oare iar aici la picioarele tale, condotierule, ca s-o întîlnesc pe fetiţa asta ? Şi la ce bun ? Ce rost ar avea să mă ţin de această aventură ? Nu mă voi apuca să fac pe ademenitorul. O copilă... Aşa ceva nu-i de vîrsta mea.

Colleoni continua să strivească pe nevolnic şi pe orfan sub bronzul calului şi al cruzimii sale. Pierre îl lăsă acolo, şi cu capul plin de frînturi de idei, de fraze neisprăvite, de gînduri vagi, ajunse la Santa Maria Formosa. Nu, nu, nu se va duce la această întîlnire pe care-o ceruse fără să se gîndească. Să se vîre într-o încurcătură... N-avea nevoie de complicaţii... Să se culce cu această fetiţă... Căci, la urma urmei, dacă nu voia asta, atunci... Să se plimbe în gondolă, mînă-n mînă... E fermecătoare... Buzele acestea cam groase... Are familie, ce de-a necazuri s-ar putea ivi... Să se încurce cu ea ? Sau s-o părăsească numaidecît ? În ţara asta există legi pe care nu le cunosc... Istoria asta poate duce la un şantaj... Să-ţi primejduieşti libertatea în acest joc al întîmplării... Nu, nu.

Mercadier se gîndi cu un fel de plăcere la Paulette, care-l apăra împotriva căsătoriei. Doar n-o lăsase, ca să-şi înjghebe o căsnicie în altă parte. Totuşi, iată că ajunsese să discute cu el însuşi despre aşa ceva, pentru că o fată din popor îi arătase glezna... Revăzu juponul, gestul fetei cînd îşi pusese pantoful. Se gîndi cu un fel de nelinişte că pentru întîia oară în viaţa lui era sensibil la uimitoarea tinereţe a unei femei. Unei femei... dacă poţi spune aşa vorbind de Francesca.

Ajunse, fiindcă greşise oarecum drumul, în Merceria. Se pomeni privind colierele. Nu cumva căpiase ? Acesta ar veni

bine la gîtul slăbuț al Francescăi. Haide, haide. Ploaia îl goni foarte repede spre hotel.

În cameră îl încolțiră din nou gîndurile lui fără șir. Se vedea a doua zi și-și închipuia ceea ce avea să urmeze la modul cinic. În definitiv, ce rost au toate aceste șovăieli ? Fetei îi plăcea să se plimbe în gondolă. Era la vîrsta dragostei, fie că voia sau nu asta. Pierre nu-i va făgădui nimic. Bineînțeles că, dacă se ducea s-o întîlnească, o făcea cu un anume gînd foarte limpede. Atunci ? Asta are să țină mai mult sau mai puțin, după plăcerea pe care-o va avea cu dînsa... Cît despre libertatea lui, numai un idiot ar putea să-și compromită libertatea într-o asemenea istorie...

Apoi, pe neașteptate, își închipuia fetița cu ochii în lacrimi, părăsită de el, cine știe, poate că însărcinată... Se înduioșa ca o midinetă. Ce ticălos sînt ! De ce n-aș închiria un apartament undeva în Veneția ? O aripă de palat ? Înspre Santa Margherita, bunăoară, unde sînt locuri atît de fermecătoare... Francesca ar veni să mă vadă... Aș putea lua o gondolă cu luna... Bătrîn smintit ! Fata s-a tras îndărăt cînd ai vrut s-o săruți... Era întîia oară... Cine știe ? Mai pot oare iubi ?

Nu despre asta e vorba... Să iubești : a trecut vremea dragostei, n-ai a te teme de vîrtejul ei amețitor... Ceea ce trebuie să știu e dacă mai pot fi încă iubit. Aprinse o lumînare și se privi în oglinda dulapului. N-ai cum s-o știi. Lumînările fac niște umbre fantastice, scot la iveală ridurile, ascund însă esențialul... Se privea cu o încăpățînare deznădăjduită, cu pofta de-a se vedea altfel... Prea tîrziu, prea tîrziu. Ah, de ce nu fugise cu zece ani mai devreme ? Dar cum se privea mai atent, simți, simți deodată în el o voință puternică de-a se amăgi, de-a crede că ar mai putea să placă, își apropie fața de oglindă și imaginea lui fixată se încețoșă, întineri...

Se duse să cineze într-un restaurant pe care i-l arătă ghidul său, lîngă Campo San Angelo. Mîncă din spurcăciunile acelea ale nămolurilor, socotite hrană omenească numai la Veneția, și al căror gust e tot așa de scîrbos ca și lucrurile cu care ele se hrănesc. În clipa aceasta gustul lor se potrivea cu gîndurile lui Mercadier, cu abjecția absolută în care se complăcea, așa că vinul alb de Soave i se păru o minune, lui, căruia vinurile italienești nu-i spuneau de obicei nimic. Dar zadarnic încerca să-și mute gîndul de la Francesca Bianchi. Ea îi cotropi toată noaptea pînă-n fundul visurilor sale ; ba era nevinovăția însăși,

ba o dezmăţată, o vedea cînd lîngă dînsul goală, şi cu un lux neruşinat de amănunte, cînd cu trăsăturile feţei atît de şterse încît nu mai ştia a ce seamănă. Îi vedea ochii puţin umezi, mîinile mici neîngrijite. Francesca putea să-i facă darul de nepreţuit, dovada căreia orice bărbat îi acordă o importanţă care n-are nici o legătură cu plăcerea, acea dăruire de sine care... Da, dacă făcea asta, însemna că el mai poate să placă unei femei, că nu şi-a sfîrşit viaţa. Căutăm în pustiurile existenţei, din nor în nor, un nou semn ceresc al însăşi existenţei acesteia, căutăm în altul mărturia forţei noastre pentru a nu mai fi o rămăşiţă netrebnică dusă de vînt, pentru a deveni centrul acestei lumi care va dispare cînd noi nu vom mai fi... eu, eu, nimic altceva decît eu... Nu vreau să-mi închipui că toate acestea îmi vor supravieţui ; poate că vor dăinui după mine, ca în vremurile de demult, un fel de paraginâ pustie, haosul, domnia năvalnică a unor elemente amestecate... Văd zilele care vor veni după mine, ca o sălbăticie, nu pot îndura gîndul că aceste case vor rămîne, şi că, între ele, se vor plimba oameni tineri, vor alerga copii... Împotriva morţii, Pierre chema umbra mîntuitoare a Francescăi... O va iubi oare ? Cine ştie ? Întunecimile somnului biruiră în cele din urmă tot zbuciumul.

Bătea un vînt hain a doua zi, cînd, cu cîteva clipe înainte de ora două, o văzu venind pe Francesca. Nu era prea sigur că e într-adevăr ea : părea mai mică şi mai puţin fină... Se vedea cît colo că se gătise, şi asta o arăta batista colorată ce şi-o pusese la gît, şi marea curăţenie a veşmintelor sărăcăcioase de pe dînsa. Gîfîia nitel. Alergase.

— Te-am făcut să aştepţi... Tata nu voia să mă lase să ies... din pricina celor mici... unul din ei e bolnav... Am şters-o prin casa de alături... Ştii, locuim într-o casă care nu seamănă cu altele... ai să vezi !

Rîdea. Atinse bărbia lui Pierre, zicînd : „Credeam că o barbă e întotdeauna foarte aspră". El îi prinse braţul.

Mergeau pe străzi la întîmplare. O îmbia să vorbească, şi ea povestea viaţa de toate zilele, cum înşira pe aţă perlele de sticlă pentru colierele ce se vindeau în dughenele din Merceria.

(„Şi eu care voiam să-i cumpăr unul !" gîndi Pierre.) Tatăl împletea coşuri de nuiele, şi aveau o casă de copii pe care trebuia să-i cureţi, să-i îngrijeşti. Mama aştepta încă un plod.

„Așa e la noi, spuse Francesca, abia a venit unul, și altul e pe drum..."

Îi era teamă de trecători. Fără îndoială, teama că ar putea s-o vadă cineva cu un străin, s-o recunoască vreo cunoștință de-a lor. Își lăsa broboada peste obraz cînd se apropia un venețian. „Ce ți-ar place să faci?" întrebă Pierre. Avea el un plan. Fata se codi nițel, își dădu capul pe spate, închise ochii și spuse cu un glas pornit din adîncul dorințelor: „O plimbare cu gondola..."

Iar? Francesca își scutură buclele, oftă. Da, la asta visa, asta era ceea ce îndrăgea. Ei, atunci să luăm una! Se întoarseră pînă aproape de San Marco fără să vadă o gondolă destul de frumoasă, căci ea voia una frumoasă. Dar, în cele din urmă, dădură peste gondolierul din ajun care-i recunoscu și-i salută... Fata avu o privire rugătoare și Pierre îi făcu numaidecît pe plac. Se văzură deci iarăși în gondola *lor*. Francesca voia să meargă la Murano. O cerea pe-un ton foarte încurcat. Luară cu dînșii un al doilea vîslaș, ținînd seama de lungimea cursei, și din asta se iscă o nouă tocmeală în dialect venețian cu gondolierul, în toiul căreia fetița se supără foc și ridică un pumnișor mînios: tîrgul se încheie pe voia ei și Francesca își privi proaspătul prieten, mîndră de această victorie.

Traversarea lagunei pe vreme de iarnă nu-i tocmai o plăcere, și pasagerii fură cam scuturați în gondola bătută de valuri. Cît despre Murano, e un sinistru colț de lume. Această insulă locuită de meșteri sticlari din mîna cărora ies lucrurile acelea suflate și aurite, perlele grozave, florile delirante, policandrele și oglinzile, sfeșnicele de zahăr-candel cu lumînări ca niște acadele de vis, insula aceasta abia dacă e un oraș în jurul fabricilor, deși la biserica San Pietro Martire e păstrată de pe la sfîrșitul veacului al XV-lea o madonă de Bellini, care este Venera creștină a acestei spume de sticlă. Nu se poate închipui ceva mai prăpădit, mai jalnic, mai lepros ca Murano. La zidurile măcinate de timp se adaugă ticăloșia oamenilor, înjosirea muncii, oftica cuibărită pretutindeni, înfățișarea pipernicită a copiilor, trupurile stoarse ale unui neam istovit de cînd tot suflă sticla. Francesca nu părea să vadă această sărăcie. Nu arăta nici o tristețe. Nu se gîndea decît la ceea ce făceau oamenii de aici, la truda lor. Nici asprimea acestei trude n-o mira. Trebuie să fi fost deprinsă cu asta, sau cel puțin cu ceva asemănător.

Ce idee, să vii să te plimbli în această ocnă industrială ! Sînt în viaţă anumite lucruri pe care le laşi deoparte, ştii că ele trebuie să existe şi eviţi să le priveşti de aproape. Astfel, în Franţa, Pierre nu-şi purtase niciodată paşii prin aceste aşezări mohorîte, unde nimica nu-l chema ; îndrăgostit de artă, de monumente, la Paris, ca în toate marile oraşe, nu-i ajungeau oare cartierele în care mintea îşi află mulţumirea fără să mîhnească inima ? Trebui să viziteze muzeul orăşenesc şi să arate interes pentru sticlăria expusă ; Francesca bătea din palme, îi străluceau ochii, era în al nouălea cer. Pierre începea să-şi rîdă de-a binelea de el însuşi.

La întoarcere, sub coviltirul gondolei, cum ea se lipea de dînsul cu acea semiinconştienţă care-l cucerea, Pierre nu se mai putu stăpîni, îi răsturnă capul şi-o sărută lacom pe gură. Ea închise ochii, avea buzele reci, nu răspunse la sărutul lui, se făcuse aşa de mititică încît îi scăpă din braţe. Nu scoase o vorbă, nu se supără, rămase doar multă vreme tăcută, apoi îşi trecu degetele peste buze şi spuse : „N-am să pot veni mîine..."

Pierre se sperie, crezînd că o jignise. Era într-adevăr ca un licean. Dar nu, explică ea, nu va putea veni pur şi simplu pentru că a doua zi acasă se spălau rufele. A treia zi luară iar gondola şi merseră la San Giorgio Maggiore, apoi se opriră pe insula Giudecca. Acolo, ea stărui să intre în biserica Redentore, unde îi introduse un călugăr franciscan. Pierre descoperi cît de pioasă era însoţitoarea lui. Îngenuncheată pe lespedea de marmură, se ruga cu o fervoare stranie, îşi pleca fruntea la pămînt. Cam stînjenit, Pierre aştepta să isprăvească ; în ochii lui acest soi de sanctuare teatrale, cum sînt bisericile clădite de Palladio, cu turlă, colonade şi lumină peste tot, nu păreau prea prielnice sentimentului religios. Ce-i drept, nu era cunoscător în ale cucerniciei.

Cînd ieşiră de acolo, Francesca parcă era alta şi grozav de zorită. Începu să explice ceva gondolierului, îi porunci să-i ducă înapoi în oraş, să apuce pe rio de San Trovaso, şi-apoi, prin Canal Grande, pînă dincolo de Rialto. Se întorcea spre Pierre, îi strîngea mîinile, neîndrăznind parcă să-l privească în faţă. Striga vîslaşului : „Santi Apostoli ! Santi Apostoli !" Apucară la dreapta pe canalul cu acest nume.

La drept vorbind, Pierre era sătul pînă-n gît de aceste nerozii copilăreşti, de această naivitate şi de această întărîtare a simţurilor. Unde îl va duce aventura asta ? N-ar fi mai bine

să părăsească pur şi simplu Veneţia ? Simţea însă o ciudă văzînd ce întorsătură iau lucrurile. Într-un canal îngust, în faţa unei biserici pe care el n-o cunoştea, Francesca îi spuse gondolierului să oprească şi stărui ca Pierre să-l lase să plece. „Unde mergem ? Unde mă duci ?“ întrebă el, căci începuse s-o tutuiască. Francesca îi strînse mîna parcă pe furiş. Inima îi bătea în lumina asfinţitului.

Zadarnic te frămînţi ca să pricepi ceva din toate acestea, la urma urmei, văzînd şi făcînd.

După cîţiva paşi, se pomeniră deodată pe un chei în faţa lagunei, şi Pierre recunoscu dărăpănăturile numite Fundamente Nuove. Pe aici locuia familia Bianchi. Nu cumva îl ducea din întîmplare la taică-său ? Rînji întărîtat şi mai întrebă o dată : „Unde mergem ?“

IV

FRANCESCA AVU O privire plină de licăriri. Cerul se înnoura, vîntul devenea aproape de nesuferit, laguna se golise şi clădirile Fundamente păreau pustii.

— Acum am fost binecuvîntaţi, spuse ea, luînd mîna lui Pierre şi ducînd-o la piept.

— Ce vrei să zici ?

Francesca nu răspunse şi-l trase după dînsa spre una din hardughiile goale care străjuiau de-a lungul cheiului. Era un şir de construcţii late şi înalte, nişte palate, unde, ici şi colo, pe la ferestre spînzurau rufe amărîte, haine puse la uscat, dar nişte palate ale căror etaje de sus aveau tavanele sparte şi acoperişurile cu tabla smulsă, în timp ce dedesubt spaţii mari rămîneau nelocuite. Uşa arătoasă spre care Francesca îl ducea pe Mercadier, astupată cu scînduri, nu se mai deschidea de multe decenii, dar un canat al ei nu prea înalt, împins de mîna fetei, se dădu în lături.

Se pomeniră sub o boltă unde un morman de bîrne, cărămizi şi moloz, zăcea îngrămădit la piciorul unei scări cu rampă de fier forjat.

În semiîntuneric, Pierre își dădu seama că un strat gros de praf acoperă totul în jur. Treptele de lemn erau tocite. Începură să urce.

— Ce ziceai, Francesca ?

Ea se întoarse :

— Ssst ! Ssst !... ziceam că am fost binecuvîntați... adineauri, la Redentore...

Era cu două trepte deasupra lui. Se aplecă și, pe furiș, cu o grabă tulburătoare, își lipi buzele de ale lui Pierre, întredeschise. Buze șovăitoare și moi. Buze de fetiță fantomă. El vru s-o prindă în brațe. Fata se trase îndărăt. Îl duse așa pînă la al treilea etaj. Pierre călca tiptil să nu i se audă pașii, fără să știe de ce. Francesca deschise o ușă și se pomeniră într-un apartament părăsit, cu pereții odinioară zugrăviți, cu dușumele albe, unde vîntul sufla prin ferestrele smulse ; pardoseala uneia din primele încăperi străbătute era surpată și se căsca spre etajul dedesubt. Nu aveau sub picioare decît o scîndură care se clătina de-a lungul deschizăturii și, pentru a trece, trebuiră să meargă lipiți de perete. Ceea ce dădea acestui loc înfățișarea stranie și solemnă era totodată aerul de lux mort, de măreție apusă, cu înaltele sale șemineuri ca niște hrisoave de noblețe, și colbul alb de pretutindeni. Era și mersul furișat al acestei perechi de îndrăgostiți, ca niște criminali care-și înăbușeau pașii. Tencuiala cădea din tavane, fîșii de draperii și de căptușeală atîrnau de pe bîrnele rupte ; totul acolo păstra liniștea unei ruini peste care s-a așternut vreme îndelungată.

— Ascultă ! spuse Francesca.

Se auzea prin pereți zdrăngănitul unei ghitare, un cîntec din mahalalele Neapolului, care cădea în dărăpănături ca niște stropi de plumb fierbinte. Vîntul se înteți se. Cerul se întunecase de-a binelea, acoperit de nori negri. Era frig și apăsător.

— Ai să-mi spui, în sfîrșit...

— Ascultă ! repetă ea. Urmărea, adînc tulburată, cîntecul chitarei. Veni foarte aproape de Mercadier : Ascultă... Muzica asta... Spune, nu-i așa că e drăguț cîntecul acesta ? Cînd eram tristă seara, îl auzeam prin pereți, ca și acum... în casa de alături... ai mei locuiesc tot acolo, cu un etaj mai jos... Acum, de cînd zidurile se năruie, poți trece dintr-o casă-ntr-alta... Așa am făcut deunăzi cînd am venit să mă întîlnesc cu tine, deși *padre* nu mi-a dat voie să ies...

Vorbea pe şoptite, şi nu-ncape îndoială că nu putea să-i audă nimeni în casa de alături, dar simţeau amîndoi o teamă din pricina acestei vecinătăţi a familiei Bianchi, teamă care-i unea într-o prudenţă absurdă, făcută pesemne din gîndurile lor nemărturisite. Se porni deodată un vînt aprig, urmat de ropotul ploii care pălmuia pămîntul. Se pomeniră atunci unul în braţele celuilalt. Pierre îi simţi pieptul tînăr umflat, mîinile lui alergară de-a lungul trupului ei, cu teama că ar mai putea să-i scape, că se va smuci, şi asta îl făcea stîngaci. Dar, în timp ce cîntecul chitarei se împletea cu zgomotul ploii, Francesca zicea : „Sîntem binecuvîntaţi... acum sîntem binecuvîntaţi... I-am cerut-o Madonei... şi ea a spus da... uite, plouă..." Trupuşorul fremăta, se dăruia, şi corsajul se deschise, mîna bărbatului apucă acolo unul din sînii aceia fragezi, barba lui atinse pieptul dezgolit. Francesca îi mîngîia obrazul şi, pe nesimţite, îi acoperi ochii cu degetele. O lăsa să facă asta, în timp ce focuri colorate îi veneau sub pleoape. Deodată, se năpusti la gura lui, şi Pierre simţi o mare plăcere şi totodată o mare dezamăgire. Cum, asta-mi era fetiţa neprihănită ? O împinse îndărăt.

— Ai venit de multe ori aici ? întrebă cu glas răguşit. Cu alţii ?

Dînsa nu tăgădui, murmură foarte încet :

— Ce importanţă are ?

Pierre nici nu voi să audă. El care se aşteptase la altceva ! Fata mai spuse o dată cu încăpăţînare, gîfîind : „Ce importanţă are asta ? Vezi doar că te aştept..."

Zvîcnea în mîinile bărbatului. Pierre nu ţinuse niciodată astfel o făptură care să aducă în aşa măsură cu un animal, care să fie într-un chip atît de necrezut aidoma unui animal tînăr.

— De multe ori ? Hai, spune ! Cu mai mulţi ? Cine erau ?

Francesca dădu din cap, tristă, prăpădită.

Chitara se oprise, dar nu şi ploaia. Aproape se înnoptase.

— Ce-ţi pasă de ei ? Nu-i cunoşti... N-au nici o importanţă... Nişte băieţi... prieteni de-ai lui Angelo... Nu erau bărbaţi... Nu ştiam că ai să vii... I-am uitat... Ascultă... Sîntem binecuvîntaţi... Sărută-mă, sărută-mă...

Nu ştia nici ea ce-o apucase, credea că o podidiseră lacrimile...

Ce puteai face în dărăpănăturile astea ? Toată întîmplarea era o nebunie. Ce dulce şi ce fragedă piele avea, şi cum tremura lîngă dînsul !

— Haidem în altă parte, spuse Pierre.

Dar ea îl strînse mai tare. Nu, nu... Poate că o dorea așa cum e, deflorată de tinerii muncitori din împrejurimi, trecută prin ciur și dîrmon, deprinsă cu toate stricăciunile. Zicea: „Tot... tot ce vei voi..." El mai spuse o dată: „Haidem în altă parte..." Vîrtejuri de ploaie ajungeau pînă la dînșii. Francesca îi mușcă ușor degetele: „Vino... vreau să-ți arăt ceva..."

Porniră iar printre ruine. În noaptea care se lăsase, decorul era fantastic. Se zăreau prin ferestrele sparte lumini pe lagune, și colo-jos, într-o insulă, cimitirul...

Francesca îl puse să sară peste un perete năruit și trecură într-o încăpere situată ceva mai jos. Aici, tavanul nu mai era spart ca în celelalte odăi, dar prin crăpăturile pardoselii o lumină pătrundea în întunericul din jur. Pierre voia să spună ceva în legătură cu asta, cînd ea îngenunche și, tăcută, îl trase de picior, cerîndu-i să-i urmeze pilda. Ce voia? Îi puse degetul pe buze și-i șopti: „Privește..." Ea își lipise ochiul de pardoseală, și Pierre făcu la fel.

La început nu văzu bine, pe urmă se obișnui. Încăperea de dedesubt era luminată de-o biată lumînare de seu. Era o încăpere mare cu unghere adînci de întuneric. În jurul lumînării se vedeau o femeie și un bărbat. Bărbatul, cu brațele goale, mușchii fleșcăiți, împletea niște crîmpeie de răchită. Purta un maiou marinăresc în dungi, și era chel. „*Padre...*" șopti Francesca. Mama, o femeie greoaie, umflată, cu părul desfăcut, cosea pesemne sau făcea altceva, nu se deslușea bine ce anume. Odaia toată era ticsită de rufe colorate, ponosite, pe sfori întinse, ca un perete în fața ochilor lui Pierre. Zări totuși un pat de fier, unul singur într-un colț, iar pe jos niște mindire de paie, iar pe aceste mindire cîțiva copii pe jumătate goi, murdari, care se ciorovăiau între dînșii. Mama le țipă ceva. Copiii amuțiră, continuînd să se îmbrîncească pe tăcute. Se vedea acolo și un soi de ladă asupra căreia femeia se ducea din cînd în cînd să arunce o privire. Plînsetele dinăuntru arătau că în ladă era un prunc.

Sărăcia lucie ce i se înfățișa înaintea ochilor, sentimentul de apăsare ce se desprindea din această privelițte, îl tulburară pe Mercadier. Cum, așadar aici trăise, aici crescuse Francesca, aici se întorcea în fiecare seară! Un miros acru amestecat cu un iz de bucătărie sărăcăcioasă și de urină. Să plece lăsînd-o aici? S-o lase în această mizerie crîncenă? O simți lipită de

dînsul şi-i mîngîie faţa. Apoi se gîndi la libertatea lui. Să nu facă o prostie. La urma urmei, mai trecuse ea prin de-alde astea, aşa ceva n-o înfricoşa mai mult decît casa dărăpănată unde îşi ducea prietenii ca să-i sărute, mai mult decît tristeţea înfiorătoare de la Murano...

Dar priveliştea era de neîndurat ; de ce s-o mai suporte ? O trase de acolo pe Francesca. În beznă, o licărire venită de jos lumină chipul fetei şi Pierre îi văzu gura cărnoasă, bărbia rotundă... Se culcă peste dînsa, dar o auzi murmurînd : „Nu aici ! Nu aici !"

Se întoarseră pe dibuite în casa de alături, unde vîntul intra şuierînd şi flutura un petic de tapiserie smuls din perete, stîrnind un foşnet de pădure deasupra acestui palat prăpădit. Pierre o trase spre dînsul, dar fata era absentă, schimbată... poate pentru că-şi zărise tatăl... În întuneric, simţea ceva umed pe obrazul ei, lacrimi...

— Francesca, ce este ?

Tăcere. O mînă se lăsă pe inima lui Pierre. Tăcere.

— Ce ai ? Plîngi ? Vrei să te iau cu mine ? Departe ? Pentru totdeauna ?

Pierre îşi muşcă buzele, jurase doar să nu făgăduiască nimic. De altminteri, n-a fost decît o întrebare. N-are de ce să-şi facă griji. Fata ezită să răspundă. Şi Pierre se teme de răspunsul ei. I-o ia deci înainte, spunînd : „Nu, Francesca, nu vreau să te despart de ai tăi..."

A vorbit fără să-şi măsoare glasul. Şi altă voce îi răspunde în întuneric. O voce de bărbat, tînără şi puternică :

— Foarte îndatorat, domnule, dar ce cauţi aici ?

V

DIN SCENA DESTUL de încurcată care a urmat, Mercadier avea să păstreze un sentiment de ruşine şi de necaz faţă de Francesca. După ce trecu prima clipă de uimire (şi oricine va înţelege cît de firească era, în această casă dărăpănată, printre mormanele de moloz, cu bezna împrejur, fără să ştie exact unde se află, încolţit cum era Pierre între teama că s-ar

putea ivi oameni de undeva, iscîndu-se scandalul pus la cale dinainte, şi teama că nimeni n-ar răspunde la ţipetele sale dacă s-ar afla în primejdie), după ce trecu deci prima clipă de uimire, în mintea lui Pierre se făcu lumină cînd o auzi pe Francesca strigînd : „Angelo !" Înţelese numaidecît că dăduse peste dînşii fratele fetei.

Faptul că nu se puteau vedea unii pe alţii avea partea lui bună, căci le permitea să-şi mai netezească oarecum hainele mototolite, părul desfăcut, dar sporea zăpăceala în care se aflau. De fugit nu putea fi vorba. Francesca plîngea încetişor, cu sughiţuri. Era încă un noroc că în familia asta toţi vorbeau franţuzeşte. Dar un scurt dialog în grai veneţian între frate şi soră îi dădu deodată de gîndit lui Mercadier : şi dacă sînt înţeleşi ? Nu mai încăpea îndoială. Era o capcană. Va urma şantajul, iar cît despre mititica, buna ei credinţă e la fel ca şi castitatea ei ! Tîrfa ! O furie stăpînită, batjocoritoare, pornită împotriva lui însuşi şi a naivităţii sale, îl cuprinse, îndeajuns ca să nu audă, pe cînd coborau cele trei etaje spre a ieşi în ploaie, glasul pătruns de-o politeţe îngheţată al numitului Angelo, zicînd în întuneric : „Nu am chibrituri..."

Ce aveau de gînd să facă ? Pierre nu-şi frămînta mintea ; mai bine să lase acest *libretto* să se desfăşoare aşa cum fusese prevăzut de şantajişti. Dar nu mai puteau rămîne în dărăpănăturile Fundamente Nouve, măturate de vînt şi biciuite de ploaie, şi i se cam păru lui Pierre că cei doi complici nu hotărîseră precis dinainte unde se va petrece scena următoare, aceea a tocmelii, fără îndoială. Sau poate că-şi făcuseră socotelile uitînd ploaia... Oricum, se părea că nu ţineau de loc să amestece restul familiei Bianchi în afacerea asta, dacă cei văzuţi prin crăpătura pardoselii or fi avut barem vreo legătură cu Angelo şi Francesca. Puteai să ştii măcar dacă erau cu-adevărat frate şi soră ? Veneţia e oraşul potlogarilor.

La drept vorbind, Angelo nu putea trece în ochii cuiva ca un ins din cale-afară de primejdios. Mai înalt decît Mercadier, care nu-l vedea bine în întuneric, era zvelt şi avea ca la vreo optsprezece ani. Apucară pe nişte ulicioare, într-o tăcere zguduită de scîncetele Francescăi, şi după un drum ce i se păru lui Pierre interminabil, ajunseră în faţa unei *trattoria,* o cîrciumă la subsol într-un maidan întunecos, unde se profila umbra unei biserici baroce. În lumina uşii, Angelo se dădu

într-o parte, arătînd calea. Pierre văzu atunci că flăcăul era subţirel, şi destul de drăguţ, aducînd cu Francesca ; aceeaşi gură, doar părul blond avea reflexe cenuşii : moştenirea bunicului Blanc sau blondul veneţian ? Era îmbrăcat sărăcăcios, dar cuviincios, ca un mic meseriaş, cu o pălărie neagră de pîslă şi o cravată roşie groasă, o vestă foarte deschisă, un pantalon de vară leoarcă de ploaie şi un surtuc cu gulerul ridicat. Îşi încleşta dinţii de mînie, iar cînd intră Mercadier, îl apucă deodată de braţ şi-l ţinu în loc, rostind tot pe tonul acela de politeţe care te îngheţa : „Doamna mai întîi..." Căci Mercadier, împins de dispreţul său pentru Francesca, o luase înaintea ei.

O încăpere scundă, aproape pustie, unde se vedeau doi muşterii la o masă, poate nişte muncitori, şi o chelneriţă ; cînd uşa se deschise, lampa spînzurată în tavan începu să se legene, făcînd să joace umbrele pe pereţi. Angelo străbătu sala cu paşi hotărîţi, strigînd ceva din mers femeii, şi împinse o uşiţă în fund. Era o odaie întunecoasă.

Chelneriţa se repezi să aprindă o lampă aşezată pe-o masă, dînd deoparte în grabă, cu scuze, nişte mazăre curăţată şi o împletitură de lînă lăsată acolo.

După ce, cu acelaşi aer hotărît, tînărul porunci să i se aducă o sticlă de vin, rămăseseră tustrei singuri la masa vopsită în cărămiziu, cu o Sfîntă Fecioară în perete, şi într-un ungher o pisică neagră care-i privea. Francesca, cu obrazul pe masă, plîngea cum se pricepea mai bine. Bună comediană...

Mercadier tuşi :

— Ai ticluit-o foarte bine, tinere (trebuia să-i aducă aminte că era mai în vîrstă), dar isprăveşte repede, şi spune ce doreşti. N-am discutat, am venit aici cu dumneata şi cu... domnişoara (o uşoară înclinare a capului spre părul brun răsfirat peste lacrimi)... aşa că n-are rost să lungim vorba...

Angelo scoase o înjurătură atît de crîncenă încît Francesca, speriată, îşi ridică mîna micuţă de pe ochii plînşi. Tînărul se sculă de la masă, începu să măsoare odaia în lung şi în lat, apoi se aşeză iar.

— Am fost destul de tîmpit, spuse Mercadier, ca să mă las prins în capcana pe care mi-aţi întins-o aşa de dibaci... atîta pagubă...

Celălalt izbi cu pumnul în masă :

— Capcană ? Ce vrei să zici, domnule ?

— Ei, Doamne, rîse batjocoritor Pierre, cunoşti dumneata subtilităţile limbii franceze mai bine decît le ştiu eu pe cele ale graiului veneţian...

În clipa asta, vinul adus potoli nitel lucrurile, apoi, după ce chelnăriţa ieşi, Pierre continuă :

— Sora dumitale — ţi-e într-adevăr soră ? — are mai mult talent ca dumneata pentru teatru...

Francesca îşi ridicase capul : „Crezi asta ? Crezi ?"

Scena se desfăşura după regulile clasice. Pierre îşi luă mutra plictisită care se potrivea personajului său. Tînărul, cu un amestec de brutalitate şi duioşie, o silise pe mititica să se aşeze. Se întoarse apoi spre francez şi rosti rar, cu o voce gîfîită :

— Eşti mai josnic decît credeam... mai laş... A, desigur, ca să-i faci rău unei fetiţe, la asta eşti tare... dar după aceea, cînd te vezi în faţa unui bărbat...

— Un bărbat ? rîse Pierre. Să nu exagerăm...

Cu un gest iute, Angelo scoase din buzunar un cuţit destul de mare şi-l deschise. Zău aşa, te bagi uneori în nişte încurcături ! Dar această dovadă de bărbăţie trebuie să i se fi părut de ajuns, căci îşi puse cuţitul pe masă, la îndemînă. Mercadier răsuflă uşurat. Francesca, cu o mînă pe gură, făcea nu din cap şi întindea cealaltă mînă, murmurînd cuvinte italieneşti, alintătoare şi îngrozite ; cu cît arăta mai înfricoşată, cu atît era Pierre mai liniştit. Spaima ei făcea parte din farsa pusă la cale... Înălţă din umeri. Angelo izbucni :

— Ai auzit-o ? Zice că te iubeşte ! *La mia sorellita !* [1] Pe dumneata... o murdărie ! Pînă unde ai mers cu...

Pierre îi tăie vorba :

— A, nu, băiete, asta ai s-o întrebi pe urmă... cînd veţi împărţi între voi banii !

Se auziră două strigăte deodată. În sfîrşit, drama era coaptă ! Putea să înceapă. Francesca se ridică, îl măsură pe Pierre cu o uitătură plină de scîrbă, îşi ascunse faţa în mîini şi se aruncă în braţele fratelui său. Acesta îi vorbi încetişor în italieneşte. Pierre se hotărî să lase adversarului iniţiativa mişcărilor următoare. Oricum, nu avea mulţi bani la dînsul... vreo cinci sute de franci... şi aşa e o sumă destul de mare. Le va oferi două sute.

Dialogul pe şoptite, întretăiat de plînsetele fetei, va mai ţine mult ? Angelo voia s-o convingă să iasă de acolo... să-i

[1] Surioara mea ! (Lb. ital.)

lase singuri. Ea se temea probabil să nu fie trasă pe sfoară şi, prefăcîndu-se că-i e frică, aruncă priviri speriate spre cuţit. Pierre nu-şi lua ochii de la arma de pe masă, dar nu voia ca ei să-l creadă înfricoşat. Îşi turnă un pahar şi începu să soarbă încet din el.

Deodată, Francesca ieşi alergînd, dispăru în sala cea mare şi uşa se închise cu zgomot după dînsa... Urmă o tăcere. Cei doi bărbaţi erau singuri. Pierre îşi înălţă capul şi întrebă cu nepăsarea ce se impunea :

— Aşadar, cît ?

Celălalt se aşeză iar la masă, îşi puse palma pe mînerul cuţitului şi zise :

— Cîte urechi ai ?

Ar fi o exagerare să se spună că Pierre Mercadier se simţea foarte liniştit, dar certitudinea pe care-o avea, că toată problema se reducea la cîţi bani anume va trebui să plătească, îi dădea o îndrăzneală, în afară de faptul că trebuie să fi fost tot aşa de voinic ca şi ţingăul din faţa lui. Celălalt era palid, cu buzele tremurătoare, fără îndoială mai speriat de propriul său cuţit decît interlocutorul. Nu mai aşteptă lămurirea cerută şi continuă :

— Eşti un suflet nobil, domnule... Nimic... nimic altceva nu poate să-ţi dea prin minte decît să întrebi cît... Ţi-ar veni a rîde fără îndoială dacă ţi s-ar spune că există lucruri care nu-s de vînzare... bunăoară cinstea... Cinstea vă convine cînd e vorba de nevestele voastre... nu şi de surorile noastre... Eşti un suflet nobil, domnule...

Tremura de-a binelea. Îşi turnă unul după altul două pahare de vin, dîndu-le pe gît dintr-o înghiţitură, îşi şterse buzele, strînse pumnul pe mînerul cuţitului, păru să-l descopere abia atunci şi-l aduse în faţa lui ca să-l privească.

— Ce să fac cu dumneata acum ? Să te omor ? Şi Francesca ? Mie mi-e totuna... Dar Francesca ? A, te simţi cel mai tare ! Dacă tata ar şti ce s-a întîmplat, n-aş da o para chioară pe pielea dumitale... Eu însă... eu, cum să te las să pleci de-aici teafăr ?...

Pe neaşteptate, începu să plîngă ca un băieţaş. Apoi bău iar un pahar de vin. Cît o să mai ţină scena asta caraghioasă ? Fratele îi dădea înainte :

— Un turist ! Vine din țara lui... pică aici... în ianuarie... cînd doamnele frumoase nu sînt la Veneția... Se plictisește... și atunci, ce face atunci ? Se leagă de-o fetiță... care se mai joacă de-a păpușa cu frații și surorile ei... o fetiță... Francesca ! Cine a îngrijit-o cînd era să moară... cînd avea febră ?... *Francesca mia...* și pentru ce, pentru cine ? Pentru domnul ! Cu barba lui, cu zbîrciturile și cu cei cincizeci de ani ai lui !

Tinerețea e necruțătoare. Pierre clipi din ochi la această exagerare. Celălalt nu isprăvise :

— Ar putea să-ți fie fiică... și dumneata, cu capul dumitale de bătrîn, cu desfrînările dumitale... atîta știi să spui : *cît ?* Ah ! ah ! Cît face surîsul surorii mele cînd mă-ntorc seara acasă, amărît de-mi vine să mă arunc în lagună ? Cît face viața ? Cît amintirile irosite ? Viitorul tulbure ? Cît ?

Avu un rîs ciudat, și Pierre simți o atingere la picior. Își plecă ochii : era pisica neagră care torcea, frecîndu-se de el. Cînd ridică privirea, văzu că Angelo mai golise un pahar. Mîna tînărului plimba mașinal încolo și încoace cuțitul pe masă. Vorbea cam fără șir, cu gîndul într-altă parte, dînd din cap și privind în gol :

— Un turist ! Ce știu eu despre dumneata ? Ce știa dînsa ? Ce anume îți mișcă inima, ce respecți în lumea asta ? Habar n-ai totuși pentru ce trăiești... nopțile care vor mai fi încă atît de plăcute... cîntecul gondolierilor... copiii care aleargă pe străzi... ai noștri care au luptat atît amar de vreme...

Aici, aruncă asupra străinului privirea unui om care a vorbit prea mult, și urmă pe alt ton :

— Nu mai e nimic de băut... Margherita ! Margherita ! *Ecco fiasco !* [1] Ai să bei cu mine, domnule, faci parte oarecum din familie !... Cum ți-ai petrecut dumneata viața ? În nici un caz aici, la Fundamente Nuove, în baraca asta dărăpănată, printre plozii care țipă și se pișă peste tot ! O plută dusă de valuri... Și atelierul... Aur, să lucrezi mereu cu aurul, cînd ești atît de sărac... E-o ispită, domnule, o ispită și o batjocură... Dumneata n-ai văzut niciodată cum lucrăm... cu o vizieră pe ochi... și micile noastre unelte așa de fine, așa de fine... Uneori ni se dau pe mînă diamante... Îți plac diamantele ? În sănătatea dumitale !

Se mai adusese vin. Ciocniră.

[1] Încă o sticlă ! (Lb. ital.)

— Eu, unul... nu pot suferi diamantele... niște străini, reci și vițioși... niște turiști... Vin să le scoată din minți pe surorile noastre... apoi... Ce ziceam ? Dumneata nu bei ! Eu trebuie să beau ! Am nevoie de curaj ca să te omor... Poate că nu ești mai rău decît alții... Ascultă...

Se opri, cu un deget în aer. Pierre ciuli urechile, fără să audă nimic. Celălalt rîdea :

— Te găsesc bot în bot cu soră-mea și apoi mă îmbăt cu dumneata... Nu prea țiu la băutură... Mă voi îmbăta crîncen... De pe-acum mi-e greu să găsesc afurisitele voastre de cuvinte franțuzești...

Nu mai părea să se prefacă. Era beat turtă. Să fi fost deci sincer ? Pierre nu-și lua ochii de la cuțit. Angelo îi surprinse deodată privirea și strînse mai tare prăseaua :

— Să te omor... Vei fi avînd poate undeva o mamă care înșiră perle pe sfoară și face copii în fiece an într-o casă uitată la marginea lagunei... Să te omor... dar dacă ai o soră care se joacă cu păpușa ?

Mai trase o dușcă, după ce se codi o clipă. Apoi spuse :

— Îți dau o șansă, domnule... ți-o dau din pricina surorii dumitale...

Se scotocea prin buzunare :

— Unde le-oi fi pus ? A, iată-le... sînt toate... una, două, trei...

Număra pe marginea mesei un pachet de cărți de joc soioase. Se opri ca să-și mîngîie cuțitul, apoi continuă :

— Cincisprezece... nu, asta am mai numărat-o... șaisprezece, șaptesprezece...

Erau cincizeci și două de cărți împreună cu cele pe care le găsi în celălalt buzunar.

Pierre făcu un gest, parcă vrînd să se ridice.

— Nu te mișca de aici, turistule, că te spintec... Îți dau o șansă... Așază-te colea, în față... na, vezi cum se joacă... Am să-ți explic...

— Mai bine ai face ducîndu-te acasă să te culci...

— Crezi că scapi așa, cu una, cu două ? Îți dau o șansă... Jocul e ceva minunat ! Jocul ! Ce alta găsești în viață ? Jocul ! O carte poate să schimbe totul : cerul, inima, dragostea, banii... Să muncești, să muncești mereu... Pe cînd jocul... cărțile... Ascultă... jucăm pe viața ta... Dacă pierzi, e a mea, te omor..

Dacă cîştigi... Ei bine, dacă cîştigi, vom juca pe altceva... Haide, bea !

Şi astfel începu această stranie partidă de cărţi, în timp ce pisica se cocoşa sub masă şi trecea printre picioarele jucătorilor ca un schior într-o cursă de slalom.

VI

JOCUL ERA UŞOR de înţeles. Unul din jocurile acelea care nu-şi caută o scuză în inteligenţa jucătorilor. Cu cît eşti mai aproape de norocul gol, cu atît jocul seamănă mai mult a beţie. O pisică, Fecioara din perete, umbrele fantastice, mazărea dată deoparte, paharele, vinul, odăiţa strîmtă, şi afară ţăcănitul ploii... Decorul se potrivea cu partida de cărţi. Un decor primitiv ca plictiseala însăşi. Firesţe, partenerul nu era prea grozav, dar cînd îţi joci viaţa pe o carte, chiar dacă ucigaşul nu-i decît un băieţaş beat, această carte te interesează, la urma urmei, şi inima îţi bate. Partida se juca în trei reprize. Angelo o cîştigă pe întîia, o pierdu pe-a doua... Vorbea de el însuşi, de o mie de lucruri şi o mie de oameni, ca un caleidoscop de elemente necunoscute, în timp ce învîrtea cărţile, le aduna, le tăia, le dădea...

Pierre privea cuţitul. Era ciudat cum primejdia luase alt caracter, mai tulburător şi totodată mai ispititor, ca o flacără, din clipa cînd această primejdie atîrna de şansa cărţilor. Absurditatea lucrului nu-i scăpa lui Mercadier, nici faptul că rămînea aici cînd, la urma urmei, ar fi putut să se ridice şi să plece. Accepta regulile aventurii. Fără să le discute. O perversitate a lui. Să mori, ucis la Veneţia... Un fior ieftin. Dar mai cu seamă hipnoza cărţilor. Vechi, firesţe, soioase, cu colţurile rupte. Ce putea să însemne un rege trîntit pe masă... Sub îndoita ploaie, cea de afară şi cea a cuvintelor pe care fratele Francescăi le toarnă cu limba împleticită, la ce se poate gîndi Pierre privind cartea dată pe faţă ? Se revedea acasă, dimineaţa, la micul dejun, cu flecărceala Paulettei pe care el n-o ascultă, cu copiii gata să plece la şcoală, şi el care nu s-a încălţat încă, o manie a lui, cu limba de pantofi în mînă şi ochii

la gazeta de pe masă... Angelo strînge o levată... În gazetă sînt cifre... coloane de cifre... tot atîtea cărți ale unui joc mult mai complicat... Toată viața a jucat... Atenție, aceste două cărți, una în fața lui și cealaltă în fața lui Angelo, vor hotărî cine a cîștigat partida... Angelo învîrte o damă de treflă care aduce cu Blanche... Mîna lui Pierre se așează pe cartea mortală... încet. Îi ridică un colț : Blanche e oare aceea care va hotărî dacă trebuie să moară ? Privește pe dedesubt, în bătaia luminii : Dumnezeule ! Ce albă e cartea asta ! Nu e o figură... O răstoarnă deodată... asul de cupă... Mîna lui Angelo a împins deoparte cuțitul : „Așadar, zice el, nu vei muri..."

Ce demon îl ține pe Mercadier ? Haide, ridică-te, ieși de aici, zevzecule... doar nimeni nu te mai oprește. Ei bine, nici gînd să se ridice. S-a așezat mai bine la masă, a luat cărțile, le amestecă, apoi, cu glas batjocoritor, dar înfiorat, îi spune celui din față :

— Acum joc pe cuțitul tău contra unui pol de aur.

Ceea ce e o nebunie oricum ai privi-o. O monedă de douăzeci de franci a căzut pe masă, și lucirea aurului păru să-l reînsufletească pe Angelo :

— Mi-ai furat sora... viața ta ai cîștigat-o... acum vrei să mă ademenești cu aur...

Mercadier a și început să dea cărțile. Trebuie să fie ora mesei de seară, dar nu se gîndește să plece, ca unul care întîrzie înadins ca să nu se întoarcă prea curînd acasă. Pierre încearcă să se convingă că nu există în lume lucru pe care să-l rîvnească mai mult decît cuțitul acesta, ce-ar fi putut să-i străpungă inima. La drept vorbind, în clipa cînd asul de cupă a căzut, jocul și-a schimbat înțelesul, s-a amestecat cu acel gust de dominație pe care-l simte cîteodată Mercadier, ca o supraviețuire a altor bărbați în ființa lui. Gîndurile ce-i trecuseră prin cap în fața statuii lui Collioni îi revin, nu se știe de ce. Se uită la acest partener jalnic, la copilul acesta pirpiriu și beat, cu toate sentimentele de revanșă care stîrnesc un vîrtej în singurătatea lui. Pentru că mai e și singurătatea. Trebuie s-o cauți iar ca pe cea mai dragă dintre iubite. Jocul, asta e... jocul e o amăgire a atenției, a lipsei de ocupație, a vieții... toate noțiunile falsificate... proporțiile schimbate... jocul e un teatru al omului singur. Căci jucătorul e întotdeauna singur ; cei cu care se măsoară sînt cum e marea pentru înotător, ecuația cu chip de om căreia trebuie să-i afle dezlegarea, dar nu un semen al său ;

şi totuşi cu dînşii îşi înşeală singurătatea, cum ar amăgi foamea sau frica...

Oricine l-ar privi pe fostul profesor de istorie în această odăiţă din dosul unei cîrciumi veneţiene, atît de îndîrjit să cîştige cuţitul unui biet copil amărît şi pe jumătate inconştient, văzîndu-i ochii aprinşi de-o plăcere sălbatică, ar putea crede că are în faţa lui un nebun, sau cel puţin un om sărac cu duhul. Pentru că nimeni n-ar vedea că această clipă a vieţii sale e încheierea tuturor celorlalte, şi nici importanţa, încă anevoie înţeleasă, pe care-o ia în mintea lui Pierre, o importanţă mai mare decît decorul şi miza jocului, mai mare decît ceea ce se petrece, decît gesturile şi cuvintele.

Jocul a dat buzna în această viaţă, cu toată dezordinea şi ameţeala lui, adus de-un episod caraghios şi fără semnificaţie, dar şi cu tot prestigiul logic al unei morale, al unei îndreptăţiri. Acum, după ce i-a cîştigat cuţitul, s-au apucat să joace pe simbria lui Angelo. Patruzeci de lire, o săptămînă de atelier, care se duc una cîte una... Să cîştige, să-i ia acestui flăcău smintit pîinea de la gură, da, firește, jucătorul îşi dă seama că e în asta un pic de cruzime amestecată cu ruşine... dar esenţialul, esenţialul nu e aici... Aceste cîteva lire contează oare pentru el mai mult decît boabele de mazăre aruncate la marginea mesei, şi pe care ar fi putut juca tot aşa de bine ?

Esenţialul este că a înţeles ce prilej de a fugi de sine însuşi şi de alţii îi oferă jocul... jocul... Cuvîntul acesta scînteiază ca o sticlă în soare... îl chinuie, îl tîrăşte după el... Nu din partida asta caraghioasă îi vine ameţeală, ci din toate celelalte, din tot jocul viitorului...

După ce a pierdut, Angelo dă cu dosul palmei peste masă, măturînd cărţile :

— Nu cumva crezi că mi-ai luat tot ? ţipă el. Soră-mea, leafa ?

Chelneriţa se iveşte în pragul uşii. Cu o mînă, Angelo îi arată sticla goală, cu cealaltă strînge cărţile.

— Te înşeli... Mai am cu ce să joc împotriva dumitale... Să recîştig tot... pe soră-mea, leafa, cuţitul... viaţa dumitale... la te uită aici !

S-a scotocit prin buzunare. Aruncă pe masă un pumn de metal, nişte aşchii de aur şi două diamante mici.

— Astea, şuieră el, mă-nţelegi, le-am furat... le-am furat...

Nu eşti numai tu care furi... care furi surorile... Nu cumva îţi închipui că un om poate trăi în sărăcie mînuind zi de zi aur, aur, aur ? Am furat... Nu-i mare lucru... dar am să mai fur... cum fură coţofenele... îmi strîng o comoară... colo sus, în odăile goale... Şi v-am prins împreună...

Începu să plîngă, smiorcăind, şi amestecă iar cărţile.

— Uite, continuă el, joc diamantul pentru o sută de lire ! Cîştigi la preţul ăsta, eşti un cămătar... O sută de lire...

Împinse înaintea lui, pe masă, micul diamant fără montură. Mercadier se codi o clipă, apoi scoase din portmoneu o bancnotă de o sută de lire. Ochii lui Angelo scînteiară. Se porniră iar pe joc. Angelo zicea :

— Nu vei putea să mă denunţi... Aş spune că tu m-ai îndemnat să fur... că tocmai venisem aici să-ţi aduc aurul şi diamantul, aşa cum ne-am înţeles... Cum ai putea să explici raporturile noastre ? Un turist cu un mărunt meseriaş la ora asta, la Veneţia... Bate la ochi... de n-ar fi decît asta şi-i de-ajuns... mă vor crede pe mine...

Cuvintele acestea nu aveau mai multă importanţă decît acelea ale Paulettei, cînd vorbea de cafeaua care se răceşte, dar furtul, oricît de sărăcăcios era, furtul dădea jocului acea perspectivă a prăbuşirii morale de care Pierre avea nevoie, cum alţii au nevoie de aer curat. Nu-i prădase oare şi dînsul pe Paulette şi pe copii ? Toţi banii lui veneau dintr-un jaf. De altminteri, banii vin întotdeauna din jaf. Aici, în sfîrşit, minciunile piereau în legea jocului care preface totul, aşa cum focul purifică... Bunăoară, avea să dobîndească diamantul acesta furat, potrivit unei legi, unei rînduieli pe care toţi oamenii o recunosc : datorii de joc, datorii de onoare, nu-i aşa ? Cărţile cad pe masă, zarurile se rostogolesc şi proprietatea dispare, blestemul muncii e izgonit, banii se nasc din întîmplare, sau întîmplarea îi înghite : nimic nu mai e stabil, lumea se clatină... Ah, jocul ! Toate învăţăturile morale învinse de joc ! Ele n-au ştiut niciodată decît să-l osîndească, de altminteri în pofida acestei forţe care-i în el şi-l leagă de viaţa omului.

Haide, lăsaţi predicile, degeaba vă osteniţi, oamenii vor juca cît va fi lumea.

Cele o sută de lire trecură în mîinile tremurătoare ale lui Angelo. Dar acum nu mai era vorba nici de Angelo, nici de cuţitul de pe masă, nici de Francesca, al cărei nume se auzea din cînd în cînd într-un suspin fratern, nu mai era vorba

pentru Mercadier decît de marea justificare în propriii săi ochi... Nu mai voia decît să-şi dovedească sieşi că banul care-i stăpînise viaţa nu era atît de puternic ca el însuşi, că putea să-şi bată joc de bani, să-şi bată joc de toată lumea, să arunce pe masă viaţa sa, aşa cum bărbaţii de odinioară şi-o aruncau în bătălie, să joace pe-o carte pierirea şi în acelaşi timp izbăvirea sa, dovada libertăţii sale... Să tremure pentru bani şi să le tăgăduiască puterea, să se simtă mai presus de pierderea lor şi totodată gata să se cufunde în ea.

Simţea o ameţeală care nu venea din vinul băut. Văzu deodată că partenerul său dormea dus, cu nasul pe cărţi. Îl pufni rîsul. Puse încetişor pe masă diamantul, aurul furat, şi adăugă la bancnota pierdută de Angelo o altă bancnotă de o sută de lire, apoi se ridică, trecu în sala mare de alături şi plăti consumaţia. Odată ajuns în stradă, unde ploaia încetase, dar nu şi vîntul, nu se mai gîndi decît la amărăciunea plină de umilinţă a acestui frate cînd se va trezi, dezmeticit, şi va găsi banii pe masă împreună cu aurul furat de care nu se putuse descotorosi, şi cînd îşi va aduce aminte de sora-sa... „Petrecerea mă costă două sute de lire, îşi spuse Pierre, întocmai cum prevăzusem..."

Foarte bine. După seara asta stupidă avea poftă să mănînce nişte carne. Nu se pricep s-o frigă cum trebuie la Veneţia, dar fie ce-o fi. Cu destulă bătaie de cap, se văzu iar în piaţa San Marco, de unde ajunse la Citta di Firenze pe Calle Ridotto. Îşi pipăia în buzunar cuţitul închis : cu atît se alesese din această aventură.

A doua zi, Mercadier părăsca Veneţia fără s-o fi revăzut pe Francesca.

VII

CU CÎT PIERRE se gîndea mai mult la cele întîmplate, cu atît era mai convins că fratele şi sora erau înţeleşi dinainte. Firește, ei alcătuiau o pereche de şantajişti cam ageamii, iar prăpăditul de Angelo nu avea acea îndrăzneală neînfricată a bandiţilor vrednici de respect. Afară de asta, poate că la punerea

în scenă a loviturii uitaseră vreun lucru de nimic. Sau poate că nu chiar în seara aceea voia Francesca să fie surprinsă în locul acela care-i slujise şi într-alte rînduri pentru scopuri asemănătoare... În sfîrşit, o fi fost mai puţin vinovată. Dar vinovată.

Era de ajuns să vezi cu ce nobilă indignare au sărit în sus cînd li s-a pomenit de bani ; şi apoi, numaidecît fratele se arată gata să joace o partidă... cu nişte cărţi măsluite scoase din buzunarul său, pline de semne... şi dacă n-ar fi fost aşa de beat...

La Padova vremea nu era mai bună ca la Veneţia, şi Pierre nu zăbovi decît între două trenuri. Văzu într-un ziar francez că guvernul îl trimitea în judecată pe Emile Zola pentru o scrisoare a acestuia către Preşedintele Republicii [1]. Era vorba tot de afacerea Dreyfus, pe care unii încercau s-o readucă în actualitate. Păcătoasă istorie ! Dar Vicenza îl reţinu zece zile, tocmai cînd mijea, în februarie, un fel de primăvară timpurie, cu grădinile ei de pe dealuri şi vilele de la Monte Berico, şi acea Rotonda care-l împăcă iar cu Palladio, mai la largul său să viseze aici decît la Veneţia, unde acest arhitect nu făcuse decît să-şi înscrie măreţia în marginea aceleia a dogilor. Pierre visa pe urmele lui Palladio, fără să dea vreo importanţă ştirilor, aceleia bunăoară, venită din Alger, unde în ultimele zile ale lui ianuarie izbucniseră tulburări, tot datorită stîngăciei partizanilor lui Dreyfus, şi unde fuseseră devastate prăvăliile evreieşti. O singură dată păru că regretă Parisul, aflînd de marele succes obţinut de noua piesă a domnului Rostand, *Cyrano de Bergerac*, în care Coquelin era, după spusa unora, minunat.

Vicenza e oraşul lui Palladio. Aici domneşte el peste tot, ba şi-a oferit chiar luxul unui teatru. Aproape că nu se află stradă unde să nu regăseşti visurile de măreţie cu care a presărat nordul Italiei. A legat de numele său parcă făcut pentru palate numele evocatoare ale marilor familii ale cetăţii, de-alde Chiericati, Thiene, Valmerana, Giulio-Porto, Porto-Barbaran, care au fost binefăcătorii săi şi nu mai sînt azi decît sateliţii gloriei salc. Şi aşa cum la Veneţia Collioni fusese pentru Mercadier imaginea destinului omenesc, la Vicenza, sub vraja minunăţiilor palladiene, el se întreabă dacă omul nu era făcut pentru a ciopli

[1] E vorba de celebra scrisoare intitulată *J'accuse*, apărută în ziarul *L'Aurore*, de sub conducerea lui Georges Clemenceau, în care Zola demască uneltirile şi falsurile ce au dus la condamnarea căpitanului Dreyfus.

în piatră morminte falnice, care să însemne paşii trecerii sale prin viaţă.

Dar ce-i pasă lui de marii oameni ai trecutului ? El, Pierre Mercadier. nu are decît un gînd, să se justifice el însuşi, el şi nimeni altul ; căci el nu e şi nu va fi fost nici cuceritorul care dărîmă, nici ctitorul care clădeşte. El, ca individ. Toată forţa lui e în refuzul de a recunoaşte ceea ce nu e el însuşi ; străbate lumea fără a se amesteca cu ea. Nici Palladio, nici acel Collioni nu fac să pălească egoismul său, egoismul desăvîrşit, această virtute adevărată, această singură formă a inteligenţei depline care ne este dată în lumea asta. Cu ce ironie amară privea Mercadier la tinerii fercheşi ai oraşului care se fîţîiau pe sub arcade, în stare să stea ceasuri după ceasuri în faţa terasei vreunei cafenele, legănaţi de speranţa vagă şi amăgitoare că un prieten mai bogat îi va pofti să se aşeze şi-i va cinsti cu un pahar ! În această turmă sociabilă la vîrsta tuturor nebuniilor, printre aceşti urmaşi moleşiţi ai artiştilor şi ai soldaţilor Renaşterii, nu era nici un Palladio, nici un Collioni, nici un Mercadier... În ochii lor pîlpîia plictiseala ucigătoare care-i măcina pînă a le da reumatisme. Erau gata să creadă în orice iluzie pentru a petrece o după-amiază...

Priveliştea tinereţii e răzbunarea omului matur. Pierre contempla cu o vie curiozitate această grădină zoologică, aceşti maimuţoi ai străzii, printre care se furişau stranii siluete de călugări, ale căror sutane de dimie îi făceau să semene cu un anume soi de rumegătoare din Asia centrală... Zece zile trecură aşa, fără ca Pierre să schimbe o vorbă cu cineva. Apoi se scîrbi pînă într-atît de Vicenza încît fugi pur şi simplu la Verona, gîndindu-se numai la Romeo şi Julieta, ca şi cum această pereche ar fi jucat în mitologia sa personală un rol de prim-plan. Idee pe care cele aproape trei ceasuri de tren izbutiră să i-o scoată din cap.

Verona arată dintru început călătorului o faţă duşmănoasă, pentru că e un oraş lunguieţ, sau pentru că, din pricina cotului noroios şi iute al Adigelui, cheiurile par fără de sfîrşit celui care merge de-a lungul lor. Pierre trăsese la un hotel din Piaţa Arenelor. Începea să găsească absurdă această înşiruire de oraşe, oricît de frumoase ar fi fost. Degeaba îşi aţîţa imaginaţia cu aceste decoruri succesive şi cu fantomele trecutului, cu poveştile sîngeroase ale măreţiei italiene sau ale aventurierilor care o îngenuncheaseră, degeaba se îmbăta de pictură, umblînd din mu-

zeu în muzeu şi din biserică în biserică, şi se înflăcăra pentru înaltele şi falnicele ziduri, şi pentru frescele coşcovite, degeaba vedea în această lume ciudată şi luxoasă a unei frumuseţi apuse grădina propriei sale sensibilităţi, Mercadier începea să-şi simtă singurătatea ca pe-un alcool prea tare şi foarte asemănător cu năprasnicul rachiu de drojdie care se bea în Italia, fără cine ştie ce gust pentru un francez deprins cu coniacul. Totuşi, la Verona, găsi prilej de-a se mai amăgi singur cînd dădu cu ochii de acel Castello Vecchio, fortăreaţa familiei Scaliger, capodoperă a arhitecturii militare, cu galeriile de piatră ale străjii de-a lungul zidurilor roşietice şi cu meterezurile deasupra Adigelui, tocmai la capătul oraşului. I se părea că această artă a fortăreţei era legată de unele amintiri depărtate ale copilăriei sale. Văzuse la socru-său un album cu privelişti din Rusia ; şi castelul de la Verona trezea în mintea lui imaginea zidurilor Kremlinului, clădit de altminteri de nişte arhitecţi aduşi din Italia. De aici, din această amintire, să se fi născut oare vraja pe care-o simţea Pierre privind Castello Vecchio ? Se convinse foarte repede că nu era aşa...

Straniu lucru la bărbatul acesta pofta pe care-o avea de putere, de forţă, chiar de brutalitate militară, cînd ea se pierdea în trecut, cînd ea nu mai era aparatul unei societăţi prin care se strecura, păzindu-şi cu grijă independenţa, ci ca o haină lepădată de nişte mari căpitani răposaţi, parcă anume croită pentru el, pentru visurile lui ! Îşi zicea că pe-atunci violenţa armată era o expresie a individului, ale cărui dorinţe ridicau şi mînau oştile, călcînd în picioare cu dispreţ părerea gloatei, viaţa ei de toate zilele. Pe atunci, Pierre ar fi fost unul dintr-înşii, eroul din care oamenii fac istoria şi statuile. Dar pe vremea noastră ! În decorul acestui Castello Vecchio nu află decît motive pentru a-şi măsura dispreţul faţă de bătăliile contemporane. Unul ca dînsul nu va găsi un ideal nici în apărarea lui Dreyfus, nici în aceea a statului-major ! Nu mai rămîn decît urmele acestea măreţe ale vremilor trecute. ale energiei strămoşilor, ca nişte trîmbiţe depărtate. „Omul modern, îşi zice Mercadier, nu are de ales decît între robie şi dispreţ."

Astfel, nu e mulţumit cu viaţa ce i se oferă. Dar nici nu poate fi, în această lume degenerată, cuceritorul a cărui stofă crede că o simte în el. A demisionat din îndeletnicirile derizorii care-i fuseseră sortite. E prea tîrziu pentru secolul acesta şi pentru dînsul să reconstruiască un univers în care entuziasmul

să fie posibil. Nu va fi nici soldat, nici explorator, nici artist. Nu se va măsura cu maşina complicată de care oamenii sînt legaţi în zilele noastre. Pierre înţelege că în singurătate, ca şi în viaţa de familie, o singură abatere de la cele rînduite îi mai este îngăduită : să trişeze... Aşa cum, profesor şi educator al tineretului, trişa cu gîndurile sale, aşa cum, cap de familie, trişa cu averea comună a alor săi. A trişa, iată adevărata morală a individului.

Cu coatele pe zidul crenelat al Veronei, se gîndeşte că, dacă eroul adevărat din vremile libertăţii de odinioară era condotierul, eroul de astăzi, în lumea industriei, a creditului şi a bancnotei, e, la urma urmei, omul cu identitatea schimbătoare, care lunecă prin plasa legii, nu se împiedică de nici una dintre prostiile unanim admise, fără să-şi aibă sălaşul ici sau colo, stăpîn al soartei sale, sfidînd limitele impuse unei existenţe, şi a cărui istorie e făcută dintr-o sută de romane, dintr-o sută de dezastre... Oho, ce-ar mai avea de scris despre asta un Plutarc al timpurilor moderne !

Ce cale a străbătut Pierre din zilele afacerii Panama, cînd se lăsa jumulit de adevăraţii trăgători de sfori ai jocului ! Ziarele îi aduceau tocmai ecoul procesului celor şapte parlamentari acuzaţi de Arton că primiseră bani din mîna lui. Abia dacă dăduse atenţie acestui proces şi achitării care îngropa definitiv scandalul. Aşa cum nici condamnarea lui Emile Zola nu-i stîrni vreun interes.

Mercadier se gîndi cu un fel de milă la înduioşarea neroadă pe care-o arătase după crah, în faţa Paulettei. Negreşit că atunci se aşezase în turma stupidă pentru care numele lui Lesseps devenise, de la o zi la alta, dintr-un element al iluziei, ţapul ispăşitor al propriei sale prostii. Cînd se gîndea astăzi, dincolo de domnii de Lesseps, la figura misterioasă a unui Cornelius Hertz bunăoară, era gata să dea dreptate aventurierului împotriva celor pe care i-a înşelat. În cazul de faţă, Cornelius Hertz era o nouă întruchipare a lui John Law, şi lungile reverii ale profesorului Mercadier ajungeau să facă din el un tip de necrezut, escrocul.

Escrocul desăvîrşit, fără cusur. Cel care nu se lasă prins niciodată, şi care n-o sfîrşeşte rău într-o bună zi, adică un

escroc care nu va fi adoptat cu ajutorul vreuneia din slăbiciunile sale de morala oamenilor asociaţi. Cel care nu va merge la închisoare şi căruia nu i se va ridica o statuie...

Te naşti într-un univers împletit din dificultăţi materiale şi din concepţii mincinoase. Creşti ca un produs nenorocit al mediului tău. Ai nevoie de-un neobişnuit concurs de împrejurări pentru a sparge în jurul tău această reţea de minciuni morale şi sociale. E neîndoios că pentru Mercadier, Blanche Pailleron jucase un rol hotărîtor şi că acel *nu te iubesc* al ei avusese asupra profesorului de istorie un efect mai mare decît studiul vieţii lui Law. Dar opera începută de Blanche fusese împlinită de Francesca. Ba chiar faţă de dînsa, deşi în sinea lui păstrase tot timpul o atitudine cinică, îşi pierduse pentru o clipă capul pînă într-atît încît să-i propună s-o răpească de acasă, să-i asigure un trai pe punga lui. Un rest de bune sentimente îi jucase această festă. Nici nu-ţi vine a crede că nişte reflexe neaşteptate pot duce pe omul cel mai neînduplecat la fapte bune, făcînd din el un soi de Saint Vincent de Paul.

Ajuns aici cu gîndurile lui, Pierre Mercadier se întreabă mirat cum de i-au venit asemenea gînduri contemplînd zidurile roşii ale Veronei... Nu mai ştie de la ce idee pornise. Dar înţelege ce anume îl făcuse să privească aşa de atent cum juca tînărul şi ageamiul Angelo, această schiţă neisprăvită de escroc. Îşi aminteşte partida de cărţi şi simte din nou acea tulburare morală pe care această scenă i-o stîrnise. Înţelege că în acea clipă a vieţii sale se lepădase de multe din prejudecăţile obişnuite, poate că mulţumită primejdiei. Omul capătă conştiinţa lucrurilor esenţiale ajutat de unele împrejurări neprevăzute. Dacă descoperă legile mecanice ale lumii datorită unui măr, poate foarte bine să-i pătrundă legile morale datorită unui băieţaş beat într-o cîrciumă din Veneţia.

Dar abia la Verona, în faţa Adigelui, înţelese deodată Mercadier că legea morală a lumii e jocul. Apoi, luă trenul spre Milano, unde o lună întreagă se îmbătă de muzică, după care, în sfîrşit, se hotărî ; cu cîteva zile înaintea Paştilor, debarca la Monte-Carlo, bolnav de gripă, merse să se înscrie la Cazino, apoi, întors la hotel, se vîrî în pat şi nu mai ieşi de acolo vreme de trei zile.

VIII

SE STÎRNISE O hărmălaie în jurul meselor de joc. Cum, s-a şi făcut ora unsprezece ? Ce te face să crezi asta ? Bătrîna doamnă tocmai sosise. Cea căreia i se spunea astfel abia putea să umble. Sprijinită de cei doi secretari slugarnici care-o însoţeau peste tot, se apropie de o masă cu mize modeste, unde numaidecît cineva se ridică, lăsîndu-i locul. Era o femeie voinică cu faţa toată zbîrcită, nişte zbîrcituri aşa de mici că la început nici nu i le vedeai sub părul cănit şi pieptănat în sus. Purta o rochie neagră cu un şal mare de dantelă albă, pe care şi-l sălta din cînd în cînd ca s-o apere de nişte adieri aşa de slabe, că nici n-ar fi putut să înfioare dantelele. Avea obrazul lung, nasul încovrigat şi ochii posomorîţi. Era irlandeză, şi sluţită de suferinţă.

Ora unsprezece fix. Bătrîna doamnă îşi făcea intrarea, cu regularitatea unui tren. O trezeau, pare-se, cam pe la zece şi jumătate ca să vină la Cazino. Dormea întotdeauna pînă la ora asta. Nu avea decît să treacă strada de la hotel la sălile de joc. Era proprietăreasa celor mai mari oţelării din Sheffield. Cîştiga din forfecuţele de unghii, din acele de tricotat, din cuţitele de desert şi din mitralierele care se vindeau în toată lumea. Una dintre cele mai uriaşe averi de pe pămînt. O familie plină de întîmplări tragice. Duşmănii crîncene. Fete care au murit în accidente cumplite. Un fiu înecat în Tamisa. Dar maşina de făcut bani se învîrtea mereu, enormă, şi parcă scăpată din mîna oamenilor. Averea creştea, ducînd arca acestui Noe dramatic, în care stăpînii se sfîşiau pe nişte munţi Ararat ai singurătăţii. În timp ce totul pierea în jurul ei, bătrîna doamnă, care se zbîrcise la fiecare nenorocire, se apropia de capătul anilor, ţinînd în mîini atotputernicia familiei, monstruoasa bogăţie, cu care nu ştia ce să facă, după ce atinsese culmea confortului fără de care ar fi murit pur şi simplu, după ce-şi asigurase îngrijirile costisitoare cărora le făceau faţă, roind în jurul ei, unde nu mai era nimeni dintre ai săi, o droaie de medici, de infirmiere, de masori, de specialişti, pe care dînsa îi ura, ca un copil hăituit aflat în puterea diavolilor subalterni care-l trag de păr, îl ciupesc de picioare, îi împroaşcă în obraz scînteile stranii ale unor ţevi magice. Şi în fiecare seară, la ora unsprezece fix.

sprijinită de cei doi secretari în smoking, care aveau aerul că-i așteaptă moștenirea la tot pasul, apărea la Monte-Carlo, la Biarritz sau la Dieppe, după anotimp, într-o larmă luminată de becuri electrice, printre rochiile de mătase și domnii care se trăgeau îndărăt ; ca și cum cineva ar fi foșnit prin sală la urechea tuturor niște bancnote nevăzute.

Bătrîna doamnă se așezase ca în fiecare seară la o masă de joc. Și-i făcea semn cu mîna crupierului, banco după banco, sporind într-una miza, pînă ce banca pierdea toți banii. Mărunții pontatori din spatele ei încercau să ciupească pomana obișnuită, cei cinci franci rîvniți cu înfrigurare. Bancherul se codea dacă trebuie să lase altuia mîna, sau să mai facă față unei partide. Banco. Pierdut. Sabotul trece la bătrîna doamnă care a aruncat pe masă un teanc de bancnote strînse cu o sforicică neagră. Șanjeur [1] ! Șanjeurul vine fuga. Fisele de metal cad pe masă, vraful de bancnote dispare. De la alte mese alți pontatori se apropie. Partida e gata să reînceapă.

O mai fi oare sensibilă la decorul marilor săli ale cazinoului din Monte-Carlo, bătrîna doamnă cu părul negru ? Mai simte oare venind pe fereastră adierea caldă a mării, a palmierilor și portocalilor ? Se gîndește oare la ispita de a muri, resimțită în fiecare seară pe terasele de colo, sub cer, de unii bărbați care au zvîrlit tremurînd în fața ei, pe masa verde, niște fise la fel cu cele pe care le împinge ea și care nu mai înseamnă nimic pentru dînsa, nici măcar cît niște tacîmuri de cuțite sau niște tunuri, fisele acestea pe care le împinge ca și cum ar vrea să scape de ele ? Văzînd slugărnicia din jurul ei și ochii invidioși ai unor ființe smintite, nu-i vine oare din cînd în cînd pofta de a părăsi masa de bacara la care-și petrece ca un automat nopțile ? Își saltă pe umeri șalul de dantelă albă.

Soțul ei a căzut din tren, cu douăzeci de ani în urmă. Într-un tunel. Citise greșit cota Bursei. Se crezuse ruinat cînd își dublase averea. De atunci încoace, degetele umflate de reumatisme ale văduvei care n-a plîns fac în toate serile aceleași cîteva gesturi cu cărțile, întorcîndu-le în felul cel mai exasperant, și cu fisele care-i fac să tremure de lăcomie pe cei din jur.

Pierde. Cîștigă. Dar fiindcă dublează miza cînd pierde, fiindcă urcă fără limită această miză, fiindcă are mai mulți

[1] E vorba de funcționarul cazinoului însărcinat să schimbe banii jucătorilor pe fisele respective.

bani decît oricine, fiindcă ar putea să cumpere cazinoul, ea cîştigă întotdeauna pînă la urmă, pînă la capătul nopţii. Iar cînd pierde, ce importanţă are? Uzinele din Sheffield vor plăti, uzinele din Sheffield plătesc. Doamna bătrînă rîde cînd cîştigă, un rîs care te îngheaţă. Cînd pierde, se bucură gîndindu-se la lovitura următoare. Nimic n-o zoreşte: are înaintea ei noaptea şi averea. Atît de tocite îi sînt simţurile încît, în afară de cifrele jocului pe care secretarul i le repetă la ureche printr-un soi de aparat cu o pîlnie neagră şi un şarpe de cauciuc legat de-o cutie aşezată pe genunchi, nimic n-o interesează din lumea exterioară. Abia vede oamenii, ca pe nişte umbre palide şi lunecoase. Nu simte probabil obiectele pe care le pipăie, căci poartă mitene de aţă. Gesturile ei sînt acelea ale unei făpturi insensibile. Cît va ţine noaptea, nu va deschide gura decît pentru a cere să i se aducă băuturi reci, pe care le bea sorbind cîte puţin, parcă pentru a goni un fel de spaimă care-i umflă în răstimpuri pieptul uriaş. Cînd înghite, ochii i se dau niţel peste cap, şi te trec fiori privind-o, dacă-ţi aminteşti că băiatul i-a murit înecat la douăzeci şi doi de ani. Pare să-şi aducă aminte de asta la fiecare sorbitură. Dar singurul sentiment încă viu în fiinţa ei, după toate încercările prin cîte trebuie să fi trecut, e jocul, doar jocul, ameţeala de fiece zi a jocului, a cărţii pe care o întoarce cu acea încetineală exasperantă, făcînd să încline greutatea miilor de franci, încărcătura ei de deznădejdi fără valoare, de partea nepăsării sau de partea pontatorului alb ca varul, care măsoară urmările dureroase ale pierderii, sub această privire pe jumătate oarbă, căreia nimic nu-i va mai da viaţă pînă-n zori, pînă va adormi aţintită la ultimele partide...

De cînd a aflat povestea ei, Mercadier nu se mai poate dezlipi de bătrîna doamnă, şi în fiecare noapte o urmăreşte de la o masă la alta, se ţine după acest spectru obez şi palid. Ideea că, bătrînă şi obosită cum era, nu se va ridica totuşi de la joc pînă ce nu se vor trage perdelele, că nu va vorbi nimănui, deschizînd gura doar ca să spună *banco* cu glasul acela stins şi cenuşiu, că nu va avea nici o clipă de destindere, nici un surîs pentru vreo fiinţă omenească, nici o privire pentru altceva decît mecanica nestrămutată a cărţilor împărţite şi date pe faţă, ideea aceasta are asupra lui Pierre un efect hipnotic, şi deschide

niște prăpăstii în care gîndurile i se afundă. E atras de acest monstru. Simte în ea o împlinire neobișnuită a destinului uman. Vede în ea ultima imagine a ceea ce banul poate face dintr-o făptură de carne și de sînge. Bătrîna doamnă a atins acea culme groaznică a singurătății la care se gîndește înfiorat, urcînd panta ce duce pînă acolo. Stă cu ochii la ea, cuprins de înflăcărare și amărăciune. Întreține cu dînsa un dialog mut, în care se amestecă toate mîniile, toate dezamăgirile, toate iluziile sale spulberate. I-o fi plăcînd într-adevăr jocul acestei femei, care vine aici în fiecare seară ca la un serviciu, cu inima ei bolnavă, cu picioarele ei umflate, cu ochii împăienjeniți, cu șalele frînte ? Îi place și nu-i place : nu are de ales între a juca sau a nu juca, e tot ce poate să facă. Fiziceşte și, fără îndoială, și moralmente nu e în stare de altceva. E tot ceea ce timpul mai reprezintă pentru dînsa. E tot ce-i mai umple timpul, și-i tot ce-l mai ucide.

Văzînd-o, privindu-i obrazul rece și palid, ochii goi, mîinile moleșite, auzindu-i răsuflarea întretăiată, Pierre Mercadier înțelege pentru întîia oară niște taine esențiale ale universului. Datorită ei înțelege ceea ce-i unește în jurul său pe toți bărbații aceștia, pe toate femeile acestea, atît de diferiți unul de altul, care se îmbulzesc la mesele de joc. Pierre descoperă în ea ceea ce este cel mai mic numitor comun al tuturor acestor oameni. Văzînd-o, încetează de a mai fi sensibil la diversitatea lor. Descoperă ceea ce face ca toți aceștia să alcătuiască o umanitate aparte, care nu se întemeiază nici pe rasă, nici pe vîrstă, și aproape nici pe avere.

Mercadier simte că el aparține acestei unități, că intrase acum în mijlocul ei ca într-o tagmă vrăjită. Simte ce anume leagă aceste ființe fără legătură între ele, acești oameni care nu-și vorbesc, care abia se văd și pe care aceeași oră îi readuce în fiecare seară la aceeași febră, la aceeași amărăciune, la aceeași patimă. Știe că asta e singurătatea. Știe, în sfîrșit, că a pătruns în lumea stranie a singurătății adevărate și că nu va mai ieși din ea.

Banco. Carte. Dama de treflă întoarsă încetișor. Cărțile saboului. Un șapte... Un cal...

Pierre avea baftă în seara aceea. Să cîștige cu asul. Erau cinci mii de franci pe masă.

IX

NICI LUI VIDAL Bey, nici colonelului, nici doamnei de Pontarlier nu le-ar fi trecut prin cap să-i vorbească lui Pierre cînd îl întîlneau în afara cazinoului. Nici el n-ar fi făcut una ca asta. Se salutau de departe, foarte discret, cu un surîs complice. Cunoştinţele de la masa de joc sînt limitate la sălile cazinoului, şi-ar fi o necuviinţă să te bizui pe ele după ce-ai ieşit de acolo.

Din pricina asta era mai uşor să intri în vorbă cu vecinii în cursul acestor nopţi lungi ; ştiau că o asemenea conversaţie nu putea să aibă urmări, şi aşa, din instinct, se închega o lume în marginea meselor de bacara, o lume îngrozită de ivirea dimineţii, care găsea prilej de a schimba cîteva cuvinte doar cînd vreunul făcea banca, şi astfel, oamenii aceştia strîngeau pentru viaţa de toate zilele o provizie de tăcere. Cheia misterioasă a acestui univers sta într-un anume ton de umor, sau în pretextul unui fetiş pus pe masă, trădînd superstiţiile jucătorilor. O dată îşi vorbiseră, cuprinşi de furie din pricina unui imbecil care ceruse carte, deşi avea cinci puncte. Îşi vorbiseră, şi-atîta tot. Judecînd bine, nici simpatia, nici faţa atrăgătoare a unei persoane nu jucau aici vreun rol. Oamenii aceştia se priveau unii pe alţii cu oarecare toleranţă critică, şi aveau de ce : fiecare din ei părea să poarte o rană, şi poate că asta îi apropia. Relaţiile de cazino se aseamănă în unele privinţe cu relaţiile dintre bolnavii aflaţi într-un sanatoriu. Strîmbătura pe care-o făcea mereu colonelul, să fi fost o expresie a nobleţei sale sau vreo meteahnă moştenită ? Oricum, în ochii celorlalţi asta constituia biletul său de liberă trecere.

Trebuie să spunem că în fiece zi aşteptarea orei la care putea începe jocul luase foarte curînd pentru Pierre Mercadier caracterul unei suferinţe. La drept vorbind, orice obicei căpăta pentru dînsul acest caracter, şi i se întîmplase să aştepte poştaşul cu o nelinişte aproape insuportabilă, cînd se afla la ţară, la Sainteville, de pildă, deşi ştia că nu are de unde primi vreo scrisoare, numai din pricină că poştaşul devenise un fenomen care se repeta zilnic. O teamă de privirea crupierilor care ar ghici această grabă a jucătorului îl oprea să se repeadă la ora deschiderii. Şi apoi, să aştepţi în sălile cazinoului pînă ce se

formează partidele e încă şi mai apăsător decît să stai pe-afară lăsînd să treacă un timp potrivit. Jucătorii de după-amiază se recrutează cu totul altfel decît cei de seară. Vezi acolo mulţi oameni de jos, care vin să-şi piardă cei cinci franci ai lor pentru ca după aceea să-şi muşte degetele. Asta creează între jucătorii adevăraţi, cei care se regăsesc noaptea, ca scoşi din cutie, în jurul meselor unde se joacă gros, un fel de solidaritate tacită cînd se întîlnesc întîmplător ziua nămiaza mare, amuzîndu-se cu fleacuri sau mizînd la ruletă. Oarecum, ca nişte jucători de tenis care s-ar surprinde unii pe alţii jucînd ping-pong.

Acest sentiment lucise în ochii celor doi bărbaţi, cînd Mercadier, luînd banca, vocea celuilalt, o voce meşteşugită, care vorbea prea bine franţuzeşte ca să nu simţi că e o voce englezească, întrebă de lîngă dînsul : „Vreţi să mă luaţi cu jumătate ?“ Un flăcău foarte tînăr la chip, înăltuţ, destul de gras, totuşi, faţă de aerul său tineresc, cu trăsături cam moi în obrazul ras, palid, poate fiindcă era pudrat, şi genele albicioase, purtînd părul exagerat de lung, adus claie într-o parte peste o cărare scurtă. Într-un costum de culoarea muştarului, nou-nouţ. Era fără îndoială un jucător de seară, şi Pierre avu deodată impresia că-l mai văzuse undeva, că fusese stînjenit undeva de vederea lui.

Îşi încercaseră deci norocul împreună. De cinci ori la rînd cîştigase banca. Treizeci şi doi de poli. Pierre îşi consultă din ochi partenerul. „Cum doriţi“, spuse englezul. Mercadier dădu cărţile. *En cartes* pe amîndouă tablourile.

Era un principiu inflexibil pe care şi-l fixase, căci ajunsese să aibă principii în privinţa asta, cînd se afla *en cartes*, să cedeze banca vecinului. Aşa şi făcu. Ceea ce stîrni în jurul mesei murmurul obişnuit al pontatorilor dezamăgiţi. După ce împărţiră pe din două cîştigul, englezul observă : „În locul dumneavoastră, aş mai fi ţinut o partidă...“ Chiar în clipa aceea jucătorii îşi arătară cărţile : opt şi nouă. Tînărul se înclină : „Aţi avut dreptate...“

A doua zi, la ora apăsătoare dinainte de deschiderea sălilor, îl întîlni Mercadier în pragul Hotelului Paris. Pierre îl saluta tocmai ca de obicei, cu o uşoară înclinare a capului, cînd englezul i se adresă pe neaşteptate : „Mă veţi ierta, domnule, n-aş vrea să vă supăr cu întrebări indiscrete, dar n-aţi fost cumva la Veneţia în ianuarie ?“ Mercadier recunoscu că fusese.

„Vă remarcasem, continuă celălalt... e atît de puţină lume la Veneţia, în ianuarie... mai ales pe o vreme aşa de urîtă... Trebuie să fie cineva un original ca dumneavoastră şi ca mine..."

Avea totuşi aproape treizeci de ani, şi de pe acum o bărbie dublă. Purta un inel ciudat la mîna stîngă, cu nişte opale încrustate în aur. „Să bem ceva... E o oră insuportabilă, nu? Dumneavoastră jucaţi după-amiază... eu la fel: în fiecare zi." Avu un rîs înăbuşit repede. Intrară în holul hotelului.

— Mă veţi scuza că v-am vorbit aşa... fără să vă fi cunoscut... dar e ceva sîcîitor în asta, să regăseşti unele persoane la Veneţia... la Monte-Carlo, şi să nu le poţi da un nume...

— Mercadier... Pierre Mercadier...

— Travelyan... Hugh Walter Travelyan... Să bem nişte şampanie, vreţi? Da, ştiu, la ora asta e absurd... grozav îmi plac lucrurile absurde... şi să bei şampanie la ora trei după-amiază... Băiete! O sticlă de Mumm. Foarte rece... Lăsaţi ceremonia deoparte. Nu cred să vă fi întîlnit vreodată la Veneţia în casa familiei Franchetti... Nu eraţi nici la recepţia dată de soţii Robilan...

— Nu cunosc pe nimeni la Veneţia.

— Adevărat? E plăcut aşa. Eraţi deci într-adevăr singur în această pustietate ploioasă? La drept vorbind, vă invidiez, n-ai plăcere de Veneţia cînd întîlneşti lume pe acolo... Sînteţi un adevărat original...

Şampania nu era tocmai rece. Trebuiră să aştepte.

— O cunoaşteţi şi pe doamna de Pontarlier, mi se pare? V-am văzut stînd de vorbă cu ea.

— Foarte puţin, spuse Pierre. Ne-am întîlnit la masa de joc.

— Sînteţi un om misterios. Asta îmi place. Ca şampania la ora trei. Geneviève... Doamna de Pontarlier e o bună prietenă a mea...

Zicînd aceasta, Hugh Walter Travelyan se făcu foarte roşu, dădu în cărămiziu, şi-şi trase vorba îndărăt:

— O, nu vreau să spun că... Dumneavoastră, francezii, vă grăbiţi întotdeauna să trageţi unele concluzii... Ne cunoaştem de... de... nu i-ar plăcea să spun de cînd... şi o stimez mult...

Pierre nu se gîndise nici o clipă să suspecteze raporturile acestei doamne cu interlocutorul său. Doamna de Pontarlier, deşi se ţinea bine, era o femeie cam coaptă. Travelyan mormăi ceva, împingînd deoparte cupele de pe masă. „Aş vrea pa-

hare obişnuite", îi spuse chelnerului, care ţinea sticla într-un şervet. Continuă :

— Nu pot suferi să mi se servească şampania ca pe ceva excepţional, îmi place s-o beau din pahare fără picior... În sfîrşit, fie şi cupele astea ! E foarte vulgar, dar să ciocnim... Vreţi ? Ca nişte birjari !

Pierre surîse. Ciocniră. E drept că şampania avea gustul călduţ al băuturii servite în pripă...

— Domnule... Mercadier ? Am pronunţat corect ? Mă întreb de foarte multe ori, privind jucătorii la cazino, ce i-o fi făcut pe unii sau pe alţii să se apuce de joc... Francezii ăştia, burgheji de treabă, care au pesemne o familie, o lampă atîrnată de tavan, un bufet Henric al II-lea... nişte bărbaţi mustăcioşi... cu ciudata insignă violetă la cheutoare [1]... şi unghiile tăiate foarte scurt... Pe femei le înţeleg mai uşor... Sînt aşa de nervoase, şi apoi, au chestiile alea în pîntecul lor... să nu vă fie cu supărare,.. Dumneavoastră nu vă întrebaţi uneori ?

— Ba da. M-am jucat chiar adeseori de-a joaca asta. Îmi închipui viaţa, lumea lor... Printre dînşii, sînt cei care au scăpat pentru cinci minute, şi care se vor întoarce în sufrageria lor, la abajurul verde al biroului... apoi sînt ceilalţi, cei care-s pe de-a-ntregul prizonierii cărţilor, cei care s-au rostogolit pe celălalt povîrniş al lumii...

— O, ştiam, ştiam că veţi înţelege asta ! Nu cumva sînteţi puţintel... scriitor ? Romancier ?

Pierre era gata să protesteze, se gîndi la John Law, şi zîmbi iar : „Romancier... În sfîrşit, nu tocmai".

— Da, am scris *nuţel*, cum ziceţi.

Englezul avu acrul să spună că asta schimba totul. În condiţiile acestea, se găsea întru totul la largul său : „Pentru că, vedeţi dumneavoastră, în jocul de cărţi, e jocul însuşi şi mai e banul... Sînt cei care joacă pentru bani. Banul le încurcă pe toate, absolut pe toate... Banul e ceva bestial. Eu, unul, pot s-o spun... eu, pentru care problema banilor nu există... Nu am nevoie să mă laud, se ştie că Travelyanii... căci sînt unul dintre aceşti Travelyani... unul dintre aceşti Travelyani... de fapt *singurul* Travelyan... Vedeţi... atunci toată lumea ştie că sînt înspăimîntător de bogat... absurd de bogat... atunci, cînd e vorba

[1] Insigna Legiunii de onoare.

de mine, lumea înţelege pentru ce joc, sau cel puţin îşi închipuie că înţelege.

Pierre Mercadier habar nu avea cine erau aceşti Travelyan. Dar nu se va apuca s-o spună. Pesemne că sînt nişte oameni înstăriţi.

— Chiar atunci cînd nu joci pentru bani, continuă englezul, joci din pricina banilor. Nu-i aşa, e un lucru atît de neînţeles, atît de înfiorător, atît de puternic... M-am gîndit întotdeauna că, dacă m-aş fi născut în cuşca cu tigri... şi în ochii celor care nu au bani, strania mea familiaritate cu tigri mă face odios şi de nesuferit... Nu ştiu dacă dumneavoastră înţelegeţi... Fireşte, sînteţi un romancier !

— Dar vă rog să credeţi...

— *Don't be silly !* [1] Nu voi spune nimănui că sînteţi un romancier. Noi ăştia, jucătorii, avem totuşi ceva care ne leagă. Nu ştiu, dar jucătorii francezi mă interesează mai mult... pe englezi îi cunosc mai bine. Poate fiindcă la dumneavoastră sînt numeroşi cei din *middleclass* [2], care au... cum ziceţi dumneavoastră ? Sticleţi... Îmi place vorba asta...

Franţuzeasca lui avea ceva care te cam scotea din sărite. Era o franţuzească cenuşie, dacă se poate spune astfel, căreia îi lipsea accentul pe care ar fi trebuit să-l aibă. Mercadier simţi dorinţa de a arăta o anumită umilinţă insolentă :

— În ce mă priveşte, întrerupse el pe-un ton şovăitor, îmi închipui mult mai uşor ce se petrece cu oamenii de rînd... cei din clasa mijlocie... iar pe jucătorii din lumea de sus nu-i prea înţeleg...

— Într-adevăr ?... Dar eu m-am luat cu vorba... şi partidele sînt desigur în toi... Să ne grăbim, vom fi în întîrziere, domnule Mercadier !

Pe cînd soseau acolo, văzură oprindu-se în faţa cazinoului trăsura trasă de catîrce albe a lui Vidal Bey, şi pe acesta dîndu-se jos din ea.

— Aţi auzit ce se spune, şopti englezul, ăsta şi-a zidit nevasta în vila de la Menton, şi i se dă de mîncare printr-o gaură, uite atîtica...

Judecînd după gest, gaura nu trebuie să fi fost mare.

[1] Haide, nu mai faceţi pe naivul ! (lb. engl.)
[2] Mica-burghezie (lb. engl.).

X

— DAR NU ÎNȚELEGI că sîntem la un pas de război ? Ca scos din fire, colonelul măsura odaia în lung și-n lat. Pe trupul său de călăreț, smokingul îmbrăcat în silă cădea rău, iar mustața albă cu vîrfurile răsucite te izbea numaidecît în fața congestionată ca întotdeauna după masa de seară. Cînd îi venea ticul straniu care-i strîmba obrazul, buza de jos se făcea și mai urîtă de cum era. Domnul acesta Mercadier îi zgîndărea furia : dacă vrei, n-ai decît să nu citești ziarele, dar toate au o margine ! Să nu știi nici numele de Fachoda, cînd acolo Kitchener și Marchand stau față-n față și cînd toți așteptăm să vedem dacă guvernul va rezista sau nu, dacă mîine vom mai putea să ne privim în oglindă fără să ne vie pofta de-a ne cîrpi una peste obraz... Dumneata ai încredere în Delcassé [1] ? E omul englejilor, ce mai încolo... Ah ! Fir-ar să fie !

Toate astea sunau în urechea lui Pierre de parcă i-ar fi vorbit chinezește. Războiul... Dar cuvîntul acesta avea un înțeles. Cît despre rest, Fachoda, Marchand... Totuși, după tonul aprins cu care doamna de Pontarlier se amestecase în discuție, trebuia să recunoști că, la unii, cîntecul prindea. Lui Mercadier romanța asta nu-i spunea nimic. Englejii... care engleji ? prostănacul de Travelyan... sau bătrîna doamnă ? Exista în familie un vechi snobism englezesc : îi auzea pe-ai săi zicînd că acolo, în Anglia, obiectele sînt de bună calitate, apoi băile, dușurile, caii... slăbiciunea bătrînului unchi de Sainteville pentru tot ce venea de cealaltă parte a Mînecii. Și Keats, și Shelley... Războiul... Asta nu mă privește. Dacă-s așa de smintiți să facă război...

Ideea lui Hugh Travelyan, de a da o petrecere în restaurantul acesta, nu era un succes. Invitase o grămadă de lume, și doamna de Pontarlier purta o rochie roșie decoltată cu funde de dantelă neagră la umeri ; și Vidal Bey își păstra fesul în cap, și-i foarte straniu fesul cu smokingul ; și era printre ei un nobil spaniol, care bea apă de Vittel și mîngîia ceafa unei femeiuști blonde în rochie albastră, soția domnului director al cazinoului, și niște tineri foarte ciudați, apoi un scriitor de la Paris, locuind pentru

[1] Théophile Delcassé, ministru de externe al Franței în timpul conflictului anglo-francez provocat de ocuparea localității Fachoda (Sudan) de către trupele maiorului Marchand (1898).

moment la Marsilia, un anume Jean Lorrain, păcătos soi de om ; frica de război încolţise toată această lume, ca şi pe actriţa care recitase fără a se lăsa prea mult rugată un poem de Baudelaire, la desert *(Mult timp locuit-am sub portice-nalte)*, în faţa ferestrei deschise şi a soarelui care aurea mimozele, asfinţind pe mare. Era o femeie voinică şi dată naibii, cu părul lung şi negru, într-un fel de mantie argintie fără mîneci, cum poartă Sarah [1], din care ieşeau nişte braţe pline şi rotunde. Alexandrinii făceau să-i tresalte sînii ca nişte dihănii ale mării. Avea în păr stînjenei cenuşii.

Dar oamenii se şi priveau cu această perspectivă neaşteptată a războiului. Mîine, ăsta, şi ăsta, şi ăstălalt vor fi vrăjmaşi... Se şi vorbea de flota engleză în faţa portului Cherbourg, sau la Calais... Noroc însă că-i avem pe ruşi de partea noastră ! Era ora războiului, fără cinci...

— Dumneata, unul, crezi în războiul lor ? întrebă Pierre adresîndu-se gazdei.

Travelyan era prea absorbit de Jean Lorrain care povestea întîmplări din Montmartre, cu nişte puşlamale nemaipomenite încinse într-o horă dezmăţată... Pe doamna de Pontarlier n-o reţinea acolo decît prietenia ei pentru Hugh, altminteri ar fi sfîşiat engleji cu dinţii... Deşi cîntase în tinereţe la şantan, nu degeaba era ea văduva generalului de Pontarlier, fost comandant în Tunisia, care nu înceta să repete că Republica se acoperise de ruşine lăsînd Egiptul pe mîna englejilor „şi asta chiar înainte de-a se fi încheiat veacul lui Napoleon". Lui Mercadier i se părea ciudată această renaştere a miturilor, Egipt, Trafalgar, Napoleon... Auzindu-i, ai fi zis că trăiseră toţi sub presiune, gata să-şi reverse în orice clipă ura lor clocotitoare împotriva Marii Britanii...

Noaptea se apropia pe nesimţite printre paharele goale şi taraful de lăutari care îmbia lumea la dans. Mercadier valsa binişor şi o învită pe doamna în albastru. Alte perechi lunecau în jurul lor. Partenera îl întrebă, cu un aer leşinat şi vîrîndu-se în el, fără să dea gestului cine ştie ce semnificaţie :

— N-am să par cam proastă în ochii dumitale ? Vreau să ştiu...

— Haide, spune.

— Unde vine asta, Fachoda ?

[1] Sarah Bernhardt.

Pierre trebui să-şi mărturisească ignoranţa. În Sudan... Cu evenimentele acestea, trebuie să înveţi mereu geografia. Abia s-a isprăvit un război în China, cu tot felul de nume ciudate... şi acum trebuie să-ţi deprinzi urechea cu cuvintele astea africane...

— Credeam, spuse doamna în albastru, că nu se ştia unde sînt izvoarele Nilului...

— Chiar aşa e, răspunse Mercadier, şi-o duse să golească o cupă de şampanie.

Colonelul veni după dînşii. Aducea iar vorba despre expediţia maiorului Marchand.

— Domnule colonel, în orice caz, nu ne vom bate pentru Sudan, îl întrerupse Pierre. Francezii, care n-au uitat încă ce este războiul, ce groaznică nenorocire, nu se vor bate niciodată...

— Nu, domnule Mercadier, nu : Francezii nu se vor bate pentru Sudan... Dar poate că se vor bate pentru drapelul lor... Pentru a nu-şi retrage drapelul în chip ruşinos dintr-un loc unde a fluturat, fugind în faţa englejilor ca nişte căcăcioşi... Aşa ceva nu-ţi dă prin cap ? Nu ?

— Un drapel se face ferfeniţă acolo, în deşert...

Ticul colonelului deveni înfricoşător. O luă şi el la dans pe femeia în albastru.

Războiul... Asta nu mă priveşte nicidecum. N-am fost niciodată soldat. Sînt liber. Bani am. Aş putea să plec oriunde... în Grecia... în Spania... Ei, şi pe urmă, le vom lăsa englejilor peticul lor de pămînt nisipos. Era acolo o femeie pe care-o văzuse la bacara, o dată sau de două ori, mai mult nu. O figură nespus de atrăgătoare. Un obraz foarte pur, cu trăsături foarte regulate, un spate minunat, mică de statură, dar cu o ţinută extraordinară, un păr de-un blond cenuşiu lins spre ceafă, cu o şuviţă groasă adusă pe frunte şi apoi prinsă într-un coc destul de subţirel împletit în creştet, pînă la ochii pe care îi avea cenuşii. Era îmbrăcată în negru şi, cînd se aşeza, îşi încrucişa picioarele fără să se sinchisească prea mult, pentru a-şi ridica jupoanele verzi peste ciorapii grozav de subţiri. Era foarte tăcută, deşi îi făcea curte un tînăr din Nisa, picat nu se ştie cum în mijlocul acestei societăţi cosmopolite. Pierre nu putea să-şi dezlipească ochii de pe dînsa.

Travelyan veni s-o ia la dans. După aceea se întoarse spre Jean Lorrain.

Ce-or fi vorbit între dînşii ? Pierre văzuse foarte bine că-şi întorseseră privirile spre el, şi că femeia zîmbise. Ei, şi la urma urmei, ce-i păsa lui de asta ? Curioasă mai e firea bărbatului : ajunge să vadă o femeie necunoscută pentru ca imaginaţia să i se aprindă. Se întunecase de-a binelea. Mercadier ieşi pe terasă. Vremea era călduţă, prea călduţă. Mirosea a furtună. În depărtări luminile din Nisa luceau ca şi cum mimozele ar fi tivit noaptea înspre coastă, iar adîncul mut al mării abia răsufla în acest peisaj întunecos.

Ce idee absurdă îşi făcuse Pierre despre oamenii aceştia ! Ce anume îl îndemnase să creadă vreme de cîteva zile că între ei şi dînsul existau nu ştiu ce rezonanţe profunde, cum sînt acelea ale cristalelor care scot un sunet la fel, sunetul vieţii ?

I se păruse într-adevăr că exista un soi de misterioasă confrerie tacită, în care-şi găsea locul său, o familie umană în care totuşi nu era străin. Să-i fi hrănit oare această iluzie nevoia întîrziată a unei familii pe care-o părăsise ? Să fi fost lăşitate ? Oricum, ceea ce mai puteai crede în lumina jocului, în decorul cazinoului, nu-ţi îngăduiau să mai crezi oamenii aceştia scoşi din viaţa lor obişnuită şi zvîrliţi unii peste alţii în banalitatea unei petreceri. Neţărmurita vulgaritate mondenă a acestor personaje roase de metehne ascunse, felul lor de-a se preface ca să pară ceea ce nu erau, dorinţa nemărturisită de a fi ca şi semenii lor din societate, din acea societate care alege şi apoi aruncă bărbaţii sungheri, femeile deocheate...

Mercadier îşi rîdea de el însuşi. Fusese de ajuns un taraf de lăutari şi un dineu ca să-i aducă aminte tot ce uitase. Singurătatea, adevărata singurătate, a lui, nu putea fi mînjită de fantoşele acestea. Îşi aminti de ultimul bal de la subprefectură, şi de nevastă-sa, Paulette, cu o rochie făcută la Worth, care costase o avere. Paulette o maimuţărea pe Denise de Lassy, aşa cum ăştia de aici se luau după alte modele necunoscute. Îşi aminti una dintre primele vorbe ale lui Travelyan : „Nu v-am văzut la Veneţia în casa soţilor Franchetti..." etc. Cine ştie dacă el însuşi se ducea acolo, muieraticul ăsta pretenţios, cu toată averea lui, şi cu toate prieteniile lui ?

— Domnule Mercadier...

Era o voce gravă şi învăluitoare, o voce care atinse în el bărbatul. Se întoarse, înfiorat. Necunoscuta, în rochia ei neagră, se afla acolo, lîngă dînsul, pe terasă,

— Îmi dai voie să-ţi tulbur singurătatea ? vorbi ea. Nu ne cunoaştem... dar dispreţuim acelaşi lucru : asta !

Arăta cu evantaiul închis spre încăperea luminată, unde bărbaţii aveau un aer caraghios cu cozile lor de frac, cu plastroanele lor scorţoase, cu părul împestriţat al mustăţilor, şi bărbilor, iar femeile cloncăneau în pauza orchestrei. Necunoscuta continuă :

— Îmi dai voie să împart cu dumneata această noapte... pînă nu vine ploaia ?... Nu, nu-ţi cer să-mi faci curte... Sîntem amîndoi dincolo de aşa ceva, nu ? Am meritat şi unul şi altul să încetăm această comedie... E atît de ciudată noaptea asta, atît de caldă, atît de întunecoasă... Nu ştiu dacă va fi război, cum spun dînşii... nu despre război vom vorbi... Există oare ceva dincolo de această noapte ? Ce-ar fi să stăm de vorbă ca nişte vechi prieteni, fără sfială, şi numai pentru că simţi uneori nevoia să spui cu glas tare cuiva care te ascultă în tăcere nişte lucruri ascunse şi uitate, pline de amarul atîtor ani de cînd le ţii în tine... Nu vrei ?

Pierre bolborosi ceva.

— Îmi dai braţul dumitale ? întrebă ea. Am putea să ne plimbăm puţin... aşa cum sîntem... fără să ne mai luăm hainele. Drumul spre cornişă e minunat la ora asta... Vom găsi uşor o birjă în dosul restaurantului... dacă nu-ţi displace.

Era fîstîcit de această toană. Dar braţul necunoscutei apăsîndu-i braţul, şi pieptul dezvelit, ca o pată de lumină, chiar lîngă dînsul, făceau din toate acestea un fel de minune asupra căreia nu încăpea vreo discuţie. Glasul femeii arăta că nu-i arde de glumă. Poate că într-adevăr nu era vorba decît de-o plimbare. Dar ce importanţă poate lua o asemenea plimbare în ochii unui bărbat atît de singur, atît de adîncit în gîndurile lui ! Mercadier abia îşi auzi ieşindu-i de pe buze, ca într-un ceremonial grăbit, cuvintele răguşite şi încurcate care înfiripară dialogul lor. Se întrebă în clipa asta : „Izbucni-va oare într-adevăr războiul ?“ şi i se păru că aceasta arăta îndeajuns cît de zdruncinat era şi în ce hal de zăpăceală îl aducea o femeie. De pe acum începea să regrete că se învoise să nu-i facă curte şi totodată se temea să nu rupă vraja, să nu tulbure beţia potolită a clipei, această seară uimitoare, prin cel mai mic gest neîngăduit.

O trăsură părea să-i aştepte. Porni îndată spre Nisa, fluturînd coamele albe ale cailor, în timp ce birjarul fluiera încetişor, cu un aer plictisit : ia te uită, numai de îndrăgostiţi am parte.

Pierre şi necunoscuta lăsară să treacă o lungă tăcere. Luna lipsea. Era o beznă groasă, s-o tai cu cuţitul. Hurducaţi de trăsură, auzeau fiecare inima celuilalt, cu un fel de surîs lăuntric.

— Aşadar, întrebă ea deodată, eşti romancier pe cît se pare ? Asta era va să zică !

— Scuză-mă, adăugă repede, am spus o prostie... să nu zici nu : simt întotdeauna lucrurile acestea... Nu, nu pentru asta, dar insinuarea stupidă a lui Hugh în privinţa dumitale merita să-mi bat capul spre a găsi alt pretext de a intra în vorbă... Romancier sau nu... Ai putea să accepţi asta, să faci acest hatîr trecînd peste o sfială neroadă... Adevărul e că la cazino te-am privit îndelung pe cînd jucai... că e în dumneata un nu ştiu ce care nu se vede la oricine cînd e vorba de lucruri mărunte... Să nu iei asta ca un compliment, sau mai ales ca o dorinţă de-a te tulbura... Mi-e şi aşa destulă frică de orice tulburare... Tulburarea e în aer, ai vrea să te fereşti de ea, şi-o regăseşti în conversaţii, în priviri... Trebuie să fii foarte atent, orice fleac o stîrneşte... Aş dori, în sfîrşit, o viaţă pe care să n-o tulbure nimic... Pe dumneata nu te apucă uneori, dar ştii, pînă simţi că te înăbuşi, pofta de a vorbi cuiva... O, nu, nu de dragoste... să nu amestecăm dragostea în asta... de a vorbi de dumneata însuţi, de trecut, de oamenii care au dispărut, care ţi-au rămas în amintire doar cu chipul lor veşnic, de a vorbi cuiva care nu te cunoaşte, care nu i-a cunoscut... căruia tot ce-i spui i se pare nou, absolut nou... şi fără zgura scîrboasă a realităţii... cineva care nu ştie despre dumneata decît ceea ce-i spui... şi se încrede în această imagine purificată pe care i-o înfăţişezi... această imagine adevărată, mai adevărată decît ceea ce este... Să vorbeşti, să vorbeşti la nesfîrşit... pînă ce noaptea păleşte... şi-ţi piere glasul... Să vorbeşti cuiva care şi-a pus în dumneata o încredere nesăbuită, minunată, absurdă, fără nici un motiv, nici unul, numai pentru că ţi-a surprins gestul mîinilor atingînd cărţile, atît de deosebite de mîinile altora... Ce au mîinile acestea ? ce anume le deosebeşte de altele ? Nimic... ceva cu neputinţă de spus... Ce te face să li te încredinţezi aşa cum te arunci în pat răpus de cea mai crîncenă oboseală... să li te încredinţezi aşa cum te laşi în voia visului cu teama deşteptării...

— Haide, vorbeşte, spuse Pierre.

— Iată de ce am nevoie să-mi închipui că eşti un romancier... nu te supăra... dar oamenii îşi deschid inima în faţa unui romancier. O femeie mai ales... e ceva foarte firesc... Aşadar,

nu-mi spune că nu eşti un romancier. Văzîndu-te, îmi închipuisem că erai un adevărat singuratic... poate că mă înşelam... Cînd eşti foarte singur, poţi înţelege despre ce vorbesc, această ameţeală, această nebunie... o poţi înţelege... o poţi ierta... Să mă fi înşelat oare ? Nu eşti un singuratic ?

— Ba da, spuse Pierre, şi se miră singur de vocea lui gravă şi plină. Sînt un om singur...

— Oamenii nu cunosc singurătatea... Îşi umplu viaţa... Nu fac decît asta... îşi irosesc tăcerea... născocesc obligaţii, petreceri, motive de-a fi împreună... de-a vorbi între dînşii... de-a rîde... În sfîrşit, mă gîndesc la ceilalţi... Căci există în lume şi un mic număr de oameni care... adevăraţii oameni... cei care se întorc acasă, într-o odaie pe undeva, şi închid uşa în urma lor universului... cei care în fiece seară sau spre dimineaţă rămîn aşa de singuri, într-o singurătate atît de desăvîrşită, încît ar putea să nu mai iasă niciodată dintre cei patru pereţi... ar putea să nu mai deschidă gura... să nu mai surîdă... să nu se mai prefacă... să moară... Nu mă întrerupe... lasă-mă să cred că eşti unul dintre aceştia... dintre ai mei... dintre cei care sînt ca pasul unui cal pe stradă... ştii... tropotul copitelor care se depărtează... nu pot explica, atîta pagubă... Cei ce sînt, ca în romanţe... ca în cuvintele de adio ale femeilor părăsite... Într-o zi îţi vei aminti... într-o zi vei regreta... Şi casa va fi pustie... şi vecinii vor fi uitat... Nimeni. Cei ce sînt ca o pălărie pierdută pe o plajă... o mănuşă desperecheată... O mănuşă lungă neagră în plină zi pe trotuarul unui oraş aglomerat... Cei care au pierdut secretul romanţei şi care poartă în ei melodia fără cuvinte... Ai mei... ai mei... seminţia mea...

O trăsură le ieşi înainte, gonind spre Monte-Carlo. Doi cai se iviră cenuşii în lumina felinarelor, şi-un licăr slab însufleţi într-o strălucire părul blond al femeii. Apoi, noaptea se strînse la loc foarte neagră, şi tăcerea mai deplină ca înainte înveli hurducăturile trăsurii. Cu un fel de greutate pe inimă, Pierre simţi atunci că nu poate să nu vorbească şi spuse cu teama că cuvîntul ar suna a minciună, a prefăcătorie :

— Cred că şi eu sînt de ai dumitale...

Se miră de propria sa teamă. Ţinea într-adevăr ca necunoscuta să-l creadă. Nu rostise totuşi această frază decît împins parcă de-o şiretenie primitivă, ca să intre în jocul ei, ca să treacă mai departe, să ajungă la ceea ce urma să vină şi, la drept vorbind, pentru că îi era recunoscător că făcuse primii paşi, şi

aruncase în el deodată un fel de veselie înăbuşită şi fără motiv. Şi apoi, pe neaşteptate... Femeia începuse iar să vorbească. Pierre nu auzea decît melodia, fără să prindă înţelesul cuvintelor. Voia să-şi potolească propria nelinişte, să facă în sinea lui nişte observaţii foarte cinice, foarte nerușinate, ca un bărbat care nu se lasă îmbrobodit, care nu crede decît în ceea ce pipăie, şi iată că nu se simţea în stare s-o facă, tulburat de sentimentul că ar săvîrşi o nelegiuire, în sfîrşit, nu tocmai o nelegiuire, dar cam aşa ceva, şi-i era teamă de ceea ce va spune această femeie, acolo, lîngă el, în trăsura hurducată, care se tot ducea în beznă. Deodată, cuvintele răsunară în el :

— Maică-mea a fost aşa de frumoasă că se mai vorbeşte şi acum de dînsa cu admiraţie... La Metropolitan, la Covent Garden, la Opera Mare lumea se strivea ca să audă această voce nemaipomenită care cîntă prin toată copilăria mea...

Pierre asculta. Povestea necunoscutei umplea noaptea. O lume dispărută, o lume asemenea zvonului surd al viorilor înainte de uvertură... Dar, mai mult decît cuvintele, pe Pierre îl făcea să tremure această prezenţă în întuneric.

Birjarul strigă de pe capră că se făcuse tîrziu şi că mîrţoaga lui nu se mai putea ţine pe picioare. Îi porunciră să întoarcă. Calul porni îndată în buestru potolit. Cei din trăsură întoarseră filele cărţii, şi citeau la întîmplare pagina care se deschisese în viaţa necunoscutei. Din povestea copilăriei sale, Pierre reţinuse că o chema Reine. Se întreba dacă şi dînsa cînta, Reine, ca şi maică-sa.

XI

PIERRE NU PUTUSE să doarmă. Stranie aventură ! Îndată după plecarea ei, încercă să-şi amintească limpede cum arăta Reine. Nu reuşi. Reine fugea. Aşa cum fugise de la petrecere, cînd o adusese iar acolo ca să-şi ia mantoul... N-avea decît să nu accepte să treacă pe la vestiar... Trebuia să stăruie... Şi apoi, ce ? Absurd orgoliu de bărbat : dacă o femeie îţi vorbeşte pe neaşteptate, şi apoi faci o plimbare cu dînsa, îţi vine nebunia pentru că în aceeaşi seară nu se culcă cu tine. Şi totuşi aşa este.

Nu e nici un bărbat să creadă altfel, să nu-şi spună cu necaz că se purtase ca un nătărău, şi să nu vadă în femeie o tîrfă. Ea nu-i făgăduise nimic, nu-şi călcase nici o promisiune. Dar, la urma urmei, ce aştepta dînsa de la Pierre ? Ce aşteaptă o femeie de la un bărbat ? Ce este posibil între un bărbat şi o femeie, afară de asta ? Nimic, nimic, nimic.

Se gîndea la dînsa fără umbră de duioşie, cu acea pornire duşmănoasă a masculului faţă de prada care sare în lături şi încearcă să-i scape. Îi purta pică şi pentru imaginea aburoasă pe care i-o lăsase despre ea însăşi. Încă o violenie de-a ei, îşi spuse Pierre...

La ce naiba îi povestise toate istoriile alea ? Nu cumva îşi închipuia că-l interesează maică-sa şi toate celelalte ? Se pomenea încercînd să lege destăinuirile ce scăpaseră din gura ei, fără şir, ca şi cum ar fi lipit peticele unei scrisori rupte... Mai existase în viaţa ei bărbatul acela, şi o călătorie, şi un soţ... Deoarece nu ţinea seamă nici de timp, nici de locuri, cînd se pornea să povestească vreo clipă din viaţa ei, ca şi cum Pierre le-ar fi cunoscut pe toate celelalte, şi deoarece personajele neştiute, scoase deodată la lumină, aveau între ele asemănări tulburătoare, care te împiedicau să le deosebeşti bine, Mercadier se zbătea între nenumărate incertitudini care-l ţineau treaz.

Şi, la urma urmei, ce nevoie avea să ştie ? Ceea ce interesează în primul rînd la o femeie nu sînt oare ochii, trupul, gesturile, glasul, părul ? Ţi-e totuna de unde vine, ce braţe au ţinut-o. Reine avea ceva iritant şi totodată atrăgător : poate că era flecăreala ei, care părea întotdeauna să deschidă o poartă spre aventură, să dezvăluie în sfîrşit taina acestei femei, o taină ascunsă în vîrtejul pasiunilor, în mîngîierile, în lacrimile, în dorinţele sale. Şi cînd colo nimic. Totuşi, partea curioasă era că, cu toate acestea, Pierre nu încerca sentimentul unei adevărate dezamăgiri. Dacă i-ar fi fost amant, Reine ar fi pierdut de îndată vraja care-l urmărea în absenţa ei. Avea oare nevoie de dînsa pentru plăcerea lui, sau mai curînd ea venea să-i aducă ceea ce-i lipsea într-adevăr, cînd el nici nu mai căuta aşa ceva, o legătură între zile, acel interes pentru cineva, care dă vieţii un sens ? Se pomeni visînd la o prietenie cam tulbure... Observă în sinea lui că acest cuvînt îi venea mereu în minte de cîte ori se gîndea la Reine, deşi dînsa părea atît de grijulie să îndepărteze tulburarea din jurul ei. Niciodată nu-i dăduse prin cap că prietenia poate lega un bărbat de o femeie. Nu cumva înce-

puse să îmbătrînească ? Înlătură acest gînd. Nu : un tărîm care-i fusese interzis pînă atunci se aşternea înaintea lui. Îşi spuse că Reine era inteligentă. Dacă ar fi cunoscut mai devreme o femeie inteligentă, dacă n-ar fi fost căsătorit cu o proastă...

Deodată, simţi o strîngere de inimă. Imaginea Blanchei îi trecuse prin minte. Nu ţinu decît o clipă.

Apoi, începu iar să se gîndească la această Reine necunoscută, evocînd-o într-o lumină brutală. Corsetele sînt aşa de amăgitoare : poate că are de pe-acum sînii căzuţi... Sună să i se aducă micul dejun. Ce mutră oi fi avînd după o noapte de nesomn ? se întrebă Pierre. Cînd ai trecut de patruzeci de ani, nu mai face să-ţi pierzi nopţile. „Pregătiţi-mi, vă rog, o baie..." Vremea era minunată.

În după-amiaza aceea intră în sălile de joc destul de tîrziu, aproape de ora şase. Pînă la urmă se trîntise îmbrăcat cum era pe pat şi-l furase somnul : din pricina digestiei. Scîrbos acest fel de somn ! Te scoli mahmur, clătinîndu-te. Abia te ţii pe picioare. Îşi irosise ziua asta frumoasă.

Pe cînd juca la ruletă, cam într-o doară, o voce rosti în spatele lui : *Noir, pair et passe* [1], în timp ce trei poli de aur cădeau lîngă grebla crupierului. Pierre nu se mişcă. „Faceţi jocurile... jocurile s-au făcut... nimic nu mai cade..." Bila începu să se rotească, să se rotească, apoi se opri ca un şoarece prins. „Şapte !" *Rouge, impair et manque.* Pierre spuse : „Am pierdut..." şi se întoarse. Reine purta o rochie în galben şi negru, cu mîneci lungi, încheiată pînă sus printr-o sumedenie de năsturaşi, iar pe cap o canotieră ciudată, nu mai mare ca o farfurie. Pierre îi sărută mîna.

— Ai dormit bine ? întrebă ea.

— Nicidecum, dar dumneata ?

— Eu ? Ca un prunc după baie !

Faţa îi era aşa de pură, aşa de fragedă, că nici nu puteai crede altceva. Avea într-adevăr aerul odihnit al pruncilor. Nu mai găsi în obrazul ei nici umbră din tulburarea pe care i-o văzuse în ajun. Cum de putuse să uite obrazul acesta aşa de curat, aşa de luminos ? Îi plăcea femeia, nici vorbă... Merseră în sala de bacara şi jucară juma-juma, dînd cărţile pe rînd. Cîştigară. Ceea ce e de rău augur cînd eşti superstiţios.

[1] Termeni folosiţi pretutindeni la jocul de ruletă, în franţuzeşte, jucătorul anunţînd că pune o sumă „pe negru, pe numerele cu soţ şi pe mizăˮ.

Hotărîră să cineze împreună : Reine avea o întîlnire la care renunţă, trimiţînd un bileţel printr-un comisionar. Şi cina o vor plăti juma-juma : din ce cîştigaseră la bacara.

Pierre veni s-o ia de la hotelul ei. Îşi pusese pentru seară rochia din ajun. O duse la Beausoleil, într-un mic restaurant liniştit, unde nu riscau să dea de Travelyan şi ceata lui. Ţinea să-i arăte că ştie să mănînce şi că se pricepe la vinuri. Făcură haz de asta. Şi de felul cum le vorbi chelnerul, propunîndu-le o masă într-un colţişor retras din grădină... Pierre strînse mîna femeii, şi ea nu şi-o trase îndărăt. Spuse însă : „E curios, dar parcă te-aş cunoaşte de cînd lumea..." şi asta fără nici o sclifoseală, pe-un ton aşa de simplu încît nu-i puteai da nici o interpretare echivocă. Recunoscură că se simţeau ca nişte vechi prieteni, care ar fi fost şi puţintel amanţi mai de mult, foarte de mult, şi care nu se mai văzuseră de atunci.

Erau singuri. Pierre se aplecă spre Reine ca s-o întrebe :

— Pentru ce n-am fi iarăşi *ca înainte ?*

Braţele i se ridicară de pe masă, cu mîinile întinse... Ea se dădu nitel îndărăt :

— Fii cuminte... Să nu ne batem joc de amintirile frumoase...

Sub pretextul că-l întreabă ce mai făcuse între timp, îl îmbia să vorbească de el însuşi, şi cu ce mirare recunoscu Pierre că se lăsa prins în jocul acesta, că era şi el ispitit să-şi deschidă inima, ca dînsa. Nici nu băgă de seamă că se şi pornise să-şi povestească viaţa. Reine îl asculta, fumînd nişte ţigări foarte scurte, scoase dintr-o tabacheră de aur. El se opri pe neaşteptate :

— Ştii că niciodată, niciodată n-am făcut ceea ce fac în clipa asta ?

— Ce anume ?

— Să-mi povestesc... să-mi povestesc cuiva viaţa. Niciodată. Ieri încă, să-mi fi spus cineva, aş fi rîs... Am un fel de dispreţ pentru această lipsă de pudoare... din partea unui bărbat. Mă întreb însă : oare să nu fi avut într-adevăr niciodată o asemenea clipă de slăbiciune ? Ia stai... poate că totuşi, o singură dată... am făcut şi eu confidenţe... dar eram beat, aşa cred...

— Era o femeie frumoasă ?

— Cine ? A, nu... era Meyer...

— Cine-i Meyer ăsta ?

Pierre îl revedea pe Meyer la masa de cafenea, absintul în pahare... Nu erau tocmai nişte confidenţe... Nu, niciodată

nu-şi povestise viaţa nimănui. De ce trebuia ca, din toate fiinţele de pe lume, această femeie...

— Dacă te-am înţeles bine, spuse ea, îmi faci o mare cinste... Aşadar, îţi înşelai nevasta cu cota Bursei...

Nu se aştepta la asta, ironia îl jigni, sau ceea ce luă el drept ironie. Nu avea însă obişnuinţa prieteniilor, mai cu seamă ale prieteniilor feminine. Numai cu oarecare greutate reuşi să-l potolească, înduplecîndu-l să-şi reia firul povestirii.

— E caraghios, adăugă dînsa, dar mi-e greu să te văd în mijlocul puştilor făcîndu-ţi lecţia... şi atîta amar de vreme! Ce răbdare! Vorbeşte-mi de acel Law al dumitale, asta mă interesează...

Pierre vorbi de lucrarea sa despre Law, din care nu arătase nimic nimănui, afară de prefaţa citită lui Meyer, tocmai lui Meyer. Povestea pe un ton înflăcărat, de care nu se credea în stare; erau în acest Law al său, după cum zicea, o seamă de teme ce se încrucişau privind destinul omului, o încercare de a explica problemele complexe ale voinţei şi ale soartei, împotrivirea geniului, lupta individului cu societatea. Şi acestea nu se înfăţişau de-a dreptul, legate între ele. Era un portret foarte curios al unui financiar necunoscut pînă atunci sub chipul său adevărat, dar în care orice om, citindu-l, ar fi putut recunoaşte o imagine a sa travestită. Veacul al XVIII-lea aducea o explicaţie a afacerii Panama, a ultimelor zile ale secolului nostru, a minciunilor lui...

— Şi ai lăsat neisprăvit manuscrisul dumitale?

— Da.

— Ce păcat!

Părea să spună asta foarte sincer.

— Vezi, adăugă ea, Hugh avea dreptate... eşti un romancier, şi dacă aveai manuscrisul aici, mi l-ai fi citit...

— Mi-e teamă că m-ai înţeles greşit: nu e decît un eseu istoric în care am luat-o niţel razna...

— Nu, nu, e ceea ce se cheamă un roman. Nu de-ale lui Bourget, bineînţeles. Dar, nu-i aşa? îl scriai, la început, urmărind în primul rînd un scop profesional, în acord cu ceea ce erai atunci... ceea ce credeai că eşti... Şi apoi, încetul cu încetul — aşa e? — cartea se modifica o dată cu însăşi viaţa dumitale, se depărta de linia iniţială, viaţa dumitale pătrundea în ea, manuscrisul acesta devenea oarecum duhovnicul dumitale, un mijloc de-a te înţelege mai bine. Începuseşi să faci psi-

hologie... Dacă l-ai fi adus cu dumneata, ţi-ar fi umplut viaţa nouă, şi ar fi primit de la ea alte reflexe... Ar fi devenit cu adevărat un roman... Law pe Riviera... Ce-ar fi gîndit Law despre ruletă ? Ruleta exista pe vremea lui ? Şi poate că, debarcînd la Monte-Carlo, i s-ar fi întîmplat lui John Law să se încurce într-o istorie de dragoste cu o tînără femeie care nu vrea să audă de aşa ceva.

— Reine !

— Dă-mi voie şi mie să visez, Pierre... Mi l-ai fi citit capitol cu capitol, şi i-am fi îngăduit puţin cîte puţin scoţianului ceea ce ne refuzăm nouă... Ca să-mi faci plăcere ai fi descris ceea ce nu era decît în închipuirea dumitale... Dar pentru că l-ai părăsit pe Law, mai vorbeşte-mi de această Blanche... mi-ai spus prea puţin despre dînsa...

La început, Pierre se simţi puţintel stînjenit, apoi se apucă să vorbească. Se apucă să vorbească îndelung despre Blanche.

XII

PIERRE ÎNCETASE SĂ mai joace după-amiază. O vedea pe Reine în fiecare zi, se plimbau împreună, umblau prin prăvăliile din Monaco, sau luau o trăsură şi urcau de-a lungul drumurilor care domină marea sub soarele minunat al primăverii. Se duseră să vadă bătaia de flori la Menton, apoi la Nisa, unde petrecură zile întregi ; intrară chiar la cazinoul de acolo. Sau, pur şi simplu, Mercadier venea s-o vadă pe Reine în camera ei de hotel şi stăteau de vorbă ceasuri după ceasuri.

Seara se regăseau la bacara, adeseori la mese diferite, dar complici. Era o înţelegere între dînşii de-a nu se arăta împreună prin sălile de joc. Ca şi cum ar fi avut ceva de ascuns. De altfel, aveau ceva de ascuns, ceva mult mai plăpînd, mai puţin făcut pentru ochii altora decît o legătură de dragoste : prietenia lor. Asta le era taina.

Reine cunoştea destulă lume pe litoral şi la Monte-Carlo. Nu era liberă întotdeauna, continua să se întîlnească cu unii prieteni. Pierre bombănea uneori. „A, făcea dînsa, să nu ne tiranizăm unul pe altul !" Şi ce drept avea el să se ames-

tece ? La cazino roiau în jurul ei aceiași bărbați, flecăreală cu dînșii, o urmau la mesele de bacara, juca pe mîna lor. Pierre privea asta de departe cu un oarecare sentiment de gelozie. Din cînd în cînd, Reine îi făcea pomana unui cuvînt aruncat în treacăt. În unele nopți, ea se cam întrecea cu gluma, părea să-i facă într-adevăr plăcere conversația unor persoane caraghioase cu care Mercadier nu înțelegea cum de poate cineva să stea de vorbă. Cînd îi pomenea de asta, dînsa rîdea. Și n-o făcea decît rareori. „Gelozia dumitale nu-mi displace, zicea Reine... numai să nu devină agresivă. Cei care nu sînt geloși, nu simt nimic. Și chiar între noi e un excitant care mă măgulește... Dar nu fi absurd, Johnny !"

Născocise să-i zică John sau Johnny, din pricina lui John Law. „Și apoi, nu vreau să-ți dau numele pe care l-ai terfelit cu toate femeile dumitale... E nevoie de un nume pentru prietenie !"

La drept vorbind, lui însuși îi cam plăcea acest sentiment de gelozie care dădea un fel de continuitate gîndurilor sale, un sens nopților sale, o complexitate elementelor jocului ; un sentiment, în sfîrșit, care intra în bagajul de superstiții al jucătorului, și-i arăta, după reguli născocite de el, cît să mizeze, cînd să se ridice de la masa de joc, cînd să treacă la ruletă. Dar acele scurte strîngeri de inimă ce-l încercau cînd zărea lîngă Reine vreun bărbat pe care nu-l văzuse încă niciodată, nu tocmai șubred, și nu neapărat slut, îl neliniștea totuși : era oare îndrăgostit ? Știa bine că doar pentru că își punea întrebarea se afla în primejdie. Ești îndrăgostit din ziua cînd te lași în voia gîndurilor, cînd începi să crezi că da, ești îndrăgostit. Dacă Pierre se împăcase cu această idee, cum ar fi putut să nu-și schimbe felul său de-a se purta cu Reine ? Și atunci totul se putea nărui. Căci, într-o anume măsură, se simțea fericit deocamdată. O fericire firavă, dar adevărată. Avea nevoie de prezența acestei femei, nu pentru ceea ce ar fi putut face din ea, dar ca de-o alinare. Echilibrul dintre această prezență și absența sa, iată ce nu putea cumpăni întotdeauna cum se cuvine. Dar cînd neliniștea absenței nu mergea pînă la suferință, era totuși o plăcere. Mercadier se împărțea între Reine și singurătate. Poate că n-ar fi îndurat ca Reine să-i cotropească viața, așa cum n-ar fi îndurat să rămînă pe de-a-ntregul în mrejele singurătății. Poate... uneori i se părea că nu era tocmai așa.

Cele mai plăcute clipe erau acelea pe care Pierre le petrecea în camera ei. Cu ce zvîcnire a inimii îl întreba pe portarul hotelului: „Doamna Brécy e acasă?" Știa că e acasă, dar ce-are a face? Reine avea o cameră mare cu două ferestre care dădeau drept în copaci. Cum hotelul era pe povîrnișul care ducea spre cazino, se vedea sub frunze un crîmpei de mare de-un albastru-închis, și nici un pic de cer. Frunzișul copacilor era încă fraged, dar făcut din foi mari ca niște palme mîngîioase, palme ecuatoriale pline de atenție față de cei care se tem de soare. Ferestrele aveau storuri mari albe, vechi și pîrlite de arșiță, care de pe-acum trebuiau lăsate jos pînă la trei după-amiază. Căldura sosea încet, și se așeza temeinic pentru vara lungă, încă departe. Era o simplă cameră de hotel cu mobila proaspăt lăcuită în alb, un paravan chinezesc pentru a ascunde toaleta și niște catifele galbene roase pe căminul inutil și pe scaune; și ciucuri atîrnau cam peste tot.

Reine însă, cu prezența ei, transformase totul. Într-un fel misterios, căci aproape nimic nu arăta schimbările pe care le făcuse. Mutase patul într-alt loc, strînsese masa și scaunele într-un colț, lăsînd un mare spațiu gol la mijloc. Plutea în odaie parfumul pe care Pierre îl simțise întîia oară fără să știe de la cine venea, atunci cînd ea se apropiase în spatele lui pe terasa restaurantului, la petrecerea dată de Hugh Travelyan. Un parfum al cărui miros devenea mai tare după oarecare vreme, ca o îndoială care se confirmă.

Pentru a da suflet unei camere banale era de ajuns acest parfum și ce mai lepădase Reine din lucrurile ei pe scaune. O eșarfă, un guleraș, și pe pat o rochie care nu fusese băgată la locul ei în dulap, pe masă niște mănuși aruncate alături de programul unui spectacol și de un buchet de flori desprins de la corsaj. Și lampa de spirt ascunsă în dulap, al cărui miros biruia uneori parfumul. Privind-o pe Reine acolo, în intimitatea ei, musafirul simțea o ușoară ameteală. „Îmi văd de ale mele ca și cum n-ai fi aici", îi spuse ea; spăla batista în chiuvetă, peria niște haine, lua o rochie din cuier. Apoi, sună femeia de servici, și după ce-i făcu o scenă pentru că i-au fost călcate de mîntuială cămășile, îi întinse un jupon, poruncindu-i să-i cîrpească poalele pe care le agățase din mers...

— Cînd te apuci de treaba asta, nu mai isprăvești... Îngrijirea hainelor îți ia o groază de timp! Mă întreb cum o scot

la capăt femeile care au pe cap o familie, un soț, sau care lucrează...

— Au servitori sau se neglijează ele însile.

Farmecul pe care-l avea Reine venea din firea ei uimitoare, inaccesibilă și totodată deschisă. În orice caz, așa apărea în ochii lui Pierre, care aștepta și în același timp se temea de fiecare cuvînt, de fiecare gest care putea să rupă vraja și să prefacă prietenia într-o patimă fizică. De necrezut era că Pierre nici n-o sărutase. Degeaba spunea dînsa că avea o repulsie pentru tot ce-ar fi putut s-o tulbure, în realitate făptura ei stîrnea tulburarea. De aceea, conversațiile lor căpătau întotdeauna aerul cuvintelor spuse pe scenă, care ascund raporturile adevărate dintre actori. Totul le dădea o prelungire, și ceea ce rămînea nerostit colora cuvintele cele mai nevinovate, biruia din cînd în cînd nepăsarea lor prefăcută. Aproape de fiecare dată, Pierre credea că totul se va da peste cap. Dar Reine avea o șiretenie surprinzătoare și un simț foarte ascuțit al clipelor primejdioase. Conversația pornită foarte bine apuca deodată pe cărări nevinovate, abătea dorința trezită din drumurile ei. Era aproape cu neputință să uiți respectul datorat acestei femei. Chiar dacă i se arăta într-o ținută pe care n-o poți avea decît față de un amant, sau de cineva de care nu te sinchisești prea mult, și se farda sub ochii lui, ba chiar se plimba două ceasuri prin cameră cu un strat de grăsime pe obraz. Era o apărare nepregătită înadins, inocentă, firească, și din pricina ei Pierre simțise în unele zile un fel de ciudă.

Tocmai cînd stăteau de vorbă, se anunță Travelyan.

— Nu cumva ai de gînd să-l primești pe caraghiosul ăsta ?

— Da. De ce nu ?

— Pentru că de față cu el nu mai putem vorbi de nimic...

— Ești nedrept cu Hugh. Și apoi, ce să fac ? Dacă trimit vorbă că nu sînt acasă, ce are să creadă portarul care știe că ești la mine ?

— Creadă ce-o vrea, și n-ar fi mare nenorocire să fie adevărat...

— Taci, taci ! Calci regula jocului. Nu țin ca portarul să-și închipuie că ne culcăm împreună... Deși sînt despărțită de soțul meu, îi mai port totuși numele...

— Asta-i bună !

— Bună sau rea, îl voi primi pe Hugh... La urma urmei, datorită lui ne cunoaştem !

— Mă întreb ce plăcere poţi găsi umblînd cu acest... acest... În sfîrşit, e ca şi cum ai vorbi unor flori de hîrtie !

— Nu-i ceva aşa de neplăcut. Eşti nemaipomenit, Johnny : o dată vezi şi tu lîngă mine un bărbat care nu te poate face gelos, şi te superi...

— Nu voi înţelege niciodată gustul femeilor pentru nişte fătălăi de teapa ăstuia...

— Poate că ne dau un anume sentiment de linişte... Adevărul e că se poartă foarte drăguţ cu femeile, fără îndoială pentru că e tot ce pot face pentru ele...

Reine sună, apoi se întoarse spre femeia de servici :

— Poftească pe domnul care aşteaptă jos...

Şi lui Pierre :

— Dragul meu, acum ai grijă să nu faci mutra unui îndrăgostit pe care-l deranjează cineva...

XIII

CE ÎMBULZEALĂ PESTE tot ! De mirare de unde ieşea toată lumea asta. Circulaţia era întreruptă, trăsurile silite să apuce pe alt drum. Flamuri de stambă cu tot felul de inscripţii fluturau în vînt de-a lungul străzilor şi şoselelor. Oamenii intrau în vorbă unii cu alţii. Nişte puşti suflau din trîmbiţă. Bărbaţi fără treabă dădeau tîrcoale unor fete, al căror rîs era ca o ploaie răcoroasă. Se scoteau scaune la marginea trotuarelor. Prin mijlocul şoselelor pustii vedeai din cînd în cînd un tînăr cu o brasardă albastră, care alerga ţinîndu-şi pumnii lipiţi de şolduri. Unii se ţineau de păcăleli, zbierînd din senin : „Iată-i !“ şi toată lumea îşi întorcea numaidecît ochii spre Nisa. Dar era prea devreme. Imposibil. Alergătorii ciclişti nu erau aşteptaţi decît peste douăzeci de minute, poate o jumătate de ceas. „Haidem acasă“, spuse Reine.

Cum ajunseră în cameră, zvîrli pălăria, mănuşile, poşeta, mantoul, cu mutra necăjită a unei fetiţe gata să plîngă, apoi,

fără a fi stînjenită de prezența lui Pierre, cu un gest brusc, își desfăcu părul. Frumoasă mai era astfel, sub valul acesta blond care se năruia, mai blond decît atunci cînd era pieptănat! Această ninsoare bălaie pe umerii ei scotea mai bine la iveală o față minunată așa de pură că ai fi crezut-o făcută cu dresuri și suliman cît timp părul își păstra pieptănătura îngrijită.

— Nu pot să sufăr mulțimea, spuse ea. Dar dumneata?

Se întorcea de la ușă unde sunase după femeia de servici. Lui Pierre nu-i plăcea să i se pună întrebări la care nu pot fi două răspunsuri. Vezi-l pe domnul care ar veni să spună, nici mai mult, nici mai puțin, că îndrăgește mulțimea... Nimeni nu poate suferi mulțimea. „Nimeni nu poate suferi mulțimea", răspunse el. Și Reine:

— Nimeni n-o poate suferi? A, să nu crezi una ca asta. Sînt unii care numai în mijlocul ei simt că trăiesc cu-adevărat, e la mintea omului. Altminteri nici n-ar exista mulțimi de oameni, n-ar fi niciodată și nicăieri mulțimea. Auzi-o!

O larmă de glasuri venea prin fereastră. Femeia de serviciu bătea în ușă. „Apă caldă!" ceru Reine.

— Nici zarva asta nu-mi place, murmură Pierre. M-am întrebat de foarte multe ori ce-ar trebui... în sfîrșit, ce-ar fi de făcut în chip ideal pentru a-i ține pe oameni la locul lor...

— Ei ar putea spune același lucru despre noi.

— Nu, nu-i același lucru. Noi nu ne căutăm plăcerile în felul lor. Noi nu avem nevoie să ne adunăm o sută de mii ca să ne simțim la largul nostru. Și plăcerea noastră nu ține de aceste pasiuni rudimentare pe care o sută de mii de oameni le pun laolaltă, ci e legată de ceea ce spiritul uman are mai înalt... arta, jocul... dragostea...

— Mulțumesc pentru asta din urmă. O fac însă și ei, știi...

— E tocmai ceea ce ar putea să mă scîrbească de dragoste, și ai spus-o foarte bine, Reine: ei o fac, nimic mai mult... Să nu comparăm. Vreau doar să spun că tot ceea ce ține de sentimentele cele mai înalte ale omului îi cere să se retragă din mulțime... să fugă de ea... E oare vreun sentiment mai pitit în tine însuți, mai puțin accesibil unei mulțimi, decît plăcerea pe care ți-o dă opera de artă? Îmi place mult pictura... Trebuie să spun însă că muzeele îmi strică toată plăcerea... Tabloul e făcut pentru ca un amator să-i fie stăpîn, să-l aibă la el acasă, ascuns, ferit de ochii tuturor, și arătat rareori unor amatori

aleşi pe sprînceană, ca o mîndrie... Ceea ce totuşi mă împacă niţel cu muzeele e că sînt aproape pustii : oamenii s-ar teme să nu se rătăcească prin ele. Nu mai e acolo ca să mă supere decît o mulţime, aceea a tablourilor, şi trebuie să recunoşti că numărul lor e în paguba frumuseţii... Nu, Reine, să nu-ţi ridici părul, grozav îmi place să-l privesc aşa, desfăcut... eu singur... Vezi, acest secret al femeilor, părul lor, pe care-l vedem fără să-l vedem, pieptănat, şi le transformă în ochii celor cărora le sînt dragi, e ceea ce au ele mai îmbătător... cred că o femeie care ar cunoaşte această slăbiciune a mea m-ar prinde astfel în mrejele ei, folosindu-se de acest simbol, mai sigur decît orice pe lume...

Femeia de serviciu se întorcea cu o cană de nichel. Tăcută, se duse s-o pună în dosul paravanului şi ieşi.

Reine, care era în faţa oglinzii, se privi, îşi trecu degetele prin păr, jucîndu-se cu el, apoi se întoarse spre Pierre :

— Dacă-i aşa, spuse dînsa, îl ridic...

Făcu un gest parcă vrînd să se pieptene, dar trecu în dosul paravanului.

— Totuşi, vorbi ea de acolo, sînt şi spectacole frumoase care au nevoie de lume... Opera, concertul, alergările de cai de la Longchamp... monumentele măreţe ale arhitecturii făcute de mii de oameni şi contemplate de milioane...

— Nu mai sîntem pe vremea piramidelor sau a catedralelor, cînd un vis semeţ era impus sclavilor... Astăzi unii caută să-i linguşească, se iau la întrecere să le facă pe voie, să le ghicească gusturile josnice... Uite, n-am văzut niciodată ceva mai urît ca Expoziţia din '89...

— Puţină răbdare, Johnny, şi-ai s-o vezi pe cea din 1900. Ai auzit că Parisul e de pe acum un şantier...

— E promiţător, dar poate că n-au să întrecă niciodată în hidoşenie acel Turn Eiffel al lor ! Iată unde ajungi cînd vrei să trezeşti admiraţia mulţimilor. La acest cucui uriaş cu picioare de elefant şi vîrful ca o gămălie de ac, la această girafă de fier pe care, de data asta, poţi fi sigur că niciodată, niciodată, nimeni n-o va găsi frumoasă, nici peste o sută de ani !

— Asta o cred !

— Mulţumesc. Dacă vrei să ştii, Reine, urăsc mulţimea care se tîrăşte prin lume ca un melc, lepădîndu-şi balele pe tot ce

e măreț, cutiile de sardele în peisaj, hîrtiile unsuroase peste toată poezia, și însoțește strigătele cele mai adînci ale firii omenești cu ecoul gîngăvit al școlilor care silabisesc anevoie alfabetul...

— Mistralul te face așa de aprig, prietene. Nenorocirea vrea ca nici dumneata, nici eu să nu fim făcuți pentru a trăi în pustiu, iar confortul nostru să nu se poată lipsi de această mulțime de nesuferit. Și nu dumneata, nici eu, îi vom putea ține piept în ziua cînd va voi să cotropească spațiile rezervate...

— Sînt alții pentru așa ceva, alții pentru care treaba asta e pasiunea, beția și meseria. Ei poartă grija lumii, și cu prețul acesta păstrează puterea în mîna lor. Joacă o partidă în care nu mai e regele, nu mai e regina cărora trebuie să le facă față, ci mulțimea. Își spun *oameni politici* ca să se deosebească de noi ăștialalți, care sîntem numai oameni. În ce mă privește, le trec bucuros mîna [1]...

Reine își ridică glasul de după paravan :

— Oamenii politici ! Îi cunoști bine ? Cînd te gîndești că le încredințăm soarta noastră ! Știi, Brécy, bărbatu-meu... era deputat al unui orășel de munte... unde nu costa prea scump să-ți cumperi o majoritate. Cunosc astfel destul de bine lumea parlamentară... Nu-s în toată Camera nici zece persoane care să merite să le dai bună ziua... iar cei nouă sînt niște escroci...

— Cinstea oamenilor nu-i face neapărat vrednici să le dăm bună ziua...

Se auzi un zgomot de apă în dosul paravanului. Reine țipă :

— Johnny, vino să-mi torni o cană cu apă pe cap ! Sînt plină de săpun și-i o adevărată caznă pînă-mi spăl părul ăsta afurisit !

Pierre nu se lăsă rugat. Era adorabilă cu spuma albă ca o perucă, învelită toată în prosoape, și sclifosindu-se pentru a-și feri ochii. A o ajuta să-și spele capul era un pas înainte în intimitatea ei. Absorbit de acest gînd, Pierre uită ce avea de spus despre muncitori, despre amenințarea tot mai mare a

[1] „A trece mîna", în limbajul jucătorilor de cărți, înseamnă a lăsa pe altul să dea cărțile.

muncitorilor împotriva adevăratei libertăţi, cu sindicatele, grevele şi pretenţiile lor mereu altele. Reine rîdea :

— Un prosop, repede, un prosop ! Mi-a intrat săpunul în ochi !

XIV

— JOHNNY, SPUSE EA, mîine...

La ieşirea din cazino, luaseră o trăsură parcă într-ascuns şi rătăciseră în pasul calului fără a mai isprăvi de vorbit. Pierre nu-i ceruse cine ştie ce, ca de obicei, întrebînd-o numai la ce oră se vor întîlni a doua zi.

— Mîine...

Era tulburată. Tăcea. Ceva de neînţeles. Glasul i se schimbase :

— Johnny, nici mîine, nici poimîine...

— Cum aşa, Reine ? Dar pentru ce ?

— Nişte prieteni... E mai bine să nu ne vedem cît vor fi ei aici...

— Ce înseamnă nebunia asta ? Chiar dacă îţi vin nişte prieteni, vom mai găsi o clipă...

— Nu, nu. Vor rămîne aici doar două sau trei zile...

— S-au făcut trei acuma ? Dar eu ce să mă fac ? Putin îmi pasă de prietenii dumitale...

— Ssst ! Ssst ! Sînt nişte foarte, foarte buni prieteni... şi vin de departe... doar ca să mă vadă... Nu pot...

— Astea-s gogoşi, Reine ! Ce fel de prieteni ?

— Prieteni...

— Haide, haide, nu mă duci pe mine ! Prieteni ? Un prieten, nu-i aşa, un prieten ? Ah, acum înţeleg...

— Şi de-ar fi ? spuse ea. Cu ce drept îmi faci o scenă ?

— Nu-ţi fac nici o scenă, dar de ce minţi ?

— Mi-era teamă să nu te mîhnesc, asta-i tot : sînt o proastă.

— Ţi-era teamă ? Dacă-i aşa, Reine, de ce să stai aceste trei zile fără să mă vezi ? Nu e posibil ? Dă-l încolo de prieten ! Ce-ţi este bărbatul acesta ? Nu-ţi este nimic, nu-i aşa ? Nimic ! Sau ? Ah !

Tăcu, plin de amărăciune, în fundul nopții și al trăsurii.

— Vezi tu, Johnny, știam că asta te va mîhni, deși e idiot, deși nu există nici un motiv, nimic nu s-a schimbat în prietenia noastră...

— Nu-i vorba de prietenia noastră... Bărbatul acesta... Mi-ai ascuns că...

— Nu ți-am ascuns nimic, dragul meu. Nu ți-am vorbit de el, și-atîta tot.

— Cine e ? Ah, simt că înnebunesc ! Nu vreau să știu cine e ! Dar dumneata, Reine, cum poți dumneata...

Pe neașteptate, o prinsese în brațe și-i căuta gura.

— Johnny... se împotrivi ea, respingîndu-l.

Asta stîrni între dînșii o luptă în întuneric. Pierre bolborosea ceva neînțeles și-i strîngea mîinile, cu dorința de a exprima o mie de lucruri fără cuvinte.

— Sînteți toți la fel, spuse ea, ca pentru sine, e de ajuns să știți că o femeie are un amant pentru ca numaidecît să vă permiteți orice... O, nu te scuza... e și mai rău... Iată, poți trăi așa săptămîni întregi alături de un bărbat... devine prietenul tău... te dezbraci în fața lui fără ca asta să aibă vreo urmare... raporturile dintre voi au margini bine fixate... v-ați înțeles în privința aceasta doar dintr-o vorbă abia rostită... și apoi e de ajuns ca el să afle că un altul... și adio respect ! adio prietenie ! Se poartă cu tine de parcă ai fi ultima tîrfă...

— Reine... iartă-mă, sînt și eu bărbat...

— De ce trebuie să ți-o amintești într-o clipă atît de nepotrivită ? Tocmai cînd îți spun toate acestea, și nu în altă clipă ? E supărător, pentru că e vulgar și aproape inevitabil... Un reflex... Gelozia îi face pe bărbați atît de asemănători între dînșii, încît te simți jignită...

— Reine, iartă-mă. Dar există într-adevăr un bărbat în viața dumitale ? Un amant ?

— Ce ți se pare monstruos în asta ? Sînt o femeie tînără, cum îți închipui că trăiesc ?

— Ziceai că nu mai vrei să fii tulburată...

— Și cine-ți vorbește de tulburare ? Între el și mine lucrurile stau altfel.

— Așadar, nu-l iubești ?

— Ce vrei să zici cu asta ? Ba da, îl iubesc. Într-altfel de cum îți închipui. Dar îl iubesc. Fără îndoială că-l iubesc. E foarte bun cu mine, foarte... Mi-arată o gingășie pe care n-am

întîlnit-o la nimeni... Haide, n-ai de ce să fii așa de mîhnit, Johnny ! N-am făcut nimic împotriva învoielii noastre, împotriva a ceea ce ne-am înțeles fără să ne fi vorbit, crede-mă... Ai picat în viața mea din senin... Pentru că m-ai găsit singură, îți închipui... Și a fost de ajuns să-ți spun că-mi sosește prietenul, pentru ca să te porți cu mine ca și cum... E oare felul dumitale acesta, de-a te năpusti așa asupra unei femei, cînd ea îți spune că aparține altuia ?

— Te iubesc, Reine...

— Taci, Johnny ! Nu mai spune asta... Asta s-ar putea întîmpla după... și te-ar face să suferi... și nu vreau...

— Te iubesc, Reine...

— E stupid, nu-i adevărat... Ce nevoie avem ? Sîntem așa de buni prieteni ! În sfîrșit, ce vrei de la mine ?

— Te iubesc...

— Nu te cred. Încearcă de te gîndește la altceva. Ca și cum n-aș fi spus nimic... Lasă-mă, lasă-mă... Zău... Îți spun că mi-ești drag, dar că... Ce trebuie să fac, Johnny, ca să stai liniștit ? Haide, nu cumva ai să te pui pe plîns la vîrsta dumitale ? Nu, nu vreau. Astea nu-s lacrimi. Lasă-mă să ți le șterg! Johnny ! Ce vrei de la mine ? Potolește-te... Na...

Pe neașteptate, își lipise buzele de buzele lui Pierre. Ciudățenie a unei guri necunoscute, amețeală... Deodată se trase îndărăt și începu iar să vorbească :

— Asta voiai, Johnny, ți-am dat-o... Vezi dar că sînt o prietenă adevărată... Acum fii cuminte... Nu, nu-ți voi fi amantă. Mi-ești drag, dar nu-ți voi fi amantă !

— Din pricina acestui bărbat ?

— Da, din pricina acestui bărbat. Mă iubește, Johnny, el mă iubește cu adevărat.

— De unde știi ?

— Știu. Și asta mi-ajunge.

— Nu-l iubești.

— Îți spun că da... În sfîrșit...

— Nu-l iubești.

— Poate că nu cum înțelegi dumneata... Nu-l iubesc așa cum... așa cum am iubit odată și cum nu voi mai iubi niciodată... Nu, Johnny, nu mai e patima răscolitoare, dar e totuși o dragoste...

— Cine e ?

— Ce-ţi pasă ? Va rămîne aici trei zile... Vei căuta să fii în altă parte... vei juca... şi-apoi el va pleca... Vom rămîne aici împreună. Cu cît vei şti mai puţin despre dînsul, cu atît mai bine...

— Cine e ?

— Ţii mult să ştii ? Un om bine crescut. Un diplomat. Un om foarte bogat...

— Ah, înţeleg !

— Johnny, bagă de seamă, gelozia te face mojic. Dar nu te-ai întrebat niciodată cum şi din ce trăiesc ? Dumnezeule ! Ce uşor îţi vine să cazi aşa din lună ! Şi ce rău vezi aici, rogu-te ? Că mă iubeşte, iar eu nu-mi duc viaţa prin mici hoteluri, cu rochii prost cusute, încolţită de datorii şi greutăţi ? Da, mă întreţine. Credeai că Brécy îmi dă bani de trai ?

— Preferam să fie aşa...

— Ciudată morală ! Te desparţi de un bărbat, nu mai ai nimic cu el, dar, pe motiv că i-ai fost soţie, poţi primi banii lui... în timp ce de la un altul care ţi-e amant, dacă accepţi ceva, treci drept o tîrfă... Nu-i aşa ? Recunoaşte că la asta te gîndeşti !

— Nu mă gîndesc la nimic, Reine, îl urăsc pe omul acesta, urăsc tot ce te leagă de dînsul, banii lui...

— Îl urăşti pentru că mă iubeşte şi pentru binele pe care mi-l face... Cu ce drept ?

— Ce fel de om este ?

— Ţi-am spus-o : un diplomat, un diplomat german. Ai nevoie de numele lui ? Nu-i un secret : Baron von Goetz... L-ai cunoscut cumva ? Nu. Acum, că-i ştii numele, te poţi duce la culcare. Vom mai vorbi după ce va pleca.

— Dacă te iubeşte, de ce nu te ia de soţie ?

— Mai întîi pentru că nu ţiu la asta, şi apoi pentru că între noi e o altfel de legătură. Pe urmă, dacă vrei să ştii, pentru că eu nu mai sînt dintre acelea pe care le iei de soţie...

— Reine !

— Ce este ? Asta te scandalizează ? Te înşeli dacă-ţi închipui că pe mine mă tulbură ! Dar e aşa cum spun. Credeam că nu e nimeni pe lume să nu cunoască scandalul... Dumneata n-ai auzit ? Ziarele totuşi au vorbit destul de istoria asta, cînd s-a aflat şi cînd l-am părăsit pe Brécy ! Nu ? Vezi cum ne facem iluzii... E o întîmplare veche, dar care a produs o

zarvă nemaipomenită... În sfîrşit, din fericire pentru Brécy, pentru cariera lui, gura lumii m-a scos pe mine vinovată... mai tîrziu, cînd l-am cunoscut pe Heinrich, totul nu mai era decît ca o veche rană cicatrizată, care nu te mai doare, dar ţi se mai vede încă pe obraz... Heinrich a fost foarte bun, dar de ce m-aş apuca să-i zdruncin viaţa ? Mai întîi că sînt franţuzoaică şi, cu meseria lui, o căsătorie ar fi privită foarte rău în Germania... Apoi, îmi place să trăiesc după pofta inimii, cam în afară, liberă... El îşi duce viaţa lui şi, din cînd în cînd, se smulge de ea... O telegramă... Apoi, trei-patru zile... o săptămînă... după care treburile lui, slujba îl înhaţă din nou. Aşa fiind, între noi, asta rămîne un roman... nu devine o obişnuinţă... Haide, somn uşor, Johnny, sînt moartă de oboseală... Te voi vedea joi... Vom prînzi împreună, vrei ?

— Dar, Reine !

— Pe joi... Johnny... Fii cuminte... Pe joi...

Sări jos din trăsură şi sună. În hotel se auziră tîrşindu-se paşii portarului de noapte. Pierre îşi pipăi buzele de parcă l-ar fi durut. Se gîndea la banii pe care Reine îi primea de la bărbatul acela. Şi să mai crezi că nu-l iubea pe baronul ăsta ? Heinrich, cum îi zicea dînsa...

XV

CÎND SE DEŞTEPTĂ, Mercadier avu impresia că se petrecuse un lucru pe care-l uitase. Se simţea indispus şi chinuit parcă de-o remuşcare. Vremea era totuşi frumoasă şi el nu se întrecuse cu băutura. Deodată, totul îi veni în minte : îi spusese lui Reine că o iubea. Nu era nebun ? N-o iubea. Gîndul la bărbatul acela îi dăduse brînci să-i vorbească astfel. Dar n-o iubea. Nu trecuseră mai mult de şase luni de cînd crezuse că o iubeşte de Blanche. Astea-s apucături de licean...

Pierre suferea însă cînd îşi amintea că Reine e a altuia şi nu a lui. Pesemne că asta înseamnă a iubi. Avusese aceeaşi strîngere de inimă atunci cînd se gîndise că Francesca îl trage pe sfoară în cîrdăşie cu frate-său. Femeile nu mai erau pentru el decît piatra de încercare a tinereţii sale dispărute.

Dar îi spusese lui Reine că o iubea. Acum va trebui să se poarte cu dînsa ca şi cum n-ar fi minţit. E stupid. Uite-aşa te avînţi orbeşte într-o aventură. Ce urmărea minţind astfel? Presupunînd că Reine l-ar crede şi că ar fi dispusă să i-l sacrifice pe baronul ei, cum s-ar aranja viaţa lor? În sfîrşit, nu cumva se vor apuca să trăiască împreună? Şi chiar dacă... Putea el să-i ofere ce-i dădea celălalt? Firește că nu. O viaţă meschină, în doi. Firește că nu.

Germanul acesta o întreţinea pe Reine. Nu venea aici decît rareori. Pentru trei zile, o săptămînă. La urma urmei, ce nevoie avea să răscolească lucrurile? Dînsa îl întreba oare de unde avea banii? Ai lui erau oare mai cinstiţi? N-ai decît să te faci că nu ştii. Ceea ce prezenţa baronului von Goetz schimbase, dar asta fără doar şi poate, era numai faptul că, pentru Pierre, devenea imposibil să se mai mulţumească cu această prietenie mincinoasă. Intolerabil. Trebuia să-şi dovedească sieşi că era preferat acestui bărbat. Umbra lui nu mai era supărătoare din clipa în care devenea aceea a unui amant înşelat. Altminteri... Altminteri, ar însemna să simtă întotdeauna după uşă acest personaj în carne şi oase, această promiscuitate, dreptul acestui necunoscut de a pica pe neaşteptate şi de a-i spune să-i lase locul, locul său. Nu.

La urma urmei, poate că o iubesc pe femeia asta? Capeţi oare vreo experienţă în această privinţă? Înveţi oare să deosebeşti dragostea adevărată de cea falsă? De unde ştii că iubirea n-o fi această neliniște, această vedere limpede şi furioasă a unei femei, această pornire împotriva ei, care-l stăpînea pe Pierre în ziua aceea? Iubirea... Trei zile fără s-o vadă.

Chiar în acea seară o văzu. Reine intră cam pe la ora zece în sălile cazinoului, însoţită de un bărbat care putea să aibă patruzeci şi cinci de ani, foarte înalt, destul de slab, cu faţa rasă şi părul tuns foarte scurt. Purta monoclu şi era fără îndoială baronul de care-i vorbise. Împreună cu dînşii se afla un tînăr, leit celălalt, şi care nu avea douăzeci de ani. Un fiu sau frate. Foarte blond, cu o ciudată expresie de mirare pe faţă, cu pometii trandafirii, şi călcînd de pe-acum foarte milităros. Pierre îi văzuse pe amîndoi parcă într-un nimb, păşind cam la un pas în urma ei; Reine venea cu mersul acela pe care i-l dădeau rochiile lungi, a căror unduire părea să pornească întotdeauna de la tremurul sînilor cu sfîrcurile în sus. Avea o rochie pe care nu i-o ştia. O rochie din spumă de catifea, cum

se zicea în anul acela, de culoarea caisei : fusta lungă şi largă din care ieşea mijlocul, subţire de nu-ţi venea să crezi, într-un corsaj decoltat cu nişte umeri din tul gălbui, ca două începuturi de aripă. Şi corsajul avea o garnitură care se prelungea pe două linii ale fustei, o garnitură de scoici şi de flori brodate, amintind grozav moda Ludovic al XV-lea, făcută din aplicaţii de catifea în culoarea ştirului şi din perle de oţel. Niciodată Reine nu păruse mai albă, iar părul ei, ridicat deasupra cefei, alcătuia o mulţime de bucle aduse în creştet. „N-are o bijuterie pe dînsa", spuse o femeie lîngă Pierre, şi vecinul ei, un soi de haplea cu ochelari, îi răspunse : „Ea n-are nevoie de aşa ceva..."

Pierre trebuia să se supună consemnului primit. Cînd îi iese ea înainte să dispară, să se prefacă a n-o recunoaşte. Mercadier trecu astfel de la o masă la alta, gonit de această apariţie de catifea. Ce braţe avea această Reine, iar corsajul brodat scotea grozav la iveală sînii deasupra unei talii provocatoare. Era imposibil să se gîndească la altceva decît la femeia asta, imposibil să nu rămînă acolo, să n-o privească. Jocul de cărţi nu-l mai interesa. Pierdea aproape fără să înţeleagă. Tot ce frămîntase în mintea lui părea să se fi risipit. Ei, ce ? Întrucît schimba ceva prezenţa lîngă Reine a acestui german ciolănos, cu nasul prea subţire şi umerii uriaşi ? Poţi accepta toate condiţiile vieţii numai dacă iubeşti. Să împarţi o femeie cu altul... Dar e la mintea unui copil. Domnul acesta care plăteşte... Ei, bine, da, plăteşte... Şi ce mare nenorocire ? Nu e nici o deosebire între aşa ceva şi adulter. Cine s-a jenat vreodată în legăturile sale de dragoste de ceea ce stă la temelia adulterului, uşurinţa cu care se trece peste chestiunile băneşti ? Banii, veşnic banii... Mercadier avea să se lase oare oprit de această barieră morală ? Cum se va desfăşura viaţa de-aci înainte ?

La ora obişnuită, bătrîna doamnă în negru îşi făcuse apariţia, cu cei doi secretari, salutată de crupieri. Colonelul, care ţinea banca la o masă unde jocul începea, îi strigă lui Mercadier, aşezat în faţa lui : „Juma-juma ?" Pierre acceptă. Era absorbit de spectacolul pe care-l oferea tuturor privirilor bătrîna doamnă şi însoţitorii ei în întîmpinarea cărora se repezise baronul. O prezenta pe Reine şi pe tînărul cu care venise. Merseră toţi să se aşeze în jurul bătrînei doamne, care începu

să dea cărţile. Cîţiva jucători se grăbiră spre această masă care, ca în fiece seară, devenea centrul jocului.

Banca pierdu toţi banii. Colonelul, care nu era prea înalt, se ridicase de la locul său întocmai ca şi cum ar fi descălecat de pe cal. „N-avem noroc, colega, îi spuse lui Pierre, ne-am curăţat repede!"

Mercadier nu se prea sinchisea de asta, el o privea pe Reine în această rochie pe care nu i-o cunoştea. Travelyan era lîngă dînsa; Reine nu se ascundea de el, căci englezul stătea de vorbă cu tînărul. Travelyan, ce-i drept, o cunoştea pe bătrîna doamnă; îi spusese chiar lui Pierre că era o femeie cumsecade, cu un oarecare simţ al umorului, şi destul de hazlie cînd nu dormea. Colonelul, care urmărise privirea lui Mercadier, se apucă să vorbească despre bătrînă. La început, Mercadier nu-l ascultă, apoi îl auzi că pomeneşte de doamna Brécy. Atunci ciuli urechea. Colonelul trebuie să fi fost în toane rele pentru că pierduse. Mormăia: „Aş fi ţinut rămăşag. Toată societatea asta dubioasă trebuia să se adune... Nu, zău, ia te uită la ei..."

Oarecum plictisit, Mercadier avu poftă să răspundă: „Ei, ce e, domnule colonel? Ce găseşti curios în faptul că doamna Brécy...?"

Celălalt dădu din umeri:

— Cum, dumneata nu ştii? Era totuşi lesne de ghicit. Trebuia ca von Goetz şi această Brécy să se agaţe de bătrîna Hutchinson... Te supără cumva spusele mele? Nu mai încrunta aşa din sprîncene, dragă Mercadier, văd bine că dumneata nu-i cunoşti pe oamenii ăştia... Ştii cine e lady Hutchinson? Asta da, cred că ai auzit, oricine o ştie: e mama mitralierelor... Nişte maşinuţe bune mitralierele astea Hutchinson. Comode, solide, trăgînd la ţanc. Ştii, aşa ceva ar interesa armata germană...

— Domnule colonel, povestea cu mitralierele, şi cu baronul ăsta, şi cu bătrîna doamnă, mai treacă-meargă... Dar ce nevoie ai s-o bagi pe doamna Brécy în toate astea?

— Ce naiv eşti, Mercadier! Reine Brécy trăieşte cu von Goetz, toată lumea o ştie, iar von Goetz e unul din şefii serviciului de informaţii al kaizerului, asta se ştie mai puţin, dar e sigur.

— Ce tot spui? Parcă asemenea lucruri le poate şti cineva!

— Nu întotdeauna. Dar într-un caz cum e acesta... A, firește, sînt supravegheați. Cu de-alde ăștia nu poți dovedi nimic, nu fac treaba ei înșiși. Și apoi, aici, la Monte-Carlo...

— Dar ce caută doamna Brécy în istoria asta... Probabil că ea habar nu are.

— Cum, nu știi nimic ? Ah, da, uitasem, dumneata nu citești ziarele... asta ți-a scăpat... Nu-ți amintești de scandalul Brécy ?

— Nu... Am auzit vorbindu-se... Ce era Brécy ăsta ? Un deputat, mi se pare...

— Ești nemaipomenit ! Nemaipomenit ! Te invidiez că poți trăi așa, cu capu-n nori ! Brécy era membru în Comisia Armatei. Unele informațiuni de care avea el cunoștință au fost predate Germaniei... S-a găsit o scrisoare... O scrisoare nu tocmai limpede, dar în care se pomenea de un deputat... În sfîrșit, era o afacere care venea peste afacerea Dreyfus... s-a iscat un tărăboi grozav. Brécy însă avea prieteni... și se știa că-i spunea neveste-si tot...

— Ei și ? Toată istoria asta n-are nici o noimă.

— O aperi ? E-o femeiușcă nostimă. Dar von Goetz se și afla în umbra ei...

— Dînsa mi-a spus că nu l-a cunoscut decît mai tîrziu.

— Așa ? A luat-o înainte. Dragă, o tipesă cu mutra ei îl poate duce de nas cum vrea pe un om de lume ! Îl înșela pe Brécy cu von Goetz... sau dacă nu-l înșela... e și mai rău... în sfîrșit, îl vedea foarte des... Bineînțeles, nu s-a putut aduce nici o dovadă... Dar prietenii lui Brécy l-au convins să se despartă de nevastă-sa. Adevărul e că ea a înțeles foarte bine. Fără o vorbă, a luat totul asupra ei și a plecat. Brécy era deznădăjduit. Dar n-avea de ales... După ce dînsa a plecat, afacerea a fost mușamalizată... Brécy a ieșit cam șifonat din toate astea, dar știi dumneata cum e lumea politică ! Ce-o fi făcînd aici Reine Brécy e greu de spus, dar ia te uită nițel cum se dă pe lîngă Travelyan, unul din puținii cu care bătrîna Hutchinson stă de vorbă. Vezi-i cum se foiesc în jurul ei ! Cunosc pe cineva căruia i-ar plăcea să audă ce vorbesc... E tipul de colo ! Un tînăr căpitan care va face carieră... Pun rămășag că-l supraveghează pe von Goetz ! Îl știu de mult... Ce zici, bem un pahar, Mercadier ?

Un fel de duș rece căzuse pe umerii lui Pierre. Ce-o fi adevărat în flecăreala asta ? L-ar fi pălmuit bucuros pe colonel.

Dar... Dacă avea totuşi dreptate ? Nu că Reine i-ar fi apărut deodată lui Mercadier într-o lumină morală înfricoşătoare. Puţin îi păsa de morală în istoria asta... Dar Reine era prizoniera unui trecut, al unui viitor, deopotrivă de groaznice. O vedea prinsă în iţele unei existenţe complicate, în care nu mai era loc pentru Pierre, nu mai era loc pentru dragoste. Se gîndea mai întîi la el însuşi : în ce capcană era cît pe ce să cadă !

Se despărţi de colonel zicînd că se duce să joace. Tulburarea îl copleşea. Cărţile cădeau, grebla crupierului strîngea mizele, bila se învîrtea... Mercadier uita să mai ponteze. Şedea acolo, înghesuit între nişte jucători nesăţioşi, nişte bătrîne sfrijite, care se îndoiau din spate ca să-şi poată împinge fisele pe masa verde, în faţa lui Pierre... Deodată, simţi că se înăbuşă. Să iasă de acolo... Pe terasele de afară va putea să-şi potolească zbuciumul. Îşi va aduna mai bine gîndurile în noaptea liniştită.

Seara era foarte plăcută, aproape răcoroasă. Marea abia se mai auzea. Terasele de la Monte-Carlo au un farmec nedesluşit, pluteşte în ele un abur ameţitor, rămas din deznădejdile ce s-au plimbat pe aici. Pierre coborî în grădinile cazinoului. Un bărbat trecu pe lîngă el ca o arătare. Se depărtară unul de altul ca şi cum fiecăruia i-ar fi fost frică de contactul electric al celuilalt. Luminile cazinoului dansau. Pierre coborî treptele, se afundă în întuneric, se sprijini de-un zid şi rămase acolo pe gînduri.

Cumplit nu era nici de data aceasta cuvîntul pe care şi-l forma ca o himeră romantică în cap : spioană... cumplit era că-şi închipuise o Reine aşa de diferită, o femeie cu totul alta, şi că o simţea acum destrămîndu-se ca un fum. Ca şi cum sărutul din ajun grăbise această evaporare magică.... Tot ce fusese minciună şi prefăcătorie în femeia asta, cînd îl sărutase cu cea mai deplină uitare de sine... Juca o piesă în care Pierre era fără îndoială figurantul necesar al unei aparenţe... Minciună, minciună.

Un murmur de glasuri deasupra lui, pe parapetul terasei, îl făcu să tresară. O recunoscuse pe Reine. Glasul bărbatului era foarte tînăr şi avea un accent străin foarte pronunţat... băiatul blond, fără îndoială. Cuvintele răsunară mai limpede şi Pierre auzi :

— Te implor, Reine, zicea tînărul. Te implor...

Urmă o tăcere cumplită. Inima lui Pierre bătea, şi se oprea, şi iar pornea să bată năvalnic. Glasurile începuseră din nou să vorbească, mai întîi în şoaptă, apoi o auzi pe Reine zicînd :

— Şi dacă aş fi amanta ta, ce viaţă voi avea ? Ce poţi face tu pentru mine ? Şi apoi, tatăl tău, oricum, ştii că-l iubesc... Ba da, îl iubesc... Vai, Karl, încetează, încetează îţi spun, dragul meu... încetează... N-ai auzit nimic ?

— Nu...

— Mi s-a părut că umblă cineva, colo, jos...

Un bărbat o luase la fugă înspre mare. Un bărbat care nu se mai gîndea la nimic, atît de crîncen lupta să-şi înăbuşe ţipătul. Un bărbat încolţit de-o suferinţă în care se amesteca tragedia vîrstei cu naufragiul unui vis. Un bărbat în prada furiei fără noimă a celor care au crezut aproape două luni că femeia iubită e inaccesibilă, pentru a o descoperi deodată în braţele unui băieţandru. Un bărbat care-şi amintea cu o strîngere de inimă de toată viaţa lui de pînă atunci şi care-şi simţea pantofii de lac cam prea strîmţi ca să poată umbla aşa în beznă. Un bărbat posomorît şi scrîşnind de mînie, ros de necazuri şi batjocuri amare, cu fraze care pornesc fără să ajungă nicăieri, cu frînturi de gînd care se mai frîngeau o dată izbite de amintiri, cu suspine în cap şi turbări în pumni, un bărbat vrednic de milă ca furtuna...

Dar, hotărît lucru, noaptea era foarte plăcută.

Şi astfel, la ora cînd Reine Brécy, în hotelul ei, îl aştepta pe Pierre Mercadier, acesta sosea la Brindisi, de unde vaporul *Savoia* sta gata să pornească spre Egipt.

PARTEA A TREIA

I

ZORILE VEACULUI AL XX-lea se iviră peste visul lui Georges Meyer. De cînd numără anii cu sutele, oamenii au legat întotdeauna o superstiţie stranie de acest prag în care se schimbă cifra timpului. S-ar zice că totul începe iar de la capăt, ba chiar în anii dinaintea acestei răsturnări a calendarului, unora li se pare într-adevăr că lumea e bătrînă, şi bolnavă, şi punînd pe seama senilităţii ei rătăcirile şi pasiunile, şi crimele, aproape că nu mai au chef să întreprindă nimic de teamă că toate ar fi atinse de vreo tară inexplicabilă, şi aşteaptă întoarcerea puterii şi a sănătăţii...

O asemenea ciudată credinţă cuprinsese lumea acestui sfîrşit de veac necredincios, al XIX-lea. Tot ce-i uimea sau depăşea pe oameni era botezat *fin de siécle* [1]; în acest chip îşi potolesc ignoranţii frica de tot ce-i nou. Şi-apoi, în această idee era o mare speranţă ascunsă, speranţa că în curînd, printr-o scamatorie, totul se va schimba, fiecare îşi va vedea sfîrşitul necazurilor şi viaţa cea nouă va începe, minunată, sub semnul acestui 1900 aşteptat, ca un început al lumii, spre deosebire de anul 1000 [2].

Franţa ieşea dintr-un coşmar prelungit. Oamenii născuţi în timpul războiului aveau să împlinească treizeci de ani. Astfel, încetul cu încetul, invazia era dată uitării. Amintirea luptelor dinlăuntrul ţării rămînea mai vie pentru că după Comuna de la 71, urmase deportarea şi surghiunul atîtor oameni, pentru că din Comună se născuse o mare spaimă care nu slăbea de fel în inima celor ce-o gîtuiseră. Poate că tocmai de aceea în ajunul anului 1900 nimic nu fu mai straniu decît guvernul acela care întrunea pe socialistul Alexandre Millerand alături de

[1] „Sfîrşit de veac", atribuindu-se expresiei o nuanţă de critică. Oamenii, moravurile, moda *fin de siécle* ar fi fost atinse de un fel de degenerescenţă.

[2] Păturile înapoiate ale populaţiei, dînd crezare astrologilor, aşteptaseră cu groază anul 1000, care trebuia să aducă „sfîrşitul lumii".

călăul Federaţilor [1], generalul de Gallifet. În aceşti de pe urmă treizeci de ani sîngele cursese nu numai o dată în multe locuri, de la bordeiele minerilor din Nord pînă la arsenalele mediteraneene. Ţara se aflase nu numai o dată la un pas de răscoală, şi Republica trecuse prin mare primejdie cînd cu conspiraţiile acelea tulburi urzite sub steaguri diferite care nu prea puteau să ascundă interesele particulare. Toate acestea se găseau din nou amestecate la obîrşia afacerii Dreyfus, în care fantoşa unui căpitan evreu nu fusese decît pretextul atîtor uri şi dezamăgiri. Se părea că totul supravieţuise fără să se ducă de rîpă doar pentru că aşa era moda, şi moda putea să se schimbe. Tocmai atunci, războiul care bîntuia întotdeauna undeva în lume păru foarte aproape şi ameninţător... Primejdia ce se iscase la Fachoda făcu Franţa să se înfioare. Anglia apărea iar, ca pe vremea lui Ludovic al XV-lea sau a lui Napoleon, ca duşmanul naţional de care comerţul francez se ciocnea în Africa şi în lumea întreagă. Unii francezi nu vedeau în această primejdie decît un prilej spre a dovedi celorlalţi neputinţa Republicii de a apăra ţara. O literatură de aţîţare pătimaşă, care strînse laolaltă oameni nu tocmai făcuţi să se înţeleagă, îşi mai găsi hrana în războiul din Transvaal, unde vecinii noştri englezi nu apăreau într-o lumină frumoasă. Proroci vestiţi afirmau că veacul cel nou va fi cel al războiului franco-englez. Francezii îi aveau de partea lor pe ruşi, dar se întrebau ce va face Wilhelm al II-lea.

În vremea asta, după zilele cînd prusacii tăbărîseră pe Champs-Elysées, ţara îşi sporise puterea şi era ca un cîine tînăr care nu ştie că poate muşca şi-şi calculează greşit pornirile. Lăcomia de cîştig a stăpînilor îi deschisese acestui popor temerar ţinuturi imperiale din cale-afară de întinse faţă de numărul copiilor săi. Teritoriul de peste mări crescuse cu o uimitoare repeziciune. Francezii erau la vîrsta ingrată. Produsele noilor pămînturi cucerite îi aduceau metropolei iluzii şi un trai facil. O dată cu avîntul industriei naţionale, era un moment prielnic pentru a face să se nască în mintea oamenilor noi mituri, fantome puternice, care să le îngăduie exploatatorilor firmei Franţa de a antrena pe toţi cetăţenii să muncească pentru dînşii. Asta impunea legenda unei reconcilieri naţionale, a cărei poză naiv colorată fu guvernul Waldeck-Rousseau, în care

[1] Adică al comunarzilor.

călăul Comunei apărea braţ la braţ cu un socialist însufleţit de idei sănătoase. Veacul trecut, cu luptele sale perimate, era lichidat, cel nou se deschidea, deci, printr-o mare paradă publicitară, Expoziţia Universală, care avea nevoie de încrederea tuturor, era lansată iar imaginea Republicii cu filialele ei calice, ca o afacere în care asasinul şi victima se iertau unul pe altul, înduioşaţi de idila timpurilor noi, cînd, în sfîrşit, nu mai avea importanţă decît profitul, marea lege a istoriei. O clipă s-ar fi putut teme cineva că, amestecîndu-şi mîniile înăbuşite şi exigenţele, poporul şi-ar fi putut aminti trecutul său din celălalt sfîrşit de veac, cînd golanii cîştigaseră bătălii, iar capetele pudrate se rostogoliseră în coşul călăului însoţite de bătaia tobelor. O clipă, s-ar fi putut crede că înfiorătoarele scandaluri din ultimii ani, departe de a servi ţelurile partizanilor tradiţiei şi ai cîrmuirii cu mînă tare, uniseră forţele profunde ale Franţei împotriva celor care gîndiseră s-o stăpînească veşnic. Visuri mari fîlfîiseră chiar pe străzile Parisului, unde oameni fără nume se adunaseră cu sutele de mii, cîntînd într-un glas în Piaţa Naţiunii. Asta îi venise bine la socoteală unei fracţiuni politice care avea nevoie de acest sprijin popular, după ocara suferită în crahul societăţii Panama. Dar nu trebuie să mergem prea departe, ziceau aceşti politicieni. Republica, fie ; dar nu cea socială. Sînt unele lucruri care-i unesc pe cei ce se cred învrăjbiţi. Radicalii de pe-atunci voiră ca magnaţii oţelului, bancherii, oamenii avuţi să priceapă că, în fond, nimic grav nu-i despărţea de dînşii. Căutau un simbol : îl găsiră pe Gallifet. Aştia se înţeleg dintr-o vorbuliţă.

Rămînea totuşi neplăcuta afacere Dreyfus. Că Dreyfus o fi nevinovat, se poate, dar cum să te dezici ? Ar fi agravat zîzaniile între francezi, ar fi întărit alianţa spiritelor generoase, desigur, dar cam lipsite de simţ politic, cu poporul de jos. Deoarece trebuie să guvernezi întotdeauna împotriva cuiva, practic vorbind era mai bine să intre dihonia în rîndurile zurbagiilor şi nesocotiţilor care mînuiau prosteşte principiile de la 89 [1] şi tot felul de teze istorice respectabile, dar nepotrivite pentru a consolida creditul. Socialiştii, de altminteri, despărţiţi printr-o mulţime de amănunte doctrinare, nu reuşeau să se înţeleagă şi alcătuiau o puzderie de partide. Participarea lui Millerand la guvern înteţise şi mai mult vrajba. Chiar în pri-

[1] Principiile revoluţiei franceze.

vinţa Afacerii se porni cearta: unii nu voiau să vadă în Dreyfus decît un caz între altele de nedreptate socială şi să-l folosească pentru ţelurile generale ale socialismului, ceilalţi, care îl urmau pe Jaurès, ziceau că aşa nu vor dobîndi nimic şi că trebuiau să se lege de Afacerea însăşi, de procedura incorectă, de arbitrariul tribunalelor militare, de nevinovăţia căpitanului. Astfel, Afacerea servea şi în acelaşi timp deservea guvernul. Cum să faci să potoleşti stînga, fără să pierzi sprijinul dreptei? Guvernul o scoase la capăt cum putu mai bine. După sinuciderea colonelului Henry, care era o recunoaştere compromiţătoare pentru judecătorii militari, nu se mai putea evita revizuirea procesului din 1893. Trebuia însă făcut în aşa fel încît lucrurile să tărăgăneze. Dreyfus fu osîndit din nou, apoi graţiat. După care toată lumea se supuse parcă unui cuvînt de ordine: să nu mai vorbim de asta, e ceva care ar stîrni iar zîzanii în familii. Asta era bună pe vremea cînd francezii nu se iubeau... De altminteri, ce mai voiau dreyfusarzii întîrziaţi? Aveau acuma guvernare de stînga, antisemitismul se potolise, şi, fiindcă trebuie totuşi ca mintea oamenilor să aibă ce rumega, se apucaseră să-i mănînce pe popi. Pentru ca poporul să-l lase în pace, un guvern are întotdeauna nevoie de un ţap ispăşitor.

Asemeni celor mai mulţi dintre francezi, Georges Meyer trecuse prin toate acestea fără să fi înţeles nimic.

II

CÎND TE AFLI pe o corabie şi privirile toate nu cuprind decît imensa uniformitate a Oceanului, nu ştii nimic despre zbuciumul care colo departe, la mii de leghe marine, răscoleşte cerul şi apa; şi totuşi răbufnirile furtunii din adîncurile neştiute izbesc fundul corăbiei care te poartă, şi te zgîlţîie, scaunele se rostogolesc pe punte, iar tu te agăţi deodată de parapet. În lumea oamenilor privirea nu atinge zări aşa de largi ca aceea a navigatorului. Sînt legaţi de îndeletnicirea lor de toate zilele prin mărunte griji apăsătoare, iar dificultăţile pe care le întîmpină pot fi anevoie generalizate. Cum să facă

rost de ceva mai mulţi bani ca s-o scoată la capăt luna asta ? Întîmplările neprevăzute ivite în munca lui, raporturile complexe cu vreo zece persoane din jur, bolile, oboseala, naşterile, morţii... toate acestea împovărează, absorb mintea unui om : îi este greu să urmărească doar prin mărturia îndoielnică a gazetelor ceea ce se petrece dincolo de sfera lui, ceea ce pune în primejdie corabia sau o abate din drumul ei. Nu e dintre aceia care pot determina locul unde se află, care cercetează stelele : el ştie numai dacă plouă sau e vreme frumoasă.

Georges Meyer nu se deosebea prin nimic de ceilalţi pasageri ai Franţei. Simţise pe neaşteptate izbitura acestui val misterios al antisemitismului, pentru că se întîmpla să fie evreu. Fusese surprins, îngrozit. Asta se bătea cap în cap cu tot ce gîndea el despre bine şi dreptate. Şi despre ţara lui. Cum se potrivea aceasta cu restul lumii şi cu mişcările ei obscure, ale căror efecte îi apăreau uneori fără să le poată lega între ele, nici nu se întreba măcar. Se trăgea dintr-un neam de mici negustori din Alsacia, care abandonaseră totul pe vremea războiului, luîndu-şi fiul în vîrstă de trei ani şi o pendulă cu imaginea Pădurii Negre, spre a fugi în faţa cotropitorului. Familia se aşezase la Paris, aproape de Piaţa Bastiliei, şi domnul Meyer-tatăl intrase la un văr blănar, căruia îi vedea de prăvălie. Doamna Meyer, care ştia să coase şi să croiască niţel, făcea rochii ieftine pentru femeile din cartier şi reparaţii. Perechea nu trăia decît pentru copil, ca să-l ţină la învăţătură şi să facă din el un domn. Viaţa lor şi-o irosiseră de pomană : ştiau asta şi nu cîrteau, numai ca Georges să fie fericit şi să ajungă asemenea celorlalţi, om de vază. Deoarece erau calicii familiei, cu rude rămase în Alsacia care ţineau la Strasburg un mare magazin, şi alţii dintre ei la Paris şi la Lille, băgaţi în negoţ şi în bănci, toţi foarte bine căpătuiţi şi cam dispreţuitori, soţii Meyer visau pentru fiul lor altceva, o situaţie respectabilă. Sufereau simţind în jurul lor acea rezervă pe care o arătau francezii faţă de evrei. Nu aleseseră Franţa înainte de orice ? Ceea ce li se imputa în general evreilor e că aveau bani : dar ei, soţii Meyer, nu erau săraci ? Nu trudeau din greu ? Se loveau de o societate închisă : nu trebuia să i se întîmple la fel lui Georges. Georges, educat în liceu, ca toţi copiii francezi, nu va avea accentul acela care, orice s-ar spune, îi despărţea de patria în care se născuseră, dar care nu prea îi recunoştea ca pe ai săi, deşi nu puteai să-ţi aminteşti de

tratatul de la Frankfurt fără să te podidească plînsul[1]. Georges nu va căuta să-şi facă un drum cu ajutorul banilor. Va birui greutăţile. Va fi un savant, un cărturar, va cuceri lumea, nu ca verii Lévy de pe *rue du Sentier* sau de-alde Kahn, care traficau cu terenurile din splaiul Monceau, ci numai prin însuşirile sale, fără să amestece nimic necurat în ascensiunea sa socială. Îşi va răscumpăra păcatul de a fi evreu. Lumea va uita că este. Iar dacă va ajunge bogat într-o zi, asta se va întîmpla tîrziu de tot, cînd oamenilor le este îngăduit să fie bogaţi, căci ştiinţa e o mamă vitregă care nu se potoleşte decît la bătrîneţe. De altminteri, Georges era un elev remarcabil şi succesele sale la liceu o îmbărbătau pe doamna Meyer în timp ce tivea rochii, potrivea mîneci, călca cusături. Tatăl şi mama n-au mai putut de bucurie cînd pe fiul lor l-a apucat dragostea de matematică. Pentru că nimic nu e mai abstract, mai departe de cîştigul imediat. Afară de asta, gustul muzicii pe care-l aveau în familie, un unchi al doamnei Meyer cîntase la Opera din Viena, trezi în Georges pasiunea pentru pian. Lecţiile costau scump, dar cum să-i refuzi băiatului acest refugiu minunat împotriva răutăţilor lumii? De altfel, domnul Meyer-tatăl fusese în cele din urmă luat ca tovarăş cu parte de cîştig la afacerile vărului blănar, cînd acesta deschisese o nouă prăvălie pe bulevardul Haussmann.

Nenorocirea făcu să-l calce un camion şi să moară în urma unei fracturi a craniului. Partea sa din magazinul de blănuri revenea vărului. Acesta nu era om rău şi o ajută pe doamna Meyer, deşi dînsa nu-l prea suferea, să poată duce pînă la capăt educaţia fiului ei.

Georges moştenise de la ai săi dorinţa de-a se ridica prin mijloace curate, fără ca banul să aibă vreun rol cît de mic. Ducea cu el blestemul seminţiei sale şi teama de a-l merita. Făcuse totuşi tot ce se poate pe lumea asta ca să nu semene cu înfiorătoarea caricatură a lor săi, aşa cum era înfăţişată în gazetele umoristice şi prin cărţi. Voia să fie francez înainte de orice. Era recunoscător ţării sale pentru că nu avea nici o lege împotriva evreilor, era pătruns de generozitatea, de măreţia ei. Franţa era ţara luminilor. Georges muncea nu atît pentru a-şi cîştiga pîinea, cît pentru a mulţumi astfel Fran-

[1] E vorba de tratatul de pace semnat la Frankfurt pe Main în ziua de 10 mai 1871, prin care Germania anexa Alsacia şi Lorena.

ţei, dovedindu-se folositor. Îi va învăţa pe micii francezi cel mai frumos lucru, cel mai pur, cel mai înalt din cîte a născocit mintea omului : matematicile, izvorul oricărui progres. Îndrăgea din adîncul sufletului marea epopee a numerelor, căreia muzica, matematică a inimii, nu-i dădea decît expresia ei cerească.

Ajunsese astfel la treizeci de ani după o viaţă fără întîmplări deosebite, dar cu gînduri măreţe, şi cu sărăcia discretă a profesorului silit să rupă în fiece lună din leafa lui ca să-şi poată hrăni o mamă care ţine la cele două odăi ale ei de la Paris, şi continuă cu ochii obosiţi să coase, să coase pe bani puţini volanele şi volănaşele frumoaselor doamne. Dintr-un liceu de provincie într-alt liceu de provincie, blînd şi miop, cu bărbuţa lui neagră şi adus din spate, slab şi nu prea vînjos, tînărul profesor de matematici tîra cu dînsul un mare ideal într-o viaţă mediocră. Niciodată un gînd josnic nu-i flutura prin minte, niciodată nu şovăise să se sacrifice pentru alţii. Nici în ruptul capului nu ar fi trecut primul printr-o uşă ; nici în ruptul capului nu ar fi lăsat pe cineva, bărbat sau femeie, să meargă de la etajul întîi să aducă vreun obiect uitat la parter. Era serviabil pînă la martiraj. Nimeni însă nu-i cerea să se arunce pradă fiarelor sălbatice, şi era singurul motiv pentru care nu făcea asta. Cînd elevii începură să-l acopere de ocară în clasă, fu buimăcit şi avu nevoie de-o bună bucată de vreme ca să priceapă. Cînd aceasta se repetă pe stradă şi unii zvîrliră cu pietre în el, una îi atinse fruntea care începu să sîngereze, tînărul profesor îşi ieşi din minţi şi crezu că lumea s-a scrîntit. Cum de era cu putinţă aşa ceva ? Tocmai cei pentru care ar fi făcut orice... Nişte francezi ca dînsul... Toate ideile lui despre viaţă se clătinau. A fost marea dramă, marea încercare prin care trebui să treacă această conştiinţă.

Şovăind între aceia dintre colegii săi care se dădeau drept partizani ai progresului, arătîndu-se făţiş ca dreyfusarzi, şi instinctul obscur de conservare care-i zicea în şoaptă că cel mai nimerit ar fi să-şi plece capul, lăsînd să treacă furtuna, Georges Meyer îşi freca nervos mîinile, îşi ştergea ochelarii aburiţi şi nu mai înceta să se întrebe de unde venise această tulburare a lumii. Pentru ce aşa, deodată... Degeaba îşi zicea că afacerea Dreyfus e de vină ; nu era o explicaţie valabilă. A, de-ar fi crezut barem în Dumnezeu ! Ar fi putut gîndi că era o nouă încercare impusă poporului ales. Dar religia sa erau

matematica şi muzica. Nici una, nici alta nu-i dădeau o explicaţie satisfăcătoare a antisemitismului.

După ce vijelia trecuse, cînd, în marea împăcare propovăduită, oamenii păreau să se fi înţeles pe tăcute de-a nu mai aduce vorba despre problema evreiască, socotind-o înmormîntată o dată cu Afacerea, Meyer se simţi năpădit de-un fel de bucurie asemănătoare aceleia a convalescenţelor. Idila începea iar. Nimic nu mai putea să tulbure spiritul de sacrificiu al profesorului de matematici. Concetăţenii săi îi îngăduiau de acum încolo să se jertfească pentru dînşii, să-şi dea pentru dînşii vlaga, viaţa, ştiinţa. Asta se petrecea pe cînd se împrăştiau norii veacului al XIX-lea. Zorile secolului XX se revărsau peste visul lui Georges Meyer, şi chiar la Expoziţia Universală din Paris o întîlni pe Sarah Rosenheim, care-i deveni soţie şi fericirea vieţii sale.

Sarah era fiica mătuşii Frida, care fusese măritată în prima ei căsătorie cu fratele doamnei Meyer. Adică, nu avea nici o legătură de rudenie adevărată cu Georges, deşi el îi zicea verişoară. Domnul Rosenheim, soţul mătuşii Frida, începuse destul de modest cu o dugheană de tricotaje, apoi îşi întinsese negustoria cumpărînd un bazar. Ajutat de verii Lévy de la Paris, cei de pe *rue du Sentier*, izbutise să-şi înjghebe o întreprindere a lui. Firma din Strasburg deschise o sucursală la Mulhouse, apoi alta la Thann. Bineînţeles, verii Lévy, care-i împrumutase banii, îşi rezervaseră în afacerea asta partea leului, dar familia Rosenheim trăia în belşug. Aveau un fiu, moştenitorul, şi două fete cărora tatăl lor, bigot, le dădu numele Rachel şi Sarah.

Cu mult mai tînără, Sarah nu-şi iubea fratele, care-i sfărîma păpuşile pe cînd era de-o şchioapă şi nu lăsa să-i scape nici un prilej de-a o prinde cu minciuna. În general, la şcoală, fiind încă o fetiţă, influenţată de prietenele ei, Sarah se depărtase de ai săi, iar căsătoria surorii sale Rachel cu un tînăr rabin, ai cărui ochi negri cu gene lungi o înfricoşau, sfîrşi prin a o înstrăina şi mai mult de această familie care ţinea ritualul străbun. Sarah îndrăgea poezia şi muzica. Învăţa să cînte la vioară şi ştia pe de rost atîtea poezii nemţeşti în care era vorba de dragoste încît nimic din lumea asta nu avea preţ în ochii ei, afară de speranţa dragostei, şi bărbatul măreţ care-i va ieşi înainte într-o zi de vară în munţi şi va culege pentru dînsa flori, pe care le va păstra multă vreme în cărţile ei, pînă ce

el se va întoarce s-o ducă la oraş pe calul său negru şi şoptindu-i cuvinte sclipitoare ca nişte oglinzi.

Sarah era o fetiţă blondă care dădea semne de îngrăşare, cu nişte ochi visători şi nasul mic, un păr foarte subţire veşnic încîrlionţat. Avea o zestre, nu prea mare, din pricina fratelui ei, care băga fiecare gologan al familiei în afacerile lui, dar îndeajuns ca să i se facă curte. Nici unul dintre tinerii din Strasburg care veneau la părinţii ei sau pe care îi întîlnea la prietenele de şcoală nu semăna eroului măreţ al munţilor, cu ochii luminaţi de-un surîs şi părul buclat. Şi, desigur, vărul Georges, pe care dînsa îl văzu pentru întîia oară la Paris cînd maică-sa o duse să vadă Expoziţia Universală, semăna încă şi mai puţin, dacă se poate, cu eroul aşteptat. Intelectualul acesta cu vederea slabă, pirpiriu şi adus din spate, cu bărbiţa sa neagră şi aerul său sfios de cîine bătut, nu avea nimic comun cu visul Sarei. Şi totuşi, cînd făcură muzică împreună, şi cînd vorbiră, şi cînd se plimbară singuri prin Parisul acesta atît de straniu şi de frumos, atît de plin de oameni, inima Sarei bătea foarte tare, iar Georges afla că şi el avea o inimă.

Sarah începu să nu mai sufere bărbaţii înalţi şi voinici, îşi nimicea idolii, se întreba cum pot să placă cuiva nişte oameni care încalecă pe cai, înţelegea în sfîrşit că sufletul ei se apropia de Franţa, citea din Musset fără să uite versurile lui Heine, iar prin Georges ajunse să cunoască muzica lui Debussy, ciudată şi neobişnuită, dar parcă anume făcută pentru visurile celor tineri. Şi cînd el îi ceru tremurînd să-i fie soţie, Sarah ştia că în inima ei îi era deja de multă vreme, şi că-i va face copii, şi că soarta ei va fi să-l ocrotească pe bărbatul acesta slab şi simţitor, bărbatul acesta rătăcit într-o lume cumplită, şi care cînta din Mozart ca nimeni altul, fără a şti să-şi îngrijească rufăria, şi care dădea bani mamei sale, şi care era profesor de matematici, o ciudăţenie, şi francez. Tocmai atunci fusese mutat la Paris.

Domnul Rosenheim se împotrivi din toate puterile acestei căsătorii. Pînă la urmă se împăcă însă cu gîndul că fiica-sa va fi soţia unui bărbat mai prejos de averea ei, şi în 1902, 1904 şi 1906, cu o regularitate remarcabilă, Sarah îi dărui lui Georges doi fii, apoi o fiică. Tinerii soţi o luaseră la dînşii pe doamna Meyer, care nu mai cosea rochii pentru alţii, ci îşi îmbrăca nepoţii şi nora. Perechea trăia în tihnă şi de la fe-

restrele apartamentului pe care-l ocupa în strada Lhomond, căci Georges preda acum matematicile la liceul Louis-le-Grand, un duo de vioară şi pian se înălţa ca un imn de recunoştinţă către Atotputernicul, abstract şi filozofic, care nu era nici Dumnezeul familiei lor, nici al celorlalţi, dar se confunda cu armonia, cu dragostea, cu frumuseţea, cu bunătatea, un Dumnezeu pe care şi-l făuriseră amîndoi pentru a-şi explica fericirea lor, pentru a reduce şi supune lumea la această fericire plină de scîncetele copiilor, de melodii şi dulci nelinişti.

Fiul lor mai mare se numi Pierre.

Pe la începuturile căsătoriei, în toiul lungilor conversaţii întreţăiate de muzică, fără de care nu puteau trăi, se cunoscuseră unul pe celălalt în trupul şi totodată în sufletul lor. Dar sufletul are mai multe porniri şi cotituri ascunse. Universul sentimental şi poetic al Sarei era pentru Georges o lume de vrajă, cum e cea a visurilor, unde fiecare lucru are în timpul somnului un accent care-i dă un fior unic, dar îşi pierde la deşteptare orice înţeles, deşi îţi mai aminteşti de el ca de-o rimă, ca de-un cîntec uitat. Georges îi aducea tinerei sale soţii preocupările intelectuale ca pe un dar strălucitor. Ele erau îmbrăcate în ciudatul veşmînt al limbajului matematic pentru înţelegerea căruia Sarah avu nevoie de-o ucenicie amestecată cu admiraţia ei pentru Georges. Nu-ţi trebuie tot regatul Prusiei pentru a da naştere unei filozofii idealiste : ajunge modestul cămin de lîngă Panteon al unui profesor dintr-a şaptea pentru a crea o mistică, un sistem în care se organizează stelele cerului şi norii inimii. În acest sistem dominat de bunătatea morală, duhurile rele erau acelea care tindeau să rupă echilibrul existent : acest sistem presupunea o încredere oarbă în învăţătură, în propăşirea paşnică a oamenilor, în împăcarea lor prin muzică. Din adîncurile lumii veneau cîteodată vuiete, ameninţări. Ca să-ţi birui teama era de ajuns să faci astfel ca totul să reintre în sistem prin uşa bunătăţii înţelepte, şi tulburările depărtate ale cerului se risipeau, se topeau în armonia tematică a lumii, în blîndeţea aceea care pînă la urmă vine de hac violenţei, căci nu s-a pomenit încă furtună să nu se potolească, iarnă să nu se plece în faţa primăverii, a rînduielilor paşnice ale vieţii.

Grupurile umane, patrii sau familii, nu trăiesc numai datorită unei filozofii armonioase. Ele aduc din trecutul lor temeri

şi amintiri, iar dacă o fată n-a prea avut o viaţă înainte de-a se mărita, nu tot aşa stau lucrurile cînd e vorba de-un bărbat. Trecutul se rezumă într-o mitologie ale cărei figuri capătă un accent convenţional. Bărbatul dă soţiei sale o versiune *ne varietur* [1] despre ceea ce a fost înainte şi despre ceea ce-i înconjura copilăria, tinereţea, viaţa risipită, suferinţele. Ei nu se vor înţelege niciodată, dacă dînsa nu acceptă această carte cu poze colorate pe gustul bărbatului. Aşa se nasc legende, divinităţi, eroi. Sarah îi cunoscu pe cei ce fuseseră prietenii sau vrăjmaşii soţului ei în veşmintele de fantezie cu care-i îmbrăca Georges. Se rînduiau toţi în jurul aceluia care era figura centrală a vieţii sale. În mintea ei luau trăsăturile care-i permiteau lui Georges să fie cel mai chipeş, cel mai bun, cel mai mărinimos, cel mai nobil. Georges habar n-avea de toate acestea, căci era modest din fire. Dar Sarah îl privea ca pe-o binecuvîntare a cerului.

Aşa începu ea să-l iubească din tot sufletul pe acest Pierre Mercadier, personajul fabulos şi ocrotitor, care fusese atît de bun cu Georges pe vremea marei prigoane. Salonul galben din casa profesorului de istorie, unde Georges cînta la pian, în fiecare seară, devenise pentru Sarah scena familiară a unei drame de demult, pe care şi-o înfăţişa cu multă duioşie. Şi în umbra adormită a oraşului duşmănos, unde o mulţime inconştientă ca marea îl ameninţa pe Georges al ei, Sarah îşi închipuia această făptură superioară, pe acest domn Mercadier, de care Georges îi vorbea atîta, cu toată nostalgia aventurii sale, pomenind de soţia răutăcioasă şi stupidă, de măreţele sale visuri, de minunata carte pe care n-o terminase niciodată şi, în sfîrşit, de taina, nepătrunsa şi neînţeleasa taină : acea plecare neaşteptată, şi tăcerea ce-a urmat, pălăria rămasă în cuierul din antreu... Ah, ce taină care ne scapă întotdeauna duc în sufletul lor cei ce pleacă astfel ? Trebuie să fi fost un geniu, căci mai întîi de toate era un om bun, de-o neţărmurită bunătate faţă de Georges, pe care-l împiedicase să se bage în primejdioase aventuri politice, un om bun şi cuminte, şi apoi plecase...

În amintirea lui Pierre Mercadier îi puseseră numele de Pierre primului lor născut, cel mai iubit dintre toţi. Un copil aşa de drăgălaş cum nici nu se văzuse altul pe lume.

[1] Din care să nu se mai schimbe nimic (lb. latină).

III

LEGENDA LUI PIERRE Mercadier se lăţi pînă dincolo de căminul soţilor Meyer. Ei întreţineau legături cu o lume universitară, care spori pe nesimţite, cuprinzînd şi artişti. Aceasta se făcu prin mijlocirea muzicii şi a muzicienilor, pentru că Georges şi Sarah ofereau în fiece duminică la dînşii acasă mici reuniuni muzicale, în care nu erau singurii executanţi. Vreo douăzeci de persoane se îmbulzeau să asculte muzică modernă. De aici cercul de cunoştinţe al soţilor Meyer îi cuprinse şi pe cei de la *Revue Blanche*, cînd un elev al lui Georges, foarte mirat că descoperă gusturi literare la un profesor de matematici, îl luase într-o zi la fraţii Natanson, cărora le era un fel de văr. Sarah nu-l mai citea pe Musset, îndrăgea acum poezia lui Francis Jammes, şi a lui Claudel, atît de greu de înţeles...

Dînsa făcu faima lui Pierre Mercadier, pentru că, vorbind de Pierre, vorbea pe ocolite de Georges ; Mercadier aparţinea ciclului mitologic al cărui centru, în ochii ei, era Georges. Ea, una, nu-l cunoscuse pe acest personaj de basm, dar Georges... Şi lumea nu-l mai slăbea cu întrebările pe domnul Meyer. Căci lumea aceasta era în căutare de oameni mari misterioşi. Atît pentru a-i opune idolilor zilei, de-alde Bourget, Loti, Anatole France, cît şi pentru că aceste personaje legendare erau pe placul unor oameni, ei înşişi candidaţi la glorie, şi care nu prea ţineau s-o vadă mijind la vecin. Aşa, din cînd în cînd, se iveau fel de fel de monştri şi de eroi, a căror faimă îi cucerea pe tinerii în căutare de modele şi de subiecte de exaltare. Nu toţi se mulţumeau cu acelea pe care le oferea un Maurice Barrès. Religia, care înalţa în slăvi individul, avea nevoie mereu de alte icoane. Ea îşi înghiţea în fiecare anotimp porţia de aventurieri şi de genii. Poeţi care nu scriseseră decît o poemă, dar o poemă-cheie a vieţii şi a lumii, savanţi care nu ajunseseră decît la vreo ipoteză, filozofi ai unei singure propoziţii... şi după aceea nimic, tăcerea. Nimic nu avea mai multă trecere ca tăcerea în auzul flecarilor, ca sărăcia în ochii bogătaşilor, ca misterul în mintea negustorilor. Tărîmul fusese pregătit de *vieţile imaginare* ale lui Marcel Schwob, de Walter Pater, de Jarry, de Remy de Gourmont. Oscar Wilde era

la închisoare, Gauguin în Tahiti, Verlaine murise într-un spital. Pierre Mercadier sosea la ţanc.

Din capul locului, pentru a-l servi, exista pretextul literar: acea *Viaţă a lui John Law* pe care nimeni n-o citise, dar care era ca o dovadă suficientă a visului. Şi, pe deasupra, un text neterminat. Geniul lui Pierre Mercadier nu fu pus la îndoială de nimeni. Ba se putea chiar bănui că preţioasele manuscrise ale dispărutului fuseseră distruse, sau cel puţin dosite, de o familie stupidă şi mărginită. Nişte burghezi, ce mai încolo... Se găsea o urmă a aventurii în cîteva scurte extrase din ziarele de prin 1898. Unii le căutară şi nu mai conteniră să se minuneze de lipsa lor de conţinut, de zgîrcenia lor: *Nici pînă azi nu s-a primit vreo ştire de la domnul Pierre Mercadier, profesorul de istorie, de a cărui stranie dispariţie ne-am mai ocupat...* Tot datorită lui Georges Meyer circula o scrisoare pe care acesta o primise din Egipt în zilele Expoziţiei. Într-o clipă de restrişte, fără îndoială, Pierre Mercadier îi scrisese prietenului său, din cealaltă viaţă a lui. O scrisoare grozav de banală, scurtă, rece. Nici o aluzie la ideile pe care le întrupa Mercadier astăzi în ochii celor ce-i cunoşteau numele. Nici un cuvînt despre John Law. Nici umbră de literatură, ziceau cu satisfacţie literatorii. Pierre vorbea de temperatură, pomenea în treacăt de tripourile din Cairo şi, printre acestea, arunca o frază pe care unii aveau s-o repete în curînd cu un aer de complicitate: „Oamenii, dragă Mey, sînt peste tot aceiaşi, un veşnic motiv de a fugi de dînşii..."

Succesul acestei fraze fu atît de mare încît Georges Meyer deveni pentru toată lumea *dragul Mey* din celebra scrisoare, şi toţi îi spuseră aşa, ca şi cum prescurtarea asta obişnuită le-ar fi creat o legătură de familiaritate cu corespondentul lui Georges, ceea ce-l înălţa pe fiecare din ei în propriii săi ochi. Fără să-şi dea seama, Meyer simţea cum creşte importanţa sa datorită împrejurării că era singura sursă de informaţii sigure asupra dispărutului. Vorbea destul de bucuros despre aceasta şi luase obiceiul de-a se întrerupe în mijlocul unei fraze, rămînînd cîteva clipe îngîndurat, tăcere care devenea partea esenţială a spuselor sale. La cafeneaua *Closerie des Lilas*, unde Meyer se ducea să-l vadă pe Moréas [1], sau în vreunul din sa-

[1] E vorba de poetul Jean Moréas (1856—1910), autorul vestitelor *Stanţe*.

loanele acelea unde se adunau oamenii de duh, cînd un tînăr străin de această lume de artişti apărea sperios şi fermecat, puteai să ţii rămăşag că cineva îi va spune să stea de vorbă cu Meyer, un om ciudat, care-l cunoscuse aşa de bine pe Mercadier, ştii dumneata, ăla : Pierre Mercadier.

Meyer povestea minunat întrevederea pe care o avusese cu soţia lui Pierre. Dintre toate balivernele conformiste ale celor nonconformişti, nu există nici una mai îmbucurătoare, mai liniştitoare, mai desfătătoare în amărăciunea ei, decît aceea care vrea ca oamenii mari să aibă întotdeauna neveste stupide, gata să-i înşele, nevrednice de dînşii. Soţia lui Socrate, a lui Verlaine... În privinţa asta, doamna Mercadier corespundea întru totul tradiţiei. Meyer socotise totuşi de a sa datorie, nu atît faţă de soţia dispărutului, cît faţă de copiii acestuia, dar împins şi de-o oarecare curiozitate, să le ducă veşti de la Pierre Mercadier îndată ce primise faimoasa scrisoare din Egipt. „Vorbeşti de scrisoarea cu *dragă Mey ?*" Întocmai. Chiar aceea. Se aştepta la o scenă neplăcută, cu lacrimi... Aş ! Ţi-ai găsit ! Doamna Mercadier apucase scrisoarea, o citise cît ai clipi de la un capăt la altul, apoi spusese : „Nici o vorbă pentru noi... N-are de gînd să ne trimită bani !" Asta e tot ce înţelesese din marea aventură a soţului ei. Banii ! Oamenii ăştia n-au alt cuvînt pe buze. Nişte burghezi, v-am spus doar. Meyer descria în cuvinte foarte înţepătoare locuinţa meschină a doamnei Mercadier, pe undeva în al treisprezecilea arondisment, cu îngrămădirea aceea de obiecte de artă chinezească şi tot felul de lucruri hidoase în salonul de zile mari, care nu ascundea prea bine patul tînărului Pascal... Meyer n-o putuse suferi niciodată pe femeia asta groaznică, şi istorisirea lui se întorcea mereu la zilele afacerii Dreyfus, cînd doamna Mercadier încerca să-l împiedice pe Pierre de a-şi primi prietenul în casa lor pentru că era evreu...

Legenda lui Mercadier dăduse prilej unei întîlniri şi unor noi legături dintre Georges şi tînărul scriitor André Bellemine, căruia îi zicea pe numele său de acasă André Lévy, care era chiar vărul lui Georges, fiul familiei Lévy din *rue du Sentier,* chiar aceia care îşi învestiseră banii în dughenele verilor Rosenheim din Alsacia. Oricît de independent era faţă de ai săi şi nu prea atras de rubedenii, André Bellemine se bizuise pe aceste legături de familie spre a se apropia, într-una din zilele de primire ale fraţilor Natanson, de profesorul de matematici

care-l cunoscuse așa de bine pe proaspătul erou al sezonului. Îi ceru lămuriri despre acesta, găsi povestea interesantă și făcu chiar din ea o nuvelă în care Mercadier se numea Mirador, destul de bine primită în mai toate cercurile. Bellemine prinse dragoste de Georges și deveni un obișnuit al duminicilor muzicale ale Sarei. Astfel ajunseseră acei Lévy de pe *rue du Sentier* să intre în legătură cu soții Meyer, care i se părură bătrînului Lévy niște oameni vrednici pentru că aveau trei copii, și se arătă chiar gata, în mai multe rînduri, să le dea bani, dacă ar vrea într-o zi să se apuce de vreo afacere.

— Crede-mă, *dragă Mey*, ar trebui să accepți, zicea André Bellemine. Tata îți oferă asta din toată inima, căci grozav îi place să vîre bani în propria sa familie...

Bellemine era bine dispus pentru că scrisese o urmare la Mirador al său, și asta alcătuia împreună cu prima nuvelă un volumaș care fusese acceptat de editorul Fasquelle. Fetița cea mică a lui Meyer avea un an și umplea strada Lhomond cu țipetele ei. Ca să nu se atingă de zestrea Sarei și să asigure viitorul copiilor săi, Georges pregătea niște elevi în afara orelor de liceu, și se omora cu aceste lecții particulare. Trebuie să te gîndești la viitor. Firește, e foarte bine că vei avea o pensie. Dar oricum, cînd ai trei copii... Afară de asta, deși doamna Meyer, bătrîna, se ocupa, firește, de copii, era totuși nevoie de-o bucătăreasă și de-o slujnică, apoi apartamentul devenise prea strîmt și le-ar fi plăcut să aibă telefon.

Ia ghiciți nițel pe cine am întîlnit... Robinel. Întocmai cum ați auzit, Robinel, mutat la Paris, care predă științele naturale la liceul Janson de Sailly. Tot așa de aprins la față, tot așa de clocotitor, cu gulerul care-i sărea mereu din loc, cu aerul său de parcă l-ar fi pălmuit un uriaș, cu picioarele scurte, înfățișarea de taur furios și mustața de pisoi. Pentru dînsul afacerea Dreyfus nu se terminase nicidecum, iar de Mercadier să n-audă, a, nu, să nu-i pomenești de acest tip care nu voise să semneze... Să vorbim de altceva. Domnul Mercadier s-a purtat foarte frumos cu Georges... Crezi, doamnă ? Mă întreb cînd și cum. Pînă una-alta, nimerise bine la liceul Janson : ce mai cuib de ploșnițe, puștii ăștia, niște copii de lux, stricați pînă-n măduva oaselor, încăpățînați, antisemiți, nimic mai hîd ca tineretul reacționar, niște huligani porniți pe scandal la fiece pas. Nici nu-ți vine a crede că trăim într-o republică.

Cînd Georges îi vorbi despre propunerile bătrînului Lévy, Robinel sări în sus de bucurie. Nu lăsa afacerea din mînă prietene, nu fi prost ! Ideea lui Robinel era de a înființa o școală liberă, dar nu în înțelesul obișnuit al cuvîntului, căci cine zicea „școală liberă" zicea dugheană ținută de popi, nu : o școală care să fie oarecum o fabrică de bacalaureați, numai cu clasele superioare, unde ar fi primiți elevii mai grei de cap (nu pentru că îmi sînt simpatici ! explica Robinel), o școală administrată de un colectiv de profesori. Niște profesori buni care s-au săturat pînă-n gît de ipocriziile școlilor statului. Liceul e o năpastă. Ești legat de el din pricina pensiei, fără de care n-ar mai rămîne unul acolo. Bagă de seamă că nu ești obligat să-ți dai demisia, ceri să fii pus în disponibilitate ; vom face-o cîțiva, doar ca încercare. Apoi, dacă nu ești mulțumit, n-ai decît să te întorci la jugul statului. Un colectiv de profesori. Apăsa pe cuvîntul „colectiv".

Georges nu era convins. A fi funcționar de stat i se părea un fel de noblețe, o reabilitare. Proiectul acesta al lui Robinel îl aducea îndărăt la negoț. Părinții săi ținuseră așa de mult să-l scoată din asta. Ceru părerea mamei sale. Biata bătrînă nu știa ce să zică.

Consultat și el, vărul Lévy se arătă cu totul entuziasmat. Foarte bine, foarte bine. „Dragă Georges, respectul ăsta al tău pentru cariera de funcționar e o idee... în sfîrșit, nu voi spune o idee tîmpită... dar cam pe-acolo. E frumos să te lași în voia colectivității cu mîinile și picioarele legate... dar e nițeluș o nerozie. Vremurile nu stau pe loc. Trebuie să faci ca ele. Inițiativa privată, afară de asta nu există nimic. E tocmai ce-i spuneam lui André, care mi-a povestit o convorbire a lui cu tînărul Blum, nu-l cunoști pe Léon ? Ca și André, e tobă de literatură, dar cam bate spre socialism... În sfîrșit, asta n-are nici o legătură cu afacerea noastră... Să te faci funcționar cînd ești singur pe lume, mai merge ! Dacă ai pofte prea mari, îți asiguri o bătrînețe... și te-ai aranjat ! Dar degeaba te speteși muncind, nu poți cîștiga niciodată cît îți trebuie ca să ții o familie... o familie cum e a ta ! Vezi tu, băiatule, morala funcționarilor e aceea a unei țări în care căsniciile nu au copii... A trăi înseamnă a te înmulți ! Populația trebuie să sporească. Și afacerile o dată cu ea. Pentru aceasta oamenii trebuie să se unească, să se ajute unii pe alții, un om singur abia e în stare

să-şi ducă zilele. Ca să produci trebuie să ai o stare, un capital. Cu un capital îţi organizezi munca, dai de lucru altora, pui bani deoparte, creezi ceva... Nici o muncă nu poate fi cu adevărat productivă dacă nu leagă alţi oameni de cel care-o întreprinde... Vezi-i pe de-alde Rosenheim... Le-am dat o mînă de ajutor... Cîţi lucrători au acum ? Sute ! Voi sprijini colectivul vostru, cum îi ziceţi... Bineînţeles, organizîndu-l pe baze serioase... Iau asta asupra mea... De vreme ce vă dau bani, e firesc să mă uit niţel la ceea ce faceţi cu ei...

Ideea nu prinse viaţă de pe o zi pe alta. Trebuiau găsiţi colegii, şi entuziasmul lui Robinel nu era de ajuns. Strînseră şase profesori, care dădeau toţi multe lecţii particulare, urmînd ca fiecare, firește, să vină cu clientela lui de elevi. Mai rămînea de rezolvat problema administraţiei, a unui local potrivit. În afară de banii domnului Lévy, Georges aducea zestrea Sarei. Astfel că, bineînţeles, în ce priveşte salariile, nu mai putea fi vorba de egalitate ; aşa ceva n-ar fi fost prea drept. Domnii aceştia înţeleseseră că nu se poate altminteri. Cît despre colectiv, izbutiră să înjghebeze o şcoală particulară care aparţinea soţilor Meyer, dar purta numele lui Robinel, pentru că asta suna mai bine, şi pentru că ideea venea de la dînsul. Şcoala Robinel, aşadar, îşi deschise porţile în toamna anului 1908, în splaiul Monceau, într-un mic palat care aparţinea în parte familiei Lévy şi în parte acelor Kahn care speculaseră asupra terenurilor din acest cartier cu două generaţii în urmă, şi-şi păstraseră pe acolo unele proprietăţi.

Trebuie să spunem că treaba mergea bine şi că avură din primul trimestru vreo şaizeci de elevi. Soţii Meyer părăsiseră locuinţa de pe strada Lhomond şi păstrară un etaj al şcolii pentru dînşii şi pentru cei doi pedagogi care locuiau la mansardă. Totuşi, din pricina dobînzilor la banii luaţi cu împrumut, beneficiile nu erau încă cine ştie ce grozave. Va veni şi asta.

Trecuse un an şi jumătate de la deschiderea şcolii, cînd, în primăvara anului 1910, întorcîndu-se acasă, Meyer îi spuse neveste-si, tulburat la culme :

— N-ai să crezi ce ţi-oi spune... L-am întîlnit !

— Pe cine ? întrebă Sarah, care credea că e vorba de domnul Fallières[1]

[1] Armand Fallières, preşedintele Republicii pe vremea aceea.

— Mercadier !

— Nu se poate !

— Da, el. Era la Paris. În parcul Monceau. Aşezat pe-o bancă, prăpădit. Aruncînd miez de pîine păsărilor. Aşa cum ai auzit, păsărilor. Mercadier. Pierre Mercadier. Prăpădit, dar ştii, prăpădit rău. Mă întreb chiar dacă o fi avînd pîine pentru dînsul. Pentru că mai dă şi păsărilor. Păsărilor ? Fireşte, păsărilor. Pîinea e ceva simbolic. Şi păsările de asemenea. În prima clipă nu l-am recunoscut. Şi-a ras barba. El a vorbit : „Ia te uită, Meyer !" Atunci l-am recunoscut. I-am spus : „Mercadier ! nu se poate !" A rîs. Ba da, se poate. În ce vremuri nemaipomenite trăim ! Gîndeşte-te : Mercadier, în parcul Monceau, prăpădit.

— Barem l-ai poftit la masă ? întrebă Sarah.

Georges surîse şi bătu din mîini, cu degetele îndoite, aşa cum făcea de obicei cînd era tulburat, dar de data asta cu mulţumirea omului sigur de impresia pe care-o va stîrni :

— Pierre Mercadier, spuse el, va veni să locuiască aici, şi va fi profesor la şcoala noastră. După tot ce-i datorăm, e foarte firesc. Doar nu-l voi lăsa să moară de foame !

Sarah îşi îmbrăţişă cu dragoste soţul :

— Eşti cel mai bun dintre oameni...

IV

GREVELE SE ŢINEAU lanţ. Nu se potolea bine una şi izbucnea alta. În fiecare zi noi mişcări muncitoreşti. Guvernul nu mai pridideа să le facă faţă. Ce i-o fi apucat pe muncitori ? Li se votase cele opt ore cerute. Auziţi, rogu-vă, opt ore ! Şi iată că din toate părţile maşina se strica. André Bellemine era cum nu se poate mai îngrijorat : taică-său avea mari necazuri cu grevele astea, iar de pe urma literaturii nu va putea trăi aşa de curînd. Ce-i drept, se însurase binişor, dar numai din punct de vedere monden...

Avea să-l întîlnească acum pe Mirador. Eroul său. Şi ceva mai mult decît atît : Pierre Mercadier, un bărbat cu totul deosebit... Dacă *Istoria lui John Law*, chiar aşa, neisprăvită,

ar putea fi publicată, n-ar fi rău ca el, Bellemine, să-i scrie prefața. Ar fi chiar mai bine dacă lucrarea ar rămîne neterminată : *Fragmente pentru o istorie a lui John Law,* sau *Schițe pentru un John Law...* Ar spune în prefață că era ca o victorie antică ; cu atît mai frumoasă pentru că e mutilată...

E o problemă foarte importantă problema eroului. Nu trebuie să ne amăgim. Priviți-l bunăoară pe Aristide Briand... Luîndu-te după gazete, vedeai în el un socialist, cum nu se poate mai roșu... „Haimanaua", cum zicea *l'Action Française*... Și cînd colo, în chestia grevei muncitorilor de la căile ferate, ce energie dovedise ! Dacă e nevoie să intru în ilegalitate, spusese el, voi intra în ilegalitate... sau cam așa ceva... Cu trecutul său, trebuia să ai curaj să spui una ca asta... Un caz psihologic foarte interesant... Rămîne să-l studiez deaproape. Tînărul Blum[1] l-a cunoscut bine pe Briand. Va trebui să stau de vorbă cu el. Fără să mă las îmbrobodit de spiritul său de om de partid. Aș vrea să-l văd pe ăsta cum ar face față problemelor de guvernare. Critica negativă e ușoară, dar dacă ar fi trebuit să aplice el legea celor opt ore de lucru...

După ce scrisese *Mirador,* adică refuzul acțiunii pentru a visa, era natural ca un om atît de hărțuit de contraste, cum e André Bellemine, el însuși poet și fiu de negustor, în luptă cu dilemele vieții practice și ale imaginației, să fie ispitit de a grava o figură de om de stat... Firește, ar fi mai bine dacă l-ar lua din istorie, cu oarecare distanță în timp... Talleyrand, sau poate Disraeli... Disraeli aducea cu el însuși... Dar astăzi n-a terminat încă cu Mirador al său. De la această confruntare dintre realitatea umană și personajul ideal pe care și-l făurise, André Bellemine așteaptă mult. Ce anume n-ar putea să spună, dar mult. Poate că o confirmare a lui însuși, sau o îmbogățire a experienței, sau chiar materia pentru un *Mirador întors acasă* sau *Întoarcerea lui Mirador...*

Cadrul unei asemenea întîlniri nu putea fi indiferent. Scriitorul se întrebase unde și cum anume va fi asta. Cînd Georges Meyer îi dăduse de veste că Mercadier a reapărut, Bellemine refuzase la început să-l vadă, socotind că o prea mare grabă ar putea să strice totul. Sucise și răsucise în mintea lui ideea acestei întîlniri. Ea ar fi putut să aibă loc în prezența lui Meyer și a altora, ca și cum Bellemine n-ar fi ținut numai-

[1] E vorba de Léon Blum, mai tîrziu șef al partidului socialist francez.

decît să-l vadă, în timpul unei recepţii la oricare dintre ei, şi scriitorul ar fi putut să-şi cerceteze omul pe furiş... Dar în afară de faptul că Bellemine dorea să stea de vorbă direct cu Mercadier, şi cu un Mercadier care să fi citit *Mirador*, acesta, dacă-i să-l credem pe Meyer, n-ar fi venit niciodată la o astfel de sindrofie. Aşa că... Oamenii nu-şi vorbesc cum se cuvine decît luînd masa împreună. Dificultatea stătea în alegerea restaurantului, căci nu puteau să meargă la vreun birt Duval, iar, pe de altă parte, un restaurant prea bun, cum ar fi Larue, Marguery sau Café Anglais, ar fi putut face să încolţească în mintea lui Mercadier o idee greşită despre interlocutorul său. Să nu pară calic, dar nici să depăşească ceea ce aştepta celălalt de la cel ce scrisese *Mirador*... Alese restaurantul Foyot, un local bun, cam posomorît, cu lume nu prea multă...

— Ce preferi ? îl întrebă pe Mercadier. Vin alb, vin roşu ? Apoi, către chelarul restaurantului : Gustave, mai aveţi vinişorul acela de Vosne-Romanée... Dă-ne o sticlă pentru început...

Bellemine îşi redobîndea siguranţa de sine în rolul celui care plăteşte, şi toată vorbăria domnului care-ţi oferă întotdeauna pateu de ficat sau icre negre, dar comandă nişte ridichi, îl ajuta să-şi vină în fire după surpriza izbitoare din prima clipă. „Vei întreba de masa domnului Bellemine..." îi spusese Meyer lui Mercadier. Chelnerul îl conduse deci pe profesor spre cel care-l invitase acolo. Nu ştiu cum să spun, dar, moralmente vorbind, nu şi-l închipuise astfel pe Mirador ! A, nu. Mai întîi că era foarte scund, şi gros, cu fălcile puhave, ochii vicleni, mustaţa sură, tunsă de mîntuială, în care rămăseseră fire blonde... Apoi, în redingota aceea demodată, bună pentru curtea unui liceu, cu jobenul atît de straniu aici, şi nu prea nou... Mîncat de molii. Nu vedeai la bărbatul acesta nici o urmă din farmecul de care vorbea Meyer. Cînd te gîndeşti că plăcuse femeilor... căci plăcuse femeilor, pe cît se zicea. Arăta mult mai bătrîn decît vîrsta lui, pentru că, la urma urmei, cît putea să aibă : cincizeci şi cinci, cincizeci şi şase de ani ? Pielea obrazului îi era brăzdată de zbîrcituri, cu pete mărunte. Şi ce oboseală încercăna ochii ! E grozavă stăruinţa cu care anii distrug un bărbat, fără să uite nimic, fără să lase nici un firişor de tinereţe pe frunte, sau lîngă ureche... Mercadier o avea foarte păroasă, urechea.

Nu vorbiră despre *Mirador* înainte de friptură. Profesorul aduse el însuşi vorba într-acolo. Era invitatul autorului, ce naiba, trebuia să-şi plătească într-un fel prînzul.

— Am citit istorioara dumitale, spuse. E interesantă, scrisă cu vioiciune... Ai o fantezie, o vervă...

Bellemine se simţi grozav de stînjenit, dar totul se mai putea aranja. Puse o întrebare:

— Nu ţi se pare prea stupidă?

— Stupidă! Pentru ce stupidă? Nu-i prea stupidă!

Stupidă era însă întrebarea. Încercă să dreagă lucrurile:

— Vreau să zic... istoria asta nu te-a jignit?

— Să mă jignească? De ce? Nu, nu m-a jignit de fel...

Ce subiect gingaş de discuţie! „Gustave!" Roşu la faţă, în şorţul său negru, chelarul aducea lista de vinuri cu un surîs profesional.

— Nu m-am simţit de altminteri vizat, mai spuse Mercadier.

De altminteri? Ce voia să spună? Se întoarse spre chelar: „Cum e vinul de Corton, Gustave? Dacă domnul îmi permite, i-aş recomanda mai curînd..." Degetul arată discret pe listă preţul. „Nu... Sau poate... Atunci ăsta, mai curînd, ăsta..."

— Da, continuă Pierre, jucîndu-se cu cuţitul, văd bine că te-ai inspirat din unele întîmplări... dar cu discreţie... nu atît faptele contează, cît personajul construit... ideile... imaginaţia... contribuţia dumitale personală... Interesant, interesant...

— Mi-a fost teamă să n-o iei în nume de rău...

— S-o iau în nume de rău?... Asta-i bună... La urma urmei, n-am de ce s-o iau în nume de rău... Un scriitor e slobod să scrie ce poftește... Istoria asta îmi seamănă atît de puţin încît... poţi să fii liniştit...

— Adevărat? Nu eşti supărat pe mine?

— Să fiu supărat pe dumneata! Domnule dragă!

Ia te uită! Mai mult pentru el însuşi decît pentru interlocutorul său, Bellemine întrebă pe un ton destul de amar:

— Dar totuşi... ai putea să-mi spui (asta mă interesează mă-nţelegi) ce anume găseşti în povestirea mea atît de diferit de realitate?

— Da... adică... de unde să încep? Dacă m-ai întreba ce este asemănător, ar fi mai simplu...

— Te rog, spune-mi...

— Ei bine, la drept vorbind, nimic. Nimic. Poate că faptele, un om de patruzeci de ani care într-o bună zi o ia din loc... Dar psihologia ? Această psihologie profundă... şi totodată uşoară... M-am amuzat grozav. Eşti foarte subtil. Ba da, ba da... Fără s-o arăţi, asta o recunosc, dar... subtil. E drept că el, eroul dumitale, e un scriitor... aşa că, se potriveşte.

— Dar... şi dumneata eşti.

— Eu ?

— Fără îndoială : *John Law*...

— A, ştiai ? Cine ţi-a vorbit de asta ? Meyer ? Meyer exagerează. Nişte caiete vechi din care n-am făcut nimic, nici nu mai ştiu pe unde-or fi...

Pesemne că era mai bine aşa... Bellemine, care ştia întotdeauna să se adapteze foarte repede la împrejurări, simţea de pe-acum că ar putea să tragă foloase din dezamăgirea lui, să explice omul acesta, s-o scoată la capăt... dar vezi că oamenii sînt aşa de răutăcioşi, aşa de porniţi să folosească orice împotriva unui scriitor... reaua credinţă a oamenilor... Noroc însă că nimeni nu se va apuca să-l caute pe Mercadier : Mirador va rămîne Mirador. Totuşi, nu degeaba e cineva romancier : dacă Mirador nu era explicaţia lui Mercadier, cum ar putea Mercadier să se explice el însuşi ?

— N-aş vrea să te plictisesc... dar există totuşi în viaţa, în aventura dumitale, ceva straniu... acea plecare neaşteptată... o problemă... Doar n-ai să mă faci să cred că în dosul acestei plecări...

— Bineînţeles... Dar ce vrei să spui ? O problemă ?

— În sfîrşit, dacă nu există o problemă Mirador, există însă o problemă Mercadier... Asta presupune o criză, nici eu nu ştiu ce anume : un zbucium ideologic... şovăiri... un fel de încăierare între vis şi realitate... Vezi dumneata, mi-am imaginat un om a cărui viaţă era conformă cu tot ce lumea aştepta de la dînsul... ani de-a rîndul... Văzut pe dinafară, omul avea un aer solid... oferea o suprafaţă foarte netedă... nici o crăpătură în carapacea lui... Dar fructul era ros pe dinăuntru, ronţăit... clipă cu clipă... Atunci, deodată, cam pe la patruzeci de ani, dintr-un lucru de nimic, o trăsnaie, carapacea plesneşte, şi înăuntru nu mai e nimic... Iartă-mă, îmi dau seama cît e de nedelicat din parte-mi să-ţi vorbesc astfel, dar

trebuie să înțelegi că pe mulți i-a tulburat cazul dumitale, pe mulți care s-au întrebat... și atunci...

— E foarte curios... N-am prea avut legături cu scriitori, dragă domnule... Așa că, pentru mine, cazul, problema, cum zici dumneata... se schimbă... și te ascult, te privesc... văd cum se leagă între ele gîndurile dumitale... logica tuturor acestor lucruri... iată, așadar, cum se fac romanele... *Madame Bovary* trebuie să fi prins viață astfel... Amuzant.

— Flaubert... E o mare cinste pentru mine... Dar nu-mi place psihologia lui Flaubert, e lipsită de... îi lipsește... nu știu ce...

— O, dă-l încolo pe Flaubert! Ceea ce mă interesează e psihologia dumitale...

— Adevărat?

Situația se răsturnase: Mercadier era acum cel care întreba, care-l cerceta pe Bellemine, care se pasiona pentru problema Bellemine, pentru personajul Bellemine, pentru psihologia lui. Și Bellemine se asculta cu mirare vorbind: se auzea povestindu-și viața, propria sa viață, care nu avea nimic prea surprinzător la prima vedere, dar pe dedesubt, firește... Vezi uneori vieți de acestea în care nu se întîmplă nimic, dar conțin toate nebuniile, toate mărețiile... Totul se sapă în ele într-un chip măsurat, cu finețea ridurilor... nu, ar fi mai nimerit să zicem... În sfîrșit, aduseră iar vorba despre *Mirador*. Acum însă enigma era de a ști cum ajunsese Bellemine să scrie *Mirador*, cum se născuse *Mirador*, nu atît din istorioara, la urma urmei banală, a vieții lui Mercadier, ci din tot jocul complex de oglinzi, de ecouri, de gînduri, de năluciri și de visuri ce se înfiripase în Bellemine, de-a lungul anilor, în cadrul unei familii burgheze, într-o lume fără catastrofe: aici era adevăratul mister... Căci de contradicția între viața lui Bellemine și viața lui Mirador nimeni nu părea să se mire, și totuși!

— Adică, spuse încetișor Mercadier, ciudat nu e că Mirador a plecat... dar că dumneata ai rămas.

Bineînțeles. Vorba îl izbi pe Bellemine. Cum de nu se gîndise la asta mai curînd? Mercadier ăsta era cineva. Așa că lumea nu se înșelase cu totul în privința lui... Numai că era una din valorile acelea confidențiale care nu-și păstrează prețul decît atîta vreme cît rămîn confidențiale... Acest Paul Valéry, bunăoară, ale cărui texte de început îi plăcuseră mult lui Bellemine, mai puțin poemele decît acea *Seară cu domnul Teste*,

scrisă acum vreo doisprezece ani, și după care straniul scriitor nu mai dăduse semn de viață... Era sigur că acest domn Valéry ar pierde prestigiul cîștigat din tăcere, dacă s-ar apuca într-o zi s-o exploateze pentru alte răstălmăciri ale domnului Teste... La drept vorbind, Mirador datora ceva domnului Teste, ca și lui Mercadier...

— Tăcerea, spuse el, e problema omului modern și e în același timp marea enigmă de totdeauna... Spiritele cele mai deosebite se regăsesc în ea... Misticii se aseamănă între ei în tăcere... Eugénie de Guérin... Arthur Rimbaud... Religia nu e departe... Hristos și Buddha... Idealismul absolut și contemplația... Iacob Boehme, Nietzsche și filozofii Indiei... Părintele de Foucauld...

Pierre Mercadier îl cunoștea pe Nietzsche, dar nu și pe acest Arthur, cum ziceai că-l cheamă? Rimbaud. Problema omului modern, de-ar fi după dînsul, mai bucuros ar fi plasat-o în flecăreală decît în tăcere. Dar, la urma urmei, asta depinde de punctul de vedere al fiecăruia. Cît despre religie...

Bellemine simțea că, pomenind de religie, pierdea în ochii invitatului său. Își trase vorba îndărăt: religia, nu voia să spună într-adevăr religia, ci religiile, esența lor, mecanismul foarte general, care le face să se nască în lipsă de ceva mai bun la popoarele cele mai felurite...

Erau ca la vreo douăsprezece soiuri de brînză din care să alegi.

— În definitiv, spuse Mercadier, bizari sînt oamenii... Cum li se deapănă viața... cum rămîn legați unii de alții... Dumneata nu te freci niciodată la ochi ca să te întrebi dacă visul acesta va mai ține mult, fără cel mai mic cutremur de pămînt? Nu?

Ba da, uneori. Bellemine se întreba uneori. De altminteri, însă, totul era destul de șubred. Din cînd în cînd, primejdia unui război, care risca să facă din tine de la o zi la alta un soldat... Te vezi călare într-un fel de tabără ca la Châlons, sub un soare cumplit, ducînd un mesaj la statul-major, și inamicul, de după copaci, trăgînd în tine ca într-un iepure? Fără a mai vorbi de trosniturile surde ce se aud în edificiul social... grevele din acest moment...

— Da? făcu Mercadier. Nu știam că au loc greve...

Așadar era adevărat că nu citea ziarele! Meyer i-o spusese: nu citește decît cursurile Bursei. Trăsătura aceasta fusese

foarte remarcată în *Mirador,* domnul Paul Souday calificînd-o în *Le Temps* de neverosimilă.

— Dar, în sfîrşit, te-ai întors...

Mercadier oftă :

— Plecat, întors... Toate acestea sînt foarte relative. Vrei să spui că mă aflu în Franţa, la Paris, şi nu în Labrador. Am avut zece ani de viaţă numai ai mei. E mult. Zece ani de libertate. Adică zece ani în care aveam parale... ceva mai puţin ca înainte... Vezi dumneata, aici e problema. Banii. Dacă omul modern de care vorbeai adineauri are crize de neurastenie, asta nu i se trage din altceva. Punga. Uită-te în punga unui om şi vei vedea acolo istoria migrenelor sale. Cît despre grevele voastre... Boala de care suferă Europa am regăsit-o cam peste tot în călătoriile mele. Pricina e că v-aţi apucat să divinizaţi munca. Omul îndrăgostit de blestemul său ! Toţi o divinizează : cei ce trăiesc din munca altora şi o prezintă ca pe ceva sfînt şi obligatoriu, cei ce se omoară trudind pentru alţii şi vor să-şi întemeieze drepturile pe munca lor...

— Iată-te totuşi nevoit să munceşti, spuse Bellemine.

— Da, însă fără vreun entuziasm deosebit. Viaţa unui om e povestea înşelăciunilor sale faţă de legea socială, a încercărilor sale de-a se sustrage de la muncă. Cei mai mulţi oameni se mulţumesc cu duminica. Eu am avut zece ani şi nu-i regret. Apoi, am îndurat foamea... am făcut tot felul de meserii mărunte... am trăit din expediente jalnice !

— E greu, firește, cînd nu mai ai douăzeci de ani... Dar, ia spune-mi, era în scrisoarea dumitale din Egipt fraza aceea privitoare la tripouri...

— Nu ştiu despre ce-i vorba...

— I-ai scris din Egipt lui Meyer...

— Zău ? E posibil. Da, mi-a cam plăcut jocul. Pentru că reduce la nimic importanţa banilor, adică importanţa modului de a-i cîştiga, a muncii. Ca să vorbesc pe şleau, mi-a plăcut pentru imoralitatea lui.

— Fără îndoială că astfel ai ajuns fără o leţcaie în buzunar...

— Jocul ? Nu. Am pierdut bani la Bursă, odinioară. La joc, nu pot spune că am pierdut. Am cheltuit, asta-i tot. Vezi nuanţa ?

Sigur că o vedea, Bellemine! Ar fi vrut să poată nota asta în carnetul său.

— Nu... banii s-au dus pe nesimţite, încetul cu încetul... călătoriile... viaţa... Şi apoi, nu aveam chiar atît de mult... Am trecut şi prin clipe grele... Am avut şi noroc... Cînd l-am întîlnit pe Meyer eram pe drojdie...

Primea locuinţă, hrană şi două sute de franci pe lună. Nu era o viaţă de huzur, firește. Dar cine i-ar fi dat atîta? Cei doi comeseni schimbară cîteva cuvinte frumoase în legătură cu Meyer. Mai era ceva care-l rîcîia pe Bellemine!

— Nu te-ai gîndit niciodată să-ţi revezi copiii... voiam să zic familia?

Urmă o tăcere mai lungă, pe care ai fi putut s-o tălmăceşti în fel şi chip

— Iei o cafea? întrebă Bellemine.

Nu. Ba da. De ce nu?

— Două cafele... Şi un păhăruţ? Îţi recomand o drojdie...

Bellemine se căia că pomenise de familie. Ar fi trebuit să lase asta în umbră. Fusese lipsit de tact.

— Nu, spuse deodată Mercadier. N-am avut poftă niciodată să-i revăd. Nişte străini. Copiii mei... Dar ce am eu comun cu acest bărbat, fiu-meu, cu această femeie, fiică-mea? Cît despre Paulette... nevastă-mea... cincisprezece ani mi-au fost de ajuns! Foarte mulţumesc. Prin *place des Ternes* şi *rue des Acacias* n-aş face mai mult de douăzeci de minute pînă la dînşii, dacă m-ar trage inima. Dar nu, zău aşa, nu simt nevoia. Fiecare pentru el. De altminteri, cred că-mi poartă pică. Înţelegi, cineva care i-a hrănit ani de-a rîndul şi care, după aceea, nu le-a mai dat nimic... Din cîte mi-a spus Meyer, am înţeles că au un soi de hotel... Nu ţiu să mă bag între dînşii... Nu am nimic să le dau... Şi-i ca şi cum mi-aş pune iar o cămaşă murdară pe care am lepădat-o... După toţi anii aceştia!

Aici Bellemine îl recunoştea pe Mirador. O pudoare foarte violentă, nu-i aşa, care-i ascunde sentimentele în dosul unei vorbării cinice... Scriitorul păstrase în jocul său o carte psihologică pentru clipa cînd îşi vor bea cafeaua. Spuse, parcă dintr-o răsuflare:

— Nu ţi-ai văzut niciodată nepotul? Copilul fiului dumitale?

Aşteptase mult de la această întrebare. Cum va reacţiona Mercadier, făcînd feţe-feţe? Nu făcu însă feţe-feţe şi răspunse:

— Nu, n-am văzut plodul. Nici pe maică-sa n-am cunoscut-o. Toţi aceştia trăiesc foarte bine fără mine. Şi se înmulţesc. Şi mor. N-am inima unui bunic. Nu-s un tip în genul lui Victor Hugo [1]...

Ce uscăciune sufletească! Bellemine se gîndi că Mirador nu putea să privească o noapte înstelată fără să simtă că-i vin lacrimi în ochi... Apoi îşi spuse că amîndouă aceste lucruri, uscăciunea sufletească şi emoţia, pot sta alături şi că trebuie să ai în tine o asprime inumană ca să poţi trăi sentimente mari...

V

LEGENDA, GENIUL, recunoştinţa omenească sînt mari şi frumoase lucruri, dar care trebuie să se supună împrejurărilor.

Şcoala Robinel, construită pe un teren prea îngust pe strada Ampère, părea înghesuită cu peticul ei de grădină, cu veranda şi cu faţada ei de ceramică olandeză între două clădiri de cîte şase etaje. Trebuise să se instaleze acolo familia Meyer, cei doi pedagogi şi Robinel, care era holtei. Şi pe deasupra sălile de clasă. Mercadier trebui să se mulţumească la mansardă cu o odaie de servitoare pe care-o aranjară cît mai bine, şi Sarah puse multă inimă în treaba asta.

Dar, oricum, trebuia să coboare două etaje pînă la toaletă, iar robinetul de apă era pe coridor. Pedagogii prinseseră foarte curînd pică pe acest nou comesean, care, deşi profesor, nu ca dînşii, era pus să facă tot felul de treburi, de la funcţia de repetitor pînă la cursul său de istorie. Din prima zi îşi aranjase astfel orele ca să poată fi liber pe la sfîrşitul după-amiezii, în timp ce ei mureau de urît în sala unde elevii îşi pregăteau lecţiile. Îi înlocuia însă joia, căci joia erau ajutaţi la învăţătură elevii deosebit de mărginiţi, pe care familia lor ţinea cu orice

[1] Aluzie la volumul de versuri *Arta de-a fi bunic* al marelui poet.

preț să-i vadă bacalaureați. În celelalte zile, cînd se făcea ora patru „noul sosit", cum îi ziceau, o ștergea frumușel și nu-l mai vedea nimeni decît la cină.

Ca un fel de masă mare în familie, prînzul care-i aduna pe toți, soții Meyer cu copiii, Robinel, pedagogii și „noul sosit", avea acea solemnitate patriarhală și surîzătoare pe care Sarah o punea în toate și în același timp un soi de fățărnicie dulceagă născută din toată forța urîlor neexprimate. Robinel îl ura pe Mercadier tot din pricina afacerii Dreyfus și, afară de asta, se simțea pungășit pentru că numele său era scris pe o școală care nu-i aparținea. Avea o dragoste veche și se știa înșelat. Copiii Meyer îl scoteau din sărite. Copiii Meyer, s-o recunoaștem, erau sîcîitori, mai cu seamă cel mare, Pierre, care avea pe atunci ca la vreo opt ani și-i spunea lui Mercadier *Nașule*. Din pricina puștilor nu puteai să spui nimic la masă; Sarah se roșea, zîmbea și-i arăta cu degetul. Pedagogii, un tînăr bubos la față și un rotofei gălbejit, urau toată lumea din jur, și mai cu seamă pe Mercadier. Copiii nu puteau să-i sufere nici pe pedagogi, nici pe Nașul, nici pe domnul Robinel și se ciondăneau între dînșii. Meyer trăia veșnic cu teama că vîrîse zestrea Sarei într-o afacere păguboasă; se plimba ca o mașină de calculat, cu un aer rătăcit, frămîntînd numai cifre în capul său, și abia dacă știa ce mănîncă. Numai Sarah păstra acolo atmosfera de bunătate fără de care nu putea trăi. Trebuia să creadă că lumea toată e fericită. Trebuia să facă o faptă bună cu fiecare gest al ei. Dar lîngă dînsa era doamna Meyer-mama, care îndurase foamea toată viața, și acum privea cu groază cheltuielile gospodăriei, și pe cei cărora le zicea paraziții: de la Robinel și pînă la cei doi pedagogi, ea urmărea fiecare îmbucătură a acestora cu atîta părere de rău încît asta i se citea pe față. Așa de tare se strîmba la desert încît, atunci cînd li se servea o plăcintă cu mere, adică o dată pe săptămînă, toți comesenii sufereau împreună cu dînsa.

Cînd ești tînăr, sînt unele lucruri pe care le suporți ușor, dar la cincizeci de ani și mai bine ia să te văd coborînd și urcînd două etaje de la odaia ta pînă la toaletă. Și cum te împaci cu fasolea albă mai des decît se cuvine, și cu calicia mărunță care te face să suferi cînd bucățile de zahăr sînt numărate, iar ție îți place cafeaua ceva mai dulce. Te cuprinde scîrba aflîndu-te în fiecare zi laolaltă cu niște oameni a căror tovărășie n-ai ales-o, ale căror ticuri și apucături amărăsc viața unuia

care se deprinsese să fie singur cînd avea poftă. S-o înduri pe Sarah, cu conversaţia ei străbătută de-o insuportabilă bunătate, întotdeauna emoţionată de tot ce scriau gazetele pe care Pierre Mercadier nu le citise. Să asculţi toate lucrurile cuminţi şi simţitoare ce-i ies din gură, să le suporţi pînă la capăt, pînă ce apăsarea aşteptată a gîndurilor trezite să se fi risipit încetul cu încetul în conversaţia generală. Să fii drăguţ cu copiii. Să înduri uitătura vrăjmaşă a bătrînei doamne Meyer. În sfîrşit, pe la începutul lui 1911, veni clipa cînd Mercadier simţi că nu va mai putea suferi toate acestea. Creşteau în el, creşteau ca o turbare. De n-ar fi fost ceasurile de libertate pe la sfîrşitul după-amiezelor, fără îndoială că asta ar fi răbufnit mai curînd. Trebuia să se gîndească, nu-i aşa, că avusese încă mare noroc găsind acest adăpost şi această muncă... Într-o seară, însă, întorcîndu-se în camera lui, pe cînd urca scara foarte anevoioasă, îl cuprinse deodată o căldură şi totul începu să se învîrtească în jurul său. Pedagogii dădură peste dînsul lungit pe trepte, cu limba năclăită, şi incapabil de-a se mişca. N-a fost decît un semnal de alarmă, dar Mercadier păstra din asta parcă o teamă ascunsă, şi, de cîte ori trecea prin faţa oglinzilor, îşi cerceta atent obrazul pentru a se încredinţa că această scurtă criză nu lăsase nici o urmă.

Atunci se hotărî el să cîştige bunăvoinţa bătrînei doamne Meyer, nelăsînd să-i scape nici un prilej de-a se arăta foarte drăguţ cu dînsa. Era straniu lucru să-l vezi pe Pierre Mercadier, acelaşi om care-şi părăsise familia fără nici o remuşcare, care trăise cu un asemenea dispreţ faţă de alţii, care crezuse ca nimeni altul în independenţa omului, în dreptul său de-a se lepăda de orice răspundere, de-a rupe orice legătură... să-l vezi pe acest Pierre Mercadier nemaiştiind ce să facă pentru a intra în voia bătrînei doamne cicălitoare şi zgîrcite, bănuitoare şi copilăroase, care-l privi la început, cu drăgălăşeniile lui neaşteptate, ca pe-un escroc ce şi-ar fi pus în cap s-o prade. Pierre se ducea să-i aducă de la bucătărie o cărămidă fierbinte ca să şi-o pună sub picioare, o înfăşura în gazete vechi spre a-i ţine de cald. Îi plăceau bătrînei castanele coapte şi el îi aducea. Meyer şi nevastă-sa se bucurau văzînd această amabilitate care se potrivea cu gustul lor pentru lucruri sentimentale şi familiare. Nu vedeau în ochiul stins anume al comeseanului lor înfiorătorul amestec de scîrbă şi spaimă care însoţea aceste mărunte manifestări plănuite. Pierre simţise moartea trecînd

pe lîngă el. Nu faci pe mofturosul cînd e să-ţi alegi aliaţii împotriva morţii. Mercadier ştia că nu va mai găsi nicăieri ceea ce avea aici, oricît de vrednică de dispreţ şi meschină era pentru dînsul atmosfera şcolii. Începu chiar, o dată pe săptămînă, să iasă în oraş cu bătrîna doamnă care îndrăgea cinematograful. Mergeau împreună în strada Demours, unde era o sală care, vara, funcţiona cu tavanul descoperit, o inovaţie pentru vremea aceea. Mercadier avea chiar grijă să plătească biletul de cinema al bătrînei; asta îl costa şaisprezece franci pe lună, a doi franci locul. Dar erau bani bine plasaţi, o asigurare pentru caz de boală. În fundul inimii, nici el nu-i putea suferi pe soţii Meyer. Poţi oare iubi pe cei care au bani şi de care depinzi, cînd eşti bătrîn şi sărac ? Trebuie doar să te prefaci că-i iubeşti. Avea din cînd în cînd stomacul stricat şi trebuia să fie cu luare-aminte la tot ce mînca; bătrîna doamnă Meyer îi arăta înţelegere pentru aceste metehne, deşi Mercadier era mai tînăr ca dînsa, şi apoi era bărbat. Asta nu-l împiedica să facă o gripă ca oricare altul, şi atunci nu era tocmai plăcut să rămînă în odaia lui, răsucindu-se în patul păcătos, care avea un arc rupt. Măcar de n-ar fi fost toaleta aceea cu două etaje mai jos...

Se simţea înfundat aici de soarta lui nenorocită, osîndit să ţină cursuri, să corijeze teze. La început, asta fusese pentru dînsul mai nesuferit ca orice. Întîia oară, cînd se pomenise iar cu vraful de teze pe care trebuia să le citească, avusese o criză de deznădejde. Într-un anume fel, i se părea că asta era ceva încă şi mai cumplit decît Paulette, de care fugise odinioară. Nerozia elevilor... Dar şi deşteptăciunea lor nu era mai puţin groaznică. Cînd trebuie să recitești de douăzeci de ori acelaşi lucru... Să-ţi încordezi atenţia de douăzeci de ori... Şi, afară de asta, nu-i putea suferi pe adolescenţi, viclenia lor, uşurinţa lor. Nu era totuşi dintre profesorii aceia pe care dînşii îl întîmpinau cu tărăboi, dar nici nu-l iubeau. Găsea, de altfel, că e mai bine aşa. Nu punea nici o tragere de inimă în munca sa. Singura lui grijă era să isprăvească treaba cît mai repede cu putinţă, şi în aşa fel ca nimeni să nu aibă nimic de zis, apoi să rămînă singur. Niciodată nu arăta interes pentru vreuna din problemele acelea umane pe care ţi le pune chipul unui elev. Trişa cu clasa lui ca un contribuabil cu fiscul. Esenţialul e să nu te laşi prins.

În general, şi într-un mod semiconştient, Pierre trăia o mare schimbare în raporturile sale cu oamenii. Odinioară, făpturile omeneşti, oricît de puţin s-ar fi sinchisit de ele, îl interesau întrucîtva, şi el şi le închipuia în viaţa şi reacţiile lor, şi suporta efectele acestor reacţii. Acum nu mai vedea în jurul său decît personaje zugrăvite, nişte manechine care se trăgeau singure îndărăt cu mare grabă din faţa ochilor săi pentru a nu lăsa decît vidul, sau a face loc altor manechine. Se întrebase el oare vreodată ce se petrece, bunăoară, în capul domnului Souverain, rotofeiul pedagog cu mutra gălbejită, pe care-l vedea în fiecare zi la masă în faţa lui ca un boţ de miez de pîine frămîntat? Să fi fost oare vîrsta care-l făcea aşa de nepăsător? Se prea poate. Totul se petrecuse ca şi cum oamenii ar fi redevenit ceea ce fuseseră pentru dînsul pe cînd era doar un copil, şi cînd abia putea deosebi persoanele mari unele de altele. Îşi amintea asta cu o ciudată ascuţime a memoriei. Apoi, puţin cîte puţin, oamenii se diferenţiaseră: cei mari, cei mici, bărbaţii, femeile... urîţii de care-ţi era frică... cei plăcuţi la vedere... Cu vremea, deosebirile se complicaseră, şi asta era viaţa. Acum viaţa se retrăgea din el încetul cu încetul...

La drept vorbind, niciodată nu-i dăduse prea mare atenţie Sarei. Era nevasta lui Meyer, cum se gîndea adeseori. N-o luă în seamă decît atunci cînd i se citi pe faţă limpede că era însărcinată şi cînd ajunse destul de respingătoare. Chiar în anul acela se întîmplă aşa ceva, şi atenţia lui Mercadier fu atrasă numaidecît asupra acestui fapt de confidenţele pe care Meyer, în bucuria şi neliniştea sa, i le făcea în chipul cel mai firesc.

Între Meyer şi Mercadier lucrurile luaseră o întorsătură destul de supărătoare. Nici unul, nici celălalt nu prea se aşteptaseră ca raporturile lor să ajungă aici. Mercadier se credea foarte sigur de el în faţa acestui om cam naiv, grozav de sfios, şi pe care-l socotea inferiorul său. Împrejurările materiale ale vieţii schimbaseră aceste raporturi, fără însă ca Meyer să fi avut vreo vină în asta. Atîta doar că nu se mai vedeau acum cu aceeaşi ochi. În ce-l priveşte pe Meyer, el îşi făcuse din Pierre, înainte de întoarcerea acestuia, un erou, şi un erou căruia îi datora un tribut de recunoştinţă. Tocmai de asta îl luase la dînsul. Dar nu era destul de bogat ca să-l ţină aşa, fără a face nimic. Trebuise să combine recunoştinţa şi utilitatea. Asta crea o situaţie falsă. Meyer îşi dădea bine seama de meschinăria vieţii lor, a vieţii pe care i-o făcuse acestui mare om pri-

păşit în casa lui. Printr-o reacţie foarte firească, ajunsese curînd de tot să creadă că-şi băgase în cap o imagine prea umflată a lui Mercadier. Ceea ce era adevărat. Atunci Mercadier începu să descrească în ochii lui, devenind un fel de deziluzie permanentă.

Să fi fost numai asta ? André Bellemine îşi jucase rolul său în această decepţie ; după prînzul de la restaurantul Foyot, scriitorul se arătase foarte sarcastic faţă de văru-său în privinţa lui Pierre, şi a lui *John Law*, şi a oamenilor care pleacă, şi a celor care se întorc. Viaţa nu e tocmai potrivită pentru a menţine oameni pe care-i vezi în fiecare zi într-o lumină eroică. Personajul de roman pe care şi-l făurise Meyer nu corespundea cu acest bărbat în vîrstă, cam posomorît de felul său, şi care strîmba din nas în faţa mîncării, mereu aceeaşi, şi se plîngea că toaleta e prea departe, şi spunea că are să-şi cumpere un nou bandaj de hernie, căci avea de cîţiva ani o hernie în urma unor eforturi făcute, pare-se, în Egipt, o întîmplare asupra căreia Meyer nu era prea lămurit.

La urma urmei, te scotea din sărite gîndul că Mercadier ar fi putut crede că Meyer îi era dator cu ceva. Cu ce, în definitiv ? Mercadier făcea multe servicii, dar orice profesor tînăr le-ar fi făcut, chiar fără a fi găzduit la şcoală... Lucrurile luaseră o întorsătură oarecum neplăcută. De cînd situaţia se schimbase şi Mercadier sărăcise, iar Meyer părea să fie bogat. Căci Mercadier era într-adevăr sărac, dar Meyer nu era bogat. La drept vorbind, de cînd trebuia să facă faţă cheltuielilor şcolii, să plătească dobînzi unchiului Lévy şi chirie fraţilor Kahn, avea mai puţini bani ca niciodată. Traiul se scumpise înspăimîntător. Ţinea casă grea, copiii, mama, Sarah, trebuia să se gîndească la viitorul lor... Oricum, pe cînd era profesor de liceu îşi avea leafa... şi nu se atinsese de zestrea Sarei. Familia Rosenheim nu se arătase de altminteri aşa de mărinimoasă, căci trebuise să dea o mînă de ajutor fiului mai mare ca să-şi menţină negustoria, prăvăliile din Alsacia. Astfel, răbufnirile periodice ale rivalităţilor dintre Franţa şi Germania fuseseră pentru dînşii motive întemeiate ca să-i restrîngă dărniciile din primii ani, cînd trimiteau în răstimpuri o sută sau o mie de mărci, care prindeau bine pentru vacanţă sau chirie. Nu-i purtau pică fiicei lor pentru că se măritase cu un francez, ţineau mult la acest ginere serios care făcea copii, dar oricum, trebuia să-i înţelegi, să te pui în locul lor : avem toţi familie, dar mai înainte de orice e ţara ; cum să trimiţi aşa, bani peste

graniță, cînd nu știi ce poate aduce ziua de mîine ? Sarah zicea că nu se va întîmpla nimic, și plîngea că ai săi sînt niște egoiști, se gîndea la copii, și-l vedea pe Georges muncind din greu, în vreme ce acolo, la Strasburg, fratele ei ducea o viață de huzur.

Era necăjit Georges, tare necăjit. Situația asta deveni și mai apăsătoare cînd Sarah aștepta al patrulea copil. Cu atît mai mult cu cît în restriștea lui se amesteca și bucuria paternității. Mercadier vedea în toate acestea ceva respingător : după atîția ani de căsnicie o femeie care mai rămîne însărcinată... Ăștia n-au învățat oare cum să evite neajunsurile acestor raporturi ? Te lua scîrba văzînd-o, zău așa. Dar cu prilejul acesta Meyer se apucase iar să-i vorbească lui Mercadier, amestecîndu-le pe toate, planurile de viitor, amănuntele fizice, socotelile casei, datoriile lor, speranțele. Mercadier o descoperea pe Sarah în chip de femeie însărcinată, pentru întîia oară vedea în ea animalul, își închipuia goliciunea ei blondă, mecanismul ei fizic, sînii care zvîcneau la fiece răsuflare, pofta fizică pentru nemișcare. I se părea că astfel înțelege, în sfîrșit, această bunătate pe care ea o împrăștia peste orice, ca o grăsime, această fire de obicei așa de dulceagă, această teamă cumplită ca nu cumva să se întîmple ceva în lume care să-i tulbure tihna, teamă ce făcea din ea o pradă a gazetelor și o făptură așa de dornică de-a aranja orice cu vorbe, de a crede întotdeauna în bine, în bunele intenții ale oricui.

La masă, Mercadier era cu ochii la femeia însărcinată. Cînd vedea că o apucă greturile, își zicea : „A, ia te uită !" Cînd ea cerea pe neașteptate ceva, gîndea în sinea lui : „O poftă de femeie borțoasă..." N-o putea suferi și totodată cerceta cu interes această înrobire fizică a făpturii. Urmărea și tulburarea în care starea doamnei Meyer o adusese pe soacră-sa. În pauză, la cinematograful Demours, pe cînd tavanul se deschidea cu huruitul acela de șine care acoperea pentru o clipă gîndurile lui Mercadier, acesta avea conversații cu bătrîna doamnă, ba uneori îi oferea și cîte-un pachețel de ciocolată. Ea nu mai vorbea în ultima vreme decît de copilul ce urma să se nască, cu o îndîrjire supărătoare și stranie, cu o teamă că dînsa ar putea să moară înainte de nașterea așteptată. De cînd trăia, niciodată încă Pierre nu se simțise astfel în plină grădină zoologică. Toate acestea îl atrăgeau și-l scîrbeau deopotrivă. Îi detesta pe soții Meyer, ba începu chiar să-i deteste ca evrei. Un sentiment ciudat, dar puternic.

Pe la mijlocul verii lucrurile luară o întorsătură amenințătoare. Se simțea furtuna în aer la școala Robinel, o zăpușeală grozavă, un fel de silă prevestitoare de rele, ca și cum vreunul din cei de acolo ar fi bănuit ceea ce avea să se întîmple. Trebuie să spunem că, atunci cînd venea vremea vacanței, cei de la școala Robinel trăiau sentimentul de a fi la ocnă, la ocnă pe viață, pentru că școala nu se închidea ca altele, ca liceele. Nici o vacanță. Numai o parte din elevi plecau, ceilalți rămîneau să li se vîre în cap materia cu ghiotura în vederea bacalaureatului, și la aceștia veneau să se adauge cei trîntiți la examenele din iulie, repetenți, elevi ai liceelor, mai cu seamă de la liceul Carnot. Atunci cînd ceilalți profesori plecau, echipa Robinel trăgea din greu, muncind pe spetite în Parisul zilelor apăsătoare de vară, în clasele încinse, sub soarele torid sau cerul mohorît de ploaia care nu se hotărăște să pornească. Meyer, în fiecare zi mai nervos, bătrîna, care părea să facă cuibul pentru noră-sa, și Sarah enormă, umflată, stupidă, cu ochii parcă întorși înăuntru spre copil, ah, frumoasă mai era luna august în strada Ampère ! Georges zicea că verii Rosenheim ar fi putut veni să-i vadă și să le aducă cîte ceva pentru copil. Țîncii se tot învîrteau în jurul mamei lor, căscînd ochii, cu teama aceea a naturii misterioase care le aprinde imaginația și trezește în ei curiozități scîrboase și tulburi.

Tocmai atunci crucișetorul german *Panther* veni să acosteze în Agadir[1], și amenințarea războiului vîrî groaza în lume, și guvernele cuprinse de panică se rostogoleau unele după altele cu miniștrii lor înfricoșați, în timp ce acolo, în Germania, oamenii își curățau armele, croitorii își petreceau nopțile stînd să coase uniforme, iar deasupra lumii se ridica umbra ciungă în manta cenușie a împăratului cu pompon alb și cu mustățile sale pomădate. Marocul. Niciodată nu se vorbise atîta despre Maroc. Vom ajunge oare să murim pentru Maroc ? Înnebunită de spaimă, Sarah vorbea noaptea în somn, o auzeau plîngînd. Familia ruptă în două, unii cu Germania, alții cu Franța. E oare posibil ? Era cald, și trenurile înțesate readuceau la Paris oamenii de afaceri și familiile bogate. Zile de groază.

[1] Pentru a obține concesii economice în Maroc, țară care se afla sub protectorat francez, guvernul german a trimis în 1911 acest crucișetor în portul marocan Agadir, ceea ce a dat naștere unui conflict diplomatic franco-german, cunoscut sub numele de „incidentul de la Agadir".

VI

— NU TE-NȚELEG, spuse Mercadier. Parcă asta ar fi prima alarmă. Nu vom avea război. Ai noștri se vor aranja cu nemții, cum s-au aranjat cu englezii. Adu-ți aminte de Fachoda...

— Cum poți vorbi așa ? protestă Meyer. Nu e același lucru. Îi cunosc pe nemți. Dă-le degetul, și-ți vor mînca brațul... și apoi, nu vezi că ne caută ceartă ? Nimeni nu le cerea nimic, toate mergeau foarte bine, și deodată... Cu englezii era altă poveste, noi eram cei care ne apropiam de zona lor de influență... crede-mă, nu-i același lucru.

— Zonă sau ne-zonă de influență ! Vorba e, dacă vom avea sau nu vom avea război, și atît.

— Ne-am putut înțelege cu englezii, pentru că, în fond, și noi și ei privim lucrurile la fel...

— N-ai să-mi spui acuma că francezii și englezii au același ideal, pe cînd scîrboșii ăia de nemți... Și unii și alții nu se gîndesc decît să-și împartă lumea, măcelărind pe negri sau pe galbeni, și dreptatea e întotdeauna de partea celui mai tare...

— Știu asta... dar există totuși o regulă a jocului... ceva care trebuie respectat... Ascultă-mă pe mine, îi cunosc pe germani.

— Bineînțeles că-i cunoști, dragă Meyer, soția ta e germană și tu însuți mai mult german decît francez!...

— Mercadier ! Nu-ți dau voie !

— N-am vrut să te jignesc, prietene, știi bine că pentru mine german sau francez...

— Pentru mine nu, Mercadier. Sînt francez, Sarah e franceză, copiii noștri sînt francezi, și mîine istoria va arăta unde ne e locul...

— Vrei să zici că vei lupta în rîndurile armatei franceze ? Mai ești încă mobilizabil ? Da așa e. Ultimul contingent. Îți urez ca războiul să nu înceapă încă de data asta și să aibă loc mai înainte ca băieții tăi să fi crescut... Eu, unul, sînt în afară de pericol : voi fi trecut prin această lume între două măceluri. Sluga dumitale. Foarte bucuros de-a nu mă fi băgat în încurcătura asta. Pentru niște lucruri în care nu cred.

— Pînă una-alta, ce vremuri trăim! Lumea își va aduce aminte de acest septembrie... Cînd va zice septembrie, va zice 1911... Agadir.

— Crezi? Celor mai mulți oameni le pasă de istoria asta ca de altă aia... După ce le va trece frica, își vor face partida lor de manilă, și toate vor fi ca înainte, în voia întîmplării...

— Totuși, Mercadier, dacă vine războiul?

— Ei și? Firește, dacă tu pleci, noi ăștia, Robinel, Souverain și ceilalți, vom avea grijă ca prăvălia să meargă... Înțeleg ce te frămîntă... Starea doamnei Meyer... Dar, dacă vom avea război, vina va fi a celor care gîndesc ca tine...

— Cum așa?

— Firește. Tot repetînd că nu trebuie să cedăm Germaniei. Ah, dacă n-ar depinde decît de mine, știu eu ce-aș face! De mi-ar cere kaizerul Parisul... și i l-aș da... ce-ar schimba asta?

— Nu ești serios, Mercadier.

— Ba vorbesc foarte serios. Vezi tu, eu, unul, nu văd unde-i nenorocirea, cîtă vreme mai rămîne pe undeva un locșor pentru un om singur... Odăița voastră de colo sus, n-o să mi-o ia Wilhelm al II-lea... N-aș vedea nici o deosebire...

— Oricum, Mercadier, ești francez...

— Așa se pare. Și nu-i lipsit de haz că tocmai tu să fii cel care mi-o amintești. În fond, voi, evreii, sînteți niște proaspăt îmbogățiți. Acum că aveți o patrie nou-nouță o luați razna, vă dați în vînt pentru ea... Nu-i nimeni mai naționalist ca voi!

— Foarte bine. Pentru ce ar fi altfel? Mi-e dragă țara asta, îi sînt recunoscător pentru tot ce mi-a dat, libertatea, aerul pe care-l respir aici...

— Și impozitele pe care i le plătești, împotriva cărora te-am auzit de atîtea ori mîrîind. Nu, Meyer, nu judeca lucrurile dintr-un punct de vedere prea personal, dar dacă vom avea război, vina va fi în primul rînd a evreilor din Germania și din Franța, care sînt întotdeauna patrioți furioși ca tine, și vor să dovedească la tot pasul dragostea lor de țară... Numai ei ar avea de cîștigat de pe urma unui război; războiul le-ar da un fel de scrisoare de credit pentru viitor: eu mi-am dat viața pentru voi, așa că n-o să mă goniți acum... Neofiții sînt oameni primejdioși... Noi, ăștialalți, știm să mîncăm pîinea amară a umilinței. Franța e deprinsă cu ea. Și apoi, totul se aranjează. Ai să vezi. Ai noștri vor ceda. Într-un fel sau altul...

Să fi fost din pricina sarcinii, dar pentru întîia oară Sarah nu era de acord cu Georges. Ea voia ca războiul să fie evitat cu orice preţ, plîngea, nu voia să ştie de nimic. Nu putea să se împace cu gîndul că frate-său şi Georges s-ar găsi în două armate vrăjmaşe. Zilele acestea de enervare l-au dat repede gata pe Meyer. În pofida dragostei ce-o purta soţiei sale, a grijilor, a copilului ce avea să vină pe lume, se simţea din ce în ce mai hotărît de partea celor care rezistau Germaniei, din ce în ce mai pornit să fie soldat, să se bată, să-şi părăsească traiul, căminul, numai să nu se spună că Franţa a fost umilită. După ce primejdia trecu, rămase o bucată de vreme buimac, descumpănit, cu capul golit, fără a fi în stare să-şi vadă de îndeletnicirile zilnice. Îşi căuta vină : dorise oare într-adevăr războiul ? Nu, nu... şi totuşi... Sarah căzuse iar în toropeala ei nepăsătoare de femeie gata să nască.

În vremea asta, trăind printre cei din strada Ampère, Mercadier nu se prea simţise la largul său decît cu bătrîna doamnă Meyer. Se obişnuia cu dînsa, cu maniile ei copilăroase, cu acea surzenie mintală datorită vîrstei şi care o făcuse să treacă aproape netulburată prin zilele agitate din septembrie. Zicea : „Iată patruzeci de ani de cînd mi se promite că vom avea război la primăvară... şi nici pomeneală de război !“ Ce-i drept, războiul izbucnise între turci şi bulgari, dar era aşa de departe. La popoarele acestea războiul n-are atîta importanţă. Serile erau aşa de frumoase pentru a merge la cinema, fie luînd-o pe la capătul şoselei Wagram şi prin strada Demours, drumul cel mai scurt, fie apucînd prin Piaţa Pereire, apoi pe bulevardul cu acelaşi nume, de-a lungul căii ferate. De cum trecea pragul casei, o întîmpina Parisul cu respiraţia lui aşa de potolită, cu mulţimea în care te afundai ca într-o groapă, fără fund, un fel de codru des în care singura realitate era o realitate animală, oamenii istoviţi după o zi de trudă, umblînd brambura pe trotuare şi flecărind, ferestrele deschise spre apartamente întunecoase, unde se face economie de electricitate, copiii jucîndu-se în stradă, priveliştea ultimelor zile de vară tîrîndu-se spre toamnă.

— Cu ce naiba îţi petreci dumneata după-amiezile ? îl întrebă doamna Meyer pe Pierre. Ai putea, domnule Mercadier, să mă însoţeşti la Bois-de-Boulogne, înainte de cină... Trebuie să profităm de ultimele zile frumoase şi mi-e totdeauna frică să nu mă calce vreo maşină... în îmbulzeala aceea de la ba-

riera Maillot... Odinioară, bătrînii erau mai fericiţi... nu existau toate automobilele astea... M-aş fi dus într-una din zile la Juvisy : n-am văzut încă aeroplanele lor... Închipuieşte-ţi ! Oamenii nu-s fericiţi decît atunci cînd au găsit un nou mijloc de a-şi frînge gîtul...

Ceea ce-i plăcea lui Mercadier la bătrîna doamnă, în ciuda accentului ei nemţesc, era că nu avea niciodată nevoie să-i răspunzi astfel că întrebările ei indiscrete nu te puneau în încurcătură. În seara aceea, o hărmălaie stranie se revărsa pe străzile cartierului Ternes. Auziră de departe vuietul de glasuri şi văzură oameni alergînd, o mulţime care se scurgea pe bulevard, prin faţa bisericii Sfîntul Ferdinand. Nu păreau să fie nişte sportivi, şi strigătele lor umpleau văzduhul, mînioase. Bătrîna doamnă Meyer şi însoţitorul ei aflară a doua zi că erau manifestanţi care se întorceau de la ambasada Spaniei, unde zvîrliseră cu sticle de cerneală în zidurile clădirii. Un tărăboi grozav. În legătură cu un anarhist numit Ferrer, pe care-l executaseră acolo, în ţara lui Alfons al XIII-lea. De ce le arde oamenilor, zău aşa ! Ce le păsa lor de asta ? Robinel spuse că era vorba aici de un fel de afacere Dreyfus. Ceilalţi nu fură de aceeaşi părere.

— Ţi-am spus doar că ai noştri au să cedeze, că lucrurile se vor aranja...

Mercadier nu-şi putea stăpîni bucuria, dar trăsnetul să fi căzut pe casă, şi efectul n-ar fi fost mai mare decît cel stîrnit de gazeta care anunţa compromisul la care ajunsese guvernul Caillaux. În clipa aceea, Sarah trecu de partea lui Georges, tot aşa de furioasă ca el. Auzi, să-i dea o bucată din Congo lui Wilhelm ! Clocoteau de mînie, şi Robinel, şi pedagogii. Mercadier se uita la ei ca la nişte nebuni. Ce le păsa lor de bucata aia din Congo ? Vorbeau de trădare, întrebau pînă unde va merge guvernul cu concesiile. Casa se umplusе de gazete şi aveai de ce să te miri văzîndu-i pe toţi aceştia de acord cu l'*Action Française* şi cu Clemenceau, de altfel, împotriva lui Caillaux. Georges zicea că la viitoarele alegeri are să voteze pentru orice partid care va făgădui să facă imposibilă o asemenea ruşine, să împiedice repetarea unei asemenea ruşini. El, un radical credincios, era năucit văzînd că propriul său partid s-a putut învoi cu una ca asta... nu tot partidul, ce-i drept... Cît despre Sarah, acum zicea că ar fi fost mai bine să fie război, îşi schimbase cu totul ideile, îl ura

pe Wilhelm cu atîta înverşunare încît nu-i mai păsa că familia i se găsea împărţită în cele două tabere: inima ei nu mai era decît într-una din ele, nu mai bătea decît pentru Franţa. Politica pusese stăpînire pe şcoala Robinel. Mercadier înălţa din umeri. Toţi oamenii aştia de treabă se pierdeau între gazete, opinii, oameni de stat. Se găsiră toţi la unison ca să aplaude căderea guvernului, dar în privinţa lui Poincaré aveau păreri diferite. 1912 începea într-un vîrtej de probleme. În sufrageria din strada Ampère nu se mai vorbea la masă decît de legea serviciului militar de trei ani şi de bandiţii tragici. Dacă ni-e dat să avem război, trebuie să fim gata. Numai socialiştii erau împotriva serviciului militar de trei ani. Dar nu se aflau socialişti în casa de pe strada Ampère. Cum să fii socialist cînd vezi toate grozăviile la care aţîţătorii îi împing pe muncitori! Banda lui Bonnot[1] deveni marea obsesie a celor de la şcoală. Ea îi făcu să uite de război. Nu poţi avea frică de două lucruri deodată.

VII

OFI FOST starea Sarei care făcea ca masa să fie aşa de păcătoasă, dar de păcătoasă era păcătoasă. Cafeaua, nişte nămol nu alta, carnea... ce să mai vorbim, ai fi crezut că-s icre negre, îţi era dată cu respect, iar legumele, veşnic aceleaşi, fasole albă, cartofi, spanac... Spanacul era de nemîncat, fără unt, şi plin de apă. Vinul ţi se dădea cu ţîrîita, şi ce vin! Cum ziceau ca din prînzurile astea calice să le mai rămînă ceva şi pe a doua zi? De neînţeles. Dar din resturi se făceau tocane, pentru a mai schimba nitel meniul. Pierre Mercadier nu putea să le mai vadă, tocanele astea, ele îi aminteau prînzul din ajun şi n-avea de ce să se bucure.

[1] Şeful unei bande anarhiste, care a terorizat pe vremea aceea Parisul, săvîrşind atentate urmate de jaf. Caracterul lor provocator a ieşit la iveală cînd guvernul, pretextînd nevoia de a apăra viaţa şi avutul cetăţenilor, a luat o seamă de măsuri antidemocratice.

Nu încape îndoială că se făceau economii şi la încălzit, iar casa avea neapărată nevoie de cîteva reparaţii. Servitoarea se plîngea că-şi frînge şalele cu cele două etaje : vai de picioarele mele, ar trebui să fim două aici. E adevărat că slugile astea nu-s niciodată mulţumite. Oricum, bombăneau toţi ai casei pe seama încălzitului. Dar fie că se făcea foc sau nu în celelalte încăperi, camera lui Mercadier nu era încălzită, şi iarna nu putea trăi acolo decît în pat, înfofolindu-se sub pături cu pardesiul deasupra. Îi venea greu să citească în pat : lampa atîrna în mijlocul încăperii şi era o lampă cu filament de cărbune care lumina prost ; doamna Meyer zicea că becurile cu filament metalic erau o născocire a societăţii de electricitate, ca să te pună la cheltuială mai mare.

Dintre toate aceste neajunsuri, cel de pe urma căruia îndura mai mult rămînea coborîtul celor două etaje pentru a ajunge la toaletă. Nu înţeleg ce-o fi în capul unor arhitecţi... Cînd îmbătrîneşti, intestinul devine leneş, şi lucrurile astea te fac să suferi. Barem dacă hrana ar fi îndreptat această meteahnă ! Ar fi trebuit să mănînce fructe, dar nu numai smochine uscate... Treburile şcolii nu mergeau grozav, Pierre putea să-şi dea seama de asta : începutul anului şcolar se prezentase slab, zece elevi mai puţin ca în trimestrul trecut. Robinel zicea că toate sporturile astea dăunează studiilor clasice, că părinţii nu-şi mai îndeamnă azi copiii la învăţătură, preferînd să aibă nişte fii stupizi, dar voinici. Vremea studiilor clasice a trecut : iat-o venind pe cea a şoferilor de automobil. Fără a mai vorbi de tot patriotismul acela gălăgios, pe care unii şi-l zbierau acum în stradă, de toate parăzile militare, de retragerile cu torţe care dezvolta la copii mai curînd gustul pentru gimnastică decît pentru latină. Mercadier era deprins să audă vorbindu-se de vitregia acestor vremi, cei din jurul său se plîngeau întotdeauna de prezent, oftau după trecut, însă tinerii nu păreau să fie mai proşti ca odinioară ; elevii rămîneau elevi, doar că numărul lor se împuţinase. Epoca nu era mai rea, dar pe Mercadier îl necăjea această afurisită lene a intestinului.

Cît despre hrană, ea devenea cum nu se poate mai proastă. Asta făcu să se nască unele raporturi umane între pedagogi şi Pierre. Aveau în sfîrşit ceva în comun, un subiect de conversaţie. Soţii Meyer îşi dădeau oare seama ? Oricum, şi ei mîncau din această fiertură scîrboasă. Ce-i drept, pe motiv că Sarah

era însărcinată, se gătea cîte-o mîncărică anume pentru dînsa, i se dădeau mai multe ouă, lapte, smîntînă...

Îi intrase în cap o trăsnaie şi-i vorbea din cînd în cînd lui Mercadier despre asta ; o punea pe soacră-sa, ba chiar şi pe Meyer, să-l iscodească. În septembrie, cînd se temuseră că vine războiul, nu reflectase la purtarea sa din trecut ? Nu se gîndise la ai săi ? Avea doar un fiu care ar fi plecat dacă era război, şi acesta avea şi el un băieţaş, un băieţaş de vreo patru ani astăzi. Sarah aflase aceste amănunte pe căi ocolite şi se înduioşa ; copilul din pîntecul ei o făcea să-l sîcîie pe Mercadier în legătură cu familia lui părăsită. Toate astea aparţineau unui trecut depărtat... Mercadier nu dorea oare să-şi vadă nepotul ? Lui Pierre îi erau nesuferite asemenea conversaţii. Dar asta devenea o idee fixă la femeia acum enormă ; cu siguranţă că va face gemeni. Nu mai încăpea îndoială că Meyer avea necazuri, căci la masă era cu mintea în altă parte cînd i se vorbea. O glumă a lui Pierre asupra gemenilor nu păru să-i facă plăcere. Devenea tot mai zgîrcit, era limpede. Evita explicaţiile cu vechiul prieten, care de obicei se apuca să-i vorbească de intestinul său, de odaia sa neîncălzită. „Nu zău, dragă Mercadier, de ce nu vrei să-i revezi pe ai tăi ? Nu, te rog nu mă întrerupe, aici toţi te iubim, şi firesţe că vom fi bucuroşi să te avem mereu printre noi... dar anii trec, aici n-ai nici un confort... nu vei putea munci mereu...

Cuvintele acestea strecurau în inima lui Mercadier spaima de viitor, nu şi dorinţa de a cădea iar printre ai săi, o idee intolerabilă ; dar se simţea în ele parcă o ameninţare ascunsă, deghizată, poate inconştientă, şi în acelaşi timp erau cu siguranţă un răspuns anticipat la ceea ce el avea să spună în privinţa mîncării.

Cînd trupul nu-ţi mai funcţionează cum trebuie, te scoli dimineaţa de parcă n-ai fi dormit. Regăseşti greţurile şi apăsările din ajun. Totul, pînă la cele mai mărunte lucruri, devine anevoios. Erau zile în care, doar ridicînd braţele pentru a lua ceva din raftul de sus al dulapului, Pierre nu mai putea de oboseală. Îşi simţea picioarele grele, şi după trei paşi trebuia să se aşeze. Îi era lehamite să tot încerce atîtea laxative, care-şi aveau neajunsurile lor, şi apoi, cele mai bune costau scump. În timpul zilei indispoziţia îl mai lăsa, astfel că înainte de cină ajungea să se simtă binişor. Dar dimineţile rămîneau groaznice.

Într-una din zile, după ce vorbise îndelung de toate acestea, şi de masa păcătoasă ce li se servea, cu domnul Souverain, cel mai deştept dintre pedagogi, şi după ce Sarah îl necăjise pomenindu-i iarăşi de nepotu-său, Pierre îşi luase inima în dinţi şi-i spusese lui Meyer ceea ce gîndea. Trebuia să se fi simţit rău de tot pentru a se hotărî la aşa ceva, căci altfel n-ar fi făcut-o : îşi băgase în cap că Meyer nu căuta decît un motiv să se descotorosească de el spre a mai restrînge cheltuielile şcolii. Cu toate că ar trebui să umble mult şi bine pentru a găsi pe altcineva care să accepte toate sarcinile ce i se aruncau în spinare ! Spre uimirea lui, Meyer îi răspunse fără supărare :

— Dragă Mercadier, sîntem prieteni şi în acelaşi timp colaboratori... ba da, ba da, o ştii bine... Crezi oare că am uitat ce ai fost pentru mine odinioară ? Mai întîi de toate sîntem prieteni... Şcoala asta am întemeiat-o... cu Robinel... căci, în sfîrşit, a lui Robinel a fost ideea... însufleţiţi de cele mai frumoase iluzii... prea frumoase, poate... dar într-un anume spirit... o ştii bine. E casa comună a celor care lucrează în ea... vreau să zic a profesorilor... nimeni nu-i patron aici. Că eu sînt cel care am băgat banii, banii Sarei, e doar o întîmplare... S-ar fi putut tot aşa de bine să fii tu acela, sau Robinel, sau Souverain, sau oricare altul. Trebuiau bani şi i-am luat unde i-am găsit... Nu-mi pare rău... Banii aceştia reprezintă totuşi viitorul copiilor mei, şi iată, acum voi mai avea unul... Ştiu că tu nu priveşti ca mine unele lucruri... răspunderea unui tată... în sfîrşit, nimeni nu-i stăpîn pe sentimentele sale... Dar greutăţile aici sînt foarte mari, ştii bine asta... Ştii bine asta... Noul an şcolar ne-a adus elevi puţini... traiul care se scumpeşte mereu, te apucă ameţeala... Tu nu-ţi dai seama de asta, nu trebuie să-ţi faci tîrguielile... e îngrozitor... lumea se întreabă unde vom ajunge... Ştiu bine că toate sacrificiile astea trebuie făcute pentru apărarea naţională... dar, oricum, uneori am îndoieli...

— Meyer, nu mă lua pe mine cu apărarea naţională şi cu de-alde astea... Supa e supă...

— Aş vrea să mă înţelegi bine : în vremurile acestea aşa de vitrege fiecare din noi are nevoie de prietenii săi... de toţi prietenii săi... Adevăratul patron aici nu sînt eu : a trebuit să iau bani cu împrumut de la văru-meu, tatăl lui André Bellemine... De fapt pentru el lucrez, pentru el lucrăm, eu ca şi toţi ceilalţi... Şi situaţia e foarte delicată, căci am întrebuinţat ba-

nii Sarei ca să deschid şcoala... şi, la drept vorbind, asta i-o datorăm vărului Lévy, nu ? Ştii doar că datorită lui, cu ajutorul dat de el, părinţii soţiei mele au făcut avere... Acum însă situaţia s-a schimbat... judecă şi tu : fratele Sarei, ştii, cel din Germania, e, firește, de partea ţării sale... şi, de cînd cu încordarea internaţională, ştiu eu ce-o fi în capul lui, şi-o fi zis că patriotismul nu le îngăduie să plătească ce datorează verilor Lévy, care sînt francezi... S-au apucat să facă greutăţi peste greutăţi... Firește, e treaba lor, iar eu, în afacerea asta, sînt de partea verilor Lévy, nu ? de partea franceză, dar vărul Lévy e foarte strîmtorat... şi-i fratele Sarei... aşa că moralmente... Anul acesta, cînd am încheiat o nouă înţelegere cu dînsul, vărul Lévy ne-a pus condiţii destul de grele în ce priveşte plăţile... Omul acesta n-are încredere, şi-l înţeleg... Apoi, ni s-a urcat chiria... I-am spus-o, te rog să ţii seamă... Să mi se urce în acelaşi timp chiria casei şi chiria banilor... Dar în ce priveşte chiria, nu depinde de el... sînt fraţii Kahn... şi Kahn ăştia... Crede-mă, Mercadier, nu mai dorm noaptea : cum s-o scot la capăt ? Scumpetea traiului... Şi pe deasupra, un al patrulea copil...

— Dacă aşa stau lucrurile, nu te înţeleg, Meyer : nu mai eşti un tinerel, ştii ce faci...

— Poate că ai dreptate... dar sînt aşa de drăgălaşi micuţii ăştia... Mă-ntreb şi eu cîteodată... Nu cumva îţi trece prin cap că într-o zi va trebui să închid şcoala ? Ce ne vom face ? Şi banii copiilor mei pe care i-am vîrît în afacerea asta ?

O fetiţă i se născu în luna martie. „Dumneata nu simţi nimic cînd vezi aşa ceva", îi spuse lui Pierre bunica, arătîndu-i jalnicul ghemuleţ de carne în faţa căruia se extazia întreaga familie.

Trebuia totuşi să se arăte politicos. „Scuză-mă, murmură el, sînt aşteptat undeva..." După ce Mercadier părăsi încăperea, bătrîna doamnă rămase cîtva timp îngîndurată. „Stau şi mă-ntreb, îi spuse fiicei sale, ce fel de oameni o fi frecventînd domnul Mercadier... În fiecare seară pare a se duce să întîlnească pe careva... Nu întîrzie totuşi niciodată la cină... Nu cinează niciodată în oraş... Tu ce crezi, Sarah ? Are pe cineva ?"

Sarah nu-şi bătea capul cu asta : gîndul îi era numai la copil, la acest lucru straniu, că dăduse încă odată viaţă unei făpturi.

VIII

ÎN FIECARE ZI, afară de duminică şi joi, cînd uşa se deschidea şi în pragul ei se ivea omul cu redingotă, ştiai că era ora patru şi jumătate, nici un minut mai mult sau mai puţin. Asta ţinea de ani de zile. Bărbatul în redingotă intra, îşi scotea jobenul, şovăia niţel întotdeauna, neştiind unde să-l pună, apoi, ca întotdeauna, îl agăţa în cuierul din dreapta, îşi ridica pulpanele negre ale hainei şi răsufla uşor. Se aşeza la masa din colţ, îşi încreţea pielea oacheşă în jurul ochilor, îşi trecea prin mustaţa îngălbenită de tutun degetele groase şi scurte, pline de zbîrcituri, apoi, cu un glas foarte discret, comanda un ţap de bere ; se înclina ceremonios în direcţia patroanei, care îşi părăsea tejgheaua şi venea să mai schimbe o vorbă cu el. Erau de aceeaşi vîrstă, amîndoi hîrşiţi vreme îndelungată în îndeletniciri diferite : redingota lui, gulerul tare şi cravata albă, pantofii cu elastic, erau ca o replică la cîrlionţii ei, la fardul acum întins anapoda pe obrajii brăzdaţi de riduri, şi la bibilurile negre ale bluzei, sub care se zărea un combinezon colorat şi marginea unei cămăşi albe.

La patru şi jumătate, rareori localul „La rîndunici" avea muşterii, şi fetele căscau, răsfoiau reviste ilustrate sau coseau cîte ceva. Dar era o regulă statornicită, ca nici una să nu se repeadă la omul în redingotă. El avea mai întîi o conversaţie cu patroana. Asta ţinea şapte sau opt minute. Apoi zîmbea fetelor şi ele se strîngeau toate în jurul său. Erau şase : Suzanne, Lulu, Mado, Hermine, Andrée şi Paula. Toate mai curînd grase, afară de lungana aceea de Hermine. Purtau ciorapi negri şi cămăşi colorate. Sînii le jucau în ele, slobozi, afară de cei ai Herminei, strînşi în sutienul ei roz, ca să se deosebească de celelalte. Toată în oglinzi cu marginile tăiate pieziş, dintre care una spartă la mijloc de un client cherchelit şi împodobită cu glicine pentru a ascunde spărtura, sala de consumaţii dădea în stînga, spre salonul roşu, printr-o uşă îmbrăcată în catifea spălăcită, verde şi aur. Salonul roşu era locul unde clienţii îşi făceau alegerea, în drum spre odăi. Răsunau acolo cîntece şi rîsete, dar mai tîrziu, la aprinsul lămpilor. Vara ca şi iarna nu se aprindeau decît pe la cinci şi jumătate, şase.

La ora cînd sosea omul în redingotă, cel mult dacă se afla acolo un muşteriu, cam totdeauna vreun tip cu şapcă. Un cărăuş de ape minerale sau un poştaş. Stabilimentul „La rîndunici" nu era un local mai scump decît altele de acest fel, sau doar o idee mai scump. Domnea acolo un fel de calm provincial, cînd gramofonul nu cînta *Micuţă brunetă cu ochi dulci*; nu te-ai fi crezut niciodată la doi paşi de Piaţa Republicii.

Cu toate acestea, omul în redingotă ieşea din metro. Careva, o dată îl văzuse. Traversase piaţa în grabă, ferindu-se la ţanc să nu dea peste el omnibuzul şi ajunsese cît ai clipi în străduţa paralelă cu bulevardul. În pragul localului întorcea capul, de parcă s-ar fi temut că e urmărit.

Venea de ani de zile, şi totuşi inima îi bătea întotdeauna. Cît despre stricăciunile la care se deda acolo ! Se urca doar de trei-patru ori pe an la etajul întîi. Nu părea să fie bogat. Şi apoi...

Doamna Tavernier, patroana, făcea mare caz de acest client, pentru că vorbea frumos. Avea un fel al său de-a se purta, maniere distinse, deşi era greu să spui cam ce meserie învîrtea şi în ce lume o fi trăind. Prea politicos pentru a fi un om umblat prin saloane, poate că era un funcţionar judecătoresc, căci uneori o dădea pe latineşte. Părea să locuiască undeva spre cartierul Batignolles, pe cît lăsase să-i scape o dată. Dar doamna Tavernier se ferea să pună întrebări, ca să nu aibă aerul că-l descoase.

După felul cum privea femeile, îţi dădeai seama că nu avea vîrsta pe care-o arăta. I-ai fi dat şaizeci de ani împliniţi. Nu era înalt, ca să nu zicem mărunţel. Cu faţa puhavă, pielea îi atîrna fleşcăită la gît. N-avea un ten neted. Sprîncenele, stufoase. Mustaţa, zbîrlită. Îşi aducea de la tîmple nişte fire de păr încă negru pe creştetul aproape în întregime chel. Nu era, la drept vorbind, prea gras, dar părea bondoc şi simţeai că-i vine greu să se întoarcă pe picioarele scurte. Deoarece se mai mişca încă destul de sprinten, poate că nu ţi-ai fi dat seama că e diform. Şi, în definitiv, poate că nici nu era diform. Nu asta te izbea la el. Ci un fel de mare tristeţe care nu-l părăsea nici cînd rîdea. Cînd ciupea în treacăt chelneriţele, o făcea întotdeauna pe furiş, şi-ai fi zis că-şi cere scuze pentru asta, deşi nu avea de ce. Vocea îi era cam groasă şi-l rostea pe „r" din gît. Ar fi putut fi de prin Turena. La buzunarul vestei îi spîn-

zura un lanț de argint cu un ceas, în genul ceapă, pe care-l scotea fără greș către ora șase. La șase și un sfert se ridica. Era punctual. Paharul de bere gol, cu nițică spumă pe margine, mai rămînea cîteva clipe pe marmura mesei. Apoi, un client intra, dădea deoparte paharul și, o dată cu el, amintirea omului în redingotă. Luminile începeau să joace în bordura șlefuită a oglinzilor. Fonograful, cînd ajungea la capătul sulului, stîrnea un fîșîit de hîrtie care se rebobinează, și lua o romanță de la capăt.

Mado e cea care-i spusese „domnul Pierre", gîndindu-se la un unchi al ei, și așa rămăsese. Nu puteai să-l întrebi cum îl cheamă pe numele de botez, ar fi mirosit a indiscreție, nu ? Așadar, domnul Pierre.

Domnul Pierre avea o conversație mai degrabă melancolică, și-i ceea ce plăcea doamnei Tavernier. Nici dînsa nu avusese viața pe care ar fi putut s-o aibă. Deși, la urma urmelor, e mai bine să isprăvești așa decît pe paie sau la spital. El îi vorbea de tinerețea lui, și luați seama că nu părea să se fi întîmplat mare lucru în tinerețea lui, nici mai tîrziu, de altfel. Dar cînd ajungea dincolo de vremea tinereții, adică după treizeci de ani, devenea mai tăcut. Așa cum nu pomenea nimic despre tot ce se întîmpla în afară de această oră și trei sferturi petrecute zilnic în localul „La rîndunici".

Ea însă, doamna Tavernier, îi povestea viața ei. În sfîrșit, nu tocmai-tocmai așa cum fusese. Mai punea de la dînsa, firește, că doar trebuie să știi să înfățișezi lucrurile. Domnul Pierre, de altfel, îi cunoștea viața, de atîția ani de cînd i-o tot povestea în fiecare zi. El rămînea mai curînd la lucruri banale, spuse într-o doară. Era straniu însă, banalitățile acestea nu sunau ca în gura altora. Bunăoară, cînd unul zice : „Mie îmi plac brunetele" sau „copiii, aici e buba, ei îți dau viața peste cap", e întotdeauna mai mult sau mai puțin o vorbă aruncată în vînt, fiindcă l-a luat gura pe dinainte, cum ar zice „bună ziua" sau „ce mai faci". La omul cu redingota, ciudățenia e că fiecare cuvînt pe care-l rostea părea întotdeauna să se smulgă din adîncurile lui, ca ecoul unei mari suferințe sau al unui fapt precis. De aceea, nu pentru că n-ar fi fost frumos să-i tragi de limbă pe clienți, nu-l putea întreba nimic doamna Tavernier, ci pentru că se temea să nu atingă ceva ascuns și dureros. Trebuia să aș-

tepte pînă ce asta va veni de la sine. El pornea de la un cuvînt oarecare al interlocutoarei sale, şi atunci... O, nu se prea întindea la vorbă. Dar, după aceea, doamna Tavernier îşi amintea de spusele lui. Cînd şi le amintea, ele pierduseră accentul cu care au fost rostite şi erau nişte lucruri foarte simple, ştiţi, ca visurile. La drept vorbind, dînsa, doamna Tavernier, ar fi vrut să-l cunoască mai bine pe Pierre. I-ar fi oferit bucuros un păhărel de coniac. Nu îndrăznea însă niciodată.

Mai erau şi alţi muşterii obişnuiţi ai localului „La rîndunici". Veneau şi nişte domni. Nu prea tineri. Dar nu era acelaşi lucru. Obişnuinţa lor puteai s-o înţelegi. Veneau acolo pentru... firește. Cu domnul Pierre nu era vorba de aşa ceva. Şi apoi, vedeai la el tristeţea aceea cumsecade. O întrebare o rodea de multă vreme pe doamna Tavernier. Îi tot dădea tîrcoale întrebării. Şi-o formula în fiecare zi cam pe la ora trei şi patruzeci şi cinci, patru. Şi nu era totuşi o întrebare prea greu de pus, dar nu se putea hotărî să vorbească. Haide, domnule Pierre, spune-mi, cum a început istoria asta ? Sau : cum ai luat obiceiul de a veni aici ? Sau altfel : domnul Pierre, înainte de a veni aici... în sfîrşit, umblai pe la vreun alt local ? Ştia bine că nu, el i-o spusese, dar asta i-ar fi dezlegat limba, l-ar fi făcut să vorbească despre ceea ce o stînjenea pe doamna Tavernier în conversaţiile ei cu dînsul. La început, nu-şi închipuise oare că venea acolo pentru ea ? După trei-patru ani nu mai puteai să crezi una ca asta, nici în ruptul capului. Cu domnul Pierre nu-ţi rămînea decît să ai răbdare. Într-o zi se apucă să răspundă el singur la întrebările nerostite ce-l priveau. Despre ce era vorba ? Nu interesează !

— Vezi dumneata, doamnă Tavernier, zicea, mă mir uneori eu însumi de acest obicei al meu de a veni la dumneavoastră. Mă mir pur şi simplu. Te rog să nu iei asta drept o făţărnicie din parte-mi. Locul n-ar fi potrivit pentru aşa ceva !... Dar mă mir ce vrei, mă mir fiindcă ştiu cum eram înainte. Gîndeşte-te că venirea mea aici în fiecare zi nu are nevoie de multe explicaţii. Şi totuşi. E aici o ciudăţenie. Nu pentru dumneata, firește, ci pentru mine.

Doamna Tavernier ar fi vrut să spună că şi dînsa găsea ciudată venirea lui acolo. Nu îndrăzni, şi lucrurile nu merseră mai departe în ziua aceea. Dar, după cîtăva vreme, el reluă conversaţia de unde o lăsase, aşa cum făcea adeseori.

— Mă întreb, ce-ar gîndi despre mine tînărul ce am fost, dacă m-ar întîlni aici... E o întrebare idioată, doamnă Tavernier, dar care mă frămîntă. Da. Tinerii nu pot pricepe unele lucruri. Vezi dumneata, nu poţi pricepe asta pînă ce n-ai simţit că elanul care te mînă nu va merge mai departe... chiar fără să-ţi înfăţişezi ceva prea limpede...

Rămase îngîndurat, apoi îşi ridică degetul mijlociu de la mîna stîngă, a cărui unghie era lungă şi turtită, şi rosti cu oarecare ifos : *„Grande mortalis oevi spatium !"*

Abia după cîteva luni vorbi în sfîrşit ceva mai limpede despre toate acestea.

IX

JULES TAVERNIER ÎŞI aşează haina pe scăunaşul Ludovic al XV-lea şi-şi descheie nasturii vestei. Ploaia izbea furioasă în obloanele de lemn. Căminul, încălzit, cu gaz, funcţiona prost şi tuşea ca un ofticos.

— Are apă în ţevi, spuse doamna Tavernier care-şi lepădase fusta şi juponul de culoarea piersicii şi, aşezată pe taburelul galben, cu corsetul desfăcut, îşi scotea ghetele ei înalte.

Odaia patronilor cu pereţii tapetaţi, pe care se vedeau mici cununi de trandafiri, nu se deosebea de celelalte încăperi de la etaj ale localului „La rîndunici" decît printr-o îngrămădire de bibelouri şi prin mobilele cam nepotrivite între ele. Fundul era alcătuit dintr-un salon auriu cu jilţuri desperecheate, iar printre ele nişte mobilă de dormitor din lemn negru şi scaune îmbrăcate în mătase de culoarea gălbinelelor, pe care doamna Tavernier le avea de acasă, de pe vremea cînd se numea Dora d'Annecy, cu douăzeci şi cinci de ani în urmă : deasupra orologiului, pe tăblia căminului, o femeie din bronz, foarte cuviincios decoltată, citea între două lumînări ţinute de nişte paji de tuci, fiecare avînd un şoim pe umăr.

Jules Tavernier îşi netezi cu trei degete mustaţa stufoasă, de-un negru care contrasta cu capul încărunţit. Era un bărbat încă zdravăn şi care n-ar fi rămas alături de această codoaşă

bătrînă, dacă autorizaţia stabilimentului n-ar fi fost pe numele ei. Şi dînsa ştia asta, tîrfa, şi se uita la el strîngîndu-şi buzele subţiri, ca la un lucru care-i aparţinea. Tavernier oftă şi dădu deoparte cuvertura pufoasă de pluş verde de pe patul conjugal.

Nu mai era prea atrăgătoare, Dora, cu pieptul ei ofilit, dar cu sînii încă mari şi fleşcăiţi, şi cu pîntecul acela straniu, ca să nu mai vorbim de bucile groase. O hoaşcă bătrînă, ce mai încolo. Dar Tavernier nu-şi interzicea să umble cu alte femei. În afara bordelului, bineînţeles, că doar trebuie să te ţii bine. Şi apoi, nu era silit să fie drăguţ cu patroana, pentru că altminteri... Avea însă această obligaţie, să se întoarcă întotdeauna acasă pe la două noaptea, să se culce lîngă această cotoroanţă cu obrazul încă nespălat de sulimanuri, aproape cheală, care-şi lepăda cîrlionţii pe cititoarea de bronz şi dinţii într-un pahar cu bordura de-un roşu spălăcit. Ce să-i faci, fiecare îşi cîştigă pîinea cum poate. Tavernier nu mai era la vîrsta cînd poţi trăi pe spinarea fetelor punîndu-le să facă trotuarul. Dar încă destul de voinic pentru a trage un toc de bătaie muşteriilor porniţi pe scandal.

Dora îşi scotea ciorapii negri de pe bătrînele ei picioare jigărite. Ridică ochii şi cercetă muşchii tovarăşului ei de viaţă. Vedea ea bine cît era de matofit, Jules, dar îi ajungea aşa cum e, căci văzuse ce păţiseră altele, patroane de bordel ca dînsa, care îşi luaseră amanţi tineri, şi asta se isprăvea întotdeauna cum e mai rău, flăcăii ştergeau putina cu banii patroanei, cînd nu se încurcau cu fetele Stabilimentului.

— Stinge gazul ăsta, Jules, zise ea, mă enervează cu tusea lui ! Nici pînă azi nu mi-au adus lăzile de şampanie comandate, de cîte ori trebuie să-ţi spun să le ceri ?

— Am să le cer, nu te mai văicări atîta. Ai face mai bine s-o ţii de scurt pe Hermine. Domnişoara te fraiereşte la socoteală, sau am eu orbul găinilor.

— Hermine ? Tot ce se poate. Minte de stinge, lungana asta... Dar de ce mi-o spui, ai simţit ceva ?

— A avut azi trei clienţi, şi cît ţi-a dat ?

— Bine. Am să-i adaug la preţul capotului pe care şi-a pus ochii, ştii, ăla mov cu bibiluri... Dar stinge odată, ţi-am spus, gazul ăsta... e-o adevărată tuse măgărească...

Se simţea în odaie un miros rînced, ca în totdeauna, şi Jules privi fereastra. Ar fi vrut s-o deschidă. Dar cu ploaia asta,

aerul ar fi prea umed pentru durerile lui. Avea un picior care-l sîcîia din cînd în cînd. Stinse gazul. Cele două becuri electrice ale lustrei cu orhidee verzui părură deodată mai triste şi mai posomorîte. Al treilea, cel care nu se aprindea niciodată, avu aerul că se gîndeşte la ceva.

— Mă întreb, spuse doamna Tavernier, ce hram poartă acest domn Pierre...

Vorbise numai pentru dînsa, aşezîndu-şi ghetele lîngă pat. Rămînea încovoiată, şi cămaşa ei albă pe jumătate, ieşită din pantalonul ce-i cădea peste genunchi, se umfla în aer, şi Jules o privea maşinal. Ea repetă: „Mă întreb..." iar Jules, după ce îşi scoase vesta, şi-şi deschise nasturii cămăşii cu dungi albastre şi albe, de sub care apăru o flanelă bej, izbucni deodată:

— Nu mai isprăveşti cu domnul Pierre al tău! Începe să mă scoată din sărite tipul! Ce te-a apucat de vorbeşti mereu de individul ăsta?

Pe jumătate goală, cum nici nu se poate mai hidoasă, semănînd cu sacii aceia încăpători în care bagi tot ce pofteşti şi care se întind pe măsură ce-i umpli, Dora se înfioră şi trase de sub pernă o cămaşă de pînză boţită.

— Aşa-mi placi, spuse, cînd eşti gelos. Îţi vine bine.

În timp ce ea se vîra în aşternut, Jules bombănea. Auzi, gelos! Firește, nu era gelos de hodorogul ăsta în redingotă. Nici nu-i păsa de el, dar îl enerva regularitatea cu care consoarta aducea mereu vorba, în fiecare seară cînd îşi scotea ghetele, de acest client al localului, de manierele sale distinse, de conversaţia sa. Mai întîi, nu vedea nimic curios în asta. Un boşorog mîncat de molii, care ar fi vrut să petreacă cu fete frumoase, dar trebuia să-şi pună pofta-n cui, din lipsă de gologani. Nu cu muşterii de ăştia saltă negoţul, dacă vrei să ştii. Nu, niciodată. Aşa că, mai slăbeşte-mă cu...

— Mai slăbeşte-mă cu acest Moş Căcărează! rosti el cu glas tare.

Moş Căcărează! Dora fierbea de mînie. Deşi, la drept vorbind, era ceva adevărat în asta. Moş Căcărează! Oricum, un client aşa de drăguţ!

— Te supără pentru că se poartă frumos cu mine, domnul Pierre... Îţi place mai mult cînd cineva e ca tipul ăla de ieri... de-a trebuit să te caut pe tine...

— Bine, bine, îi curmă vorba Jules, știi tu unde-l bag pe drăguțul tău...

Ca să nu fie nici o îndoială, explică cu un gest unde anume. Își dădu peste umeri bretelele și-și scoase pantalonii. Așezîndu-se în perne, doamna Tavernier se gîndi o clipă înainte de a spune :

— Asta nu mă miră, scîrbosule, știam că ești un bădăran.

Jules aproape că aținipise, cînd Dora se întoarse spre dînsul, sub cuvertura patului. Își depăna mai departe gîndurile, ca si cum Jules i-ar fi răspuns.

— Oricum, murmură ea, poți să spui ce vrei, dar omul acesta nu e la fel cu ceilalți... Văd bine că nu e fericit... De altminteri, nici nu spune altfel... Așa că, astă-seară i-am spus... Vorbisem de una, de alta, ca în fiecare zi... I-am spus, domnule Pierre...

— A, ia te uită, tot la ăsta ți-e capul, mormăi Jules, vîrîndu-se mai adînc în pernă.

Dar Dora habar n-avea, îi dădea înainte :

— I-am spus, domnule Pierre... domnule Pierre, nu te-ai gîndit niciodată să te însori ? Poate că ai fi mai fericit... Ce te-a apucat de rîzi așa ? Nu înseamnă că dacă ții un bordel să nu ai sentimente !... I-am spus, ai fi poate mai fericit, domnule Pierre, dacă ai avea o nevestică lîngă dumneata, casa dumitale...

— Ei, și el ce-a răspuns ?

— Nu, zău, te interesează ? Ei bine, tocmai asta voiam să-ți spun. Drept răspuns, domnul Pierre începu să rîdă ținîndu-se de burtă ! Jules, cînd vei isprăvi de rîs, să mi-o spui...

— Am și eu dreptul...

— Ești caraghios. Tu, tu nu știi de ce rîzi. El, domnul Pierre, știe. Nu se mai putea ține de rîs. Rîdea cu lacrimi. Nu era în stare să spună decît : „Aici mi-ai plăcut, madam Tavernier, aici mi-ai plăcut". Eu, una, găsesc asta mai cuminte... Tu, nu ? Un bărbat așa de cuviincios ! Uneori, cînd îmi scapă o vorbă mai pe șleau în fața lui, mi-o trag îndărăt, rușinată... Și el se strîmba de rîs, nu alta... Dormi, Jules ? Dacă dormi, ai putea barem s-o spui... Ca să nu-mi bat gura de pomană...

A doua zi, Dora îl pofti pe domnul Pierre să ia un păhărel. Acesta refuză.

— Haide, spuse ea, fac eu cinste...

Nu nimerise.

— Ce vrei, madam Tavernier, oftă domnul Pierre, alţii cînd îmbătrînesc devin alcoolici. Îi înţeleg, dar ficatul meu mă opreşte de la aşa ceva. Fiecare îşi permite ceea ce poate, ceea ce-i permite cheresteaua lui. E ca un castel care se năruie încetul cu încetul...

— Cum ai spus ?

— Uite, cunosc bunăoară oameni de vîrsta mea care umblă pe bicicletă. Duminica. În restul săptămînii visează la asta. Aş fi putut să umblu şi eu pe bicicletă. Dar vezi că am varice. Da, madam Tavernier, îmi pare rău că te decepţionez. N-am să mă apuc să-ţi arăt acum pulpele mele, nu-i aşa ? Varice. O fi pesemne şi ficatul de vină... Poate că asta mi se trage de la meseria mea, că am stat mult în picioare...

Doamna Tavernier se întrebă dacă, în îndeletnicirea lor, avocaţii statului nu trebuie cumva să stea în picioare ceasuri întregi. Nu prea ştia cum devine cazul cu un avocat al statului. Şi apoi, la urma urmei, poate că domnul Pierre nici nu era un avocat al statului. Îl auzea vorbind :

— Pe deasupra, mai am şi o hernie. Da. O hernie inguinală în partea stîngă, care mă sileşte să port un bandaj. Nu spun că mă supără prea tare. Omul se obişnuieşte. Dar, oricum, există întotdeauna primejdia, dacă nu te îngrijeşti, ca hernia asta să se stranguleze. Aveam un prieten care a murit aşa... N-am să uit niciodată cum mirosea odaia lui...

Prin uşa din fund se ivi Jules Tavernier. Purta gambeta şi costumul său de zile mari. Dora, care stătea aplecată peste tăblia de marmură a mesei, cu braţele întinse şi mîinile împreunate, se depărtă nitel fără voie de domnul Pierre.

Jules nu-l luă în seamă pe client şi se îndreptă spre patroană. Fetele ce se aflau acolo priviră mirate : era o scenă neobişnuită. Jules spuse pe-un ton plin de ifos : „Ies în oraş. Voi fi la *Bar-Y-Ton*. Cu domnul Morero." Nu sta în obiceiul lui Jules să anunţe că iese în oraş, nici cu cine se întîlneşte. Dar Morero era patronul localului „Glycines" şi al străzii Papillon. Un personaj. Iar în ochii unui biet patron de bordel, o legătură importantă.

— Să te întorci la cină, îi ceru doamna Tavernier. Îţi fac salată de lăptuci...

Jules răspunse cam în doi peri. În celălalt colţ al încăperii, Andrée şi Mado, aşezate de o parte şi de alta lîngă un mari-

nar, își comparau sînii, iar domnul Pierre urmărea cu un ochi nepăsător această scenă. Se făcu tăcere după plecarea lui Jules. Lulu, Hermine și Suzanne erau la bar, cu coatele pe tejghea, vorbind între ele. Celelalte lucrau. Doamna Tavernier continuă încetișor, ca și cum nimeni nu i-ar fi întrerupt :

— Firește, or fi existînd bandaje la toate prețurile, dar ca să ai unul mai ca lumea, să-ți vină bine acolo, trebuie să scoți bani grei... Am văzut dintr-acestea pe bulevardul Sébastopol... Sînt niște statui poleite care poartă bandaje pe ele... Un magazin cu tot felul de medalii... Prețuri de reclamă, cum s-au vîndut în expoziții... La New York, mai știu eu unde... tocmai ce-ți trebuie dumitale, pentru hernii...

Rîsul gîlgîit al lui Mado sublinie reflexiile doamnei Tavernier.

Domnul Pierre își oferi plăcerea de a lua o înghițitură de bere. Apoi, cu dosul palmei, îndepărtă spuma de pe mustață. Se lăsă nițel pe spate și adăugă, clipind din pleoape :

— Nu atîta prețul, scumpă doamnă, cît... dar nu-și spuse gîndul pînă la capăt, amintindu-și deodată de ceva care-i scăpase dintru început în cuvintele Dorei... E foarte drăguț din partea dumitale că privești astfel lucrurile și-ți sînt îndatorat că-mi dai curaj. În fond, te rog să mă crezi, asta face ca un om de vîrsta mea, trecînd peste orice, să se simtă „La rîndunici" ca la el acasă. Aicea metehnele mele sînt primite cu bunăvoință. Ele nu-s probleme. Uite, Mado... cînd m-am dus cu dînsa... Nu m-a întrebat : „Ce ai tu acolo ?" Mai întîi pentru că toate domnișoarele acestea nu se sinchisesc de așa ceva. Au văzut atîtea ! Și încă mai scîrboase, nu ca să mă laud... Mado mi-a spus : „Arată-mi dacă asta îți iese cînd tușești..." Și mi-a explicat îndată, cu mult tact, că avusese un client, un student la medicină, băiat foarte tînăr și drăguț, care avea o hernie strașnică, de i se lăsa în boașe... Auzind-o, mă simții deodată întinerit, și chiar hernia mea, ei bine, nu mai era decît un mic joc de societate... Unde aș găsi atîta inimă ca la fetele astea, madam Tavernier, unde naiba ?

Dora nu răspunse nimic. După acest exemplu, îi păru rău că nu spusese ce bărbați superbi, ce atleți înfățișau statuile din vitrina prăvăliei de pe bulevardul Sébastopol. În același timp o privea pe Mado cu un straniu amestec de sentimente. Trecuseră mai bine de două luni de cînd Pierre se dusese cu ea la odaie, și tot mai vorbea despre asta.

În toate zilele ce-au urmat, Dora căută prin gazete reclamele pentru bandaje herniare. Era ca şi cum, pe neaşteptate, afli că într-o ţară la care nu te-ai gîndit niciodată, o ţară depărtată, Honolulu bunăoară, trăieşte de trei luni nepotul unei doamne pe care-o cunoşti. Numaidecît, te simţi parcă ai fi tu însuţi acolo, şi cauţi Honolulu în atlas. Într-o dimineaţă, doamna Tavernier merse pînă în bulevardul Sébastopol şi privi curioasă pe Apolo din Belvedere şi pe Discobol cu centurile lor de piele. Discobolul îi aminti un amant al ei de pe la 1890, pe care fusese să-l vadă la închisoarea din Fresnes, după o istorie cu bătaie, unul Alfred, Alfred Renard, chiar aşa-i zicea... Numai că ăsta, Alfred, nu avea hernie. Nici varice.

X

TRECEAI PE SUB o boltă scundă şi neagră unde nu lipseau niciodată lăzile cu gunoi, împinse într-un colţ ziua şi aduse puţintel mai în faţă noaptea, parcă înadins ca să ai de ce te împiedica. Nu rareori şobolanii ieşeau din ele spre stradă, unde dispăreau în gurile de canal. Domnea acolo un miros de zoală amestecat cu duhorile bucătăriilor. Curtea strîmbă era fundul unui puţ întunecos cu pereţi de tot felul jur împrejur, în care soarele nu cobora vara mai jos de al treilea etaj. De cum intrai în curte, dădeai de-o chichineaţă cu geamuri perdeluite, cocoţată deasupra robinetului veşnic deschis, de unde apa fugea între bolovanii răriţi ai caldarîmului. Era odaia portăresei de la numărul 9. „La rîndunici", deşi ţinea de aceeaşi intrare, avea numărul 11. Spatele casei se rotunjea, îngustînd curtea în faţa odăii portăresei : acolo era bucătăria cu geamurile ei înnegrite, cu mirosurile ei de untură arsă, cu fumăraia ei. Cînd făceai cîţiva paşi între odaia portăresei şi această rotondă, zăreai curtea din dos, lungă de trei metri şi tot atît de lată, spre care dădeau două uşi şi o fereastră. Una era a scării numărul 2 (numărul 1 dădea sub boltă), cealaltă a locuinţei familiei Méré. Fereastra aerisea şi această familie. Ca să zicem aşa. Locuinţa se compunea dintr-o cameră şi un antreţel. Cît despre antreţel, era tocmai atît de mare pentru ca uşile lui, cea din-

afară şi cea dinăuntru, să se izbească între ele cînd le împingeai pe amîndouă deodată. Aşa că o lăsau deschisă tot timpul pe cea din curte. Iar în singura odaie locuiau Eugène Méré, muncitor cizmar, un uriaş castaniu cu nişte picioare scurte, cu ochi foarte mici, nevastă-sa, Emilie care fusese aşa de drăguţă, şi cinci copii, ultimul încă la sîn : cum să găseşti loc în cameră pentru toţi deodată părea să fie o problemă de răbdare, dat fiind că nici unul din locatari nu putea să umble pe tavan.

De aceea mobilierul se reducea la strictul necesar : patul în care dormeau părinţii şi prîslea, un soi de canapea, odinioară verde, toată ferfeniţă, cu fîşii de postav răsucite în aer ca nişte acolade caligrafice, şi-un picior lipsă înlocuit printr-un drug de fier găsit în stradă, şi pe care Méré îl înfipsese în pardoseală, căci avea găuri destule. Băieţii dormeau acolo, unul la fiece capăt, repezindu-şi care mai de care cîte-un picior în spate. Celor două fete li se aranjase un culcuş într-un fel de ladă căptuşită cu o saltea făcută dintr-o pînză aruncată peste un teanc de gazete vechi ; asta o meşterise Eugène. Ziua întorceau lada cu fundul în sus ca să slujească drept masă, patul ţinînd loc de scaune, împreună cu canapeaua prăzulie, decolorată de urina plozilor. Şi chiar aşa înghesuiţi, abia se puteau mişca. De aceea, de cum se crăpa de zi, Emilie şi copiii mai mici se mutau numaidecît în antreţel, unde aveau un scaun negru de pai, aproape întreg, şi în curtea din dos, tixită de îndată ce un trecător încerca să ajungă la scară. Cei doi mai mărişori, o fetiţă şi un băiat, o zbugheau de dimineaţă spre a găsi în stradă loc de joacă. Tatăl pleca la lucru, sau să caute de lucru. Funinginea cădea de pe acoperişuri, cînd nu te îneca fumul adus de vînt. Pe pereţii negri şi mîncaţi de umezeală copiii scrijeliseră cu un cui tot felul de desene misterioase şi de linii încovoiate şi lungi. Pe-o latură a curţii, între bucătăria localului „La rîndunici" şi fereastră, era un zid înalt cît un etaj şi jumătate, cu un grilaj deasupra, ca de închisoare. Asta despărţea curtea de la numărul 9—11 de curtea casei cu numărul 13. Pe zidul acesta, o ciudăţenie : la ceva mai sus de înălţimea unui om se vedea un cap de bronz, un faun cu ochii ieşiţi din orbite, cu struguri în păr, ţinînd un inel negru-verzui în dinţi. Inelul slujea odinioară, pare-se, spre a priponi caii ; dar unde naiba încăpeau aceşti cai priponiţi, în peticul ăsta de ogradă, prea mic pentru a te juca de-a capra ?

Emilie nu-şi mai punea întrebarea.

Patru din cei cinci copii se născuseră între pereţii aceştia. Cea mai mare avea opt ani. Serviciul militar al lui Eugène pusese oarecare distanţă între al doilea, Gaston, care avea şapte, şi ceilalţi. Ceea ce-i împiedicase de altminteri să nu se mute din această gaură de şoareci, deşi ar fi putut s-o facă pe vremea cînd, tineri, neavînd nici unul douăzeci de ani, cei doi îndrăgostiţi se aciuiaseră aici cu primul lor copil, fără să se sinchisească prea mult de tot ce era în jur şi făcînd haz de bordelul de alături, de unde venea miros de cartofi prăjiţi şi uneori zvon de cîntece.

Ar fi putut să stea seara pe lumină, la flacăra gazului. Dar nu-şi putea permite decît la zile mari să ardă o lampă de gaz, ale cărei vîrfuri aprinse o luau deodată razna în direcţii neaşteptate, împrăştiind un fum înecăcios, care te făcea să tuşeşti ; vara încălzea prea tare, dar iarna nu era un lux. De obicei, cum Eugène găsea tot mai rar de lucru, nu le dădea mîna să folosească decît o lampă cu petrol, sau, cînd nu aveau petrol, o lumînare pe care-o tăiau în căpeţele, ca să nu fie ispitiţi s-o ardă deodată. Era o lampă cu rezervorul verde în spirală, a cărei feştilă le făceau mereu necazuri. Atunci scoteau sticla, şi cu un ac de păr... Pe pervazul ferestrei se afla o mică plită neagră cu mangal. Acolo găteau mîncarea, şi asta împuţea camera. Mare sărbătoare era cînd prînzeau cu conserve sau mezeluri. Dar nu se putea în fiecare zi. Mîncărurile reci costă scump ! Aveau trei plăpumi pentru trei paturi. Nimic altceva. Întrebuinţate la orice, cearşafurile se făcuseră de mult ferfeniţă. Părinţii se acopereau cu o pătură de bumbac roz, pe care Emilie o spăla din cînd în cînd la robinetul de lîngă odaia portăresei, în ciuda ţipetelor acesteia. Însă numai cînd avea săpun. Cît ţinea operaţia, ţîncii se tăvăleau în zoile cu clăbuci ce se scurgeau prin curte ca nişte pîrîiaşe albastre, iar Emilie se ciondănea cu bătrîna, care scotea capul pe fereastră şi-şi vărsa focul, neagră de furie că nu se putea mişca din pricina reumatismelor. Mai tot anul reumatismele o ţineau în odaia ei. Oriunde aiurea ţi-ar fi dat-o afară, o ciumă ca asta, netrebnică, şi murdară, şi leneşă. Dar cine alta ar fi primit să stea aici în vecinătatea „Rîndunicilor" ? Era acolo de treizeci şi cinci de ani fără să se urnească, aşa că Emilie, cînd nu se ciorovăiau, îi făcea toată treaba, avea grijă să spele şi scările. Chiar cînd era însărcinată. Nu încape vorbă, vecinele trebuie să se ajute între ele.

O adevărată pocitanie această portăreasă, nici înaltă, nici scundă, mai curînd groasă, dar buhăită. Avea mîinile strîmbate de dureri, picioarele grele şi umflate, cu nişte buboaie care se deschideau şi se închideau doar uitîndu-te la ele. Vorbea de tinereţea ei, de zilele cînd era negustoreasă în piaţă. Vindea mărunţişuri sub o umbrelă, iar măcelarii, zarzavagiii îi făceau curte. Acolo îl cunoscuse ea pe răposatul, al cărui portret mai atîrna şi acuma în perete, aşa de afumat că nu i se mai vedeau decît mustăţile, dar mustăţi, nu glumă ! îi povestea Emiliei întîmplări din zilele acelea depărtate : „Cînd negustoream prin pieţe..." Era vremea marii aventuri. Pe atunci oamenii nu erau ca astăzi, şi dacă i-ar fi spus cineva că va sfîrşi aşa, în cotineaţa asta, cu picioarele umflate, în putoarea de aici, cu şobolanii şi cu afurisita asta de familie în spinare...

— Haide, haide, o întrerupea Emilie, nu eşti supărată că ai în spinare familia Méré, chiar de n-ar fi decît pentru că eu îţi spăl scările, madam Buzelin !

Atunci doamna Buzelin ţipa cu gura ei ştirbă că, dacă ar exista un Dumnezeu şi o Sfîntă Fecioară, şi o dreptate pe lume, ea n-ar fi aici să îndure ocările unei doamne Méré, sub cuvînt că-i dă din cînd în cînd o mînă de ajutor, şi numai pentru că e beteagă de picioare, altminteri, ehe, ea care ţinuse dugheană în pieţe ! Şi cine o insultă ? O femeie tînără care nu trebuie să fi fost cine ştie ce, dacă rămîne aici cu asemenea vecinătate, mai mare ruşinea. Auzind-o, Emilie nu se mai putea ţine, şi ţipa la rîndul ei că mătuşa Buzelin începea s-o scoată din sărite, că ştia ea singură că, de-ar avea într-adevăr cu ce plăti chiria, s-ar fi cărăbănit de mult de aici, dar că rămîneau pentru că proprietarul era om de înţeles, din cauza bordelului de alături şi fiindcă nu putea găsi pe cineva aşa de neghiob sau aşa de calic ca să se mute în cocioaba asta dacă familia Méré ar lua-o din loc.

De sus, de la o fereastră unde îngălbenea un ghiveci de flori fără flori, un glas căzu peste cele două femei : „Ei, voi de colo, ţineţi-vă fleoanca !"

Trebuie să fi fost domnul Caudron sau domnul Dumesnil. Domnul Caudron era şlefuitor de obiecte de metal, domnul Dumesnil lucra împreună cu nevasta şi fata perle pentru coroanele mortuare. Şi unul şi altul, oameni în vîrstă, cu ochii obosiţi, firi arţăgoase şi cu inima adînc rănită de vecinătatea „Rîndunicilor".

Emilie Méré asculta totuşi cu plăcere cînd doamna Buzelin se apuca să-i povestească cum se petreceau lucrurile pe vremea cînd făcea negoţ prin pieţe. Îşi bătea joc de ea, dar o asculta. Umblase peste tot, cunoştea împrejurimile Parisului, mahalalele, pînă-n departamentul Seine-et-Oise. Povestirile astea o făceau pe Emilie să călătorească nitel, ceva mai departe de ccle cîteva drumuri bătute în fiecare zi la măcelar, la lăptar, sau pînă-n Hale, unde găseai de-ale gurii cu preţ redus. Doamna Buzelin îşi depăna amintirile. Îi spunea ce preţuri erau pe atunci, înainte ca toate să se scumpească aşa de nebuneşte. Uite, bunăoară, şireturile de pantofi. Şi unde mai găseşti azi minunaţii nasturi din *corozo* pe preţ de nimic ? Era o vorbă care-o făcea pe Emilie să viseze. *Corozo*. N-o auzise niciodată din gura nimănui pînă la doamna Buzelin. *Corozo*. Era o vorbă stranie, ca unele seri de primăvară. Şi revenea adeseori în povestirile bătrînei.

Apoi, erau peripeţiile negustorilor ambulanţi care-şi făceau treburile fără autorizaţie. A, cînd ajungea la ăştia, nu mai isprăvea ! Toată duioşia tinereţii sale era în istoriile acestea cu negustorii ambulanţi. Emilie o cam bănuia că avusese o slăbiciune pentru un tip care se ocupa cu şmecheria asta pe undeva înspre Gentilly, şi de care bătrîna vorbise adeseori. Istoria se petrecuse mai înainte de-al fi întîlnit pe Buzelin. El, Buzelin, cu toată mustaţa lui, nu aflase niciodată nimic despre asta. Murise fără să ştie nimic, şi nevastă-sa mai rîdea şi acum pe înfundate, pînă ce încheieturile betegite o rechemau la demnitatea conjugală.

Aşezată pe un scăunel în curte, cu picioarele goale în apa murdară ce făcea acolo o băltoacă stătută din pricina curţii povîrnite, Nénette, care avea trei ani, privea cu încăpăţînare la ceva ce nu putea fi văzut de maică-sa din odaia portăresei. Prea era cuminte Nénette, trebuie să se fi întîmplat vreun bucluc, îşi spuse Emilie. „Mă ierţi, madam Buzelin..."

Fireşte, trebuia să te aştepţi la una ca asta. Copiii amîndoi, Nénette şi Riquet, priveau cu gura căscată, şi gura le lăsa apă, la domnişoara care le făcea semne printr-o ferestruică a casei „Rîndunicilor". Emilie se simţi cuprinsă de o mînie cumplită. Ar fi urlat cele mai grele, cele mai murdare ocări pe care le ştia. Dar îşi aminti că din cînd în cînd veniseră să-l cheme pe bărbatu-său la scîrboşenia aia de bordel ca să dea o mînă de ajutor la muncile grele ale casei... şi cu toate că de fiecare dată

ea plînsese ceasuri întregi, şi gemuse, şi bătuse pereţii cu pumnii, trebuia să ţină seama de asta, şi să-şi înghită ruşinea, şi să ascundă faţă de scîrnăviile alea ceea ce gîndea despre ele. Deşi legea nu le dă voie să se arate, după cum zice Méré. De aceea bordelurile acestea se numesc „case închise". Dar să se arate Nénettei şi lui Riquet, şi Emiliei, nevasta lui Méré, auzi, cică nu există legi care se ocupă de asemenea mărunţişuri !

Îşi duse degrabă plozii care ţipau în odaia sărăcăcioasă şi afumată şi se aşeză pe canapeaua verde, udă de pişat, ca să-şi mai vină în fire. Deodată, toate începură să se învîrtească în jurul ei şi Emilie simţi că-i vine să verse.

O, Doamne, Isuse, nu cumva era din nou însărcinată !

XI

DE CEALALTĂ PARTE a salonului roşu era un soi de sală de aşteptare mare la piciorul scării, din spre a doua intrare a „Rîndunicilor", cea a clienţilor care nu voiau să treacă prin localul de consumaţie. La piciorul scării se deschidea un mic birou, şi în acest mic birou şedea Domnişoara.

Domnişoara ajunsese la vîrsta canonică a subdirectoarelor de pension. Era o brunetă mărunţică, oarecum uscăţivă, strîngîndu-şi buzele îmbufnate pe sfîrşitul frazelor, cu nişte ochi de cărbune abia fardaţi. Îmbrăcată în negru, cam aducînd a provincie, era încorsetată de plesnea, şi nu pierdea nici un pic din ifosul ei decît atunci cînd domnii clienţi întîrziau să-i dea o monedă. Întindea atunci falca parcă spre a primi o palmă, şi-şi freca nervos mîinile scurte şi neîngrijite, în timp ce faţa ei galbenă se strîmba într-un zîmbet dulceag de politeţe şi de glumă porcoasă, care lăsa să i se vadă un canin de aur în stînga. Era deodată, din partea acestei guvernante severe, o aluzie atît de directă la ceea ce tocmai isprăvise clientul, încît acesta se scotocea grăbit prin buzunar. Apoi, colţurile buzelor Domnişoarei se lăsau în jos, obrazul i se descreţea, fără să poţi citi în el altceva decît aşteptarea, iar privirile apăsau grele pe punga muşteriului. Părul Domnişoarei era pieptănat după moda

veche, cu un conci adus în creştet. Nu se purta cu cîrlionţi, dar îşi lăsa cîteva şuviţe pufoase pe ceafă.

Nimeni nu-i zicea altfel decît Domnişoară, afară de Tavernier, care o chema uneori pe numele ei, Marie. De fiecare dată cînd îl auzea zicîndu-i astfel, se arăta cam supărată, şi răspundea din vîrful buzelor sale groase : „Vere", căci Tavernier îi era văr şi el o angajase aici cînd Dora cu economiile ei preluase localul de la vechea patroană. O adusese aici, dar cu condiţia să spună întotdeauna Doamnă cînd vorbea cu Dora şi Domnule cînd i se adresa lui Jules. E tocmai ceea ce Marie îi reamintea cînd el îşi permitea să nu-i zică Domnişoară. Fără cearcănele albastre de sub ochi, puteai s-o iei pe Domnişoară drept o librăreasă din *place des Petits-Pères*, sau o doamnă cam sărăcită din vreo reşedinţă de plasă. Nimic în înfăţişarea ei nu mai amintea de cariera galantă pe care-o avusese în mai multe garnizoane, trebuie s-o spunem, fără mare succes, şi cu unele necazuri, ca încheiere.

Nu le putea suferi pe fetele localului, curvele astea, cum zicea. Şi ele nu-i rămîneau datoare, vorbind despre dînsa cu mult venin. Nu era acolo decît Andrée care-i mai ţinea de urît, chipurile, ca s-o îmbie pe Domnişoara să-şi povestească aventurile, ascultînd-o cu un aer foarte cuviincios, pentru ca după aceea să se strîmbe de rîs împreună cu celelalte fete de tot ce auzise.

Domnişoara o ura încă şi mai mult pe Dora, adică pe Doamna. Ia te uită la ea, de unde-o fi ieşit şi asta Doamnă ! Aşa au unele baftă. Şi altele n-au. Dar, să ne-nţelegem, afară de baftă mai e ceva : sînt unele care nu se dau în lături de la nimic... Arătătorul domnişoarei, turtit ca o lopăţică, se ridica în faţa acestui nas lucios şi bocciu, căruia îi datora în mare parte insuccesele ei. Îşi mişca în aşa fel arătătorul încît fiecare vibraţie părea să amintească întocmai unul din lucrurile acelea în faţa cărora Doamna nu se dăduse în lături. Cu lipsa de fineţe ce-i stătea în fire, te întrebi ce-ar fi putut s-o reţină de la asemenea măscări pe una ca asta !

În odăiţa ei, sau dacă vi se pare că sună mai frumos, dacă cuvîntul nu vă supără, dacă vi-e totuna, spuneţi biroul ei, pentru că, oricum, e ajutoarea patroanei, şi nu portăreasă, observaţi că nu-i acelaşi lucru... aşadar, în biroul ei, Domnişoara citea toată ziulica romane, înlăţîndu-şi capul doar cînd cineva se arăta în prag, gata să întrebe : „Doriţi ceva ?" ca la Co-

media Franceză, din vîrful limbii. Uneori, clientul se codea să intre, şi atunci ea se ridica pentru a-i deschide uşa sălii de aşteptare strălucind de lumină, de curînd aşa de drăguţ mobilată în albastru şi galben, stil Ludovic al XVI-lea. Se arăta foarte amabilă cu clienţii, mai ales cînd ploua. Era de necrezut cît de mult suferea Domnişoara cînd vedea nişte domni stînd în ploaie. Tineri sau bătrîni : nu avea preferinţă.

După ce clientul lua loc, Domnişoara bătea din palme : „Haideţi, doamnelor..." Şi dinspre salonul roşu se auzeau rîsete, zgomote precipitate. Doamnele intrau cu capul sus, punînd la bătaie toată graţia lor, ca nişte păsări curioase : „O, ăsta-i un înger..." izbucnea întotdeauna Suzanne, pînă în ziua cînd scorpia de Hermine se grăbise să i-o ia înainte. Tot Domnişoara era aceea care venea să bată la uşă cînd un client zăbovea prea mult : „Mado ! — Da, ce s-a întîmplat, Domnişoară ? — Te aşteaptă cineva..." Sînt unii care nu mai isprăvesc ! Unde se cred oare ? Nu cumva la ei acasă ? În sfîrşit, nu poţi cere oricui să fie bine crescut, sau să aibă tact.

Pe Domnişoara însă n-o scîrbeau clienţii. La drept vorbind, în ochii ei domnii aceştia erau cu adevărat regii creaţiunii. Unii dintr-înşii se arătau chiar darnici. Ceilalţi numai din cînd în cînd, pentru că nu îndrăzneau. Dar, firește, mai sînt şi bădăranii. S-ar putea fără dînşii ? Prea ar fi frumos. În cea mai mare parte erau oameni mult mai presus de fetele astea la care veneau ! Adeseori te mirai văzîndu-i acolo, zău aşa, nu-ţi venea să crezi... Ceea ce n-o împiedica pe Domnişoara, cînd clientul ieşea, să-l întîmpine cu glăsciorul ei cel mai dulce spre a se încredinţa : „Domnul a avut tot ce dorea ?" Tot ca la Comedia Franceză. Ce vreţi, comerţul e comerţ.

Domnişoara amesteca în mintea ei pe clientul care intra la odaie cu personajele cărţii pe care tocmai o citea. Ba cîteodată, cînd era un domn care părea să fie cineva, cu o geantă la subsuoară, poate un magistrat, mai ştii ? Domnişoara rămînea pe gînduri, lăsînd din mînă cartea lui Bourget sau a lui Felicien Champsaur. Îşi depăna atunci micul ei roman. O întreagă lume i se înfăţişa înaintea ochilor. Apartamente luxoase. Femei ameţitoare. Bancheri care doar cu un gest puteau să arunce pe piaţă... eu, una, n-aş putea spune cît anume, o avere ! Şi erau numai recepţii, vizite de la cinci la şapte. Ah, aceste *five o'clock*-uri ! aceste *five o'clock*-uri ! şi ce conversaţii auzeai...

pline de haz, adînci... uneori excitante... nu prea de tot... doar cît trebuie... şi mustăţile frumos pieptănate lipite de gîtul mlădios al fermecătoarei gazde... „Vei veni, nu-i aşa ? vei veni ?... — Ah, maiorule, dragă maiorule, mă scoţi din minţi, pur şi simplu mă scoţi din minţi !"

Domnişoara trecea într-un carneţel de doi gologani ceea ce dînsa numea cursele acestor fete. Cînd auzea deschizîndu-se sus o uşă, o suna pe Filicie, slujnica. Domnişoara avea auzul foarte fin. Felicie o înlocuia la birou, cînd ea ţinea locul Doamnei în salonul de consumaţie. Fie că Dora se ducea să gătească o mîncărică pentru Jules, fie că ieşea în oraş după cumpărături. În salonul de consumaţie nu era chip să citeşti, şi Domnişoara nu putea suferi salonul de consumaţie.

Afară de asta, fetele acelea o enervau. Erau vulgare, bineînţeles. N-ai să aştepţi de la ele maniere de prinţesă. Dar ce să mai vorbim ? Aveau nişte gesturi, şi nişte expresii ! Asta îi amuză pe bărbaţi. În ce mă priveşte, poate că de aceea n-am reuşit în viaţă, n-am putut niciodată să fiu aşa, niciodată. Mi se pare chiar curios că asta le place bărbaţilor. Ceea ce îi atrage pe bărbaţi la femei nu e oare misterul ? Ah, chiar că ţi-ai găsit cu cine să vorbeşti... E adevărat că fetele acestea nu văd mai departe de lungul nasului. Dacă Eugénie de Montijo [1] s-ar fi purtat aşa cu prinţul, ei bine, n-ar fi ajuns niciodată împărăteasă ! Dar fetele astea n-ar fi aici dacă ar avea barem de doi bani, ce zic doi bani, de un ban ambiţie.

Hermine, care era o neruşinată, răspundea de obicei la asemenea cuvinte provocate de Suzanne şi de Andrée printr-o mimică aşa de josnică şi de porcoasă că nu mai ştiai ce să zici. Hermine era fata cea mai căutată a casei. Putea deci să-şi permită una ca asta.

Domnişoara o privea atunci chiondorîş, dădea din umeri şi, înainte de a părăsi încăperea, îşi sălta dispreţuitoare bucile turtite, rostind printre dinţi : „Curve de bordel !" Străbătea salonul roşu îndreptîndu-se spre odaia ei, unde o aştepta urmarea romanului cu soţia unui fabricant, care ar fi păţit-o rău de tot dacă cineva ar fi bănuit măcar că ea era în stare, sub un văl cu picăţele, într-o seară de noiembrie... şi violetele de Parma, şi părăsirea garsonierei pe care amantul o parfumase aşa de frumos cu o adiere de tutun blond.

[1] Soţia lui Napoleon al III-lea.

XII

MARE ZARVĂ LA „Rîndunici". Trebuie să spunem că iubitul lui Lulu, Frederic, picase pe neașteptate și că fata asta nu mai vorbea decît de Riquet al ei. Se făcuseră șase luni de cînd nu mai venise s-o vadă. Paula, care era o prospătură în stabiliment, ardea de curiozitate. Lulu plîngea. Șase luni, răutăciosul. Dăduse o raită mare prin provincie, unde avea mai multe treburi. Apoi o perioadă militară îl ținuse la cazarmă. Hermine, inimă bună ca întotdeauna, ridica din umeri : „Militară ? Ia te uită, e cum aș zice că am și eu perioade militare..." Suzanne și Mado îl găseau însă pe gustul lor, spătos, bine făcut, cu umbletul cam legănat, dar cu picioare lungi, un brunet chipeș ; vorbeau de el ca de-un cal, spuse Domnișoara, scîrbită. Ceea ce găsea frumos la el, zicea, erau ochii. Ochi de catifea, nu alta. Păcat că și-a sacrificat mustața, luîndu-se după moda mutrelor rase. Și părul în valuri, ce pieptănătură urîtă ! Pînă la urmă fetele ajunseră la unison : găseau că e o pieptănătură foarte nostimă, iar cît despre mustață, fără ea un bărbat nu-i bărbat.

Andrée nu zicea nimic. Grăsana asta n-are pic de suflet. Bărbații n-o interesau.

Doamna sări cu gura s-o apere. Era singura fată serioasă, zicea. Ce aveau toate cu iubitul lui Lulu ? Nu cumva își închipuie că clienții vor fi mulțumiți dacă ele nu-și fac treaba cu tragere de inimă... Patronii stabilimentului „La rîndunici" făceau tot ce trebuie cînd vreo fată primea acolo vizita amantului. Se purtau corect, ba chiar cu mărinimie. Le permiteau să stea toată noaptea împreună, ca niște turturele. Uite așa. Dar nu trebuia ca munca să sufere din pricina asta. Munca e muncă. E ceva sfînt. Trebuie să-ți cîștigi hrana.

Domnișoara avea părerea ei despre toate acestea. Dar nu și-o dădea pe față. Gîndea că lumea se împarte în două categorii de făpturi : vitele de povară, cum erau în general fetele astea, care trebuiau să muncească pentru a-și plăti fînul pe care-l păștea pe pămînt, și ființele de elită, cărora totul li se cuvenea, totul. Datorită sentimentelor lor alese. A rafinamentului lor. A, bineînțeles, în categoria asta nu intrau rîndunicile ! Domnișoara strîmbă din nas cu scîrbă, și se afundă iar în

citit, o carte grozav de interesantă, o noutate pe care-o luase la cabinetul de lectură, unde se abonase de curînd.

Domnul Frederic era un flăcău foarte de treabă. La numai douăzeci şi şase de ani, gîndiţi-vă, şi ce situaţie avea ! Se temeau toţi de el fiindcă era, pare-se, iute la bătaie. Avusese mai an la Toulouse o belea serioasă în legătură cu un soi de mucos care-şi închipuise că-i poate umfla una din gagici. Asta se ştia. Văzînd cum era îmbrăcat, cu haine din stofă fină, pantofi dintre cei mai scumpi, cămăşi de mătase, puteai să-ţi dai seama că se descurca binişor. Afară de asta, ştia să se poarte. Îi invitase pe domnul şi doamna Tavernier la restaurant. Fără Lulu, bineînţeles, aşa ceva nu se face. Într-o cîrciumioară de pe lîngă Hale, atît vă spun. Dacă domnul Frederic se pricepea la femei ca la mîncare, nu-i de mirare că era doldora de bani. Îi adusese şi un cadou domnului Jules, o tabacheră smălţuită cu un cap de femeie care fuma trimiţînd rotocoale de fum în aer, în privinţa căreia toată lumea era de acord : o minunăţie. O adusese dintr-o localitate balneară, Aix-les-Bains, aşa cred, sau ceva asemănător. Ehei, dacă toate fetele astea ar avea amanţi ca domnul Frederic !

Era ceea ce doamna Tavernier îi explica în seara aceea domnului Pierre. Şi apoi, în ce priveşte socotelile, nu se calicea de loc. Plătea peşin, pînă la o para. E drept că Lulu era o fată harnică. Deşi nu părea, pe lîngă Hermine, bunăoară, care avea firește mai multă căutare. Cu Lulu însă, care-i atrăgea mai puţin pe clienţi, mergeai la sigur. Încasările ei erau aproape la fel în fiece săptămînă. E curios, nu se ştie de unde vine asta.

În seara aceea, domnul Pierre se simţea cam distrat. Asculta fără să asculte, asta se vedea cît colo. S-ar fi zis că tot ce-l interesa se găsea în marele vitraliu căruia „Rîndunicile" îi datorau numele, şi prin care localul primea lumina din stradă. Cunoştea totuşi vitraliul acesta de atîta vreme de cînd venea pe-acolo. Dar n-are a face, vitraliul avea în asfinţitul acela un farmec deosebit. Poate că din pricina soarelui, care se plimba pe el de cînd fusese dărîmată casa de peste drum.

Un mare vitraliu policrom. În culori deschise. Un peisaj, iar într-un colţ două personaje. Din ce legendă, din ce basm ieşeau aceste două personaje, puteai să te-ntrebi mult şi bine. Un fel de cavaler într-o armură cam fistichie, ţinîndu-şi coiful în mînă, un cap tineresc cu o minunată chică bălaie fluturînd în bătaia soarelui ; cavalerul îi ţinea de urît unei păstoriţe me-

dievale, cu ochii plecați, printre oile ei, și cu fuiorul în mînă, parcă mirată. Această pereche ocupa puțin loc în colțul ei, restul vitraliului înfățișînd o cîmpie întinsă, cu cîteva trestii în primul plan, iar departe în fund niște ogoare, un cătun și o moară. Un pîrîiaș care șerpuia acolo, pesemne că trecea foarte aproape de noi, privitorii, printre trestiile acelea.

Pînă aici nimic surprinzător. Dar ceea ce făcea din vitraliul acesta ceva foarte ciudat era, spintecînd văzduhul din cer pînă la gîrla dintre trestii, și împrăștiindu-se pe cîmp și în jurul cavalerului și al păstoriței, un stol de rîndunici albastre cu gîtul alb, rîndunici peste tot, rîndunici fără număr, de ți se tăia răsuflarea privindu-le. Păstorița avea un corsaj albastru și o fustă roz, iar cerul începea de jos prin a fi portocaliu, spre a sfîrși sus albastru ca peruzeaua. Esențialul era această ploaie de rîndunici...

Straniu subiect. Pe care-l face și mai straniu tehnica vitraliului, gîndi domnul Pierre, acest absurd desen de plumb ce șerpuiește între bucăți de sticlă pentru a le ține legate. Lohengrin și Ioana d'Arc, mai treacă-meargă, dar ce caută aici rîndunicile ?

Domnul Jules se întoarse la local însoțit de un flăcău cam amenințător, cu pălăria cenușie dată pe ceafă. Se duseseră să bea un pahar la *Bar-Y-Ton*. Vorbeau parcă nițel cam tare. Flăcăul avea o gură de pasăre de pradă și niște ochi de femeie, de-o blîndețe fără seamăn. Cît despre Lohengrin, își spuse domnul Pierre, nu m-aș bucura de fel să-mi iasă ăsta înainte la o răscruce în pădure... „E domnul Frederic, știi, de care ți-am vorbit..." îi șopti la ureche doamna Tavernier. Aha, ăsta e ? Cei doi bărbați se rezemaseră cu coatele de tejghea. Lulu se și ridicase, venind spre dînșii.

— Spune-mi, te rog, scumpă doamnă, întrebă domnul Pierre, crezi că ar fi prea indiscret din parte-mi... astăzi... dacă aș ruga-o pe Lulu să meargă cu mine la odaie ? Și bineînțeles n-aș vrea să-l supăr pe Lohengrin, pe domnul Frederic voiam să spun...

— El ? exclamă doamna Tavernier. Să se supere ? Vrei să glumești ? Dar e încîntat cînd gagica lui lucrează, vezi bine. Lulu ! Domnul te invită...

Pe fețele tuturor se așternu parcă o mirare. Nu aveau însă de ce, și nimeni nu dădu importanță mai mult de-o clipită unui lucru atît de firesc. Dar Lulu se codea ; pălise la față.

— Haide, Lulu, te cheamă cineva ! spuse domnul Frederic, care urmărea scena de la bar. Şi adăogă, ridicînd spre domnul bătrîn în redingotă paharul pe care Hermine tocmai i-l umpluse : În sănătatea dumitale !

Domnul Pierre făcu o plecăciune.

Lulu se îndreptă spre dînsul, cu surîsul ei profesional de totdeauna. Avea părul de culoarea cernelii albastre şi o piele foarte albă. Nişte sîni micuţi.

— O adevărată rîndunică, spuse curtenitor domnul Pierre.

XIII

CÎND DOAMNA TAVERNIER ieşea la suprafaţă în staţia de metro Maillot, sub soarele de sticlă groasă a intrării căptuşite cu faianţă ieftină, spre ea dădeau năvală trepăduşii, întinzîndu-şi gazetele încă umede, pe ea o iubeau micii vînzători ambulanţi cu şireturi de pantofi şi cu jucării mecanice, în urechile ei zbierau plasatorii biletelor de curse : „Douăzeci de gologani Longchamp !", ei îi aducea colbul amestecat cu miros de benzină o adiere înăbuşitoare dinspre aleile de la Bois-de-Boulogne, pline de hîrtii unsuroase.

În plimbările acestea rareori o însoţea Jules. Trebuie să ai doar o viaţă a ta proprie, o viaţă particulară.

Viaţa particulară a Dorei începea în acest bîlci al automobilelor la bariera Parisului. Dincolo de calea ferată ce şerpuieşte în jurul oraşului, cu trenuleţul care-şi înalţă fumul alb din gară în gară. Dincolo de monumentul Panhard-Levassor, care realizează ciudăţenia de necrezut a unei curse de automobile în basorelief, încremenită într-un portic Ludovic al XVI-lea împodobit cu iederă. În spatele monumentului se strîngeau tramvaiele galbene la capătul liniei, apoi, după ce-şi lepădau pasagerii, se întorceau s-o ia pe Dora, care aştepta răbdătoare între lanţurile staţiei, împreună cu poporul ce se ducea la Suresnes sau la Saint-Cloud, în prima alee de unde începea Bois-de-Boulogne, uite aşa, pe neaşteptate, chiar înaintea forturilor, în plin Paris.

Tramvaiul galben ! Dora se gîndea la el toată săptămîna, pentru că înfăţişa în ochii ei un mijloc de-a se depărta încetul cu încetul, de-a pune o distanţă între ea şi viaţa ei, între ea şi „Rîndunici", şi Jules, şi realitate. Visul începea în această ladă de fier vopsită ca vai de lume, bălăbănindu-se într-una pe nişte arcuri păcătoase şi care o ducea pe banca ei cu o iuţeală sălbatică, plină încă de griji cum era, spre acest tărîm de basm ce se înfiripa de cealaltă parte a Senei, după ce-l purtase în ea o viaţă întreagă de curvă şi de codoaşă, ca pe-un prunc-minune ţinut la sîn mai bine de treizeci de ani.

Gol sau plin, după ore, tramvaiul care o ducea pe Dora de-a lungul grădinii cu prundiş a unui restaurant, apoi cobora afundîndu-se într-un şanţ şi, lăsînd pădurea în urmă, alerga mai departe pe lîngă gardurile de fier, prin bulevardul Maillot, tramvaiul acesta o scutura aşa de tare că nu mai ştia pe ce lume se află. Şi mirosea tramvaiul de-ţi tăia răsuflarea. Afară, copăceii strîmbi se aplecau unii spre alţii, făcînd un acoperiş firav deasupra unei ierbi rare, a urzicilor şi a cutiilor de conserve. Se zărea din cînd în cînd un drum de biciclete, pe care pedalau fetişcane ţinîndu-se ţepene şi, printre ele, nişte pramatii de băieţi gonind, ca de obicei, nebuneşte. De cealaltă parte, pe bulevard, case goale şi parcă părăsite se înşirau în spatele peticelor de grădină, ca nişte doamne la un bal de provincie... Dora nu vedea nimic din toate acestea. Nu-şi vedea vecinii necioplţi şi gălăgioşi. Nu-l vedea pe controlorul căruia îi întindea maşinal biletul într-o lume de pîclă. Nu vedea nimic în afara gîndurilor ei. O încolţeau din nou aceste gînduri. Era prada lor, proprietatea lor. Gîndurile ei de totdeauna, gîndurile copilăriei. Acelea care n-o părăsiseră decît de ochii lumii. Gîndurile ei şovăitoare, speranţele ei, aleanurile. Un cîntec se înălţa în ea, pe care nimic în viaţă nu-l putuse face să tacă. Un cîntec care o cotropea, o romanţă niciodată uitată, un refren...

Privirea din tramvai urmărea şoseaua verde pînă la Neuilly, un Neuilly alb şi cenuşiu ca un creier. Bulevardul Richard-Wallace venea după bulevardul Maillot. Un mic lac în stînga. La dreapta, castelul Madrid. Trăsuri cu cai, automobile electrice. Apoi, umbra care se lăsase din nou mai deasă peste Bois-de-Boulogne apărea străpunsă de săgeţi de aur, cu găuri spre cer. Nu te mai puteai încrede în imensitatea pădurească. Era ca şi cum te-ai fi apropiat de mare. Iată pavilionul Bagatelle şi

pajiştile cu iarba strivită, tăiată de poteci albe. Colo în zare se şi ghicea Sena vegheată de copacii de pe mal. Treceau nişte tramcare deschise fluturîndu-şi perdelele în dungi albe şi roşii, pesemne o nuntă cu lăutari. Şi, dincolo de fluviu, coşurile fumegînde ale fabricilor, cu albăstriul tot mai stins al colnicelor de la Suresnes. Dora visa.

Toate tindeau spre un fel de lumină aurie, colo pe colnice, unde nu mai era parcul măreţ care prelungea capitala şi te puteai simţi în sfîrşit la ţară. Lumina de aur, ca o ceaţă, spre care îşi îndreptase toată viaţa ei păcătoasă şi murdară, tinereţea ei trădată şi mînjită, anii de vlagă robiţi pe bani pasiunii bărbaţilor, decăderea ei în calicie, insomniile de patroană neliniştită aplecată peste nişte condici de socoteli care nu prea erau în stare să-i potolească temerile pentru ziua de mîine. În lumina de colo i se deschidea ţara de basm. Toate visurile, pentru care doamna Tavernier trăise, supravieţuiseră. Trecea ca o triumfătoare de-a lungul cheiului, dinspre podul de la Puteaux pînă la podul de la Suresnes, printre ţipetele copiilor care se jucau, a mingilor care săreau în iarbă, pe cînd jucătorii de polo se roteau în depărtare. Trecea Sena deasupra vaporaşelor şi a şlepurilor, cu sentimente de împărăteasă, şi privea în sfîrşit cu o dulce nostalgie Pavilionul Albastru, unde venise în caleaşcă pe vremea lui Félix Faure [1].

Aici, străbătînd Suresnes şi Saint-Cloud, simţea în jur prezenţa sărăcimii, şi era mîndră de rangul şi de superioritatea ei de proprietăreasă. Dar fără răutate, cu o bucurie care o făcea îngăduitoare. Cu o mărinimie potolită care ar fi împins-o să dea uşor bacşişuri. Tramvaiul urca o pantă cam repede. Cîrciumioare se zăreau la marginea drumului, printre copaci. Din nou te puteai crede la ţară, văzînd vilele de piatră cioplită. La capătul urcuşului, nişte garduri de fier : hipodromul de la Saint-Cloud. Dora simţea atunci venindu-i pe buze cîntecul ei. Un cîntec de demult, pe care nu-l putea face să tacă, şi cu greu se ţinea să nu-l cînte în gura mare :

Şi-mi ziceam, văzînd-o drăgălaşă :
Ce-o fi avînd de şchioapătă aşa,
Biata de ea?

[1] Preşedinte al Republicii între anii 1895—1899.

Cîmpul de curse era pentru Dora semnalul unui neastîmpăr. Îşi strîngea lucrurile, eşarfa de pene, poşeta, umbrela. Nu mai putea sta locului. Se ridica. Se apropia de uşa platformei, apoi se aşeza iar pe marginea băncii. Tramvaiul mai avea însă pe puţin cinci minute pînă să ajungă la Poarta Galbenă. Şi lunecau peste parcul de la Saint-Cloud, adînc şi des ca un vis, cu ramurile sale albastre, cu aleile sale de carpeni neîngrijite, cu rondurile sale. Afişe murdăreau casele de pe şosea, se zăreau ici-colo bordeie prin arături. Apoi începeau din nou micile proprietăţi. Ziduri. Cocioabe. Rufe uscîndu-se în bătaia vîntului pe-o frînghie într-o alee de copăcei. Vilişoare amărîte, strîmbe şi chioare. Iarăşi arături. Şi ziduri. Un soi de fermă cum se mai văd în Ile-de-France, ivită pe neaşteptate, ca o rămăşiţă a trecutului. Iarăşi afişe. Şi prăfăraie. Prăfăraie.

Dora se ridica. Se aşeza din nou. Tramvaiul se golise încetul cu încetul. Acum era aproape singură cu conductorul şi visele ei. Conductorul străbătea vagonul de la un capăt la altul, ducîndu-se să schimbe pancartele de afară care indicau direcţia. Tramvaiul tîra după dînsul o remorcă în chip de coadă de zmeu, care se tot bălăbănea ba în dreapta, ba în stînga. Dora stătea ca pe jeratic, umbrela îi cădea din mînă, eşarfa de pene îi spînzura în lături, gîndurile îi jucau ca remorca. Se întreba dacă nu cumva uitase cheia, scotocea în poşetă, să vadă dacă era acolo.

Tramvaiul sosea la Poarta Galbenă. Toată lumea cobora.

XIV

SUB UN CER CU soare palid, această stradă fără case urca între garduri, ziduri scunde şi terenuri virane. Apoi, se ivea pe neaşteptate o vilă asemenea unui dinte cariat, cu o răsuflătoare de beci în stilul numit modern, sau o cocioabă cu creasta de culoarea ştirului pe-o bucată de halviţă, tristeţea cioburilor de sticlă deasupra unui portal normand rămas neisprăvit. Deodată, nişte caprifoliu pe-un perete, ca o beţie de ministru. Pămîntul avea crăpături feruginoase între pietrele sfărîmate. Careva bătea cu ciocanul nu se ştie unde, în dosul caselor. Un

mic Peugeot moţăia cu botul în jos, oprit pe nişte frîne nu prea sigure pentru o pantă.

Doamna Tavernier mergea în sensul acestei străzi de plumb apăsător într-o rochie de mătase maro cu găitane negre. În dreptul inimii era prins un trifoi cu patru foi din email. Îşi amintea — avea optsprezece ani pe-atunci ! — de munţii din jurul oraşului Grenoble. Un vînător alpin în funicular. Cît de departe şi fără importanţă erau toate acestea ! Dora înghiţise totuşi nişte marafeturi ca să moară, cînd născuse înainte de termen un prunc mort. Prost mai eşti cînd eşti tînăr... Ce-ar fi făcut din copilul acesta ? Ar fi fost acum un bărbat aprig, curvar, umblînd după fete, ţinîndu-se de beţii. Îşi aducea aminte cum a fost tatăl. Tatăl ! Ciudat, cum de-i veni să se gîndească la puşlamaua aceea ! Îşi sfîrşise zilele în închisoare. Dacă te-ai ataşa de oameni, n-ai putea face nimic temeinic. Dora trecuse prin viaţă însufleţită de-o ambiţie. O casă la ţară. Se apropia clipa cînd îşi va vedea visul cu ochii. Sosea acolo. O poartă verde într-un zid argintiu. În colţ, o vază mare de tuci în care va pune mai tîrziu o muşcată trandafirie. Atîrnat pieziş, clopotul care sună cînd împingi poarta. Aici i se deschidea o lume de basm. Grădina.

Cînd Dora trase canatul porţii în urma ei, ca întotdeauna inima începu să-i bată nebuneşte. Singură în paradis. Cîte grozăvii trecute reprezenta acest mic parc, la Garches se zicea *parc*, trebuie să fii femeie ca s-o ştii. Unii îşi închipuie că ăştia sînt bani cîştigaţi uşor. Deoarece nimeni nu locuia încă aici, grădina era neîngrijită, cu buruieni şi frunze pe alei. Ar fi trebuit tăiate crăcile de prisos ale castanilor şi cenuşerilor. Ar fi trebuit curăţată inima proprietăresei de toate buruienile sălbatice care-o făceau să semene cu această grădină răvăşită.

Sentimentul care biruia în sufletul ei pe toate celelalte era cel al tinereţii spulberate, irosite. Ce-ar fi făcut la douăzeci de ani din această casă de cărămizi vopsite în alb, cu un peron şi cu obloane de fier prăfuite şi întunecoase, nu se întreba. O mîhnea doar gîndul că ceea ce i se părea a fi paradisul venise aşa de tîrziu ; cine ştie, să fi fost mai tînără, poate că pavilionul acesta ar fi adăpostit vreo pasiune, poate dragostea. Cuvîntul o făcea să rîdă, să hohotească cu ciudă. Dragostea. Sceptică, păţită ca să ştie ce-i asta, Dora avea totuşi

mereu impresia cînd se afla aici, din pricina marchizei de sticlă de la intrarea îngustă, că trecuse nu prea departe de un roman de dragoste, căruia nu-i lipsise decît acest cadru pentru a căpăta viaţă. Ca în fiece săptămînă cînd venea aici singurică, se aşeză pe-o bancă de-un verde spălăcit din împletituri de sălcii, spre a-şi trage sufletul înainte de a intra în casă.

Umbrela desenă în praf o inimă, o săgeată... şi se opri. Parcul avea forma unui maţ şi la capătul lui zăcea uitată o măsuţă cu tăblia ruginită, pentru jocul de bile, deşi nimeni nu mai jucase acolo de patru ani. Casa avea două etaje simetrice, două ferestre în dreapta scării, două în stînga. Dora simţea dinainte întunericul care-o va întîmpina de cum va deschide uşa. Se afla la ea acasă. Oricum, asta te tulbură nitel.

Jules o fi mirosit oare ceva ? Adevărul era că dădea rar pe aici. O lăsa singură cu izbînda şi cu amărăciunea ei. Dora se bucura de această izbîndă într-o singurătate totală, care devenea uneori insuportabilă. La drept vorbind, Jules avea tact. Prezenţa lui ar fi fost aproape de nesuferit. Dora se simţea cu casa ei ca şi cum ar fi avut în faţă un duhovnic. Îşi scoase pălăria garnisită cu sitari şi-şi aduse în creştet părul vopsit castaniu.

Avea o casă numai pentru dînsa. O casă unde va putea să nu-şi audă decît propriii paşi, propriile suspine. O casă adormită, dar plină de tot felul de lucruri îngrămădite, lucruri fără preţ, ca nişte crîmpeie smulse din inima Dorei. O casă în care visa să vină într-o noapte spre a dormi singură. De mulţi ani avea poftă să facă asta şi n-o făcea de frica unei decepţii. Un întreg roman se înfiripase în mintea ei, cu peripeţii despre rentiere asasinate prin împrejurimile Parisului. Ah, ce bine ar fi să mori aşa ! N-ai pierde mare lucru...

Asta o spui doar. Pe urmă...

Jules era aici cum nici nu se poate mai absent. Şi nici pomeneală de „Rîndunici". Dora se simţea foarte bătrînă şi totodată foarte tînără. S-ar fi putut să fie pe acolo nişte zîne. Fiecare uşă deschisă părea oarecum o profanare. Niciodată nu izbutise să îndepărteze cu totul stratul de praf de pe lucruri. Ce taină şi ce linişte era în întunericul odăilor ! Avea nevoie de-o groază de timp ca să şteargă colbul de pe etajerele înţesate de bibelouri. Şi tocmai cînd era absorbită de treaba asta, obsesia ei nu-i mai dădea pace.

O obsesie stranie și dulce. Dora lupta cu ea ca o fată cu întîia dragoste. Îi era necaz că i se întîmplă așa ceva, fără să vrea, de fiecare dată cînd vine aici. Știa că asta o va apuca iar, făcea haz dinainte luîndu-se singură peste picior, dar degeaba ! Nu era chip să se împotrivească. Gîndurile îi lunecau pe-o pantă prevăzută, nimic nu le mai putea opri. Poate că timp de cinci sau șase minute reușea să se amăgească cu lucrurile din jurul ei. Dar pînă la urmă obsesia era mai puternică. Dora se dădea bătută.

Se și afla în lumea visului. Un peisaj, veșnic același. Ca și cum ar fi locuit mai de mult în această casă, fără să fi plănuit dinainte, în chipul cel mai firesc. O existență pe care n-o mai pui la îndoială, care-i o minune prin ea însăși. Se simțea o prezență în casă. O prezență fără mister, obișnuită. Dora nu-și punea întrebări în privința ei. Era ceva sigur. O făptură omenească, și aproape că nu avea importanță cine anume, pentru că dînsa n-o mai aștepta. Dar făptura nevăzută explica totuși rostul acestor obiecte lăsate pe-o masă, și pe care Dora avea să-și bată capul spre a le așeza la locul lor, nu fără un pic de necaz. Cine putea fi... O, nu Jules, în nici un caz Jules...

Un miros de tutun îi gîdila nările. Unde era nesuferitul ? Pesemne în grădină, la sapă. Ce l-o fi făcut să creadă că perii lui vor face vreodată pere ? Ar fi fost mai bine dacă planta flori. Niște pansele, bunăoară. Panseluța e o floare parcă de catifea. Dorei îi plăceau cele galbene, cu o rană violetă lîngă inimă. Și dacă ar fi semănat din timp... Foarte vag, Dora simțea că se amăgește singură. Dar joaca o încînta. Și apoi, exista ceva real în toată această istorie : casa.

E straniu însă că nu-și închipuia niciodată ceea ce s-ar putea întîmpla totuși într-o zi, adică să se retragă aici cu Jules. Zilele ar fi lungi, și ea uitase cum să tricoteze pelerinuțe de purtat dimineața, în pat, sau la micul dejun... Nu, nimic nu putea să gonească această imagine absurdă a viitorului : ea și domnul Pierre. Amîndoi aici, ca și cînd ar fi fost de mult împreună. După ce trecuseră primii ani, mai anevoie de imaginat. Ce tulburare caraghioasă o apuca ! La vîrsta ei, Dora nu-și închipuia că ar putea fi dragostea, ci doar o toană a imaginației. Pe care numai cu greu și-o înfățișa. Cum o fi arătînd domnul Pierre în altă parte decît acolo, în local ? Bunăoară la țară, în halat și papuci...

Odată la opt zile, adică joia, zi în care el nu dădea pe la „Rîndunici", Dora venea la Garches să se gîndească la domnul Pierre. Visa să trăiască cu el. O viaţă tihnită, cu toate zilele la fel. O viaţă de pensionari care citesc ziarele, aşezaţi unul lîngă altul. Miercurea, în ziua cînd ştia că n-are să-l vadă a doua zi, îl privea oarecum altfel ca în celelalte zile. Ca şi cum i-ar fi dat pe ascuns întîlnire pentru joi, aici, sub copaci, în casa tainică. Cu el, Dora îşi regăsise toată puritatea inimii. La vîrsta ei, nici nu-i mai trecea prin minte că ar putea să-l sărute sau că el purta bretele. Abia dacă-i înfrumuseţa nitel chipul şi-l purta astfel sub pleoape cînd ieşea pe coridoare.

La primul etaj, pe cînd aerisea încăperile, cele dintîi muşte ale anului zbîrnîiră în aer. Din obişnuinţă, Dora deschise closetele şi trase apa. Zgomotul o însoţi prin odăi. „O mai fi avînd ţigări ?" se întreba, căci voia să creadă despre dînsa că e o nevestică foarte grijulie.

Se văzu într-o oglindă, gălbejită şi zbîrcită, cu părul fals şi cu pielea fleaşcă spînzurînd în catifeaua brună sub gît, şi plînse.

Se scurse o bucată de vreme plină de tăcere. O trăsurică trecu pe stradă cu un scrîşnet de fier. Dora coborî, plimbînd o cîrpă pe rampa de lemn roşu-închis. Se lăsă furată încet de-un gînd nedesluşit şi dureros. O femeie bătrînă. Era o femeie bătrînă.

Şi cînd îşi luă iar poşeta cu lănţişor şi pălăria împodobită cu sitari, simţi că i se uscase ceva pe obraz, înspre bărbie. Porni, iuţind pasul, în lumina asfinţitului. Tramvaiul trece la fiecare oră, fără un sfert. Îi era totuşi o frică cumplită să nu fie omorîtă acolo, singură-singurică, la căderea nopţii.

XV

— NU, SPUSE EA, Jules şi cu mine nu sîntem căsătoriţi. Cum, dumneata nu cunoşti legea ?

Domnul Pierre nu cunoştea legea. Ei bine, aşa e obiceiul, dacă nu chiar legea, ca autorizaţiile să nu fie acordate decît

femeilor care sînt măritate, dar nu soţului lor, spre a se evita ca un bărbat să poată ţine un bordel. Morală de poliţie. Rezultatul : toate patroanele au cîte un prieten.

— Tavernier e numele meu. E numele unui soţ pe care l-am avut, căci trebuia să am şi eu unul. A murit în colonii. Pe Jules îl cheamă Morucci... Toţi îi zic domnul Tavernier, pentru că le vine mai uşor.

— Ah, ia te uită, făcu domnul Pierre, atunci mîna dumitale e liberă, dacă nu şi inima ?

Ce-o fi vrut să zică cu asta ? Dora se prostise de-a binelea, răspunsese într-o doară. Ba se şi împurpurase la faţă. După aceea, vorba asta o urmărise o vreme. Mîna, dacă nu şi inima... O credea deci îndrăgostită de Jules ? Caraghioasă idee. Dar mîna... Era tulburată ca o fetişcană. Începu să fredoneze o veche romanţă uitată, care nu-i mai venise pe buze de treizeci sau treizeci şi cinci de ani... Haide, ce-o apucase, nu cumva se smintise ? Ce-şi vîrîse în cap ?

Domnul Pierre o privea acum pe Dora în chip straniu. Ce! puţin aşa i se părea ei. La drept vorbind, domnul Pierre înţelesese oarecum după tulburarea ce-o cuprinsese cam ce fel de gînduri o frămîntau, dacă nu şi violenţa lor. Apropiase această roşeaţă neaşteptată şi cuvintele ei fără şir de ceea ce doamna Tavernier îi spusese cu cîteva zile înainte, cînd îl întrebase dacă nu s-a gîndit niciodată să se însoare... Mai rîdea şi acum de asta. Ei nu, nu se poate : această bătrînă codoaşă îşi pusese ochii pe el ! Domnul Pierre se prinse în joaca răutăcioasă a insinuărilor, a cuvintelor cu două înţelesuri. Era o ispită aproape irezistibilă. Asta făcea în fiecare zi din conversaţia lor o nostimadă. Şi apoi, prea îndurase multe în viaţa lui ca să aibă drept la o revanşă !

Dora era convinsă că domnul Pierre avusese mai întîi ideea căsătoriei, idee care-o stăpînea acum neînduplecată ca focul. Cu un fel de naivitate feciorelnică, nu înţelegea că el citise în sufletul ei acest gînd mai înainte ca ea să-şi fi dat seama de ceea ce începuse s-o frămînte. E ceva puternic şi straniu dragostea, cînd vine pentru întîia oară în viaţa unei femei care se apropie de şasezeci de ani, şi a cărei viaţă a fost aşa de cumplit batjocorită de bărbaţi. E ceva care seamănă a nebunie. Bineînţeles, Dora nu şi-ar fi îngăduit niciodată să se îndrăgostească de un tînăr, de vreun crai chipeş. Toată viaţa ei o

învăța să se ferească de una ca asta, mirosea primejdia ce-o pîndea, se păzea să nu cadă în laț. Dar bătrînul acesta nu avea nici frumusețe, nici bani, era prost îmbrăcat și pe deasupra bolnav, nimic din ceea ce ar fi putut să trezească în ea sentimentul primejdiei, și Dora nu se ferise de el. Se lăsase pradă acestei toane. Ideea dragostei nu-i trecuse prin minte. Și iat-o că venise, cu exigențele și delirurile ei, în această inimă împietrită, în această inimă obosită fără să fi bătut vreodată cu-adevărat. O dragoste cu atît mai de necrezut cu cît era, în aparență, destul de neprihănită. Destul de indiferentă la chemările trupești. Dar însuflețită de sentimentele acelea care fac să zvîcnească nebunește inimile elevelor de pension.

Ah, cînd ușa se deschidea la ora la care el obișnuia să vină... La tejgheaua ei, Dora avea impresia că toate privirile se întorc spre dînsa. Sîngele i se urca în obraz, îi zvîcneau tîmplele. Își simțea mîinile reci. Îi era frică să nu se dea de gol. Vocea îi devenea șovăitoare. Zadarnic ar fi încercat, bunăoară, către ora patru, să facă niscaiva socoteli ; n-ar fi ajuns niciodată la capătul unei adunări de cifre, tulburată cum era de speranța ușii care se deschide. Se întîmpla rareori ca domnul Pierre să întîrzie de la o zi la alta mai mult de trei minute, pesemne cînd pierdea un metro. Era însă de ajuns pentru ca Dora să-și iasă din minți, să-și închipuie că murise strivit de vreo mașină, sau că nu va mai veni pe-acolo, că-l jignise, că-și dăduse seama de sentimentele patroanei și că vedea în ele o insultă la adresa lui... Dumnezeule mare ! iată-l totuși !

O bună bucată de vreme, ea nici nu se împăcase cu gîndul că-l iubea. Cu toate acestea însă, deunăzi, cînd el ținuse să meargă cu Lulu, a simțit o strîngere de inimă ciudată. Nu lăsase să se vadă nimic. Era ceva așa de neașteptat, ceva într-adevăr greu de înțeles. O rușine de altminteri. Dar trebuise să-și mărturisească în cele din urmă că era geloasă. Iar dacă era geloasă, înseamnă că... Vreme de trei zile șovăise să rostească în gînd cuvîntul cumplit și caraghios, cuvîntul dragoste, așa de fantastic în lumina salonului de la „Rîndunici" și în sunetul gramofonului. Se trăsese îndărăt în fața acestui cuvînt, înfricoșată, ca în fața unui monstru... Își zicea : „Dora, draga mea, ai luat-o razna". Se vedea în oglinzi, așa cum era, iar pe dînsul nu-l înfrumusețea, se gîndea la domnul Pierre cu cruzime. Un boșorog. Abia scăpase vorba asta în mintea ei, și se înfioră,

scuturată de-un sentiment de revoltă și scîrbă de ea însăși. Cum putea să fie așa de vulgară, așa de josnică... Ea care avea nevoie de glasul acestui bărbat... ca de un cîntec. Îi scria numele pe mici petice de hîrtie, sfîșiindu-le după aceea cu unghiile în bucățele mici-mici de tot, ca un șoarece.

Nu mai știa ce-i cu dînsa. Nu se gîndea să-i placă. Ar fi vrut să-i placă însă. I-ar fi dat totul, dacă i-ar fi trecut doar prin minte să-i ceară ceva. Dora își zicea că ar fi vrut să comită pentru el vreo nebunie, indiferent ce și oricît de dificil. „Dacă mi-ar cere..." murmura, și începea să înșire în fața ei tot felul de imposibilități, de lucruri pe care s-ar prinde să le facă. Ar fi furat pentru dînsul, i-ar fi spălat rufele, ar fi...

Da. Ar fi ucis pentru dînsul. Pe oricine. Chiar pe Jules.

Și deodată se pomenea întrebîndu-se ce anume voia, ce spera. Nu avea nici măcar pofta de a-l săruta pe domnul Pierre. Ideea raporturilor fizice între ei era ceva prea dureros ca să se mai gîndească. Își zicea totuși cu o crîncenă amărăciune : dacă l-aș fi cunoscut mai devreme... Dar atunci, ceea ce regreta, era viața ei, ticăloasa ei viață. Visuri de fată schimonosite, aceste gînduri de femeie bătrînă ; suspine fără obiect, dorințe stinse de mult, care n-au lăsat decît urma unui torent în toiul verii... În făptura asta decăzută, și în aparență așa de lipsită de sentimente umane, căreia zgîrcenia și răutatea îi umpluseră fiecare minut, fiecare zi, fiecare an dintr-o existență aspră și fără de lumină, în această baborniță al cărei chip se plămădise vreme îndelungată din toate mîrșăviile zilnice, al cărei trup fusese pocit încetul cu încetul de curvăsărie, de vîrstă și de atmosfera fără aer și fără lumină a „Rîndunicilor", iată că renășteau avînturi uitate, visuri care trebuie să fi încolțit în anii amărîtei sale copilării. Nu, ea nu voia nimic, nu spera nimic, nici o schimbare a soartei sale, nici o minune la care ar fi putut s-ajungă împreună cu domnul Pierre. Nimic. Chiar nimic. O rodea numai dorința aprigă de a dărui. Ce ? N-ar fi putut s-o spună. Dar să dăruiască ceva. Și fiindcă nu se mai putea dărui ea însăși, orice i s-ar cere.

Începea să trăiască cu gîndul jertfei de sine. Pentru dînsul s-ar fi aruncat sub roțile mașinilor. Dar ce rost ar avea să se arunce sub roțile mașinilor ? Întrucît i-ar folosi asta ? Firește, firește. Așa se chinuia într-una, ca o fetișcană atît de neștiutoare în ale dragostei încît o înspăimîntă sentimentul care-o atrage

spre un băiat. Pentru Dora aceste sentimente oarbe mai aveau şi toată violenţa remuşcărilor. Întreaga ei viaţă de tîrfă o năpădea deodată ca şi cum ar fi apucat-o o greaţă imensă. Din asemenea stări se nasc mai totdeauna conversiunile curtezanelor. Numai că nu e niciodată prea tîrziu pentru pasiunea religioasă, ba păcatele trecutului o fac chiar să izbucnească cu mai multă rîvnă. Dora însă avea revelaţia dragostei omeneşti la vîrsta cînd îi era interzisă. Aşadar, asta era dragostea ? gîndea, amintindu-şi de unele fete de bordel pe care le văzuse îndrăgostite odinioară, fără să priceapă ce le apucase. Trebuie să fii nebună de-a binelea ! Aşadar, asta era !

Sentimentul acesta începea să devină o adevărată suferinţă. Ceva ca o durere de măsele cu care trăieşti, care nu e tot timpul năprasnică, dar pe care-o porţi cu respect şi muncit de teama că din clipă în clipă se va dezlănţui. De cînd se făcuse această lumină în ea, Dora îndura tot aşa de greu prezenţa ca şi absenţa domnului Pierre. Cînd el se afla acolo, avea o asemenea frică de-a nu se da de gol, şi o asemenea ruşine de ea însăşi, încît începea să se uite la ceas, cu dorinţa de a-l vedea plecat cît mai repede. Toate căpătau două înţelesuri, iar el, domnul Pierre, lua parcă un ton răutăcios. Fetele, clienţii, Domnişoara... ah, ce grozăvie ! Dora ajunse să suporte mai uşor durerea absenţei decît durerea prezenţei lui.

Cel puţin, cînd el nu era acolo, putea să se lase în voia visului. Putea să-şi permită să-i vorbească. O năpădea tot ceea ce nu-i spusese, tot ceea ce nu-i va spune niciodată. Îşi îngădui chiar într-o bună zi, după şovăiri îndelungate, să-i zică în visurile ei *Pierre*, fără domnul. Nu ajunsese încă să-l tutuiască.

Încetul cu încetul, vechile ei năluciri veniră să se împletească cu noua ei dragoste. Vila de la Garches deveni astfel decorul firesc al romanului tulbure care încolţea ca o buruiană în mintea ei sucită. Povestea cu zîne îşi avea totodată castelul şi făt-frumosul ei. Dar lilieci stranii se roteau peste această vedenie de basm, iar prinţesa vrăjită nu va cunoaşte niciodată o nouă tinereţe, rămînea pentru totdeauna prizoniera farmecelor blestemate ale vîrstei, ale lumii, ale mîrşăviei. Gîndurile ei o luaseră razna într-o noapte fără de sfîrşit, şi cum ştergea praful de pe mobila vilei de la Garches, semăna mai mult cu o arătare decît cu o prinţesă vrăjită.

XVI

DOMNIŞOARA PRIVI CERUL. De obicei, nu plouă aşa toamna. Se înnourase zdravăn, şi turna de sus, turna necontenit în strada întunecoasă. Pentru cei trei paşi pe care-i avea de făcut pînă la gangul de la numărul 9, ploaia n-are s-o ude prea tare. Căci se hotărîse pentru linjereasa de la numărul 9. I se dăduse, ce-i drept, cealaltă adresă, dar era tocmai dincolo de Piaţa Republicii, aşa că n-avea rost să umble pe o asemenea vreme. Ploaia hotărîse la care din ele să meargă. Domnişoara se va duce la numărul 9.

E ceva nemaipomenit cu fetele astea. Nu fac nici atîtica. N-ar pune mîna pe ac să-şi cîrpească rufăria. O harababură întreagă. Dacă le-ai lăsa de capul lor, ar sta aşa fără să facă nimic. Fireşte, îmbrăcate cum sînt... chiar că n-au cine ştie ce haine de îngrijit. La cea mai mică ruptură îşi aruncă cămăşile. Tot patronii sînt în cîştig, vînzîndu-le numaidecît altele. Ăştia ştiu şi eu că-şi fac suma. N-au să moară de prea mare generozitate. În sfîrşit.

Dar ploua cu găleata. Una din ploile acelea cum sînt două-trei pe an. Chiar şi pînă la numărul 9 era prea departe. De altfel, ce zor avea ? De ce să nu aştepte pînă s-o mai însenina niţel şi să se facă leoarcă alergînd în ploaie, fie şi numai zece metri ?

Şi apoi, Dora îşi băgase şi rufele ei împreună cu ale fetelor. Ce-o fi apucat-o pe Dora ? Se făcuse iar grozav de cochetă... Prea e caraghios. Domnişoara o surprinsese înaintea oglinzilor. Da, da, aşa-i cum spun, chiar dacă nu vă vine a crede. Ce ploaie, şi n-are de gînd să stea.

Domnişoara privi cerul şi oftă. Vedea în ce hal ajunsese, înţelegea toată batjocura şi tristeţea situaţiei. Ea. Acolo. Şi cerul crezu că dojana i se adresează lui : ploaia se înteţi. Trebuie să recunoşti, totuşi, domnişoară Marie, că ai fi putut visa altceva în viaţă decît să ajungi astfel, la vîrsta dumitale, să te vezi în pragul uşii unui bordel de acest soi, pe asemenea vreme, şi ducînd subsuoară o boccea de rufe la cîrpit : alergătură pentru femeile alea... de parcă aş fi sluga lor, zău aşa !

Era totuşi ceva nemaipomenit. Linjereasa nu putea să se deranjeze venind să ia rufele, nu... Domnişoara ştia foarte bine

că-i trece prin cap o prostie, pentru că... Dar îi plăcea să-şi închipuie lucrurile astfel. Ştia bine că pe linjereasă n-o vor mai vedea niciodată. O luase din loc cu o jumătate de duzină de cămăşi şi halatul lui Lulu pe deasupra, cel cu dantele... Au fost plînsete şi scrîşnete din dinţi. Ei, şi apoi? Ce poţi să-i faci: aşa e viaţa... Nu poţi face nimic. Poliţia nu se deranjează în asemenea cazuri. Şi-i totuşi vorba de furt. Există închisori, mă întreb dacă nu cumva închisorile sînt pentru cîini. Dar fiindcă la „Rîndunici" se face un negoţ imoral, oricine are dreptul să te prade, să te jumulească... Toate astea n-au nici o noimă. Mai cere logică dacă-ţi dă mîna.

Aşa că, firește, Domnişoara trebuie să-şi bată capul... Eu fac totul aici. Acum trebuie să le duc rufăria la cîrpit. Uite aşa. Şi barem dacă ţi-ar fi recunoscătoare! Ţi-ai găsit. În sfîrşit, e încă prea bine pentru ele că o duc femeii de la numărul 9. Pentru nişte cîrpeli nu-i nevoie de-o mare croitoreasă. Desigur, femeia asta, cu plozii ei, şi cocioaba în care stau, nu prea inspiră încredere... Dar nu facem decît o încercare, dacă strică rufăria, ei bine, nu-i mai plătim nimic. Bărbatu-său reparase de două-trei ori ba una, ba alta la „Rîndunici". În orice caz, asta n-ar putea s-o ia din loc cu boarfele... O avem tot timpul sub ochi... Parcă a mai stat nițel ploaia.

Cu bocceaua la subsuoară, Domnişoara îşi face vînt prin şuvoaie. Din trei sărituri a şi ajuns sub boltă. Se scutură de apă. N-ar vrea să-şi strice rochia. Ce mai scîrboşenie de casă la numărul 9! Or fi oare multe de astea în Paris? Da, sînt multe case de astea în Paris. Oamenii sînt aşa de murdari! Dacă ar vrea într-adevăr să trăiască altfel, dar le place, vezi bine, murdăria. Unde o fi această doamnă Méré? Zău aşa, toţi le spun acestor femei Doamnă cu un D cît toate zilele. Portăreasa îi răspunde fără să se mişte, tocmai gătea la soba ei cu gaz: „În curte, la parter..." O cercetează din ochi pe ajutoarea patroanei cu bocceaua ei: ce caută aici codoaşa asta? Strigă pe fereastră: „Doamnă Méré! O vizită!" Ceea ce aduce în picioarele Domnişoarei doi ţînci care se băteau între dînşii, un băiat şi o fetiţă, nişte prichindei. Îşi ridică ochii la doamna care vine s-o vadă pe mămica. Se plictiseau acolo în gang. În sfîrşit, puţină distracţie.

Trebuie să străbaţi curtea... Sub potopul care s-a pornit deodată, ca şi cum s-ar goli un hîrdău de pe acoperişul casei.

Mirosul greţos din odaia portăresei o goneşte pe Domnişoara. Îşi ia inima în dinţi.

Femeia Méré a primit-o. E de speriat cît de neîngrijite sînt femeile astea din popor. N-are nici treizeci de ani, şi a ce naiba seamănă ? Cu nitică îngrijire şi bineînţeles altfel îmbrăcată, n-ar fi urîtă... Ceva de necrezut, s-a tocmit în privinţa preţului... În cele din urmă s-au învoit.

La drept vorbind, Emilie Méré o ascultase pe Domnişoara cu sentimente foarte amestecate. S-a simţit la început umilită. Să lucreze pentru bordelul acesta ! Ei, şi apoi atîta pagubă : trebuie să mîncăm. Se gîndea însă cu frică la ce va spune Eugène. După toată sărăcia, mai face şi mofturi Eugène. Trebuie să mîncăm. Nu-i aşa de uşor să capeţi ceva de lucru acasă. Dar ce, el, Eugène, cîştigă ceva ? Desigur, dacă ea ar avea clientela de alături... Îi făcea scîrbă să atingă rufăria asta... Ei, la urma urmei, n-o să-i frigă degetele, nu-i aşa ? Dar ce putoare, baba ! Nu cumva voia să-i muncească pe gratis ? Bine, bine : fiecare cu-ale lui...

E ceea ce-i explică, după plecarea bătrînei, doamna Buzelin, portăreasa. Bordelurile astea, firește, sînt o ruşine. Dar e nevoie de ele. Toată lumea recunoaşte că e nevoie de ele. Ia gîndeşte-te ce s-ar face toţi bărbaţii care voiajează. Şi apoi, mai sînt cei care trăiesc singuri. Asta îi fereşte de dambla... Cum ? Dumneata nu crezi că-i poate lovi damblaua dacă nu se duc la bordel ? Aşa sînt bărbaţii. Ba da, ba da. Ce de-a crime s-ar mai comite de n-ar fi bordelurile... Poliţia ştie ea ce face cînd le tolerează... De altminteri, doamnă Méré, ce nevoie ai să ştii de unde vine rufăria asta ? Ţi-o aduce, o iei, şi gata. O cîrpeală ici, un nasture colo. Apoi, nu te-am văzut, nu te cunosc. A, că va trebui să le-o duci înapoi ? Fireşte. Lasă, n-ai să mori din asta. Poftim rufele dumneavoastră, şi bună seara. Bineînţeles, nu te sfătuiesc să i le spui aşa domnului Eugène ! Soţul dumitale e ca toţi soţii. Ar putea să-şi închipuie cine ştie ce.

— Totuşi, doamnă Buzelin, o întrerupse Emilie, el a fost acolo, la numărul 9... ca să lucreze în casa lor...

E nemaipomenit ce poate să spună femeia asta : nu, zău, dar ce, e totuna ? Şi-apoi, dacă-ţi face plăcere, n-ai decît să i-o spui... vei vedea : n-ar fi aflat nimic dacă nu pomeneai de asta. Nişte rufe ce ţi se dau la cîrpit, şi atît. Ce-i drept,

văzîndu-le, ştii numaidecît de unde vin... Dacă aş fi în locul dumitale, aş spune că alea vin să şi le ia de la mine...

— Poate că ai dreptate, doamnă Buzelin, nu-mi place să-l mint pe Eugène...

XVII

CUM AJUNSESERĂ SĂ vorbească de vîrstă, de vîrsta ei? În privinţa asta, Dora era chinuită de-o idee foarte simplă. Se întreba cu o spaimă nepotolită ce-o fi gîndind despre aceasta bărbatul ăsta probabil mai bătrîn ca dînsa, care se mai dădea la fete, rar, dar oricum... Cel mai straniu lucru era că ideea asta îi stîrnea, faţă de domnul Pierre, acea teamă a bătrînilor în faţa copiilor, a bunicilor care au o frică ascunsă că nepoţeilor le-ar fi scîrbă de ele.

— E groaznic, zicea ea, în ce hal ajungem...

Cu un gest maşinal, îşi pipăise pielea fleşcăită a gîtului, şi în ochii ei trecu o lucire de animal hăituit. Se făcu o tăcere în timpul căreia, pentru întîia oară, se pomeniră amîndoi frămîntaţi de aceleaşi gînduri. Această dramă a bătrîneţii nu era o vorbă goală pentru domnul Pierre. Începu s-o privească pe doamna Tavernier ca pe-o făptură omenească şi tot ce putea fi în ea caraghios şi respingător luă deodată în ochii lui un sens nou, zbîrciturile şi fardul, pudra pe faţa veştedă, cîrlionţii, dinţii falşi. Simţea că-l năpădeşte nu mila pentru dînsa, ci, fără îndoială, o milă faţă de el însuşi, căci se gîndea la varicele lui. Dar în acelaşi timp simţi că putea să-i vorbească deschis, ca şi cum l-ar fi putut înţelege, şi-şi descoperi totodată pentru dînsa un sentiment nou, ciudat.

— Îţi aduci aminte, doamnă Tavernier, cînd eşti tînăr ţi se pare că ai putea face orice... Există între lucruri, oameni şi noi o legătură strînsă, la care nu ne-am gîndit niciodată, pe care n-am luat-o în seamă, pentru că aşa era de totdeauna, pentru că nu ne-am închipuit niciodată lumea decît cu această legătură, şi apoi... În sfîrşit, totul se petrece ca şi cum această legătură n-ar exista, de vreme ce nu ne dăm seama de existenţa ei, şi apoi... Şi uite aşa, într-o bună zi descoperim că

legătura asta a existat, pentru că nu mai există. E ceea ce numim bătrîneţe. Pricepi ? Îmi spun că sentimentul acesta trebuie să-l aibă un om atunci cînd se trezeşte orb. Şi nici măcar atunci. Pentru că ştim ce înseamnă a vedea, şi că putem să nu mai vedem închizînd ochii... Bătrîneţea...

Bineînţeles, ea nu asculta ce spune, sau mai degrabă se mulţumea doar să-l asculte. Se cufunda în muzica cuvintelor. Nu înţelese decît cuvîntul acesta : bătrîneţe, şi-i de ajuns un asemenea cuvînt, greu, amar şi crîncen, pentru a face inima să cînte. Dora nu ştia decît un lucru, că domnul Pierre îi vorbea ei, oarecum de parcă şi-ar fi vorbit sieşi ; nu era supărată pe el pentru că le zicea cam alandala, şi legănîndu-se în ideea ameţitoare că el i se destăinuia, se apropia încetişor de fericire...

— A fi sau a nu fi, doamnă Tavernier, e o problemă pe care şi-o poate pune un om tînăr... viaţa se însărcinează să rezolve problemele acestea cu o repeziciune înfiorătoare. Sînt zile cînd întreaga existenţă îmi apare ca un minut. Şi, cu toate acestea, numai Dumnezeu ştie cît a fost de lungă, şi de tîmpită, şi de vicleană... A fi sau a fi fost, iată cum ar fi trebuit să zicem... A fi, asta înseamnă, bineînţeles, a avea forţă, înseamnă... Dar a fi fost e cu totul altceva. Crede-mă, suportăm uşor nenorocirea evidentă a bătrîneţii, aceea de a nu mai putea să patinăm bunăoară, sau să ne căţărăm pe munţi. Cumplite sînt însă surprizele, lucrurile la care nu ne mai gîndeam, şi apoi, amintirea neaşteptată, precisă, banală, a ceea ce a fost... faţă de ceea ce este.

Dora se simţi din nou săgetată de un cuvînt. Cuvîntul *patinăm.* Era destul ca să-i trezească amintirile. O dusese odinioară un tînăr din lumea bună la *Palais de Glace,* şi învăţase să patineze nitel. Nu reuşise niciodată paşii de vals, ceea ce o amărîse îndeajuns. Revedea mulţimea celor care se roteau, îmbrăcămintea de atunci, pista cu pulberea albă, urmele patinelor pe gheaţă, bărbaţii cuprinşi parcă de-o febră, felul lor stăruitor de-a o privi, complicitatea atîtor inşi gata de aventuri... Nu mai înţelegea o iotă din spusele domnului Pierre, deşi îl asculta cu fervoare. Aşa se desfăşoară cele mai frumoase conversaţii din lume : fiecare vorbeşte şi visează pentru sine, nu se agaţă decît întîmplător de un verb, de o imagine, şi rămîne cu impresia răscolitoare a unui schimb de idei. Domnul Pierre zicea :

— O iuţeală înfiorătoare. Viaţa a trecut fără să fi băgat de seamă. Asta a durat totuşi o jumătate de veac, o lungă jumătate de veac... Apoi, deodată, timpul ţi s-a pus de-a curmezişul în gît... Nu mai trece, gata, nu mai trece... Am cincizeci şi opt de ani, doamnă Tavernier, şi aceşti opt ani din urmă au fost mai lungi, mai apăsători ca toţi ceilalţi. E ciudat. În zece ani de acum încolo vom fi murit, dumneata şi cu mine, nu-i aşa? E ciudat. Mai întîi, e foarte mult, zece ani, şi ti se pare grozav de puţin, pe urmă e foarte puţin, şi pare mult de nu se mai sfîrşeşte...

— Vai, murmură ea, dar dumneata vei trăi mai mult de zece ani! Şaizeci şi opt de ani nu e o vîrstă la care să mori! Eu, în familia mea...

Domnul Pierre rîse încetişor. Îi plăceau neroziile. Banalitatea acestei mici fraze îl îmbărbăta, îl făcea să-şi simtă superioritatea. Deodată auzi din gura ei ceva foarte neaşteptat şi avu senzaţia stranie că Dora înţelegea fiecare cuvînt al său. Ea îşi întinsese braţele pe masa de marmură a localului, aşa cum făcea de obicei, şi-şi întoarse spre dînsul ochii nitel roşiţi de emoţie, ochii care vor fi fost poate frumoşi odinioară.

— Bătrîneţea noastră nu înseamnă nimic, domnule Pierre. Cumplită e bătrîneţea celorlalţi...

Domnul Pierre se miră de vorba asta ca de cine ştie ce filozofie. Se gîndi că o judecase greşit. Îţi baţi gura de pomană în faţa unei idioate, şi-apoi, pe neaşteptate, bagi de seamă că e o femeie care cugetă. Greşeală de bătrîn, căci era cu mintea aşa de departe de dragoste încît nu putea să recunoască acest sentiment în biata frază suspendată, nu pe nişte subtilităţi pe care le atribuia interlocutoarei sale, ci pe această pasiune care o mistuia şi al cărei obiect era el. Grozăvia în această frază era sublima uitare de sine, dragostea ce-o stăpînea. Ei, care suferea că e bătrînă numai din pricina lui, propria ei bătrîneţe i se părea în această clipă suportabilă, firească, îndreptăţită, şi ar fi fost gata să-şi dea zilele ce-i mai rămîneau de trăit pentru a face să renască sub pielea acestui bărbat ceva din strălucirea unei tinereţi care l-ar fi îndepărtat şi mai mult de dînsa...

În decorul „Rîndunicilor", această conversaţie aproape şoptită între doi bătrîni cărora lumina slabă le dădea un aer oarecum respectabil părea astăzi să nu se mai isprăvească. De obicei, domnul Pierre le poftea la masa lui pe fetele acelea. Azi însă

zăbovea acolo, pălăvrăgind cu patroana. Ele rîdeau pe înfundate, iar scîrba aia de Hermine o ciupi pe Lulu ca să se uite la dînşii. Dora simţea cît de nefiresc era dialogul acesta prelungit, şi-o cuprinse teama, teama că povestea asta minunată s-ar putea isprăvi.

— Bătrîneţea celorlalţi... repetă domnul Pierre. Nu... eu nu-s ca dumneata. La urma urmei, puţin îmi pasă de asta. Egoism? Nu. Sinceritate. Tinereţea celorlalţi e ceva care se poate cumpăra. Ce alta mă aduce aici?

Dora ştia că el nu-şi dă seama de cruzimea lui. Se stăpîni, silindu-se să n-o doară prea tare. Nu voia să sufere în clipa asta. În clipa asta minunată. Îşi strînse buzele crăpate. Într-o zi de sărbătoare lasă-i să mai treacă de la tine... Să fi înţeles el oare că o jignea, sau n-a fost decît întîmplarea, un joc fericit al gîndurilor, în orice caz îl auzi spunînd:

— Nu, nu simt bătrîneţea celorlalţi tot aşa de păcătoasă ca a mea... Nu din egoism. Dar ea îmi apare idealizată. Amănuntele scîrboase ale vîrstei le văd ca şi cum ar fi în primul rînd ale mele. Ajungi astfel să crezi că ceilalţi nu fac fireşte zgomot cînd mănîncă... Te miri că put... Ştii despre tine nişte lucruri pe care nu ţi le poţi ascunde, pe care ceilalţi nu le arată niciodată... Şi apoi, nu-i vorba de asta. Dar, vezi dumneata, o anumită putere de-a înfrumuseţa lucrurile e tot ce-am păstrat din tinereţea mea... Dacă vreau... pot să-mi torn la poveşti... să fac din negru alb... Uite aşa mă apăr eu de suferinţă... Uitîndu-mă la dumneata, pot să te văd cum erai fără îndoială acum douăzeci de ani...

Încă o dată, din toate cuvintele acestea ea înţelese doar sfîrşitul, şi se simţi roşind. Cum spusese asta! E oare cu putinţă? Inima ei bătrînă bătu atît de tare încît crezu că-i vine rău. De ce spusese asta? Ah, cum ar fi vrut să se vadă cu ochii lui! Dar îşi pierduse mintile ca să-şi închipuie cine ştie ce: din partea lui era doar un fel de-a se exprima, o vorbă drăguţă şi atît... La auzul ei, Dora se prosti, începu să se fandosească:

— M-am schimbat însă mult...

Domnul Pierre o privi deodată cu o scîrbă care ar fi ucis-o probabil dacă ar fi putut s-o desluşească în ochii lui, zăpăcită cum era după toată scena asta, şi frămîntată numai de teama că el ar putea dintr-o clipă într-alta să cheme la masă fetele.

„Ce naiba caut eu aici, să-i țin de urît acestei codoaşe ? se întrebă domnul Pierre. Vorbesc, vorbesc... Un bordel e un bordel."

Apoi îşi spuse că era nedrept cu dînsa. Doamna Tavernier nu era Immanuel Kant. Flecăreala cu ea poate că nu era mai prejos decît o altfel de conversaţie. Băgă de seamă că era tulburată. La urma urmei, e o făptură ca mine. Zevzec bătrîn, nu cumva te crezi de-o speţă superioară ? Priveşte-te în oglindă, vezi-ţi mutra scîrboasă pe care timpul ţi-a făcut-o. Şi tu însuţi... Continuă să-şi depene gîndul cu glas tare, modificîndu-l niţel... adăugîndu-i acel pic de comedie care nu lipseşte din lucrurile spuse pe tonul cel mai sincer, cel mai convingător :

— Mă întreb cum se întîmplă cu două fiinţe care au îmbătrînit împreună... Cealaltă...

Toate florile albastre ofilite de mult în inima Dorei înfloriră deodată din nou. Se simţea pătrunsă de gingăşia gîndurilor domnului Pierre. Era ameţită de cuvintele lui. O lume pînă atunci închisă i se arăta pe neaşteptate. Nimeni nu-i vorbise vreodată aşa. Mai mult chiar : nimeni nu vorbise vreodată aşa în faţa ei. Înţelegea că el nu vorbea pentru dînsa, că-şi vorbea sieşi : tocmai asta o dădea gata, o umplea de recunoştinţă.

— Firește, doamnă Tavernier, două fiinţe care au îmbătrînit împreună... S-au deprins una cu alta... Bătrîneţea nu le-a venit dintr-o dată... la început apare doar un mic semn fără importanţă, o zbîrcitură care te îndoioşează... faţa, trupul se schimbă pe nesimţite... Vezi asta fără s-o iei în seamă... Cauţi să-ţi explici cum şi ce fel... Ba, cei doi se iubesc chiar mai mult aşa... Da, da... aşa e... Puterea iluziei e mare, mai ales cînd i se adaugă obişnuinţa... Cine va explica frumuseţea unei urîciuni cu care te-ai deprins de mult ? Firește, doamnă Tavernier, firește... Dacă am fi îmbătrînit împreună, dumneata şi cu mine, gîndeşte-te, doamnă Tavernier... dacă ne-am fi cunoscut de totdeauna...

Ah ! Dora închise ochii. Restul n-o mai interesa. Ce mai putea să spună acum care să merite a fi ascultat ? Dacă-i făcea plăcere, n-avea decît s-o cheme pe Lulu, pe Mado, pe celelalte ! Ea se lăsa în voia visului. Rîdea în sinea ei. Avea optsprezece ani, ba nici atît. Era bucuroasă, fericită, fericită. Toate celelalte nu mai aveau importanţă. Nu-l mai auzea vorbind pe

domnul Pierre. Mai spuse ea cîteva cuvinte din cînd în cînd, dar Dumnezeu ştie cum vor fi sunat !

Trei soldaţi intrară în local, se aprinseră lămpile, iar gramafonul începu să cînte *Visul unui vals,* ultima placă pe care-o cumpăraseră.

XVIII

GRIJILE LUI MEYER nu se risipiseră. Rezultate proaste la examenele de bacalaureat din octombrie, puţini elevi la deschiderea noului an şcolar, şi, pe deasupra, fetiţa cea mai mică suporta greu întîia ei iarnă. Sarah fusese nevoită să înceteze alăptatul, şi era primul dintre copiii săi căruia i se întîmpla asta. Pe ceilalţi trei îi alăptase la sîn, fără accident nici pentru ei, nici pentru dînsa. Se părea că laptele mamei nu-i prieşte micuţei Claudine, ba chiar îi provoacă nişte abcese... S-o hrăneşti cu biberonul, să chemi mereu doctorul, e nevoie de bănet pentru asta, doctorii costă scump, viaţa copiilor n-ar trebui să depindă de bani... Claudine mai avea din cînd în cînd cîte-o diaree, o afurisită de diaree... La masă, în sufrageria şcolii de pe strada Ampère, comesenii nu se puteau împiedica să vorbească despre asta în toiul discuţiilor politice care îi învrăjbeau pe Robinel şi pe Meyer. Robinel combătea aprig candidatura lui Poincaré la preşedinţia Republicii, pe cînd Meyer ţinea cu Poincaré.

Lui Pierre Mercadier îi plăcea mai curînd să audă vorbindu-se de diareea verde a fetiţei decît de alegerile prezidenţiale. Asta nu-i tăia de loc pofta de mîncare, şi de altfel pentru cîtă mîncare li se dădea acolo ! Cînd, în sfîrşit, Poincaré ieşi învingător, şi Meyer cu dînsul, după primele zile de ciorovăieli gălăgioase, Robinel se potoli, iar Meyer redeveni omul cu care puteai să stai de vorbă. Sănătatea fetiţei nu mergea mai bine. Trebuiau s-o hrănească, zicea Sarah, ca pe oamenii mari, zău aşa. „Ce-ar fi să le vorbesc de culoarea excrementelor mele !" îşi spunea Mercadier înfulecînd cu furie nişte fasole amărîtă ca iarna

— Dragă Mercadier, spuse Sarah după cină, crezi că noi nu ne facem griji din pricina dumitale... Nici nu-ți închipui cît de mult ținem la dumneata noi toți de aici, da, toți...

Pierre știa să surîdă cu o politețe ironică.

— Te rog să mă crezi, continuă Sarah, te rog să mă crezi... M-am gîndit mult la dumneata în ultima vreme. Din cauza Claudinei. Asta poate să ți se pară ciudat. Cînd stai, nu-i așa, ceasuri întregi lîngă un copilaș... care țipă, pe care-l legeni și-l primenești... nu-i așa, tot felul de gînduri îți trec prin cap... M-am tot gîndit la dumneata... Nu te superi dacă ți-o spun? Mi se pare că nu ai ceea ce merita un om inteligent ca dumneata. Ți-ai distrus viața... Știu, știu bine... Mai întîi, pentru așa ceva era nevoie de un curaj foarte mare, și apoi fiecare face cum îl taie capul... Numai că mă îngrozesc uneori gîndindu-mă la pustiul existenței dumitale... Facem ce putem, numai că...

Pierre nu poate suferi grija ce i se poartă, și mai ales grija ce i-o arată Sarah. De altminteri, nu-i place Sarah. E buhăită. Nu se lasă prins în conversație. Încurcată, doamna Meyer bate în retragere. Nu rămîne din toată vorbăria ei decît o stînjenească enervantă și apăsătoare. Și fără îndoială că ceea ce nu-i spusese lui Mercadier, Sarah i-a spus-o lui Meyer, căci a doua zi Georges aduse iar vorba despre asta, pornind chiar de unde o lăsase nevastă-sa. Ce i-o fi apucat? La ce-or fi vrînd să ajungă luîndu-l pe ocolite? Cu Meyer, Pierre se simte mai la largul său, și apoi, cînd are poftă să stea de vorbă, se lasă invitat de dînsul la cafeneaua din *place Pereire*. Acolo se simt oarecum ca în zilele de odinioară, cînd erau amîndoi profesori de liceu. Cu deosebirea că Pierre nu mai bea absint, ci un lichior de coacăze negre...

— Mercadier, cînd i-ai părăsit pe ai tăi, problema se punea altfel, erai mai tînăr... Unele sentimente nu sînt indispensabile omului în puterea vîrstei... Dar mai tîrziu... Cu ce ne vom umple viața? Nu-ți vorbesc de nevastă-ta... Am văzut-o o dată pe cînd erai acolo, în Egipt... Am crezut că-i omenește să-i dau vești despre tine... Te înțeleg, Mercadier...

În cafeneaua pe jumătate plină, s-ar putea zice tot așa de bine pe jumătate goală, se văd siluete banale. Mai toți oameni bătrînîori, afară de o pereche care stau mînă în mînă. Sînt unii aplecați asupra unei partide de manilă, alții care-și fac aici

corespondența. Toți, niște oameni care au probabil un cămin, cum se zice. Mercadier înalță din umeri.

— Nu-ți vorbesc de cămin, Mercadier... Dar copiii... micuții... Te gîndești vreodată la nepotu-tău ? O să aibă acum cinci ani...

Ah, iată unde voia s-ajungă ! E ceva nemaipomenit, nevoia asta a lui Meyer de a-i vorbi de nepot, îi spune în fiecare an că țîncul a împlinit trei, patru, cinci ani... Va avea la anul șase ani... numai dacă nu dă peste el scarlatina. Meyer nu poate pricepe cum poate cineva să n-aibă o inimă de bunic, cînd are un nepot. Un nepot pe care nu l-a văzut niciodată ! Ei bine, aici e aici. Ce-ai zice să-l vezi, Mercadier ? Măcar așa, o dată...

Ispitele bătrîneții nu sînt prea puternice. Dacă asta e tot ce i se oferă nou ! Bătrîna doamnă Meyer a adus iar vorba despre asta la cinema. Pierre e sigur că ar putea privi fără cea mai mică emoție pe fiul fiului său, carne din carnea cărnii sale. Un băiețaș, nu ? Puțin îi pasă de el. E oare în asta ceva cu totul anormal ? Eu, unul, nu știu. Această dragoste de copii e o pasiune ca oricare alta. O ai sau n-o ai. E neîndoios că nu prinzi un viciu decît cu condiția să-l fi încercat, să te fi lăsat în voia lui. Sînt unele sentimente pe care Pierre nu și le-a îngăduit niciodată. Își aduce aminte totuși ca de-o ciudățenie de moartea primei sale fetițe, odinioară... la Dax. Imaginile de pe vremea aceea sînt șterse și încîlcite, și n-a mai rămas nimic din omul încolțit de suferință în cimitir, vor fi curînd douăzeci și patru de ani de atunci... Nimic, nici măcar amintirea.

Ce i-a apucat pe acești Meyer de vorbesc mereu de viața lui ? Ce știu de ea ? Ei cred că viața lui e școala, și dînșii, și diareea verde a plozilor lor, și cinematograful din strada Demours cu bătrîna mamițica... Pierre se gîndește la toate tainele ascunse în el : la imaginile acelea neîmpărtășite cu nimeni ale anilor dispăruți... la acele peisaje, la fețele care n-au avut vreun sens decît pentru el singur. Viața lui ! Se gîndește la casa „Rîndunicilor", la Lulu, la cotoroanța aia de Dora... Rîde în sinea lui. Meyerii aceștia nu-și pot închipui „Rîndunicile". Apoi, deodată, simte parcă un fior rece în spinare. Se gîndise că, la urma urmei, „Rîndunicile", Dora... astea sînt viața lui. Na, lichiorul de coacăze nu-i prieșe. Pierre devine sentimental. Ce importanță are dacă viața lui e așa sau altmin-

teri ? Dacă se duce în fiecare zi la „Rîndunici" e pentru că asta-i place, nu ? Aşa că...

— Vezi tu, Meyer, eu am fost întotdeauna înafară, alături de ceea ce alţii numesc viaţa... E absurd s-o spun, dar încerc să împrumut vocabularul celorlalţi ca să mă fac înţeles... Oamenii îşi îndreaptă luminile asupra unui anume fel de viaţă şi apoi spun că asta e viaţa... Restul... Restul n-are importanţă în ochii tăi, Meyer... şi n-a avut importanţă niciodată. Dar dacă ai mişca nitel luminile, ce-ar mai rămîne din propria ta viaţă ? Uite, du-te oriunde vrei duminica, prin localurile unde oamenii care duc o viaţă normală merg să-şi irosească nebuneşte puţinele lor ceasuri libere cu care nu ştiu ce să facă... Vei găsi acolo de o mie de ori caricatura ta, caricatura alor tăi, expresia aceleiaşi plictiseli, a aceleiaşi înfrîngeri, pe o sută, o mie de feţe... O, nu mai vreau să te demoralizez, dar...

Degeaba vorbea aşa, amintirea copilului îl mîhnea. Se pomeni noaptea iarăşi cu gîndul la el. Pesemne că hernia nu-l lăsa să doarmă. Totuşi, hai să zicem că, văzîndu-l pe băiat, ivindu-se deodată acolo, în faţa lui, s-ar simţi puţintel îndoiosat ! Absurd.

Îi vorbi doamnei Tavernier despre asta ca să vadă ce spune.

— Doamnă Tavernier, ce părere ai în privinţa copiilor ?

Întrebarea o luă pe nepregătite, şi ea se simţi roşind, o roşeaţă întunecată sub stratul de fard. Pentru ce o întreabă asta ? tocmai asta ?

— Nu ştiu ce să zic, răspunse ea. Nu m-am gîndit niciodată la aşa ceva. Mă iei cam repede. Copiii. Aş fi putut avea copii. Nu mi i-am dorit. Înţelegi, în meseria noastră... Aş fi putut avea copii. De ce n-am vrut să-i am ? De ce ? A, da, ţi-am spus adineauri, meseria mea... Copiii... Greu de zis... copii... dar oricum un copil... dacă aş fi iubit pe tatăl său... ceea ce se cheamă iubit... atunci... dacă aş fi iubit... aşa cum nu ştiam că se poate iubi... un copil... vai, da, domnule Pierre ! Aş fi dorit. Aş fi dorit grozav. Dar n-am vrut. Nu ştiam. Nu iubeam pe nimeni atunci. Pe nimeni. Nu voiam să am un copil pe al cărui tată să nu-l fi iubit... un copil... Iar acum e prea tîrziu... În viaţă, toate vin prea tîrziu...

Mercadier văzu că plînge. Ah, asta mai lipsea ! Dracu să-l ia dacă se aşteptase la aşa ceva !

Cînd se gîndea la toate acestea, propriul său caz începea să-l intereseze. În general, eşti mai curînd bucuros că te de-

osebeşti de ceilalţi. Dar, la urma urmei, maşina omenească e făcută pe acelaşi calapod, şi ceea ce arde în inima unuia, arde şi-n inima altuia. Cu istoria asta a copiilor... La drept vorbind, uneori, cînd îi privea pe cei mici, puii de om ca şi puii de pisică sau de cîine, Mercadier simţea un început de duioşie care trebuia să semene cu pasiunea oamenilor pentru copii. E un lucru ciudat să vezi toate fiinţele înţelegîndu-se cu privire la un sentiment, şi totuşi să nu-l împărtăşeşti. O fi deci în mine ceva care nu merge ? Oamenii mai tineri au alte raţiuni de a fi, şi pe cînd eram mai tînăr îmi ziceam că, dintre pasiuni, cele mai aprige sînt şi cele mai frumoase... Dar la vîrsta mea ! Mulţi oameni, care n-au avut nici o atracţie pentru copii, încep să prindă patimă pentru dînşii cînd se simt îmbătrînind. E o formă a egoismului. Mercadier ştia că e egoist. Nu-i trecea însă prin minte că, fiind astfel, ar fi un monstru. Ceilalţi îşi ascund egoismul sub masca sentimentelor afectuoase, ba chiar a devotamentului. Frica de a fi singur. Bătrînii nu mai au puterea de-a se preface şi lumea le iartă atracţia ce-o simt pentru tinereţea cea mai fragedă, fiindcă fiecare se aşteaptă să încerce într-o zi această ispită.

„Şi dacă aş fi un monstru ?" se întreba Mercadier.

XIX

— JEANNOT !

Maria îl strigă pe băieţaş. Se dusese iar să aducă apă de la cişmea pentru a o vărsa în nisip, astfel ca turtişoarele lui să ţină. E adevărat că nisipul din *avenue du Bois* trebuie să fie muiat ca să poţi face turtişoare care să nu se năruie într-o parte, dar vezi că Jeannot se udă şi se murdăreşte cu apa asta. Maria se simte prost, ca şi cum pălăria neagră i-ar dansa pe cap, sau ca şi cum boleroul ar trebui mereu tras. Totuşi, îmbrăcată cum e în negru de sus pînă jos, nu atrage privirile. De altminteri, nu face nimic pentru a le atrage, şi cu nasul ei cîrn, cu gura căscată şi ochii rotunzi, cine s-ar uita la dînsa ? E o bonă la copii, asta se vede cît colo.

Maria ar putea să jure că domnul acela bătrîn i-a urmărit de acasă pînă aici. Sau dacă nu chiar de acasă, cam de pe

acolo. S-a ţinut după ei prin *rue de Tilsitt*, care e drumul lor obişnuit spre *avenue du Bois*. A aşteptat lîngă dînşii cînd s-au oprit la marginea trotuarului pe *avenue de la Grande Armée*, şi iată-l acum că le dă tîrcoale. Maria îşi pipăie cruciuliţa ei de argint. În acelaşi timp, se uită pe furiş spre domnul bătrîn, un domn bătrîn în redingotă şi cu un joben destul de ponosit. Şi el se uită la dînsa şi la copil. La vîrsta lui, e cam prea de tot! N-ai să vezi niciodată aşa ceva în Italia. Sau atunci ar fi vorba de căsătorie. Maria îşi aminteşte de un unchi al ei care era comerciant şi se însurase de a doua oară la şaizeci şi cinci de ani; dar acela n-avea încotro, îi trebuia o nevastă să-l ajute să-şi ţină dugheana. Aşezată la un capăt al băncii, alături de nişte persoane foarte serioase, o guvernantă englezoaică de pildă, Maria îşi verifică fustele, să vadă dacă-s trase peste glezne, şi se preface că nu înţelege manevrele bătrînului.

Jeannot e absorbit de joaca lui. A scos din forme trei turtişoare de nisip şi trasează acum trei potecuţe de prund care duc de la una la alta; înşiră pietricele de o parte şi de cealaltă pentru a însemna marginea potecilor. Nu-i chip să mergi de la prima turtişoară la a treia fără a trece pe la a doua. Prima turtişoară e casa; a doua e cofetăria, iar cea de a treia, nu prea reuşită, e mănăstirea. Aşa că, atunci cînd te duci la mănăstire, faci un popas la cofetărie, unde mănînci tot soiul de bomboane, adică fel de fel de pietricele.

Jeannot ştie că ceilalţi copii care trec pe acolo îl privesc şi că ar putea să le spună să se joace cu el. Maria nu s-ar supăra. Dar astăzi Jeannot vrea să rămînă singur. Pentru că speră s-o vadă venind pe Cristiana. Cristiana e o fetiţă care a fost anul trecut în pensiune la maică-sa. Părinţii ei sînt greci. N-ai crede, dar sînt greci. Şi Jeannot a mai întîlnit-o o dată pe Cristiana, în *avenue du Bois*, de cînd nu mai stau la dînşii în pensiune şi s-au mutat într-un apartament de pe *avenue Victor Hugo*. S-au jucat împreună. Asta nu s-a mai întîmplat a doua oară, dar Jeannot tot mai speră că Cristiana are să vină într-o zi. Dînsa nu ştie să facă turtişoare de nisip. Are cinci ani ca şi el. Dar e drăguţă, are un păr cîrlionţat care bate în negru şi poartă rochii din pînză foarte fină. Trebuie să fii cu băgare de seamă să nu-i murdăreşti rochiile astea din pînză foarte fină. E şi mai drăguţă decît Sophie, şi apoi

Sophie e insuportabilă cînd face pe grozava pentru că are şapte ani, şi dă cu piciorul în turtişoarele de nisip.

Ia te uită, asta ce-o mai fi ? Maria vorbeşte cu un domn bătrîn. Un domn bătrîn caraghios, îmbrăcat ca vai de lume, cu o pălărie ca un horn de sobă. Nu poate fi un hornar, hornarii sînt nişte copii, şi apoi faţa li-e neagră. Jeannot nu-l cunoaşte pe acest domn. Pesemne că Maria îl cunoaşte, sau dacă nu-l cunoştea înainte, ei bine, îl cunoaşte acum, deoarece vorbeşte cu dînsul. Ea se strînge pe bancă spre a-i face loc. Ceilalţi se înghesuie unii într-alţii. E de rîs cînd îi vezi cum se strîng aşa, ridicîndu-se nitel pentru a se aşeza ceva mai încolo. Jeannot rîde încetişor.

De cînd oare Maria, bona mea, cunoaşte oameni pe care să nu-i cunosc ? Un italian, fără îndoială. Dacă cumva e tăticul ei ? Nu, dacă ar fi tăticul ei, l-ar săruta. Nu-l cheamă pe Jeannot. Aşa că trebuie să fie iubitul ei. Cînd au dat-o afară pe bona dinainte, lucrurile s-au petrecut tot aşa. Iubitul bonei venea să se aşeze lîngă dînsa, pe o bancă din *avenue du Bois*, cînd ieşea la plimbare cu Jeannot. Cei de acasă au aflat. Ce mutră a făcut mam'mare ! Şi mătuşa Jeanne ! Fata asta e o ruşine, şi cine ştie dacă nu va prinde nişte boli d'alea ! Îl sărută pe Jeannot, închipuiţi-vă... În sfîrşit, au dat-o afară.

Jeannot n-are nimic împotrivă ca Maria să fie dată afară. Dar atunci va trebui iar să facă cunoştinţă cu una nouă. Se hotărăşte să nu sufle o vorbă despre iubitul Mariei. Vorbesc între dînşii pe bancă : iubitul se uită la Jeannot.

— Jeannot !

Ia te uită, de ce l-o fi chemînd ? Jeannot se apropie cu găleata şi lopăţica în mîini, şi cu o mutră vicleană.

— Jeannot, spune bună ziua domnului, e un domn care a cunoscut familia ta pe vremuri... cînd tu nu erai încă născut...

Jeannot spune „Bună ziua, domnule" şi se gîndeşte : „mincinoasa" ! Apoi, se adresează iar domnului : „Tu cunoşti familia mea, domnule ? De ce nu vii niciodată pe la noi ?" Nici nu ascultă ce răspunde domnul, căci orice ar spune nu-s decît nişte minciuni. Domnul l-a apucat de mîini şi-l priveşte. Aduce cu Pascal cînd era copil, mai puţin voinic însă, şi cu alţi ochi. Trebuie să fie ochii mamei... A murit, pe cît i s-a spus. Pentru întîia oară se gîndeşte la această femeie care a fost viaţa fiului său, şi apoi s-a dus, tînără... Cîtă discreţie ! Femeia de pe urma

căreia a rămas micuțul acesta, în care regăsește acum ceva din el însuși...

— La ce te gîndești ? Știi vreun joc nou, să ne jucăm ?

A vorbit copilul. Jeannot... Îi spun Jeannot. Lui Pierre nu i-au plăcut niciodată diminutivele. Își amintește de femeia aceea de la Monte-Carlo care-i zicea Johnny... Jeannot... adică Jean.

— Ia spune, Jean, nu vrei să te așezi pe genunchii mei ?

Jeannot vrea. Nu e frumos iubitul Mariei, dar bătrînii nu-s niciodată frumoși :

— Tu trebuie să fii foarte bătrîn, domnule...

— Foarte bătrîn... în sfîrșit, nu sînt tînăr : ce te face să spui asta ?

Piciul acesta care se zbate, călare pe genunchi, nu cîntărește nimic, absolut nimic. Ceea ce-i extraordinar în obrazul unui copil e pielea minunat de netedă, e această puritate...

— Urît mai ești, trebuie să fii foarte bătrîn...

E curios cum asta poate să-ți sune așa de neplăcut la urechi. Mercadier înghite. Cît timp va mai spune piciul ăsta adevărul ? Copilul continuă :

— Cînd ești foarte bătrîn, mori... asta e... Tu cînd ai să mori ?

Maria se supără. Jeannot ! Nu se vorbește așa.

— Ei bine, nu mai spun, dar îl iubești atît de mult pe drăguțul tău ?

Maria și bătrînul se priviră. Maria e stînjenită. Mercadier rîde din toată inima. A petrecut de ajuns pentru cei cinci franci pe care i-a dat acestei fete.

— Dar tu, micul meu Jean, pe cine iubești mai mult ?

Jean face o mutră serioasă. E o întrebare care-i dă de gîndit. O întrebare supărătoare. Jeannot își vîră bărbia în piept și mișcă din cap. Nu răspunde îndată. Se gîndește la Cristiana. Nu asta îl întreabă domnul. Un răspuns bun ar fi să spună : Maria... dar ar minți. Trebuie totuși să mintă pentru a mai rîde nițel. Dar nu. Jeannot răspunde :

— Îl iubesc pe tăticu... iată... și apoi pe Dorotheea...

— Cine e Dorotheea ?

— Dorotheea ? E una din doamnele Mănescu...

— Așa ? Și-l iubești mult pe tăticu ? De ce ?

— Pentru că e frumos...

Mercadier îl priveşte pe omuleţ. Îşi iubeşte tatăl pentru că e frumos. Lui Pierre nu-i trecuse niciodată prin minte că Pascal ar putea fi frumos.

— Şi pe bunică-ta o iubeşti ? întrebă.

— Pe mam' mare ?

Copilul nu răspunde. Se leagănă pe genunchi. Maria intervine :

— Haide, Jeannot, o iubeşti pe mam' mare !

— Îmi place s-o sărut, spune Jeannot. E altceva...

Mercadier a tresărit adînc. Copilul a spus o vorbă cumplită. Nu era oare în ea taina celor două vieţi, a lui şi a Paulettei ? Încearcă acum să vadă cu ochii puştiului toată această lume din care s-a exilat, şi pe Paulette, şi pe Jeanne.

— Dar mătuşă-ta Jeanne ? Pe ea îţi place s-o săruţi ?

— Nu. Ea nu e dulce. Mam' mare e dulce, e obosită... Apoi, are pudră pe obraz şi miroase bine... Mătuşa Jeanne... N-o iubesc pe mătuşa Jeanne...

— O cheamă totuşi ca pe tine...

— Prost mai eşti, domnule. E naşa mea !

— Dar ai şi un naş ?

— Nu. În sfîrşit, aveam un naş... dar nu-l mai vede nimeni...

— Nu-l mai vede nimeni ?

— Era un prieten al lui tăticu. Trebuia să se însoare cu mătuşa Jeanne. Apoi au fost acolo nişte ţipete. Şi n-a mai vrut...

— Şi mămica ta, micuţul meu Jean, îţi mai aminteşti de mămica ta ?

Jeannot se leagănă. A amuţit. Nu-i place subiectul acesta de conversaţie. La drept vorbind, n-are nici o amintire despre moartă, şi asta îl umileşte, i se pare idiot să nu ştii cum era mămica ta. Ce-i drept, există fotografia ei la tăticu în odaie... dar fotografiile nu-ţi spun nimic... după fotografii nu poţi să-ţi dai seama cum sînt oamenii... bunăoară, Denise, prietena bunicii... ei bine, în fotografii arată cu o sută de ani mai puţin ca-n realitate ! E adevărat, uneori le spune celorlalţi copii că maică-sa a fost foarte frumoasă, şi că avea întotdeauna braţele pline de flori, pentru că îi vine să spună aşa, dar azi nu vrea să mintă, sau i-ar trebui o minciună frumoasă... o minciună cum îi place lui... care te face să visezi... pe care o crezi tu însuţi.

— Știi, începe el să toarne dintr-o răsuflare, la noi acasă sînt căișori care aleargă pe pereți, sub tapetele de hîrtie, căișori de toate culorile, cu jochei îmbrăcați în mătase și cu cravașe ca niște arcușuri de vioară...

Pierre Mercadier își închipuie pensiunea de familie pe care o ține fiu-său Pascal. I-a văzut fațada cu firma în litere aurite : *Etoile-Famille...* Cum o fi ajuns aici ? Ce șir de întîmplări stranii a făcut ca băiețașul care se juca la Sainteville să devină la Paris un hotelier politicos cu străinii veniți să viziteze capitala, și avînd în spinare pe maică-sa, și pe Jeanne, și copilul acesta... Ce i s-o fi spus lui Jeannot despre bunicu-său ? Mi-o închipui pe Paulette cu mîndria și, fără îndoială, ura ei. Frumoasă poveste trebuie să fi născocit pentru a le-o turna oamenilor !

— Dar bunicu-tău, micuțul meu Jean, ai bunic ?

— Bunicu e în America, spune Jeannot.

Așa. Asta-i tot. Atît a ajuns din ce a fost odinioară, din această viață, din acea lume uitată pînă în căpșorul buclat al copilului. E palid Jeannot. Un copil crescut la oraș. Pe neașteptate, începuse să se joace de-a binelea : „Hi, hi, căluțule ! Saltă-mă îndărăt, domnule !" Și Pierre îl saltă îndărăt.

— Iertați-mă, domnule, zice Maria, dar duminica nu facem decît o scurtă plimbare, căci doamna are prietene la ceai și ține ca Jeannot să fie acolo...

Mercadier pune copilul jos. Jeannot va fi cuminte, nu-i așa, nu va spune că l-au întîlnit pe bătrînul domn, ca să n-o certe mămica pe Maria ? E promis ? Promis. Ce prăjitură îți place ?

— Tort de Savoia !

Jeannot n-a stat la îndoială. E una de vinde prăjituri la doi pași, cu coșul pus pe jos și cu o cîrpă albă înăuntru, gofrete și brioși, și tort de Savoia, și acadele... Din toate, tortul de Savoia îi place mai mult. Gofretele sînt sfărîmicioase.

În timp ce negustoreasa taie o felie din tortul de Savoia, cu glazura lui aurie și umplutura de cremă așa de proaspătă și de moale, dulce de parcă o săruți pe mam'mare, Jeannot ține mîna domnului.

— Ce trebuie să spui ? întrebă Maria.

Jeannot știe că se spune mersi. Dar e banal să zici mersi. Mai cu seamă cînd Maria te-a întrebat ce se spune cînd ți se dă o prăjitură. Are o inspirație :

— Știi, domnule, tu nu ești chiar așa de bătrîn...

Pierre Mercadier se apleacă și sărută copilul. Făptura asta mică, și plăpîndă, și puternică... Tinerețea... viața... Jeannot îi murmură ceva la ureche. „Ce spui, puiule ?" Atunci Jeannot își ridică glasul și trage de fusta Mariei :

— Haide, Maria, sărută-ți iubitul !

Mercadier se uită în urma lor. Ciudat copil, leit Pascal, leit el însuși... Se depărtează cu bereta lui prinsă pe sub bărbie de un elastic roșu, cu buclele lungi ca de fată, în costumașul de marinar, cu pulpele goale. Se depărtează Jeannot, ținînd mîna bonei, caraghioasă și bondoacă, toată în negru, cu pălăriuța ei cocoțată pe conci. Cărui imbold i s-a supus Mercadier venind aici într-ascuns ca să-l vadă pe fiul fiului său, această urmare stranie a trecerii sale pe lumea asta ? Nu știe. Nu s-a simțit prea bine în vremea din urmă. O fi poate frica de moarte... o fi plictiseala...

Deodată, vede că băiețașul lasă mîna bonei, se întoarce și începe să alerge spre dînsul. Ce s-a întîmplat ? În timp ce de departe Maria agită căldărușa și lopățica, copilul îl întreabă gîfîind :

— Domnule... Domnule... Îmi dai voie, spune, îmi dai voie...

— Ce e, Jean ?

— ...să-i spun ei, Dorotheii, că te-am întîlnit ?

— Nu, drăguțule, nici Dorotheii... Dar cine e Dorotheea ?

— Dorotheea Mănescu... O iubesc mult, știi, e tare drăguță... îmi dă bomboane... Să nu-i spun nici Dorotheii ? Ea nu va spune nimănui.

— Nu, nici Dorotheii, altfel nu voi mai putea veni să te văd...

— Ai să mai vii, dacă nu-i spun nimic ?

— Poate că da... da, desigur, duminică...

— Atunci, nu-i voi spune nimic Dorotheii... Te las, domnule, vine Maria...

Bona l-a luat iar de mînă și-l trage spre dînsa. Atunci, repede, înainte de a-l părăsi pe Mercadier, Jeannot se întoarce și-i strigă un mare secret :

— Știi ! La noi sînt patru ! Patru doamne Mănescu !

XX

ÎN PENSIUNE SÎNT patru doamne Mănescu. Mai e acolo domnul Werner. Sînt domnişoarele Moore. E Léontine şi Elodie. E domnişoara Petersen, e doamna Seltsam cu fiică-sa Sophie, e doamna maghiară, precupeaţa, e domnul Tournemain, e spălătoreasa şi Nénette, apoi doamna Vierge, doamna Durand, doamna Saint-Laurent... mai ştiu eu cine.

Pensiunea e pe un imens bulevard pustiu, cu soarele la fiecare capăt, seara şi dimineaţa, cu nişte trotuare largi de asfalt care coboară de la *place de l'Etoile* înspre *place des Ternes*, ţinînd prizonieri între gratii nişte copaci negri cu frunza lată, ieşiţi din stampele japoneze. În susul bulevardului era Arcul de Triumf şi legenda, şi la celălalt capăt furnizorii, un cartier de oameni simpli, mirosind a mîncare, negustorese de mărunţişuri şi portărese.

Dar trebuie să iei viaţa aşa cum se prezintă, şi atîta pagubă dacă nu i-am numit încă pe ceilalţi. Erau aşadar acolo patru doamne Mănescu.

Elvire, Elisabeth, Dorotheea şi doamna Mănescu-mama, al cărei nume de botez istoria nu ni-l spune, deşi avea cel mult cincizeci de ani, dar era o mamă şi nu mai era o soţie în pofida existenţei certe în România a unui domn Mănescu care producea grîu aşa cum altul respiră. Munţi de grîu care se încărcau în porturile din Marea Neagră, şi vapoarele îl duceau nu se ştie unde.

Doamna Mănescu-mama era brună cu fire argintii, pieptănată cu un conci prins în creştet într-o plasă subţire şi neagră, şi se purta într-o bluză neagră cu garnituri albe, cu gulerul adus pînă la bărbie şi mînecile peste încheietura mîinii, în rochie înfoiată, nu din cale-afară, dar care nu lăsa să se vadă decît vîrful foarte subţire al botinei. Avea trăsături regulate, faţa niţel gălbuie şi ochii negri. Trebuie să fi fost înainte cam grasă, şi încetul cu încetul ajunsese să slăbească. Arăta acum, cu complicitatea veşmintelor potrivite anume, ca în desenele acelea făcute de copii, în care naivitatea n-a învăţat încă să deosebească genunchii de umeri.

Într-un cuvînt, nu era nimic mai absolut respectabil ca doamna Mănescu.

Poate că e potrivnic regulilor romanului şi e necinstit faţă de cititor de a da aici un amănunt cu cîţiva ani înainte, asupra acestei persoane severe, dar fie ce-o fi. Căci fără o asemenea perspectivă, unii vor privi această doamnă cu mai puţin interes. Nu e deci de prisos să se ştie numaidecît că, atunci cînd doamnele Mănescu părăsiră Parisul, cunoştinţele lor de la pensiunea *Etoile-Famille* au rămas cîţiva ani fără veşti de la ele, din pricina evenimentelor internaţionale. Apoi aflară dintr-o carte poştală din România, cu un timbru frumos în chenar violet, că, în timpul unei răscoale, ţăranii doamnei Mănescu îi tăiaseră mîinile amîndouă, de la încheietură. Asta aruncă oarecare lumină asupra familiei şi dă un aer romantic persoanei descrise. Ceea ce te pune pe gînduri, mai mult ca orice, nu sînt atîta cele două cioturi de mîini pe care una din domnişoarele Mănescu le înfăşurase în poalele fustei sale ruptă în grabă, ci faptul că doamna Mănescu avusese nişte ţărani. Ai ei. Nişte ţărani. Care se răzvrătiseră. În România. Unde creşte grîul. Care se răzvrătiseră pentru că le era foame. Bîntuie din cînd în cînd foametea pe acolo. Parcă-şi ieşiseră din minţi. Şi o scoteau răspunzătoare de foamea lor pe această femeie în rochie neagră cu garnituri albe. I-au tăiat amîndouă mîinile. Trantranc. Dar să nu anticipăm prea mult.

Doamnele Mănescu locuiau la al patrulea. Elisabeth, a doua dintre fete, colecţiona cărţi poştale ; a treia, Dorotheea, cultiva măzăriche în balcon şi avea necazuri cu trecătorii din pricina apei care le curgea pe cap ; cea mai mare, doamna Elvire, singura blondă, cam trupeşă pentru cei douăzeci şi cinci de ani ai săi, n-avea nici o distracţie de acest fel. Era divorţată şi visa cu ochii într-o carte pe care n-o citea. Visa dimineaţa şi visa seara, şi cît ţinea ziua de dimineaţă pînă seara, visa, gonind ca pe nişte muşte pe cele două surori mai mici, cînd acestea flecăreau şi rîdeau, suportînd cel mult în odaie cu dînsa umbra tăcută a mamei sale, care mai avea încă cele două mîini. Nu prea înaltă şi cu trupul îngroşat de timpuriu, căci era mîncăcioasă şi nu-şi refuza nimic, purta bluze de mătase în culori vii, mai ales dungate, şi fuste de culoare închisă, gen taior. Frumoşi ochi miopi şi nasul în vînt. Luaseră un pian cu chirie pentru Elisabeth, dar doamna Elvire cînta. Mai mult în nemţeşte, *Ich*

grolle nicht [1] și *Im wunderschönen Monat Mai* [2]. Atunci doamna Mănescu broda cu mîinile ei iscusite, în mătase cenușie pe pînza neagră, în timp ce Dorotheea, așezată pe-un taburel foarte scund, își netezea fusta ; avea șaisprezece ani și își închipuia aventuri cu un țigan într-un restaurant din Bois-de-Boulogne. Nu era frumoasă, dar avea șaisprezece ani și un trup de pe-acum plin de viață, cu niște șolduri mici, rotunde.

Frumusețea familiei era pianista, Elisabeth, căreia îi ziceau Betsy, ca să sune americănește. Subțirică, înaltă, nouăsprezece ani, un piept pe care corsetul îl ținea sus. Pe această tulpină mlădioasă avea un cap foarte mic și trăsături fine, același nas în aer ca și Elvire, dar nu se știe de ce încîntător, niște ochi pe care nu-i putea închide cu totul, atît erau de mari și ridicați spre tîmple, un păr castaniu pieptănat în sus și cu o șuviță groasă adusă pe fruntea bombată, dar castaniu cum nu-s castanele, și ușor, ușor ca o pană dusă de valuri. Părul acesta într-o nuanță discretă era tras foarte strîns de o parte și de alta, ca să încapă tot pe căpșorul mic, lăsînd să se vadă urechile minunate ca niște scoici străvezii.

Ca și Dorotheea, purta bluze de olandă și fuste negre. Ca și Dorotheea, avea mîini foarte mici, care se chinuiau cu arpegiile la pianul închiriat, cîntînd într-una din Liszt și din Clementi. Niște mînuțe aristocratice, pe care fetele amîndouă le moșteniseră de la mămica lor.

*

Cînd intrai pe poarta casei, citeai sub sonerie : *Furnished rooms*, și străbăteai mai întîi un antreu patrat, ai cărui pereți vopsiți în bej aveau ciubuce de ghips cu dungi aurite. Apoi, deschideai o ușă neagră lustruită, toată în geamuri mate, niște dreptunghiuri mari cu unghiurile rotunjite în sfert de cerc, și de jur împrejur un șir de perle de sticlă sub un ornament în linii drepte. Pe prețul din antreu, de-un blond spălăcit cu chenar roșu, se deslușea în litere roșii, repetînd literele aurite de la balconul etajului patru, numele pensiunii : *Etoile-Famille*, care-i făcea întotdeauna Elvirei Mănescu impresia de firmă a unei societăți de asigurări. După ce trecea pragul ușii cu geamuri,

[1] Nu-ți port pică.
[2] În frumoasa lună mai.

ajunsă la piciorul scării ale cărei prime trei trepte erau de piatră, Elvire nu lua în seamă cele două saloane din stînga, sufrageria din dreapta şi săliţa ce dădea într-acolo, uşa din fund, în dosul scării, care ducea spre bucătării, nici intrarea scundă a pivniţei. Elvire apuca spre etajul de sus, călcînd repede pe picioarele ei scurte cam îndoite, în ciuda trupului greoi, pentru că îi era teamă că servitorul, un voinic oacheş fără mustăţi, cu o vestă în dungi galbene şi negre, şi şorţ alb, să nu-i iasă înainte pentru a-i vorbi, căci, deşi nu avea frică de bărbaţi, Elvire se simţea foarte stînjenită în faţa lui, pentru că nu era un domn, dar nici nu era un servitor din România. Îşi înălţa ochii la dînsa, şi zîmbea, cu nişte dinţi puternici, albi, strălucitori.

Mai totdeauna Elvire ţinea în mînă umbrela maro cu o mică măciulie aurită, poşeta din cilicuri, eşarfa ei de pene pe care şi-o scotea cînd era prea cald, şi o carte sau o revistă de modă, *Femina* probabil. Uneori, cînd ajungea la treptele scării, uşa salonului se deschidea, şi atunci regreta niţel că se grăbise, căci nu servitorul se ivea în prag, ci domnul Werner, bunăoară.

Domnul Werner era înalt, voinic, cam lat în şolduri la patruzeci de ani, bine legat. Avea aerul unui ofiţer de cavalerie în ţinută civilă, iar vestoanele sale îi veneau ca nişte redingote. Purta un guler tare foarte înalt la gîtul sîngeriu, cu colţurile răsfrînte care lăsau să se vadă omuşorul, şi o cravată papion gri pe gri foarte cuviincioasă, adeseori şi o floare la butonieră. Domnul Werner era german, ceea ce lămurea totul, şi explica prezenţa, sub nasul lung, a unei mustăţi pomădate, cam răsucită în sus, nu tocmai „gen kaiser", dar cam aşa.

Soţul Elvirei era german, şi cea mai mare dintre fetele Mănescu păstrase o nostalgie de nepotolit pentru limba germană, deşi o părăsise după cinci ani de căsnicie nu prea liniştită. Nu putea să sufere România şi nu mai gîndea niciodată în româneşte. Visa în nemţeşte, plîngea în nemţeşte, îi era frică în nemţeşte, ar fi cedat în nemţeşte, dacă ar fi îndrăznit să se mai dea unui bărbat sau pur şi simplu să-şi biruie nepăsarea ei în această privinţă.

Domnul Werner era foarte amabil şi foarte respectuos. Se purta cu părul tuns mărunt, de pe-acum argintiu. Avea ochi albaştri, palizi, foarte mici şi cam răutăcioşi. Fuma numai ţigări de foi. El nu locuia la *Etoile-Famille*, avînd un apartament la parter, nu departe pe strada Anatole-de-la-Forge, un colţişor

al său, dar venea să-şi ia mesele acolo. În ciuda plăcuţii care anunţa *Furnished rooms,* casa era o pensiune, şi mesele se serveau tuturor abonaţilor la aceeaşi oră. Astfel, toată lumea se cunoştea în casă.

Elvire ştia că domnul Werner era reprezentant de comerţ, adică plasa nu ştiu ce marfă a unei firme de la Lipsca. Călătorea prin oraşele mai de seamă din Franţa, şi chiar din Belgia. Între două călătorii, trăgea la portul său de bază, pe strada Anatole-de-la-Forge, şi lua masa la *Etoile-Famille.* Un bărbat chipeş, cu hainele turnate pe dînsul. O gheară de tigru îi spînzura de lanţul de aur al vestei.

Elvire ar fi fost foarte mirată dacă i-ar fi spus cineva că are o tainică slăbiciune pentru domnul Werner. Personajele visurilor sale erau mai romantice, în genul bărbaţilor uscăţivi, cu părul cîrlionţat. Cînd nu se nimerea să fie chiar Karl, cu faţa sa bălaie şi prelungă. Ar fi recunoscut însă asta mai curînd decît să accepte că, în frica ei de servitorul acela, intra şi o ispită cam tulbure. Şi, cu toată părerea de rău, trebuie să spun că aşa era. Dar domnul Werner vorbea nemţeşte, ceea ce-i amintea Elvirei de soţul ce-o părăsise, şi dădea gîndurilor pentru toată ziua o dulceaţă amăruie, care-o însoţea cînd urca scara cu eşarfa ei de blană, cu poşeta, cu umbrela şi revista de modă.

Pălăria mare, împodobită cu pene de struţ, se legăna în lumina slabă a primului etaj pe capul tinerei romînce durdulii, pe care domnul Werner o urmărea din ochii încă pe jumătate închişi după un schimb de banalităţi despre temperatură şi anotimp.

La primul etaj locuia doamna Seltsam, al cărui nume suna straniu ca o eroare de paşaport, şi nu rareori Elvirei Mănescu, ostenită de cele douăzeci şi una de trepte urcate, cu inima bătînd ceva mai repede după întîlnirea de la parter, făcea un popas acolo, ciocănind la uşa numărul 5 din capul scării. În camera doamnei Seltsam plutea un amestec de parfumuri şi mirosuri de medicamente. Prin perdelele nu tocmai bine trase şi obloanele închise cu grijă o lumină zgîrcită pătrundea în încăperea asta mare, unde toate zăceau vraişte, masa ticsită de flacoane şi haine zvîrlite pe toate mobilele. Jos, la piciorul pătucului vopsit proaspăt în alb şi lipit de patul mare din lemn de pin ce se afla în mijlocul odăii, copiii se tăvăleau într-un joc foarte complicat, în care Sophie Seltsam, o fetiţă de şapte

ani, îi venea întotdeauna de hac odraslei proprietarilor pensiunei, Jeannot, cu doi ani mai mic, un băieţaş cu bucle blonde pe spate şi o fundă albastră în stînga, palid şi nervos, dar fudul pentru că lepădase rochiţele şi umbla acum într-un pantalonaş aşa de strîmt că se temea să nu plesnească pe dînsul, deşi era pirpiriu.

Poruncitoare, cu pulpele goale, în şorţul ei cu pătrăţele albe şi roşii, încreţit sub braţ, Sophie mişca din umeri plină de ifos, ca să arate ce necazuri au persoanele mari cu copiii, şi asta prevestea întotdeauna o chelfăneală pe care i-o trăgea lui Jeannot, şi împotriva căreia el n-ar fi putut crîcni, căci făcea parte din joacă. Oacheşă, cu buzele strînse, cu genele lungi de cele mai multe ori lăsate peste ochii negri, mutrişoara ei era parcă strivită de părul creţ, zburlit, şi des, des, des, şi încîlcit de nu puteai să-l piepteni ca lumea, afară doar de cîteva bucle împletite la spate într-un soi de coadă de şobolan foarte scurtă, care n-ajungea pînă la şorţ.

Doamna Seltsam abia se ridica din jilţul în care şedea, lîngă fereastră, cu spatele la lumină. Auzeai de la uşă răsuflarea ei şuierătoare de astmatică. Era mătăhăloasă şi neagră, cam slută, cu trăsături ascuţite şi bărbie dublă. Cînd îşi întorcea capul, creţ ca şi al fetiţei, lumina dezvăluia că e peste măsură de mustăcioasă. Venea de la Odesa cu copila asta născută tîrziu, la patruzeci şi cinci de ani, o năpastă care era cît pe ce s-o coste viaţa. „A, tu eşti, dragă Elvire ?" Recădea în jilţ, cu un pled de culoare închisă pe genunchi, deşi era o căldură înăbuşitoare în cameră. Răsuflarea ei greoaie făcea o larmă de orologiu şuierător. Ai fi zis că, din cînd în cînd, nişte dihănii îi ieşeau din piept, ca dintr-o baltă acoperită de frunze. Se simţea mirosul de eter alături de apa de colonie rusească şi de parfumul de mosc care plutea peste tot în jurul ei.

Jeannot voia să dea bună ziua doamnei Elvire, dar Sophie nu-i dădea voie : tot jocul pus la cale cu atîta răbdare ar trebui apoi luat de la capăt. Ea însă, ea zicea bună ziua cu o mică plecăciune, şi ţinîndu-şi poalele şorţului, precum învăţase că se cuvine.

Doamna Seltsam şi Elvire vorbeau între ele franţuzeşte. Odesa nu e aşa de departe de România pentru ca doamna Seltsam să n-o rupă nitel în graiul doamnelor Mănescu, dar n-o făcea cu uşurinţă. Cît despre limba germană pe care Elvire o prefera, renunţase s-o mai vorbească cu doamna Seltsam, fiindcă nem-

țească acesteia era stîlcită, presărată cu idiș. Vorbeau amîndouă o franțuzească foarte asemănătoare, cea a guvernantelor, îmbogățită cu lecturi de același fel, din André Theuriet și Eugène Fromentin.

Auzind glasul Elvirei, doamna Seltsam părea să se deștepte dintr-o vrajă îndelungată. În rochia ei de dantelă neagră, care-i venea ca un patrafir de frunze și flori, mătăhăloasa femeie, tot moțăind mereu, prinsese obiceiul de-a înclina capul turtindu-și bărbia dublă și îndreptîndu-și nasul spre pieptul uriaș, plin de foșnetele pădurii. Purta un colier din mărgăritare de sticlă neagră, care alcătuia vreo zece șiraguri împletite pe acest piept wagnerian.

— Ei, făcu ea, cum ți-ai petrecut ziua ?

Dar trebuia mai întîi să-i gonească de acolo pe cei doi copii prea gălăgioși, altfel nu era chip să înțelegi ceva. Jeannot scîncea mofturos. Sophie îl mustra cu voce aspră, dîndu-și aere de institutoare. „Haide, spuse doamna Seltsam, duceți-vă de vă jucați în odăița de jos și fiți cuminți." În sfîrșit, se lăsă iar liniștea în odaie peste orăcăitul de broască și trosnetele de crengi uscate ce se auzeau întotdeauna din pieptul doamnei Seltsam, această larmă făcînd parte din tăcerea ei obișnuită.

Atunci Elvire începea să povestească cum și-a petrecut ziua. Umblase în aer liber, în lumea de afară, fără flacoanele acestea, fără lumina zgîrcită de aici. Mare îmbulzeală pe străzi, automobile care zburau cu viteze nebunești, copacii înfrunziți, iar magnoliile de la Champs-Elysées înfloriseră de-a binelea. Se așezase pe un scaun de fier în *avenue du Bois*, și se ridicase la țanc, tocmai cînd taxatoarea se ivise cu geanta ei de piele și carnetul de bilete. Rîdeau amîndouă de asta, Elvire și doamna Seltsam, acea Pădure Neagră plină de gemete, ca de-o șotie făcută unui univers crîncen care-i întotdeauna gata să ceară bani femeilor, și așa destul de furioase că trebuie să-și plătească modista și croitoreasa. Ce de-a lume la șosea ! Elvire descria cu pasiune rochiile, dar și unele bizarerii masculine, și cum arăta un bărbat foarte bine care-i zîmbise și se luase un pic după dînsa, o, nu cine știe cît. Norocul e că a fost așa, căci întîlnise pe Jeannot cu bona lui, și-ți închipui ce-ar fi putut să creadă !

Apoi erau magazinele, noile stofe ce se găseau în ele, mărfuri pe preț de chilipir. Dau oricît să ghicești unde am intrat să iau ceaiul... Acolo, eram sigură, aș fi pus rămășag. Dar ce gă-

seşti aşa de grozav în localul acela ? Lumea care vine, fără îndoială... Parisul întreg fremăta în odaie, şi doamna Seltsam îşi plimba cu neastîmpăr degetele umflate şi roşii pe o mică batistă brodată. Îmi dai iluzia că mai trăiesc, fată dragă. De n-ar fi astma asta, tare mi-ar fi plăcut să mă duc să văd ce-i tangoul ăsta al vostru. Elvire se ridica, îşi punea tot ce avea în mînă pe pat, arăta pasul de tango. Coate, foarfeca, media luna [1].

Doamna Seltsam rîdea. Vorbea cu glas ascuţit uneori :

— Bine, bine, dar bărbatul ce face în vremea asta ? Eu pe bărbat aş vrea să-l văd !

*

În fiecare zi, după prînz, Jeannot se urca la doamnele Mănescu. Iar dacă întîrzia, Dorotheea venea să-l ia. Doamna Mănescu îl mîngîia pe cap şi-i dădea o bomboană de ciocolată învelită într-o hîrtie de argint, roşie pe dinăuntru. Apoi Elisabeth şi Dorotheea îl duceau în camera de alături sau în balcon şi acolo începea orgia. Bomboane, bomboane de toate felurile. Fondante. Caramele moi. Străvezii. Mici bomboane negre de miambal. Boabe de cafea. Fructe glasate. Bomboane tari care se topeau încet. Altele tari care se muiau în gură. Bomboane de ronţăit. Migdale tăvălite în zahăr. Bomboane umplute cu cremă. Altele cu lichior. În sfîrşit, bomboane şi iar bomboane, de nu se mai isprăvea.

De necrezut cît de mult le plăceau bomboanele domnişoarelor Mănescu. Uitau de pian, de cărţile poştale ilustrate, de măzărichea din balcon. Îl aţîţau pe Jeannot să vorbească cu gura plină, şi nu mai puteau de rîs, se jucau cu el de-a păpuşa. O mare păpuşă vie care se mişcă fără să-i poţi ghici dinainte gesturile, care vorbeşte fără s-o apeşi pe pîntec, şi aşa de dulce la pipăit ! Afară de asta, era un băiat. Misterul.

— Haide, Dorotheea, zicea el, mai dă-mi din alea în hîrtie, cu zahăr alb deasupra !

De pe sofaua ei înţesată de perniţe violete aduse de la Viena, Elvire privea copilul încăput pe mîna fetelor. Tăia încetişor cu un *coupe-papier* în formă de iatagan chinezesc filele unei cărţi pe care n-o va citi. Pe care n-o va citi niciodată. Cum nu le citise cu-adevărat pe celelalte, nici una din celelalte tăiate

[1] Paşi de dans.

tot așa, cu o grabă înfrigurată care ciopîrțea foile, cum nu va citi niciodată vreuna.

Căci atunci cînd ochii ei descifrau o frază, orice frază, la începutul, la mijlocul sau la sfîrșitul cărții, oriunde se nimerea, și oricît de complicată i-ar fi fost țesătura bizară, oricît de stranie i-ar fi fost platitudinea sau poezia, era în ea întotdeauna ceva care să tulbure și mai mult mintea tulburată a Elvirei și s-o îmbie la visare. Nu isprăvea niciodată o frază. Cuvintele se prelungeau, o tîrau departe, pluteau singure peste gîndurile ei, ca niște dopuri. Nu mai putea să citească. Nu mai putea decît să viseze.

Rîsetele scurte ale lui Jeannot și din cînd în cînd țipetele Elisabethei și Dorotheii o făceau pe Elvire să-și întoarcă ochii spre grupul lor înconjurat de farfurioare și de cutii cu bomboane, cu prăjituri și cofeturi de tot felul, și Elvire întindea și dînsa mîna spre o cutie ce se afla lîngă ea, din care ciupea rahat de trandafir sau de ananas. Apoi, gîndurile ei o luau iar razna într-un vălmășag de amintiri și de regrete, de neliniști aprinse și resemnate, într-un fel de tristețe molcomă ca fericirea.

O privea mai ales pe soră-sa Betsy. O privea cu o admirație spurcată de invidie. O dragoste vecină cu ura. Ce frumoasă era Betsy, frumoasă și subțirică, și ce zveltă ! Pieptul acesta așa de înalt pe trupul mlădios, de l-ai fi putut cuprinde cu cele două mîini răschirate ! Obrazul acesta ciudat de tînăr și de proaspăt. Ca un izvor. Frumoasă mai era Betsy !

Elvire cunoștea bine această frumusețe, o știa sub carnea ei grasă, căci era frumusețea ei de odinioară, frumusețea ei de ieri, pierdută și regăsită. Așa fusese dînsa, Elvire, cu acest mijloc fără pereche, și cum o prindea el pe atunci în brațele sale...

Cinci ani, povestea asta durase cinci ani, o viață întreagă, și totuși doar un răgaz ca să respiri, cinci ani, un veac și o străfulgerare. Nu-i trecuse prin minte că asta s-ar putea isprăvi, și totuși se isprăvise, și era moartea. Cît de bine simțea acum, privind-o pe Elisabeth și mai luînd mașinal cîte-o bucată de rahat, mecanismul crîncen și nepăsător al morții. El o iubise ca pe-o fetiță, cu pasiunea și forța pe care-o punea în orice. O iubise pur și simplu. Apoi, dragostea se destrămase în chip firesc, ca un anotimp care-și urmează cursul. Treci fără să știi de la floare la fruct, pulpa fructului se face mălăiață, e toamnă.

Dar cît de repede venise octombrie ! Elvire n-avea decît douăzeci și cinci de ani și iat-o de pe acum... Trecuseră doi ani

de cînd el plecase, tot aşa de voinic, tot aşa de răutăcios, tot aşa de crîncen. Doi ani. Cartea îi lunecă pe genunchi. Înţelegea atît de bine cum de s-au întîmplat toate acestea. Atît de bine. Grozav de bine. Îl simţise plictisindu-se de dînsa. Elvire se îngrăşa. La început doar niţel. El făcea haz de asta. I-o spunea frumuşel. Răutăcios. Elvire se umfla. Şi nu putea face nimic împotrivă. Era prea nepăsătoare. Degeaba simţea că o pîndeşte declinul şi pierzania, nu se putea stăpîni. Ronţăia ceva tot timpul, îi plăceau dulciurile.

Elvire se uita la Betsy care arunca în sus o fondantă ca s-o prindă din zbor în dinţişorii ei. Jeannot rîdea, rîdea. Elvire confunda rîsul acesta de copil cu alt rîs. Nu mai urmărea această scenă din faţa ei, cum nu mai citea cartea scăpată jos cu iataganul chinezesc. Deslușea acum în părul ei o voce caldă şi ireală care zicea : *Liebchen, Liebchen...*

Colo era Betsy, subţirică şi mlădioasă, Betsy cu sînişorii obraznici. Cu groază şi cu perversitate, cu un fel de plăcere tristă, Elvire vedea limpede destinul acestui trup fermecător care nu trăise încă. Aceeaşi nepăsare, aceeaşi incapacitate de a rezista plăcerii, vieţii, lăcomiei. Se va îngrăşa şi dînsa, Betsy, bărbaţii se vor dezobişnui s-o iubească, şi ea nu va avea forţa de a se bate pentru a-şi supravieţui, va urma calea Elvirei. Nu va fi iubită, nu va mai fi iubită.

Lacrimi adevărate, ca o ploaie de vară, caldă şi dulce, i se prelinseră pe obraji. Şi, deodată, un gînd sfredelitor i le opri : pe el nu-l văzuse plîngînd niciodată. Dumnezeule, poate că plîngea undeva, şi dînsa nu era acolo ! Mai apucă o bucată de rahat, fadă şi tăvălită în zahăr.

La ce să te gîndeşti, cui să surîzi ? Viaţa fusese uimitor de scurtă, şi nepăsătoarea Elvire nu-şi închipuia nici o clipă că ar mai putea să reînceapă altfel de cum fusese. Era învinsă dinainte. La douăzeci şi cinci de ani trecuse de vîrsta de a fi iubită. Nu vîrsta de a iubi, al cărei chin îl păstra cu groază în suflet. Tinereţea ei o înfricoşa gîndindu-se la acest drum lung, acest drum interminabil, pe care avea să-l străbată de-a lungul vieţii, doar cu amintirile, cu cenuşa care se răcea încet, groaznic de încet, pe inima ei.

Aşa se va întîmpla şi cu Elisabeth. Cele două limite ale existenţei erau sub ochii ei, putea să le pipăie, să le vadă, să le compare. Elisabeth aici, şi colo, doamna Seltsam. Nu erau totuşi decît şapte ani între ea şi soră-sa, şi aproape douăzeci între ea

şi doamna Seltsam. Nimic n-ar împiedica-o să lunece spre această umbră a viitorului. Nimic.

Nici pe Elisabeth de altminteri. Prea-i plăceau bomboanele.

Mi-aduc aminte. Pe cînd aveam şi eu astfel de sîni mici, îi plăcea să se aşeze la spatele meu şi să-i prindă în mîini. Era voinic. Îi strivea niţel. Mă durea. Acum cine mi-ar mai strivi sînii ? Doamna Seltsam aşteaptă moartea. Şi eu o aştept. Şi Elisabeth.

Viaţa femeilor fuge printre degete. Un bărbat, mai mulţi bărbaţi. Dar sîntem sigure că vom pierde la jocul acesta. Pînă la urmă rămînem întotdeauna fără nici o ocupaţie. Ce-i drept, sînt unele care au noroc de-un copil. Ce bucurie i-a adus fetiţa ei acestei Seltsam ? Şi venită pe lume aşa de tîrziu. Acum şapte-opt ani. Cam în vremea cînd l-am cunoscut eu pe Karl. Nu trebuie să fi fost prea diferită de ceea ce este azi. Şi un bărbat i-a făcut un copil. Ciudat. Şi cam scîrbos. Era în vremea cînd l-am cunoscut pe Karl... Karl... Karl.

Acest cuvînt o făcea pe Elvire să viseze fără sfîrşit, mai mult decît orice în lume, iar bucata de rahat îi rămînea în mînă, uitînd s-o mai ducă la gură...

Jeannot rîdea foarte tare cu Dorotheea. Îi şterpelise o pralină dintre dinţi.

XXI

TINDA SCĂRII ERA aidoma la întîiul şi la al doilea etaj : îndepărtaseră uşile apartamentului, astfel încît coridorul dădea de-a dreptul pe scară, cu cele cinci încăperi spre stradă şi una spre curte. În tindă, la stînga, era uşa unei cămăruţe care nu ţinea de apartament.

De la al treilea la al cincilea etaj, apartamentul îşi regăsea personalitatea de apartament. La al treilea pentru patroni, la al patrulea pentru familia Mănescu, cei mai de seamă locatari ai pensiunii. (Doamnele acestea cheltuiau în casă mai bine de nouă sute de franci pe lună). Al cincilea era închiriat ca o locuinţă obişnuită unor provinciali care se arătau rareori pe acolo, dar odaia dinafara apartamentului nu le aparţinea.

Scara era acoperită de un covor bej cu dungi laterale roşii în chenar negru. Prins la fiecare treaptă cu vergele de aramă. Peretele era îmbrăcat în tapete de hîrtie maro care imita pielea, cu reliefuri şi flori de crin decolorate. La etaje, uşile negre aveau clanţe de aramă şi sonerii care funcţionau fără a trage de cordon, ci doar apăsînd pe nişte butoane ce ieşeau din perete în mijlocul unei rozete cu cercuri concentrice. Ele stîrneau toate aproape acelaşi sunet depărtat de parcă ceva preţios s-ar sfărîma cu un zgomot înăbuşit.

Soneriile odăilor erau mai puternice. Ele răsunau în josul scării, şi puteai citi pe tabloul în ramă de stejar lustruit numărul locatarului care chema. În dosul unui geam lat, pe patru rînduri, figurau celelalte etaje. Pe-un fond negru, plin de mister. Puteai să stai multă vreme în faţa acestui tablou întrebîndu-te ce număr va apărea pe fondul negru. Sophiei nu-i prea plăcea joaca asta : nu te mişti îndeajuns, trebuie să stai ţeapăn. Dar el, Jeannot, se simţea atras de tot ce putea fi prilej de visare. Şi făcea pariuri. Numărul 10, acum va suna 10. Pentru nimic în lume nu l-ai fi putut face să plece de acolo mai înainte ca cineva să fi sunat. Numărul 3 a pierdut, sunase fără să bage de seamă.

Jeannot îi explicase într-o zi acest joc mătuşii Jeanne, şi mătuşa Jeanne spusese că Jeannot se juca cu căluţii. De ce cu căluţii ? Vorba asta sporea taina, şi în faţa tabloului negru Jeannot îşi închipuia că nişte căluţi alergau prin pereţi ducînd numerele acelea între dinţi. Un locatar apăsa pe buton în odaia lui şi căluţul repartizat acestei odăi dădea fuga pînă jos cu numărul negru scris pe-o tăbliţă de celuloid.

Trebuie să fi fost acolo adevărate întreceri cînd doi cai erau sunaţi în acelaşi timp. Care va ajunge mai întîi jos, în dosul tapetului din imitaţie de piele cu reliefuri şi flori de crin. Jeannot şi-i închipuia foarte deosebiţi : cei de la primul etaj erau albi, cei de la al doilea murgi, cei de la al treilea (adică cei de la apartamentul lui Jeannot) roibi, iar cei de la al patrulea, ai doamnelor Mănescu, negri.

Lui Jeannot i-ar fi plăcut să încalece, ca un jocheu, pe unul din caii roibi, bunăoară. Dar nu se face una ca asta. Era deci nevoit să se mulţumească închipuindu-şi galopul lor de la etaje la parter, prin grosimea peretelui. Trebuie să fi fost beznă acolo înăuntru, şi s-ar fi putut să greşească drumul căluţii ! Gîndul acesta îl făcea să rîdă cu poftă pe Jeannot, dar ştii, să rîdă ţinîndu-se de burtă. Numai că erau foarte şireţi că-

luţii, şi foarte bine dresaţi. Nu greşeau niciodată drumul, nu încurcau numerele, le aduceau taman unde trebuia, şi aşa mai departe.

Uneori, chiar cînd nu suna nimeni, auzeai goana lor bezmetică în pereţi. Grozav mai alergau ! Pesemne că se jucau între dînşii, se luau la întrecere, îşi făceau farse. Léontine zicea că erau şoareci. Dar Léontine habar n-are ce spune, şi apoi ea nu crede că există aievea căluţii ăia. Cum, adică, îşi închipuie ea că ştie mai mult decît stăpînă-sa ? Jeannot n-ar sta de vorbă cu Léontine.

Nici cu servitorul-bărbat care înjura ca un bezmetic de cîte ori apărea un număr pe tabloul negru. Ce ţi-ar mai biciui căluţii unul ca ăsta !

Servitorii sînt nişte făpturi aparte. E ceea ce zicea tăticul. iar mătuşa Jeanne şi mam'mare erau de acord cu el în această privinţă. Toţi îi spuseseră şi repetaseră lui Jeannot că servitorii nu erau nişte oameni ca noi. De altminteri, Jeannot îşi dădea seama el singur de asta : purtăm oare şorţuri, noi ăştialalţi ? şi bonetă ca Léontine ? Gîndul că mam'mare ar putea să poarte bonetă i se părea lui Jeannot o glumă, să te strici de rîs. Aşa că, deoarece e bine să mai rîdem niţel, el şi-o închipuia pe mam'mare cu bonetă şi şorţ, suită pe un scaun şi spălînd geamurile. „Ce l-o fi apucat pe copilul ăsta de rîde aşa de unul singur ? se miră mătuşa Jeanne. O fi rumegînd iar cine ştie ce prostii !" Jeannot încearcă să se dezvinovăţească : „Mi-o închipuiam pe mam'mare cu bonetă şi şorţ suită pe-un scaun şi spălînd geamurile..." Hotărît lucru, puştiul ăsta era tare prost : „Şi asta te făcea să rîzi ? Ah, ce mai pramatie o să iasă din tine cînd vei fi mare !"

Jeannot.n-o iubeşte pe mătuşa Jeanne. E oacheşă, şi el preferă blondele. Şi apoi, se ciondăneşte într-una cu dînsa. I se pare că se înjoseşte cînd stă de vorbă cu un copil. Mătuşa Jeanne îl ia la rost cînd ronţăie o felie de pîine prăjită, zicînd că face zgomot mîncînd. Mai pretinde că-şi vîră nasul în pahar cînd bea apă. N-o iubeşte pe mătuşa Jeanne şi, de altminteri, nici nu se gîndeşte la dînsa, chiar dacă se amestecă în gîndurile lui ; el se gîndeşte la servitori şi se va gîndi mereu la ei.

Servitorii nu sînt ca noi ăştialalţi. Sînt prost îmbrăcaţi, adică îmbrăcaţi cu stofe urîte, groase, vulgare. Léontine, bunăoară,

poartă o fustă neagră încreţită, rotundă, ce mai încolo, fără nici o formă, nu ca mătuşa Jeanne sau domnişoara Petersen. Dintr-o stofă aspră la pipăit, prăfuită. Şi o sărăcie de bluză gri încheiată pînă la gît, ca vai de lume. Cînd serveşte la masă, îşi pune un şorţ alb frumos, cu bretele. Bine că şi-l pune. Şorţul acesta i-l dăm noi.

Boneta pe care-o poartă e ovală, din tul, cu o fîşie încreţită de dantelă împrejur ; poate să ţi se pară drăguţă sau boccie, cum pofteşti. E o bonetă de la Angers, sau de prin părţile acelea. Mă întreb, o fi tare departe Angers ? E oare o ţară de servitori ? În orice caz, boneta de la Angers e mai frumoasă decît cea pe care o poartă Elodie, bucătăreasa, cumpărată la magazinul *Bon Marché*, un marafet rotund strîns cu un elastic, dintr-un soi de pînză albă de bumbac. Ei, cum o fi, e încă prea bună pentru bucătărie, cu crătiţele şi tigăile pe plită. Elodie murdăreşte tot ce atinge, ceva de speriat !

Slugile astea cu faţa unsuroasă. Elodie, cu tingirile şi crătiţele ei, mai înţeleg. Dar Léontine ? Léontine n-are pic de sînge în obraz, buzele îi sînt vinete, obrajii veşnic parcă umezi, părul pe care şi-l vîră mereu sub bonetă, cînd mai scapă cîteva şuviţe pe frunte, e un păr gros castaniu-deschis şi pare murdar. Are o figură bombată, ori de unde ai privi-o, o frunte lată, faţa prelungă cu genele arse, şi sprîncene aproape de fel. Îşi ţine capul pe spate, parcă boneta l-ar trage îndărăt : asta îi dă un gît gros de porumbel. Léontine face curat prin odăi împreună cu Pierre, servitorul, şi serveşte la masă. Se scoală dis-de-dimineaţă. Iarna aprinde focul în soba de tuci. Vorbeşte tărăgănat iar pe *r* îl hîrîie niţel, rostindu-l din gît.

Elodie însă are faţa toată boţită, gura veşnic puţintel căscată, iar ochii saşii. Pînă şi Jeannot îşi dă seama că e mărunţică. Se urcă pe-un scăunel lîngă plită ca să se poată uita în oala de aramă roşie. E întuneric şi fumăraie în bucătărie. Se face economie de electricitate. De altfel, Elodie are ochi buni. Cînd, întîmplător, s-a aprins lumina prea devreme, tăticul e cel care face gălăgie ! Se vede că nu dumneata plăteşti, şi apoi, unde te crezi, fetiţo ? La Operă ?

Elodie e măritată. Nu înnoptează în casa stăpînilor. Se duce în fiecare seară acasă, la Courbevoie. Cu tramvaiul de Saint-Germain pe care merge să-l ia în *place de l'Etoile*, pentru că nu opreşte pe *avenue de la Grande Armée*. Caraghios lucru să

fii însurat cu o slujnică... Lui Jeannot nu-i place cînd îl sărută servitorii. Deşi, fără să ştie de ce, e ceva în sinea lui care-i spune că trebuie să suferi în tăcere şi să nu-ţi arăţi gîndul niciodată. N-ar fi putut să fie iubitul Léontinei, bunăoară. Uite, asta e-o nostimadă : să ţi-o închipui pe Léontine cu un iubit ! Jeannot începu să rîdă.

— Ce ţi-a mai trecut prin cap de rîzi aşa ? întrebă mătuşa Jeanne.

Jeannot explică :

— Mi-o închipui pe Léontine cu un iubit, şi nici nu ştii ce caraghios e !

Mătuşa Jeanne înălţă din umeri : „Copilul ăsta e cu mintea la nişte prostii ! În sfîrşit !"

Jeannot îşi depăna mai departe visurile. Îl văzuse pe soţul Elodiei, care venise s-o ia acasă cînd ea se îmbolnăvise. Nu era o slugă, era un muncitor. Ceea ce într-un fel e mai rău şi într-alt fel e mai bine. Muncitorii sînt servitori îmbrăcaţi în pînză albastră, cu petice de culori diferite la pantaloni, nişte haine mototolite rău de tot, uneori cu var pe ele, şi şapcă. Unii au un metru pliant în buzunar. Lucrează afară, se urcă pe schele, sparg piatra de caldarîm în mijlocul străzii. Mai sînt cei de umblă în cizme şi cărora li se spune curăţitori de canale, care coboară pînă în fundul pămîntului, scoţînd din trotuar nişte tăblii rotunde şi grele de fier. Apoi, sînt tinichigiii, care se plimbă pe acoperişuri şi cărora Jeannot le poartă o tainică admiraţie. Bărbatul Elodiei nu făcea parte dintre aceştia. Muncea într-o fabrică.

Elodie vorbea destul de straniu, cu nişte cuvinte pe care Jeannot nu avea voie să le repete. Darmite bărbatu-său ! Asta le spunea pe şleau, dar ştii, colea, verde ! Cuvintele parcă i se lipeau de mustaţa pe oală. Ar fi trebuit un pieptene des ca să i-o cureţe. Mătuşa Jeanne încercase să-l maimuţărească rostind ce-i venea pe limbă, legănîndu-se de la dreapta la stînga, şi adăugînd printre cuvinte : *Să fiu al naibii.* Nu semăna de fel cu soţul Elodiei, şi mătuşa Jeanne avea un aer tîmp cînd făcea pe caraghiosul. Jeannot rîse cu hohote.

— Ei, acum ce ţi-ai mai închipuit de rîzi aşa ? întrebă mătuşa Jeanne.

— Nu-mi închipui, spuse Jeannot, îmi amintesc. Cum ai încercat să-l imiţi pe soţul Elodiei, zicînd : *Să fiu al naibii.* Şi ce mutră de toantă aveai...

Pleosc. O palmă. Jeannot n-a plîns. S-a făcut palid, a strîns dinţii. Îşi freacă niţel falca. Dar nu o palmă îl va împiedica să se gîndească la servitori, dacă asta-i place.

Se gîndeşte la mîinile servitorilor. A, nu, nu-s nişte oameni ca noi. N-au mîini ca noi. Şi Jeannot se uită la lăbuţele lui care mai au încă gropiţe. Niciodată ele nu-l vor pălmui pe Jeannot, mîinile servitorilor, şi-i bine aşa. Pentru că sînt mult mai zdravene, mai grele şi mai aspre ca mîinile noastre, ale ăstorlalţi. Mîinile servitorului pensiunii, bunăoară. Nişte mîini mari, cu palma aproape netedă, ai zice că-s de lemn, dar nu, nu-s nicidecum de lemn. Cu o sumedenie de linioare, ca nişte crăpături în pielea zbîrcită. Şi peste tot jupuituri, urme de răni închise. Dosul mîinii e păros, roşu, parcă uscat. Unghiile... Ah, unghiile astea nu seamănă cu frumoasele unghii lungi ale lui tăticu, întotdeauna tăiate în chip de migdală, şi albe, bătînd niţel în galben uneori. Nu, erau nişte unghii forfecate de mîntuială, numai în lăţime, pînă la piele, cu un cearcăn negru. Unghii pe care omul şi le rupe înainte de a veni vremea să le taie. La mîna stîngă servitorul avea o unghie înnegrită toată, de-ţi era scîrbă s-o priveşti. Îşi strivise degetul.

La urma urmei, lui Jeannot i-ar fi plăcut să aibă şi el o unghie neagră. E ceva mai aparte. De ce s-avem toţi unghiile la fel ? Dar de aici şi pînă să-ţi laşi degetele prinse în uşă ca să-l imiţi pe servitor, aşa cum Jeannot plănuise o clipă, era o distanţă ! Lui Jeannot nu-i place să sufere. E chiar nostim să vezi cum nu-i place să sufere !

A rîs, uitînd palma de adineauri. Mătuşa Jeanne strîmbă din nas şi priveşte copilul :

— De data asta, îţi închipui sau îţi aminteşti ?

— Nici una, nici alta. Îmi zic.

— Şi ce anume îţi zici ?

— Îmi zic : e curios cum nu-mi place să sufăr...

Mătuşa Jeanne îşi scutură umerii.

— Te crezi grozav de deştept ! Şi mai eşti şi mincinos pe deasupra... Copilul ăsta e nemaipomenit ! Nici un cusur nu-i lipseşte... Felicitările mele !

Jeannot nu mai înţelege. Dar dacă ar trebui să le înţelegi pe toate ! Mai ales ce spune mătuşa Jeanne : îi ies din gură nişte prostii uneori !

XXII

LÉONTINE E BONA casei. Dar Maria e bona mea. Jeannot pune în acest posesiv toată fudulia cu care mam'mare vorbeşte de amiralul Courtot de la Pause, de educaţia pe care a primit-o sau de orice altceva cînd se adresează indirect necunoscuţilor din jurul ei de pe platforma tramvaiului.

Léontine nu e frumoasă. Dar are un aer inteligent, pe cînd Maria, vezi numaidecît că e o toantă. Nici frumoasă nu este. E mărunţică, chiar şi Jeannot îşi dă seama de asta, şi-i bondoacă. Cu nişte ochi rotunzi şi buze groase. Părul ei negru porneşte din mijlocul frunţii. Nu poartă bonetă ca Léontine sau ca Elodie. Cînd iese în oraş cu Jeannot îşi pune chiar o pălărie. O canotieră neagră. Locuieşte în apartamentul lor într-o odaie care dă spre curte. Cum uşa coridorului e lăsată întredeschisă, dacă Jeannot s-ar trezi noaptea, ar putea s-o strige. Aşa a făcut o dată, cînd a fost bolnav... Maria dormea dusă. A trebuit s-o strige de trei ori. N-are să i-o ierte niciodată. A spus-o a doua zi lui mam'mare şi mătuşii Jeanne. S-o strige de trei ori fără să audă. Ele au clătinat din cap. Fata asta are somnul greu.

Ceea ce te miră la Maria nu e pălăria neagră, nici somnul de brută, nici chiar mutra ei nătîngă. Nici bluza din lînă subţire în pătrăţele de culoare închisă, cu nişte cute călcate care pornesc dintr-o platcă. Nici numele care este cel al Sfintei Fecioare. Şi al ei, pentru că uneori numele slugilor nu este al lor. Léontine, bunăoară, ei bine, pe dînsa o cheamă Jeanne. Dar cînd au angajat-o, asta a fost o condiţie, i s-a spus răspicat: de aici încolo nu te vei mai numi Jeanne. Din pricina mătuşii Jeanne. S-ar isca într-una confuzii cînd cineva ar striga: „Jeanne!" În sfîrşit, să te cheme ca pe-o slugă! Mătuşa Jeanne ar fi făcut o mutră...

Are mereu gura căscată, Maria. Din pricina nasului mic. Şi a vegetaţiilor. Sforăie cînd doarme. Aşa spune Pauline. Jeannot se întreabă dacă şi el sforăie cînd doarme. Cum s-o afle? N-are cum. Dar nici asta nu e important la Maria.

Important este că Maria e italiancă, şi că Jeannot nu-i poate suferi pe italieni. De ce nu-i poate suferi pe italieni, asta n-o ştie nimeni. Nu cunoaşte alţii afară de Maria. Dar a hotărît să nu-i înghită în seara cînd mătuşa Jeanne i-a spus că

noua lui bonă e italiancă. Era furios că o dăduseră afară pe cea dinainte, adevărata lui bonă. De atunci, însă, o uitase. Nici nu-şi mai aduce aminte cum arăta. Dar asta era italiancă. Aşa că Jeannot nu lăsa să-i scape un prilej fără să spună că el nu suferă verdele. O culoare urîtă, scîrboasă, verdele ăsta. Maria ştia foarte bine că drapelul ţării sale era batjocorit astfel. Şi zicea că e frumos verdele. Jeannot dădea din umeri. Maria nu se lăsa : ia te uită ce verde frumos ! La asta, Jeannot răspundea : „Nu s-a măturat bine sub pat astăzi... văd acolo ceva verde..." Şi toanta de Maria începea să plîngă. „Nu te supăra, Maria, am glumit..." Nu, zău, ia te uită ce nătîngă e !

Maria făcea curat în camera lui Jeannot şi în a ei. Dînsa îl păzea pe Jeannot, îl îmbrăca, îl spăla. Îi cîrpea hainele. Adică, cosea. Toată ziulica. Pentru Jeannot, fireşte. Dar şi pentru mam'mare, pentru Pauline, pentru mătuşa Jeanne. O dată pe săptămînă Maria spăla rufăria lui Jeannot, şi batistele, lucrurile mărunte care nu se dau spălătoresei, pentru că nu merită osteneala.

Coşuleţul în care Maria îşi ţinea cele de cusut era dintr-un pai lucios, şi găseai acolo îngrămădite în fund, bucăţele de stofă bune la cîrpit ; un pic de flanelă, şi catifea, bucăţele de mătase şi pînză albă pentru petice. Maria avea nişte foarfeci mari, apoi forfecuţe cu vîrful rotund şi altele cu vîrful ascuţit ca un cioc de barză. Copiii nu trebuie să pună mîna pe foarfeci.

Maria coase cîntînd. Cîntece din satul ei, de acasă. Nu înţelegi o iotă, e ca la liturghie. Jeannot s-a jurat că nu va învăţa niciodată italieneşte. Aşa că n-are de ce să-şi bată capul. Foarte rău că nu învaţă, zice mătuşa Jeanne. Maria ar trebui să-i vorbească în limba ei copilului. Asta n-ar costa mai scump. Şi apoi întotdeauna îţi foloseşte să ştii o limbă. Chiar şi italiana, deşi italiana...

Important la Maria e că este italiancă şi foarte palidă, că n-ar ieşi nici în ruptul capului fără umbrelă, pentru că se teme de cerul mohorît al Parisului, că poartă un şorţ cu nişte floricele brodate pentru a-l cinsti astfel pe Jeannot, că atunci cînd începe să-şi spună rugăciunile nu mai isprăveşte, că are nişte mătănii din boabe roşii, precum şi o iconiţă cu Fecioara şi Pruncul, şi că aceste mătănii au fost binecuvîntate de papa în persoană. Da, întocmai cum aţi auzit : de papa în persoană. Mam'mare, care-i mîndră că-l cunoaşte pe amiralul Courtot

de la Pause, s-a arătat foarte plictisită cînd a auzit asta. Spusese chiar că papa obişnuieşte să binecuvînteze mătăniile de acestea cu grămada. Cu toptanul. Dar asta nu schimbă nimic. Oricum ar fi, a binecuvîntat mătăniile Mariei.

Papa e un italian, pare-se. În sfîrşit, lucrul nu e sigur. Poate că şi amiralul e italian. Dacă-i aşa, vai de bietele vapoare. Maria care tricota nişte ciorapi pentru ea însăşi, ceea ce nu se cade, căci fură astfel din vremea pentru care-o plătim... Uite, zice mam'mare, mă duc eu să-i aduc ceva de lucru. Să nu stea degeaba. Maria s-a supărat auzind vorba aceea despre vapoare. După spusa ei, italienii se cam pricep la corăbii. Da, la corăbii cu pînze. Dar cine-ţi vorbeşte de corăbii cu pînze ? Tot ce-i mai frumos în Italia e Vezuviul. L-am văzut în poza aia mare. Maria...

— Ce e, Jeannot ?

— Maria, adu-mi pozele. Vreau să văd Vezuviul.

— Lasă acum, mă faci să încurc ochiurile.

— Vreau să văd Vezuviul...

E o poză mare în care vezi Neapole, marea, corăbii cu pînze roşii, şi drept în faţă nişte pescari napolitani cu peşti şi cu mărgean. În fund, Vezuviul. Fumegă. Jeannot îl priveşte respectuos.

Pozele sînt în lada cu lemne. Şi lada cu lemne e pe coridor. Plicticoasă treabă ! E greu să te duci după ele. Pe lada cu lemne zac întotdeauna tot felul de cutii. Nu le poţi da deoparte singur. Afară de asta, nu-s numai cutii goale şi cutii pline. Mai sînt şi lucruri ce trebuie înapoiate. Lucrurile acestea ce trebuie înapoiate ocupă un loc însemnat în viaţă. Tot ce mam'mare cere să i se aducă de la marile magazine, şi apoi nu vrea să cumpere. Pentru că e ceva care nu-i mai place cînd soseşte acasă, pentru că e prea scump, pentru că nu are nevoie de asta, pentru că eşarfa dintr-o imitaţie de blană pe care a pus-o o dată nu-i venea bine, şi deoarece eticheta nu fusese zvîrlită...

Cînd plouă afară, te uiţi la poze. Albumele englezeşti, cu poveşti chinezeşti, şi cel în care cîrnăciorii şi caltaboşii sînt personaje cu nas şi gură, Guliver şi cartea lui Benjamin Rabier, albumele de cărţi poştale ilustrate, cel cafeniu şi cel albastru, cartonaşele cu tot felul de chipuri, abecedarul. „Maria, haide, spune-mi o poveste !“ Aş, ţi-ai găsit ! E prea greu pentru ea, Maria nu ştie să spună poveşti. Cînd începe una, n-o mai is-

prăvește niciodată. Nu știe să le potrivească în așa fel ca să iasă o poveste !

— A fost odată un domn bătrîn care avea o colecție de ceasornice și care locuia la Florența...

Ei, dar unde și-o fi pus degetarul ? Un degetar păcătos, de argint, cu niște puncte negre. Nu ca degetarul Paulinei, frumos cizelat, de aur. A, iată-l, se vîrîse în ghemul de lînă.

— Și ce făcea domnul bătrîn cu ceasornicele lui ? Haide, spune !

— Ei bine, ți-am spus ce făcea : le colecționa.

Asta nu-i o poveste. Trebuie să se fi plictisit bătrînul domn. Ce de-a ceasuri mari și mici trebuie să fi avut ! Caraghioasă idee, să aduni ceasornice ! Pentru că ajunge să ai unul. Ca Pauline, un ceas pe care și-l atîrnă la bluză, cu o broșă. Sau ca tăticu, în buzunarul vestei cu un lanț. Pentru că toate ceasornicele spun același lucru. Ce oră este. Sau, dacă nu spun la fel, înseamnă că s-au stricat. Așa că, în orice caz, unul ajunge. Cel care merge.

— Da, el însă, bătrînul domn, le colecționa.

Proastă e Maria asta ! Mai întîi că a spus-o o dată. Apoi, ce-i aia a colecționa... Eu colecționez fotografiile care se găsesc în pachetele de ciocolată de la magazinul Potin : Asta o înțeleg. O fotografie a doamnei Bartet [1], alta a președintelui Mac Kinley [2], alta a lui Mounet-Sully [3] sau a reginei Pomaré [4], în sfîrșit, te uiți la ele, le așezi în rînd, le amesteci, ce mai încolo, te joci cu ele. Dar ce să faci cu niște ceasornice !

— Tu l-ai cunoscut pe domnul bătrîn ?

— Nu l-am cunoscut, dar mi s-a spus...

— Ei, atunci e altceva. Dacă ar fi să crezi tot ce se spune... La Florența... Haide, spune...

— Ce să spun ?

— Florența... Tot în Italia este ?

Deodată, lucrul cade din mîinile Mariei. Și zice : Firenza... Crede că a spus tot. Firește, pentru dînsa asta înseamnă ceva. Visează la Florența, nu aude ce-i strigă Jeannot, visează la Florența, nu-i pasă de cald și de frig, visează la Florența, a uitat că e o slugă, că trebuie să-și termine lucrul astăzi, visează

[1] Jeanne Bartet, actriță franceză vestită (1854—1941).
[2] Om de stat american, președinte al Statelor Unite (1897—1901).
[3] Actor la Comedia Franceză.
[4] A domnit în Tahiti sub protectoratul Franței (1822—1877).

la Florența. De-ar mai fi în stare să spună ceva despre asta! Dar nu, nu poate. Ceea ce gîndește această Marie nu iese din căpățîna ei, ci cel mult plutește în fața ei, ca punctele acelea colorate după ce ți-ai frecat ochii. Florența. Maria n-are nimic de spus. Florența...

— Nu eu ți-am spus că bătrînul domn cu ceasornicele lui locuia la Florența...

Care domn bătrîn? A, da. Maria surîde. Uitase.

Nu zău, ce toantă! Lui Jeannot i se pare că el ar putea să spună povești. Numai că atunci lumea ar fi pe dos.

Pentru că veni vorba de un domn bătrîn...

— Ia spune, Maria...

— Ce să spun, Jeannot?

— A cam uitat de tine, iubitul tău...

Maria nu înțelege numaidecît.

— Spunea că va veni iar duminică... și n-a venit nimeni... Așa s-a întîmplat și cu Cristiana...

— A spus că va veni iar? Cui i-a spus-o?

— Mie. De ce ai un iubit așa de bătrîn, spune, Maria? E așa de bătrîn, n-ar trebui să te facă să-l aștepți...

— Spui prostii, domnule Jeannot. Ai face mai bine dacă ai învăța să citești.

•

Lungit jos, cu burta pe covor, în fața sobei de faianță, Jeannot își citea abecedarul. Adică, soba nu era o sobă, covorul nu era covor, iar Jeannot nu citea. Așa cum vă spun. Mai întîi covorul: aruncaseră peste el o blană, întinsă de obicei la piciorul patului, făcută din două vulpi roșii cu labele rășchirate și tivită pe margini cu cîte două rînduri de înfloriturî de postav bej. Apoi soba era doar un cămin de faianță albă cu reliefuri și, ici și colo, tot soiul de marafeturi din aramă, o portiță jos, iar la înălțimea persoanelor mari două canaturi, de aramă și ele, pentru a ține acolo mîncarea caldă. Căci nici camera nu era o cameră adevărată, ci sufrageria de odinioară, și se făcea foc în încăperea de alături care era odaia bunicii. În sfîrșit, nimic nu era așa cum ai fi crezut, nici chiar abecedarul, deoarece se pare că în abecedare înveți să citești, iar Jeannot nu învăța acolo absolut nimic: dimpotrivă, uita și ce-o mai fi învățat înainte. Întocmai cum vă spun.

Culcat pe burtă, în şorţuleţul său negru, Jeannot dădea din picioare. Căci de fiecare dată cînd îşi lua abecedarul (rostea : *babecedarul meu*), îi cerea Mariei să-i pună şorţul negru ca să arate a şcolar. Picioarele i se agitau în aer şi-şi bătea cadenţat unul de altul papucii negri cu moţ roşu. Aşezată lîngă fereastră, Maria cîrpea ruse, iar ceaiul lui Jeannot se răcea pe masă.

— Ce aud ? Nu-ţi bei ceaul ?

Era tăticul care intrase în cameră. Jeannot îşi iubea tăticul, care i se părea mare, elegant, puternic şi blînd. Foarte tînăr, cu părul său negru, mustaţa blondă şi ochii visători. Jeannot se frămîntă mai dihai şi spuse : „Dar, tăticule, vezi bine că citesc... Nu trebuie să mă întrerupi." Tăticul îl înşfăcase de turul pantalonilor şi-l ţinea sus ca pe-un pisoi, ameninţînd că-l vîră în ceaşca de ceai. „Puşlama mică, bei ori nu ?" Jeannot se supuse, cu o strîmbătură : „Iar muşeţel !" Sperase că e ceai de tei.

— Aşadar, citeşti ca un bărbat, Jeanjean ? Ia să văd şi eu asta.

Jeannot îşi scoase nasul din ceaşcă şi făcu „nu" cu capul, fără să răspundă.

— De ce nu, piciule ? Ţi s-a explicat totuşi...

Tăticul se aşezase pe scaunul verde. Un scaun de mahon cu fundul de catifea roasă. Ridicase de jos abecedarul şi privea pozele din el. Jeannot veni să-şi pună capul pe genunchii săi.

— Haide, îl îndeamnă tăticul, citeşte, A... B... C...

Jeannot dă din cap.

— Nu vrea să-nveţe, spuse Maria.

Jeannot îi arătă pumnişorul strîns şi-i răspunse cu o strîmbătură a buzelor plină de dispreţ :

— Vită încălţată...

— Haide, isprăveşte, făcu tăticul, fii cuviincios cu Maria... Şi citeşte cu mine... A... B... C...

Jeannot repeta literele fără entuziasm.

— În sfîrşit... e uşor, piciule... Vezi aici, desenul ăsta ? Ce este ?

— Un asin, răspunse tărăgănat Jeannot.

— Ei, da, un asin ! Aşadar, litera de alături e... e... haide, dă-i drumul... e un A !

Jeannot înălţă din umeri cu un aer jignit. Ştia bine că e un A. I-au spus-o de sute de ori. Dar nu voia s-o repete. Asta

îl jignea. Mai mult, găsea că e idiot să se deseneze un asin alături de A. Dacă un asin trebuia să te facă să citeşti A, atunci se cuvenea ca lucrul să fie spus răspicat, şi nu era nevoie să se deseneze acest A mare, care arăta aşa de caraghios. Asinul era mult mai drăguţ. Şi, de altminteri, dacă atunci cînd vezi un asin scrii A, ar trebui să citeşti asin cînd vezi un A. Ar fi litera *asin*, şi cu asta basta. Începu deci să citească :

— Asin, balaur, crocodil...

— Nu aşa, izbucni taică-său... citeşte A... B... C...

Nu era nimic de făcut.

— Uite, spuse Jeannot, priveşte aici, tăticule !

Cu cele patru degete de la mîna stîngă lipite şi cu policarul îndoit, imita nişte fălci care se deschideau să înghită.

— Ce înseamnă asta, domnule Jean, de ce-ţi lucesc aşa ochii ?

— Dar, uită-te bine, tăticule, lămuri Jeannot grozăvindu-se. E litera *crocodil*...

Pascal Mercadier zîmbi privindu-l pe Jean Mercadier, fiusău. Ce rod ciudat poate da acest amestec a două făpturi umane ! Din acel zbucium dulce în care se împletesc violenţa şi consimţămîntul, suspinele şi săruturile, din acea încîlcire dintr-un bărbat şi părul desfăcut al unei femei, cum se poate să fi venit pe lume aşa ceva ? Copilul acesta seamănă totuşi în chip straniu cu maică-sa, şi Pascal trebuia să recunoască, după cuvintele ce-ieşeau uneori din gura piciului, că era într-adevăr fiul său, căci de unde le-ar fi luat el fără să ştie ideile astea fistichii, această logică a absurdului, dacă nu din sîngele pe care-l moştenise de la dînsul ? Se recunoştea el însuşi în copilul Yvonnei, în acest copil căruia, odinioară, îi purtase atîta pică pentru că semăna cu Yvonne, pentru că păstra trăsăturile ei ca o durere. Şi poate pentru că era gelos pe Yvonne. Şi de asemeni din pricina unui sentiment de remuşcare, ca şi cum ar fi înşelat-o şi ar fi uitat-o, cînd regăsea seara, întorcîndu-se acasă, după o zi lungă în care nu s-a gîndit o clipă la Yvonne, trăsăturile ei în puştiul absorbit de joaca lui cu cuburile. Suferinţa asta se mai potolise în ultima vreme. Fără îndoială, mai întîi pentru că s-au făcut trei ani de cînd Yvonne a murit, şi apoi pentru că Jeannot creşte şi devine o persoană care vorbeşte. Iar cînd vorbeşte, obrazul începe să i se schimbe. Aduce mai mult cu taică-său. Are ochii lui. Yvonne avea ochii albaştri, de-un albastru adînc. Pascal se surprindea aplecat asu-

pra odraslei sale ca asupra unui ecou naiv şi depărtat. Se surprindea îndrăgindu-şi fiul, ba chiar simţind ca o amarnică plăcere amintirea Yvonnei, care-l făcea să strige odinioară : „Luaţi de aici copilul acesta ! Nu vreau să-l văd !"

Pascal nu era tocmai aşa cum îl vedeau ochii strălucitori ai lui Jeannot. Nu e prea înalt, nu e prea voinic ; eleganţa sa e îndoielnică, iar în blîndeţea sa nu trebuie să te încrezi.

Se apropie de treizeci de ani. Are un fel de farmec, deşi trăsăturile îi sînt lipsite de fineţe. Buza de jos, foarte groasă, sub mustaţa palidă, arată că avusese febră tifoidă la paisprezece ani. Pomeţii obrazului prelungi. Ochi castanii. Toate acestea nu spun însă nimic, n-au nici o importanţă.

Ceea ce te izbeşte la dînsul e că nu se ţine drept, că e niţel adus de spate, deşi umerii îi sînt foarte laţi, că are şoldurile subţiri şi că din părul lins cu cărare în stînga îi cade uneori pe frunte o şuviţă lungă şi rară, pe care-o aruncă îndărăt cu un gest familiar al mîinii drepte, un gest reflex.

Ceea ce te izbeşte la Pascal e surîsul ce i se aşterne pe dinţii inegali, dînd impresia că nu ascultă ce i se spune.

Mai e şi felul său de-a se îmbrăca. Gherocurile acelea la două rînduri, croite înadins prea largi, vestele simandicoase dintr-o mătase în dungi de aceeaşi culoare, cravatele fistichii cu o perlă neagră, gulerele prea înalte, care scot şi mai mult la iveală gîtul înfundat în umeri, pantalonii vărgaţi sau cadrilaţi.

Pascal nu e tocmai aşa cum îl văd ochii strălucitori ai lui Jeannot.

XXIII

ÎN BĂRBATUL ACESTA tînăr şi palid, îmbrăcat ferchez, nimic nu mai aminteşte de copilul de odinioară, care alerga în vîrful muntelui să vadă de acolo „cealaltă faţă a lucrurilor", dacă nu flacăra din ochii de-un castaniu-închis şi un fel de tremur cald al glasului cînd vorbeşte de lucruri mărunte lipsite de importanţă. Cum să regăseşti drumul de la copilul de ieri la bărbatul de astăzi ? Viaţa e un drumeţ care-şi lasă mantia să se tîrască după dînsul pentru a-şi şterge urmele. Nici o picătură de

sînge, nici o celulă din trupul micului Pascal nu mai supravieţuieşte în acest Pascal de azi, pe-al cărui arătător stîng se vede o pată galbenă de tutun.

La douăzeci şi opt — douăzeci şi nouă de ani ai deja viaţa în urma ta, deşi nici nu-ţi vine să crezi, şi-ţi închipui că faci abia primii paşi în plină vlagă a tinereţii, nişte gesturi care nu te angajează încă la nimic. Pascal era foarte aproape de această clipă în care bărbatul îşi domină viaţa şi se hotărăşte o dată pentru totdeauna pe ce cale să apuce. Nu biruise încă cu totul acele lungi îndoieli prin care adolescenţa se prelungeşte pînă în anii bărbăţiei ca o noapte care nu te părăseşte după ce te-ai trezit.

Din ziua însă cînd se sfîşiase pe neaşteptate vălul copilăriei, amăgitoarea tihnă familiară în mijlocul căreia cresc puii de om în lumea burgheziei înstărite, din ziua în care Pascal, la doisprezece ani, simţise nedesluşit — pentru că tatăl său plecase fără să sufle o vorbă, lăsînd în cuierul din anticameră hainele, pe care vreme de cincisprezece zile nu îndrăzniseră să le ia de acolo — simţise că nimic nu e stabil şi că un uragan poate în orice clipă să năruie orice, şi că nu trebuie să te bizui în lume decît pe propriile tale forţe, pe şiretenia şi îndîrjirea ta, din ziua aceea tînărul Mercadier a pătruns în realitate, aidoma unui băiat de neam bun băgat deodată ca intern la un liceu.

Din ziua aceea a simţit că fusese purtat într-adevăr pe creasta aparenţelor şi a făcut cu amărăciune şcoala celeilalte laturi a realităţii, o altă latură fără cavalcade de oşteni în zale, fără uriaşi spintecaţi de spadă, fără păduri vrăjite. O lume de fier şi de umilinţe, în care n-ai altceva de făcut decît să strîngi dinţii şi să înduri. Ca o batjocură parcă, numirea lui Pierre Mercadier la un liceu din Paris sosise a doua zi după fuga sa, şi Paulette nu ştia decît să plîngă şi să ocărască, şi să spună că era un ghinion la mijloc, că dacă Pierre ar fi ştiut asta n-ar fi plecat, şi că de altminteri bine făcuse plecînd, că scăpaseră astfel de el, dar tot ce spunea nu era pentru dînsa, ci pentru copii : un tată denaturat care fugise cu banii ! Un simplu pungaş, un hoţ. Ce-au să mănînce acum ? Nu-i rămînea decît să se închidă în casă şi să aştepte moartea. Deocamdată, îşi vindea dantelele pentru a-şi cumpăra nişte rochiţe simple, mai potrivite cu noua ei situaţie.

Trebuise să-l retragă pe Pascal de la liceu, taxele fiind prea mari, şi Pascal găsea că-i mai bine aşa ; nu-şi putea ascunde

rușinea în fața neînduplecaților săi camarazi, cînd citea în privirea lor aventura tatălui său, și ce s-o mai fi vorbit prin familii despre asta. Dacă ar fi avut oricît de puțină stimă pentru maică-sa, ar fi fost în ochii lui o mucenică, și aceasta l-ar fi ajutat să suporte nedreptatea. Dar o socotea stupidă, și era într-adevăr, iar ușurința ei, inconștiența ce-o arăta în acele împrejurări, îl făceau pe Pascal în unele clipe să-l înțeleagă pe taică-său, să-l scuze. Singura persoană din familie față de care își putea deschide inima era tot unchiul Blaise, prezent ca întotdeauna în ceasurile grele, dar certurile sale cu soră-sa îl îndepărtară foarte repede de această familie, pe care tînăr o părăsise, pentru a o regăsi acum la ananghie. Jeanne bocea necontenit pentru că nu mai mergea le pension, nu din dragoste de carte, ci fiindcă prinsese deja gustul societății și al relațiilor mondene. Începuse o tărășenie întreagă, necazuri cu portăreii și notarii, vînzarea mobilelor rămase de la mam'mare, milogeli pe la verii Champdargent, pînă ce monseniorul d'Ambérieux izbuti în cele din urmă să-l bage pe Pascal la o școală creștină, unde-l primiră fără nici o plată, iar doamna de Lassy luă asupră-și educația Jeannei, încredințată institutoarei care vedea de nepoțica Denisei. Furioasă, inconsecventă, flecărind și gemînd într-una, Paulette căzu în spinarea unchiului Sainteville încolțit de necazuri la castel, ipoteci, împrumuturi făcute în pripă, vizite pe care și începuse să le facă doctorul Moreau, ca proprietar, în viitorul său sanatoriu.

Sărăcia îi apăru astfel lui Pascal, aproape imediat, ca minciuna obligatorie. Căci, fără să creadă în Dumnezeu, fără să fi fost nevoie să i se explice, știa totuși că cea mai elementară cuviință îi impunea să se prefacă a fi cucernic pentru a-și plăti astfel pîinea de toate zilele la internatul călugărilor, cărora le purta pică pînă și pentru blîndețea lor, pînă și pentru atențiile pe care se simțeau obligați să le arate acestui elev năpăstuit, acestui flăcău lovit de soartă în familia lui. Învață amarnic, la vîrsta cînd vocea se îngroașă, că n-ai dreptul să spui ce gîndești decît atît cît îți îngăduie mijloacele. Învață să tacă și să urască în tăcere. Învață să roșească de ai săi. Învață să nu creadă nimic din ceea ce i se spunea despre rău și despre bine, fără să trădeze prin nimic că nu crede. Învață să poarte surtuce cu mîneci prea scurte, care lăsau să i se vadă încheietura brațului pirpiriu, învață să prefere duminica

dormitorul internatului în locul vizitelor la Denise de Lassy, care-l trimitea să se plimbe în oraș la fiecare cincisprezece zile cu Jeanne și cu nepoată-sa, o maimuțică îmbrăcată numai în funde și funduliţe, cu degetele năclăite de bomboane și care-și rîdea de nădragii și de șapca de licean a lui Pascal. Cînd doamna Mercadier venea la Paris, era și mai rău. Duminicile petrecute cu această mamă idioată, și fără bani ca să meargă la teatru unde ar fi putut să evite orice conversație, erau coșmarurile anului său de internat. În dormitor, cel puțin, puteai citi. Toate romanele de Erckmann-Chatrian îi trecură prin mînă și unele de Alphonse Daudet, apoi tragedii de Shakespeare din care se tăiaseră pasajele socotite prea deocheate, aventurile căpitanului Danrit, volume dintr-o ediție a operelor lui Hugo, pe măsură ce apăreau, citite într-ascuns... și, în sfîrșit, Flaubert, împrumutat de un elev extern, Flaubert care era revanșa, alcoolul binecuvîntat, în această lume dominată de un crucifix, în care băieții se ţineau de măscări prin colțuri și apoi se lepădau de ele la spovedanie.

Din tot ce se întîmpla afară, Expoziția Universală, războiul burilor, guvernele care cădeau ca niște castele de cărți de joc și marile bătălii pentru învățămîntul laic, expulzarea călugărițelor... din toate acestea ajungea pînă la Pascal un ecou depărtat, pocit, fantastic, și băiatul nu reținea decorul acesta străin decît ca un acompaniament depărtat al gîndurilor și dorințelor lui. Veni apoi, ca un har ceresc, acea minunată febră tifoidă, și zilele de spital care-i rămaseră în amintire ca cele mai frumoase, mai dulci ale adolescenței sale. Mai erau și vacanțele la Sainteville, într-un Sainteville care se ducea de rîpă cu fiecare an, dar unde singurătatea tot mai era posibilă, muntele bucuros de oaspeți, iar parcul din care o parte se vînduse, destul de întins. În ciuda trăncănelilor, a hohotelor de rîs și a șotiilor Jeannei care se făcea o fată mare neastîmpărată. În ciuda faptului că unchiul era pe ducă și din cînd în cînd își pierdea răsuflarea, iar mirosul medicamentelor i se amesteca cu izul amar al bătrîneții.

Un fel de tragedie ciudată se juca în inima lui Pascal. Își acceptase soarta de la prima lovitură. Nu se va da niciodată înapoi din fața ei ; nu va fi nici ca taică-său, nici ca unchiul Blaise, dar îl apăsa fatalitatea cumplită și această certitudine că tinerețea sa nu va fi nici liberă, nici fericită, din pricina sarcinii pe care-o ducea de pe-acum în spinare : va trebui să-și

ţină mama, sora, şi să se hrănească el însuşi. Nu voia nici măcar să discute această îndatorire monstruoasă, dar îi simţea povara în fiecare clipă a vieţii. Viaţa avea să-i ofere această cenuşă în orice. Mînca ? O făcea ca să hrănească ocnaşul care va deveni de îndată ce are să capete forţa necesară pentru asta. Învăţa ? O făcea pentru că trebuia, şi cum ar fi putut oare prinde gustul matematicilor sau latinei, cînd studiul lor era atît de puţin dezinteresat ? Nu făcea nimic fără să aibă în faţa ochilor perspectiva groaznică a folosului pe care l-ar putea trage. Şi în privinţa asta ai săi nu-i prea lăsau posibilitatea de a visa. Cînd îl vedea, maică-sa nu-i vorbea de altceva : „Ei, cum merge cu învăţătura, bine ? Nu uita că eşti nevoit să înveţi. Te-ai hotărît ce vrei să te faci ? Să studiezi, e foarte frumos, dar asta trebuie să ducă la ceva... Ţi-ar place să fii inginer ? Nu vrei ? E frumos să fii inginer, o meserie bine plătită... Eşti bine văzut în societate... Dar tu eşti slab la desen, asta-i nenorocirea... N-ai putea să-ţi dai silinţa ? Eu desenam foarte bine cînd eram la călugăriţe... Trebuie să fi moştenit şi tu ceva din îndemînarea mea, zău aşa... Crede-mă, e foarte frumos să fii inginer... Desigur, marina e o carieră mai distinsă... Dar nu poţi să ne laşi, pe soră-ta şi pe mine, şi apoi e greu pînă ajungi amiral !“ Jeanne nu era mai discretă ca maică-sa, vorbea chiar şi de zestrea ei, ca şi cum Pascal ar fi putut numaidecît, pînă ce vor trece cei cinci ani care erau între dînşii, să pună deoparte cît trebuia ca să-şi facă ea rost de un soţ... Socotea notele proaste pe care frate-său putea să le capete ca tot atîtea scăderi din zestrea ei şi se înfuria grozav. Cînd el trecu întîiul examen de bacalaureat, Jeanne îşi ridică pretenţiile, sporindu-şi zestrea, şi declară că se va mărita cu un ofiţer.

În vara aceea, domnul de Sainteville muri într-o criză de uremie, şi castelul dărăpănat, prin care se şi plimbau creditorii pe cînd stăpînul lupta cu moartea, fu vîndut şi trecu în mîinile doctorului Moreau ; acesta ceru ca Paulette şi copiii ei să plece cît mai repede pentru ca el să-şi instaleze acolo tuberculoşii, care se şi înmulţiseră de nu mai încăpeau în sanatoriul de pe munte şi molipseau cu scuipatul lor satul în care oamenii mureau pe capete de oftică.

S-au dus pentru totdeauna vacanţele la Sainteville, paradisul care-l aştepta pe Pascal la sfîrşitul anului de şcoală, muntele tainic şi plin de zmeură, au pierit pentru totdeauna priveliştile acelea în faţa cărora visa la viitorul său, cu ochii la colinele

înşirate între gheţari şi soare ca nişte pălării ale lui Napoleon ; n-a mai rămas decît Parisul cenuşiu şi amărît, şi micul apartament de două camere, cu antreţel şi o bucătărie, la capătul bulevardului *du Maine*, în care mămica şi cu Jeanne ocupau o odaie, iar pentru Pascal se afla un pat pliant în salon, unde luau şi masa, compusă mai cu seamă din conserve, în faţa pianului acoperit de-o pînză înflorată, care arăta că n-au renunţat la ifosul lor şi că mai făceau încă parte din lumea bună. Toate acestea datorită celor cîţiva gologani rămaşi de la unchiul Sainteville şi care se duceau văzînd cu ochii.

XXIV

EPISCOPUL DE TREBIZONDA îşi dădu sufletul în mîinile lui Dumnezeu într-o toamnă ploioasă şi rece, cînd recunoştinţa îl sili pe Pascal să fie de faţă la nişte ceremonii lungi de nu se mai isprăveau. Familia răposatului se destrăma ca şi avutul ei, iar Paulette Mercadier şi ai săi, din moştenire în moştenire, împărţite cu verii, cu unchii şi cu Blaise, care se supărase pe ceilalţi la împărţeala celei lăsate de unchiul Sainteville, îşi prelungeau, de bine, de rău, această viaţă mediocră, punîndu-şi toată nădejdea în cariera lui Pascal.

De la monseniorul d'Ambérieux nu le rămăsese mare lucru, şi cu moartea lui pierduseră sprijinul pe lîngă călugării care ţineau pensionatul ; aceştia spuseră politicos că pentru clasa a cincea de liceu, fie că Pascal va urma secţia clasică sau secţia de matematici elementare, li se părea mai potrivit ca elevul lor să se întoarcă în familia sa, şi astfel să nu mai beneficieze decît de o bursă de extern. În ciuda acestui trai laolaltă, unii peste alţii, în micul apartament de pe *avenue du Maine*, Pascal simţi o bucurie tainică aflînd că nu va rămîne la călugări, căci tot în vremea aceea făcuse prima sa experienţă a femeilor. Sub cele mai felurite motive pleca de acasă, şi-şi oferea aceste ceasuri de libertate cu atît mai uşor cu cît maică-sa nu vedea nimic, iar soră-sa nu era prea încîntată să-i ţină tovărăşie. Matematicile sale elementare sufereau de pe urma acestor escapade, dar nu şi învăţătura sa într-ale plăcerii. Avu un fel de legătură cu

soţia unui negustor de automobile de pe *avenue de la Grande-Armée*, şi diverse aventuri trecătoare, fără să cruţe prietenele mamei sale, dintre care unele erau încă destul de tinere pentru cei şaptesprezece ani ai săi. Deoarece nu avea nici o para chioară în buzunar, trebuia vrînd-nevrînd să lase pe seama femeilor cheltuielile comune, şi ele o făceau bucuros ca să petreacă cu băiatul acesta drăguţ. Porni astfel pe-o pantă lunecoasă. Nimeni nu-i spusese vreodată cum se chema asta, cînd laşi femeile să plătească pentru tine. De altfel, la vîrsta aceea era într-adevăr irezistibil, şi femeile n-aveau timp de irosit spre a-i face morală, găsind că-i mai plăcut să-l sărute.

Firește, nu una ca Paulette ar fi putut să-i deschidă ochii în această privinţă. Deşi pentru dînsa Pascal era tot un băieţaş, dacă problema s-ar fi pus o clipă în mintea ei, ar fi zis fără îndoială că, dacă femeile se simţeau bine cu fiul ei, n-aveau decît să plătească cheltuielile. Pentru dînsa, morala era ca Pascal să n-o coste nici un ban. Nu vedea mai departe, şi socotea că ceea ce poţi lua e întotdeauna bun de luat. Cu această filozofie de mare curtezană, biata femeie n-ajunsese prea departe în viaţă, dar nu pentru că i-ar fi lipsit inconştienţa şi poftirile rele. Pînă una-alta, vedea cu groază că se apropie de ultimii gologani adunaţi de peste tot. Avea ascunsă printre cămăşile ei o mică sumă, din care lua cîte puţin în fiece zi. Se silea să nu se gîndească la ceea ce s-ar întîmpla cînd se vor isprăvi şi banii aceştia. La ce bun ? Oricînd se poate întîmpla o minune. În general, Paulette practica politica struţului. Întîrzie ceasul catastrofei vînzînd încă o statuetă de bronz moştenită de la doamna d'Amérieux, încă un dulap... De îndată ce vindea ceva, se simţea bogată şi îşi oferea o plăcere. Banii nu ţineau mult. De mai multe ori Pascal încercase s-o convingă că trebuie să fie mai chibzuită. Auzindu-l, începuse să ţipe. Un copil care vrea să dea lecţii mamei sale ! E spre cinstea ei de altfel, aşa zicea, că nu se pricepe la daraverile astea băneşti. Lucrurile se isprăveau întotdeauna la fel : Paulette se închidea în odaie, se lungea în pat, punîndu-şi pe faţă o batistă îmbibată cu o apă de colonie care o costase cît ochii din cap la un farmacist englez de pe *rue de la Paix*, şi de care nici nu putea fi vorba să se lipsească, mai degrabă să nu mănînce !

De altminteri, veni ziua cînd a nu mînca nu mai era doar un fel de a vorbi. Cînd Pascal se întoarse de la liceu, o găsi pe maică-sa plîngînd pentru că îşi pusese nădejdea în Denise,

iar Denise plecase într-o călătorie, şi nu mai aveau nimic în casă, dar ştii, nimic, nici o leţcaie. Nici cu ce să cumpere nişte scrumbii afumate. Pascal care-o înşelase la socoteală pe maică-sa pentru a-şi plăti un costum nou, îmbrăcat de trei zile, simţi o mare ruşine şi în acelaşi timp înţelese că a trecut vremea jumătăţilor de măsură. În ciuda văicărelilor Paulettei şi a aerelor ei de mamă jignită, băiatul hotărî pe loc, numai cu cîteva luni înaintea celui de al doilea examen de bacalaureat, să isprăvească de îndată cu cheltuielile acestor studii fără rost, căci în ceea ce priveşte Politehnica sau Şcoala Centrală pentru care părea să se pregătească, în afară de faptul că era ceva nesigur, mai avea de furcă încă un an pe puţin. Iar bacalaureatul în matematici elementare nu-ţi dă nici un mijloc de a-ţi cîştiga pîinea, presupunînd că ea ţi-ar pica din cer drept în gură pînă-n ceasul examenului. Nu era de ales, trebuiau să mănînce tustrei şi în toate zilele, trebuia plătită chiria... Cît despre servitoare, renunţaseră la ea, nu fără ca doamna Mercadier să fi chemat cerul martor al acestei nenorociri, să fi blestemat timpurile de azi şi familia, să-l fi ocărît pe ticălosul de Mercadier şi să fi declarat că ar dori mai curînd să moară decît să-şi facă singură patul. Apoi, după ce spuse răspicat că nici unul din ei nu trebuie să sufle o vorbă nimănui despre această ultimă decădere, începu să facă pe gospodina şi povesti tuturor că-şi concediase slujnica pentru că ştiţi cum sînt slujnicile de azi, nu ştii pe cine îţi aduci în casă, la Paris toate au paşti, şi asta n-ar fi încă nimic, dar îmbătrîneşti stînd degeaba, e foarte şic să te serveşti singură, se pare că aşa e moda în America, chiar soţiile miliardarilor îşi mătură singure pe sub pat, atunci şi ea, Paulette, foarte Trianon [1], îşi cumpără, din primii bani primiţi de la fiusău, nişte şorţuleţe încîntătoare, ceva pe gustul modern şi amintind totodată veacul al optsprezecilea, pentru că s-au dus castelele, s-au dus moşiile, nu mai vezi oameni de încredere, şi sîntem acum într-o republică, trebuie să trăim în pas cu vremea noastră.

Explica de asemeni, luînd ceaiul pe la prietene, că astăzi un tînăr din cel mai bun neam trebuie să-şi întărească hrisoavele de noblеţe arătînd că e în stare să-şi facă un rost. Aşa bunăoară, dînsa i-a spus fiului ei, Pascal, îl cunoaşteţi, i-a spus :

[1] Adică, făcînd pe Maria Antoaneta la Trianon ; regina se îmbrăca în ţărăncuţă şi mulgea vacile.

băiatule, aruncă-te în valuri, nu există meserii urîte, dovedește că ești un bărbat. Viitorul este al *self-made-man*[1]-ului. Încă o idee care ne vine din America! De-alde Gould, de-alde Rockefeller, au început prin a fi băieți la lift, nu?

Ceea ce nu spunea era tărăboiul pe care-l făcuse cînd Pascal venise s-o anunțe că a găsit o slujbă într-o prăvălie de flori și pene de pe *rue du Sentier*. O prăvălie! Băiat de prăvălie! Barem de-ar fi fost ceva mai ca lumea, o librărie, sau mai știu cu ce! Trebuie să mîncăm, nici vorbă. Nu era prost plătit pentru un începător: o sută cincizeci de franci pe lună, dar cu condiția să se îmbrace curățel. Mai rău era că se cerea ca tînărul să fie prezentat de părinții săi. Paulette crezu că moare auzind asta. Pînă la urmă își călcă pe inimă și se duse acolo. Fu epică, caraghioasă la culme. Pascal ar fi ucis-o, și trebui să îndure sarcasmul patronului și rîsetele înfundate ale celorlalți vînzători, care bineînțeles știau despre ce era vorba. Datora tatălui unui coleg de liceu recomandația care făcuse să fie angajat. Ca să economisească banii de omnibuz, se scula dimineață la șase jumătate și făcea drumul pe jos, din Montrouge și pînă în *rue du Sentier*. Trebuia să fie la prăvălie la opt fără un sfert, pentru că se expediau comenzile mari, iar agenții de piață ai magazinelor treceau adeseori pe acolo înainte de a-și începe cursele lor pentru a se aproviziona.

Cu cei o sută cincizeci de franci se putea trăi pe atunci, dar nu trei persoane, mai ales cînd celelalte două priveau banii aduși de bărbatul familiei ca o glumă bună care nu costă nimic. La doisprezece ani, Jeanne era de-o frivolitate care te scotea din sărite, și-l fura pe frate-său scotocindu-l prin buzunare, ca să-și cumpere pudră, parfum și un corset de domnișoară al cărui rost nu se vedea încă, judecînd după sîni. Cînd Pascal se supăra, mama lor își astupa urechile și zicea că o vor scoate din minți, că Pascal era un zgîrie-brînză, leit taică-su! și că va sfîrși ca dînsul, părăsindu-și familia. Toate acestea pentru că nu mărturisise că și-a cumpărat trei perechi de mănuși dintr-un sold, la magazinul *Bon Marché* — un adevărat chilipir! — și că nu mai aveau pic de unt în casă, dacă Pascal vrea să dea fuga să cumpere, ar fi foarte drăguț din partea lui.

Paulette nu-și închipuise vreodată că ar putea munci spre a-și întreține copiii. La ce anume să muncească, Dumnezeule!

[1] Cel care se ridică prin propriile puteri.

N-avea nici o aptitudine deosebită, tricotase ce-i drept niște pieptare pentru serbările de binefacere, dar nu se pricepea la nimic altceva... Nu știa să facă nimic și se mîndrea cu asta. O femeie adevărată e un obiect absolut inutil. Femeile care muncesc nu mai sînt femei. Cînd fiu-său îi aduse maldăre de adrese de scris la domiciliu și spuse pe-un ton hotărît că n-aveau decît să-și împartă treaba pe din două, mama și fata, că o să ajungă să cîștige ca la vreo trei franci suta de adrese, șaizeci de franci pe lună pentru nevoile gospodăriei, ceea ce le-ar prinde bine, izbucni o hărmălaie infernală în casă, mai ales că și Jeanne turnă gaz peste foc, zicînd că ea continuă să meargă la școală, nu ca leneșul de Pascal, care a profitat de ocazie spre a-și lăsa baltă studiile, fără a se gîndi la viitorul și la zestrea surioarei sale, cine-ar mai lua-o acum de nevastă cu un frate vînzător de prăvălie, s-a zis cu dînsa, lumea nu se va revolta oare aflînd de-o asemenea ticăloșie, cînd te gîndești ce avere, ce rang avusese înainte familia lor ! Tu nu l-ai cunoscut pe bunicu-tău, prefectul ! În cele din urmă, se deprinseră cu plicurile acelea.

Pascal înghiți un frecuș zdravăn în ziua cînd se pomeni dat afară de la *Flori și Pene* pentru că patronul îl surprinsese cu nevastă-sa, care nu era urîtă, și de două luni îi tot dădea tîrcoale noului vînzător. Așadar, le lăsa fără pîine pe maică-sa și pe soră-sa, și pentru ce, Dumnezeule ! ca să facă porcării într-o odăiță din dosul prăvăliei cu... uite, nu știu ce ființă o fi aia... ssst, vine soră-ta ! Respect-o barem pe soră-ta ! Trebuie adăugat că Pascal îi aruncase mamei sale în trei fraze spuse de la obraz, din care una destul de grosolană, vestea concedierii și a motivelor ei. Era furios pe el însuși, trebuia să-și verse năduful pe capul cuiva, și apoi nu-i displăcea să-i deschidă ochii mamei o dată pentru totdeauna asupra vieții sale de bărbat, pentru ca dînsa să înceteze de-a mai vorbi despre el în fața lumii pe tonul acela matern și ocrotitor care-l scotea din sărite.

Se aciui în mai multe locuri, la un stămbar, la un hotel de pe marile bulevarde, însărcinat cu primirea pasagerilor, apoi secretar al unui scriitor care uita să-i plătească leafa, slujbă însă care-o măgulea pe Paulette. Îl luară ca ghid la o agenție de voiaj și trebui să-și pună șapcă și să-i însoțească pe străini la Luvru. Nicăieri însă nu rămase mult. N-avea noroc. La fiecare nouă concediere, glumele răutăcioase ale Jeannei și doje-

nile doamnei Mercadier deveneau tot mai sîcîitoare. Afară de asta, nu căpătau întotdeauna comenzi de adrese, iar cînd venea socoteala, negustorul respectiv le căuta nod în papură.

În cele din urmă, printr-o întîmplare norocoasă, Pascal își găsi un rost. Întîlnise în stradă pe fosta lui iubită, soția comerciantului de automobile din *avenue de la Grande-Armée*. Se arătase mișcată de haina lui roasă. Printr-un văr al soțului ei obținuse ca Pascal să fie angajat, deși încă prea tînăr, abia împlinise optsprezece ani, ca agent de piață la un toptangiu de porțelanuri care vindea de toate, servicii de ceai, servicii de masă, cești smălțuite, statuete și așa mai departe, pentru export. Trebuia să-și facă ucenicia în meseria asta, și fără leafă. Avea un comision asupra comenzilor. Era însă o firmă serioasă, care lucra mai cu seamă pentru Rusia, pentru Statele Unite și Brazilia. Comenzile pe care le primea ajungeau uneori la sume mari. Dar trebuia să te zbați ca să pui mîna pe ele.

Cu un băiat de treisprezece ani care-l ajuta să ducă valizele, și cărînd el însuși două cutii grele destul de plimbate pînă atunci prin sălile de așteptare, începu să umble în fiecare zi din comisionar în comisionar, în căutarea mușteriilor proaspăt sosiți, a cumpărătorilor trimiși de marile magazine din Berlin și din Budapesta, din Chicago și din Buenos-Aires, ducîndu-și mostrele din stradă în stradă, între bulevardul Strasburg și strada Laffitte, alergînd încolo și încoace prin patrulaterul Hauteville-Poissonnière-strada Lafayette-Marile Bulevarde, urcînd și coborînd de la un etaj la altul, așteptînd ceasuri întregi în fața ușilor închise, înconjurat de haita dușmănoasă a colegilor, de gloata amărîților, a mulțimii de mațe-goale, gata să facă orice ca să-i sufle o comandă, sau chiar numai să-l împiedice s-o ia el, de o sută de ori pe zi cătrănit pînă-n fundul sufletului și gata să-l podidească lacrimile, cu picioarele obosite, cu brațele frînte de greutatea valizelor, și împins de-o nădejde smintită să mai dea fuga pînă în scuarul Montholon luîndu-se după o informație, un anunț citit într-un afiș, o vorbă prinsă întîmplător, cînd două bătrîne vînzătoare de blănuri flecăreau între ele.

Comisioanele grase nu se arătau de fel. Dar Pascal vindea totuși uneori. Niște lucruri de necrezut, unor clienți de necrezut. Într-un rînd, un turc îi comandă o mie de statuete din porțelan nesmălțuit înfățișînd o păstoriță care-și îndreaptă jartiera. E o muncă plăcută, i se spusese dintru început lui Pascal,

pentru că îţi eşti singur stăpîn. N-ai ore de serviciu. Iar dacă ţi s-a făcut lehamite, poţi oricînd să te duci la plimbare. Da. Aşa se făcea că ajungea să muncească de la şase jumătate dimineaţa pînă seara la şase. Pentru că dimineaţa trebuia să-ţi iei numerele de ordine, căci, dacă soseai pe la ora şapte la cutare comisionar asaltat de agenţi de piaţă, aveai 200 sau 250. Jeanne găsea foarte nostim să-l întrebe seara cîte ţucale vînduse.

XXV

PASCAL ERA ÎN dimineaţa aceea grozav de bine dispus, pesemne fiindcă venise primăvara, dar şi pentru că o cumpărătoare din Filadelfia, la care avusese bafta să intre fără a-şi mai aştepta rîndul, îi dăduse o comandă uriaşă, zece mii de franci, ceea ce-i aducea, scăzînd partea comisionarului, un cîştig de peste cinci sute de franci, o avere ! Îşi lăsase de îndată plevuşca mùşteriilor în seama trepăduşului său, trimiţîndu-l cu toate valizele să facă coadă la o firmă din *rue des Petites-Ecuries*, pentru un client pe care nu era chip să-l vadă înainte de ora unsprezece jumătate, douăsprezece. Cît despre dînsul, o luă razna prin acest nostim Paris însorit, cu casele sluţite de negoţ şi murdare, dar în care femeile i se păreau toate misterioase şi drăguţe. Se dusese să facă o baie într-un vechi stabiliment de pe *rue de la Victoire*, adormit printre copaci stufoşi în fundul unei curţi, cu nişte lampadare de bronz susţinute de personaje îngîndurate. Era bine ras şi destul de mîndru de umbra blondă a mustăţii sale. Se simţea puternic şi voios. Mergea pe străzi, oprindu-se din cînd în cînd şi luînd-o într-altă direcţie, ca şi cum ar fi vrut să se depărteze de-o ţintă atinsă prea repede. Se pomeni astfel într-o stradă retrasă şi liniştită, pe care o închide un zid mare în dosul căruia se află o grădină, strada Sainte-Cecile, aşa cred, şi deodată, în faţa Conservatorului, zări o fată cu un sul de partituri muzicale în mînă, şi care se oprise, cu ochii aţintiţi asupra lui, parcă mirată şi bucuroasă. I se păru fermecătoare, în ciuda demonului din el care-l făcu să observe că avea bărbia cam lată, blondă ca fe-

tele Nordului, cu părul netezit și strîns într-un conci enorm și greu, sub o pălăriuță neagră din fetru cu două aripi albastre, o apariție care nu avea nici douăzeci de ani în jacheța ei de blană ieftină și fusta lungă de lînă groasă bleumarine.

Într-o pornire de voioșie și tinerețe, Pascal făcu ceva care nu-i semăna de fel, dar fata îl privea cu o atît de firească naivitate încît era ca și cum ea l-ar fi chemat, și arăta plăpîndă și fragedă, după pofta inimii, cu o feţișoară cum nu aveau femeile din Paris pe care le cunoscuse ! Trecu strada, merse drept spre dînsa. Fata nu se clinti din loc. Îl vedea venind, parcă vrăjită. Era foarte limpede : parcă vrăjită. Atunci Pascal se apropie de dînsa, își scoase pălăria și, petrecîndu-și brațul în jurul ei, o strînse la piept și o sărută.

I se supusese fără nici o împotrivire, dar nu ca o femeie care aștepta asta, ci ca o copilă încrezătoare, și el o auzi, fîstîcit, zicîndu-i : „Bună ziua, Pascal !"

Era Yvonne, Yvonne Berger, Yvonne de la Sainteville, micuța Uah-Uah, cea întîlnită cu șapte ani în urmă. Pascal n-o recunoscuse, dar dînsa nu se îndoise nici o clipă că era el. Locuia la Paris, după ce trecuse examenul de admitere în Conservator, clasa de pian. Maică-sa era tot foarte bolnavă. Yvonne trăia singură. El o luă de braț, lăsă în urmă acea *rue des Petites-Ecuries* și, neștiind ce să facă, de bucuros ce era, făcu nebunia de-a o urca într-o birjă și a o duce la Bois-de-Boulogne. A fost o plimbare minunată, care-l costă cam la vreo zece franci. N-avea de cît să continue războiul în Manciuria, cui îi mai era mintea la așa ceva ?

Această întîlnire deveni o cotitură în viața lui, pentru că din ziua aceea încetă de-a mai fi singur. Avea cui să-și deschidă inima. Yvonne locuia într-o pensiune de femei, în cartierul Passy, unde el nu se putea duce s-o vadă, dar o aduse acasă la dînsul, unde doamna Mercadier îi făcu o mutră cam acră, pentru că nu-i plăcea să arate celor care o cunoscuseră în zilele ei de splendoare în ce hal de decădere socială ajunsese, pentru că Yvonne îi amintea de Sainteville și de creatura aceea, cum naiba îi zicea ? Paillasson... Pailleron... o tîrfă ! Și pentru că Yvonne era săracă, iar Paulette, în sărăcia ei, îi ura pe săraci. Totuși, pianul din micul apartament de pe *avenue du Maine* fu reacordat pentru tînăra fată, și el își dobîndi astfel un rost, iar Pascal un motiv de-a se întoarce acasă. Maică-sa nu-l

stînjenea, căci, de cum auzea muzica, își punea pălăria și pornea să cutreiere magazinele, mormăind că zdrăngănitul îi sparge urechile, de-ți vine a crede că s-au întors zilele cînd domnul Meyer cînta la pian, și că Pascal ăsta e leit taică-su !

Yvonne cea cu ochii albaștri umezi, Yvonne, cu părul blond ca slăbiciunea, se lăsa prinsă de această lentă și pătrunzătoare romanță care cînta în ea cu toate visurile sale, cu toate romanele citite, cu toate muzicile care tac atunci cînd inima nu mai poate să le îndure. Pentru dînsa, tainele podului de la Sainteville, mîngîierele de copii stîngaci, oricît de nevinovate ar fi fost, o legaseră de Pascal în toate gîndurile ei din acești ani pierduți, din anii aceștia fără el, în care dînsa își tocise degetele pe clape, își deprinsese falangele nesupuse din care ieșea cascada iluziilor sonore. De aproape șapte ani Pascal devenise eroul unei idile mute, al unei imaginații răscolitoare, care aducea spre băiatul acesta cu buze dulci tot ce făcea să-i bată inima, de la vîrtejurile posomorîte ale Ronului sub ferestrele ei de la Lyon cu florile cireșilor în fiecare primăvară, la îndrăgostiții întîlniți pe stradă, la frazele lungi ale lui Mozart, pe care le lua cu dînsa în nopțile ei fără somn ; iar cînd îl întîlnise iar, acest Pascal devenit bărbat, și mai frumos de cum îl visase, ca o întrupare desăvîrșită a speranțelor ei, Yvonne înțelese de ce trudise atîtea și atîtea ceasuri spre a face pianul să spună ceea ce buzele nu pot spune, și începu să cînte cu un fel de pasiune inspirată, care stîrnea mirarea profesorilor. Ea nu-i cerea nimic mai mult. Aștepta minunea fără să facă nimic spre a o grăbi. Iar el vedea în ea o fetiță, deși era cu un an mai mare ca dînsul, pentru că rămăsese foarte plăpîndă și pentru că femeia din ea aștepta să i se întindă brațele ca să se lepede de copilărie ca de-o pudoare.

Pascal continua să-și plimbe valizele și ceștile sale cu poze *empire*, cu moftangiii săi spilcuiți[1] și marchizele sale făcute pentru a împodobi tăblia căminurilor. Continua de asemeni să umble după femei și să se arunce în brațele lor ca un apucat, respins atît de rar de ele încît ar fi fost păcat să mai stea la îndoială. Farmecul său mare consta în lipsa totală de logică a actelor sale, felul de-a surîde în clipa neașteptată, de a da celei mai banale legături cu o femeie caracterul unei aventuri,

[1] În originl, *les incroyables*, tineri de-o eleganță pretențioasă, pe vremea Directoratului.

unei nebunii. Femeile se prindeau în laț de fiecare dată, cu atît mai mult cu cît era foarte tînăr, foarte luminos la față. Dar încă și mai bine decît se pricepea să seducă, știa să-și povestească poznele cu un haz straniu amestecat cu o frenezie naivă de pofticios lacom, pentru care toate femeile sînt trei zile fermecătoare, pline de întunecimi și desfășuri, și așa de frumos povestea încît reușea s-o facă pe Yvonne, confidenta sa preferată, să-i împărtășească încîntările și entuziasmele. Ea asculta toate acestea, fără să sufere prea mult, ca pe niște cîntece. Credea orbește, auzindu-le pentru a suta oară ca întîia dată, cuvintele absurde și umflate ale celui pe care-l iubea și care vorbea de altă femeie. Că ea, cealaltă, era mereu alta, putea oare s-o tulbure ? Totuși, cînd Pascal rupse cu actrița unui mic teatru pe care Yvonne se dusese într-ascuns s-o vadă jucînd într-o piesă a lui Feydeau, fu adînc zdruncinată, căci pentru ea dragostea era dragoste, și se gîndea că femeia își va curma zilele văzîndu-se părăsită. Era o fată frumoasă, cam vulgară, foarte trupeșă, cu niște picioare lungi, și un păr minunat, încrețit pînă la ultima șuviță... Își spusese văzînd-o : așadar, astea sînt femeile care-i plac, și plînsese, dar se gîndise cîți trecători și-or fi întors capul după dînșii în stradă, mergînd amîndoi alături... Și uite că se săturase de ea. E ceva inexplicabil. Cum suna oare fraza aceea în *Viața poetului* de Schumann ? Nu cuvintele lui Heine, ci cîntecul... Viața era inexplicabilă și tulburătoare. Cumplită ca sărutările pe care le păstrezi între degetele lipite...

Se întîlnea cu Pascal la prînz într-o lăptărie din preajma Conservatorului și ieșea de acolo cu clopote în cap, și răscolită de-o febră care se potolea numai cînd se așeza la pian. Își povestea singură povești, ca pe vremea cînd avea doisprezece ani, dar prințul din ele avea o mustață bălaie și dinți frumoși inegali, și o valiză neagră în mînă. Și prințul mergea printre maci roșii și trăsuri de piață și vorbea unei doamne îmbrăcată în satin alb pe care nimeni n-o vedea, pentru că era în dosul ferestrei de la al treilea etaj al unei case, toată din dantelă de piatră, păzită de oșteni cu halebarde pe la toate porțile, și, pentru ca totul să fie mai drăguț, niște ventilatoare pe acoperișuri... Doamna își arunca batista prințului, o batistă cum nu se mai află, făcută din soare țesut de lună, fără pereche pentru a șterge lacrimile... Ah, Pascal, Pascal, cum o mai strînge la piept, răutăciosul ! Asta ținu optsprezece luni. În care timp au trăit clipe de entuziasm cînd Yvonne luă premiul întîi la pian

și dădu un concert. Cîștiga bani. Doamna Mercadier începea să spună că totul se va isprăvi cînd Pascal va pleca să-și facă stagiul militar, și auzind-o, Yvonne simțea că-i îngheață inima. Stagiul militar ! Ar fi într-adevăr sfîrșitul. Doi ani fără să-l vadă. Parcă de asta era vorba ! Dar din ce vor trăi femeile acestea după plecarea lui ? Și apartamentul, cine va plăti chiria ?

Pascal își cumpărase o bicicletă în rate, ca să-și poată petrece duminicile cu o tînără englezoaică, ultima lui nebunie, sau cel puțin ea era nebună după dînsul. Englezoaica făcuse cunoștință cu Yvonne și îi aduceau din plimbările lor flori de la Saint-Nom-la-Bretèche sau de la Boutron. Se duseră împreună s-o audă cînd Yvonne își dădu recitalul.

Lucrurile se aranjară foarte bine cînd Pascal trebui să plece la regiment : Jeanne, care avea cincisprezece ani și jumătate, găsi un loc, masă și casă fără leafă, într-o familie din Boulogne-sur-Mer, unde trebuia să vadă de trei copii, avînd în grijă ca ei să-și facă lecțiile. Un rol de soră mai mare. Mama, măritată cu un industriaș, era foarte mondenă, și plăcîndu-i Jeanne, o luă cu dînsa la petreceri în familii, la baluri. Afară de asta, Yvonne se înțelesese într-ascuns cu doamna Mercadier, și-l puseră pe Pascal în fața faptului împlinit : Yvonne va părăsi pensiunea de femei din cartierul Passy și va veni să locuiască în *avenue du Maine*, mutîndu-se în chilioara lui Pascal. Din banii pe care-i plătea la pensiunea aceea de femei, vor putea trăi amîndouă, cheltuind cu socoteală. Trebuia, ce-i drept, plătită și locuința : o mie două sute de franci pe an de cînd se scumpiseră chiriile. Dar Denise de Lassy va pune diferența, făgăduise asta.

Doamna Mercadier trecea pe rînd de la simpatie la antipatie față de Yvonne. Ceea ce-i stîrnea aceste sentimente o fi fost poate interesul material, dar dacă era așa, se înșela uneori. Căci, tocmai fiindcă știa că are nevoie de tînăra fată, n-o putea suferi. Totuși, cu o inconsecvență caracteristică pentru această minte de vrabie, chiar în ziua cînd în sinea ei o trimisese la toți dracii pe această Yvonne, care cîntase iar nu știu ce la pian de nu mai isprăvea, Paulette se apucă să-i destăinuiască ce avea pe inimă. De două-trei ori ajunseră chiar să atingă un subiect asupra căruia doamna Mercadier se arăta mută în fața tuturor, soțul acela care-și luase cîmpii.

— Dar n-ați avut niciodată vești de la dînsul ?

— Nu... Ba da. În sfîrșit, a scris o dată unui domn Meyer... uite, unul care-i cînta la pian așa cum îi cînți dumneata lui Pascal... un coleg al său... Se afla în Egipt, și ce-o fi făcut pe-acolo nu era limpede... am văzut scrisoarea, Meyer venise să mi-o arate... Ah, cei de teapa lui Pierre nu crapă, e sămînță rea...

Trimis în Algeria, Pascal arăta bine în uniforma lui de spahiu, și nu-i era greu să înfățișeze într-o lumină stranie viața de garnizoană în decorul arab; citind scrisorile tînărului, Yvonne nu mai ieșea dintr-o duioasă feerie amară, în care pînă la urmă admirația biruia gelozia. Îi scria necontenit, și Pascal, fără să-și dea bine seama, se obișnuise cu aceste scrisori, așa cum te obișnuiești cu cafeaua, de nu te mai poți lipsi de ea. Datorită lor, descoperi pe nesimțite o Yvonne necunoscută, o Yvonne aprinsă și diferită de fetița căreia îi povestea strengăriile lui, o Yvonne la care începu să viseze, o Yvonne ale cărei istorii fantastice încetau să mai fie niște născociri caraghioase, pentru a atinge universul visurilor, unde, ca niște liane îmbrățișate, se unesc amanții despărțiți. Curînd, începu să strecoare în scrisorile lui fraze făcute spre a seduce, fără să știe că nu mai avea nevoie de ele. Dar frazele acestea fură pentru Yvonne ca niște flăcări și, cu toate că nu spuneau nimic esențial, scrisorile lui îi aprinseră în suflet un foc pustiitor.

Cariera ei de pianistă începea cu un succes care întrecea orice așteptări. Avu mîndria să-i trimită lui Pascal tăieturi din gazete, pline de elogii amețitoare. Îi scria totodată că succesul acesta i-l datora lui, că Pascal e cel care-o făcuse să cunoască viața, să simtă orice, că pentru Pascal cînta, că el îi ținea mîinile pe clapele pianului, și că lumea nu știa că el era marele pianist de care se vorbea... Se bucură mai mult aflînd că fusese făcut caporal decît de premiul întîi pe care dînsa îl primise cu un an înainte. Ah, de-ar fi putut să vadă cineva în mintea ei Algeria pe care și-o făurea! Ce era Golconda scînteietoare de nestemate pe lîngă această Algerie? O țară în care se afla Pascal nu putea fi decît un paradis. Yvonne trăise o spaimă mare în vara aceea, pentru că se iscase o primejdie: țara fusese la un pas de război cu Germania. Și Pascal soldat! În cele din urmă, zarva se potoli.

După un an de militărie, cînd Pascal veni în permisie, o găsi pe Yvonne cernită. Doamna Berger, maică-sa, murise în urma unei lungi și dureroase boli, în clinica aceea care înghițea

micile lor venituri, şi unde Yvonne n-avea voie să vină decît rareori spre a-şi îmbrăţişa mama.

Dumnezeule, ce frumoasă era Yvonne toată în negru ! Niciodată în privirea ei nu lucise mai tare acest albastru umed care cotropea albul ochilor, niciodată părul ei nu avusese această culoare de pai proaspăt. Dar, deşi se vedea cît de tare îi bate inima, deşi se bucura că-l vede, că-l pipăie pe Pascal, avea un aer de tristeţe care-l izbi. O frază în ultima scrisoare a doamnei Mercadier îl neliniştise o clipă. Doamna Mercadier scria : „În sfîrşit, se mai poate trăi în casă de cînd Yvonne nu mai cîntă la pian..." Ce-o fi vrut să zică ?

Yvonne îl privi lung pe Pascal, apoi îşi scoase mănuşa neagră de pe mîna stîngă : „Uite..." spuse ea. Mîna atrofiată, cu degetele chircite şi înfiorătoarea piele lucioasă a marilor arsuri, era betegită pentru totdeauna... Un accident... o lampă de gaz răsturnată : nu aveau electricitate în *avenue du Maine*. Casa ar fi putut lua foc. Scăpaseră încă ieftin. Niciodată Yvonne nu va mai putea să cînte la pian.

Dar ceea ce văzu Pascal în ochii ei, acea deznădejde întrebătoare, nu era gîndul că nu va mai putea să facă muzică, ci teama groaznică de scîrba pe care biata ei mînă prăpădită i-o va stîrni cu siguranţă lui Pascal. El văzu şi înţelese asta, şi în acelaşi timp că Yvonne îl iubea, şi atunci o furtună răscolitoare trecu peste dînsul, îl smulse, îl împinse, o dată mai mult, la gesturi ireparabile. Nu era mila, nu era numai duioşia. Trebuie să fi fost şi dragostea, de data aceasta dragostea, încă o o dată dragostea, sau nu : abia de data aceasta dragostea. Făcu din ea amanta lui.

E tot ce găsise mai convingător să-i spună, şi-i sărută ca un nebun mînuţa chinuită, acoperind-o cu lacrimi. Deasupra capului său, Yvonne rîdea spre cer : regăsise pentru vecii vecilor muzica. Era fericită.

Cînd se întoarse în Algeria află Pascal că e însărcinată. N-a ştiut însă niciodată ce scene groaznice îi făcuse doamna Mercadier tinerei sale pensionare din pricina asta. Paulette o ura pe Yvonne cu atît mai mult cu cît avea nevoie de dînsa, şi pentru că ştia că fără dînsa n-ar fi avut ce să mănînce. Totul, pînă şi faptul că Yvonne cosea singură rochii pentru Jeanne, care voia să fie elegantă la recepţiile date de stăpînii ei de la Boulogne, totul o întărîta pe doamna Mercadier împotriva aceleia căreia îi zicea „prefăcuta aia mică". În general, să faci

rochii ca o croitoreasă, să ştii să le croieşti, să le potriveşti ca să cadă bine etc... ce dovadă de vulgaritate ! O femeie de lume ştie oare să facă aşa ceva ? Şi să fii nevoită s-o ţii în casa ta pe fata asta ! E foarte simplu, nu mai trebuie să-i îngădui nici o intimitate cu mine. Şi iată că domnişoara se apucase să facă un copil... cu cine ? Ah, ia te uită la ea, facem acum pe misterioasa !

Lucrurile luară altă întorsătură cînd Pascal sosi iar la Paris, de data aceasta sergent, şi spuse sus şi tare că se va însura cu amărîta asta. Zice că copilul e al tău, dar ce poţi să ştii ? Trebuie să-ţi faci un rost în viaţă, e de ajuns că le ai de hrănit pe maică-ta şi pe soră-ta ! Nu cumva îţi vei lua în cîrcă pe fata asta cu bastardul ei ? Se iscase tărăboi mare, ţipete, izbucnirile de mînie năprasnică ale lui Pascal, şi Yvonne ca o fetiţă bătută, hotărîtă să se arunce în Sena. Doamna Mercadier nu voia să-şi dea consimţămîntul. În cele din urmă se potoli ca să nu-şi piardă pensionara, şi începu să se tînguie că starea Yvonnei nu le îngăduia să facă o cununie aşa cum s-ar cuveni, cu orgii, şi-un mic ospăţ. O puse pe Yvonne să-i facă o rochie discretă, bej şi maro-închis, pentru ceremonia intimă. Astfel, cu ruşine şi bucurie, deveni Yvonne tînăra doamnă Mercadier, iar puţin timp înainte ca Pascal să fie lăsat la vatră se născu micul Jean, care avea ochii mamei sale. Pascal se vedea iar civil fără nici un rost înaintea lui. Trebuia să apuce iar valiza neagră şi să umble pe la uşile comisionarilor. Yvonne nu voia asta. Moştenise de la maică-sa cîteva zeci de mii de franci. Cu ce plătea pînă mai ieri pensiunea ei, şi clinica pentru răposata, ar putea la urma urmei să trăiască amîndoi... Dar copilul ? Dar doamna Mercadier ? Dar Jeanne ? Yvonne pusese ceva la cale înaintea întoarcerii lui Pascal. Îl luă pe de departe, cu binişorul, înfricoşată la gîndul că l-ar putea jigni şi temîndu-se de refuzul său. Iată despre ce era vorba : lîngă Piaţa Etoile, într-un cartier foarte potrivit pentru străini, nişte prieteni ai mamei sale ţineau o pensiune, şi cum femeia murise, soţul văduv nu ştia cum s-o scoată la capăt... voia să vîndă... Am avea de ajuns ca să-i plătimp o filodormă, explica Yvonne, iar cît despre banii necesari spre a porni treaba, am putea face un împrumut, patronul pensiunii se şi înţelesese cu banca lui, care-i împrumutase pînă azi nişte bani, urmînd ca noi să luăm datoria asupra noastră... aşa că banca, spre a nu-şi pierde gologanii... pricepi, iubitule... Apoi, în asta şi-ar găsi de lucru şi Jeanne, şi Yvonne, Pascal ar

ţine socotelile, iar doamna Mercadier, fără să muncească într-adevăr, ar da pensiunii un aspect totodată monden şi respectabil...

Pascal se supărase. Spusese nu. Dînsa îl rugase. Nu voia, zicea el, să-i ia prăpădiţii ăia de bani, să-i rişte aşa, şi să trăiască în realitate pe spinarea ei, da, da, pe spinarea ei, datorită ei... Voia să şi-i ţină pe ai săi cu munca lui... Dar, zău aşa, stăruise Yvonne, vei munci, vei fi stăpînul pensiunii... Nu, nu şi nu. Atît de îndîrjit se arătase că Yvonne se făcuse albă ca varul. Ce ai ? Nimic, nimic... Yvonne se aşezase pe-un scaun şi nu mai putea vorbi. Inima... Trebui să-i mărturisească pînă la urmă că în timpul sarcinii inima îi slăbise de mai multe ori şi că era cît pe ce să moară din asta. Doctorul îi spusese că nu va mai trebui să aibă niciodată copii... Îi ascunsese lui Pascal adevărul, de teamă că-l va îndepărta de dînsa...

Pascal se sperie grozav. Şi se învoi cu pensiunea. Astfel se deschisese *Etoile-Famille*, cu firma proaspăt vopsită, în perspectiva Arcului de Triumf.

În centrul ei se afla Jeanne. Îndrăgea lumea, îi plăcea să vadă mereu lume nouă, domni. Se întorsese de la Boulogne, mai frumoasă, cu cei optsprezece ani ai săi. Doamna Mercadier se deprinsese repede cu noua ei soartă, nu fără să fi ţipat la început că o Ambérieux ajunsese negustorească, o Sainteville hangiţă ! Dar, după sărăcia din *avenue du Maine*, *Etoile-Famille* merita unele sacrificii... Curînd de tot ajunsese să-şi închipuie că clienţii erau nişte invitaţi într-o casă mare a ei, şi că primea musafiri. Seara, după cină, făcea conversaţie cu locatarii. Se înjghebau şi mici partide de joc, dar nu pe bani ! O discreţie... şi cu ochii în patru ca totul să se petreacă cuviincios. Apoi, mai era copilul. Micuţul Jeannot, despre care Paulette uitase că numai gîndul naşterii lui o scosese din sărite. Dar era acolo, mititel, mai mult dezarmant decît dezarmat, cu scăfîrlia lui slăbuţă pe care părul părea că abia se ţine, ca un puf de mătase lipit... Era nostim lucru să fii bunică la patruzeci şi cinci de ani... iată-mă o femeie bătrînă ! Paulette se privea neliniştită în oglindă. Să fi vrut numai, s-ar fi găsit destui bărbaţi...

— De ce nu te recăsătoreşti, mămică ? zicea Yvonne.

— Ei cum, dar nu sînt văduvă ! Ce tot spui acolo ? Să divorţez ! Şi religia, ce te faci cu religia ? Afară de asta, mulţumesc, n-am nevoie, ştiu acum ce-i aia... Un soţ îmi ajunge... Să

mai suport și un alt bărbat ! S-o iau de la început ! Mulțumesc frumos, n-am nevoie...

Yvonne trăia într-un vis. Treburile mergeau destul de bine, și de n-ar fi fost dobînzile, și ratele împrumutului făcut la bancă, familia ar fi huzurit de-a binelea. Traiul se scumpea de asemenea și cheltuielile întreceau mereu prevederile, dar ar fi scos-o la capăt. Pascal era centrul acestei lumi de nori trandafirii, în care Yvonne rîdea copilului ei cînd întindea spre tot ce lucește o mînuță și un picioruș gingaș, amîndouă deodată într-o mișcare caraghioasă. Pascal era centrul grijilor și gîndurilor Yvonnei. Îi încuraja toate toanele, toate poftele. Îi cumpăra mereu cravate, îl îndemna să se ocupe de toaleta lui, să se îmbrace ceva mai aparte, să poarte gulere mai înalte decît se purtau și care-i veneau așa de bine, să-și facă veste fistichii. Lui Pascal îi plăcea să meargă la curse. Ei bine, să meargă. Mai întîi că e minunat să ieși duminica, e un prilej să mai iei aer...

El n-a știut niciodată ce gînduri frămîntau singurătatea Yvonnei. N-a cunoscut basmele pe care dînsa și le născocea ca să treacă vremea, basme bezmetice și minunate, prin care scăpa de tristețe, cu obișnuita lor țesătură de peripeții trase de păr, și cu Pascal drept erou, un Pascal pătruns de azur, un Pascal învești mîntat în lumina cerului, un Pascal cu ochi de astru, un Pascal care nu mai avea nevoie să-i povestească aventurile sale, pentru că și le închipuia singură. N-a știut niciodată nimic despre lacrimile ei, nici de zîmbetele care ieșeau din ele ca un curcubeu după ploaie.

Yvonne nu-i purta pică pentru că nu se arăta așa de atent față de dînsa ca în primele zile. Trebuia oare s-o facă în silă ? Era și o fărîmă de gingășie în purtarea lui. Nu trăia oare tot timpul cu teama că ar putea rămîne din nou însărcinată, cu inima ei bolnavă ? Și într-adevăr această teamă cîntări foarte greu în judecata lui, găsind poate în ea o scuză pentru a se depărta de nevastă-sa. Încetul cu încetul, totul începu iar ca în trecut, numai că el nu mai povestea soției așa cum povestea micuței Yvonne de odinioară succesele și aventurile sale. Se găseau străine drăguțe la *Etoile-Famille*, și uneori cursele se prelungeau departe de hipodrom. La douăzeci și cinci de ani poate că Pascal nu mai are pentru femei atracția tremurătoare a apelor limpezi, nu mai e copilul irezistibil căruia nu-i poți refuza nimic. Dar e un bărbat, un bărbat care știe ce-i aia o

femeie, și care lasă asupra ei o privire ce nu poate fi uitată. Un bărbat elegant și discret, un bărbat oricînd gata să ia ce i se oferă, și femeile știu asta. E amantul, așa cum ele și-l înfățișează de la douăzeci de ani, din ziua cînd nu-l mai așteaptă chiar pe Romeo, ci pe-un contemporan care cunoaște hotelurile unde o femeie poate merge, localurile unde o pereche se poate întîlni. Pe nesimțite, Pascal se depărtase de Yvonne. Ceea ce nu înseamnă că o iubea mai puțin. Sînt unii care nu pot fi credincioși unei femei. Dragostea nu le este totuși interzisă.

Pascal n-a știut cît de mult o iubise, cît de mult o iubea cînd ea muri. Îi ascunsese că era însărcinată. Voia să mai facă un copil, ca să-și recucerească soțul. Și totul se petrecuse întocmai cum spusese doctorul. Inima...

În zilele acelea lumea era din nou plină de zvonuri îngrijorătoare. Războiul bătuse încă o dată la ușă, vase germane ameninţau Marocul, dar toate acestea rămîneau confuze pentru Pascal care descoperea atunci durerea.

Ba chiar, auzind acest ecou depărtat al lumii, se zăpăci într-atîta încît se pomeni chemînd din toată inima războiul posibil, pentru ca totul să piară o dată cu dragostea lui, și el însuși să fie smuls de vijelie. Așa, de multe ori, cînd unele dezastre ale umanității se apropie, vezi oameni deznădăjduiți pe care vîntul nenorocirii îi trezește la viață, înecați care-și redeschid ochii în fundul prăpastiei.

Nu mai rămînea la *Etoile-Famille* decît copilul cu ochi de aur, fiul Yvonnei, și dragostea dureroasă a lui Pascal, care nu se dăduse pe față decît prea tîrziu, decît atunci cînd era prea tîrziu, astfel că întîia oară cînd îi spusese *Te iubesc,* Pascal o spuse unei Yvonne moarte, în jurul căreia ai casei aprinseseră lumînări și împrăștiaseră flori absurde, toate florile pe care dînsa nu le putea suferi.

Copilul, cu cei trei ani ai săi și cu nevoia sa de-a alerga, de-a se juca și de-a rîde, nu mai întreba de mămica lui, pe care trei seri de-a rîndul o chemase la pătucul lui, pentru că ea nu venea să-l sărute, cum zicea, de bună seara. Și Pascal, amar și chinuit, vedea în Jeannot parcă imaginea însăși a acestei infidelități cumplite, care era în el, pe care n-o putea înfrîna, și care acum, după ce o duseseră pe Yvonne la Père-Lachaise, îi venea din nou o dată cu lacrimile în timp ce se apuca iar să privească femeile.

XXVI

— E NEMAIPOMENIT, doamnă Tavernier, voiam să nu mă duc, dar era ceva mai tare ca mine... m-am întors acolo... lăsasem să treacă o duminică... credeam că s-a isprăvit... şi apoi gîndul nu-mi dădea pace. Ce ţi-e şi cu noi oamenii!

Dora îl asculta pe domnul Pierre. Mereu în poziţia ei obişnuită, cu braţele întinse pe masă. Iată-l pe neaşteptate luînd calea destăinuirilor. Avea un nepot... şi toată familia asta a lui... Dora nu şi-a închipuit niciodată una ca asta. Crezuse că era absolut singur în viaţă... E drept că se despărţise de ai săi. Cum şi de ce, despre asta nu sufla o vorbă. O fi avînd totuşi o soţie pe undeva. Dar „Rîndunicile"... Dora nu punea întrebări. Prea îi era frică să întrebe.

— Aşa că în duminica următoare m-am dus iar acolo. Am văzut copilul. I-am cumpărat o acadea. Ce-o fi curiozitatea asta care-mi tot dă brînci ? Fireşte, nu prea am cine ştie ce treabă duminica... dar oricum ! Toată viaţa am avut un fel de scîrbă pentru plozi... în sfîrşit, vorba vine, toată viaţa... prima mea fetiţă... N-am stat niciodată să-i privesc prea mult pe copii, nici chiar pe ai mei... Mititelul ăsta însă, uite, pot sta ceasuri întregi acolo uitîndu-mă la el... Se joacă tot timpul, e grozav de plăpînd... şi ia nişte poze neaşteptate, sau face tocmai ce-ţi închipuiai... rămîne din cînd în cînd nemişcat, înţelegi, apoi cade jos deodată... Şi ideile lui, dacă pot zice aşa... Auzindu-l vorbind, e ca şi cum ai învîrti un caleidoscop, culorile se amestecă, dar sînt aceleaşi culori, şi în cele din urmă se rînduiesc întotdeauna simetric, o învălmăşeală de stele...

Dora iubeşte copilul acesta şi-i geloasă pe el. L-ar fura bucuroasă ca să şi-l apropie pe domnul Pierre, l-ar omorî pentru ca domnul Pierre să nu se mai gîndească la el. Şi apoi, mai ştii ? O legătură grozavă între el şi familia asta, care ar putea pune mîna iar pe dînsul.

Dora a spus ceva cam în acest sens, şi domnul Pierre a rîs cu poftă. Nu se ştie cine doreşte mai puţin să fie iar împreună, el sau familia... Asta n-o linişteşte pe doamna Tavernier. E doar o vorbă pe care o spui. Dora îşi dă bine seama că el nu povesteşte tot. Domnul Pierre o fi ştiind el însuşi ce anume îl

atrage în fiecare duminică acolo, în *avenue du Bois ?* O curiozitate pe care n-o mărturisește. Și care nu cuprinde numai copilul. Descoperă încetul cu încetul ce au devenit ai săi, cei pe care i-a părăsit, de care s-a lepădat. E un joc lung și plin de răbdare în mijlocul flecărelilor copilului, în mijlocul imaginilor încîlcite ale unei lumi ale cărei trăsături încearcă să le desluşească. Apoi, jocul e anevoios, pentru că Jeannot nu vorbește decît de ceea ce știe. Pentru un căpețel firav de lumină trebuie să-i faci copilului o duminică întreagă toate mendrele, să scoți strigăte de mirare în fața turtișoarelor lui, și de cele mai multe ori nu vrea să vorbească decît despre doamnele Mănescu.

Dora suferea împreună cu Pierre din pricina acestei taine în care ea e încă și mai adînc cufundată ca dînsul. Suferă din pricina raporturilor necunoscute dintre cel pe care-l iubește și alte făpturi. Încearcă să sfîșie aceste întunecimi și nu poate decît să-și sfîșie inima. O dată scăpase din gura lui Pierre numele neveste-si : Paulette... Dora are acum un subiect de visare care nu se mai sfîrșește. Și-o închipuie pe această femeie de la care el a avut copiii pe care i-a părăsit, această femeie care l-a făcut nenorocit... această femeie foarte frumoasă și probabil groaznică... una din burghezele alea fudule care fac ce vor cu bărbații lor, fără a le lăsa vreodată o clipă de răgaz, fără a le îngădui nimic... Dora știe toate acestea, a citit cărți, și unii bărbați i-au povestit... Îi zicea Paulette... L-o fi înșelat, l-o fi iubit, o fi știut oare vreodată ce-i în sufletul lui... Fiecare zbîrcitură din obrazul domnului Pierre capătă un sens, Dora înțelege ce anume a săpat-o acolo... Pe obrazul acesta ea nu vede bătrînețea, ci adîncimea unor sentimente grave. O încrețitură e semnul lăsat de-o amărăciune... Pungile ochilor, frumusețea lacrimilor... Bărbații tineri n-au decît chipul brutal al oaselor și mușchilor : nimic nu e înscris acolo, pe fața lor e vidul și grosolănia. Ceea ce-i place Dorei la domnul Pierre sînt trăsăturile obosite, noblețea chipului istovit ; iar cuvintele pe care el le spune despre copil, i se pare că tălmăcesc întocmai ceea ce simte dînsa pentru bărbatul acesta bătrîn și ofilit.

— Doamnă Tavernier, nu l-am iubit niciodată pe fiu-meu Pascal... Acum însă, cînd îl regăsesc în micuțul acesta și cînd, fără să vreau, încerc să-i reconstruiesc viața, ceea ce a devenit viața lui după seara aceea de noiembrie cînd am plecat... e uimitor ce interes îi port lui Pascal. Pentru că a încetat să

mai fie pentru mine fiul care trebuia hrănit, acel *impedimentum* tîrît după mine, acea raţiune de a fi a unei căsnicii, şi nu-mi mai rămîne din el decît o idee, un reflex, şi încă un reflex tulburător. Înţelegi... e urmarea... urmarea unei serii de fapte şi de gînduri... ca o reflecţie pe care aş fi făcut-o într-o zi, şi aş fi întrerupt-o... şi ea ar fi continuat fără mine prin forţa logicii... Pe mine, în vremea asta, anii m-au schimbat, nu mai ştiu cum a ieşit aşa ceva din mine, ştiu doar că a ieşit din mine şi atîta tot... Îmi zic : pentru ca gîndul meu să fi devenit acest om, acest mecanism uman care locuieşte într-o casă aşa şi aşa, care se mişcă după anumite legi, respectînd anumite legi, în mijlocul unor oameni care se înţeleg, la urmă urmei, asupra anumitor lucruri ale vieţii, trebuia ca atunci cînd sămînţa acestui om mai era în mine, eu să fi crezut în toate acestea, să fi imaginat lumea oarecum astfel, lumea acestui automat, fiul meu... Pentru că, vezi dumneata, eu am umblat de icicolo ca o corabie bătută de valuri, ca un lucru aruncat în mare...

Domnului Pierre îi place să vorbească în faţa Dorei. Ea nu-l întrerupe niciodată şi-şi poate îngădui să spună orice ciudăţenie îi trece prin cap. Ea nu va arăta că n-a înţeles, iar lui puţin îi pasă dacă e sau nu înţeles, tot ce vrea e să lase cuvintele să curgă, să le lase să alcătuiască nişte ţurţuri de idei, să-şi dea pe faţă gîndul, şi apoi, atîta pagubă dacă el însuşi nu mai ştie despre ce-a fost vorba.

— Mă gîndesc la ceea ce eram în copilăria noastră... tatăl meu... şi celălalt soţ al mamei mele... şi mama... Revăd casa, şi toate lucrurile la care ţineam mai mult ca la viaţa noastră, obiecte, mobile, un soi de stimă în jurul nostru, un calm, un fel de a fi... într-un cuvînt, o societate. Şi apoi am fost eu, la început ca o parte a lumii acesteia, şi care concepeam în chip vag viaţa ca o consecinţă a tuturor acestor lucruri, şi a altora poate, tablouri, muzică, dar veşnic aceeaşi înlănţuire a fiinţelor, a timpului şi a mobilelor, aproape la fel cu ceea ce fusese credinţa mamei mele, teama şi zbuciumul ei. M-am putut depărta de toate acestea, dar în ele era Pascal, trebuia să fie Pascal. Pascal pe care-l regăsesc în copilul acesta din *avenue du Bois,* care va fi după Pascal ca Pascal după mine. Ce sînt toate acestea ? Ce înseamnă toate acestea ? La urma urmei, ce va

îi voiț să zică asta ? Și diversitatea felurilor noastre de a fi, cu taică-meu magistrat, fiu-meu hotelier, ce va fi schimbat în lumea aceasta care-și urmează calea în afara noastră ? Cînd eram mic, împăratul voia să pună mîna pe Mexic, iar astăzi Republica își trimite copiii să moară în Maroc. Gazul era o noutate care tulbura viața ; nimeni nu se aștepta la automobil, nici la telegrafie fără fir, nici la aeroplane și iată că doar în zilele existenței mele sînt mai multe schimbări în jurul meu decît în zece veacuri de umanitate. Ei, și pe urmă ? Cine știe ce va mai vedea micuțul Jean ? Dar asta n-are nici o noimă. Sîntem străini de toate acestea... Vom crăpa fără să fi jucat altceva decît lungul nostru rol de figuranți... Și la fel se va întîmpla cu cei care vor veni după noi... Pentru ce ?

Ideea aceasta îl hărțuia, îl sîcîia, și Mercadier se întorcea mereu la ea. Fără îndoială că o urmărea și în ziua cînd îi spuse lui Meyer, care era mai amărît ca de obicei, pentru că trebuise din nou să împrumute bani de la vărul Lévy ca să-și țină școala, iar vărul Lévy îl refuzase :

— Se întîmplă, dragă, cu de-alde voi, din familia Meyer, ceea ce se întîmplă cu noi ăștia din neamul Mercadier... Nu sîntem nici laie, nici bălaie... sîntem așezați între două scaune. Unchiu-meu Sainteville ne desprețuia pentru că eram oameni de rînd, fără a fi din popor. Zicea că te poți lăuda cu onoarea sau cu munca, dar că oamenii din clasa mijlocie n-au onoare și nici nu muncesc cu-adevărat, căci își aleg meserii de învîrteală, roluri de intermediar sau de parazit, dar nu-și cîștigă pîinea, precum o cere Domnul, cu sudoarea frunții...

— Dumneata nu crezi că muncim, Mercadier ? Și școala ? Nu faci oare destule ore pentru a-ți justifica dreptul la viață ?

— Mai întîi că le fac neavînd încotro, cu de-a sila... apoi, învățămîntul ăsta, ce scamatorie ! Așa cel puțin gîndea vrednicul meu unchi Sainteville. În ce mă privește, nu pun mare preț nici pe onoare, nici pe muncă, și astfel îi dau dreptate. De altminteri, fiindcă-i vorba de onoare, ce-a mai rămas din vechea aristocrație, din vechii pirați ai spadei ? Pirații de azi, cei care sînt stăpînii electricității și ai vrăjitoriei moderne, au zvîrlit la gunoi această veche zdreanță de onoare. Și în fața lor e mulțimea neagră a celor care muncesc cu brațele. Dar noi ăștialalți, care ne menținem prin tot felul de cotcării, prin

moşteniri, prin zestrea unei soţii, printr-un cîştig mare pe care-l aşteptăm să ne iasă la tragerea obligaţiilor, şi care uneori ne pică în labă, sau uite, printr-un împrumut de la un văr bogat, ei bine, noi nu facem parte nici dintr-un grup, nici din celălalt, nu ne vom hotărî niciodată să fim cu unii sau cu alţii... şi viaţa noastră nu-şi află un rost nici în stăpînire, nici în ura împotriva stăpînitorilor...

— Ură ! spuse Meyer. Pentru ce naiba i-am urî pe unii sau pe alţii ? Şi poate ura să dea un rost vieţii ?

— Pentru ce ? Habar n-am. Şi nu-i urăsc pe cei care sînt stăpînitorii lumii, deşi nu pot decît prin înşelătorie să mă vîr printre dînşii, pentru că am aceleaşi gusturi ca dînşii, pentru că rîvnesc la ceea ce au, adevăratele avuţii ale pămîntului... dar îi pot urî pe ceilalţi, mulţimea stupidă care încearcă să-şi impună legea ei, legea muncii... Îi urăsc aşa cum urăsc munca pe care vor să mi-o impună... Îi urăsc...

Era în ochii lui Mercadier lucirea unui sentiment adevărat. Conversaţiile lui Mercadier continuau astfel cu un interlocutor sau cu celălalt, şi Meyer nu putea să ştie ce auzise Dora, nici Dora să ghicească, dar nu se sinchisea de asta, că tot ce era confuz în spusele lui venea dintr-un început de ceartă pe care-o avusese cu bătrîna doamnă Meyer în jurul aceluiaşi subiect la cinematograful Demours, mîncînd îngheţată de ciocolată pe băţ, o noutate a acelui an.

— Cînd eram tînăr, doamnă Tavarnier, credeam în dragoste şi mă socoteam democrat... viaţa te învaţă cu străşnicie să cunoşti realitatea ! Peste tot unde am umblat, în ţările Europei, şi Africii, şi Asiei, am găsit întotdeauna două mari plăgi care bîntuiau existenţa : dragostea şi poporul... Da, doamnă Tavernier... dragostea şi poporul ! Sînt destui smintiţi pentru a crede în aşa ceva şi a merge la pieire ! Ar trebui aprinse din nou rugurile pentru unii ca ăştia... dragostea şi poporul... Mi-e greaţă !

Dora îi lăsa poporul, facă ce-o pofti cu el. Dar dragostea... Închidea ochii, şi era singurul punct asupra căruia el rămînea neputincios împotriva sentimentelor Dorei ; căci nu putea face nimic în sufletul ei împotriva propriei sale imagini, hrănită doar cu prezenţa sa, cu cuvintele sale, oricare le-ar fi fost înţelesul distrugător.

XXVII

ACUM, DORA TREBUIE să țină seamă de ceea ce știe despre domnul Pierre. Cîtă vreme el nu era decît o taină, putea să viseze, să-i închipuie o viață, să pună la cale lovituri de teatru, ba chiar să se mintă singură în privința trecutului, ca și cum acest trecut ar fi fost al amîndurora. Ea nu simțea povara propriilor sale amintiri ; toată viața se deprinsese să uite. Ce era oare vrednic de amintire în trecutul ei ? Trebuise și dînsa să-i mintă pe bărbați ; făcea parte din meserie. Își născocise întotdeauna niște vieți pe care le-ar fi trăit, și uneori crezuse în ele. Dar cu viața lui, cum să trișeze ?

Ah, de-ar fi putut crede că pentru dînsa își părăsise el familia, pe această Paulette ! Dacă anii aceștia lungi despre care el nu sufla o vorbă i-ar fi lăsați să se instaleze în ei, să-și facă în ei cuibul iluziilor ! Cînd ești tînără și iubești, poți să suporți concurența lucrurilor moarte, speri că-ți vei pune inițialele pe tot ce se va naște de acum încolo, că vei cotropi tot viitorul unui bărbat, și prezentul, prezentul ca un pat mare alb cu așternut proaspăt. Dar cînd dragostea dă peste o femeie bătrînă care nu se poate gîndi fără rușine la legăturile trupești și cînd această dragoste n-are viitor, iar tot trecutul bărbatului e în capul și în carnea lui, în lucrurile la care cugetă cînd nu spune nimic...

Lunea, de cum îl vede, îl întreabă de copil și nu mai isprăvește cu întrebările. Căci, oricum, e nepotul domnului Pierre. Se simte legată de acest copil și totodată geloasă pe el. Vrea să știe cum arată, ce ochi are, ce haine poartă. Ar dori să-l vadă. Nu va îndrăzni să-i ceară domnului Pierre s-o ia o dată cu dînsul în *avenue du Bois*, și totuși asta o rîcîie la inimă. Poate că, dacă ar vedea copilul, neliniștea ei s-ar mai potoli.

Bărbatul acesta îi absoarbe toată viața. Nu-i mai arde de nimic. Adună de zece ori o coloană de cifre pînă o scoate la capăt. Vede acum în condicile pe care le ținuse întotdeauna cu o pasiune de negustoreasă niște musafiri nepoftiți care vin să-i tulbure gîndurile, s-o facă să-l uite pe Pierre. Pierre... Nu mai vede de prăvălie cu grija dinainte, îi mai scapă cîte-un client al fetelor fără să-l treacă la socoteală, și Jules îi atrăsese de

mai multe ori atenţia asupra acestui lucru. Ei da, mai scapă cîte unul ! Îi pare rău, dar ce să facă ? Nu mai are mintea la asta. Uneori, cînd e prinsă la vreo treabă, se opreşte şi rămîne, fără a se gîndi la nimic. Nici chiar la Pierre. La nimic. Se aşază şi lasă să curgă timpul din care nu mai are de pierdut decît atît de puţin. Ar vrea să doarmă. E îngrozită de ea însăşi. Simte disproporţia monstruoasă dintre visurile ei şi realitate. Trece în fugă prin faţa oglinzilor. Se priveşte în ele. Şi plînge.

Domnişoara a dat peste ea pe cînd se cerceta într-o oglindă. Ce-a mai rîs pe socoteala ei ! Ah, nu poţi în acelaşi timp să fii şi să fi fost ! Domnişoara i-a spus lui Jules : „Sînt de părere că doamna devine neurastenică..." Jules şi-a înălţat capul şi a încruntat din sprîncene. Neurastenică ? Ah, nu mai spune, Marie, mă faci să sufăr. Te rog, *vere,* să păstrezi distanţele. Ţîfnoasa !

Jules vede bine că e ceva care nu merge la „Rîndunici", şi fără îndoială că pe vremuri n-ar fi înghiţit asta. Dar de cînd iese în oraş cu Frederic şi cu domnul Morero, şi iese din ce în ce mai des, mai ales că Dora nu se sinchisea de fel, Jules are altceva în cap şi nu-şi face sînge rău cu viitorul prăvăliei, sau cel puţin nutreşte alte planuri în această privinţă. Totul a început într-o zi cînd domnul Morero i-a luat cu el la castelul său. Are un castel, unul adevărat. În departamentul Oise. La o sută de kilometri de Paris. Se afla şi doamna Morero cu dînşii, în sfîrşit, gagica acestuia. Frederic şi-o luase pe-a lui. Nu pe Lulu. Lulu e *business.* O cheamă Suzanne, domnişoara Suzy. E una înaltă, cu nişte picioare frumoase, lungi, şi un decolteu ceva fain. Apoi, ca din întîmplare, o prietenă a lui Suzy, domnişoara Rose Vatard. Era cusut cu aţă albă : trebuia ca şi Jules să-şi aibă dama, şi fireşte că printre cele care roiau în jurul lui Morero n-aveai decît să alegi. Fetiţa avea optsprezece ani, dacă i-o fi avut. O piele foarte albă. Nu prea înaltă, şi veselă. O gagică durdulie, cu nişte sîni de la care nu puteai să-ţi iei ochii, nu era chip să-ţi muţi privirea în altă parte. Un păr blond cîrlionţat. Jules s-a lăsat prins în laţ.

Luaseră un taxi. Frederic se aşezase lîngă şofer, iar în fundul maşinii, cam înghesuiţi, Morero şi cele trei femei ; glumeau cu doamnele, şi Frederic nu era omul care să se supere că pe-a lui o pipăie cineva. Morero le explica invitaţilor că lui nu-i plac decît taxiurile. Ar fi putut să-şi ia maşină, i-ar

fi revenit mai ieftin : cînd avea poftă, lua un taxi ca să meargă la Villemomble, Villemomble din Oise, care nu trebuie confundat cu Villemomble din Seine ; Villemomble era castelul său, şi uneori oprea taxiul acolo de sîmbătă pînă luni, poftind pe şofer la petrecere. Se nimerea cîteodată să fie unul nostim, şi cînd îi plăcea vreuna din damele alea, şi ea avea chef... În ziua aceea şoferul era un voinic blond cu nasul turtit şi care se cocoşa de rîs auzind snoavele lui Frederic.

Se prea poate ca lucrurile să fi fost puse la cale. De Morero şi de Frederic bineînţeles, care i-au aruncat-o în braţe pe Rosette, chipurile, ca să-l bage în afacere. Dar ce rău putea fi în asta ? Trecuseră ani de cînd nu găsise o fetiţă frumoasă pe gustul său, cum era această Rosette. O fetiţă aşa de dulce şi care ştie deja să facă orice. Nu fusese niciodată într-un bordel, lucra pentru un tip peste care dăduse beleaua. Omul ei luase douăzeci de ani de puşcărie. Era văduvă, ce mai încolo.

Cînd vezi castelul din Villemomble, începi să înţelegi cam ce fel de om e Morero. Are acolo un mic eleşteu cu crapi. Şi ce de-a bănet l-o fi costînd grădina, cu toate florile acelea schimbate de îndată ce se veştejesc niţel ! Trăiesc acolo nişte veri de-ai lui care văd de rînduiala casei. Aici poţi primi cum se cuvine musafirii. Morero are nevoie de aşa ceva : te înşeli dacă îţi închipui că poţi avea afaceri la Paris fără să primeşti lume. Lume politică şi peşti. Bordelurile lui Morero, e lucru ştiut, au cea mai aleasă trufanda. Pe toţi i-a servit afurisitul ăsta de Morero. Şi cînd lucrezi cu el, n-ai niciodată necazuri. Ah, dacă Jules l-ar fi cunoscut mai devreme...

Fireşte, dacă Morero se poartă aşa de drăguţ cu el, e că are ceva de gînd. Ne pricepem şi noi în de-alde astea. Avem doar aceleaşi interese. Ştie oricine că nu e om mai cinstit ca Morero. Cu ai lui, bineînţeles. E de ajuns să faci parte din gaşca lui. E săritor, n-a lăsat niciodată pe nimeni la ananghie. Fireşte, are prieteni la Siguranţă. Ei, dar cine nu are ? Jules ar fi ajuns oare unde e, dacă nu dădea din cînd în cînd o informaţie agenţilor ? Morero e o forţă. Apoi, nici pe bătrîni nu-i lasă în restrişte. În fond, a te număra printre amicii săi e ca şi cum ai avea o pensie asigurată. De altminteri, o spune pe şleau : eşti cu el sau eşti împotriva lui, şi cînd şi-a vîrît ceva în cap... A fost foarte drăguţ cu Jules, ce-i drept, cînd l-a sfătuit în ce să-şi bage banii...

În fond, dacă „Rîndunicile“ ar intra în afacerea lui Morero... Mai ales că treburile nu prea merg grozav la „Rîndunici“, vremile sînt grele, oamenii strîng băierile pungii. Nu mai e ca odinioară cînd veneau aici toți străinii și cînd, pe legea mea, șampania curgea valuri. Acum, ca să mai urci prețurile, trebuie să-ți faci o prăvălie nou-nouță, și asta cere bani. Și fiindcă traiul se scumpește mereu, n-ai încotro, trebuie să urci prețurile. E imposibil însă dacă nu le oferi oamenilor decît cocioaba asta veche care miroase a mucegai. Numai salonul l-am refăcut și ce bănet am cheltuit !

Uită-te la hotelurile de azi. Se strîng mai multe laolaltă și alcătuiesc societăți. Altminteri s-ar duce de rîpă. Toate astea, Deauville, Trouville, Paris-Plage sînt societăți. Așa că, în ce privește bordelurile, e același marafet. Vremurile se schimbă, trebuie să mergi în pas cu ele. Sau faci ca toată lumea, sau te cureți. Ce de-a falimente zilele acestea în comerțul mărunt ! Cei mari îi înghit pe cei mici, asta-i lege. Cînd ai baftă să cunoști pe unul ca Morero și cînd se arată binevoitor...

Numai că, într-o privință, Morero e categoric. Să n-audă de Dora. Știe cum sînt codoașele astea bătrîne care au instinctul proprietății. N-ai niciodată afacerea în mînă pînă nu te-ai descotorosit de ele. Prăvălia a fost a lor și vor continua să creadă că ele sînt stăpîne, își vor da părerea despre orice, vor face mofturi. Nu. Cu un bărbat poți să stai de vorbă, e altceva, și apoi, ce-l interesează pe-un bărbat ? Banii. Dacă devine un fel de acționar în afacere, îi ajunge, poate că nici nu ține atîta să lucreze, nu ? La un sistem modern e nevoie de un personal modern. Nu poți păstra în fruntea unui marafet ca ăsta o curvă bătrînă care nu mai e la curent cu nimic. Ia gîndește-te că ar fi acolo ca fațadă o tînără femeie atrăgătoare, pe care un bărbat în toată firea ar struni-o cum se cuvine.

Da, dar ce te faci cu autorizația ? O autorizație poate fi răscumpărată. Nu te uiți la preț. Trebuie s-o convingi pe femeia dumitale. Vezi, eu nu mă amestec în ceea ce nu mă privește, dar ești încă tînăr. Trebuie să profiți de anii ce ți-au mai rămas. Așa cum merge azi afacerea, nimic nu-ți aparține, n-o poți părăsi pe asociata dumitale, nu ? E o poveste veche : într-o zi sau alta, va trebui să ceri ajutorul unuia mai tînăr, unul ca Frederic... și apoi, încetul cu încetul, prăvălia îți scapă din mînă... Te pomenești un moșneag cu o muiere bătrînă, și

ea e cea care are economiile pe numele său. Aşa se întîmplă de obicei. A, nu-i de loc vesel sfîrşitul patronilor de bordeluri ! În sfîrşit, vreau să zic al celor ageamii, care n-au fost prevăzători.

Era ceva adevărat în toate acestea. Şi apoi, Dora îl neliniştea pe Jules. E adevărat că devenea neurastenică şi că nu mai vedea cum trebuie de prăvălie. Interesant n-ar fi atîta să zugrăveşti şi să mobilezi din nou odăile, dar dacă s-ar putea să schimbi dughiana... Cu nişte protecţii politice, poate cu ajutorul acelui senator, prieten al lui Morero... Un bărbat foarte bine, senatorul. Gazetele vorbesc mereu de el în legătură cu legea serviciului militar de trei ani. Franţa trebuie să se apere : cu nemţii ăştia care-şi sporesc într-una armata... La Paris e greu să schimbi prăvălia, trebuie să rămîi veşnic în nişte cocioabe vechi, unde nu-i chip să faci o inovaţie cît de mică. Dar poate că, cu ajutorul acestui senator... Şi apoi, Morero i-ar asigura lui Tavernier partea sa de cîştig în afacerea asta. Nu-i nevoie de avocat, nici de notar cu unul ca dînsul, vorba lui e vorbă. E ca şi cum ai avea nişte acţiuni. Ai putea să-ţi rînduieşti o altă viaţă. Cu Rose. Rose sau alta.

Totul e să mă înţeleg cu Dora. E stranie Dora. Mă pune pe gînduri.

XXVIII

EUGÈNE MÉRÉ PUSE jos statuia de marmură verde care înfăţişa un Mefisto îngîndurat cu picioarele încrucişate, înalt cam de vreun metru treizeci şi trăgînd vreo şaizeci şi cinci de kilograme, îşi dădu şapca pe ceafă cu un bobîrnac, apoi, bine înfipt pe picioarele sale scurte şi vînjoase, îmbrăcate ca vai de lume în nişte pantaloni prăpădiţi, deschise braţele, cu mîinile gata să-şi apuce adversarul. Toată lumea făcea haz pe trotuar, în mijlocul îmbulzelii de maşini şi cărucioare. Uşa taxiului era deschisă, şi şoferul în mantaua lui cenuşie, un fel de namilă roşcovană cu mustaţa pe oală, se năpusti asupra lui Eugène. Clientul nu găsi nimic de rîs în asta ; ducea în braţe, cu băgare de seamă, nişte mici bibelouri de porţelan, tot ce poate fi

mai gingaș. În spatele lor, dinspre Palatul Licitațiilor, veneau țipete și rîsete. Vremea era frumoasă.

Înfierbîntîndu-se tot mai mult, cei doi bărbați se înșfăcară, îndîrjiți deodată fiecare de forța celuilalt. Încercau să se clintească din loc unul pe altul și nu reușeau. Șoferul îi dădu lui Eugène un brînci puternic. Eugène era mai mărunțel. Se opinti cît putu, cu o mînie aprigă, și-l strînse sălbatic pe celălalt de mijloc, tăindu-i răsuflarea. Ca să-și mai tragă sufletul, șoferul se sprijini cu mîinile amîndouă de capul plecat al lui Méré, și în clipa aceea izbuti să scape din strînsoare.

Clientul, un omuleț pîrpiriu cu cioc, purtînd gambetă și ochelari, se repezi în mașină și strigă cu glas pițigăiat: „Isprăviți odată!" Lumea îmbulzită în jur rîse iar pe socoteala lui, în vreme ce cei doi luptători, venindu-și în fire, se măsurau acum stacojii la față, dar potoliți, ca niște puști care s-au jucat după placul inimii. „Destul!" chelălăi isteric omul cu bibelourile, și-i întinse lui Eugène bacșișul calic pe care-l pregătise, strîngîndu-și cu chiu cu vai porțelanurile la piept.

— Ei, la revedere și mergi sănătos, spuse Méré șoferului așezat la volan. Dacă mai treci pe-aici capeți și restul!

Deschise și-și închise palma în chip de salut, pe cînd mașina o lua din loc. Trei gologani! E de necrezut. Trei gologani pentru atîta hamalîc! Un adevărat zgîrie-brînză tipul. Îl pusese să care toată mobila unui salon, și niște bibelouri pe deasupra, pentru trei gologani. Al dracului calic! Ar fi trebuit să mă aștept la una ca asta, avea o mutră à la Poincaré.

În fundătura străzii Chauchat, Eugène înainta bombănind. Apucă prin pasajul Operei și ieși încetișor pe marile bulevarde. În ziua aceea își găsise treabă cărînd mobilă, pachete de cărți vechi, fel de fel de lucruri, draperii de catifea, fiare, în sfîrșit, toate cîte se vindeau în Palatul Licitațiilor Drouot, și pe care cumpărătorii îl puneau să le ducă de la etaj sau din sălile de la parter pe trotuar sau pînă la trăsurile lor. Un altul în locul lui ar fi căzut jos de oboseală, și toată truda pentru mai puțin de douăzeci de gologani. Era în Eugène o vlagă absolut inepuizabilă, care nu-i dădea pace. Ar fi mutat munți din loc, dacă i se plătea pentru asta. Și în același timp se simțea caraghios făcînd o asemenea muncă de nimic. Oarecum pentru a-și dovedi singur că era totuși un bărbat se luase la trîntă cu șoferul, legîndu-se de-o glumă a acestuia.

Dar, după toate, nici douăzeci de gologani... Pentru aproape patru ceasuri între aşteptare şi alergături încolo şi încoace. Cînd stai să te gîndeşti însă, sînt meserii în care femeile nu cîştigă nici atît... Optsprezece gologani, în cap. Optsprezece gologani, aşa cum auzi...

Avea trunchiul foarte lung, Eugène, şi nişte mîini uriaşe, gît aproape de loc, şi o faţă bălaie acoperită de coşuri, cu zbîrcituri sub ochii mici de tot. I se vedeau coşurile acestea printre ţepii bărbii rase. Bluza albastră era aşa de lipită de trupul său spătos că părea să fi dormit în ea, iar şoldurile îi jucau ameninţător cînd mergea. Se purta cu părul tuns foarte scurt, afară de creştet, unde trebuia să-şi facă o cărare. O cărare la mijloc. Iar duminica îşi dădea cu pomadă. În celelalte zile părul i se încreţea sub şapcă. Sprîncene aproape că n-avea de fel, iar nasul îi era cam în vînt. Unii îşi rîdeau de el din pricina acestui nas. Mai întotdeauna dintr-asta se isca o bătaie.

Nici douăzeci de gologani... Pentru că nu găsea de lucru, venea să-şi cheltuiască vlaga la Palatul Licitaţiilor. Căutase cinstit vreun loc pe undeva, vremea însă nu era prielnică în meseria lui. Şi totuşi, pe orice vreme, toată lumea are nevoie de ghete. De-ar fi avut vreodată cele trebuincioase, s-ar fi apucat să lucreze ca cizmar. Dar muncitor în încălţăminte... tocmai cînd încă o fabrică îşi închisese porţile de curînd. Nu ţi se dă nicăieri de lucru.

Văzîndu-l, cu înfăţişarea lui de gladiator, te mirai că poate avea o meserie atît de sedentară, atît de puţin făcută pentru firea lui aprigă. Totuşi aşa era, şi nu se făcuse hamal decît de ocazie. Că doar trebuie să mănînci. Nici douăzeci de gologani...

Se întorcea spre casă de-a lungul bulevardelor călcînd alene, fără grabă. Hotărît lucru, amintirea locuinţei sale, unde mirosea a ţînci şi a iahnie, nu-l atrăgea prea tare. Îşi ţinea gologanii în palma bătătorită. Avea poftă să muşte şi să se scuture. Şi să rîdă. De-ar fi avut barem pentru ce. Privea femeile. Ar trebui să le speli mai întîi. Apoi, toate mutrele astea de şmecheri... Se porni un vîntuleţ uscat cum nu prea vezi în iunie. Nici douăzeci de gologani. Doar optsprezece. Optsprezece.

Firește, era mai bine decît nimic. Dar eu, unul, nu ştiu ce să cred : cînd ţi se dau bacşişurile cu atîta zgîrcenie, degeaba îţi zici că clienţii sînt nişte calici, nişte zgîrie-brînză, îţi rămîne

parcă totuşi o idee că n-ai făcut chiar tot ce trebuie, că ai fost leneş, că n-ai asudat îndeajuns, că n-ai cărat destul... Ai vrea să-ţi dovedeşti singur că n-ai nici o vină, opintindu-te din toate puterile într-o sforţare uriaşă de care te mai simţi încă în stare. Dumnezeule, eşti tînăr, îţi fierbe sîngele sub piele, ai braţe vînjoase de plesneşte cămaşa pe tine, şi ce pumni! Ai frînge bucuros gîtul cuiva, dacă ţi s-ar da trei gologani mai mult. Dar nu se înfăţişează nimeni pentru asta.

O mînie surdă îl apuca pe Eugène, o mînie care era parcă vlaga sa nefolosită prefăcută în sînge clocotitor. Se gîndea la cei de acasă, nevasta, plozii. Ce le aducea? Optsprezece gologani! Şi-ar pierde vremea de pomană dacă s-ar întoarce la Palatul Licitaţiilor. La ora asta n-ar mai găsi clienţi. Optsprezece gologani. Ce furie îl înecă! Nu ducea acasă nici trei gologani de fiecare gură, dacă ţii seamă şi de ţîncul ăl mic. Se gîndi la Prîslea şi începu să rîdă încetişor. Apoi îi veniră iar în minte banii şi-i strînse în palmă, să-i sfarme nu alta. Se hotărî să-i vîre în buzunar, unde simţi gologanii bătîndu-i coapsa. Ce mizeria dracului! În amărăciunea lui se desprindea imaginea Emiliei, o Emilie despieptănată, aşa cum arăta cînd se dădea jos din pat, cu pleoapele încă lipite de somn şi braţele goale în cămăşuţa albă, şi cu juponul ei negru. Emilie pe care-o lăsase dimineaţa în sărăcia aceea de cocioabă, cu plodul care zbiera din pricina unui dinte (cine ştie dacă o fi ieşit pînă acum dinţişorul ăla, al treilea, mă rog!) şi toată laia de copii încăieraţi pe jos, de era să calce peste dînşii. Copiii! Îi semănau lui. Nişte zurbagii.

Ei, da, un zurbagiu să vină acasă cu optsprezece gologani, chiar că aveai de ce fi mîndru. Cu banii aceştia n-ar fi putut nici să-şi ofere curva aia bătrînă care făcea trotuarul într-o rochie de satin mov. Glumă fără rost. Să-i fi plătit dînsa, şi n-ar fi fost în stare. Afară de vremea cînd îşi făcuse milităria, n-o înşelase niciodată pe Emilie. Pînă şi gîndul acesta i se păreă un caraghiozlîc. Nu era oare nebun gîndindu-se acum la de-alde astea? Anotimpul... Imaginea Emiliei îi apăru mai precisă, mai sidefată... O iubea mult pe Emilie a lui, nevasta, prietena, mămica... Ştia bine că se schimbase cu anii, de la optsprezece la douăzeci şi şase, că se schimbase de sus pînă jos, că se făcuse şi cam greoaie, şi obosită, cu sînii fleşcăiţi, faţa

palidă și brăzdată... Știa asta, fără s-o știe... O vedea așa, fără să-și creadă ochilor, rămînea pentru dînsul aceeași, cum și el era același, doar nițel mai voinic, nițel mai iute la mînie. Emilie. Era în el ceva care se topea cînd se gîndea la dînsa. Și totuși nu se grăbea să ajungă mai repede acasă. N-avea poftă, ca alții, să meargă la cafenea. Dar hoinărea bucuros. Era ceva, nici el nu știa ce anume, care-l îndepărta de casă. Căci, în ciuda tuturor necazurilor, în ciuda faptului că erau înghesuiți acolo și că nu avea ce să-ți placă în cocioaba lor, se simțea totuși bine acasă. Să fie acasă. Nu să se întoarcă spre casă. Să fie în pat cu Emilie, după ce plozii au adormit cu pumnii strînși, lungiți unul lîngă altul, să-și vorbească în șoaptă, spunîndu-și cuvinte calde și naive, tot ce-ți trece prin minte, ca atunci cînd visezi...

Dar să se întoarcă... Era strada aceea strîmtă și murdară, și bolta neagră, și curtea infectă, și portăreasa întotdeauna gata să zbiere pentru vreo pricină obscură neștiută decît de dînsa, și, odată ajuns în odaie, să fii nevoit să te așezi deoparte ca să n-o stingherești pe Emilie care pregătește mîncarea, să aștepți, să aștepți noaptea, pentru că nu te poți duce nicăieri serile, totul costă bani... nu-ți rămîne decît să umbli iar pe bulevarde sau de-a lungul canalului, să privești lumea de pe terasele cafenelelor, luminile... în zilele de bîlci mai e cîte ceva de văzut, dar altminteri n-ai ce face. Să te întorci acasă pentru asta. Cu optsprezece gologani în buzunar.

Era ceva la care Eugène Méré, cu o voință îndăratnică, se ferea să cugete. Cel mai rău lucru. Ceea ce era adevăratul motiv care-l făcea să hoinărească, să întîrzie prin oraș. Acel ceva care stîrnea în el o ură înăbușită, o mînie fără margini, de îndată ce-i venea în minte. Ceva care se confunda cu un fel de geamlîc semicircular, cu ferestre afumate și un luminător lat, și cu niște lumini dînd spre curte. Răzbeau de acolo frînturi de cîntece cînd se deschidea o ușă acolo, în spate. Bordelul. Vecinătatea bordelului. Această rușine de care nu se putea dezbăra niciodată de-a binelea, după ce la început, cînd se mutase acolo, glumise pe seama ei. Gîndul că Emilie trăiește acolo, și copiii, deocamdată, mai treacă-meargă. Dar Emilie. Gîndul că Emilie... Femeile alea, în bordelul lor scîrbos, tîrfele alea, tîrfe care-și cîștigau banii astfel... Eugène nu-și înfățișa pînă la capăt ceea ce răscolea în el furia...

Mergea de-a lungul marilor bulevarde şi se lăsa seara, răcorind aerul, pe caldarîmul unde un surdo-mut scrisese ceva pe asfalt şi întindea mîna cerînd pomană, în faţa unor cărţi poştale ilustrate puse pe asfalt, făcute din timbre tăiate anapoda, mori de vînt, bărci pe mare, Veneţia şi Micul Caporal [1].

XXIX

— STAŢI CĂ PUN eu mîna pe voi !

Copiii au luat-o la fugă fără să mai aştepte. Nu se putea s-o apuce acum reumatismele pe mătuşa Buzelin, hai ? Iată că era în picioare cînd ei o credeau în pat, gemînd de durere. Şi la ora asta curtea avea tot ce trebuie ca să scoată din sărite o portăreasă. Nu numai că mămica pusese iar o frînghie de boarfe la uscat şi că oamenii dădeau cu mutra în ele cînd treceau pe acolo, dar puştii se jucaseră cu copiii de la numărul 16, profitînd de faptul că mămica se dusese la vecini să ducă nişte rufe, şi să facă reparaţiile ce i se ceruseră la perdelele apartamentului. O dată erau şi ei stăpîni în curte ! Făcuseră din hîrtie capete de găină... Ştiţi cum se fac capetele de găină : tai un patrat dintr-o foaie de hîrtie, îl îndoi la mijloc, îi turteşti vîrfurile... în sfîrşit ; oricine ştie cum vine asta, pînă la urmă iese o drăcovenie ciudată, cu un cioc pe care-l poţi deschide şi închide... Puneau după aceea apă din zoaiele lăsate de mămica în hîrdău, nu prea multă, dar numai cît e nevoie, şi se stropeau unii pe alţii : te apropii încetişor de-un tovarăş de joacă, apeşi într-un anume fel ciocul, şi e ca şi cum găinuşa de hîrtie l-ar scuipa în obraz. Erau şase copii. Ce-au mai rîs !

Mătuşa Buzelin picase tocmai cînd joaca era în toi. Un adevărat măcel de găini, adică o puzderie de hîrtii mototolite zăceau pe jos în apa murdară, iar laia de copii întărîtată rîdea şi ţipa, leoarcă de apă, în jurul hîrdăului răsturnat şi a zoaielor care curgeau peste tot, în timp ce locatarii de sus răcneau că nu se mai poate trăi de atîta gălăgie. Fireşte, îşi luaseră tălpăşiţa, împrăştiindu-se ca muştele care încotro apucă, la apa-

[1] Napoleon Bonaparte.

rița acestei stafii a ordinei și curățeniei. Mătușa Buzelin privea prăpădul. Cînd te gîndești ce greu e să păstrezi aici rînduiala, cu picioarele betegite. Clocotea de furie. Și grozăvia nu erau copiii, ci rufăria asta ! De cîte ori îi spusese doamnei Méré să n-o mai întindă așa în văzul lumii ! Pe unde-o mai fi umblînd femeia asta ? La numărul 11, bineînțeles ! Trebuie să n-ai pic de obraz pentru așa ceva ! Ridică ochii spre ferestrele de la numărul 11 și se gîndi că dînsa ar vrea să se vadă mai curînd moartă decît să meargă acolo. Lasă că o să-i arate ea doamnei Méré care nu era în stare să-și țină în frîu copiii... Și fiindcă veni vorba, mititelul unde-o fi ? Mătușa Buzelin se uită pe fereastră. Țîncul nu era acolo. Maică-sa trebuie să-l fi luat cu dînsa. „Asta, spuse mătușa Buzelin, începe de mic să meargă la bordel !"

În furia ei, smulgea rufele spînzurate prin curte. Picioarele o dureau tot mai tare. N-ar fi trebuit să se dea jos din pat ! Dar ce poți face cînd ai de furcă cu asemenea oameni ? Și dă-i cu cămășile de pămînt, și aruncă jos chiloții ăia, scurți de ți-e rușine să te uiți la ei ! Acuma, nu numai că le cîrpea marafeturile astea, dar le și spăla ! Și nu-i era scîrbă ! A, nu, nu va permite așa ceva ! Prin fereastra locuinței soților Méré portăreasa făcea vînt rufelor smulse de pe funie. Pavoaza încăperea, trîntindu-le vraiște peste tot, pe pardoseală, pe lada copiilor, pe pat : rufele ude făceau „fleosc" și se dezlipeau unele de altele.

Tocmai atunci iată-l pe Eugène ivindu-se sub boltă. Auzi țipetele portăresei, urletele ei întretăiate de gemete, un adevărat tărăboi drăcesc. Cînd privelișteа i se înfățișă înaintea ochilor, această iazmă în prăpădul curții întunecoase, și zoaiele murdare pe jos, și rufele zvîrlite în aer, și cum toate astea erau în casa lor, începu să alerge spre portăreasă : „Nu, zău, mamam Buzelin, nu cumva ți-ai ieșit din minți ?"

Cealaltă atît aștepta. Ah, iată-te și pe tine ! Și porni un potop de învinuiri, de ocări, de vaiete. Era despletită și udă, și gîfîia chemînd martor cerul de sus, și nu mai contenea cu urletele... Eugène nu rămase mai prejos. Cum, copiii ? Dar ce, nu cumva nu mai au dreptul să se joace ? E adevărat că în sinea lui făgădui să le tragă cîteva la spate, dar asta nu-i treaba portăresei, pare-se... E oare un motiv ca să arunce totul în aer, rufele pe care Emilie le spălase ! Acum va trebui să le spele din nou... Ce tîrfă această Buzelin !

— Cum ai zis ? Tîrfă ?

Gata-gata să se înăbuşe. Furia îi astupă ochii. Gura ştirbă i se cască. E hidoasă. Méré e gata să rîdă cînd o aude că ţipă :

— O tîrfă, eu ? Cînd trăieşti de pe urma nevestei şi-o trimiţi la bordel, să-mi spui mie că sînt o tîrfă !

Eugène se opreşte buimăcit. Ce vrea să spună ? Şi mai întîi unde-i Emilie ? Mătuşa Buzelin încearcă să-i scape din mînă. El o încolţeşte cu întrebări, cerîndu-i să se explice. Portăreasa înalţă capul, îşi pune pumnii în şolduri. Da, la bordel. Am spus-o, şi nu-mi iau vorba îndărăt. La bordel, Emilie la bordel ! Eugène vede roşu înaintea ochilor. Ce sînt minciunile acestea ? O apucă de braţ. Dă-mi drumul, de nu ţip ! Eugène o scutură. Trebuie să-mi spui ce ştii. Dă-mi drumul...

Atunci ea a spus tot. Sînt luni de zile de cînd ţine asta. Emilie pretinde că lumea din cartier îi dă boarfe la cîrpit ? Trebuie să fii orb ca să nu recunoşti rufăria curvelor de alături! Ba da, ba da, de la numărul 11 vin toate rufele astea ! L-a minţit pe bărbatu-său ? Poate că vrea să pară mai prost decît este... Mai întîi a fost vorba de cusut, pe urmă a început să meargă acolo, cică spre a lua de spălat... Cînd o cauţi e acolo, ba că-i una, ba că-i alta... Cum ? Cum ? Şi unde crezi că-i acuma ?

Eugène simte că lumea se învîrteşte cu el. Mînia, mînia ! Şi toată ura care fierbe în sufletul lui împotriva acestei lumi cîineşti... Emilie, iat-o unde a ajuns ! Îi dă brînci portăresei, trece iar pe sub boltă, iese în stradă...

Cînd a intrat în sala de consumaţie a „Rîndunicilor", totul acolo era liniştit ca de obicei. La o masă, patroana vorbea cu un domn bătrîn, iar pe băncile dimprejur şedeau fetele cu sînii în aer, numai în ciorapi şi o eşarfă. La început se ridicaseră, ca pentru un client. Apoi, tipul în bluză albastră izbise cu pumnii în masă, zbierînd ceva despre nevastă-sa, dar nu se înţelegea nimic din ce spunea.

Dora se ridicase : „Îmi daţi voie, domnule, despre ce e vorba ?"

Despre ce, despre ce ? Îţi ia soţia şi apoi te întreabă despre ce e vorba ! Dacă s-a mai pomenit mîrşăvie ca asta ! Ar trebui să li se dea foc acestor bordeluri ! Da, să li se dea foc, aşa cum vă spun ! Şi nu ştiu ce mă opreşte s-o fac ! Chiar eu îi voi da foc într-o zi !

Paharele jucară pe masă, unul căzu jos sfărîmîndu-se. Lulu scoase un țipăt. Toate damele alea începură să urle. O văzură atunci întrînd în salonul roșu pe Domnișoara. Și smintitul acela spunea niște vorbe ! Ce nume urît îi dădea localului ! Și cum le zicea acestor femei ! Tremurînd toată, Dora îl privea pe domnul Pierre așezat la locul său... Să i se vorbească ei așa, în fața domnului Pierre !

— Jules ! strigă ea prin ușa din fund.

— Dar acesta e domnul Méré... spuse Domnișoara, care nu mai știa ce să creadă.

Méré ? Care Méré ?

— Unde-i Emilie ? răcni Eugène. Dacă e cumva un bărbat cu dînsa, îl omor !

Vorbeau toți deodată. Intra în salon Jules. În sfîrșit, un bărbat ! A, fir-ar să fie ! Eugène veni spre dînsul. Era voinic Jules. Înfipse mîinile în el și-l ținu. Fetele se aruncară asupra lor, țipînd. Se auzea : potolește-te, la urma urmei prea se întrece cu gluma, cine-i ăsta ?

În această nemaipomenită învălmășeală se ivi un client. Un obișnuit al casei : un domn cum nu se poate mai corect, un negustor de pe bulevardul Sébastopol, un bărbat cu aer discret. Se trase îndărăt spre ușă, dădu să iasă. Lulu îl luă în primire, încercînd să-l rețină.

Glasul ascuțit al Domnișoarei acoperea toată larma : „Vă spun că e domnul Méré !“ Dar cei doi adversari, avînd loc mai mult, începeau să-și care la pumni cu nemiluita, și pumnul lui Jules izbi falca lui Eugène care făcu „pleosc“ ca o fleică trîntită pe masă. Dora tremura de frică pentru domnul Pierre. Lovitura abia de-l clătinase nițel pe Méré, dar acum încăierarea deveni aprigă, și o masă se rostogoli în mijlocul fetelor. În toiul țipetelor, Domnișoara, care dispăruse pentru o clipă, aducea o femeie în capul gol, apariție stranie acolo, în îmbrăcămintea ei sărăcăcioasă, cu aerul stînjenit... Avea încă în mînă acul și ața... Emilie... Cînd o văzu, Eugène își năpusti turbarea și nebunia asupra ei : „A, curvă parșivă, curvă !“

Uitase adversarul, și acesta, cu un pumn strașnic în obraz, îl trînti la pămînt, dîndu-l de-a dura printre scaunele care căzură peste dînsul. Îngrozită, Emilie se aplecă repede peste bărbatu-său. El o pălmui înainte de-a se ridica. Cu toată puterea unei riposte pregătite pentru omul care-l lovise. Mută de durere, Emilie începu să plîngă și sub ochii ei lupta reîncepu

absurdă, bezmetică... „Eugène !" Într-un vuiet infernal, el continua să se bată cu patronul „Rîndunicilor", răcnind ca un apucat cuvinte fără şir, înjurături cumplite. Faţa îi sîngera. „Eugène !"

Clientul care scăpase din mrejele lui Lulu o ştersese pe nesimţite. Dar prin uşa rămasă deschisă intrase Frederic. El puse capăt bătăliei. Se apropie tiptil de Eugène şi, înşfăcîndu-l pe la spate, îşi vîrî braţele pe la subsuorile turbatului şi-l ţinu aşa în timp ce Jules continua să-l pocnească, pac, pac, şi dă-i în burtă, şi dă-i peste obraz, trosc-pleosc... „Eugène !" urlă Emilie. El, prins în capcană, gîfîind din greu şi abia ţinîndu-se să nu ţipe de durere, îi aruncă : „Tîrfă, tîrfă..."

Cei doi bărbaţi îl dădeau cu capul de pereţi şi el se zbătea în braţele lor, sărind mai sus ca dînşii, şi aşa, tot dîndu-i brînci şi izbindu-l peste nasul plin de sînge, l-au tîrît prin salon, şi în timp ce Mado ţinea uşa deschisă, i-au făcut vînt în stradă. Emilie, care-i sărise în ajutor, încercînd să-l scoată din mîinile bătăuşilor, în timp ce Hermine şi Paula o trăgeau îndărăt, mai strigă o dată „Eugène !" şi se prăbuşi în stradă peste bărbatu-său, pe cînd uşa se închidea după dînşii.

— Ei bine, zise Domnişoara, aruncînd o privire la dezordinea din jur, la paharele sparte pe jos, la Frederic şi Jules, care-şi îndreptau hainele mototolite, mai dă-le oamenilor de lucru şi iată răsplata !

Trăncăneau toţi. Dora îl întrebă pe domnul Pierre dacă nu cumva fusese lovit. Acesta, care nu se clintise din locul său, spuse liniştit : „Foarte curioasă scenă, doamnă Tavernier..." În timp ce Frederic cerea lămuriri, vrînd să ştie din ce se luaseră, Jules, care pierduse butonul de la guler, gîfîia şi vorbea tare : „Cine mi l-a trimis aici pe netrebnicul ăsta ? Ar fi trebuit să-l primesc cu pistolul !" Şi Lulu : „Voi astea, văzurăţi ce repede i-a venit de hac Frederic ?" De afară se auzeau zbieretele omului. „N-are de gînd să isprăvească ?" spuse Jules. „Stai şi te întrebi, se miră Frederic, la ce mai e bună poliţia !"

În stradă, Eugène îşi venise în fire şi acum îşi striga ura. ura fără margini, ura care-l covîrşea, care nu era numai a lui, care era a altor mii de oameni, împotriva acestui lucru de necrezut, acestui bordel scîrbos, unde atîţia veneau în fiecare zi să-şi facă poftele josnice şi unde se ţineau de băut, de cîntat, de mîncat, de... Nu mai putea îndura, revolta îi venea

din rărunchi, din inimă, din vînătăile de pe obraz... Nedreptatea, nedreptatea țipătoare la cer... El nu găsea de lucru... pe cînd ăștia... și ce e mai groaznic, Emilie, Emilie să fie acolo ! O văzu lipită de dînsul, umilă și tremurătoare, plimbînd pe el degete materne, și-i împinse mîna deoparte cu scîrbă : „Curvă, curvă parșivă !“ Ce a făcut cu mîna asta ?

Lumea se strîngea în jurul lor. Capete se arătau la ferestre... O cotiugă se opri, un taxi începu să claxoneze. Niște copii stăteau lîngă dînșii. Copiii lor, care priveau încremeniți. Emilie îi spuse în șoaptă lui Eugène : „Hai acasă... Ai să mă bați acasă...“ Acasă ! Îi venea greu să rîdă. Și se porni să urle iar împotriva „Rîndunicilor“, amenințîndu-le cu pumnul : „Să le ardă focul ! Eu le voi da foc !“ Se afla acolo măcelarul, mai mulți trecători și mătușa Buzelin, curioasă, care venise să vadă... Domnul Jules Tavernier se ivi în pragul ușii și rosti cîteva cuvinte amenințătoare :

— Haide, spuse Emilie, uite, copiii sînt aici...

El își ștergea fața cu mîneca hainei, mînjită toată de sînge. Îl durea acolo, deasupra ochiului, la sprînceana stîngă. Își privi copiii, în primul rînd al mulțimii ce se strînsese în jur. Îl credeau beat turtă pe tăticul lor.

Cînd Jules se întoarse acasă, „Rîndunicile“ ofereau un spectacol straniu. În harababura de după bătălie, printre scaunele abia ridicate de jos, în timp ce la bar Frederic dădea pe gît un pahar servit de Dora, chipurile ca să-și mai vină în fire, Lulu și toate celelalte fete împreună cu domnul Pierre erau strînși roată în mijlocul salonului, unde Domnișoara, sub cîrlionții ei falși și sub un strat de pudră de orez, cu nasul ei bocciu, se sclifosea făcînd mutre drăgălașe unui ghemuleț care-i scîncea în brațe. Era bebelușul Emiliei, pe care ea îl lăsase în odăiță... adică în biroul Domnișoarei, unde lucra cînd ajutoarea patroanei venise să-i spună că Eugène se află acolo și face tărăboi...

— Ce drăguț e, mititelul ! Haide, rîzi nițel... țucă, țucă... Haide, țucă, țucă...

Și fetele astea își țuguiau buzele, fîțîindu-și încolo și încoace fesele, sînii și toată carnea lor scoasă la mezat, iar domnul în redingotă făcea și dînsul haz cu ele și repeta : țucă-țucă... Jules înălță din umeri : „Bine, dar cine merge să le ducă plodul ?“

Domnul Frederic avea sacul plin de veşti noi : bulgarii se năpustiseră asupra sîrbilor, Balcanii erau din nou în fierbere... grecii... turcii... „În ţările astea, spuse Lulu, e întotdeauna război... Am cunoscut şi eu unul de pe-acolo un... un grec... Ai să mă crezi sau nu, dar trebuia să-i vorbesc de mă-sa... fără asta nu făcea nimic..."

XXX

— SĂ NE JUCĂM cu păpuşa ? Iar ? spuse Sophie. Eu nu te înţeleg, Jeannot, tu nu eşti un bărbat... Ah, dar proastă ce sînt, bineînţeles că nu eşti un bărbat : eşti un băieţaş... Stau chiar şi mă întreb ce fac eu cu un puşti ca tine... Ei, cînd vei avea şapte ani, atunci vei fi şi tu cineva... Şapte ani, vîrsta cînd îţi vine mintea... Mie mi-a venit mintea de nouă zile... Şapte ani... Dar pînă atunci... Barem de-ar fi frumoasă păpuşa ta ! Are un ochi spart, părul prăfuit, şi haina asta de catifea în dungi ! Pfiu ! Urît mai e să te îmbraci cu catifea în dungi ! E vulgar, e de prost gust, e demodat, aşa ceva n-ar trebui să fie permis !

Sophie încheie cu o strîmbătură înfricoşătoare, îşi încreţeşte nasul pînă a-l face să dispară în obrajii bucălaţi, colţurile gurii i se lasă în jos, iar ochii verzi se uită chiondorîş cu mare scîrbă. Ai zice că e gata să verse. Auzi, catifea în dungi ! În dungi ! Lui Jeannot îi e ruşine de păpuşa lui, ţine mult la păpuşa asta, şi-i vine a plînge. Cei doi copii se află în odăiţa de la parter, alături de sufragerie. Din amîndouă încăperile se putea face una cînd deschideai uşa cu şase canaturi, care se strîngeau toate laolaltă. Erau vopsite în cafeniu, uşile. Nu de mult, înainte vreme era cîte-o uşă de fiecare parte. Noii patroni ai pensiunii au pus de s-au schimbat toate acestea. Jeannot se pierde între mirarea mereu proaspătă pe care o simte în faţa acestor uşi noi şi tristeţea pentru păpuşa lui aşa de prost îmbrăcată. Răutăcioasă mai e această Sophie !

— Şi a ce vrei tu să ne jucăm, dacă nu ne putem juca cu păpuşa ta, cu sărăcia ta de păpuşă ? Dacă tu eşti de vină, ar trebui să găseşti ceva... Ce zici ? Nu zici nimic, firește,

dar se înțelege ce vrei să zici... Nu cumva ai să-mi spui că nu e vina ta ? A, știu, n-ai decît o sărăcie de păpușă, pentru că ești un puști calic ! Să-ți fie rușine că ești un puști calic ! Așadar cu tine nu mai poate cineva să se joace altfel decît cu păpușa... Puști calic, puști calic ! Pfiu, pfiu ! Scîrbosul puști calic !

Jeannot face ochi mari. Nu știa că e un puști calic. Nu știa ce să creadă despre asta. Își zice în sinea lui că habar n-are ce trebuie să creadă despre asta. Vorba i se pare caraghioasă. Rîde.

— Rîzi, țînc scîrbos ? Rîzi, hai ? N-ai de ce să rîzi că ești calic. E foarte trist, foarte urît, foarte rușinos ! Ai să înțelegi asta cînd vei avea șapte ani. La cinci ani, firește, nu înțelegi nimic. Mai ales cînd ești calic !... Ai face mai bine dacă te-ai gîndi la ceva, dacă ai născoci vreun joc ! Doar n-am să stau așa, eu, o domnișoară de șapte ani, lîngă un puști calic, fără să fac nimic ! Ar trebui să te bat, să te pălmuiesc, să te ciupesc, puști calic ce ești ! Dar zi și tu ceva, că mă scoți din sărite !

Jeannot nu are nimic de zis. Ar fi propus bucuros să se joace de-a căsătoria, dar nu te poți juca de-a căsătoria fără păpușă. Apoi, Sophie e atît de răutăcioasă azi încît lui Jeannot nu-i vine să zică nimic.

— Ei bine, continuă Sophie, prea ești prost... Nu vezi că am și început să ne jucăm de-a ceva ? Ne jucăm de-a pușt iul calic. Tu ești pușt iul calic, o scîrbă de puști calic. Mămica nu-mi dă voie să mă joc cu puști calici...

— Atunci de ce vrei să ne jucăm de-a asta ?

— Ah, copil natîng ! Pentru că mămica nu-mi dă voie să mă joc cu puști calici, tocmai de aceea ești un puști calic și ne jucăm de-a pușt iul calic ! Ești jegos, nu te speli niciodată, nu ai bonă, spui cuvinte urîte, te tăvălești în murdărie... Nu ești din lumea mea !

Acum Jeannot, fără să știe de ce, se simte într-adevăr foarte mîhnit. Are un șorț din pînză gălbuie cu încrețituri și o cingătoare lată căreia i se face un nod, pentru că e pe măsura unuia mai plinuț ca dînsul. Își privește păpușa de pe jos cu ochiul ei căscat spre infinit. N-o poate suferi pe Sophie, dar ea are șapte ani. Deocamdată, o vede trăgînd scaunul cel înalt.

Scaunul înalt al lui Jeannot, pe care el stă cocoțat la masă, e ca un mic fotoliu așezat deasupra unei cuști. Între brațele

scaunului se află o tăblie pe care se pune farfuria lui Jeannot, și care te împiedică să te miști și să cazi cînd ești închis acolo. Dar minunea tainică a scaunului înalt, care-i vopsit în galben, e că poate fi îndoit de parcă l-ai rupe în două deasupra micului fotoliu, iar cușca iese înainte ca un cărucior foarte scund cu o masă în fața fotoliului. Atunci ești prins de-a binelea înăuntru, și ca să-l scoată pe Jeannot de acolo trebuie să-l tragă apucîndu-l de brațe, în timp ce el dă din picioare. Sophie a îndoit scaunul și-l silește pe Jeannot să se așeze în el. Acum, după ce l-a vîrît, țopăie în jurul lui : „Sic, sic, Jeannot ! Iată-te olog ! Nu mai ai picioare ! Nu mai ai nici urmă de picior ! Caraghios, fără picioare ! Aoleu, ce caraghios ești !"

Jeannot se zbate : „Nu-i adevărat, am picioare, na, uită-te !" Dar nu și le poate scoate, și Sophie izbucnește triumfătoare : „N-ai picioare ! Ce rușine ! N-ai picioare !" Pînă îl scoate din fire pe Jeannot, care începe să țipe. Atunci Sophie se supără :

— Dacă îți spun că n-ai picioare, n-ai decît să nu le ai. Nu cumva ai să mă înveți pe mine ce trebuie să cred ? Am șapte ani. Cînd vei avea șapte ani, ai să hotărăști singur dacă ai sau nu picioare. Pînă atunci eu sînt cea care hotărăsc. N-ai picioare, ți-am spus-o, n-ai picioare. Și nu mai încerca degeaba să ieși din scaunul tău ! Mai întîi că nu se poate, și-apoi, eu poruncesc aici ! Sîc, sîc !

Sophie a trecut la spatele lui Jeannot și, cu toată puterea celor șapte ani ai ei, apasă umerii băiatului, ținîndu-l, furios, în scaun. El se zbate, dar nu reușește să scape din mîinile ei. Dă cu pumnișorii în aer, și Sophie se ferește trăgîndu-se în lături.

— Să nu m-atingi, puști calic, tînc olog ce ești ! Nu meriți să te joci cu mine. Mămica zice că ai păduchi, pureci și alte gîngănii cărora li se zice... cărora li se zice... pișcători, chiar așa, pișcători ! Tu ai pișcători !

— Așa ceva nu există, urlă Jeannot, nu există pișcători ! Eu n-am pișcători ! Eu n-am pișcători !

— Ba ai. Știu eu ce spun. Și încă niște pișcători de calic, pișcători de olog, cel mai scîrbos neam de pișcători.

— Minți, ești o mincinoasă ! Lasă-mă să ies de aici !

— Să ieși de aici ? Ca să te duci să împrăștii pișcătorii prin toată casa ? Nici în ruptul capului ! Vei rămîne în scaunul tău.

— Vreau să ies din scaun ! Vreau...

— Văzutu-s-a vreodată un mucos de cinci ani să zică „vreau" ? Regele zice : „Noi vrem..."

— Nu există nici un rege şi nu există pişcători !

— Dar e de nesuferit Jeannot ăsta ! Mă contrazice pe mine, ia te uită ! Am şapte ani şi nu dau voie să fiu contrazisă. Tu ai pişcători şi un rege există.

— Există un rege ? Şi unde ţi-e regele ?

— Asta nu-i treaba ta. Nu-i treaba puştilor calici să ştie unde-i regele.

— Spui asta fiindcă nu există nici un rege...

— Ba există. L-am văzut.

— Şi cum e regele ?

— E aşa cum îi place. Cu o mantie albastră şi cu nişte jambiere de piele.

— Jambiere de piele ? Nu te cred. Mai întîi că nu există nici un rege, aşa că nu poate fi vorba de jambiere de piele.

— Dacă-ţi spun că l-am văzut.

— Ai vorbit cu el ?

— El mi-a vorbit.

— Ce ţi-a spus ?

— Mi-a spus : „Bună ziua, domnişoară, cum merge cu sănătatea ? Eşti tare drăguţă !"

— Aoleu ! Mincinoaso ! Tu nu eşti drăguţă şi rege nu există !

— Cum, nu sînt drăguţă ? Obraznicule ! Scîrbos puşti calic plin de pişcători !

— Are şi el pişcători ?

— Cine ?

— Regele...

— Regele să aibă pişcători ? Vezi de vorbeşte respectuos. E un rege foarte arătos, cu o mustaţă blondă !

— Nu pot să-l sufăr pe regele tău, e un mincinos...

— Dar ştii că mă plictiseşti... Ei bine, da, regele are pişcători... Mai întîi că el are tot ce poftește... Şi dacă-i face plăcere să aibă pişcători...

— O, drăguţul de rege ! Te lauzi, el nu ţi-a vorbit !

— Ascultă, Jeannot, dacă-ţi spun că mi-a vorbit, înseamnă că mi-a vorbit ! M-a invitat să urc în automobilul lui şi mi-a oferit nişte clătite.

— Clătite cu pişcători ! Clătite cu pişcători !

— Nu-mi plac apucăturile astea, Jeannot. Ar trebui să fii politicos cu persoanele mari... Stai cuminte, altminteri nu-ţi mai povestesc nimic... Clătitele regelui sînt servite în farfurii de aur. După ce le mănînci, îţi speli mîinile în nişte ceşti roşii şi-ţi petreci cîte-un inel pe fiecare deget ; unul alb pe policar, unul roz pe arătător, unul cu diamant pe cel din mijloc, unul cu o perlă pe al patrulea, iar pe al cincilea un inel de hahaha...

— Ce-i aia ?

— Nu mă mai întrerupe mereu ! Un inel de hahaha în formă de hihihi...

— Îţi rîzi de mine, Sophie...

— Eu ? Uite, îţi jur pe Domnul Nostru Isus Hristos ! Un inel de hahaha în formă de hihihi...

Foarte impresionat, Jeannot nu mai stăruie. Dar o idee îi încolţeşte în cap, acolo, undeva, sub cîrlionţii lui...

— Regele mi-a spus, continuă Sophie, că va trimite după mine careta în fiece sîmbătă, pentru că i se pare îngrozitor ca eu să mă joc cu nişte băieţaşi calici, drăguţă cum sînt... Ce mai vrei ? Nu mă întrerupe !

— Vino mai încoace, Sophie, vino mai încoace !

— Ca să iau de la tine nişte pişcători, mulţumesc, n-am nevoie ! Aşa că sîmbătă mă voi duce la rege cu o rochie de dantelă şi ochelari pe nas...

— Ochelari pe nas ?

— Da, e foarte elegant, şi asta se poartă mult anul acesta în lumea regilor ! Voi sosi la palat, mă voi da jos din caretă şi voi intra acolo. Toată lumea se va uita la mine şi va spune : „Dar cine-o fi această fată fermecătoare ? Ce bine-i vin ochelarii !“ Eu mă voi preface că nu observ nimic. Păşesc pînă în faţa regelui, vreau să-i fac o plecăciune. El se dă jos însă de pe tron şi-mi zice : „Nu, nu, tu nu trebuie să mi te închini, eşti invitata mea, vom mînca nişte clătite...“

— Iar ?

— Puşti obraznic ! De parcă s-ar mai fi pomenit pînă acum să mănînce cineva clătite cu un rege ! Copiii ăştia ai săracilor sînt de-o grosolănie !

— Sophie ! Te rog ! Sophie !

— Ce mai e, băieţaş ?

— Sophie, vreau să-ţi spun ceva la ureche !

— La ureche ? De ce ? Ca să-mi dai pişcătorii tăi ?

— Nu, Sophie, nu-ţi voi da pişcătorii mei ! Dar haide, vino...

— Nu, nu. Poţi să spui tare ce ai de spus.

— Nu, Sophie. Mi-ar fi ruşine...

— Ruşine ? Ce vrei să zici ?

— Te rog. E ceva foarte important.

— Nu te cred.

— Crede-mă, Sophie. Un secret, un mare secret !

Sophie simte că trebuie să fie vreo prostie de-a lui Jeannot. Dar totodată ar vrea să afle secretul. Se apleacă deci asupra lui Jeannot, întinzînd urechea, cu gesturile unei prinţese care trece printr-un morman de gunoi : îşi depărtează mijlocul spre a nu prinde pişcători...

— Mai aproape, Sophie, mai aproape !

Şi deodată, Sophie izbucneşte în plîns, şi urlă, urlă. Jeannot a muşcat-o de ureche, înfigîndu-şi dinţişorii cu o cruzime nemaipomenită. Urechea sîngerează grozav.

La ţipele Sophiei, ai casei dau năvală. Ce s-a întîmplat aici ? Mătuşa Jeanne şi tăticu se năpustesc asupra lui Jeannot. Puşlama scîrboasă ! Îl lovesc. El nu pare să bage de seamă. Rîde, prostănacul.

— Asta are s-o înveţe minte, zice, e pentru pişcători !...

XXXI

— PERSONALITATEA DE care vorbesc e primită la Palatul Elysée şi tocmai datorită afacerilor pe care le avem împreună de doi ani de zile îmi arată o oarecare încredere.

În salonul apartamentului pe care-l ocupa domnul von Goetz la hotelul Meurice, domnul Werner, tolănit într-un jilţ scund, abia încăpea în scaun cu dosul său bine hrănit. Şedea picior peste picior în pantaloni griperl, şi-şi tot aranja pulpanele redingotei sale negre. Vorbea cu un amestec de respect şi siguranţă de sine, în care se împleteau deprinderile meseriei sale şi consideraţia cuvenită gazdei, în spatele căreia zărea prin ferestrele înalte Tuileriile şi frumosul peisaj al Parisului. Baronul von Goetz asculta cu luare-aminte spusele vizitatorului. La

şaizeci de ani împliniţi, abia de era nitel mai adus de spate decît la patruzeci şi cinci, şi cu părul de un alb ceva mai uniform, întotdeauna tuns foarte mărunt. Mîinile i se uscaseră şi nu reuşea să se obişnuiască cu ele. În timp ce vorbea, sau ascultîndu-i pe alţii, şi le cerceta şi le pipăia, ca o dovadă vădită a bătrîneţii. Şi ca întotdeauna, la dînsul interesul pentru ceea ce i se spunea îşi afla expresia în acea crispare a nărilor care-i lăsa în jos nasul fin şi subţire, într-o strîmbătură care se întindea pînă la colţurile gurii. Fiind cu spatele la lumină, domnul Werner nu-l vedea bine. Ce-o fi gîndind baronul? Nu puteai fi niciodată sigur că l-ai convins.

La drept vorbind, domnul von Goetz era cam plictisit de limbajul în bobote al interlocutorului său. „Personalitatea..." ce vrea să zică asta, de vreme ce se ştie foarte bine că e vorba de Wisner, marele fabricant de automobile? Domnul von Schoen[1] nu i-o ascunsese baronului, cînd i-a spus să vorbească pe şleau cu Werner, aşa că, ce nevoie avea ăsta să facă pe misteriosul? Dar e stilul tuturor acestor mărunţi informatori, pentru că aşa îşi dau importanţă, de n-ar fi decît în propriii lor ochi, şi-şi procură astfel impresia că sînt amestecaţi în secrete de stat. Afară de asta, Werner nu-şi mai încăpea în piele de bucurie că vorbeşte cu baronul personal. Era poate marea lovitură a carierei lui. Aşa că punea totul la bătaie.

— Nu mă îndoiesc, spuse von Goetz, de legăturile domnului... în sfîrşit, personalităţii de care ai vorbit... cu Preşedintele, ci de sentimentele Preşedintelui însuşi faţă de noi. E un loren din seminţia cea mai puţin favorabilă Germaniei, un căpăţînos cum se zice în franţuzeşte, destul de deştept şi destul de mărginit, dar rău din fire şi pe deasupra vanitos. A fost ales de revanşarzi, e prizonierul lor chiar împotriva partidului radical, unde Clemenceau nu-i iartă înfrîngerea lui Pams[2], iar guvernul e în mîna radicalilor. Poincaré vrea să-şi joace rolul, are nevoie de-o aventură care să-i permită să-şi satisfacă electorii din Congres şi totodată să rupă cu tradiţiile unei preşedinţii pur decorative... Un război, bunăoară... El joacă partida ţarului...

— Să nu credeţi una ca asta! întrerupse Werner, cu degetul ridicat. Să nu credeţi asta: personalitatea de care vorbim

[1] Ambasadorul german la Paris în vremea aceea.

[2] Acesta a candidat împotriva lui Poincaré la alegerea care a avut loc în 1913 pentru preşedinţia Republicii.

mi-a spus acum cîteva zile că, în cursul unei conversaţii recente, Preşedintele i s-a plîns mult de domnul Isvolsky [1]. Şi ca să pomenesc chiar o formulă pe care v-o dau cum am primit-o, cînd a venit vorba în această conversaţie de domnul von Mayr, preşedintele asociaţiei juridice internaţionale condusă pînă mai an de domnul Poincaré, acesta a spus cuvînt cu cuvînt: „Mă înţeleg mult mai bine cu domnul von Mayr sau domnul von Schoen decît cu înfumuratul ăsta de Isvolsky... Cu dînşii mă simt în siguranţă ca şi cu mulţi alţi germani..."

Baronul înălţă din umeri. Vorbă adevărată sau scornită, rămîneau realităţile pe lîngă care frazele nu însemnau nimic. Alianţa rusă...

— Domnul Poincaré, continuă Werner, n-a ascuns personalităţii mai sus pomenite că alianţa rusă nu era fără nori, nici fără un gînd ascuns în ceea ce-l priveşte. Iată, în Balcani de pildă, sprijinul rusesc dat Bulgariei îi irită pe francezi. Frica de armata noastră îi face pe aceştia să ţină la prietenia ţarului. Dacă francezii s-ar putea înţelege cu noi, ar lăsa lesne deoparte combinaţiile tulburi cu slavii, ale căror primejdii nu-i scapă Preşedintelui.

— Crezi?

— În general, Isvolsky a făcut mult pentru a încurca lucrurile. Numai că Preşedintele, v-o spun, nu poate merge cu stînga, pentru a-şi menţine jocul trebuie să cîştige de partea sa dreapta care-i foarte pornită împotriva lui Caillaux, cunoscut de toţi ca fiindu-ne favorabil... Dacă ar izbuti printr-o lovitură de maestru să obţină un rezultat diplomatic care să măgulească mîndria franceză, el ar face cu dreapta politica stîngii, e o metodă tradiţională de-a guverna... Nu-i place Caillaux, care a votat împotriva sa... Şi în ciuda asigurărilor date de Barthou foştilor adversari ai Preşedintelui, pentru a-i face o majoritate...

— Să ne întoarcem la chestie, dragă domnule Werner...

— Ei bine, „personalitatea" noastră l-a iscodit pe Preşedinte, să vadă ce gîndeşte. N-aş putea spune de unde a venit mai întîi ideea, poate că Preşedintele a avut-o... poate că omul nostru i-a suflat-o... în sfîrşit, cînd două persoane vorbesc cam de tot ce le trece prin minte nu poţi să ştii niciodată de unde a pornit o idee... În orice caz, domnul Poincaré crede că ar trebui urmată calea deschisă după Agadir pentru regle-

[1] Ambasadorul Rusiei ţariste.

mentarea paşnică a problemelor internaţionale şi că Europa ar avea de cîştigat evitînd un război...

— Europa... dar noi? La Berlin părerile sînt foarte împărţite în privinţa caracterului acelei înţelegeri de pe urma căreia am dat Marocul în schimbul unor terenuri discutabile din Congo...

— Eu vă spun ce crede domnul Poincaré... E vorba de-o propunere oficioasă, căci domnul Poincaré ştia, fără doar şi poate, că persoana în chestie are să ne-o transmită *nouă*...

— O propunere?

— În sfîrşit, o sugestie: Preşedintele constată că între cele două ţări Alsacia-Lorena este o problemă cu un subiect de iritaţie permanentă, şi se arată neliniştit mai ales de incidentele de la Saverne şi de urmările lor. El crede că, dacă printr-un gest care n-ar fi lipsit de măreţie, kaizerul ar da acestor provincii autonomia, în Franţa ar dispare orice resentiment împotriva Germaniei, şi lasă să se înţeleagă că pe-o asemenea bază ar putea fi vorba de concesiuni, sau de cesiuni coloniale în Africa...

— Ei, las-o baltă, nu-i ceva serios! Toată istoria asta e făcută anume ca să ne facă să credem că Alsacia şi Lorena doresc autonomia, ceea ce-i cu totul fals. Am călătorit pe acolo, am stat de vorbă cu oamenii! În afară de cîţiva francofili neastîmpăraţi, pe care populaţia nu-i urmează...

— Vă asigur că asta trebuie considerată ca o propunere în toată regula...

— Dragă Werner, istoria dumitale are toate şansele de a fi autentică, şi-ţi faci meseria raportîndu-mi-o, dar nu e prea nouă: ni s-au adresat anul trecut două sugestii de acest fel. În primăvară a fost o personalitate, cum zici dumneata, a comitetului pentru apropierea franco-germană, care făcea din autonomia Alsaciei şi Lorenei condiţia unei adevărate alianţe franco-germane. Domnul von Schoen însuşi a transmis această comunicare domnului von Kiderlen-Waechter [1], fără succes, trebuie să recunosc, iar domnul Jules Cambon [2] s-a grăbit să dezaprobe o iniţiativă care nu reuşise. Apoi, iarna trecută, un

[1] Diplomat german, fost ministru plenipotenţiar al Germaniei la Bucureşti, ministru de externe în anii cînd se desfăşoară evenimentele de care e vorba aici.

[2] Ambasadorul Franţei la Berlin.

emisar englez a făcut pe mijlocitorul, venind să-i propună Cancelarului, mai mult sau mai puţin tot din partea domnului Poincaré, de data aceasta cedarea Tonkinului în schimbul Lorenei. Vei aprecia faptul că Preşedintele, el însuşi loren, ne abandona Alsacia... Toate chestiile astea nu-s serioase, şi-ar trebui ca prietenii noştri în Franţa să-şi facă o idee mai limpede despre interesele adevărate ale patriei noastre... La altceva decît la aceste schimbări imaginare trebuie să servească inteligenţa unui german care se nimereşte să aibă pînă şi la Palatul Elysée prieteni în stare să afle unele lucruri şi să-i facă pe alţii să le afle...

— Ştiţi prea bine că, dacă doriţi...

— Ştiu, dragul meu, ştiu. Dar intrăm într-o perioadă politică în care ar fi nevoie... Pentru unele lucruri delicate nu vreau să mă servesc nici de ambasadă şi nici de poştă. Mai ştii ! Nu s-ar găsi un mijloc de-a comunica pe-o cale sigură cu dumneata, în aşa chip încît să nu bată la ochi ? Unde locuieşti ?

— Pe strada Anatole-de-la-Forge. Vă pot indica însă un alt sistem...

Uşa salonului se deschise şi doamna von Goetz intră cu braţele încărcate de pachete, sub pălăria ei mare împodobită cu pene, într-o rochie de-un verde ca migdala, strînsă pe glezne, care se vedea sub un mantou de vizon pînă-n genunchi. Cei cincisprezece ani care făcuseră din baronul von Goetz un bătrîn diplomat abia dacă lăsaseră urme pe faţa doamnei Reine von Goetz. Nu arăta treizeci de ani. Trebuia o lumină puternică pentru a descoperi că gîtul nu era aşa de tînăr ca obrazul şi pentru a începe să ai îndoieli asupra acestui trup strîns minunat în teaca lui de mătase. Doamna se scuză :

— Nu ştiam, dragul meu, că aveai pe cineva...

Baronul îi sărută mîna :

— Nu ne deranjezi de loc, Reine. Îţi prezint pe domnul Werner...

— Încîntată, domnule. Dar, vă rog, nu vă ocupaţi de mine. Am umblat prin prăvălii de parcă aş avea douăzeci de ani. Parisul a rămas acelaşi pentru mine...

Puse jos pachetele, îşi scoase pălăria. Apoi întrebă :

— Ceva ştiri de la Karl ?

Baronul clătină din cap :

— O, trebuie să aibă multă treabă ! Ziarele franceze de azi-dimineaţă vorbesc de von der Goetz. Fiul meu, dragă Werner, e la Constantinopol cu misiunea noastră...

Reine trecu în odaia de alături. Werner înţelese că întrevederea era terminată. Se ridică.

— Nu s-ar găsi un mijloc de-a comunica cu dumneata fără să bată la ochi ? repetă baronul întrebarea pe care o mai pusese.

— O, scuzaţi-mă... Teama de a n-o deranja pe doamna von Goetz... Iată : se nimereşte că eu îmi iau masa aproape de locuinţa mea într-o pensiune de familie, foarte cumsecade, unde trag mulţi străini, şi unde, seara, se face un pic de muzică, se dansează... Nu-mi displace din cînd în cînd să întîrzii acolo după cină, ca să aud ce se mai vorbeşte... Patronii pensiunii, o familie franceză scăpătată, au relaţii... Am întîlnit chiar la ei un amiral... Courtot de la Pause, ştiţi, ăl de a murit deunăzi şi era administrator al întreprinderii cu care fraţii Manesmann sînt în concurenţă pe piaţa Marocului...

Baronul strîmbă din buze cu dispreţ. Şi-l închipuia pe Werner frecventînd seratele dansante în speranţa că va zări un amiral rătăcit pe-acolo... Celălalt continuă :

— Dacă-mi trimiteţi pe careva, nu va avea decît să tragă la această pensiune... Asta n-are să bată la ochi... şi acolo, în timpul prînzului, am putea sta de vorbă în chipul cel mai firesc, sau seara... cînd se cîntă la pian...

Tot stilul acela conspirativ, care stîrnea ironia domnului von Goetz. Dar, la urma urmelor, aceasta ar putea servi, şi un Werner poate fi folosit în unele împrejurări şi la altceva decît să adune zvonuri. Reine se întorcea în cameră cu nişte trandafiri albi într-o vază de cristal.

— Trandafiri ! zise baronul. Cine ţi i-a trimis, dragă ?

— Ca să te fac gelos, nu-ţi voi spune. Quesnel, bineînţeles... Iubita lui nu-i urîtă de loc...

— O italiancă, parcă aşa am auzit ? Dragă prietene, scrie-mi adresa pensiunii dumitale... şi rămînem înţeleşi, dacă va fi nevoie, te găsesc acolo.

— Iat-o, spuse domnul Werner înclinîndu-se, şi scrise în grabă adresa pe-o carte de vizită. Pensiunea se numeşte *Etoile-Famille*... şi e într-adevăr foarte familială. De altminteri, chiar

o familie ține pensiunea... un văduv, soră-sa și maică-sa... le zice Mercadier...

Vaza cu trandafiri se ciocni destul de tare de masă.

— Bagă de seamă, Reine, ai să scapi vaza.

— Iartă-mă... M-a izbit o coincidență. Ai spus *Etoile-Famille*, domnule Werner ? Se întoarse spre baron : Închipuiește-ți, dragă, am primit un bilețel de la Elvire care-mi dă adresa ei tocmai la *Etoile-Famille !*

Domnul Werner își înălță mirat sprîncenele și mișcă din mustață. Părea încîntat că întîmplarea descoperea o cunoștință care era și a unor oameni ca gazdele sale.

— O cunoașteți, cred, pe doamna Mănescu ! exclamă el. Ce coincidență curioasă !

Domnul von Goetz nu părea să fie prea bucuros de această prelungire a conversației. Explică totuși :

— Doamna Mănescu a fost măritată cu fiu-meu, care se află acum în Turcia.

— Spune-mi, te rog, dragă domnule, mai întrebă doamna von Goetz pe cînd Werner se înclina în fața ei, cum ai zis că se numesc persoanele care țin această *Famille-Nu mai știu cum* ?... Mercadier ?

— Mercadier... Tatăl tînărului a șters-o într-o bună zi cu averea lor... un profesor care se săturase de nevastă-sa... îl înțeleg, de altfel... și atunci s-au descurcat și ei cum au putut...

— Ce-ți pasă ție de toate acestea, Reine ? întrebă von Goetz plictisit.

— O, nimic, dragă ! Dar fiindcă mă gîndeam la coincidențele astea... Am cunoscut odinioară niște Mercandier care s-au ruinat... Dar nu-i același nume, ăștia sînt Mercadier, nu Mercandier...

Domnul Werner se retrăgea, hotărît să facă curte Elvirei Mănescu. Băgase de seamă că ea îl privea stăruitor. Nora lui von Goetz ! fosta noră, e tot aia... Își tot sucea mustața. I-ar fi plăcut mai curînd să stea la Hotel Meurice decît să-și ia mesele la *Etoile-Famille*, dar era plin de șansa ce i se oferea, și o luă pe sub arcadele străzii Rivoli, frămîntînd în minte frazele pe care le va spune în salonul galben al pensiunii, aplecîndu-se peste umerii rotunzi ai românceI. Dacă relațiile sale cu Poincaré, prin mijlocirea lui Wisner, nu-i aduceau mulțumirile lui von Goetz, mai erau și alte căi spre a se face remarcat.

XXXII

— DAR EU, UNA, spuse doamna von Goetz, găsesc minunat apartamentul vostru...

Doamna Mănescu se fîstîci îngînînd scuze, copiii erau într-un hal fără de hal şi trebuia spus că serviciul nu mai era ce a fost, fireşte s-ar fi cuvenit să fie oricînd pregătită pentru vizite neanunţate, dar ea şi fetele ei aveau atît de puţini cunoscuţi la Paris, şi-i aşa de neaşteptat să vezi deodată că se deschide uşa şi apare cineva de altădată, dintr-altă lume, cineva nu tocmai făcut pentru acest cadru meschin.

— Scumpă doamnă Mănescu, te găsesc prea dificilă : e mai bine aici ca la hotel, iar pentru un adăpost parizian...

— O, avem atîtea griji ! Şi războiul acesta acum... Ce nevoie avea România să se vîre în treburile vecinilor ei ? Mi-e teamă că... Dar iat-o pe Elvire : îţi va face un ceai...

Elvire abia îşi trăgea sufletul, ca întotdeauna, cînd urca scările. După ce-şi scosese pălăria, văzu deodată că era cineva acolo, lîngă maică-sa. Trecu o bucată de vreme pînă s-o recunoască pe vizitatoare. Era aşa de departe de Reine, plină de larma Parisului, de magazinele prin care umblase mai mult împinsă de-un neastîmpăr nervos decît de nevoie, şi frîntă de oboseală ! O recunoscu în cele din urmă, şi parcă sîngele îi fugea din tot trupul. „Dumneata, doamnă...“

Reine o îmbrăţişă. Reine, aici, Reine care nu răspunsese la scrisoarea ei şi pe care o credea în Germania, sau în Italia, sau la capătul lumii. Deodată inima începu iar să-i bată grozav. Totul părea învăluit de-un nor. Nu mai era acolo decît această femeie elegantă, decît parfumul ei. Dar în spatele ei Karl, umbra lui Karl, umerii săi laţi, zîmbetul său, Karl care plecase pentru totdeauna...

— El ce mai face ? întrebă Elvire dintr-o răsuflare.

Reine îşi puse mîna pe fruntea ei. Biata Elvire se mai îngrăşase în ultima vreme. Doamna von Goetz oftă : trebuie să fi făcut mare prăpăd în copila asta teribilul Karl.

— Aşadar, tot îl mai iubeşti, micuţa mea Elvire ? întrebă ea în şoaptă, ca şi cum ar fi vrut ca mama să nu fie amestecată în această conversaţie intimă. Aşadar, tot îl mai iubeşti ?

Elvire își lepădă haina, aruncînd-o pe sofa, peste pernele de culori țipătoare. „Fă-ne ceai", îi spuse mamei sale. Doamna Mănescu mormăi ceva. S-a răsturnat lumea : să-i ceară ei să facă ceaiul. Elvire o trăsese pe Reine în balcon ; soarele scăpăta și razele joase ale luminii dădeau umbrelor clădirilor înfățișarea unor mîini agitate. În susul bulevardului se zărea Arcul de Triumf. Sub el catalpașii cu trunchiuri negre își întindeau frunza lată.

— Unde e ? întrebă tînăra femeie, și Reine surîse.

— Fetița mea, ar trebui să nu te mai gîndești niciodată la el... E în Turcia. Slujbă la Împăratul. Cu misiunea von der Goltz, ai auzit, toate ziarele vorbesc de asta. E bine sănătos, taică-său a avut de curînd o scrisoare de la dînsul...

— A, taică-său !

— Da, nu eu, geloaso... Tot mai îmi porți pică pentru prietenia ce mi-o arată ? Ești teribilă, Elvire...

— Te iubește...

— Cum poți să fii așa de stupidă ? Ca și cum Karl ar iubi pe cineva ! El, pe care-l adoră toată femeile... începînd cu tine.

— Te iubește...

— Sînt pentru dînsul o femeie bătrînă, și soția tatălui său... Scrisoarea ta mi-a fost întoarsă de la Berlin cu oarecare întîrziere... Sîntem acum la *Meurice*...

— El e în Turcia ?

— La Constantinopol. Dumnezeu știe ce-o fi făcînd acolo în afara serviciului. Dar nu plînge, proastă mică ce ești ! Știi bine că l-ai pierdut, așa că n-are rost. Haide, haide. Nu, nu știu nimic mai mult despre el, nu-mi scrie... E un bărbat căruia toate îi vin prea lesne și femeile îl îndrăgesc prea mult... nici una nu-l va putea opri pentru dînsa... nici o altă femeie mai mult decît tine, dacă asta te poate consola...

Pe cer treceau niște cai mari trandafirii speriați, care-și pierdeau coama, căruțe încărcate cu cotoi blonzi veneau în urma lor, topindu-se în hornuri și lăsînd dîre lungi de lumină pe tabla acoperișurilor. Cele două femei în rochiile lor de culoare deschisă, între ghivecele de mușcate și o glastră de garoafe veștede, se sprijineau de grilajul balconului, ale cărui desene, ca niște acrostihuri de fier, păreau lîngă fustele lor un văl de dantelă neagră pe fața orașului. Elvire era plină de nenorocirea ei și de plăcerea tristă de a vorbi de ea. Reine

amesteca în cuvintele sale misterul unei vieţi întregi şi taina acelei fulgerătoare şi nelegiuite aventuri care-o aruncase, ca alta odinioară, în braţele acestui fiu vitreg prea frumos, irezistibil. Minţea, aşa cum împrăştia acest parfum pe care-l plimbase în Europa. Minţea cînd zicea că e fericită. Minţea cînd zicea că ţinuse s-o vadă pe Elvire. Minţea cînd zicea orice cu vocea ei egală şi profundă, care trasa în aer o dîră de linişte. Doamna von Goetz simţea nevoia ca totul să se petreacă cît se poate de bine în cea mai bună dintre luni. Minţea fără să spună nimic. Venise aici îmboldită de un motiv pe care nu şi-l mărturisea. Vorbea pentru ea însăşi adresîndu-se Elvirei. Pentru ea însăşi zicea că viaţa trece, şi că tinereţea se sfîrşeşte, şi că bărbaţii nu contează, dar că ei îţi sfîşie inima, şi că nu trebuie niciodată să iubeşti, să nu dai din tine decît plăcere, niciodată inima. Se amăgea singură ? O muzică grea şi dulce, şi repezită, încărcată de-o furtună depărtată, cu picături ca de apă neaşteptate aduse de adierea caldă a unei melodii, se înălţa din încăperea de alături a apartamentului. Pianul gemea parcă sub o mîngîiere pătimaşă. Ai fi zis că cineva voia să spună altceva decît ceea ce îngăduia seara...

— E Betsy care s-a întors, spune Elvire.

— Betsy, fetiţa...

— S-ar zice, murmură Reine, că e îndrăgostită...

Făcu cîţiva paşi în balcon şi prin fereastra următoare o văzu pe Elisabeth, care nu mai privea notele partiturii, nici clapele pianului fremătînd sub degetele ei, Elisabeth, cu pieptul tînăr inconştient, cu trupul subţire şi cambrat, pătrunsă toată de sunete şi de gînduri nebune, neavînd ochi decît pentru tînărul care-i întorcea paginile ştiute pe dinafară. Un bărbat visător cu mustaţa abia mijită, ca un pai de ovăz, în ciuda părului negru ce-i cădea pe frunte într-o şuviţă lată pentru a-i ascunde o parte din gînduri, partea aceea la care visau pesemne femeile. Căci avea un chip minunat şi haina îi venea bine şi purta o vestă fistichie din mătase reiată, gri-deschis pe gri-închis, un model pe care Reine îl văzuse la magazinul de lux Charvet, şi o cravată de culoarea gîtului de porumbel, potrivită cu muzica. Nu avea treizeci de ani şi se purta cu unghiile foarte lungi, iar mîinile îi erau îngrijite.

În fundul odăii, se afla cea de-a treia soră, ale cărei rochii erau încă scurte şi nu avea pe picioarele ei decît o rază de

soare, ținînd pe genunchi un băieţaş de cinci ani cu un şorţuleţ bej, pulpele goale şi părul lung buclat.

Clavirul se închise pe o frază întreruptă, şi Elisabeth sări în picioare, o Elisabeth devenită femeie, care-o surprinse pe Reine, şi luînd mîna tînărului, spuse, trăgîndu-l spre vizitatoare :

— Vino, domnule Mercadier, să te prezint doamnei von Goetz, dar să n-o priveşti prea mult, e aşa de frumoasă şi ne vei face pe toate geloase.

În timp ce îmbrăţişa fetiţa care se făcuse mare, la a cărei faţă nu te puteai uita decît ca la unele ape aşa de cristaline încît te fac să tremuri, pentru că ştii că o pietricică le va tulbura, Reine vedea dincolo de dînsa ochii bărbatului, ochii pe care-i recunoştea. Aşadar, acesta de colo era fiul lui Pierre... I se părea mai tînăr, mai fermecător... Se apleca să-i sărute mîna şi ea simţi atingerea acestei mustăţi ca paiul de ovăz.

Se auzi atunci în umbra odăii vocea copilăroasă a lui Jeannot :

— Îmi place doamna, ştii... e frumoasă... dar aş vrea să-şi scoată urîţenia aia de pălărie...

XXXIII

— N-AM AFLAT niciodată ce anume l-a făcut să plece... prezenţa lui Heinrich ? Asta nu explică nimic. S-or fi găsit poate unii să-i povestească cine ştie ce bazaconii... Mai ştii ce-s în stare să spună oamenii ? Nişte oameni pe care nu-i cunoşti aruncă o vorbă, orice le trece prin cap, şi toată viaţa ţi se schimbă deodată... Nu ştiam că-l iubesc. Îl iubeam. Am fost cuprinsă de deznădejde. M-am aruncat primului venit ca să mi-l scot pe el din minte. Era un băiat foarte tînăr... Nu, îţi jur că nu mi-a fost amant ! Poţi să mă crezi, dacă ar fi altfel, mi-ar fi oare ruşine să ţi-o spun ? Înseamnă că nu mă cunoşti...

Luau ceaiul la Palace, în imensele saloane cu pereţii îmbrăcaţi în alb şi aur, unde orchestra cînta vestita *La Trémoutarde*. Erau acolo la o măsuţă, într-un colţ, în această revăr-

sare de lumină, avînd în jur mulțimea foșnitoare a femeilor, aruncîndu-și mantourile pe speteaza scaunelor, sub tremurul lustrelor de cristal și chelnerii zoriți aducînd prăjiturile asortate pe niște măsuțe cu rotile. Hotelul inaugura un ceai la preț fix, cinci franci de persoană, așa cum avusese deja loc unul asemănător la Carlton. Doamne bătrîne de culoarea fisticului și a zmeurii se îndopau deci cu tarte minuscule, ecleruri de ciocolată și cereau să li se mai aducă un pahar de șampanie.

„Sînt și eu ca ele", gîndea Reine privindu-l pe Pascal, și nu îndrăznea să termine această comparație amară în fața bărbatului plin de vlagă și de tinerețe. Își pierduse oare mințile, să i se dea, așa, atît de repede ? Nu atît de repede, ce-i drept. Dumnezeule, ce groaznic e cînd toți bărbații pe care-i dorești sînt neapărat mai tineri ca tine ! Fiul lui Pierre, închipuiți-vă.

— A plecat, spuse Pascal, îngîndurat, și de data asta așa cum plecase de acasă, fără o vorbă, nimic, pe neașteptate. Vezi tu, Reine, sînt clipe cînd îl înțeleg pe tata, cînd simt pînă-n adîncurile mele că era într-adevăr tatăl meu, pentru că aflu în mine unele din gîndurile sale inexplicabile care explică tot ceea ce la dînsul i-a mirat întotdeauna pe oameni... Îți duci viața ca pe ceva firesc, și apoi ea capătă deodată accentul viselor urîte, fără ca nimic să se fi întîmplat... te zbați... ai vrea să se isprăvească sau să te trezești în sfîrșit...

Cuvintele lui curgeau cu muzica și ceaiul, cu larma conversațiilor și foșnetul mătăsurilor, cu goana chelnerilor și rîsetele înfundate : Reine era împărțită între obsesiile ce-au urmărit-o toată viața sau aproape toată, la Monte-Carlo, în acești șaisprezece ani, și strania aventură de toamnă în care o tîra un vînt cald plin de refrenuri de altădată. Fiul lui Pierre. Ținea în mîinile ei un fursec pe jumătate rulat, cu marginile roșietice și împănat de migdale prăjite. Se gîndi cu cruzime la frunzele zbîrcite care, din septembrie, acoperă aleile de la Champs-Elysées. Purta în inimă ca un lung vaier neîncetat conștiința vîrstei sale, această descoperire de fiecare zi. Totuși, era încă frumoasă. Cuvîntul *încă* scrîșni în tot trupul ei, și își aminti cum, dezvelind-o în camera de hotel melancolic de la Auteuil, unde el o dezbrăcase pentru întîia oară, Pascal spusese : „Ce tînără ești, ce tînără ești..." pe același ton cu care ieri încă i se spunea : „Ce frumoasă ești..." Era încă frumoasă, și atîta tot.

— Mă întreb, suspină Pascal, la ce te gîndeşti, răutăcioaso. Nu mă asculţi... ţi-e mintea la proprietăţile tale !

Asta devenise între dînşii o expresie clasică. Cu ce uimitoare repeziciune se naşte între amanţi acest grai de Piei-Roşii care e limba dragostei lor...

— Da, spuse ea, eram într-o vilă pe care-o am undeva în Ţara Deznădejdii, şi unde nu te voi lăsa niciodată să intri, niciodată... e acolo o grădină cu flori otrăvite care sînt numai pentru mine... şi un cîine rău.

La drept vorbind, dialogul straniu al acestor amanţi se desfăşura paralel, pentru a nu se întrerupe decît în clipa cînd amîndoi într-un gînd ajungeau la acel episod încă şi mai straniu al plăcerii comune. Se socoteau atunci amîndoi ca nişte oameni serioşi la lucru. Nu erau totuşi străini unul faţă de altul, datorită unei umbre. Umbra lui Pierre.

— Am fost crescut de mic să văd în tatăl meu un ticălos, spuse Pascal, şi fără îndoială că nu pe nedrept. Viaţa mea e negaţia vieţii sale. N-am discutat niciodată despre unele lucruri. Ai mei, să-i întreţin pe-ai mei... Mama, biata femeie, nu cred c-o iubesc, şi dacă vrei să ştii, nu e în ochii mei decît o fiinţă plicticoasă la culme... Cît despre soră-mea... Mai e, ce-i drept, copilul... Ce mă leagă în fond de toate acestea, ca o muscă într-o pînză de păianjen ? Omul vrea s-o ia din loc, să fie liber, e foarte firesc. Nu mi-e gîndul la aşa ceva. Din pricina tatei. Ştiu că e din pricina lui. Libertatea lui a făcut închisoarea mea, pricepi ? Noroc însă că mai sînt femeile... toate femeile... O femeie nouă, vezi tu, e ca o fereastră pe care-o deschizi... misterul... largul... e plăcut ca şi cum ai umbla în noapte...

Era între dînşii umbra aceea, Pierre. Cînd Reine venise întîia oară la *Etoile-Famille,* nu-şi mărturisise : venea să-şi caute tinereţea, nu aştepta de la curiozitatea ei nimic altceva decît urmarea absurdă a unui roman din care citise de mult cîteva pagini... o urmare unde nu se mai arată personajul principal. Îl întîlnise pe fiul lui Pierre. Tînărul acesta mai frumos, mai fermecător decît fusese vreodată Pierre. Dar în braţele sale, ea i se dăduse totuşi lui Pierre. Curios, cum după trecerea atîtor ani, ochii săi rămăseseră aceeaşi ! Pe atunci nu ştiuse niciodată că-l iubeşte. Nu-l cunoscuse decît cîteva săptămîni, la urma urmei o cunoştinţă de la masa de joc, nimic altceva. Se gîndise oare la dînsul de atunci încoace ? Poate că

o dată sau de două ori, pentru a se mira de plecarea lui așa de neașteptată... Și iată că devenea limpede și neîndoios că în fundul inimii sale îi păstrase imaginea. Ce diferită ar fi fost viața, dacă el ar fi rămas ! În seara aceea, își amintea bine, îl văzuse de departe jucînd la alte mese... Era seara în care Karl îi spusese... Și, ascultîndu-l pe Karl, se gîndea la Pierre Mercadier, omul înflăcărat care-i vorbea de John Law... Johnny ! Își aminti abia atunci că ea îi zicea Johnny...

— Știi, îi ziceam Johnny tatălui tău...

— Johnny ?

— Da, din pricina unei cărți pe care începuse s-o scrie. Dar, fiindcă veni vorba, nu știi ce-o fi făcut maică-ta cu hîrtiile lui ?

Nu, habar n-avea de asta. Un manuscris ? Ar putea să-l caute. E pe undeva o cutie în care doamna Mercadier băgase tot felul de lucruri... Orchestra cînta un tango.

— Îl înțeleg pe sfîntul părinte, spuse din senin Reine. El o privi mirat. — Da, înțeleg de ce papa a interzis tangoul... Își zîmbiră. Pe sub masă, mîinile lor se căutară.

XXXIV

— ȘTII, ZISE JEANNOT, în curînd vine vacanța de vară... plecăm... mergem la mare... Am fost deja la mare... Ce de-a nisip e acolo !

Pierre Mercadier își ascultă nepotul. Nepotu-său... Maria, veșnic neliniștită, e așezată alături, și se uită dacă nu e cumva vreo persoană din cunoștințele familiei pe *avenue du Bois*. E cald. Soarele se așază pe duminica aceasta și pe gloata plimbăreților. Jeannot are o bluză albă și niște pantalonași de jerseu. Face turtișoare cu o formă în chip de pește. O sumedenie de pești zac pe jos. Niței cam stricați. Pentru că, după ce și-a făcut peștii, Jeannot a hotărît să le scoată ochii la toți. Cu degetul.

— Tu, domnule, tu n-ai fost niciodată la mare ?

Ba da, Mercadier a fost la mare. Chiar de mai multe ori.

— Faci băi acolo ? Căci eu, cînd e vorba de înotat, să n-aud. Apa e sărată !

Nepotu-său... Dacă pleacă, n-are să-l mai vadă aşa, în fiecare duminică. Trebuise să se destăinuiască bonei pe care o neliniştea dragostea ce o arăta copilului. Dar acum cînd Maria ştie cine este... E caraghios, domnul e soţul doamnei. Cînd te gîndeşti că ar putea să aibă copilul tot timpul lîngă dînsul, acasă... Maria se înduioşează şi găseşte povestea asta de neînţeles, idioată. În sfîrşit, oamenii sînt aşa cum sînt.

Pierre îşi dă seama încetul cu încetul ce va însemna pentru el vacanţa. Bine, două luni fără să vadă copilul... şi ce-i cu asta ?

Două luni trec repede. Dar poţi muri în aceste două luni. Se gîndeşte din ce în ce mai mult la moarte. La moartea lui. De cîte ori se înduioşează, simte că-l năpădeşte o poezie profundă. Ideea propriei sale morţi dă oricărui lucru un înţeles şi un preţ. Poate că văd pentru cea din urmă oară Arcul de Triumf, şi Arcul de Triumf devine dintr-o dată ceva deosebit.

— Micul meu Jean, dacă pleci la mare... n-ai să mă mai vezi duminica...

— Nu, zice Jeannot, tu eşti cel care n-ai să mă mai vezi...

Aşa e, Mercadier simte deosebirea. Surîde :

— Şi n-ai să mai capeţi acadele, duminica, micul meu Jean... Are să-ţi pară rău după mine ?

Jeannot cugetă nitel înainte de-a răspunde. Bineînţeles, se gîndeşte la acadelele acelea. Dar să-i pară rău ! E doar un bărbat acuma. Şi apoi, marea cu tot nisipul ei...

— Nu, spune el, n-are să-mi pară rău... N-am să mă gîndesc la tine... Am să te uit... Vor fi acolo nişte fetiţe... Întotdeauna sînt fetiţe la mare...

Maria găseşte că nu e frumos să vorbească aşa cu bunicu-său. Fireşte, ţîncul nu ştie că e bunicu-său. Dar oricum.

— Mai întîi, explică Maria, că nu plecăm numaidecît. Vom mai fi aici duminica viitoare...

Încă o duminică... Mercadier acceptă această pomană a soartei. Ce se va face pe urmă toată vara fără copil ? Iarăşi lecţiile, cu leneşii ăia de elevi, zile întregi în mirosul de cerneală din sălile de clasă, apoi duminica...

— Doamna Seltsam e tare bolnavă, ştii...

— Doamna Seltsam ? Cine-i asta, doamna Seltsam, Jean ?

— Mămica Sophiei. I se dau baloane de oxigen...

Jeannot se întreabă în gînd : şi lui i s-ar da baloane, dacă ar fi bolnav ? Da, i s-ar da baloane. Atunci, încearcă să facă pe bolnavul, îşi suge fălcile, ca să pară tras la faţă...

Ciudat pui de om.

A pornit cu bona spre Piaţa Etoile. Pierre îi urmăreşte din ochi. Îl sîcîie această idee a vacanţei... Ce singur se simte. Nu e o oră prea tîrzie. Unde să se ducă ?

Cineva i-a atins braţul. Se întoarce. Ia te uită, pe legea mea, doamna Tavernier ! Şi cum e îmbrăcată ! În cinstea plimbării pe *avenue du Bois,* şi-a pus o pălărie cu pene şi o rochie încreţită, zău aşa. Pierre îşi strînge nasul cu degetele ca să nu rîdă. Dar ce vînt te aduce ? Dora îngînă ceva, apoi mărturiseşte. Nu se mai putea stăpîni. De săptămîni întregi îşi tot zicea că trebuie să vină aici. Voia să vadă puştiul, o, de departe, de departe. Da, îl pîndise. Ei, cum aşa ? O, nu fi supărat, nu fi supărat. Jinduia atît de mult să vină aici, şi în acelaşi timp îi făcea aşa de rău gîndul acesta ! A rostit cuvîntul *rău* coborît, aluzie la ceva despre care nu vorbeau, dar care era între dînşii o învoială pe tăcute, la această dragoste ce nu se va exprima niciodată... În fond, lui Pierre îi era frică de singurătate, şi apoi, de vreme ce dînsa e aici... cam ridicolă, ce-i drept... E totuşi cineva care să-ţi ţie de urît.

— Facem cîţiva paşi, madam Tavernier ?

Ea primeşte cu recunoştinţă. Au făcut cîţiva paşi.

— Cum îl găseşti pe micul meu Jean ?

— O, drăguţ... E pur şi simplu un îngeraş... Îţi seamănă !

De ! În sfîrşit, îi face plăcere că are cui vorbi de copil. E adevărat, nu poate pomeni de asta lui Meyer sau bătrînei doamne Meyer, ăştia încep numaidecît să-i spună că ar trebui să se împace cu familia, şi pisălogeala lor îl plictiseşte. Cu doamna Tavernier poate vorbi fără teamă.

— Închipuieşte-ţi, doamnă Tavernier, că doamna Seltsam e foarte, dar ştii, foarte, foarte bolnavă...

— Cine e doamna Seltsam, domnule Pierre ?

— Ei asta-i, doamna Seltsam e mama Sophiei...

Şi-i înşiră tot ce auzise, tot ce povesteşte Jeannot. Mai întîi, Sophie, şi cum se joacă cu dînsa, pişcătorii... şi cavalerii din pereţi... şi Dorotheea, şi Maria, şi Léontine... Toată pensiunea, pe care Mercadier o reconstituie după cuvintele lui Jeannot... Îţi închipui cum vine asta, baloanele de oxigen ce

se aduc pentru doamna Seltsam ? Fără a mai pomeni de Jeanne, care e așa de proastă, și de... și de... Nu, nu-i va vorbi doamnei Tavernier despre Paulette. Pe care din amîndouă vrea s-o cruțe ? Se oprește deodată.

— Ce-ar fi să ne așezăm ?

Pe scaunele de fier galben, unde vine repede să-i hărțuiască o încasatoare cu geanta ei doldora de gologani, vorbesc de una și de alta. Și de istoria aia de deunăzi, ce se mai aude, s-a isprăvit cu bine ? Care istorie ? A, încăierarea cu muncitorul ăla, vecinul... Da, s-a isprăvit... în sfîrșit, nu se mai aude vorbindu-se...

— A răcnit niște amenințări la adresa localului dumitale, madam Tavernier, adevărate amenințări... Sper că aveți martori : în cazul că s-ar întîmpla ceva...

O, dumnezeule, la asta nu se gîndise doamna Tavernier. E adevărat, dacă s-ar întîmpla...

— Și domnul Tavernier nu se resimte de pe urma... Nu-l dor șalele ?

— Pe cine ? Pe Jules ? Asta-i bună. O, știu că și el îmbătrînește. Toți îmbătrînim... În sfîrșit, pe vremuri n-ar fi avut el nevoie de domnul Frederic ca să-i vină de hac ăluia... Ai observat ajutorul pe care l-a dat domnul Frederic ? Nu, pe vremuri, Jules ți l-ar fi doborît dintr-un pumn... Ce vrei, vîrsta. Ba, din ziua aceea, Jules a devenit chiar — ei da, asta ți-o spun eu — de nesuferit. Îmi zice, Dora, îmbătrînesc. Sau, Dora, nu mai sînt ce-am fost. În sfîrșit, se necăjește din cauza asta. Ne necăjim toți, dar, în sfîrșit. Și apoi, totul are o margine. La Jules e o idee fixă. De aia și-a vîrît în cap să vindem „Rîndunicile".

— Să vindeți „Rîndunicile" ?

— În sfîrșit, vorbea despre asta mai de mult. Dar acum mă pisează într-una. Nu-i așa, depinde de mine... și după ce-mi voi fi vîndut autorizația... știu eu ce-o să se întîmple... Nu. Dumneata, domnule Pierre, nu crezi că am dreptate să nu vînd ?

— Dar desigur, madam Tavernier. Unde mă voi duce dacă vinzi „Rîndunicile" ?

Vorba asta merse drept la inima Dorei.

— Nu, spuse ea cu glas hotărît, nu voi vinde...

Umblau așa, vorbind în bobote. Pentru Dora clipele acestea erau pur și simplu cerești, dar i le tulbura teama că se

vor sfîrși. Mercadier nu avea nimic de făcut. Începea să afle o plăcere în a se simți obiectul unui cult straniu. Dar poate că dînsa, doamna Tavernier...

— A, închipuiește-ți, domnule Pierre ! Jules s-a pus pe hoinărit. Azi a ieșit iar în oraș cu domnul Morero și cu domnul Frederic. Îl știi pe Frederic, l-ai văzut deunăzi, cel care l-a înșfăcat pe muncitorul ăla pe la spate... Domnul Morero e un bărbat foarte important... O legătură bună pentru Jules... Se bucură de mare trecere, are prieteni peste tot...

Îi vorbea despre Morero, așa cum el i-o înfățișase pe doamna Seltsam. Însera.

— Tot n-ai nici o treabă, spuse Mercadier, ce-ar fi să cinăm împreună ?

Dora crezu că-i vine leșin.

O duse într-un mic birt din *place des Ternes*. Era o cîrciumă cam de rînd, un soi de făgădău, dar se serveau acolo niște mîncăruri prezentate ceva mai cu ifos decît în alte localuri de prin cartier, tot felul de piftii într-un decor de pătrunjel, și alte asemenea specialități. Și în seara aceea tocmai de așa ceva avea poftă Pierre.

— A, nu, să n-aud de fasole ! Ce-ar fi să luăm niște sparanghel ? Ce zici, scumpă doamnă, de niște sparanghel ?

Ea clipi din ochi, încîntată, și se-ncumetă să facă o glumă. După care, îi păru rău. Fusese vulgară. Se întrebă ce mutră ar face el dacă la desert i-ar zice un cîntec. N-ar îndrăzni niciodată așa ceva în fața lui... Deși cîntecele astea fuseseră pe vremuri genul ei, și știa unele foarte piperate...

— Te lasă deseori așa, singură, bărbatul dumitale ?

— O, mă lasă și nu mă lasă. Nu mai sîntem în luna de miere ! Doar trebuie să meargă unde-l cheamă treburile...

— Duminica ?

— În meseria noastră, treburile și plăcerea... Domnul Morero e foarte important pentru Jules. Îl sfătuiește cum să-și plaseze banii... Are informații de Bursă.

— Joci la Bursă ?

— Nu tocmai. Cumpăr acțiuni sigure. Dar uite, am băgat cîteva mii într-o acțiune recomandată de domnul Morero... și am nimerit bine...

— Bagă de seamă, madam Tavernier, Bursa e foarte primejdioasă. Eu care-ți vorbesc...

— Ţi-am spus, nu joc. Află că atunci cînd am plasat împreună cu Jules o parte din economii într-o afacere de care-i vorbise Morero, mi-am luat întîi informaţiile mele... O, era ceva sigur.

— Ce fel de afacere ?

— O fabrică de încălţăminte... undeva pe şoseaua care duce la Fontainebleau... Pricepi, era momentul potrivit, se pregăteau să construiască fabrica... Trebuiau să fie gata pentru comenzile primite...

— Comenzile ?

— Ei, da. Comenzile armatei. Le căpătaseră, şi nimic nu era construit încă, umblau după bani... e ca şi cum ai fi împrumutat guvernul... aşa că... deoarece aveau comenzile... Şi apoi, întotdeauna bocancii vor avea căutare... Mai cu seamă că statul, pare-se, va cumpăra tot mai mulţi. Vreau să zic, pentru soldaţii noştri. Se aude că legea serviciului militar de trei ani e gata... Aşadar... Aşa zice domnul Morero. N-a scos-o din cap. Un senator dintre prietenii lui i-a suflat-o. În sfîrşit, se pare că bocancii sînt o afacere grozavă...

Tare i-ar fi cîntat un cîntecel. Vinul i se urca la cap. Un cîntecel nu prea deocheat. Bineînţeles nu *Taica Dupanlonp*...

— Să-ţi mai spun una pe care n-o ştii... Eu găsesc asta foarte frumos, foarte drăguţ din partea lui Jules... Uite, caraghiosul, zurbagiul ăla de venise să facă tărăboi...

— A, omul în bluza albastră ?

— Da. Închipuieşte-ţi că e muncitor în încălţăminte şi că e şomer.

— Toţi preferă să stea degeaba. Cui îi place să muncească ?

— O fi cum zici, fireşte... Dar Jules, cînd a aflat asta, s-a gîndit la afacerea în care am băgat bani... L-a rugat pe Morero, care l-a rugat pe senatorul său... şi închipuieşte-ţi că i-a făcut rost de lucru acestui derbedeu ! După ce s-a purtat cum s-a purtat, oricum ar fi, eu găsesc asta foarte frumos din partea lui Jules...

— Foarte nobil, foarte nobil...

— Nu-i aşa ? Şi apoi, un şomer... după ameninţările pe care le-a zbierat împotriva localului... nu te poţi aştepta ca într-o zi cînd s-a întrecut cu băutura să vină să dea foc „Rîndunicilor" ? Asta nu, flăcăule ! a spus Jules. Acuma ăla îi e recunoscător. Şi apoi lucrează departe. Bineînţeles, nu-i mai dau

neveste-si rufe la cîrpit... Nu mai are nevoie de asta, şi apoi nu ştii niciodată... Şi apoi...

— Mai iei un pic de vin roşu, madam Tavernier ?

— Nu prea mult, căci simt că-mi vine să cînt...

Îi turnă un pahar plin. Era curios s-o audă cîntînd.

O lăsă să plătească masa.

Ca să se simtă mai tînăr.

XXXV

— MĂMICA TA ARE să moară ?

Se vorbise atîta de moarte, şi Jeannot n-avusese norocul să fie lîngă cineva care murea. De data asta ecoul acestei agonii apropiate umplea casa. Parfumuri ciudate ieşeau de sub uşa doamnei Seltsam, nişte mirosuri de spital, zice mam'mare. Cînd uşa se deschide, nu se vede decît umbra şi arătarea din patul în care bolnava respira din ce în ce mai greu. Mătuşa Jeanne a luat fetiţa la dînsa. Sophie nu plînge, nu spune nimic, deschide ochii mari, dar face o mutră şireată şi tristă cînd i se vorbeşte. Doctorii vin de mai multe ori pe zi. Şi se aduc baloane de oxigen. Se întîmplă ceva.

— Mămica ta are să moară ?

Jeannot o spune fără răutate... Tot aşa de bine ar fi întrebat dacă doamna Seltsam se va duce la serbarea de la Saint-Cyr, ca mătuşa Jeanne deunăzi. A muri, asta-i o treabă pe care-o fac oamenii mari.

— Mămica ta are să moară ?

Cînd aude întrebarea pentru a treia oară, Sophie izbucneşte în plîns, dă din picioare, îşi ascunde faţa la perete, ridică braţele şi mişcă un picior după celălalt, ca şi cum ar încerca să se cţtere pe perete. Dau fuga toţi ai casei, mătuşa Jeanne, Léontine. Jeannot explică : „Plînge pentru că am întrebat-o dacă mămica ei are să moară..." Pleosc, o palmă ! Mătuşa Jeanne e iute de mînă. Jeannot îşi freacă falca şi se uită la Sophie. Sophie a început să rîdă, şi rîde, cu braţele întinse, arătînd falca lui Jeannot :

— Hi, hi ! Luaşi o palmă ! Hi, hi ! Luaşi o palmă !

Atunci Jeannot strînge dinţii şi zice pe ton afirmativ :

— Mămica ta are să moară.

Şi pare să fie într-adevăr aşa. Elvire Mănescu e adînc tulburată. Noroc însă că a găsit pe cineva care s-o înţeleagă. De cîteva zile, domnul Werner e din întîmplare mereu în drumul ei. S-ar zice că ştie ce mîngîiere era doamna Seltsam pentru această româncă dolofană şi melancolică, şi cît e de descumpănită că nu mai are camera 5 de la primul etaj, unde să facă popas şi să vorbească vrute şi nevrute cu bolnava. S-ar zice că a aşteptat această clipă, cînd Elvire se agaţă de el ca într-un naufragiu. I-e frică, o grozavă frică de moarte. Stă cu ochii la uşa în dosul căreia mama Sophiei trage să moară, ca şi cum misterul acesta ar apăsa pe propria ei viaţă... Şi domnul Werner îi zice : „Ai nevoie să iei aer... şi să-ţi muţi gîndul la altele... Haidem la Bois..."

Simte cum se strînge în jurul ei parcă un cerc magic. Nu ştie ce este. Nu vrea să se gîndească la asta. I-e frică de moarte. I-e frică niţel şi de domnul Werner. Vîsleşte bine domnul Werner şi vorbeşte de politică. Ea se îmbată de nemţeasca lui.

În vremea asta, medicii trec prin casă, îngrijorarea sporeşte şi din camera 5 miasmele de farmacie se înalţă ca nişte prevestiri rele. Jeannot coboară acum treptele în vîrful picioarelor. O căldură înăbuşitoare apasă asupra lumii, iar Sophie se furişează în odăile de dedesubt ca o umbră care nu-şi cunoaşte rolul.

Tăticul iese mereu în oraş. E cu capul în nori. Se ceartă într-una cu mam'mare şi cu mătuşa Jeanne. Le-a spus de la obraz că ar fi fericit să le vadă ducîndu-se la dracu. Nu va avea prea mult de aşteptat pentru asta, deoarece familia pleacă săptămîna viitoare. El însă rămîne. Mătuşa Jeanne e furioasă că o iau acolo şi pe Maria. Hotelul, pare-se, e scump la Petites-Dalles. Să plăteşti atîta pentru o slujnică !

Mam'mare zice că tăticul ia mereu taxiuri cînd ei nu au bani şi că e o ruşine. Tăticul se supără. Dacă-i place să se plimbe în taxiuri ! Aşa, aşa, insult-o pe maică-ta. Maică-mea mă plictiseşte, dacă vrei să ştii. Ce fel de vorbe sînt astea în faţa copilului ? E deprins să le audă, copilul, că tu grozav te mai jenezi să-mi reproşezi taxiurile în faţa lui. Dacă-i iei pîinea de la gură ca s-o dai paţachinelor tale... Asta-i culmea : dar cine vă ţine pe toţi, hai ? Aşa, aşa, fiu nelegiuit, scoate-mi

acum ochii cu mîncarea pe care mi-o dai ! Ho, isprăveşte cu mofturile ! Mofturi ? Să-i spună asta mamei sale ! Auziţi cum se vorbeşte astăzi unei mame ! Da, mofturi, mofturi şi iarăşi mofturi... Ssst ! Biata doamnă Seltsam... Ce ? Ce caută ea în istoria asta ? Vai, Pascal !

Elvire a găsit-o pe Elisabeth plîngînd peste pianul ei închis. Ce s-a întîmplat, fetiţo ? Nimic, nimic... Plîngi din pricina sărmanei doamne Seltsam ? Fireşte, e foarte trist. Şi micuţa Sophie, care va rămîne singură-singurică... Dar oricum nu trebuie să fii aşa de sensibilă... Vezi tu, eu eram mult mai legată ca tine de dînsa... Ştiu că nu e nimic de făcut : încerc să mă gîndesc la altceva. Se petrec atîtea în lume : turcii au intrat iar în Adrianopole... şi Karl e acolo, ştii bine...

— Tot te mai gîndeşti la Karl ?

Elisabeth a întrebat asta înecată în lacrimi. Dumnezeule, cît e de frumoasă ! Da. Elvire tot se mai gîndeşte la Karl... într-altfel... dar mereu. Cînd ai iubit un bărbat... Tremurînd, Elisabeth s-a aruncat în braţele surorii sale. Micuţa mea Betsy, plîngi într-adevăr din pricina doamnei Seltsam ? Betsy zice că da, că plînge din pricina doamnei Seltsam... a doamnei Seltsam.

Doamna Seltsam a murit dimineaţa. Ceruse să i se aducă un preot. N-au ştiut pe care preot să-l cheme. Era evreică, dar se botezase, şi nu ştiau dacă trecuse la catolicism sau la biserica ortodoxă. Oricum ar fi fost, murise înainte de-a se fi luat o hotărîre. Moartea ei pune o sumedenie de probleme. Rămîne fetiţa. Or fi avînd familie, unde s-o cauţi ? Ce vor face cu Sophie ? Pascal a trebuit să scotocească printre hîrtiile, scrisorile răposatei : încurcătura venea de acolo că cele mai multe erau în ruseşte şi nimeni nu pricepea o iotă. În cele din urmă, au scris la o adresă găsită într-un carneţel. Dar, deoarece era la Londra, trebuiau să aştepte...

Maria o ia în fiecare zi pe Sophie la plimbare cînd iese cu Jeannot. Şi Sophie pune acum în fiecare zi o rochiţă pe care au dat să i-o vopsească în negru. În douăzeci şi patru de ore, la o boiangerie din spatele bisericii Madeleine... Înmormîntarea va avea loc abia sîmbătă. O ţin pe moartă trei zile... în aşteptarea vărului din Londra.

E caraghios să vezi o fetiţă în negru pe zăpuşala acestui sfîrşit de iulie. O căldură apăsătoare, încărcată de furtuni, şi sub uşa camerei 5 trece un miros suspect, amestecat cu parfumul

florilor ce se ofilesc în jurul patului, între luminările aprinse... O călugăriță veghează la căpătîiul moartei. Au adus-o pentru a înlocui preotul pe care nu l-au chemat la timp.

A ce se joacă copiii în odăița de jos ? Prea stau liniștiți : se vede treaba că fac prostii, lungiți unul lîngă altul pe pardoseală. Maria se apropie. O aude pe Sophie, culcată jos, șoptind : „Vezi, Jeannot, burta mi se umflă, se umflă mereu, respir foarte greu, am să mor..." Și Jeannot gelos, care zice : „Nu numai tu tot timpul... e rîndul meu acuma... mă umflu..." La care Sophie răspunde supărată : „Ai să mori cînd vei avea șapte ani ca mine... nu înainte..."

Maria trebuie iar să-i despartă ; se tăvăleau pe jos ca niște mici peticari. Nu, zău, faceți aici gălăgie, și mămica Sophiei zace colo sus... Ssst ! Atunci Jeannot explică : „Vezi și tu, Maria... întotdeauna ea e cea care moare, spune-i că nu e drept..."

N-ați putea să vă jucați de-a altceva ? Nu, nu vor. Numai asta îi interesează, și s-ar întoarce bucuroși în cameră, dar Maria nu-i lasă. Sophie nu-și dă seama de ceea ce s-a întîmplat, e limpede. În ciuda persoanelor care-i plîng de milă, luîndu-i mîna și privind-o în ochi cu un aer trist și cu ochi adînci. Se preface a fi abătută, își trage mîna îndărăt, smiorcăie nițel, apoi aleargă după Jeannot, și amîndoi încep din nou jocul de-a moartea.

Jeannot n-a fost la înmormîntare. Vărul din Londra, un domn rotofei foarte urît, e nevoit s-o lase pe Sophie la pensiune pentru cîteva zile ; profită de împrejurarea care l-a adus la Paris ca să dea o raită pînă la Lyon unde are niște treburi. După înmormîntare, în drum spre casă, Elvire s-a simțit destul de rău. Capul i se învîrtea. La cimitir, cînd sicriul a fost coborît în groapă, înțelesese deodată cîtă dragoste avea pentru răposata. Noroc de domnul Werner, care-o sprijinise să nu cadă. Acum se aflau acolo, în fața pensiunei *Etoile-Famille*, unde se scoteau draperiile negre și cifra de metal cu un *S* alb, și totul era cumplit ca mirosul pămîntului adineauri.

„Să nu intrăm..." spuse domnul Werner. Ea l-a urmat, fără să-și dea seama. Au ajuns vorbind, cu moarta amestecată în conversație și pe zăpușeală, într-o stradă, nu departe. „Aici locuiesc..." a spus domnul Werner. Toată frica morții se topise deodată într-o spaimă precisă, o ameteală tulbure. Nu, nu. Pentru ce nu ? Domnul Werner îi lua brațul. Era un bărbat

voinic, cam greoi, cu ceafa aceea pe care gulerul lăsa o dungă roşie. Îşi tot sucea mustaţa lustruită şi ochii îi luceau. Nu, nu...

— Nu, zău, scumpă doamnă, ce rău vezi în asta? Nu putem merge într-un local în starea în care te afli...

Elvire ştie bine că nu va putea să reziste. Numai de n-ar începe să-i vorbească nemţeşte... Căci dacă vorbeşte nemţeşte... În sfîrşit, e-adevărat, ce rău e în asta? Îi vine iar în minte cimitirul.

E în garsoniera cu storurile trase. A luat-o în braţele lui, şi ce poate ea să facă? Domnul Werner vorbeşte nemţeşte, vorbeşte nemţeşte ca şi Karl, şi ea uită că-i grasă, şi uită mirosul nesuferit şi dulceag al morţii, lunecă pe nesimţite într-un vis ciudat, ca vara asta furtunoasă care biciuieşte storurile cu grele picături de ploaie...

Duminică l-a adus iar pe Pierre Mercadier în *avenue du Bois*. A găsit bona cu Jeannot şi cu o fetiţă în negru. Cînd te gîndeşti că mititelul va pleca pentru două luni, şi nu poate sta cu el ca de obicei din pricina acestei fetiţe... Fireşte că Jeannot nu-l mai ascultă pe moşneag, e absorbit de joaca lui cu Sophie. Cu Sophie, care pare să arate totuşi mult interes pentru domnul acesta. Jeannot trebuie să-i explice că e un domn pe care-l cunosc şi-l văd în fiecare duminică, dar asta nu trebuie spusă nimănui. „Atunci facem rău stînd cu el?" întreabă Sophie. Nu, nu facem rău, dar aşa este. Fetiţa strîmbă din buze cu dispreţ. Nu cumva prichindelul ăsta de Jeannot o ia drept un copil? Dacă nu-i nici un rău în asta, de ce trebuie să nu spunem nimănui? Sophie înalţă din umeri.

Bătrînul domn şi-a irosit degeaba duminica. Îl sărută pe Jeannot. De bun-rămas, nu-i aşa, căci copilul pleacă în vacanţă... Mai ştii ce se poate întîmpla...

Maria îi spune Sophiei:

— Sophie, va trebui să fii o fată cuminte... Să nu spui nimănui că am stat de vorbă cu un domn... Promiţi?

Sophie promite. Dar, abia întoarsă acasă, nu pierde o clipă şi se duce să-i povestească mătuşii de-a fir-a-păr. Un domn bătrîn, zici? Mam'mare s-a vîrît şi ea în vorbă. A, ia te uită, ce-o mai fi şi asta! Maria a plîns. În fiecare duminică? Un necunoscut. Jeannot, pare-se i-a spus Sophiei că e iubitul tău... Închipuiţi-vă! Maria se apără. Ca să se apere, dă totul pe faţă. Povesteşte. Domnul bătrîn e soţul doamnei. Asta a căzut ca un trăsnet, le-a pus vîrf la toate. Soţul doamnei? Care soţ

al doamnei ? Bunicul copilului, credeam că fac bine, nu puteam să-i refuz... e nepotul lui...

S-a zis cu Maria ; n-a apucat bătrîneţile în casa lor. I-au făcut vînt, ei şi geamantanului, adică... Mam'mare urîa prin apartament, trîntea uşile. Mătuşa Jeanne zicea că, aşa stînd lucrurile, nu va mai trebui să plătească hotelul la Petites-Dalles pentru fata asta, tot e o economie, iar cînd a sosit tăticul, s-a încins o ceartă, dar ceartă, nu glumă.

În seara aceea, tăticul se ducea undeva. Iese acum în oraş seară de seară. Voia să-şi pună smochingul, şi pretindea că i s-au ascuns gulerele. Mătuşa Jeanne a început să se văicărească, în sfîrşit, era iadul, nu altceva. Şi toate acestea din pricina scîrbei de Sophie...

Nu i-au dat voie lui Jeannot s-o sărute pe Maria înainte de plecare. C-o săruta sau nu, pentru el era tot aia. Nu-i plăcea mirosul bonei sale. Dar simţea o uşoară strîngere de inimă cînd îşi amintea cum îl privise din pragul uşii. Căci se deprinsese cu piciul ăsta, Maria.

XXXVI

— DE CE N-AM VINDE dugheana ? Jules Tavernier îşi face unghiile. Ia te uită la el, îşi zice doamna Tavernier. Ideea asta îl apucă din cînd în cînd : dar acum sînt trei zile de cînd o tot pisează. Da, din ziua cînd s-a dus iarăşi la ţară cu ăia.

— Ne-am putea aşeza la Garches...

Nu zău, ai vrea ! Dora simte un fior în spate, Garches e domeniul ei, visurile ei... Şi-a făurit acolo atîtea iluzii, atîtea speranţe nedesluşite, atîtea... Şi deodată, Jules. Sfîrşitul, ce mai încolo. Dora nu mai aude nimic din motivele, din explicaţiile sale practice : „...să cedăm autorizaţia... Cu cît am pus deoparte şi cu miarele pe care le vom lua..." Niciodată. Niciodată.

— Baţi cîmpii, zice dînsa. Mai avem cîţiva ani buni. Trebuie să te gîndeşti la viitor. Că doar n-am muncit pînă azi ca să...

Jules se supără. Ce și-o fi vîrît în cap ? Dora știe că el nu poate face nimic fără dînsa. Și el o știe. Tocmai asta îl scoate din sărite. Hoașcă bătrînă. Da, mai avea cîțiva ani buni ; dar nu ca să-i petreacă cu cotoroanța asta. Și dă-i mai departe cu pila, freacă și-și lustruiește unghiile.

— Ți le tocești, Julot dragă, poate că ar trebui să iei peria de ghete, să iasă oglindă...

Vorbă nesocotită. Nici n-apucase să se gîndească și harșt o palmă. Dora rămîne încremenită. Acum o și bate ! A, ia ascultă, nu cumva te crezi un pește ? La vîrsta ta ! Asta ar putea să-ți iasă pe nas, amice...

Jules își cere scuze. Dar ce vrei să zici, la vîrsta mea ? Se cercetează în oglinda mescioarei de toaletă. Să te strici de rîs. Dora își pipăie falca.

— Ai vrea să vînd dugheana, hai ? Ca să-mi șterpelești gologanii și să ștergi putina ? Crezi că nu-mi dau seama ce e cu unghiile astea lustruite, și cu cravatele tale, și cu risipa de briantină ? Ca să-ți iei gagica, drăguțule, și să mă lași mască !

Îi dă înainte pe tonul acesta. Jules protestează. Simte că n-a știut cum s-o ia. Ea, Dora, îndrugă tot ce-i vine în minte. Își apără castelul visurilor ei. Jules, acolo... Nu, nu, de o mie de ori mai bine să păstreze „Rîndunicile" pînă la o sută de ani... Se gîndește cu multă duioșie la domnul Pierre. Ah, el de-ar fi vrut să locuiască la Garches...

Jules frămîntă în mintea sa amărăciunile, speranțele, visurile sale mediocre și avortate. Nu reușește să ducă nici un gînd pînă la capăt. A început prin a-și aminti de trecutul său, zicîndu-și că era o grămadă de chiștoace, de tăciuni stinși pentru totdeauna, apoi simți niște cîrcei la stomac. Tot ce-ar fi putut să fie dacă lucrurile s-ar fi desfășurat altfel. Poate că ar fi ajuns bogat, dar nu bogăția îl frămîntă. La vîrsta ta, așa i-a spus babornița. *La vîrsta ta...* Nici un gînd nu ajunge pînă la capăt... Oamenii însă, da. E nemaipomenit, la urma urmei, ca o fetișcană să te schimbe astfel. Trebuie vîndută dugheana, Dora va trebui să consimtă... Să vîndă dugheana. Aici, nu-i nimic de făcut, totul depinde de dînsa, autorizația... Îi mai rămîn doar cîțiva ani buni... Trebuie să se grăbească. Fiecare zi îi este furată, fiecare secundă. În cîtă vreme nu va mai fi decît o lepădătură, o zdreanță ? Mai bine să nu socotească. Timpul trece, și în cale îi stă doamna... Doamna care vrea să-și

rotunjească suma. O fi crezînd că e încîntat de ideea de a-şi sfîrşi zilele în halat şi papuci, retras în bojdeuca ei de la Garches ; răbdare, pune el şeaua pe dînsa ! Autorizaţia. N-are decît să se frece cu ea pe burtă, afurisita ! Garches ! Să te strîmbi de rîs. Jules vede o cameră banală, oriunde, bine încălzită... patul... o cămaşă drăguţă şi nişte chiloţi pe-un scaun... şi fetişcana aia frumoasă lîngă el, trupul de copil cu pielea albă, braţele rotunde încă plăpînde... M-a dat gata.

— Vezi că tocești pila aia de unghii... Şi nu prea eşti vorbăreţ azi...

Cu ironia ei, Dora readuce conversaţia pe făgaşul dinainte. Jules îşi ia pălăria. Pleacă.

N-are nimic de făcut şi plouă într-una. Nu ca deunăzi ; o ploaie măruntă şi deasă care-ţi taie picioarele, te face să te simţi stupid şi inutil. Ciudată lună august. Jules a intrat în primul bar, la întîmplare. Joacă la ruleta automată, îi plăceau odinioară marafeturile astea. Pesemne că a decăzut rău de tot. Asta aduce venituri. Îşi închipuie mutra pungaşului pe care-l îngraşă cu gologanii lui jucînd la ruletă. Da, dar asta te mai distrează cînd gîndurile o iau razna şi cînd nu vrei să vezi pe nimeni. E nemaipomenit ce uşor îţi pierzi cumpătul. Şi ce singur eşti în viaţă. Rose... e un nume drăgălaş... Rosette... De enervat ce era şi-a jupuit o pieliţă lîngă unghia policarului, tîmpit lucru, acum îl doare... în sfîrşit îl sîcîie. Ploaia se înteţeşte. Cu jetoanele cîştigate la ruletă, Jules face plata ; are mai multe decît îi trebuie. Îi dă chelnerului un bacşiş gras : „Opreşte restul pentru dumneata !" Trebuie să te simţi mare din cînd în cînd, ca să te crezi tînăr. Bulevardele. Trotuarele astea sînt ca nişte ghete tocite. Jules îşi aminteşte de vremea cînd se purtau pantofi cu vîrful foarte ascuţit. O luau parcă înaintea ta : ce vrei, moda.

Orologiul de pe clădirea ziarului *le Matin* arată două şi un sfert. Tîmpită oră ! Dar au şi început să mişune femeile prin părţile acestea. Curios, nu se văd numai profesioniste. Sînt printre ele zurliile, ruşinoasele. Cele care mai încearcă să creadă în viaţă. Femei măritate care n-or fi avînd poate acasă ce le trebuie. Cea de colo, o fi o străină ? E ora cînd digestia începe să-i aţîţe pe bărbaţi. Jules urmărea cu coada ochiului fîţîiala femeilor. În meseria asta nu rămîi niciodată fără lucru. Iarna, vara. Se simte greoi. Cumpără un ziar doar ca

să facă ceva. Să vedem ce noutăţi aduc astăzi... S-a semnat pacea de la Bucureşti [1]... Cînd te gîndeşti că sînt smintiţi cărora le arde de aşa ceva ! Asta ce-o mai fi ? O femeie sugrumată la Auteuil...

Ochii lui Jules se înceţoşează. O vede pe Dora acasă, în fotoliu, moartă, cu vînătaie pe gît... Asta n-ar aranja nimic. Nu poţi să moşteneşti autorizaţia localului... Dacă dînsa ar muri înainte de a fi vîndut, el ar pierde tot. O grijă stranie îl apucă pentru sănătatea doamnei Tavernier. O grijă care-l face să rîdă încetişor.

„Mai avem cîţiva ani buni..." repetă furios. Şi îşi freacă degetul, lîngă unghie, unde se jupuise rău de tot.

XXXVII

AŞADAR, PIERRE Mercadier se afla acum la Paris... Reine se întreba dacă ar fi vrut să-l vadă. Totul era ciudat la omul acesta : cum reapăruse şi dispăruse deodată. Pascal zicea că o iscodise pe bonă, şi că Maria nu ştia nimic, dar ceea ce se cheamă nimic. Doar că în fiecare duminică venea să se aşeze pe banca din *avenue du Bois*, alături de dînsa şi de copil. Fiindcă aflase însă de plecarea lui Jeannot la mare, nu va mai da pe acolo duminica viitoare. Unde-o fi trăind ? Îi pierduseră urma.

Cum o fi arătînd acum ? În fond, doamna von Goetz se temea să dea ochi cu acest strigoi al tinereţii sale. Pascal îi ajungea, acest tînăr Pascal, aşa de drăgăstos şi aşa de puţin sigur... Reine îi cumpăra cravate... Se gîndea la el cînd se afla în lume, înconjurată de alţii. De fapt, dacă-i vorba de-un strigoi, există Brecy. Îl revăzuse pe întîiul ei soţ, ca să-i facă plăcere lui Heinrich. Brecy era senator, şi, după toate prin cîte trecuse, nu arăta prea schimbat. Viaţa mondenă pe care Reine o dusese, între ambasada germană şi recepţiile în saloanele ministerelor, se mai potolise pe la sfîrşitul lui iulie. Era absorbită

[1] E vorba de tratatul semnat la 10 august 1913, care a pus capăt războiului balcanic.

de noua ei dragoste. Mai ales că Pascal se afla acum singur la Paris, după ce ai săi plecaseră...

Se gîndea totuşi la omul acesta care se găsea undeva în oraş şi l-ar fi putut întîlni din întîmplare. Trebuie să fi avut acum cincizeci şi opt de ani. Cum o fi arătînd? Cînd te gîndeşti că venise la fiecare opt zile să stea de vorbă cu micul Jeannot, pe care Reine îl zărise...

Heinrich era pentru două săptămîni în Anglia. Se va duce să-l aştepte la Deauville. Dar, din pricina lui Pascal, nu-i venea să se despartă de Paris. Avea poftă să viziteze apartamentul acestor Mercadier la *Etoile-Famille*. Pascal îi arătase fotografii de-ale mamei sale: trebuie să fi fost foarte drăguţă. Era curios, dar Reine ţinea mai ales s-o cunoască pe Paulette. Acea Paulette căreia dînsa nu-i fusese rivală, şi care era mama lui Pascal. El nu voia ca Reine să vină acasă la dînsul, din pricina servitorilor, a persoanelor care ar putea s-o întîlnească pe scară. Se duse totuşi, zicînd că vrea să facă o vizită familiei Mănescu. Doamnele acestea nu erau încă plecate la ţară, din cauza războiului. Cîtă vreme pacea de la Bucureşti nu era încă semnată... Acum se găseau gata de plecare: era firesc să treacă pe la ele spre a-şi lua rămas bun...

Elvire lipsea de acasă. Lipsea mereu acum, zicea Betsy, cam palidă la faţă, părînd să ascundă ceva. Betsy întrebă cu o grijă stranie de sănătatea lui Karl. O, va trebui totuşi să-i spună lui Karl, orice s-ar întîmpla, că Elvire nu-l iubea decît pe el, că nu va iubi niciodată pe altul. Dar ce rost ar avea asta, de vreme ce totul se sfîrşise între dînşii...

Pascal o pîndea pe Reine din dosul uşii, cînd ea coborî scara. O atrase în întuneric, fără nici un respect pentru sălaşul familiei, în apartamentul acoperit de huse, cu rogojini de pai pe jos şi cu şemineurile acoperite de ziare. Vreme de un ceas, Reine uită ceea ce era şubred în dragostea lor, uită că el mintea, uită acea deznădejde a vîrstei, gîndul chinuitor al nimicirii pe care-o simţea în trupul ei. Apoi se jucară cu toate lucrurile din casă, bibelourile familiei, absurde, fistichii, banale. Reine se amuza deschizînd lădiţele căptuşite cu mătase albastră sau roşie, cutiile de ceai lăcuite şi cu garnituri de plumb, luînd în mînă statuetele din faianţă falsă cu subiecte olandeze, privind etajerele acoperite cu catifele înflorate, pe care se vedeau într-un talmeş-balmeş o sumedenie de fotografii sub o ramă dintr-o împletitură de bronz stil Ludovic al XVI-lea,

vaza de aramă încrustată cu figuri indiene, cutia cu un joc de domino în miniatură, şarpele de porţelan... Fiecare din lucrurile astea triste şi caraghioase avea o istorie idioată şi fără farmec, dar în istoria familiei Mercadier fiecare strălucea ca o piatră spălată într-o peşteră. Pascal povestea crîmpeie din trecut legate de scaunele îmbrăcate parcă în nişte scufii, de gheridonul acoperit cu pluş, de acest jilţ, cam prăpădit, în mătase albastră cu broderii, de miile de fleacuri fără gust adunate într-o viaţă banală, şi care supravieţuiseră sărăciei, mutărilor, nenorocirilor.

— Pascal, arată-mi hîrtiile...

Pascal ştia despre ce vorbeşte dînsa. Le descoperise, după plecarea familiei, în cutia de bigudiuri pe care Paulette o ţinea pe măsuţa de toaletă. O cutie lucrată în stil ţărănesc picard vopsită în albastru şi dungi galbene. Hîrtiile... Făgăduise să nu le citească fără ea. Nu prea îşi ţinuse cuvîntul. Le scotea din cutia albastră, cu panglica lor spălăcită care le ţinea laolaltă. Reine i le luă. Desfăcu panglica în mîinile lui, în mîinile cu degete subţiri şi neastîmpărate care i le apucase pe ale ei, de la încheieturi, şi alergau peste hîrtiile acelea să se strîngă în jurul braţelor...

Erau acolo şi scrisori îngălbenite, scrisori de pe vremea cînd abia se cunoscuseră, simple şi clare, fără nici un cuvînt de dragoste, afară de dorinţa de-a se întoarce, de-a nu prelungi o absenţă. Citindu-le, se simţeau ca nişte hoţi care furau viaţa lui Pierre şi a Paulettei, ruşinaţi, dar şi dezamăgiţi. Hîrtii de afaceri se amestecau cu aceste epistole reci şi răcite : poţi şti oare vreodată ce preţ au cuvintele scrise între două făpturi ? Nişte flori uscate căzură dintr-un plic, în care nu era totuşi vorba decît de neplăcerile unei şederi la Paris, de cerul posomorît şi de un costum pe care croitorul îl greşise. Se afla acolo o fotografie luată în ziua căsătoriei lor, un bilet de intrare la Opera Comică şi un evantai. Printre toate astea, o femeie goală cu o mască şi un decor veneţian lasciv de pe la 1890, o descoperire dureroasă, probabil uitată într-un *portefeuille* al soţului, ca şi cartea poştală cam deocheată vîrîtă acolo, cu certificatul de botez al fetei mai mari, cea care murise la Dax.

În cele din urmă, dădură peste caietele lui John Law. Cel puţin două dintre ele. Lunguieţe şi înguste, acoperite de un scris mărunt şi îndesat, cu prescurtări, ştersături şi trimiteri la

pagina dinainte. Un scris cam greoi, totuşi format, un scris care apăsa cuvintele cu toată greutatea unei vieţi, la fel ca în scrisori, totuşi altul. Scrisul unui bărbat într-o lume fără oglindă. Al unui bărbat care nu scria decît pentru dînsul, fără să aştepte vreun cititor.

Reine se pierdu o clipă în nişte consideraţii asupra sistemului lui Law. O dată mai mult, acest manuscris, ca toate manuscrisele despre care se vorbeşte, poezie sau matematică, era destinat unor iniţiaţi. Deodată însă dădu peste rîndurile acestea:

Ne mîhneşte nenorocirea bărbaţilor iluştri în care vedem efectul nedrept al unei fatalităţi pe măsura lor. Există oare în viaţă măcar o singură aventură fericită? Orice viaţă omenească, fie şi cea mai umilă, nu se încheie oare în chip tragic? Stînca lui Napoleon nu-i nimic altceva decît alcovul în care se sfîrşeşte orice aventură, şi toate paturile din casele Parisului au fost martori ale unor agonii tot aşa de cumplite ca şi cea a lui Ugolino [1], a cavalerului de la Barre [2] sau a lui Maximilian [3]. Spre acest crîncen sfîrşit al vieţii sîntem duşi toţi de un uriaş omnibuz, el însuşi destinat catastrofelor, fără să ne dăm seama de mişcarea ce-l însufleţeşte, de mecanismul locomoţiei. Îmi aduc aminte că într-o seară am străbătut Parisul, la aprinsul celor dintîi felinare, pe unul din vehiculele acestea care te hurducă, asemenea unei balene lunecînd prin umbrele ceţii ce începuseră să coboare, ale nopţii. Era o seară în care mă simţeam neliniştit şi trist, cu capul plin de cifre hotărîtoare pentru libertatea mea, plin de cursurile Bursei şi de nume de acţiuni şi de obligaţii, ca un biet creier golit de tot ce păstra în el şi cotropit de monştrii socotelilor. Deodată, totul mi se păru straniu, cafenelele, bulevardele, farmaciile. Începui să-i privesc pe vecinii mei din imperială nu ca pe nişte tovarăşi întîmplători care se vor împrăştia la staţiile următoare, ci ca pe nişte călători aleşi în chip tainic spre a străbate împreună cu

[1] Ugolino del la Gherardesca, tiran al Pizei, pe care vrăjmaşii îl aruncară în temniţa unui turn împreună cu copiii săi, spre a-l lăsa să moară acolo de foame (veacul al XIII-lea). Dante a scos din această tragică întîmplare unul din episoadele cele mai cumplite ale *Divinei Comedii*.

[2] Nobil francez (1747—1766), acuzat că mutilase un crucifix, a fost decapitat şi apoi ars. Voltaire s-a străduit zădarnic să obţină reabilitarea lui.

[3] Arhiduce austriac, împărat al Mexicului în 1864. Executat în 1867.

mine existența. Băgai de seamă că, pe un parcurs scurt, unele legături se și înfiripaseră între noi, surîsul unei femei, privirea stăruitoare a unui bărbat, doi bătrîni care intraseră în vorbă : un început de societate. Și-mi ziceam cu un fel de groază că eram, noi aceștia, adineauri încă niște străini, amenințați deopotrivă de un accident posibil. Astfel că tot ce se petrecea jos, între caii omnibuzului și stradă, și de care habar n-aveam, risca să creeze între noi o solidaritate mortală, și o intimitate mai rea decît intimitatea dragostei, aceea a gropii comune. Eram pornit să despic firu-n patru, pentru că mă copleșea amarul. Îmi ziceam că această imperială, sau mai curînd omnibuzul întreg, era o bună imagine a existenței. Căci sînt două feluri de oameni în lume, cei care, aidoma călătorilor din imperială, sînt duși fără să știe nimic despre mașina în care se află, și ceilalți, care cunosc mecanismul monstrului și se joacă, meșterindu-l... Și niciodată cei dintîi nu pot pricepe nimic din ceea ce sînt ceilalți, pentru că din imperială nu poți decît privi cafenelele, felinarele și stelele ; iar eu sînt, fără leac, unul dintr-înșii ; de aceea John Law, care a născocit un mod de-a răscoli mașina, va rămîne întotdeauna pentru mine, în ciuda curiozității ce i-am arătat, un om pe care nu mi-l voi putea înfățișa niciodată în lucrurile simple ale vieții, bunăoară hoinărind pe străzi, cumpărîndu-și fructe la dugheana din colț sau jucîndu-se cu copiii. Cum pare să fi fost într-adevăr, și aceasta nu e o trăsătură a lui mai puțin importantă decît operațiile prin care a creat Compania Indiilor. Iată patruzeci de ani și mai bine de cînd ai mei și eu însumi batem un drum pe care nu eu l-am ales, nimeni nu l-a ales, spre un sfîrșit care va fi fără îndoială sinistru. Poate că aș putea să-mi explic interesul straniu ce l-am arătat lui Law prin această convingere a mea că el a fost unul dintre puținii oameni care au făcut lumea să se abată din drumul ei.

El, Law, nu era un călător din imperială...

Reine înalță capul :

— Sînt multe pagini de astea, e curios, cred că sînt mai curînd însemnări dintr-un jurnal decît un fragment de carte...

— Nu-ncape îndoială, spuse Pascal, care-i mîngîia umerii, dar scuză-mă : a sunat cineva la ușă.

Ea continua să frunzărească manuscrisul, trăgînd cu urechea fără să-și dea seama la o șușoteală ce se auzea pe cori-

dor. Pascal se ivi iar în prag : „Întreabă cineva de mine, jos, la birou, explică el. Mă-ntorc îndată, draga mea..."

Coborî scara în urma Léontinei. Servitoarea știa bine că e o femeie acolo, dar ce era să facă ! În birou așteptau doi domni spătoși ; unul era inspectorul camerelor de închiriat, care venea din cînd în cînd să-și arunce privirea în registerele pensiunii, celălalt, cu o mustață stufoasă, un necunoscut.

— Ce s-a întîmplat, domnule inspector ? Vii cam des în ultima vreme.

— Scuză-mă, domnule Mercadier, trebuie să mai văd o dată registrele dumitale...

Celălalt, împreună cu el, cercetă pe-ndelete lista locatarilor. La fiece nume, se uita și într-o foiță de hîrtie pe care o avea în mînă. Pascal își pierdea răbdarea, cu gîndul la Reine. După o vorbă a însoțitorului, suflată cu jumătate de glas, inspectorul întrebă pe-un ton de prefăcută nepăsare :

— Doamnele acestea... Măn... Mănescu... stau la dumneata de cîteva luni, nu ? N-ai nimic să ne spui în privința lor ? Sînt persoane absolut cinstite ? Nu primesc vizite suspecte...

Pascal se arătă mirat. Să-l cheme de sus pentru întrebările astea stupide.

— Domnule Mercadier, spuse celălalt, dă-mi voie să-ți vorbesc serios. Mă bizui pe dumneata, pe discreția dumitale...

— Mă rog, dar...

— E vorba de niște chestiuni foarte... delicate și foarte serioase. Ești un bun francez și trebuie să avem încredere în dumneata

— Fără îndoială, dar doamnele Mănescu...

— Una din ele n-a fost măritată cu un german ?

— E divorțată, și de altminteri...

— Domnule Mercadier, te rog ! Nu-i o glumă. E probabil, e chiar mai mult decît probabil, că această doamnă a păstrat legături cu niște persoane pe care noi avem cel mai mare interes, cel mai mare, să le supraveghem de aproape... Dacă ar primi vizita unor nemți sau unor nemțoaice... dumneata ai ști ?

— N-aș putea să afirm așa ceva... în sfîrșit... unde vrei să ajungi cu asta ?

— Domnule Mercadier, ar trebui să ne informezi despre asemenea vizite. E vorba de lucruri grave. Poate că de spionaj.

Pascal izbucni, revoltat :

— Ei, asta-i acuma ! În casa mea ! Doamnele acestea nu primesc aproape pe nimeni... nici urmă de nemți pe cît știu...

— Bine, bine... pînă acuma, dar dacă din întîmplare... trebuie să știm... ne bizuim pe dumneata... Să nu cumva să le-o spui ! Ne promiți...

Pascal făgădui, și fu bucuros să scape de acești domni. Ce vor mai născoci ? Erau atît de stupide bănuielile lor. Pascal nu putuse niciodată să sufere raporturile acestea silite cu poliția. În sfîrșit. Se întoarse la al treilea.

— Îmi dai voie să iau cu mine caietele astea ? îl întrebă Reine. Aș vrea să citesc în tihnă ce scria tatăl tău...

— Dacă vrei... Închipuiește-ți că imbecilii ăștia...

Îi povesti scena din birou. „Auzi colo, bietele doamne Mănescu..." Reine însă nu rîdea. Spuse :

— Trebuie să plec... Am să-ți înapoiez caietele astea poimîine... dacă vrei... la locul obișnuit. Nu, te rog, nu mă reține... Vezi bine, compromit casa...

— Tu ? Ești nebună ?

— Sînt germană, nu-i așa ? Viu aici să văd familia Mănescu. Nu pot să spun că viu să te văd pe tine...

— Oricum, e caraghios. Nici nu m-am gîndit la asta.

Voia s-o sărute. Dar Reine era cu mintea la altceva.

— Lasă-mă, lasă-mă. Nu-ți dai seama. Toate încurcăturile astea între Franța și Germania...

— Care încurcături ?

— Ah, prea ești copil. Știi bine, incidentele acestea din urmă... Și cînd poliția începe să-și vîre coada...

— Ei și ?

— Asta miroase a război. Sînt ani și ani de cînd mi-e frică de război. Pune-te în locul meu, jumătate franceză, jumătate germană... Tot ce-am făcut... Am făcut tot ce-am putut ca să-i apropii pe francezi de germani... Heinrich de asemeni... Dar, vezi tu, simt că ceea ce vine încet e mai tare ca noi... Se apropie încet... Războiul... Am făcut ce-am putut...

Pascal începu să rîdă. Nu trebuie să te sperii din pricina neroziilor unui inspector de poliție. Cînd Reine coborî scara, cu caietele la subsuoară, el o urmări din ochi. Deodată, simți că cineva îl privește. Se întoarse spre întuneric : era acolo Elisabeth Mănescu, care-l fixa, și obrazul ei era brăzdat de dîra lungă a unei lacrimi.

XXXVIII

CÎND PASCAL PRIMI bileţelul prin care Reine îi anunţa plecarea ei neaşteptată în Anglia, unde domnul von Goetz o chema urgent, avu o impresie neplăcută, căreia nu izbuti să-i vină de hac toată ziua. Nu reuşea să înţeleagă tonul trist al ultimelor cuvinte ale prietenei sale şi, din senin, acea frică de război de care nu vorbise niciodată. Pascal încercă să-şi amintească şi alte spuse ale ei, care îi fîlfîiau în memorie ca nişte veşminte uitate pe-o frînghie.

Îşi aduse aminte că în mai multe rînduri ea îşi bătuse joc de patriotismul celor ce voiau să-i adune pe toţi nemţii într-o Germanie mare, ca şi al şoviniştilor de la noi. Reine zicea că în amîndouă ţările, oamenii din popor, cu tot socialismul lor, nu aşteptau decît un prilej spre a se arunca unii asupra celorlalţi. Şi accentul pe care-l punea ca să proclame că adevăraţii internaţionalişti erau cei ca dînsa care trăiau oriunde, şi că nu exista o internaţională a viitorului alta decît e ei, internaţionala vagoanelor cu paturi, cu bucătăria marilor hoteluri, aceeaşi la Viena, la New York, la Londra, la Lisabona.

Pentru ce căuta acum frînturile conversaţiei lor fără şir? Pentru a îndepărta ce gînd sîcîitor? La urma urmei, Reine plecase la bărbatu-său, ce putea fi mai firesc?

Avea oare dreptate în ce priveşte războiul? În anul acesta un zepelin se rătăcise, aterizînd la Lunéville, nişte turişti germani fuseseră îmbrînciţi la Nancy, în Alsacia cîţiva călători francezi păţiseră la fel. Ei, şi? Nimeni nu vrea războiul. Dacă s-ar îngroşa gluma... Nimeni nu vrea războiul. Dacă nu vom avea război, în trei ani vom fi plătit datoriile la Bancă şi pensiunea va începe să aducă un cîştig frumuşel. Pentru a o pune la punct, ca să poată primi clienţi americani, vor trebui instalate săli de baie. Dar e o tărăşanie întreagă. Ar urma s-o închidem pentru o vară. În orice caz, nu înainte de 1916 sau 1917. Nu înainte.

Era plicticos lucru că Reine luase cu dînsa caietele tăticului. Pentru două zile, şi acum zicea că nu se va întoarce înainte de septembrie. Stranie, scrisoarea ei şi grozav de parfumată, şi cu nişte cuvinte grele ca lacrimile. Firește, îl iubea

pe Pascal al ei. Trebuie să fi fost tare mîhnită că nu-l mai văzuse o dată înainte de-a lua trenul. Dar... e ceva măgulitor şi jenant în dragostea unei femei pe care ştii că n-o iubeşti. Pascal avea totuşi o dorinţă foarte puternică pentru femeia asta. Nimic mai mult. O dorinţă foarte puternică. Apoi, nu putea rezista plăcerii de-a fi iubit. În scrisoarea ei, Reine pomenea iar de război. Zicea : „Nu cred că vom avea război în 1913". Bineînţeles. Şi nici în 1914. Ce-ar fi să se repeadă în Anglia s-o vadă ? Nu fusese decît o singură dată la Londra, cu cîţiva ani în urmă, pentru trei zile.

E adevărat că nu rezista plăcerii de-a fi iubit, şi văzînd gelozia Elisabethei faţă de doamna von Goetz, pe care o cam simţise mai înainte ca ea să-i fi apărut pe scară, în seara cînd Reine plecase de la dînsul, nu se mai putu stăpîni şi intră în joc. Era fermecătoare Betsy, fermecătoare. N-o văzuse bine pînă atunci, şi apoi se simţea liber. Îşi zicea, ce-i drept, că nu putea să meargă prea departe cu o fată aşa de tînără, s-ar fi dispreţuit singur pentru una ca asta, dar unde-i bărbatul care se poate împotrivi unei asemenea ispite cu o fetişcană de şaptesprezece ani, îndrăgostită de el, şi care-i place ? Din partea lui, joaca a început ca o concesie : de ce să refuze celei de a doua dintre domnişoarele Mănescu iluzia că e deja o femeie care cochetează cu un domn ? Nu vedea nimic rău în asta. Se simţea ca un frate mai mare ocrotitor. Dar, încetul cu încetul, gluma începu să se îngroaşe, o lăsă pe Elisabeth să se ghemuiască la pieptul său, îi mîngîia braţele, îi sărută părul, iar dînsa îi dădu o panglică pe care-o purtase. Pascal îşi căta vină pentru toate acestea : ce rost avea să continue joaca primejdioasă, de vreme ce tot n-ar face din ea o amantă ? Era singur la Paris, nu avea cine ştie ce treburi... De altminteri, doamnele Mănescu se pregăteau de plecare.

Închiriaseră o casă la Marlotte, socotind că e prea tîrziu să se ducă la dracu-n praznic, iar Elisabeth se întorcea la Paris de două ori pe săptămînă pentru lecţiile ei de pian. Aceasta făcea şi mai primejdioase legăturile lor ; nu putu să refuze de a veni la Marlotte, şi se plimbară amîndoi în pădurea de la Fontainebleau. Prin aleile lungi ca nişte ramuri de stele, afundîndu-se după plac în tufişuri, jucîndu-se cu soarele, cu umbra şi cu tinereţea, din luminiş în luminiş, şi din bălţile melancolice în povîrnişurile colinelor ce se înălţau deasupra terenului de tir, această pereche care căuta aventura şi se te-

mea de ea, ajunse la intimitate încetul cu încetul și fără să-și dea seama. Cînd oare vor fi luat lucrurile o altă întorsătură, și ce vor fi aflat despre asta frunzele moarte ale pădurii? Un fel de fatalitate îi readuce lui Pascal umbra Yvonnei. E ca și Yvonne, această copilă străină și muziciană, căreia el îi întoarce paginile la pian. Ca și Yvonne, la început o face să cunoască mîngîierea geloziei. Și tot pe Yvonne o regăsește, acea Yvonne de la Sainteville, care se ascundea cu el în fîn, cea pe care o lua în brațele sale de copil și-i mîngîia picioarele. Dar acum e un bărbat, iar Betsy nu mai are doisprezece ani, Betsy e ca un foc în pădure, și se încolăcește ca flacăra pe bărbatul care nu-i mai poate rezista, și dacă nu face din ea o femeie, curînd nu mai e între dînșii decît această limită a plăcerii. Elisabeth...

Într-o duminică, Pascal și domnul Werner se aflau ca oaspeți ai acestor doamne la Marlotte. Că domnul Werner era amantul Elvirei, asta sărea în ochi tuturor, cu excepția doamnei Mănescu. Avea un fel cam încrezut de a-i pune mîna pe genunchi. Elvire nu vorbea cu el decît nemțește, limbă pe care n-o știa maică-sa, și atunci nu se ferea să-i dea niște nume născocite odinioară pentru Karl, și asta chiar în fața surorilor ei, chiar în fața lui Pascal. Pe cînd se aflau în grădină, sub un umbrar, luîndu-și ceaiul, iar Dorotheea se legăna într-un hamac, citind o carte de Marcel Prévost, pe care-o șterpelise de la Elvire, domnul Werner aduse vorba despre război.

— Sincer vorbind, spuse Pascal, dumneata crezi că vom avea război? Știu că din cînd în cînd se petrec incidente de frontieră, de o parte și de alta, unde oamenii sînt foarte porniți... dar oricum! Mai întîi că am cedat compatrioților dumitale tot ce-au vrut. În 1911 voiau o bucată din Congo, și au căpătat-o.

— Dragă domnule Mercadier, ar fi greșit să-ți închipui că în afacerea asta Franța e cea care a cedat... Ba la Berlin unii cred chiar că ne-ați tras pe sfoară... Marocul valora de o mie de ori mai mult decît l-ați plăti... Și nu uita că eu sînt dintre aceia care s-au străduit întotdeauna să mențină bunele raporturi între cele două țări ale noastre... Dar dacă crezi că învoiala de după incidentul de la Agadir a aranjat lucrurile, te înșeli... Dumneavoastră vă sporiți într-una armamentele... După Agadir, a fost marina, aviația... Acum e rîndul serviciului militar de trei ani...

— A, s-avem iertare, dumneavoastră sînteţi cei care aţi început !

— În ce priveşte prelungirea stagiului militar, e-adevărat, dar am fost nevoiţi s-o facem pentru că ne simţeam încercuiţi de Antanta Cordială [1] şi de alianţa rusă... Bagă de seamă, eu ştiu că francezii nu sînt o mînă de zurbagii care zbiară. *La Berlin !*, cum mi-a fost dat să întîlnesc... nu... N-ar trebui să aveţi încredere în englezi. Vă vor părăsi în ceasul greu. Au ars-o şi pe Ioana d'Arc.

Domnul Werner avea un cult pentru Ioana d'Arc. Pomenea foarte des la ea. Zicea că era sora Walkiriilor. Vorba îl cam făcea pe Pascal să zîmbească, dar vedea în asta prietenia pentru Franţa, ceea ce îl liniştea. Îşi închipuise întotdeauna că această frică de război era o gogoriţă pe care-o vînturau socialiştii pentru ţelurile lor politice. Iarna trecută avuseseră un congres în Elveţia, cu Jaurès şi tot calabalîcul. Cînd citeai darea de seamă a cuvîntărilor rostite acolo, aveai impresia că războiul urmează să înceapă de-a doua zi. Asta i se păruse lui Pascal un caraghioslîc. Acum se pomenea că începe s-o creadă şi el. Ei, o clipă de nervozitate şi atît. Prostie.

Domnul Werner mai spuse :

— Ceea ce mă face totuşi să nu prea cred în posibilitatea unui război între Franţa şi Germania e faptul că nu ne putem lipsi unii de alţii. Iată bunăoară : dumneavoastră ne vindeţi minereu de fier, iar noi vă vindem cărbuni. Una fără alta, la ce-ar folosi ? Vezi dumneata, s-a vorbit mult despre schimburile astea dintre o ţară şi alta. Ei bine, trebuie s-o spunem, industriaşii care nu cunosc frontiere, pentru că afacerile sînt afaceri, fac mai mult pentru menţinerea păcii decît toţi pacifiştii din lume cu zbieretele lor... Dumneata ştii că sînt foarte bun prieten cu Wisner, fabricantul de automobile... Iată un om care a binemeritat de la pace... Există neînţelegeri internaţionale care pot fi înlăturate în consiliile de administraţie... Cînd te afli între colegi, în jurul mesei la care se împart tantiemele, nu-ţi mai aduci aminte că eşti german sau francez... şi acolo, o vorbă spusă la timpul potrivit face minuni... iată ce va să zică un internaţionalism sănătos...

[1] Denumirea sub care era cunoscută alianţa dintre Franţa şi Marea Britanie.

Vorbea ca Reine. Aproape ca ea. Pascal primise în ajun de la dînsa o scrisoare tristă şi pătimaşă, amestec de cuvinte fără noimă asupra piedicilor ce stau în calea întoarcerii sale în Franţa, asupra nedreptăţii pe care unii i-o fac lui Heinrich von Goetz, asupra caracterului căsniciei lor. Cuvintele acestea erau întrerupte ici şi colo de nişte vaiere de singurătate, şi de regrete, de aleanuri şi de amintiri legate de dragostea lor, care mai mult îl măguleau pe Pascal decît să-l înduioşeze : „...Ştii, scria dînsa, mi-am păstrat întotdeauna faţă de Heinrich viaţa mea proprie, dreptul de a gîndi. M-am născut şi am rămas franceză. Nu cu înflăcărarea smintită a celor care-şi flutură necontenit drapelul. Am trăit în Germania şi am ştiut să fac astfel ca, de faţă cu mine, ţara mea să fie respectată ; iar în Franţa n-am îngăduit nimănui să vorbească de rău în prezenţa mea de ţara soţului meu. Căsătorindu-ne, am rămas nişte patrioţi, şi ne-am fi dispreţuit dacă ar fi fost altfel. Căsătoria noastră era prin ea însăşi un ideal, o imagine a păcii acesteia atît de firave şi pe care toţi o atacă. Am crezut că facem ceva foarte frumos, pe deasupra convenţiilor, a frontierelor..."

Ce-o apucase să-i scrie toate acestea ? Ar fi făcut mai bine trimiţîndu-i îndărăt caietele pe care le luase. Pomenea de ele în treacăt : „Ezit să încredinţez poştei aceste preţioase caiete, şi nu ştiu cînd voi putea să ţi le aduc eu însumi..."

După cuvintele acestea, lăsa frîu liber unei pasiuni pe care Pascal n-o împărtăşea.

XXXIX

EUGÈNE SE ÎNTORCEA de la lucru cam frînt de oboseală, dar mulţumit. Ca în fiece seară, cînd apuca pe strada lui neagră şi murdară, strîmtă în ciuda loviturii de sabie a muncitorilor care dărîmau imobilul de peste drum, îşi zicea : încă două luni, o lună şi jumătate, o lună... şi ne vom muta de aici, nu vom mai vedea bordelul ăsta. Izbutise să se înţeleagă cu administratorul, fără să mai plătească tot ce rămăsese dator din chirie, ceea ce ar fi fost peste puterile lui. În sfîrşit, se mutau în octombrie. Era lucrul cel mai de seamă...

Să muncești. Cînd ți-ai pierdut deprinderea. E de rîs. Sînt unii care ar crede că ți-e greu. Greu e să nu muncești. Acum, în fiecare zi, Eugène își zicea : muncesc. Nu-i venea să creadă. Putea să se uite drept în ochii Emiliei. Își hrănea copiii. Nu prea grozav. Dar îi hrănea. Duminica mergeau cu toți să se plimbe la Clamart sau la Vincennes.

Așadar, se întorcea în seara aceea, ca în toate serile, cu capul plin de planuri, pentru octombrie... octombrie era cuvîntul cel mai plăcut din cîte știa, și l-ar fi cîntat bucuros. Afară de asta, pipăia în buzunar un cartonaș pe care era mîndru să-l aibă, și rîdea cu poftă ca un puști care a jucat un renghiu cuiva. În fața localului „La rîndunici" era un taxi oprit, iar domnul Tavernier, care tocmai plătea șoferului, îi făcu de departe lui Eugène un semn protector cu mîna. El duse un deget la șapcă. La urma urmei, tipul îi făcuse rost de-o slujbă. Nu-i prea plăcea totuși să-l salute. Ciudat e omul ! Cînd își vîră în cap ceva... Deși nu-i purta cine știe ce pică individului pentru că-l bușise...

Deodată, Eugène se auzi strigat. Adică, nu-și dădu seama că pe el îl strigă. Era șoferul taxiului, un roșcovan voinic, cu mustața pe oală, în mantaua lui largă, cenușie. „Ei, cum ? Nu-ți mai recunoști prietenii ?" Eugène rămase o clipă nedumerit, apoi izbucni într-un hohot de rîs și-și încreți nasul. Era amicul cu care se bătuse într-o zi în ușa Palatului Licitațiilor, chipurile să se mai dezmorțească nițel. „Nu, la început nu te recunoșteam... deși roșcovani ca tine nu prea mișună pe străzi... Tu îl aduseși acasă pe vecinul ?" Clipiră din ochi amîndoi, arătînd spre „Rîndunici". Apoi se bătură pe umeri. „Haide, spuse șoferul, fac eu cinste."

Pe tejgheaua de tablă cu marginile răsfrînte, în cîrciumioara unde oamenii veneau la băutură, sub un decor de oglinzi și sticle de pelin, unde un chelner cu brațele goale, dungate de vine albastre, spăla într-una sumedenie de pahare niciodată curate, ciocniră niște halbe de bere blondă și se luară cu vorba de una, de alta, dar șoferul avea mîncărime de limbă numai și numai ca să povestească raita lui cu niște clienți care-l ținuseră două zile, patronul bordelului, niște fete drăguțe și un tip curios, Morero, cum îi ziceau ceilalți. Se înfier-

bînta povestind, iar Eugène făcea mare haz. Orice ai spune, zău așa, ce porci ! Nici prin minte nu ne trece că sînt unii care o duc numa-n petreceri. Își închipuia de aici castelul lor. Și femeile pe deasupra. Ah, fir-ar să fie !

— Ce s-au mai certat după masă ! S-o fi auzit pe gagica lui Jules pisîndu-l să vîndă „Rîndunicile", dar se pare că femeia lui nu vrea... S-au înjurat rău de tot între dînșii... și toți îi ziceau lui Jules că dacă zurbagiul care a făcut tărăboi deunăzi ar fi dat foc bordelului, cum spusese...

Era rîndul lui Eugène să lămurească lucrurile. Ce, se speriaseră așa de tare, ăia ? N-a fost decît o vorbă spusă la mînie, da, nimic altceva, și povesti scena, asta se întîmplase chiar în ziua cînd ne luaserăm la trîntă, îi minte... „Nu mai faci hamalîc la Palatul Licitațiilor ?" Nu, pentru că... dar aici e nostimada... Șoferul nu înceta să se minuneze, asta zic și eu baftă. N-am auzit de cînd sînt să găsească cineva de lucru așa...

Eugène ardea de nerăbdare să spună altceva. O tot sucea, neștiind cum să înceapă.

— Cînd a venit după mine, că mă cheamă patronul de la numărul 9, nu voiam să merg... firește... pe urmă mi-a trimis vorbă, hai bate laba, fără să-mi porți pică, te chem să-ți dau de lucru. Am și eu mîndria mea, dar de lucru nu găsești pe toate drumurile, este ? Atunci, cînd mi-a spus cum devine cazul, că un senator dintre prietenii lui, și dă-i, și dă-i... eu îl lăsam să vorbească... zi, nene... Răspunderea mea, auzeam că spune... senatorul... chestie de încredere... Și cu mîna pe inimă... În sfîrșit, ce mai încolo-încoace, voia să știe dacă făceam parte din sindicat... Nu făceam parte... la ce să mint ? Dacă ai fi fost în sindicat, uite, niciodată, nici în ruptul capului, nu te-aș fi recomandat... C-o fi aia, c-o fi asta, avem și noi o conștiință, zicea, avem și noi o conștiință... Sindicatele ar trebui tăiate bucățele, în sfîrșit, era tare pornit, nu mai știu ce-a spus, vreun sfert de ceas mi-a tot vorbit de sindicate...

— De ce nu ești în sindicat ? întrebă șoferul, arătîndu-și supărarea.

— Știi, eu vin de la țară... în neamul meu nu s-au pomenit muncitori de fabrică... Intrasem la una, toți de acolo erau în sindicatele creștine... mie popii nu-mi plac...

— Bine, dar de ce n-ai intrat în sindicatul C.G.M. [1] ? N-ai să-mi spui că şi acolo-s popi...

— În sfîrşit... aşa s-a întîmplat... şi apoi, şomer de atîta vreme... ce mai încolo, nu eram în sindicat... Tu, eşti ?

— Dar tu ce crezi ? Îţi aminteşti de greva taxiurilor ? În 1911 ? Şase luni am ţinut-o. M-au băgat la zdup. Pentru că îi beleam pe spărgătorii de grevă... nişte pramatii ca tine... care nu făceau parte din sindicat...

Eugène nu se supără, rîse încetişor, tot cu aerul acela de puştan care a jucat cuiva o festă, o festă reuşită...

— Cînd m-am prezentat la uzină, cu recomandaţia dată de patronul bordelului, m-a luat la întrebări un şmecher, apoi un alt şmecher, şi în sfîrşit un al treilea. Şi domnii ăştia nu uitau să mă întrebe : „Eşti sindicalist ?“ Am spus doar o dată că nu sînt... Nu ? Adevărat ? Nu ştiu de ce ţineau toţi să fiu neapărat sindicalist... Şi nu mai încetau cu discursurile. Împotriva sindicatelor. Eu, despre partea mea, le ziceam că n-am înţeles niciodată la ce sînt bune astea, sindicatele... Atunci mi-au explicat. Pentru nimic în lume, ziceau, nu m-ar fi primit la lucru dacă eram sindicalist. Aşa că, deoarece nu eram, m-au primit în fabrică. Apoi, după ce-am ascultat toate grozăviile pe care le spuneau despre sindicate, că sindicaliştii ăia sînt nişte criminali, aşa şi pe dincolo... îmi plăcuse ce-mi ziceau despre toate astea... aşa că, după ce m-au angajat acolo, am întrebat pe-un muncitor ce-i cu sindicatul... Şi iată...

Mîna lui ridică în aer o cărţulie scoasă din buzunar, nounouţă, şi şoferul o luă ca s-o vadă de aproape, şi se arătă foarte bucuros. Ei nu, una ca asta trebuie udată. Să mai vină un rînd. „Acum, spuse Eugène, fac eu cinste.“ Amîndoi nu se mai puteau ţine de rîs.

— De aceea mă întreb, spuse Eugène, ce nevoie aveau să mă sîcîie cu sindicatul ăsta ? Cînd am văzut cum îi apucă damblaua de cîte ori pomeneau de sindicat, m-am gîndit... mi-am zis, ia stai, păi dacă-i aşa... Nu-mi dăduse niciodată prin minte... Îmi ziceam, care va să zică politica... Emilie, nevastă-mea, nu era mulţumită... Au să te dea afară... După ce-ai căpătat şi tu o dată de lucru... Femeile habar n-au... Trebuia să mă fi auzit, i-am spus tot ce mi-au îndrugat şme-

[1] Confederaţia Generală a Muncii.

cherii ăia despre sindicate... Ca să le urască pînă într-atît, trebuie să aibă ei de ce...

Se strîmbau de rîs. Eugène își privea cărțulia de sindicalist cu mîndrie.

— Politica e altceva, spuse șoferul, sindicatul nu e politică...

— Și dacă ar fi ? întrerupse Eugène.

XL

CU FIECARE LUNĂ de vară, Dora Tavernier se smintea tot mai rău. Se certa cu Jules ca o apucată, le făcea zile fripte Domnișoarei și fetelor, ura lumea asta cumplită care era a ei, simțea blestemul soartei, și toate acestea din pricina domnului Pierre. I se părea că „Rîndunicile", singurul loc în care se găseau totuși împreună, o despărțea de el mai mult decît vîrsta și decît hidoșenia dragostei sale de neîmplinit. Aștepta cu groază și speranță ceasul somnului. Suferea crîncen pînă adormea, din ce în ce mai greu. Blestema și îndrăgea viața. Era stăpînită de pasiunea ei, în tot ce făcea era amestecat domnul Pierre.

La început, plecarea lui Jeannot la mare îi potolise gelozia care-o rodea, și mai mult încă de cînd putuse să vadă țîncul. Un copil, cum să poți rivaliza cu un copil ! Dar era o liniște amăgitoare ; după prima duminică pustie, domnul Pierre începuse iar să vorbească de nepotu-său cu o tristețe aproape de neîndurat. Dora suferea auzindu-l. Suferea pentru el și pentru dînsa. Și vrînd să gonească această mică fantomă, închidea ochii și începea să-și depene romanul, minciuna din sufletul ei... Nu era în acest roman nimic din tot ce fusese viața ei, nici a lui, a domnului Pierre. Nu existase nici Paulette, și nici „Rîndunicile", și nici Jeannot, și nici Jules... Trăiseră împreună, Dora și Pierre, douăzeci, poate treizeci de ani, într-o existență de neînchipuit, o existență ca în cărți, lungă și unică dragoste, visul prelungit al unei intimități, al unei afecțiuni în doi, o încredere pe care se sprijiniseră, care-i modelase, îmbătrînind cu ea... Era seara unei zile frumoase. O zi

plină de regrete şi de raze, o seară aurie, un soare în amurg, o viaţă care atinge, în sfîrşit, hotarele întunericului, şi care a fost atît de plină, atît de arzătoare şi atît de pură încît e ca o sete potolită, cînd jinduieşti la odihnă, la noapte, şi te temi numai ca nu cumva celălalt să se ducă înaintea ta...

Îşi lăsa mintea să rătăcească ceasuri întregi, imaginîndu-şi această viaţă în doi, nu peripeţiile agitate ale unei vieţi romanţioase, ci golul nemărginit al unei vieţi în care nu rîvniseră decît să fie doi, mereu doi, numai doi... Pierre, dragostea mea !...

Asta o făcea straniu în mijlocul decorului care era realitatea „Rîndunicilor", atît de nepotrivit pentru visuri. Prea era prinsă în jocul acesta ca să simtă hazul situaţiei, comicul scîrbos al gesturilor pe care trebuia să le facă, scurgerea monotonă a zilelor, sminteala visurilor ei nesăbuite. Mai rău ca orice îi făcea însă prezenţa lui Pierre. Cu un surîs, unul din acele surîsuri de acetilenă cu care-i mîntîm de obicei pe bolnavi, trebuia să asculte spusele lui, fără să-i încurce basmul, fără să-i tulbure cîntecul. Totul se petrecea ca şi cum soţul ei de-o viaţă întreagă ar fi fost, în unele privinţe, cam într-o ureche, şi ea n-ar fi vrut să-l contrazică. Îl lăsa să vorbească, se frămînta, dar îi accepta maniile, iar cînd el pomenea iarăşi de copil, de copilul acestui fiu pe care amintea răutăcios că-l avusese de la o altă femeie, Dora simţea cum i se rupe inima gîndindu-se că el trăise o asemenea pasiune, ca o trădare închipuită, dar nu-l întrerupea, ba vorbea chiar de copil, de parcă ar fi existat, de parcă ar fi existat...

Domnul Pierre zicea :

— E ceva într-adevăr nemaipomenit. Credeam că asta se va potoli cînd nu-l voi mai vedea... Şi uite că mititelul ăsta de Jean îmi lipseşte... Hotărît lucru, îmi lipseşte. Ştii, noaptea mă trezesc cu o spaimă cumplită... Îmi zic atunci că n-am să-l mai văd... E absurd, dar nu mă pot desprinde de-o imagine : mînuţa lui lovind cu lopăţica în găleată ca să scoată turtişoarele... şi dezamăgirea din ochii lui cînd nisipul s-a năruit... Nu-i o prostie din parte-mi ? Bătrîneţea, trebuie să fie bătrîneţea... Dar atunci, nu mai ştiu ce să cred, asta contrazice tot ce-am crezut, tot ce-am gîndit toată viaţa... Un copil... Nu-i oare ruşinos să ajung aici ?

Dora nu-l mai auzea. Încerca să-şi amintească un amănunt din tinereţea lor, un amănunt în legătură cu vlaga lui de odi-

nioară și cu dragostea lui, o întîmplare de demult, de la începuturile vieții lor împreună, cînd erau încă niște străini, și se căutau, și se temeau unul de altul, și le luceau ochii fără să știe de ce, și ea își simțea inima adînc tulburată cînd el se apropia cu mîinile întinse...

— Madam Tavernier, încep să înțeleg ce se petrece cu bătrînii care își scormonesc trecutul, și iau calea bisericii, și amestecă toate adevărurile, toate credințele din anii maturității în marea spaimă a bătrîneții, încep să înțeleg această scădere a inteligenței, această sminteală... Dar nu ideea unui Dumnezeu mă frămîntă, cu fastul teatral al bisericii și al rugăciunii, nu, la mine e altceva, e copilul acesta... copilul acesta...

Ce zicea ? Dora îndepărta ca un vis de pe fruntea unui bolnav aceste cuvinte înfrigurate, aceste gîngăveli... Un dor o mistuia : ținea să-l vadă la dînsa, la dînșii, în casa de la Garches, în casa lor.

Va voi să vină acolo ? Se încumetă să-l întrebe. Ce-ar fi să vină duminică... duminică, pentru că nu mai avea ce face duminicile. Puse în așa fel întrebarea de parcă și-ar fi însușit aiurelile lui, parcă acceptînd iluzia în care el se complăcea : de vreme ce mititelul nu mai e acolo duminica...

La început refuză. Duminica, explică el, se ducea singur în *avenue du Bois*, se așeza pe un scaun de fier și privea la alți copii care se jucau. Alții, niște copii necunoscuți. Îl podidiseră chiar lacrimile ultima oară.

— Între noi fie vorba, scumpă doamnă... dar să mi-o spui colea, sincer : nu crezi că am început să mă prostesc ?

Dora spuse sus și tare că nu-i adevărat. Și totuși, așa era. Se prostea. Dar ea spuse sus și tare că nu-i adevărat. Simțea însă o bucurie răutăcioasă, ca o răzbunare. Domnul Pierre se prostea.

Era pe aproape de septembrie. Dora auzi din gura lui niște cuvinte ciudate în care văzu încă un semn al acestei decăderi. El, care se fălea că nu citește ziarele, începu să vorbească de unele lucruri ce se aflau în ele. De bună seamă deci că acuma le citea. Și niște lucruri de neînțeles. Bunăoară, vorbea de sosirea la Paris a unui om politic turc, venit să ceară bani la Quai d'Orsay [1]. E adevărat că Pierre fusese prin Turcia, mai ieri pomenise despre asta, dar interesul acesta neașteptat pen-

[1] Ministerul Afacerilor Străine.

tru treburile turcești era tot așa de straniu ca și dragostea lui pentru copil. Zicea că, dacă s-ar face prostia de-a nu i se da bani acestui turc, ar trage folos nemții.

— Dar vă interesează politica, domnule Pierre ?

— Politica ? se miră el. Politica ?

Și rămase pe gînduri. Se prostea într-adevăr.

Cam pe atunci îl convinsese Dora să meargă duminică cu dînsa la Garches, să vadă casa. Era ros de îndoieli foarte grave asupra lui însuși și nu mai știa cum să reziste acestei invitații repetate. Poate că greșea refuzînd să-i facă femeii plăcerea asta. De vreme ce ținea atîta. Mai întîi că nu avea nimic așa de important de făcut în vreuna din duminicile lui ca să refuze o plăcere acestei femei. Îl muncea acum parcă un sentiment de vinovăție ! Nici nu-ți vine a crede : o însoțea pe Dora la Garches, nițel, ba chiar mult, pentru Paulette, din pricina Paulettei. Amintirea Paulettei îl făcea totuși să mîrîie furios. Dar ce e drept și ce nu e drept ? Nu se mai poate ști. Dacă m-am înșelat cumva de la un capăt la altul... în toate privințele ? Și nu mai e nici o cale de întoarcere. Nu-ți trăiești viața decît o dată. O biată singură dată. Dacă citea acum ziarul, o descoperire făcută în *avenue du Bois*, unde pierdea vremea de pomană, cu amintirea copilului, era negreșit din plictiseală, mai ales din plictiseală. Dar nu numai din plictiseală, ci din slăbiciune, și de frică, frica de ceea ce va deveni lumea, de ceea ce ar putea să i se întîmple. Nu pot face nimic spre a împiedica asta, e o prostie. Dar n-are importanță : te atrage prăpastia, te apleci peste ea. Ori voi mai trăi cînd totul se va duce pe copcă, și atunci, Doamne Dumnezeule, ce-are să se aleagă din mine ? Ori asta va dura mai mult decît mine, așa, cu această amăgitoare fațadă trainică, și voi pleca fără să știu, și nu voi afla sfîrșitul istoriei, ca un imbecil care se găsea în fața unei case chiar în clipa unei mari crime, și a trecut mai departe fără să bănuiască ceva... Ce importanță are dacă știi sau nu știi ? Imbecilul meu e oare mai puțin fericit pentru că nu știe ? Caraghioasă poveste, asta mă supără. Am început să mă prostesc, nici vorbă.

Îi era frică mai cu seamă. Îi era frică de tot și de nimic. Frica asta creștea în el de doi-trei ani încoace. Acum devenea o realitate, îi pătrundea tot trupul, ca vîntul într-o casă părăsită. Frica, această formă cumplită a bătrîneții. Dacă m-am înșelat de la un capăt la altul... Nu se gîndea atîta la asta din

pricina unei îndoieli morale. Mai bine spus, îndoiala morală venea după ce se gîndea. Adică, se înălța pînă la îndoiala morală. Dar era frica, frica de incertitudine, de bătrînețea singuratică, de ceea ce ar deveni într-o lume în veșnică schimbare : va avea oare ce să mănînce ? Își închipuia o sumedenie de oameni în jurul său, oameni indiferenți. Cînd ești tînăr, puțin îți pasă, n-ai nevoie de ajutorul nimănui...

Era ceva absurd, uluitor. Toată viața crezuse că ține la ideile lui, nu întotdeauna aceleași, dar în sfîrșit : ideile acestea ale lui ieșeau unele din altele cu un fel de logică. Acum își dădea seama că nu erau nimic prin ele însîle, adică ideile sale erau rezultatul, și nu cauza, iar dacă lumea s-ar schimba, și, o dată cu ea, situația lui în această lume, securitatea sa precară, schimbările acestea ar prinde viață, ar deveni niște idei noi, tot atît de puternice, tot atît de convingătoare, și bătîndu-se totuși cap în cap cu ideile dinainte, o dezmințire, o ocară pentru tot ce crezuse...

Îi era frică de această mlaștină din el, de această împotmolire. Așadar asta însemna să îmbătrînești ? Se gîndi iar la Paulette. Era încă tînără, nu avea nici cincizeci de ani. Asta îl jignea. Dar în același timp se lăsă furat de-un gînd ascuns, care-l frămînta de cîteva zile. Era cam tîrziu de a face pe delicatul. Și soții Meyer, și Dora ? Fără să știe cum, se pomeni scriind o scrisoare pe care de altfel o rupse. Ca s-o scrie din nou într-altă zi. Stătea cu ochii la hîrtia din fața lui, contemplîndu-și scrisul schimbat, nesigur. Incertitudinea era în el, nu șovăia numai mîna. Peticul acesta de hîrtie însemna renunțarea la sine însuși, cea mai tristă dintre toate... Nu cerea iertare, nu, fără îndoială... Asta era tot. Pentru demnitatea lui. Nu mai avea demnitate. Doar frică. O frică josnică. Copilul, micul Jean, un simplu pretext, un pretext de care te agăți, dar numai un pretext, micul Jean era frica lui... O scrisoare către fiu-său Pascal. O, bineînțeles, nu o scrisoare decisivă ! Dar Pierre știa că o altă scrisoare va urma celei dîntîi. Odată pornit pe calea asta... Nu se hotărî îndată s-o trimită. Acum era scrisă. Făcuse ce-a fost mai greu. O vîrî într-un plic cu adresa, fără să-l lipească. O ținu cîteva zile în buzunarul de la piept. O pipăia vorbind despre altele, ca și cum ar fi vrut să se încredințeze că banii lui erau acolo. Ideea asta îl izbi. Banii lui... Singura idee statornică de-a lun-

gul întregii sale vieți... banii. Surîse. Nu trimise scrisoarea. Nu încă...

Tocmai în zilele acelea primi deci invitația doamnei Tavernier, și plecară împreună la Garches, cu tramvaiul galben care mergea prin Bois-de-Boulogne, trecea Sena, și, dincolo de coșurile fumegînde ale uzinelor, ajungea pe meleagurile predestinate spre care ursita îi dădea brînci lui Pierre.

XLI

CÎND SE DĂDURĂ jos din tramvai, cerul se înnourase, vremea era caldă și apăsătoare ca în august, și Pierre Mercadier se gîndi la duminicile petrecute altădată cu ai săi. Totul era acoperit de praf, praful aspru și calcaros din împrejurimile Parisului. Trecuseră ani și ani de cînd Pierre nu mai fusese pe aici... Nu se afla oare un teatru în aer liber undeva prin apropiere ? Cum de nimerise aici odinioară, pentru o reprezentație în costume antice, un freamăt surd de alexandrini într-o curte îngrădită, cu niște bănci tari de te durea șezutul ?

Sub o pălărie mare neagră cu pene de struț de-un albastru palid, cu umbrela și săculețul în mînă, și o prăjitură pe care-o căra din Piața Republicii, ca să ia ceaiul la Garches, doamna Tavernier își simțea inima zvîcnind de fericire.

Pe neașteptate, deasupra capetelor lor, se auzi un bîzîit gros care se apropia, și văzură ivindu-se de peste tot oameni cu ochii la nori. În grădinițe, femei ieșeau din case, bărbați se ridicau de pe straturile de flori să privească : uite colo, vezi, un aeroplan !

— Cîte n-am apucat să vedem ! spuse Pierre.

Și Dora :

— Mă întreb dacă e un monoplan sau un biplan...

— Madam Tavernier, la distanța asta e geru să deosebești... e o chestie prea tehnică pentru mine...

— Aș vrea să fie un biplan...

— Și de ce așa ?

— Nu știu, dar n-aș vrea să ne cadă în cap... Și biplanul e mai solid...

— Crezi ? Toate păsările sînt însă monoplane...

— Nu-i același lucru : ele bat din aripi...

Urcau ulița nisipoasă. Mercadier se opri, gîfîind. Inima îi zvîcnea. Pentru că stătuse cu ochii la cer. Apoi și varicele... Îi veni în minte Expoziția din 89, Paulette tînără, și amiralul întîlnit la Trocadero. Cum fuge timpul mai repede ca noi ! Aeroplanele acuma... Eu, își zise, n-am avut nici un rost în toate astea. Caraghios motiv de tristețe. Dar această izolare de epoca lui era la fel cu cea pe care o încerca față de ai săi, față de făpturile vii. Își pipăi scrisoarea în buzunar.

Cînd ajunseră la casa de nuga, castelul visurilor codoașei, Pierre se simți la capătul bunăvoinței sale. Venise pînă aici ca să-i facă plăcere. Să-i facă plăcere acestei cotoroanțe, ca și bătrînei Meyer cînd mergea cu dînsa la cinema. Veșnic frica, nimic decît frica. Se simțea rău, îl cam treceau sudorile și gîndurile i se încețoșau. Trebui să îndure vizitarea casei cu de-amănuntul. Ce grozăvie, ce scîrboșenie bojdeuca asta ! Ți se întorc mațele pe dos de atîta bunăvoință și răbdare cheltuite pentru a aduna cu zgîrcenie atîta lux ieftin. Și îl sili să urce și să coboare de trei ori cele două etaje. Erau niște bibelouri pe care nu le văzuse, cabinetul de toaletă pe care uitase să i-l arate. Aerul jilav și apăsător, parcă bîntuit de umbrele casei, cădea peste dînșii ca un prosop cald. Nu se va porni în sfîrșit ploaia ? Nici o adiere răcoroasă ? Nu.

După ce-și lepădase pălăria, Dora zbura prin odăi ca un pescăruș mare speriat. Se oprea să povestească ceva în legătură cu fiecare prespapir, cu fiecare husă de scaun. Lăsase prăjitura scoasă din cutia ei pe masa acoperită cu catifea ; ar fi fost nevoie de-o față de masă, și avea acolo una, brodată, cu niște frunze de trifoi, frunze verzi de trifoi și niște pisicuțe... nu, mai bine s-o pună pe cea cu inimioare, cea cu inimioare...

Dulapurile se deschideau lăsînd să se vadă tot felul de provizii, și vrafuri de rufe gata pregătite, ca și cum locatarii urmau să sosească dintr-o clipă într-alta spre a se așeza aici. Ba chiar și o sticlă de coniac începută...

— Nu, nu iau coniac, n-aș putea... nu mă simt bine, se apără el cînd Dora îl pofti să bea un păhărel.

S-ar simți mai bine în grădină. Nici acolo nu prea era răcoare, dar oricum, ești afară... Prundișul scrîșni sub picioarele

lor. Nu se mişca o frunză în copacii nu tocmai arătoşi. „Grădina are nevoie de îngrijiri", spuse doamna Tavernier, parcă scuzîndu-se. Nu, făcu el, tot ce-i mai dă oarecare farmec e această paraginâ, iarba pe cărări, crengile netăiate.

Se aşezară în jilţurile de nuiele pe care Dora se dusese să le aducă din şopron. Jilave ca vremea, jilţurile astea. Vopseaua ţi se lipea de degete.

— Nu ţi-ar place, vorbi ea, să locuieşti tot timpul la ţară ?

— La ţară ? Ce vrei să zici ? La ţară... bineînţeles... Nu singur, firește. O fi uşor aici în privinţa cumpărăturilor ?

Întrebase asta din amabilitate, cu teama că felul cum rostise *la ţară* să n-o fi jignit pe doamna Tavernier.

Dora se făcu roşie, şi simţi în ea toată răbufnirea speranţelor ei. Cumpărăturile ! Se gîndea la lăptarul care întreabă : „Vă las azi un litru sau un litru şi jumătate ?" Se afunda iar în nălucirile ei, căci pentru dînsa lumea reală erau valurile, marea, visarea, iar nu romanul de dragoste pe care-l purta în suflet, romanul acesta, pămîntul tare sub picioare, pădurea ei vrăjită. Îl auzea pe Pierre :

— Cum am fi dorit să trăim ? Mă întreb adeseori dacă puteam să aleg... Să aleg între ce şi ce... Se părea că, mai mult decît alţii, mi-am ales viaţa, şi totuşi... atît de puţin, atît de rău mi-am ales-o... Am spus *nu* fiinţelor de care eram legat... m-am desfăcut de îndatoririle apăsătoare... m-am desprins din iţele încîlcite ale valorilor morale, am zvîrlit de pe umerii mei aceste poveri... Şi cine ştie, cine ştie dacă sînt mai liber ? Vezi dumneata, madam Tavernier, cînd eram profesor într-un tîrg de provincie, şi tată de familie, şi cînd mai subscriam încă la împrumuturile de stat, şi credeam, voiam să mai cred în nişte îndatoriri, în solidaritatea oamenilor, mă rodea adeseori o îndoială... cel care vorbea acolo nu eram eu, ci celălalt, cel ce fusese format de nişte cărţi, de nişte idei, modelat după chipul unei lumi de fier, al unui anume grup uman... Dar eu, eu unul... individul... omul... aş fi voit să muşc, şi să iubesc, şi să mă îmbăt, şi să ucid, şi să iau... Individul... Tuturor religiilor moarte li se substituia religia individului... Şi iată că nici pentru această religie nu mai am credinţă... mi-am pierdut credinţa...

Doamna Tavernier luă un aer grav şi îngîndurat. De îndată ce se vorbea în faţa ei de religie... c-o fi aşa sau altminteri... dar există lucruri sfinte. La drept vorbind, dacă ar locui

aici amîndoi, de ce n-ar merge la biserică ? Trebuie să fi fost un preot pe-acolo... I-ar da ceva bani pentru săracii lui... Nu trebuia încă s-aducă vorba despre asta... Dora își păstra nebuniile ca pe niște păsări în inima ei. Chiar numai atît, că-l vedea, că-l auzea acolo, în grădină, sub frunziș, vorbind de orice, dar vorbind, și ce tulburare, ce bucurie o copleșeau, dar și ce teamă ! Era o zăpușeală, și se auzea un gramafon în casa vecină, fornăit și plin de poezie, un vals... să fi fost într-adevăr un vals ?

— I-am scris fiului meu, Pascal... Am scrisoarea aici...

Deodată, Dora își simte parcă inima sloi. Nu înțelege încă ce anume o doare de-i vine să plîngă. A ghicit primejdia fără să-și dea seama cît e de mare. Drama bucuriilor pe care ți le făurești și pe care oricine vine să ți le întrerupă cu o vorbă. Cu o vorbă cumplită. Ce i-o fi scris fiului său ? O, Dumnezeule, îl vor lua iar acasă. Îl vor lua iar acasă. Îl vor lua iar acasă. La dînșii. Îl vor duce de aici. Vor lua cu dînșii dragostea ei, viața ei. Veșmintele i s-au lipit de trup, își șterge de pe buze o spumă care-o va da de gol. Îi tremură mîinile. Îl vor lua acasă. Nu venise oare aici decît pentru a auzi asta ? Cum se va apăra ? O podidesc lacrimile. Se ridică, aleargă în casă. Pentru a pregăti ceaiul. Ceaiul ! Își făgăduise să ia ceaiul cu el, ca femeile din lumea bună. Ceaiul amar, ceaiul din care nu știe cît trebuie să pună și care se împrăștie pe pardoseala de cărămizi, sub degetele ei cuprinse de isterie, între ceștile ce se ciocnesc una de alta, și ce bine-ar fi să le spargă... Prăjitura e pe masă... Ea rîde, scuturată de-un rîs al nervilor care-i clatină dinții falși, rîde în oglinda care-i arată chipul veșted, cîrlionții, pudra și zbîrciturile, expresia tragică a gurii botite... Totul e pierdut, totul se năruie, ah, nebună ce sînt, nebună ! Doamna se și vedea instalată aici cu amantul ei... Cu amantul ei, rogu-vă ! Hoașcă bătrînă, idioată, cu capu-n nori, cu visurile tale deșarte, cu... Dar nu e oare glasul lui care o cheamă ? Ca un țipăt ! Da, din grădină... Dora lasă să-i scape o ceașcă, nu-și mai aude nici inima, își saltă nițel fusta, și aleargă într-acolo, coboară în fugă treptele peronului... Unde e ? Nu mai e în jilțul lui...

Marioneta s-a prăbușit în ierburi și prundiș, într-o dezordine caraghioasă : cu capul înainte și gura în țărînă, cu redingota neagră desfăcută, picioarele fleașcă și brațele în lături... Dumnezeule ! Dumnezeule ! Dora se prăvăli peste

această formă neagră, care a agăţat în cădere jobenul pus pe-o masă de fier, şi ţilindrul s-a rostogolit în faţa lui ca şi cum drama s-ar fi jucat între omul căzut şi el...

E acolo, sub dînsa, care-l ia în braţe, prea greu pentru puterile ei, şi se prăbuşesc amîndoi... Nu mişcă, nu se poate ţine, nu spune nimic... Vorbeşte, haide vorbeşte...

Îl doare undeva, a făcut bale la gură, ochii i s-au dat peste cap, înfricoşători... Pierre, domnule Pierre ! Dora cade iar sub povara acestui trup moleşit. Se aşază lîngă el, îl întoarce cu faţa în sus, uitătura lui o sperie. Ce are ? Haide, zău, lasă joaca, lasă joaca ! El n-o aude, răsuflă greu. Nu i se mai simte inima. E alb ca varul. O, nu, nu, asta nu !

Dar degeaba îl strigă, îl zgîlţîie, îl loveşte peste obraz cu respect, cu spaimă... Omul cade la loc de îndată ce-l lasă din braţe. Vai, aşadar astfel avea să-l ţină, în sfîrşit, în braţele ei ! Nu va muri, nu se poate, nu va muri !

În clipa asta iată că se porneşte furtuna, şi cerul şi femeia plîng deopotrivă peste pămîntul şi peste omul care geme, în vîrtejurile de pulbere şi ale inconştienţei.

XLII

ORA CINCI DUPĂ-amiază.

Omul îşi repetă cuvintele portăresei : sub boltă, în stînga, uşa cu geamuri, şi apoi apartamentul de la parter, lîngă ascensor...

Foarte înalt, spătos, şi, în pofida hainei de călătorie, cu un aer de ofiţer ; e blond, cu faţa prelungă, rasă, şi ochii parcă prea deschişi îi dau o expresie de veşnică mirare. Un bărbat chipeş, îşi spuse portăreasa, cu siguranţă un străin.

Acesta găsi uşa căutată şi sună. Trecu cîtva timp pînă să i se deschidă. Domnul Werner apăru în prag şi mutra nu-l arătă prea bucuros de vizită. Necunoscutul se prezintă în nemţeşte. Atunci e altceva, dacă domnul căpitan von Goetz binevoieşte să intre.

La treizeci şi patru de ani, Karl e un atlet palid, al cărui farmec stă mai curînd în surîsul fugar decît în firea sa de

animal nobil, care-l face nesuferit în ochii bărbaților. Aruncă prin încăperea în care l-a introdus gazda o privire de cunoscător. Cunoaște genul acesta de garsonieră, cu divanul oriental și draperiile de bazar, lumina voalată, biblioteca în rafturile căreia se văd cărți germane și franceze amestecate, rareori tăiate, și alese cu tot felul de intenții discutabile, de la *Legăturile primejdioase* pînă la Schnitzler. Și micul bufet cu băuturile pregătite pentru orice ocazie. Vizitatorul îl cercetează din ochi pe domnul Werner, maturitatea sa zdravănă, încrețitura cefii pe gulerul tare, mustața care ar avea nevoie de fixativ, și surîde, cu surîsul său irezistibil...

— Te credeam la Constantinopol, domnule căpitan...

— De acolo viu. Trebuia să înlocuiască cineva pe maiorul von Winterfeld, știi, atașatul nostru care a avut accidentul acela de automobil lîngă Montauban... Mi-au spus să-l salut din partea ambasadorului. Are o fractură a coloanei vertebrale. Scapă el de asta, dar va trebui să rămînă cel puțin șase luni acolo, netransportabil...

Domnul Werner murmură ceva foarte potrivit cu împrejurarea. Celălalt îi taie vorba :

— Mă vei scuza, nu prea am vreme și trebuie să-ți fac doar o comunicare. Iată : avem cel mai mare interes să aflăm ce învîrtește la Paris un diplomat turc, un bărbat foarte distins, pe care l-am cunoscut la Constantinopol, Djavid Bey. L-a văzut pe domnul Pichon [1] la Quai d'Orsay. Probabil în vederea unui împrumut pe care Sublima Poartă... asta nu ne place, pricepi ?

— Da, dar ce pot face eu ?

— Îl cunoști, mi s-a spus, pe Wisner, fabricantul de automobile, nu ? Ei bine, Djavid Bey urmează să viziteze zilele acestea uzinele Wisner...

— Pentru niște comenzi ?

— Sau din curiozitate. În Germania se găsesc automobile foarte bune. Dar cînd capeți un credit în Franța... În sfîrșit, vrem să fim informați. Dacă se face tîrgul, cît e de mare cumpărătura, ce termene de plată au cerut turcii, modul de plată... Înțelegi ? A, era să uit, e bine să știi că actualul guvern francez e absolut, absolut potrivnic împrumuturilor străine... Nu vrea să sporească astfel datoria publică franceză... Are drep-

[1] Stephane Pichon, ministrul de externe al Franței pe vremea aceea.

tate. Dar s-ar putea ca prietenul dumitale, domnul Wisner, să nu ştie nimic despre asta... Uzinele Wisner lucrează pentru Ministerul de Război. Nu-i un motiv, dacă e cazul, să nu facem afaceri cu dînşii. Ar fi totuşi mai bine să nu trateze cu Djavid Bey. Germania e un client mai bun ca Turcia...

Căpitanul se juca cu mănuşile sale argăsite, roşii, noi şi presate de parcă nici nu le-ar fi încercat pe mînă. Deodată, privirea lui care se amuza cercetînd aspectul galant al încăperii căzu în penumbră pe un scaun. Şi pe scaunul acesta se vedea o pălărie de femeie, o pălărie mare de pai cu o panglică de tul galben-aurie... Ochii lui Karl se încruntară.

— Scuză-mă, spuse, dar nu erai singur aici...

— Nu m-ai întrebat nimic...

— Nu, dar... ne-a putut auzi cineva ?

Privea cu îndoială cele două uşi.

— Nu cred...

— E o chestie serioasă, Werner, şi nu e vorba de ceea ce crezi... te întreb... ce fel de persoană e aici ?

Coborîse glasul, foarte supărat. Ce neghiob, zău aşa !

Werner îi simţi nemulţumirea. Surîse, se codi o clipă, apoi spuse :

— O, cineva în care poţi avea încredere...

— Asta-i părerea dumitale, şi n-am nici un motiv să te cred...

Werner părea încîntat că avea un secret care trezise curiozitatea celuilalt. Vanitos cum era, şi totodată dornic de a nu fi rău notat, se îndreptă spre uşa din fund şi o deschise :

— Intră, draga mea, dar intră, te rog...

Pesemne că femeia nu ţinea de fel să se arate. Werner stărui, trecu în odaia de alături, de unde se auzi o şuşoteală iritată, şi în cele din urmă femeia apăru în uşă. Căpitanul von Goetz o privi, purta pe dînsa o bluză de pichet alb şi o fustă maro. Elvire ! Ofiţerul scrîşni uşor din dinţi.

Tulburată, Elvire se uita la Karl. Ar fi vrut să fie moartă. Ar fi făcut orice ca să nu fie acolo. Privea trupul mare şi voinic cu un regret cumplit. Bărbatul acesta care-i fusese smuls, ca şi inima ei, ca inima ei... Izbitura acestei întîlniri neaşteptate era încă prea proaspătă ca să-l poată urî pe Werner, dar ştia că-l va urî pentru asta.

— Karl ! suspină ea.

Von Goetz își înălță capul, pocni milităreşte din călcîie şi salută :

— Încîntat, doamnă, încîntat... Presupun că doamna mama dumitale e bine sănătoasă, nu ? Şi Dorotheea ? Şi Betsy ? Ei, cu atît mai bine... Te rog să mă scuzi că v-am deranjat... Sper că de acolo n-ai auzit conversaţia noastră...

— N-am auzit decît glasul tău, Karl...

— Bine. În orice caz, uită că m-ai întîlnit aici. E neplăcut pentru mine şi pentru dumneata. Şi-i absolut inutil. Doamnă.. Dragă Werner...

Salutase pocnind iar din călcîie, strîngea mîna bărbatului, era gata să iasă, ieşea...

— Karl !

Uşa se închise în urma lui.

Deznădejdea o cuprinse atunci pe Elvire Mănescu. O deznădejde ca grindina într-o livadă. Un prăpăd. Ce vijelie cumplită ! Trebuia ca tocmai Karl s-o găsească aici... şi nu servea la nimic faptul că-şi spunea şi, la urma urmei, de ce nu ? Chiar dacă de doi sau trei ani el nu se gîndise niciodată, niciodată la dînsa, Elvire ştia că, găsind-o aici, în această garsonieră, cu bărbatul acesta, şi imaginile pe care scena asta le trezeşte, Karl o dispreţuia. Avea în privinţa femeilor idei foarte demodate. Elvire ştia că el nu simţea acum decît scîrbă gîndindu-se la dînsa. Gîndul acesta era insuportabil. Insuportabil. Şi toate acestea din pricina lui Werner. El venea spre dînsa, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Voia s-o strîngă iar în braţe. Elvire sări în lături. Îşi apucă pălăria.

— Să nu mă atingi !

— Ce-i cu tine, *Liebchen ?*...

Ah, tot dezgustul lui Karl îl simţea ea în faţa acestui bărbat ! Cum putuse ea să... ah, niciodată... niciodată... Grăsimea asta în fălci, buzele astea groase... El încercă să discute... Elvire îi tăia vorba şi-i spuse în franţuzeşte : „Eşti un bădăran..."

Werner cădea din nori. Nu înţelegea nimic. Ea ieşi de acolo ca o nebună.

Seara molcomă a acelui sfîrşit de septembrie îi punea un văl foarte subţire pe obraz. Şovăi în strada Anatole-de-la Forge : să apuce spre *avenue de la Grande-Armée* sau spre *avenue Carnot ?* Plutea în aer o pulbere de aur. Şi clocotea în ea ura împotriva acestui om monstruos care deschisese uşa...

fălindu-se... punînd în fața lui Karl jalnica lor aventură... Era foarte bucuros că poate face asta. Canalia !

Toată viața ei îi venea în minte, toată amărăciunea vieții ; și marea ei dragoste, și lunecarea lentă din anii aceia, cînd vedea în ochii lui Karl o lumină care se stingea încetul cu încetul... groaza ! Deznădejdea. Decăderea. Cum o năpădeau pe nesimțite. Moliciunea aceea. Toropeala. Romanul unei femei care se înecă... Vai, ar fi fost mai bine dacă murea !

Citise în privirea lui și altceva decît disprețul. Mila. Nu vreau mila lui ! Milă pentru ceea ce ajunsese. Pentru femeia asta grasă, sfîrșită... O, în această privință Elvire nu putea să se înșele : îl cunoștea prea bine pe Karl. Mai văzuse la dînsul această expresie, uneori în societate, cînd vedea unele femei care îmbătrîniseră. Și știa că mila lui nu iartă. Pentru Karl, o femeie pocită era mai puțin decît pămîntul de sub tălpile lui. O femeie pocită...

Era prea obosită ca să poată face altceva decît să se întoarcă la *Etoile-Famille,* de unde în orice caz trebuia s-o ia pe Betsy, după lecția ei de pian, spre a se întoarce la Marlotte cu trenul de seară. Cînd trecu prin antreu, avu ghinionul să-l întîlnească acolo pe Pascal. Era cu un bărbat mai curînd scund, evreu după înfățișare, cu o bărbuță, și îmbrăcat în gri. O întrebă dacă nu se simte bine, ea spuse că are migrenă și se repezi la scară.

Pascal o urmări cu privirea, dădu din cap și se întoarse spre interlocutorul său.

— Ei bine, îți mulțumesc în orice caz, domnule Meyer... se pare că așa a vrut soarta... Foarte drăguț din partea dumitale că te-ai deranjat să mă anunți...

— E foarte firesc...

— Nu, nu... Dar ce lucru straniu viața acestui om ! S-a dus ca întotdeauna, fără să sufle o vorbă... Știi, n-am putut uita niciodată zilele acelea cînd ne-a lăsat, pe mama, pe soră-mea și pe mine, plecînd fără veste, și hainele lui care rămîneau atîrnate în cuierul din vestibul ca întotdeauna... Aveam doisprezece ani...

— Și noi am fost foarte mirați, crede-mă. Nu uita că era un bărbat tînăr pe atunci... puteai să-ți închipui... în sfîrșit, nu e singurul, scuză-mă, care și-a părăsit soția... și apoi avea bani... Dar, acum ! Sînt cinci ani de cînd l-am găsit în parcul Monceau, murind de foame, dar ceea ce se cheamă murind de

foame... L-am luat la noi... Poate că n-o fi avut o cameră prea frumoasă... dai ce ai... În sfîrșit, avea un acoperiș, masa asigurată, avea de lucru... asta nu se găsește pe toate drumurile... și-apoi, prietenia noastră a tuturor, dragostea noastră. Mergea la cinema în fiece săptămînă cu soacră-mea !

— Un om ciudat, domnule Meyer, un om ciudat... Poate știi că se aranjase să-l vadă pe Jeannot, băiețașul meu... într-ascuns... Da ? Știai ? În loc să vină aici, dacă asta îi făcea plăcere... Mă gîndesc chiar că, la urma urmei... îmi ziceam că în octombrie poate că va încerca să revadă copilul într-o duminică... și poate că m-aș fi putut afla acolo din întîmplare... Abia îi dădusem de urmă și iată-l că dispare iar !

— În sfîrșit, țineam să vă spun, să vă previn... În primele zile ne temusem să nu i se fi întîmplat un accident... Nu mai e tînăr. Am fost la morgă... peste tot... Nimeni, nimic. Dacă ar fi căzut în stradă, trebuia să aibă adresa noastră asupra lui... în sfîrșit, e ceva de neînțeles... Au trecut zile după zile, m-am gîndit unde-ar putea fi. Sarah mi-a spus, nevastă-mea, dacă i se întîmpla ceva, ni s-ar fi comunicat, așa că nu i s-a întîmplat nimic...

— O aventură la vîrsta lui ! Trebuie să spun că am cunoscut de curînd pe cineva care l-a întîlnit odinioară, în anii aceia despre care nu știam nimic... Și atunci plecase iarăși tot așa, într-o seară, fără o vorbă, fără nimic...

— Ideea unei aventuri ne venise cam tîrziu. André Bellemine e cel care ne-a deschis ochii, îl știi pe André Bellemine, scriitorul ? Se interesa de tatăl dumitale, scrisese chiar ceva despre dînsul... Ei bine, André Bellemine mi-e puțintel rudă. A venit să ne vadă și ne-a spus : „Dar ce mai încolo, e-o aventură ! Nu vă dați seama că e-o aventură ?"

— Stranie întîmplare !

— Da, poți zice că-i stranie ! Nu se simțea bine la noi ?... Toți îl iubeam... Sau mai toți... Soacră-mea... În sfîrșit, nu se cuvenea să nu vă previn. Am vrut să vă previn. Mi-am zis : Trebuie să-i prevenim. Și Sarah mi-a zis : Nu poți să nu-i previi pe ai săi... Cu toate lucrurile sale lăsate la noi... nu-i mare lucru, e adevărat... niște boarfe... cîteva cărți... dar, în sfîrșit, sînt ale lui... Dacă i s-a întîmplat ceva, toate-s ale dumitale... Așa că... Vi le țiu la dispoziție, nu-i așa ? Dacă vreți să le luați. Deși ele nu mă stingheresc rămînînd la mine. Îi păstrăm camera pentru cazul că s-ar întoarce... Și te rog să nu uiți că

mi-a jucat o festă de neiertat, să plece așa, la sfîrșitul vacanței de vară, tocmai cînd trebuia să dăm zor mare cu bacalaureatele din octombrie... Între noi fie vorba, nu-i pot purta pică, așa e el... Cum spune și Sarah...

— Îți mulțumesc, domnule Meyer, ai fost foarte bun cu tata... și e într-adevăr foarte drăguț, foarte drăguț din partea dumitale că te-ai deranjat... Dacă lucrurile lui nu te stingheresc prea mult, păstrează-le... înțelegi... dacă le-aș lua de acolo, e ca și cum l-aș socoti mort... Și apoi, n-a vrut niciodată să ne mai vadă... biata maică-mea... în sfîrșit, e o chestie delicată... îți mulțumesc foarte mult... Te rog să prezinți omagiile mele doamnei Meyer... — N-am să uit... — Fii atent, e o treaptă la ieșire... Atunci, la revedere, domnule Meyer. Și încă o dată mulțumesc !

XLIII

OMUL E AL EI, în sfîrșit.

Vîrît în perne, capul speriat și îmbătrînit iese din amorțeală după opt zile. Ochiul parcă decolorat, gol, privește cu o uimire de mort proaspăt obiectele cărora nu pare să le prindă rostul și forma ; cu o uimire în care abia mai pîlpîie o mînie posomorîtă, mînia neputinței. Paralizat, aproape incapabil de a-și mișca picioarele sleite și de-a întoarce capul, cu gura strîmbă și băloasă, cu barba care i-a crescut, murdară, și limba parcă umflată, care i se împleticește în dinți cînd vrea să vorbească...

E o păpușă tragică spartă, ale cărei resorturi nu-și mai comandă unele altora, în care toate joacă separat, dacă o mai fi jucînd...

Trebuise să-l urce pînă aici. Cu ajutorul vecinilor, pe care Dora alergase să-i cheme. Niște poștași ce-și aveau acolo o căsuță, oameni sărmani în ochii cărora vila în care intrau era un fel de palat. „Nevastă-mea va rămîne lîngă soțul dumitale, spusese omul, iar eu dau fuga cu bicicleta să caut doctorul."

Dora nu înțelesese decît mai tîrziu că fraza asta scurtă fusese hotărîtoare. *Soțul dumitale...*

Nu-i ușor să găsești doctorul duminică seara. În cele din urmă dăduseră peste el. Îl examină cam în grabă pe Pierre, ceea ce mai rămăsese din Pierre, și se strîmbă nemulțumit : „Nu poate fi transportat... instalați-vă aici pentru două-trei zile..."

Era încă în nesimțire. Vecina făcuse cafea și adusese puțină din bucătăria ei. În noaptea aceea, Dora începuse să simtă sub spaima ce-o năpădise cumplita ei fericire. Începuse să se teamă că asta s-ar putea sfîrși, că el ar putea să-i scape, să-și regăsească independența... La început își reproșase acest sentiment monstruos, și-l gonise : zădarnic însă. Se întorcea în toate chipurile, se insinua, se instala, biruia. Absența ei în noaptea aceea n-avea să supere pe nimeni la „Rîndunici" : ca în fiece săptămînă, acum Jules nu mai dădea pe-acasă de sîmbătă pînă luni.

Dora se gîndise la familia lui Pierre *al ei*, la aceia în casa cărora locuia. Cu ură. Cu frică. Ar trebui totuși să-i anunțe, cel puțin pe unii... sau pe ceilalți... Aștepta să vadă dacă-și va veni în fire.

Încetul cu încetul viața se organiza. Medicul nu dădea speranțe, injecțiile rămîneau fără efect. Găsiră o femeie care veni să vadă de gospodărie. Dora telefonă în cursul zilei la Paris că nu se va întoarce înainte de joi. Lui Jules puțin îi păsa de asta : era acolo Domnișoara.

Ceasuri lungi lîngă această făptură care sufla și scîncea, lungi și scurte ceasuri de vis și de triumf, posesiunea, în sfîrșit... La doamna Tavernier toată femeia se rezuma în jurul acestui pachet omenesc : sentimentele mamei, ale amantei și ale fiicei.

La început dînsa nu-l atingea decît cu teamă, cu tremurătura sacrilegiului. Apoi, trebuise totuși să-i aranjeze patul, să-i dea să mănînce, să bea... era dificil... și nevoile...

Cînd își luă în serios rolul de infirmieră care-și îngrijește victima, abia atunci se simți în sfîrșit stăpîna bărbatului supus. Trupul său : strania revelație a acestei jalnice decăderi fizice, căci e de neînchipuit cum poate arăta un pîntec de bărbat, pe la șaizeci de ani, cu o hernie și un bandaj... Să-l speli...

Acum putea să-şi lase frîu liber imaginaţiei. Pierre nu mai vorbea, şi doctorul i-a spus-o Dorei : nu va mai vorbi niciodată. Un sunet, la început nedesluşit, mereu acelaşi, era tot ce găsea pentru a numi orice, pentru a spune orice, ca să ceară ligheanul sau să i se dea papă, să se plîngă sau să se supere... Sunetul acesta încerca să ajungă la trei silabe, şi trebui să treacă vreme pînă să scoată un cuvînt...

Cînd se hotărîse să scotocească prin buzunarele cadavrului viu, Dora trăi toate spaimele şi bucuriile furtului, şi ale mormîntului pîngărit. Un carneţel, nişte petice de hîrtie, o teză ce trebuia corijată... nicăieri nici urmă de adresa lui... adresa şcolii, a soţilor Meyer... ci doar plicul cu scrisoarea pentru Pascal, şi adresa acestuia : *Etoile-Famille*...

În cugetul ei se dăduse o luptă mare pentru a o citi. Dora era muncită de scrupule. În cele din urmă deschisese plicul, citise. Da, voia să-i revadă pe ai săi, aşadar asta era ! Îl vor lua acum la dînşii, bătrîn şi neputincios. La asta sînt bune familiile.

Ce se va alege însă acum din ea, din Dora şi romanul ei, şi cum va mai putea ea să refacă visînd trecutul lor fantastic, aşezată lîngă patul lui, cu mîna pe cearşaf ca într-o carte deschisă ? Imposibil, s-a zis cu tine, bătrînico ! Nu, nu va lăsa să i-l smulgă, nu avea nevoie să ştie, să cunoască adresa, iar cît despre scrisoare...

Hîrtia se rupse cu un fîşîit dureros urmînd o lungă linie ireparabilă. Cînd văzu ce făcuse, Dora aşeză repede cele două bucăţi una peste alta şi mai rupse de două ori în cruce această ultimă voinţă pierdută... Apoi arse cu grijă grămăjoara, răscoli cenuşa, o împrăştie.

Rămînea plicul. Dora şovăia. În cele din urmă, ca o hoaţă, îl vîrî în poşetă. Nu se putu hotărî să-l distrugă. Dacă într-o zi...

În cursul săptămînii întreprinse două călătorii scurte la Paris, se certă cu Jules care o făcu nebună cînd ea îl puse la curent cu cele întîmplate, dar care în sinea lui se bucura de această absenţă binevenită. Hoaşca bătrînă nu mai era acolo seara, cu dantura falsă în pahar. Şi el nu se mai sătura de această tinereţe regăsită, de această Rose, această fată copilăroasă şi naivă care-l trezea pe la patru dimineaţa, brutală, cu un cap de femeie de afaceri, pentru a-l întreba : „Şi

autorizația aia, ce se aude cu ea? Cînd o vei avea, azi sau mîine?"

Către sfîrșitul săptămînii, Dora înțelese, în sfîrșit, cuvîntul care se forma așa de greu pe buzele bolnavului. Trimisese după frizer să-l bărbierească, mai tîrziu o să învețe să facă singură asta; voia să fie cu totul al ei. Pierre mișcase nițel buza tocmai cînd nu trebuia și se alese cu una din tăieturile acelea neînsemnate care sînt așa de sîcîitoare... Atunci, repetă cuvîntul, încercînd să împingă bărbia înainte, ca o slabă împotrivire... Nimic de zis, reușea să rostească: „Po-li-ti-că..." Să nu te apuce rîsul? Politică... singurul cuvînt care-i rămăsese. Dora a început să-l necăjească în glumă, întorcîndu-i vorba: „Vrei să-ți dau politica ta, Pierrot dragă?..." Căci îl tutuia, și-l alinta în tot felul. Împinse chiar gluma pînă a-i zice „Moș Politică", pesemne în amintirea unei porecle mai slobode, auzită odinioară din gura lui Jules...

Nici ea nu-și dădea seama că se instalase astfel într-o nouă viață. De altminteri, nu era nevoie să fie o viață nouă, ci doar sfîrșitul unei vieți, al unei lungi vieți în doi, cu soțul ei, cu *soțul* ei.

Cuvîntul acesta, care la început o amuzase, trecuse acum în gîndurile ei obișnuite. Și, o dată cu el, ceea ce cuprindea. Intimitatea. Lipsa de jenă. Duioșia. Neputința de-a se socoti ea singură drept cineva, pentru că exista celălalt, soțul. Cu un pic de enervare. Și milă. Și dorința de a-l răzgîia. Dragostea... dar dragostea în înțelesul deplin al unei goane fără de sfîrșit, cu odihna, amărăciunea și oboseala, și frica foarte dulce de moarte.

XLIV

O ZLOATĂ CARE cade parcă din cer scaldă clădirile înnegrite cu sudori de pucioasă. Scuipatul gros al toamnei se lipește de picioarele căznite ale trecătorilor, într-o îngrămădire de hîrtii imprimate, printre fachiri care ghicesc viitorul, cabinete medicale pentru boli rușinoase, prăvălii de în-

călțăminte și vînzători ce-și sparg plămînii oferind ispitele ieftine ale unui mobilier paradisiac, în care stilul Ludovic al XIV-lea și prețul plușat se lăfăiesc în noroi. În asfințit, pîlpîirile liliachii ale unei electricități aprinse prea devreme, ca o acnee a serii, transformă această lume rebegită într-o amăgitoare chermesă a reclamelor de tot felul. Prăvăliile sînt înțesate cu statuete de bronz în două nuanțe, înfățișînd femeia la seceriș sau mușchiulatura simbolică a luptătorului, pe-un orologiu sau pe-o stelă de marmură falsă îngălbenită, printre herodiade cu chip de sfinx și bivoli în felul bizonilor verzi sculptați de Barye. Litere albe, reflectate de-a-ndoaselea în oglinzi, sînt prizoniere ale vitrinelor de unde exprimă, pe deasupra forfotei omenești, speranțele sau mîndriile negoțului. Aerul rece stîrnește aburi în jurul plitelor sărăcăcioase cu castane coapte. Oameni-senviș, cu tunicile lor roșii croite pe măsura altora, trec ca niște reproșuri între scurteicile bătrînelor și jalnicul lux al hainelor de atlaz roase, pe care se bălăbănesc poșete prăpădite. Femei în pardesiuri scurte ajustate cu ifos, de culoare prea deschisă pentru sezon, iuțesc pasul. Și toate acestea într-un iureș de automobile nu prea noi și de birji cu bancheta din imitație de trestie, într-o larmă uniformă care face filmul mut. Flăcăi suspecți se învîrtesc în jurul felinarelor neurastenice, printre ultimele șuvițe de lumini nu prea clare ale lui octombrie. Acesta e Parisul care pute și lîncezește, și nu-și are perechea, făcut din detalii mediocre și scîrboase, cu gulere din pene de cocoș și pantaloni reiați, o harababură noroioasă în care se destramă sărăcăcios marile bulevarde. Reclamele săpunului *Bébé Cadum* se mai pot încă desluși pe niște pereți de ocazie, ce par să țină una peste alta casele terminate cu îngrădituri de scînduri, care ascund la ultimul etaj murdare ateliere de fotografi, unde flutură în vînt nu se știe de ce misterul unui văl negru. Pălării, ce de-a pălării ! E o întrecere de „clopote" și de „berjere" cu dantele de-un galben-închis pe niște fețe sulemenite, parcă pătate de sînge. Trotuarele o iau razna ca niște scări în coastă, fără nici o intenție decorativă. Niște ulicioare fug pieziș parcă le-ar fi frică să ajungă la jgheabul de scurgere perpendicular Strasburg-Sebastopol.

În mijlocul acestui cartier straniu și banal, ca un cîntec cunoscut ale cărui cuvinte le-ai uitat, se înalță două fantome

glorioase. Două fantome de piatră înnegrită. Mergînd de la una la alta, trecătorul se întreabă ce anume a hotărît această repetare atît de apropiată a aceloraşi forme arhitecturale. Picioare de elefant sculptate. Ai nevoie de-o oarecare experienţă a prostiei umane ca să recunoşti aici nişte porţi, iar cuvîntul *poartă* să corespundă pentru o clipă cu enigmaticele deschizături care nu duc nicăieri şi nu au nici scuza de a putea fi închise. Sînt porţi totuşi. Lumea a uitat la ce triumfuri fac aluzie aceste arcuri născute dintr-o mare trufie. Ele stînjenesc circulaţia, ca nişte somnambuli pe care automobilele i-ar respecta. Au amorţit acolo, pe istoria lor, şi oraşul s-a schimbat în juru-le, şi ele n-au băgat de seamă. Sfîntul Martin, sfîntul Denis... Unul şi-a tăiat mantaua, celuilalt i s-a tăiat capul. Legenda singură nu e în stare să îndreptăţească acest arbitrar monumental. Aşa cum sînt, porţile astea dau nu ştiu ce sentiment tulbure de nostalgie, care pătrunde sufletul întregului cartier. Mai întîi de toate, pentru că ele îngroaşă întunericul din jurul lor. Şi apoi, datorită acelor neaşteptate baso-reliefuri încărcate de amintirea căreia nu-i mai poţi găsi vreun înţeles, a unor războaie uitate...

În micile baruri de primprejur se învecinează şi se amestecă două lumi, pe care trecătorii le deosebesc anevoie. Cei pe care viaţa îi leagă aici, aşa cum soţii Méré sînt legaţi alături de „Rîndunici", şi pleava care înfloreşte ca midiile prin apele stătute şi murdare. În umbra fantomelor Marelui Secol [1], cu mult înainte de căderea nopţii, se aprind lumini pîcloase şi violente într-o seamă de cafenele, în care cel mai frumos soi de rechini ai lumii îşi poartă costumele de culoare deschisă, pantofii lustruiţi, muşchii de lux, pălăriile moi distinse. Astfel, oraşul îi vede roind pe aceşti atleţi chiar în alveolele tuberculozei sale. Microbi mari plesnind de sănătate, făcuţi pentru largul mării, alături de care se prăpădeşte un palid norod cumsecade... Aici îşi face veacul Jules Tavernier, muncit de frica de-a o pierde pe fata cu dinţii ca nişte şiraguri de mărgăritare, care e ultima lui şansă împotriva oamenilor, fata asta parcă crescută în cîmp, un trandafir sălbatic, cu spini peste

[1] Secolul lui Ludovic al XIV-lea.

tot, şi un parfum artificial aşa de pătrunzător... Se ţine scai de fusta ei din cîrciumă în cîrciumă şi printre cei mai primejdioşi rivali de pe lume...

— Îţi dai seama, spune Rose, că ea nu mai dă niciodată pe acolo ?

Ca de obicei, Jules îşi făcea unghiile. Scena fu groaznică, sfîşietoare, mîrşavă. Floarea asta de cîmp avea un limbaj de maidan. Dar ce spunea era limpede : ori capeţi autorizaţia, şi de îndată, ori, de nu, puneţi pofta-n cui...

La *Bar-Y-Ton,* nu domnul Frederic, mai fercheş ca oricînd, şi plin de istorioare tainice, de succes, va împăca lucrurile. „Fetele tinere, dragul meu, nu te cruţă de loc... Rose asta a ta e o bucăţică fainâ... o încăpăţînată... în locul tău aş lua-o să mai împrospătez marfa..."

Se despărţiră, îngînduraţi amîndoi.

Domnul Frederic se ducea să dea o raită pe la „Rîndunici". A, nu ca s-o supravegheze pe Lulu ! De aia era sigur... Nu. Dar ca să mai treacă niţel din vreme, că zilele-s lungi. Luase obiceiul să stea de vorbă cu Domnişoara, care trona acolo de cînd patroana lipsea. Avea haz scorpia asta bătrînă, pentru că n-o putea înghiţi pe Dora... Cînd venea vorba de Dora, apoi ţine-te... Mai ales de cînd cu povestea bătrînului ramolit pe care-l răsfăţa la Garches, aoleu, ce mai trăncănea...

Domnul Frederic se amuza să aţîţe ambiţiile Domnişoarei. Nu era prea greu. Îi zicea că vede în ea o femeie de lume care habar n-avea de propriul ei farmec. Şi, ţinînd să placă, peştele punea şi vanitatea sa în joc, chiar cu acel subînţeles de necrezut.

— Orice s-ar spune, tu eşti totul aici, Marie...

Lui, îi dădea voie să-i zică pe numele de botez.

Marie... asta sună chiar curios, ca ceva uitat...

— Şi ce-i mai rău e că nimeni nu-şi dă seama... I-o spuneam lui Jules... Dragă, vară-ta e altceva decît nevastă-ta.

Aşa da ! Domnişoara dă din cap, măgulită.

— Dar vezi că... îmi răspunde... Dora are autorizaţia...

De această autorizaţie vorbesc acum toţi la „Rîndunici". Lulu visează la ea. Dacă ar avea autorizaţia împreună cu Frederic ? Şi fetele discută între ele tot despre asta. Iar Dom-

nișoara își zice că, în orice caz, dacă ar avea dînsa autorizația, l-ar lăsa în pace pe Jules... sau l-ar da afară...

Cînd s-a întors acasă, Jules clocotea de mînie. Nu se gîndise decît la autorizație. Cum naiba să facă ? Cum să facă ? Vorbi cu vară-sa. Cu vară-sa, firește, nici o vorbă despre Rose... pentru că vară-sa...

— Înțelegi, dacă altă femeie ar fi proprietară, ne-am putea reinstala aiurea, datorită senatorului Brécy, mai bine, mai la largul nostru, într-un cadru oriental, cu fete japoneze... Un havuz... Vezi tu cum vine asta ?

Se lăsa tutuită. Făcea și ea parte din acest vis. Nici nu-i trecea prin minte că n-ar fi vorba de dînsa. O, nu se gîndea să se culce cu el... era văru-său... dar autorizația... autorizația... „Vezi ce frumos are să fie... pardoseala în mozaic... coloanele... în sfîrșit, un minunat interior arăbesc..."

O vedea pe Rose ca o regină. Cît despre Domnișoara, se și închipuia domnind peste „Rîndunici". Iar Frederic, care sorbea dintr-o vișinată, își zicea că Rose... în sfîrșit, doar să vrea... adio Tavernier !

— Dar cum să facem ? repetă Domnișoara.

Răspunsul veni în aceeași noapte, cînd fetele dădură buzna din odăi, goale, numai în ciorapi și chiloți, cu părul desfăcut, acoperindu-și sînii cu un șal mototolit, o rubașcă oarecare, vreun obiect stupid în care-și țineau agoniseala lor neînsemnată, și cînd strada răsună de țipete îngrozite : ardea la numărul 11, flăcări ieșeau cu un fum gros prin vitraliul spart unde Lohengrin se făcuse cioburi la picioarele Ioanei d'Arc sub rîndunicile luminate de flăcări. Numărul 11 arse ca un ghem de cîlți, în timp ce pompierii soseau cu hainele lor de piele neagră, cu căștile lor aurii și inutilele scări roșii, însoțiți de larma stridentă a claxoanelor. Ciudat era să vezi ferestrele acelea de sus întotdeauna închise, pe care cineva încerca să le smulgă din țîțîni... Căldura înăbușitoare, fumul înecăcios care te făcea să tușești, și apa care țîșnea vijelios din furtunul de incendiu, oamenii stropiți care se trag îndărăt ca și cum nu de foc le-ar fi teamă...

Domnișoara și Jules se uitară unul la altul. Care din doi o fi, sau poate e Frederic ? Frederic nu era acolo. Nu puteai să

crezi că focul izbucnise din întîmplare, sfîrșitul conversației de ascară îi acuza... Frederic nu era acolo... dar se putea să fie Frederic... Putea și nu putea... Apoi Jules, Jules era cel care avea de cîștigat din asta...

E ceea ce Domnișoara spusese pe-un ton amenințător. Jules băgă de seamă că dînsa își salvase toate boarfele, dar știi, toate, scoase din odaia ei... Stăteau grămadă în stradă, și Domnișoara era ca o găină lîngă ouăle ei.

— Mie îmi vorbești așa ? Nu cumva crezi că eu... ?

Erau de pe-acum învrăjbiți, învinuindu-se unul pe altul. Se măsurau, fără a se gîndi la cei din jur... Lumea se îmbulzea în stradă. Locatarii de la numărul 9 cărau afară tot ce puteau apuca, de teamă că focul s-ar întinde... Scoteau saltele, colivii cu păsări...

Lulu urla. Avea o arsură la braț. Curioșii strînși în jur cicăleau fetele, cătîndu-le ceartă. Lulu urla. Trebuie dusă la o farmacie. În halul ăsta, despuiată ? Ar trebui să-și pună ceva, un capot, un pardesiu...

Plîngea cu sughițuri. Clocotind de ură împotriva incendiului de pe urma căruia se alesese cu o arsură, ea, tocmai ea... Cine sînt ticăloșii care-au pus focul ? Ticăloșii...

Țipă deodată : „Știu cine e ! E lucrătorul de la numărul 9 ! E lucrătorul de la numărul 9 !"

Și numaidecît se făcu lumină. Ei, drăcovenie ! Lucrătorul de la numărul 9 ! Toți își aminteau acum... O sumedenie de oameni fuseseră de față la tărăboiul acela, auziseră amenințările... Și de altminteri, el era acolo, în mijlocul celorlalți, doar în cămașă, fără să bănuiască nimic, cu copiii în brațe, alături de nevastă-sa abia trezită din somn...

— Lucrătorul ! Lucrătorul !

Strigătul porni din toate părțile însoțit de altele : *La moarte cu el ! Ticălosul ! Ticălosul !* și strada fu în curînd sub cununa ei de flăcări ca o mînecă întoarsă pe dos, ca un uragan care urlă, și se iscă o învălmășeală grozavă, la picioarele pompierilor, în jurul mațului gros al furtunului, și în gîfîitul de cazan încins al focului care-și rîdea de apă pentru că vîntul intrase și el în joc, iar numărul 9 ardea la rîndul său, lepădînd în stradă de astă dată niște mărunți meseriași numai cu

cămaşa pe dînşii, ducînd în mîini care o cutie cu unelte de precizie, care copii sau o femeie.

— La moarte ! La moarte !

În mijloc, femeia ţipa înconjurată de plozii ei, iar Eugène Méré nu înţelegea nimic din ce i se întîmpla, şi se bătea ca un apucat, dar copleşit de mulţime, plin de sînge, cu o ureche ruptă, ochii rătăciţi, buza crăpată. Un scaun zbură prin aer şi-l doborî.

Acum totul era limpede. Puseseră mîna pe criminal.

Jules o privi pe Domnişoara şi spuse : „Chiar ieri cei de la fabrică trimiseseră o notă în privinţa lui, un agitator... Nu ştiu... Şi i s-a spus senatorului Brécy care s-a plîns domnului Morero... care mi-a spus-o mie..."

Domnişoara scoase un murmur de triumf :

— N-ai niciodată mînă bună, vere dragă : nici la bărbaţi, nici la femei...

În spatele lor casa ardea ca un maldăr de paie.

XLV

CE-O FI VRÎND ? Se zbate în aşternut, atît cît e în stare să se zbată... Bietul bătrîn ! Ce ai ? Se strîmbă, gura lui pare să fie locul unei drame, sforţarea pe care-o face îi umflă vinele de la tîmplă, obrajii i se roşesc, s-ar zice că-şi smulge limba, că o desprinde din gît, că o împinge spre cuvintele prizoniere... Găsi-va poate în sfîrşit ceva ca să exprime ce este închis în acest cap năpăstuit : „Poo... litica..." Ei, păcat de osteneală, atîta trudă ca să ajungă iar la acelaşi cuvînt...

Lacrimi mari s-au strîns în ochii lui ale căror pleoape s-au schimbat în cîteva săptămîni, mai curînd nişte pieliţe decît pleoape, incapabile de-a se lăsa şi ridica singure destul de repede, şi zbîrcite... Acum e mereu bărbierit cu grijă, căci Dora nu s-ar lipsi pentru nimic în lume de această ceremonie, de cînd face ea singură pe frizerul. E foarte posibil ca în clipele

acestea, cînd briciul valsează în jurul său, ceva omenesc, ceva simplu i se înfige în orbite : spaima de a fi beregăţit de femeia asta. Dora pune pasiune, nu lasă să-i scape un firişor de barbă. Trebuie s-o vezi tăindu-i părul din nas. El nu şi-l tăia, şi nici din urechi ; Dora văzuse asta. Aşa-s bărbaţii, neglijenţi.

Acum, el voise într-adevăr să spună ceva, şi Dora încercă să ghicească ce, ştergîndu-i obrazul. „Ce e, pisoiul meu ? Vrei să faci pipi ? Puţin lăptişor ?" Poate că în această luptă din care iese de fiecare dată învins e groaza de a auzi că i se vorbeşte ca unui bebeluş, speranţa de a fugi, neputinţa prizonierului. La urma urmei, ştie să facă pe mofturosul. Maică-sa îl crescuse să fie funcţionar, cu o pensie la bătrîneţe. Îşi sfîrşea viaţa ca de la sine înţeles, numai cu Dora, în acest hal de ramolisment. S-ar fi putut întîmpla tot aşa de bine să n-o aibă pe Dora. Dora era providenţa ; nu-l va părăsi niciodată, viaţa îi era asigurată. O casă, hrana, îngrijirile. Era ultima etapă a acelui parazitism spre care nu numai Pierre, dar tot neamul Mercadier, şi toţi cei de-o seamă cu dînşii lunecau pe nesimţite de-a lungul întregii lor existenţe. Banii tatălui său, ai tatălui vitreg, ai unchiului, ai unui văr, moştenirea ce-i venise de la unul sau de la altul, minunea cîtorva gologani care mai pică în coş, ferindu-l de-a se bizui numai pe el singur... Într-o bună zi nu mai are nimic de aşteptat, nimic decît viaţa groaznică, sărăcia... E vremea fricii, care dă lucrurilor o înfăţişare nouă, e vremea cînd ai şi început să te lepezi de ideile tale de totdeauna, cînd ajungi prada unor sentimente necunoscute, de care ţi-ai rîs întotdeauna, pe care întotdeauna le-ai disprețuit, sentimentele celorlalţi oameni... E vremea fricii... Apoi apare Dora. Mulţumită ca un deznodămînt. Care dă iar viaţă moralei dinainte, morala traiului asigurat. Haide, nu te mai frămînta degeaba, totul e bine cînd se sfîrşeşte cu bine. Nesimţirea animală.

— Ce este, scumpule ?

Se zbate mereu în aşternut... „Poo...litica..." De data asta înţeleg ce vrei să zici. Aşteaptă, ţi-o voi da îndată. Na... aşa... aşa...

Jules a venit să vadă ce se petrece la Garches. A fost de-o grosolănie fără pereche. În sfîrşit, ar fi putut să fie mai rău

Ba chiar, față de ce te puteai aștepta de la unul ca dînsul, se arătase plin de tact: își dăduse silința pentru asta, ca să obțină ceea ce venise să caute. Să n-o supere pe patroană, mai ales! E ceea ce își zicea venind încoace. Firește însă, nu avea gingășia ei de sentimente, a Dorei. Cînd se așezase lîngă pat, ca să-l privească pe Pierre, era ceva intolerabil în atitudinea lui, în felul cum dădea din cap, cum clipea din ochi. Și ce se mai parfuma acum! Ca o curvă, o adevărată curvă!

De altminteri, Dora intrase numaidecît la bănuială, văzînd cum acceptă orice. Oricum, era ceva nemaipomenit în această transformare, Dora ajunsă îngrijitoarea unui bolnav, refuzul de-a se ocupa de „Rîndunici", bătrînul colo în pat, vila de la Garches devenită spital... renunțarea, de fapt, la viața lor comună din pricina acestui bătrîn... Și totuși Jules nu se arăta mirat, toate i se păreau firești... Asta ascundea ceva...

Apoi venise incendiul. Nu mai rămăsese din „Rîndunici" decît autorizația. Jules ar fi trebuit să-i cadă iar în spinare. Ei bine, nu... Și era acolo, așezat, privindu-l pe Pierre Mercadier cam cum ai privi o fiară la Grădina Zoologică, fără să-i spună că vine să se instaleze aici, fără să se supere... Nu l-am judecat oare greșit? O, de-ar înțelege ceea ce simt eu... Haide, haide, așa ceva nu e cu putință...

Da, bineînțeles: venise pentru autorizație. Era tot ce le rămînea din prăpăd. Nu există poliță de asigurare pentru o întreprindere de felul „Rîndunicilor"... Chestie de moralitate socială. Autorizația nu avea valoare decît dacă dispuneai de capitaluri pentru a te muta în altă parte, mai cu seamă clădind ceva... Și dacă puteai obține prin trecerea vreunei persoane de vază, cum ar fi Brécy bunăoară, ca prefectura de poliție să închidă ochii permițînd mutarea „Rîndunicilor" aiurea... Ar fi trebuit un cartier mai la îndemîna străinilor... Piața Republicii nu e locul potrivit... Și, bineînțeles, trebuia schimbat numele localului... Jules înclina pentru ceva oriental... Ce-ai zice de „Casba"? Nu sună rău, hai?

Ideea nu era a lui. Și, de altfel, nu aveau capitalurile necesare... Economiile... Dora n-ar sacrifica economiile ei. Mulțumesc, nu vreau s-ajung pe paie! Nu zicea: să ajungă Pierre pe paie. La asta se gîndea însă. Altă ciudățenie: Jules nu-i

cerea economiile lui... O parte... E drept că trebuie să fi strîns el ceva bani într-ascuns...

Nu, Jules arăta mai multă mărinimie şi bunăvoinţă decît te-ai fi aşteptat. Ar găsi banii necesari, dacă Dora s-ar dovedi înţelegătoare. Dar, firește, cei care-ţi dau cu împrumut pun unele condiţii... Se cam încurca în explicaţiile lui, nu se încumeta să spună pe şleau ce-avea de spus... „Politica..." gemu bolnavul. Ce zice ? Nu lua în seamă : vorbeşte cu perna lui...

În sfîrşit, autorizaţia. De vreme ce Dora nu mai voia să se ocupe de „Rîndunici", nu voia să audă de „Casba"... Aşa că, pentru ca treaba să meargă... ce interes ar avea unii dacă n-au autorizaţia... De altfel, Dora ştie bine că nu-i nimic de făcut în ce priveşte prefectura... Nu s-ar putea obţine nimic de la Brécy fără asta... Trebuia să vîndă autorizaţia...

În regulă. Cît ?

Jules nu-şi credea urechilor. Vezi ce simplu era... Se aştepta la ţipete, certuri, şi cînd colo : „Cît ?"

Aici, în privinţa preţului, altă tărăşenie. Trec peste amănunte. Dar exista o propunere, zicea Jules, te învoieşti sau mergi sănătoasă : cincizeci de miare. Nici o leţcaie mai mult. Fără sprijinul lui Brécy autorizaţia nu face o para chioară... Aşa că, e încă prea bine plătit... Senatorul tău e cel care-o cumpără ? Nu, adică... Ce-i drept, totul se face în înţelegere cu el... Morero... Şi fiindcă Morero mi-e prieten... Un altul nu şi-ar băga banii pînă n-ar vedea cu ochii decizia Prefecturii de Poliţie.

Dora acceptase cei cincizeci de mii de franci. Cînd te gîndeşti că făcuse pe dracu-n patru toată viaţa pentru aceşti cincizeci de mii de franci... Erau femei care cîştigau un miar într-o noapte... Nu-ţi vine a crede... În sfîrşit, nu despre asta e vorba...

Firește însă, odată principiul stabilit, Jules adusese în discuţie interesele lui. Ceea ce pierdea. Vila din Garches, economiile Dorei. Din două, una : ori reîncepeau viaţa în doi şi el se instala aici, ori, la vîrsta lui, pentru a-şi face un rost, a o scoate la capăt, avea nevoie de gologani... Pe un ton foarte rece, Dora întrebă din nou : „Cît ?"

Nu voi fi cîine. Îţi las bojdeuca, piştarii. Dar la afacerea pe care ţi-o aduc (fără mine n-ai face-o, e-o afacere de aur !) vreau partea mea, să fim drepţi.

— Cît ?

Douăzeci şi cinci de miare... aşa se cuvine, pe din două... Aş putea cere mai mult, dar cer numai cît mi se cuvine... Îşi explică gîndul, arătîndu-se deodată sentimental, cu ochii umezi... oamenii se despart, nu-i aşa, şi la orice vîrstă, fără ţipete, fără dureri... totuşi e ceva care te zdruncină nitel... uite, oamenii din lumea bună... deşi oamenii din lumea bună, îi ştim noi...

Douăzeci şi cinci de mii de franci ? Cifra o lăsa rece pe Dora. Dar cum... Îl vedea pe Pierre în pat... Cîtă vreme va mai trăi ? Socotea în minte cît îi vor ajunge banii pe care-i avea... Fie, bate palma.

Se despărţiră cei mai buni prieteni din lume.

„Mă întreb, se gîndea dînsa, care din ei îl va păcăli pe celălalt, Jules, Brécy sau Morero..."

XLVI

ELVIRE NU MAI are de ce trăi, nu mai are de ce să hoinărească, atmosfera localurilor de dans îi e nesuferită, rochiile nu înseamnă nimic pentru dînsa. În ochii ei, orice bărbat are trăsături nesuferite, seamănă cu Johann Werner, sau aduce nitel cu Karl, şi asta e şi mai rău : nu numai nesuferit, dar ceva groaznic, amar, o rană. Îşi zicea că n-are decît să întoarcă pagina : vorba asta e stranie şi nu răspunde la nimic. Să întoarcă pagina... şi pagina următoare îi aduce acelaşi chip livid şi umflat. Se urăşte, şi ea însăşi e cea de care nu se poate descotorosi. Se vede necontenit în ochii lui Karl, această oglindă neînduplecată. Murdărită de a fi, de a fi fost amanta lui Werner. Se gîndeşte cu groază la toate acestea. Şi îşi pune chiar în privinţa lui Karl nişte întrebări care-o dau gata.

A surprins-o pe soră-sa Betsy cu Pascal Mercadier, în apartamentul de la *Etoile-Famille*. Dînşii n-au văzut-o. Trecuse

prin balcon... Ce greață ! Micuța asta de Betsy. Elvire are un sentiment de gelozie amestecat cu dezgust. Dar frumos i-ar mai fi stat să-i facă morală ! Betsy nu avea încă optsprezece ani. Și hotelierul ăsta...

E de necrezut, dar această descoperire care nu prea era o descoperire, pentru că ele nu-și ascundeau flirturile, și în zilele noastre știm ce-i aia flirtul... această descoperire fu pentru dînsa o lovitură mai tare decît toate celelalte. Era chiar de rîs importanța pe care-o dădea acestei întîmplări. Ce să-i faci ? Nu se putea stăpîni, simțea că i se întorc mațele gîndindu-se.

Se duse la farmacie și-și cumpără eter. Auzise vorbind de asta, și începu prin a se închide în odaia ei, după ce Betsy se întoarse la Marlotte, singură. Trase pe nas eterul, înghiți cîteva picături... Totul devenea aerian, minunat, apoi trăi o clipă de nebunie, cotul i se ridica...

Slujnica, Elodie, care venea să deretice în apartament, dădu peste ea dimineața, și o crezu moartă. Au dus-o la spital și acolo își veni în fire cu niște arsuri grozave. Atît de bolnavă era încît se resemnă să trăiască. Numai că, înainte de-a fi încercat să moară, scrisese o scurtă scrisoare. Cînd începu să se simtă mai bine, își aminti de ea cu spaimă. Puse întrebări celor din jur, vorbind pe ocolite, și, în sfîrșit, află că domnul Werner părăsise în mare grabă locuința lui de ocazie de pe strada Anatole-de-la-Forge. Nu îndrăzni să ceară alte lămuriri, pînă ce veni s-o vadă Betsy însoțită de Pascal, cînd Pascal îi povesti că Werner fusese expulzat din Franța, în urma unui denunț făcut, pare-se, de o femeie.

De acum încolo va trebui să se plimbe prin viață cu această istorie închisă în ea ca o vulpe. Nimeni nu va ști niciodată nimic. Și de altfel, domnul Werner nu era un domn prea onorabil. Dar ea, pe ea ce-o apucase ? În numele cărui principiu moral, cărui entuziasm, cărei credințe, făcuse asta ? Nimic. Cum arunci fără să te gîndești un inel prin portiera unui tren...

Îi fusese amant, bărbatul acesta a cărui ceafă brăzdată de-o dungă roșie, ale cărui brațe zdravene, ale cărui mustăți, le avea mereu în fața ochilor... Nu se ferise de dînsa. Era un om vrednic de dispreț, vulgar, josnic, tot ce poftești, dar oricum...

Barem de-ar fi făcut asta din dragoste de țară... ea care nu iubea decît Germania...

Rîdea isteric la tot ce i se spunea, indiferent ce. Pentru că nu mai asculta ce i se spunea, era în mijlocul oamenilor ca o nebună într-o insulă pustie și cuvintele celorlalți îi stîrneau un fel de strîmbătură care-o despărțea de toți. Atunci, pentru a avea aerul că e atentă, rîdea la întîmplare. Începu să cumpere parfumuri și să-și dea cu ele, fără măsură. Te trăsnea de-ți venea s-o iei la fugă. Se smintea de-a binelea.

Barem dacă l-ar fi ucis pe Werner, s-ar fi putut gîndi la Karl, ca purificată. Dar să-i fi făcut asta, tocmai asta! Începu să-l urască chiar pe Karl. De dimineață pînă seara își punea să-i cînte gramafonul, lîngă care avea bomboane cu lichior. Se sluțea. Se îngrășa ceva de speriat.

Abia pe la sfîrșitul lui octombrie doamna Mănescu și cu fetele se întoarseră la Paris, unde Elvire le-o luase înainte după ce stîrnise niște scene bizare, țipînd că nu mai poate îndura plictiseala de la Marlotte... Viața deveni așa de searbădă, năpădită de toți cei care roiau în jurul ei, încît Elvire se făcu de-o răutate crîncenă, pe cît îi îngăduia ființa ei pieritoare. De atîtea țipete și învinuiri ce-și aruncau una alteia, apartamentul de la *Etoile-Famille* ajunsese un adevărat infern. Afară de asta, din pricina florilor Dorotheii de pe balcon, în fiecare zi izbucnea un tărăboi cînd le stropea: apa curgea în capul trecătorilor, și trecătorii făceau gură.

După cinci săptămîni de asemenea viață, cînd Betsy îi mărturisi cu lacrimi în ochi surorii sale mai mari teama ei că rămăsese însărcinată, ura Elvirei împotriva bărbaților atinse culmea. Îi porunci prostuței să-i ascundă lui Pascal adevărul și-i scrise tatălui ei în România. Apoi îi zugrăvi surorii sale în culori înfricoșătoare ceea ce le așteaptă pe fetele-mame, îi sfîșia pur și simplu inima, o îngrozea, o silea să ia față de monstru, adică față de Pascal, o atitudine absurdă, fără noimă, de neînțeles. În sfîrșit, sosi și răspunsul din România: tatăl își chema acasă familia, în privința asta nu mai încăpea vorbă, trimitea biletele de tren, le spunea că nu vor mai vedea un gologan de la dînsul. Femeile trăiră ultimele lor zile la Paris,

umblînd prin prăvălii, certîndu-se între ele, fiecare vrînd să cumpere altceva din banii ce le rămăsese.

Betsy era deznădăjduită. Să nu-i spună nimic lui Pascal, lui Pascal pe care-l adora şi-l chinuia urmînd sfaturile surorii sale. Aceasta o ameninţa că va spune totul mamei care tocmai atunci era bolnavă, suferea de inimă, dacă Pascal află ceva... Betsy plîngea toată noaptea blestemîndu-şi pîntecul şi se înduioşa gîndindu-se la plodul ei. Firește, acolo în România, la ţară, vor putea înăbuşi scandalul, vor face să treacă pruncul drept al unei slujnice... Dar Pascal...

La drept vorbind, Pascal se ocupa foarte puţin de Betsy, care devenise într-adevăr insuportabilă. Nu luase niciodată prea în serios această aventură şi se încurcase iar cu o iubită a lui de odinioară, o actriţă, pe care-o reîntîlnise la Salonul de Toamnă... Se afla expus acolo şi portretul ei făcut de-un pictor de-un talent indiscutabil, dar sînii nu erau tocmai reuşiţi... Incapabil de statornicie în dragoste, Pascal nu putea să reziste femeilor care-l doreau... Îşi zicea : asta-i viaţa, nimic n-o va schimba, şi nu-i aşa de neplăcut s-o trăieşti...

Pentru el n-a fost o dramă cînd doamnele Mănescu plecară, afară doar de faptul că pierdea nişte chiriaşi... căci cheltuiau şi plăteau bine. Se plictisise de Elisabeth, şi apoi plecarea asta cădea tocmai în zilele cînd *Figaro* începuse să publice primele articole ale lui Calmette împotriva lui Caillaux. Franţa se pasiona pentru această bătălie, şi Pascal împreună cu ea, în zorile noului an.

Pascal nu află niciodată că, o dată cu femeile astea şi bagajele lor, pleca un fiu al său, ultimul Mercadier care n-avea chip însă, şi care ducea în sămînţa lui moştenirea acestei familii sleite, atît de inutilă statului, trăind pentru că aşa era moda, şi lipsită pînă peste măsură de sensul elementar al răspunderilor ei.

În vagonul Orient-Expresului Betsy plîngea. Pe peron, alături de Pascal, era domnişoara Petersen, care ţinuse să vină, şi alte două-trei persoane. Elisabeth simţi un imbold nestăpînit de a merge să-i spună tot acestui bărbat înainte de a-l părăsi, dar Elvire o opri la timp. Cu un gest brutal o făcu să se aşeze la loc, şi totodată împrăştie o cutie de bomboane pe jos. După

care toate doamnele Mănescu își aplecară capetele spre pardoseala vagonului, și atît de absorbite erau să adune bomboanele de ciocolată risipite, încît fluieratul de plecare le surprinse în această poziție.

Betsy, în colțul compartimentului, scoțînd o castană glasată din învelișul ei argintiu, părăsi Parisul pentru totdeauna, și pe Pascal. Acum era rîndul Elvirei să plîngă. Cît poftea. Pe săturate.

— E de necrezut, îi spuse Pascal domnișoarei Petersen, pe cînd se întorcea cu dînsa spre *Etoile-Famille*, casa mi se va părea pustie fără doamnele astea...

Cu alte cuvinte, nici nu se mai gîndea la ele. Avea un client nou ; un bărbat din provincie, care petrecea opt zile pe lună la Paris, închiriase apartamentul doamnelor Mănescu chiar în după-amiaza cînd ele plecaseră. Un client foarte liniștit, cumsecade, serios : tocmai potrivit pentru *Etoile-Famille*...

Jeannot vorbi de doamnele Mănescu o săptămînă. Apoi, cînd ducea o bomboană la gură, își amintea uneori de ele, dar nu mai vorbi despre asta. Ele își luau locul printre zîne și fantome, mintea lui fragedă le uitase. Sosi, ce-i drept, spre primăvară o carte poștală ilustrată, semnată de cele trei surori și înfățișînd pe regele României cu frumoasa lui barbă neagră presărată de fire cărunte, într-un cadru Ludovic al XV-lea cu stema Hohenzollernilor. O puseră în albumul cu scoarțe albastre, pe care se vedea o femeie îmbrăcată după ultima modă citind o carte printre niște copaci ruginii. Portretul reginei se afla acolo mai dinainte. Astfel că albumul îi avea pe amîndoi.

— Tăticule ! spuse Jeannot, fudul ca Artaban.

— Ce e, puișor ?

— Tăticule, amîndoi sînt aici ! Ia te uită : regele, regina...

După asta, cei de la *Etoile-Famille* uitară de România : tocmai atunci domnul Calmette fusese asasinat de doamna Caillaux [1].

[1] E vorba de Gaston Calmette, directorul ziarului *Le Figaro*, împușcat de soția fostului prim-ministru Joseph Caillaux, pentru că publicase niște scrisori compromițătoare ale acestuia.

XLVII

IARNA LUNGĂ SE sfîrşea în ploaie şi tremurături. Pe frig, traiul la Garches nu fusese plăcut, vila era făcută pentru vară. Dora aţîţa focul în sobele cu gaz care împrăştiau prin odăi o putoare de-ţi tăia răsuflarea. Viaţa se organizase, friguroasă, în bucătărie şi în odaia lui Pierre.

Odaia lui Pierre... devenise odaia lor. Dora adusese acolo un pat de fier pliant, aşa că dormea lîngă bolnav, cu o lampă de noapte pe-o etajeră. La cea mai mică mişcare a lui se trezea. Ar fi fost o minunată infirmieră, dacă soarta ar fi hotărît astfel. Îşi împărţea gîndurile între Pierre şi slujnică, o femeie care vedea de gospodărie, iar seara pleca acasă, şi vecina, cea care o ajutase în prima zi, venind acum s-o înveţe cum să gătească anumite feluri după reţetele ei. Căci, în privinţa asta, Dora nu-şi refuza nimic.

Marele miracol social petrecut cu doamna Tavernier era că dămblaua care-l adusese pe Mercadier la cheremul ei, făcuse din ea o femeie măritată, bine văzută în cartier, respectată şi compătimită. Ieşea rar, şi pe străzile astea de dincolo de bariera Parisului, cu căsuţe şi arbuşti, nu e forfotă mare, dar de fiece dată se găsea cineva s-o salute respectuos. Se întorcea acasă parcă beată de mîndrie. Încetul cu încetul îşi schimbase înfăţişarea, renunţase la cîrlionţii falşi, încărunţise... Lăsa în dulap bluzele ţipătoare care scăpaseră nemistuite de flăcările Providenţei.

— Slăbeşti, madam Tavernier, îi zicea doamna Bertillon, vecina, şi-i plîngea de milă.

Se topeşte văzînd cu ochii biata doamnă Tavernier, nu iese de ajuns la aer, de-aici i se trage...

La drept vorbind, de ce-ar fi ieşit pe stradă, dacă nu era dorinţa de-a constata că devenise respectabilă şi respectată? Fericirea ei era în casă, în „castel", cu bărbatul care avea nevoie de dînsa. Era o fericire neţărmurită, deplină, o fericire cum nici prin cărţi nu întîlneşti, ceva mai mult decît posesiunea. Sau mai curînd nu: era, în sfîrşit, chiar posesiunea.

Ea nu vedea nimic din meschinăria decorului, îndura fără să crîcnească vulgaritatea traiului de toate zilele. Cînd sunau la uşă furnizorii şi dînsa se ducea să le răspundă, soneria nu-i întrerupea de fel visarea, ci o făcea mai plăcută, era ca o fugă într-o partitură muzicală, un contrapunct al caprifoliului din grădină. Nimic n-o îndepărta cu-adevărat de această bucurie interioară care-o copleşea, cuprinzînd totodată viitorul şi trecutul, gîndul şi memoria. Ea împlinea minunea de a cumpăni închipuirile delirante ale dragostei şi realitatea, de a nu le despărţi, triviale şi lirice cum erau. Îţi imaginezi greu un leu cu coama răvăşită, şi plin de aerul pustiului, care se mai crede încă liber într-un apartament scund de provincie, între pendule de marmură roşie şi blăniţa de miel de la picioarele patului, visînd la fluviul din care te duci să bei, la gazelele, la noaptea Africii; ei bine, tocmai asta îţi aminteşte doamna Tavernier, urlînd de dragoste în acest palat din piatră zgrunţuroasă, pentru care plăteşte perceptorului impozitele, apăsătoare, dar nu prea, cu o punctualitate neîntîlnită în regiunea pariziană.

Destul cu gluma. În romanul Dorei, al pateticii Dora, nu există nici urmă de umor. Dar există dragostea, acest ceva mai respectabil ca orice, această justificare a unei fiinţe prin altă fiinţă, această subordonare a unei vieţi unei alte vieţi, şi nici vorbirea vulgară a doamnei Tavernier, nici accesoriile caraghioase ale locului nu schimbă nimic din măreţia reală a sentimentelor care se frămîntă acolo. Nici din forma absurdă, angelică, supranaturală, pe care le îmbracă aceste sentimente, nici din nerozia nespusă a acestei vieţi, pe care şi-o scorneşte în trecut, nici din puritatea născocită a idilei pe care şi-o imaginează între ea şi bărbatul culcat, lăsînd mult în urmă pe Philémon şi Baucis, şi totodată pe Romeo şi Julieta. Sentimente înăbuşite, familii nespus de dureroase, iată ce regăseşti la începutul basmului minunat, tinereţea şi frumuseţea care făceau ca bărbaţii şi femeile să-şi întoarcă miraţi capul după dînşii, iar preoţii să-şi facă cruce, crezînd că nimeni nu are dreptul să ispitească Diavolul cu atîta fericire. În fiecare zi Dora regăseşte, reface o scenă din viaţa lor, peisajele fantastice ale acestor scene, împarte ranguri înalte figuranţilor, pune la cale

vînători strașnice cu haite de ogari, petreceri cîmpenești... Surîsul lui Pierre cînd era tînăr îi scapă din cînd în cînd, încearcă să și-l închipuie la treizeci de ani, e geloasă pe-o femeie grozav de frumoasă, trebuind să recunoască însă că nu avea nici un motiv... Apoi călătoriile lor, Italia cu lacurile albastre, unde se duc tinerii căsătoriți, amanții... O mulțime de afișe văzute în gări, scene țărănești și exotice amestecate, un Châtelet [1] care aduce a bordel și a catedrală, cu serbări publice pe străzi, Carnavalul și procesiunile religioase... Uneori Dora se pomenea vorbind singură. Bazarul de aiureli pe care-l purta în ea se revărsa fără ca buzele ei bătrîne și ofilite, redevenite virginale, să-l mai oprească. Era o bîlbîială dulce și fără șir, o gîngăveală de fată tînără îndrugînd cuvinte de dragoste...

În veacul acesta sceptic în care elanurile sufletului pier, iată-le pe toate, asemeni unor cărți poștale ilustrate, zugrăvite în ochii aceștia mînjiți încă de fardul unei vieți josnice și decăzute. Toate sentimentele în care nimeni nu mai crede în anul acesta 1914 își fac cuib la această țață codoașă, care a trecut fluviul sfînt, regăsind copilăria inimii... Nu există nici una din acele minciuni gogonate pentru care oamenii refuză să moară în acest veac al douăzecilea, ajuns la vîrsta primejdioasă a pubertății și cinismului, nici una din bășicile de săpun plesnite care să nu-și răsfrîngă razele luminoase ale unor paradisuri pierdute în mintea asta ce-o luase razna.

Zilele trec, și mirosul de usturoi se urcă din bucătăria unde vecina gătește o tocăniță, să-ți lingi degetele după ea, iar fluturii se ciocnesc de scăfîrlia plină de povești a femeii amintite. În vremea asta paiața umană geme într-una în culcușul ei, și se înfioară sub mîinile prea greoaie care-i așază plapuma deasupra. E o spaimă în ochii bolnavului mai cumplită decît ceea ce poți citi în ei și licărirea ipocrită cu care se lasă servit, profitînd cu viclenie de nebunia femeii al cărei prizonier este.

„Politica..." A ajuns așa de obișnuit că nimeni nu-l mai ia în seamă, cuvîntul acesta care poate fi tot ce vrei, o rugăciune, un răspuns, un reproș, o alintare, o minciună... Pînă la urmă a

[1] Adică un spectacol la Châtelet, teatru pe scena căruia se montau reviste.

devenit un întreg limbaj, şi Dora nu se înşeală de fel în privinţa asta, sau cel puţin e convinsă că nu se înşeală, şi face conversaţie cu damblagiul, legînd dialoguri lungi după placul ei, la care dînsul, aşa crede Dora, participă... Dar nu mai sînt conversaţiile de odinioară, cînd el venea după ora patru, şi toată viaţa era cuprinsă în această discuţie între dînşii. După ora patru... cînd a fost asta? Dora a uitat „Rîndunicile" ; ceea ce a ars nu mai este.

Cele dintîi flori se ivesc în copacii din grădină. Larma lumii nu ajunge pînă aici. Ce s-o fi petrecînd în Turcia sau la Berlin? Chiar şi Parisul e atît de departe, Parisul acesta plin de vuiet, unde oamenii se frămîntă în jurul publicării unor documente secrete, hîrtiile „verzi" cum li se zice...

Ce sînt ţipetele astea, ce-i frica asta care i-a cuprins pe toţi? În dosul obloanelor trase, femei aşteaptă îngrijorate pe nişte domni care se întorc de la un consiliu de administraţie. Se apropie alegerile pentru parlament. În mitinguri se adună muncitori care cîntă...

Cele dintîi flori se ivesc în copacii din grădină. Dora îşi ascultă inima bătrînă, plină de şoapte şi de aiureli...

„Politica..." zice Pierre Mercadier, profesor de istorie...

XLVIII

DIN IANUARIE apăruseră ulceraţiile. Degeaba aşezaseră bolnavul pe nişte perniţe, degeaba vîrîseră sub el o roată de cauciuc umflată, îi spălaseră şi pudraseră bubele, ele nu se închideau decît spre a se redeschide şi mai rău, pline de puroi. Se iveau unele după altele, şi bietul său dos, şalele, fesele arătau jalnic. Dora nu mai prididea umblînd de colo-colo în jurul acestor semne ale descompunerii apropiate, hrănindu-şi speranţele şi temerile cu priveliştea lor. Pe lîngă toate, Pierre era greu, chiar aşa prăpădit cum ajunsese. Noroc însă de vecină şi de femeia de serviciu, care o ajutau să întoarcă acest trup

acoperit de zgaibe, să tragă de sub el cearşaful împăturit, să-i vîre dedesubt muşamaua indispensabilă.

Garches nu e Tahiti. Izolarea acestei perechi nu era decît o iluzie, şi oamenii vorbeau de vilă şi de locatarii ei, clătinînd din cap. Mai toţi de pe-acolo credeau, pornind de la cîteva cuvinte ce-i scăpaseră doamnei Tavernier şi pe care menajera le împrăştiase, că era vorba de nişte hotelieri, soţ şi soţie, cu un mare hotel la Paris, retraşi din afaceri după ce făcuseră avere: şi tocmai cînd veniseră să se aşeze aici, să se bucure de-o odihnă bine meritată, pac! sărmanul domn căzu bolnav... Trebuie să vezi devotamentul pe care-l arată bărbatului ei această femeie de treabă, nu mai ştie ce să facă pentru el, numai de el se ocupă, abia dacă iese din casă, se ofileşte, săraca.

Dora atingea piscurile cele mai pure ale sacrificiului. În ochii altora, ca şi în propriii săi ochi. Se scălda în legenda ei, în amintirile născocite, în viaţa pe care şi-o refăcuse prea tîrziu. Nimic nu mai venea să întunece această fericire, nici un gînd josnic. Uitase tot ce-ar fi putut s-o stînjenească dintr-o lume dispărută. Lumea asta nu mai exista, pierise asemenea unui parfum pierdut. O muzică fără seamăn domnea pentru dînsa, învăluia toate lucrurile: bunătatea, nemărginita bunătate care-o copleşea. Cînd se întoarseră zilele frumoase, se bucură ca niciodată de vremea plăcută, de transparenţa luminilor, de florile grădinii. Pînă într-atît prinsese obişnuinţa singurătăţii încît vorbea singură cu jumătate de glas sau chiar cu glas tare, şi acest monolog interminabil, însoţit de-o uşoară tremurătură, iscată pesemne de-o îngroşare a gîtului ivită de cîtăva vreme, se prelungea în prezenţa damblagiului, care întorcea capul spre fluxul maşinal al cuvintelor, cu o tutuială linguşitoare, asemenea mării ce dezmiardă cu spuma ei stîncile de pe ţărm.

Era ciudat cum în această viaţă, pe care nimic n-o umplea, dînsa găsea o bogăţie de emoţii, de tresăriri, de surprize. Nu-i trebuia prea mult pentru a-şi aprinde imaginaţia la flacăra acestor sentimente sublime cu care se îmbăta. O apucau din senin hohote de rîs care-o lăsau gîfîind istovită şi care veneau fără motiv aparent să se bată cap în cap cu pornirile acelea nobile ale sufletului. Trecea de la rîs la lacrimi cu o uimitoare

ușurință, și aceste stări schimbăcioase trezeau mirarea femeii de serviciu și a vecinei, care ziceau între ele, pătrunse de acel respect al oamenilor din popor pentru sminteală : „Biata doamnă Tavernier își pierde mințile, hotărît că-și pierde mințile..." Dar se știa că asta i se trage de la marile suferințe îndurate, și toată lumea îi plîngea de milă. După ce ai trudit o viață întreagă, na ! în ultima clipă, cînd crezi că te vei putea bucura nițel...

Spunea niște lucruri stranii doamna Tavernier, pe care nu le înțelegeai întotdeauna, și unele cuvinte ale ei repetate din gură în gură sfîrșiră prin a-i face în Garches și Vaucresson o aureolă de ciudățenie. Firește, își ziceau toți, trebuie să fi trăit printre oameni foarte bogați, în societatea înaltă, și asta explica inexplicabilul. Ajunse pentru o mulțime de oameni fără ocupație un subiect de conversație și de visare.

Astfel, într-o zi își aduse aminte de ceea ce Pierre îi spusese, chiar înainte de apoplexia lui : Dora nu-și putea aminti exact cuvintele, nici cum venise vorba de așa ceva, dar sigur era că pomenise de religie și de credință. Asta începu să-i frămînte mintea, și bombăni istoria de atîtea ori pe zi încît femeia de serviciu o povesti altor stăpîni la care se ducea să gătească, și aceștia la rîndul lor o spuseră altora. Unii văzură în aceasta o presimțire pe care nenorocitul o avusese a năpastei ce-l aștepta : un necredincios cum sînt mulți, dar chiar în clipa cînd Dumnezeu avea să-l lovească, simțise nelămurit, fără să-și dea binea seama, greșeala lui și avea dorința de-a îmbrățișa religia, pioșenia. E frumos, e măreț și te trec fiori auzind una ca asta.

Nimic nu putea să alerge mai ușor ca o asemenea poveste, o adevărată minciună cu picioare lungi. Și nu trecu multă vreme pînă să ajungă la aceia în ochii cărora avea să ia înfățișare de minune cerească. În lumea cucernică din regiune aflară toți că exista un suflet care trebuia mîntuit, un suflet care țipa chemînd pe Domnul într-ajutor.

Atunci apăru doamna de la Mettraie. Nu se mai osteni să caute căile obișnuite ale unei prezentări mondene. Apăru pur și simplu, în rochia ei neagră, cu un văl de văduvă, în pragul ușii. Sunase, doamna Tavernier venise să-i deschidă, și intră. La ce bun să pregătești o intrare în scenă care aducea mai mult

cu apariţiile Fecioarei decît cu vizitele de bună vecinătate ? Se afla în această casă un suflet care trebuia mîntuit : doamna de la Mettraie era acolo.

La început, grozav de fîstîcită, Dora nu înţelese ce poftea vizitatoarea, dar fu nespus de impresionată de numele şi de ţinuta necunoscutei. Aproape o contesă, căci dacă fiul mai mare al răposatului domn de la Mettraie, care era moştenitorul titlului de noblеţe, ar fi murit primul, cînd avusese pneumonia aia dublă... Ea însăşi se trăgea din neamul de Combelieu, aşa că, vă daţi seama. Avea un frate care scria, colaborator la revista *Pelerinul*, ce mai încolo. Un tînăr blajin, virtuos. Nu s-a uitat niciodată la femei, n-a lăsat să treacă o duminică fără să se împărtăşească. Un suflet fără pată, drept, inspirat. Doamna de la Mettraie era scundă, sfrijită, fără un fir alb în părul brun, cu nişte ochi rotunzi şi un surîs crucificat.

Da, auzise vorbindu-se că domnul Tavernier... Dora clipi uşor... chiar înainte de a cădea lovit de boală, rostise cîteva cuvinte inspirate despre religie. Ce lucru uimitor ! minunat ! şi o mare pildă, scumpă doamnă, o mare pildă : auzind asta am venit...

Dora începu să plîngă, pe urmă să rîdă, scuzîndu-se printre lacrimi, şi vizitatoarea îi apucă mîinile şi-i vorbi de Dumnezeu, de răspunderile ei morale şi de bietul suflet care putea să plece fără sfînta grijanie. Erau cuvinte încă neauzite de doamna Tavernier, cuvinte de aur, sentimentale şi puternice, cărora nu era în stare să le reziste. Ce trebuia să facă, ce se aşteaptă de la dînsa ? Acceptă recunoscătoare crucifixul de lemn negru cu un Hristos de argint şi o rămurică de merişor, pe care doamna de la Mettraie îl atîrnă deasupra bolnavului. Fel de fel de icoane se iviră prin casă. Văduva cu zîmbetul îndurerat începu să vină în fiecare zi, şi după puţină vreme se instală lîngă patul lui Pierre. O ajută pe Dora, obloji rănile, şi în unele zile găti prînzul. În cele din urmă, deveni un crîmpei de viaţă, acest ceva neobişnuit : o prietenă. Dora avea o prietenă. Aproape contesă. Una adevărată. Marea aventură se îmbogăţea cu o minune, şi Hristosul de argint sfinţea prin prezenţa sa această prietenie neaşteptată.

În fiece zi doamna de la Mettraie sosea cu bomboane cumpărate pe strada mare, din alea care se întind ca o gumă, sau bomboane englezești. Își scotea pălăria ca o pasăre mare neagră. După ce își aranja părul cu un aer plin de modestie, se așeza la căpătîiul bolnavului. Știa măcar dacă bolnavul pricepe ce e în jurul său ? Nu putea să vorbească, dar asta nu însemna că nu înțelege nimic. Doamna Tavernier nu se gîndise niciodată, niciodată să-i facă lectură ? întrebă vizitatoarea. Doamna de la Mettraie se apucă ea de treaba asta, și-și alese cărțile menite să întărească sufletește și pe bolnav, și pe Dora. Niște cărți bune, pioase, înălțătoare. Ce șuvoi de virtuți se revărsă peste perna frămîntată în care Pierre își chinuia obrazul ! Vezi dumneata, zicea contesa, el simte povara păcatelor sale și pildele acestea de vieți sfinte și neprihănite trezesc în el dorința de-a se curăța de păcat. Uneori privirea lui rămîne încremenită pe crucifix : ar fi trebuit să fii orb ca să nu vezi că atunci se petrece în el *ceva*. O, da, nepătrunse sînt căile Domnului ! Dora credea la început că va fi geloasă, ca și cum această femeie venea să-i ia o parte din ce era numai al ei, să se vîre între dînsa și Pierre. Ar fi putut să nu sufere văzînd că alta îl atinge, și cine știe cu adevărat ce se petrecea în el cînd își întorcea ochii înroșiți spre doamna de la Mettraie ? Dar n-a fost nimic din toate acestea. Căci romanul dragostei sale aflase în atmosfera de sfințenie pe care-o aducea nobila doamnă perspectiva ce-i lipsea, îndreptățirea ei, orchestrația ei îngerească. Și cu toate că Dora uitase viața ei păcătoasă de odinioară, ce zvîcnire a inimii simțise auzind într-o zi din gura doamnei de la Mettraie povestea Mariei Magdalena și a Mîntuitorului nostru ! Ah, izvoarele cerești se revărsau peste această bătrînă inimă sclerozată, peste acest pumn de pămînt uscat ! Îngerii așezați în perdele vegheau asupra acestei scene și scara de aur care-o va duce la cer pe Maria Magdalena a „Rîndunicilor" începea să se împletească în pulberea scăldată de lumină ! Dumnezeule ! Mulțumescu-ți ție, Doamne, doar pentru că exiști... Se întîmpla cîteodată ca doamna de la Mettraie să amestece lecturile cucernice și în cuvintele sale mieroase unele păreri fără nici o legătură cu toate acestea asupra în-

tîmplărilor mărunte ale vieţii din Garches, să vorbească de furnizori, şi de parohul bisericii, care era un bărbat cuvios, dar nu preotul potrivit pentru nişte făpturi de elită ca doamna Tavernier. Cunoştea ea un preot, un om foarte priceput, şi însufleţit de-o adîncă pioşenie, pe care într-o zi se va lăsa convinsă să-l aducă aici, dacă, bineînţeles, doamna Tavernier ţinea mult la asta. Îi servise şi în alte ocazii asemănătoare, căci se părea că doamna de la Mettraie era o specialistă în convertirea bolnavilor; îşi fixase acest ţel în viaţă, readucea lui Dumnezeu sufletele rătăcite, în clipa ultimei lor pîlpîiri. Înmiresma vieţi ce păreau sortite iadului. Moartea cea bună avea în ea un fel de slugă credincioasă. Istorisea cum izbutise astfel să mîntuiască *in extremis*[1] nişte francmasoni înverşunaţi, nişte atei cărora li se dusese faima de îndîrjiţi ce erau. Se lua la luptă cu Diavolul, în mijlocul sticluţelor de medicamente, punea pe goană Necuratul printre ventuze, şi Harul Sfînt cobora la rugăciunea ei peste pernele de căpătîi scăldate în sudorile agoniei... Aici, ce bucurie ! Avea să recucerească în acelaşi timp un muribund şi o femeie distinsă menită încă vieţii !

Nu toate spusele ei erau întotdeauna pătrunse de această seninătate. Se amesteca în ele un interes pentru treburile lumeşti, pe care Dora, trăind retrasă, nu-l putea înţelege. Bunăoară, doamna Tavernier o lăsă să vorbească, fără s-o asculte cu adevărat, cînd în alegerile legislative de la sfîrşitul lui aprilie, după al doilea tur de scrutin, numărul deputaţilor socialişti în Cameră ajunsese la o sută. Doamna de la Mettraie clocotea de furie, făcea spume la gură. Dacă te luai după dînsa, totul era pierdut, legea serviciului militar de trei ani atît de indispensabilă securităţii noastre avea să fie desfiinţată, şi culmea nenorocirii: se vorbea de un nou guvern Combes, Tătucul hidos, Anticristul ! Pe Dora o treceau fiori, dar mai mult îi plăcea cînd doamna de la Mettraie relua lectura înălţătoare a unei cărţi apărute în editura „Mame" din Tours, cu o scoarţă de pînză roşie, în care erau descrise pedepsele cereşti ce loviseră un tînăr soldat pe cînd pîngărea sfînta împărtăşanie pe altar,

[1] Adică pe patul morţii.

și o femeie din popor care pufnise de rîs în timpul liturghiei, tocmai cînd preotul ridica potirul.

Totuși, în iunie, cînd se alcătuise guvernul Viviani și doamna de la Mettraie îi explică Dorei cu multe amănunte cine era noul președinte de consiliu, doamna Tavernier trăi un sentiment de groază. „Omul care stinge stelele!" [1] Lui i se încredința conducerea țării, iar domnul Poincaré, în loc să-și exercite puterile, accepta una ca asta! Aveai fără îndoială de ce să tremuri. Intram într-o perioadă de noapte cumplită. Cine știe ce urgii are să aducă această batjocură la adresa Atotputernicului? Doamna de la Mettraie lua tonul unei proroace: „Ține minte, doamnă Tavernier, ține bine minte ce-am să-ți zic, iată, se apropie vremea cînd trenurile își vor arde șinele, cînd casele se vor mistui în flăcări, cînd pruncul nou-născut va pieri la sînul mamei! Și toate astea din pricina acestui om, acestui ministru al iadului, Viviani... Viviani!... Nume sinistru în istorie, doamnă Tavernier... omul care stinge stelele!"

Iunie plesnea ca o smochină sub căldura timpurie. Rănile se întindeau pe spinarea bolnavului, și-i ajungeau pînă la umeri. De două sau de trei ori, în chip îngrijorător, nu mai putuse urina, pe cînd picioarele și obrazul i se umflau sub privirile lui Hristos. Un arhiduce al Austriei și nevastă-sa fură asasinați cam în vremea aceea. În sfîrșit, doamna de la Mettraie îl aduse la vila Tavernier pe abatele Pautre, un bărbat mătăhălos, cu o față de piatră palidă, a cărui sutană era foarte fină, iar glasul adînc ca moartea. Într-o doară, îi dădu bolnavului cuminecătura. Apoi, întorcîndu-se spre Dora care tremura, îi spuse:

— Și tu, fiica mea, nu ai nimic să-mi spui?

Doamna Tavernier o privi pe doamna de la Mettraie, pe Pierre și pe Hristosul cu rămurica de merișor veșted, se simți încolțită și se gîndi fără îndoială la minciunile ei, la decorul acesta pe care și-l făcuse și-i era mai scump decît viața veșnică, apoi rosti în șoaptă, cu rușine, cu teamă:

— Nu încă, domnule abate, o, nu încă...

[1] Aluzie la un pasaj dintr-un discurs al lui René Viviani în legătură cu măsurile anticlericale: „Vom stinge stelele din cer ca să vedem mai bine lumina de pe pămînt".

XLIX

— DESIGUR EXCLAMĂ de la tribuna Senatului orato-rul care vorbeşte de aproape un ceas, am învins la Valmy cu o armată de desculţi, dar credeţi dumneavoastră că războaiele moderne se potrivesc cu o tradiţie, eroică poate, care însă, mă tem că n-a fost perpetuată decît datorită unei nepăsări criminale ?

Senatorul Brécy îşi dă pe spate frumosul său cap niţeluş bovin. Înalta adunare îl ascultă cu răsuflarea tăiată, tabloul pe care-l face lipsei de pregătire a armatei noastre e tulburător. În picioare lîngă banca lui, Clemenceau urmăreşte expunerea şi aplaudă. Frica şi patriotismul se amestecă printre aceste scă-fîrlii pleşuve, aceste capete albe. Cînd Brécy strigă : „Bocanci ! Bocanci ! Nu voi înceta să cer bocanci pentru apărătorii Patriei !", preşedintele trebuie să ameninţe de trei ori că va porunci evacuarea tribunelor unde izbucniseră aplauze. Femei.

Dacă-i să-l crezi pe orator, statul-major ascunde adevărul. Artileria grea este insuficientă, fortăreţele sînt organizate în ciuda bunului simţ, fără observatoare, fără căi de comunicaţie între forturi. Iar cît despre muniţii ! Mai bine să nu vorbim, prea e penibil...

Pascal, care ascultă în tribună, se întreabă dacă aşa ceva e posibil şi dacă e într-adevăr bine ales momentul de a spune asemenea lucruri. Ce concluzii se vor trage în Germania ?

E greu să ştii ce trebuie să taci, şi ce trebuie să ţipi... Dezbaterea nu se isprăvi în seara aceea, cu tărăboiul şi emoţia ce-i cuprinse pe toţi. Va mai fi nevoie de una sau două şedinţe după parada de la 14 Iulie... Pascal îl vede coborînd de la tribună pe fostul soţ al doamnei Reine von Goetz, către care se întind toate mîinile. Un triumf. Dar elegantul senator serveşte oare sau deserveşte Franţa cu discursul său, cine ar îndrăzni s-o spună ? Viitorul ne-o va arăta.

De la expulzarea lui Werner, Pascal, care-şi aminteşte de vizita inspectorilor de poliţie la *Etoile-Famille*, e în prada unei

mari neliniști încă neîncercată pînă atunci : nu crezuse niciodată cu-adevărat că se apropie războiul, nu crezuse niciodată în balivernele pe care le citești în *l'Humanité*, în amenințările germane pe care le denunță, dimpotrivă, *l'Action Française* și celelalte ziare de dreapta. Și apoi, pe neașteptate, simțise cum roiesc în umbră primprejurul său oameni însărcinați cu o treabă de neînțeles. Cuvintele rostite de Reine von Goetz îi vin în minte, prevestitoare de furtună. Dar, la urma urmei, există oare cineva pe lume în stare să vadă asta ? Nu, nimeni. Nu ajunge s-o spui. La început Pascal arătase interes pentru dezbaterea în jurul armamentelor. Avusese o invitație la tribuna publică. Era foarte curios să-l audă pe Brécy, pentru că îi amintea de Reine. Iese de acolo cu o tulburare, o neliniște, pe care seara caldă ce-l întîmpină afară, în *rue de Tournon*, nu i-o risipește.

Își face proiecte pentru la vară. De astă dată, întreaga familie se va duce la Petites-Dalles. Trebuie să închidă *Etoile-Famille* vreme de două săptămîni pentru niște lucrări. Pascal se hotărîse să instaleze săli de baie la toate etajele, sacrificînd odăițele ce dau pe scară. Trebuie tencuită din nou fațada, care are mare nevoie de așa ceva. Asta cere cheltuieli uriașe. Dar banca, după ce cercetase registrele, se învoise să mai dea un împrumut. Pascal se va întoarce cam pe la 15 august, cînd vor putea redeschide în parte pensiunea. Toate acestea erau cît pe ce să cadă baltă : unii pretindeau că încurcătura aia din Serbia avea să se termine prost, că Austria... în sfîrșit, banca nu mai voia să dea un ban. Apoi lucrurile s-au potolit : primejdia se depărta. Totuși, zvonurile astea idioate strică al naibii negoțului. Al naibii. Dacă lumea s-ar lua după ele, n-ar mai veni nimeni la Paris. Nu-ncape îndoială că elvețienii sînt cei care l vîntură și trag folos de pe urma lor. Într-o zi sau alta s-ar putea isca o boroboață. Pascal se gîndește la băiețașul său. Desigur, nu-l crește pe Jeannot pentru a face din el într-o zi sau alta carne de tun. Cînd te gîndești că în zece-douăzeci de ani oamenii ar putea să se apuce deodată să se omoare între dînșii... Cu armele pe care le au n-ar ține mult, dar cine știe ? Kaizerul ăsta vrea oare cu-adevărat pacea, așa cum repetă într-una ? Să presupunem că ar fi un nebun, un megaloman... Te trec fiorii la gîndul ăsta.

Ce aer plăcut pe bulevardul Saint-Germain...

Pentru ce Reine nu i-a mai scris ? Niciodată nu fusese atît de sigur de dragostea unei femei. Nu se putea să se fi înşelat. Nu că l-ar supăra prea mult că se înşelase, dar atunci pe cine să mai crezi ? Reine era amestecată în toate neliniştile lui Pascal, cu silueta ei, şi cu glasul care i se schimbase cînd a vorbit de război. Nu-i trimisese îndărăt caietele cu viaţa lui John Law. De ce ? Nu era frumos din partea ei, ba era chiar ciudat. Pascal ar fi vrut să-l cunoască mai bine pe acest tată al său care dispăruse din nou. Poate că ar fi aflat în el ceva care să explice propriile sale mistere. E tulburătoare legătura dintre un tată şi un fiu care n-au trăit laolaltă. Tulburătoare prin ceea ce-i deosebeşte, prin ceea ce îi aseamănă, pe tăcute. Era ciudat că omul care vorbise adineauri, cu vocea lui patetică, acel tremolo tradiţional, fusese primul soţ al actualei doamne Reine von Goetz !... Într-adevăr ciudat...

Acum douăzeci de ani Reine era o fetiţă, o copilă aruncată în această lume politică unde Brécy, deputat, îşi avea deja locul său.

Era pe atunci drăgălaşa doamnă Brécy, şi era în zilele lui Felix Faure[1]. Eram pe atunci la cuţite cu englezii, iar Déroulède[2] a murit tocmai acum... Pentru ce frămîntă toate astea în mintea lui ? Ce anume îl chinuieşte astfel ?

Mă gîndesc cum se joacă o viaţă, cum pare ea să se desfăşoare de la sine, fără nici o legătură cu treburile obşteşti, cu istoria lumii, şi apoi se înscrie în ele, împrumută de la această istorie trăsăturile esenţiale, inflexiunile, cursul ei. Pascal ştie bine în adîncul său ceea ce este suspect şi tulbure în această viaţă pe care a dus-o Reine. Ştie bine ceea ce oricare altul în locul său ar gîndi despre Reine. Asta îi venise în minte încetul cu încetul tot gîndindu-se la ea. Pascal alungă această imagine a doamnei von Goetz. Nu vrea s-o judece. Nu va judeca pe nimeni. Cine eşti tu ca să-i judeci pe alţii. A trecut de cealaltă parte a Senei, apucă pe *Champs-Elysées* în sus. Noaptea co-

[1] Adică, pe cînd acesta era Preşedinte al Republicii.

[2] Paul Déroulède (1846—1914), preşedintele Ligii Patrioţilor, organizaţie politică care lupta pentru recucerirea Alsaciei şi Lorenei, provincii pierdute în urma războiului din 1870.

boară, luminoasă. Cu oameni pe terasa cafenelelor. Lămpi aprinse. Şi căldura pătrunzătoare a verii. Iulic ca un fruct copt. Nu se mai gîndeşte la nimic altceva, Pascal, decît la vremea frumoasă şi la vioiciunea trupului său. Se simte tînăr şi plin de viaţă, şi priveşte femeile, şi femeile îi surîd.

Aproape nimic n-are preţ în lumea asta afară de surîsul unei femei pe care-o întîlneşti în stradă, care observă că e privită şi asta îi face plăcere. Sau cel puţin ceva de felul acesta.

Nimic nu-i dădea zor lui Pascal, şi cînd ajunse la Etoile, rătăci multă vreme încă prin *avenue du Bois* şi spre Poarta Maillot de-a lungul trenului de centură. Se întoarse la *Etoile-Famille* prea tîrziu pentru a cina, zicînd că mîncase în oraş. I se înmînă un pachetel.

Era istoria lui John Law, caietele legate cu sfoară în hîrtie sugativă. Ca un răspuns la ceea ce-i trecuse prin minte adineauri. Cineva le adusese după-amiază. Împreună cu o scrisoare. Era de la Heinrich von Goetz :

„Domnule, (zicea scrisoarea) binevoiţi a primi caietele alăturate care vă aparţin. Le-am găsit pe masa doamnei von Goetz, cu un bileţel care indica de unde vin, şi mă lămurea îndeajuns în privinţa simpatiei pe care soţia mea o avea pentru dumneavoastră ca să mă simt obligat de-a vă trimite acest pachet şi de-a vă informa că Reine a crezut că trebuie să-şi curme zilele, fără o explica motivul gestului ei. Cred, domnule, că aceasta e tot ce dînsa ar fi dorit să vă spun. Iertaţi-mă că nu ţin să vă arăt cu acest prilej un interes făţarnic, şi de-a nu vă vorbi de sentimentele mele personale. Nu cred că e nevoie să ne vedem şi gîndesc că, restituindu-vă aceste caiete, pun capăt unei situaţii în care n-am nici un amestec..."

Reine moartă. La început e singurul lucru pe care Pascal îl înţelege, se sileşte să-l înţeleagă, căci e greu de înţeles, şi nu-i vine să creadă. O vede, aşa cum era, în acea ultimă zi la *Etoile-Famille*, în apartamentul pustiu, lăsîndu-se cu ochii închişi în braţele lui de bărbat. O vede, parcă altfel de cum şi-o închipuia încă adineauri : opera de idealizare începuse, şi prin asta Reine a murit de-a binelea, încetînd parcă de a fi o enigmă... S-a omorît. Cum ? Scrisoarea n-o spune. O seamă de imagini cumplite îi vin în minte, şi Pascal nu ştie să aleagă. Reine s-a

omorît. De ce ? Ce anume descoperise deodată în lumea asta care să-i fi fost atît de nesuferit ? Ceea ce-l înspăimîntă pe Pascal nu e faptul că nu cunoaşte cauza gestului ei, ci că o ghiceşte, o ştie... Stă în faţa acestei prăpăstii şi se simte îngălbenind. Reine a murit.

N-o iubea. N-are rost să se amăgească singur pentru că dînsa a murit. N-o iubea. Îşi repetă asta cu forţa certitudinii. Reine a murit pentru că a vrut să moară, pentru motive care o priveau numai pe dînsa, fără nici o legătură cu el. Strîngerea asta de inimă nu e decît acea frică de moarte care există în fiecare din noi. Nimic mai mult. Moartea cuiva pe care l-ai cunoscut de aproape te tulbură vrînd-nevrînd. Nimic mai mult. N-o iubea. Pascal ştie ce se întîmplă cînd pierzi o fiinţă iubită. O iubea pe Yvonne. Cînd Yvonne a murit... Şi deodată, în faţa ochilor săi nu mai e Reine, ci Yvonne. Yvonne, mai prezentă ca niciodată. Şi Yvonne e cea pe care-o plînge încetişor în noapte. Cea de neînlocuit, Yvonne, singura lui dragoste... Yvonne, a cărei biată mînă arsă o mai vede şi acum...

Cum se împacă toate acestea în mintea lui ? Gîndurile i-au mers pe o potecă ciudată. Ca nişte capre pe munte. N-avusese timp să-şi dea seama de frunzele smulse copăceilor. Îşi aude glasul şoptind : „E mai bine că a murit", şi ştie că Yvonne e cea de care vorbeşte, şi e sigur acum că va fi război pentru că Reine şi-a curmat viaţa. Yvonne nu va vedea asta. Ar fi fost prea greu să se despartă de dînsa. Văduv, e liber pentru grozăvia care se apropie. Nimic nu-l reţine, nimic nu-l leagă. Copilul ? Va creşte între mătuşă-sa şi mam' mare. Mai tîrziu... La urma urmelor, dacă asta trebuie făcut pentru ca băiatul să nu fie silit la rîndul său să cunoască războiul, ei bine, Pascal e gata s-o facă. Războiul. Şi nu există bocanci pentru soldaţi ! Ah ! să ne slăbească cu toate zbieretele astea ! Cu sau fără bocanci, fatalitatea vine în întîmpinarea lui Pascal, cu posomorîtul ei alai de nori, cu tainele ei sfinte, cu iluziile şi minciunile ei...

Şi Pascal îi aude larma care se apropie, ca un om rătăcit la răspîntia furtunilor.

S-a căţărat deci toată viaţa spre această creastă de unde se zăreşte cealaltă faţă a lucrurilor, moartea şi măcelul cu epopeea

de turmă gălăgioasă, cavalcada reînnoită a cavalerilor moderni. Pascal se regăseşte ca odinioară pe dealurile de la Sainteville, la această cotitură a lumii care desparte viaţa ordonată şi cuminte de ţara monstruoasă a norilor, presărată de coline ca nişte pălării ale lui Napoleon. Are să afle în sfîrşit pentru ce oamenii aceştia fac, întocmai ca Jeannot în *avenue du Bois*, turte de nisip. E în pragul unei crunte mînii. Are să vadă, în sfîrşit, unde duce îndelungata răbdare constructivă a bunăvoinţei omeneşti. Aici nu mai e tărîmul jocurilor, unde haimanalele satului îşi semnalau prezenţa cu o rămurică ruptă aşezată într-o scorbură de copac, nici duioasa epopee a dragostei în care nimic nu avea preţ în afară de leşinul dulce al unei femei şi ţipătul falnic al lui Pascal, după ce-o biruise ; aici nu mai e timpul oamenilor singuri absorbiţi de visurile lor, s-a isprăvit cu individul, acest strigoi, şi cu libertatea sa amăgitoare. Iată cealaltă faţă a lucrurilor, unde se revarsă fluvii capricioase în valea rînduielilor aspre. Iată cealaltă latură a vieţii, unde toţi devin jucăria aceluiaşi vînt năprasnic, şi unde umbrele dansează foarte sus, deasupra oamenilor, deasupra morţilor...

Reine a murit. A murit pentru că zărise cealaltă latură a lucrurilor şi pentru că n-o putuse îndura. O linie trasă peste trecut : Reine a murit.

L

ŞTIE CĂ SE afundă într-o beznă tot mai adîncă ; îi simte spaima şi inconştienţa, se ascunde în micimea lui, nutreşte o speranţă animală ce-şi are rădăcinile în însăşi restriştea de care Pierre Mercadier se ştie lovit. Împuţinat, redus la această gîndire vegetativă, aproape că nu mai are alt sentiment decît convingerea copilăroasă că poţi trişa cu moartea, că poţi face să nu te bage în seamă stînd într-una nemişcat, trăgîndu-te mereu îndărăt din faţa ei. Stă acolo de veghe asupra unei flăcări care nu mai luminează. Aproape că nu mai desluşeşte lu-

crurile şi oamenii ce alcătuiesc lumea asta exterioară pe care-o urăşte ; e suflarea de pe urmă a unei făpturi, un scîncet, ultimul scîncet al unui individ.

Uneori, cum norii trec pe la fereastră, vechi zdrenţe de idei mai vin să se plimbe în acest cap de vată. Sînt frînturi de gînduri care se trezesc, amintiri de odinioară, umbre cu braţe uriaşe. Sau sînt persoane din ultima scenă a dramei, în carne şi oase, dar tot aşa de ireale ca arătările care străbat cîmpul vizual al omului încolţit. Dora sau cealaltă nouă zgripţuroaică îmbrobodită cu un văl, această apariţie pe care bolnavul nu şi-o poate explica, venită să se alăture ca o divinitate familiară atotputernicei Dora.

Dora se afundase şi dînsa în noaptea ei, şi atît de departe încît suferea o schimbare fizică. Şuviţe albe ies în toate părţile de sub peruca brună pe care-o mai poartă, dar fără să şi-o fixeze cum trebuie ; o neglijenţă care atinge măreţia a cuprins-o, acum nu-şi mai ascunde vîrsta şi-i lasă pe toţi să vadă că e prada dementă a unui vis. Mormăie sau vorbeşte singură fără ruşine. A devenit un murmur neîntrerupt, e plină de murmure. Dezordinea veşmintelor ei, pe care abia le ţin acele de siguranţă şi mici panglicuţe, dezordinea minţii răvăşite de poveştile pe care şi le spune singură toată ziua, fac din Dora o nemaipomenită mumă a pădurii de mahala. În centrul aiurelilor ei se află, ca pe vremea nevinovată a copilăriei, o păpuşă căreia îi arată o dragoste nesocotită, o grijă caraghioasă, înconjurînd-o cu mici sticluţe ce împrăştie mirosurile lor de medicamente, cu alintări îngrijorate, înfofolind-o în flanele negre, cu giugiuleli scîrboase, un întreg talmeş-balmeş între plosca de urinat şi lighean, cu mari scene în care această bătrînă se alătură eroinelor din romanele de dragoste, şi sminteala ei împrumută chipul ceresc al Isoldei la căpătîiul lui Tristan pe moarte.

Şi lîngă dînsa, Brangaene.. Vreau să zic doamna de la Mettraie, cu gesturile ei blajine şi pioase, cu pleoapele pe care şi le închide încetişor, susurîndu-şi rugăciunile pline de rîvnă fierbinte spre a-l chema pe Dumnezeu într-ajutor. Ea este contrariul Dorei, contrapunctul de umbră şi tăcere al acestei flecăreli neastîmpărate, al acestei forfote romanţioase. Omul, ghemuit în

pat, care şi-a pierdut controlul sfincterelor şi agravează cu urina şi excrementele lui buboaiele de pe fese şi de pe spate, urmăreşte cu o privire vicleană şi înfricoşată cele două forme care se interpun între el şi lumina de afară. Ştie să le cheme cu graiul său fără nuanţe, ştie să şi le cîştige, şi le cîştigă cu o prudenţă de om care luptă să păcălească moartea, şi le urăşte pe tăcute, şi poate că mai mult încă pe Dora care e acolo tot timpul, Dora legată în chip nelămurit de unele lucruri ce-i trecuseră odinioară prin minte şi apoi îi scăpaseră, şi nu le va mai regăsi niciodată.

Să fi simţit oare Dora această ură, sau, şi mai rău, această nuanţă în ura lui, un fel de preferinţă pentru femeia în negru, care se citeşte în fundul ochilor stinşi, în ultima pîlpîire a vieţii ? S-ar zice că da, judecînd după mînia tot mai mare pe care o simte şi nu şi-o explică, şi vrea s-o biruie pentru că n-o înţelege, furia care o face acum să fie repezită şi brutală cu doamna de la Mettraie. La început încerca să-şi stăvilească această pornire, şi se mustra din pricina ei, şi se străduia să fie politicoasă cu doamna de la Mettraie. Nimic însă nu ajuta, mînia clocotea în ea, creştea ; nu putea să îndure gîndul că-l împarte cu alta, ceea ce la început n-o tulburase, această prezenţă a altei femei lîngă patul împuţit al bărbatului. Al bărbatului ei. Al acestui bărbat care era toată viaţa ei răscumpărată, toată viaţa ei schimbată, scrisă din nou, transfigurată.

Cel mai neînsemnat lucru dădu în curînd prilej de ceartă între cele două umbre. Ţipetele se încrucişau deasupra patului. Mercadier asculta vîrît sub plapumă, ca un cîine care-şi chirceşte spinarea cu un amestec de frică şi de răutate. Simţea un fel de plăcere fizică pentru aceste certuri gălăgioase, al căror înţeles îi scăpa. Era distracţia lui la fundul acestei vieţi pe care-o rodea putreziciunea. Se zgribulea în marginea acestei rivalităţi. Vocabularul murdar al Dorei goni în cele din urmă pe angelica vizitatoare, oricît de mare era rîvna ei de-a readuce lui Dumnezeu sufletele rătăcite ; şi după o ciorovăială în toiul căreia doamnele acestea îşi smulseră de trei ori ligheanul, pe cînd Pierre, şiret, se lipsea de el, dîndu-şi drumul, doamna de la Mettraie părăsi, în sfîrşit, vila sub un potop de înjurături, printre care răsuna vorba mare a Dorei : „Intriganto !"

Intriganta odată dispărută, farmecul întrerupt se înfiripă din nou, vraja singurătății. Sminteala romanțioasă a Dorei luă atunci niște proporții epice. Totul în jurul ei se înveșmîntă în brocart, nu mai vedea decît mantii de ceremonie, eroism și măreție. O mitologie de prințese și de fabricanți, o minune de palat frumos și trist în care roiau ogari, doamne cu pene la pălărie, ofițeri, slugi. Ființe supranaturale intrară pe ferestre și dansară pe luciul parchetelor valsuri de altădată. Vilișoara fu năpădită de-o sumedenie de arătări palide. Dora vorbea acestor personaje închipuite care se așezau în jilțuri, înconjurau patul, salutau în bolnavul legendar pe stăpînul lor ajuns la capătul unei vieți minunate, regele viteaz, multiubitul pe care nimic nu-l va desfigura, care intră viu în slavă și aureolă, ducînd cu dînsul dragostea nemaiîntîlnită, magnifică și fără pereche a acestei femei, pe care toți știu că a iubit-o ca pe vremea cavalerilor și domnițelor.

Cum se potrivește această viață supranaturală cu traiul de toate zilele de la Garches, prînzurile, furnizorii, toate lucrurile care alcătuiesc urzeala ceasurilor, întrebarea asta nu și-o pune Dora, ea care nu reține din toate decît ceea ce o încîntă. Ea care e toată legenda. Fericită, monstruos de fericită. Trăind numai cu fantomele, gonind rînd pe rînd toate făpturile vii care vin să-i tulbure fantasmagoria. Curînd de tot nu mai vru s-o vadă nici pe vecină, și se mulțumi să-și încălzească singură niște conserve pe-un colț al sobei. Praful, murdăria se adunau mormane. Nici nu le luă în seamă. Nu-l mai lăsă nici pe doctor să intre. Hîrtia parfumată aprinsă pe care-o plimba din cameră în cameră era de ajuns pentru toate nevoile sufletului și ale trupului. Parfumul acoperea miasmele tari care pluteau în această locuință ciudată. El reprezenta acolo bogăția și rătăcirea. Vremea se făcea caldă pe măsură ce august se apropia.

Într-o zi, cînd se deșteptă, căci oricum, cu toată viața asta, noaptea și somnul mai veneau încă, Dora găsi bolnavul de-o culoare stranie, pe jumătate adormit, dar horcăind și scîncind. Cînd izbuti să-și deschidă ochii, ea citi în ei groaza și durerea. Ce anume îl făcea să sufere ? Dora nu-și putea închipui ce, și el nu știa s-o spună altfel decît ținîndu-și pîntecul. Îi aduse

plosca să-şi facă nevoile, dar el nu voia asta. În jurul său mirosul se schimbase. Trebui să ardă un carnet întreg cu foiţe parfumate. Pierre răsufla altfel ca de obicei, şi faţa i se întuneca. Dora gîndi să cheme doctorul. Dar se revoltă la ideea de a mai lăsa să intre în castelul ei de vis această făptură în carne şi oase. Se învîrti toată ziua în jurul lui Mercadier fără să înţeleagă ce avea.

Abia a doua zi mirosul deveni insuportabil în aşa măsură încît Dora se apucă să desfacă scutecele bolnavului şi-i văzu pîntecele. Hernia profesorului se strangulase, şi cu o rapiditate uimitoare făcuse o cangrenă. Sacul plesnise, revărsînd fecalele şi puroiul. Marcadier zăcea în nesimţire într-o murdărie fără nume.

Înnebunită, şi deodată iluminată de spaimă, Dora porni în capul gol prin uliţele din Garches. Lăsase uşa deschisă în urma ei, umbla după doctor şi nu ştia unde locuieşte, sună la cîteva case, dar le vorbea aşa de straniu oamenilor ieşiţi în prag încît aceştia o zvîrleau afară trîntind uşa după dînsa. În cele din urmă, dădu peste doctor şi-l aduse într-un potop de cuvinte alandala.

Înţelesese deodată că fericirea ei era pieritoare. Pentru a spune asta, găsea nişte cuvinte cutremurătoare, care ar fi sfîşiat pînă şi inima unui medic, dacă medicul acesta ar fi avut o inimă. Dacă într-o asemenea zi cineva ar mai fi putut să aibă o inimă.

Nu mai era nimic de făcut, şi Pierre Mercadier muri înainte de a fi fost dus la spital. Conversaţia dintre „văduvă" şi doctor, împănată cu vorbe despre onorariul ce i se cuvenea acestuia, ar fi putut să pară caraghioasă, dacă s-ar fi găsit cineva căruia să-i ardă de rîs în ziua aceea. Era o conversaţie făcută din încurcături, răstălmăciri şi cuvinte înţelese de-a-ndoaselea. Vezi că doctorul primise chiar în ziua aceea ordinul de mobilizare şi se întreba cînd are să-şi poată cumpăra o uniformă, iar Dora Tavernier nu văzuse afişele care vesteau mobilizarea generală, şi chiar să le fi văzut, tot n-ar fi înţeles despre ce era vorba, şi puţin îi păsa de război, şi îl cerea pe Pierre, şi nu voia să creadă că Pierre murise, Pierre, tot cerul şi viaţa ei, Pierre, neprihănita, unica ei dragoste.

Nimic n-ar putea spune cu cîtă durere în suflet a scris Dora această scrisoare şi a pus-o la cutie. În zbuciumul ei, îşi amintise de plicul cu pricina : ca o frunză aruncată odinioară la pămînt, pe care vîntul o ridică deodată. Plicul scris de Pierre Mercadier, din care ea scosese scrisoarea spre a o distruge. Plicul cu adresa lui Pascal, pe care-l păstrase, îmboldită de-un soi de superstiţie.

Doamna Tavernier îi scrise deci lui Pascal că tatăl său a murit, anunţîndu-l şi cînd va avea loc înmormîntarea. Ultima durere, ultimul sacrificiu : accepta ca mortul să nu mai fie doar al ei, îl înapoia alor săi, acestor oameni de-a căror existenţă voise să uite. Vor fi acolo, în urma dricului... Poate şi nevastă-sa...

Scrisoarea nu-l găsi pe fiul lui Pierre. Dora îşi chinuise inima de pomană. Pascal plecase de două zile de la *Etoile-Famille* cînd scrisoarea ajunse acolo. Scrisoarea rămase îngropată într-un vraf împreună cu altele, pînă-n ziua cînd familia primi de la ostaşul mobilizat o adresă care fusese a lui : atunci Jeanne le expedie pe toate la această adresă. Dar cum de cel puţin douăzeci de zile nici un soldat nu primise poştă, Pascal avusese de zece ori timpul de a fi transportat în altă parte, dus pe front la frontiera Belgiei, prins în vîrtejul înfrîngerii de la Charleroi, tîrît în retragerea ce-a urmat, astfel că urma sa poştală se pierduse. Cu atît mai mult cu cît centrul de mobilizare al departamentului Aisne, unde ajunseră scrisorile, fusese ocupat de armata germană în primele zile ale lui septembrie. Pascal nu află deci niciodată cum, unde, între ce mîini murise tatăl său. Ba nici că murise. Straniul destin al lui Pierre Marcadier se complace să întreţină pînă dincolo de mormînt echivocul şi tulburarea, aşa că Paulette nu va şti că e văduvă, iar micul Jeannot nu va plînge după domnul de duminică ; şi nici soţii Meyer, care nu vor înceta niciodată să se mire de atîta ingratitudine.

Pascal e aruncat în război ca tot poporul : înainte de a-şi fi dat seama. Degeaba se silea să creadă că vine războiul, nu credea. Îşi repeta că nimeni nu-l voia, că mijloacele moderne făceau războiul imposibil, că în ultima clipă totul s-ar putea aranja. A trăit zilele acelea în care notele diplomatice se succedau pe-o căldură zăpuşitoare, ca nişte uşi trîntite una după

alta, de nu mai știau pe ce lume te afli și de unde bate vîntul. La moartea lui Jaurès s-a temut că va izbucni războiul civil, și în loc de asta a venit Uniunea Sfîntă [1]. În sfîrșit, se pomeni în Belgia...

Toate acestea s-au desfășurat așa de repede, așa de nebunește, așa de brutal. Pînă să te dumirești, te vedeai soldat, cu viața aceea mizerabilă, fără o gazetă sau cîte una din cînd în cînd, cu zvonurile nesăbuite care bîntuie, harababura nemaipomenită a centrului de mobilizare, oamenii aceștia de tot felul care sînt ceilalți francezi, oamenii exaltați sau abătuți, uneori și una și alta (priceapă asta cine-o putea), bocanci care-ți strivesc picioarele, imposibilitatea de-a te spăla, țoalele soldățești murdare și niciodată pe măsura ta, disciplina, viața simplificată și istovitoare, somnul greu în paie, purecii, într-un cuvînt, războiul...

Ce tot îndrugi acolo ! Mobilizarea nu înseamnă războiul. În orice caz, n-ai de ce să fii îngrijorat, toată istoria nu poate să țină decît trei săptămîni. În trei săptămîni, o lună cel mult, vom fi acasă, în hainele civile...

Pascal găsește cuvintele acestea ușuratice. O lună, ușor de zis. În ce-l privește, el socoate că vom avea de furcă pînă-n toamnă. În sfîrșit, tărășenia se poate lungi pînă-n octombrie, dar nu va trece de 1 noiembrie. Iarna războiul e imposibil. Să te văd cum ai să tragi după tine tunurile astea mari de astăzi cînd șoselele sînt desfundate, și apoi frigul, ploaia... Vorba e, vom avea timp să isprăvim cu Wilhelm al II-lea pînă-n octombrie ? Aici e aici. Căci nu poți trata cu Wilhelm al II-lea. S-a zis cu kaizerul, e curățat. Nu mai vrem să trăim cu această amenințare. Mai bine așa decît să reîncepem iar viața pe care-o ducem de cînd cu provocarea de la Agadir, incidentele de la Saverne, zepelinul de la Lunéville și celelalte. Se pare că pînă și lăptăriile Maggi... și supa Kub erau ale nemților...

Nu, ne batem ca să se isprăvească odată. E cel din urmă război. Copiii noștri nu trebuie să mai vadă așa ceva. Pentru ei sîntem aici. Pentru ei ne batem. Cînd Pascal se gîndește că Jeannot ar putea ajunge într-o zi ca dînsul, un număr matri-

[1] Coaliție a partidelor burgheze cu o fracțiune a socialiștilor.

col undeva în infanterie, are o strîngere de inimă, ochii i se împăienjenesc. Niciodată, niciodată ! Dacă trebuie să mor, voi muri, dar băiatul nu va cunoaşte asta. Pascal se gîndeşte încă o dată la tatăl său fără să ştie că murise. Se gîndeşte cu mînie. A citit în ultimele zile manuscrisul neterminat al istoriei lui John Law. Nimic nu i se pare deodată mai depărtat, din pricina războiului, decît această speranţă pe care a cunoscut-o aşa de tîrziu, decît acest individualism furios care rezumă în ochii lui pe tatăl său. Într-adevăr, cum toate astea aparţin unei epoci care a apus pentru totdeauna... Ei sînt aceia care ne-au adus aici, părinţii noştri, cu orbirea lor, cu superbul lor dispreţ pentru politică, cu felul lor de a ieşi întotdeauna din încurcătură lăsînd pe ceilalţi să se descurce cum vor şti. Ah, frumos au mai potrivit lucrurile ! Acum Franţa e încolţită, şi nu e numai un fel de a spune. „Rezistăm de la Somme pînă la Vosgi." Patru zile de-a rîndul trebuia s-o luăm la sănătoasa, fără a închide ochii. Ajungeam spre seară la vreo fermă şi oamenii înspăimîntaţi ne întrebau : „Credeţi că mai au mult pînă aici ?" Noi făceam haz de frica lor. Dar iată că vine un tip pe bicicletă cu un mesaj pentru colonel. Adunarea. O luăm din loc. O dată pe drum, ne credem la mii de leghe departe de nemţi... Apoi, deodată, tacatacataca, tacatacataca... Mitralierele. Ne trîntim la pămînt. Eram în toiul bătăliei, cu nişte ulani călări dînd buzna peste noi. Tragem în ei ca-n ţintele de carton la bîlci. Apoi, a trebuit s-o luăm la fugă. Ah, eram cu cinci mai puţini. Cincizeci de kilometri cu raniţa în spinare. N-am aşteptat să ne spună de două ori, fugeam. Era de ajuns să-i vezi pe răniţii care se întorceau din foc. Nu ştiau încotro să meargă, răniţii. Doctorul militar nu avea pansamente, nu avea tărgi, toate rămăseseră undeva în Nord.

Nu mai era vreme de gîndit. Făceam război. Ne întrebam unde ne vom opri. Cînd ne-am pomenit în Seine-et-Marne, am rămas trăsniţi ! Sîntem la şaizeci de kilometri de Paname [1]. Şaizeci ? Nici atît. În jurul nostru nişte aşezări aşa de liniştite, cîmpul verde, cîte-o pădurice ici şi colo, drumul pe care venea factorul poştal... Şi deodată, pac, la început n-a fost decît un trandafir alb în văzduh, dar numaidecît asta se înmulţi, pocnind peste tot, se vedeau oameni prăbuşindu-se în ogoarele de

[1] Paris, în argot.

sfeclă, bătălia se dădea în satul vecin, cel prin care trecuserăm adineauri... unde mai rămăseseră niște civili.

De ce anume s-ar fi putut agăța Pascal ? Gata. Era aruncat de cealaltă parte a lucrurilor. Sîngele, sudoarea și noroiul. Vreme de patru ani și trei luni nu mai avu nici un gînd al său, era un crîmpei dintr-un trup uriaș, dintr-un imens animal rănit care urlă. Făcea războiul. Trăia chinurile, speranțele milioanelor de alți oameni ca dînsul, aruncați ca dînsul de cealaltă parte a lucrurilor. Din cînd în cînd, chipul tatălui său îi venea în minte — și Pascal înălța din umeri.

Individul. A, nu, fîrtate, vrei să-ți rîzi de mine : individul !

Vremea tuturor acestor Pierre Mercadier era apusă pentru totdeauna, și cînd, prin imposibil, cineva se gîndea la viața lor absurdă de pînă mai ieri, cum să nu fi dat din umeri de milă ?

Orice ați zice, oamenii de felul său ne-au adus asta.

Da, dar Jeannot, ei bine, el, Jeannot, nu va ști ce-i războiul.

Pentru asta și-a făcut Pascal datoria vreme de patru ani și trei luni.

ÎN EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

au apărut :

- *Robert Graves* — Îngrozitorul domn Gunn
- *Eugen Ionescu* — Teatru, 2 vol.
- *László Anna* — Ca peştele în aer
- *Georg Lukács* — Specificul literaturii şi al esteticului
- *Léopold Sédar Senghor* — Jertfe negre
- *Galina Serebreakova* — Preludiu
- *Ilia Volen* — Oamenii lui Dumnezeu

CĂLĂTORII DIN IMPERIALĂ
COMBINATUL POLIGRAFIC
„CASA SCÎNTEII"
BUCUREȘTI — R. S. ROMÂNIA
C-da 80 763 coli tipar 41,5